

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ПРЕДСТАВНИЦТВО НАТО В УКРАЇНІ
КОНСУЛЬТАТИВНА МІСІЯ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УКРАЇНІ

**МІЖНАРОДНА ТА НАЦІОНАЛЬНА
БЕЗПЕКА: ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ
АСПЕКТИ**

*Матеріали X Міжнародної
науково-практичної конференції
(м. Дніпро, 16 березня 2026 року)*

До 60-річчя ДДУВС

У двох частинах
ЧАСТИНА II

**INTERNATIONAL AND NATIONAL
SECURITY: THEORETICAL AND APPLIED
ASPECTS**

*Theses of the X International
scientific-practical conference
(Dnipro, March 16, 2026)*

In two parts
PART II

Дніпро
2026

УДК 34+35
М 58

*Рекомендовано до друку та до поширення
через мережу Інтернет Науково-методичною радою
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 6 від 18 лютого 2026 р.)*

**М 58 Міжнародна та національна безпека: теоретичні і
прикладні аспекти : матеріали X Міжнар. наук.-практ.
конф. (м. Дніпро, 16 бер. 2026 р.) до 60-річчя ДДУВС;
у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2026.
Ч. II. 760 с.**

ISBN 978-617-560-123-5

Збірник містить матеріали однойменної десятої міжнародної науково-практичної конференції. У заході взяли участь науковці, викладачі та здобувачі закладів вищої освіти та наукових установ, а також фахівці-практики різноманітних державних установ та неурядових організацій. Тематика публікацій охоплює актуальні теоретико-прикладні проблеми міжнародної та національної безпеки.

Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та освітньому процесі закладів вищої освіти, а також у законотворчості та правозастосовній діяльності.

The collection contains theses of the eponymous tenth international scientific-practical conference. The event was attended by scholars, lecturers and post-graduates of higher schools and scientific institutions, and also practitioners of various public institutions and NGOs. The topics of publications cover urgent theoretical and applied problems of international and national security.

The conference theses can be used in research work and educational process of universities, as well as in law-making and law-enforcement activities.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

к.т.н., доц. **І. В. Магдаліна** (голова); д.ю.н., проф. **О. С. Юнін** (заст. гол.); д.ю.н., с.н.с. **В. С. Березняк**; д.ю.н., проф. **В. О. Боняк**; д.ю.н., проф. **В. В. Дараган**; д.ю.н., проф. **Б. О. Логвиненко**; д.ю.н., проф. **В. М. Плетенець**; д.ю.н., проф. **В. В. Шаблистий**; к.і.н., доц. **Д. В. Прошин**; к.ю.н., доц. **А. В. Самотуга**; к.і.н. **С. М. Цигульський**.

*Факти, судження й висновки, викладені авторами публікацій,
не завжди підтверджуються та поділяються редакційною колегією.*

ISBN 978-617-560-123-5

© ДДУВС, 2026
© Автори, 2026

З М І С Т

КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В СУЧАСНИХ УМОВАХ. ПИТАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Пиріг І. В.

Особливості огляду місця події у разі виникнення пожежі на об'єктах
цивільної інфраструктури в умовах воєнного стану 28

Плетенець В. М.

Особливості збирання інформації про обставини
кримінального правопорушення в умовах воєнного стану 30

Саїнчин О. С., Гринько Д. Ю.

Особливості навчання криміналістів та судових медиків з огляду трупів
загиблих військовослужбовців та цивільних осіб, які загинули
під час проведення бойових дій, на прикладі полігонів ферми трупів у США 32

Степанюк Р. Л.

Інтеграція цифрової криміналістики та цифрової розвідки
в системі протидії злочинності 33

Ходанович В. О.

Судова лінгвістика у протидії злочинам проти інформаційної безпеки держави 35

Чорноус Ю. М.

До питання формування криміналістичної характеристики воєнних злочинів 37

Воліков Т. А.

Наукові диспути щодо застосування спеціальних знань
у розслідуванні кримінальних правопорушень проти власності 40

Калінін М. В.

Способи вчинення крадіжок із проникненням у приміщення 42

Коваленко А. В.

Сутність та класифікація техніко-криміналістичних засобів
кримінального процесуального доказування 44

Комаринська Ю. Б.

Використання неповнолітніх державою-агресором
як один із напрямів сучасної української криміналістики 46

Кривокурс О. Г.

Щодо критеріїв криміналістичної класифікації кримінальних
правопорушень проти виборчих прав і свобод громадян 48

Лазарєв В. О.

Забезпечення безпеки під час огляду місця події при розслідуванні
кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану 50

Лепей М. В.

Актуальні проблемні питання використання методів криміналістичного
прогнозування при проведенні процесуальних дій 52

Макарова О. П., Стуй Д. М.

Особливості криміналістичної характеристики
та методики розслідування злочинів, пов'язаних із вербуванням т
а експлуатацією жертв торгівлі людьми в умовах воєнного стану 54

Орлова Т. А., Соколов М. О.

Про уточнення поняття та класифікації вбивств, що супроводжуються
відділенням частин тіла або органів жертви 56

Попов В. Ю.

Проблеми забезпечення незалежності державних
діячів: криміналістичний вимір 59

Приловський В. В.

Тактика слідчого експерименту при розслідуванні втягнення
неповнолітніх у протиправну діяльність у сучасних умовах 61

Сєліцький Д., Осика І. М.

Про використання поліграфа як засобу отримання доказів
у кримінальному провадженні 62

Братішко Н. А.

Значення судової експертизи у забезпеченні національної
безпеки України в умовах воєнного стану 65

Зозуля Є. В., Мараховець А. С., Пославський А.,

Тактика проведення допиту в умовах дистанційного правосуддя:
сучасні виклики та методичні рекомендації 67

Кубарєв А. О., Чепурко В. М.

Міжнародне співробітництво у сфері
криміналістичного забезпечення розслідування 69

Паламарчук О. І.

Розслідування воєнних злочинів: сучасні виклики
для криміналістичної науки та практики 71

Чепурко В. М., Красільников В. П.

Криміналістичне значення огляду та дослідження мобільних
пристроїв у попередженні злочинів у воєнний період 72

Дишльова А. О.

Особливості початку розслідування кримінальних правопорушень,
пов'язаних із незаконним набуттям права на землю
державної або комунальної власності 75

Манічев Д. В.

Особливості підготовчого етапу проведення обшуку
під час розслідування кримінальних правопорушень
у сфері публічних закупівель в умовах воєнного стану 77

Байбарза Д. В.

Проблематика організації та тактики огляду місця події після вибуху 79

Бандурін В. В.

Вплив типових слідчих ситуацій початкового етапу
на перспективи розслідування кримінального провадження 80

Білий Є. О. Тактика проведення обшуку в нічний час	82
Бланар Д. І. Криміналістичні аспекти ідентифікації саморобної зброї в сучасних умовах	85
Васецька А. В. Реалізація стандартів «барнахус» при допиті дітей, постраждалих від воєнних злочинів	88
Галуза А. О. The role of forensic laboratories in ensuring the evidentiary base of pre-trial investigation	90
Кільова С. С. Проблемні аспекти вилучення слідів взуття з місця події	91
Корчинська Д. В. Інноваційні засоби фіксації під час розслідування воєнних злочинів	93
Коц А. А. Методи ідентифікації загиблих військовослужбовців	94
Кравець В. М. Криміналістичні аспекти документування воєнних злочинів у контексті міжнародної безпеки	96
Кукарін Т. І. The investigator's duty to secure and preserve the crime scene	97
Куліш В. О. Особливості огляду та фіксації слідів після прильоту ракети у сучасних умовах збройного конфлікту	99
Летка-Шаповалова О. А. Перспективи застосування 3D-сканування та VR-моделювання при відтворенні обстановки та обставин події	101
Лисенко Б. О. Інтеграція методів OSINT у криміналістичну методику розслідування воєнних злочинів як елемент забезпечення національної безпеки	103
Маляренко В. В. Criminalistic habitology in the system of informational and national security of Ukraine	105
Марталога Д. Можливості та межі ДНК-експертизи у встановленні особи злочинця	106
Островський В. О. Сучасні можливості дактилоскопічної експертизи у вирішенні завдань розслідування кримінальних правопорушень	109
Павленко М. А. Peculiarities of interrogation tactics for victims of conflict-related sexual violence: advantages of involving female officers	110

Парчевська О. О. Криміналістичний аспект протидії організованій злочинності в умовах воєнного стану	112
Патретний Д. Р. Тактико-криміналістичні особливості обшуку осіб, підозрюваних у вчиненні воєнних злочинів	114
Плескун М. В. Методи та впровадженні інновації у процес огляду місця події	115
Поліщук М. Г. Дактилоскопія та ідентифікація особи за відбитками пальців	118
Різванова К. Є. Дотримання принципу етичності в криміналістичній фотографії	120
Сергієнко М. О. Можливості ДНК-експертизи у вирішенні завдань розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану	122
Станкевич В. Окремі аспекти криміналістичної характеристики крадіжок	124
Супронюк В. В. Організація й тактика допиту військовослужбовців держави-окупанта, підозрюваних у застосуванні насильства за ознакою статі	125
Тарасенко Д. М. Пред'явлення для впізнання неповнолітнім, які постраждали внаслідок зґвалтування в умовах воєнного стану	127
Уманець К. А. Сучасні можливості криміналістичної ідентифікації особи	129
Форманчук А. С. Криміналістичний ДНК-аналіз як інструмент ідентифікації особи при розслідуванні насильницьких кримінальних правопорушень	131
Червонецька І. В. Типові порушення при пакуванні слідів біологічного походження на місці події	133
Чуфарова К. Г. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану	136
Шумик О. М., Яремчук М. М. Тактичні особливості фіксації воєнних злочинів із використанням цифрових технологій	138

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ
І ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Никифорчук Д. Й. Деякі проблеми протидії підрозділами кримінальної поліції злочинам, що вчиняються з використанням криптовалюти	141

Обшалов С. В.

Психологічне забезпечення отримання
оперативної інформації в умовах дії воєнного стану 143

Клешня В. В., Дараган В. В., Вашко А. (Vaško A.)

Деякі особливості отримання та аналізу інформації
з гласних (відкритих) джерел під час оперативного
обслуговування суб'єктів господарювання, що здійснюють
публічні закупівлі паливно-мастильних матеріалів 146

Манжай О. В., Санакоєв Д. Б.

Окремі питання протидії онлайн-шахрайствам
підрозділами Національної поліції України 148

Телійчук В. Г.

Легалізація коштів, здобутих незаконним шляхом з використанням криптовалюти,
в умовах воєнного стану: деякі способи виявлення та протидії 151

Варава В. В.

Щодо одержання громадянами пояснень з приводу обмеження
їх прав і свобод від органів, які здійснюють оперативно-розшукову
діяльність в умовах воєнного стану 154

Дерев'ягін О. О., Кришталь Є. Є., Левандович О. В.

Протидія торгівлі людьми в умовах збройної агресії проти України:
правозастосовні виклики та шляхи подолання 156

Кисельов А. О., Хорольська Т. В.

Інформаційно-аналітичний потенціал оперативних підрозділів НПУ 159

Худенко Д. М.

Цифровий лабіринт сервісів із розшуку осіб,
зниклих безвісти за особливих обставин 161

Манжай О. В.

Спосіб перехресного аналізу фабул кримінальних
правопорушень для виявлення серійних шахрайств 164

Лазарєва Я. А.

Деякі особливості застосування штучного інтелекту у кримінальному аналізі 167

Булькач С. П.

Щодо стану наукової розробленості проблем взаємодії слідчих
та оперативних підрозділів національної поліції України під час протидії
легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом 170

Обшалов А. С.

Використання сил та засобів при оперативно-розшуковому
супроводженні кримінального провадження в сучасних умовах 172

Рахлін Б. М.

Деякі особливості використання конфіденційної допомоги громадян оперативними
підрозділами національної поліції України під час планування та проведення
контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту
під час розслідування злочинів у сфері публічних закупівель 174

Степанов І. К., Балабан С. М.

Деякі особливості оперативного забезпечення проведення
слідчих (розшукових) дій під час оперативного супроводження
кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері публічних закупівель 176

Цуканов В. Ю. Деякі особливості здійснення заходів оперативно-розшукової превенції в процесі оперативного обслуговування кримінальною поліцією сфери публічних закупівель	178
Кобилинський Д. М. Деякі проблеми правових наслідків проведення негласних слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану	180
Мормуль К. Ю. Рекомендації начальнику прикордонного загону щодо організації оперативно-службової діяльності на морській ділянці державного кордону	182
Парфьонов І. О. Деякі особливості організації та здійснення розшукової діяльності в умовах воєнного стану	185
Хоменко Р. О. Особливості правового забезпечення оперативно-розшукової діяльності підрозділами Національної поліції України в умовах воєнного стану	187
Чаленко П. В. Інтеграція OSINT та HUMINT у розслідуванні незаконної депортації українських дітей до рф	189
 АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ БЕЗПЕКОВИХ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ	
Волобуєв А. Ф. Усунення детермінантів корупції як складова забезпечення національної безпеки України	191
Ганущин С. Н., Вінічук М. В. Доброчесність публічного управління та антикорупційні механізми як основа стійкості системи національної безпеки та оборони України в умовах воєнного стану	193
Пчеліна О. В. Ситуативна зумовленість розслідування корупційних кримінальних правопорушень	195
Авраменко О. В. Запобігання корупційним кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану	197
Доренський О. П., Андріяшевська О. А., Магопєць М. С. Академічні формування з доброчесності як механізм розбудови антикорупційної інфраструктури ЗВО	199
Кіблик Д. В. Запобігання корупції як основа демократичного розвитку України в умовах євроінтеграції	201
Кметь О. О., Брездун В. А. Боротьба з корупцією та забезпечення національної безпеки й оборони України в умовах воєнного стану	202

Когут О. В. До питання про запобігання корупції в умовах воєнного стану.....	204
Моргун Н. С., Шевчук О. О. Міжнародно-правові стандарти протидії корупції у збройних конфліктах	207
Палагнюк К. В. Антикорупційна стійкість як елемент національної безпеки: оцінка впливу корупції в охороні здоров'я на обороноздатність і соціальну стабільність у період війни	209
Расторгусва Н. О. Цифрова трансформація як інструмент мінімізації корупційних ризиків у воєнний період	211
Сироватка С. С. Щодо значення запобігання корупції в інвестиційно-будівельній сфері України в умовах сьогодення	212
Титаренко Л. М. Проблематика вітчизняної корупції та вдосконалення антикорупційної діяльності державних інституцій	213
Умрихіна І. О. Системні проблеми реалізації антикорупційної політики в Україні	217
Хабарова Т. В. Принцип доброчесності в системі антикорупційної політики України: світоглядно-правовий вимір	218
Гребененко І. О. Проблематика проявів корупційних ризиків та механізм їх вирішення при оформленні відстрочки від мобілізації	219
Некlesa О. В. Проблемні питання здійснення оборонних закупівель в умовах воєнного стану	221
Ніколаско В. Г., Назаров О. М. Порівняльний аналіз адміністративно-правових і кримінально-правових механізмів протидії корупції в Україні	222
Франчук Ю. В. Боротьба з корупцією та забезпечення національної безпеки й оборони в умовах воєнного стану	224
Шишкарьова О. Г. Громадський контроль, цифровізація та міжнародна підтримка як чинники протидії корупції в умовах війни	225
Копильцов І. В. Міжнародні стандарти запобігання корупції та їх імплементація в Україні	227
Бабенко Н. О. Національні та міжнародні засади антикорупційної політики	229
Бараннік О. М. Корупція та організована злочинність як загроза безпеці держави	230

Гамаль У. Б., Ординська І. Я. Corruption as systemic threat to Ukraine's national security under martial law	232
Дуняшенко О. О. Антикорупційна політика як складова забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану	233
Єрмоїна С. П., Людвік В. Д. Корупція як загроза державному суверенітету: теоретико-правовий аналіз в умовах воєнного стану	236
Завалай А. Г. Структурно-логічна модель формування доброчесності і антикорупції як soft skills	238
Захожа К. О. Громадянська активність як чинник зниження рівня корупції	240
Кваша Е. О. Інституційна система запобігання та протидії корупції в Україні в контексті забезпечення національної безпеки та оборони в умовах воєнного стану	242
Кільова С. С. Протидія корупції як основа забезпечення національної безпеки України	244
Кобзар К. А. Антикорупційна політика як складова забезпечення національної безпеки й оборони України в умовах воєнного стану: основні принципи та завдання	245
Коноваленко К. А. Боротьба з корупцією та забезпечення національної безпеки й оборони України в умовах воєнного стану	247
Кубарєв А. О. Антикорупційні механізми у сфері праці як чинник національної безпеки	249
Кучеренко К. І. Боротьба з корупцією та забезпечення національної безпеки й оборони України в умовах воєнного стану	250
Мільчевський М. В. Баланс незалежності та контролю в системі антикорупційних органів України як умова її стабільності	253
Олєйніков М. С. Форми корупції та види корупційних правопорушень у контексті забезпечення національної безпеки й оборони України в умовах воєнного стану	255
Расторгуєва А. В. Професійна етика в публічному секторі як основа формування антикорупційної культури	256
Риндін О. О. Фактори пасивності в забезпеченні академічної, громадянської, професійної доброчесності	258

Супронюк В. В.

Проблеми інституціональної спроможності громадських
антикорупційних організацій в Україні 260

Хізанов О.

Корупція як чинник віктимізації: вплив корупційних практик
на уразливість громадян і рівень довіри до інституцій 262

Черниш М. В.

Боротьба з корупцією та забезпечення національної
безпеки й оборони України в умовах воєнного стану 264

ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Золотухіна Л. О.

Захист трудових прав працівників у контексті цифровізації праці:
сучасні виклики та напрями вдосконалення правового регулювання 267

Обушенко Н. М.

Інститут цивільно-правового делікту в системі цивільного права України 269

Резворович К. Р.

Використання «Deepfake»-контенту в контексті захисту
авторських прав та персональних даних 271

Киян В. Я.

Припинення трудових відносин у зв'язку з відмовою працівника
від продовження трудового договору 273

Резворович К. Р., Лисюк Я. О.

Цифровізація судочинства та зростання ролі електронних
доказів в умовах дії правового режиму воєнного стану 275

Лещенко Д. С.

Особливості регулювання NFT в Україні та ЄС 277

Нестерцова-Собакарь О. В.

Цивільно-правові механізми захисту інтелектуальної
власності в умовах загроз національній безпеці України 279

Саксонов В. Б.

Правовий режим релокації підприємств в умовах
воєнного стану: господарсько-правові аспекти 281

Передерій О. С.

Особливості нормативного регулювання використання
штучного інтелекту на рівні Ради Європи
як передумова розвитку інновацій 284

Саксонов В. Б., Астаф'єва І. П.

Використання електронних документів
у судовому процесі: переваги та виклики 285

Смолярова М. Л.

Стимулювання працівників в умовах воєнного стану
як механізм забезпечення трудових прав людини 287

Тяжкун В. В., Юніна М. П. Визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні: сучасна практика та проблемні аспекти	288
Фролов М. М. Багатовимірність поняття безпеки електронних довірчих послуг (на прикладі цифрової платформи е-нотаріат)	290
Шаповалова К. Г. Трансформація інституту доказів та доказування у цивільному процесі в реаліях цифровізації суспільних відносин	292
Сіренко М. Р., Юніна М. П. Вплив європейської інтеграції України на розвиток міжнародного приватного права у сфері сімейних відносин	294
Логінова М. В. Гарантії прав працівників у сучасних умовах реформування трудового законодавства України	296
Фещенко Ю. В. Сутність кар'єри помічника судді	297
Богиня В. Ю., Патерило І. В. Примусове переміщення дітей під час збройного конфлікту: сімейно-правові та кримінально-правові аспекти	299
Резворович К. Р., Будилін Н. О. Міжнародне приватне право у фокусі безпеки: виклики для регулювання майнових відносин	301
Кондратенко Б. В. Загальноправові аспекти забезпечення стабільності трудових відносин в умовах воєнного стану	303
Ципляк П. С. Щодо проблеми номінального володіння активами в процедурах банкрутства	305
Букіна А. В. Механізми захисту прав людини у приватно-правових відносинах	307
Бурлаков О. М. Приватно-правові відносини у контексті захисту прав людини	309
Буякова І. О. Право на розпорядження репродуктивною спадщиною: волевиявлення, збереження, передача матеріалу	310
Важенкова В. В. Приватно-правові відносини у контексті захисту прав людини	312
Василенко М. М. Захист прав людини в міжнародних приватно-правових відносинах в умовах воєнного конфлікту: колізійні норми та механізми застосування	314
Гармадір Д. В. Проблеми реалізації приватноправового захисту в цифровому середовищі	315

Громико О. Є. Цифровізація нотаріальної діяльності: переваги та ризики	318
Ємченко Д. Ю. Нотаріальне самоврядування в Україні: структура, функції, та сучасні виклики	319
Желізько В. О. Відмова у визнанні та виконанні іноземних судових рішень з мотивів загрози національній безпеці: практика застосування застереження про публічний порядок	323
Кліндухова Л. В. Окремі питання застосування випробувального терміну в умовах воєнного стану	325
Коляда А. І. Трансформація трудових прав мобілізованих працівників та гарантії їх соціального забезпечення в умовах довготривалого воєнного стану	327
Коноваленко К. А. Електронний нотаріат і дистанційне засвідчення документів у період воєнного стану	328
Кривенков Д. Д. Приватно-правові відносини у контексті захисту прав людини	330
Кузьмич В. М. Електронне судочинство в умовах воєнного стану: сучасні виклики та перспективи розвитку	332
Мацкевич В. Приватно-правові відносини у контексті захисту прав людини	334
Нікітіна Є. К. Інтелектуальна власність у сфері кібероборони: правові ризики та запобіжники	335
Новак О. Є. Інтеграція штучного інтелекту в професійну діяльність суддів: деякі аспекти	338
Олизько В. В. Розвиток електронного документообігу в Україні та значення електронних довірчих послуг у забезпеченні цифрової безпеки	340
Панченко І. О. Вплив санкційної політики та спеціальної конфіскації на міжнародні приватно-правові відносини: колізійні проблеми в умовах воєнного стану	342
Різванова К. Є. Подвійне громадянство та його вплив на визначення особистого закону фізичної особи	344
Сіренко М. Р. Юрисдикція судів у справах щодо криптоактивів	346
Стукало А. Ю. Особливості здійснення нотаріальних дій в умовах воєнного стану	348

Ткаченко Є. В.

Електронне судочинство як гарантія доступу
до правосуддя в умовах воєнного стану 349

Чубенко А. Д., Логінова М. В.

Реалізація принципу недискримінації за ознакою статі у сфері праці 351

Чунихін О. С.

Обмеження транскордонних приватно-правових відносин
з державою-агресором у міжнародному приватному праві:
баланс національної безпеки та захисту права власності 352

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Бугера С. І.

Контрабанда підакцизних товарів як загроза економічній безпеці держави 355

Дмитренко Е. С.

Роль удосконалення фінансового законодавства
для забезпечення фінансової безпеки України 357

Жибер Т. В.

Забезпечення інклюзії як частина фінансово-економічної безпеки громади 359

М'ячин В. Г.

Інституційні засади розвитку ринку праці в Україні
в умовах післявоєнного економічного відновлення 361

Крижановський О. М.

Моделі випуску муніципальних облігацій у країнах ЄС: правові основи
та інституційні механізми (на прикладах Польщі, Франції, Німеччини) 363

Проскуріна Н. М., Коновалова А. В., Дрига В. В.

Фінансова звітність за МСФЗ як системний чинник забезпечення
фінансово-економічної безпеки в умовах глобальної невизначеності 366

Ryzhkov E. V., Ohrimenco S.

Criminal tokenization in the era of financial market transformation:
challenges, strategies, and counteraction tactics 368

Хамініч С. Ю.

Економічна безпека у сучасному вимірі: стратегічні імперативи та пріоритети 370

М'ячин В. Г., Ковальов О. О.

Формування ресурсного потенціалу інноваційного розвитку
підприємств як чинник зміцнення національної економічної безпеки 372

Проскуріна Н. М., Коновалова А. В., Харченко А. Г.

Фінансова звітність за МСФЗ як інструмент забезпечення
фінансово-економічної безпеки держави в умовах глобальних трансформацій 374

М'ячин В. Г., Старовойтов В.

Економічна безпека онлайн-бізнесу в умовах цифрової
трансформації: управлінські механізми забезпечення стійкості 376

Лис А. Б.

ЦНАП як інституційний елемент забезпечення
фінансово-економічної безпеки держави 378

Сидоров О. А.

Стратегічні напрями зміцнення фінансово-економічної безпеки України
в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення 381

Захожай К. В., Волчелюк С. О.

Особливості взаємозв'язку індикаторів фінансової стійкості
та бюджетної безпеки з іншими макроекономічними показниками 382

Калініченко З. Д.

Ключова роль геополітики та національної безпеки
у трансформації міжнародної торгівлі 383

Кисельов І. О.

Муніципальні облігації як інструмент фінансової автономії
місцевого самоврядування: правове регулювання в Україні 386

Крамаренко К. М.

Управління фінансово-економічною безпекою
військової частини НГУ в умовах воєнного стану 388

Левін О. Л.

Історичні передумови формування економічної безпеки держави
та їх вплив на сучасну безпекову політику України 390

Левчук Н. П.

Щодо фінансового планування в органах охорони державного кордону 391

Писаревська Г. І., Івашенко В. С., Сумлінний Н. В.

Фінансово-економічна безпека держави в умовах воєнного стану 394

Фокша Л. В.

Диверсифікація доходів місцевих бюджетів як інструмент
підвищення фінансово-економічної безпеки 395

Хатнюк Ю. А.

Державна казначейська служба України як суб'єкт
протидії порушенням бюджетного законодавства 397

Протопопова Н. А.

Економічна безпека промислових підприємств як складова
національної безпеки України в умовах воєнних та трансформаційних викликів 399

Рожеченко В. М.

Фінансово-економічна безпека України в умовах воєнних ризиків
та стратегічного переходу до самодостатнього зростання 400

Сушкова А. С.

Вплив повномасштабного вторгнення Росії в Україну на міжнародну економіку 402

Бринзело Д. О., Яшин Д. О.

Управління інтелектуальним потенціалом у системі
маркетингових стратегій забезпечення національної безпеки 404

Корнієнко О. Ю.

Світовий досвід підвищення рівня економічної безпеки країни 406

Лемешев Р. О.

Санкції як інструмент забезпечення національної економічної
безпеки держави: міжнародно-правовий та національний вимір 407

Brad N. Cyberattacks on financial infrastructure and national economic security	409
Дятленко М. О. Кримінально-правові засоби економічної безпеки в країнах-членах ЄС (на прикладі норм господарського кримінального права Німеччини)	412
Заремба Д. В. Управління грошовими потоками підприємства як чинник забезпечення економічної безпеки	413
Карабін Д. Б. Забезпечення економічної безпеки підприємства на засадах ефективного управління його фінансовою діяльністю	415
Тур К. В. Financial security of business as a strategic factor of enterprise economic stability.....	416
 ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРАХ	
Березняк В. С., Рукіна Д. О. Окремі аспекти здійснення пропагандистського впливу в освітньо-науковому середовищі	418
Белай С. В., Зінков Я. В. Зміст інформаційної безпеки як складової системи забезпечення державної безпеки	419
Колесник В. А. Інформаційна безпека держави в структурі безпеки національної і державної	422
Краснопольський В. Е., Коростельова Л. А. Cyber pedophilia as a current threat to national security	424
Сидорова Е. О., Рижкін Д. В. Інформаційна безпека України як пріоритетний напрямок діяльності держави в умовах сучасних викликів	426
Требін М. П. Інформаційна безпека особистості в умовах російсько-української війни	429
Ящук В. І., Ткачук Р. Л. Інформаційна безпека держави в умовах гібридних загроз: концептуальні підходи та практичні механізми захисту	431
Бондарчук В. В., Босак І. А. Правові та організаційні засади діяльності служби безпеки України щодо забезпечення інформаційної безпеки в період воєнного стану	434
Верба І. О. Кібер як інструмент національної безпеки: від міфів до керованої ефективності (кейс України)	436
Гамалюк Б. М. Інформаційна безпека в системі національної безпеки: інституційний та стратегічний виміри	438

Залєвська І. І. Роль соціальних мереж у сучасному суспільстві: інформаційно-безпековий вимір	440
Костенюк Н. І. Світова практика реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки	443
Куспляк І. С., Куспляк Г. І. Когнітивні інструменти впливу в умовах гібридних загроз: дезінформація, пропаганда, «фейки»	445
Павленко Т. А. Забезпечення інформаційної та кібербезпеки як елементу національної безпеки: реалії сьогодення	448
Полякова С. В., Мирошниченко В. В. Інформаційна безпека держави крізь призму лінгвістичної експертизи текстів	450
Самотуга А. В. Антидезінформаційне законодавство ЄС: перші санкції, єдність Західного світу та євроінтеграційні завдання для України	451
Синиціна Ю. П. Патерни та механізми виявлення дезінформації в системі забезпечення національної безпеки	454
Чалик В. Р. Інформаційна гігієна та медіаграмотність населення як елемент національної стійкості	457
Шаблиста О. О. Новели нормативно-правового забезпечення інформації з обмеженим доступом в умовах війни	459
Копилов Е. В. Державні експерти з питань таємниць: інформаційна безпека та захист державної таємниці в Україні	461
Порохнявий А. В. Інформаційна безпека у системі національної безпеки держави: сучасні виклики та механізми забезпечення	463
Репан М. І., Сукмановська Л. М., Гладкий В. Ю. Інформаційна безпека та громадянське суспільство: протидія дезінформації під час війни	464
Васьків С. В. Електронні звернення, запити на публічну інформацію та електронні петиції: проблеми доступності й правового захисту під час дії правового режиму воєнного стану	466
Гвоздова О. О. AI-згенерований контент як індикатор інформаційно-психологічних операцій	468
Ercan Sucran Asli The strategic importance of unybersecurity in Turkey	470

Новосад Р. В.

Єдина система ідентифікації та електронний підпис у публічних сервісах:
правові ризики, довіра і безпекові наслідки 471

Олійник А. А.

Забезпечення конституційних прав людини в умовах кіберпростору: діалектика
балансу між приватністю, безпекою та ефективністю протидії кіберзлочинності 474

Ряполов А. П.

Свобода вибору та межі інформаційної безпеки
в умовах воєнного стану: баланс між національною
безпекою та свободою вираження поглядів 476

Ведмеденко М. П.

Information security as a component of the national security system of the state 478

Кагдіна І. Ф.

Інформаційна безпека як складова міжнародної
та національної безпеки України 479

Панасюк К. О.

Кібербезпека як важливий елемент національної безпеки:
сучасний стан та виклики 482

Рубльов К. Е.

Інформаційно-психологічні операції (ІПСО) як інструмент
дестабілізації національної безпеки: методи протидії 484

Samsonova A., Andronic N.

Fake news and its role in information security 486

Сірик О. С.

Ознаки інформаційно-психологічної спеціальної операції,
методи розпізнавання і протидії 489

Ткаченко А. К.

Digitalization of criminal proceedings as a tool for strengthening national security 492

Ткаченко Г. І.

Проблеми захисту працівників підрозділів
Національної поліції від сучасних кіберзагроз 493

Яковлєв О. С.

Правові механізми протидії дезінформації в умовах воєнного стану:
межі допустимого обмеження свободи слова 495

Ясько В. А., Ляшенко А. С.

Інформаційна безпека як ключовий компонент
національної безпеки України в умовах гібридної війни 497

УПРАВЛІНСЬКО-ТЕХНІЧНІ, ЕКОЛОГІЧНІ ТА МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ
АСПЕКТИ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА ЛЮДИНИ,
СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

Дісковський О. А.

Застосування ШІ для встановлення вірогідності спорідненості
між особами на основі їх фотозображень 499

Малецька О. І., Гнатишин Л. Б., Прокопишин О. С.

Цифрові технології у забезпеченні фінансової та продовольчої безпеки 501

Судніцин Ю. Т., Коваль І. С.

Drilling fire safety specialists to manage forces
and resources during response to emergency situation 503

Абрамов С. О.

Науково-методологічне забезпечення розвитку спроможностей НГУ:
впровадження інноваційних систем управління за стандартами НАТО 505

Аносенков А. А.

Деякі питання протидії використанню оптоволоконних FPV-дронів
під час забезпечення громадського порядку та громадської безпеки 507

Білоус О. М.

Модернізація управлінських моделей у сфері національної безпеки держави 510

Габуда А. С., Філіпчук В. Я.

Особиста безпека поліцейського як об'єкт адміністративно-правового захисту 512

Горбась В. А., Проценко Р. В.

Домедична допомога як елемент національної
безпеки України: правоохоронний та військовий аспекти 514

Дев'яткіна Н. М.

Напрями вдосконалення організаційно-правового регулювання
діяльності закладів охорони здоров'я (на основі аналізу діяльності
комунальних некомерційних підприємств у Полтавській області) 515

Дуліна О. В.

Інтеграція України до європейської архітектури захисту критичної
інфраструктури як фактор зміцнення регіональної та міжнародної безпеки 518

Єфімова І. В.

До питання забезпечення митної безпеки України в умовах воєнного стану 520

Лагойда Т. В.

Екологічна освіта як стратегічний вектор
внутрішньої політики держав Європи 521

Маслова Н. О., Івануса А. І., Балацька В. С., Николайчук М. І.

Оцінювання захищеності програмних систем
цивільного захисту з урахуванням пріоритету доступності 523

Сліпенюк В. В.

Енергетична стійкість Європейського Союзу у вимірі
безпекових загроз, зумовлених російською агресією 526

Удренас Г. І.

Комплексний аналіз ризиків для здоров'я та ергономічних
аспектів діяльності операторів безпілотних авіаційних систем 528

Данильчук І. З.

Зменшення втрат особового складу МВС і ДСНС
в районах ведення бойових дій 530

Прокопов С. О.

Проблеми цифрової безпеки кримінального
аналітика при роботі в мережі Інтернет 531

Проскурня Є. Є. Використання аеростатів у правоохоронній діяльності України: технічні можливості та правові аспекти	532
Ткаченко П. І. Порушення вимог режиму радіаційної безпеки як загроза національній безпеці України	535
Чуканов А. І., Щерблюк В. А. Забезпечення мінної безпеки в контексті захисту прав людини та післявоєнного відновлення територій	537
Голов О. В. Зміст права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля	539
Городинський А. Л. Ротація публічних службовців як інструмент забезпечення стійкості публічного управління в умовах воєнного стану	541
Димитрова Т. К. Проблеми кібербезпеки фармацевтичного забезпечення населення	543
Дунайний Д. В. Боротьба з тероризмом як складова системи національної безпеки	544
Никоньонко А. В. Особливості публічно-приватного партнерства у сфері будівництва об'єктів спортивного призначення в Україні: безпековий вимір	546
Степанченко О. М. Управлінські детермінанти зміни глобального світового порядку	548
Туз С. С. Інструменти публічного управління медичною реабілітацією військовослужбовців та ветеранів	549
Васецька А. В., Наточій А. Д. Вогневе прикриття під час евакуації пораненого	551
Долгих Ю. М., Нехаснко С. І. Загрози використання штучного інтелекту для психологічної підтримки військовослужбовців в умовах відсічі збройній агресії росії проти України	552
Камінський Д. В. Висновок експерта в системі доказів адміністративного судочинства: проблеми оцінки та співвідношення з іншими доказами	555
Грищенко О., Цюлковський В. Аналіз можливостей впровадження міжнародного досвіду та його адаптації в Україні під час організації операцій з підводного розмінування	556
Гулько М. С. Інформаційно-аналітична діяльність та методи аналітики	557
Джулай М. С. Управління у галузі національної безпеки	559
Єрмаков В. І. Інформаційні продукти як результат інформаційно-аналітичної діяльності	560

Зайченко С. К. Переміщення пораненого в “червоній зоні”: медичні та тактичні ризики	562
Sara V. Traffic analysis tools	563
Маломуж П. Ю. Особливості надання допомоги при поранених від скидів БПЛА: множинні уламкові ураження	564
Novicov N., Lisovoi V. The invisible danger in the digital world	566
Пімачов Є. Український досвід тактичної медицини: адаптація міжнародних протоколів до реалій війни	568
Скрипач М. І., Чеховська М. М. Актуальні виклики у забезпеченні технологічного суверенітету українського defense-tech	570
Смішко А. О. Проблеми розробки моделі машинного навчання для прогнозування	572
Stoianova A., Todorova X. Computer viruses	574
Цигікало Г. Д., Бодирєв Д. А. Захист критичної інфраструктури від кібератак: міжнародний досвід та українська практика	576
Ceban I. Ransomware in the field of information technology	578
Ядлось Я. В. Цифрові інструменти як засіб забезпечення захисту прав людини	580
Яровий О. Ю. Публічне управління та правове забезпечення протидії правопорушенням у сфері державної безпеки	581
ОСВІТНЬО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕКТОРА БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ	
Скиба Е. К. Communicative competence as one of the tools for effective communication of police officers	583
Торічний О. В., Чиж В. І. Організація заходів з інформаційної безпеки ДПСУ у системі морально-психологічного забезпечення	585
Шевяков О. В. Психологічні та соціально-економічні чинники підтримки ветеранів сил безпеки і оборони України	586
Поливанюк В. Д. Удосконалення професійної підготовки поліцейських в умовах сучасних безпекових викликів	589

Анісімов Д. О.

Фізична підготовка поліцейських у системі
забезпечення публічної безпеки та правопорядку 590

Бабіч О. В.

Лінгвістична підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників
як складова безпекового середовища на державному кордоні 592

Бахчеван Є. Ф., Ніколаєв О. Т.

Поетапна модель формування навичок поведінки
з вогнепальною зброєю у курсантів ЗВО МВС:
педагогічні та безпекові аспекти 594

Валєєв Р. Г.

Підготовка до вирішення етичних і професійних дилем
поліцейської діяльності в умовах воєнного стану 596

Жбанчик А. В.

Вогнева підготовка як складова професійної компетентності працівника поліції 599

Льченко О. А.

Лінгвокогнітивні механізми маніпулятивного впливу на колективну
свідомість військовослужбовців в умовах воєнного стану 600

Петрушин Д. В.

Спеціальна фізична підготовка працівників
Національної поліції України як чинник підвищення
ефективності службово-професійної діяльності
у сфері забезпечення національної безпеки 602

Сергєєв А. Ю., Сергєєв С. Ю.

Розвиток фізичного виховання в контексті
підвищення обороноздатності держави 603

Біліченко В. В.

Безпека працівників Національної поліції
під час виконання службових обов'язків 605

Бодирєв Д. А., Казначєєв Д. Г.

Особливості вогневої підготовки поліцейських в умовах воєнного стану 607

Завістовський О. Д.

Службово-бойова підготовка правоохоронців: психологічна підготовка 609

Зеленський Є. С.

Окремі аспекти вогневої підготовки поліцейських в умовах воєнного стану 611

Ком'яга А. В.

Психофізіологічна підготовка операторів безпілотних авіаційних
систем. комплексний аналіз світового та українського досвіду 612

Наточій А. Д., Толмачова Ю. М.

Вогневий контакт в умовах повного блекауту:
технічні засоби та інтуїтивні аспекти ведення вогню 615

Петренко С. П.

Застосування заходів фізичного впливу та рівень фізичної
підготовленості як елемент правомірності службових дій 617

Рогальський В. І.

Вплив єдиноборств на формування психологічної стійкості
та емоційної стабільності в умовах воєнного стану 618

Тимофєєв В. П., Толмачова Ю. М.

Особливості ведення вогню в умовах недостатнього освітлення
під час дії правового режиму воєнного стану 620

Федченко К. А., Підойма М. М.

Лінгвістичний аспект у структурі тактико-спеціальної підготовки
курсантів закладів вищої освіти системи МВС України 622

Чайка В. В., Волеводцев М. О.

Підготовка персоналу прикордонних підрозділів з тактичної
догоспітальної допомоги в діяльності правоохоронних органів
у мирний час та в умовах воєнного стану 624

Чепеляк В. С.

Поліграф у діяльності Національної поліції України:
роль у забезпеченні прозорості кадрових і антикорупційних процедур 625

Чоботько І. І.

Фізична підготовка як чинник психологічної стійкості
та професійної ефективності фахівців кримінальної юстиції
в умовах загроз національній та міжнародній безпеці 627

Чоботько М. А.

Проблеми фізичної підготовки поліцейських на період дії
правового режиму воєнного стану в Україні 628

Ахрамєєва В. І.

Затримки під час стрільби та способи їх усунення 630

Білий В. В.

Міжнародний досвід спеціальної фізичної підготовки поліцейських:
перспективи впровадження в Україні під час воєнного стану 632

Богдан М. В.

Фізична підготовка курсантів як ключовий чинник професійної
готовності працівників сектору безпеки в умовах воєнного стану 634

Бодик М. А.

Підвищення адаптаційних можливостей поліцейських
засобами спеціальної фізичної підготовки 636

Бунчужна В. Є.

Особливості вогневої підготовки в умовах воєнного стану 637

Горбач І. Ю.

Формування фізичної стійкості працівників поліції
як умова мінімізації професійних ризиків 638

Дячок Я. А.

Адміністративно-правові засади організації
фізичної підготовки поліцейських в Україні 640

Журба Ю. С., Івкіна В. І.

Роль вогневої підготовки у формуванні належної
доказової поведінки поліцейського після застосування зброї 642

Зіміна О. Ю., Зінченко К. Д.

Особливості вогневої підготовки правоохоронців
в умовах воєнного стану: правовий та етичний вимір 644

Зуб Д. О., Наточій А. Д.

Сучасні тренажерні комплекси (Лазертаг, VR) проти класичного тиру: за і проти 646

Істомін А. В.

Формування оперативно-бойової витривалості
курсантів засобами спеціальної фізичної підготовки 647

Коваль С. Я.

Лінгвістичний потенціал англomовної підготовки у формуванні безпекового
освітнього середовища закладів військової освіти в умовах цифровізації 648

Лещенко М. М.

Practical aspects of organizing tactical-special training in security forces units 651

Лук'яненко О. А.

Інтеграція симуляційних технологій та деескалаційних практик
у системі вогневої підготовки поліцейських 653

Науменко Д. В.

Гейміфікація як інструмент підвищення мотивації
студентів у вивченні іноземної мови 654

Некlesa Т. К.

Вогнева підготовка в умовах стресу: вплив адреналіну
на точність під час стрільби працівників МВС 655

Решетнік В. К.

Демонстрація професійних навичок володіння заходами примусу
як фактор стримування агресії в поліцейській діяльності 657

Савушик А.

Значення фізичної витривалості у забезпеченні
стабільності публічного порядку 659

Стецюк А. Д.

Фізична підготовка працівників поліції як гарантія
пропорційного застосування сили в умовах воєнного стану 660

Сухий І. О.

Teaching foreign languages to cadets in law enforcement institutions 662

Чернова В. А.

Роль тактико-спеціальної підготовки в підвищенні ефективності
досудового розслідування злочинів проти основ національної безпеки 664

Чернявська О. О.

Фізична підготовка поліцейських як елемент правового
механізму забезпечення миру і безпеки 666

Шевченко К. О.

Фізична готовність поліцейських як складова механізму
забезпечення національної та міжнародної безпеки в контексті
кримінально-правових і кримінологічних доктрин 667

Шумакова К. О.

Професійна фізична підготовка як засіб запобігання травматизму
під час виконання службових обов'язків 669

Щур Р. І.

Training of investigators for work in the field of national security:
competencies and current requirements 671

Юрій У. Д.

Спеціальна фізична підготовка як ключовий компонент професійної
готовності майбутніх фахівців у сфері національної безпеки 672

ФІЛОСОФСЬКИЙ, ПСИХОЛОГО-ЛІНГВІСТИЧНИЙ
ТА СОЦІО-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Войтко О. В., Полтораков О. Ю.

Щодо «постгероїчності» сучасних цивільно-військових відносин 675

Маргулов А. Х.

Радянська ідентичність в українській безпековій стратегії 677

Марченко О. В.

Філософсько-аксіологічні аспекти миротворчості
в умовах сучасних глобальних викликів 679

Руденко Ю. Ю.

Національна стійкість як фундаментальне підґрунтя національної безпеки 680

Трубавіна І. М.

Із досвіду навчання фахівців ГО з соціальної роботи
кейс-менеджменту з сім'ями, які постраждали від війни 681

Царьова І. В.

Лінгвістичні механізми протидії гібридним загрозам у цифровому просторі 683

Кирилюк В. В.

Соціальні аспекти підтримки ветеранів війни 684

Комих Н. Г., Зузевічуте В., Адамоське Р.

Психологічні та соціальні аспекти безпеки в умовах війни: інтегративний підхід 686

Леонова Н. В., Леонов О. О.

Фемінітиви як складова частина гендерного питання
та соціокультурне і професійне явище 688

Максимова А. Я.

Американські фразеологізми першої чверті ХХІ століття:
лінгвістичний аспект формування безпекового середовища 690

Ординська І. Я., Силук М. В.

Addressing gender disparities in translation:
from linguistic bias to systemic inequality 692

Орлова Т. А., Антіпова Д. Ю.

Про небезпеку розповсюдження моди куріння вейп (електронних сигарет) 694

Снісаренко І. Є. Effective language policy within security framework	696
Степаненко І. І. Лінгвістичні маркери кібербулінгу в цифровому освітньому середовищі	697
Сукмановська Л. М., Ліва С. О. Реабілітація та соціальна адаптація ветеранів: адміністративно-правові аспекти гуманітарної безпеки	700
Янковець О. В. Мовна політика як складова національної безпеки держави в умовах російсько-української війни	702
Талдикін О. В. Віртуальний та доповнений простір і безпека кіберсоціалізації: деякі аспекти	704
Янковець О. В., Буджак Н. М. Мовна політика в умовах війни: український досвід	706
Глухманюк О. В., Захаров В. В. The Ukrainian language in the a world	707
Янковець О. В., Кузема О. Р. Безпекове середовище та мовна політика в Україні в умовах війни	709
Глухманюк О. В., Кудиш А. К. Linguistic aspect of security environment formation	710
Ясько В. А., Присяжнюк Е. В. Протидія російським інформаційно-психологічним операціям як складова національної безпеки	712
Єрмоєнко І. В. Дискурсивні стратегії легітимізації фейкової інформації: лінгво-маніпулятивний аспект	714
Іщенко Т. В. Euphemisms in hybrid conflict: a Ukrainian-English comparative analysis	715
Козубай І. В. Linguistic and cognitive transformation of civil law terminology within the digital security environment	716
Пакулова Т. В. Мовна стійкість особистості як чинник протидії маніпулятивним стратегіям у медіапросторі	718
Петраш А. І. Індивідуалізація навчання під час опанування навчальної дисципліни «лінгвокраїнознавство Румунії»	720
Пихтіна О. М. Linguistic aspects of the formation of a security environment	721
Підлужна І. А. Евфемізація та її вплив на сприйняття загроз у формуванні безпекового середовища	722

Філімонов В. М. Соціокультурні детермінанти забезпечення національної безпеки	723
Бевзюк Я. О. Мішинська І. В. Лінгвістичні особливості формування безпекового середовища в Україні	725
Будник Д. П. Самоактуалізація як внутрішній ресурс збереження професійної ефективності психолога закладу освіти	726
Деркач В. Е. Психологічні стратегії життєдіяльності внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану	728
Мірошниченко А. О. Language policy as a tool for consolidating society and a factor in creating a secure environment	730
Мотуз А. В. Linguistic tools for countering information manipulation	732
Саланжій Т. В., Спиця Н.В. Психологічні особливості використання штучного інтелекту у навчанні студентів-психологів	734
Ткаченко Т. О. The role of investigators in ensuring security through linguistic analysis	735
ДОВІДКА ПРО АВТОРІВ (ЧАСТИНА II)	737

КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В СУЧАСНИХ УМОВАХ. ПИТАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Ігор ПИРІГ

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),

доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ У РАЗІ ВИНИКНЕННЯ ПОЖЕЖІ НА ОБ'ЄКТАХ ЦИВІЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Огляд місця події належить до невідкладних початкових слідчих (розшукових) дій, за результатами якої слідчий отримує орієнтуючу та доказову інформацію за кримінальним провадженням. Оскільки огляд у більшості випадків є початковою слідчою (розшуковою) дією, саме його результати дозволяють визначити вихідні положення розслідування, висунути загальні версії та спланувати подальше розслідування. Значення огляду місця події полягає в тому, що сприйняття слідчим особисто обстановки вчиненого кримінального правопорушення не може бути компенсовано проведенням інших слідчих (розшукових) дій.

Під час розслідування воєнних злочинів при влучанні боеприпасів в об'єкти цивільної інфраструктури часто виникають пожежі, наслідками яких є руйнування, знищення означених об'єктів, що призводить до значних матеріальних збитків та жертв серед цивільного населення. Невідкладність огляду місця пожежі полягає у тому, що у процесі гасіння або після її закінчення власниками майна можуть бути вжито заходів щодо вилучення особистих речей або їх залишків. Зазначені дії, по-перше, наражають на небезпеку життя та здоров'я самих власників через можливе руйнування чи повторне запалення об'єктів, а по-друге, вносять зміни в обстановку місця події, що перешкоджає вилученню слідів злочину у повному обсязі.

Завдання огляду місця пожежі внаслідок влучання боеприпасів під час розслідування воєнних злочинів, порушених за ст. 438 КК України, дещо відрізняються від завдань огляду під час розслідування умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу (ч. 2, ст. 194 КК України). В останньому випадку головним завданням огляду місця пожежі є виявлення доказів, що вказують на причини її виникнення та засоби, що були при цьому використано, а також визначення осередку пожежі. Під час влучання боеприпасів, як правило, є очевидними: осередок пожежі, тобто саме місце влучання, та причина її виникнення, тобто наслідки розриву, термічна дія боеприпасу або запалення носія боезаряду під час влучання в нього засобів протиповітряної оборони.

В сучасних умовах розв'язаної росією війни проти нашої країни об'єктами цивільної інфраструктури, на яких можуть виникнути пожежі внаслідок влучання боеприпасів, можуть бути: склади промислових та сільськогосподарських товарів; багатоповерхові житлові будинки; територія виробничих підприємств; будинки садибного типу; гаражі; лісові масиви; об'єкти енергетичного комплексу (теплоелектростанції, електророзподільні станції тощо); сільськогосподарські землі, засаджені кукурудзою, соняшником, злаковими культурами та ін.; зерносховища тощо.

При цьому пожежі можуть виникати після застосування таких засобів ураження: снарядів зі ствольної артилерії (2С1 «Гвоздика», 2С3 «Акація», 2С7 «Піон», 2С4 «Тюльпан» тощо); снаряди, випущені з танків; гранатомети; ракети зенітних ракетних комплексів ближньої та середньої дії («Тор», «Бук», «С-300», «С-400» тощо); реактивні системи залпового вогню (БМ-30 «Смерч», БМ-21 «Град», БМ-27 «Ураган», ТОС-1 «Буратіно», ТОС-1А «Солнцепёк» тощо); керовані авіаційні бомби (КАБ-250, БетАБ-500, ОДАБ-500П, ФАБ-

250М-46 тощо), що діють на середніх та близьких відстанях. Значних руйнувань та пожеж завдають засоби ураження, що діють на значній відстані: ударні БПЛА («Ланцет», «Орлан», «БАС-80» тощо); керовані реактивні снаряди та балістичні ракети («Точка – У», «Торнадо-С», 9М723 «Іскандер-М» тощо), крилаті ракети авіаційного («Х-22», Х-35У, Х-31ПМ, Х-59МК, Х-101 тощо), морського та наземного базування (ЗМ-14, ЗМ55 «Онїкс», 9М727 (9М728, 9М729) тощо) [1]. Одним з основних завдань під час огляду місця влучання означених засобів ураження є встановлення моделі, марки, виду боєприпасів, що спричинили пожежу.

Інформація, яка міститься у повідомленнях про пожежу, що надходить в органи поліції, дає можливість у загальному вигляді змодельовати розвиток події та дозволяє вжити необхідних заходів з метою організації якісного огляду місця пожежі. Складності у проведенні огляду полягають у тому, що до нього залучається багато учасників, які виконують певні дії з метою досягнення спільної мети відповідно до своєї компетенції та функціональних обов'язків. Основним завданням слідчого на місці пожежі є виявлення, фіксація та вилучення слідів злочину з метою формування доказової бази. Але на місці пожежі працюють також співробітники ДСНС, які виконують покладені на них обов'язки, пов'язані, перш за все, із врятуванням здоров'я та життя постраждалих, їх майна, запобігання поширенню пожежі, її гасіння тощо. Питання взаємодії органів та підрозділів, що беруть участь в огляді місця пожежі, врегульовано низкою нормативно-правових актів, зокрема наказом МВС України від 24.07.2017 р. № 621, що затверджує Порядок спільних дій Національної поліції України, ДСНС та Експертної служби МВС України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами [2]. Окремі положення вказаного наказу дублюються з Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [3]. Відповідно до означених наказів завданням слідчо-оперативної групи під час огляду місця пожежі є кваліфіковане виявлення, фіксація, вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, встановлення потерпілих та свідків, з'ясування обставин, що мають значення для проведення повного, всебічного та неупередженого розслідування та встановлення правопорушників.

Дослідження обстановки місця події при виникненні на ньому пожежі відноситься до числа найскладніших. Оскільки кримінальні правопорушення за фактом вибухів порушуються, як правило, за ст. 438 КК України, що підслідна слідчим Служби безпеки України, огляд повинні проводити саме означені уповноважені особи. Однак практика показує, що у зв'язку з недостатньою кількістю слідчих Служби безпеки України та їх завантаженістю, огляд місця події за фактами вибухів і пожеж проводять слідчі Національної поліції. Зважаючи на різноманіття об'єктів, що підлягають огляду, слідчому необхідно залучати велику кількість спеціалістів. Залежно від об'єктів огляду, окрім спеціаліста-криміналіста, який залучається майже завжди, можуть бути залучені вузькопрофільні спеціалісти: вибухотехніки, балісти, зброезнавці, фахівці у галузі ракетної та авіаційної техніки, артилеристи, механіки тощо. Крім того, можуть залучатись пожежники або працівники ДСНС для огляду місця пожежі, судово-медичні експерти або лікарі для огляду трупів, кінологи зі службовими собаками, спеціалісти-біологи для отримання зразків ДНК тощо [4, с. 73].

Під час проведення огляду місця пожежі, особливо коли пожежа відбувається на великих за обсягом територіях (ділянки місцевості, лісові масиви, багатоповерхові будинки тощо), проводиться відеозапис з використанням безпілотних літальних апаратів. Означені дії, як правило, виконує спеціаліст-криміналіст. На сьогодні існує достатньо методичних рекомендацій з тактики застосування безпілотних літальних апаратів під час проведення слідчих (розшукових) дій [5].

1. Ідентифікація ракетної та реактивної зброї Російської Федерації : посібник / уклад. Р. С. Кірін, В. М. Коротаєв, М. М. Кушнір, А. С. Ключков, О. В. Овчаров, О. С. Жуган. Дніпро : Дніпропетровський НДЕКЦ МВС, 2022. 134 с.

2. Порядок спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24.07.2017 р. № 621. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-17#Text> (дата звернення – 24.02.2026 р.).

3. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17/conv> (дата звернення – 24.02.2026 р.).

4. Пиріг І. В. Залучення спеціалістів під час огляду місця події при розслідуванні злочинів в умовах війни. II Наукові читання пам'яті Ганса Гросса : збірник тез міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 09 грудня 2022 року). Чернівці. Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2022. С. 72-76.

5. Використання безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події : метод. рекомендації / кол. авт. : А. В. Захарко, І. В. Пиріг, В. Д. Поливанюк, Д. Б. Санакоєв. Дніпро : Дніпровський державний університет внутрішніх справ, 2024. 32 с.

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ

т.в.о. завідувача кафедри
криміналістики та домедичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),,
доктор юридичних наук, професор

**ОСОБЛИВОСТІ ЗБИРАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОБСТАВИНИ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Результатом збору, аналізу й використання інформації за фактом кримінального правопорушення є перспектива встановлення всіх його обставин, викриття винних, надання їм діям правової оцінки. Реалізація зазначеного для уповноважених осіб завжди супроводжується необхідністю правильної оцінки вже зібраних відомостей та визначення напрямів пошуку ще не виявлених даних. Особливого значення зазначена діяльність набула в умовах воєнного стану в нашій державі, введеного в 2022 році Президентом України [1], сукупний термін якого вже перевищив чотири роки. Значущість даної події вплинула на всі сфери суспільного життя й функціонування державних інституцій, де одним з ключових місць займає діяльність уповноважених на здійснення досудового розслідування суб'єктів.

Разом із тим в умовах воєнного стану суспільство стикається з численними викликами, вагоме місце серед яких набуває криміногенна обстановка в державі, сформована кримінальними правопорушеннями, зокрема й тими, що викликають резонанс в суспільстві. Така тенденція викликає серйозні труднощі для органів досудового розслідування та криміналістів, оскільки традиційні методи роботи є недостатньо ефективними у нових умовах [2, с.142]. Пошук рішень, спрямованих на ефективну реалізацію поставлених перед правоохоронцями завдань, визначає потребу напрацювання практичного досвіду, вивчення якого ставатиме підґрунтям для формування рекомендацій до здійснення діяльності у відповідних умовах. Це обумовлено тим рівнем загроз та небезпек, з яким стикається населення нашої держави, зокрема й кримінальними правопорушеннями, що вчинюються на територіях: тимчасово окупованих, звільнених, розмішених у відносній близькості до зони ведення бойових дій і т. ін.

Окремого значення в формуванні цілісної картини про подію набувають суб'єкти, які можуть виступати носіями відомостей про обставини кримінального правопорушення, бути його свідками, очевидцями, постраждалими тощо.

Формування умов отримання вагомої інформації від вказаних осіб під час збройної агресії РФ проти України можливе шляхом проведення масштабної роботи щодо:

- надання необхідної допомоги постраждалим та/або свідкам;
- виявлення фактів насильства сексуального характеру;
- здійснення правової оцінки дій відповідних осіб;
- прийняття заходів попередження проявів насильства, зокрема й сексуального і т. ін. [3, с. 232].

Сукупність наведених та інших умов обумовлюють формування тих обставин, що забезпечують отримання необхідної й достатньої для прийняття обґрунтованих організаційних й тактичних рішень кількості інформації. Це ставить серйозні виклики перед криміналістами, особливо у контексті досудових розслідувань, де швидкий і точний доступ

до інформації часто є ключовим для встановлення правди [4, с.144].

Пошук шляхів отримання відомостей про обставини кримінальних правопорушень, зокрема й насильницького характеру, реалізується шляхом переорієнтування вже існуючих та формування нових громадських організацій, серед яких: Центр громадянських свобод [5], Ла Страда Україна [6], Євромайдан SOS [7], ЮрФем [8] та інші, діяльність яких у першу чергу спрямовувалась на надання необхідної допомоги постраждалим. У даному випадку залучення громадськості до встановлення обставин кримінального правопорушення демонструє формування соціального суспільства нетерпимості до проявів протиправних діянь взагалі та насильницького характеру зокрема.

Окрім цього, вагомого значення набуває й місце проведення відповідних процесуальних дій, що безпосередньо впливає на можливості отримання криміналістично вагомої інформації. В умовах збройного конфлікту, особливо в зонах активних бойових дій або близько до них, діяльність уповноважених осіб характеризується безпрецедентним рівнем ризику для життя та здоров'я як слідчого, так і учасників слідчих (розшукових) дій. Це робить діяльність уповноважених осіб надзвичайно складною й вимагає особливих заходів безпеки. При цьому гарантування безпеки чинним законодавством визначається ключовою умовою проведення слідчих (розшукових) дій. Так, під час обрання місця проведення допиту неповнолітнього має бути враховано таку умову, як асоціативний зв'язок із ним, що сформувався під впливом пережитих подій (позитивних або негативних) [9, с. 73]. Водночас зазначене варто враховувати й під час допиту постраждалих, які досягли повноліття. В таких умовах органи досудового розслідування та криміналісти повинні знаходити альтернативні методи отримання й аналізу інформації. Це можуть бути технічні засоби фіксації обстановки, зокрема й такі, як 3-D сканери, БПЛА та інші.

Вагомого значення в збиранні відомостей набувають й інформаційні технології. Застосування сучасних методів, як-от розвідка відкритих джерел (OSINT), аналіз даних соціальних мереж та кіберрозслідування, дозволяє органам збирати інформацію, мінімізуючи фізичні ризики для співробітників. Ці методи дають змогу відслідковувати та аналізувати великі обсяги даних з різних джерел, що важливо для виявлення схем, тенденцій та потенційних загроз у реальному часі [10, с. 44].

Не меншого значення набуває й можливість отримання відомостей про обставини вчинених кримінальних правопорушень від військових, розвідувальних служб, зокрема й держав-партнерів України. Це дозволяє виявити кримінальні правопорушення, що залишались латентними, отримати відомості, необхідні для відновлення розслідування, перевірки версій, пошуку ще не виявлених даних, формування більш точного уявлення про механізм вчинення кримінального правопорушення та причетних до нього правопорушників, місць їх перебування.

Таким чином, сукупність шляхів одержання вагомої для встановлення обставин протиправних діянь інформації не є вичерпною, проте демонструє сформовані умови з необхідністю правильної їх оцінки та визначення ключових з них. Отримання уповноваженою особою вагомої інформації про обставини кримінального правопорушення характеризується складністю й неоднозначністю пошуку шляхів розв'язання сформованої ситуації. Це визначає необхідність надання цьому питанню належної уваги як з боку науковців, так і практиків. Спільна робота з розробки відповідного інструментарію сприятиме підвищенню ефективності реагування на виклики сьогодення, що демонструють ознаки динамічних перетворень та змін.

1. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 18.02.2026).

2. Криміналістика : навчально-методичний посібник / Тіщенко В. В., Подобний О. О. Одеса : Видавництво «Юридика», 2022. 236 с.

3. Плетенець В. М. Сексуальне насильство в умовах воєнного стану в Україні: становище й шляхи підвищення ефективності його виявлення. *Науковий вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дидоренка*. – 2022. – № 2. С. 227-237.

4. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

5. Сайт Центр громадянських свобод <https://ccl.org.ua/>

6. Сайт Ла Страда Україна [Інтернет-ресурс] URL :<https://la-strada.org.ua/>

7. Сайт Євромайдан SOS [Інтернет-ресурс] URL :<https://ccl.org.ua/ru/tools/evromajdan-sos/>

8. Сайт ЮрФем.ua [Інтернет-ресурс] URL : <http://jurfem.com.ua/>

9. Плетенець В. М. Особливості підготовки до допиту неповнолітніх за фактами подій

насиленницького, сексуального чи трагічного характеру в умовах воєнного стану «Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»): журнал. 2022. № 13(13) 2022. С. 489-С. 67-76.

10. Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Авдєєва Г. К. Інновації в криміналістиці та їх впровадження в діяльність органів досудового слідства. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2011. Вип. 21. С. 39–45.

Олександр САІНЧИН

професор кафедри криміналістики
ННІ права та психології Національної
академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор

Дмитро ГРИНЬКО

співробітник Державного бюро
розслідувань України

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ КРИМІНАЛІСТІВ ТА СУДОВИХ МЕДИКІВ З ОГЛЯДУ ТРУПІВ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ, ЯКІ ЗАГИНУЛИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ, НА ПРИКЛАДІ ПОЛІГОНІВ ФЕРМИ ТРУПІВ В США

Відповідно до положень теорії криміналістики, місцем події вважається приміщення або місцевість, де вчинено правопорушення або де є матеріальні сліди, пов'язані із вчиненням злочину. Місце події та місце злочину не завжди збігаються [8, с. 89; 6, с. 114; 5, с. 302-303]. Таке місце може знаходитись не обов'язково там, де настають шкідливі наслідки. В процесі скоєння одного кримінального правопорушення може бути декілька місць подій: злочин може готуватись в одному місці, розпочатись та/чи мати продовження в другому місці, а закінчуватись – ще в іншому місці [1, с. 210].

Поняття «місце події» є набагато ширшим, ніж «місце злочину», оскільки місце злочину – це територія, площа, ділянка, де відбулася злочинна дія. Під місцем події він розуміє територію (приміщення, ділянку місцевості), у межах якої відбувалася злочинна подія або були виявлені її наслідки, з усіма взаємопов'язаними між собою та із зазначеною подією наслідковими і просторовими слідами, зв'язками, об'єктами злочинних посягань, знаряддями злочину і змінами в матеріальній обстановці, що мають вагу для органів досудового розслідування [6, с. 210].

Саме тому встановлення дійсного місця події та його огляд слідчим мають виняткове значення для розслідування конкретного злочину, адже місце події містить вагому інформацію про хід злочину і осіб, що його вчинили [5, с. 320]. Воно є фрагментом об'єктивно існуючої події, в якому зафіксовано окремі деталі (характеристики) події; містить об'єктивну інформацію про подію злочину, що виражено в зміні обстановки, в наявних слідах перебування злочинця або інших осіб, в слідах дій злочинця та їхніх наслідках, інших даних, що дозволяють відтворити повно або частково модель злочину та його обставин. Загальновідомо, що кожний злочин призводить до змін матеріальної обстановки, що відображається у свідомості та сприйнятті людей. Зміни в обстановці можуть бути виявлені при ОМП, досліджені і надалі використані як докази [9, с. 108; 10, с. 297; 11, с. 208-210].

Звертаємо увагу на те, що огляд – це цілеспрямована, детально спланована та ефективно організована діяльність [4]. З однієї сторони, огляд є «продуктивною» слідчою (розшуковою) дією та надає значний обсяг доказової інформації, яка стосується всіх складових елементів складу злочину, об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони. Також огляд постає перед нами як складна криміналістична технічна подія, застосування якої потребує певних знань, тактичних прийомів і засобів.

Але як бути, якщо виникають наступні слідчі ситуації: а) після закінчення бойових дій труп військового необхідно оглянути на місці бойового зіткнення; б) військові самотужки транспортували труп загиблого побратима; в) труп військового повернуто в результаті обміну загиблими тілами ЗСУ та ЗС РФ; г) є фрагменти трупа або його частини; д) у разі відсутності слідчого, прокурора, яка посадова особа має процесуальні повноваження до

огляду трупа?

Вважається за необхідне звернути увагу на подальшу розробку положень ст. 238 КПК України в частині огляду трупа поза межами місця пригоди та місця вчинення правопорушення [7].

Цікавими напрямками, з точки зору навчання майбутніх експертів-криміналістів та судово-медичних експертів, виявилась програма навчання з огляду трупів у польових умовах юридичного та медичного факультетів Університету штату Теннессі США. Декан медичного факультету Вільям Бесс викупив землю поблизу Ноксвілла і став разом зі своїми студентами спостерігати за розкладанням трупів людей, які заповідали свої тіла університету^[2]. Незабаром центр став полігоном для навчання судових медиків та криміналістів із усієї країни. Так з'явилася одна із найвідоміших ферм. Зараз вона є обгородженим лісовим масивом розміром у кілька футбольних полів. На фермі у природних умовах зберігаються більше 100 трупів, які загинули за кримінальними обставинами.

Є певна думка, щоб після закінчення бойових дій в Україні теж запропонувати створити для навчання аналогічний полігон [3].

1. Антипов В. І. Кримінальний кодекс України в контексті міжнародного права та практики Європейського суду з прав людини: правові норми, судова практика, науково-практичний коментар. Харків: Право, 2019. С. 268-281.

2. Багрій М. Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. *Вісник Львівського університету*. Серія «Юридична». 2013. Вип. 57. С. 315-321.

3. Вікіпедія. Ферма трупів. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48818144>.

4. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 7 липня 2017 року No 575. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

5. Криміналістика: підручник. / В. В. Пяковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

6. Криміналістика: підручник/ за ред. А.Ф. Волобуєва. МВС України, Хар. нац. Ун-т. внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2011. 666 с.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Харків : Право, 2019. С. 573-574.

8. Настільна книга слідчого. *Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*: Київ, 2011. С. 88-90.

9. Саїнчин О. С. Розкриття і розслідування умисних вбивств: концептуальні і практичні основи: монографія. Одеса : Юрид. літ., 2004. 408 с.

10. Саїнчин О. С. Розслідування умисних вбивств: теорія та практика : монографія. Запоріжжя; Одеса : Бровкін О.В., 2012. 408 с.

11. Саїнчин О. С. Сиводед І. С. Умисні вбивства військовослужбовців, які вчинені в умовах проведення бойових дій (кримінально-правовий, кримінальний процесуальний та криміналістичні аспекти) : монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 470 с.

Руслан СТЕПАНЮК

професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
та розкриття злочинів
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ІНТЕГРАЦІЯ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА ЦИФРОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

У сучасну епоху цифрові технології застосовують повсюдно, а комп'ютерними засобами користується майже кожен. Активно розвиваються комунікаційні мережі, бази даних, системи відеоспостереження, «розумні» прилади тощо. Дедалі ширше впроваджується штучний інтелект. За таких умов у діяльності з розкриття та розслідування злочинів надзвичайно важливими стають інструменти виявлення та дослідження релевантної інформації в кіберпросторі.

Наразі сформовані дві основні наукові галузі, що розробляють технології для протидії злочинності: 1) цифрова криміналістика, яка займається дослідженням цифрових доказів; 2) цифрова кримінальна розвідка, що розробляє засоби пошуку цифрових слідів. Обидві галузі є відносно новими й потребують подальшого теоретичного опрацювання.

У вітчизняній науковій доктрині бракує чіткого розуміння сутності цифрової криміналістики та цифрової розвідки, їхнього змісту й співвідношення. Це негативно впливає на практику, оскільки у працівників правоохоронних органів немає цілісного уявлення про характер такої діяльності та засад її здійснення.

Вважаю, що цифрову криміналістику в Україні варто розглядати насамперед як галузь криміналістичної техніки, що вивчає цифрові сліди злочинів і розробляє методи їх виявлення, фіксації та дослідження. Основними процесуальними формами реалізації її досягнень є залучення спеціалістів до огляду й копіювання комп'ютерних даних, а також призначення судових комп'ютерно-технічних експертів.

Свою чергою цифрова розвідка є ще одним напрямом цієї діяльності, який наразі не має належного правового регулювання. У вітчизняній науковій літературі для неї досі не вироблено навіть загальноприйнятої назви. Водночас на практиці вона активно розвивається та демонструє суттєві успіхи у розкритті й розслідуванні кримінальних правопорушень.

У вітчизняній науковій та навчально-методичній літературі цифрову розвідку здебільшого визначають як оперативний рівень кримінального аналізу, що полягає в інформаційно-аналітичному супроводженні конкретних кримінальних проваджень.

Такий підхід містить чимало дискусійних аспектів: від самої назви «оперативний» до галузевої належності – чи стосується вона оперативно-розшукової, поліцейської діяльності або ж криміналістики. Ця невизначеність зумовлює практичні проблеми правового регулювання, а також організаційного та методичного забезпечення.

За галузевою ознакою цифрову розвідку можна розглядати як інструмент оперативно-розшукової діяльності, засіб криміналістичної тактики або як напрям застосування цифрової криміналістики як галузі криміналістичної техніки. Останній підхід має вагомий аргументи. Зокрема, якщо пошуково-аналітичні інструменти (наприклад, пошук за зображенням обличчя у відкритих джерелах) використовують експерти, то ймовірність помилкової попередньої ідентифікації об'єкта є значно нижчою, ніж за умови оцінювання результатів звичайними аналітиками. Крім того, розширення джерел розвідки завдяки спеціалізованим криміналістичним інформаційним системам (облікам) може суттєво підвищити якість інформаційно-пошукової діяльності.

Щодо термінології, то назва «оперативний рівень кримінального аналізу» викликає сумніви. У спеціалізованій літературі загальноприйнятим є термін «тактичний», коли йдеться про супровід конкретного розслідування, що цілком відповідає усталеному понятійному апарату криміналістики.

З огляду на це, доцільно використовувати термін «цифрова криміналістична розвідка» для позначення цього новітнього напрямку діяльності правоохоронних органів. Її можливості невпинно зростають разом із цифровізацією суспільного життя та активним розвитком різноманітних інформаційних мереж і баз даних.

Наразі у практичній діяльності застосовують різні види цифрової криміналістичної розвідки, серед яких найпоширенішими є: пошук інформації в цифрових базах даних; використання систем відеоаналітики; блокчейн-аналіз (відстеження руху цифрових активів); розвідка на основі відкритих джерел (OSINT) тощо.

У результаті пошукових заходів можна виявити значний масив релевантної інформації, частина якої може набути статусу доказів у кримінальному провадженні. При цьому критично важливими умовами формування цифрових доказів є законність їх отримання (допустимість), автентичність, цілісність та можливість встановлення джерела походження. Відповідні методичні рекомендації та технічні засоби розробляє саме цифрова криміналістика. Таким чином, об'єднання цифрової криміналістики та цифрової розвідки є запорукою створення цілісної системи техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів у цифрову епоху.

У підсумку варто відзначити, що цифрова криміналістика та цифрова кримінальна розвідка є новітніми галузями, які потребують теоретичного осмислення та чіткого розмежування. При цьому цифрову криміналістику варто розглядати як галузь криміналістичної техніки, присвячену дослідженню цифрових слідів. У свою чергу цифрову криміналістичну розвідку доцільно інституціоналізувати як окремий напрям практичної діяльності з належним правовим і методичним забезпеченням. Інтеграція цифрової

криміналістики та цифрової розвідки здатна підвищити якість інформаційно-пошукових заходів і сприяти формуванню цілісної системи техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів у цифрову епоху.

Віталій ХОДАНОВИЧ

головний науковий співробітник
наукової лабораторії ПЗСК ЦСК
ННІ ІБСК Національної академії
Служби безпеки України
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук,
старший дослідник

**СУДОВА ЛІНГВІСТИКА У ПРОТИДІІ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими трансформаційними процесами у політичній, економічній та соціальній сферах. Ці зміни відбуваються в умовах зовнішньої військової агресії та цілеспрямованого формування несприятливих міжнародних політичних тенденцій з боку недружніх держав. У такій ситуації особливої актуальності набуває питання забезпечення національної безпеки України, зокрема її інформаційної складової, яка виступає ключовим чинником протидії зовнішнім викликам та внутрішнім загрозам. На рівні суспільства й держави інформаційна безпека покликана забезпечити захищеність і, як наслідок, сталість та стійкість основних сфер життєдіяльності, зокрема державного й військового управління, економіки, науки, а також суспільної свідомості від небезпечних дестабілізуючих і деструктивних інформаційних впливів. До загроз державі в інформаційній сфері відносять кіберзлочинність, кібертероризм та кібершпигунство, розголошення таємної чи конфіденційної інформації, яка є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави, спроби маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації, поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, непокори тощо [4, с. 154].

Протиправне втручання в інформаційні процеси політичної, економічної, виробничої, транспортної, воєнної чи навіть освітньої сфери незалежно від інших умов здатне завдати істотної шкоди інтересам особи, суспільства та держави. Водночас використання інформаційних технологій як інструменту агресії у сукупності із традиційними видами зброї може мати критичні наслідки для суверенітету держави, особливо у випадку заволодіння противником інформацією, що охороняється державою або іншими чутливими для її безпеки даними. У цьому контексті цілком слушно вітчизняні науковці наголошують, що в розумінні окремого виду злочинності як загрози національній безпеці вплив інформаційної епохи відбувся шляхом виокремлення особливої категорії злочинів, зміни форм і методів організації злочинності та вчинення окремих злочинів і нової суб'єктності правопорушників за рахунок мереж, створених з використанням комп'ютерних засобів [2, с. 143–144]. І саме тому СБ України, відповідно до покладених на неї функцій та як ключовий суб'єкт у сфері забезпечення інформаційної безпеки держави, здійснює досудове розслідування злочинів проти основ національної безпеки, значна частина яких належить до категорії інформаційних.

У досудовому розслідуванні злочинів проти інформаційної безпеки держави особливе значення має залучення експертів та проведення судових експертиз, результати яких використовуються під час доказування. Науковці та практики, які займаються розробкою проблем криміналістичної методики, наголошують, що у більшості методик розслідування злочинів визначаються типові види експертиз, необхідні для збирання та перевірки доказів. Знання їхніх можливостей, своєчасне й коректне призначення сприяють ефективності роботи органів досудового розслідування та підвищують достовірність доказової бази. Якісні докази, у свою чергу, забезпечують суду можливість оперативного й всебічного розгляду кримінальної справи та ухвалення справедливого рішення.

Саме тому згадані вище дослідники зазначають, що у кримінальному, так само як і в інших видах судочинства, судова експертиза є насамперед прикладною сферою використання

наукового знання експерта із застосуванням ним спеціалізованих методик, вибір яких зумовлено специфікою предмета дослідження, що й зумовлено потребою залучення суб'єкта спеціальних знань [1, с. 145]. Специфіка розслідування злочинів проти інформаційної безпеки держави зумовлює необхідність використання спеціальних знань у формі експертного дослідження різноманітних об'єктів, які є або предметом злочинного посягання, або знаряддям чи способом вчинення інформаційних злочинів. Особливістю експертних досліджень, що проводяться за кримінальними провадженнями про інформаційні злочини, є те, що їхніми об'єктами є продукти мовленнєвої діяльності, які знаходять свій вираз в усному чи писемному мовленні і зберігаються на матеріальних носіях в графічній або у цифровій формі. Експертному дослідженню підлягають не лише матеріальні носії, а і мовленнєвий продукт, що зберігається на них. Для дослідження таких об'єктів потрібно залучати експертів лінгвістів. Саме лінгвістична експертиза стає спеціалізованим мовознавчим дослідженням текстових матеріалів та інших мовних об'єктів для з'ясування питань, що можуть мати юридичні наслідки. Необхідність звернення до наукової бази лінгвістичної семантики під час судово-лінгвістичної експертизи у кримінальних провадженнях про інформаційні злочини пов'язана як із загальними вимогами дотримання принципів об'єктивності, всебічності та повноти експертного дослідження, використання сучасних досягнень науки, так і з цілком конкретної потреби в універсалізації лінгвістичного аналізу, необхідної для подолання негативних проявів суб'єктивного характеру, що властиві діяльності експерта-лінгвіста, в якій експерту належить пасивна роль своєрідного «спостерігача» [3, с. 421].

Родовим об'єктом лінгвістичної експертизи виступає мовленнєвий слід або слідовий контакт як результат мовленнєвої діяльності. До таких об'єктів належать: мовленнєві твори; мовні та мовленнєві одиниці у вигляді тексту; матеріальні носії інформації, на яких зафіксовано мовленнєвий продукт. За умови фіксації на матеріальному носії вони стають джерелом криміналістично значущої інформації та носіями мовленнєвих слідів.

Залежно від форми мовленнєвої продукції об'єктами судової лінгвістичної експертизи у розслідуванні злочинів проти інформаційної безпеки держави можуть бути: письмові тексти; друковані матеріали; цифрові дані (зокрема, скріншоти інтернет-сторінок чи електронних повідомлень у месенджерах); фотозображення графіті, слоганів тощо; усні твори, зафіксовані у фонограмах; змішані мовленнєві продукти, серед яких меми, демотиватори, комікси та полікодові тексти (наприклад, відеоролики з вербальним чи текстовим компонентом) тощо.

Текст, що стає об'єктом дослідження експерта-лінгвіста, може містити не лише вербальну складову зі змістовним наповненням, а й зображення, які доповнюють, пояснюють або несуть самостійне смислове навантаження. Для позначення таких утворень у лінгвістиці використовується термін «креолізований текст» – медіа-текст, структура якого поєднує вербальні та невербальні елементи різних семіотичних систем, що перебувають у смисловому зв'язку та формують сталу смислову єдність.

Лінгвістична експертиза як рід судової експертної діяльності покликана встановлювати усі необхідні обставини та факти, котрі мають значення доказів для правової кваліфікації тих або інших висловлювань як екстремістських матеріалів, що несуть загрозу національній безпеці держави. Тлумачення та інтерпретація смислу усного висловлювання або письмового тексту потребує обов'язкового залучення спеціальних лінгвістичних знань не лише у випадках використання маніпулятивних прийомів мовленнєвого впливу на аудиторію, а й для виявлення пропаганди та агітації, закликів до вчинення тих або інших протиправних дій, погроз тощо, що охоплюється розумінням злочинних дій проти безпеки держави. Саме текст і невербальні компоненти екстремістських матеріалів є головним предметом лінгвістичного дослідження і основним джерелом доказів за кримінальними провадженнями про злочини екстремістської спрямованості. При цьому визначення смислової направленості спірного тексту є попередньою й обов'язковою умовою юридичної оцінки діяння як протиправного [5, с. 367].

Окреслені питання потребують подальшого дослідження та більш ґрунтовного розкриття окремих аспектів, що виходять за межі тезового викладу. Підсумовуючи, водночас треба наголосити, що протидія криміногенним мовленнєвим діям у контексті забезпечення інформаційної безпеки держави ґрунтується не лише на чинних нормах законодавства, а й на положеннях Стратегії інформаційної безпеки. У цьому документі серед ключових загроз визначено використання інформаційних технологій у спеціальних інформаційних операціях держави-агресора, спрямованих на підлив суверенітету та територіальної цілісності України. Вирішальне значення у розробці та вдосконаленні методів криміналістичної діагностики

таких мовленнєвих дій мають експерти-лінгвісти – фахівці подвійної компетенції, які володіють юридичними та спеціальними знаннями у сфері судового мовознавства та лінгвістики.

1. Гора І. В. Комплексна судова експертиза в аспекті дослідження міжгалузевого інституту судових експертиз в судочинстві України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Т. 11. № 3. С. 145–153.
2. Доронін І. М. Національна безпека України в інформаційну епоху: теоретико-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2020. 539 с.
3. Гора І. В., Колесник В. А., Малюк В. В., Черняк А. М., Ходанович В. О., Щербина Л. І. Злочини проти інформаційної безпеки держави: поняття, виявлення, досудове розслідування : монографія / за заг. ред. В. А. Колесника. Київ : 7БЦ, 2023. 512 с.
4. Ходанович В. О., Колонюк В. В. Сучасні можливості окремих видів судових експертиз у протидії злочинам проти інформаційної безпеки України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. Вип. 85. Ч. 4. С. 154–161. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.22>.
5. Ходанович В. О. Роль судово-авторознавчої та психолінгвістичної експертизи в доказуванні у кримінальних провадженнях про злочини екстремістської спрямованості. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні* : матеріали Всеукр. науково-практ. інтернет-конф. Одеса : Юрид. літ., 2013. С. 363–369.

Юлія ЧОРНОУС

професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

В умовах сьогодення, у зв'язку із відсічню збройної агресії РФ, запровадженням з 24 лютого 2022 року в Україні воєнного стану, розслідування міжнародних воєнних злочинів, які відповідно до Кримінального кодексу України кваліфікуються за ст. 438 «Воєнні злочини», набуло особливої актуальності.

Необхідність розробки криміналістичної методики розслідування воєнних злочинів нерозривно пов'язана з цілеспрямованим системним збиранням, дослідженням та узагальненням матеріалів слідчої, судової та експертної практики – основного джерела розробки методичних положень і рекомендацій. Внаслідок синтезу практичної та наукової діяльності створені різні за своїм предметом характеристики кримінальних правопорушень, що містять опис їх закономірних ознак. Тобто основою криміналістичної методики розслідування воєнних злочинів є відповідна криміналістична характеристика.

Власне криміналістична характеристика кримінальних правопорушень – це система узагальнених даних про найбільш типові ознаки певного виду (групи) кримінальних правопорушень, закономірний взаємозв'язок яких слугує основою наукового і практичного вирішення завдань розслідування [1, с. 568].

У криміналістичній характеристиці воєнних злочинів необхідно чітко розмежовувати: а) теоретичну концепцію як основу формування окремих методик розслідування воєнних злочинів; б) робочий інструмент розслідування як систему зібраних і узагальнених даних про криміналістично значимі ознаки певного виду (групи) воєнних злочинів.

Вченим і практикам нині слід приділити увагу формуванню криміналістичної характеристики міжнародних воєнних злочинів зі ст. 438 КК України. Адже лише пізнавши злочин, його складові, особливості механізму реалізації злочинної діяльності, – можна забезпечити ефективне розслідування, покарання винних, досягнення завдань кримінального провадження.

На думку Л. Л. Гончаренко та С. Є. Абламського, воєнний злочин – це порушення міжнародного гуманітарного права або національного законодавства з боку військовослужбовця або іншої особи, яка бере участь у збройному конфлікті або залучена до

військової діяльності, з метою завдання шкоди цивільному населенню, військовополоненим, об'єктам культурної спадщини тощо. Такі дії можуть включати вбивства, катування, насильство, сексуальні злочини, етнічну чистку, насильство проти дітей, примусове переміщення населення та інші злочини, що тягнуть за собою відповідальність за міжнародним правом [2, с. 80].

Як слушно зауважує М. І. Хавронюк, нині склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 438 КК України, є недостатньо вивченим. Стаття містить сім форм злочину – і всі вони сформульовані більшою чи меншою мірою за правилом бланкетної диспозиції: неможливо з'ясувати, що таке, наприклад, «жорстоке поводження» або «заборонені засоби ведення війни», а тим більше «інші порушення», не звернувшись до відповідних міжнародних договорів у сфері МГП» [3]. Науковець підкреслює, що дана стаття вимагає звернення до норм міжнародного гуманітарного права для точного визначення дій, які є порушеннями. На його думку, це ускладнює її застосування в судах та створює ризики суб'єктивного підходу до кваліфікації дій обвинувачених [4].

Цілком розділяємо думку вчених щодо удосконалення норм КК України відносно правової регламентації системи воєнних злочинів, конкретизації змісту їх кримінальної протиправності. Крім того, слід підкреслити, що формування належної правової основи щодо тлумачення кримінальної протиправності діяння є запорукою формування повної криміналістичної характеристики воєнних злочинів та комплексної криміналістичної методики їх розслідування [5, с. 13].

Досліджувані воєнні злочини є складними, кримінальна протиправність визначається нормами міжнародного та національного права, механізм злочинної діяльності має різні форми виразу. І. В. Гловюк за результатами вивчення судової практики виокремлено типові серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, спрямовані проти людей, які кваліфікуються за ст. 438 КК України. Це: навмисне вбивство, катування та нелюдське поводження; навмисне заподіяння тяжких страждань або серйозного каліцтва чи нанесення шкоди здоров'ю людини; напад на осіб, які знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права; здійснення нападу невибіркового характеру, коли відомо, що це стане причиною людських втрат серед цивільного населення і спричинить збиток цивільним об'єктам; напад на небезпечні установки і споруди, якщо відомо, що це спричинить надмірні втрати серед цивільного населення або значні збитки цивільним об'єктам; напад на місцевості, що не обороняються, та демілітаризовані зони; неправомірний напад на культурні цінності, які чітко розпізнаються; проведення на людях медичних, біологічних або наукових експериментів; нелюдське поводження, яке супроводжується приниженням гідності людини, у тому числі застосування практики апартеїду, геноциду та інших дій, які ґрунтуються на расовій дискримінації та ін. [6, с. 3].

Для того, щоб повно і всебічно розкрити криміналістичну характеристику окремих воєнних злочинів, слід сформулювати окремі внутрішньовидові криміналістичні методики розслідування відповідно до визначених кримінально-правових чи криміналістично значимих ознак. Нині існує чотирирівнева класифікація криміналістичних методик: 1) видові криміналістичні методики (за видами злочинів, визначеними у КК України); 2) внутрішньовидові криміналістичні методики (підвиди чи різновиди, які виділені з-поміж злочинів одного виду за криміналістично значущими ознаками); 3) міжвидові (або групові, комплексні) криміналістичні методики розслідування злочинів; 4) позавидові криміналістичні методики [7, с. 232-233].

Наприклад, актуальною є розробка таких внутрішньовидових (підвидових) криміналістичних методик, як: криміналістична методика розслідування воєнних злочинів у формі жорстокого поводження з військовополоненими; криміналістична методика розслідування воєнних злочинів у формі жорстокого поводження з цивільним населенням шляхом катування або нелюдського поводження; криміналістична методика розслідування воєнних злочинів у формі жорстокого поводження з цивільним населенням шляхом зґвалтування, звернення до сексуального рабства, примусу до проституції, примусової вагітності, будь-яких інших форм сексуального насильства та ін. Перелік можна продовжувати, виходячи із аналізу ст. 438 КК України. Окрім того, в основу побудови криміналістичної методики покладаються й криміналістично значущі ознаки. Однак виокремлення та побудова криміналістичних методик розслідування воєнних злочинів – досить складне завдання, яке вимагає окремої дослідницької уваги й буде реалізовано у наступних наукових розвідках вчених-криміналістів. Ключовим завданням є формування цілісної криміналістичної характеристики воєнних злочинів, відповідної комплексної

криміналістичної їх методики розслідування, яка ґрунтуватиметься на положеннях міжнародного та національного права, враховуватиме криміналістично значущі ознаки, особливості реалізації злочинної діяльності.

Тобто криміналістичну характеристику воєнних злочинів варто тлумачити як інформаційну модель, що складається із системи ознак певного виду (групи) воєнних злочинів, що визначає алгоритм дій слідчого щодо встановлення її елементів: предмету посягання, обстановки та способу вчинення злочину, слідової картини події, особи злочинця та особи потерпілого, з метою використання отриманих даних у процесі розслідування злочину [5, с. 15].

Виходячи із вказаних наукових точок зору та емпіричних даних, слід підсумувати, що криміналістична характеристика злочину за ст. 438 КК України складається із таких основних елементів: предмет посягання; спосіб підготовки, безпосереднього вчинення та приховування злочину; слідова картина; обстановка вчинення злочину; особа злочинця; особа потерпілого. Однак її формування є предметом окремого наукового дослідження.

Виокремлення та побудова криміналістичних методик розслідування окремих видів воєнних злочинів є актуальним завданням для сучасних вчених-криміналістів. Окрім того, слід сформувати відповідну комплексну криміналістичну методику розслідування воєнних злочинів, складовою котрої є цілісна криміналістична характеристика, яка ґрунтуватиметься на положеннях міжнародного та національного права, враховуватиме криміналістично значущі ознаки, особливості реалізації злочинної діяльності та ін. [5, с. 15].

Таким чином, забезпечення досягнення завдань кримінального судочинства за фактами вчинення на території України злочинів військовослужбовцями російської федерації та їх пособниками передбачає обов'язкове залучення можливостей криміналістики.

1. Криміналістика : підручник / [В. В. Пяковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пяковського. – 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 752 с.

2. Гончаренко Л. Л., Абламський С. Є. До питання сутності воєнних злочинів через призму російсько-української війни. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. № 2. 2023. С. 80-89. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.102.80-89>.

3. Римський статут Міжнародного кримінального суду (ратифіковано із заявами та поправками до нього Законом № 3909-IX від 21.08.2024. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

4. Хавронюк М. Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни: двадцять запитань та відповідей. URL : <https://pravo.org.ua/blogs/kryminalna-vidpovidalnist-zaporushennya-zakoniv-ta-zvy chayiv-vijny-dvadtysat-zapytan-ta-vidpovidej/>.

5. Черноус Ю. М., Жовтюк О. В. Воєнні злочини: криміналістична характеристика та психологічні особливості реалізації злочинної діяльності. *Юридична психологія* : наук. журн. / [редкол.: Ю. Черноус (голов. ред.) та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. № 2 (35). С. 7-17. DOI: 10.33270/03243502.07.

6. Гловюк І. В. Питання одночасної кваліфікації як ординарного та воєнного злочину: доктрина та практика. Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (8 листопада 2024 року) / упор. Р. М. Андрусишин. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 60-64.

7. Цимбалюк В.І., Пелешок І.І. Загальні положення криміналістичної методики. *Юридичний бюлетень*. Випуск 13. 2020. С. 228-234. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.13.30>

Тарас ВОЛІКОВ

старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з актуальних проблем
юриспруденції та психології
Науково-дослідного інституту
ВНПЗ «Дніпровський
гуманітарний університет»
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

**НАУКОВІ ДИСПУТИ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ
ЗНАНЬ У РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
ПРОТИ ВЛАСНОСТІ**

Під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень проти власності сьогодні доволі активно використовують новітні інформаційні технології, досягнення науки та техніки. Зважаючи на це, виникає потреба у більш раціональній організації досудового розслідування, процесу доказування та приверненні уваги науковців до проблем застосування спеціальних знань на початковому етапі розслідування.

На сьогодні в умовах правового режиму воєнного стану під час реформування економічної та політичної систем суспільства та відбудови країни усе більшої актуальності набуває боротьба з корисливою злочинністю, яка завдає значної шкоди державі, негативно позначається на іміджі країни на міжнародному рівні, впливає на стан економіки, дестабілізує фінансово-кредитну систему, ускладнює криміногенну ситуацію. Збільшення злочинних проявів може загрожувати національній безпеці держави. Зважаючи на це, в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України особливого значення набуває протидія злочинним проявам у сфері власності.

Для своєчасного та всебічного документування кримінальних правопорушень проти власності, встановлення осіб, причетних до злочинної діяльності, важливе значення має використання спеціальних знань.

Спеціальні знання – це професійні знання та вміння в певній галузі (наука, техніка, мистецтво, ремесло), які набуваються в результаті професійного навчання або роботи. Ці знання є вузькоспеціалізованими і використовуються для вирішення конкретних завдань у кримінальному, цивільному та інших видах провадження, а також для надання консультацій чи допомоги слідчим та судовим органам.

Умовою успішного розслідування кримінальних правопорушень проти власності є своєчасність дій по виявленню, вилученню, фіксації і дослідженню слідів, що у подальшому можуть бути визнані речовими доказами. Невідкладність дій з отримання доказової і орієнтуючої (розшукової) інформації є запорукою успіху розслідування. Чим швидше і більше корисної інформації отримають оперативні працівники, дізнавач, слідчий, тим реальніші шанси на успіх з розслідування, виявлення та покарання винного. У зв'язку з цим важливого значення набуває застосування спеціальних знань у формі попереднього дослідження слідів кримінального правопорушення та речових доказів, що здійснюється в ході проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій, НСРД або відразу після їх закінчення.

Метою попередніх досліджень матеріальних слідів є негайне отримання орієнтуючої інформації, що використовується для висунення слідчих і розшукових версій про напрямки пошуку правопорушника по гарячих слідах; об'єктів, що залишили сліди на місці події, для відмежування кола об'єктів, що перевіряються; визначення виду, класу виявлених предметів, речовин, матеріалів; з'ясування механізму та обставин учиненого правопорушення та ін. [1, с. 65].

Чинним кримінально-процесуальним законодавством України проведення попередніх досліджень не регламентоване. Однак заборони проведення таких досліджень в законі немає. Оскільки попередні дослідження являють собою одну із форм пізнавальної діяльності органів досудового слідства і дізнання, то такі дослідження можуть проводитися безпосередньо особою, що здійснює процесуальні дії (слідчим, дізнавачем, прокурором), а також особою, що бере участь в слідчій (розшуковій) дії як спеціаліст.

Якщо виникла необхідність у проведенні попередніх досліджень, слідчий може провести їх особисто або дає відповідне завдання спеціалісту. Самостійно слідчий проводить найбільш прості дослідження, а спеціалісту доручає складні, що вимагають спеціальних знань і практичних навичок застосування науково-технічних засобів. Як правило, такі дослідження проводяться інспекторами-криміналістами безпосередньо на місці проведення слідчих (розшукових) дій, рідше – в лабораторних умовах. Найчастіше попередні дослідження проводяться в процесі проведення огляду місць подій. Спеціаліст також може бути ініціатором попереднього дослідження, однак остаточне рішення залишається за керівником слідчої (розшукової) дії. Для вирішення оперативно-тактичних завдань найбільш доцільно провести попереднє дослідження одночасно або відразу після відповідної слідчої (розшукової) дії.

Безпосередній контроль за проведенням попереднього дослідження здійснює слідчий, оскільки лише він може судити про перспективи застосування об'єктів дослідження в процесі доказування. У тих випадках, коли існує реальна загроза знищення або непоправної зміни об'єкта в процесі проведення попереднього дослідження, слідчий повинен відмовитися від їх проведення. Це зумовлене необхідністю збереження речових доказів для подальших слідчих (розшукових) дій, найчастіше судових експертиз, у незмінному вигляді.

На проведення попередніх досліджень накладаються певні обмеження. Оскільки попереднє дослідження не є процесуально регламентованою дією, а отримані висновки не можуть служити доказами, потрібно вживати заходів, які забезпечують збереження, незмінність об'єктів, що вивчаються. У процесі попереднього дослідження не повинні застосовуватися деструктивні методи, які змінюють властивості речових доказів (форму, кількість, розміри, склад, колір), що може вплинути на результати подальших експертних досліджень.

Методичною основою попередніх досліджень є розроблені в криміналістиці і відповідних галузях судових експертиз способи і експрес-методи вивчення об'єктів. У зв'язку з методичними обмеженнями, пов'язаними із застосуванням неруйнуючих методів, при проведенні попередніх досліджень застосовуються найпростіші способи вивчення об'єктів: візуальний огляд, вимірювання геометричних, вагових параметрів, зіставлення тощо [2, с. 62].

Системний аналіз усього комплексу слідів на місці події за результатами попереднього дослідження кожного з них дає можливість висунути загальні версії про злочинне діяння (крадіжку, грабіж, шахрайство) і часткові версії про окремі його елементи: кількість правопорушників, час учинення протиправних дій (їхня тривалість), знаряддя й засоби, які використовувалися під час кримінальної операції, предмет злочинного посягання, дії правопорушників та інші. На основі отриманих даних і версій визначаються подальші напрями розслідування, засоби і методи пошуку доказів, розшук, викриття та затримання правопорушників по гарячих слідах.

Проте на думку вчених (В. С. Бондар, І. М. Вигівський, В. Г. Дрозд, В. В. Коваленко), свою специфіку має й предмет доказування в таких кримінальних провадженнях. Через це швидке, повне й всебічне розкриття та розслідування вказаних кримінальних правопорушень вимагає від слідчого володіння знаннями і навичками не лише в галузі процесуального й матеріального кримінального права, а й криміналістики, зокрема з таких її розділів, як криміналістична тактика й методика. Водночас, як свідчить вивчення судово-слідчої практики, стан використання слідчими під час розслідування кримінальних правопорушень спеціальних знань залишається таким, що потребує покращення та удосконалення [3, с. 6].

Отже, спеціальні знання відіграють ключову роль у кримінальному судочинстві. На думку Ю. М. Мирошниченка, це важливий інструмент, який допомагає встановити істину, забезпечити об'єктивність та справедливність кримінального провадження. Тому роль обізнаної особи в кримінальному судочинстві важко переоцінити. Водночас використання спеціальних знань вимагає грамотного та відповідального підходу, щоб уникнути помилок та забезпечити законність судочинства. Без цього навіть найперевіреніші наукові досягнення можуть бути використані не на благо, а на шкоду [4, с. 2].

1. Пиріг І. В. Поняття та сутність експертного дослідження місця події. *Криміналістика та судова експертиза* : Міжвідомчий науково-методичний збірник. Вип. 59 / Від. ред. І. І. Ємельянова. Київ : Міністерство юстиції України, 2014. С. 64–72.

2. Щербаківський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.

3. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень,

вчинених організованими групами чи злочинними організаціями / Коваленко В. В., Бондар В. С., Вигівський І. М., Дрозд В. Г., Слухаєнко Ю. М. Київ : Алерта, 2024. 136 с.

4. Мирошниченко Ю. М. Використання спеціальних знань під час судового розгляду кримінальних справ / за ред. проф. М. Г. Щербаковського. Харків; Харківський національний університет внутрішніх справ. 2022. 97 с.

Максим КАЛІНІН

заступник начальника Полтавської
обласної військової адміністрації
(м. Полтава, Україна),
доктор філософії в галузі публічного
управління та адміністрування

**СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ КРАДІЖОК
ІЗ ПРОНИКНЕННЯМ У ПРИМІЩЕННЯ**

У теорії криміналістики способу вчинення кримінального правопорушення приділено достатньо уваги серед науковців. На значенні способу вчинення, як основного елементу, де бере початок криміналістика, наголошував австрійський професор Ганс Гросс, якого вважають засновником криміналістики як науки. Науковець зазначав, що криміналістика починається саме там, де встановлюється спосіб учиняються кримінального правопорушення та методи, якими потрібно розкривати та досліджувати ці способи [1, с. VII]. Першим українським науковцем, який розглянув спосіб учинення злочину з криміналістичної позиції був О. Н. Колесніченко, визначивши його як дії та прийоми правопорушника, що відбуваються в певній послідовності і складаються з підготовки, безпосереднього вчинення та приховування злочину [2, с. 18]. Саме наявність трьох складових: підготовки, вчинення та приховування визначають криміналістичне розуміння способу вчинення кримінального правопорушення. Саме так визначає спосіб учинення кримінального правопорушення С. М. Зав'ялов: спосіб дій з підготовки вчинення, власне вчинення та приховування слідів правопорушення, що характеризують криміналістично вагомі відомості щодо виконавця та використані ним засоби [3, с. 7].

На сьогодні, не зважаючи на існуючий у країні воєнний стан, крадіжки залишаються одними з найбільш поширених кримінальних правопорушень у структурі злочинності. У 2025 році, за даними Офісу Генерального прокурора України вчинено 28418 крадіжок, з яких лише у 16513 випадках особам вручено повідомлення про підозру [4], тобто фактично 42 % правопорушень залишаються нерозкритими. Особливо небезпечним для суспільства є крадіжки, що вчиняються з проникненням у приміщення шляхом зламу перешкод, тому розробка криміналістичних рекомендацій щодо цього виду крадіжок є актуальними, перш за все, для практики розслідування кримінальних правопорушень.

Серед крадіжок виділяють такі види: з приміщень (квартир, готелів, дач, приватних будинків, гуртожитків, складів, крамниць, кіосків тощо); з підприємств, установ, організацій; вантажів на транспорті (автомобільному, залізничному, морському, річковому, повітряному); особистих речей громадян на вокзалах, з купе поїздів тощо; крадіжки транспортних засобів (автомобілів, мопедів, скутерів, мотоциклів тощо); кишенькові крадіжки [5, с. 477], а також: зі службових приміщень і спеціальних сховищ (магазинів, банків, музеїв, складів, залізничних вагонів тощо); грошових коштів з особистих рахунків громадян у банках; із службових кабінетів, роздягальнь і гардеробів державних підприємств, установ чи організацій, з приватних офісів; крадіжки мопедів, запасних частин, речей та інструментів власника автомобіля, що були у багажнику чи салоні; ручної поклажі у пасажирів з автоматичних камер схову на об'єктах транспорту; к продуктів землеробства з присадибних земельних ділянок громадян; цінностей із цвинтарів тощо [6, с. 68].

Звичайно не всі названі види вчиняються шляхом зламу. Означений спосіб є характерним для крадіжок з приміщень, якими можуть бути: приватні будинки, квартири громадян, приміщення підприємств, установ та організацій, банки, магазини, склади, рефрижератори, контейнери, вантажні вагони тощо.

Серед підготовчих дій до проникнення у приміщення необхідно виділити, перш за все, підготовку технічних засобів вчинення і приховування правопорушення. Означені засоби, М. В. Салтевський поділяються на три групи: 1) знаряддя зламу, тобто предмети,

спеціально призначені протиправної діяльності: фомки, відмички, «балерина», «клешня рака», «гусяча лапка» тощо, а також інструменти, спеціально перероблені для злочинних цілей: домкрат, заточена викрутка тощо; 2) інструменти та прилади заводського або саморобного виготовлення, призначені як знаряддя праці для використання у побуті: ножі, зубила, молотки, прилади для різки металу, пробійник, сокира, стамеска, долото тощо; 3) предмети, не призначені для використання як знаряддя праці: каміння, металевий прут, смуги заліза, частина водопровідної труби тощо [7, с. 196–197]. Серед засобів приховування правопорушення, що заздалегідь готуються, можна виділити: бахіли, гумові рукавички, змінне взуття, медичні маски, балаклави, засоби знищення слідів: серветки, хустинки). Заздалегідь готуються також засоби для упаковки викраденого: рюкзаки, сумки, коробки, контейнери тощо. Для зникнення з місця вчинення злочину має бути підготовлений автотранспорт.

Узагальненням практики розслідування крадіжок, учинених з проникненням у приміщення, нами виділено основні способи їх учинення:

- руйнуванням механізму замка шляхом бампінгу. Цим способом відкриваються, як правило, замки з циліндровим механізмом. Викрутку або спеціальний пристрій у формі ключа забивають в замковий отвір, руйнуючи штифти циліндрового механізму;
- з використанням відмичок або підбором ключа. Професійні злочинці також використовують підручні засоби: спиці, шпильки, ножі, дріт тощо;
- висвердлюванням частини механізму замка у місці знаходження запираючих елементів;
- перекушуванням чи розпиллом дужки навісного замка;
- через вплив на ригель зовні натисненням на нього за допомогою викрутки, металевої пластини, леза ножа, стамески тощо з метою примусового пересування його у бік відкриття положення;
- злам вхідної двері чи вікна шляхом його руйнування плечем, ногою або з використанням інструменту: лома, сокири, кувалди;
- руйнування полотна дверей пилкою, болгаркою, домкратом;
- проникненням у приміщення без зламу з використанням наперед викрадених у власника ключів.

Також можна зазначити про використання крадіями одночасно декількох способів проникнення.

1. Gross Hans. Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik. Dritte vermehrte auflage. Graz: Leuscher & Lubensky's, Universitäts-Buchhandlung, 1899. 813 p.

2. Колесниченко О. Н. Загальні положення методики розслідування окремих видів злочинів. Харків, Юрид. ін-т, 1965. 47 с.

3. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину і сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: автореферат. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 21 с.

4. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 28.02.2026 р.).

5. Пясковський В. В., Черноус Ю. М., Іщенко А. В. Криміналістика : підручник. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

6. Волобуєв А. Ф., Одерій О. В., Степанюк Р. Л. Криміналістика : підручник : у 2 т. / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярської ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. Т. 2. 312 с.

7. Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

Артем КОВАЛЕНКО

доцент кафедри права ім. академіка
УАН о. Івана Луцького
ЗВО «Університет Короля Данила»
(м. Івано-Франківськ, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ
ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ДОКАЗУВАННЯ**

Кримінальне процесуальне доказування є головним інструментом як розкриття й розслідування кримінальних правопорушень, так і судового розгляду у кримінальному судочинстві. Чинне законодавство містить загальні положення щодо суб'єктів та змісту доказування, сутності й властивостей доказів, процесуального порядку проведення дій, спрямованих на їх збирання й перевірку. Водночас дотримання самих лише нормативних вимог у більшості випадків не достатньо для забезпечення реальної ефективності доказової діяльності уповноважених учасників кримінального провадження. Тому практики потребують специфічного додаткового інструментарію, спрямованого на підвищення ефективності їх діяльності зі збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні. Такі інструменти включають прийоми, способи, методи поводження з доказами та їх джерелами (носіями), спеціальні науково-технічні засоби, а також практично-орієнтовані рекомендації щодо їх найбільш ефективного застосування, та називаються криміналістичними засобами кримінального процесуального доказування.

З огляду на їх цільову спрямованість, складові доказової діяльності, у межах яких вони застосовуються, а також ступінь їх інтеграції в системі наукового знання, серед криміналістичних засобів доказування ми виокремили техніко-криміналістичні, тактико-організаційні та методико-організаційні інструменти.

Техніко-криміналістичні засоби доказування – прийоми, способи й методи та науково-технічні засоби, що використовуються для виявлення джерел потенційно-доказової (слідової) інформації, їх вилучення й фіксації, а також для попереднього та експертного дослідження доказів [1, с. 299].

У структурі наведеної групи криміналістичних інструментів варто насамперед виокремити науково-технічні засоби (НТЗ) та техніко-криміналістичні прийоми (рекомендації) щодо їх використання. Під науково-технічними засобами розуміють прилади, пристосування та матеріали, які використовуються для збирання, дослідження та використання доказів або створення умов, що ускладнюють вчинення кримінальних правопорушень. Сучасні науково-технічні засоби базуються на останніх досягненнях природознавства, математики, фізики й хімії, кібернетики та низки інших наук [2, с. 299].

Науково-технічні криміналістичні засоби можуть бути класифіковані за низкою критеріїв. Зокрема, за їх походженням виділяють запозичені криміналістикою «як є», запозичені із подальшою адаптацією для потреб кримінального судочинства, та «власні», або спеціально-криміналістичні НТЗ, розроблені спеціально для виконання завдань в межах кримінального процесуального доказування.

Залежно від сфер та умов їх застосування можна виокремити науково-технічні засоби польової та лабораторної криміналістики. Засоби польової криміналістики є портативними та можуть ефективно використовуватися поза спеціально обладнаними приміщеннями, зокрема за місцем проведення окремих процесуальних дій, задля виявлення, попереднього дослідження джерел доказової інформації та фіксації отриманих від них відомостей. До таких засобів відносять криміналістичні валізи, фото- й відеотехніку, БПЛА, вимірювальні пристрої (лінійки, штангенциркулі, рулетки, лазерні дальноміри), збільшувальні прилади, джерела експертного світла, металошукачі, щупи, магнітні підіймачі, реактиви для експрес-аналізу певних речовин, портативні комп'ютери (моноблоки, ноутбуки, планшети) тощо. Засоби лабораторної криміналістики дозволяють здійснювати поглиблене дослідження криміналістично значущих об'єктів та переважно використовуються в судово-експертній практиці у спеціально обладнаних приміщеннях. До них відносять вакуумні камери, відеоспектральні компаратори документів, порівняльні мікроскопи, мікрометри та

інші точні вимірювальні пристрої, лабораторні центрифуги тощо. Водночас засоби польової криміналістики активно використовуються під час проведення судових експертиз, а засоби лабораторної – в окремих випадках знаходять застосування і в польових умовах (зокрема, у складі пересувних криміналістичних лабораторій).

За цільовим призначенням науково-технічні засоби також варто поділити на універсальні та спеціальні. Універсальні засоби мають різноманітні сфери застосування та можуть використовуватися для виконання широкого спектру завдань. До них можна віднести викрутки, ножиці, джерела світла (ліхтарі), лупи тощо. Своєю чергою спеціальні науково-технічні засоби найчастіше використовуються в окремих сферах та для виконання конкретних завдань, тому можуть бути поділені на засоби криміналістичних фотозйомки, відео-, аудіозапису, трасологічні, дактилоскопічні, документо- та почеркознавчі, зброезнавчі, вибухо-технічні, одорологічні, комп'ютерної криміналістики та інші науково технічні засоби.

Окрім того, залежно від ступеня запровадження у вітчизняну правоохоронну практику можна виокремити традиційні та сучасні (новітні) науково-технічні засоби. Традиційними слід вважати технічні рішення, які здобули поширення серед практиків та уже певний час успішно використовуються у кримінальній процесуальній діяльності. Сучасними є НТЗ, які лише нещодавно надійшли на озброєння вітчизняних правоохоронців, а також ті, що в найближчій перспективі можуть виявитися корисними для розкриття й розслідування кримінальних правопорушень.

Техніко-криміналістичний прийом Д. В. Затенацький визначив як найбільш раціональний, ефективний та послідовний спосіб застосування науково-технічного засобу або виконання його окремих функцій, спрямованих на досягнення певної мети [3, с. 100]. Такі прийоми переважно розробляються й викладаються у формі криміналістичних рекомендацій, які мають бути науково обґрунтованими, апробованими на практиці та спрямованими на підвищення ефективності діяльності уповноважених осіб зі збирання (виявлення та фіксації), а також дослідження доказів.

Окрім того, криміналістичною технікою розробляються рекомендації (прийоми, способи й методи) опрацювання джерел (носіїв) доказової інформації з використанням органів відчуття уповноваженого суб'єкта, насамперед зору та дотику, меншою мірою – нюху й смаку.

Таким чином, криміналістичні засоби кримінального процесуального доказування являють собою сукупність специфічних інструментів доказової діяльності, які розробляються криміналістикою та включають прийоми, способи, методи поводження з доказами та їх джерелами (носіями), спеціальні науково-технічні засоби, а також практично-орієнтовані рекомендації щодо їх найбільш ефективного застосування. Одним з різновидів криміналістичних засобів доказування є техніко-криміналістичні інструменти – прийоми, способи й методи та науково-технічні засоби, що використовуються для виявлення джерел потенційно-доказової (слідової) інформації, їх вилучення й фіксації, а також для попереднього та експертного дослідження доказів. У структурі наведеної групи криміналістичних інструментів варто насамперед виокремити науково-технічні засоби (які можна класифікувати за критеріями походження, сфер та умов застосування, цільового призначення й ступеня запровадження у вітчизняну правоохоронну практику), а також техніко-криміналістичні прийоми (рекомендації) щодо їх використання.

1. Коваленко А. В. Криміналістичні засоби кримінального процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. № 4. С. 293–304.

2. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 952 с.

3. Затенацький Д. В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації) : монографія. Харків : Право, 2010. 160 с.

Юлія КОМАРИНСЬКА
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ДЕРЖАВОЮ-АГРЕСОРОМ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

Національна безпека в контексті доктрин криміналістики розглядається як об'єкт криміналістичного захисту та фундамент для розробки специфічних методик розслідування кримінальних правопорушень. Сучасна криміналістична доктрина України акцентує увагу на необхідності модернізації інструментарію для протидії загрозам державному суверенітету, особливо в умовах воєнного стану та гібридної агресії.

Повномасштабна агресія сусідньої країни зумовила появу в Україні нових форм злочинів (колабораціонізм, державна зрада у нових проявах, диверсії), що потребує оновлення алгоритмів дій слідчих та експертів для роботи в умовах обмеженого доступу до певних територій, значної кількості та заплутаності мережі інтернет-ресурсів, в умовах виснаженості, страху та розпачу населення, яке через наслідки бойових дій обмежені у звичайних цивілізаційних благах, таких як електроенергія, водопостачання тощо.

Використання неповнолітніх державою-агресором є одним із найгостріших напрямів сучасної української криміналістики. За даними СБУ та правоохоронних органів, у 2025 році спостерігається небезпечна тенденція: 22 % від усіх затриманих за диверсії та теракти становлять неповнолітні. Спецслужби РФ змінили тактику, почавши залучати дітей не лише до підпалів, а й до організації вибухів [1]. Саме неповнолітні у віці від 12 до 16 років залучаються до такої діяльності через те, що вони відносно легко піддаються психологічній маніпуляції, вони не можуть адекватно оцінювати наслідки своїх дій та мають бажання здобути гроші, здатні вирішити багато, відповідно до їх віку, потреб. У гонитві за засобами вирішення своїх матеріальних та психологічних потреб неповнолітні погоджуються на підпали автовок військових, підпали об'єктів залізничної інфраструктури, релейних шаф на коліях Укрзалізниці, підриви біля райвідділів поліції тощо [2-4].

Зрозуміло, що кожна дитина індивідуальна, має свої індивідуально-психологічні, емоційно-темпераментні особливості, на формування яких має вплив середовище, в якому дитина зростає, виховується, розвивається. Тобто саме психолого-емоційний клімат родини визначає поведінкові особливості дитини [5].

Розуміння особистісних характеристик неповнолітніх дозволяє слідчому своєчасно визначати не лише процесуальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій та оперативних заходів, а й визначатися з викриваючою тактикою збору доказової інформації, визначення ступеня і важкості психологічного впливу, встановлення кола потенційних виконавців, які ще планується залучати до кримінально-протиправних дій.

Також слід зазначити, що викриття неповнолітніх, залучених до співпраці з агресором, базується, по-перше, на поєднанні високотехнологічного моніторингу та агентурної роботи в цифровому просторі. Оскільки підлітки діють переважно через месенджери, основний акцент зміщено на «цифрове сито». По-друге – на обранні ефективної тактики проведення вербальних дій, що здатна швидко розсіяти результат психологічного впливу на дитину.

Діти віддають перевагу короткостроковим вигодам, а не довгостроковим наслідкам, і особливо схильні виконувати прохання авторитетів, таких як поліція. У підлітковому віці частина мозку, яка прагне винагороди, дуже активна, тоді як лобова частка, яка керує прийняттям зважених рішеннями, все ще розвивається.

Перед початком інтерв'ю або допиту дитини, необхідно зібрати наявну інформацію:

- сімейний стан: батьки, законний опікун або особа, відповідальна за дитину;
- встановити (за можливості) точний вік дитини;
- розумові здібності, включаючи навчальні та/або емоційні порушення;
- рівень освіти;
- визначити мову, яку розуміє та якою розмовляє дитина;

– з'ясувати факти попередніх контактів з правоохоронними органами та офіційні записи про такі контакти.

Під час допиту неповнолітньої особи важливо розуміти бар'єри, що вибудовує дитина, щоб усунути їх. Часто неповнолітні на прохання розповісти про події – відповідають: «Повідомити про це – і який сенс? До чого я дійду? На мою думку, це просто марна трата часу, бо нічого не зміниться вже». Неприпустимо ставитися до неповнолітнього як до малолітньої дитини, змушуючи її відчувати, що її проблеми нереальні, і насправді це не було таким значущим чи навіть кримінальним.

Офіцери повинні пристосовувати свої питання до віку дитини, рівня його розвитку, освіти, розумових здібностей та іншої інформації, отриманої під час підготовчого етапу. Необхідно уникати використання поліцейської або юридичної термінології, ділового тону, що демонструє досвід та професіоналізм. Використовувати короткі, прості слова та речення, уникаючи питання з декількома частинами. Питання не повинні передбачати відповідь «так/ні», натомість використовувати питання, які стимулюють оповідь. Також недоречно завершувати речення за неповнолітнього, дочекайтеся, коли дитина сама сформулює думку. Використовуйте слова та вирази, що підкреслюють позитивні якості дитини, що мотивують говорити правду. Слід перебувати на рівні неповнолітнього: сидіти поруч із ним, а не за столом або стояти над ним. Проявляйте емпатію до дитини. Емпатія полягає у розумінні почуттів дитини з подальшою допомогою їй у тому, аби впоратися з тривогою та страхом, пов'язаними із раніше пережитим негативним досвідом, про який вона розповідає, а також зі стресом та негативними почуттями, викликаними самою ситуацією допиту/опитування. Складові емпатії: розуміння того, що відчуває дитина під час розповіді про випадок насильства або про іншу стресову ситуацію; розуміння емоції, з якою дитина подає важливу для неї інформацію; розуміння потреб дитини.

Підтримуйте відповідний зоровий контакт без надмірного чи безперервного спостереження за дитиною. Перепитуйте дитину, якщо не зрозумієте її висловлювань. Не коментуйте описаних дитиною ситуацій відповідно до уявлень дорослих.

Важливо спостерігати за невербальними реакціями дитини, звертати увагу на те, про що вона розповідає вільно, а на що реагує уповільненням, напругою, тривогою [6].

1. Романенко В. СБУ: 22 % завербованих спецслужбами РФ в Україні для диверсій і терактів – неповнолітні. *Українська правда*. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2025/04/02/7505689/>.

2. Ukrinform. З початку року спецслужби РФ почали активно залучати підлітків до терактів з вибухівкою – СБУ. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3979683-z-pochatku-roku-specsluzbi-rf-pocali-aktivno-zalucati-pidlitkiv-do-teraktiv-z-vibuhivkou-sbu.html>.

3. СБУ та Нацполіція в Одеській області затримали 6 неповнолітніх, які на замовлення Росії палили авто ЗСУ. *TCH.ua*. URL: <https://tsn.ua/ukrayina>.

4. Гафтко С. Група українських школярів на замовлення РФ вчиняла диверсії на залізниці – СБУ. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2025/04/07/7506402/>.

5. Комаринська Ю. Б., Несен О. О., Русанівська Д. Д. Розслідування кримінальних проступків за участю дітей та пов'язаних з домашнім насильством. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Право»*. 2024. № 7(7). С. 79-91. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-7\(7\)-79-91](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-7(7)-79-91).

6. Комаринська Ю., Панасюк В. Проведення допиту осіб похилого віку та дітей, які є потерпілими від домашнього насильства [Текст] : метод. рек. / Ю. Комаринська, В. Панасюк. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2026. – 71 с.

Олександр КРИВОПУСК
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

ЩОДО КРИТЕРІЇВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВИБОРЧИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН

Розробка дієвої методики розслідування кримінальних правопорушень проти виборчих прав і свобод громадян значним чином ускладнюється, а іноді і унеможлиблюється в результаті відсутності чіткої класифікації кримінальних правопорушень вказаної категорії з огляду та урахуванням потреб сучасної криміналістичної науки.

В юридичній науці, при класифікації кримінальних правопорушень, здебільшого використовують кримінально-правову класифікацію. Основу такої класифікації як правило становить безпосередній об'єкт протиправного посягання. Такий класифікаційний критерій безумовно вирішує значний обсяг криміналістичних завдань досудового розслідування. Проте, в сучасних умовах наведений підхід не дозволяє повною мірою розкрити низку криміналістичних завдань щодо розробки методики розслідування окремих кримінальних правопорушень, зокрема і тих, що пов'язані з посяганням на виборчі права та свободи громадян.

Науково обґрунтоване визначення критеріїв криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень проти виборчих прав і свобод дозволить не лише більш конкретизовано розкрити окремі елементи криміналістичної характеристики, а й більш точно встановити юридичну природу досліджуваних кримінальних правопорушень, що своєю чергою дозволить уникнути помилкової кваліфікації на початковому етапі досудового розслідування.

Витоки наукового пошуку критеріїв класифікації злочинів сягають праць Ганса Гросса, який вперше запропонував систематизувати злочинні діяння не за правовими нормами, а за матеріальними ознаками та способами їх вчинення, що стало підґрунтям для сучасної криміналістичної тактики та методики [1, с. 14-15].

На сьогодні в сучасній теорії криміналістики сформовано низка підходів щодо змісту та обсягу критеріїв криміналістичної класифікації.

Так, аналізуючи наукові джерела, можна дійти висновку, що М.В. Салтевський під криміналістичною класифікацією злочинів пропонував розуміти систему впорядкування знань про злочинну діяльність, засновану на істотних ознаках об'єктивної сторони (способах, засобах, обставинах), що дозволяє будувати типові моделі розслідування [2, с. 415-417].

Своєю чергою В.Ю. Шепітько визначає криміналістичну класифікацію злочинів як науково-інструментальну систему групування діянь за елементами криміналістичної характеристики (особою злочинця, способом, обстановкою), що слугує фундаментом для формування часткових криміналістичних методик [3, с. 38-40].

Аналізуючи обидва фундаментальні підходи, можна дійти висновку, що науковцями, в процесі визначення елементів криміналістичної класифікації, робиться акцент в першу чергу на окремих елементах криміналістичної характеристики, як основи класифікаційного дослідження. При цьому, особлива роль відводиться способу вчинення кримінального правопорушення.

Проте, зважаючи на широкий спектр суспільних відносин, охоронюваних нормами кримінального права поєднану із динамічними змінами структури злочинності, на наш погляд досліджувана дефініція, а особливо елементи класифікації також не можуть бути сталими, та варіюються залежно від окремого злочину (групи злочинів).

Запропонований нами підхід знаходить відображення і в наукових роботах низки вітчизняних криміналістів, які досліджують проблеми криміналістичної класифікації в контексті розробки криміналістичних методик.

Так, В.О. Гусєва зазначає, що ознаки, які впливають на кваліфікацію злочинів та ознаки, що визначають напрямок розслідування не завжди співпадають. У зв'язку з цим,

автор доходить висновку, що кримінально-правової класифікації злочинів мало для криміналістичних цілей, в тому числі побудова криміналістичної класифікації злочинів і методик їх розслідування, визначення напрямку розслідування, встановлення особи злочинця та інших обставин, часто не мають значення для кримінального права, такі ознаки мають важливе значення для криміналістики, наприклад, спосіб вчинення злочину, місце скоєння злочину, мотив, час та інші елементи криміналістичної характеристики [4, с. 70].

Відповідно наведеного підходу, основним критерієм криміналістичної класифікації виступають окремі елементи криміналістичної характеристики.

Дещо відмінний підхід пропонує О.В. Пчеліна, яка зазначає що на відміну від кримінально-правового та кримінологічного критеріїв, криміналістичний дозволяє врахувати особливості механізму вчинення злочину (технології злочинної діяльності), які у свою чергу ситуативно обумовлюють діяльність з розслідування кримінальних правопорушень [5, с. 269].

При цьому автор наголошує на недоцільності проведення криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень беручи за основу його криміналістичну характеристику. Науковиця обґрунтовуючи свою позицію, зокрема акцентує увагу на різниці сутності та змістовному навантаженню криміналістичної класифікації та криміналістичної характеристики. Зазначаючи що перша дефініція формується у результаті діяльності щодо виокремлення криміналістично значущих ознак з метою їх систематизації, натомість криміналістична характеристика виступає інформаційною моделлю, виконуючи при цьому описову функцію [6, с. 308].

Аналізуючи наукову літературу, присвячену розробці криміналістичної класифікації, слушною на наш погляд є позиція Н.В. Павлової, яка досліджуючи критерії даної дефініції у контексті кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства доходить висновку, відповідно якого, при побудові криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, науковиця вважає найбільш вдалим поєднання кримінально-правових та криміналістичних критеріїв, оскільки такий підхід найбільш інформативно відображає криміналістичну сутність [7, с. 117].

Наведений підхід зустрічається також і серед наукових робіт В.Л. Синчука, який наголошує, що критерії криміналістичної класифікації так чи інакше поєднують у собі поміж іншого об'єкти та критерії кримінально-правової класифікації [8, с. 63].

Варто відзначити, що статті КК України, якими передбачена відповідальність за порушення виборчих прав громадян, зосереджені в одному розділі КК України, та об'єднані спільним видовим об'єктом.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу наукової літератури, враховуючи особливості окремих елементів криміналістичної характеристики вказаних видів кримінальних правопорушень, на наш погляд у процесі криміналістичної класифікації доцільно враховувати елементи кримінально-правової та кримінологічної класифікацій.

Виходячи з викладеного, нами пропонується здійснення криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, проти виборчих прав та свобод громадян за наступними критеріями:

1. Залежно від типу виборів, під час проведення яких було вчинено кримінальне правопорушення: президента, народних депутатів; місцеві; чергових або позачергових;
2. Залежно від часу вчинення протиправних дій: до початку виборчої кампанії; під час виборчої кампанії; в процесі голосування; під час підрахунку голосів; під час оприлюднення результатів підрахунку голосів; під час оприлюднення результатів голосування; після оприлюднення результатів; під час оскарження результатів волевиявлення;
3. За кількість учасників протиправних діянь: одноособові; вчинені групою осіб;
4. За особою злочинця (суб'єктом вчинення): вчинені службовими (посадовими) особами; вчинені кандидатами (особами з їхнього оточення або в інтересах кандидата); вчинені виборцями;
5. За предметом злочинного посягання: життя; здоров'я; майно; інформація, що міститься у державних реєстрах тощо;
6. За способом вчинення:
 - 1.1. Вчинені з попередньою підготовкою;
 - 1.2. Вчинені без попередньої підготовки;
 - 2.1. Злочини, пов'язані з підкупом виборців;
 - 2.2. Злочини пов'язані із фальсифікацією виборчої документації;

2.3. Злочини, вчинені шляхом застосування фізичного або психологічного впливу;
2.4. Злочини, вчинені шляхом протиправних маніпуляцій з реєстрами та базами даних;

3.1. Злочинні дії в подальшому приховувались;
3.2. Злочини, вчинені без маскування протиправної діяльності;
7. За мотивом: корисливі; забезпечення кар'єрного зростання; отримання певних привілеїв тощо;
8. За обстановкою (місцем) вчинення: вчинені поза межами виборчої дільниці; вчинені у кіберпросторі; вчинені у межах виборчої дільниці;
9. За особою потерпілого: вчинені відносно фізичних осіб та відносно посадових осіб.

Наведена класифікація має дещо узагальнений характер та може бути більш деталізована або доповнена іншими критеріями, проте на наш погляд класифікація за наведеними критеріями дозволяє виокремити вирізняючі риси даної групи кримінальних правопорушень, що в подальшому дозволить розробити дієву методику розслідування.

1. Гросс Ганс. Керівництво для судових слідчих як система криміналістики. Київ : «Центр учбової літератури», 2021. 1080 с.
2. Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2006. 588 с.
3. Криміналістика : підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. – 5-те вид., переробл. і доповн. – Харків : Право, 2016. 248 с.
4. Гусєва В. О. Криміналістична класифікація злочинів: наукове та практичне значення. *Правові горизонти*. 2019. №16. С.69-74. DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i16.p.69>.
5. Пчеліна О. В. Криміналістична класифікація злочинів у сфері службової діяльності. *Jurnalul juridic national : teorie și practică*. 2014. № 6 (10). С. 267–271.
6. Пчеліна О. В. Криміналістична класифікація злочинів. *Право і суспільство*. 2014. № 6-1. С. 304–309.
7. Pavlova Natalia. Criteria for forensic classification of criminal offenses committed by fraud. *Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights»*. 2021. № 3. Том 6. С. 114-119.
8. Синчук В. Л. Кореляційні залежності між елементами криміналістичної характеристики та їх використання у методиці розслідування вбивств. дис...кандидата юрид. наук : 12.00.09. Харків. 2004. 222 с.

Владислав ЛАЗАРОВ

декан факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збирання, дослідження та перевірка доказів під час досудового розслідування займає значне місце в правоохоронній діяльності слідчого. Процес збирання доказів базується та тісно пов'язаний з інститутом слідчих (розшукових) дій, адже він є не лише засобом доказування, але й ключовим елементом для прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Від зваженої організації й якості проведення слідчих (розшукових) дій та дотримання їх процесуального порядку залежить подальший успіх досудового розслідування. Саме тому наукове та методичне забезпечення діяльності слідчого в цьому напрямі в умовах реформування правоохоронної системи в сучасний період набуває неабиякої актуальності [1, с. 242].

На початковому етапі розслідування будь-яких суспільно небезпечних діянь найбільш розповсюдженою слідчою (розшуковою) дією для збору первинної інформації є огляд місця події. Його проведення забезпечує, по-перше, збір можливих доказів, що через певний проміжок часу можуть втратити свою репрезентативність, а, по-друге, орієнтування слідчого стосовно подальшої діяльності (побудова версій, планування розслідування). Тому актуальним залишається питання надання конкретних пропозицій щодо організації і тактики проведення огляду місця події [2 с. 137].

Загалом під оглядом місця події науковці розуміють невідкладну слідчу (розшукову) дію, що полягає в безпосередньому сприйнятті, фіксації, дослідженні, оцінці слідчим обстановки місця події, об'єктів і слідів, що мають відношення до кримінального провадження, їх ознак, властивостей, станів та взаємозв'язків. Метою вказаної слідчої (розшукової) дії є виявлення слідів кримінального правопорушення та з'ясування обставин самої події. За результатами проведення огляду можна скласти уявлення про механізм вчиненого кримінального правопорушення, особу правопорушника, висунути слідчі версії та правильно визначати напрями розслідування. Своєчасність та якість проведення огляду у багатьох випадках сприяє успіху у розслідуванні кримінальних правопорушень [3, с. 36].

Проведення огляду місця події в умовах воєнного стану має свою специфіку, що пов'язана з особливостями його підготовки та проведення, фіксацією результатів, залученням, окрім поліції, багатьох інших підрозділів та служб, налагодженням тісної взаємодії між ними, використанням спеціальної криміналістичної та іншої техніки тощо. В умовах збройної агресії російської федерації розробка тактики огляду набуває ще більшої актуальності, адже працівникам правоохоронних органів щоденно доводиться проводити не тільки огляди місць події по злочинах загальнокримінальної спрямованості, а й різноманітні огляди, безпосередньо пов'язані з війною: місць влучання бойових засобів ураження (БпЛА, балістичних ракет, керованих авіабомб тощо), масових поховань, місць розстрілів, катувань тощо. Ці дії пов'язані із кропіткою роботою, що має виконуватися в умовах потенційного і реального ризику для життя та здоров'я його учасників. Від якості проведення огляду місця події та зібраних при цьому доказів залежить можливість притягнення до відповідальності винних осіб не тільки за національним законодавством, а й з можливістю використання зібраних доказів у Міжнародному кримінальному суді.

Реалізація завдань огляду місця події в умовах воєнного стану неможлива без дотримання заходів безпеки. При цьому, на нашу думку, дотримуватись таких заходів потрібно незалежно від виду кримінального правопорушення. Як приклад, може слугувати нещодавній випадок здійснення терористичного акту у Львові, коли у поліцію надійшла інформація про нібито проникнення двох невідомих чоловіків до приміщення місцевого магазину. Після приїзду екіпажу поліції на місце події пролунав вибух. Після першого вибуху, коли приїхали відповідні служби, стався другий вибух. Попередньо встановили, що спрацювали саморобні вибухові пристрої, закладені у сміттєві баки [4]. Тобто початково передбачалось проведення огляду місця події за фактом крадіжки – кримінальним правопорушенням, начебто не пов'язаним з війною. Але незважаючи на це, відбулися трагічні події, зумовлені вчиненням терористичного акту.

Зважаючи на означене вище, визначимо основні заходи, необхідні для забезпечення безпеки учасників огляду місця події та інших осіб, що можуть випадково опинитись під дією небезпечних факторів. На наш погляд, такі заходи можливо поділити на три групи: організаційні, тактичні та особистісні (індивідуальні).

До організаційних заходів потрібно віднести:

а) забезпечення охорони місця події після видалення з нього всіх, хто не має відношення до справи, на небезпечну відстань. Зазначений захід, як правило, здійснюється нарядами патрульної поліції, що першими опинились на місці події;

б) залучення спеціалістів-вибухотехніків або саперів, які мають попередньо дослідити місцевість або приміщення і за потреби знешкодити вибухові пристрої, інші вибухонебезпечні предмети та визначити безпечні зони. Розпорядження і вказівки спеціалістів-вибухотехніків або саперів на місці події щодо безпечної поведінки при поводженні із вибуховими матеріалами, визначення небезпечних зон для людей є обов'язковими для виконання всіма громадянами та учасниками огляду [5, с. 10];

в) забезпечення послідовності проведення дій на місці події всіма учасниками (ДСНС, медичними працівниками, складом слідчо-оперативної групи, кінологами та ін.) та їх координація та взаємодія, що залежить від виду кримінального правопорушення та об'єму виконуваної роботи.

До тактичних заходів забезпечення безпеки на місці події потрібно віднести:

а) на початку огляду перевага надається дистанційним засобам і методам огляду та фіксації обстановки місця події: 3-D сканування, безпілотні літальні апарати, роботизовані комплекси;

б) пересування учасників слідчо-оперативної групи здійснюється у чітко визначених під час загального огляду межах, з урахуванням рекомендацій вибухотехніків. Візуальна оцінка можливих ризиків під час пересування на предмет загроз: конструкцій, що руйнуються; вибухонебезпечних предметів; пожежі, що триває; витоки шкідливих речовин тощо;

в) вилучення предметів огляду потрібно здійснюватися за криміналістичними рекомендаціями, але таким чином, щоб це не призвело до руйнування об'єктів з можливим нанесенням ушкоджень учасникам огляду. Особливо це стосується вибухонебезпечних предметів, отруйних речовин, наслідків процесу горіння або детонації.

Особистісні чи індивідуальні засоби безпеки обираються учасниками огляду самостійно в залежності від ступеня небезпеки. Індивідуальними засобами захисту можуть бути: шолом, бронежилет, протигаз тощо. Також учасникам слідчо-оперативної групи, зокрема спеціалістам, потрібно дотримуватись заходів безпеки під час вилучення біологічних слідів: використання масок, рукавичок, спеціального одягу та взуття для запобігання біологічного зараження під час огляду трупів, вилучення крові чи інших біологічних зразків.

1. Лазарєв В. О. Деякі проблемні аспекти збирання та перевірки доказів під час проведення слідчих (розшукових) дій. *Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. № 3. С. 240–248.

2. Єфімов М. М., Лазарєв В. О. Теоретичні засади методики розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 232 с.

3. Криміналістична тактика : підручник [Бідняк Г. С., Кривокурс О. Г., Пиріг І. В. та ін.]. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 227 с.

4. «Після другого вибуху постраждало ще більше людей»: міністр МВС про теракт у Львові. URL: <https://suspihne.media/lviv/1246748-pisla-drugogo-vibuhu-postrazdalo-se-bilse-ludej-ministr-mvs-pro-terakt-u-lvovi/> (дата звернення: 24.02.2026).

5. Особливості проведення огляду місця події в умовах збройного конфлікту : методичні рекомендації. [С. В.Обшаров, К. О. Чаплинський, Д. Б. Санакоєв та ін.]. Дніпро. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2023. 41 с.

Михайло ЛЕПЕЙ

докторант Національного наукового
центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ

Метод криміналістичного прогнозування є одним із ефективних інструментів, що сприяють передбаченню позитивної динаміки досудового розслідування в цілому, і проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій зокрема.

Криміналістичне прогнозування (від грец. *πρόγνωσις* – «передбачення» та *«гно»* – «знати») являє собою науково обґрунтоване передбачення тенденцій розвитку методів досудового розслідування та динаміки кримінальних правопорушень, що використовується для підвищення ефективності розкриття та попередження протиправних дій. В цілому криміналістичне прогнозування базується на методах моделювання, екстраполяції та аналізі криміногенних ситуацій.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що поняття «криміналістичне прогнозування» тлумачиться по-різному і не має єдиного визначення серед науковців. Так, Н. І. Клименко та І. В. Калініна розглядають криміналістичне прогнозування через усвідомлення

реального стану злочинності та передбачення динаміки процесів злочинності в майбутньому [1, с. 209]. В. А. Журавель криміналістичним прогнозуванням вважає спеціальну науково-практичну діяльність, що здійснюється з метою одержання інформації про основні тенденції, напрями, шляхи розвитку криміналістичних об'єктів, їх стан в майбутньому [2]. Водночас О. М. Цильмак вважає, що метод прогнозування ґрунтується на передбаченні закономірностей, механізмів та наслідків імовірного розвитку об'єктів прогнозування. Це дозволяє планувати основні тактичні кроки у правозастосовній діяльності [3].

Ефективність слідчої діяльності багато у чому залежить від ступеня надійності криміналістичного прогнозу. На слідчого покладається важливе завдання – розробити варіантні прогнози, оцінити ймовірні ризики та визначити очікуваний результат використання прогностичної моделі [4, с. 224].

Так, під час допиту предметом прогнозування можуть бути передбачення щодо: власних дій і поведінки допитуваного; ймовірної тактики протидії допитуваного; можливої реакції на поставлені запитання; ймовірної реакції на пред'явлення доказів або небажання відповідати на запитання (через залякування, погрози, викриття співучасті); можливі шляхи протидії зі сторони допитуваного [5, с. 250].

У контексті огляду місця події, прогнозування може охоплювати моделювання механізму вчинення кримінального правопорушення, комплексний аналіз і оцінку первинної інформації, а також висунення обґрунтованих криміналістичних версій. Ці версії стосуються ідентифікації осіб, причетних до протиправних дій, визначення місця їх місцезнаходження, локалізації викраденого майна тощо.

Розглядаючи тактику обшуку та слідчого експерименту, об'єктом прогнозування можуть бути поведінка учасників процесуальної дії; перебіг і загальні результати їх проведення; можливості віднаходження та ідентифікації викрадених об'єктів; наявність схованок; здійснення заходів щодо організації втечі підозрюваного, який знаходиться під вартою, з місця перевірки показань та інше.

Відповідно до даних опитування слідчих, прогнозування під час обшуку охоплює: моделювання місця обшуку та його особливостей, що дозволяє заздалегідь визначити найбільш ймовірні місця приховування об'єктів пошуку; прогнозування наявності й характеру об'єктів пошуку, що допомагає визначити необхідні науково-технічні засоби та кількість залучених осіб; прогнозування психологічних реакцій та можливої протидії; прогнозування потенційних загроз для безпеки учасників обшуку, ризику пошкодження майна чи витоку інформації; прогнозування оптимальної тактики та послідовності дій під час обшуку тощо.

Дещо схожим є прогнозування під час проведення слідчого експерименту, що охоплює: моделювання обставин і умов експерименту; передбачення наявності та характеру об'єктів для відтворення; прогнозування поведінки учасників та можливої протидії; прогнозування імітації неможливості виконання дії; прогнозування спотворення умов відтворення (навмисна зміна послідовності дій); прогнозування відмови від участі або від виконання вказівок слідчого; прогнозування психологічного тиску та провокації.

Прогнозування при призначенні експертизи є також ключовим елементом ефективного розслідування, що дозволяє слідчому не просто реагувати на отримані дані, а активно формувати стратегію збирання доказів. Це передбачає оцінку низки факторів ще до того, як експертиза буде призначена, щоб максимізувати її результативність та мінімізувати ризики протидії.

В цілому прогнозування при призначенні експертизи охоплює такі аспекти: визначення оптимального виду й обсягу експертизи; оцінка наявності та стану об'єктів дослідження; передбачення можливої протидії з боку зацікавлених осіб, що полягає у відмові від надання зразків, надання сфальсифікованих зразків, спробах впливу на експерта, оскарженні кваліфікації експерта або методики дослідження; прогнозування термінів і складності проведення експертизи; передбачення можливих варіантів результатів експертизи на основі наявних матеріалів, що дозволяє заздалегідь підготувати подальші версії та напрями розслідування; прогнозування необхідності у повторних дослідженнях через неясність висновків, сумніви у їхній обґрунтованості тощо.

Під час прийняття процесуальних рішень (повідомлення про підозру, обрання запобіжного заходу) також певною мірою відбувається криміналістичне прогнозування. Тобто слідчий перед тим, як прийняти рішення, оцінює доказову базу з позиції належності, допустимості та достатності для прийняття обґрунтованого рішення. При цьому об'єктами прогнозування може бути як функціональна сторона злочинної діяльності і притаманні їй

наслідки, так і діяльність щодо розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Отже, простежується певна логічна послідовність при прогнозуванні явищ та подій, що заснована на певних принципах їх побудови. Тому при проведенні слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій криміналістичне прогнозування є незамінним інструментом, який дозволяє слідчому не просто фіксувати факти, а активно керувати процесом досудового розслідування. Цей метод перетворює слідчу діяльність з реактивної на проактивну та стратегічно обгрунтовану, значно підвищуючи її ефективність.

1. Клименко Н. І., Калініна І. В. Криміналістичне та експертне прогнозування: проблеми співвідношення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Випуск 1. Том 1. С. 206–210.
2. Журавель В. А. Роль криміналістичного прогнозування в удосконаленні розслідування тяжких злочинів. *Використання досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю: матеріали наук.-практ. конф.* (м. Харків, 19 листопада 1994 р.). Харків, 1994. С. 48–49.
3. Цільмак О. М. Загальнотеоретичні положення криміналістичного прогнозування. *Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових статей. Серія «Юридичні науки»*. 2013. № 4. С. 178–184.
4. Теслюк І. О. Сутність криміналістичного прогнозування. *Право і суспільство*. 2014. № 6-1. С. 222–226.
5. Сучасні методи досудового розслідування кримінальних правопорушень: підручник / О. М. Цільмак, О. Є. Користін, О. М. Заєць та ін. / за заг. ред. О.М. Цільмак. Одеса: Фенікс, 2017. 352 с.

Олена МАКАРОВА

професор кафедри криміналістики
та судової експертології ННІ № 1,
кандидат психологічних наук, доцент

Діана СТУЙ

курсант ННІ № 4
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВЕРБУВАННЯМ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЄЮ ЖЕРТВ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України створила безпрецедентні виклики для національної безпеки та правопорядку. Одним із найбільш загрозливих наслідків цього є значне зростання ризиків та масштабів злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми. Воєнні дії спровокували величезну міграційну кризу, збільшивши потоки вимушено переміщених осіб та біженців, які шукають притулку як всередині країни, так і за її межами.

Правовою основою для розслідування злочинів, які пов'язані з торгівлею людьми в Україні, є положення ст. 149 КК України. Об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення включає вербування, переміщення, переховування людини, передача або вчинення цих дій шляхом обману, примусу, шантажу, викрадення, або ж через використання уразливого стану особи [2, 6].

Окрім українського законодавства, розслідування злочинів пов'язаних з торгівлею людьми, особливо в умовах масової транскордонної міграції, неможливе без застосування міжнародно-правових норм. Зокрема, йдеться про Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (Палермський протокол). Застосування цього протоколу є обов'язковим для протидії транснаціональній організованій злочинності, до якої часто належать трафікери, особливо в період воєнного стану [2, 4].

Вербування є одним із ключових способів скоєння злочинів, передбачених статтею 149 КК України. В умовах воєнного стану воно часто здійснюється шляхом

обману, коли злочинці публікують фейкові оголошення про роботу за кордоном, високооплачуване працевлаштування або пропозиції гуманітарної допомоги, транспортування чи притулку, орієнтовані виключно на мігрантів та ВПО. Соціальні мережі стали основними інструментами для виявлення та контактування з потенційними жертвами [2, 6].

Тому криміналістична обстановка, що супроводжує злочини торгівлі людьми в умовах воєнного стану, характеризується значною ускладненістю та багатокomпонентністю. Вона охоплює низку специфічних просторів підвищеного кримінального ризику, включаючи зони активних бойових дій (де фіксується мінімальний офіційний контроль), транзитні та прикордонні зони, офіційні та неофіційні логістичні центри для внутрішньо переміщених осіб, а також віртуальний простір (інтернет-платформи для вербування). Розслідування повинно обов'язково враховувати, що злочинне переміщення часто маскується під законну діяльність, таку як волонтерська допомога або перевезення гуманітарних вантажів. Сідлова картина злочинів торгівлі людьми в умовах воєнного стану набуває виразно цифрового та документального характеру. Ключовими цифровими слідами є дані, зібрані з мобільних пристроїв потерпілих та підозрюваних осіб, включаючи листування, історію пошуку, фіксацію геопозиції, дані соціальних мереж та контенту оголошень про роботу. Документальні сліди включають фінансові транзакції (перекази, отримані або видані боргові розписки), докази наявності кредитної заборгованості у потерпілих, а також документи, що стосуються переміщення (які часто є фальсифікованими або нелегальними, наприклад, дозволи на перетин кордону для чоловіків). Логістичні сліди являють собою інформацію про транспортні засоби, що використовувалися для переміщення жертв, особливо зафіксовану на блокпостах або через неконтрольовані ділянки. Ефективне виявлення та використання логістичних слідів вимагає оперативного міжвідомчого обміну даними між Національною поліцією України та Державною прикордонною службою [1, с. 75].

Протидія торгівлі «живим товаром» в умовах воєнного стану вимагає виключно комплексних дій та системної взаємодії між ключовими правоохоронними та силовими структурами: Національною поліцією України, військовослужбовцями Збройних Сил України, які несуть службу на блокпостах, та співробітниками Державної прикордонної служби України. Слідчий має забезпечити належну доказову силу інформації, зібраної військовими або прикордонниками (наприклад, під час фільтраційних заходів чи огляду транспорту на контрольно-пропускних пунктах), відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України з метою мінімізації процесуальних ризиків. Це є критично важливим, оскільки ЗСУ та ДПСУ діють, перш за все, на підставі військових/прикордонних статутів, які можуть не відповідати високим стандартам кримінально-процесуального збору доказів. Відповідно будь-яке виявлення або вилучення предметів, здійснене військовими чи прикордонниками, повинно бути негайно легалізоване та процесуально зафіксоване слідчими НПУ шляхом проведення відповідних слідчих (розшукових) дій, як тільки це дозволяє військова обстановка. Такий підхід гарантує можливість використання зібраних матеріалів у досудовому розслідуванні та судовому процесі [1, с. 76].

Торгівля людьми є переважно транснаціональним злочином, що імперативно вимагає тісної співпраці з міжнародними інституціями. Співпраця з INTERPOL реалізується через активну участь України в проєкті I-Force, в рамках якого відбувається обмін інформацією та навчання українських правоохоронців сучасним методикам розслідувань, необхідних для ефективної роботи з транскордонними злочинами. EUROPOL залишається одним із стратегічних партнерів України, з яким здійснюється активна взаємодія. Зокрема, вона включає аналітичні проєкти «Phoenix» та «Twins», спрямовані на аналітичну підтримку у протидії контрабанді мігрантів та виявленні прихованих каналів переміщення людей, що безпосередньо корелюється з логістикою торгівлі людьми. Крім того, Україна долучилася до створення двох Спільних оперативних груп (JITs) під егідою Європолу [6].

Результати аналізу беззаперечно демонструють критичну необхідність адаптації криміналістичної та процесуальної практики до умов воєнного стану шляхом: розробки офіційних методичних стандартів взаємодії між НПУ, ДПСУ та ЗСУ для забезпечення допустимості доказів, спеціалізованого навчання правоохоронців сучасним методикам збору цифрових доказів, створення міжвідомчих мобільних груп у зонах ризику та впровадження оперативного цифрового профілювання вербувальників, а також подальших наукових досліджень для обґрунтування судової практики та розробки типових алгоритмів розслідування.

1. Котова В. В. Особливості розслідування торгівлі людьми в умовах воєнного стану. Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика. 2022. С. 74-81. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/2042146>.
2. Кримінальний кодекс України. Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234114#Text> (дата звернення 12.02.2026).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 12.02.2026).
4. Макарова О. П. Забезпечення процесуальних прав учасників кримінального провадження на етапі досудового розслідування: теоретико-правовий і криміналістичні аспекти. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2025. № 2(35). Частина 1 С. 254-262. DOI : <https://doi.org/10.32631/vca.2025.2.19>.
5. Практика ККС ВС щодо кваліфікації дій особи як торгівлі людьми з використанням уразливого стану потерпілих. *Юридична газета – онлайн версія*. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/praktika-kks-vs-shchodokvalifikaciyi-diy-osobi-yak-torgivli-lyudmi-z-vikoristannyam-urazlivogo-stan.html> (дата звернення: 14.12.2025).
6. Протидія торгівлі людьми. *Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/about/klyuchovi-napryamy/protydiya-torhivli-lyudmy> (дата звернення: 14.12.2025).

Тетяна ОРЛОВА

доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

Микита СОКОЛОВ

студент ННІ права
та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ПРО УТОЧНЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ВБИВСТВ,
ЩО СУПРОВОДЖУЮТЬСЯ ВІДДІЛЕННЯМ ЧАСТИН
ТІЛА АБО ОРГАНІВ ЖЕРТВИ**

Аналізуючи наукові праці видатних вчених-криміналістів (В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. Ю. Шепітька, І. В. Борисенка), які досліджували механізм вчинення та особливості розслідування вбивств, що супроводжувались навмисним розділенням трупів на частини або відділення окремих його частин [1-5], та аналізуючи слідчо-оперативну практику цього напрямку, ми дійшли висновку про те, що в науковому і практичному середовищі традиційно використовується визначення даної категорії злочинів – «вбивства з розчленуванням трупа» [1-4] або «вбивства, пов'язані з розчленуванням трупа» [5].

На наш погляд, на сучасному етапі розвитку криміналістики така специфічна назва групи вбивств та їх класифікація, як основа розробки окремої методики розслідування цих злочинів, вимагає певного переосмислення і уточнення. Оскільки використання судово-медичного терміна, що характеризує стан трупів у назві групи вбивств, призводить до розширеної інтерпретації значення терміна «розчленування» як способу злочинних дій. І, на наш погляд, виглядає некоректно. Наведемо наступні аргументи на користь нашої позиції.

По-перше, відповідно до тлумачення терміна у словниках української мови «розчленовувати» (синоніми «розділити», «розбити») – це ділити ціле на окремі структурні частини [6]. Необхідно звернути увагу на те, що цей термін використовується частіше в математиці (наприклад, «член пропорції, многочлен, одночлен»), у техніці (наприклад, «розчленування електричного з'єднувача»), у біології (у царстві тварин виділяється тип «членистоногі») та на письмі (наприклад, виділяються «члени речення»). Відповідно до термінології анатомії людини назву «член» має тільки статевий орган чоловіка, а інші частини називаються «органи, системи, апарати, частини тіла людини» [7].

По-друге, термін «злочинне розчленування трупа» вперше почав використовувати судовий медик В. Ф. Черваков у 1941 році у своїх наукових роботах, публічних виступах і

висновках. Він зазначав, що під цим терміном слід розуміти процес відділення яких-небудь частин (частини) від трупа вбитої людини з метою перешкодження впізнанню особи, а також в цілях полегшення транспортування і приховування частин трупа [8]. Таким чином, експерт і науковець не тільки чітко визначив спеціальну мету розділення вбивцею тіла мертвої жертви, а й вказав характеристики цих частин. Адже експертом при цьому досліджувались тільки випадки посмертних секційних розчленувань, тобто розділення тіла на крупні частини (голови, тулуба, верхніх і нижніх кінцівок) по лініях суглобів. Виходячи з цього, термін «розчленування» трупа В. Ф. Черваков вживав відповідно до його значення, наведеного в словниках того часу (Тлумачного словника Д. Ушакова, 1940 р.), а також тлумаченню сучасними словниками української мови: «розчленовувати – це розділяти або роз'єднувати ціле на структуровані частини» [6].

У 1942 році відомий криміналіст Віктор Павлович Колмаков представив науковій спільноті свою роботу на тему «Методика розслідування вбивств з розчленуванням трупів» [1; 2]. Вчений включив в своє дослідження групи вбивств, при вчиненні яких злочинці відокремлювали частини тіла жертв, не тільки з метою перешкодження впізнанню особи або полегшення транспортування і приховування трупа, а й з метою задоволення сексуальних та садистських уподобань, відправлення ритуалів [1; 2]. Таким чином, категорія «злочинного розчленування», впроваджена судовим медиком В. Ф. Черваковим, була розширена криміналістами та перестала, на нашу думку, відповідати значенню терміна за словниками. Оскільки від'єднання від цілого окремої його частини називається по-іншому – «відокремлення, відділення» [6].

По-третє, необхідно звернути увагу на те, що у сучасних наукових роботах криміналістів відсутнє чітке визначення категорії «вбивств з розчленуванням трупа». Вчені, які займалися дослідженням даної проблематики, розкривають сутність цього поняття через надання переліку груп вбивств, що входять до зазначеної категорії. Так, окрему частину підручника «Розслідування деяких видів вбивств» 2019 року видання, колективом загальнонавчальних і визнаних вчених (В. Ю. Шепітька, В. А. Журавля, В. О. Коновалової) присвячено питанням розслідування «вбивств, пов'язаних з розчленуванням трупа», поняття цих злочинів авторами не надається. Визначення обмежується переліком груп вбивств, які, на думку авторів, входять до цієї категорії. Зокрема, виділено наступні групи «вбивств, пов'язаних з розчленуванням трупа»: 1) побутові вбивства; 2) сексуальні вбивства: а) пов'язані із зґвалтуванням жертви; б) сексуально садистські; 3) вбивства з метою трансплантації людських органів (тканин); 4) ритуальні вбивства; 5) вбивства з метою канібалізму [5, с. 36-37]. На наш погляд, представлена криміналістична класифікація вбивств вимагає корегування, адже відсутній єдиний логічний критерій поділу злочину на групи, оскільки одночасно використовується декілька критеріїв, зокрема мотив вбивств (сексуальні та ритуальні), спеціальна мета (трансплантація органів та канібалізм) і обстановка вчинення («побутові» вбивства).

Аналогічний підхід класифікації цієї групи злочинів представлено у комплексних дослідженнях криміналіста І. В. Борисенка, зокрема в його дисертації «Методика розслідування вбивств із розчленуванням трупа» (1999 р.) [3, с. 7] та в однойменній монографії (2021 р.) [4]. Вчений дуже доречно обирає критерієм криміналістичної класифікації мету вбивці, яку він переслідує під час відділення частин трупа, але виділяє при цьому групи недостатньо коректно, на наш погляд, із зазначених вище причин. І.В. Борисенко також представив у своїх роботах точку зору щодо поняття цих злочинів, зокрема зазначивши, що під «вбивством з розчленуванням трупа» необхідно розуміти протиправне позбавлення життя людини з навмисним відділенням частин (частини) від її тіла в злочинних цілях, що призвело до порушення його анатомічної цілісності [3, с. 7]. Вважаємо, що таке визначення потребує перегляду і уточнення.

Не можемо ми також погодитись із позицією вчених щодо того, що переважну більшість злочинів досліджуваної групи становлять «побутові вбивства» (78 %), тому методика їх розслідування повинна розроблятися відповідно – саме з акцентом окремо на вказану категорію [3, с. 7; 5, с. 36-42]. Дослідження різноманіття вбивств, що супроводжуються навмисним розділенням трупів на частини або від'єднанням окремих частин чи органів, дає підстави стверджувати, що вони охоплюють значно ширший діапазон злочинних дій. Кожна група таких вбивств має притаманні тільки їй специфічні риси механізму вчинення, тому вимагає розробки окремих методологічних рекомендацій розслідування.

З урахуванням всіх наведених нами аргументів ми сформулювали наступні пропозиції

щодо удосконалення поняття та криміналістичної класифікації вбивств, що супроводжувались навмисним розділенням трупів на частини або відділення окремих його частин.

Термін «вбивство з розчленуванням трупа» можливо вживати тільки по відношенню одного виду дій злочинця – коли він розділяє на секції тіло вбитої ним жертви з метою полегшення транспортування і приховування трупа. Щодо характеристики інших дій вбивць з трупами жертв доречно вживати такі терміни, як «відділення, відокремлення», які відображають механізм дії відповідно до тлумачення українською мовою.

Ми повністю погоджуємось і підтримуємо наукову позицію про доцільність обрання критерієм класифікації даної категорії вбивств саме мету, яку переслідує злочинець, розділяючи труп на частини або відділяючи окремі з них. Такий підхід дозволяє виділити наступні класифікаційні групи вбивств, що супроводжуються навмисним розділенням трупів на частини або відділення окремих частин: 1) вбивства, що супроводжуються розділенням трупа на частини (секції) з метою полегшення його транспортування та приховування; 2) вбивства, що супроводжуються відділенням частин або органів трупа з метою отримання сексуального задоволення; 3) вбивства, що супроводжуються відділенням частин або органів трупа з метою демонстрації приниження жертви та залякування оточуючих; 4) вбивства, що супроводжуються відділенням частин або органів трупа з метою їх подальшого поїдання для задоволення почуття голоду або відправлення ритуалів (обрядів прихильників сатанізму); 5) вбивства, що супроводжуються відділенням частин або органів трупа з метою реалізації фантазій, що виникають під впливом тяжких галюцинацій під впливом наркотиків або в стані делірію; 6) вбивства, що супроводжуються відділенням частин або органів трупа з метою ускладнення ідентифікації особи вбитого; 7) вбивства, що супроводжуються відділенням органів трупа з метою трансплантації.

Запропонований нами підхід дозволяє використовувати криміналістичну класифікацію як основу розробки методики розслідування вбивств даної категорії.

1. Колмаков В. П. (1941р.) Методика розслідування справ про вбивства з розчленуванням трупів: дис.. канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. П. Колмаков; Харківський юридичний інститут. – Харків, 1941 р.

2. Колмаков В.П. (1962р.) Криміналістичні методи розслідування та попередження злочинів проти життя: дис.. докт. юрид. наук : 12.00.09 / В. П. Колмаков; Харківський юридичний інститут. – Харків, 1962 р.

3. Борисенко І. В. Методика розслідування вбивств з розчленуванням трупа : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / І. В. Борисенко ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 1999. – 19 с.

4. Борисенко І. В. Методика розслідування вбивств із розчленуванням трупа : монографія / І. В. Борисенко. – Харків : Право, 2021. – 720 с.

5. Розслідування деяких видів вбивств. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2 / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Харків : Право, 2019, С.36-42. - 328 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16139/1/Bululukov_30-44.pdf

6. СловникUA / портал української мови та культури URL:<https://slovnkyk.ua/index.php?swrd=розчленувати>.

7. Конспект лекцій з дисципліни «Анатомія людини» для студентів медичного факультету, що навчаються за спеціальністю «Технології медичної діагностики та лікування» / Укладачі: Григор'єва О. А., Світлицький А. О., 2020, 172 с.

8. Черваков В.Ф. Експертиза у справах про вбивства із розчленуванням трупів / Стенограма доповіді на засіданні кримінальної секції ВІОНА від 27.01.1940 р. 134 с.

Володимир ПОПОВ

докторант Національного наукового
центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук

**ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ
ДЕРЖАВНИХ ДІЯЧІВ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ВИМІР**

Правові засади діяльності представників органів державної влади визначені положеннями законодавства. На суспільні відносини, суб'єктами яких є представники таких органів, поширюється імперативний метод правового регулювання. Саме тому важливо дотримуватися всіх тих гарантій, які передбачені законодавством, зокрема і гарантії незалежності. Що це означає? Що жодна особа не має права втручатися в законну діяльність представників органів державної влади. Саме таким чином забезпечуються дотримання і виконання положень закону.

Вивчення матеріалів правозастосовної практики свідчить про те, що можна виокремити низку криміналістичних проблем у забезпеченні незалежності державних діячів і представників органів державної влади. Вважаємо, що однією з ключових причин цього є латентність таких правопорушень і відсутність ефективних алгоритмів їх фіксації та доказування. Навіть попри те, що кількість обвинувальних вироків у цій категорії справ є незначною, це не свідчить про відсутність проблем у цій царині криміналістичного знання. Ми вважаємо за потрібне дослідити цю проблему крізь призму причин і умов, що сприяють вчиненню втручання у діяльність державних службовців, незалежність і самостійність діяльності яких перебувають під охороною кримінально-правових норм.

Однією із вагомих причин, що впродовж тривалого періоду існувала і призводила до формування в правовій свідомості окремих суб'єктів моделі квазі законних форм поведінки, є недосконалість правового регулювання, зокрема конструкцій складів кримінальних правопорушень. Тобто можна вести мову про історично сформовану девальвацію гарантій незалежності. Це створювало у правосвідомості певних осіб ілюзію допустимості неформального впливу на суддів, правоохоронців, державних діячів. Така ілюзія є елементом криміногенного комплексу.

Переконання у неефективності кримінально-правових норм формує у потенційного правопорушника ілюзію безкарності – складову комплексу сваволі. Хибне уявлення про «власне право» впливати на представника влади є доволі поширеним явищем серед представників керівної ланки або контролюючих суб'єктів. Оскільки втручання часто маскується під «службову комунікацію», «політичний вплив», «адміністративне керівництво», у суб'єкта може формуватися внутрішнє виправдання своїх дій.

З кримінально-правової та криміналістичної позицій це створює труднощі у кваліфікації, зумовлює розмитість предмета доказування та відкриває можливості для маніпуляції межами допустимого впливу. Нечіткість кримінально-правової заборони втручання ускладнює встановлення механізму злочину під час розслідування, що може сприяти уникненню відповідальності.

До причин, пов'язаних зі специфікою механізму втручання, слід відносити й те, що такі посягання часто мають нематеріальний характер – це психологічний тиск, погрози, використання службового становища, створення штучних перешкод, інформаційний вплив. Відсутність матеріальних слідів або їх мінімальна кількість істотно ускладнює доказування. Криміналістика традиційно ефективніша щодо матеріальних або принаймні цифрових слідів, тоді як у випадку втручання домінують комунікативні та психологічні форми впливу.

Також у контексті визначеного предмета дослідження можна вести мову про такі причини, як недосконалість організаційного та тактичного забезпечення розслідування. У наших попередніх публікаціях ми наголошували на необхідності формування спеціальної методики розслідування, що свідчить про фактичну відсутність комплексних криміналістичних рекомендацій або їх фрагментарність. Відсутність типових слідчих ситуацій, алгоритмів дій на початковому етапі, чітких рекомендацій щодо використання спеціальних знань створює умови для втрати доказів або орієнтуючої інформації на початку розслідування.

Щодо типових умов вчинення втручання, тобто обставин, які сприяють реалізації злочинного умислу, серед них слід визначити таку криміналістичну проблему, як протидія розслідуванню. Особи, які втручаються в діяльність державних органів, часто мають владні або ресурсні можливості, що дозволяють їм впливати на свідків, знищувати інформацію, ініціювати паралельні перевірки, дискредитувати потерпілих. Така асиметрія ресурсів є серйозною умовою, що сприяє безкарності.

Наступною умовою є інституційна вразливість самих органів державної влади. Попри проголошення незалежності в профільних законах, спеціальні стандарти недопущення втручання не завжди належним чином деталізовані. Формальна заборона втручання без ефективних процедур його фіксації фактично залишає працівника наодинці із протиправним тиском, що може здійснюватися як ззовні, так і всередині інституції.

Ще однією криміналістично значущою умовою є складність доказування причинного зв'язку між втручанням і його наслідками. Наприклад, довести, що дії правоохоронця були змінені саме через незаконний вплив, украй складно. Це створює простір для прихованих форм тиску, коли наслідки виглядають формально законними.

Не можна оминати й цифровий вимір. Сучасні втручання можуть здійснюватися через електронні комунікації, соціальні мережі, інформаційні кампанії. Якщо не забезпечено належного техніко-криміналістичного супроводу (фіксації цифрових слідів, оперативного вилучення даних), це стає серйозною умовою для безкарності.

Окремої уваги заслуговує також високе навантаження на працівників правоохоронних органів та об'єктивна концентрація їхнього фокусу на розслідуванні тяжких і особливо тяжких злочинів. У сучасних умовах значний обсяг кримінальних проваджень, пов'язаних із воєнними злочинами, злочинами проти життя та здоров'я, корупційними правопорушеннями високого рівня, формує пріоритетність саме цих категорій для слідчих і прокурорів.

У такій ситуації кримінальні правопорушення, пов'язані з втручанням у діяльність представників органів державної влади, які здебільшого не належать до категорії тяжких або особливо тяжких, об'єктивно відходять на другий план. Це не означає зниження їхньої суспільної небезпеки, однак фактично зменшує інтенсивність процесуальної уваги до них.

Перевантаженість органів досудового розслідування зумовлює:

– затягування внесення відомостей до ЄРДР або формальне реагування на повідомлення про втручання;

- відсутність ґрунтовної перевірки заяв потерпілих;
- обмежене використання спеціальних знань і техніко-криміналістичних засобів;
- відсутність активної тактики подолання протидії;
- формальне закриття проваджень у зв'язку з нібито відсутністю складу злочину.

Отже, з криміналістичної точки зору проблеми забезпечення незалежності державних діячів і представників органів державної влади зводяться до таких причин і умов: латентність втручань; недосконалість кримінально-правових норм; складність фіксації нематеріальних форм впливу; відсутність розробленої методики розслідування; активна протидія з боку суб'єктів втручання; інституційна слабкість механізмів захисту; історично сформована терпимість до неформального впливу; труднощі доказування причинного зв'язку; недостатнє технічне забезпечення розслідування; неналежна пріоритизація у процесі розслідування.

Вважаємо, що забезпечення незалежності та реагування на кримінально-правові форми поведінки – це не лише питання норм права, а передусім питання криміналістичного інструментарію: своєчасної фіксації, правильної побудови алгоритму доказування, тактики нейтралізації протидії та профілактичного впливу на умови, що породжують такі посягання.

Володимир ПРИЛОВСЬКИЙ
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ТАКТИКА СЛІДЧОГО ЕКСПЕРЕМЕНТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Однією з найбільш складових в розумінні та сприйнятті дійсності щодо організації і тактики проведення слідчих (розшукових) дій (далі – СРД) при всій наявності раніше майже нескоюваних злочинів (особливо в зонах бойових дій) слід виділити слідчий експеримент. Оскільки коло учасників, можливість задіяти необхідні атрибути (манекени, макети, автомобілі тощо) відсутні в загальному доступі. Іноді з цим може посперечатися обшук та пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням, але це будуть винятки з правила. Тобто слідчий експеримент потребує чіткої підготовки та планування кожного етапу свого проведення. Тому обов'язково слід визначити оптимальне криміналістичне забезпечення проведення слідчого експерименту під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність у вищезазначених ситуаціях.

Слід зазначити, що перевірка доказів або сукупності доказів не завжди тотожна перевірці версії, оскільки між доказом і версією не можна поставити знак рівності. Версія виникає на основі доказів і їх пояснює. Але зміст версії може бути ширшим від тих доказів, на яких вона ґрунтується, інакше вона не грала б такої важливої ролі в процесі розслідування [1, с. 23]. Тому дійсно згідно із ч. 1 ст. 240 КПК України з метою перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [104].

Слідчий експеримент є слідчою (розшуковою) дією, яка полягає у здійсненні відтворення подій та дослідів з метою перевірки того, чи могли відбутися за певних умов відображені і зафіксовані у протоколах події, та яким саме чином, і результати таких дослідів і можуть стати тими фактичними даними, що дозволяють дійти істинного висновку про обставини, які особливо важливі для розслідування кримінального правопорушення (злочину).

Під час розслідування як будь-яких особливо тяжких протиправних діянь, так і втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність, в багатьох випадках об'єктивна перевірка і оцінка отриманих доказів можлива за допомогою проведення слідчого експерименту. Його продумане і професійно організоване проведення дає можливість відтворити в цілому обстановку та обставини події з урахуванням взаємних зв'язків, різноманітних деталей і особливостей. Від того, наскільки грамотно слідчий сплановує експериментальні дії, багато в чому залежить успіх слідчих дій в цілому, оскільки доказовою базою будуть фундаментально оформлені протоколом результати експерименту (як позитивні, так, на жаль, і негативні).

Підготовчий етап слідчого експерименту є найбільш складним серед усіх СРД, що визначені КПК України.

У зонах бойових дій необхідно передбачити всі можливі прояви перешкод слідчим заходам і діям. Крім того, обов'язково треба притримуватись положень Кримінального процесуального кодексу України:

Стаття 227. Участь законного представника, педагога, психолога або лікаря у слідчих (розшукових) діях за участю малолітньої або неповнолітньої особи.

1. При проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря.

2. До початку слідчої (розшукової) дії законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз'яснюється їхнє право за дозволом ставити уточнюючі запитання малолітній або неповнолітній особі.

3. У виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого, слідчий, прокурор за клопотанням малолітнього або неповнолітнього чи з власної ініціативи має право обмежити участь законного представника у виконанні окремих слідчих (розшукових) дій або усунути його від участі у кримінальному провадженні та залучити замість нього іншого законного представника [1].

Отже, серед тактичних умов проведення слідчого експерименту можна визначити наступні:

- застосування всіх необхідних заходів і засобів безпеки усіх учасників, задіяних при проведенні слідчої дії;
- проведення слідчого експерименту в умовах, максимально наближених до тих, у яких відбувалася подія, факт або явище;
- використання під час експерименту тих самих або ідентичних аналогів приладів, механізмів, пристроїв та матеріалів, що використовувалися під час протиправної події;
- повторне при необхідності проведення дослідів;
- поетапне (стадійне) проведення дослідів та повторення випробувальних дій у змінюваних умовах – за умов незаперечення неповнолітнього;
- при можливості – проведення необхідних експериментально-дослідницьких дій (випробувань), максимально схожих з тими, що мали місце у дійсності;
- оптимально обмежена кількість учасників слідчої дії;
- обов'язково бажане залучення свідка, потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого до проведення експерименту;
- проведення слідчого експерименту з кожним підозрюваним окремо.

У більшості випадків під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність слідчий експеримент проводився для встановлення механізму вчинення кримінального правопорушення. У даному випадку необхідно, по можливості, відновити колишні умови, якщо вони були порушені, попередити власників відповідних приміщень про час передбачуваного експерименту. У деяких випадках бажано попередньо ознайомитися з місцем проведення, щоб визначити найбільш доцільне розміщення учасників експерименту, необхідність використання між ними засобів зв'язку [2, с. 32].

Підсумовуючи, зазначимо, що слідчий експеримент є дуже складною в розрізі організації її проведення СРД. Тому для ефективного проведення такої слідчої дії у будь-яких умовах необхідно ретельно здійснювати організаційно-підготовчі заходи, а потім застосовувати відповідні тактичні прийоми.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. Дата звернення – 23.02.2026 р.

2. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : науково-практичний посібник. Київ : Атіка, 2009. 64 с.

Даріуш СЄЛІЦЬКИЙ
(Dariusz SIELICKI)

старший викладач
Вроцлавського університету
(м. Вроцлав, Польща),
доктор юридичних наук

Ігор ОСИКА

співробітник Інституту прав людини
і гуманітарного права
імені Рауля Валленберга
(м. Лунд, Швеція),
кандидат юридичних наук

ПРО ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ЯК ЗАСОБУ ОТРИМАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Питання використання поліграфа для обстеження (тестування) певної особи у кримінальному провадженні і дотримання прав людини є вельми дискусійним. Тут виникає питання не лише щодо заборони піддавати особу медичним, науковим чи іншим дослідом без

її вільної згоди, але й щодо можливості отримання певних доказів.

Є аксіомою, що кримінальні правопорушення відображаються не лише в матеріальній обстановці, але й в пам'яті людей у вигляді суб'єктивних образів. У кримінальному провадженні відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України вони можуть бути використані, як джерела доказів, у вигляді показань. Це джерела доказів психологічного походження, оскільки вони під час свого формування проходять кілька психологічних етапів – сприйняття, запам'ятовування і словесного відтворення. Кожний з цих етапів залежить від таких індивідуальних особливостей людини, як стан органів чуття, спрямованість уваги, схильність до навіювань та інших. На формування показань справляє вплив зацікавленість чи незацікавленість особи у встановленні істини, схильність до надання допомоги у цьому органам розслідування і суду чи протидії їм. Відтак у кримінальному провадженні можуть виникати ситуації не тільки надання особою показань, адекватних реальним обставинам кримінального правопорушення, але й помилкових або свідомо неправдивих показань. Органам досудового розслідування і суду постійно доводиться оцінювати показання учасників кримінального провадження в умовах змагання між сторонами обвинувачення і захисту.

У зв'язку з цим набула особливої актуальності проблема використання поліграфа для оцінки показань. Пропагування цього комп'ютерного пристрою, як детектора брехні, спочатку зумовило досить зрозумілу ейфорію серед правоохоронних структур, що зберігається й донині. Наразі Юлія Маріна вважає, що поліграф доцільно використовувати не тільки у кримінальному провадженні, але й спецпідрозділами в оперативно-розшуковій діяльності для встановлення причетних до злочинів осіб та притягнення їх до відповідальності. Формою його використання авторка вважає «запит до спеціалістів-поліграфологів» [6, с. 193]. Олександр Мотлях також пише про залучення спеціалістів-поліграфологів, але до проведення експертиз із застосуванням поліграфа, не визначаючи вид експертиз за науковою галуззю [8, с. 35]. Сергєєва Д. Б. вважає, що у сучасному кримінальному судочинстві поліграф може використовуватися під час допиту, як інструмент фіксації психофізіологічних реакцій особи для виявлення внутрішнього емоційного напруження, зокрема підозрюваного (обвинуваченого) з метою перевірки версій, висунутих стороною захисту чи результатів оперативно-розшукової діяльності на початковому етапі розслідування [9, с. 84, 91-92]. Але виникає питання, хто є суб'єктом оцінки показників поліграфа?

Відтак, існують і вельми обґрунтовані сумніви щодо можливості використання поліграфа, як надійного засобу отримання чи перевірки доказів. Зокрема, варто звернути увагу, що поліграф реєструє (констатує) не щирість чи брехливість досліджуваної особи, а фізіологічні реакції на певні запитання-подразники. Ці фізіологічні реакції можуть свідчити про актуальність запитань для даної особи у тому чи іншому аспекті і мають оцінюватися досвідченим експертом-психологом. Але, як зазначав американський психолог Вільям Яконо, відомий своїми дослідженнями нейрокогнітивного та психічного здоров'я підлітків, не існує характерної фізіологічної реакції, пов'язаної з брехнею [1, с. 77]. Автор не змінив своєї точки зору і в майбутньому, дійшовши висновку при оцінці різних методик опитування підозрюваних (обвинувачених) на поліграфі, що отримані слідчими зізнання доволі часто виявлялися хибними [2, с. 13].

Тлумачення фізіологічних реакцій людини на запитання в контексті можливості їх використання, як доказів щирості чи брехливості, визнається досить сумнівним в багатьох країнах. Наразі в Європейському Союзі існують країни (Федеративна Республіка Німеччина, Франція, Італія), в яких існує повна заборона використання поліграфа через вплив на його результати низки чинників, що не піддаються контролю з боку дослідника (недостовірність результатів). В інших країнах (Великобританія, Японія, Польща) дозволяється застосовувати поліграф, але лише в окремих сферах і з застереженнями [7]. Зокрема, цікавим є досвід вирішення питання щодо історії, сучасного стану і перспектив застосування поліграфа у судочинстві Польщі. Значний час Кримінально – процесуальний кодекс Польщі (набув чинності в 1997 р.) фактично забороняв використання технічних засобів, націлених на перевірку психофізіологічних реакцій допитуваної особи. Але в 2003 р. кодекс було доповнено окремою статтею (192 а/2), де зазначається: « ... за згодою особи, що підлягає обстеженню, експерт може також застосовувати технічні заходи, спрямовані на контроль несвідомих реакцій організму особи» [3]. Цим було знято дебати у польському правничому середовищі щодо відсутності чітких правових основ застосування досліджень за допомогою поліграфа у кримінальному судочинстві і підкреслено, що поліграф може застосовувати

тільки експерт під час дослідження особи та за її згодою.

В Україні таке тлумачення порядку застосування поліграфа підтримується А. Ф. Волобуєвим із застереженням, що вибір поліграфа, як технічного засобу дослідження особи, обирається самостійно експертом-психологом з урахуванням змісту поставлених перед ним питань (завдань). Ініціатор проведення експертизи, яким може виступати сторона обвинувачення чи захисту, не має права втручатися у методику проведення експертного дослідження особи. А експерт, застосовуючи поліграф, може отримати тільки орієнтувальну інформацію, що не є доказом і може бути використана лише для конструювання версій [4, с. 88-89]. О. Кабанець на основі аналізу рішень українських судів приходить до висновку, що експерт, який використовує поліграф під час дослідження особи, не має права визначати правдивість чи неправдивість наданих показань, що є юридичною оцінкою, яку мають здійснювати уповноважені службові особи, а в кінцевому результаті тільки суд. Відтак результати використання поліграфа для оцінки показань під час досудового розслідування, на думку зазначеного автора, не можуть бути прийняття судом, як джерело доказів [5]. І в цьому є сенс.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що поліграф, безумовно, може бути використаний експертом-психологом як метод дослідження серед низки інших методів для встановлення психологічних особливостей учасника кримінального провадження, що можуть братися до уваги під час оцінки його показань. Але виключно за письмовою згодою підекспертної особи і в жодному разі не можна покладатись на експерта оцінку показань з точки зору їх правдивості чи неправдивості, відповідності чи невідповідності обставинам кримінального правопорушення. Вирішення цих питань не може бути віднесено до компетенції експерта.

1. Iacono, W.G. Forensic «lie detection»: Procedures without scientific basis. *Journal of Forensic Psychology Practice*, Vol. 1. 2001, No. 1, pp. 75-86. URL : <https://antipolygraph.org/articles/article-018.shtml>.

2. Iacono, W.G. Psychology and the lie detector industry: A fifty-year perspective. *Biological Psychology*. Volume 190, July 2024. 108808. pp. 1-15. URL : <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S030105112400067X>.

3. Kodeks postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 r. Sejm Rzeczpospolitej Polski. URL : <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf>.

4. Волобуєв А.Ф. Судово-психологічна експертиза з використанням поліграфа у кримінальному судочинстві. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності у сучасних умовах* : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Дніпро, 31 жовтня 2025 р.). Дніпро : ДДУВС, 2025. С. 86-89. URL : <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/16764/1/10.pdf>.

5. Кабанець Олексій. Використання комп'ютерного поліграфа (детектора брехні) у кримінальному провадженні через призму судової практики (2023). URL : <https://www.hsa.org.ua/blog/vikoristannia-kompiuternogo-poligrafa-detektora-brexni-u-kriminalnomu-provazhenni-cerez-prizmu-sudovoyi-praktiki>.

6. Маріна Ю. М. Деякі особливості застосування поліграфа у кримінальному провадженні в Україні та світі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4. С. 191–194. DOI : <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-4-191-194>.

7. Мінка Т. П. Європейський досвід використання поліграфа: шляхи удосконалення адміністративно-правового регулювання для України. *Правова позиція*. 2023. № 4 (41). С. 145-147. DOI : <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-4.29>.

8. Мотлях О. Правові основи застосування поліграфа в Україні – реалії сьогодення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. № 1 (27). С. 31–44. DOI : <https://doi.org/10.33270/01242702.31>.

9. Сергеева Д.Б. Використання поліграфа під час допиту: процесуальні, криміналістичні й психологічні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 1–2. С. 83-102. DOI : <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/83-102>.

Наталія БРАТІШКО

провідний фахівець

групи захисту інтелектуальної
власності відділу організації наукової
діяльності Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Судова експертиза є важливим елементом системи правосуддя, що забезпечує об'єктивність та достовірність у встановленні фактів.

Великий тлумачний словник сучасної української мови трактує термін «експертиза» як розгляд, дослідження якої-небудь справи, якогось питання з метою зробити правильний висновок, дати правильну оцінку відповідному явищу [1, с. 341].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-ХІІ, судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [2].

Експертна діяльність виступає одним із ключових елементів правосуддя в Україні, ефективність якого перебуває у прямій залежності від рівня нормативно-правового регулювання судових експертів. Згідно до п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України, урегулювання основних аспектів судових експертиз здійснюється виключно на основі законів України [3].

Ефективна судова експертиза вимагає постійного розвитку та вдосконалення, щоб успішно справлятися з викликами сучасного світу, забезпечувати безпеку держави та її громадян. Проте її значення розширює межі судових процесів, особливо у контексті забезпечення національної безпеки.

Національна безпека – це всеохоплююче поняття, що застосовується до національної оборони, міжнародних відносин, різних соціальних груп, держави, де існує велика кількість зв'язків та відносин, що забезпечують стабільне існування, задоволення та реалізацію життєво важливих потреб, саморозвиток, прогрес, успішне запобігання та подолання загроз різного рівня та виду. Вона характеризує стан держави, при якому відсутні або подолані реальні внутрішні та зовнішні загрози її національним цінностям та інтересам.

Національна безпека – це досить складне політичне, економічне та соціальне явище, що характеризується багатогранним та комплексним впливом на суспільство, державні інститути та життя кожної людини. Сьогодні, в умовах воєнного стану, забезпечення національної безпеки стало найважливішою функцією держави. Зростання різноманітних факторів загроз, які набули системного характеру, проявляється багатогранно в багатьох сферах суспільного життя, як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Серед них особливо можна виділити політичні, економічні, інформаційні, соціальні, культурні, релігійні тощо. Сукупність внутрішніх та зовнішніх проблем, неоднозначний вплив процесів глобалізації, загострення боротьби між державами за ресурси та ринки збуту, в якій все частіше надається пріоритет силовим методам у вирішенні конфліктів, поглиблюють безпекові загрози.

У таких реаліях та умовах стрімко змінюється структура системи глобальної, регіональної та національної безпеки. Зумовлює це необхідність ґрунтовного вивчення концептуальних засад національної безпеки, які впливають на її забезпечення в контексті системного розуміння політики держави та інститутів громадянського суспільства [4, с. 9].

Актуальність значення судової експертизи у забезпеченні національної безпеки не викликає сумнівів у сучасному глобалізаційному вимірі. Вона обумовлена низкою факторів, що відображає необхідність та важливість вивчення цього напряму, адже судова експертиза є важливим компонентом правозахисної діяльності держави.

Експертні дослідження відіграють важливу роль у виявленні загроз національної безпеки, зокрема, в процесі: розслідування корупційних злочинів; встановлення фактів незаконного обігу зброї та наркотиків; виявлення та аналізу кіберзлочинів; оцінка автентичності документів та електронних доказів; розслідування фінансових махінацій та відмивання коштів тощо.

Судові експертизи різного спрямування застосовуються для зміцнення безпеки держави. Основними серед них є:

- криміналістична експертиза (ідентифікація осіб, аналіз доказів, дослідження місця події);
 - кіберекспертиза (аналіз кіберзлочинів, відстеження цифрових слідів);
 - ДНК-експертиза (ідентифікація осіб, аналіз біологічних слідів на місці злочину);
 - економічна експертиза (виявлення фінансових махінацій, корупційних схем, аналіз грошових потоків);
 - психологічна експертиза (дослідження поведінки підозрюваних та потерпілих, аналіз загрозливих психологічних станів);
 - фоноскопична експертиза (аналіз запису голосу для ідентифікації підозрюваних)
- [5, с. 94].

Від початку воєнного стану, правоохоронці зареєстрували безліч випадків воєнних злочинів. Наразі за зареєстрованими воєнними злочинами проведено понад 15 000 експертних досліджень, з яких більшість були балістичними, вибухо-технічними, трасологічними, портретними, товарознавчими та іншими [6, с. 421]. Ці дослідження допомагають встановити обставини вчинення злочинів та зібрати докази для подальшого притягнення винних до відповідальності.

Однією з ключових умов ефективного використання судової експертизи в системі національної безпеки є налагоджена координація та обмін інформацією між правоохоронними органами та спеціалізованими установами. Така співпраця забезпечує своєчасне реагування на загрози та скоординовані дії у протидії зі злочинністю й терористичним проявам як на національному, так і на міжнародному рівнях. Міжнародне співробітництво у сфері судової експертизи має транскордонний характер, а співпраця між країнами в обміні інформацією, досвідом та найкращими практиками відіграє ключову роль у боротьбі з негативними соціальними явищами. Висновки експертів можуть слугувати важливими доказами під час розгляду справ у міжнародних судах або арбітражних органах. Це має суттєве значення для забезпечення міжнародної стабільності та безпеки й зумовлює необхідність розвитку уніфікованих міжнародних стандартів і процедур у сфері судово-експертної діяльності.

Експертні дослідження також можуть допомогти виявити економічні злочини, фінансові махінації та інші загрози для фінансової системи та бізнес-середовища. Це особливо важливо в умовах глобалізації та розвитку нових технологій, які можуть бути використані як для блага, так і для шкідливих цілей в економічній сфері [7, с. 56-57].

Варто зазначити, що під час воєнного стану, виникають численні загрози та перешкоди у проведенні судово-експертної діяльності, що робить останню одним із ключових інструментів для встановлення справедливості та притягнення до відповідальності за скоєнні злочини.

Певні проблеми стосуються обмеженості доступу до місць скоєння військових злочинів, надмірного рівня втручання державних органів у діяльність судових експертів, правоохоронних органів та інших уповноважених структур. Спостерігається недостатній рівень ресурсного забезпечення судових експертів, зокрема, лабораторними обладнанням, недостатність діючих судових експертів впливає на виникнення додаткових обмежень можливостей для проведення точних експертиз.

Особливої актуальності набуває забезпечення судових експертів сучасним технічним обладнанням, яке дозволяє безконтактно працювати з окремими об'єктами дослідження, фіксуючи їх стан та місцезнаходження, незалежно від їх розміру та доступності.

Перспективи розвитку судової експертизи в контексті національної безпеки в повоєнний період полягають в модернізації експертних установ, впровадженні цифрових технологій, розширенні міжнародної співпраці, підготовці та підвищенні кваліфікації експертів, створенні нових методик досліджень, розвитку судової експертизи у сфері кібербезпеки. Адже судова експертиза має постійно адаптуватися до нових викликів. Інноваційні підходи та технології дозволяють експертам відповідно реагувати на зміни, що підвищить їхню здатність до вирішення складних та нестандартних завдань.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, зауважимо, що судова експертиза виступає невід'ємною складовою системи забезпечення національної безпеки, належного здійснення правосуддя та захисту прав і свобод людини та громадянина. Подальше вдосконалення цієї

галузі є ключовою умовою успішного подолання загроз та викликів сучасного світу, забезпечення стабільності й благополуччя суспільства.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232. (дата звернення: 09.02.2026).
3. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.02.2026).
4. Національна безпека України : навчальний посібник / С. М. Дерев'янка, Ю. В. Кобець, Т. Б. Мадрига та ін. ; за заг. ред. В. В. Марчука. Львів. Торунь : Liha-Pres, 2025. 372 с.
5. Полякова С., Хамініч С. *Судова експертиза як інструмент забезпечення національної безпеки*. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 21 березня 2025 р.; у 2-х ч. Ч. І. Дніпро : ДДУВС, 2025. С. 94-95.
6. Литвиненко Д. О., Шульженко А. В. Судова експертиза під час воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 419-421.
7. Розумний С. *Судова експертиза як ключовий інструмент забезпечення національної безпеки*. Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 15 березня 2024 р.; у 2-х ч. Ч. І. Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 56-58.

Свгеній ЗОЗУЛЯ

викладач кафедри криміналістики
та судової експертології ННІ № 1

Анна МАРАХОВЕЦЬ

курсант ННІ № 1

Артем ПОСЛАВСЬКИЙ

курсант ННІ № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)

**ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ В УМОВАХ
ДИСТАНЦІЙНОГО ПРАВОСУДДЯ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ
ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ**

У зв'язку з розвитком цифрових технологій в абсолютній більшості країн світу вже протягом певного часу запроваджується система електронного урядування, одним із елементів якої є електронне правосуддя [3, с. 72]. Трансформація кримінального процесу під впливом цифровізації призвела до активного впровадження елементів дистанційного правосуддя.

Дистанційне правосуддя – це судове провадження, що здійснюється у режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі яке знаходиться поза межами приміщення суду [4]. Використання систем відеоконференцв'язку під час допиту підозрюваних, свідків та потерпілих стало не просто зручним інструментом, а необхідністю, зумовленою безпековими факторами, територіальною віддаленістю учасників та потребою в економії процесуального часу. Проте дистанційний формат допиту суттєво змінює звичну парадигму взаємодії слідчого та допитуваної особи, висуваючи нові вимоги до криміналістичної тактики. Традиційні прийоми встановлення психологічного контакту, спостереження за невербальними реакціями та пред'явлення доказів у цифровому середовищі потребують адаптації та наукового переосмислення.

Підготовчий етап дистанційного допиту є фундаментом його успішності. Окрім стандартного вивчення матеріалів справи та особистості допитуваного, слідчий має розв'язати низку техніко-організаційних завдань. Технології мають забезпечувати належну

якість зображення і звуку, дотримання принципу гласності та відкритості судового провадження, а також інформаційну безпеку. Учасникам кримінального провадження має бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового засідання, ставити запитання і отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки [7].

Психологічна специфіка допиту обумовлена індивідуально-типологічними властивостями його учасників та динамікою їхньої взаємної психічної взаємодії [5, с. 220]. Дистанційний формат проведення слідчих дій суттєво трансформує психологічну динаміку процесу: відсутність безпосереднього перебування учасників у спільному фізичному просторі знижує міжособистісну напругу. З одного боку, це мінімізує психоемоційні бар'єри у потерпілих, сприяючи більшій деталізації та відвертості показань; з іншого – обмежує можливості для здійснення тактичного впливу на підозрюваного. Для компенсації зазначених ефектів слідчому необхідно акцентувати увагу на підготовчій стадії, зокрема на детальному роз'ясненні регламенту процедури та забезпеченні належної технічної комунікації. Важливим психотехнічним прийомом є підтримання візуального контакту шляхом фокусування погляду безпосередньо на об'єктиві камери. Така імітація прямого погляду «очі в очі» дозволяє сформувати у допитуваної особи відчуття безпосередньої взаємодії, що підвищує рівень її суб'єктивної відповідальності за надані свідчення [7].

Тактичні прийоми пред'явлення доказів у дистанційному режимі вимагають особливої технічної підготовки. Замість фізичного передавання документів чи речових доказів у руки, слідчий використовує функцію демонстрації екрана або спеціальні документ-камери. Важливо пам'ятати про «ефект раптовості»: у дистанційному форматі він досягається миттєвим виведенням зображення на весь екран допитуваного. Слідчий має враховувати, що допитуваний може детально роздивитися цифрове зображення, тому якість сканованих копій має бути бездоганною. Якщо тактика передбачає послідовне пред'явлення доказів, необхідно виключити можливість випадкового доступу допитуваного до інших файлів у папці, що вимагає використання спеціалізованого програмного забезпечення [6].

Спостереження за невербальною поведінкою під час дистанційного допиту обмежене рамками кадру. Вербальні та невербальні засоби комунікації є невід'ємними елементами людської взаємодії, формуючи підґрунтя передачі інформації, емоцій та намірів. Вони забезпечують не лише обмін даними, а й створюють контекст для соціальних зв'язків і розуміння між людьми. Успішна комунікація вимагає гармонійного поєднання цих двох аспектів, адже невербальні сигнали можуть підсилювати або змінювати значення висловлюваного [2, с. 419]. Слідчий часто бачить лише обличчя та плечі особи, що дозволяє приховати мікроруки рук чи ніг, які часто сигналізують про хвилювання або нещирість. Тактичною рекомендацією в таких випадках є вимога встановити камеру таким чином, щоб було видно корпус та руки допитуваного. Також варто звертати увагу на специфічні «цифрові» ознаки нещирості: затримка перед відповіддю, яка не пов'язана з технічним лагом, надмірне наближення до камери або відведення погляду в бік, де можуть перебувати позаекранні підказки.

Особливу увагу слід приділити тактиці допиту в конфліктних ситуаціях. Ситуації конфліктів різної тривалості та гостроти виникають тоді, коли між учасниками процесу виникають відносини суперництва та протидії [1, с. 134]. Якщо особа відмовляється давати покази або вдається до агресії, дистанційний формат дає слідчому певну перевагу – можливість зберігати професійну дистанцію та легше контролювати власні емоції. Водночас суттєвим деструктивним чинником стають процесуальні зловживання з боку сторони захисту або допитуваної особи, зокрема неможливість оперативної верифікації заяв про погіршення стану здоров'я. Для нівелювання подібних ризиків слідчому необхідно заздалегідь розробити алгоритм дій на випадок виникнення технічних або суб'єктивних перешкод. Чітка регламентація реагування на такі обставини є запорукою дотримання процесуальної форми та забезпечення належності й допустимості доказів, що унеможливорює подальше оскарження результатів слідчої дії через імовірне порушення права на захист [6].

Результуюча стадія дистанційного допиту полягає у процесуальній фіксації його результатів, де ключовим додатком до протоколу виступає відеозапис відеоконференції. З позицій криміналістики такий формат документування є більш репрезентативним порівняно з паперовим носієм, оскільки дозволяє верифікувати не лише вербальний зміст показань, а й паралінгвістичні компоненти: інтонаційні забарвлення, паузи та мімічні реакції особи. Водночас критичне значення має забезпечення автентичності та цілісності відеофайлу шляхом застосування кваліфікованого електронного підпису (КЕП) або технологій

розподілених реєстрів (блокчейн) для превенції звинувачень у фальсифікації чи монтажі. Циклічність цифрової взаємодії завершується дистанційним ознайомленням учасників із матеріалами через системи електронного документообігу, що мінімізує логістичні витрати та забезпечує безперервність кримінального провадження.

Отже, тактика дистанційного допиту вимагає від слідчого поєднання навичок юриста, психолога та IT-спеціаліста. Ключ до ефективності лежить у ретельній технічній підготовці, адаптації методів встановлення контакту та використанні переваг візуалізації доказів. Попри певні обмеження у сприйнятті невербальної інформації, дистанційне правосуддя відкриває широкі можливості для оперативного та безпечного збору доказів, що є критично важливим для сучасної криміналістичної практики.

1. Асеев Р. Застосування даних психології в ході проведення допиту. *Перспективні напрями розвитку наукової думки в XXI столітті*: V Міжн. наук.-практ. конф. до Дня науки України з нагоди 25-річчя Одеського інституту МАУП (м. Одеса, 19 травня, 2023 р.) Міжрег. Академія управління персоналом. Одеськ. ін-т; ДУ «Інститут ринку і ек.-екол. досліджень НАН України»; Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży (Rzeczpospolita Polska); Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку: Факультет Бізнесу та соціальних комунікацій, кафедра Економіки та цифрового бізнесу, кафедра Міжнародних відносин, суспільних комунікацій та IT-права. Одеса: Лерадрук, 2023. С. 132-137.

2. Караїм А. М. Роль вербальних та невербальних засобів у комунікації. *Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук*: VIII Міжнар. наук. практ. конф. (м. Луцьк 14 листопада 2024 р.) ВНУ ім. Лесі Українки, 2024. С. 417-420.

3. Кошман А. В. Перспективи застосування дистанційного правосуддя після пандемії COVID-19. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2022. Т. 9–10. С. 71-76.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17> (дата звернення 20.02.2026).

5. Кухленко, Д. С. Відеоконференція в судовому засіданні як механізм реалізації захисту суб'єктів кримінального провадження. *Ірпінський юридичний часопис*. 2025. № 4 (17). С. 217–224.

6. Макарова О. П. Використання цифрових технологій в діяльності поліції для боротьби зі злочинністю. *Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції*: XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 21-22 травня 2021 року) Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми: Видавничий дім «Ельдорадо», 2021. 204 С. 173-176.

7. Макарова О, Родюк О. Підготовка до допиту: ключові аспекти та значення для розслідування злочинів. *Формування професійних компетентностей на міждисциплінарній основі в умовах глобальної нестабільності* (м. Кам'янське, 10 лютого. 2025 р.) Громадська Організація «Молодіжна Організація Починаючих Лідерів «ГО МОПЛ», Кам'янське: 2024. С. 135-140.

Альберт КУБАРЄВ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Вадим ЧЕПУРКО

викладач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ

Розслідування воєнних злочинів є однією з найскладніших складових кримінально-правового механізму забезпечення міжнародної та національної безпеки. Ефективність цього процесу безпосередньо залежить від інтегрованої роботи національних органів правопорядку та міжнародних криміналістичних структур. Міжнародне співробітництво виступає ключовим інструментом, який забезпечує обмін інформацією, стандартизацію методів збору

доказів, координацію експертиз та доступ до спеціалізованого обладнання й технологій, що суттєво підвищує ефективність розслідувань.

Україна, як держава-учасниця Римського статуту Міжнародного кримінального суду [4] та низки двосторонніх і багатосторонніх договорів, зобов'язана забезпечувати взаємодію із міжнародними організаціями, зокрема із Міжнародним кримінальним судом, Європолем, Інтерполом та спеціалізованими криміналістичними лабораторіями. Закон України «Про прокуратуру» [1] та Кримінальний процесуальний кодекс України [3] визначають порядок координації з міжнародними органами, надаючи можливість проводити спільні слідчі дії, обмін доказовими матеріалами, а також передачу спеціалістів для участі у комплексних криміналістичних експертизах.

Проблематика реалізації міжнародного співробітництва полягає у декількох ключових аспектах [8]. По-перше, існує розрив між національним законодавством та міжнародними стандартами, що ускладнює використання доказів, отриманих за кордоном, у судовому процесі. Наприклад, різні підходи до фіксації та збереження слідів, цифрових доказів або аудіовізуальної інформації можуть ставити під сумнів допустимість доказів у національних судах.

По-друге, організаційно-правові проблеми виникають у сфері забезпечення безпеки слідчих та експертів під час виїзду на території збройного конфлікту. В умовах активних бойових дій або окупації частини території ризики загибелі чи втрати доказів значно зростають, що потребує розробки чітких процедур міжнародного захисту слідчих груп та спеціальних конвоїв для перевезення доказів [6].

По-третє, існують труднощі у визначенні компетенції між національними та міжнародними органами слідства. Наприклад, паралельне проведення розслідувань окремими юрисдикціями може створювати ризики дублювання дій, розбіжностей у кваліфікації подій та розподілі доказів. У зв'язку з цим необхідним є формування єдиної координаційної платформи, яка забезпечує централізоване управління міжнародними криміналістичними операціями [5].

Не меншою проблемою є захист персональних та чутливих даних учасників розслідування, свідків та потерпілих. Закон України «Про захист персональних даних» [2] у поєднанні з вимогами Європейського Союзу щодо GDPR регламентує збір, обробку та зберігання даних, проте їх застосування у рамках міжнародного співробітництва потребує спеціальних процедур узгодження та шифрування, особливо під час передачі цифрових доказів [7].

Особлива увага у сфері криміналістичного забезпечення розслідувань воєнних злочинів приділяється цифровим та кібердоказам, які стають критично важливими для документування воєнних злочинів, визначення відповідальності та відновлення справедливості. Сучасні технології дозволяють знімати геолокаційні дані, аналізувати супутникові зображення, перевіряти аутентичність відеоматеріалів, що потребує високої кваліфікації експертів та європейської стандартизації методик [9].

Міжнародне співробітництво у сфері криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів є не лише юридичною, а й організаційно-технічною проблемою. Його ефективність залежить від узгодженості національного та міжнародного законодавства, чіткої нормативної регламентації процедур, підготовки висококваліфікованих фахівців, безпечного та оперативного обміну доказами та інтеграції сучасних технологій у криміналістичну практику. У перспективі реформування цього сектору слід передбачати стандартизацію міжнародних процедур, посилення безпеки слідчих груп та створення єдиної електронної системи документування воєнних злочинів, що дозволить Україні більш ефективно протидіяти порушенням міжнародного гуманітарного права та забезпечувати верховенство права у воєнних конфліктах.

1. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 44. Ст. 346.

2. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 404.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 25–26. Ст. 246.

4. Міжнародний кримінальний суд. Римський статут 1998 р. *United Nations Treaty Series*. 1998. Вип. 2187. С. 3–99.

5. Панченко С. М. Міжнародне співробітництво органів правопорядку у сфері воєнних злочинів: порівняльний аналіз. Харків : Право, 2020. 192 с.

6. Розенко Д. П. Криміналістичні методи документування воєнних злочинів. Л. : Видавництво Нац. ун-ту, 2022. 210 с.
7. Стандарти Європейського Союзу щодо захисту персональних даних (GDPR) 2016/679. *Official Journal of the European Union*. 2016. 119. С. 1–88.
8. Український національний центр «Інтерпол» та міжнародне співробітництво в криміналістиці. *Національна поліція України*. URL: <https://www.ppu.gov.ua>
9. Шевченко О. В. Кібердокази у розслідуванні воєнних злочинів: міжнародний досвід та українська практика. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 176 с.

Олександр ПАЛАМАРЧУК

старший викладач кафедри
тактичної підготовки
ННІ професійної освіти
Національної академії
Національної гвардії України
(м. Харків, Україна)

**РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ
ДЛЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ**

Розслідування воєнних злочинів є однією з найскладніших проблем сучасної криміналістичної науки та практики правоохоронних органів. Масштаби збройної агресії, системність порушень міжнародного гуманітарного права, а також специфічні умови, в яких відбуваються такі злочини, серйозно ускладнюють як кримінально-правову кваліфікацію, так і процес фіксації, вилучення, збереження й експертизи доказів. Повномасштабна війна в Україні актуалізувала потребу докорінного оновлення методик криміналістичного забезпечення розслідування, адаптації інструментів до нестандартних ситуацій, а також залучення міжнародного досвіду у сфері документування порушень норм міжнародного права.

Одним із ключових викликів є практична відсутність стандартизованих методик криміналістичної фіксації масових порушень у зонах бойових дій. Традиційні алгоритми огляду місця події або судово-медичної експертизи були розраховані на контрольоване середовище, а не на умови, де збереження слідів утруднене або неможливе [1]. До цього додаються труднощі, пов'язані з обмеженим доступом слідчих до місця події, ризиком повторного обстрілу, мінуванням або зумисним знищенням доказової бази з боку окупаційних військ. У таких умовах криміналістика має не лише адаптувати наявні процедури, а й запропонувати інноваційні формати фіксації інформації, що дозволяють забезпечити збереження доказів у цифровому вигляді та у форматі, придатному для подальшої судової оцінки [2].

Одним із перспективних напрямів є застосування дистанційних технологій фіксації місця події, зокрема дронів, геопросторового позиціонування, 3D-сканування та відеофіксації в режимі реального часу. Такі підходи вже випробовуються в Україні та підтримуються міжнародними організаціями, включно з Міжнародним кримінальним судом [6]. Їх ефективність залежить від інтеграції технічного ресурсу з правильною процедурою збору доказів, що забезпечує допустимість у суді.

Окрема проблема – це фаховий кадровий потенціал. Українські слідчі та експерти в переважній більшості не мали попереднього досвіду розслідування воєнних злочинів до 2022 року, що обумовлює потребу в постійному підвищенні кваліфікації, навчанні методикам фіксації порушень міжнародного гуманітарного права, а також ознайомленні з прецедентами міжнародних трибуналів [4].

Також зростає значення цифрової криміналістики. Злочини фіксуються за допомогою мобільних пристроїв, камер спостереження, супутникових знімків, записів з безпілотників. Це потребує вдосконалення методів вилучення, автентифікації та подальшої обробки цифрових доказів. Надзвичайно важливо забезпечити їх правову придатність відповідно до норм як українського, так і міжнародного кримінального процесу [4].

Серед іншого варто наголосити на необхідності нормативної уніфікації процедур. Законодавство України потребує адаптації до стандартів Міжнародного кримінального суду та Міжнародної комісії з розслідування злочинів, аби унеможливити сумніви щодо

допустимості доказів. Практика підтверджує, що навіть дрібні порушення процесу фіксації або експертизи можуть призвести до втрати ключового доказу в суді [5].

Отже, криміналістична наука повинна розвиватися в тісній взаємодії з міжнародним правом, цифровими технологіями та сучасною тактикою бойових дій. Це вимагає мультидисциплінарного підходу, поєднання технічних засобів, правової грамотності та гнучкості процедур. Тільки в цьому випадку Україна зможе забезпечити ефективне та легітимне розслідування воєнних злочинів, притягнення винних до відповідальності та захистити права потерпілих відповідно до міжнародних стандартів.

1. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання // *Юридичний електронний журнал*. 2022. № 4. С. 369–374.
2. Криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів: теоретичні та практичні аспекти // *Вісник ДНДЕКЦ МВС України*. 2024.
3. Жовтюк О. Актуальні проблеми розслідування воєнних злочинів // *Наука і правоохорона*. 2025.
4. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз XXI ст. *Khrife-Journal*. 2024.
5. Буткевич В. Ю. Докази у міжнародному кримінальному праві: теорія і практика. Київ : Право, 2022.
6. Forensic Examination and Criminalistics in Investigating War Crimes: European and Ukrainian Experiences. ResearchGate. 2025.

Вадим ЧЕПУРКО

викладач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки

Валерій КРАСІЛЬНИКОВ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ОГЛЯДУ
ТА ДОСЛІДЖЕННЯ МОБІЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ
У ПОПЕРЕДЖЕННІ ЗЛОЧИНІВ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД**

В сучасних умовах воєнного стану існуючі мобільні технології мають суттєве значення для забезпечення безпеки громадян та ефективного розслідування правопорушень. Телефони, планшети та інші портативні засоби зв'язку фактично стають постійними носіями великого обсягу цифрової інформації користувача - від особистих файлів до даних про його дії, що може мати істотне криміналістичне значення. Через ці пристрої здійснюється більшість комунікацій, фіксуються переміщення осіб, зберігаються фото- та відео-матеріали, а також інші дані, які надалі можуть бути використані для запобігання злочинам, особливо в умовах підвищеної небезпеки [1], [8]. Таким чином, огляд та дослідження мобільних пристроїв (телефонів, смартфонів) є дуже важливими напрямками при розслідуванні та попередженні злочинів.

Криміналістичне значення мобільних пристроїв у період воєнного стану полягає, передусім, у можливості виявлення та аналізу цифрових слідів протиправної діяльності. Дані про історію дзвінків, повідомлення в месенджерах, геолокацію та активність у соціальних мережах дозволяють встановити коло контактів особи, її спосіб життя та потенційні наміри [2]. У воєнних умовах така інформація може застосовуватися для своєчасного виявлення підготовки диверсій, колабораційних дій, незаконного обігу зброї та інших злочинів проти національної безпеки.

Значення також в цьому процесі має мобільна криміналістика, яка є частиною цифрової криміналістики. Вона поєднує спеціальні знання, технічні засоби та методики дослідження мобільних пристроїв. Сучасні програмно-апаратні комплекси дозволяють

вилучати інформацію навіть із пошкоджених або заблокованих пристроїв, що є критично важливим у бойових умовах [3], [6]. Це надає правоохоронним органам можливість не лише фіксувати факти вчинених злочинів, а й аналізувати поведінкові моделі осіб з метою запобігання новим правопорушенням.

Окремо варто виділити превентивну роль мобільних пристроїв. Аналіз цифрової активності, характеру комунікацій та переміщень дозволяє своєчасно виявляти потенційно небезпечні тенденції [2]. У умовах воєнного стану раннє реагування на підозрілу активність здатне запобігти серйозним наслідкам для життя і здоров'я громадян та підвищити безпеку держави.

За результатами ракетного терору та обстрілів об'єктів критичної інфраструктури гостро постало питання щодо заборони зйомки та оприлюднення відео чи фото наслідків від влучень ракет та дронів. Мали місце випадки, коли окремі громадяни, а також блогери розміщували відео з наслідками влучань ракет в соціальних мережах та телеграм-каналах з багаточисельною аудиторією. За наслідками такої діяльності ворог отримував можливість враховувати результати попередніх запусків, при підготовці своїх подальших дій. Своєчасне вилучення таких відео дає можливість уникнути надмірного поширення контенту та мінімізувати негативні наслідки у подальшому. Одним із способів упередження оприлюднення таких відео та фото є огляд телефонів та інших знімальних пристроїв громадян. Також, перевірки вмісту телефонів застосовуються з метою виявлення диверсантів та колаборантів.

Застосування інформації з мобільних пристроїв у криміналістичній практиці повинно здійснюватися із дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства. Процедури отримання, фіксації та дослідження цифрових даних мають бути належно оформлені, а втручання у приватне життя особи - обґрунтованим і пропорційним поставленій меті [4-5]. Ігнорування цих норм може призвести до втрати доказового значення зібраної інформації що може перешкодити ефективному розслідуванню та прийняттю законного рішення.

Весною 2022 року Верховна Рада України внесла зміни до Кримінального кодексу України, які передбачають відповідальність за несанкціоноване поширення інформації про переміщення зброї, озброєння та бойових припасів, Збройних Сил України чи військових формувань. За поширення інформації, яка не була розміщена в офіційних джерелах відповідних відомств (Генеральний штаб Збройних Сил України, Міноборони, Служба безпеки України, тощо) передбачене покарання позбавленням волі. А до осіб, яких підозрюють або обвинувачують у несанкціонованому поширенні інформації про переміщення зброї, Збройних Сил України чи військових формувань передбачено застосування запобіжного заходу – тримання під вартою.

На цей час за результатами розвитку науки, техніки, технологій та виробництва постійно відбувається збільшення кількості мобільних пристроїв, вдосконалення їх операційних систем та методів захисту, які постійно змінюються та доповнюються виробниками. Саме тому дослідження інформаційного вмісту мобільних пристроїв вимагає спеціальних знань та навиків в галузі комп'ютерної техніки та комп'ютерних систем. Такі дослідження проводяться в рамках судової комп'ютерно-технічної експертизи.

Існує ряд методів вилучення даних з пам'яті мобільних пристроїв які використовуються в мобільній криміналістиці. Найпростішим методом є «ручне вилучення даних», коли доступ до інформації мобільних пристроїв, здійснюється безпосередньо за допомогою їх клавіатури або сенсорного дисплею. Вилучена інформація фіксується фото-або відео-зйомкою. Такий метод підходить для будь-якого пристрою, однак він має і суттєві недоліки. При його застосуванні втрачається змога отримати дані з видаленої області. Крім того, у випадку значного обсягу інформації, яку необхідно буде вилучити з мобільного пристрою, потрібно буде робити і велику кількість фото-, відео-матеріалів.

Ще одним методом є «вилучення даних на логічному рівні». Цей метод полягає в підключенні мобільного пристрою до спеціального програмно-апаратного засобу (робочої станції експерта) за допомогою відповідних кабелів. В даному випадку проводиться копіювання інформації з логічних дисків мобільного пристрою. При логічному вилученні, як і при ручному відсутня можливість отримати видалені файли. В той же час, копіювання баз даних (таких як історія листування в месенджерах) дозволяє отримати інформацію щодо видалених повідомлень, оскільки вони все ще можуть зберігатися в базах даних додатку (іншими словами - повідомлення можуть бути не видалені, а відмічені як «видалені»).

Наступний метод – це «вилучення даних на фізичному рівні». Він оснований на

побітовому копіюванні всієї внутрішньої пам'яті мобільного пристрою. Застосування даного методу дозволяє відновлювати видалені файли, але воно не завжди є можливим, оскільки виробники мобільних пристроїв, як правило, обмежують доступ до фізичного рівня пам'яті. При вилученні даних на фізичному рівні також застосовують процеси модифікації завантажувального запису, що в деяких випадках дозволяє отримувати доступ до фізичної пам'яті, а також обходити встановлені користувачем паролі. Слід зазначити, що результати, отримані внаслідок застосування даного методу, залежать від розробника спеціального криміналістичного програмного забезпечення.

Ще одним із методів є метод «вилучення даних з інтегральної схеми пам'яті». Метод полягає у вилученні даних безпосередньо з фізичного чіпу пам'яті (метод - chip-off) або через сервісний роз'єм мобільного пристрою (метод - jtag). Вказані методи застосовуються у випадках, коли мобільний пристрій пошкоджений. У випадку застосування методу - chip-off мікросхема пам'яті вилучається з печатної плати пристрою, після цього – проводиться підготовка контактних точок для зняття фізичного дампу пам'яті та його вилучення через відповідні програматори. Образ пам'яті, отриманий внаслідок вказаних дій, обробляється шляхом використання спеціального програмного забезпечення для того щоб він отримав читабельний вигляд. У випадку фізичного пошкодження материнської плати пристрою, такий метод можливо комбінувати з вказаними вище. В такому випадку інтегральна схема пам'яті демонтується з материнської плати мобільного пристрою та у подальшому встановлюється на материнську плату робочої моделі аналогічного мобільного пристрою. Після цього можуть бути застосовані раніше описані методи. У випадку використання методу - jtag, мобільний пристрій підключається через апаратний інтерфейс для прямого зв'язку робочої станції з материнською платою пристрою через її сервісний роз'єм (з використанням відповідних програматорів). Слід також врахувати, що інформація, яка зберігається в пам'яті мобільного телефону, знаходиться в шифрованому вигляді і не завжди може бути дешифрована при застосуванні вказаного методу.

Також існує так названий метод «вилучення даних на мікрорівні». Він полягає в отриманні даних шляхом застосування електронного мікроскопу при дослідженні інтегральної схеми пам'яті мобільного пристрою з подальшим їх аналізом. Даний метод вилучення даних вкрай рідко використовується у зв'язку з його високою вартістю та великим обсягом роботи.

З розвитком мобільних пристроїв вдосконалюються і програми для їх аналізу. Якщо раніше існувала потреба у вилученні з мобільного пристрою лише контактів, СМС, ММС, викликів, графічних файлів та відеофайлів, то на тепер вона доповнилась необхідністю отримання даних із програм обміну повідомленнями, з електронної пошти, з історії браузерів, з даних геолокації, тощо. Оскільки кількість мобільних пристроїв постійно зростає – збільшуються і обсяги даних що зберігаються в їх пам'яті, підвищується їх складність, удосконалюються методи їх захисту. Тому постійно існує потреба і у інноваційних програмних та апаратних засобах вилучення даних.

Отже, мобільні пристрої в умовах воєнного стану виступають важливим криміналістичним інструментом попередження злочинів. Вони забезпечують правоохоронні органи оперативною інформацією, дозволяють аналізувати поведінку осіб та виявляти загрози на ранніх етапах. Комплексне використання можливостей мобільної криміналістики підвищує ефективність протидії злочинності та сприяє зміцненню правопорядку в умовах воєнного стану.

1. Онищук О. Криміналістичні дослідження мобільних пристроїв: порівняння апаратно-програмних засобів шифрування мобільного зв'язку. Кібербезпека: освіта, наука, техніка. 2024. URL: <https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/687> (дата звернення: 06.02.2026);

2. Курман О. В. Особливості та проблеми виявлення і фіксації цифрових слідів під час огляду мобільних засобів зв'язку. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/338901> (дата звернення: 06.02.2026);

3. Телекомунікаційна експертиза (мобільна криміналістика): офіційний сайт КНДІСЕ. URL: <https://kndise.gov.ua/expertise/telecommunication-examination> (дата звернення: 06.02.2026);

4. Вапнярчук В. В. Дослідження змісту електронних інформаційних систем і мобільних терміналів зв'язку у кримінальному провадженні. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/328060> (дата звернення: 06.02.2026).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 06.02.2026)

6. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/print> (дата звернення: 06.02.2026)

7. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Конвенція Ради Європи № 108). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/189007/sp> (дата звернення: 06.02.2026).

Аліна ДИШЛЬОВА

ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ НАБУТТЯМ ПРАВА НА ЗЕМЛЮ ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності в Україні, є складним і багатограним процесом, де його початку приділяється значної уваги з боку дослідників.

Зокрема, Л. М. Лобойко наголошує, що для початку досудового розслідування достатньою є мінімально необхідна кількість таких ознак: як суспільна небезпечність і протиправність (ознаки правопорушення) й об'єкт і об'єктивна сторона (ознаки складу правопорушення) [1, с. 90]. Подібної точки зору дотримується й В. В. Вапнярчук [2, с. 179], стверджуючи, що обставини події мають містити об'єкт та об'єктивну сторону кримінального правопорушення.

Водночас, кримінальним законом склад кримінального правопорушення розглядається з позиції всіх його компонентів. Лише у даному випадку уповноважені особи в змозі вірно оцінити отримані дані з позиції наявності чи відсутності протиправності в діяннях.

Роз'ясненням Верховного суду, який визначає, що підставою для початку досудового розслідування є не будь-які прийняті та зареєстровані заяви, повідомлення, а лише ті з них, з яких вбачаються вагомні обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [3], акцентовано увагу на правильному трактуванні положень КПК України. Наразі у ч. 1 ст. 214 КПК України зазначено, що джерелами інформації є заява, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, самостійне виявлення слідчим з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [4].

Таким чином надходження повідомлення про відповідний факт, без належного його опрацювання, не може бути підставою для внесення відомостей в ЄРДР, де автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження [4]. Водночас, сукупність відомостей, що підлягають внесенню до вказаного реєстру не обмежуються лише зазначеними. Сукупність даних, що вносяться до ЄРДР має відповідати Наказу офісу Генерального прокурора №298 від 30.06.2022 «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення» [5].

Відповідно отримувані дані потребують того мінімального інформаційного наповнення, котре дозволить правильно сприймати відповідний факт та виявити приводи й підстави початку досудового розслідування. Зокрема, В. Г. Дрозд заяви та повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення; самостійне виявлення слідчим, прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення злочину, відносить до приводів внесення відомостей до ЄРДР [6, с. 270].

Не меншого значення набувають й положення ч. 1 ст. 615 КПК України де визначається, що у разі введення воєнного стану та якщо відсутня технічна можливість доступу до ЄРДР – рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова, яка повинна містити відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України. У невідкладних випадках до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду). Відомості, що підлягають внесенню до ЄРДР, вносяться до нього за першої можливості [4]. Водночас, стаття не містить роз'яснень про відсутність технічної можливості доступу до

ЄРДР. Проте, пояснення змісту обставин, що ускладнюють/унеможливають технічну можливість доступу до ЄРДР виділяється групою науковців [7, с. 11], що по суті може оцінюватись об'єктивно існуючою перешкодою, котра не залежить від волі уповноважених осіб.

Окремої уваги заслуговують й джерела інформації про кримінальні правопорушення, зокрема: 1) заяви (повідомлення) осіб, які надходять до НПУ, особи, уповноваженої на здійснення досудового розслідування, або службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв (повідомлень); 2) самостійно виявлені слідчим або іншою посадовою особою органу (підрозділу) поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення; 3) повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні; 4) інше [8].

Не менше значення мають й положення ч. 1 ст. 91 КПК України, які визначають, що обставини вчинення кримінального правопорушення – це:

- подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини його вчинення);
- винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;
- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- обставини, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;
- обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання [4].

Таким чином, сукупність наведених нами положень демонструють необхідність врахування суттєвої кількості обставин як з позиції правового регулювання початку розслідування, що за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності набуває відповідного значення та визначає як перспективу встановлення всіх обставин кримінального правопорушення, так і викриття винних з наданням їх діям юридичної оцінки.

1. Лобойко Л.М. Актуальні проблеми визначення підстав і моменту початку досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 87–92.

2. Вапнярчук В. В. Сутність початку досудового розслідування за новим КПК України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. №26. С. 177-186.

3. Постанова Верховного суду України від 30 вересня 2021 року URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109396> (дата звернення 14.07.2025).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний сайт Верховної ради України*: веб-сайт URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 07.02.2026).

5. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення Наказ Офіс Генерального Прокурора від 30 червня 2020 року № 298. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>.

6. Дрозд В. Г. Окремі питання регламентації початку досудового розслідування в умовах проведення правової реформи. *Підприємство, господарство і право*. № 12. 2017. С. 268-272.

7. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану : наук.-практ. коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Вид. 4-те. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. 82 с. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/141e9323-8f98-4f61-bad9-bd88bb627707/content>.

8. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: Наказ МВС від 08 лют. 2019 р. № 100. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text> (дата звернення 20.08.2023).

Дмитро МАНІЧЕВ

здобувач Науково-дослідного
інституту публічного права
(м. Харків, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВЧОГО ЕТАПУ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У кримінальних провадженнях у сфері публічних закупівель обшук зазвичай спрямований на підтвердження умисного характеру дій службових осіб, встановлення корисливого мотиву та доведення причинно-наслідкового зв'язку між порушенням закупівельних процедур і завданням істотної шкоди бюджету.

Верховний Суд неодноразово звертав увагу на те, що у кримінальних провадженнях економічного характеру формальні порушення під час обшуку мають істотний вплив на оцінку доказів судом. Визнання доказів, отриманих шляхом проведення обшуку, належними та допустимими можливо за умови дотримання процесуальних гарантій, передбачених статтею 236 КПК України. В умовах воєнного стану, окрім, положень, передбачених статтею 615 КПК України, обшук у кримінальних провадженнях щодо публічних закупівель має низку тактичних і організаційних особливостей.

Науковці, аналізуючи помилки та недоліки під час проведення обшуку, першочергово відмічають недостатню увагу саме підготовчому етапу [2, с. 121]. Як відомо, ретельне вивчення особливостей об'єктів обшуку та способу життя фігурантів, проведене оперативними співробітниками напередодні обшуку, є запорукою успішно проведеного обшуку або декількох обшуків. В багатьох випадках місцем проведення бюджетні установи, як правило, функціонують у комплексі кількох багатоповерхових будівель, які нерідко територіально розосереджені та розташовані за різними адресами, що створює додаткові організаційні та тактичні труднощі для правоохоронних органів під час проведення обшуку.

Низка вчених, як Б.Б. Теплицький, О.М. Шрамко, В.В. Юсупов, Д.А. Бондаренко та ін. зазначають, що для якісного проведення обшуку слідчий повинен здійснити всі можливі заходи для його підготовки. Підготовчий етап обшуку охоплює: збирання та аналіз необхідної інформації, яка характеризує обшук особи: визначення особливостей займаної посади, профіль роботи підприємства, установи, організації; вивчення навичок, звичок, розпорядку дня службової особи та представника влади, обшук якої планують; дружні та професійні зв'язки; «можливості» особи в межах займаної посади; місце проведення обшуку: адреса, план приміщення, розмір і стан; розташування меблів, письмові, канцелярські столи, сейфи; особливості розшукуваних документів або предметів: найменування, характер документів, кількість, форма, характерні риси, найімовірніші місця їх знаходження, можливі прийоми маскуванню; розроблення тактичних планів: вибір часу проведення обшуку та способу проникнення до особи яка обшукується та приміщення, визначення кола й добір учасників обшуку, розподіл обов'язків та інструктаж; забезпечення охорони місця проведення обшуку й відшуканих документів, предметів, підготовка транспортних засобів; забезпечення групи науково-технічними засобами, з огляду на специфіку об'єкта обшуку, обставин [3, с. 48; 4, с. 178].

При цьому реалії сьогодення вносять свої корективи. Як зазначає Ю. В. Шендрик, під час проведення обшуку може виникати потенційна небезпека як для життя чи здоров'я понятих, так і для життя чи здоров'я слідчого, прокурора та інших учасників обшуку, наприклад, якщо під час обшуку було оголошено повітряну тривогу. Вчена відмічає, що нормами КПК України не передбачено, як діяти в такому разі. Логічно було б перервати проведення слідчої дії та усім учасникам обшуку піти до найближчого укриття, а проведення обшуку продовжити після відбою тривоги. Але тут відразу виникає декілька питань. По-перше, відповідно до ч. 1 ст. 235 КПК України, ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з підстав, зазначених у клопотанні прокурора, слідчого, дає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз. Тобто поновлення обшуку після повернення з укриття ставить під сумнів правомірність дій правоохоронців, оскільки це вже може розглядатися як повторне проникнення до житла чи іншого володіння особи і стати підставою для визнання отриманих доказів недопустимими. По-друге, якщо такий обшук від самого початку проводився без участі понятих, із здійсненням безперервного

відеозапису, відповідно до абз. 3 п.1 ч.1 ст. 615 КПК України, то такий запис буде перервано, що автоматично призведе до недопустимості отриманих доказів [5, с. 649].

Безперечно, важливим аспектом обшуку в умовах воєнного стану є безпекова складова, але вона визначається не тільки наявністю загрози зі сторони ворога. Оскільки об'єктами обшуку можуть бути спецоб'єкти, варто вжити заходів щодо залучення співробітників спецпідрозділів, які забезпечують фізичний захист слідчого та оперативних працівників, доступ до місця обшуку тощо.

Приклади з практичної діяльності свідчать про непоодинокі випадки проведення обшуків у високопосадовців Міністерства оборони України, що також потребує врахування на підготовчому етапі. Так, у 2022 році чиновники організували закупівлю неякісних бронежилетів у болгарської компанії для військовослужбовців, що завдало збитків державі на суму 1,7 млрд гривень. При цьому була здійснена стовідсоткова передоплата та порушена процедура здійснення контролю за якістю товару [6].

Окрім того, використання результатів проведення процесуальних дій, таких як негласні слідчі (розшукові) дії, тимчасовий доступ до речей та документів, використання результатів діяльності органів державного фінансового контролю повинні бути вивчені під час підготовки до обшуку, оскільки у своїй сукупності надають максимально повну інформацію про особу, у якої планується проводити обшук, про місце проведення обшуку і предмети пошуку (їх наявність, розташування, доступ до них тощо).

Таким чином, у кримінальних провадженнях за фактами порушення публічних закупівель в умовах воєнного стану підготовчий етап має особливе значення і безпосередньо впливає на ефективність його проведення. Враховуючи, що місцями проведення обшуку в умовах воєнного стану можуть бути об'єкти з обмеженим доступом, особливу увагу приділяють отриманню інформації про фігурантів та їх оточення, особливості розташування та охорони об'єктів обшуку, визначення осіб, залучених до його проведення, зокрема, для фізичного супроводу тощо.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (зі змін і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 23.12.2025).

2. Діденко В. Л. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень у бюджетній сфері: дис... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.09 (081 – Право). Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2024. 236 с.

3. Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій під час розслідування корупційних злочинів: метод. рек. сост. Б.Б. Теплицький, О.М. Шрамко, В.В. Юсупов. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 48.

4. Бондаренко Д.А. Розслідування зловживань владою або службовим становищем та перевищень влади або службових повноважень (криміналістична характеристика та початковий етап розслідування): дис. ...канд. юрид. наук :12.00.09. Запоріжжя, 2008. 237 с.

5. Шендрик Ю. Особливості проведення обшуку в умовах воєнного стану. Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти. *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції* (ДДУВС, 15.03.2024). Частина I. С. 649-651. DOI: 10.31733/15-03-2024/1/649-651

6. Державне бюро розслідувань. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-zavershilo-rozsliduvannya-shhodo-kolishnogo-zastupnika-ministra-oboroni-ta-jogo-poplichnikiv-yaki-kupili-neyakisni-bronezhileti-na-majzhe-2-mlrd-griven>

Дар'я БАЙБАРЗА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ

т.в.о. завідувача кафедри
криміналістики та домедичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМАТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІСЛЯ ВИБУХУ

У сучасному світі, відколи цифровий прогрес охоплює всі сфери людського життя, важливо адаптувати ці здобутки для розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням вибухових пристроїв та речовин.

Під час розслідування кримінальних правопорушень вчинених з метою ослаблення держави, вибухів, зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, виникає проблематика огляду місця події та фіксації доказової інформації. Недостатній рівень володіння сучасними методами цифрової фіксації об'єктів у районах із підвищеним ризиком спричиняє низку проблем, що впливають на ефективність розслідувань кримінальних правопорушень. Зокрема, під час огляду територій значного масштабу чи важкодоступних місць, характерних для зон вибухів, нерідко частина об'єкту огляду залишається поза увагою [3, с. 14].

В умовах розслідувань злочинів, спрямованих проти основ національної безпеки, де оперативність та точність фіксації доказової інформації - ключовими факторами є потреба у застосуванні новітніх техніко-криміналістичних методів. Тож, виникає необхідність щодо модернізації застарілих процедур на користь інтегрованих систем моніторингу, здатних здійснювати комплексний візуальний аналіз місця події без порушення вимог чинного законодавства.

Використання безпілотних літальних апаратів (далі - БПЛА), становить один із ключових векторів модернізації процесу огляду місця події. Завдяки широким можливостям зйомки стає можливим комплексне охоплення значних територій, що сприяє виявленню об'єктів, які можуть залишатися непоміченими під час традиційного наземного обстеження. Відповідно до особливостей навігаційного управління, такі системи класифікуються на дві основні категорії: дистанційно керовані системи, де маневрування здійснюється оператором у режимі реального часу через використання радіоканалу та автономні системи, що функціонують за наперед заданим маршрутом, розробленим із врахуванням супутникової координації.

Ефективність огляду місця події безпосередньо залежить від обраного режиму пілотування БПЛА, серед яких ручне керування має низку тактичних переваг. Зокрема, воно забезпечує високу маневреність та можливість миттєвого коригування маршруту відповідно до змін обстановки. Трансляція відеопотоку на монітор дозволяє слідчому у реальному часі оперативно приймати процесуальні рішення. Зокрема, дистанційне керування гарантує безпеку учасників слідчої дії, дозволяючи їм перебувати на значній відстані від епіцентру вибуху чи зони обстрілу, зберігаючи при цьому повний візуальний контроль над об'єктом.

Попри технологічну ефективність, експлуатація БПЛА у зоні вибуху супроводжується низкою детермінантів: поривчастий вітер, опади не лише дестабілізують політ, а й можуть нівелювати чіткість фіксації дрібних речових доказів (уламків детонаторів, частин корпусу); енергетична автономність: обмежена ємність акумуляторів стає критичною, коли огляд потребує тривалого зависання над об'єктами для детальної макрозйомки.

Також слід зважати на потенційно високу концентрацію задимлення в атмосфері, що є наслідком вибуху – це може створити перешкоди для оптичних сенсорів, що вимагає

використання тепловізійних камер для пошуку осередків горіння або прихованих теплових слідів [2, с. 6].

Використання БпЛА під час дослідження місця події сприяє отриманню необхідних даних щодо структури та характеру обстрілів. Зокрема, дозволяє ідентифікувати точне розташування вогневої позиції [1, с. 18]. В умовах воєнного стану, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки, така віддалена діагностика є надзвичайно важливою для попередження повторних вибухів або виявлення нерозірваних боєприпасів, що значною мірою підвищує безпеку особового складу.

Відеоматеріали та фотознімки отримані за допомогою БпЛА, можуть служити основою для створення 3D-моделей місця події та використовуватися як доказова база в кримінальних провадженнях. Залучення експертів із озброєнь і технічних спеціалістів дозволяє здійснювати всебічний аналіз отриманих даних, значно покращуючи точність і повноту документування подій [4, с. 240].

Активні бойові дії та високий ризик детонації нерозірваних боєприпасів створюють перешкоди для збереження цілісності речових доказів у первинному стані. До того ж, тактична інтеграція БпЛА виступає ключовою ланкою модернізації огляду місць вибухів у межах цивільної забудови. Використання безпілотних літальних апаратів дає змогу впроваджувати багаторівневу систему криміналістичної фіксації — від загального панорамного моніторингу до детальної макрозйомки вузлових елементів та окремих фрагментів засобів ураження.

Такий метод дозволяє оперативно виявляти особливості вибухової хвилі та визначати траєкторію падіння об'єктів, що є ключовим для створення об'єктивної доказової бази в умовах швидких змін ситуації та загроз національній безпеці.

1. Бідняк Г., Воліков Т., Гаркуша А., Плетенець В., Приловський В., Санакоєв Д., Єфімов М. Особливості проведення огляду місця події в умовах збройного конфлікту. Дніпровський державний університет внутрішніх справ. Одеса : Видавництво «Юридика». 2023. 18 с.

2. Захарко А. В., Пиріг І. В., Поливанюк В. Д., Санакоєв Д. Б. Використання безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події. Дніпровський державний університет внутрішніх справ, 2024. 32 с.

3. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. Закл. / [К. О. Чаплинський, О. В., Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. – 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. – 480 с.

4. Плетенець В. Використання можливостей інформаційного забезпечення в подоланні протидії досудовому розслідуванню / В. Плетенець // *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. - № 1 (116). С. 239-244.

Владислав БАНДУРІН

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ

т.в.о. завідувача кафедри
криміналістики та домедичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ВПЛИВ ТИПОВИХ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ НА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Початковий етап досудового розслідування кримінального провадження має визначальне значення для реалізації завдань кримінального судочинства, передбачених статтею 2 Кримінального процесуального кодексу України, зокрема щодо забезпечення

швидкого, повного та неупередженого розслідування, встановлення обставин кримінального правопорушення та притягнення винної особи до відповідальності [1, с. 35]. Саме на цій стадії формується вихідна доказова база, висуваються та перевіряються слідчі версії, визначаються першочергові напрями доказування, що безпосередньо впливає на подальші перспективи кримінального провадження.

У криміналістичній теорії типова слідча ситуація розглядається як сукупність інформаційних, процесуальних та організаційно-тактичних умов, у яких розпочинається досудове розслідування. Вона характеризує обсяг наявних відомостей про подію кримінального правопорушення, особу правопорушника, спосіб учинення діяння, наявність матеріальних слідів і свідків [2, с. 214]. Оцінка вихідної слідчої ситуації дозволяє визначити оптимальну тактику розслідування та обрати ефективну модель процесуальних дій.

Планування розслідування прямо залежить від правильності аналізу типової слідчої ситуації. Як зазначають науковці, саме здатність слідчого прогнозувати розвиток ситуації, моделювати можливі дії правопорушника та визначати ризики втрати доказів формує основу ефективної організації доказування [3, с. 129]. Невірна оцінка ситуації може призвести до помилкового визначення пріоритетів слідчих дій і, як наслідок, до ускладнення встановлення істини.

Найбільш сприятливою типовою ситуацією початкового етапу є очевидність події кримінального правопорушення за умови затримання особи правопорушника на місці події. У таких випадках діяльність слідчого зосереджується на закріпленні доказів, проведенні невідкладних слідчих (розшукових) дій, призначенні експертиз та належному процесуальному оформленні матеріалів [4, с. 57]. Перспективи такого розслідування характеризуються високим рівнем прогнозованості.

Інша типова ситуація пов'язана з наявністю події кримінального правопорушення, але відсутністю встановленої особи правопорушника. За таких умов ключового значення набуває взаємодія слідчого з оперативними підрозділами Національної поліції, що передбачено положеннями профільного законодавства [5, с. 23]. Проведення оперативно-розшукових заходів, використання інформаційних обліків і негласних можливостей істотно впливає на перспективи розкриття кримінального правопорушення.

Організація початкового етапу розслідування передбачає також чітке планування діяльності слідчо-оперативної групи, визначення послідовності проведення процесуальних дій та раціональний розподіл ресурсів. Наукові дослідження підкреслюють, що належна організація роботи дозволяє забезпечити повноту фіксації слідів та мінімізувати втрати доказової інформації [6, с. 88].

У ситуаціях інформаційної невизначеності, коли наявні лише фрагментарні відомості про можливе кримінальне правопорушення, особливого значення набуває аналітична діяльність слідчого, перевірка загальних і окремих версій, а також використання спеціальних знань [7, с. 142]. Саме на цьому етапі закладається подальша логіка доказування та визначаються стратегічні напрями розслідування.

Важливим чинником, що впливає на розвиток слідчої ситуації, є протидія досудовому розслідуванню. Вона може проявлятися у знищенні доказів, узгодженні показань, приховуванні осіб або спотворенні інформації. Як зазначається у наукових працях, ефективне подолання протидії можливе лише за умови своєчасного аналізу слідчої ситуації та прийняття превентивних тактичних рішень [8, с. 96].

Окремої уваги заслуговує взаємодія слідчих органів Національної поліції з підрозділами карного розшуку. Дослідження свідчать, що координація їх діяльності, обмін інформацією та узгоджене планування заходів сприяють підвищенню ефективності доказування та зменшенню ризиків протидії [9, с. 118].

Таким чином, правильна оцінка типової слідчої ситуації початкового етапу досудового розслідування має визначальний вплив на перспективи кримінального провадження, оскільки забезпечує обґрунтоване планування розслідування, своєчасне отримання доказів та ефективну організацію взаємодії правоохоронних органів.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змін. і допов.).

2. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підручник. Харків : Право, 2016. 640 с.

3. Коновалова В. О., Журавель В. А. Теорія та практика планування досудового розслідування : навч. посіб. Харків : Право, 2017. 256 с.

4. Криміналістика: підручн. для студ. вищ. навч. закл. К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. 2-ге вид., перероб. і доп. ДДУВС; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII (зі змін. і допов.).
6. Криміналістична тактика: підручник. Бідняк Г. С., Кривопис О. Г., Пиріг І. В. та ін. – Дніпро: ДДУВС, 2025. 252 с.
7. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень: підручник. М.М. Єфімов, І.В. Пиріг. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2022. 271 с.
8. Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : колективна монографія. Одеса : Гельветика, 2020. 424 с.
9. Плетенець В. М., ін. Особливості взаємодії слідчих органів Національної поліції з підрозділами карного розшуку в підвищенні ефективності подолання протидії розслідуванню // Науковий вісник ДДУВС. 2023. № 2. С. 112–120.

Євген БІЛИЙ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Людмила КРИВДА

доцент кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Одеського державного університету
внутрішніх справ (м. Одеса, Україна),
доктор філософії

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В НІЧНИЙ ЧАС

Обшук належить до найбільш поширених і водночас найскладніших слідчих дій у кримінальному провадженні. Ефективність його проведення значною мірою залежить від дотримання тактичних рекомендацій та врахування специфічних умов здійснення. Особливу актуальність набуває питання тактики обшуку в нічний час, оскільки така слідча дія проводиться у виняткових випадках і потребує спеціальної підготовки та організації.

Конституція України гарантує кожному право на недоторканність житла, що означає недопустимість проникнення в житло чи інше володіння особи інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених Кримінально-процесуальним кодексом [1]. Відповідно до статті 234 Кримінально-процесуального кодексу обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини кримінального правопорушення, відшукування знарядь кримінального правопорушення або майна, здобутого внаслідок його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб, за наявності достатніх обґрунтованих підстав вважати, що такі об'єкти або особи перебувають у певному житлі чи іншому володінні особи, на підставі ухвали слідчого судді, а у невідкладних випадках без такої ухвали з наступним зверненням до суду [1].

Проведення обшуку у нічний час з 22 до 6 години не допускається, крім невідкладних випадків, коли зволікання може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного, а також у разі здійснення кримінального провадження у порядку, визначеному статтею 615 КПК України [1]. Невідкладними випадками визнаються ситуації, за яких відкладення обшуку на ранковий або денний час може спричинити знищення доказів, зникнення особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, приховування викрадених цінностей або настання інших негативних наслідків для кримінального провадження [2].

Судова практика конкретизує розуміння невідкладності проведення обшуку в нічний час. У постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 26 березня 2019 року у справі № 466/5051/16-к, провадження № 51-128км17, Суд зазначив, що з огляду на наявність об'єктивних підстав, які свідчили про можливість втрати речових доказів у разі відтермінування проведення обшуку на інший день, суд першої інстанції правильно визнав, що проведення на підставі ухвали слідчого судді обшуку в житлі за місцем проживання у нічний час, у період з 22 години 45 хвилин до 23 години 25 хвилин було обумовлено невідкладним випадком, у зв'язку з чим порушень вимог частини 4 статті 223 КПК не встановлено [3]. Це рішення підтверджує необхідність наявності конкретних фактичних

обставин, що обґрунтовують неможливість відкладення слідчої дії.

Аналогічну позицію висловив Касаційний кримінальний суд Верховного Суду у постанові від 30 серпня 2018 року у справі № 209/1095/16-к, провадження № 51-3044км18, зазначивши, що відсутність належної фіксації обшуку помешкання тягне за собою незаконність проведення вказаної слідчої дії [4]. Це підкреслює важливість не лише обґрунтування невідкладності, а й належного процесуального оформлення нічного обшуку.

До типових ситуацій, що виправдовують проведення обшуку в нічний час, належать випадки затримання особи безпосередньо після вчинення злочину, коли є підстави вважати, що в її житлі знаходяться знаряддя злочину або викрадене майно [5]. Також невідкладність може бути зумовлена отриманням оперативної інформації щодо наміру підозрюваного знищити докази або залишити місце проживання. В умовах воєнного стану додатковими підставами можуть бути відомості про зберігання зброї, боєприпасів, вибухівки або іншого майна, що становить загрозу безпеці [6].

Особливості правового режиму воєнного стану впливають на тактику проведення обшуку в нічний час. Підвищена криміногенна обстановка, можлива присутність зброї у населення, комендантська година та інші обмеження створюють додаткові ризики для учасників слідчої дії [6]. Водночас саме в період воєнного стану зростає кількість злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї, мародерством, розкраданням гуманітарної допомоги, що вимагає оперативного реагування правоохоронних органів.

Підготовка до обшуку в нічний час вимагає особливої ретельності. Слідчий повинен зібрати вичерпну інформацію про об'єкт, на якому планується проведення слідчої дії. Важливо з'ясувати планування приміщення, кількість мешканців, їхній розпорядок дня, наявність технічних засобів охорони та інші обставини, що можуть вплинути на хід обшуку [7]. Окрему увагу потрібно приділити аналізу відомостей про особу, у якій проводитиметься обшук, її можливу реакцію на несподіване втручання в нічний час.

Формування слідчо-оперативної групи для нічного обшуку має враховувати специфіку цієї слідчої дії. До складу групи доцільно включати осіб, які мають досвід роботи в ускладнених умовах, здатні зберігати концентрацію уваги незалежно від часу доби та психологічно готові до можливих конфліктних ситуацій [8]. Кількість учасників визначається виходячи з площі обшукуваного приміщення, характеру шуканих об'єктів та передбачуваної складності слідчої дії.

Технічне забезпечення обшуку в нічний час набуває критичного значення. Обов'язковим є наявність потужних джерел освітлення, включаючи переносні прожектори, ліхтарики, налобні світильники для кожного учасника обшуку [9]. Необхідно передбачити автономні джерела живлення на випадок відсутності електроенергії або несправності мережі, що особливо актуально в умовах воєнного стану. Фото та відеотехніка повинна бути обладнана спалахами та пристосована для зйомки в умовах недостатнього освітлення [7]. Відеозапис обшуку в нічний час доцільно проводити безперервно, що дозволяє зафіксувати всі етапи слідчої дії та запобігти можливим скаргам на неправомірні дії слідчого [8]. Оператор повинен мати достатнє освітлення для якісної зйомки та бути готовим до роботи в обмеженому просторі приміщень. Важливо фіксувати не лише процес виявлення об'єктів, але й загальну обстановку, реакцію присутніх осіб, дотримання їхніх прав.

Психологічний фактор відіграє особливу роль при проведенні обшуку в нічний час. Несподіваність слідчої дії може викликати розгубленість особи, у якій проводиться обшук, що ускладнює для неї можливість швидко знищити чи приховати докази [10]. Водночас слідчий повинен бути готовим до підвищеної емоційності мешканців, їхнього обурення порушенням нічного спокою. Тому важливо на початковому етапі чітко та коректно пояснити підстави проведення обшуку саме в цей час, продемонструвати відповідне судове рішення.

Початковий етап обшуку в нічний час потребує особливої тактичної виваженості. Після проникнення до приміщення слідчий повинен переконатися в особах присутніх, що може бути ускладнено їхнім сонним станом [8]. Одразу після входження варто розмістити учасників слідчої дії таким чином, щоб забезпечити спостереження за всіма особами та можливими шляхами їх переміщення по об'єкту.

Роз'яснення прав та обов'язків особам, у яких проводиться обшук, має відбуватися спокійним тоном з урахуванням їхнього психоемоційного стану. Слідчий повинен пам'ятати, що нічний час не є підставою для обмеження процесуальних прав учасників слідчої дії [2]. Потрібно переконатися, що присутні особи усвідомлюють свої права та можуть повноцінно ними скористатися, незважаючи на час доби.

Безпосередній пошук під час нічного обшуку вимагає чіткої організації та

послідовності дій. Рекомендується використовувати метод суцільного обстеження приміщень з рухом від периферії до центру або навпаки [7]. Обмежена видимість навіть за наявності додаткового освітлення створює ризик пропуску важливих об'єктів. Тому доцільно застосовувати контрольну перевірку вже оглянутих ділянок іншим учасником обшуку.

Тактика пошуку в нічний час передбачає першочерговий огляд приміщень і місць, де найімовірніше можуть знаходитися шукані об'єкти. Наразі важливо не залишати без нагляду інші приміщення та присутніх осіб [5]. Якщо обшук проводиться одночасно в декількох кімнатах, необхідно забезпечити надійний зв'язок між групами обшуку та можливість швидкого реагування на виявлення важливих об'єктів.

Фіксація процесу та результатів обшуку в нічний час має свої особливості. Протокол повинен містити детальну інформацію про час початку та закінчення слідчої дії, обставини, що зумовили необхідність її проведення саме в нічний час [1]. Опис виявлених об'єктів має бути максимально докладним, з указівкою точного місця виявлення та індивідуальних ознак. Фотофіксація в умовах штучного освітлення потребує правильного налаштування експозиції та використання додаткових джерел світла для уникнення тіней та спотворень.

Таким чином, тактика проведення обшуку в нічний час є системою специфічних прийомів та методів, спрямованих на ефективне виявлення і вилучення доказів у специфічних умовах. Успішність такої слідчої дії залежить від якісної підготовки, належного технічного забезпечення, врахування психологічних особливостей нічного часу та неухильного дотримання вимог кримінального процесуального законодавства.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 30.01.2026).

2. Комаров І. М., Шепітько В. Ю., Удалова Л. Д. Криміналістика : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 718 с.

3. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 26.03.2019 у справі № 466/5051/16-к, провадження № 51-128км17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 30.01.2026).

4. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 30.08.2018 у справі № 209/1095/16-к, провадження № 51-3044км18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 30.01.2026).

5. Пиріг І. В., Карпенко М. О. Процесуальні та тактичні основи обшуку і виїмки у кримінальному провадженні : навч. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 140 с.

6. Саган О. В. Особливості проведення слідчих дій в умовах правового режиму воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 456–459.

7. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підручник. 6-те вид., переробл. та допов. Київ : Ін Юре, 2021. 560 с.

8. Щур Б. В., Карпенко М. О. Тактика проведення обшуку та виїмки : навч. посібник. Харків : Вид-во ХНУВС, 2018. 164 с.

9. Яремчук В. О. Обшук та виїмка у кримінальному провадженні : монографія. Харків : Право, 2020. 248 с.

10. Юхно О. О. Психологічні аспекти проведення слідчих дій : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 216 с.

Денис БЛАНАР

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Людмила КРИВДА

доцент кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Одеського державного університету
внутрішніх справ (м. Одеса, Україна),
доктор філософії

КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ САМОРОБНОЇ ЗБРОЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ідентифікація саморобної зброї є одним із важливих завдань криміналістики, оскільки безпосередньо пов'язана з розкриттям та розслідуванням кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї.

Криміналістична ідентифікація зброї – це процес встановлення тотожності конкретного зразка зброї за слідами на кулях та гільзах, а також визначення виду, моделі, калібру та інших характеристик, що мають значення для слідства [3, с. 77].

Згідно з пунктом 8.2 Інструкції щодо організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні й адміністративні правопорушення або інші події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 27 квітня 2020 року № 357, вогнепальна зброя – ствольна зброя, яка призначена або може бути легко пристосована для ураження цілей снарядами (крім гумових чи аналогічних за своїми властивостями снарядів несмертельної дії), що одержують спрямований рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння метального заряду) та мають достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що перебуває на визначеній відстані [4].

У наукових джерелах пропонуються різні підходи до класифікації вогнепальної зброї, однак загалом до її основних видів зараховують бойову, спортивну, мисливську, спеціальну та саморобну зброю [5, с. 83]. У чинних нормативно-правових актах відсутнє визначення саморобної вогнепальної зброї, тоді як у науковій літературі поняття «саморобна вогнепальна зброя» тлумачиться неоднозначно та має різні підходи до розуміння. В. В. Тіщенко зазначає, що саморобна зброя – це зброя, яка виготовляється з підручних засобів без дотримання технічних умов, а під час її виготовлення можуть бути використані деталі заводської зброї (ствол, рамка тощо) [6, с. 181]. Також він поділяє вогнепальну зброю за способом виготовлення на заводську, кустарну, саморобну й перероблену (табл. 1) [6, с. 181].

Таблиця 1

Класифікація вогнепальної зброї В. В. Тіщенко

Вид	Характеристика
Заводська зброя	Виготовляється у процесі серійного (промислового) виробництва відповідно до державних або корпоративних стандартів із обов'язковим дотриманням встановлених технологічних вимог та належних умов виробництва
Кустарна зброя	Виготовляється майстрами-зброярами у кустарних майстернях без суворого дотримання стандартів і технологічних вимог, характерних для заводського виробництва
Саморобна зброя	Виготовляється з підручних матеріалів без дотримання встановлених технічних умов; при цьому в процесі виготовлення можуть використовуватися окремі деталі заводської зброї (ствол, рамка тощо)
Перероблена вогнепальна зброя	Є видозміненим зразком заводської зброї або результатом пристосування спеціальних приладів і інструментів, що самі по собі не належать до вогнепальної зброї, дія яких ґрунтується на використанні вибухових речовин (стартові, сигнальні, газові, будівельно-монтажні пістолети та револьвери)

Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26 квітня 2002 року № 3 визначено поняття незаконного виготовлення холодної та вогнепальної зброї (за винятком гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, під яким слід розуміти умисні дії, вчинені без передбаченого законом дозволу, спрямовані на їх створення чи переробку, в результаті чого такі предмети набувають відповідних характерних властивостей [8].

Отже, виготовленням саморобної вогнепальної зброї можна вважати такі дії особи, які спрямовані на самостійне виготовлення предметів, які за своїм зовнішнім виглядом є імітацією вогнепальної зброї та за конструктивними ознаками призначені для здійснення пострілу.

У криміналістиці ідентифікація саморобної зброї полягає у встановленні її виду, конструктивних особливостей, способу виготовлення, функціональних можливостей, а також зв'язку конкретного зразка зі слідами, вилученими з місця події (гільзи, кулі, пошкодження перешкод тощо) [3, с. 77].

Найпоширеніший та найбільш суспільно небезпечний вид саморобної зброї – це саморобна вогнепальна зброя, до якої належать саморобні пістолети; обрізи; трубчасті пристрої для стрільби набоями заводського чи саморобного виготовлення [9, с. 153]. Саморобна холодна зброя виготовляється без промислового виробництва та має властивості холодної зброї (ножі, кинджали, стилети, кастети; піки, арбалети та луки кустарного виготовлення). Її віднесення до зброї встановлюється під час криміналістичної експертизи. Саморобна пневматична зброя (перероблені пневматичні гвинтівки) використовує енергію стисненого повітря або газу. Може визнаватися зброєю за умови перевищення допустимої потужності.

В умовах розвитку технологій криміналістична ідентифікація саморобної зброї здійснюється із застосуванням комплексу традиційних та новітніх методів, до яких відносяться: балістична експертиза; трасологічні методи; матеріалознавчі дослідження; цифрові технології, зокрема 3D-моделювання та комп'ютерна візуалізація механізмів зброї.

В сучасній криміналістичній практиці важливе місце займає балістична експертиза саморобної зброї, що зумовлено зростанням кількості таких об'єктів у незаконному обігу та їх конструктивною нестандартністю [5, с. 85]. На відміну від промислово виготовленої зброї, саморобна зброя не відповідає єдиним технічним стандартам, не має серійних номерів і часто виготовляється з використанням підручних матеріалів, що ускладнює її дослідження та ідентифікацію.

Об'єктами балістичної експертизи саморобної зброї є саморобна вогнепальна зброя або її частини; кулі, гільзи, дробини, картеч; сліди пострілу; предмети, пошкоджені внаслідок пострілу.

Балістична експертиза встановлює чи є предмет вогнепальною зброєю; визначає придатність саморобної зброї до здійснення пострілу; з'ясовує спосіб виготовлення та конструктивні особливості; встановлює можливість здійснення пострілу з конкретного зразка зброї; ідентифікує зброю за слідами на кулях та гільзах [7, с. 200].

Балістичне дослідження саморобної зброї має низку специфічних особливостей. По-перше, канал ствола такої зброї часто не має нарізів або містить нерівномірні, хаотичні сліди обробки, що впливає на характер слідів на кулі. По-друге, нестабільність конструкції призводить до варіативності балістичних слідів навіть під час повторних пострілів з одного й того самого зразка.

Також важливим етапом балістичної експертизи саморобної зброї є експериментальний постріл, який проводиться з дотриманням підвищених заходів безпеки. Метою такого пострілу є отримання порівняльних зразків куль і гільз, а також перевірка працездатності зброї.

Таким чином, балістична експертиза саморобної зброї є важливим інструментом криміналістики, який забезпечує встановлення істини у справах, пов'язаних із незаконним виготовленням та застосуванням зброї.

Трасологічна експертиза саморобної зброї тісно пов'язана з балістичною експертизою, однак має самостійне значення. Якщо балістична експертиза переважно досліджує сліди пострілу, то трасологічна зосереджується на слідах виготовлення, конструкції та механічної взаємодії.

Об'єктами трасологічної експертизи у справах про саморобну зброю можуть бути

деталі та частини саморобної зброї (ствол, ударно-спусковий механізм, затворні елементи); сліди механічної обробки (свердління, напилювання, різання, зварювання); сліди контакту зброї з боеприпасами (на гільзах, кулях); інструменти, які могли використовуватися для виготовлення зброї [3, с. 78].

Основною особливістю трасологічного дослідження саморобної зброї є наявність стійких індивідуальних слідів, які виникають у процесі ручного виготовлення. До них належать нерівномірні сліди інструментів; дефекти зварних швів та асиметрія деталей.

Висновок трасологічної експертизи саморобної зброї має істотне доказове значення, оскільки дозволяє встановити причинно-наслідковий зв'язок між об'єктами, які досліджуються, та конкретними обставинами кримінального правопорушення. Він може підтвердити факт виготовлення зброї, її використання або належність конкретній особі.

Матеріалознавчі дослідження саморобної зброї у криміналістиці спрямовані на визначення хімічного складу металів, з яких виготовлені її окремі частини, а також технології їх обробки. Такі дослідження дозволяють встановити, чи використовувалися промислові заготовки, побутові металеві вироби або вторинна сировина. Аналіз структури металу дає змогу виявити сліди механічної, термічної чи зварювальної обробки, що свідчить про кустарний спосіб виготовлення зброї. Крім того, матеріалознавчі методи дозволяють оцінити міцність і придатність конструкції до здійснення пострілу, що має важливе значення для правильної кваліфікації діяння.

Окреме місце серед сучасних методів ідентифікації саморобної зброї займають цифрові технології, зокрема 3D-моделювання та комп'ютерна візуалізація результатів експертних досліджень. Застосування тривимірного сканування дозволяє створювати точні цифрові копії окремих деталей і всієї конструкції саморобної зброї, що дає змогу детально аналізувати її геометричні параметри, конструктивні особливості та ступінь зношеності без фізичного втручання в об'єкт [3, с. 77].

За допомогою комп'ютерних моделей експерт може відтворювати механізм пострілу, послідовність взаємодії елементів ударно-спускового механізму та можливі варіанти утворення слідів. Крім того, цифрові технології забезпечують можливість багаторазового порівняльного аналізу просторових характеристик куль, гільз і слідів пошкоджень із параметрами конкретного зразка зброї. Це підвищує точність і наочність експертних висновків, зменшує ризик суб'єктивної оцінки та сприяє забезпеченню об'єктивності результатів криміналістичних досліджень.

Результати ідентифікації саморобної зброї мають важливе доказове значення у кримінальному провадженні, тому що вони дозволяють підтвердити факт використання зброї під час вчинення злочину, встановити причинно-наслідковий зв'язок між знаряддям злочину та наслідками та ідентифікувати особу, причетну до виготовлення або застосування зброї.

Отже, ідентифікація саморобної зброї в сучасних умовах є складним та надзвичайно важливим напрямом криміналістичної діяльності, що безпосередньо впливає на ефективність розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї. Відсутність стандартизації, заводського маркування та серійного виробництва зумовлює необхідність застосування спеціальних методів дослідження, які спрямовані на виявлення індивідуальних ідентифікаційних ознак саморобних зразків.

Аналіз показує, що важливу роль відіграє комплексний підхід, який поєднує балістичну, трасологічну та матеріалознавчу експертизи. Особливого значення в сучасній криміналістичній практиці набуває впровадження цифрових технологій, зокрема 3D-моделювання та комп'ютерної візуалізації. Їх використання підвищує точність, наочність і об'єктивність експертних висновків, дає змогу відтворювати механізм пострілу та здійснювати багаторазовий порівняльний аналіз без пошкодження об'єктів дослідження.

Таким чином, комплексне застосування традиційних та новітніх методів криміналістики забезпечує встановлення причинно-наслідкового зв'язку між знаряддям злочину та його наслідками, сприяє викриттю осіб, причетних до виготовлення або використання саморобної зброї.

1. Бондар В. С. Судова експертиза зброї: поняття, система, завдання, тенденції розвитку. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 3. С.48-57.

2. Гузіков Р. О. Проблемні питання та особливості дослідження саморобної вогнепальної зброї. *Криміналістичний вісник*. 2018. № 2. С. 177–181.

3. Гусак А. П. Криміналістична ідентифікація зброї та боеприпасів у процесі розслідування злочинів. *Правовий часопис Донбасу*. 2025. № 2. С. 76–81.

4. Інструкція з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні,

адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС України від 27.04.2020 № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text>.

5. Ковальова О. В. Саморобна вогнепальна зброя: поняття, ознаки, криміналістичне дослідження. *Правовий часопис Донбасу*. 2025. № 2. С. 82–87.

6. Криміналістика: підручник / за ред. В. В. Тищенко. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 556 с.

7. Мельник Р.В. Певні особливості криміналістичного дослідження саморобної та переробленої вогнепальної зброї. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 1. С.197-202.

8. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02#Text>.

9. Циганов С. М., Троценко А. М. Специфічні умови криміналістичного дослідження саморобної вогнепальної зброї в Україні. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. Випуск № 3. С.149-157.

Аліна ВАСЕЦЬКА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України,

Науковий керівник:

Володимир ПРИЛОВСЬКИЙ

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**РЕАЛІЗАЦІЯ СТАНДАРТІВ «БАРНАХУС» ПРИ ДОПИТІ ДІТЕЙ,
ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ**

В умовах сучасних збройних конфліктів захист прав дітей, які стали жертвами або свідками воєнних злочинів, постає як пріоритетне завдання кримінальної юстиції. Специфіка документування воєнних злочинів, таких як депортація, катування, сексуальне насильство або безпосередній вплив бойових дій, вимагає від криміналістики розробки методів, що мінімізують ревіктимізацію неповнолітніх. Одним із найефективніших інструментів у цій царині є модель «Барнахус» – міждисциплінарний центр, створений для проведення слідчих дій та надання допомоги дітям у дружньому до них середовищі. Реалізація стандартів «Барнахус» дозволяє збалансувати інтереси правосуддя щодо збору якісних доказів та інтереси дитини щодо збереження її ментального здоров'я.

Барнахус (Barnahus) (ісландською «будинок для дітей») – це місце, де багатопрофільна міжвідомча команда, до складу якої входять представники правоохоронних органів, кримінального судочинства, служб захисту дітей, а також медичні працівники і працівники сфери захисту психічного здоров'я, співпрацює, щоб забезпечити дітям – потерпілим від насильства та свідкам – скоординований ефективний захист, послуги та правосуддя, дружнє до дітей. Впровадження моделі почалося в 2020 році й наразі в Україні діють зазначені центри у Вінницькій, Житомирській, Кіровоградській, Миколаївській, Одеській, Тернопільській, Чернівецькій областях та місті Києві. З міркувань безпеки адреси центрів «Барнахус» не називають [1, с. 41].

З точки зору криміналістики, ключовим елементом є спеціально обладнана кімната для допиту (тобто інтерв'ювання). На відміну від кабінетів слідчих, вона має нейтральний інтер'єр, що не відволікає увагу та знижує рівень тривожності. Технічне оснащення такої кімнати передбачає використання прихованих засобів аудіо- та відеофіксації високої чіткості, що дозволяє уникнути багаторазових допитів, оскільки отриманий відеозапис може бути використаний у суді як первинне та основне джерело доказів, звільняючи дитину від

необхідності давати свідчення безпосередньо в залі судових засідань.

Криміналістична тактика допиту в системі «Барнахус» суттєво відрізняється від стандартних методик. Допит проводить не слідчий, а спеціально підготовлений фахівець – інтерв'юер (часто психолог), який володіє методиками NICHD (Національного інституту здоров'я дитини та людського розвитку) або CornerHouse. Слідчий та прокурор знаходяться в окремій кімнаті спостереження, де в режимі реального часу відстежують хід бесіди через «дзеркало Гезелла» або систему трансляції. Комунікація між слідчим та інтерв'юером здійснюється через непомітний навушник, що дозволяє ставити уточнюючі запитання, не порушуючи динаміку довірливого контакту з дитиною. Це критично важливо при розслідуванні воєнних злочинів, де деталі (наприклад, розпізнавання шевронів, техніки чи специфіки мовлення злочинців) мають вирішальне значення для ідентифікації підозрюваних.

Важливо зазначити, що стандарти моделі «Барнахус» є тими, що рекомендовані Керівними принципами Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей. До того ж, модель «Барнахус» визнана Лансаротським Комітетом як приклад найкращої практики для дружнього до дітей мультидисциплінарного реагування на насильство [2, с. 57].

Допит дитини, постраждалої від воєнних злочинів, обтяжений фактором гострої або хронічної травматизації. У криміналістичному аспекті це вимагає особливого підходу до стимулювання пам'яті. Стандарти «Барнахус» передбачають використання технік «вільної розповіді» без навідних запитань, які можуть спотворити спогади дитини через її схильність до сугестії. Інтерв'юер використовує відкриті запитання, дозволяючи дитині структурувати розповідь у власному темпі. Оскільки воєнні злочини часто супроводжуються втратою близьких або житла, психологічна підтримка в межах «Барнахуса» стає фундаментом для того, щоб дитина була спроможна надати релевантні свідчення, не закриваючись у стані дисоціації.

Важливим досягненням реалізації стандартів «Барнахус» є юридична легітимізація результатів відеоінтерв'ю. У контексті міжнародного гуманітарного права та національного законодавства, відеозапис, проведений за цим стандартом, відповідає вимогам допустимості доказів. Він фіксує не лише слова, а й невербальні реакції дитини, її жести та емоційний стан, що дає суду глибше розуміння обставин злочину. Зокрема, присутність адвоката підозрюваного в кімнаті спостереження (якщо це передбачено процесом) забезпечує дотримання права на справедливий суд без прямої конфронтації між жертвою та кривдником, що є надзвичайно важливим у справах про воєнні злочини.

Отже, впровадження стандартів «Барнахус» є революційним кроком для української та світової криміналістики у сфері захисту прав дитини. Ця модель доводить, що ефективність розслідування воєнних злочинів прямо пропорційна рівню психологічного комфорту потерпілої дитини. Міждисциплінарна та міжвідомча співпраця, яка реалізується шляхом спільного ведення та розгляду справ, дозволяє уникнути (повторної) травматизації, забезпечує результати в найкращих інтересах дитини [3, с. 8]. Забезпечуючи високу якість доказової бази через спеціалізоване інтерв'ювання та технічну фіксацію, «Барнахус» одночасно виконує гуманітарну місію – захищає дитячу психіку від руйнівного впливу правосуддя, яке за іронією долі має її захищати. Подальший розвиток мережі таких центрів та вдосконалення методик травмо-інформованого допиту є необхідною умовою для невідворотного покарання воєнних злочинців у міжнародних та національних судах.

1. Костюк В. Л., Федоровська Н. В. Захист інтересів дитини підрозділами Національної поліції (в контексті запобігання та протидії домашньому насильству): метод. реком. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 64 с.

2. Л. Гриценко, Д. Селіцкі, А. Філіпішина, А. Черноусов. Комплексне оцінювання системи правосуддя, дружнього до дитини, в Україні, за заг. ред. О. Калашник. Київ : 2024. 148 с.

3. Модель «Барнахус»: Загальна характеристика і впровадження в Україні. Збірка матеріалів із впровадження моделі «Барнахус» в Україні. URL : https://www.unicef.org/ukraine/media/21316/file/BARNAHUS_web_2.pdf (дата звернення: 24.02.2026).

Anna HALUZHA

cadet of the faculty of training specialists
for pre-trial investigation bodies
of the National Police of Ukraine,

Scientific Supervisor:

Hanna DEKUSAR

Senior Lecturer of the Department
of Language Training
of Dnipro State University
of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine)

THE ROLE OF FORENSIC LABORATORIES IN ENSURING THE EVIDENTIARY BASE OF PRE-TRIAL INVESTIGATION

Forensic support plays a key role in the pre-trial investigative procedure, viewed as a cohesive system of forensic methods, means, and techniques underpinned by its foundational theoretical foundation, and the system aims to ensure a proper evidentiary base, ensuring the effectiveness of investigations, and preventing criminal offenses.

Within the framework of forensic support, forensic laboratories play a central role, ensuring the implementation of specialized knowledge, scientific and technical tools, and expert methodologies knowledge, scientific and technical means, and expert methodologies for the purpose of detecting, recording, examining, and evaluating evidentiary information. Modern scholars reasonably note that the system of forensic science consists of four interrelated components: forensic technology, forensic tactics, forensic methodology, and forensic examination. Integrating these components into the operations of forensic laboratories ensures the scientific validity and evidentiary value of the results of pre-trial investigations.

A critical part of this process is represented by forensic tactics, which comprise a system of scientifically grounded principles and guidelines for organizing and planning pre-trial investigations and judicial proceedings. Forensic tactics are developed with regard to the objectives of criminal proceedings and the requirement to optimally apply the results of forensic investigations. They define optimal behavioral models for participants in criminal proceedings, facilitating the application of systematic methods in conducting investigative (search) and judicial procedures, aimed at the collection, verification, and analysis of evidence, including that obtained through forensic laboratories.

Forensic tactics comprise both general and specific elements. General elements represent the theoretical basis, whereas specific elements cover tactical methods, forensic recommendations, the tactics of individual investigative actions, tactical combinations, and operations. The coordinated application of these components, along with the tools and capabilities of forensic laboratories, enhances the effectiveness of evidence assessment and ensures the establishment and maintenance of a reliable evidentiary base at the stage of pre-trial investigation.

Scholars Chornous Yu. M. and Dul'skyi O. L. substantiate that forensic laboratories are a key element of forensic support for pre-trial investigations, since it is within their activities that scientifically grounded examinations of material traces of criminal offenses are executed, resulting in evidence that carries procedural weight in legal proceedings [1].

Other researchers emphasize that the effectiveness of the evidentiary process largely depends on the timely involvement of forensic laboratories, which provide for the employment of specialized knowledge and up-to-date equipment, and innovative methodologies for detecting, recording, seizing, and examining objects containing evidentiary information [2].

Forensic scientific studies also emphasize the decisive role of laboratory research results in establishing the factual circumstances concerning a criminal offense. Such evidence results contribute to confirming or refuting investigative versions and maintain the objectivity and methodological validity of the evidentiary framework [3].

Scholars Lazebnyi A. M., Firs'kina K. M., and Mykhailova S. I. draw attention to the close interrelationship in the functioning of forensic laboratories and forensic technology, tactics, and methodology. The integrated implementation of these elements aids in strengthening the quality of pre-trial investigations and ensuring compliance maintaining conformity with legal principles throughout the process of evidence evaluation [4].

Contemporary studies also emphasize that forensic laboratories serve as an important tool for forming a proper evidentiary base, since the results of expert and laboratory examinations constitute independent sources of evidence and carry substantial significance for making informed procedural decisions in criminal proceedings [5].

As noted by Dekusara G.G., the quality of the evidence base at the pre-trial stage largely depends on the professional training and legal awareness of law enforcement officers. Proper education and analytical skills of investigators ensure effective interaction with forensic laboratories and the correct use of expert opinions, which strengthens the reliability and admissibility of evidence in criminal proceedings. [6]

Thus, forensic laboratories play a system-forming role in ensuring the evidentiary base of pre-trial investigations. Their activities ensure the scientifically grounded use of specialized knowledge, modern technical means, and methodologies which, in combination with elements of forensic technology, tactics, and methodology, contribute to the effective collection, examination, including the analysis and evaluation of evidence. Owing to the activities performed by forensic laboratories, objectivity, completeness, and legality of the evidentiary process are ensured, which is a necessary condition for making well-founded procedural decisions due to the effective functioning of forensic

1. Chornous Yu. M., Dulskyi O. L. Methodical and forensic support of evidence collection in criminal proceedings // *New Ukrainian Law*. – 2023. – № 4.

2. Bondarchuk A. S. Forensic support of evidence in criminal proceedings: concepts and features // *Analytical-Comparative Jurisprudence*. – 2023. – № 2.

3. Yuhno O. O. Forensic support of pre-trial investigative and inquiry agencies' activities on combating crime // *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*. – 2021.

4. Lazebnyi A. M., Firs'kina K. M., Mykhailova S. I. Forensic support of the investigation of corruption crimes // *Journal of Eastern European Law*. – 2025. – № 140.

5. Makarova O. P. Ensuring procedural rights of participants in criminal proceedings at the stage of pre-trial investigation: theoretical, legal, and forensic aspects // *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*. – 2025. – № 2.

6. Dekusar, G. G.. Advantages of legal education for police officers. *Scientific Bulletin of Dnipro State University of Internal Affairs*, Special Issue. 2021. P. 317–324.

Софія КІЛЬОВА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Олександр КРИВОПУСК

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЛУЧЕННЯ СЛІДІВ ВЗУТТЯ З МІСЦЯ ПОДІЇ

Сліди взуття є одними з найпоширеніших видів трасологічних слідів, які виявляються на місці події. Вони несуть в собі цінну інформацію про особу, яка їх залишила, і можуть відігравати вирішальну роль у розкритті злочинів. Однак, процес вилучення слідів взуття пов'язаний з низкою проблем, які можуть вплинути на якість отриманих доказів та, як наслідок, на ефективність досудового розслідування в цілому.

Незважаючи на відносно високу частоту виявлення слідів взуття на місцях подій порівняно з відбитками пальців та генетичними матеріалами, даний вид трасологічних слідів зазнає недооцінки та недостатньої уваги з боку слідчих. Неоднорідність умов формування та

фіксації слідів взуття обумовлює необхідність постійного вдосконалення методик їх вилучення. Сучасний стан криміналістичної техніки вимагає розробки нових, більш ефективних алгоритмів та інструментарію для роботи зі слідами взуття, що дозволить підвищити якість та об'єктивність криміналістичних досліджень та, як наслідок, сприяти більш ефективному розкриттю злочинів.

Обов'язковими етапами виявлення та фіксації слідів взуття є фотографування з використанням масштабної лінійки, детальний опис у протоколі огляду місця події та, за можливості, безпосереднє вилучення сліду. Фотодокументування є особливо важливим, оскільки воно дозволяє зберегти деталі сліду навіть у випадку його подальшого пошкодження під час вилучення або дослідження.

Дослідження вилучених з місця події слідів взуття здійснюється у процесі трасологічної експертизи. Поміж основних підвидів трасологічної експертизи виділяють експертизу слідів рук людини, експертизу слідів ніг і взуття людини, слідів ніг (лап) тварини [1, с. 175].

Проте, можливість проведення наведеного виду дослідження залежить від якості вилучення наведеної групи слідів.

Так, В. О. Маркус і В. Ю. Шепітько описують три способи вилучення об'ємних слідів: наливний, насипний і комбінований. Для наливного способу виготовляють суміш із 2 склянок води і 500 г гіпсу. Насипний спосіб передбачає опрацювання сліду, наповненого рідиною або мокрим снігом за допомогою сухого гіпсового порошку, який просіюють на поверхню сліду в декілька шарів. Комбінований спосіб передбачає спочатку створення шару із гіпсового порошку, який змочують водою, а потім покривають шаром наливного гіпсу (порошку, розмішаного з водою до консистенції сметани) [2, с. 324].

З юридичної точки зору, правильне вилучення, фіксація та дослідження слідів взуття мають надзвичайно важливе значення. Відповідно до чинного законодавства, будь-які докази, отримані з порушенням встановлених процедур, можуть бути визнані недопустимими. Це означає, що неправильно вилучені сліди взуття можуть не бути враховані судом як доказ. Існують проблемні аспекти, а саме:

1. Не всі фахівці, які беруть участь в огляді місця події, мають достатню теоретичну підготовку та практичні навички для виявлення, фіксації та вилучення слідів взуття;
2. Часто відсутні необхідні технічні засоби для виявлення слідів на різних типах поверхонь, особливо невидимих «неозброєним» оком;
3. Не завжди дотримуються встановлених методик вилучення слідів, що може призвести до їх пошкодження або втрати інформації;
4. На якість слідів можуть негативно впливати різні зовнішні фактори: атмосферні явища, переміщення людей, тварин тощо;
5. Ідентифікація особи за слідами взуття є складним процесом, який вимагає високої кваліфікації експерта та наявності достатньої бази даних;

Одне з найперспективніших досягнень сучасної криміналістики – це розробка спеціальних 3D-сканерів для огляду місця злочину. Як зазначає А.В. Коваленко, ця технологія відкриває нові можливості для детального вивчення об'ємних слідів, зокрема слідів взуття. Завдяки 3D-скануванню можна створити точні цифрові копії слідів, які потім детально аналізуються за допомогою комп'ютерних програм. Це дозволяє отримати більш об'єктивну та повну інформацію про злочин, що значно полегшує роботу слідчих [3, с. 470-471].

Отже, вилучення слідів взуття з місця події є важливим етапом криміналістичного дослідження. Для того, щоб отримані докази мали доказову силу, необхідно дотримуватися встановлених правил та використовувати сучасні технології. Постійна робота над підвищенням кваліфікації фахівців та вдосконаленням методик дозволить підвищити ефективність розкриття злочинів.

1. Криміналістична тактика : підручник / Г.С. Бідняк та ін. Дніпро : Дніпровський державний університет внутрішніх справ, 2025. 252 с.

2. Маркус В. Криміналістика. Навчальний посібник, К.: Кондор, 2007. 558.

3. Коваленко А. В. Фіксація та дослідження об'ємних слідів взуття з використанням технологій 3 D сканування. Криміналістика і судова експертиза. Вип. 67. 2022. С. 465–472.

Дарія КОРЧИНСЬКА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Людмила КРИВДА

доцент кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Одеського державного
університету внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна),
доктор філософії

ІННОВАЦІЙНІ ЗАСОБИ ФІКСАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Фіксація доказів у кримінальному провадженні є одним із ключових елементів забезпечення принципів об'єктивності, повноти та всебічності розслідування. У процесуальному вимірі вона виступає гарантією допустимості доказової інформації, а у криміналістичному – системою технічних, тактичних і методичних прийомів закріплення слідів кримінального правопорушення. Сучасні умови, зокрема збройний конфлікт на території України, зумовили інтенсивний розвиток інноваційних засобів фіксації, що поєднують цифрові технології, тривимірну реконструкцію та автоматизований аналіз даних.

Одним із провідних напрямів є використання 3D-сканування. Сучасні лазерні та фотограмметричні сканери (виробництва Leica, Z&F, Riegl, FARO, Matterport, L-Tron) дозволяють створювати високоточні цифрові копії місця події. Їх застосування має низку криміналістично значущих переваг:

- фіксація обстановки в первісному вигляді з міліметровою точністю;
- можливість подальшого багаторазового аналізу без повторного огляду;
- збереження просторових взаємозв'язків між об'єктами [1, с. 35].

Програмні комплекси (Artec Studio, Pix4D, Reality Capture) забезпечують перетворення фотоматеріалів на тривимірні моделі, що дає змогу моделювати механізм події: траєкторію польоту кулі, розповсюдження плям крові, характер руйнувань, локалізацію тіл тощо. Виготовлення фізичних 3D-моделей на принтері сприяє наочності під час експертних досліджень та судового розгляду, а VR-візуалізація розширює можливості сприйняття доказової інформації учасниками процесу. З процесуальної точки зору такі моделі виступають похідними доказами, допустимість яких залежить від належного протоколювання процесу їх створення, збереження вихідних даних та дотримання «ланцюга збереження» (chain of custody) [3, с. 692].

Під час документування злочинів, особливо воєнних, широко застосовується аерозйомка з використанням БпЛА. Вона забезпечує:

- дистанційність і безпечність огляду;
- оперативність збору інформації;
- фіксацію великих територій і динамічних процесів;
- створення 3D-моделей місцевості без стаціонарного сканера.

БпЛА, оснащені камерами високої роздільної здатності, GPS-навігацією та системами стабілізації, дозволяють реконструювати ландшафт місця події. Отримані дані мають особливе значення для встановлення масштабів руйнувань, розташування боєприпасів, місць масових поховань тощо. У процесуальному аспекті важливо забезпечити автентичність цифрових файлів (метадані, час, координати) та їх належне зберігання. Окрему групу становлять засоби молекулярно-генетичних досліджень. В Україні функціонують повнопрофільні лабораторії Експертної служби МВС, однак у зв'язку з війною особливого значення набули портативні системи швидкого ДНК-аналізу, ANDE Rapid DNA – формування ДНК-профілю за 90–100 хвилин; Applied Biosystems RapidHIT ID – автоматизований генетичний аналіз у реальному часі [4, с. 19].

Фіксація доказів набуває особливого значення в контексті універсальної юрисдикції

та діяльності МКС. Якість документування визначається точністю, повнотою та достовірністю інформації, а також прозорістю процедур її отримання. Практика ІСТУ та ІСТР сформувала стандарти: суворе дотримання chain of custody, стандартизовану фото- та відеофіксацію, судово-медичні методики ексгумацій, захист свідків і використання цифрових доказів.

У сфері процесуально-криміналістичної фіксації доказів однією з ключових проблем є розрив між технічними можливостями та процесуальним забезпеченням їх використання. Інноваційні засоби – 3D-сканування, аерофіксація з БпЛА, швидкий ДНК-аналіз, цифрові платформи обробки даних часто застосовуються швидше, ніж оновлюється нормативна база, що створює ризики визнання таких матеріалів недопустимими доказами. Додатковими ускладненнями є недотримання «ланцюга збереження» цифрових файлів, відсутність єдиних стандартів збереження метаданих, кіберзагрози, а також недостатня підготовка слідчих і спеціалістів до роботи з високотехнологічними системами. В умовах воєнних дій додаються труднощі фізичного доступу до місць подій, пошкодження техніки, втрата слідів та фрагментарність первинної інформації [2, с. 241].

Шляхи вирішення пов'язані передусім із нормативною уніфікацією та інституційним посиленням криміналістичного забезпечення. Потрібно розробити чіткі процесуальні протоколи використання 3D-моделювання, дрон-зйомки, цифрових носіїв і Rapid DNA-аналізу, включно з правилами автентифікації, зберігання та передачі даних. Важливим є створення захищених централізованих цифрових сховищ доказів із фіксацією кожної операції доступу, а також впровадження єдиних методичних стандартів, узгоджених з практикою МКС та міжнародних трибуналів.

Отже, процесуально-криміналістичні аспекти фіксації доказів характеризуються інтеграцією традиційних слідчих дій із цифровими технологіями. 3D-сканування, БпЛА, швидкий ДНК-аналіз і цифрове документування значно підвищують точність та наочність доказової інформації. Водночас їх процесуальна цінність залежить від дотримання правил автентичності, безперервності ланцюга збереження та належного протоколювання.

1. Белан А. Я. Криміналістичні аспекти роботи з доказами воєнних злочинців. *Вісник ОНДІСЕ*. 2025. С. 29-37.
2. Коваленко А. В. Криміналістичне вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні: монографія. Київ: Алерта, 2024. 558 с.
3. Пиріг І. Використання техніко-криміналістичних засобів під час розслідування воєнних злочинців. *Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 21.03.2025)*. Частина І. 2025. С. 691-692.
4. Сокурєнко В. В. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування порушень законів і звичаїв війни. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. С. 11-24.

Альона КОЦ

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Ігор ПИРІГ

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

МЕТОДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Розпізнавання загиблих військовослужбовців під час збройного конфлікту – це складний багатоступеневий процес, який завжди починається з первинного впізнання, а потім продовжується судово-медичними та криміналістичними методами. Головна мета – не тільки

точно встановити особу загиблого, але й дати рідним достовірну та остаточну інформацію про долю близької людини, а також допомогти державі правильно облікувати всі військові втрати і надати сім'ям усі належні соціальні виплати та пільги.

У реаліях нинішньої російсько-української війни дуже велика кількість тіл зазнає сильних посмертних змін: через вибухові поранення, довге перебування у воді чи в землі, дію вогню або коли окупанти навмисне спотворюють тіла. Через це первинне впізнання за зовнішнім виглядом чи за старими фотографіями у більшості випадків стає абсолютно неможливим.

Правову основу процесу отримання біологічного матеріалу регламентують спеціальні законодавчі та підзаконні акти, що визначають, як правильно брати біологічний матеріал у родичів, як створювати профілі ДНК, як різні відомства співпрацюють між собою, які права мають сім'ї на отримання інформації про хід експертизи, а також встановлюють особливий правовий статус людей, які зникли безвісти за особливих обставин [1].

Перший етап – це саме спроба первинного впізнання. Прямо на місці виявлення останків проводять детальну фото- і відеозйомку, описують увесь одяг, взуття, шеврони і нашивки на формі, армійський жетон, татування, особливі прикмети (родимки, шрами), наявність протезів, пластин чи штифтів після операцій, а також забирають усі особисті речі (годинники, обручки, телефони, гаманці), що можуть допомогти встановити особу.

Якщо м'які тканини обличчя і тіла сильно пошкоджені і візуальне впізнання неможливе, застосовують спеціальні судово-медичні та криміналістичні методи відновлення зовнішності та інші способи дослідження, наприклад розмочують затверділі тканини хімічними розчинами, роблять рентгенівські знімки, щоб знайти старі переломи або металеві конструкції від попередніх операцій, на комп'ютері моделюють обличчя за черепом і накладають на цю модель прижиттєві фотографії людини. Завдяки цьому навіть тіла, які на перший погляд здаються зовсім невпізнаними, часто вдається частково ідентифікувати вже на початковому етапі.

Найнадійнішим методом, який дає майже 100-відсоткову точність, залишається аналіз ДНК. Він працює навіть із маленькими уламками кісток або сильно розкладеними тілами, коли всі інші способи вже безсилі. З 2022 року в Україні створили і постійно розширюють мережу сучасних ДНК-лабораторій з новітнім обладнанням. Для порівняння зразки ДНК беруть у найближчих родичів: батьків, дітей, рідних братів і сестер. Якщо їх немає – беруть у двоюрідних родичів, дядьків, тіток тощо. Це дозволяє створювати розширені генетичні профілі і знаходити людину навіть через дуже далеке споріднення. У 2024–2025 роках в Україні запустили пілотні проекти: ще до відправки на фронт у кожного бійця ЗСУ, Нацгвардії та інших формувань беруть зразок букального епітелію, виділяють ДНК-профіль і зберігають його у базі даних.

Використання відбитків рук для ідентифікації також є ефективним методом, оскільки в більшості військовослужбовців дактилокарти є в електронних базах МВС України. Сучасні способи дозволяють відновлювати чіткі відбитки навіть з розмоклої або обгорілої шкіри.

Трасологічні методи ідентифікації за відбитками зубів також можливі для використання, особливо для військових, оскільки багато хто з них лікувався або вставляв зуби саме у військових стоматологічних лікарнях, де залишилися їхні рентгенівські знімки і картки, що можуть бути використані для ідентифікації.

Використання означених вище методів у комплексі, послідовно, починаючи від найбільш простих та доступних до більш складних, призведе до отримання бажаного результату та дозволить повернути ім'я кожному загиблому захиснику України і виконати моральний обов'язок держави перед своїми громадянами та їхніми сім'ями.

1. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII (в ред. від 02.05.2024). *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 34. Ст. 255 (із подальшими змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19> (дата звернення: 20.11.2025).

Вероніка КРАВЕЦЬ

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Сергій ІСЛАНКІН

старший викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Документування військових злочинів в умовах військового стану в Україні є частиною механізму забезпечення верховенства права та виконання державою міжнародно-правових зобов'язань у сфері захисту прав людини та міжнародної безпеки [1]. Враховуючи збройну агресію проти України, що триває, належне фіксування порушень законів та звичаїв війни має вирішальне значення для реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності та формування доказової бази, придатної для використання як у національному, так і в міжнародному кримінальному судочинстві [2].

У сучасних умовах документування військових злочинів розглядається, як комплекс кримінальних процесуальних дій, спрямованих на встановлення події злочину, його обставин, наслідків та осіб, причетних до його скоєння. Правове регулювання документування військових злочинів в Україні базується на положеннях Кримінального кодексу України (далі – ККУ) та Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК), які визначають порядок збирання, перевірки, оцінки та процесуального оформлення доказів.

Криміналістичні аспекти документування воєнних злочинів у сучасних умовах мають визначальне значення для забезпечення міжнародної безпеки, реалізації принципу невідворотності відповідальності та функціонування системи міжнародного кримінального правосуддя. Збройна агресія проти України актуалізувала необхідність формування ефективних механізмів фіксації, збереження та аналізу доказів порушень міжнародного гуманітарного права з урахуванням як національного законодавства, так і міжнародних стандартів. Відповідно до положень ККУ та норм міжнародного права воєнні злочини включають умисні напади на цивільне населення, жорстоке поводження з військовополоненими, депортацію населення, незаконне знищення майна та інші дії, що порушують закони та звичаї війни. Правова кваліфікація таких діянь ґрунтується на положеннях Женевські конвенції 1949 року та Міжнародний кримінальний суд, які визначають стандарти розслідування, доказування та притягнення винних до відповідальності [3].

Методологія документування воєнних злочинів характеризується міждисциплінарним характером та інтеграцією спеціалізованих знань. У практиці розслідування використовуються можливості судової медицини, балістики, трасології, експертизи вибухових речовин, цифрової криміналістики, психології та кримінального аналізу. Особливу роль відіграє цифрова криміналістика, яка дозволяє вивчати фото- та відеоматеріали, дані геолокації, електронні документи та інформацію з відкритих джерел. В умовах активних бойових дій такі джерела часто є основним та найдоступнішим засобом фіксації подій, що мають ознаки воєнних злочинів [4]. Використання цифрових технологій дає змогу реконструювати хронологію подій, встановити місце їх скоєння та підтвердити факт участі конкретних осіб чи підрозділів у незаконних діях. Фіксація та документування воєнних злочинів безпосередньо пов'язане з питаннями міжнародної безпеки, оскільки виконує не лише доказову, а й превентивну функцію. Наявність належним чином зібраних доказів створює правові передумови для притягнення винних до відповідальності, що сприяє стримуванню нових злочинів та посиленню міжнародного правопорядку. Безкарність за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права підриває довіру до системи міжнародних відносин та створює загрозу глобальній стабільності. Саме тому документування воєнних злочинів розглядається, як складова механізму забезпечення

колективної безпеки та впровадження верховенства права в міжнародних відносинах. Практика розслідування воєнних злочинів в Україні демонструє низку специфічних викликів судово-медичного характеру. До них належать обмежений доступ до місць подій, їх знищення внаслідок бойових дій, необхідність роботи в небезпечних умовах, масовий характер епізодів та значна кількість доказової інформації. Водночас, ці виклики стимулюють розвиток нових судово-медичних підходів, включаючи використання методів дистанційного захоплення, автоматизованого аналізу даних та міжнародних стандартів збору доказів. Сучасні методи документування воєнних злочинів передбачають поєднання традиційних слідчих дій з цифровими технологіями та міжнародною координацією, що забезпечує підвищення ефективності розслідувань [5].

Документування воєнних злочинів – це складна система правових та організаційних заходів, спрямованих на встановлення істини та забезпечення міжнародної безпеки. Ефективність цього процесу залежить від дотримання міжнародних стандартів, належної процесуальної форми, використання спеціалізованих знань та розвитку міждержавного співробітництва. Саме системне, міждисциплінарне та технологічно досконале документування створює передумови для подолання безкарності, зміцнює довіру до механізмів міжнародного правосуддя та зміцнює глобальну архітектуру безпеки у забезпеченні документування воєнних злочинів у контексті міжнародної безпеки.

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 17.07.2025 р. № 2341-III.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 01.08.2025 р. № 4651-VI.
3. Жовтюк О. М. Міжнародні стандарти криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів. *Наука і правоохорона*. 2026. С. 202-209.
4. Тимошко В. В. Використання спеціальних знань під час документування та розслідування воєнних злочинів. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. С. 307-414.
5. Левицький А. О., Москалюк О. М. Криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів: окремі проблеми науково-теоретичних засад. *Криміналістичний вісник*. 2024. № 42 (2). С. 76–87.

Тимур КУКАРІН

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України,

Науковий керівник:

Ганна ДЕКУСАР

старший викладач кафедри
мовної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**THE INVESTIGATOR'S DUTY TO SECURE
AND PRESERVE THE CRIME SCENE**

The effectiveness of the pre-trial investigation and the ultimate success of justice directly depend on the quality of the primary investigative actions, among which the inspection of the crime scene occupies a central place. The fundamental duty of the investigator in this context is not only the recording of existing traces, but also preventive activities aimed at protecting and preserving the original situation of the crime scene. An important role in conducting a quality inspection is played by securing the scene of the incident (preserving the integrity of the situation that existed at the time of its discovery), which is carried out by police patrol officers who arrive at the scene with the investigative and operational group [1, p. 274]. Securing the crime scene is a set of legal, organizational and technical measures taken to prevent changes in the material situation, destruction of evidence or introduction of extraneous micro-objects (the so-called «noise» information) into it until the inspection is fully completed.

The urgency of inspecting the scene of the incident is explained by the need to obtain

information about the circumstances of the incident in its original, unchanged state, since any delay causes the loss of physical evidence, changes in the trail picture, as well as the need to promptly obtain information in order to organize the search for the criminal, as well as other investigative (detective) actions aimed at solving the crime [2].

The investigator's duty to ensure the protection of the crime scene follows from the norms of criminal procedural legislation, which require a comprehensive, complete and impartial investigation of the circumstances of the criminal proceedings. The implementation of this duty begins from the moment of receiving a report of the crime. The investigator, as the head of the investigative and operational group, bears personal responsibility for the integrity of the «information field» of the crime. The first step is to immediately surround the area. This includes erecting physical barriers, using tape, and posting security posts from patrol officers or other units. It is important to understand that the perimeter of the security should be wider than the apparent center of the incident, as traces of the criminals' departure or discarded physical evidence may be located on the periphery.

Preserving a crime scene requires the investigator to have a high level of self-discipline and control over all participants in the inspection. One of the main threats is "trampling" and changing the position of objects before they are properly fixed. The investigator must determine the only way to access the center of the incident (the so-called "investigator's trail"), minimizing contact with surfaces. Particular attention is paid to protecting objects from atmospheric phenomena: in the event of precipitation or strong wind, the investigator is obliged to organize the covering of traces of biological origin or shoe prints with improvised means (boxes, film) that do not enter into a chemical reaction with the object. In modern conditions, the duty of preservation also extends to digital traces, which requires the immediate isolation of electronic devices from communication networks to prevent remote deletion of data.

A critical aspect of the investigator's duty is to restrict access to the scene of the incident by unauthorized persons, including representatives of the media, relatives of victims and even senior managers who are not part of the investigative and operational group. Any presence of an unauthorized person creates a risk of contamination - cross-contamination of objects with DNA material or clothing fibers. The investigator must document the time of arrival and departure of all persons who were within the perimeter in a special access log. This is a guarantee of the authenticity of evidence in court, as it allows to refute the defense's claims about possible falsification or accidental damage to the environment after the crime.

Fulfillment of the duty to preserve the scene of the crime is impossible without the involvement of criminologists and forensic experts. The investigator coordinates their work so that the search for some traces does not destroy others (for example, the detection of papillary patterns should not damage the possibility of extracting odorological samples). The use of modern tools, such as 3D scanning of the scene, allows you to "preserve" the state of the situation in virtual space, which is the highest form of preserving information for further examinations.

Therefore, the investigator's duty to protect and preserve the crime scene is a basic prerequisite for the formation of a proper evidentiary base. Any negligence at this stage leads to the irreversible loss of forensically significant information. Only strict adherence to isolation, zoning, and fixation protocols can transform a crime scene from a source of chaotic data into a structured foundation for solving a crime. Traces of a crime are of crucial importance for establishing the mechanism of committing a crime, as well as for clarifying the involvement of individuals in it. That is why traces of a crime play a special role, because their value is determined by the dependence between the crime and its reflection - trace formation. Therefore, skillful detection, extraction and their study is a direct path that contributes to solving a number of tasks [3].

1. Moroz I. Participation of patrol police in the inspection of the site of an event. *Entrepreneurship, Economy and Law*. No. 2, 2017. Pp. 274-277.

2. Overview of the scene. URL : <https://studies.in.ua/kryminalistyka-lekcii/4217-oglyad-mscya-podyi.html> (date of application: 19.02.2026).

3. Security at the scene. URL : <https://studfile.net/preview/5536161/> (date of application: 19.02.2026).

Вікторія КУЛІШ

курсант факультету
підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ

т.в.о. завідувача кафедри
криміналістики та домедичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

**ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ТА ФІКСАЦІЇ СЛІДІВ ПІСЛЯ ПРИЛЬОТУ
РАКЕТИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ**

В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України криміналістичне документування наслідків ракетних ударів набуває статусу не лише процесуального обов'язку, а й стратегічного інструменту притягнення винних до відповідальності – як на рівні національної юрисдикції, так і перед міжнародними судовими інституціями. За даними Офісу Генерального прокурора України, станом на кінець 2025 року зафіксовано понад 190 000 кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням законів та звичаїв війни, причому значна питома частка серед них стосується умисних ракетних ударів по об'єктах цивільної інфраструктури [1]. Проблематика дослідження проблем, пов'язаних з оглядом місця вибуху, набуває особливої актуальності з огляду на те, що якість первісного огляду місця події безпосередньо детермінує обсяг і достатність доказової бази для майбутнього судового переслідування.

Огляд місця події після ракетного удару є однією з найскладніших та найнебезпечніших слідчих (розшукових) дій, оскільки слідчий діє в умовах триваючої небезпеки: наявності вибухонебезпечних предметів, токсичних речовин і реальної загрози вторинних вибухів. Як слушно зазначає В. М. Плетенець, ефективність огляду місця події в екстремальних умовах значною мірою залежить від чіткої взаємодії слідчого зі спеціалістами різного профілю та від дотримання заздалегідь розробленого тактичного алгоритму дій [6]. Відповідно до статті 237 КПК України огляд проводиться виключно після повного забезпечення безпеки та з обов'язковим залученням фахівців-вибухотехніків, рятувальників ДСНС і медичних працівників [2]. Першим тактичним етапом є встановлення меж контрольованої зони та фіксація зовнішніх параметрів руйнувань.

Нормативно-правовою основою діяльності вибухотехнічних підрозділів слугує Наказ МВС України від 19.08.2019 № 691, що регламентує порядок виявлення, ідентифікації та знешкодження вибухонебезпечних предметів, зокрема фрагментів ракет і касетних елементів [3]. Лише після документально підтвердженого завершення піротехнічного обстеження слідча група отримує право розпочати процесуальні дії на місці події – цей принцип є категоричним і не допускає винятків навіть в умовах оперативної необхідності.

Після стабілізації обстановки розпочинається комплексна фіксація загальної та детальної картини місця події. Сучасний інструментарій криміналістичного документування включає панорамну фото- і відеозйомку, лазерне 3D-сканування, фотограмметричну обробку знімків та аерофотозйомку за допомогою БПЛА. Принциповою перевагою цих технологій є можливість формування повної цифрової моделі місця події, що дає змогу визначити вектор розльоту уламків, координати падіння вторинних елементів і конфігурацію зони ураження. Реконструкція на основі таких даних набуває доказового значення при встановленні типу застосованого боєприпасу та кута підходу ракети [4].

Наступним і вкрай відповідальним етапом є вилучення та процесуальне оформлення речових доказів. Залишки ракетного палива, фрагменти корпусу та хвостової секції ракети, елементи інерціальної та супутникової систем наведення – кожен із цих об'єктів несе унікальну ідентифікаційну інформацію про тип боєприпасу, країну-виробника та спосіб його застосування. Усі процесуальні дії щодо вилучення, обліку, зберігання і передачі речових

доказів здійснюються відповідно до Про затвердження та введення в дію Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна : Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Служби безпеки України, Верховного Суду України, Державної судової адміністрації України від 27.08.2010 № 51/401/649/471/23/125, який визначає порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів і забезпечує неперервність ланцюга зберігання доказів (chain of custody) – ключової умови їх допустимості в суді [5].

Таким чином, огляд та фіксація слідів після ракетного удару являють собою складну, багатоетапну процедуру, що органічно поєднує криміналістичні методи, сучасні цифрові технології, вимоги міжнародного гуманітарного права та психологічну готовність слідчого до роботи в екстремальних умовах.

У своєму дослідженні, Плетенець В.М. підкреслює важливість злагодженої взаємодії між слідчими органами та підрозділами карного розшуку, зокрема, підас протидії розслідуванню, що не менш важливо під час роботи в місцях вибуху, а також, варто не забувати, що найбільша перешкода ефективному та законному розслідуванню наразі – це воєнний стан, який вимагає як ніколи злагодженості та зосередженню на збирання доказів, підтверджуючих воєнні злочини російської федерації проти України [6, с. 275].

Жодна з наступних слідчих дій не здатна компенсувати прогалини, допущені під час первісного огляду. Саме тому системність, технологічність і процесуальна бездоганність цього етапу є вирішальними чинниками, що визначають реальну можливість притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів, – як у межах національної юрисдикції, так і на міжнародному рівні.

1. Понад 190 тисяч воєнних злочинів: Офіс Генпрокурора представив Комісії ООН масштаби злочинів рф проти України : офіційна інформація. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/ponad-190-tisyas-vojen-nix-zlociniv-ofis-genprokurora-predstaviv-komisiyi-onn-masstab-i-zlociniv-rf-proti-ukrayini> (дата звернення: 12.02.2026).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 12. 02.2026).

3. Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України» від 19.08.2019 №691. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1081-19#Text> (дата звернення: 12.12.2025).

4. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Методичні рекомендації щодо дій під час ракетних обстрілів. – Київ, 2023.

5. Про затвердження та введення в дію Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна : Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Служби безпеки України, Верховного Суду України, Державної судової адміністрації України від 27.08.2010 № 51/401/649/471/23/125 // Законодавство України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-10#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

6. Плетенець В. М. Особливості взаємодії слідчих органів Національної поліції з підрозділами карного розшуку в підвищенні ефективності подолання протидії розслідуванню // *Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E. Didorenko*. 2022. № 99. С. 272–283.

**Олександра
ЛЄТКА-ШАПОВАЛОВА**
курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:
Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ
т.в.о. завідувача кафедри
криміналістики та домедичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ 3D-СКАНУВАННЯ ТА VR-МОДЕЛЮВАННЯ ПРИ ВІДТВОРЕННІ ОБСТАНОВКИ ТА ОБСТАВИН ПОДІЇ

В умовах воєнного стану діяльність правоохоронних органів здійснюється в ускладнених та небезпечних умовах. Значна частина кримінальних правопорушень пов'язана з бойовими діями, руйнуванням інфраструктури, переміщенням населення та обмеженим доступом до окремих територій. Це суттєво впливає на можливості своєчасної та повної фіксації обстановки події.

Часто місце події може бути знищене повторними обстрілами або змінене внаслідок проведення аварійно-рятувальних робіт. За таких обставин особливого значення набуває швидке та максимально точне документування простору, оскільки повторний огляд іноді стає неможливим. Крім того, необхідно забезпечити збереження доказової інформації для подальшого використання в національних та міжнародних провадженнях.

У цьому контексті заслуговує на підтримку позиція Я. Пукаса та В. Плетенця, які зазначають, що «від якості проведення ОМП залежить можливість притягнення винних осіб до відповідальності не лише за національним законодавством, а й шляхом подання доказів до Міжнародного кримінального суду» [1, с. 418].

Одним із найбільш перспективних напрямів є застосування технологій тривимірного (3D) сканування та віртуального моделювання (VR), які забезпечують високоточне відображення просторових характеристик місця події, взаємного розташування об'єктів і динаміки їх змін у часі. Актуальність упровадження таких рішень узгоджується із загальним підходом криміналістики до забезпечення практичних підрозділів ефективними інструментами пізнання та фіксації події. Водночас, як слушно підкреслює В. Плетенець, «криміналістична наука своїми розробками забезпечує працівників практичних підрозділів відповідними засобами й методами, застосування яких надає можливість отримати необхідну й достатню для прийняття обґрунтованих рішень під час розслідування кількість інформації» [2, с. 165]. Отже, 3D-сканування та VR-моделювання доцільно розглядати як сучасний різновид таких засобів і методів, що підвищує точність фіксації та аналітичні можливості слідства.

Застосування таких цифрових технологій відповідає загальним засадам криміналістичної тактики щодо використання сучасних технічних засобів під час фіксації доказової інформації. У науковій літературі підкреслюється, що застосування технічних засобів спрямоване на «покращання отримання інформації, забезпечення її якості та кількості, додаткової фіксації отриманої інформації» [3, с. 12].

Лазерне 3D-сканування полягає у фіксації мільйонів точок реального середовища з подальшим створенням його точної віртуальної моделі. У результаті формується так звана «хмара точок», на основі якої відтворюється деталізована тривимірна графічна модель з відображенням форми, поверхні та кольору об'єктів [4, с. 290].

Водночас законодавство України не містить чіткого визначення поняття 3D-сканування, що створює певну правову невизначеність у практиці його застосування. Разом із тим у ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України воно розглядається як

один зі способів фіксації доказів [5]. Основними технологіями, що використовуються при 3D-скануванні, є лазерні сканери та фотограмметрія.

На відміну від традиційної фото- та відеофіксації, тривимірна модель забезпечує можливість багаторазового аналізу просторових параметрів, здійснення вимірювань, перевірки версій та реконструкції механізму події без необхідності повторного огляду місця події.

VR-технології (віртуальна реальність (Virtual Reality) – це створене комп'ютером тривимірне середовище, з яким може взаємодіяти людина шляхом використання спеціального шолому чи окулярів через свої відчуття (зір, слух, дотик тощо) [6, с. 318]. Це відкриває нові можливості для перевірки показань, проведення слідчих експериментів, моделювання траєкторії руху осіб чи предметів, аналізу ліній огляду та акустичних характеристик простору. У судовому провадженні VR-реконструкції можуть сприяти кращому сприйняттю фактичних обставин справи, підвищенню наочності доказів та об'єктивізації процесу доказування.

У практиці розслідування перспективним є метод VR-моделювання, розроблений у Німеччині у 2016 році (відомий як «Віртуальний Аушвіц»), який передбачає створення точних віртуальних копій об'єктів на основі збереженої документації, зокрема архівних проєктів зруйнованих будівель. Такий підхід дозволяє відтворити просторові характеристики місця події навіть через тривалий час після вчинення кримінального правопорушення. Особливо цінним він є у випадках, коли об'єкт більше не існує або суттєво змінився, що унеможливує проведення повноцінного огляду в його первісному вигляді [7].

Як одну з перспектив доцільно запропонувати інтеграцію 3D-сканування та VR-моделювання з іншими цифровими інструментами, зокрема геоінформаційними системами, балістичними розрахунковими програмами та програмним забезпеченням для аналізу дорожньо-транспортних пригод. Таке поєднання дозволить формувати комплексні цифрові реконструкції події, у яких враховуватимуться не лише просторові характеристики об'єктів, а й часові показники, траєкторії руху, швидкість, кут ураження та інші динамічні параметри.

Проте існують проблеми, які ускладнюють застосування сучасних науково-технічних засобів під час розслідування воєнних злочинів. Серед них О. В. Александренко та В. В. Корольчук виділяють: недостатню увагу з боку державних і правоохоронних органів до цієї проблематики, брак наукових досліджень та методичного забезпечення, обмежену практику розслідування таких злочинів, а також недостатній рівень підготовки фахівців до роботи з інноваційними технологіями. Додаткові труднощі пов'язані з потребою адаптації зарубіжного досвіду, забезпеченням належного технічного оснащення та врегулюванням процесуальних аспектів використання цифрових інструментів у кримінальному провадженні [8, с. 105].

Таким чином, застосування 3D-сканування та VR-моделювання створює реальні можливості для більш точного й повного відтворення обстановки та обставин події, особливо в умовах воєнного стану. Ці технології дозволяють зберігати просторову інформацію, проводити багаторазовий аналіз і реконструкцію механізму події навіть у випадках знищення або зміни місця події.

1. Пукас Я., Плетенець В. Вплив воєнного стану на криміналістичні методи огляду місця події в умовах воєнного стану: виклики та перспективи // *Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану*. 2024. С. 480-483. URL : https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2024/11/18_zhotvnya_2024_roku_zbirnyk_materialiv_i_vseukrayinskoyi_naukovo.pdf#page=481 (дата звернення: 16.02.2026).

2. Плетенець В. Особливості виявлення й документування фактів учинення деяких кримінальних правопорушень проти довкілля в умовах надзвичайних правових режимів / В. Плетенець // *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Спеціальний випуск № 2 (127). 2023. С. 165-172. URL : <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/12792> (дата звернення: 16.02.2026).

3. Криміналістична тактика: підручник / Бідняк Г. С., Кривокурс О. Г., Пиріг І. В. та ін. – Дніпро : ДДУВС, 2025. 252 с. URL : <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16796> (дата звернення: 16.02.2026).

4. Макарова О. П., Мараховець А. С., Лисюк А. М. 3D-сканування місця події: революція у фіксації доказів та реконструкції обставин злочину // *Вісник Кримінологічної асоціації України*. Т. 36. №. 3. 2025. С. 288-301. URL : <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/download/682/744> (дата звернення: 16.02.2026).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI :

станом на 1 серп. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 16.02.2026).

6. Матюшкова Т. П. Технології віртуальної та доповненої реальності у криміналістиці: переваги запровадження в навчальний процес // *Шлях успіху і перспективи розвитку* (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ) : зб. тез доп. на міжнар. наук.-практ. конф. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 318-320. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b12a0989-6c35-47a9-91d8-96d20147c02f/content?trackerId=afc5c2f926033e50> (дата звернення: 16.02.2026).

7. Александренко О. Сучасні напрямки та перспективи використання інформаційних технологій в розслідуванні кримінальних правопорушень // *Сучасні напрямки розвитку судової експертизи та криміналістики* : збірник Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 5 вересня 2024 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. С. 22-26. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi80/0060462.pdf#page=22> (дата звернення: 16.02.2026).

8. Александренко О. В., Корольчук В. В. Проблемні питання застосування сучасних науково-технічних засобів для виявлення та фіксації ознак воєнних злочинів. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*. 2024. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/79802f8f-e55b-45a1-8487-472318906e56/content> (дата звернення: 16.02.2026).

Богдан ЛИСЕНКО

курсант ННІ поліцейської діяльності

Науковий керівник:

Юлія ЧОРНОУС

професор кафедри криміналістики

та судової медицини

Національної академії

внутрішніх справ (м. Київ, Україна),

доктор юридичних наук, професор

ІНТЕГРАЦІЯ МЕТОДІВ OSINT У КРИМІНАЛІСТИЧНУ МЕТОДИКУ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Масштабна збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила гостру необхідність докорінної трансформації традиційних криміналістичних методик та адаптації правоохоронної системи до умов ведення інтенсивних бойових дій. Класичний огляд місця події, що передбачає безпосередню фізичну присутність слідчо-оперативної групи для виявлення, фіксації та вилучення матеріальних слідів злочину, у багатьох випадках стає об'єктивно неможливим. Тимчасова окупація територій, щільне мінування, триваючі артилерійські обстріли цивільної інфраструктури та безпрецедентний ризик для життя працівників правоохоронних органів вимагають впровадження дистанційних методів збору доказової інформації. У цьому контексті використання розвідки на основі відкритих джерел (Open Source Intelligence – OSINT) перетворюється з допоміжного інструменту на фундаментальний елемент криміналістичного забезпечення, від якого безпосередньо залежить ефективність розслідування воєнних злочинів та загальний стан національної безпеки держави. Сучасні вітчизняні наукові дослідження підтверджують, що в умовах неспровокованої агресії критично зростає значення OSINT для збору доказів порушень законів та звичаїв війни, де верифіковані фотографії, відеозаписи та супутникові знімки стають ключовими елементами формування доказової бази для міжнародних судових інстанцій та збереження історичної пам'яті [4, с. 14].

Криміналістична методика розслідування воєнних злочинів сьогодні нерозривно пов'язана з роботою у цифровому середовищі, де електронні докази виступають головним маркером здатності слідства адаптуватися до технологічних викликів. Як зазначається у фаховій юридичній літературі, докази в електронній формі – це інформація, створена, оброблена, збережена або передана за допомогою цифрових сигналів, що має суттєве значення для кримінального провадження [3, с. 627]. Інтеграція OSINT-методів у повсякденну практику дозволяє слідчим здійснювати первинну дистанційну фіксацію наслідків ракетних чи артилерійських ударів ще до моменту отримання фізичного доступу до

локації. Зокрема, аналіз супутникових знімків високої роздільної здатності дає змогу встановити точний проміжок часу, коли відбулося руйнування цивільного об'єкта, або зафіксувати появу масових поховань. Водночас глибокий моніторинг соціальних мереж та месенджерів (SOCMINT), де комбатанти противника чи випадкові свідки публікують медіафайли, забезпечує слідство безпрецедентним масивом візуальної інформації. Завдяки застосуванню методів хронолокації (встановлення часу події за положенням сонця, довжиною тіней чи погодними умовами) та геолокації (прив'язка матеріалу до конкретних географічних координат за особливостями ландшафту), електронні сліди перетворюються на неспростовні об'єктивні факти.

Проте ключовим викликом для повноцінного використання OSINT-даних у досудовому розслідуванні та суді залишається процесуальна легалізація цифрової інформації та доведення її надійності в умовах масштабної інформаційної війни. Інформаційний простір є вразливим до маніпуляцій, поширення цілеспрямованої дезінформації та використання нейромереж для створення глибинних підробок (deepfakes), тому кожен виявлений матеріал потребує суворої перевірки [2, с. 235]. Відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України, вітчизняне законодавство наразі не виділяє «дані з відкритих джерел» як окремий, самостійний вид доказів [1]. З огляду на це, їх процесуальна легалізація відбувається здебільшого через інститут документів. Згідно з положеннями статті 99 КПК України, електронний матеріал може бути визнаний документом, якщо він містить зафіксовані відомості, що мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення [1; 2, с. 236]. Для того, щоб результати розвідки з відкритих джерел мали беззаперечну доказову силу як у національних судах, так і в Міжнародному кримінальному суді (МКС), дослідники наголошують на необхідності триетапної верифікації: перевірки першоджерела, підтвердження місця (геолокації) та експертизи самого контенту [2, с. 238]. На практиці це вимагає від слідчого неухильного дотримання процедури фіксації: складання детального протоколу огляду вебсторінки, вилучення первинного файлу разом із метаданими (EXIF-даними) та обов'язкового обчислення криптографічної хеш-суми (наприклад, алгоритмами MD5 або SHA-256). Саме такий алгоритм гарантує юридичну незмінність електронного доказу та унеможливорює маніпулятивні заяви сторони захисту про монтаж чи фальсифікацію.

У глобальному контексті забезпечення національної та міжнародної безпеки, систематичне та процесуально бездоганне використання методів OSINT формує потужний юридичний щит України та забезпечує реалізацію принципу невідворотності покарання. Мова йде про виконання відповідних завдань як на національному рівні, так і співпраці із Міжнародним кримінальним судом [5, с. 267]. Зібрані та ретельно верифіковані цифрові докази відіграють вирішальну стратегічну роль у протидії ворожим інформаційно-психологічним операціям (ІПСО), оскільки мова задокументованих фактів, підкріплена точними координатами та часовими мітками, повністю руйнує пропагандистські наративи агресора. Більше того, глибокий аналіз цифрового сліду конкретних російських військовослужбовців дозволяє слідчим органам перейти від абстрактного звинувачення держави-агресора до персоніфікованої кримінальної відповідальності командирів усіх ланок. Підсумовуючи, слід наголосити, що трансформація криміналістичної парадигми є незворотною. Для максимізації ефективності цієї роботи нагальною потребою залишається розробка та затвердження на рівні Офісу Генерального прокурора уніфікованих методичних рекомендацій щодо стандартів збору та зберігання OSINT-даних. Лише через синергію передових аналітичних технологій та суворого дотримання вимог кримінального процесуального законодавства Україна зможе гарантувати захист своїх національних інтересів та притягнути воєнних злочинців до відповідальності.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 24.02.2026).

2. Використання даних з медіа та відкритих джерел (OSINT) у процесі доказування. *Право та державне управління*. 2025. № 1. С. 234–239. URL : http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2025/34.pdf (дата звернення: 24.02.2026).

3. Роль цифрових доказів під час розслідування економічних та інших злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 2. С. 626–629. URL : http://lsej.org.ua/2_2025/153.pdf (дата звернення: 24.02.2026).

4. Роль OSINT-досліджень у підвищенні рівня національної безпеки України. *Львівський державний університет внутрішніх справ*. 2025. URL : <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/>

1234567890/8875/1/07_05_2025.pdf (дата звернення: 24.02.2026).

5. Чорноус Ю. М. Актуальні питання розслідування та судового розгляду Міжнародним кримінальним судом справ про міжнародні злочини. *Вісник Національної академії правових наук України*. №4. 2020. С. 93-101. Doi : 10.37635/jnalsu.27(4).2020.267-281 (дата звернення: 24.02.2026).

Volodymyr MALIARENKO,
cadet of the faculty of training specialists
for pre-trial investigation bodies
of the National Police of Ukraine

Scientific Supervisor:
Hanna DEKUSAR
Senior Lecturer of the Department
of Language Training of Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine)

CRIMINALISTIC HABITOLOGY IN THE SYSTEM OF INFORMATIONAL AND NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

The activation of martial law provisions has fundamentally changed in Ukraine has profoundly reshaped the trajectory of development in criminalistics, particularly in its branch of criminalistic habitology. The relevance of analyzing the prospective growth of this discipline is driven by the requirement to adapt traditional methods of identifying individuals based on external appearance to the specific circumstances of wartime, where conditions for recording, collecting, and analyzing habitological information are significantly complicated. Mass population movements, altered living conditions, limited accessibility to crime scenes, as well as the necessity for expedited response in combat situations create new challenges for the application of habitological methods in law enforcement activities. Thus, criminalistic habitology, which studies patterns of human appearance development and change and develops technical and criminalistic tools for collecting and analyzing this information, acquires new development vectors during war, becoming a critically important component of the criminalistic support system.

As noted by Dekusar H. H, criminalistic in the context of law enforcement activities, is fundamental to countering modern forms of criminality and strengthening the state's informational security [1], as it occurs directly through criminalistic methods and modern technical tools that law enforcement can promptly detect, record, and analyze evidence that is crucial for crime investigation. Particularly the significance of criminalistic laboratories is evident in their ability to perform thorough analyses of material, digital, and documentary evidence, allowing for higher quality of pre-trial investigation, ensuring legality and objectivity of criminal proceedings, and effectively countering threats the security of the nation.

Progress in criminalistic support strengthens the professional competence of law enforcement staff, because the use of contemporary investigative techniques demands not only specialized expertise but also the ability to operate advanced technological equipment and digital platforms. Within the context of martial law and increasing threats to information security, particular attention is given to the study of digital traces of crimes, detection of cybercrimes, and protection of state information resources. Therefore, criminalistic support serves beyond serving merely as a tool for effective crime detection but also directly strengthens national security, performing a strategic function within the system of state-level actions designed to prevent criminal activity and protect the country's information space.

Other domestic researchers emphasize that developing criminalistic laboratories ensures a robust evidentiary framework, which is essential for addressing contemporary criminal challenges digitalization and cyber threats. Modern laboratories do not only analyze material and documentary evidence but also examine digital traces, information arrays, and telecommunications data, enabling allows law enforcement authorities to address national security challenges in a timely manner [2]. Within this framework, the integration of modern technological solutions and technologies and investigative methods is a crucial factor in improving laboratory efficiency and accelerating the delivery of results for operational response.

The Information Security Strategy of Ukraine, approved by the Decree of the President of

Ukraine dated 28.12.2021 № 685/2021 [3], defines the key areas of state policy for the protection of the information space and the maintenance to safeguard national security amid digital transformation. The document highlights the requirement to establish a systemic mechanism for countering cyber threats, unauthorized access to state and personal data, and hybrid informational threats. The Strategy highlights the advancement of technological and organizational infrastructure, the modernization of criminalistics laboratories, and the integration of modern techniques for examining digital evidence.

Priority is assigned to the training of highly qualified personnel, coordination among state bodies, law enforcement agencies, in conjunction with significant infrastructure facilities. The enactment of the Strategy's provisions establishes legal and organizational frameworks to enable efficient collaboration between criminalistic laboratories, law enforcement agencies, and specialized units in the areas of crime prevention, cybercrime response, and national security protection.

Consequently, in today's conditions of martial law, criminalistic habitology, criminalistic laboratories, and digital security systems act as interconnected elements of a single national security system. They provide comprehensive protection of state interests, effective crime investigation, and counteraction to modern forms of criminal activity, stressing the value of the scientific and technological linkage with advancements in technology and the adaptation of criminalistic methods to new challenges.

1. Dekusar, G., & Lahun, K. (2022). *The role of motivation in learning a foreign language by future law officers*. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, Special Issue № 1 (120), 336–342.

2. Yukhno O. O. Criminalistic Support of Pre-Trial Investigation: Modern Problems and Prospects // *Bulletin of Criminalistics*. 2020. № 3. P. 98–103.

3. Information Security Strategy of Ukraine : Decree of the President of Ukraine dated 28.12.2021 № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021> (accessed: 08.02.2026).

Дар'я МАРТАЛОГА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Людмила КРИВДА

доцент кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Одеського державного
університету внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна),
доктор філософії

**МОЖЛИВОСТІ ТА МЕЖІ ДНК-ЕКСПЕРТИЗИ
У ВСТАНОВЛЕННІ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ**

Нині особливої актуальності набуває проблема ефективного розкриття та розслідування кримінальних правопорушень із використанням міждисциплінарного підходу, що зумовлено здатністю злочинності постійно адаптуватися до нових способів приховування слідів злочину та вдосконалювати механізми його вчинення із застосуванням сучасних наукових і технічних досягнень. У зв'язку з цим зростає роль спеціальних знань у кримінальному провадженні, зокрема у сфері судово-біологічних досліджень. Одним із найбільш ефективних інструментів встановлення особи правопорушника є ДНК-експертиза, що поєднує можливості молекулярної біології та криміналістики. Водночас застосування ДНК-досліджень потребує чіткого визначення їх процесуальних можливостей і правових меж, що обумовлює необхідність комплексного аналізу ролі ДНК-експертизи у встановленні особи злочинця.

Стрімкий розвиток молекулярної біології та генетики зумовив активне впровадження ДНК-експертизи у кримінальне провадження як одного з найефективніших засобів

ідентифікації особи злочинця. Дезоксирибонуклеїнова кислота містить унікальну генетичну інформацію, яка є індивідуальною для кожної людини (за винятком однойцевих близнюків), що робить ДНК-аналіз надзвичайно цінним доказовим інструментом.

До можливостей ДНК-експертизи належить її здатність із високим ступенем ймовірності встановлювати належність біологічних слідів конкретній особі. Аналіз може проводитися за мінімальною кількістю біологічного матеріалу (кров, слина, сперма, волосся з коренем, клітини епітелію), що дозволяє використовувати його навіть у справах, де інші докази є відсутніми або знищеними. ДНК-експертиза ефективно застосовується як для ідентифікації підозрюваного, так і для виключення непричетних осіб, що має особливе значення для реалізації принципу презумпції невинуватості та запобігання судовим помилкам. Важливою перевагою ДНК-експертизи є можливість використання генетичних баз даних, які дають змогу встановлювати особу злочинця шляхом порівняння зразків ДНК зі слідами, вилученими з місця події. Це особливо актуально у справах про насильницькі правопорушення, злочини проти статевої свободи та життя особи [1, с. 139].

Ретроспективний аналіз зазначених звітів роботи відділення судово-медичних молекулярно-генетичних експертиз Одеського обласного бюро судово-медичної експертизи за структурою досліджених біологічних об'єктів у період 2008 по 2018 року доводить, що процентне 39 співвідношення досліджених біологічних об'єктів за аналізований період змінюється в бік збільшення дослідження мікрокількостей і мікрослідів крові, слини і сперми з 10-15 % до 25-30 %, аналогічна тенденція спостерігається для контактних невидимих (латентних) слідів з 1 % до 7-10 %. Це свідчить про те, що під час розслідування слідчими все більше уваги приділяється виявленню і експертному дослідженню слідів та інших об'єктів біологічного походження з метою отримання доказової інформації про обставини злочинної події, особу підозрюваного та особу потерпілого. ДНК-експертиза встановлює факт біологічного контакту, але не завжди дозволяє визначити час, обставини чи механізм утворення слідів. Наявність ДНК особи на предметі або місці події ще не є автоматичним підтвердженням її участі у вчиненні злочину, оскільки сліди могли бути залишені раніше, за інших умов або внаслідок вторинного перенесення. У зв'язку з цим результати ДНК-експертизи потребують обов'язкової оцінки сукупно з іншими доказами у справі.

Попри те, що приблизно 99,9 % ДНК у всіх людей є однаковою, у геномі кожної особи (крім однойцевих близнюків) наявні високополіморфні ділянки – локуси, варіативність яких дає змогу ідентифікувати людину за біологічними слідами: досліджуючи обмежений, але достатній набір таких локусів, експерт формує ДНК-профіль, порівнює його зі слідом і статистично обчислює ймовірність збігу; у кожному локусі зазвичай фіксують 1–2 алелі (з цифровим позначенням), що дозволяє отримати повний профіль за достатньої кількості ядерних клітин, або частковий у разі деградації ДНК, тоді як виявлення більш ніж двох алелів у кількох локусах зазвичай свідчить про змішаний профіль (наявність ДНК кількох осіб), а інколи можливі й мутаційні випадки з трьома алелями в одному локусі; використання поліморфізму (зокрема різниці у довжині/структурі фрагментів ДНК) забезпечує високу доказову цінність ДНК-аналізу не лише для криміналістичної ідентифікації та встановлення спорідненості/батьківства, а й для інших завдань (зокрема ідентифікації тварин у провадженнях щодо злочинів проти довкілля), причому ефективність і коректність висновку прямо залежить від професійної підготовки експерта, якості відбору зразків і коректної інтерпретації алельних комбінацій, особливо у складних змішаних слідах [2, с. 134].

Окрему проблему становлять правові та етичні межі застосування ДНК-експертизи. Йдеться, зокрема, про дотримання права на приватність, захист персональних даних та недопущення зловживань при формуванні та використанні генетичних баз даних. Незаконне відібрання біологічних зразків або порушення процедури їх отримання може призвести до визнання доказів недопустимими, що негативно впливає на ефективність кримінального переслідування.

До інноваційних напрямів криміналістичного ДНК-аналізу, які поступово інтегруються в практику судової генетики, належать технології, що дозволяють за генетичними маркерами реконструювати фенотипічні характеристики людини (зовнішні ознаки, приблизний вік, біогеографічне походження), а також застосовувати інструменти встановлення можливих родинних зв'язків особи, ДНК якої виявлено у сліді чи зразку, шляхом порівняння з державними та відкритими базами ДНК-профілів.

Судове ДНК-фенотипування (Forensic DNA phenotyping) як окремий сегмент криміналістичного ДНК-аналізу охоплює три ключові вектори: прогнозування зовнішніх характеристик, визначення біогеографічного походження (Biogeographic ancestry) та

орієнтовне оцінювання біологічного віку на основі ДНК. Зазначені методи уможливають отримання ймовірного висновку щодо кольору очей, волосся і шкіри особи, яка залишила біологічний слід, а також щодо її походження з певного макрорегіону світу (зокрема Америки, Океанії, Африки, Східної чи Південної Азії, Південно-Західної Азії та Європи) [3, с. 131]. У спеціальній літературі також зазначається про достатньо високу точність визначення віку за ДНК (у межах приблизно $\pm 3-4$ років), а сучасні дослідження додатково спрямовані на виявлення потенціалу прогнозування зросту, окремих рис обличчя та схильності до облісіння. У практичному вимірі такі технології здатні посилити виконання орієнтувальних завдань на етапі розшуку невідомих осіб.

Прихильники впровадження судово-генетичного фенотипування наголошують на доцільності використання цих методів насамперед у пошуково-орієнтувальних цілях, аргументуючи це можливістю мінімізувати ризики, пов'язані із захистом персональних даних. Водночас застосування фенотипування супроводжується суттєвими методичними, етичними та правовими викликами. Станом на кінець 2019 року в державах Європейського Союзу чітко нормативне дозволене застосування ДНК-фенотипування було закріплено лише у Нідерландах та Словаччині. Однак у криміналістичній практиці відповідні технології використовуються також у низці інших європейських країн, зокрема у Великій Британії, Польщі, Чехії, Швеції, Угорщині, Австрії та Іспанії. У Німеччині в листопаді 2019 року було дозволено застосування таких технологій, але із винятком встановлення біогеографічного походження за ДНК [4, с. 174].

Таким чином, ДНК-експертиза є потужним інструментом у встановленні особи злочинця, що значно підвищує рівень об'єктивності та наукової обґрунтованості доказування. Водночас її можливості не є безмежними, а результати потребують обережної інтерпретації з урахуванням процесуальних, технічних та правових чинників. Оптимальне використання ДНК-експертизи можливе лише за умови суворого дотримання законодавчих вимог та комплексної оцінки всіх доказів у кримінальному провадженні.

1. Кавун, С. М. 2024. ДНК-аналіз: місце і роль у системі сучасної криміналістики. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. (Лют 2024), 169-180.

2. Кривда Г. Ф. Особливості виділення та характеристика ДНК із слідів біологічного походження на різних матеріалах. *Вісник наукових досліджень*. 2002. № 4. С. 138-140. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vndt_2002_4_60.

3. Кривда Л. Р. Використання судово-медичних знань у розслідуванні насильницьких і корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень. Одеса, 2024. С. 131.

4. Кривда Л. Р. Кривда. Генезис судово-медичних знань та напрями їх використання в розслідуванні насильницьких і корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень. *Юридичний вісник*. № 2. 2021. С. 133-145.

Владислав ОСТРОВСЬКИЙ

студент

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Тетяна ОРЛОВА

доцент кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ВИРІШЕННІ ЗАВДАНЬ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Дактилоскопична експертиза є одним із видів криміналістичних досліджень, що використовуються у процесі розслідування злочинів. Вона ґрунтується на науково підтвердженому принципі індивідуальності папілярного візерунка шкіри людини, що залишається незмінним протягом життя та унікальним для кожної особи. Завдяки цьому дактилоскопична експертиза виступає надійним інструментом ідентифікації осіб, які брали участь у злочинних подіях, або осіб невідомого трупа, а також дозволяє встановлювати обставини вчинення злочину шляхом виявлення та аналізу слідів рук.

Сучасні можливості дактилоскопичної експертизи значно розширилися внаслідок технічного прогресу, цифровізації криміналістичних процесів і впровадження автоматизованих інформаційних систем. Сьогодні основним засобом обробки та порівняння відбитків пальців є автоматизовані дактилоскопичні ідентифікаційні системи (АДІС), серед яких найпоширенішими є «AFIS» (Automated Fingerprint Identification System), «Папірус» та «Дакто-2000». Ці системи дозволяють проводити порівняння відбитків із масштабними базами даних за лічені секунди, що істотно скорочує час розслідування та підвищує ймовірність розкриття злочину. Впровадження АДІС в діяльність правоохоронних органів України сприяло створенню єдиного інформаційного простору для обліку та аналізу дактилоскопичної інформації [1, с. 190].

Важливою перевагою сучасної дактилоскопичної експертизи є можливість роботи з невидимими, частковими та деформованими слідами рук, які раніше було складно ідентифікувати. Завдяки використанню цифрових мікроскопів, флуоресцентних барвників, лазерних технологій і методів тривимірного сканування стало можливим відновлення навіть малоконтрастних або пошкоджених відбитків. Наприклад, методи ціаноакрилатного випаровування, електростатичного підйому та наночастинкових покриттів дозволяють виявляти сліди пальців на металі, пластику, тканині, папері та навіть на людській шкірі [2, с. 103].

Не менш важливим є поєднання дактилоскопії з іншими криміналістичними видами досліджень, такими як генетична (ДНК) експертиза, трасологія, комп'ютерна криміналістика. Використання комплексного підходу дозволяє створити повну картину злочину: визначити не лише особу злочинця, але й характер його дій, послідовність подій та засоби, що застосовувалися під час злочину. У цьому контексті дактилоскопична інформація виступає елементом доказової бази, що підтверджує або спростовує версії слідства.

Законодавче забезпечення дактилоскопичної експертизи в Україні ґрунтується на нормах Кримінального процесуального кодексу України, закону України «Про судову експертизу», а також наказів Міністерства внутрішніх справ України щодо ведення дактилоскопичних обліків та функціонування експертно-криміналістичних підрозділів. Ці нормативно-правові акти визначають порядок призначення експертизи, права й обов'язки експертів, вимоги до результатів експертних досліджень і процедури внесення даних до національних баз [3, 4].

Аналіз сучасного стану дактилоскопичної експертизи свідчить, що її ефективність безпосередньо залежить від кваліфікації експертів, якісного технічного забезпечення та належної інтеграції баз даних між правоохоронними структурами. Серед проблем, що

гальмують розвиток галузі, варто відзначити недостатню уніфікацію програмного забезпечення, відсутність міждержавного обміну даними в реальному часі, а також потребу в оновленні технічних стандартів і методик дослідження. Водночас позитивним напрямом є активна співпраця з Інтерполом, що забезпечує міжнародний обмін дактилоскопічною інформацією в боротьбі з транскордонною злочинністю.

Отже, сучасні можливості дактилоскопічної експертизи виходять далеко за межі традиційного аналізу слідів пальців. Завдяки розвитку цифрових технологій, використанню штучного інтелекту, машинного навчання та 3D-моделювання, вона перетворюється на високоточну криміналістичну дисципліну, здатну вирішувати широкий спектр завдань – від ідентифікації особи до реконструкції обставин злочину. Подальша інтеграція дактилоскопічних систем у національні та міжнародні бази даних, модернізація експертних підрозділів і удосконалення методологічної бази є ключовими умовами підвищення результативності розслідування злочинів в Україні. Перспективи розвитку дактилоскопічної експертизи полягають у подальшій цифровізації, автоматизації та інтеграції з іншими видами криміналістичних досліджень. Зокрема, очікується широке впровадження штучного інтелекту для автоматичного розпізнавання слідів рук і підвищення точності ідентифікації, створення єдиної міжнародної бази дактилоскопічних даних, що дозволить ефективніше боротися з транскордонною злочинністю. Перспективним напрямом також є використання 3D-технологій, біометричних сенсорів нового покоління та мобільних експрес-комплексів для оперативного збору слідів на місці події.

Таким чином, дактилоскопічна експертиза перетворюється на високотехнологічний інструмент, що забезпечує швидке, точне й надійне встановлення істини під час розслідування злочинів.

1. Шинкаренко А. О. Сучасні методи дактилоскопічної експертизи та їх можливості. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі*. 2025. С. 190.
2. Коваленко В. В. Можливості судових трасологічних експертиз та особливості їх призначення під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими групами чи злочинними організаціями. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право* 4.85. 2024. С. 103-110.
3. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

Mykyta PAVLENKO

cadet of the faculty of specialist training
of pre-trial investigation bodies
of the National Police of Ukraine

Language consultant:

Volodymyr KRASNOPOLSKYI,

Professor of the Department
of Language Training
of Dnipro State University
of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine),
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

PECULIARITIES OF INTERROGATION TACTICS FOR VICTIMS OF CONFLICT-RELATED SEXUAL VIOLENCE: ADVANTAGES OF INVOLVING FEMALE OFFICERS

Conflict-related sexual violence (CRSV) is recognized by the international community as a war crime and a tool of warfare aimed at degrading human dignity and destroying the social fabric of communities. In the context of modern armed conflicts, the effectiveness of documenting such crimes depends directly on the quality of the initial procedural actions, particularly the interrogation of victims.

The interrogation tactics in the CRSV categories require law enforcement agencies to move

away from traditional inquisitorial methods in favor of a human-centered, trauma-informed approach. In this process, the involvement of female officers becomes a critical factor that determines not only the psychological state of the victims but also the legal prospects of the criminal proceedings. In the spring of 2022, after the de-occupation of the territories of Kyiv, Chernihiv, and Sumy regions, facts of mass murders, kidnappings, torture, and rape were revealed. Sexual violence (rape), according to some military critics, began to be massively used by the military of the Russian Federation as a type of weapon [1, p. 312].

The main obstacle to investigating CRSV is stigmatization and the fear of re-traumatization (revictimization) of the victims during communication with official representatives of the authorities. The use of female officers for interrogation is based on the concept of a “safe space”. Victims of combatant violence (mostly male) subconsciously associate a male figure with the aggressor, which can trigger dissociation, numbness, or panic attacks during interrogation. The presence of a female interviewer helps reduce neurobiological stress, allowing the victim to focus on reconstructing the chronology of events. This contributes to obtaining more detailed and consistent testimony, which is necessary for identifying the perpetrators and the circumstances of the crime.

The tactics of interrogation in CRSV differ significantly from classic criminal cases due to the high degree of intimacy and shame experienced by victims. Female officers tend to use active listening techniques and verbal support more often, which are key to establishing rapport (trusting contact). In cases of sexual violence, details are crucial: descriptions of smells, sounds, and specific features of the aggressor or the environment. The female lens of the interview allows for delicately asking clarifying questions about physiological and emotional aspects that the victim might conceal or avoid when talking to a man due to cultural or gender barriers. Thus, involving women increases the informativeness of interrogation protocols, which is critically important for international tribunals. Investigator consideration of the possible mental states of female victims and the factors that influence their formation helps predict the tactics of interrogating female victims of violent crimes at any stage of the investigation [2, p. 12].

An important aspect of interrogation tactics is to prevent “victim blaming.” Female officers, having undergone specialized training, are more likely to avoid subjective value judgments about the behavior of victims at the time of the crime. This creates an atmosphere of validation of feelings, in which the victim is perceived as a witness-survivor rather than as an object of manipulation. This approach has a long-term effect: it increases trust in the entire law enforcement system and encourages other victims to report crimes. In addition, the presence of a woman during medical examinations or investigative experiments ensures compliance with international human rights standards and ethical norms of justice.

The involvement of female officers in interrogation tactics in CRSV cases is not a formality, but a necessary condition for an objective investigation of war crimes. This allows transforming interrogation from a source of additional stress into a tool for restoring justice. Thanks to a gender-sensitive approach, law enforcement agencies receive high-quality evidence while minimizing damage to victims' mental health [3]. The development of specialized women's units or the integration of female detectives into investigative groups is a strategic step for Ukraine and any state facing the challenges of armed conflicts, on the way to punishing the aggressor and rehabilitating the victims.

1. Legka O. V. Features of protection of the rights of victims of sexual violence related to the conflict: domestic and international experience. *All-Ukrainian Scientific Journal «Law and Society»*. *International Law*, No. 2, 2024. P. 311-317.

2. Matyushkova T. P. Tactics of interrogation of female victims of violent crimes: author's abstract of the dissertation of the candidate of legal sciences. Kharkiv National University of Internal Affairs. Kharkiv: 2006. 20 p.

3. How to conduct a survey of survivors of conflict-related sexual violence. URL : <https://jurfem.com.ua/yak-provodyty-opytuvannya-poterpilykh-vid-snpk/> (date of application: 23.02.2026).

Олександра ПАРЧЕВСЬКА
курсант ННІ поліцейської діяльності

Науковий керівник:
Юлія ЧОРНОУС
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія та запровадження правового режиму воєнного стану зумовили кардинальну трансформацію злочинного середовища, що вимагає негайного оновлення криміналістичного інструментарію протидії організованих злочинності [1, с. 15]. Сучасні організовані злочинні угруповання (ОЗУ) продемонстрували високий рівень адаптивності, швидко переорієнтувавши свою діяльність на нові, специфічні для воєнного часу сфери: незаконний обіг зброї та товарів військового призначення, системне розкрадання гуманітарної допомоги, організацію масштабних схем незаконного перетину державного кордону, а також мародерство у промислових масштабах. Головним криміналістичним викликом сьогодення є те, що традиційні методики розслідування виявляються малоефективними через зміну механізмів слідоутворення, катастрофічний дефіцит часу, обмежений або повністю відсутній доступ до місць вчинення злочинів (особливо на деокупованих територіях та в зонах активних бойових дій) і масове використання злочинцями новітніх технологій для конспірації [2, с. 42].

Відповідно, сучасна криміналістика має розробити та запропонувати принципово нові, оптимізовані алгоритми дій слідчих та оперативних підрозділів. Ці алгоритми повинні враховувати не лише змінену структуру злочинної діяльності, але й безпрецедентні умови роботи правоохоронної системи, де пріоритетом стає збереження життя особового складу при одночасному забезпеченні належної фіксації доказової бази. Особливої уваги вимагає дослідження інтеграції загально-кримінальної організованої злочинності з диверсійно-розвідувальною діяльністю ворожих спецслужб, що створює гібридні загрози національній безпеці та потребує залучення методів контррозвідувального забезпечення до традиційних криміналістичних процедур. Дослідження криміналістичної характеристики сучасних ОЗУ свідчить про їхню транснаціоналізацію, перехід до жорстко ієрархічних мережевих структур, які здатні функціонувати децентралізовано, що робить неможливим знешкодження угруповання шляхом ізоляції лише одного з його лідерів [1, с. 112]. В умовах воєнного стану злочинці максимально відмовилися від фізичних контактів під час підготовки та вчинення злочинів, активно використовуючи зашифровані канали зв'язку (захищені месенджери, комунікацію в Darknet) та анонімізовані фінансові інструменти, зокрема криптовалютні міксери, що суттєво ускладнює виявлення злочинних зв'язків та відстеження руху тінювих капіталів [3, с. 84]. Стратегічним напрямом вдосконалення криміналістичної методики є безальтернативний перехід від реактивного підходу у розслідуванні до проактивного моделювання злочинної діяльності, де фундаментом стає аналітична розвідка на основі відкритих джерел (OSINT), кримінальний аналіз великих масивів даних (Big Data) та передова цифрова криміналістика [2, с. 68]. Це вимагає від органів досудового розслідування формування нових типових інформаційних моделей злочинів, де цифрові сліди (лог-файли, електронні листування, транзакції на блокчейні, дані геолокації) розглядаються не як допоміжне, а як первинне та найбільш інформативне джерело доказової інформації [3, с. 86]. У цьому контексті надважливим стає розроблення методичних рекомендацій щодо дистанційного вилучення інформації з електронних систем та подолання криптографічного захисту носіїв інформації, вилучених під час обшуків у фігурантів кримінальних проваджень.

З погляду криміналістичної тактики та організаційного забезпечення, протидія ОЗУ в умовах війни потребує впровадження інноваційних форм проведення слідчих (розшукових) дій із мінімізацією ризиків для слідчо-оперативних груп [2, с. 105]. Йдеться про системне розширення практики використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) для огляду

великих територій, застосування технологій 3D-сканування та фотограмметрії для фіксації обставин злочину без тривалого фізичного перебування на потенційно замінованих або обстрілюваних ділянках [2, с. 108].

Особливої уваги заслуговує зміна тактики допиту затриманих учасників ОЗУ: слідчі повинні враховувати високий рівень психологічного напруження, можливу наявність у підозрюваних бойового досвіду, ПТСР або спеціальної підготовки з протидії поліграфологічним та тактичним прийомам допиту [4, с. 80]. Тактичні прийоми повинні ґрунтуватися на психологічному механізмі реалізації [5, с. 13].

Окремим надзвичайно важливим елементом криміналістичної протидії є трансформація підходів до призначення та проведення судових експертиз в умовах воєнного стану. З огляду на специфіку вчинюваних ОЗУ кримінальних правопорушень, на передній план виходить необхідність комплексного застосування судово-балістичних, вибухотехнічних, економічних та комп'ютерно-технічних експертиз [2, с. 125]. Ускладнення логістичних ланцюгів та руйнування частини експертних установ вимагають від органів досудового розслідування оптимізації процесу збирання зразків для порівняльного дослідження та більш активного залучення мобільних експертних лабораторій. Крім того, критичного значення набуває міжнародне криміналістичне співробітництво, оскільки легалізація доходів, здобутих злочинним шляхом, розкрадання гуманітарної допомоги та контрабанда зброї сьогодні мають чітко виражений транснаціональний характер [1, с. 115]. Відповідно, слідчі підрозділи повинні інтенсифікувати обмін криміналістично значущою інформацією каналами Європолу та Інтерполу, використовуючи їхні бази даних для автоматизованої ідентифікації осіб, зброї та фінансових активів, задіяних у тіньових схемах. Сучасна парадигма розслідування вимагає ширшого створення міжнародних спільних слідчо-оперативних груп (Joint Investigation Teams), що дозволяє об'єднати криміналістичний потенціал та інноваційні технічні засоби різних держав для документування діяльності транскордонних злочинних синдикатів [3, с. 91].

Підсумовуючи, ефективність криміналістичного забезпечення протидії організованим злочинностям прямо залежить від здатності правоохоронної системи до глибинної технологічної модернізації, забезпечення слідчих портативними криміналістичними лабораторіями та розробки міжвідомчих тактичних операцій, адаптованих під екстремальні правові та фізичні умови воєнного стану [2, с. 182]. Подальші наукові розробки у цій сфері мають бути зосереджені на створенні єдиної міжвідомчої електронної бази криміналістичних знань та інтеграції алгоритмів штучного інтелекту для розпізнавання патернів організованої злочинної діяльності у масивах неструктурованих даних, що дозволить правоохоронцям діяти на випередження.

1. Актуальні проблеми протидії злочинності і корупції : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Харків : НДІ вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса, 2023. 320 с. URL : https://ivpz.kh.ua/wpcontent/uploads/2024/01/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84_22.12.2023.pdf (дата звернення: 26.02.2026).

2. Сучасні криміналістичні засоби та методи протидії злочинності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. 248 с. URL : <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi78/0058151.pdf> (дата звернення: 26.02.2026).

3. Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану : матеріали наук.-практ. конф. Київ : НАВС, 2023. 210 с. URL : https://www.navs.edu.ua/files/kafedru/ord/2023/mater_konf_300323.pdf (дата звернення: 26.02.2026).

4. Тичина Д., Антошук А., Перцев Р. Психологічна готовність поліцейських до розслідування воєнних злочинів. Юридична психологія. 2024. № 1. С. 79–85. URL : <https://psychped.navs.edu.ua/index.php/psychped/issue/download/88/47> (дата звернення: 26.02.2026).

5. Чорноус Ю. М. Психологічні основи реалізації тактичних прийомів. *Юридична психологія* : наук. журн. / редкол. : Ю. М. Чорноус (голов. ред) та ін. Київ.: Нац. акад. внутр. справ. №1 (26). 2020. С. 13-22. doi: <https://doi.org/10.33270/03202601.13> (дата звернення: 26.02.2026).

Денис ПАТРЕТНИЙ

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Володимир ПРИЛОВСЬКИЙ

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ТАКТИКО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБШУКУ ОСІБ,
ПІДОЗРЮВАНИХ У ВЧИНЕННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ**

Обшук особи, підозрюваної у вчиненні воєнних злочинів (передбачених ст. 433–438-1 КК України), є однією з найбільш ризикованих та відповідальних слідчих дій у криміналістичній практиці. Умови воєнного стану в Україні, які були встановлені Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року №64/2022, визначають нові вимоги до організації та процесуального порядку проведення обшуку, оскільки здійснюється в умовах підвищеного загрозливого середовища [2, с. 122]. Специфіка об'єкта обшуку – особа, яка має бойовий досвід, навички володіння зброєю та, ймовірно, перебуває у стані високої психологічної напруги, – вимагає від правоохоронних органів застосування особливих тактичних прийомів. Основна мета такої дії згідно зі ст. 234 та 236 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) полягає не лише у виявленні знарядь злочину, а й у забезпеченні безпеки учасників процесу та фіксації доказів, що підтверджують порушення законів та звичаїв війни.

Криміналістична методика наголошує на пріоритетності безпеки при проведенні особистого обшуку «воєнного» злочинця. З огляду на ймовірність наявності прихованої зброї, вибухових пристроїв або засобів самоліквідації, обшук має проводитися за силової підтримки спецпідрозділів. Тактично доцільно застосовувати метод «попереднього контролю», коли підозрюваний перебуває у положенні, що обмежує його мобільність (наприклад, обличчям до стіни з широко розставленими ногами або в положенні лежачи). Відповідно до ч. 5 ст. 236 КПК України, обшук особи здійснюється особами тієї самої статі у присутності адвоката, представника на вимогу такої особи, що забезпечує не лише етичні стандарти, а й мінімізує конфліктні ситуації під час фізичного контакту [1].

Ч. 7 ст. 223 вказує на те, що огляд та обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Однак, у п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України зазначається, що в разі потенційної небезпеки для життя чи здоров'я понятих або об'єктивної неможливості їх залучення до проведення огляду та обшуку особи, така слідча (розшукова) дія може проводитися без участі понятих та за умови обов'язкової фіксації доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [1].

На відміну від загальнокримінальних злочинів, обшук воєнного злочинця спрямований на виявлення специфічних речових доказів, що вказують на приналежність до конкретного підрозділу, ієрархічний статус та участь у конкретних операціях. До об'єктів особливої уваги належать:

- цифрові носії: смартфони, карти пам'яті та флеш-драйви, що можуть містити фото- чи відеофіксацію злочинів, координати цілей або накази від командування;
- документація: військові квитки, посвідчення, дорожні листи, топографічні карти з помітками, а також особисті щоденники;
- специфічне спорядження: жетони, елементи уніформи, шеврони, а також трофейні речі, що можуть належати потерпілим цивільним особам;
- біологічні та хімічні сліди: залишки порохових газів на одязі та шкірі, сліди специфічних мастил або часток ґрунту з місць вчинення злочинів.

Відповідно до ст. 107 КПК України, за клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим, також, про застосування технічних засобів фіксування процесуальної дії заздалегідь повідомляються особи, які беруть участь у процесуальній дії [1]. Безперервний відеозапис дозволяє попередити заяви захисту про «підкидання» речових доказів та фіксує первинні реакції підозрюваного. Під час особистого обшуку особлива увага приділяється послідовності: від верхнього одягу до вмісту кишень та обстеження тіла (за необхідності залучається медичний працівник). Слідчий зобов'язаний занести до протоколу кожну вилучену річ із детальним описом її індивідуальних ознак, що є критичним для подальшої ідентифікації знарядь катувань або мародерства.

Криміналістична етика при обшуку підозрюваних у воєнних злочинах вимагає суворого дотримання Женевських конвенцій про поводження з військовополоненими (якщо особа підпадає під цей статус) та норм Міжнародного кримінального суду. Будь-яке приниження гідності під час обшуку може зробити докази недопустимими у міжнародних трибуналах. Слідчий має поводитися професійно, нейтралізуючи будь-які прояви емоційної агресії, що часто виникають при розслідуванні звірств проти цивільного населення [3].

Отже, обшук особи підозрюваної у воєнних злочинах – це не просто механічна дія з вилучення предметів, а складна тактична операція. Її успіх залежить від синергії криміналістичної техніки (використання металошукачів, хімічних тестів) та процесуальної точності. Виявлені під час такого обшуку цифрові сліди та документи часто стають «золотим стандартом» доказів, що дозволяють встановити ланцюжок командування та довести системний характер воєнних злочинів. Таким чином, якісне проведення цієї дії є першим кроком до відновлення міжнародної справедливості та покарання за найважчі злочини проти людства.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI : станом на 20 лют. 2026 р. Верховна Рада України : сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 24.02.2026).

2. Гаркуша А.Г., Цапович В.А. Процесуальні особливості проведення обшуку в умовах воєнного стану. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. Випуск 2. Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 121-126.

3. Коли особистий обшук буде правомірним: 5 критеріїв, які варто враховувати. URL: <https://unba.org.ua/news/8449-koli-osobistij-obshuk-bude-pravomirnim-5-kriteriiv-yaki-varto-vrahovuvati.html> (дата звернення: 24.02.2026).

Марія ПЛЕСКУН

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Людмила КРИВДА

доцент кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Одеського державного
університету внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна),
доктор філософії

МЕТОДИ ТА ВПРОВАДЖЕННІ ІННОВАЦІЙ У ПРОЦЕС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

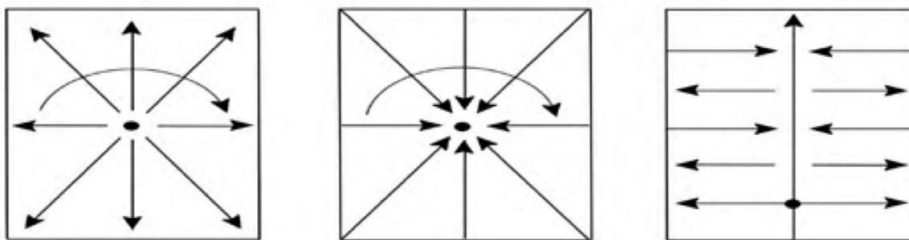
Ефективність боротьби зі злочинністю в сучасних умовах значною мірою залежить від здатності правоохоронних органів швидко й якісно фіксувати послідовну картину події. Огляд, що є однією з найбільш важливих та незамінних слідчих дій, слугує основою для побудови всієї подальшої структури розслідування. Саме під час огляду відбувається початкове вивчення об'єктивної реальності кримінального правопорушення. Це дозволяє не

лише отримати прямі та побічні докази, але й розробити робочі версії, визначити напрями розшукових заходів і встановити особу злочинця у найкоротші терміни.

Дослідження методів проведення огляду зумовлена швидким розвитком науково-технічного прогресу, а також зміненням характером сучасної злочинності, яка стає все складнішою, більш інтелектуальною та технологічно орієнтованою. Хоча такі традиційні підходи до огляду, як концентричний, ексцентричний чи фронтальний методи, і залишаються класичною основою, вони вже не відповідають усім запитам сучасності. Сьогодні їх необхідно доповнювати інноваційними інструментами цифрової візуалізації, лазерного сканування та аналітичного моделювання. Помилковий вибір методу або формальний підхід до дослідження місця події може призвести до втрати важливої доказової інформації, яку часто неможливо відновити на наступних етапах розслідування.

У системі криміналістичної тактики слідчий огляд посідає домінуюче місце як ключова інформативно-пошукова дія, спрямована на безпосереднє сприйняття та фіксацію обставин кримінального правопорушення. Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України, огляд місця події є унікальною процесуальною дією, оскільки у невідкладних випадках він може передувати внесенню відомостей до ЄРДР, що підкреслює його критичне значення для оперативного встановлення об'єктивної істини. Безпосередність сприйняття об'єктів слідчим дозволяє отримувати доказову інформацію з мінімальними перекручуваннями, забезпечуючи дотримання таких тактичних засад, як об'єктивність, повнота та невідкладність [3, с. 86-87].

Процесуальна та практична реалізація огляду традиційно структурується на підготовчий, робочий та заключний етапи, кожен з яких вимагає застосування специфічних пізнавальних інструментів [3, с. 87]. Ключовим аспектом робочого етапу є вибір методів дослідження простору, що в криміналістиці класифікуються за способом сприйняття та напрямом руху. Зокрема, поєднання статичного методу, що передбачає фіксацію обстановки у нерухомому стані, з динамічним методом, який дозволяє детально досліджувати властивості об'єктів через їх переміщення, створює умови для всебічного вивчення речових доказів. Вибір просторових методів огляду диктується особливостями місцевості та механізмом скоєння злочину. Ексцентричний метод доцільно застосовувати у випадках, коли центр події чітко визначений, тоді як концентричний підхід – від периферії до центру – є ефективним для збереження слідів на підступах до епіцентру. Для обстеження значних територій незамінним стає фронтальний метод або секторний підхід, що дозволяє систематизувати пошук на відкритій місцевості. До того ж, слідчий має обирати між суцільним дослідженням всієї території та вибіркоким аналізом окремих ділянок, орієнтуючись на найбільш вірогідні місця знаходження слідів злочину [3, с. 88-89].

[2, с. 95]

Результативність огляду та його доказове значення у судовому розгляді прямо залежать від точності фіксації, передбаченої нормами КПК України. Використання вимірювання, фотографування, відеозапису та виготовлення відбитків у межах обраних методів дозволяє трансформувати матеріальні сліди у належну процесуальну форму. Таким чином, науково обґрунтована комбінація методів огляду виступає гарантом повноти формування доказової бази та мінімізації слідчих помилок на початковому етапі розслідування [6].

Обґрунтування перспектив впровадження інновацій у процес огляду місця події базується на необхідності подолання технологічного бар'єру між еволюцією способів вчинення злочинів і методами їх розслідування. Сучасна криміналістика все частіше переходить від традиційного візуального аналізу до використання цифрових технологій просторової аналітики [7, с. 87]. На особливу увагу заслуговує використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА),

які стають невід'ємною частиною сучасного процесу огляду завдяки їхній здатності оперативно забезпечувати широкий спектр даних у реальному часі [5, с. 46].

Особливої уваги заслуговує використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА), які суттєво розширюють можливості фронтальних і секторних методів огляду, особливо на значних за площею або важкодоступних територіях. Застосування БПЛА, оснащених камерами високої роздільної здатності та тепловізорами, дозволяє оперативно проводити аерофотозйомку для створення ортофотопланів — детальних цифрових карт місцевості, що мають високу точність масштабування. Це забезпечує фіксацію взаєморозташування об'єктів на великих відстанях, що є критично важливим при розслідуванні ДТП, авіакатастроф або злочинів, вчинених у природному середовищі. Крім того, дрони дозволяють здійснювати пошукові заходи та огляд з ракурсів, недоступних для наземних спостерігачів, що мінімізує ризик пошкодження слідів самими учасниками оглядової групи [4, с. 72-73]

Важливою умовою легітимності отриманих даних є суворе дотримання процесуальної форми. Застосування технічних засобів фото-, відеозапису та кінозйомки за допомогою БПЛА має здійснюватися відповідно до вимог статті 245-1 КПК України, яка регламентує порядок одержання зразків для експертизи та особливості фіксації обставин правопорушення. Оскільки технічні засоби фіксації є невід'ємним елементом формування доказової бази, їх використання потребує неухильного дотримання встановлених законом норм.

Особлива увагу приділяється оформленню протоколу огляду як основного процесуального документа. Згідно з вимогами частин 2 і 3 статті 104 та частини 2 статті 107 КПК України, у вступній частині протоколу обов'язково зазначаються відомості про залученого спеціаліста (ПІБ, посада), а також фіксується факт роз'яснення йому прав та обов'язків. Усі учасники слідчої дії мають бути заздалегідь поінформовані про застосування технічних засобів фіксації, що обов'язково відображається у документі разом із персональними даними кожної особи. У протоколі необхідно детально описати технічні характеристики застосованих пристроїв: марку, модель та серійний номер БПЛА, а також параметри носіїв інформації (тип, модель та обсяг карти пам'яті). Окремим важливим аспектом є фіксація метеорологічних умов на момент польоту: температури повітря, рівня видимості, вологості, атмосферного тиску та швидкості вітру. Такі деталі є необхідними для підтвердження об'єктивності отриманих зображень та можливості їх подальшої експертної оцінки. Таким чином, чітке дотримання процесуального алгоритму забезпечує належність та допустимість доказів, отриманих за допомогою інноваційних методів аерофотозйомки [8, с. 106-107].

Одним із перспективних напрямів є використання мультиспектрального освітлення та портативних експрес-аналізаторів для виявлення невидимих біологічних слідів ще на початковому етапі огляду, без порушення їхньої структури [5, с. 65-66]. Інтеграція таких високих технологій не замінює класичні методи розслідування, а навпаки, надає їм нових можливостей. Завдяки цим підходам протокол стає не просто описом ситуації, а формуванням багатовимірної цифрової моделі доказової бази. Це дозволяє відтворювати місце події у віртуальній реальності під час судових розглядів, забезпечуючи максимальну наочність та об'єктивність під час процесу доказування.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2. Кривда Л. С. Сучасні можливості використання безпілотних літальних апаратів при огляді місця події. Юридичний вісник. 2022. № 1. С. 138–144.

3. Сабадаш В. П., Ларкін М. О. Криміналістика : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 228 с.

4. Криміналістика [текст] : підручник. / В. В. Пяковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

5. Степанюк Р. Л., Гусєва В. О. Сучасні криміналістичні засоби та методи протидії злочинності : навч. посіб. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2024. 236 с.

6. ТАКТИЧНІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ : мультимедійний навч. посіб. / Нац. акад. внутр. справ. Київ : НАВС, 2021. URL : https://arm.navs.edu.ua/books/insp_krym/inspection/inspection_features1.html

7. Горпинич М. С. Використання БПЛА під час огляду місця події. Сучасні криміналістичні засоби та методи протидії злочинності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 20 груд. 2024 р.). Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 87–89.

8. Івасишин Т. М., Ленський М. М. Застосування безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події: криміналістичні аспекти. Прикарпатський юридичний вісник. 2025. Вип. 3 (54). С. 132–137.

Мар'яна ПОЛІЩУК

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Людмила КРИВДА

доцент кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Одеського державного
університету внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна),
доктор філософії

ДАКТИЛОСКОПІЯ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИ ЗА ВІДБИТКАМИ ПАЛЬЦІВ

Сучасна система криміналістики в Україні значною мірою спирається на методи ідентифікації особи, серед яких ключову роль відіграють дактилоскопічні та біометричні технології. Історично впровадження ідентифікації за відбитками пальців на території України відбулося ще в радянський період, коли цей метод використовувався для обліку осіб, причетних до злочинної діяльності, у кримінальних провадженнях та в роботі міліцейських органів. Наукові засади дактилоскопії ґрунтуються на принципах унікальності та незмінності папілярних ліній протягом усього життя людини, що зумовлює високий рівень достовірності цього методу в криміналістичній експертизі [1, с. 45].

У сучасних умовах дактилоскопічні методи активно застосовуються в діяльності Державного бюро розслідувань, Національної поліції України та органів системи МВС з метою реєстрації осіб, причетних до вчинення кримінальних правопорушень, а також для запобігання злочинності [2, с. 112]. Зокрема, під час оформлення біометричних паспортів Державна міграційна служба України використовує цифрові зразки відбитків пальців для підтвердження особи, що істотно зменшує ймовірність шахрайських дій та фальсифікації документів.

Криміналістичні підрозділи України широко застосовують автоматизовані інформаційні системи для оперативного пошуку та зіставлення відбитків пальців у великих масивах даних, зокрема в Єдиній автоматизованій системі дактилоскопічних обліків. Завдяки таким системам правоохоронні органи мають можливість швидко встановлювати особу злочинця або підозрюваного навіть у складних кримінальних провадженнях. Автоматизовані дактилоскопічні бази даних активно використовуються під час розслідування тяжких злочинів, зокрема умисних убивств і злочинів, пов'язаних з організованою злочинністю [3, с. 78]. Ефективність автоматизації проявляється у скороченні строків розкриття злочинів, що є особливо важливим в умовах зростання кількості складних економічних та кримінальних правопорушень в Україні. Так, упродовж 2022–2023 років у містах Києві та Львові правоохоронні органи застосовували автоматизовані дактилоскопічні системи для встановлення осіб, причетних до серії квартирних крадіжок, що дало змогу оперативно затримати підозрюваних і повернути викрадене майно [4, с. 203].

Дактилоскопія розглядається як один із методів встановлення та ідентифікації особи за допомогою відбитків пальців рук, що ґрунтується на унікальності та неповторності папілярного візерунка шкіри людини [7, с. 3].

У криміналістичній науці особлива увага приділяється слідам рук, що зумовлено низкою об'єктивних чинників. По-перше, взаємодія руки людини з різноманітними предметами зазвичай відбувається за участю долонної поверхні кисті. По-друге, пальці та долоні рук мають потово-жирові виділення, які сприяють утворенню слідів нашарування на поверхнях предметів. По-третє, шкіра руки характеризується специфічними фізіологічними та морфологічними властивостями, що забезпечують формування індивідуальних слідів.

На долонній поверхні кінцевих, або нігтьових, фаланг пальців рук розташовані рельєфні папілярні лінії, структура яких формується рядами гребінчастих виступів шкіри, розділених між собою борознами. Сукупність таких ліній утворює складні шкірні узорі, що

поділяються на дугові, петльові та завиткові. Зазначені узори характеризуються рядом важливих властивостей.

Зокрема, їм притаманна індивідуальність, що полягає в унікальності кожного папілярного малюнка, який відрізняється за конфігурацією, розташуванням і взаємним поєднанням ліній та не повторюється в іншій особи. Другою суттєвою властивістю є відносна стійкість, яка проявляється в незмінності зовнішньої будови папілярного узору. Така структура формується ще на етапі внутрішньоутробного розвитку людини й зберігається протягом усього життя, а також після смерті — до моменту повного розкладання тіла. Третьою характерною рисою є відновлюваність, що полягає у здатності папілярних ліній відтворюватися у первісному вигляді після поверхневих ушкоджень шкірного покриву.

Сукупність зазначених властивостей папілярних узорів створює надійну наукову основу для використання дактилоскопії у криміналістичній практиці. Зокрема, це дозволяє здійснювати криміналістичну ідентифікацію особи за відбитками пальців, виявленими на місці вчинення злочину; встановлювати особу злочинця, який раніше перебував на дактилоскопічному обліку як судимий, за допомогою дактилоскопічної реєстрації; проводити ідентифікацію невпізнаних трупів; здійснювати розшук осіб, які зникли безвісти; а також встановлювати факт вчинення кількох злочинів однією особою або одного злочину групою осіб [7, с. 4].

Поряд із дактилоскопією в Україні дедалі ширше впроваджуються біометричні технології, зокрема розпізнавання обличчя, райдужної оболонки ока, голосу та інших фізіологічних характеристик людини. Зазначені технології використовуються як додаткові інструменти ідентифікації та часто поєднуються з дактилоскопічними методами. Наприклад, у багатьох підрозділах Національної поліції України функціонують системи розпізнавання обличчя, які дозволяють встановлювати осіб, що перебувають у розшуку або вчиняють порушення громадського порядку [5, с. 67]. Крім того, біометричні технології застосовуються для контролю доступу до об'єктів з підвищеним рівнем безпеки, зокрема державних установ та банківських закладів, з метою запобігання шахрайським діям [8, с. 88].

Сукупність зазначених властивостей папілярних узорів створює надійну наукову основу для використання дактилоскопії у криміналістичній практиці. Зокрема, це дозволяє здійснювати криміналістичну ідентифікацію особи за відбитками пальців, виявленими на місці вчинення злочину; встановлювати особу злочинця, який раніше перебував на дактилоскопічному обліку як судимий, за допомогою дактилоскопічної реєстрації; проводити ідентифікацію невпізнаних трупів; здійснювати розшук осіб, які зникли безвісти; а також встановлювати факт вчинення кількох злочинів однією особою або одного злочину групою осіб [7, с. 4].

Практична реалізація зазначених можливостей дактилоскопії в Україні забезпечується функціонуванням системи дактилоскопічного обліку, яка є складовою інформаційних ресурсів Міністерства внутрішніх справ України. Формування, ведення та використання таких обліків здійснюється підрозділами інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України на центральному та регіональному рівнях. Основу дактилоскопічного обліку становлять автоматизовані дактилоскопічні ідентифікаційні системи, зокрема АДИС «ДАКТО-2000» та АДИС «Сонда», що використовуються в діяльності експертних підрозділів МВС України.

Зазначені системи забезпечують автоматизований облік дактилоскопічних карт осіб, затриманих за підозрою у вчиненні кримінальних правопорушень, осіб, які не можуть повідомити відомості про себе через стан здоров'я чи вік, а також невпізнаних трупів. Попри окремі технічні та організаційні недоліки, дактилоскопічні автоматизовані системи демонструють високі показники ефективності при порівнянні слідів та дактилоскопічних карт, що підтверджує їх значущість у практиці розслідування злочинів.

Поряд із дактилоскопією в Україні дедалі ширше впроваджуються біометричні технології, зокрема розпізнавання обличчя, райдужної оболонки ока, голосу та інших фізіологічних характеристик людини. Зазначені технології використовуються як додаткові інструменти ідентифікації та часто поєднуються з дактилоскопічними методами. Наприклад, у багатьох підрозділах Національної поліції України функціонують системи розпізнавання обличчя, які дозволяють встановлювати осіб, що перебувають у розшуку або вчиняють порушення громадського порядку [9, с. 67]. Крім того, біометричні технології застосовуються для контролю доступу до об'єктів з підвищеним рівнем безпеки, зокрема державних установ та банківських закладів, з метою запобігання шахрайським діям [8, с. 88].

Отже, дактилоскопія залишається одним із найбільш надійних та ефективних

методів криміналістичної ідентифікації особи, що ґрунтується на унікальності, стійкості та відновлюваності папілярних узорів пальців рук. Її практичне застосування в Україні забезпечується функціонуванням системи дактилоскопічного обліку та використанням автоматизованих дактилоскопічних ідентифікаційних систем, які суттєво підвищують результативність розкриття злочинів. Водночас розвиток сучасних біометричних технологій зумовлює необхідність комплексного підходу до ідентифікації особи, поєднання дактилоскопічних і біометричних методів, а також подальшого вдосконалення нормативно-правового регулювання у цій сфері.

1. Антонюк П.Є., Білоус І.В., Крилевич Р.Б. та ін. Використання дактилоскопічних сканерів підрозділами Національної поліції України: методичні рекомендації. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2021. 30 с.
2. Негребецький В. Біометричні технології в криміналістиці: функції та можливості використання. Київ, 2021. 45 с.
3. Захаров В. П., Рудешко В. І. Біометричні технології в ХХІ столітті та їх використання правоохоронними органами: посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2015. 492 с.
4. Книженко С. О. Дактилоскопічний облік в Україні: правове регулювання та перспективи удосконалення. Київ, 2023. 68 с.
5. Міністерство внутрішніх справ України. Інноваційні методи, засоби та технології в криміналістиці. Київ, 2024. 110 с.
6. Шульженко А. В. Кримінально-процесуальне право та криміналістика: сучасні аспекти. Київ, 2024. 152 с.
7. Лазебний А. М. Значення дактилоскопії у криміналістиці на сучасному етапі – *Ірпінський юридичний часопис*, 2022. Вип. 1(8).
8. Рішення Конституційного Суду України від 29.06.2010 № 17-рп/2010 у справі № 1-25/2010. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ks10076?an=&ed=&dtm=&le=> (дата звернення: 30.01.2026).
9. Інструкція про порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку в органах внутрішніх справ та органах (установах) кримінально-виконавчої системи України: Наказ МВС України та ДДУПВП від 23.08.2002 № 823/188. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/REG7026> (дата звернення: 30.01.2026).

Ксенія РІЗВАНОВА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Ігор ПИРІГ

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

**ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ЕТИЧНОСТІ
В КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ФОТОГРАФІЇ**

Криміналістична фотографія є невід’ємною складовою криміналістичної техніки та важливим інструментом збирання, фіксації й дослідження доказів у кримінальному провадженні. Вона становить систему науково обґрунтованих положень, методів і технічних прийомів, спрямованих на об’єктивне, повне та достовірне відображення обстановки місця події, матеріальних об’єктів, слідів злочину, тілесних ушкоджень, а також дій учасників слідчих (розшукових) дій. Основне призначення криміналістичної фотографії полягає у збереженні доказової інформації в незмінному вигляді для її подальшого дослідження, оцінки та використання в суді [1, с. 191]. Водночас реалізація цього завдання нерозривно пов’язана з дотриманням принципу етичності, який виступає обов’язковою умовою законності та допустимості фотоматеріалів.

Принцип етичності в криміналістичному фотографуванні означає дотримання морально-правових норм, спрямованих на забезпечення поваги до гідності людини, її приватного життя, честі та репутації, а також недопущення приниження, знеособлення чи сенсаційного використання зображень. Особливого значення цей принцип набуває у ситуаціях, коли об'єктом фотографування є потерпілі, підозрювані або загиблі особи, а також коли фіксація пов'язана з насильством, смертю чи інтимною сферою життя людини. У таких випадках криміналіст зобов'язаний усвідомлювати, що фотографія є не лише доказом, а й потенційно сильним психологічним і соціальним чинником впливу.

Однією з найбільш етично чутливих проблем у криміналістичній фотографії є фіксація оголеного або частково оголеного людського тіла. Такі ситуації виникають під час фотографування трупів на місці події, документування тілесних ушкоджень у потерпілих або підозрюваних, а також у процесі проведення судово-медичних експертиз. З одного боку, етичні стандарти вимагають поваги до людської гідності, приватності та недопущення вторинної травматизації як самої особи (у разі живих учасників процесу), так і її близьких. З іншого боку, повна або часткова оголеність у багатьох випадках є об'єктивно необхідною для точної фіксації характеру, локалізації та механізму утворення тілесних ушкоджень. Свідоме приховування таких деталей, їх «прикриття» або виключення з фотозйомки з міркувань уявної естетичності може істотно знизити доказову цінність фотоматеріалів або зробити їх непридатними для використання у судовому процесі [2, с. 26-27].

У подібних ситуаціях ключового значення набуває принцип пропорційності, який передбачає співвідношення між необхідністю фіксації доказової інформації та мінімальним втручанням у сферу приватності людини. Фотографування повинно здійснюватися у закритих приміщеннях, без присутності сторонніх осіб, із розкриттям лише тих частин тіла, що мають безпосереднє значення для кримінального провадження. Зйомка має проводитися без акцентування на інтимних деталях, із нейтральними ракурсами та технічно стриманою композицією. Особливе значення має подальше зберігання таких фотоматеріалів: вони повинні перебувати під суворим контролем, з обмеженим доступом, а фототаблиці – містити виключно інформацію, необхідну для доказування, без зайвих, принизливих або емоційно забарвлених деталей [3, с. 310].

Етичні дилеми виникають також під час фотографування місця події, коли поруч із речовими доказами знаходяться предмети інтимного або соціально чутливого характеру. У таких випадках недопустимим є так зване «очищення кадру» – навмисне усунення або ігнорування певних об'єктів через їхню неестетичність чи соціальну стигматизованість. Подібні дії порушують принципи повноти й об'єктивності фіксації та можуть бути розцінені як маніпуляція доказами. Водночас фотографування таких предметів повинно здійснюватися нейтрально, без акцентів, коментарів чи оцінювальних суджень, щоб не принизити учасників процесу та не створити підстав для суспільного осуду поза межами кримінального провадження.

Нормативно-правову основу принципу етичності у криміналістичній фотографії становлять положення кримінального процесуального та конституційного законодавства. Відповідно до ст. 104 та 105 КПК України, фіксація слідчих (розшукових) дій має здійснюватися об'єктивно, повно та з дотриманням процесуальної форми [4]. Разом із цим ст. 28 Конституції України гарантує кожному право на повагу до його гідності, а ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод – право на повагу до приватного життя [5; 6]. Ця подвійність правових вимог зумовлює підвищені вимоги до професійної культури, моральної відповідальності та правової обізнаності особи, що здійснює фотофіксацію.

Отже, дотримання принципу етичності в криміналістичній фотографії є не факультативною рекомендацією, а обов'язковою умовою її законності, допустимості та легітимності як доказу. Професійний підхід полягає не в уникненні складних, соціально чутливих або «неестетичних» об'єктів, а в їх коректному, стриманому та правомірному документуванні з повагою до людської гідності. Саме такий підхід забезпечує баланс між інтересами правосуддя та фундаментальними правами людини, що є основою справедливого кримінального процесу та практичним втіленням принципу верховенства права.

1. Білоус В. В. Інноваційні технології розвитку криміналістики в умовах війни. *Проблеми законності. Special*. 2024. С. 191-211.

2. Перцев Р. Зарубіжний досвід техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. *Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції.

(м. Кропивницький, 27 жовтня 2022 р.). 2022. С. 25-31.

3. Швець О. М., Кривошук О. Г. Значення криміналістичної фотографії та відеозапису для досудового розслідування кримінальних проваджень. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 20 груд. 2024 р.). 2024. С. 310-312.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.02.2025).

5. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 11.12.2025).

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р.: станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 14.12.2025).

Марія СЕРГІЄНКО

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Тетяна ОРЛОВА

доцент кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

МОЖЛИВОСТІ ДНК-ЕКСПЕРТИЗИ У ВИРІШЕННІ ЗАВДАНЬ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ДНК-експертиза сьогодні є невід'ємним елементом сучасної криміналістики, що дозволяє з високою точністю встановлювати особу злочинця, ідентифікувати потерпілих та відтворювати обставини скоєння кримінальних правопорушень. Її застосування значно підвищує ефективність розслідування, оскільки навіть мінімальні сліди біологічного матеріалу, залишені на місці події, можуть стати ключовим доказом. В Україні розвиток законодавчої бази, що регламентує використання молекулярно-генетичних методів, відбувається динамічно, зокрема через запровадження Єдиного державного реєстру геномної інформації, що забезпечує централізовану обробку та зберігання даних практиці.

Згідно з положеннями закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», проведення молекулярно-генетичних досліджень здійснюється лише спеціально уповноваженими суб'єктами судово-експертної діяльності, що мають відповідні ліцензії та доступ до державних реєстрів. Ці дослідження проводяться на основі відібраного біологічного матеріалу та оформлених реєстраційних карток, що гарантує законність і достовірність отриманих результатів. Державне фінансування таких експертиз забезпечує можливість проведення досліджень у широкому масштабі, зокрема для встановлення особи безвісти зниклих чи постраждалих у кримінальних провадженнях [2, с.63].

Молекулярно-генетична експертиза виконує критично важливу роль у доказовій базі кримінальних проваджень. В умовах воєнного стану та скоєння воєнних злочинів її значення особливо зростає, оскільки необхідно ідентифікувати жертв масових убивств, відновлювати обставини скоєння злочинів та визначати походження знайдених біологічних слідів. Експертиза дозволяє точно встановити, чи належать знайдені сліди конкретній особі, що суттєво впливає на хід слідства та прийняття законних рішень судами.

Особливості застосування ДНК-експертизи в умовах воєнного стану визначаються специфікою оперативно-слідчих заходів. Під час проведення розслідувань злочинів, скоєних на тимчасово окупованих або звільнених територіях, важливо дотримуватися чітко визначеного порядку відбору зразків, забезпечення їх збереження та передачі до акредитованих лабораторій. Недотримання процедур може поставити під сумнів результати

експертизи, тому законодавство України детально регламентує всі етапи проведення таких досліджень [4, с.66].

Законодавчі акти України чітко визначають правові засади обробки, зберігання та використання геномної інформації. Закон «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» встановлює правила відбору біологічного матеріалу, проведення експертиз, внесення результатів до реєстру та захисту отриманих даних. Це забезпечує високу надійність експертних висновків і гарантує, що отримана інформація не може бути використана незаконно або викривлена [3, с.248].

Фінансування проведення ДНК-експертиз здійснюється за рахунок державного бюджету, що дозволяє забезпечити безперервне проведення досліджень у рамках кримінальних проваджень. Геномна інформація, отримана в результаті експертизи, протягом визначеного законодавством строку надсилається до адміністратора Електронного реєстру для державної реєстрації. Такий механізм забезпечує централізоване зберігання даних, що важливо для подальшого використання в судових справах та правоохоронній практиці [1, с. 518].

Особливу увагу законодавство приділяє умовам зберігання біологічного матеріалу, що є відібраним для державної реєстрації геномної інформації. Порядок зберігання визначається для різних категорій осіб, включаючи військовослужбовців, поліцейських та працівників служби цивільного захисту, і контролюється відповідними державними органами. Це дозволяє зберігати матеріал у безпечних умовах, запобігаючи його псуванню або незаконному використанню.

Знищення біологічного матеріалу також регламентується законодавством, що гарантує належний облік і захист персональних даних осіб, чия геномна інформація була зареєстрована. Процедури знищення здійснюються у визначений законом спосіб і під контролем державних органів, що мінімізує ризики витоку конфіденційної інформації та порушення прав людини [5, с.63].

Отже, молекулярно-генетична експертиза є надзвичайно важливим інструментом у розслідуванні кримінальних правопорушень, оскільки дозволяє не лише точно встановлювати особу злочинця та ідентифікувати жертв, а й відновлювати обставини скоєння злочинів. Високий рівень правового регулювання та організаційного забезпечення цієї діяльності забезпечує ефективне застосування ДНК-експертизи в кримінальному процесі, гарантує законність та достовірність отриманих результатів, а також сприяє захисту прав громадян і забезпеченню правосуддя.

1. Glynn C. L., Ambers A. Rapid DNA analysis – need, technology, and applications. *Portable Spectroscopy and Spectrometry*. 2021. Ch. 21. P. 515–543

2. Кирильчук О. Ідентифікації на основі ДНК у криміналістиці. Освітні та наукові інновації у сфері біології і збереження здоров'я людини : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Рівне, 14 груд. 2023 р.). Рівне : О. Зень, 2023. С. 63–64.

3. Степанюк Р. Експрес-аналіз ДНК у розслідуванні кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал*. - 2024.- № 2 (129). - С.247-254.

4. Степанюк Р. Криміналістичний ДНК-аналіз: стан і перспективи розвитку в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 3 (25). С. 60–80.

5. Степанюк Р. Л. Технології швидкого ДНК-тестування: ідентифікація жертв війни та вирішення інших завдань розслідування. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.)* : у 2-х ч. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. Ч. I. С. 63–64.

Вікторія СТАНКЕВИЧ

курсант факультету
підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Ганна БІДНЯК

старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
превентивної діяльності
та соціологічних досліджень
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ
ХАРАКТЕРИСТИКИ КРАДІЖОК**

Крадіжки є одним із найбільш поширених кримінальних правопорушень проти власності, що становлять суттєву частку зареєстрованих кримінальних правопорушень в Україні. Високий рівень латентності таких діянь, різноманітність способів їх учинення, а також постійна зміна кримінальної ситуації зумовлюють підвищені вимоги до організації та тактики їх розслідування. Ефективність виявлення і розкриття крадіжок значною мірою залежить від правильного розуміння їх криміналістичної характеристики, що включає типові способи проникнення, закономірності утворення слідів, особливості поведінки злочинця та інші елементи, важливі для слідчої практики.

Крадіжка визначається законодавством як таємне викрадення чужого майна, що передбачено ст. 185 Кримінального кодексу України. Її криміналістичне розуміння включає не лише юридичні ознаки складу кримінального правопорушення, а й аналіз типових закономірностей підготовки, учинення та приховування протиправного діяння. Саме тому криміналістична характеристика крадіжок становить важливий інструмент для належної організації слідчої діяльності та забезпечення своєчасного розкриття кримінальних правопорушень. Вона містить дані про способи вчинення крадіжок, типові сліди, особливості обстановки, у якій зазвичай відбувається протиправне заволодіння майном, предмета протиправного посягання, а також характеристику особи правопорушника і потерпілої особи.

Спосіб учинення крадіжки може бути різним і залежить від умов, підготовки та навичок правопорушника. Найчастіше такі кримінальні правопорушення здійснюються шляхом проникнення в житло або інше приміщення шляхом пошкодження замків, віджиму вікон чи підбору ключів. Поширені випадки вільного доступу, коли правопорушник використовує необережність потерпілого, залишені відкритими двері або вікна. Окрему категорію становлять крадіжки з кишень, сумок і транспортних засобів, які відбуваються непомітно для потерпілого, найчастіше у місцях значного скупчення людей. Незалежно від обраного способу, кожна крадіжка залишає певні сліди, які є важливими об'єктами криміналістичного дослідження.

Типові сліди, що залишаються після вчинення крадіжки, охоплюють механічні пошкодження на дверях, вікнах, замках, а також сліди рук, взуття, інструментів і мікрочастинок. Хоча правопорушник намагається діяти таємно та уникати залишення доказів, повністю виключити появу слідів практично неможливо. Їх виявлення, фіксація та подальше дослідження експертами дають змогу встановити спосіб проникнення, індивідуальні особливості знарядь та інші обставини, що мають значення для розслідування [4].

Важливим елементом криміналістичної характеристики є особа правопорушника. Крадіжки часто вчиняються особами, які мають попередній досвід протиправної діяльності, володіють навичками подолання технічних засобів охорони або ведуть антисоціальний спосіб життя. Водночас нерідко такі протиправні діяння вчиняють випадкові правопорушники, що обирають об'єкт лише через сприятливі обставини. Знання типових психологічних і соціальних характеристик правопорушників допомагає слідчому формувати слідчі версії та

планувати подальші дії. Для вдосконалення методики розслідування крадіжок необхідне підвищення технічної оснащеності підрозділів, зокрема використання сучасних криміналістичних засобів фіксації та пошуку слідів, систем відеоаналітики, баз даних дактилоскопічної та трасологічної інформації. Підвищення професійної підготовки слідчих і оперативних працівників також є важливою передумовою покращення роботи. Крім того, покращення взаємодії між різними службами та своєчасність проведення експертиз здатні значно підвищити ефективність розкриття таких кримінальних правопорушень. У результаті проведеного дослідження встановлено, що криміналістична характеристика крадіжок є ключовою основою для побудови ефективної методики їх розслідування. Способи вчинення, типові сліди, особливості особи правопорушника та обстановка, в якій відбувається кримінальне правопорушення, формують інформаційну базу для аналізу та планування слідчих дій. Початковий етап розслідування має вирішальне значення, оскільки саме тоді фіксуються основні сліди та докази, встановлюються можливі свідки та визначаються первинні версії. Подальший етап передбачає поглиблене дослідження зібраних матеріалів, проведення експертиз, допити, обшуки та інші слідчі дії [3].

Удосконалення методики розслідування потребує сучасних технічних засобів, підвищення професійного рівня працівників та покращення організаційної взаємодії. Лише комплексний підхід дає змогу забезпечити повне, всебічне та об'єктивне розслідування крадіжок і гарантувати невідворотність кримінальної відповідальності.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III // Офіційний вісник України.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України.
3. Журавель В. А. Криміналістика : підручник. – Київ : Алерта, 2022. – 560 с.
4. Шепітько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. – Харків : Право, 2021. – 496 с.
5. Тіщенко В. В. Методика розслідування злочинів проти власності. – Одеса : Юридична література, 2020. – 312 с.

Віктор СУПРОНЮК

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ

т.в.о. завідувача кафедри
криміналістики та домедичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор,

ОРГАНІЗАЦІЯ Й ТАКТИКА ДОПИТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЕРЖАВИ-ОКУПАНТА, ПІДОЗРЮВАНИХ У ЗАСТОСУВАННІ НАСИЛЬСТВА ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ

У контексті збройної агресії російської федерації проти України особливої актуальності набуває проблема ефективного розслідування воєнних злочинів, зокрема застосування насильства військовослужбовцями держави-окупанта щодо цивільного населення. Такі кримінальні правопорушення становлять грубі порушення норм міжнародного гуманітарного права та вимагають особливого підходу до проведення слідчих дій, передусім допиту підозрюваних осіб.

Відповідно до ст. 438 Кримінального кодексу України порушення законів та звичаїв війни включає жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, застосування зброї масового знищення, інші серйозні порушення законів і звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [1]. Ця норма кореспондується з положеннями Женевських конвенцій 1949

року та Додаткових протоколів до них, ратифікованих Україною, які забороняють насильство щодо цивільного населення на окупованих територіях [2].

Як зазначає В. Плетенець, виявлення й фіксація вчинених кримінальних правопорушень мають враховувати сучасні соціальні, економічні, матеріальні та інші умови, зокрема воєнний стан, пандемію COVID-19 тощо, котрі можуть формувати особливі правові режими в Україні [3, с. 165]. Дослідник підкреслює, що умови особливого правового режиму можуть обумовлювати потребу коригування організації та здійснення діяльності уповноваженими особами залежно від конкретних умов, що формуються.

Підготовка до допиту військовослужбовця держави-окупанта, підозрюваного у застосуванні насильства до цивільного населення, вимагає ретельного вивчення всіх наявних матеріалів кримінального провадження. Слідчий повинен проаналізувати показання потерпілих та свідків, висновки судово-медичних експертиз, протоколи огляду місця події, відео- та фотоматеріали, документи, що підтверджують перебування підозрюваного на окупованій території у відповідний час. Важливим елементом підготовки є ознайомлення з особистими даними підозрюваного, його військовим званням, підрозділом, в якому він проходив службу, командної структури тощо. За аналогією з проведенням допиту під час розслідування колабораційної діяльності допит військовослужбовця, підозрюваного у вчиненні воєнних злочинів, також вимагає від слідчого глибокого розуміння політико-правової природи цього кримінального правопорушення, володіння спеціальними психологічними навичками та знання особливостей функціонування окупаційних режимів та специфіки взаємодії між військовослужбовцями збройних сил ворожої армії.

При плануванні допиту підозрюваного у вчиненні воєнного злочину необхідно враховувати можливість його відмови від дачі показань, посилення на виконання наказу командування, заперечення факту перебування на місці вчинення злочину. Тому слідчий має заздалегідь визначити послідовність постановки запитань, застосування тактичних прийомів, спрямованих на викриття неправдивих показань.

Згідно зі статтею 224 Кримінального процесуального кодексу України, допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням з особою, яка підлягає допиту [4]. Допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день. Ці процесуальні гарантії мають особливе значення при допиті військовополонених, які можуть перебувати у стресовому стані.

При визначенні тактики допиту слідчий повинен враховувати психологічні особливості допитуваного. Військовослужбовці держави-окупанта часто демонструють агресивну поведінку, заперечують свою участь у злочинах, посиляються на накази командування або намагаються применшити тяжкість своїх дій. У таких випадках доцільно застосовувати тактичні прийоми, спрямовані на встановлення психологічного контакту, деталізацію показань та викриття суперечностей.

Важливою складовою розслідування є використання спеціальних знань при проведенні слідчих дій. Як наголошують К. О. Чаплинський та В. М. Плетенець, участь спеціаліста при проведенні оглядів, допитів, обшуків, слідчих експериментів дозволяє отримувати необхідні докази, що підтверджують причетність конкретних осіб до протиправної діяльності [5, с. 449]. Проведені зі спеціалістами відповідного профілю діяльності слідчі (розшукові) дії дозволяють отримати необхідну інформацію для встановлення обставин кримінального правопорушення з мінімальними витратами часу, сил та засобів.

Особливу увагу під час допиту слід приділити встановленню елементів складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 438 КК України. Необхідно з'ясувати: факт перебування допитуваного на окупованій території у статусі військовослужбовця збройних формувань держави-агресора; конкретні дії насильницького характеру, вчинені щодо цивільних осіб; умисний характер цих дій; усвідомлення підозрюваним цивільного статусу потерпілого; мотиви та цілі вчинення злочину; наявність чи відсутність наказу командування на вчинення таких дій [6, с. 84].

Окремого значення набуває питання участі захисника під час допиту. Відповідно до статті 52 КПК України, підозрюваний має право на правову допомогу [4]. Присутність захисника під час допиту військовополоненого є обов'язковою згідно з нормами міжнародного гуманітарного права та національного законодавства. Слідчий повинен забезпечити можливість конфіденційного спілкування підозрюваного із захисником перед початком допиту.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що криміналістична тактика допиту військовослужбовців держави-окупанта, підозрюваних у застосуванні насильства за ознакою статі, має свою специфіку, зумовлену особливістю предмета доказування, психологічними характеристиками допитуваних осіб, необхідністю дотримання норм міжнародного гуманітарного права. Ефективність розслідування таких злочинів значною мірою залежить від ретельної підготовки до допиту, правильного вибору тактичних прийомів, повноти фіксації отриманої інформації та професійної майстерності слідчого.

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення – 20.01.2026).

2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення – 20.01.2026).

3. Плетенець В. М. Особливості виявлення й документування фактів вчинення деяких кримінальних правопорушень проти довкілля в умовах особливих правових режимів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. Спеціальний випуск № 2. С. 165–172.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення – 20.01.2026).

5. Чаплинський К. О., Плетенець В. М. Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства. *Правова держава*. 2023. Вип. 51. С. 443–471.

6. Супронюк В. В. Єфімов М. М. Особливості проведення допиту під час розслідування колабораційної діяльності. *Національна безпека України: виклики та реалії сьогодення : тези доп. учасників круглого столу (м. Вінниця, 31 жовт. 2025 р.) : у 2-х ч. / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. прав. наук України. Вінниця : ХНУВС, 2025. Ч. 2. С. 83-84.*

Дмитро ТАРАСЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Володимир ПРИЛОВСЬКИЙ

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ НЕПОВНОЛІТНІМ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЗГВАЛТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Пред'явлення для впізнання є однією з найскладніших слідчих (розшукових) дій, особливо коли мова йде про неповнолітніх потерпілих від сексуального насильства, вчиненого в умовах воєнного стану. Згвалтування є одним з тяжких злочинів, що чинять окупанти на захоплених українських територіях. Відомі факти вражають своєю жорстокістю, однак реальна кількість вчинених росіянами сексуальних злочинів наразі не зафіксована. Багато постраждалих не повідомляють про те, що з ними сталося [2]. Специфіка таких злочинів, що часто класифікуються як воєнні злочини (ст. 438 Кримінального кодексу України), вимагає від слідчого суворого дотримання балансу між процесуальною ефективністю та захистом психіки дитини від ревіктимізації. Правову основу цієї дії складають статті 228, 227, 230 та 232 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), а її тактична реалізація в умовах війни набуває додаткових особливостей, пов'язаних із травматичним досвідом потерпілих.

Згідно з ч. 1 ст. 228 КПК України, Перед тим, як пред'явити особу для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу,

опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол [1]. У випадку з неповнолітньою жертвою згвалтування, цей етап є критичним. Війна накладає відбиток «шокової травми», що може призвести до фрагментарності спогадів. Слідчий зобов'язаний залучити участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря (ст. 227 КПК України), щоб оцінити, чи спроможна дитина за своїм емоційним станом брати участь у впізнанні, не зазнаючи при цьому непоправної психологічної шкоди. Криміналістична тактика передбачає використання нейтральних запитань, щоб уникнути сугестивного впливу (навіювання), до якого діти є особливо вразливими.

Найважливішою нормою в контексті сексуального насильства є ч. 4 ст. 228 КПК України, що передбачає проведення впізнання за межами візуального спостереження особи, яку пред'являють, з метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, впізнання може проводитися в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіоспостереженням [1]. Для захисту дитини, яка відчуває панічний страх перед агресором, впізнання має проводитися виключно через скло з одnobічною видимістю або за допомогою дистанційної відеоконференції (ст. 232 КПК України). Це дозволяє дитині зосередитися на аналізі ознак зовнішності (зріст, риси обличчя, особливі прикмети) без страху бути побаченою злочинцем. У протоколі обов'язково зазначається, що особа, яку впізнають, не бачила впізнавача.

Криміналістична вимога до проведення впізнання полягає в тому, що особа, яка підозрюється, повинна бути пред'явлена серед не менше трьох інших осіб (статистів), які не мають різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі (ч. 2 ст. 228 КПК України) [1]. В умовах воєнного стану, якщо злочин був вчинений особою у військовій формі, всі статисти також повинні бути одягнені в аналогічний одяг, щоб уникнути «ефекту акцентування» на підозрюваному. Проте слід враховувати, що для дитини-жертви вигляд групи людей у військовій формі може стати тригером. Тому роль психолога на цьому етапі – підготувати дитину до візуального сприйняття схожих за типом осіб.

Відповідно до ч.1 ст. 227 КПК України, під час проведення слідчих дій за участю неповнолітнього обов'язкова присутність законного представника (батьків, опікунів) [1]. У випадках сексуального насильства, якщо законний представник сам перебуває у стресовому стані або тисне на дитину, слідчий має право залучити представника органу опіки та піклування. Для збереження психологічного здоров'я дитини, яка постраждала від СНПК, слід використовувати модель «Барнахус» (від barna hús у перекладі з ісландської мови «будинок для дітей»), що ефективно застосовується в Європі стосовно дітей, що постраждали від усіх форм насильницьких дій або стали свідками насильства [3, с. 64]. До того ж, враховуючи стандарти «Барнахус», доцільно проводити впізнання в умовах, максимально наближених до дружніх до дитини, з обов'язковим використанням безперервного відеозапису (ст. 107 КПК України). Відеофіксація є гарантією того, що на дитину не чинився тиск, а процедура була проведена технічно правильно.

За результатами дії складається протокол, у якому згідно зі ст. 231 КПК України докладно зазначаються ознаки, за якими особа впізнала особу, річ чи труп, або зазначається, за сукупністю яких саме ознак особа впізнала особу, річ чи труп [1]. Важливо фіксувати не лише слова дитини («це він»), а й конкретні детермінанти: «я впізнала його за шрамом над бровою» або «за формою очей». Якщо дитина через хвилювання не може чітко артикулювати думку, психолог допомагає інтерпретувати її реакції, що також відображається у протоколі.

З цього можна зробити висновок, що реалізація стандартів КПК України при пред'явленні для впізнання неповнолітніх жертв СНПК вимагає від слідчого високого рівня професійної етики та криміналістичної майстерності. Використання захисних екранів, залучення психологів та суворе дотримання однорідності групи статистів є не лише правовою вимогою, але й запорукою отримання допустимих доказів, що витримують перевірку в міжнародних судових інстанціях. Тільки такий підхід забезпечує невідворотність покарання за найтяжчі злочини проти людяності, зберігаючи наразі гідність та психічне здоров'я дитини.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI : станом на 20 лют. 2026 р. Верховна Рада України : сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 24.02.2026).

2. Відповідальність за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи в умовах воєнного стану. URL : <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/vidpovidalnist-za-zlochyny-proty-statevoyi-svobody-ta-statevoyi-nedotorkanosti-osoby-v-umovah-voyennogo-stanu/> (дата звернення:

24.02.2026).

3. Ю. А. Комісарчук, М. В. Бурак, Н. Ю. Небитова, Ю. М. Черноус, І. М. Калантай та ін. Розслідування сексуального насильства, пов'язаного із збройним конфліктом : методичні рекомендації за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 152 с.

Кіра УМАНЕЦЬ

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Вадим ЧЕПУРКО

викладач кафедри криміналістики
домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ

Криміналістична ідентифікація особи є одним із фундаментальних інструментів у діяльності правоохоронних органів і криміналістів. Вона спрямована на встановлення особи, причетної до скоєння злочину, або підтвердження її непричетності, що є ключовим для забезпечення правосуддя та захисту законних прав громадян [1]. Ідентифікація базується на використанні фізичних, біологічних та поведінкових ознак людини, які є унікальними та відносно незмінними протягом життя. Сучасний розвиток криміналістики суттєво розширив спектр методів, дозволяючи підвищити точність розслідування та мінімізувати помилки, що раніше були характерними для класичних методів.

Одним із основних і перевірених часом методів є дактилоскопія. Кожна людина має унікальні візерунки папілярних ліній на пальцях, які не повторюються навіть у однояйцевих близнюків. Сучасні автоматизовані системи порівняння відбитків пальців (AFIS) дозволяють швидко зіставляти сліди з величезними базами даних, що включають мільйони записів [2]. У 2022 році в Україні за даними Національної поліції України, завдяки автоматизованим дактилоскопічним системам, було успішно ідентифіковано понад 95 % підозрюваних у тяжких злочинах за наявних слідів пальців [3]. Цей метод особливо ефективний при розслідуванні вбивств, крадіжок та грабежів.

Біологічні методи, насамперед аналіз ДНК, стали надзвичайно потужним інструментом. Генетична експертиза дозволяє встановити особу навіть за мінімальною кількістю біологічного матеріалу, такого як волосся, слина, кров, епітелій або інші біологічні сліди. Використання методів STR (Short Tandem Repeats) та масивного паралельного секвенування дозволяє не тільки встановити особу, але й отримати інформацію про етнічне походження, деякі фізіологічні характеристики та вікові ознаки [4]. У 2021 році експертами Міністерства внутрішніх справ України було проведено понад 4000 ДНК-експертиз, що дозволило підтвердити причетність підозрюваних у 85 % розслідуваних кримінальних справ [3]. Судова практика підтверджує надійність цього методу: наприклад, у справі № 757/1234/21 Верховний Суд України використав ДНК-аналіз для доведення вини підозрюваного у вбивстві, що стало ключовим доказом при винесенні вироку [5].

Антропологічні та судово-медичні методи доповнюють біологічні засоби ідентифікації. Антропометрія дозволяє визначати індивідуальні особливості людини за морфологією обличчя та черепа. Використання 3D-сканування та комп'ютерного моделювання дозволяє реконструювати обличчя за скелетними залишками або частково пошкодженими тілесними об'єктами, що є особливо актуальним при розслідуванні давніх справ або катастроф [6]. Судово-медична експертиза визначає вік, стать, расову приналежність, зріст та інші фізіологічні параметри, що підвищує точність ідентифікації у випадках, коли інші методи обмежені або неможливі.

Сучасні цифрові та поведінкові методи стають все більш значущими. Графологія та

почеркознавство дозволяють встановлювати авторство документів, що є важливим для розкриття економічних та службових злочинів. Поведінкова біометрія враховує унікальні характеристики людини: темп набору тексту на клавіатурі, рухи мишкою, голосові патерни. У 2023 році у тестових дослідженнях Міністерства внутрішніх справ України було підтверджено, що поведінкова біометрія дозволяє ідентифікувати особу з точністю понад 92 % навіть при зміні голосу або поведінки [7].

Інноваційні технології штучного інтелекту та системи розпізнавання облич дають змогу миттєво порівнювати відеозаписи з базами даних камер відеоспостереження, соціальних мереж та банківських систем. Вони враховують різні фактори, включно з освітленням, ракурсами та маскуванням особи. Такі системи активно застосовуються у великих містах України, наприклад, у Києві та Харкові, для швидкого встановлення підозрюваних у масових злочинах [8]. Це дозволяє значно прискорити процес ідентифікації та підвищує ефективність роботи правоохоронних органів.

Важливою тенденцією є використання комбінованого підходу, коли одночасно застосовуються дактилоскопія, ДНК-аналіз, антропометрія та цифрові методи. Це забезпечує максимальну точність ідентифікації та мінімізує ризик помилок, які можуть призвести до неправомірного засудження або несприятливого до відповідальності винної особи [4,6]. Наприклад, у 2022 році при розслідуванні справи про організовану злочинну групу у Дніпрі одночасне застосування дактилоскопії, ДНК-аналізу та відеоекспертизи дозволило встановити 12 осіб, причетних до скоєння серії крадіжок, що стало прикладом ефективного мультидисциплінарного підходу.

Однак розвиток криміналістичних методів супроводжується і правовими викликами. Збір та обробка біометричних даних потребує дотримання законодавства щодо захисту персональних даних, а використання систем розпізнавання облич викликає дискусію стосовно права на приватність [9]. В Європейському Союзі впроваджено суворі правила використання біометричних баз даних та обмеження доступу для запобігання зловживанням, а в Україні поступово розробляються відповідні нормативні акти для забезпечення балансу між ефективністю розслідування та захистом прав громадян.

Отже, сучасні можливості криміналістичної ідентифікації особи значно перевищують класичні методи, застосовувані раніше. Використання біологічних, антропологічних, цифрових та поведінкових методів, а також інтеграція штучного інтелекту дозволяє встановлювати особу швидко, точно і комплексно. Подальший розвиток криміналістики вимагає вдосконалення нормативно-правової бази, уніфікації методик і забезпечення захисту прав людини, що сприятиме підвищенню ефективності кримінального провадження та безпеки суспільства.

1. Черненко В. О. Криміналістика : навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2020.

2. Романюк С. В. Методи дактилоскопічної ідентифікації в сучасній практиці. Київ, 2019.

3. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. Річні звіти. Національна поліція України. URL : <https://npu.gov.ua/diyalnist/zvitnist/richni-zviti>.

4. Петренко І. П. Генетична експертиза в криміналістиці. Харків : Право, 2021.

5. Верховний Суд України, справа № 757/1234/21, 2021.

6. Савченко О. В. Антропологічні методи у криміналістиці. Київ, 2018.

7. Бондаренко М. І. Поведінкова біометрія у цифровій криміналістиці. Київ, 2022.

8. Євтушенко П. А. Системи розпізнавання облич: криміналістичний аспект. Київ, 2020.

9. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>.

Андрій ФОРМАНЧУК

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Людмила КРИВДА

доцент кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Одеського державного
університету внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна),
доктор філософії

**КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ДНК-АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ
НАСИЛЬНИЦЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

ДНК-аналіз – сукупність лабораторних методів дослідження генетичного матеріалу, спрямованих на вивчення структури, функції та варіабельності геномів живих організмів. У 1992 році Григорій Федорович Кривда вперше в Україні запровадив у місті Одеса сучасний метод ідентифікації біологічних об'єктів за допомогою типування ДНК [1, с. 142]. У криміналістиці ДНК-аналіз є одним із найточніших методів ідентифікації особи при розслідуванні кримінальних правопорушень, зокрема насильницьких, що забезпечує майже стовідсоткову вірогідність результатів. О. М. Храмцов, виконавши аналіз наукової літератури, пропонує класифікувати насильницькі злочини на такі групи:

- злочини проти життя та здоров'я, волі, честі та гідності;
- корисливо-насильницькі злочини;
- насильницькі злочини, які посягають на державу, громадську безпеку, громадський порядок та порядок управління;
- насильницькі злочини проти представників влади, інших службових осіб та осіб, які виконують свої професійні обов'язки;
- насильницькі злочини представників влади або інших службових осіб;
- насильницькі статеві злочини [9, с. 91-92].

Нормативно-правовою основою використання ДНК-аналізу в Україні є Кримінальний процесуальний кодекс України [3], який регламентує процедуру проведення молекулярно-генетичної експертизи як судової експертизи. Окремо слід виділити Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» [6], що визначає правові засади обробки геномної інформації з метою її державної реєстрації, створення та ведення Електронного реєстру геномної інформації людини та Закон України «Про судову експертизу» [7].

На мою думку, одним з критеріїв застосування ДНК-аналізу для розслідування насильницьких кримінальних правопорушень слід вважати об'єкт дослідження – біологічний матеріал людини. Відповідно до положень законодавства, для проведення молекулярно-генетичного дослідження можуть використовуватися різноманітні біологічні зразки: кров, слина (буккальний епітелій), волосся з цибулинами, кісткова тканина, зуби та інші тканини організму [4, с. 86-93]. Як зазначають дослідники Р.Л. Степанюк, С.І. Перлін, В.В. Кікінчук, В.О. Гусева, С.О. Книженко, А.В. Кофанов та інші, молекулярно-генетичні дослідження відіграють вагомий роль у розслідуванні насильницьких кримінальних правопорушень.

Ще одним ключовим критерієм слід вважати методологію дослідження. Сучасна практика криміналістичного ДНК-аналізу базується на дослідженні STR-локусів (коротких tandemних повторів) ядерної ДНК, що дозволяє створити індивідуальний генетичний профіль особи [4, с. 88-89]. Для випадків, коли біологічний матеріал є деградованим або його кількість мінімальна, застосовують аналіз мітохондріальної ДНК (мтДНК), яка характеризується більшою стійкістю до руйнування та передається виключно по материнській лінії [4, с. 91]. Окрім цього, важливо зазначити, що існують алгоритми з дослідження біологічних слідів та біологічного матеріалу, в їх основі лежить послідовне комплексне проведення судово-медичної експертизи із застосуванням судово-медичних імунологічних, судово-медичних

цитологічних і судово-медичних молекулярно-генетичних методів [2, с. 135].

Як справедливо зазначає наукова література, ще одним критерієм виступає мета проведення дослідження. Згідно зі ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», державна реєстрація геномної інформації проводиться з метою: ідентифікації осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; розшуку осіб, зниклих безвісти; ідентифікації невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла людини; ідентифікації осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе [6]. В.В. Топчій наголошує, що в процесі розслідування кримінальних правопорушень геномна інформація має вагоме значення, особливо що стосується ідентифікації, адже дає змогу встановити конкретну особу [8, с. 246].

Законодавство передбачає два види державної реєстрації геномної інформації: обов'язкову та добровільну. Обов'язковій державній реєстрації підлягає геномна інформація осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні умисних тяжких чи особливо тяжких злочинів проти основ національної безпеки України, життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканності особи, власності, громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку; осіб, засуджених за вчинення таких злочинів; геномна інформація, встановлена з біологічного матеріалу, отриманого під час проведення слідчих (розшукових) дій; невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла людини; осіб, зниклих безвісти [6]. Така реєстрація є вкрай важливою, особливо для розслідування насильницьких кримінальних правопорушень, адже, як часто буває, злочинець залишає за собою певні сліди, які можна використати для ДНК-аналізу.

Молекулярно-генетична експертиза проводиться експертними установами, акредитованими відповідно до законодавства України, зокрема науково-дослідними експертно-криміналістичними центрами МВС України [4, с. 104-105]. Висновок експерта за результатами молекулярно-генетичної експертизи є джерелом доказів у кримінальному провадженні та підлягає оцінці судом разом з іншими доказами [3].

В умовах воєнного стану в Україні молекулярно-генетичні експертизи набули особливого значення. За даними Експертної служби МВС, лише за перші чотири місяці повномасштабної війни було призначено понад 6 тисяч експертиз щодо встановлення особи, що свідчить про масштаб застосування цього методу для ідентифікації загиблих, розшуку зниклих безвісти та документування воєнних злочинів [5]. Створення Електронного реєстру геномної інформації людини дозволяє систематизувати геномну інформацію та надає їй правовий статус для використання як доказової бази.

Відмежування криміналістичного ДНК-аналізу від інших видів криміналістичних досліджень базується на поєднанні трьох елементів: специфічного об'єкта дослідження (ДНК людини), унікальної методології та високої доказової цінності результатів. Без цієї комбінації ідентифікація може проводитись іншими криміналістичними методами (дактилоскопією, габітологією, одонтологією), однак саме ДНК-аналіз забезпечує найвищий рівень достовірності.

Таким чином, криміналістичний ДНК-аналіз є найточнішим інструментом ідентифікації особи та розслідуванні кримінальних правопорушень в сучасній криміналістиці, що підтверджується як науковими дослідженнями, так і практикою застосування. Законодавче врегулювання процедур відбору, дослідження та використання геномної інформації забезпечує правову визначеність та створює надійну основу для використання результатів ДНК-аналізу в кримінальному провадженні.

1. Кривда Л., Кривда Р. Генезис судово-медичних знань та напрями їх використання в розслідуванні насильницьких і корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 133–145. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2156> (дата звернення: 22.01.2026).

2. Кривда Р. Л., Кривда Р. Г. Актуальні аспекти проведення ідентифікації особистості в судово-медичній експертній практиці з використанням ДНК-аналізу. *Сучасні питання криміналістики, судової експертизи та кримінального процесу* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 3 грудня 2020 року) / відп. ред. А. І. Черемнова, Л. С. Белік. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 310 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 22.01.2026).

4. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. / Р. Л. Степанюк, В. О. Гусєва, В. В. Кікінчук та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 388 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0055786.pdf> (дата звернення: 22.01.2026).

5. Парламент прийняв Закон «Про державну реєстрацію геномної інформації людини». *Кабінет Міністрів України*. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/parlament-priyinyav-zakon-pro>

derzhavnu-reiestratsiiu-henomnoi-informatsii-liudyny (дата звернення: 22.01.2026).

6. Про державну реєстрацію геномної інформації людини : Закон України від 09.07.2022 № 2391-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2391-20> (дата звернення: 22.01.2026).

7. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 22.01.2026).

8. Топчій В. В. Молекулярно-генетична експертиза в кримінальному процесі в умовах воєнного стану. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. № 4 (17). С. 245–251. [https://doi.org/10.33244/2617-4154-4\(17\)-2024-245-251](https://doi.org/10.33244/2617-4154-4(17)-2024-245-251)

9. Храмцов О. М. Щодо видів насильницьких злочинів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 3 (50). С. 86–93.

Ірина ЧЕРВОНЕЦЬКА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Людмила КРИВДА

доцент кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Одеського державного
університету внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна),
доктор філософії

ТИПОВІ ПОРУШЕННЯ ПРИ ПАКУВАННІ СЛІДІВ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ НА МІСЦІ ПОДІЇ

У сучасній криміналістиці пакування слідів біологічного походження на місці події є критичним етапом слідчих дій, що безпосередньо впливає на збереження доказової бази та можливість подальшого експертного дослідження. Біологічні сліди, такі як кров, слина, сперма, волосся, епітелій чи інші виділення людського організму, часто стають ключовими речовими доказами у розслідуванні злочинів проти життя, здоров'я та статеві недоторканості [8]. Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України, огляд місця події передбачає виявлення, фіксацію та вилучення таких слідів з метою забезпечення їхньої недоторканності та допустимості як доказів за ст. 237 КПК України [2].

Актуальність теми зумовлена частими випадками порушень процедури пакування, що призводять до втрати доказової цінності матеріалу, контамінації чи неможливості проведення судової експертизи. За даними наукових досліджень, до 30% біологічних зразків стають непридатними для аналізу через помилки на етапі пакування [1, с. 112]. Метою цієї тези є аналіз типових порушень при пакуванні біологічних слідів, ґрунтуючись на чинному українському законодавстві та криміналістичній практиці, з метою формулювання рекомендацій для підвищення ефективності слідчих дій. Аналіз базується на положеннях КПК України, Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень затвердженій наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, зі змінами, а також наукових працях українських криміналістів.

Сліди біологічного походження – це матеріальні об'єкти, що утворюються внаслідок взаємодії людського організму з навколишнім середовищем під час вчинення злочину. Вони включають: а) рідкі виділення (кров, слина, сперма, сеча, піт); б) тверді частки (волосся, нігті, епітелій); в) запахові сліди (молекули, що несуть індивідуальний запах) [4]. Згідно з Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз, такі сліди підлягають біологічній або молекулярно-генетичній експертизі для встановлення походження, групової належності чи ДНК-профілю [3].

Виявлення цих слідів відбувається під час огляду місця події відповідно до ст. 237 КПК України, де слідчий зобов'язаний забезпечити участь спеціалістів (криміналістів, судових медиків) для правильної фіксації та вилучення [2]. Пакування є завершальним етапом вилучення і повинно гарантувати збереження властивостей сліду, запобігання

контамінації та можливості транспортування до експертної установи [9].

Чинне українське законодавство встановлює чіткі вимоги до пакування речових доказів, зокрема біологічних. Згідно зі Кримінально процесуальним кодексом України, речові докази повинні зберігатися в умовах, що виключають їх псування чи зміну [2]. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз деталізує процедуру: об'єкти пакуються таким чином, щоб забезпечити їх збереження, сліди та порівняльні зразки надсилаються окремо, без взаємного контакту, поверхні з легко пошкоджуваними слідами не повинні торкатися пакувального матеріалу [3].

Стандартна процедура пакування включає:

Висушування біологічного матеріалу природним шляхом – сліди необхідно висушувати за кімнатної температури без застосування штучного нагрівання чи примусової сушки, аби запобігти термічній деградації молекул ДНК та інших біологічно активних компонентів.

Ізоляція слідів на об'єктах-носіях – ділянки поверхонь (наприклад, одягу, меблів, інших предметів), на яких виявлено біологічні сліди, слід надійно закривати шаром чистого паперу (або іншого нейтрального матеріалу), наразі краї паперу фіксуються таким чином, щоб виключити безпосередній контакт сліду з пакувальним матеріалом чи зовнішнім середовищем.

Вибір відповідних пакувальних засобів – для упаковки рекомендуються паперові конверти, картонні коробки або скляні контейнери (банки) залежно від типу зразка; використання пластикових пакетів чи плівки для вологих або потенційно вологих біологічних матеріалів забороняється, оскільки це призводить до накопичення конденсату, розвитку мікрофлори та процесів гниття.

Засвідчення упаковки – кожна упаковка має бути обов'язково опечатана та засвідчена підписом особи, яка здійснювала вилучення (слідчого чи спеціаліста), із обов'язковим зазначенням дати, місця проведення огляду та основних умов вилучення слідів.

Організація транспортування – зразки направляються до експертної установи разом із супровідними документами, зокрема постановою про призначення судової експертизи, протоколом огляду місця події, а також детальними відомостями про умови виявлення, вилучення та зберігання об'єктів, які могли вплинути на їхні фізичні чи біологічні властивості.

Для запахових слідів як різновиду біологічних, пакування здійснюється в герметичні скляні або металеві ємності з абсорбентами, такими як марля або тканина, щоб зберегти молекули запаху [11].

Особливу увагу слід приділяти пакуванню мікрооб'єктів біологічного походження (епітеліальні клітини, волосся з фолікулами, мікрокількості крові). Контамінація може відбутися навіть від дотику незахищеними руками. Рекомендується використання стерильних одноразових рукавичок, пінцетів та окремих конвертів для кожного зразка. Відсутність фіксації точного часу та умов вилучення створює підстави для судового оскарження доказів за ст. 87 КПК України [6].

Аналіз криміналістичної практики свідчить про ряд типових порушень, що призводять до втрати доказової цінності. Основні з них:

1. Недотримання режиму висушування. Дуже поширеним недоліком є упаковка вологих зразків без попереднього природного висихання. Це призводить до активного розмноження мікроорганізмів, руйнування молекул ДНК, появи цвілі та інших процесів біологічного розкладання. Зокрема, коли сліди крові направляються на експертизу без належного висушування, вони, як правило, визнаються непридатними для проведення молекулярно-генетичного дослідження. В результаті експертна установа часто повертає такі матеріали без виконання аналізу, що суттєво ускладнює та затримує хід досудового розслідування.

За даними узагальнення практики українських експертних підрозділів, порушення режиму висушування спричиняє деградацію ДНК щонайменше в 50 % зразків, вилучених з місць насильницьких злочинів. Рекомендується впровадження портативних сушильних пристроїв безпосередньо на місці події [7].

2. Використання невідповідних пакувальних матеріалів. Порушення полягає в застосуванні пластикових пакетів замість паперових, що не дозволяє випаровуванню вологи та призводить до контамінації. У дослідженні Щербаковського М.Г. наведено випадки, коли пластикове пакування спричинило змішування слідів слюни та крові, роблячи їх непридатними для ідентифікації [10]. Це суперечить п. 1.5 Інструкції, яка вимагає матеріалів,

що забезпечують вентиляцію.

3. Контамінація через відсутність ізоляції. Сліди та порівняльні зразки пакуються разом або без фіксації паперу на носії, що призводить до перенесення біологічного матеріалу. Згідно зі ст. 237 КПК України, таке порушення робить доказ недопустимим. У практиці це часто трапляється при огляді місць насильницьких злочинів, де сліди жертви та злочинця змішуються [4].

У практиці часто трапляється відсутність окремого пакування кожного зразка в умовах обмеженого часу на місці події, що унеможливорює встановлення групової належності крові чи інших виділень. Автор наголошує на обов'язковому маркуванні кожного пакета з деталями вилучення для збереження ланцюга доказів. [7].

4. Відсутність або неповна сертифікація пакування. Пакети не засвідчуються підписами чи не вказуються умови вилучення, що унеможливорює перевірку ланцюга збереження доказів. Інструкція вимагає обов'язкової сертифікації уповноваженою особою а порушення призводить до визнання доказу недійсним судом [9].

5. Ігнорування спеціальних вимог для мікрооб'єктів. Мікросліди (волосся, епітелій) пакуються без використання пінцетів чи рукавичок, що спричиняє контамінацію ДНК слідчого. У статті Проценко А.М. описано випадки, коли такі помилки призвели до помилкової ідентифікації [5]. Рекомендовано використовувати стерильні інструменти та окремі конверти для кожного зразка [1, с. 115].

Наслідки цих порушень: втрата можливості встановлення ДНК-профілю до 40% випадків за даними експертних установ, затягування провадження та ризики оскарження доказів у суді.

Отже, типові помилки, що найчастіше трапляються під час пакування слідів біологічного походження безпосередньо на місці події — зокрема, ігнорування необхідності повного висушування зразків, застосування невідповідних пакувальних матеріалів наприклад, пластикових пакетів замість паперових чи картонних, а також недостатня ізоляція, що спричиняє перехресну контамінацію — прямо порушують вимоги Кримінального процесуального кодексу України та чинної Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень затвердженої наказом Міністерства України № 53/5 від 08.10.1998 зі змінами. Такі дії призводять до суттєвої втрати доказової цінності матеріалів: деградації ДНК, розвитку мікрофлори, появи цвілі чи змішування слідів різних осіб, що робить їх непридатними для проведення молекулярно-генетичної, судово-біологічної чи інших видів експертиз.

Перспективним напрямком подальших науково-прикладних досліджень у цій сфері є розробка та адаптація удосконалених методик пакування й транспортування біологічних зразків з урахуванням досягнень новітніх технологій молекулярно-генетичного аналізу, наприклад, швидких методів NGS, мініатюрних пристроїв для на місці висушування та ізоляції, автоматизованих систем контролю ланцюга збереження доказів. Це дозволить не лише підвищити якість доказової бази в кримінальних провадженнях, а й суттєво скоротити кількість випадків повернення матеріалів експертними установами без виконання дослідження, що позитивно вплине на строки та ефективність досудового розслідування в цілому.

1. Степанюк Р. Л., Перлін С. І., Кікінчук В. В., Лозова С. М., Іонова В. В., Матарикіна О. В. Криміналістичне дослідження ДНК : технології та можливості. навч. посіб.: М-во внутр. справ України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ; Харків. н.-д. експерт.-криміналіст.. Вид. 2-ге, переробл. та допов. Харків, 2022. С. 120.

2. Кримінально процесуальний кодекс України: офіц. текст. Київ : документ 4651-VI, редакція від 01.08.2025, підстава - 4560-IX.

3. Наказ 08.10.98 № 53/5 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень». офіц. текст. Київ : документ з0705-98, редакція від 30.10.2024, підстава - з1464-24.

4. Ваніна О.В., Ворона С.О. Застосування спеціальних біологічних знань під час виявлення та вилучення слідів крові на місці події. Кіровоградський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України. 2020. URL : <https://cusu.edu.ua/ua/konferenc-19-20/mizhnarodna-naukovo-praktychna-internet-konferentsiia-strategii-innovatsiinoho-rozvytku-prirodnychkh-dystsyplin-dosvid-problemy-ta-perspektyvy/sektsiia-4-sotsialna-medytyna-hromadske-zdorovia-ta-hihiiena/11028-zastosuvannya-spetsialnykh-biologichnykh-znan-pid-chas-vyavlennya-ta-vyluchennya-slidiv-krovi-na-mistsi-podiyi>

5. Волинець І. В., Петльовська С. І. Особливості виявлення, фіксації, вилучення та

упакування міробиотів біологічного походження. Волинський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, Україна, Луцьк. Журнал Науковий огляд № 7(60), 2019. URL : <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/viewFile/1892/1935>

6. Кривда Л. Р. Використання судово-медичних знань у розслідуванні насильницьких і корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень : дис. на здобуття наук. ступеня / Кривда Людмила Русланівна ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія», МОН України. – Одеса, 2024. URL : [=UTF_8B0JrRgNC40LLQtNCwINC00LjRgdC10YDRgtCw0YbRltGPIA==_UTF_8.pdf](https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/viewFile/1892/1935)

7. Кривда Л. Р. Вилучення слідів біологічного походження на місці події. Одеса : Фенікс, 2022. URL : https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=aeWmMeIAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=aeWmMeIAAAAJ:Wp0gIr-vW9MC

8. Лазебний А.М., Щербина А.А. Біологічні сліди людини як підказка у розкритті злочинів. *Ірпінський юридичний часопис*, (2(9)). 2023. С. 187–194. URL : <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/73>

9. Марко С.І. Кейс заняття на тему «Правові основи використання криміналістичної техніки». Підвищення кваліфікації (короткострокове) поліцейських – слідчих поліції: М-во внутр. справ України; Львів нац. ун-т внутр. справ; Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання. Львів. 2021. URL : <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/karta-dokumentiv/category/252-slidstvo-12-dniv.html?download=1472%3A26-pravovi-osnovy-vykorystannia-kryminalistychnoi-tekhniky>

10. Щербаківський М. Г., Проценко А. М., Волкова А. Е. Біологічні зразки для експертизи: поняття, умови, тактика відбирання. ISSN 1999-5717(Print), ISSN 2617-278X (Online). *Вісник ХНУВС–Bulletin of KhNUA*. 2024. № 2(105). С. 189-203. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2cb31192-5201-494e-bf67-33996ad065f6/content>

11. Юсупов В.В., Антошук А.О. Збирання запахів слідів на місці події: шляхи удосконалення. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3/2023. С. 482-485. URL : http://www.lsej.org.ua/3_2023/110.pdf

Катерина ЧУФАРОВА

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Сергій ІСЛАНКІН

старший викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Необхідність гарантування національної безпеки держави визначається її ключовою роллю у забезпеченні суверенітету, територіальної цілісності та незалежності, збереженні конституційного ладу, підтриманні політичної й економічної стабільності, а також у захисті прав і свобод громадян та протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Дієва система національної безпеки формує підґрунтя для сталого суспільного розвитку, посилення міжнародних позицій держави, забезпечення екологічної безпеки й збереження культурної самобутності нації. Вона сприяє науково-технічному поступу, активізації інноваційної діяльності та залученню інвестицій, підвищує стійкість країни до криз і надзвичайних ситуацій. Отже, забезпечення національної безпеки є комплексним і багатовимірним завданням, від результативності якого залежить як поточне функціонування держави, так і її перспективний розвиток у глобальному середовищі.

В умовах збройної агресії РФ проти України питання національної безпеки набуває особливої, життєво важливої актуальності. Воно стає визначальним чинником збереження державності, захисту суверенітету та територіальної цілісності, безпеки населення й критичної інфраструктури, а також стабільного функціонування державних інституцій [1, с. 12]. Ефективна система безпеки забезпечує мобілізацію національних ресурсів, координацію міжнародної підтримки, протидію інформаційним та кіберзагрозам,

підтримання економічної стійкості й соціальної стабільності в умовах воєнного стану.

Водночас вона сприяє зміцненню морального духу суспільства, збереженню національної ідентичності та культурної спадщини. Крім того, така система є підґрунтям для повоєнного відновлення держави, реінтеграції тимчасово окупованих територій і формування механізмів запобігання подібним викликам у майбутньому. Таким чином, у період російської агресії забезпечення національної безпеки стає питанням не лише державної політики, а й виживання нації.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вдосконалення криміналістичної методики розслідування злочинів проти основ національної безпеки в умовах повномасштабного вторгнення. Сучасні виклики зумовлюють появу нових форм і масштабів таких правопорушень, зокрема державної зради, диверсій, колабораційної діяльності та інших посягань на суверенітет і територіальну цілісність.

Воєнний стан істотно ускладнює процес збирання, фіксації та збереження доказів. Частина злочинів вчиняється на тимчасово окупованих територіях або в зоні активних бойових дій, що обмежує доступ слідчих до місця події, створює ризик втрати доказової інформації та потребує застосування спеціальних методів документування. У таких умовах особливого значення набувають цифрова криміналістика, використання супутникових знімків, аналіз відкритих джерел (OSINT), фіксація електронних комунікацій та взаємодія з міжнародними інституціями.

Криміналістичне забезпечення передбачає не лише застосування технічних засобів, а й удосконалення тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій. Йдеться про адаптацію методик допиту, проведення обшуків, оглядів та експертиз до умов підвищеної небезпеки, інформаційної протидії та гібридних загроз. Важливою складовою є належна координація між правоохоронними органами, спецслужбами, військовими структурами та органами прокуратури, що забезпечує комплексний підхід до розслідування та запобігання злочинам проти державності.

Окрему роль відіграє підготовка кадрів, здатних працювати в умовах воєнного стану. Слідчі, оперативні працівники, спеціалісти та експерти повинні володіти сучасними знаннями у сфері інформаційної безпеки, міжнародного гуманітарного права, особливостей документування воєнних злочинів і злочинів проти основ національної безпеки. Професійна компетентність, стресостійкість і здатність до швидкого прийняття рішень стають ключовими якостями фахівців у цій сфері.

Оновлена методика має враховувати специфіку воєнного стану, складнощі збору доказів на окупованих територіях, необхідність протидії кіберзлочинам та інформаційним атакам, а також значення міжнародної співпраці у документуванні воєнних злочинів. Вона повинна забезпечувати ефективне виявлення, фіксацію й розслідування злочинів навіть за умов обмеженого доступу до місць їх вчинення та ризику втрати доказової бази через бойові дії.

Удосконалена методика має сприяти оперативному реагуванню на нові гібридні загрози та налагодженню належної координації між правоохоронними органами й спеціальними службами [2, с.576]. У підсумку її розвиток є необхідною умовою ефективного захисту національних інтересів України, притягнення винних до відповідальності та зміцнення безпеки держави в довгостроковій перспективі.

Отож, в умовах повномасштабної агресії РФ проти України особливої актуальності набуває питання модернізації криміналістичних підходів до розслідування злочинів, що посягають на національну безпеку. Оновлення методики має враховувати трансформацію характеру та масштабів таких правопорушень, особливості правового режиму воєнного стану, складність отримання та фіксації доказів на тимчасово окупованих територіях, а також необхідність ефективної протидії кіберзлочинності й інформаційним диверсіям.

Крім того, сучасна криміногенна обстановка демонструє небезпечну тенденцію до зростання кількості посягань на основи національної безпеки, передусім випадків державної зради як одного з найтяжчих злочинів проти суверенітету, обороноздатності та конституційного ладу України. У зв'язку з цим органи досудового розслідування стикаються з низкою суттєвих труднощів, що обумовлює потребу вдосконалення організаційних і тактичних механізмів розслідування таких правопорушень, а також розроблення дієвих методичних рекомендацій. Реалізація зазначених заходів є необхідною умовою підвищення

результативності протидії злочинам проти національної безпеки та належного захисту державних інтересів України.

1. Кононенко Ю. С. Основи методики розслідування державної зради. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса. 2024. 212 с.
2. Мартиненко К. В. Деякі проблеми виявлення та розслідування державної зради в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. С. 575–581.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 17.07.2025 р. № 2341-III.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 01.08.2025 р. № 4651-VI.

Ольга ШУМИК

здобувач освітнього ступеня бакалавр

Науковий керівник:

Марія ЯРЕМЧУК

старший викладач кафедри
кримінального процесу
та криміналістики
Львівського державного
університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна),
кандидат юридичних наук

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФІКСАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Тактичні особливості фіксації воєнних злочинів із використанням цифрових технологій формуються в умовах збройних конфліктів, що супроводжуються масштабними руйнуваннями інфраструктури, переміщенням населення, обмеженим доступом до місць подій та ризиками для осіб, які здійснюють документування. Процеси збирання, збереження та аналізу доказової інформації зазнали суттєвої трансформації під впливом розвитку мобільних пристроїв, супутникового зв'язку, хмарних сервісів і спеціалізованого програмного забезпечення. Цифрове середовище стало простором, у якому фіксуються події збройного конфлікту, поширюються матеріали очевидців, здійснюється координація дій правоохоронних органів, правозахисних організацій і міжнародних інституцій. У таких умовах виробляється система тактичних прийомів, спрямованих на забезпечення повноти, достовірності та належності доказів у межах кримінальних проваджень щодо порушень міжнародного гуманітарного права.

Фіксація воєнних злочинів потребує дотримання норм міжнародного права, зокрема положень Женевських конвенцій [1] та Римського статуту Міжнародного кримінального суду [2], які визначають склад злочинів, підсудність та стандарти доказування. Процесуальні аспекти регулюються національним законодавством, включно з нормами Кримінального кодексу України [3] та Кримінального процесуального кодексу України [4], що встановлюють порядок збирання, фіксації й оцінки доказів. У межах тактики цифрової фіксації враховується співвідношення національних процедур із вимогами міжнародних судових інстанцій, зокрема Міжнародного кримінального суду, юрисдикція якого поширюється на злочини проти людяності, воєнні злочини та геноцид.

Цифрові технології охоплюють широкий спектр інструментів, серед яких цифрові камери, мобільні телефони з функцією відео- та фотозйомки, безпілотні літальні апарати, супутникові знімки, системи геолокації, програмні засоби для аналізу відкритих джерел інформації, платформи для збереження великих масивів даних. Використання смартфонів очевидцями подій створює масив первинної інформації у вигляді фото- та відеоматеріалів, аудіозаписів, текстових повідомлень, метаданих із зазначенням часу та координат. Тактичний підхід передбачає встановлення автентичності файлів, перевірку відсутності монтажу, аналіз цифрових слідів, збереження оригіналів із незмінними метаданими та формування ланцюга збереження доказів.

Застосування безпілотних літальних апаратів надає можливість здійснювати

аерофіксацію руйнувань, місць масових поховань, пошкоджених об'єктів цивільної інфраструктури, позицій військової техніки. Отримані зображення обробляються з використанням програм фотограмметрії, що формують тривимірні моделі місцевості. Подібні моделі відображають просторове розташування об'єктів, характер вибухових ушкоджень, напрямки ударів [5]. Поєднання результатів аерозйомки з геоінформаційними системами формує цифрові карти подій, які інтегруються в матеріали кримінального провадження.

Супутникові знімки забезпечують фіксацію подій у часовій динаміці. Порівняння зображень, отриманих до та після обстрілів, надає змогу зафіксувати відсутність військової техніки та об'єктів на місці у який було влучання. встановити факт руйнування об'єктів, зміни ландшафту, появу нових поховань або військових споруд. Аналітики використовують методи дистанційного зондування Землі, спектральний аналіз і часові ряди зображень для встановлення дати та характеру змін. Поєднання супутникових даних із показаннями свідків і матеріалами з відкритих джерел створює комплекс доказів, який проходить перевірку на відповідність процесуальним вимогам.

Саме супутникові знімки у поєднанні з іншими доказами є надзвичайно важливими при документуванні воєнних злочинів російської федерації, адже ворог знищує цивільну інфраструктуру, житлові будинки, торгові центри вбиваючи при цьому мирне населення, а фотознімки до моменту влучань підтверджують що під прицілом була саме цивільна інфраструктура та мирне населення оскільки на місці влучань не було ні військової техніки, ні військової інфраструктури.

Окремий напрям становить використання методів OSINT, що ґрунтуються на аналізі відкритих джерел інформації. Соціальні мережі, відеохостинги, месенджери стають джерелом відомостей про обставини подій, пересування військових підрозділів, наслідки обстрілів. Аналітики здійснюють геолокацію зображень шляхом зіставлення об'єктів на фото з картографічними сервісами, визначають час зйомки за погодними умовами, тінями, архітектурними елементами [6]. Процедури верифікації передбачають перехресну перевірку інформації з кількох незалежних джерел, фіксацію алгоритму аналізу та документування кожного етапу перевірки.

Тактика цифрової фіксації включає питання кібербезпеки та захисту даних. Особи, які здійснюють документування, стикаються з ризиком перехоплення інформації, знищення пристроїв, несанкціонованого доступу до матеріалів. Застосування шифрування, багатофакторної автентифікації, резервного копіювання на захищені сервери формує систему збереження доказів. Хмарні технології використовуються для оперативного передавання матеріалів у безпечні сховища за межами зони бойових дій. Організація доступу до баз даних здійснюється з урахуванням розмежування прав користувачів і ведення журналів доступу.

Формування ланцюга збереження доказів набуває специфіки в цифровому середовищі. Кожна дія з файлом фіксується у відповідних реєстрах, створюються контрольні хеш-суми для підтвердження незмінності даних. Під час передавання матеріалів між органами досудового розслідування та міжнародними інституціями складаються протоколи із зазначенням технічних параметрів файлів, способу копіювання, програмного забезпечення, що застосовувалося [7]. Подібна деталізація спрямована на унеможливлення сумнівів у достовірності доказів у судовому процесі.

Питання ідентифікації осіб, причетних до воєнних злочинів, пов'язане з аналізом цифрових слідів, розпізнаванням обличчя, дослідженням профілів у соціальних мережах, аналізом телефонних з'єднань. Використання алгоритмів машинного навчання сприяє обробці великих масивів зображень і відео. Результати автоматизованого аналізу підлягають перевірці експертами для уникнення помилок. У межах кримінального провадження призначаються комп'ютерно-технічні експертизи, які досліджують цифрові носії, відновлюють видалені файли, встановлюють факти редагування матеріалів.

Документування наслідків збройних атак на цивільні об'єкти охоплює фіксацію пошкоджень лікарень, шкіл, житлових будинків, енергетичної інфраструктури. Використання лазерного сканування та тривимірного моделювання створює цифрові копії місць подій. Подібні копії зберігають просторові характеристики об'єктів, що дає змогу відтворити обстановку під час судового розгляду [8]. Поєднання матеріалів технічної фіксації з експертними висновками інженерів і вибухотехніків формує доказову базу щодо характеру застосованого озброєння.

Отже, тактика фіксації воєнних злочинів із використанням цифрових технологій інтегрує криміналістичні методи, інформаційні технології та норми міжнародного гуманітарного права. Поєднання технічних засобів із процесуальними гарантіями формує систему документування, здатну забезпечити належне доказування у справах щодо порушень законів і звичаїв війни. Умови збройного конфлікту зумовлюють необхідність оперативного реагування, збереження інформації в цифровому форматі та її подальшого використання в судових процедурах на національному й міжнародному рівнях.

1. Женевські конвенції 1949 року: Міжнародні договори від 12.08.1949 р., ратифіковані Україною 03.07.1954 р. Редакція чинна для України станом на 01.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_151 (дата звернення: 13.02.2026).
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду: Міжнародний договір від 17.07.1998. Україна ратифікувала 20.08.2024 р. Редакція чинна станом на 01.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 13.02.2026).
3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Редакція станом на 01.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 13.02.2026).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Редакція станом на 01.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 13.02.2026).
5. Ткачук Т. Ю., Оніщенко В. Г. Забезпечення достовірності цифрових доказів воєнних злочинів: механізми протидії counter forensics. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Том 3 № 4. С.310-317. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/339075/327210>.
6. Негребецький В. Інформаційні технології в розслідуванні і документуванні воєнних злочинів проти народу України. *Актуальні питання права та соціально-економічних відносин*. 2023. № 1. С. 219–222. URL: <https://vmurol.kr.ua/wp-content/uploads/2023/12/збірник-виправлено.pdf#page=221>
7. Тома М. Г., Василюва О. В. Інструменти OSINT: фіксація воєнних злочинів в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 905–909. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anprogr_2025_2_136
8. Юрченко О. А., Лисенко Т. А., Сохацький О. Ю. Роль соціальних мереж та інших цифрових платформ у комунікації під час війни. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. Вип. 7. №. 35. С. 990–1001. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7\(35\)-990-1001](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7(35)-990-1001)

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Дмитро НИКИФОРЧУК
професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
та національної безпеки
Національної академії внутрішніх
справ (м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ З ВИКОРИСТАННЯМ КРИПТОВАЛЮТИ

Серед суб'єктів Національної поліції України оперативно-розшукову протидію кримінальним правопорушенням відповідно до функцій підрозділів поліції можуть здійснювати лише підрозділи кримінальної та спеціальної поліції. Кримінальна поліція виконує надзвичайно широкий спектр правоохоронних функцій, серед яких пріоритетними в умовах воєнного стану можна назвати і такі, як: здійснення захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, *виявлення та запобігання злочинам; встановлення та викриття осіб, які готують або вчинили злочини; здійснення комплексу заходів щодо виявлення та документування осіб, які займаються злочинною діяльністю* [6].

Бурхливий розвиток цифрових технологій призводить до появи нових технологій, технологічних рішень та криптовалют. Переважно новим явищем у світі є використання криптовалют. Згідно з даними Міністерства цифрової трансформації України, ринок віртуальних активів в країні доволі розвинутий та має значні обороти навіть у світовому масштабі, але його більша частина зосереджена в сірій зоні, що створює потенційні ризики як для держави, так і для бізнесу та користувачів [7]. Паралельно із впровадженням криптовалют широке поширення отримала і технологія блокчейн. Термін «криптовалюта» нарівні з поняттями електронної валюти виник в 2009 році разом з появою революційної криптовалют «біткоїн». Виникнення біткоїна сприяло появі й інших криптовалют. З 2013 року до криптовалют виникає широкий суспільний інтерес, а їх вартість починає зростати. Виникають абсолютно нові незалежні валюти, які характеризуються індивідуальними риси й особливостями [4].

Блокчейн – це технологія, яка в останні роки здобула велику популярність. Вона використовується для збереження даних у вигляді ланцюжка блоків, де кожен блок містить інформацію про певну подію або транзакцію. Одними з найважливіших характеристик блокчейну є безпека та надійність. Ця технологія може бути особливо корисною в умовах воєнного стану, коли збереження та передача інформації є критично важливим завданням. Блокчейн-аналітика дозволяє відстежувати переміщення криптовалют, пов'язаної із злочинною діяльністю. Це є важливим в умовах воєнного конфлікту, де фінансування терористичних організацій та інших злочинних груп може бути приховане. Крім того, подібна технологія допомагає правоохоронцям ідентифікувати та розслідувати злочинні схеми [2].

Активне поширення криптовалют у сучасному цифровому середовищі призвело до формування нового інструменту, що активно використовується для легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом. У зв'язку з цим злочинна діяльність все частіше переміщується у площину кіберзлочинності, набуваючи транснаціонального характеру. Такі

процеси несуть серйозну загрозу не лише для стабільності фінансової системи окремих держав, а й для їхньої національної безпеки загалом [3]. І тут ми цілком згодні з О. Кузьменком та І. Карпюком, що оскільки криптовалюта є відмінним платіжним засобом, котрий дозволяє приховувати джерело доходу, її використання в злочинній діяльності призводить до серйозних труднощів для правоохоронних органів під час розслідування легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом [5].

За активного розвитку криптовалютних відносин важливою потребою постає запровадження їх правового регулювання. В Україні, як і в багатьох інших країнах, на законодавчому рівні не визначено правового статусу цього явища. Труднощі виникають насамперед тому, що в сучасних умовах все частіше криптовалюта виступає як засіб або предмет вчинення кримінальних правопорушень та завдяки своїм особливостям виступає фактором злочинності. Попри відсутність правового визначення, криптовалюта, як форма розрахунку, почала набирати значну популярність [7].

У 2025 році криптозлочинність вийшла на новий рівень швидкості та масштабу. Зокрема, у 2025 році криптозлочини стали швидшими, залишаючи жертвам менше часу на реакцію. У другій половині 2025 року відмивання було навіть швидшим, ніж у першій половині, і досягло нових небезпек. У найшвидшому випадку кошти переміщувалися лише за 2 секунди – вдвічі швидше, ніж у першій половині 2025 року. Це також у 2 рази швидше, ніж найшвидше публічне повідомлення про інциденти. Швидкість відмивання грошей у 2025 році доповнилася набагато більшими збитками: 4,04 млрд доларів США було вкрадено у 2025 році, що приблизно в 2,1 раза більше, ніж у 2024 році, хоча кількість хакерських атак зросла лише приблизно на 4 %. Значна частина збитків – понад 36 % – була завдана хакерською атакою на Bybit, що склало 1,46 млрд доларів США, вкрадених у 2025 році [8].

Однією з найважливіших характеристик, яка обумовлює використання криптовалюти у злочинному середовищі, є високий рівень анонімності. У транзакціях не фігурують імена або особисті дані користувачів – ідентифікація здійснюється лише за допомогою цифрових гаманців [3]. Тому завдяки своїй високій анонімності, децентралізованій природі та транскордонному характеру транзакцій основні ризики, пов'язані з нелегальним обігом криптовалют, полягають у тому, що віртуальні активи дедалі частіше використовуються як інструмент відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом. Криптовалюти також є ефективним каналом фінансування терористичних організацій через труднощі у відстеженні джерел та напрямів грошових потоків. Крім того, вони створюють широкі можливості для ухилення від оподаткування, оскільки значна частина операцій залишається поза контролем державних податкових та фінансових органів. У сукупності ці загрози становлять серйозний виклик для економічної безпеки держави та вимагають розробки спеціалізованих механізмів правового реагування [1].

У світі вирішення цієї проблеми здійснюється різними шляхами. У деяких країнах криптовалюта визначається як товар. Зокрема, США надали криптовалюті статус товару і тепер компаніям, які хочуть використовувати її для торгівлі, необхідно відповідним чином реєструватися, отримувати ліцензії і відслідковувати здійснені угоди [7]. В Україні в умовах воєнного стану необхідно посилити законодавче регулювання обігу криптовалют, запровадити ефективні механізми контролю та нагляду, а також забезпечити відповідність міжнародним стандартам у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму [3]. Отже, враховуючи сучасні тенденції до збільшення цифрових активів серед населення України, представникам правоохоронних органів держави, зокрема кримінальній поліції, необхідно долучатися до подібних заходів та ініціювати вирішення проблемних питань щодо протидії криптовалютній злочинності на законодавчому рівні [7].

1. Антон Долгов. Відповідальність за злочини, пов'язані з незаконним обігом криптовалют. URL : <https://mspc.mk.ua/index.php/journal/article/download/194/115>.

2. Болгаренко В. М., Телійчук В. Г. Блокчейн-аналітика як сучасний інструмент у розслідуванні воєнних злочинів. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.) ; у 2-х ч. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. Ч. II. URL : <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/14411>.

3. Двірна, А., Орленко, В., & Коломієць, В. (2025). Відмивання грошей через криптовалюту в умовах воєнного стану: деякі особливості. Збірник наукових праць «ЛОГОС», (November 28, 2025; Cambridge, UK), 102–109. URL : <https://doi.org/10.36074/logos-28.11.2025.017>.

4. Казначесва Д. В. Основні види злочинів, що вчиняються із застосуванням криптовалют.

Протидія кіберзагрозам та торгівлі людьми: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 листоп. 2019 р.). Харків: ХНУВС, 2019. С. 166–168. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/26_11_2019/pdf/50.pdf.

5. Кузьменко О. В., Карпюк І. С. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом із використанням віртуальних валют (методичні рекомендації) URL : http://www.lsej.org.ua/8_2020/107.pdf.

6. Никифорчук Д. Й., Телійчук В. Г. Взаємодія підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України з органами публічної влади та населення щодо забезпечення публічної безпеки та протидії злочинності в умовах воєнного стану. Interaction between law enforcement agencies and public authorities to create a secure environment under martial law: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2025. Рр.401-420. URL : <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/630/16662/35316-1>.

7. Никифорчук Д. Й., Чемерис Д. Д. Проблемні питання протидії криптовалютній злочинності в Україні. URL : <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bb419fc3-deb9-44de-8e97-f8bf2aa72bed/content>.

8. Global Ledger. 2025 Laundering Race Report. 255 Crypto Hacks Analysis. Звіт про відмивання перегонів 2025. Аналіз 255 криптохакерських атак. URL : https://blog.globalledger.io/hubfs/Press%20Materials/Laundering_Race_2025.pdf.

Сергій ОБШАЛОВ

директор ННІ підготовки фахівців
для підрозділів превентивної
діяльності Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОТРИМАННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Перед оперативними підрозділами завжди стояли і стоять завдання по виявленню, попередженню, розкриттю та розслідуванню злочинів. Ці завдання все більш ускладнюються на сучасному етапі у зв'язку з тим, що наша держава знаходиться в умовах дії воєнного стану [1]. Зароджуються нові суспільні відносини, нові ідеології, з новою соціально-економічною і політичною основою. Труднощі цього періоду викликані тим, що зародження нового незвичного суспільного ладу потребує зміни психології людей, заміни звичайних установок та оволодіння новими у повсякденному житті, поведінці, праці та взаємовідносинах людей.

Подальший розвиток теорії і практики оперативно-розшукової діяльності передбачає підвищення професійно-освітнього рівня працівників правоохоронних органів, навчання особового складу виконанню оперативно-розшукових завдань за нових соціальних умов та ефективного використання роботи працівників оперативних підрозділів у кримінальному судочинстві.

Психологічне забезпечення отримання оперативної інформації у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів може бути представлено, у вигляді комплексу заходів щодо використання спеціальних психологічних пізнань в оперативно-розшуковій діяльності, які плануються й систематично реалізуються працівниками оперативних підрозділів, залученими фахівцями відносно осіб, подій та фактів, які представляють оперативний інтерес або мають відношення до кримінального судочинства.

Постійне спілкування з населенням, спрямоване на попередження й розкриття злочинів, здебільшого здійснюють працівники оперативних і слідчих підрозділів. Саме тому конче потрібно придбання ними відповідних психологічних знань та комунікативних якостей, для їхнього подальшого розвитку й використання в процесі спілкування. Більшою мірою застосування психологічних знань може бути використане в роботі з особами, які, згідно п. п. 1, 8, 12, 13 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2],

залучаються до розкриття злочину.

Об'єктивне психологічне знання, розроблене психологічною наукою, лише тоді стає інструментом виконання завдань кримінального судочинства, коли воно застосовується на практиці з метою попередження, розкриття й розслідування злочинів, судового розгляду справ кримінального провадження, пізнання окремих кримінально-правових, непроцесуальних і процесуальних явищ та фактів. Це дозволяє оперативному працівникові пізнати обставини, що мають психологічну природу: непатологічні особливості психіки підозрюваного (обвинувачуваного), потерпілого, свідка й інших осіб та є важливими для прийняття правильного рішення по оперативно-розшуковій справі чи кримінальному провадженню. Спеціальне психологічне знання дозволяє встановлювати й досліджувати не тільки психологічні, але й суміжні з ними правові явища й факти.

Спеціальним психологічним пізнанням в оперативно-розшуковій діяльності варто вважати процес цілеспрямованого відображення об'єктивних проявів психіки конкретної людини, що є об'єктом оперативної уваги або психологічного втримування його поведінки, що здійснюється обізнаною особою – психологом або спеціально підготовленим фахівцем оперативно-розшукової діяльності [3].

Професійність працівника оперативного підрозділу передбачає такі аспекти, як глибоке знання предмета роботи, уміння об'єктивно й швидко оцінювати отриману інформацію (її вірогідність, повноту й своєчасність). Найпоширеніше сприйняття людиною працівника оперативного підрозділу, як професіонала здійснюється в процесі спілкування, що здебільшого сприймається вербальною формою. Велике значення при розмові має ясність висловлень і відсутність недомовок. Необхідно чітко зв'язувати факти, запобігати багатозначності висловлень.

Фактично кожний оперативний працівник згодом сам стає психологом в галузі спілкування та впливу. Особливо це проявляється із придбанням досвіду роботи, збільшенням оперативного стажу. Однак використання придбаних знань найчастіше відбувається інтуїтивно й не має під собою наукової й теоретичної основи, що дала б можливість упорядкованого, системного застосування придбаних знань у попередженні й розкритті злочинів. Виведення на новий рівень застосування психологічних знань працівниками оперативних підрозділів, на наш погляд, збільшило б кількість відвернених злочинів і якісно підвищило б розкриття та розслідування вчинених.

Придбання кваліфікованих знань працівниками оперативних підрозділів про існуючі у людини психічні-пізнавальні процеси, основні складові емоційно-вольової сфери, психічні стани може надати можливість використовувати їх у своїй безпосередній діяльності. Придбання й розвиток знань в області психології особистості надають можливість розуміти індивідуальні особливості людини, обходити ситуації, які приводять до втручання в їхнє особисте життя, тобто забезпечувати захист прав і волю громадян, передбачених Конституцією [4].

Стаття 1 Закону України «Про інформацію» під інформацією розуміє документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. У статті 18 цього ж Закону надані основні види інформації: статистична інформація; масова інформація; інформація про діяльність державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування; правова інформація; інформація про особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; соціологічна інформація. Тобто, при попередженні чи розкритті злочинів, оперативні підрозділи органів внутрішніх справ можуть мати справу не з одним видом інформації, а одразу з трьома: правовою інформацією; інформацією про особу та інформацією про діяльність державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування. Ефективним було б при цьому цілеспрямоване використання засобів масової інформації.

На нашу думку, необхідно більш докладно розглянути питання розуміння поняття оперативно-розшукова інформація, що склалося в науковій літературі та в практичній діяльності.

Стаття 14 Закону України «Про інформацію» визначає одержання інформації, як набуття, придбання, накопичення відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошеної інформації громадянами, юридичними особами

або державою. Використання інформації – це задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави [5].

Процес оцінки, визначення цінності оперативної інформації є залежним від джерел її одержання. Ця залежність впливає на вибір критеріїв і методу оцінки інформації її споживачем.

Одним із найбільш доцільних та ефективних способів отримання та перевірки оперативної інформації є робота з населенням, яке може володіти інформацією про злочин, що винено або задумується. Придатність та бажання спілкування особи з працівником правоохоронного органу зумовлюється якостями, що визначають його надійність (у моральному плані). До якостей особистості, що визначає надійність, відносяться наступні:

- спрямованість особистості;
- світогляд;
- риси характеру, що розкривають особистість в дії;
- мотиви поведінки і діяльності, що відбивають його природні і суспільні потреби;
- емоційна усталеність, що дозволяє особі приймати вірні рішення в різних

складних ситуаціях.

Можливості особи, що спілкується з правоохоронними органами та надає певну інформацію, визначаються наступними основними якостями особистості: стійка увага і спостережливість; тренувана короткочасна і довгострокова пам'ять; властивості темпераменту; розвинуте теоретичне й оперативне мислення; навичок, що склалися в процесі професійної діяльності і життєвого досвіду [3].

Потрібно відзначити, що поряд із цими загальними якостями особі можуть бути властиві і специфічні якості, що мають важливе значення при спілкуванні та отриманні від неї інформації. До них відносяться:

- комунікабельність;
- вміння приховувати свої психічні стани, маскувати свої дії (моральне маскування);
- здатність опору до негативному впливу злочинного середовища.

Перераховані якості являють собою систему елементів, що відбиває особливості індивідуальної структури особистості. Володіння даними про них дає можливість працівнику оперативного підрозділу переконатись у надійності та професійності джерела інформації. Запропонована система структурних елементів особистості особи дозволяє в основному судити про її психологічну придатність надання необхідних даних, в тому числі й при отриманні від неї достовірної інформації.

-
1. Указ Президента України Про введення воєнного стану в Україні від 24.02.2022 № 64/2022.
 2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
 3. Александров Д. О. Мистецтво керування людьми : навчальний посібник. Київ. 2000. 119 с.
 4. Конституція України : Закон України dsl 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. 80 с.
 5. Закон України «Про інформацію». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 48, ст.650). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

В'ячеслав КЛЕШНЯ
аспірант кафедри
оперативно-розшукової діяльності

Валерій ДАРАГАН
завідувач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

Адріан ВАШКО (Adrián VAŠKO)
декан юридичного факультету,
доцент кафедри кримінального права,
кримінології, криміналістики
та судових експертиз юридичного
факультету Університету Матея Бела
(м. Банська Бистриця, Словаччина),
Ph.D., доктор юридичних наук

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ТА АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЇ З ГЛАСНИХ (ВІДКРИТИХ) ДЖЕРЕЛ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ ПАЛИВНО-МАСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

Підвищення ефективності роботи оперативних підрозділів пов'язане з удосконаленням роботи з оперативного обслуговування території, напрямів, ліній роботи та об'єктів. Однак його реалізація пов'язана з труднощами організаційно-управлінського та науково-методологічного порядку. Відсутність чіткої уяви про зміст, структуру, цілі, завдання та функції оперативного обслуговування ускладнює практичну організацію цієї ділянки роботи [1, с. 94].

Оперативне обслуговування підрозділами Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України об'єктів та галузей економіки являє собою актуальну та складну проблему. Її організаційні, інформаційні та теоретичні аспекти обумовлюють інтерес як вчених, так і практиків [2, с. 5].

Одним із важливих напрямів оперативного обслуговування сфери публічних закупівель паливно-мастильних матеріалів є систематичне отримання та аналіз інформації з гласних (відкритих) джерел. Зазначені заходи мають суттєве значення для формування об'єктивної оцінки оперативної обстановки, своєчасного виявлення ознак можливих кримінальних правопорушень, а також визначення ризикових сегментів паливного ринку та суб'єктів господарювання, залучених до процедур закупівель.

Специфіка паливної галузі, яка характеризується значними обсягами бюджетних коштів, високою динамікою цін, залежністю від імпорتنих поставок, логістичних чинників та наявністю сталих корупційних ризиків, зумовлює підвищену актуальність використання саме гласних джерел інформації на початкових етапах аналітичної та оперативної діяльності.

Як показали результати дослідження, основними джерелами

загальнодоступної інформації про можливі зловживання під час здійснення публічних закупівель паливно-мастильних матеріалів є:

1. Аналіз інформації електронної системи публічних закупівель.

Доцільно здійснити аналіз даних, розміщених в електронній системі публічних закупівель, щодо закупівель бензину, дизельного пального, скрапленого газу, талонів або паливних карток. У межах цього напрямку зазвичай вивчаються:

- річні плани закупівель та обґрунтування потреби у ПММ;
- очікувана вартість закупівель та методи її формування;
- технічні та кваліфікаційні вимоги до учасників;
- результати аукціонів та ступінь конкуренції;
- договори про закупівлю та додаткові угоди до них.

Особлива увага приділяється виявленню таких ризикових ознак, як систематичне завищення очікуваної вартості пального, формування дискримінаційних умов участі, закупівля паливно-мастильних матеріалів за цінами, що істотно перевищують середньоринкові, а також необґрунтоване коригування ціни договору з посиланням на коливання ринку.

2. Використання відкритих аналітичних інструментів та реєстрів.

Значну інформаційну цінність мають відкриті аналітичні модулі, які дозволяють порівнювати ціни на паливно-мастильні матеріали в розрізі регіонів, замовників та постачальників. Застосування таких інструментів дає змогу:

- виявляти аномальні відхилення цін на паливно-мастильні матеріали;
- аналізувати частоту перемог окремих постачальників;
- встановлювати повторювані схеми участі пов'язаних суб'єктів господарювання.

Додатково використовуються відкриті державні реєстри для перевірки інформації про фінансовий стан постачальників пального, їх засновників, наявність судових спорів, податкового боргу або ознак фіктивності діяльності.

3. Аналіз інформації контролюючих та регуляторних органів.

Важливим джерелом гласної інформації є матеріали органів, що здійснюють контроль у сфері публічних закупівель та економічної конкуренції. Зокрема, аналізуються:

- звіти та акти Державної аудиторської служби щодо закупівель паливно-мастильних матеріалів;
- рішення Антимонопольного комітету України про антиконкурентні узгоджені дії постачальників пального;
- результати перевірок податкових органів.

Такі матеріали дозволяють встановлювати вже задокументовані факти порушень, які можуть бути використані як орієнтовна інформація для подальших перевірочних заходів.

4. Моніторинг інформаційного простору та засобів масової інформації.

Суттєву роль у виявленні ознак зловживань відіграє моніторинг публікацій у засобах масової інформації, аналітичних матеріалів та журналістських розслідувань, що стосуються паливного ринку та публічних закупівель паливно-мастильних матеріалів. Такі джерела нерідко містять відомості про:

- змови між постачальниками пального;
- використання фіктивних або «технічних» компаній;
- зловживання під час постачання пального за талонами чи паливними картками.

Отримана з відкритих джерел інформація підлягає критичному аналізу та перевірці з урахуванням її походження та достовірності.

5. Аналіз відкритої інформації про суб'єктів паливного ринку.

Окремим напрямом є вивчення відкритої інформації про суб'єктів господарювання, які беруть участь у закупівлях паливно-мастильних матеріалів. Зокрема, аналізуються:

- корпоративні вебсайти постачальників;
- відомості про наявність власної або орендованої мережі АЗС;
- логістичні можливості та джерела постачання пального;
- ділова репутація та історія діяльності.

Це дозволяє виявляти невідповідність між заявленими можливостями учасників торгів та їх реальним ресурсним потенціалом.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що з метою отримання та аналізу відкритої інформації під час оперативного обслуговування суб'єктів господарювання, які здійснюють публічні закупівлі паливно-мастильних матеріалів, доцільно

використовувати такі джерела: інформація електронної системи публічних закупівель; відкриті аналітичні інструменти та реєстри; інформація контролюючих та регуляторних органів; інформаційний простір та засобів масової інформації; відкрита інформація про суб'єктів паливного ринку.

1. Капітанський А. І. Сутність та поняття оперативного обслуговування. *Вісник НАВСУ*. 2002. № 3. Ч. 2. С. 93–105.

2. Федчак І. А. Організаційно-тактичні основи оперативного обслуговування об'єктів (галузей) економіки підрозділами ДСБЕЗ МВС України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2009. 268 с.

Олександр МАНЖАЙ

завідувач кафедри протидії
кіберзлочинності ННІ № 4
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук, професор

Дмитро САНАКОЄВ

завідувач кафедри кримінального
процесу ФПФОДР НПУ
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ОНЛАЙН-ШАХРАЙСТВАМ
ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Проблема шахрайства зберігає свою актуальність, спричиняючи суттєву економічну шкоду на всіх рівнях – від приватних осіб до державного сектору. У поточному періоді (2025–2026 рр.) зафіксовано трансформацію злочинних стратегій, які дедалі більше спираються на цифрові інновації та адаптуються до правових реалій воєнного стану. За даними Національного банку України, кількість безготівкових шахрайських операцій в Україні у 2025 році збільшилася в середньому на 12-18 % і сягнула близько 310-340 тисяч інцидентів, а загальні збитки становлять 1,4-1,6 млрд грн [4], що свідчить про зростання масштабів та складності фінансових афер.

Відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, всього у 2025 році було обліковано 29 510 (60,7 %) кримінальних правопорушень за чч. 2-5 ст. 190 КК України, досудове розслідування у яких здійснюється органами Національної поліції України. За вказаними провадженнями повідомлено про підозру 8 931 особі, з яких 1 600 осіб вже раніше вчиняли кримінальні правопорушення, у т.ч. 683 – у складі групи [6]. Статистичні показники за січень 2026 року свідчать про збереження цієї тенденції. Так, протягом вказаного періоду 2026 року в Україні за чч. 2-5 ст. 190 КК України зареєстровано вже 1 735 (50,5 %) кримінальних правопорушень, у 307 провадженнях особам повідомлено про підозру [5]. Серед найбільш поширених способів – шахрайства з авторизованими платежами [3]. Саме тому одним із пріоритетних напрямів діяльності Національної поліції України на 2026 рік є протидія кібершахрайствам [7].

Під час проведення аналізу загального стану криміногенної ситуації в Україні в контексті досліджуваного питання нами було проаналізовано онлайн-платформу оголошень Olx.ua, соціальні мережі Instagram, Facebook, TikTok, а також канали і групи в Telegram, що містять оголошення із ознаками обману або зловживання довірою.

Крім того, були вивчені: 1) платформи, що спеціалізуються на ідентифікації шахрайських повідомлень шляхом аналізу змісту контенту; 2) ресурси, які позначають

ідентифікатори (номери банківських платіжних карток, абонентські номери телефонів, адреси в соціальних мережах, облікові записи в месенджерах тощо) як такі, що містять ознаки шахрайства.

У результаті проведеного дослідження було сформовано вибірку з 1321 номера банківських платіжних карток (знайдені у відкритих джерелах), ідентифіковані як такі, що можуть належати особам, які вчиняють шахрайство, а також таблицю зі 103 оголошень відповідного профілю.

Географія шахрайства в Україні залишається розмитою, оскільки злочинці працюють дистанційно. Найчастіше вони використовують платформу OLX, виставляючи товари за заниженою вартістю для привернення уваги. Ключова мета схеми – переконати жертву внести аванс. Щойно транзакція відбувається, шахрай або припиняє комунікацію, або вимагає ще більше грошей.

З метою нейтралізації алгоритмів anti-fraud систем, інтегрованих у платформу OLX, зловмисники свідомо переводять комунікацію з внутрішнього чату маркетплейса у сторонні месенджери (переважно Viber або Telegram). Така тактика дозволяє їм вийти з-під моніторингу автоматичних фільтрів захисту. У випадку розміщення оголошення на платформі OLX шахраї також намагаються перевести спілкування у месенджери та змусити продавця здійснити оплату за своїми реквізитами, яку видають під час спілкування за нібито власну оплату товару, або спонукають жертву до переходу за фішинговим посиланням.

У процесі опрацювання масиву номерів банківських платіжних карток (1321 шт.), які асоційовані із шахрайськими діями, з використанням сервісу bincheck.io було встановлено, що переважна більшість відповідних карток емітована українськими банками (30 банків), серед яких, зокрема, А-Банк (191 картка), Монобанк (Універсал банк) (190 карток), Приватбанк (150 карток), ПУМБ (115 карток), Ощадбанк (82 картки), Sense Bank (49 карток), ТАСКОМБАНК (40 карток), ВСТ БАНК (40 карток), Ідея Банк (37 карток), Райффайзен Банк (22 картки), Глобус Банк (22 картки), УКРГАЗБАНК (20 карток), та інші, всього 1059 карток.

Також у виборці були присутні картки, емітовані зарубіжними банками з 13 країн світу: Андорра (1), Австралія (1), Азербайджан (1), Бразилія (1), Великобританія (1), Індія (1), Індонезія (1), Канада (1), Панама (1), Республіка Корея (1), рф (249), США (6), Швейцарія (1). Дослідження показало, що частка карток, емітованих в рф, становить 93,61%.

Встановлено, що серед зареєстрованих кваліфікованих видів шахрайств найбільш розповсюдженими є такі їх види: 1) під приводом реалізації товарів в мережі Інтернет (OLX, Facebook, Instagram); 2) під приводом дзвінків працівників банку; 3) фішинг (несанкціоноване списання грошових коштів, надання соціальної допомоги та ін.); 4) онлайн-заробіток; 5) злам акаунтів соціальних мереж (прохання про допомогу); 6) під приводом продажу/пригону автотранспорту. Водночас додатково фахівці банківського сектору виокремлюють нові шахрайські схеми з банківськими платіжними картками у 2025 році, а саме: шахрайства з інвестиціями, шахрайства з використанням ШІ, шахрайські call-центри [8].

За результатами опрацювання змістової частини оголошень було встановлено, що переважна частина активних оголошень має типовий характер та їх можна ідентифікувати як шахрайські за такими ознаками: 1) наявність ідентифікатора у «чорних списках» баз відомих зловмисників; 2) публікація оголошень з однаковими контактами, але різним змістом (або навпаки); 3) повідомлення, що копіюють типові сценарії обману (наприклад, «гроші на квиток»); 4) суперечність між текстом і візуальним контентом (наприклад, зимові фото в літніх оголошеннях); 5) розпізнавання тексту як небезпечного автоматичними системами перевірки; 6) категорична відмова від телефонних розмов або особистих зустрічей; 7) подання платіжних реквізитів у вигляді зображень для обходу текстових фільтрів.

Оскільки механізм реалізації таких злочинів є досить складним і потребує специфічних методів боротьби, критичної ваги набуває питання підвищення ефективності роботи підрозділів Національної поліції під час опрацювання звернень щодо подібних випадків шахрайства. Це особливо актуально у контексті вимоги до слідчого, встановленої у ст. 214 КПК України, невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування. Алгоритми, визначені відомчою Інструкцією, затвердженою наказом МВС України від 27.04.2020 року № 357 [2], не визначають особливостей такого реагування, складу СОГ та інших заходів, необхідних для швидкого, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин події.

Водночас зазначимо, що наказом МВС України від 07.07.2017 року № 575 визначено особливості організації взаємодії при досудовому розслідуванні кіберзлочинів [1], що може

бути акцептовано до шахрайств, що вчиняються шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки (ст. 190 КК України), проте за запропонованим нами алгоритмом оптимізації досудового розслідування та оперативного супроводження фактів шахрайства: 1) залучати до розслідування профільних слідчих та міждисциплінарні СОГ (карний розшук, кіберполіція, кримінальний аналіз); 2) долучати до матеріалів детальні пояснення, скріншоти листування та всі ідентифікатори (телефони, карти, URL, акаунти); 3) протягом доби вносити дані до ІКС «ІПНП» для перевірки на серійність та об'єднання проваджень (ст. 217 КПК); 4) звіряти реквізити з онлайн-базами (*marker.org.ua* тощо) та порталом «EMA Anti Fraud Hub» для локалізації зняття коштів; 5) використовувати ст. 268 КПК для детекції терміналів зв'язку та визначення територіальної підслідності; 6) створювати регіональні бази оперативно значущої інформації для розкриття злочинів «по гарячих слідах»; 7) перевіряти причетність осіб до розкрадання великих благодійних зборів за встановленим алгоритмом.

Стрімке зростання кібершахрайства в умовах воєнного стану та еволюція схем (фішинг, маніпуляції на OLX/Telegram) вимагають оновлення методів протидії. Через відсутність єдиних стандартів реагування запропоновано модернізувати досудове розслідування шляхом впровадження цифрового моніторингу, геолокації та використання спеціалізованих аналітичних баз. Реалізація цих кроків суттєво підвищить ефективність боротьби з кібершахрайством на всіх рівнях.

1. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07.07.2017 року № 575.

2. Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: : Наказ МВС України від 27.04.2020 року № 357.

3. Мар'яна Коваленко. В Україні побільшало випадків «карткового шахрайства»: як вберегтись (06 січня 2026 року). URL : <https://dyvys.info/2026/01/06/v-ukrayini-pobilshalo-vypadkiv-kartkovogo-shahrajstva-yak-vberegtys/>

4. Національний банк України. Офіційний сайт. URL : <https://bank.gov.ua/>.

5. Офіс Генерального прокурора. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень 2026 р. URL : <https://lnk.ua/geqk7OjN5>.

6. Офіс Генерального прокурора. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. 2025 рік. URL : <https://lnk.ua/Y4Q5Lma49>.

7. План роботи МВС України на 2026 рік: затверджений наказом МВС України від 19.12.2025 № 896. URL : <https://mvs.gov.ua/upload/2/2/3/5/7/3/plan-roboti-mvs-na-2026-rik.pdf>.

8. Традиційні системи безпеки безсилі: нові шахрайські схеми 2025 року, через які українці втратили 1,4-1,6 млрд грн. International Financial Club «BANKIR» (06.01.2026). URL: <https://lnk.ua/5V17dYd4d>.

9. AntiFraud Hub. URL : <https://www.ema.com.ua/business/antifraud-hub/>.

Віталій ТЕЛІЙЧУК

професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент

**ЛЕГАЛІЗАЦІЯ КОШТІВ, ЗДОБУТИХ НЕЗАКОННИМ ШЛЯХОМ З
ВИКОРИСТАННЯМ КРИПТОВАЛЮТИ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ДЕЯКІ СПОСОБИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ**

Провідне місце у кримінальному провадженні сьогодні займають цифрові докази, оскільки більшість суспільних відносин так чи інакше відображається в електронному середовищі. До них відносять будь-які дані, зафіксовані у цифровій формі та отримані з технічних пристроїв, інформаційно-комунікаційних систем або мережевих ресурсів. Такими доказами можуть бути фотографії, відеозаписи, аудіофайли, електронне листування, записи логів, інформація з камер відеоспостереження та інші цифрові відомості, які мають значення для розслідування [7].

На думку Д. Казначеевої, і ми згодні з даною позицією, аналогічна ситуація склалася і з криптовалютами, коли вони об'єктивно існують, але їх правове визначення та регулювання відсутні. За визначенням науковця, криптовалюти – це децентралізовані конвертовані цифрові валюти, засновані на математичних принципах, які генеруються і управляються автоматично за допомогою програмного забезпечення. Паралельно з впровадженням криптовалюти широке поширення отримала і технологія блокчейн. Термін «криптовалюта» нарівні з поняттями електронної валюти виник в 2009 році, разом з появою революційної криптовалюти «біткоїн» [4]. У міру розвитку кримінального середовища розвивається складна природа відмивання грошей та кримінальних фінансів. Кримінальні мережі все більше інвестують у створення паралельної фінансової системи, пристосованої до розширення їх незаконної діяльності та накопичення багатства, отриманого від незаконних дій. Ця загроза посилюється, оскільки паралельні фінансові системи все більше сприяють цифровим платформам та вдосконалюються завдяки новим технологіям. Відмивання грошей відіграє вирішальну роль у наданні злочинцям можливості отримувати прибуток від незаконної діяльності; це основа організованої злочинності. Вона дозволяє злочинцям перетворювати злочинні гроші на зовні законні активи, забезпечуючи постійний приплив коштів для фінансування подальшої злочинної діяльності, розширення свого впливу або збільшення особистого багатства [2]. Станом на 2021 рік у світі налічувалося понад 2000 видів криптовалют. Наразі загальна вартість цифрових грошей становила майже 326 млрд доларів за цей рік [5]. У 2025 році криптозлочинність вийшла на новий рівень швидкості та масштабу. Сукупні збитки галузі сягнули \$4,04 млрд, що у 2,1 раза перевищує показники 2024 року. При цьому кількість самих атак зросла лише на 4 %, що свідчить про вибірковість та більшу ефективність зловмисників [3].

Необхідно звернути увагу на те, що форми організованої злочинності, практично всі, мають цифровий вимір. Цифрова інфраструктура й Інтернет перетворилися з допоміжного інструменту на повноцінне середовище вчинення злочинів. Онлайн-шахрайство, кіберзлочини, незаконна торгівля, вербування учасників, управління потоками коштів і комунікація між членами злочинних угруповань дедалі частіше здійснюються виключно онлайн, з мінімальною фізичною присутністю [8]. Оперативні підрозділи кримінальної поліції здійснюють виявлення, збір, фіксацію та попередній аналіз цифрових даних у межах оперативно-розшукової діяльності (ОРД), що регулюється Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». Ці підрозділи мають право застосовувати широкий спектр заходів – від негласного моніторингу електронних комунікацій до використання технічних засобів збору інформації, за умови отримання відповідних дозволів. Важливим

аспектом є збереження автентичності цифрових доказів та документування процесу їх одержання, оскільки порушення процедури може призвести до визнання їх недопустимими у суді. Важливу роль відіграє взаємодія оперативних підрозділів з підрозділами кіберполіції, експертно-криміналістичними центрами та слідчими. Спільна діяльність надає можливість не лише оперативно виявляти джерела цифрової інформації, а й своєчасно інтегрувати її до матеріалів кримінального провадження з дотриманням усіх процесуальних вимог [1]. Поєднуючи думку О. Кузьменка та І. Карпюка, ми зауважимо, що важливість норм Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», що стосуються необхідності верифікації користувачів віртуальних валют, для слідчої практики важко переоцінити. Одним із перших прикладів використання віртуальної валюти в процесі відмивання злочинних доходів можна назвати компанію Liberty Reserve, засновану в Коста-Ріці А. Будовським, яка працювала «як банк чорного ринку – кримінальний бізнес, що допомагав злочинцям здійснювати незаконні угоди». За сім років Liberty Reserve проведено 55 млн незаконних угод та легалізовано \$6 млрд [6]. Як свідчать результати дослідження Держфінмоніторингу, схеми легалізації злочинних доходів постійно змінюються, охоплюють різні сектори економіки та поєднують традиційні й цифрові фінансові інструменти. Способи відмивання, котрі було виявлено, згруповано за типовими сценаріями та сферами ризику, що дає змогу чітко визначати характерні патерни поведінки та підсилувати ефективність протидії таким загрозам. До них можна віднести: корупційні злочини та схеми відмивання злочинних доходів (перерахування коштів на користь підприємства з бюджетної установи, яке підконтрольне політично значущій особі (PER), шляхом оплати за послуги, вартість яких значно перевищує ринкову; отримання PER коштів за фактично відсутні або штучно створені послуги з подальшим перерахуванням пов'язаним особам для придбання високовартісних товарів або обготівкування; часткове привласнення державних коштів компаніями-нерезидентами через ряд підконтрольних суб'єктів господарювання, що мають ознаки фіктивності, з подальшим придбанням нерухомості та ін.); використання неприбуткових організацій (НПО) у незаконній діяльності та незаконне заволодіння і привласнення благодійної допомоги: транскордонне ВК; відмивання доходів, отриманих від шахрайських дій та кіберзлочинів; відмивання злочинних доходів із використанням віртуальних активів (у тому числі проведення операцій з криптоактивами, з використанням стороннього сервісу обміну, через звичайні поточні рахунки, не призначені для такої діяльності, із залученням неповнолітніх осіб та іноземних громадян; використання віртуальних активів як викупу за розблокування роботи компаній-нерезидентів, які постраждали внаслідок кібератак; використання фейкових проєктів з «крипторейдингу», що фактично є елементом фінансової піраміди, з метою шахрайського заволодіння коштами громадян України та іноземців); відмивання злочинних доходів через гральний бізнес; торгівля зброєю; торгівля людьми; торгівля наркотичними засобами [8].

Стосовно практичних аспектів виявлення таких злочинів, то необхідно дослідити індикатори (фактори), які вказують, що відбулася легалізація злочинних коштів за допомогою віртуальних валют. UNODS виділяє *дві групи* індикаторів таких злочинів. До *першої* відносяться наступні: 1) невідповідність між даними, що ідентифікують клієнта, та IP-адресою; 2) підозрілі IP-адреси та підозрілі імена користувачів (прізвища, псевдоніми, номери ICQ) також можуть свідчити про злочинні грошові потоки; 3) спроби входу з ненадійної IP-адреси або з IP-адреси користувача, раніше визначеної як така, що пов'язана з підозрілою діяльністю. Зазначені індикатори є загальними та застосовуються в багатьох методиках розслідування злочинів у кіберпросторі. А отже, автори окремо наводять фактори (*друга група*), що вказують на «злочинну діяльність саме провайдерів віртуальних валют: 1) велика кількість банківських рахунків, що знаходяться в одного провайдера віртуальної валюти або компанії з обміну віртуальних валют (можуть знаходитися в різних країнах), очевидно, використовується як поточний рахунок (свідчить про розшарування діяльності), без явної ділової мети такої структури; 2) адміністратор віртуальної валюти або компанія з обміну віртуальних валют, розташована в одній країні, але рахунки відкриті в інших країнах, де вона не має значної клієнтської бази (відсутнє обґрунтування такої діяльності); 3) переміщення коштів між банківськими рахунками, які ведуться різними адміністраторами віртуальної валюти або компаніями, що здійснюють обмін віртуальними валютами,

розташованими в різних країнах (може свідчити про розширення діяльності, бо вона не відповідає типовій бізнес-моделі); 4) обсяг та частота операцій із готівкою (іноді нижче порогової звітності), що проводяться власником провайдера віртуальної валюти або компанії з обміну віртуальними валютами, без економічної вигоди та змісту» [6]. І тут доречно погодитися з О. Кузьменком та І. Карпюком, що легалізація злочинних коштів може здійснюватися різними способами, злочинці вигадують найрізноманітніші схеми відмивання коштів. Тому поєднуючи дану позицію, на нашу думку, варто звернути увагу саме на особливості, які свідчать, що підозрюваний використовував у злочинній діяльності віртуальні валюти [6].

Підсумовуючи зазначене, можна зробити висновок, що при розслідуванні легалізації коштів, здобутих незаконним шляхом з використанням криптовалюти в умовах воєнного стану, необхідно враховувати специфіку віртуальних валют, особливості їх функціонування та обігу, технічні та інформаційні характеристики кіберпростору, в якому здійснюється обмін такими активами; запровадити ефективні механізми контролю та нагляду, необхідно посилити законодавче регулювання обігу криптовалют, а також забезпечити відповідність міжнародним стандартам у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

1. Бойко О. П., Рогальська В. В. Здійснення взаємодії під час розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 330–336. URL : http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2023/45.pdf.

2. Віртуальні активи у правосудді: національна практика та європейська перспектива. Науково-методичні рекомендації для суддів. Київ. 2025. с. URL: <https://nsj.gov.ua/files/1767784436virtualni-actyvy2025.pdf>.

3. Збитки криптогалузі зросли у 2,1 раза: у 2025 році хакери викрали понад \$4 млрд. Мінфін. URL : <https://minfin.com.ua/ua/2026/02/04/167549842/>.

4. Казначесва Д. В. Основні види злочинів, що вчиняються із застосуванням криптовалюти. Протидія кіберзагрозам та торгівлі людьми: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 листоп. 2019 р.). Харків: ХНУВС, 2019. С. 166–168. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/26_11_2019/pdf/50.pdf.

5. Д. В. Казначесва, А.О. Дорош. Кримінальні правопорушення у сфері обігу криптовалют. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/882dbcb7-bd33-412f-8a0c-94491e535d4d/content>.

6. Кузьменко О. В., Карпюк І. С. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом із використанням віртуальних валют (методичні рекомендації) URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/107.pdf

7. Телійчук В. Г., Хоменко Р. О. До питання використання цифрових доказів у кримінальному провадженні працівниками оперативних підрозділів. *Věda a perspektivy* № 10(53), 2025 Praha, České republika. С. 188-198. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/download/30681/30646/43202>

8. Типологічне дослідження на тему: «Ризики та загрози легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму в умовах військової агресії російської федерації – 2025». https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/411/%D0%A2%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%20%D0%94%D0%A1%D0%A4%D0%9C%D0%A3/Typology%202025_UA.pdf.

Володимир ВАРАВА

доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)
кандидат юридичних наук, доцент

**ЩОДО ОДЕРЖАННЯ ГРОМАДЯНАМИ ПОЯСНЕНЬ
З ПРИВОДУ ОБМЕЖЕННЯ ЇХ ПРАВ І СВОБОД ВІД ОРГАНІВ,
ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Достатньо складною проблемою, що потребує свого вирішення, є розробка дієвого механізму реалізації ч.2 ст. 32 і ст. 34 Конституції України, у яких закріплений обов'язок органів державної влади «забезпечити кожному громадянину право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, що не належать до державної або іншої захищеної законом таємниці [5]. Особливої актуальності зазначена проблема набула в умовах повномасштабної російсько-української війни, та запровадження на всій території України правового режиму воєнного стану.

Відповідний механізм прописаний законодавцем у ч. 9 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», де зазначено, що «громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності, письмове пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії» [2].

Однак він є далеким від довершеності, та не відповідає сучасним воєнним реаліям. Насамперед, у оперативно-розшуковому законодавстві простежуються окремі відмінності від конституційних норм. Зокрема у ч. 9 ст. 9 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» використовується словосполучення «громадяни України та інші особи» замість «кожному громадянину», як у ч. 2 ст. 32 Конституції України. Зокрема, зміст поняття «інші особи» невідомий, що породжує невизначеність і дає можливість довільного тлумачення кола суб'єктів такого права.

Ця обставина, на нашу думку, може призводити не лише до позбавлення окремих осіб права на інформацію, але й обмеження їх у можливості судового захисту від безпідставного обвинувачення, оскільки оперативно-розшукова інформація може містити факти, що реабілітують таких осіб.

Окрім невизначеності кола осіб, які можуть скористатись правом витребувати інформацію про себе, отриману в результаті оперативно-розшукової діяльності, норми ст. 9 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» не містять вказівок про строки, обсяг та умови надання інформації, що також обмежує можливість судового захисту таких прав.

У зв'язку з цим, виникає контрверсійна пропозиція щодо обов'язку підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, у всіх випадках повідомляти зацікавленій особі про наявність щодо неї документальної або іншої інформації та надавати цю інформацію за її вимогою.

Такий обов'язок безпосередньо впливає з рішень Європейського Суду з прав людини, що визначають необхідність його реалізації в законодавстві країн – членів Ради Європи та учасниць Конвенції про захист прав людини. Зокрема, такі норми сьогодні діють у кримінальному процесуальному законодавстві ФРН, яка реалізувала їх однією з перших. Водночас, як зазначили Ковальов К. Є. і Леонов Б. Д., у ФРН «відомості, які містять інформацію про проведення оперативно-розшукових заходів, належать до службової таємниці та охороняються відповідним законодавством. Відповідальність за порушення службової таємниці встановлена у 28 розділі Кримінального кодексу ФРН» [4, с. 113].

В Україні, яка є учасницею Конвенції про захист прав людини, законодавство також обмежує право на інформацію про оперативно-розшукову діяльність до моменту її завершення або ухвалення процесуальних рішень, що регулюється ст. 5 та ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Водночас, справа «Берлізев проти

України» підтверджує, що ЄСПЛ перевіряє законність таких обмежень [7].

Визначальним критерієм за ч. 2 ст. 32 Конституції України, на нашу думку, є приналежність відомостей, з якими громадянин може знайомитись, до державної або іншої захищеної законом таємниці.

З цього приводу погоджуємося з висновком, зробленим Луценко Я. Л., про «наявність прогалин у чинному правовому регулюванні процесуальних відносин з охорони державної таємниці при здійсненні адміністративного судочинства, що негативно впливає на захист прав і законних інтересів особи, оскільки це, в окремих випадках, позбавляє її права захистити їх навіть у суді», а також, що «усуненню зазначеного недоліку має сприяти удосконалення законодавства у сфері охорони державної таємниці в частині, що стосується можливості реалізації та судового захисту права особи на оскарження порушення прав людини під час здійснення оперативно-розшукової або контррозвідувальної діяльності» [6, с.153].

Судова практика щодо розгляду таких справ в Україні дозволяє визначитись з основними правовими підставами, якими керуються судді під час винесення ухвал на користь осіб, щодо яких проводилися оперативно-розшукові заходи, але яким було відмовлено у наданні відповідної інформації

Наразі за змістом Ухвали Київського апеляційного адміністративного суду № 65488407 від 21.03.2017 року, у жовтні 2016 року позивач звернувся до Головного управління ДФС у Черкаській області із листом про надання інформації, в якому просив у визначений законодавством термін і спосіб повідомити чи ведеться (велася) відносно нього оперативно-розшукова справа, номер такої справи та дату заведення (затвердження відповідної постанови). Окрім цього позивач просив повідомити, чи проводилися відносно нього оперативно-розшукові заходи, які тимчасово обмежують (обмежували) його конституційні права та свободи [8]. У разі, якщо такі оперативно-розшукові заходи проводилися, позивач просив повідомити (без зазначення джерел інформації), у підготовці якого тяжкого чи особливо тяжкого злочину він підозрюється (підозрювався), і яким чином оперативним управлінням Головного управління ДФС у Черкаській області була перевірена недостовірна інформація про готування позивачем злочину, перед заведенням оперативно-розшукової справи.

Позивачеві відмовили в наданні запитуваної інформації у зв'язку з тим, що така інформація становить державну таємницю і не може бути розголошена. З цього приводу в Ухвалі суду зазначено, що законних підстав для обмеження доступу до інформації щодо наявності або відсутності оперативно-розшукової справи відносно позивача, номеру такої справи, дати її заведення (затвердження відповідної постанови) немає, а відмова у доступі до зазначеної інформації є необґрунтованою.

Суд зазначив, що «запитувана інформація не відноситься до складу відомостей, що становлять державну таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю, не є конфіденційною чи службовою інформацією і ненадання такої інформації порушує конституційні права позивача».

Також суд зазначив, що «розпорядник, відмовляючи у доступі до відповідної інформації, має застосовувати так званий «трискладовий тест», оскільки належність запитуваної інформації до конфіденційної, таємної або для службового користування на підставі ст. 7, 8, 9 Закону України «Про доступ до публічної інформації» (№ 2939-VI) відповідно не є єдиною достатньою підставою для обмеження доступу до неї [8] [1].

Таким чином, можемо констатувати, що відповідно до чинного законодавства, у випадку надходження до органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, листів від громадян про надання інформації, яка стосується проведення щодо них заходів, які обмежують їхні конституційні права і свободи, в обов'язковому порядку можуть надаватись наступні відомості:

- наявність або відсутність оперативно-розшукової справи;
- дата заведення оперативно-розшукової справи.

Щодо обов'язковості повідомлення осіб, конституційні права яких були тимчасово обмежені внаслідок проведення оперативно-розшукових заходів, то зазначена проблема потребує на ретельний розгляд, з урахуванням сучасного стану законодавства у сфері охорони державної таємниці, а також правового режиму воєнного стану.

Відповідно до п. 2 ст.20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені ст. 64 Конституції України, серед переліку яких ст. 32 і ст. 34 відсутні [3].

На підставі всього вищезазначеного можемо сформулювати висновок, що в умовах воєнного стану законодавством допускаються окремі обмеження конституційних прав і свобод громадян України та інших осіб, до числа яких також належить право одержання пояснень з приводу обмеження їх прав і свобод органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Це обґрунтовується, зокрема, необхідністю вжиття додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці, відповідно до п.п. 22 п.1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3].

1. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 12.02.2026).

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 12.02.2026).

3. Про правовий режим воєнного стану Закон України від 10.07.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/card6#Public> (дата звернення: 12.02.2026).

4. Ковальов К. Є., Леонов Б. Д. Забезпечення охорони державної та службової таємниці у сфері оперативно-розшукової діяльності за законодавством окремих держав: порівняльний аналіз. “Інформація і право” № 1(20)/2017 с. 113. URL : https://ippi.org.ua/sites/default/files/14_2.pdf#:~:text=%D0%92%D1%82%D0%BE%D0%B9%20%D0%B6%D0%B5%20%D1%87%D0%B0%D1%81%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%2C%20%D1%8F%D0%BA%D1%96%20%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8F%D1%82%D1%8C,%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0%20%D1%83%2028%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B4%D1%96%D0%BB%D1%96%20%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%83%20%D0%A4%D0%A0%D0%9D. (дата звернення: 12.02.2026).

5. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.02.2026).

6. Луценко Я. Л. Проблемні питання реалізації та судового захисту права особи на оскарження тимчасового обмеження прав людини при проведенні оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2024 № 69. с. 153. URL : <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc69/33.pdf> (дата звернення: 12.02.2026).

7. Справа «Берлізев проти України» (Заява № 43571/12) Європейський суд з прав людини, Міжнародні суди; Рішення, Справа, Заява від 08.07.2021. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g82#Text (дата звернення: 12.02.2026).

8. Ухвала Київського апеляційного адміністративного суду № 65488407 від 21.03.2017 року URL : <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/65488407/> (дата звернення: 12.02.2026).

Олексій ДЕРЕВЯГІН

професор кафедри ОРД та РЗ ННІ № 2,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

Єгор КРИШТАЛЬ

здобувач вищої освіти ННІ № 4

Олександра ЛЕВАНДОВИЧ

здобувач вищої освіти ННІ № 5
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)

**ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ
УКРАЇНИ: ПРАВОЗАСТОСОВНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ**

Російська збройна агресія проти України спровокувала наймасштабнішу міграційну та гуманітарну кризу в Європі з часів Другої світової війни, що стало безпрецедентним викликом для національної та міжнародної безпеки. Руйнування традиційних соціальних

інститутів та економічної інфраструктури призвело до тотальної втрати населенням стабільних джерел доходу та базового захисту. За даними профільних міжнародних організацій, мільйони українців були змушені шукати притулку за кордоном, а ще мільйони стали внутрішньо переміщеними особами [4]. Абсолютну більшість із них становлять жінки та діти, які є традиційно найбільш незахищеними верствами населення. Транснаціональні кримінальні об'єднання та національні представники організованої злочинності цинічно використовують тотальну вразливість українського населення: втрату житла, документів, фінансової стабільності, а також мовний бар'єр у країнах тимчасового перебування [3, с. 75]. Зловмисники миттєво адаптували свої кримінальні схеми, перейшовши від прямого фізичного примусу до тонких методів психологічної маніпуляції та боргової кабали.

Специфіка торгівлі людьми в умовах збройної агресії проти України полягає в її безпрецедентних масштабах і нових формах віктимізації, які виходять за межі класичного розуміння кримінальних правопорушень цієї категорії. По-перше, йдеться про загрози на кордонах та в країнах ЄС, де під виглядом волонтерів чи роботодавців зловмисники втягують українських жінок у сексуальну чи трудову експлуатацію [5, с. 95]. Біженці, перебуваючи у стані стресу та дезорієнтації, часто погоджуються на неформальні пропозиції допомоги з житлом, що стає першим кроком до потрапляння в неволю. По-друге, безпрецедентним викликом є насильницька депортація українських громадян, зокрема дітей, на територію держави-агресора та суміжних держав, що містить ознаки не лише торгівлі людьми, але й злочину геноциду (незаконне усиновлення, примусова зміна громадянства) [2, с. 720]. Цей процес часто організовується на державному рівні країни-агресора, що робить традиційні поліцейські заходи реагування неефективними та потребує залучення механізмів міжнародного кримінального правосуддя. Крім того, на тимчасово окупованих територіях фіксуються масові випадки примусової праці та використання цивільного населення у збройних формуваннях ворога. Людей під загрозою розстрілу змушують будувати фортифікаційні споруди або виконувати тилowe забезпечення окупаційних військ.

Війна каталізувала поширення нових форм цього злочину у кіберпросторі, куди перемістилася лівова частка вербувальної діяльності. Злочинці вміло грають на гострій потребі людей у швидкій евакуації або дистанційному заробітку для виживання. Вербування стрімко перемістилося у соціальні мережі, анонімні Telegram-канали та інтернет-платформи, які рясніють оголошеннями про «швидку евакуацію» або «високооплачувану роботу без досвіду за кордоном», що фактично є пастками для потрапляння в боргову кабалу [3, с. 75-76]. Використання шифрованих месенджерів та криптовалют дозволяє організаторам залишатися анонімними, суттєво ускладнюючи роботу підрозділам кримінальної поліції щодо відстеження фінансових потоків та встановлення кінцевих бенефіціарів кримінальних мереж.

Ефективна протидія транснаціональній кримінальній протиправності такого рівня неможлива без проактивної роботи правоохоронних органів, однак умови війни об'єктивно ускладнюють виявлення та розслідування таких кримінальних правопорушень [1, с. 8]. Незважаючи на наявну нормативно-правову базу, правозастосовна практика висвітлює низку системних проблем. Серед них першочергово слід виокремити недосконалість та застарілість інструментарію Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Чинна редакція закону створювалася для протидії традиційній локальній злочинності і не відповідає швидкості та масштабам сучасних кібертрансграничних викликів.

Іншою критичною проблемою є тривалість бюрократичних процедур у рамках міжнародної правової допомоги. Поки правоохоронці місяцями чекають на виконання запитів, злочинці встигають змінити юрисдикцію та легалізувати незаконні доходи. Ситуацію погіршує відсутність швидких захищених каналів обміну розвідданими на досудових стадіях та ускладненість відстеження несупроводжуваних дітей з України поза її межами. Додатковим бар'єром залишається брак спеціалізованих практичних навичок у працівників оперативних підрозділів щодо документування трансграничних кіберзлочинів, оскільки навчальні програми не встигають за еволюцією кримінальних технологій.

Враховуючи викладене, вважаємо, що для ефективного подолання зазначених викликів доцільно реалізувати певні кроки.

По-перше, ініціювати прийняття законопроекту «Про кримінальну розвідку» (на заміну застарілому Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). Це дозволить легалізувати передові розвідувальні інструменти (зокрема OSINT та HUMINT) як належні джерела інформації, придатні для формування доказової бази у суді. Такий крок також забезпечить необхідну інституційну уніфікацію вітчизняного законодавства зі стандартами

та протоколами Європолу.

По-друге, кардинально посилити міжнародне співробітництво шляхом запровадження на рівні Офісу Генерального прокурора максимально спрощеного механізму укладення угод з компетентними органами країн-реципієнтів [2, с. 722-723]. Йдеться про формування міждержавних слідчо-оперативних груп, які об'єднують зусилля українських правоохоронців та поліції країн-партнерів для спільного розслідування фактів експлуатації наших громадян. Такий формат дозволить правоохоронцям обох країн діяти як єдина координаційна команда: оперативно збирати докази та проводити затримання за кордоном, оминаючи довготривалу бюрократію офіційних міжнародних доручень. Для забезпечення безперервної роботи таких груп необхідно делегувати більшу кількість офіційних представників Національної поліції України для постійної роботи у штаб-квартирах європейських правоохоронних відомств, що гарантуватиме прямий та безпечний обмін оперативною інформацією.

По-третє, розробити та впровадити дієвий механізм взаємодії з органами кримінальної юстиції Європейського Союзу (насамперед Євроюстом) для розшуку та безпечного повернення українських дітей, які внаслідок бойових дій опинилися за кордоном без супроводу батьків чи законних представників. В основу такої міждержавної співпраці має бути покладено функціонування єдиного захищеного біометричного реєстру неповнолітніх осіб. Застосування сучасних технологій ідентифікації докорінно унеможливить приховану легалізацію примусово депортованих дітей та їхнє незаконне усиновлення на території держави-агресора чи третіх країн. Завдяки доступу до об'єднаних баз даних європейські та українські правоохоронці зможуть оперативно встановлювати особу дитини під час будь-якого перетину кордонів або звернень до соціальних чи медичних установ, що гарантуватиме її своєчасний захист та репатріацію.

По-четверте, запровадити систему регулярних спільних навчань та спеціалізованих тренінгів не лише для діючих працівників оперативних і слідчих підрозділів Національної поліції, але й для здобувачів вищої освіти закладів зі специфічними умовами навчання. Залучення майбутніх офіцерів до таких заходів за підтримки Консультативної місії ЄС в Україні (КМЄС) та інших міжнародних інституцій дозволить сформувати кадровий резерв, готовий до сучасних транснаціональних викликів ще на етапі базової підготовки. Наголос під час таких симуляційних тренінгів має здійснюватися на вивченні та імплементації успішних міжнародних практик комплексного реагування на ці кримінальні правопорушення, а також на відпрацюванні механізмів надання першочергової допомоги постраждалим. Як діючі правоохоронці, так і здобувачі вищої освіти повинні на практиці опанувати підхід, орієнтований на потерпілого, що гарантуватиме не лише ефективне притягнення винних до відповідальності, але й унеможливлення повторної віктимізації врятованих осіб.

1. Запобігання торгівлі людьми в умовах воєнного стану : метод. рек. / В. В. Шаблистий, В. С. Березняк, Р. А. Каторкін та ін. Дніпро : ДДУВС, 2023. 60 с. URL : <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/12133/1/Torgivlya%20людьми.pdf> (дата звернення: 21.02.2026).

2. Небитова Н. Ю. Актуальні питання протидії торгівлі людьми в умовах міжнародного збройного конфлікту в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. С. 719–725. URL : journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/300286/292628 (дата звернення: 21.02.2026).

3. Небитова Н. Ю. Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 3. С. 74–80. URL : apnl.dnu.in.ua/3_2023/13.pdf (дата звернення: 21.02.2026).

4. Оцінка ризиків у сфері протидії торгівлі людьми в Україні, зумовлених повномасштабним вторгненням : звіт Представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні. Київ, 2023. URL : <https://ukraine.iom.int> (дата звернення: 21.02.2026).

5. Серкевич І. Р., Лісіцина Ю. О., Євхутин І. М. Торгівля людьми в умовах воєнного стану в Україні: психологічні особливості жертв. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 94–101. URL : <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5655/1/13.pdf> (дата звернення: 21.02.2026).

Андрій КИСЕЛЬОВ

доцент кафедри

оперативно-розшукової діяльності,

кандидат юридичних наук, доцент

Тетяна ХОРОЛЬСЬКА

курсант факультету

підготовки фахівців підрозділів

кримінальної поліції Національної

поліції України Дніпровського

державного університету

внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НПУ

Інформаційно-аналітичний потенціал оперативних підрозділів Національної поліції України (НПУ) є одним із ключових ресурсів сучасної системи протидії кримінальним правопорушенням, особливо в умовах ускладнення криміногенної ситуації, гібридних загроз та цифровізації злочинної діяльності. Йдеться не лише про наявність масиву відомостей, але й про здатність підрозділів здійснювати їх систематизацію, глибинний аналіз, інтерпретацію та перетворення на практично значущі управлінські й оперативно-службові рішення. Таким чином, інформація виступає стратегічним ресурсом, а аналітика – інструментом її функціонального використання у процесі виявлення, попередження, припинення та розкриття кримінальних правопорушень.

Нормативно-правову основу реалізації інформаційно-аналітичного потенціалу оперативних підрозділів Національної поліції України формують положення законодавства у сфері правоохоронної діяльності, оперативно-розшукової роботи та захисту інформації, які визначають як повноваження щодо збору, обробки, накопичення та використання відомостей, так і межі допустимого втручання у приватне життя особи. Законодавство закріплює право поліції отримувати інформацію з державних реєстрів, баз даних та інформаційних систем, здійснювати аналітичну обробку відомостей для виявлення кримінальних загроз, встановлення зв'язків між особами й подіями та прогнозування криміногенної обстановки [1, с. 356].

Структурно інформаційно-аналітичний потенціал оперативних підрозділів формується з кількох взаємопов'язаних компонентів. Першим є інформаційний ресурс, що охоплює відомості оперативно-розшукового, кримінального, адміністративного, міграційного, фінансового, телекомунікаційного та іншого характеру, отримані з офіційних обліків, відомчих баз даних, міжвідомчого обміну, відкритих джерел, технічних засобів фіксації, а також від негласних джерел. Другим елементом виступає аналітична складова, яка передбачає використання методів кримінального аналізу, прогнозування, профілювання, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, виявлення кримінальних тенденцій і закономірностей. Третім компонентом є кадрово-інтелектуальний потенціал, що визначається рівнем професійної підготовки працівників, їх аналітичним мисленням, навичками роботи з інформаційними системами та здатністю до міждисциплінарного підходу [2, 5].

Важливим аспектом є те, що інформаційно-аналітичний потенціал оперативних підрозділів НПУ реалізується у двох основних напрямках: тактичному та стратегічному. На тактичному рівні аналітика забезпечує супровід конкретних оперативно-розшукових заходів, встановлення зв'язків між особами, подіями та об'єктами, визначення ролей учасників злочинної діяльності, локалізацію кримінальних груп. На стратегічному рівні здійснюється аналіз криміногенної обстановки на територіях, виявлення нових способів учинення злочинів, прогнозування загроз, формування пропозицій для керівництва щодо розподілу сил і засобів, а також розроблення профілактичних заходів [3, с. 29].

Цифровізація правоохоронної діяльності істотно посилила значення інформаційно-аналітичного потенціалу. Використання автоматизованих інформаційно-пошукових систем, інтегрованих баз даних, аналітичних платформ, геоінформаційних технологій, систем відеоаналітики та обробки великих масивів даних (Big Data) дозволяє оперативним

підрозділам переходити від реактивної до проактивної моделі діяльності. У цьому контексті аналітика стає не допоміжною, а системоутворюючою функцією, що визначає напрямки оперативної роботи ще до фактичного вчинення злочину, на етапі формування кримінальних ризиків.

Окремої уваги заслуговує роль інформаційно-аналітичного забезпечення у боротьбі з організованою злочинністю, кіберзлочинністю, терористичними проявами та злочинами проти основ національної безпеки. Для цих категорій правопорушень характерна високий рівень конспірації, мережевість структури, транснаціональний характер і використання сучасних технологій. У таких умовах традиційні методи оперативної роботи без потужної аналітичної підтримки втрачають ефективність. Саме аналіз масивів розрізнених даних дозволяє виявити приховані зв'язки, фінансові потоки, канали комунікації та ієрархію злочинних утворень.

Наразі реалізація цього потенціалу стикається з низкою проблем: фрагментарністю інформаційних ресурсів, обмеженою міжвідомчою інтеграцією баз даних, різним рівнем технічного оснащення підрозділів, дефіцитом спеціалістів з кримінального аналізу, а також необхідністю забезпечення балансу між ефективністю оперативної діяльності та дотриманням прав людини щодо захисту персональних даних. Ці чинники знижують коефіцієнт корисного використання інформації та потребують системного нормативного, організаційного й технологічного вдосконалення [4, с. 89].

Отже, інформаційно-аналітичний потенціал оперативних підрозділів НПУ є комплексним явищем, що поєднує інформаційні ресурси, аналітичні технології та людський фактор. Його ефективне функціонування визначає здатність поліції діяти на випередження, адаптуватися до змін кримінального середовища та забезпечувати належний рівень публічної безпеки. Подальший розвиток цього потенціалу має бути пов'язаний із поглибленням інтеграції інформаційних систем, упровадженням сучасних методів кримінального аналізу, підготовкою аналітичних кадрів та удосконаленням правових механізмів інформаційної взаємодії.

1. Гончарук О. М. Основні компоненти забезпечення ефективної діяльності підрозділів кримінального аналізу Національної поліції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2025. С. 355-363.

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змін). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Крутік Ю. Інформаційне забезпечення кримінального аналізу. Присвячується правоохоронцям та усім захисникам, які героїчно виборюють незалежність України та свободу українського народу. 2024. С. 15-34.

4. Новосолова Є. Ю., С. П. Поляк. Інформаційно-аналітичне забезпечення підрозділів департаменту внутрішньої безпеки національної поліції України. Оpubліковано в авторській редакції. 2025. С. 86-90.

5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII (зі змін). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

Дмитро ХУДЕНКО

старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
превентивної діяльності
та соціологічних досліджень
ННІ підготовки фахівців
для підрозділів превентивної
діяльності Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ЦИФРОВИЙ ЛАБІРИНТ СЕРВІСІВ ІЗ РОЗШУКУ ОСІБ,
ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН**

Цивілізований світ зацікавлений у вирішенні глобальної проблеми зникнення людей, особливо насильницького характеру, що відображено у відповідних міжнародних документах [1], які ратифіковано Україною.

Громадськість та державні інституції української держави, а також міжнародні партнери на різних рівнях докладають зусиль до розшуку осіб безвісно відсутніх, що проявилось у результатах їх розшуку, створенні додаткових координаційних структур або оперативно-довідкових служб, розширенні арсеналу компетенцій та засобів, запровадженні інформаційних ресурсів, введені в дію ряду нормативно-правових актів та стратегій [2]. Однією з останніх цифрових ініціатив була Єдина інформаційна платформа МВС України з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Актуальність нашого дослідження обумовлена щонайменше трьома явищами, зокрема, цифровим лабіринтом, збільшенням фактів безвісного зникнення та воєнним станом в Україні.

До анексії та окупації існувала значна розпорошеність в публічній сфері інформаційних сервісів державних органів та органів місцевого самоврядування. Одним із амбітних та ефективних проєктів, що утворив єдину цифрову платформу стала «ДІЯ», чим зменшив масштаб цифрового лабіринту.

В Україні за звичайних умов життя (у мирний час) стан розшуку осіб, які безвісти зникли, мав сталу прогнозовану амплітуду і базувався на побутових чи криміногенних чинниках. Натомість з початком анексії Автономної республіки Крим та повномасштабного вторгнення Російської Федерації характер явища докорінно змінився. Поняття «осіб, які безвісти зникли» розширилось та трансформувалося у категорію «осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, у тому числі у зв'язку зі збройним конфліктом, воєнними діями», що відображає не трагедію окремих родин, а масштабну гуманітарну катастрофу.

Особливої актуальності проблема набула у лютому 2022 р., коли три згадані складові одночасно розпочали зростати.

Суть досліджуваної проблеми полягає у тому, що під час воєнного стану набула поширення тенденція фрагментації інформаційних ресурсів з питань розшуку осіб, які безвісти зникли, що ускладнює доступ щонайменше для 90 тис. родин або законних представників, створюючи ентропію доступу більше 80 %. Іншими словами користувачі витрачають більше 3 переходів між інформаційними ресурсами, кількість різних акаунтів та паролів збільшується, автоматизований обмін даними між ресурсами присутній частково тощо.

Аналіз бібліографії не виявив терміну «цифровий або електронний лабіринт» у контексті розшуку осіб, які безвісти зникли, а також комплексних наукових розвідок проблематики. Порушене нами питання вимагає звернення до теорій держави, бюрократії, суспільного договору, а також історії та технологій, огляд бібліографії яких не вмістять тези. Водночас, одним із фундаментальних наукових досліджень є праця Р. Пітерса [3]. Автор аналізує, чи справді цифровізація права допомагає, чи створює «цифровий бюрократичний лабіринт». Він описує останній як мережу муніципальних вебсайтів, що посилаються один на одного, замість того, щоб надати послугу або відповідь. Автор справедливо пов'язує концепцію лабіринту з адміністративним тягарем, підкреслюючи, що складність системи – це насамперед суб'єктивне сприйняття труднощів громадянином під час спроби виконати процедурні вимоги держави.

Мета дослідження – охарактеризувати та ініціювати наукову дискусію шляхом першого системного окреслення проблеми цифрового лабіринту у сервісах розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин на інституційному рівні.

Розкриємо проблему за допомогою характеристики стану розшуку осіб, які безвісти зникли та аналізу інформаційних ресурсів.

Порівняно з довоєнним періодом у 4-5 разів відбулось зростання оголошених у розшук осіб, які безвісти зникли. Станом на 23.02.2026 р. розшукується не менш 90 тис. осіб, зниклих безвісти за особливих обставин [4], тоді, як за аналогічні періоди 2025 р. їх було 70 тис. [5] та 2024 р. – 40 тис. [6]. Кількість у 90 тис. дорівнює населенню 2021 року таких українських міст, як Мукачеве Закарпатської області, Бахмут Донецької області, Дрогобич Львівської області, Умань Черкаської області, Олександрія Кіровоградської області, Конотоп, Шостка Сумської області або Ізмаїл Одеської області [7]. Така концентрація втрат підтверджує тезу К. Саллівана про трансформацію України у «країну зниклих людей» [8], де масштаб гуманітарної катастрофи вже є порівняним із чисельністю повноправних суб'єктів міжнародного права. І дійсно, у міжнародному вимірі такий масштаб остаточно виводить ситуацію за межі локального явища, набуваючи аналогу населення цілих суверенних держав. Зокрема, він майже вдвічі перевищує сукупне населення Сент-Кітс і Невіс та Маршаллових Островів разом узятих, безпосередньо співвідноситься з населенням таких країн, як Антигуа і Барбуда або Сейшельські Острови, та водночас у понад дев'ять разів перевищує населення Тувалу чи Науру.

Асоціювати трагедію складно, але 2001 р. наприкінці конфліктів у колишній Югославії понад 40 тис. осіб вважалось зниклими безвісти. Їх залишок вдалось зменшити і 2025 р. він склав 11 226, що пояснюється успіхом міжнародних зусиль, колобарацією публічного та приватного сектору, а також сучасними технологіями розшуку тощо [9].

Поняття «цифровий лабіринт» не виникло як вузькоспеціалізований термін у праві, а пройшло тривалу еволюцію через інші наукові галузі, перш ніж стати ключовою метафорою для опису складності державних інформаційних сервісів.

Результат пошуку та аналізу інформаційних ресурсів дозволив виділити такі їх основні функції:

1. подача анкети про особу, зниклу безвісти за особливих обставин до Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин та запит на отримання витягу з Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, сервіси єдиного вікна МВС України [10-12];
2. неопізнані трупи, особи, що не можуть надати про себе відомостей внаслідок хвороби або неповнолітнього віку та зниклі громадяни та діти (Національна поліція України) [13-15];
3. електронна форма звернення щодо розшуку українських захисників, що потрапили в полон країни-агресора, та незаконно позбавлених волі осіб внаслідок агресії проти України (Об'єднаний центр при СБУ з координації пошуку та звільнення військовополонених, незаконно позбавлених волі осіб внаслідок агресії проти України) [16];
4. повідомити про зниклу особу, запит про зниклу безвісти особу, повідомити про місце та MyFace (Центр он-лайн запитів Міжнародної комісії з питань зниклих безвісти осіб) [17-19];
5. телефонний та поштовий сервіс служби розшуку (Український Червоний Хрест) [20];
6. особистий кабінет надання додаткової інформації, відповідей на запити та консультацій онлайн (Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими при Уряді України) [21];
7. заявка на спеціальні процедури (робоча група Робочої групи ООН з питань насильницьких або недобровільних зникнень) [22];
8. зниклі діти України (всеукраїнська громадська організація «Магнолія») [23];
9. подати заяву про порушення прав дитини під час війни (Міністерство реінтеграції та Національне інформаційне бюро) [24].

Слід зазначити, що ряд із згаданих ресурсів містить посилання або інструкції на подальші дії, зокрема, щодо реєстрації на інших сервісах. Наприклад, Єдина інформаційна платформа МВС України з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, як офіційний портал, створений для координації розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та підтримки їх родин, пропонує інструкції, як розпочати розшук, подати заяву, здати ДНК-зразки для ідентифікації, отримати витяг із Єдиного реєстру осіб зниклих безвісти за особливих обставин, а також інформує про інші споріднені реєстри та сервіси.

На основі контент аналізу згаданих інформаційних ресурсів було відібрано щонайменше 15 специфічних сервісів, розподілених між 10 державними, неурядовими та міжнародними інституціями.

Втім, замість єдиного інструменту громадяни стикаються з розгалуженою мережею ресурсів, яка вимагає від користувача високого рівня навігаційної грамотності. Така кількість сервісів підтверджує факт, що цифровізація в кризових умовах може йти шляхом створення автономних «цифрових островів», що посилюються один на одного, створюючи та посилюючи суб'єктивний адміністративний тягар для постраждалих громадян.

Отже, цифровий лабіринт сервісів із розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин – фрагментована мережа автономних цифрових платформ та інших інформаційних ресурсів державних, неурядових та міжнародних інституцій, що утворюють розгалужену систему з множинними точками входу, перехресними посиланнями та дублюванням функцій, ускладнюючи для користувача (потерпілої особи, родини зниклих або законного представника) знаходження єдиного оптимального шляху до послуги та її реалізації.

Вирішенням проблеми може бути аудит сервісів, запровадження єдиних словників та стандартів збору інформації, сумісних із поліцейським та медичним підходом, інтеграція штучного інтелекту та правил обміну даних, зміни законодавства у частині інтероперабельності реєстрів та щорічного моніторингу ентропії доступу. Вбачаємо, що їх реалізація дозволить перетворити лабіринт на ефективну систему, зменшити адміністративний тягар та прискорити розшук.

1. Декларація про захист усіх осіб від насильницьких зникнень: резолюція 47/133 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_225#top (дата звернення: 03.02.2026); Організація Об'єднаних Націй. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень: резолюція 61/177 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 2006 р. URL: <https://www.refworld.org/legal/agreements/unga/2006/en/57490> (дата звернення: 01.02.2026); Женевські конвенції 1949 року та додаткові протоколи до них. URL: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/publications/icrc-002-0173.pdf> (дата звернення: 01.02.2026).

2. Стратегічний план щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за воєнні міжнародні злочини на 2023–2025 роки. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/strategicnij-plan-shhodo-realizaciyi-povnovazhen-organiv-prokuraturi-u-sferi-kriminalnogo-peresliduvannya-za-vcinennya-miznarodnix-zlociniv-na-2023-2025-roki> (дата звернення: 01.02.2026); Представники Комітету з питань правоохоронної діяльності взяли участь в презентації Національною поліцією України Стратегії Головного слідчого управління «Управління розслідуванням міжнародних злочинів, скоєних в контексті збройного конфлікту». URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/258217.html (дата звернення: 11.02.2026).

3. Peters R. M. The Law, the Map and the Citizen: Designing a legal service infrastructure where rules make sense again : PhD thesis. Amsterdam : Universiteit van Amsterdam, 2016. 528 p. URL: <https://hdl.handle.net/11245/1.545166> (дата звернення: 01.02.2026).

4. Понад 90 тисяч українців вважаються зниклими безвісти – уповноважений. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2026/02/26/8022844/> (дата звернення: 27.02.2026).

5. Максим Цуцкірідзе, Нацполіція: Окупанти тягли людей в катівні тільки за те, що вони їм не подобались. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/maksim-tsutsikiridze-natspolitsiya-okupanti-1740429841.html> (дата звернення: 21.02.2026).

6. Генштаб говорив про 7-8 тисяч зниклих безвісти українських військових - нардеп Костенко. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/vtrati-ukrajini-roman-kostenko-zayaviv-shcho-zniklih-bezvisti-mozhe-buti-7-8-tisyach-50396277.html> (дата звернення: 02.01.2026).

7. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2021 року. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/05/zb_chuselnist%202021.pdf (дата звернення: 21.02.2026).

8. A Country of Missing People. URL: https://icmp.int/wp-content/uploads/2023/08/230307_ICMP_UKRAINE_BOOK_DEF_EN_DIGITAL.pdf (дата звернення: 06.02.2026).

9. Regional Database of Missing Persons Cases from the Former Yugoslavia presented in Croatia. URL: <https://icmp.int/uk/press-releases/regional-database-of-missing-persons-cases-from-the-former-yugoslavia-presented-in-croatia/> (дата звернення: 09.01.2026); Database of active missing persons cases from conflicts on the territory of former Yugoslavia. URL: https://oic.icmp.int/index.php?w=reg_lista_pub_ter_in&l=en (дата звернення: 01.02.2026).

10. Подання анкети про особу, зниклу безвісти за особливих обставин до Уповноваженого з питань осіб / Єдине вікно для громадян. URL: <https://services.mvs.gov.ua/rmp/services/missing-person> (дата звернення: 01.03.2026).

11. Витяг з Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин / Єдине вікно для громадян. URL: <https://services.mvs.gov.ua/rmp/services/missing-person-extract> (дата звернення:

01.02.2026).

12. Єдина інформаційна платформа з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. URL: <https://znykli-bezvisti.mvs.gov.ua/> (дата звернення: 01.02.2026).

13. Неопізнані трупи / Сервіси MBC України. URL: <https://wanted.mvs.gov.ua/searchtrup/> (дата звернення: 01.02.2026).

14. Особи, що не можуть надати про себе відомостей внаслідок хвороби або неповнолітнього віку / Сервіси MBC України. URL: <https://wanted.mvs.gov.ua/searchmb/> (дата звернення: 01.02.2026).

15. Зниклі громадяни та діти / Сервіси MBC України. URL: <https://wanted.mvs.gov.ua/searchbezvesti/> (дата звернення: 01.02.2026).

16. Електронна форма звернення щодо розшуку українських захисників, що потрапили в полон країни-агресора, та незаконно позбавлених волі осіб внаслідок агресії проти України. URL: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScCpF9IMFayFWVH3gABn4fR6illPnX81rw93tFtV6PqrzeOtQ/viewform> (дата звернення: 01.02.2026).

17. Як працює Центр онлайн-запитів. URL: <https://oic.icmp.int/index.php?w=howoicworks&l=uk> (дата звернення: 01.03.2026).

18. Повідомити про зниклу особу. URL: https://oic.icmp.int/index.php?w=mp_reg&l=uk (дата звернення: 01.02.2026).

19. MyFace – Пошук. URL: https://oic.icmp.int/index.php?w=myface&s=search&l=uk&btn_submit=1&init=1 (дата звернення: 01.02.2026).

20. Служба розшуку / Товариство Червоного Хреста України. URL: <https://redcross.org.ua/rfl/> (дата звернення: 01.02.2026).

21. Особистий кабінет. URL: <https://cabinet.koordshtab.gov.ua/login> (дата звернення: 01.02.2026).

22. Submission of information to the Special Procedures / United nations office of the High commissioner for human rights. URL: <https://spsubmission.ohchr.org/en/verify> (дата звернення: 01.02.2026).

23. Зниклі діти України / Служба розшуку дітей «Магнолія». URL: <https://missingchildren.org.ua/uk/base-missing-children> (дата звернення: 01.02.2026).

24. Діти війни. 24 лютого 2022 - 03 березня 2026. URL: <https://childrenofwar.gov.ua/send-request/> (дата звернення: 01.02.2026).

Олександр МАНЖАЙ

завідувач кафедри протидії
кіберзлочинності ННІ № 4
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук, професор

**СПОСІБ ПЕРЕХРЕСНОГО АНАЛІЗУ ФАБУЛ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ СЕРІЙНИХ
ШАХРАЙСТВ**

У межах здійснення поліцейської діяльності слід регулярно проводити порівняльний аналіз проваджень на районному, регіональному та загальнодержавному рівнях. Серед іншого, шляхом порівняльного аналізу матеріалів кримінальних проваджень досягається виявлення серій злочинів на території обслуговування. Дані, що стосуються виявлених серій, можуть бути використані в якості початкових даних для різних алгоритмів географічного профілювання.

В українській правоохоронній науці порівняльному аналізу справ, на жаль, не приділяється належної уваги, про що свідчить брак відповідних публікацій. Натомість у США розроблено цілий проєкт, у рамках якого проводиться порівняльний аналіз справ з метою виявлення серійних убивств (www.murderdata.org). Журналіст Т. Харгроув, який заснував проєкт, розробив спеціальний алгоритм [1] та автоматизував порівняння справ про серійні вбивства на території США. Завдяки його дослідженням у США вдалося ідентифікувати та затримати серійного вбивцю Даррена Деона Ванна, який душив жінок протягом десятків років. Свої дослідження Т. Харгроув розповсюджує на безкоштовній основі, тому цей нескладний алгоритм міг би бути адаптований і в правоохоронних органах України.

Описаний вид аналізу здійснюється шляхом порівняння елементів криміналістичної характеристики конкретних злочинів. У якості джерел для проведення порівняння можна використовувати:

- речові докази;
- покази учасників процесу;
- непрямі докази [2].

Наприклад, якщо збігається спосіб вчинення злочинів, обстановка вчинення злочинів, час доби, коли їх було вчинено, ДНК на місці події, то можна досить впевнено стверджувати, що декілька злочинів вчинено однією й тією ж особою.

Порівняльний аналіз справ не обмежується виключно насильницькими злочинами. Наприклад, для перехресного аналізу шахрайств можна запропонувати таку послідовність дій:

1. Скласти таблицю облікованих у підрозділі подій, які стосувалися шахрайства, та передбачити в цій таблиці поля з номерами та датами реєстрації в єдиному обліку, а також з фабулами подій.

2. Самостійно або з допомогою інструментів генеративного штучного інтелекту написати макрос (макроси), який вилучатиме з колонки фабул номери банківських платіжних карток, телефони зловмисників, відповідні електронні адреси та інші ідентифікатори зловмисника, а також підраховуватиме, у яких комірках та скільки разів зустрічаються відповідні записи (рис. 1).

3.

Номер картки	Рядки	Повтор у інших рядках
5168	234 1390	Ні
4441	483 1390	Ні
5167	751 1390	Ні
5167	720 1390	Ні
5355	410 1394, 1402	Так
5375	358 1394, 1402	Так
5355	165 1395, 1399, 1402	Так
4441	104 1395, 1402	Так
Номер телефону	Рядки	Повтор у кількох рядках
5355	106, 180, 281, 312, 352,	
4441	358, 374, 632, 1223, 1488,	
4441	2143, 2276, 2663, 2708	Так
4149	056 10	
094	71	1102, 1360
044	96	1489, 1923, 2756
094	20	1549

Рис. 1. Результат виконання макросів вилучення даних

3. З урахуванням отриманих за допомогою макросів даних відпрацювати ідентифікатори, які становлять інтерес, та занести відповідні відомості у таблицю (як на рис. 2). Для уникнення випадкової втрати даних рекомендується перед кожним записом в полі «Картки» та «Телефони» ставити знак «'».

ЕО	Фабула	Картки	Телефони
24	вська		
бу	лександр		
М			
ЕО N	05.2024		
22:5	ЖЕ		
РАЙ	ННЯ		
ПОЛ	ЗСЬКИЙ		
ГУНГ	Й		
ОБЛ	пе		
ШАХ	90 Ч.1)		
	А-		
	(ві		
ЕО N	2024		
17:4	п/		
УПР	CU		
НАЦ	Ne		
ЗАП	ка		
ШАХ	ба		
	гр		

Рис. 2. Таблиця з даними, що становлять інтерес

4. Доповнювати таблицю даними про шахрайства з інших регіонів шляхом послідовного пошуку співпадінь у фабулах відповідних ідентифікаторів. Кожен новий знайдений у фабулах ідентифікатор так само перевіряється на збіг. Таким чином, у підсумку

матимемо таблицю перетинів різних подій за окремими ідентифікаторами.

5. Далі потрібно створити таблиці вузлів та реберний граф, який відображатиме зв'язки між різними подіями та ідентифікаторами. Під час побудови таких таблиць також можна застосовувати різні макроси, зокрема для скорочення даних реєстрації подій (для спрощення підписів на графі) або для зіставлення комірок, які містять декілька записів (рис. 3).

ЕО №	ВСЬКЕ	
РАЙО	СЬКИЙ)	
ГУНП		
ШАХР		ЕО 2 06.2025 Харк.
ЕО №	ВСЬКИЙ	
РАЙО	ЬКИЙ ОБЛ.)	
ШАХР		ЕО 6 2 05.2024 Зап.
ЕО №		
ПОЛІ	НОКУТСЬК)	
БОГО	Й ОБЛАСТІ)	
ШАХР		ЕО 9 05.2024 Харк.

ЕО	Фабула	Картки	Телефони
ЕО N 05.2024	24 вська		
22.5	бу лександр		
РАЙ	М 1-1111-		
ПОН	54 479-		
ПОН	61 на		
ОБЛ	дс у	44 68	
ШАХ	дс ін	'44 00	
	пе е	'51 49	098 4
	пр в.56,	'53 49	068 4
	зс іулія		
ЕО N 2024	А на		
17.4	(ві		
УПР	пл зларів		
НАЦ	СІ вич, за		
ЗАП	№ кої		
ШАХ	ка		
	ба	444 68	
	гн	1796100	444 100 097 59

Картки	Телефони
4441 1268	098 304
4441 1268	068 124
4441 6100	098 304
4441 6100	068 124
5168 5149	098 304
5168 5149	068 124
5366 4649	098 304

Рис. 3. Результат виконання макросів
приведення даних до потрібного вигляду

6. Після створення таблиць вузлів та реберних граф можна його візуалізувати та наочно побачити відповідні взаємозв'язки (рис. 4). На підставі мережного аналізу готуються конкретні аналітичні продукти.

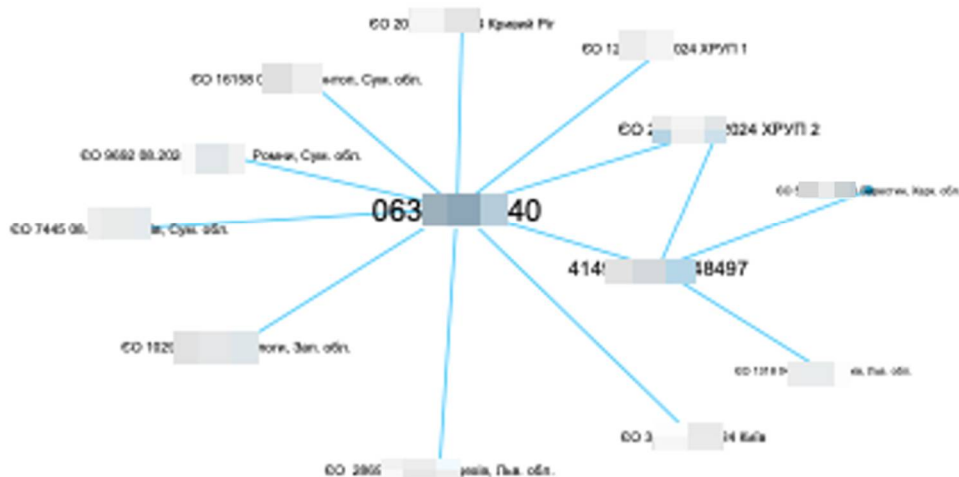

Рис. 4. Фрагмент побудованого графу зв'язків

Отже, виявлення серійних правопорушень дозволяє більш ефективно протидіяти такому негативному явищу як кримінальна протиправність. Крім того, результати відповідного аналізу можуть стати вхідними даними для проведення географічного профілювання правопорушника.

1.	Murder	Accountability	Project's	computer	algorithm.	URL :
https://www.dropbox.com/s/49i2mw0caswn8y0/Algorithm.pdf?dl=0 (дата звернення: 05.02.2026).						
2.	Witzig E. W.	Definitions:	Serial Homicide	Case Linking	and Matching.	URL :
https://www.dropbox.com/s/y64rwudo5gds94z/MAP Link Match.pdf?dl=1 (дата звернення: 05.02.2026).						

Яна ЛАЗАРЄВА
старший інспектор відділу
аналітичної роботи Управління
кримінального аналізу
ГУНП в Дніпропетровській
області (м. Дніпро, Україна)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ АНАЛІЗІ

З огляду на швидкий поступ інновацій, зокрема у сфері штучного інтелекту (надалі – ШІ), наразі актуалізувались нові інструменти, покликани посилити результативність розслідувань, прогнозувати злочинність і керувати ризиками. Відповідно, у сфері кримінального аналізу скорочується частка ручного опрацювання даних, адже постійно зростає арсенал засобів, що дають аналітикам можливість оперативного обробляти великі масиви інформації, виявляти приховані взаємозв'язки між фігурантами кримінального світу, автоматично генерувати візуалізації кримінальних мереж та будувати прогнозні моделі на основі історичних даних.

Завдяки алгоритмам машинного навчання, інструменти ІІІ можуть не лише розпізнавати закономірності у діях злочинців, але й завчасно виявляти потенційні небезпеки, запобігаючи вчиненню нових злочинів.

Насамперед, звертаючись до праць Бранова О. О., штучний інтелект – це інтелект, що має штучне походження та імітує (моделює) певну сукупність когнітивних функцій еквівалентних відповідним когнітивним функціям людини [1]. Тобто автор підкреслює, що штучний інтелект бере для прикладу алгоритм дій людини та в подальшому використовує їх.

Зокрема, Стефанчук М. О. цілком влучно зазначає, що штучний інтелект за своєю сутністю є здатністю машин вчитися на людському досвіді та виконувати людиноподібні завдання. Інакше кажучи, його можна розглядати як моделювання здатності до абстрактної, творчої думки – і особливо здатності до навчання – за допомогою цифрової комп'ютерної логіки [2].

Якщо розглядати використання штучного інтелекту в безпосередній роботі кримінального аналітика, спершу слід підкреслити, що кримінальний аналіз – це специфічна форма інформаційно-аналітичної праці. Її метою є виявлення та передбачення взаємозв'язків між інформацією про злочини та іншими відомостями, що можуть бути з ними пов'язані. Це включає оцінку, інтерпретацію та передбачення розвитку подій, що розглядаються, задля використання отриманих результатів у досудових розслідуваннях, оперативно-розшуковій діяльності та розробці тактичних і стратегічних дій для протидії злочинності [3].

Іншими словами, кримінальний аналіз – це систематична аналітична робота, спрямована на збір, обробку, наочне представлення, тлумачення та прогнозування інформації, пов'язаної зі злочинністю. Це робиться для підтримки слідчих (розшукових) дій, запобігання правопорушенням, раціонального використання оперативних ресурсів і формування безпекових стратегій.

Як зазначено вище, наразі підрозділи кримінального аналізу все більше покладається на штучний інтелект, з метою підвищення точності аналітичних висновків, зменшення часу обробки великих масивів даних, виявлення прихованих закономірностей та зв'язків між суб'єктами кримінального середовища.

Під час кримінального аналізу основним завданням кримінального аналітика є проведення аналітичного дослідження доступної йому інформації, а також створення за результатами такого аналізу аналітичних продуктів, що мають інформативний та рекомендаційний характер і створюють підґрунтя для вирішення оперативних та тактичних завдань під час документування та розслідування злочинів, або планування превентивних заходів у протидії злочинності.

Тож, аналітики часто стикаються із OSINT – аналізом, де необхідно проаналізувати велику кількість ресурсів, що не завжди можуть представляти оперативний інтерес або в повній мірі стосуватися тематики дослідження, в результаті чого витрачається значна кількість часу для формулювання висновків.

Перед початком пошуку необхідної інформації аналітикам варто для себе визначити, що ключовими факторами методології успішного аналізу є:

- чітке розуміння цілей аналізу;
- неупередженість (максимальна об'єктивність аналітика);
- збір інформації з максимально можливою кількістю відкритих джерел;
- застосування «коефіцієнтів ваги» до кожної інформації;
- чіткість представлення даних;
- грамотний аналіз отриманої інформації.

Однак, аналітик, як людина, не завжди може дотримуватися абсолютно всіх ключових факторів через обмеження у часі, упередженість до певної категорії інформації або ж неможливість побачити всю «картину» через недостатньої кількості джерел. Тому, III цілком підходить для даного типу задач, так як може зекономити час та розширити пошук інформації.

Як вже було зазначено, технологія «OSINT» є однією з важливих технологій «глибинного збору» різноманітного формату інформації, а також формування на її базі принципово нових знань. Поширення і використання перевіреної інформації з відкритих джерел дозволяє здійснювати обмін такою інформацією, оскільки при її отриманні не використовуються приховані методи і секретні джерела.

Епоха цифровізації, «big data», та соціальних медіа змусила людини перенести своє життя в онлайн і жити за правилами всесвітньої мережі. Комусь це подобається, а хтось намагається ховатися та не з'являтися ні в одній соціальній мережі, видаляючи всі паролі та реєстрації.

Яскравими прикладами, де аналітики використовують III є програмний продукт «Artelligence», адже це AI-компанія, що спеціалізується на рішеннях для OSINT (відкритої розвідки), використовуючи машинне навчання (ML) та нейронні мережі. Варто зазначити, що використання вказаного продукту у кримінальному аналізі є на офіційному рівні.

Компанія також спеціалізується на аналізі великого обсягу відкритих даних (big data) для підтримки прийняття рішень. Завдяки цьому продукту та його алгоритмам, аналітики

заощаджують час на пошук потрібної інформації та аналізу соціальних сторінок, які становлять оперативний інтерес.

Наразі мають місце випадки, коли алгоритми не завжди надають достовірний результат, так як надається лише «суха» оцінка інформації. Наприклад, візьмо випадки, коли у програмному продукті «Artellence» ІІІ самостійно аналізує та надає коротку інформацію по соціальним сторінкам особи, звертаючи особливу увагу на її «російську позицію». Алгоритм бере до уваги кількість друзів з РФ, які має ця особа, публікації, на які вона ставила «Подобається» або ж наявність профілів та груп, учасником яких є особа. Здебільшого, в дописах може просто зазначатися інформація, де критикують дії РФ або церкви московського патріархату, однак алгоритми оцінюють це як підтримку. Тому, задачею аналітика все одно залишається перевірка цієї інформації та її уточнення, щоб отримати справедливий та доречний звіт.

Також не варто забувати про один із найбільш поширених штучних інтелектів на сьогодні, а саме – ChatGPT (Generative Pre-trained Transformer), розроблений компанією OpenAI.

У роботах Зачеки О. І. та співавторів висвітлено практичні приклади застосування ChatGPT як інструменту ІІІ у протидії злочинності, проте наведені тези чудово демонструють його роль у кримінальному аналізі:

1. Вивчення соціальних мереж і веб-сайтів злочинців: ChatGPT може аналізувати текст, фотографії та відео, що опубліковані на цих ресурсах, для виявлення ознак протиправної діяльності.

2. Перевірка текстових повідомлень на наявність ознак злочинних намірів. Програма може розпізнавати ключові слова та фрази, що вказують на злочинну діяльність, зокрема, щодо наркотиків, зброї, планування злочину тощо.

3. Аналіз відеозаписів та зображень з камер спостереження. Програма здатна розпізнавати обличчя правопорушників, транспортні засоби, номерні знаки та інші дані, що можуть допомогти у їх ідентифікації.

4. Згадане програмне забезпечення може бути використане для аналізу даних про злочинність та надання рекомендацій щодо превентивних заходів (програма може аналізувати статистику злочинів у певній галузі, регіоні та робити прогнози щодо можливих правопорушень на певній території обслуговування поліцейського підрозділу, а також пропонувати заходи, необхідні для їх уникнення) [4].

Проте, варто зазначити, що використання ChatGPT в роботі кримінального аналітика не є офіційним через питання верифікації, приватності, достовірності джерел тощо. Звичайно, такі системи, як ChatGPT, ще не інтегровані в офіційну діяльність підрозділів Національної поліції, але вони вже демонструють потенціал як допоміжні інструменти аналітичної обробки даних

Таким чином, в умовах сучасної цифровізації ІІІ постає не як заміна аналітику, а як його інтелектуальний асистент у системі кримінального аналізу. Використання штучного інтелекту в кримінальному аналізі відкриває нові перспективи для ефективної боротьби зі злочинністю. Інструменти, що базуються на алгоритмах машинного навчання, дають аналітикам змогу швидко опрацьовувати великі обсяги відкритих і закритих джерел інформації, виявляти складні злочинні зв'язки, здійснювати прогнозування злочинної активності та формувати аналітичні продукти високої точності.

Однак, аналітики не повинні цілком і повністю покладатися на висновки та результати, що надаються штучним інтелектом, адже в кожній ситуації може виступати «людський фактор», де оцінювати потрібно з урахуванням безліч критеріїв, що не входить до функціоналу алгоритмів ІІІ. Тобто варто підкреслити, що штучний інтелект на теперішній час дійсно полегшує роботу кримінальних аналітиків, допомагає знайти нові підходи та рішення, але роботу аналітиків у повній мірі замінити поки що не зможе.

Отже, вважаємо, що подальші дослідження цієї тематики варто зосередити, в першу чергу, на розробці нормативно-правових механізмів інтеграції ІІІ в діяльність не лише підрозділів кримінального аналізу, але й загалом Національної поліції України з урахуванням етичних принципів, захисту персональних даних та уникнення дискримінаційних упереджень в алгоритмах.

1. Баранов О. О. Визначення терміну «штучний інтелект». *Інформація і право*. 2023. № 1. С. 32-49.

2. Стефанчук М. О., Музика-Стефанчук О. А., Стефанчук М. М. Перспективи правового регулювання відносин у сфері використання штучного інтелекту. *Вісник Національної академії*

правових наук України. 2021. Т. 28, № 1. С. 306-332.

3. Основи кримінального аналізу: підручник / А. М. Бабенко, О. М. Заєць, В. А. Некрасов, К. Ю. Ісмаїлов, Д. О. Пефтієв та ін.; за заг. ред. О. Є. Користіна. Київ, 2020. 296 с.

4. Зачек О. І., Дмитрик Ю. І., Сеник В. В. Роль штучного інтелекту в підвищенні ефективності правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. 2023. Вип. 3. С. 148-156.*

Сергій БУЛЬКАЧ

здобувач Науково-дослідного
інституту публічного права
(м. Київ, Україна)

ЩОДО СТАНУ НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНOSTІ ПРОБЛЕМ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Україна протягом останніх років перебуває у стані війни, терористичної загрози та загрози сепаратизму. Використання фінансової системи з метою інтеграції та переадресації фінансових потоків, що спрямовуються на підтримку такої злочинної діяльності – це виклик для держави. Економічна злочинність в Україні характеризується постійним вдосконаленням схем з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Зокрема, існують масштабні зловживання з бюджетними коштами, прояви корупції, виведення капіталів в іноземні юрисдикції, діяльності конвертаційних центрів («скруток»), шахрайства, ухилення від сплати податків та зборів, приховування реальних власників інвестиційних проєктів, які інвестують в найбільш прибуткові галузі економіки, тощо. Поширення тіньової економіки та зростання організованої злочинності значною мірою підриває національну економічну безпеку України [1].

Важливим елементом протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є спільна діяльність слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень вказаної категорії.

Теорія і практика свідчить, що одним із дієвих і традиційних напрямів удосконалення протидії кримінальним правопорушенням є покращення її теоретичного забезпечення, що досягається за допомогою зосередження належної уваги з боку науковців [2, с. 66].

В першу чергу слід зупинитися на результатах дослідження Р. Л. Сопільника, який розглядав питання взаємодії підрозділів ДСБЕЗ з органами досудового слідства у протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, оскільки результати його дослідження тісно пов'язані з предметом нашого аналізу. Р. Л. Сопільник у своїй роботі на тему «Взаємодія підрозділів ДСБЕЗ з органами досудового слідства у протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» досліджував наступні питання: 1) організація державної протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 2) правова характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 3) фінансовий моніторинг – державний захід щодо виявлення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 4) правова основа взаємодії підрозділів ДСБЕЗ з органами досудового слідства у протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 5) характеристика взаємодії підрозділів ДСБЕЗ з органами досудового слідства у протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 6) взаємодія підрозділів ДСБЕЗ з органами досудового слідства на етапі виявлення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 7) взаємодія підрозділів ДСБЕЗ з органами досудового слідства на етапі розслідування кримінальних справ з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [3].

Не зменшуючи вклад автора у розробку вирішення окремих проблемних питань взаємодії слідчих та оперативних підрозділів під час протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, слід зазначити, що автор здійснював дослідження до реформування кримінально-процесуального законодавства, а також до створення Національної поліції, що значно вплинуло на процеси організації взаємодії слідчих та оперативних підрозділів під час протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного

злочинним шляхом. Крім того, автор досліджував питання у розрізі легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, а не майна у цілому, як це передбачено Кримінальним кодексом України. Однак окремі результати роботи автора можуть бути взяті за основу для вироблення теоретичної моделі організації взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

На сьогодні окремі питання протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, були предметом дослідження 11 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) та 1 дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук.

Однією із перших робіт, присвячених проблемним питанням протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, було дослідження Л. М. Доли на тему «Організаційно-правові засади протидії легалізації доходів, здобутих протиправним шляхом». Авторка у своєму дослідженні вивчала питання удосконалення взаємодії в діяльності державних органів у сфері протидії легалізації доходів, здобутих протиправним шляхом. До пріоритетних напрямів удосконалення взаємодії діяльності державних органів у сфері протидії легалізації доходів, здобутих протиправним шляхом, авторка відносить: а) удосконалення нормативно-правової бази щодо взаємодії у діяльності даних органів; б) створення Міжнародного центру по протидії «відмивання» протиправно отриманих доходів, який би став координатором діяльності правоохоронних органів; в) створення оптимальної системи науково-методичного та інформаційного забезпечення діяльності; г) поліпшення системи підготовки та виховання кадрів [4].

У 2011 році М. Д. Твердовський завершив підготовку дисертації «Оперативно-розшукове виявлення та документування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом у банківській сфері». У роботі автор, досліджуючи питання реалізації матеріалів оперативно-розшукового документування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом у банківській сфері, вказує на те, що особливу увагу відведено взаємодії оперативного підрозділу з органами досудового слідства в складі СОГ та проведенню операцій щодо блокування рахунків у банківських установах та вилучення паперових документів і електронних носіїв [5].

О. Г. Варчук у своїй роботі на тему «Виявлення і розслідування злочинів, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів» дійшов висновку, що обов'язковою умовою ефективного вирішення завдань кримінального судочинства у провадженнях про злочини, пов'язані з діяльністю конвертаційних центрів, є оперативно-розшукове супроводження досудового розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень. Воно полягає, зокрема, у забезпеченні слідчого оперативною (орієнтуючою) інформацією про обставини вчинення злочину, а також інформацією щодо можливої протидії розслідуванню з боку окремих осіб. На стадії судового розгляду кримінальних проваджень оперативно-розшукове супроводження має метою: а) відстеження подій, що відбуваються у судових приміщеннях очікування, на прилеглій до суду території з метою попередження незаконного впливу на учасників процесу; б) надання психологічної підтримки учасникам кримінального процесу, які братимуть участь у судовому засіданні і показання яких мають ключове значення [6].

У 2016 році Павлютін Ю. М. завершив підготовку дисертації «Виявлення та розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом». У роботі автор, дослідивши питання взаємодії оперативних підрозділів, органів досудового розслідування з іншими органами у ході виявлення і розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, дійшов висновку, що побудова взаємодії під час виявлення та розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, має комплексний характер. Взаємодія у контексті досліджуваної теми розглядається, як організована, належно регламентована, узгоджена за метою, завданнями, місцем і часом спільна діяльність слідчих та оперативних підрозділів правоохоронних та контролюючих органів, спрямована на ефективне та комплексне використання сил, засобів і методів під час виявлення та розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [7].

Аналіз досліджень О. В. Коновалова, О. Є. Користіна, І. С. Кундельської, С. І. Лепського, Є. В. Мякоти, О. Б. Полторацького, С. В. Рокуня, П. С. Романька, А. Г. Семчука, А. С. Чуйкова показав, що автори не вивчали питання організації взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час протидії вказаним кримінальним правопорушенням.

Звісно, окремі результати вищезгаданих авторів можуть бути взяті за основу для вироблення теоретичної моделі організації взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом. Однак аналіз вказаних досліджень показав, що автори у своїх дослідженнях лише частково вивчали витання організації взаємодії слідчих та оперативних підрозділів України під час протидії вказаним кримінальним правопорушенням.

У цілому, результати вивчення вищезгаданих наукових досліджень авторів дозволяє дійти висновку, що на сьогодні недостатньо вивченими залишаються окремі проблемні питання, зокрема: 1) інституційна спроможність протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, можливостями слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України; 2) правове забезпечення взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом; 3) взаємодія слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час виявлення фактів легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом; 4) взаємодія слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час реалізації матеріалів оперативної розробки щодо злочинів, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом; 5) взаємодія слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом; 6) взаємодія слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час протидії процесу розслідування злочинів, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом.

1. Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму). Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2021. 116 с. URL : https://fdu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20of%20the%20SFMS/UKR_Typology_2021_26_05.pdf.

2. Ганжа О. О. Науковий генезис проблеми протидії оперативними підрозділами ОВС України діяльності організованих злочинних груп, які готують вчинення крадіжок із квартир громадян. *Право і безпека*. 2013. № 3 (50). С. 65-67.

3. Сопільник Р.Л. Взаємодія підрозділів ДСБЕЗ з органами досудового слідства у протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 20 с.

4. Доля Л. М. Організаційно-правові засади протидії легалізації доходів, здобутих протиправним шляхом: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВСУ, 2003. 20 с.

5. Твердовський М. Д. Оперативно-розшукове виявлення та документування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом у банківській сфері: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 20 с.

6. Варчук О. Г. Виявлення і розслідування злочинів, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса: ОДУВС, 2014. 20 с.

7. Павлютін Ю. М. Виявлення та розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса: ОДУВС, 2016. 19 с.

Артем ОБШАЛОВ

аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ СИЛ ТА ЗАСОБІВ ПРИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОМУ СУПРОВОДЖЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Використання оперативних сил і засобів визначається Конституцією України, Кримінальним процесуальним законодавством та спеціальним Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». У навчальних посібниках підкреслюється, що правові підстави є визначальним фактором допустимості результатів ОРД у кримінальному провадженні[1].

Діяльність працівників оперативних підрозділів тісно пов'язана з процесуальною діяльністю слідчого та прокурора, але не тотожна їй. Вона має допоміжний характер і використовується для здобуття інформації, що в подальшому може бути трансформована у доказову базу. Науковці підкреслюють, що роль оперативно-розшукової діяльності полягає у створенні інформаційної основи для прийняття процесуальних рішень, формуванні доказів та встановленні осіб, причетних до злочину [2]. У підручниках з цієї дисципліни підкреслюється, що ОРД є складною системою правових, організаційних і тактичних заходів, які застосовуються у межах законодавства та забезпечують ефективність боротьби зі злочинністю [3].

У науковій літературі сили оперативно-розшукової діяльності визначаються як сукупність суб'єктів, уповноважених законом здійснювати оперативно-розшукові заходи. До них належать оперативні підрозділи правоохоронних органів, а також залучені конфіденційні джерела. На сьогодні, окремо гостро стоять питання щодо належного їх використання у супроводженні кримінальних проваджень, оскільки в сучасних умовах працівники оперативних підрозділів нерідко задіюються на виконання не притаманних для оперативної роботи видів діяльності (особливо служба в патрулях разом з ГО РТЦК районів). Останнє викликає великий резонанс у суспільстві, що не сприяє позитивному іміджу правоохоронців в цілому та оперативних працівників зокрема, особливо в сучасних умовах введеного воєнного стану [4]. Зазначене безумовно впливає на діяльність працівників оперативних підрозділів у оперативно-розшуковому супроводженні кримінальних проваджень, зокрема під час роботи з населенням щодо отримання інформації про злочини чи осіб, що їх вчиняють.

Окремим є питання щодо використання засобів оперативно-розшукової діяльності. Засоби ОРД – це комплекс інструментів, методів та технічних можливостей, що застосовуються для отримання оперативної інформації, її аналізу та використання у кримінальному провадженні. Сучасні дослідження вказують, що ці засоби включають технічні, інформаційні, аналітичні та тактичні компоненти [5]. Кінцевим результатом їх застосування є отримання інформації, що може використовуватись у подальшому кримінальному провадженні.

У кримінальному процесі результати оперативної діяльності можуть виступати джерелами доказової інформації за умови їх належного процесуального оформлення. Наукові дослідження показують, що взаємодія слідчого та оперативного підрозділу має здійснюватися у формі письмових доручень, що гарантує законність збирання доказів [6]. На нашу думку наразі потрібно враховувати тактичні аспекти застосування засобів оперативно-розшукової діяльності. Тактика оперативно-розшукової діяльності у тому числі оперативно-розшукового супроводження, визначає способи використання сил і засобів залежно від ситуації. Вона включає використання спеціальної техніки та залучення негласних джерел. Розвиток сучасної оперативної тактики пов'язаний із необхідністю протидії новим формам злочинності, зокрема організованим злочинним групам.

В умовах сьогодення, оперативно-розшукове супроводження кримінальних проваджень може бути більш ефективним за рахунок здійснення активної діяльності працівників оперативних підрозділів, також за рахунок гласних і негласних заходів, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також відомчими наказами та інструкціями. Зазначена робота працівників оперативних підрозділів реалізується шляхом негласного співробітництва з громадянами, особами без громадянства, іноземцями, проведення гласних і негласних пошукових заходів, взаємодії з оперативними підрозділами Національної поліції України та іншими суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, а також у ході виконання письмових доручень. Останні чітко регламентовано у ст. 41 Кримінального процесуального кодексу України [7].

Підсумовуючи, зазначимо, що використання сил і засобів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні становить складну багаторівневу систему, що містить організаційні, правові, технічні та тактичні елементи. Ефективність цієї системи визначається рівнем нормативного регулювання, професійною підготовкою кадрів, розвитком технологій та якістю міжвідомчої взаємодії.

1. Подобний О. О. Оперативно-розшукова діяльність у виявленні та розслідуванні злочинів: теорія, історія і сучасна практика. – Одеса: Гельветика, 2021. – 216 с.

2. Варава В. В. Правові підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності: дискусійні аспекти // Наукові праці ДДУВС. – 2023. – 12 с.

3. Джужа О. М. Оперативно-розшукова діяльність. Київ: Правова єдність, 2016. – 308 с.

5. Указ Президента України Про введення воєнного стану в Україні від 24.02.2022 № 64/2022.
6. Князев С. М., Кислий А. М. Оперативно-розшукова діяльність. Київ: Людмила, 2019. – 240 с.
6. Воліков Т. І. Наукові підходи до визначення тактичної операції у кримінальних провадженнях // *Науковий вісник ДДУВС*. Науковий журнал – 2023. № 3 (124) 364 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Борис РАХЛІН

аспірант Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ
ГРОМАДЯН ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ
ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ У ФОРМІ СПЕЦІАЛЬНОГО СЛІДЧОГО
ЕКСПЕРИМЕНТУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ
У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ**

Спеціальний слідчий експеримент полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину [1].

Під час розслідування злочинів у сфері публічних закупівель спеціальний слідчий експеримент, здебільшого, проводиться в процесі документування фактів вимагання неправомірної вигоди.

У процесі підготовки до проведення спеціального слідчого експерименту конфіденційна допомога громадян направлена на сприяння в отриманні інформації, необхідної для планування її проведення.

Під час підготовки до проведення спеціального слідчого експерименту працівники підрозділів стратегічних розслідувань, здебільшого, використовують конфіденційну допомогу громадян для:

- отримання інформації про фігуранта, його оточення та спосіб життя;
- визначення необхідності проведення інших негласних слідчих (розшукових) дій в процесі проведення спеціального слідчого експерименту;
- планування проведення спеціального слідчого експерименту (визначити час та місце передачі неправомірної вигоди; визначення кількості учасників дії та їх розстановка; проведення слідчої дії у декілька етапів тощо);
- отримання інформації про наявність у приміщенні де заплановано проводити спеціальний слідчий експеримент схованок або засобів для швидкого знищення предметів неправомірної вигоди;
- отримання інформації щодо можливих спільників, які можуть виступати у якості посередників в отриманні неправомірної вигоди;
- вибору тактики проведення спеціального слідчого експерименту.

Крім того, досить часто конфіденційні відносини між особою та оперативним підрозділом під час підготовки проведення спеціального слідчого експерименту будуються через те, що особа звернулася до підрозділу кримінальної поліції з заявою про вимагання у неї неправомірної вигоди за прийняття певних рішень щодо учасника торгів або виконавця умов договору закупівлі. Так само є випадки, коли до правоохоронного органу звертається представник замовника з заявою по пропозицію надання неправомірної вигоди зі сторони учасника торгів або підрядної організації щодо сприяння вирішення окремих питань.

Як зазначає В. В. Дараган, у разі надходження заяви про вимагання одержання неправомірної вигоди службовою особою, яка займає відповідальне становище у сфері публічних закупівель:

1. Відбираємо заяву від заявника.

2. Внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (зашифровано). Наприклад: посадова особа, яка займає відповідальне становище виконавчої гілки влади, вимагає неправомірну вигоду в особливо великих розмірах, а саме у вигляді грошових коштів у сумі ...

3. Вирішується питання щодо забезпечення конфіденційності даних про особу заявника відповідно до вимог Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

4. Допит заявника у ролі свідка в 2 екземплярах (1 під реальними даними, інший під псевдонімом) – в протоколі допиту обов'язково зазначити максимальну кількість відомої інформації про фігуранта (посада, ПІБ, інформація про місце роботи (поверх, номер кабінету), контактні телефони, якщо відомо, місце мешкання тощо).

5. Якщо заявнику не відомо якісь відомості, допитують оперуповноваженого з приводу відомостей, які невідомі заявнику, але мають значення для справи з метою отримання дозволів на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

6. Виписуються клопотання на проведення на негласних слідчих (розшукових) дій (за ст. 260, 263, 264 Кримінального процесуального кодексу України, а також за потреби ст. 267–270 Кримінального процесуального кодексу України) відносно фігуранта та заявника – на термін 2 місяці.

7. Отримуємо ухвалу суду на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

8. Виписуємо завдання на оперативно-технічні підрозділи на проведення вказаних заходів.

9. Складання протоколів за результатами проведення заходів, направлення їх в прокуратуру після проведення заходів, знищення зведень, які надійшли з оперативно-технічного підрозділу.

10. Отримуємо від прокурора постанову на проведення спеціального слідчого експерименту відповідно до ст. 271 Кримінального процесуального кодексу України.

11. Підготовчі заходи до проведення тактичної операції «Затримання службової особи під час одержання неправомірної вигоди» – складається план операції, проводяться інструктажі, здійснюється розстановка сил тощо [2].

Як ми бачимо з вище вказаного, основними елементами участі заявника у процесі підготовки спеціального слідчого експерименту є забезпечення конфіденційності даних про його особу, а також його інструктаж.

Треба зауважити, що в процесі проведення спеціального слідчого експерименту негласний (конфіденційний) співробітник не повинен в жодному випадку провокувати фігуранта на отримання ним неправомірної вигоди. Тому особі, яка проводить інструктаж в обов'язковому порядку необхідно акцентувати на це увагу негласного (конфіденційного) співробітника.

Враховуючи те, що в процесі проведення спеціального слідчого експерименту одночасно здійснюється аудіо та відеоконтроль дій фігуранта, у процесі проведення інструктажу необхідно обумовити з заявником певні способи зв'язку з представниками оперативного підрозділу у випадках нестандартних ситуацій, для виклику допомоги або передачі сигналу по факт передачі неправомірної вигоди. Вказане робиться для того, щоб насамперед забезпечити безпеку для такої особи, а по-друге, своєчасно прибути до місця передачі неправомірної вигоди, щоб фігурант не мав можливості покинути місце передачі, знищити докази або заховати їх.

Як показали результати дослідження, під час проведення спеціального слідчого експерименту допомога громадян здійснюється за двома основними напрямками: 1) сприяння проведенню спеціального слідчого експерименту; 2) взяття участі у проведенні спеціального слідчого експерименту.

У першому випадку допомога негласних (конфіденційних) співробітників, здебільшого, використовується коли в процесі в процесі проведення спеціального слідчого експерименту необхідно швидко та безперешкодно потрапити до приміщення де проходить передача неправомірної вигоди або є можливість заблокувати дії фігуранта, направлені на залишення місця події або знищення доказів.

Щодо участі негласних (конфіденційних) співробітників у проведенні спеціального слідчого експерименту, треба зазначити, що вона використовується у випадках, коли останні – особи, від яких вимагають неправомірну вигоду.

1. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби

України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5/.

2. Дараган В. В. Щодо алгоритму дій слідчих та оперативних працівників Національної поліції на початковому етапі розслідування вимагання одержання неправомірної вигоди службовою особою, яка займає відповідальне становище у сфері державних закупівель. *Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики* : матеріали Всеукр. науково-практ. конф. (м. Дніпро, 20 жовт. 2017 р.) : у 2 ч. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 31–34.

Ілля СТЕПАНОВ

аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)

Сергій БАЛАБАН

декан факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНОГО
СУПРОВОДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ
У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ**

Розслідування злочинів у сфері державних закупівель має свою специфіку, яка визначається обставинами скоєння злочину і конкретними умовами та заходами за допомогою яких здійснюються така діяльність. Зазначені заходи, як правило, визначаються у плані проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій [1].

Одним із основних завдань оперативного супроводження кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері публічних закупівель є виконання працівниками підрозділів кримінальної поліції доручень на проведення слідчих (розшукових) дій. Однак, правом на проведення окремих слідчих (розшукових) дій наділені лише слідчі (дізнавачі, детективи), а оперативні працівники лише можуть здійснювати окремі заходи щодо забезпечення проведення таких дій.

Під час досудового розслідування злочинів слідчий дає уповноваженим оперативним підрозділам поліції письмові доручення про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (далі - доручення). У разі створення слідчо-оперативної групи слідчий дає доручення про проведення слідчих (розшукових) дій працівникам оперативного підрозділу, включеним до її складу. Доручення слідчого (дізнавача) є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом [2].

Як показали результати дослідження, при розслідуванні злочинів у сфері публічних закупівель слідчими як правило проводяться такі слідчі (розшукові) дії: огляд; обшук; допит; експертиза.

Спробуємо розкрити особливості оперативного забезпечення проведення вказаних слідчих (розшукових) дій під час оперативного супроводження кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері публічних закупівель.

Огляд. Важливу роль в швидкому та якісному розслідуванні злочинів у сфері публічних закупівель відіграє своєчасне та якісне проведення огляду, при цьому важливу роль відіграє організаційне забезпечення такого огляду, а також розподіл ролей між працівниками слідчих і оперативних підрозділів при його призначенні та проведенні [3].

Об'єктами огляду в кримінальних провадженнях щодо злочинів у сфері публічних закупівель можуть бути окремі товарно-матеріальні цінності, матеріальні результати робіт або послуг, а також документи, пов'язані зі здійснення закупівлі або виконанням умов договору.

На стадії готування огляду до обов'язків оперативних працівників, на нашу думку, належать наступні: забезпечення збереження об'єктів огляду у «первісному» стані; пошук

підприємств (установ, організацій) представника яких можна було б залучити у якості спеціаліста під час проведення огляду (або окремих фізичних осіб), а також перевірка таких осіб, можливостями оперативно-розшукової діяльності, з щодо можливих зв'язків з представниками підприємства на якому планується проведення огляду; отримання оперативним шляхом інформації щодо можливих зловживань під час виконання умов договору про закупівлю; забезпечення участі понятих у проведенні огляду [3, с. 48-49].

На етапі проведення огляду, у разі залучення до його проведення оперативних працівників, останні як правило здійснюють такі заходи: забезпечення збереження предметів державної закупівлі під час проведення огляду; контроль за роботою фахівця і напрямок його дій, в необхідних для цього випадках; контроль за проведенням інвентаризації товарів [1].

Обшук. Під час підготовки до проведення обшуку, до обов'язків оперативного працівника належить отримання інформації про: місце знаходження документів та речей, що мають значення для справи; наявність в зазначених місцях схованок (тайників); наявність у осіб, які перебувають у місцях в яких планується проведення обшуку, певних спеціальних навичок (володіння прийомами рукопашного бою тощо) і зброї; наміри осіб у розпорядженні яких такі речі перебувають [1].

Робочий етап обшуку включає у себе такі дії оперативних працівників: забезпечення раптового проникнення до житла із максимальним дотриманням конспірації; використання оперативних заходів та засобів з метою проникнення до житла чи іншого володіння особи; увійшовши до приміщення, оперативні працівники негайно встановлюють кількість наявних осіб з метою забезпечення схоронності об'єктів пошуку, припиняють будь-яку діяльність інших осіб, забезпечують контроль вхідних дверей, вікон тощо; запобігання та припинення будь-яких протиправних дій із боку учасників обшуку; контроль щодо будь-яких учасників обшуку, забезпечення їх особистої безпеки; за вказівками слідчого оперативні працівники беруть безпосередню участь у відшукуванні, встановленні доступу до об'єктів пошуку; за необхідності вони забезпечують супровід підозрюваних, обвинувачених осіб; оперативні працівники сприяють застосуванню технічних засобів фіксації тощо [4, с. 336].

На заключному етапі обшуку працівники оперативних підрозділів виконують такі дії: беруть участь у складанні додатків до протоколу обшуку за дорученням слідчого; надають допомогу слідчому під час зіставлення вилученого майна із зазначеним у протоколі для фіксації технічними засобами; усебічно сприяють слідчому в опечатуванні та вилученні речових доказів; ознайомлюються зі змістом протоколу; забезпечують схоронність житла чи іншого володіння особи за допомогою оперативних заходів та засобів після завершення обшуку; транспортують та супроводжують вилучене майно до органу досудового розслідування тощо [4, с. 336].

Допит. Аналіз кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері публічних закупівель показав, що в процесі підготовки до проведення допиту осіб, які вчинили вказані злочини слідчому доцільно отримати від працівника підрозділу кримінальної поліції, який здійснює оперативне супроводження кримінального провадження, наявну оперативну інформацію, яка може охарактеризувати особу, яку планується допитати. Зокрема, у випадку коли розслідуванням злочину займається слідчий, який не має досвіду розслідування таких справ, доречним буде отримати від оперативного працівника консультацію щодо можливої поведінки таких осіб під час допиту. Також, буде доречним спільно скласти перелік питань, які необхідно встановити у процесі допиту та послідовність їх задавання [5].

До дій оперативного працівника при плануванні проведення допиту також доцільно віднести наступні: встановлення осіб, які приймали участь у перевірці законності проведення торгів або умов виконання договору будівельного підяду; встановлення переліку інших суб'єктів господарювання, які брали участь у тендері, але не стали переможцями; встановлення переліку осіб, які приймали участь у будівельних роботах з боку підрядної організації, а також субпідрядних організацій; визначення серед визначеного слідчим кола осіб тих, які можуть дати правдиві показання, а також тих, які не зацікавлені у наданні правдивих показань; встановлення можливих зав'язків між особами, яких планується допитати; встановлення функцій кожного учасника злочинної групи (організації) та їхнього місця у злочинній ієрархії; встановлення способів незаконного заволодіння бюджетними коштами та їх легалізації [6].

Експертиза. Під час виявлення та розслідування злочинів у сфері державних закупівель перед органами досудового розслідування виникають завдання, вирішення яких вимагає широкого застосування спеціальних знань у різних областях, зокрема бухгалтерського обліку, товарознавства, метрології та стандартизації, будівництва,

криміналістики, а також знання притаманні окремим сферам господарювання.

Під час призначення експертиз оперативному працівнику доцільно здійснити заходи, направлені на отримання інформації про наявність корупційних відносин між співробітниками експертної установи та представниками розпорядника бюджетних коштів або підприємства, яке здійснювало поставку товарів чи виконання робіт (послуг).

Визначені нами особливості оперативного забезпечення проведення вказаних слідчих (розшукових) дій під час оперативного супроводження кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері публічних закупівель можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях, а також для організації вказаної діяльності.

1. Єфімов В. В., Дараган В. В., Часова Т. О. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції під час протидії злочинам у сфері державних закупівель : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 205 с.

2. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07.07.2017 № 575.

3. Єфімов В. В., Дараган В. В., Богуславський М. Г., Часова Т. О. Особливості взаємодії слідчих та оперативних підрозділів ОВС під час виявлення та документування фактів порушення законодавства у сфері державних закупівель : наук.-методичні рекомендації. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2014. 79 с.

4. Нечваль А. Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами під час проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 333-293.

5. Дараган В. В., Постолов Т. О. Взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів кіберполіції під час протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності: монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 148 с.

6. Сивогривова Т. Л., Санаков Д. Б., Дараган В. В. Взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів Національної поліції під час протидії розкраданню бюджетних коштів в процесі проведення будівельних робіт: монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 140 с.

Владислав ЦУКАНОВ

ад'юнкт кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСТАНОВКИ ОСНОВНИХ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ СИЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО РІВНЯ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ СФЕРИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Основні оперативно-розшукові сили Національної поліції – це весь особовий склад оперативних підрозділів Національної поліції України, який володіє спеціальними знаннями, обізнаний про прийоми конспірації, а також має допуск до державної таємниці, та який, згідно з чинним законодавством і посадовими інструкціями, уповноважений на пошук і фіксацію фактичних даних про підготовку та вчинення особами злочинних дій, оперативно-розшукову превенцію й оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження шляхом здійснення оперативно-розшукових заходів, заходів оперативного (ініціативного) пошуку, використання засобів оперативно-розшукової діяльності, можливостей спеціальних оперативно-розшукових сил [1, с. 27-28].

Першочерговою передумовою організації розстановки основних оперативно-розшукових сил є всебічний аналіз оперативної обстановки у сфері публічних закупівель. Такий аналіз передбачає врахування обсягів бюджетних коштів, що спрямовуються на закупівлі, рівня криміногенних і корупційних ризиків у окремих галузях і регіонах, наявності ознак системності або організованості правопорушень, а також інформації про проблемних замовників і постачальників. Застосування ризик-орієнтованого підходу дозволяє зосереджувати основні оперативно-розшукові сили на найбільш уразливих сегментах сфери публічних закупівель та уникати формального або рівномірного розподілу ресурсів.

Важливим елементом організації розстановки сил є функціональний розподіл завдань між підрозділами кримінальної поліції Національної поліції України. Зокрема, підрозділи кримінальної поліції територіальних підрозділів та підрозділи стратегічних розслідувань забезпечують виявлення, аналіз і документування злочинних схем у сфері публічних закупівель; підрозділи кримінального аналізу здійснюють збір, узагальнення та оцінку інформації з відкритих і відомчих джерел.

Слід зазначити, що процес організації розподілу завдань для підрозділів кримінального аналізу здійснюється керівниками підрозділів стратегічних розслідувань або підрозділів управління кримінального аналізу окремого територіального підрозділу поліції, в залежності від суб'єкта оперативного обслуговування та наданих ними запитів. Як показали результати дослідження, процес організації їх роботи не викликає ніяких проблем.

У випадку розподілу завдань серед підрозділів кримінальної поліції територіальних підрозділів та підрозділи стратегічних розслідувань також майже не виникає жодних проблем. Однак на практиці є певні неузгодженості щодо розподілу об'єктів оперативного обслуговування сфери публічних закупівель серед відповідних підрозділів. Такий стан справ призводить до здійснення заходів з оперативного обслуговування таких об'єктів одразу кількома суб'єктами одночасно, що в окремих випадках може негативно впливати на стан оперативного обслуговування інших об'єктів на території оперативного обслуговування.

На нашу думку, доцільно визначити чіткий розподіл об'єктів оперативного обслуговування між вище згаданими підрозділами.

Аналіз діяльності підрозділів кримінальної поліції щодо протидії злочинам у сфері публічних закупівель показав, що таких розподіл доцільно здійснити наступним чином:

- Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України – оперативне обслуговування міністерств та відомств, а також великих державних підприємств (Укрзалізниця, Укрпошта тощо);

- управління стратегічних розслідувань Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України – оперативне обслуговування великих бюджетних установ та організацій, а також державних підприємств та підприємств з державною часткою понад 50 %, які знаходяться на території оперативного обслуговування;

- сектори (відділи) кримінальної поліції територіальних підрозділів поліції - оперативне обслуговування невеликих бюджетних установ та організацій місцевого значення, а також місцевих територіальних громад.

Такий підхід сприятиме раціональному використанню сил і засобів та мінімізує дублювання функцій.

Організація розстановки основних оперативно-розшукових сил має також здійснюватися з урахуванням територіально-галузових особливостей сфери публічних закупівель. Йдеться про необхідність концентрації зусиль у регіонах із високою інтенсивністю закупівель, а також у галузях, які характеризуються підвищеними ризиками зловживань (енергетика, будівництво, паливно-енергетичний комплекс, оборонна сфера тощо). Такий підхід дозволяє формувати спеціалізацію оперативних працівників, накопичувати професійний досвід і більш ефективно реагувати на типові способи вчинення правопорушень.

Окреме значення у процесі розстановки сил має забезпечення належної координації та взаємодії між оперативними і слідчими підрозділами Національної поліції, а також з іншими правоохоронними органами й органами державного фінансового контролю. Скоординованість дій сприяє комплексному характеру оперативного обслуговування сфери публічних закупівель та підвищує результативність виявлення й припинення правопорушень.

Водночас розстановка основних оперативно-розшукових сил певного підрозділу поліції не повинна мати статичного характеру. Вона має бути гнучкою та динамічною, з можливістю коригування залежно від змін оперативної обстановки, появи нових ризиків і способів вчинення правопорушень, а також результатів попередньої діяльності підрозділів. Такий підхід забезпечує адаптивність системи оперативного обслуговування та її відповідність реальним потребам протидії злочинності у сфері публічних закупівель.

Отже, організація розстановки основних оперативно-розшукових сил Національної поліції у сфері публічних закупівель повинна базуватися на поєднанні аналітичної обґрунтованості, функціональної спеціалізації, територіально-галузевого підходу, міжвідомчої взаємодії та динамічності, що в сукупності забезпечує належний рівень оперативного обслуговування цієї суспільно значущої сфери.

1. Давидюк В. М. Концептуальні засади діяльності оперативно-розшукових сил національної поліції у протидії злочинності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктор. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків: ХНУВС, 2020. 40 с.

Дмитро КОБИЛИНСЬКИЙ
курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Національної поліції України

Науковий керівник:
Віталій ТЕЛІЙЧУК
професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення та запровадження правового режиму воєнного стану суттєво трансформували порядок кримінального провадження в Україні. Зміни особливо відчутно торкнулися специфіки організації та тактики проведення НСРД. Спрощення дозвільних процедур, розширення дискреційних повноважень правоохоронців та гостра необхідність миттєво реагувати на загрози національній безпеці породили низку правових колізій. Наразі питання легітимності отриманих у такий спосіб результатів, визнання їх допустимими доказами у суді та механізми захисту конституційних прав громадян потребують глибокого практичного осмислення.

Ключова частина аналізу даних охоплює ретельне вивчення здобутих даних, в якому досліджуються основні аспекти теми. Аналіз наукових джерел і практичної діяльності оперативних і слідчих підрозділів дає змогу систематизувати інформацію та визначити ключові тенденції в контексті нашого дослідження. І тут, на нашу думку, необхідно для кращого розуміння з'ясувати предмет дослідження.

Передусім доцільно зосередити увагу на виклик законності доказів, здобутих з порушенням процедури. Законодавством України № 2201-IX упрощено процедуру отримання дозволів щодо проведення НСРД. У невідкладних випадках чинне законодавство дозволяє слідчому або прокурору самостійно ухвалювати рішення про проведення НСРД із подальшим інформуванням слідчого судді в межах 96-годинного строку. Проте реалії бойових дій, критичні перебої зі зв'язком, знищення матеріальних носіїв та тимчасова окупація окремих територій часто унеможливають дотримання цієї процесуальної вимоги. Як наслідок, у судовій практиці постає гостра дискусія щодо допустимості таких матеріалів у якості доказової бази. [3, с. 112]. Виникає питання, чи варто розглядати подібні матеріали неприпустимими. Юридична практика демонструє недостатність уніфікації при оцінюванні доказів: частина судів вважають їх неприпустимими у зв'язку з порушеннями процедури, інші установи беруть до уваги об'єктивні умови воєнного стану. Зазначена неоднозначність спричиняє порушення норму юридичної визначеності.

Врахування коректного оформлення результатів НСРД служить важливим аспектом у професійній літературі. Зокрема, в методичних рекомендаціях, створених В. Г. Телійчуком та співавторами зазначається, що фактичні дані, одержані в ході реалізації НСРД, можуть розглядатися як докази тільки за умови правильного оформлення. Це свідчить, що саме такі дані повинні бути закріплені та введені в систему доказів. Цей процес передбачає дві стадії. Початкова стадія характеризується в збереженні матеріалів, здобутих у процесі використання апаратури

шляхом негласних дій у відповідності з вимог законодавчих актів. Наступна стадія охоплює закріплення цих свідчень процесуальним методом через видачу постанови про їх долучення до матеріалів кримінальної справи. [6, с. 16]. Є потреба визначити чіткі стандарти аналізу прийнятності доказової бази, які були отримані з певними процесуальними порушеннями у зв'язку з об'єктивними обставинами воєнного стану. Виклик апеляції негласних слідчих розшукових дій разом з доступу до документів до матеріалів для захисної сторони залишається важливою та вимагає детального вивчення у судовій діяльності. В рамках військового стану гарантування правової норми щодо оскарження, передбаченого у статті Стаття 303 КПК України загострюється. Юридичний представник переважно не має змоги запросити свідчення, які стали базою з метою здійснення негласних дій, яке обтяжує процедуру оскарження [2, с. 181]. Правова база не регламентує точного алгоритму інформування осіб щодо здійснення щодо них негласних слідчих (розшукових) дій по завершенню досудового розслідування, особливо в ситуаціях, коли конкретні люди знаходяться на тимчасово окупованих землях чи за кордоном. Така ситуація спричиняє ризик порушення прав права на справедливий суд, яке забезпечує стаття. 6 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є глобальним документом, який визначає стандарти захисту базових прав і свобод людини. Вона окреслює права, які повинні бути забезпечені кожній людині, а також способи їх впровадження і охорони в межах країни. Цей документ є підставою для наукового вивчення прав людини і допомагає розвитку правової обізнаності в суспільстві.

Наступним значним фактором є порівняння результатів НСРД у тому числі оперативно-розшукових заходів ОРЗ. У періоді режиму воєнного часу запровадилася тенденція застосування результатів ОРЗ, які в подальшому набувають статусу доказів. Порядок модифікації неповністю врегульована, через що виникають порушення при складанні протоколів і їх визнання як свідчень [3, с. 110]. Найсерйозніші проблеми спричиняє ця проблема в справах щодо колаборацію та державну зраду, адже оперативні дані зазвичай є єдиним доказовим матеріалом.

В кінці кінців, необхідно звернути увагу щодо забезпечення прав людини по завершенню воєнного стану. Подібно до того, як доречно підкреслює О. М. Бандурка вказує, що саме рівновага у відносинах між державною безпекою і правами особи лежить в основі демократії навіть в умовах військової агресії [1, с. 8]. Діючі закони не гарантує однозначних гарантій щодо осіб, які були піддані НСРД у спрощеному порядку, після припинення воєнного стану. Зокрема ж, відсутні ясні механізми обороні їхніх інтересів, в тому числі з правом вимагати видалення отриманих даних за умови, якщо справа не розслідувалася або була закрита.

Існує нагальна потреба розробити чіткі критерії оцінки допустимості доказів, які були зібрані з певними процесуальними відхиленнями через об'єктивні реалії воєнного часу. Вважаємо за доцільне внести доповнення до КПК України, які б закріплювали таку норму: неможливість вчасного повідомлення слідчого судді, що була зумовлена обставинами непереборної сили (форс-мажором), не повинна ставати автоматичною підставою для визнання результатів НСРД недопустимими.

Одночасно ці обставини повинні бути належно задокументовані і піддаватись судовому контролю.

Впровадити дієвий спосіб оповіщення фізичних осіб про проведення НСРД. Слід визначити обов'язок для слідчого органу та прокурора вживати усіх можливих дій для повідомлення індивіда, зокрема за допомогою офіційних вебсайтів, ЗМІ та дипломатичні органи. Також слід встановити юридичні наслідки в разі неможливості такого інформування [2, с. 185].

Необхідно поширити правові можливості захисної сторони щодо ознайомлення з матеріалами, які є підставою проведення НСРД, враховуючи вимоги захисту державної таємниці. Впровадити механізм доступу представників сторони захисту до необхідних документів після проведення спеціальної перевірки, відповідно до стандартам ЄСПЛ [5, с. 84].

Встановлення юридичних наслідків збереження разом з ліквідації відомостей, здобутої під час НСРД, після закінчення кримінального провадження має значення для гарантування дотримання правових норм та гарантування прав осіб. Слід брати до уваги час зберігання цих даних, прописані у законодавстві, а також умови їх знищення задля недопущення розголошення і неправомірного застосування. Нормативне регламентування повинна чітко визначати процедури контролю за обробкою цієї інформації після припинення кримінального провадження. Запевнити, щоби у випадку закінчення провадження на підставі

реабілітуючих причин здобута інформація ліквідується негайно із обов'язковим інформуванням особи [1, с. 11].

Реалізація НСРД за умов військового режиму передбачає чітко визначені юридичні ефекти, що повинні забезпечувати гармонію між кримінальним провадженням і забезпеченням фундаментальних прав людини.

1. Бандурка О. М. Забезпечення прав людини в умовах воєнного стану: виклики для правоохоронних органів. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 3. С. 5-14.

2. Богуш К. Р., Волков К. В. Забезпечення прав і свобод людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Студентський науковий журнал «UNIVERSUM»*. 2024. № 8. С. 179-186. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1682> (дата звернення: 23.02.2026).

3. Грибов М. Л. Проблеми проведення негласних слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 108-115.

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20> (дата звернення: 23.02.2026).

5. Тагієв С. Р., Пузирьов М. С., Івашко С. В. Негласні слідчі (розшукові) дії в умовах війни: окремі теоретичні та практичні аспекти. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 78-84. URL : <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-1-78-84> (дата звернення: 23.02.2026).

6. Телійчук В. Г., Федченко В. М., Мороз С. М., Козарь О. С. Деякі питання щодо оформлення результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій : методичні рекомендації. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. 37 с.

Костянтин МОРМУЛЬ

слухач факультету професійної освіти
та лідерства Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького,
(м. Хмельницький, Україна)

**РЕКОМЕНДАЦІЇ НАЧАЛЬНИКУ ПРИКОРДОННОГО ЗАГОНУ
ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НА МОРСЬКІЙ ДІЛЯНЦІ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ**

Відповідно до Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [1], Державна прикордонна служба України здійснює охорону державного кордону на суші та морі, забезпечує прикордонний режим і протидіє протиправній діяльності. Реалізація зазначених завдань у морському просторі потребує ефективної управлінської діяльності начальника прикордонного загону як суб'єкта прийняття рішень. Для начальника прикордонного загону це означає передусім необхідність чітко співвідносити організаційні рішення з межами повноважень, визначеними законом. Тому у рекомендаціях доцільно відразу «прив'язувати» організаційні рішення до правових підстав: це зменшує ризики помилок і підвищує легітимність дій підрозділів у складних ситуаціях [1].

У наукових дослідженнях оперативно-службова діяльність розглядається як система повсякденних, спеціальних і операційних заходів. Ю. Б. Івашков визначає це як сукупність організаційних та функціональних форм діяльності органів охорони державного кордону [2]. Г. А. Магась акцентує увагу на необхідності формування системної моделі охорони державного кордону з урахуванням сучасних викликів [4].

Ключовим елементом управління є оцінювання оперативної обстановки. Воно повинно охоплювати аналіз режиму плавання, характеристику суднопотоку, можливі способи дій правопорушників, стан технічного забезпечення та гідрометеорологічні умови. Комплексність оцінювання дозволяє забезпечити перехід від реактивного до випереджувального управління [5].

Доцільним стає впровадження сценарного планування, що передбачає розроблення альтернативних варіантів дій залежно від розвитку обстановки. Такий підхід підвищує адаптивність управлінської системи та готовність до кризових і воєнних сценаріїв

функціонування.

Оптимізація структури застосування сил і засобів передбачає поєднання стаціонарних технічних постів спостереження з мобільними силами Морської охорони. Розподіл ресурсів має здійснюватися на основі ризик-орієнтованого підходу та прогнозування розвитку загроз.

Ефективність діяльності залежить від рівня міжвідомчої взаємодії. Координація з Військово-Морськими Силами ЗС України, Національною поліцією та митними та іншими органами забезпечує інтегровану модель реагування, що відповідає комплексному підходу у сфері безпеки [4].

Важливим управлінським ресурсом є професійна підготовка особового складу. Служба у морському середовищі потребує спеціальних навичок, включаючи управління плавзасобами, використання технічних засобів контролю та дії в складних погодних умовах [5].

Необхідним є дотримання принципу законності при реалізації повноважень. Норми чинного законодавства визначають межі застосування заходів примусу та гарантують легітимність дій прикордонних підрозділів [1].

У сучасних умовах актуалізується розвиток інформаційно-аналітичного забезпечення. Використання автоматизованих систем моніторингу та цифрових платформ підвищує ситуаційну обізнаність і якість прийняття управлінських рішень.

З урахуванням викладеного, удосконалення організації оперативно-службової діяльності прикордонного загону на морській ділянці державного кордону доцільно розглядати як комплекс організаційних, інформаційно-аналітичних та правових заходів, спрямованих на підвищення адаптивності системи охорони кордону, ефективність використання ресурсів і забезпечення інтегрованого реагування в системі національної безпеки [1; 4].

У контексті цифрової трансформації доцільно розвивати інформаційно-аналітичну складову управління: інтеграцію даних технічних засобів спостереження, використання автоматизованих систем моніторингу судноплавства, аналітику аномалій руху, формування електронних профілів ризику. Це підвищує ситуаційну обізнаність і якість управлінських рішень, а також забезпечує доказову базу для реагування на протиправні прояви в акваторії [2; 5].

Важливою умовою результативності управління є система контролю та оцінювання. Доцільно застосовувати показники, що відображають: своєчасність виявлення об'єктів інтересу; швидкість реагування; частку підтверджених спрацювань технічних засобів; результативність оглядів; рівень взаємодії (час обміну інформацією, кількість спільних заходів); стан дисципліни та безпеки служби. Узагальнення результатів і їх аналітичне опрацювання дозволяє коригувати плани та уточнювати пріоритети застосування сил і засобів, забезпечуючи дотримання законності та повноважень, визначених законом [1].

Підвищення професійної підготовки особового складу доцільно спрямувати на розвиток спеціальних компетентностей морської служби: навігаційної грамотності, застосування технічних засобів спостереження, управління плавзасобами, дії у складних метеоумовах, а також правових аспектів прикордонного контролю в акваторії. Ефективною формою є поєднання теоретичних занять із практичними тренуваннями та тактико-спеціальними навчаннями за сценаріями, що відповідають реальним загрозам. Зокрема вказані підходи узгоджуються з вимогами до організації служби на ділянці відповідальності [5].

Окремим управлінським напрямом є стандартизація дій підрозділів у типових ситуаціях шляхом розроблення та впровадження алгоритмів (SOP). Для морської ділянки пріоритетними є алгоритми: виявлення і супровід судна-цілі; зупинка та огляд; реагування на відмову виконувати законні вимоги; документування правопорушення; взаємодія з іншими відомствами; дії при аварійних ситуаціях та рятувальних заходах. Наявність уніфікованих процедур знижує рівень невизначеності, підвищує швидкість реагування та дисциплінує управлінські рішення [5].

Міжвідомча взаємодія на морському напрямі має бути формалізована через спільні протоколи обміну інформацією, погоджені канали зв'язку, єдині підходи до ідентифікації об'єктів та алгоритми реагування. У практичному вимірі це передбачає: узгодження зон відповідальності та порядку дій із Військово-Морськими Силами ЗС України; спільні заходи з Національною поліцією та митними органами щодо протидії контрабанді й незаконній міграції; регулярні спільні тренування із відпрацюванням «стикових» ситуацій. Комплексність реагування визначається як ключова умова результативності системи охорони кордону [4].

Оптимізація структури сил і засобів передбачає збалансування стаціонарного

спостереження та мобільного реагування. Стаціонарна складова забезпечує стійке виявлення та супровід цілей, тоді як мобільна – перехоплення, огляд, затримання та документування правопорушень. Доцільним є планування на приклад «патрульних квадратів» і маршрутів із урахуванням найбільш імовірних напрямів протиправної діяльності, а також створення резерву для швидкого реагування для посилення загрозливих ділянок у пікові періоди. Ефективність такого розподілу зростає за умови використання чітких критеріїв пріоритизації завдань [2].

Планування оперативно-службової діяльності на морській ділянці доцільно здійснювати за сценаріями, прив'язаними до режимів функціонування: повсякденний режим; загострення воєнно-політичної обстановки; кризові ситуації воєнного характеру; стабілізаційні заходи. Для кожного сценарію визначаються: мета та пріоритети; склад і готовність сил; порядок нарощування спроможностей; алгоритми реагування; межі правозастосування; порядок інформування та взаємодії. Сценарне планування дозволяє забезпечити керованість у разі швидких змін обстановки та зменшити втрати часу на вироблення рішень [5].

У межах оцінювання обстановки доцільно запроваджувати ризик-орієнтовану модель, у якій загрози морського середовища ранжуються за ймовірністю та потенційними наслідками. Практично це означає виділення ключових ризиків (незаконне переміщення товарів і осіб, диверсійні прояви, провокації, порушення режимів плавання, використання маломірних суден) та встановлення для кожного ризику індикаторів раннього виявлення (маршрути, часові «вікна», типові схеми дій, аномалії суднопотоку). Ризик-орієнтований підхід підвищує адресність застосування ресурсів і узгоджується з сучасними уявленнями про системність охорони кордону [4].

організаційно-управлінську роботу начальника прикордонного загону на морському напрямі доцільно розглядати як послідовність взаємопов'язаних функцій: збір і верифікація інформації, оцінювання обстановки, формування замислу та рішення, планування застосування сил і засобів, організація взаємодії, контролю виконання та коригування дій. Така логіка відповідає підходам, викладеним у навчально-методичних джерелах, де підкреслюється безперервність управління й залежність результативності від якості інформаційної бази та зворотного зв'язку [5].

1. Івашков Ю. Б. *Форми та види оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України. Честь і закон*. 2017. № 2(61). С. 56–61.

2. Кушнір Я. О. *Державна прикордонна служба України як суб'єкт протидії порушенню порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї* : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Хмельницький, 2021. 304 с.

3. Магась Г. А. Основні підходи щодо формування основ теорії охорони державного кордону України на сучасному етапі. *Держава та регіони*. Серія: Державне управління. 2018. № 2(62). С. 125–129.

4. Назаренко В. О., Мазур В. Ю., Івашков Ю. Б. та ін. *Оперативно-службова діяльність відділу прикордонної служби Державної прикордонної служби України* : навч. посіб. Хмельницький : НАДПСУ, 2015. 428 с.

5. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 17.02.2026).

Ілля ПАРФЬОНОВ

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Національної поліції України

Науковий керівник:

Віталій ТЕЛІЙЧУК

професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент

**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ
РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

Воєнний стан створює особливі умови для функціонування правоохоронної системи, у тому числі для здійснення оперативно-розшукової діяльності. В умовах збройної агресії проти України органи, уповноважені на проведення розшукових заходів, стикаються з низкою нових викликів: підвищеною динамікою криміногенної ситуації, активізацією диверсійно-розвідувальних груп, зростанням рівня злочинів проти основ національної безпеки та порядку управління. У таких умовах організація оперативно-розшукової діяльності потребує адаптації методів, форм та засобів діяльності до реалій воєнного часу, посилення міжвідомчої взаємодії, удосконалення правових механізмів використання оперативної інформації. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю забезпечення ефективності розшукових заходів у ситуації, коли правопорядок та безпека держави перебувають під постійною загрозою. Водночас виникає потреба у дотриманні балансу між гарантіями прав людини та національними інтересами, що ускладнює реалізацію оперативно-розшукових повноважень.

Метою нашого дослідження є аналіз особливостей організації та здійснення оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану, виявлення проблемних аспектів правового регулювання та практики її реалізації, а також визначення напрямів удосконалення оперативно-розшукової діяльності у сучасних умовах.

Особливості організації та здійснення оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану в Україні зумовлені необхідністю адаптації правоохоронної системи до нових викликів національної безпеки. Воєнний стан створює високий рівень динаміки криміногенної ситуації, активізує діяльність диверсійно-розвідувальних груп та призводить до зростання кількості злочинів проти основ національної безпеки та порядку управління. В таких умовах ефективне функціонування органів, уповноважених на проведення оперативно-розшукових заходів, вимагає комплексного підходу, який включає не лише дотримання правових норм, а й посилену міжвідомчу взаємодію та застосування сучасних технологій для оперативного збору та аналізу інформації.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» встановлює правові засади проведення ОРД, визначаючи, що оперативно-розшукові заходи можуть здійснюватися лише за наявності достатньої інформації про вчинене чи таке, що готується, кримінальне правопорушення та під контролем уповноважених органів [5]. У воєнний час особлива увага приділяється дотриманню балансу між національною безпекою та гарантіями прав людини, що включає захист від незаконного втручання в особисте життя та забезпечення права на справедливий суд.

Як слушно звертають увагу Туз О. С. та Тищук В. В., оперативно-розшукова діяльність – це складний багатовимірний процес, який включає в себе як пошук і документування фактів, так і прогнозування дій потенційних правопорушників [4]. Це дозволяє розглядати її не лише як інструмент кримінального переслідування, а й як превентивний механізм забезпечення безпеки. Також слід погодитися з Коломійцем В. Ю.,

що психічна недоторканність є невід'ємною складовою особистої автономії людини, що вимагає належного кримінально-правового захисту від будь-якого незаконного впливу на психоемоційний стан [2].

Організація розшукової діяльності в умовах воєнного стану також передбачає активне використання цифрових технологій для моніторингу криміногенної ситуації та оперативного реагування на загрози. Це дозволяє правоохоронним органам координувати дії між різними структурами, обмінюватися інформацією в реальному часі та підвищувати ефективність розшукових заходів.

До класичних форм реалізації розшукової роботи належать:

- ведення розшукових справ (індивідуальних чи групових), які містять усю інформацію про особу, що розшукується, та заходи, здійснені для її встановлення;
- орієнтування оперативних підрозділів і патрульних нарядів на пошук конкретних осіб чи транспортних засобів;
- оголошення в розшук на території України чи за її межами (зокрема через канали Інтерполу);
- оперативне відпрацювання територій (обстеження готелів, вокзалів, ринків, інших місць концентрації населення);
- використання можливостей криміналістичної техніки – дактилоскопічних обліків, баз ДНК, фото- і відеоідентифікації;
- робота з агентурним апаратом, який може надати важливу інформацію про місцезнаходження злочинця.

Ми поділяємо позицію Сорокіної Д., Мойсейченка Р. та Кисельова А., що тактика здійснення оперативно-розшукової діяльності вимагає врахування задумів, намірів і поведінки противника, передбачення його дій, що безпосередньо впливає на ефективність реалізації розшукових заходів [3].

Водночас практика свідчить, що існує потреба у вдосконаленні правового регулювання та контролю за використанням оперативної інформації, включно із захистом персональних даних та недопущенням зловживань з боку посадових осіб. Це вимагає регулярного оновлення нормативно-правової бази, підвищення кваліфікації співробітників та забезпечення прозорості діяльності органів оперативно-розшукової діяльності.

І тут доречно погодитися з Телійчуком В., що запозичення та адаптація світового досвіду підготовки кадрів поліції є необхідною умовою підвищення ефективності вітчизняних правоохоронних органів у протидії сучасним викликам [1].

1. Телійчук В. Г. Передовий досвід системи підготовки поліцейських патрульних у навчальних закладах поліції зарубіжних країн. Міжнародна науково-практична конференція (м. Дніпро, 2016 р.) «Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні». Дніпро : ДДУВС, 2016. С. 51–54.

2. Коломієць В. Ю. Психічна недоторканність як об'єкт кримінально-правового захисту // Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 21 берез. 2025 р.). Дніпро : ДДУВС, 2025. Ч. I. С. 594–596.

3. Сорокіна Д., Мойсейченко Р., Кисельов А. Тактичні особливості здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами Національної поліції України // *Universum*. 2024. №9. С. 250–255.

4. Туз О. С., Тишук В.В. Сутність оперативно-розшукової діяльності // *Вісник права*. 2025.

5. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 09.08.2024.

Ростислав ХОМЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції України

Науковий керівник

Віталій ТЕЛІЙЧУК

професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Введення воєнного стану у зв'язку з повномасштабною збройною агресією РФ проти України стало каталізатором фундаментальних змін у роботі всього блоку кримінальної юстиції. Перед підрозділами кримінальної поліції постали безпрецедентні виклики: окрім стримування загальнокримінальної злочинності, оперативники змушені протидіяти специфічним загрозам воєнного часу – діяльності диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ), коригувальників вогню, колаборантів та мародерів. Специфіка цих злочинів полягає у їх латентності та необхідності миттєвого реагування, оскільки будь-яке зволікання може коштувати людських життів або втрати стратегічних позицій. У цьому контексті критичного значення набуває ефективність оперативно-розшукової діяльності (ОРД) та негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД). Однак практика показує, що чинний кримінальний процесуальний закон, розроблений для умов мирного часу, часто стає гальмом для оперативного реагування, створюючи небезпечну колізію між необхідністю захисту національної безпеки та вимогою дотримання процесуальної форми.

Ключовою проблемою правозастосування залишається відсутність гнучкого механізму легалізації оперативної інформації. Як слушно зазначають В. Г. Телійчук та А. О. М'яло, правове регулювання оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану наразі має несистемний, фрагментарний характер і не враховує повною мірою специфіку нових загроз [1]. Науковці підкреслюють, що оперативні підрозділи фактично опинилися у «процесуальній пастці»: ситуація на фронті або на деокупованих територіях вимагає негайного проведення заходів (наприклад, аудіоконтролю особи або зняття інформації з електронних мереж для виявлення зв'язків з ворогом), тоді як процедура отримання ухвали слідчого судді залишається складною та тривалою. Це призводить до того, що життєво важлива інформація часто реалізується поза процесуальним полем, що унеможливорює її подальше використання як доказів у суді.

Спроба законодавця вирішити проблему оперативності шляхом запровадження статті 615 КПК України (яка дозволяє керівнику органу прокуратури санкціонувати НСРД, якщо слідчий суддя не може виконувати свої повноваження) виявила низку «підводних каменів». Дослідники С. Тагієв, М. Пузирьов та С. Івашко у своїй праці вказують на високі корупційні ризики та загрозу зловживань при такому порядку [2]. Відсутність незалежного судового арбітра на етапі надання дозволу на втручання у приватне життя громадян створює передумови для визнання таких дій незаконними у майбутньому. Більше того, нестабільність цієї норми підтверджується останніми рішеннями органу конституційної юрисдикції.

Так, Рішенням Конституційного Суду України № 8-р(П)/2024 від 19 липня 2024 року було визнано неконституційною частину шосту статті 615 КПК (щодо автоматичного продовження строків тримання під вартою) [3]. Хоча це рішення стосується запобіжних заходів, воно закладає важливий правовий прецедент: навіть війна не є виправданням для повної відмови від судового контролю за обмеженням прав людини. Це означає, що матеріали НСРД, санкціоновані виключно прокурором, знаходяться у «зоні ризику» і можуть бути відхилені судом при розгляді справи по суті.

Окремою проблемою є використання результатів ОРД при зміні кваліфікації або виявленні нових злочинів. В умовах війни непоодинокими є випадки, коли під час документування однієї злочинної діяльності (наприклад, наркоторгівлі) оперативники отримують відомості про причетність особи до колабораціонізму. Верховний Суд у своїй практиці займає жорстку позицію: докази мають бути отримані виключно у спосіб, передбачений законом. У постанові Касаційного кримінального суду ВС від 22.03.2023 (справа № 161/1921/20) наголошено, що використання результатів НСРД у іншому кримінальному провадженні можливе лише за умови отримання ухвали слідчого судді на їх використання [4]. Ігнорування цієї вимоги, навіть через об'єктивні труднощі воєнного часу, призводить до визнання доказів недопустимими. Як зазначає Д. Г. Мулявка, це створює парадоксальну ситуацію, коли через процедурні формальності небезпечні злочинці уникають відповідальності, що підриває довіру суспільства до правосуддя [5].

Вихід із ситуації, що склалася, потребує комплексного підходу. Неможливо покладатися лише на дискрецію прокурорів, але й неможливо вимагати повного дотримання мирних процедур під обстрілами. А. В. Мурзановська пропонує запровадити інститут «відкладеного судового контролю» (post-factum review) [6]. Суть пропозиції полягає у тому, щоб надати право прокурору (а у виняткових випадках – керівнику оперативного підрозділу) санкціонувати невідкладні НСРД терміном до 48 годин, з обов'язковим подальшим зверненням до слідчого судді для валідації (перевірки законності) цих дій одразу після відновлення такої можливості. Такий механізм відповідає стандартам Європейського суду з прав людини та дозволяє зберегти доказову базу.

У підсумку можемо зазначити, що правове забезпечення ОРД та НСРД в умовах воєнного стану потребує негайного доопрацювання. «Точкові» зміни до КПК (ст. 615) виконали функцію швидкого реагування, але вичерпали свій потенціал. Для підвищення ефективності боротьби зі злочинністю необхідно:

розробити чіткий законодавчий алгоритм дій оперативних підрозділів на територіях, де не функціонують суди; впровадити механізм обов'язкового наступного судового контролю за рішеннями прокурора про проведення НСРД для мінімізації ризиків визнання доказів недопустимими; посилити вимоги до фіксації ходу і результатів оперативних заходів, оскільки саме якість процесуального оформлення є запорукою невідворотності покарання воєнних злочинців.

1. Телійчук В. Г., М'яло А. О. Щодо питання удосконалення оперативно-розшукової діяльності у виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. *Modern science: innovations and prospects: Proceedings of XIII International Scientific and Practical Conference*. Stockholm, Sweden, 2022. С. 320–327. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/09/MODERN-SCIENCE-INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-18-20.09.22.pdf>.

2. Тарієв С., Пузирьов М., Івашко С. Негласні слідчі (розшукові) дії в умовах війни: окремі теоретичні та практичні аспекти (частина І). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1 (122). С. 78–84. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/11978>.

3. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційними скаргами Оніщенка Р. І. та Гаврилюка Д. М. щодо відповідності Конституції України частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України від 18.07.2024 № 8-р(П)/2024. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/8_r_2_2024.pdf.

4. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 22.03.2023 у справі № 161/1921/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109810013>.

5. Мулявка Д. Г. Використання результатів ОРД, отриманих в умовах воєнного стану, у кримінальному провадженні. *Право і безпека*. 2022. № 4 (87). С. 112–119. URL: <http://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/issue/view/44>.

6. Мурзановська А. В. Забезпечення законності проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану: окремі теоретичні та праксеологічні аспекти. *Європейські орієнтири розвитку України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Одеса, 26 квіт. 2024 р.). Одеса: Фенікс, 2024. С. 434–436. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/9851eb2f-e441-4875-9272-434c234d40c7>.

Поліна ЧАЛЕНКО

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Андрій ХАНЬКЕВИЧ

професор Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

(м. Харків, Україна),

кандидат юридичних наук, професор

ІНТЕГРАЦІЯ OSINT ТА HUMINT У РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОЇ ДЕПОРТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ ДО РФ

Незаконне переміщення (депортація) українських дітей на територію російської федерації становить масштабну гуманітарну кризу та вимагає належної кримінально-правової оцінки. Наразі Офіс Генерального прокурора здійснює перевірку понад 19 тисяч епізодів депортації, з яких 6395 уже офіційно верифіковано [1]. Об'єктивні складнощі розслідування цих злочинів спричинені запереченням фактів примусового переміщення з боку держави-агресора, приховуванням доказової бази окупаційними адміністраціями та відсутністю доступу до офіційних реєстрів переміщених осіб. Зазначені обставини зумовили необхідність впровадження інтегрованого підходу до формування доказової бази, який полягає у поєднанні методів розвідки на основі відкритих джерел (далі – OSINT) із безпосереднім збором свідчень очевидців та опитуванням інформаторів (далі – HUMINT) [2].

Застосування розвідки на основі OSINT для розслідування фактів депортації передбачає моніторинг соціальних мереж, вебсторінок російських інтернатних закладів та відкритих реєстрів [3]. Водночас інструментарій OSINT має об'єктивні межі застосування. Представники держави-агресора систематично знищують цифрові сліди, обмежують доступ до інформаційних платформ та здійснюють незаконну зміну персональних даних українських дітей [4]. Крім того, значна частина депортованих утримується у віддалених регіонах російської федерації, що ускладнює їх виявлення через публічні джерела. З огляду на це, виключне використання методів відкритої розвідки не забезпечує вичерпного встановлення всіх фактів правопорушень.

Метод HUMINT передбачає безпосереднє отримання фактичних даних від осіб, яким відомі обставини незаконного переміщення українських дітей. До цієї категорії належать родичі потерпілих, очевидці злочинів та працівники закладів утримання на території держави-агресора [5]. Представники державних інституцій, зокрема Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, спільно з неурядовими організаціями здійснюють опитування та процесуальну фіксацію таких свідчень. Отримана в такий спосіб інформація вирізняється вищим рівнем деталізації порівняно з цифровими масивами даних. Очевидці здатні відтворити точну хронологію подій, логістичні маршрути та ідентифікувати причетних осіб [5]. Водночас ефективність застосування HUMINT об'єктивно залежить від готовності свідків до співпраці та їхньої здатності достовірно відтворити обставини правопорушення. Збір таких свідчень вимагає дотримання міжнародних стандартів, що передбачають застосування спеціальних методик опитування з урахуванням психотравматичного досвіду потерпілих, насамперед неповнолітніх [6]. Процес акумулювання доказової бази також суттєво ускладнюється постійною загрозою життю та здоров'ю інформаторів з боку органів російської влади.

Правоохоронці інтегрують методи OSINT та HUMINT: моніторинг ресурсів агресора дозволяє виявити цифрові сліди, після чого слідчі ідентифікують осіб (наприклад, дітей у школах РФ) шляхом впізнання родичами [1]. Така синергія забезпечила опрацювання 17 тис. епізодів, з яких 6395 верифіковано [8]. Поєднання вербальних свідчень із подальшим пошуком цифрових доказів створює замкнений цикл верифікації, недосяжний за окремого використання цих методів

У практичній площині реалізація зазначеного підходу ускладнюється низкою об'єктивних чинників. Насамперед, відсутній будь-який механізм міжнародно-правового співробітництва з державою-агресором щодо встановлення місця перебування незаконно переміщених дітей. Водночас окупаційні адміністрації систематично вживають заходів для приховування слідів вчинених кримінальних правопорушень. Зокрема, вони здійснюють протиправну зміну анкетних даних неповнолітніх, фальсифікують їхні ідентифікаційні документи та ізолюють потерпілих у закритих установах, штучно унеможливаючи встановлення з ними будь-якого контакту [4].

Збір доказів ускладнюється обмеженням доступу до мереж агресора, знищенням цифрових слідів та тиском окупантів на свідків. Матеріали мають відповідати міжнародним стандартам: цифрові дані потребують метаданих (час, локація, джерело), а фіксація показань – дотримання норм для забезпечення юридичної сили [9]. Допит неповнолітніх та травмованих осіб, за рекомендаціями Ради Європи, вимагає спеціальних методик для запобігання повторній віктимізації [6].

На початок 2026 року повернуто майже 2000 дітей [1], що підтверджує ефективність вибраних слідчих методів. На національному рівні оголошено підозру 22 особам, а 4 справи вже розглядаються в суді [1]. Докази систематично передаються до МКС для кваліфікації депортацій як воєнного злочину. Оптимізація процесу потребує покращення біометрії, розширення HUMINT та міжнародної співпраці [8]. Стратегічна мета — повна репатріація неповнолітніх та забезпечення невідворотності покарання для винних.

Синтез методів OSINT та HUMINT становить обґрунтований та необхідний підхід до верифікації фактів незаконного переміщення українських дітей. Відокремлене використання кожного із зазначених інструментів має об'єктивні межі, тоді як їх інтеграція забезпечує результативність, недосяжну за умови їх самотійного застосування.

Подальше вдосконалення механізму розслідування вимагає посилення технологічного інструментарію відкритої розвідки, розширення можливостей отримання оперативної інформації, уніфікації протоколів обробки даних та поглиблення міжнародного співробітництва. Стратегічною метою комплексної реалізації цих заходів є забезпечення репатріації кожної депортованої дитини та неухильне дотримання принципу невідворотності покарання на міжнародному рівні.

1. Депортація українських дітей до Росії: 22 людям повідомлено про підозру, 4 справи щодо 11 з них вже в судах. *LB.ua*. URL : https://lb.ua/society/2026/02/19/723235_deportatsiya_ukrayinskih_ditey.html.

2. Андрійчук А. Головне – легенда: що таке HUMINT та чим він корисний для журналістів? *Медіамейкер*. URL : <https://mediamaker.me/golovne-legenda-shho-take-humint-ta-chym-vin-korysnyj-dlya-zhurnalistiv-5391/>.

3. Пашнев Д. В., Шматков Д. І., Коломійцев С. О. та ін. Інструменти та методи штучного інтелекту й OSINT для розшуку дітей, які зникли безвісти або були депортовані : метод. рекомендації. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2024. 47 с.

4. В Офісі генпрокурора перевіряють понад 19 тисяч фактів вивезення українських дітей до Росії. *Детектор медіа*. URL : <https://detector.media/infospace/article/247650/2026-02-12-v-ofisi-genprokurora-pereviryayut-ponad-19-tysyach-faktiv-vyvezennya-ukrainskykh-ditey-do-rosii/>.

5. Особливості становища дітей на тимчасово окупованих територіях України та на території РФ. *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини*. URL : <https://ombudsman.gov.ua/childrenofwar-2023/osoblyvosti-stanovyshcha-ditei-na-tymchasovo-okupovanykh-terytoryiakh>.

6. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство : метод. посібник / автори-упоряд. : Пурас Д., Калашник О., Кочеміровська О.; Цюман Т. ; за заг. ред. Т. Цюман. Київ : ФОП Клименко, 2015. 114 с. URL : <https://gm.coe.int/guidelines-druk-2-/168075de3b>.

7. Прокопенко І. В., Шумило М. М. Депортація дітей як воєнний злочин: досвід розслідування Офісом Генерального прокурора. *Право України*. 2025. № 3. С. 34–42.

8. Міжвідомча комісія опрацьовує близько 17 тисяч записів про можливі випадки депортації українських дітей. *PRAVO.UA*. URL : <https://pravo.ua/min-iust-mizhvidomcha-komisiia-opratsovuie-blyzko-17-tysyach-zapysiv-pro-mozhlyvi-vypadky-deportatsii-ukrainskykh-ditei>.

9. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. Ратифіковано із заявами Законом України від 21.08.2024. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ БЕЗПЕКОВИХ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

Анатолій ВОЛОБУСОВ

професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

УСУНЕННЯ ДЕТЕРМІНАНТІВ КОРУПЦІЇ ЯК СКЛАДОВОЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Україну, що перебуває у стані екзистенціальної війни з РФ уже 5-й рік, періодично стрясють корупційні скандали на величезні суми, у тому числі розкрадання коштів оборонного бюджету під час закупівель продуктів харчування для ЗСУ, військового спорядження, озброєння і боєприпасів, будівництві захисних споруд об'єктів енергетики тощо. На цьому тлі досить популярним стало використання терміну «корупційне мародерство», яке є внутрішнім фактором послаблення обороноздатності держави. Корупція (лат. *corruption* – продажність) є хворобою суспільства, що не лише гальмує її розвиток, але й може призвести до летального результату державного суверенітету. Вона притаманна кожному суспільству і має в кожному окремому випадку своє соціально-економічне і психологічне коріння, зумовлене особливостями історичного розвитку тієї чи іншої спільноти. Але масштаби корупції в країнах різні, що залежить від типу економіки і ролі держави в її регулюванні. Корупція є явищем характерним саме для державного апарату управління, наділеного широкими повноваженнями у різних сферах соціального розвитку. Її сутність полягає у прагненні державного посадовця до використання наданих повноважень не для виконання нормативно визначених суспільно-корисних функцій, а для особистої вигоди, збагачення. Усвідомлення активізації боротьби з корупцією знайшло відображення в Законі України «Про запобігання корупції», що ним введено до юридичного обігу поняття «корупційне правопорушення» і «правопорушення, пов'язане з корупцією» [6]. За їх вчинення, зокрема встановлено кримінальну відповідальність (*примітка* до ст. 45 КК України). Їх суспільна небезпечність полягає у руйнуванні системи державного управління, що перестає спиратися на правила і процедури, встановлені правовими актами, а реалізується за поняттям «ти мені – я тобі».

Вжиті у 2022 році після оголошення воєнного стану заходи щодо впровадження до кримінального законодавства стосовно окремих корупційних злочинів (але не всіх) кваліфікуючої обставини «вчинення в умовах воєнного або надзвичайного стану» не надали відчутного результату [5]. Зокрема, вони не могли дати очікуваного позитиву за відсутності системного підходу до застосування кримінально-правових заходів у протидії корупції. Прогалини у кримінально-правовій політиці щодо реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності й адекватного покарання за корупційні діяння нівелюють усі гучні декларативні положення і гасла. Шкода від цього є очевидною – падіння мотивації особового складу ЗСУ, ухилення військовозобов'язаних від мобілізації, зневіра цивільного населення у перспективах перемоги. Не менш значущим у негативному аспекті є й вплив наслідків масштабної корупції на скорочення фінансової допомоги країн-союзників.

Проте уявлення, що найбільш ефективним засобом протидії корупції є притягнення до юридичної відповідальності винних осіб, виглядає досить поверховим, підходом «пожежного» характеру. Орлов Ю. В. вважає, що нагромадження спеціалізованих державних антикорупційних органів (НАБУ, САП, НАЗК та ін.) із метою притягнення винних до юридичної відповідальності само по собі є лише засобом фіксації поверхневих проявів аберацій суспільного розвитку [4, с. 122-123]. Звичайно, можна цілком погодитися з пропозицією про посилення кримінальної відповідальності за корупцію в умовах воєнного стану і розроблення ефективного механізму контролю та прозорості у сфері оборонних

закупівель і фінансування [3, с. 8]. Але поряд з цим більш важливим в стратегічному аспекті є визначення соціально-економічного підґрунтя появи, живлення і зростання корупції та його нейтралізація.

Можливо, для України таким підґрунтям є постсоціалістичне уявлення про функції держави в суспільстві, яке обрало шлях ринкового (капіталістичного) розвитку. Після розпаду Радянського союзу і набуття Україною статусу суверенної держави у свідомості багатьох державних діячів, правників і цивільного населення залишалося стійке уявлення, що саме держава має забезпечувати економічний і соціальний розвиток, зростання добробуту. Саме така парадигма призвела до стагнації українського суспільства, коли воно, маючи набагато більший економічний і науково-технічний потенціал порівняно з іншими постсоціалістичними країнами, наразі у своєму економічному розвитку опинилася позаду багатьох із них (Польщі, Латвії, Литви, Естонії та ін). Відтворення цієї парадигми в різних галузях законодавства створює правові передумови відродження авторитаризму, навколо якого, як бачимо, й точиться сучасна політична боротьба в Україні, підживлюючи корупцію. Не має бути сумнівів, що «соціалістичний» погляд на державу, коли на неї покладається регулювання і забезпечення усіх сфер суспільного життя є гальмівним в сучасних умовах. В умовах ринкової економіки має статися перегляд кількості державних функцій в сторону їх скорочення. Але ж природний для ринкової економіки розподіл функцій між державним апаратом і вільними суб'єктами ринку та громадянськими інституціями в Україні досі не сформувався чи навіть став ще гіршим в останні роки. Державні органи управління в Україні продовжують функціонувати за минулими правилами, що суперечать вимогам ринкової економіки.

Отже, суттєве скорочення або нейтралізація соціально-економічного підґрунтя корупції може бути здійснене за наступними напрямками.

1. *Кардинальне скорочення кількості державних підприємств*, через які і здійснюється розкрадання державних коштів під час здійснення ними закупівель, укладанні різного роду договорів. Саме державні підприємства схильні закупати товари за завищеними цінами і робити «відкати» різним державним контролерам. Не потребує доказів теза, що держава є поганим підприємцем, а державні службовці не зацікавлені в ефективності очолюваних ними підприємств, оскільки не вкладають і не ризикують своїми власними ресурсами. Згідно даних Департаменту політики власності Міністерства економіки у 2024 році в Україні налічувалося понад 3 тисячі держпідприємств, з яких тільки 15% були прибутковими [1].

2. *Збалансувати податкове законодавство* таким чином, щоб у підприємців залишалася норма прибутку, яка б стимулювала розширення бізнесу і підвищення його ефективності, впевненості у його майбутньому. Загальновідомо, що існуюче податкове законодавство містить занадто багато зборів і платежів, які змушують суб'єктів підприємницької діяльності ухилятися від їх сплати і йти в «тіньову» економіку. Знаходячись там, вони потрапляють «на гачок» посадовців контролюючих і правоохоронних органів.

3. *Скорочення галузей, управління якими здійснюється центральними органами державної влади* (міністерствами, відомствами). Є економічно деструктивним прагнення держави централізовано управляти всіма сферами життя суспільства, роблячи їх розвиток залежним від волі держчиновників. Існує низка сфер, функціонування яких з великою користю можна віднести до компетенції місцевих органів самоврядування, громадських організацій і структур за прикладом таких країн як США, Данія, Фінляндія (культура, спорт тощо).

4. *Ліквідація інституту державних суб'єктів у сфері медіа*. Не повинно бути засобів масової інформації, які фінансуються з державного бюджету, оскільки це надає можливість державним управлінням різного рівня маніпулювати суспільно значущою інформацією за рахунок платників податку. Неприйнятним є й державний контроль за незалежними (суспільними) суб'єктами медіа, наприклад, шляхом відмови у реєстрації та акредитації, іншого обмеження доступу до суспільно значущої інформації. Потрібно зазначити, що ці ідеї знайшли певне відображення в Законі України «Про медіа» № 2849-IX від 13 грудня 2022 року [7], але без визначення чіткого механізму притягнення до відповідальності за порушення прав суб'єктів у сфері медіа. Тобто журналістика має стати незалежним від держави інститутом громадянського суспільства, покликаним повідомляти про різні зловживання, зокрема у формі журналістських розслідувань [2].

Звичайно, наведені міркування і пропозиції не вичерпують всієї проблематики реалізації державної антикорупційної політики в Україні. Існують й інші аспекти запобігання

корупційних правопорушень, що стосуються визначення детермінуючих факторів, які знаходяться у сфері економіки, права, політики, психології українців. Але, як видається, основна ідея має полягати в перегляді ролі держави у житті українського суспільства, що знаходиться в процесі переходу від авторитарної до демократичної системи управління.

1. В Україні лише 15 % державних підприємств є прибутковими. URL : https://biz.ligazakon.net/news/226721_v-ukran-lishe-15-derzhavnikh-pdprimstv--pributkovimi.
2. Волобуєв А. Ф. Кримінальне провадження і журналістське розслідування: конкуренція чи взаємодія. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31. № 1. С. 266-283. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-31-1-266>.
3. Ганжа Олександр. Кримінально-правова протидія корупції в правоохоронних органах під час дії воєнного стану. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. Спеціальний випуск № 1. С. 7-14. URL : <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/15800/1/1.pdf>.
4. Орлов Ю. В. Корупція як криза соціальної ідентичності. Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду. Харків. 2019. С. 122-125. URL : https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_10_2019/pdf/39.pdf.
5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України № 2117-IX від 3 березня 2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#n10>.
6. Про запобігання корупції: Закон України № 1700-VII від 14.10.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
7. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 року, № 2849-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>.

Соломія ГАНУЩИН

в.о. завідувача кафедри публічного управління та адміністрування, доктор наук з державного управління, доцент

Марія ВІНІЧУК

доцент кафедри публічного управління та адміністрування Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького (м. Львів, Україна), кандидат економічних наук, доцент

ДОБРОЧЕСНІСТЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АНТИКОРУПЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЯК ОСНОВА СТІЙКОСТІ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України та запровадження спеціального правового режиму воєнного стану в державі суттєво трансформують функціонування системи публічного управління та загострюють ризики для національної безпеки й оборони України. Високий рівень централізації управлінських рішень, значні обсяги бюджетних видатків на потреби оборони, гуманітарної допомоги та відновлення інфраструктури створюють додаткові корупційні ризики і загрози. За таких умов доброчесність публічного управління та ефективність антикорупційних механізмів набувають системоутворюючого значення, будучи домінуючими чинниками стійкості держави та довіри суспільства й міжнародних партнерів.

Корупція в секторі безпеки та оборони є не лише соціально-економічною

проблемою, а й прямою загрозою національній безпеці, оскільки підриває боєздатність, ефективність використання ресурсів, рівень довіри до державних інституцій і міжнародну репутацію України [1]. Більше того, інтенсифікація розвитку та поширення корупційних практик в органах державної влади зумовлює зниження рівня інвестиційної привабливості країни та сповільнює темпи інноваційного розвитку економіки [2]. В умовах війни навіть поодинокі корупційні прояви можуть мати критичні наслідки для обороноздатності держави, а гучні корупційні скандали, які спостерігаються впродовж останніх років, істотно дестабілізують соціально-економічну та політичну стабільність країни, створюючи при цьому надійне підґрунтя для посилення недовіри зовнішніх партнерів та інвесторів до України.

Тому доброчесність публічного управління доцільно розглядати як сукупність етичних принципів, інституційних норм і управлінських практик, що забезпечують прозорість, підзвітність, законність та орієнтацію на публічний інтерес. Саме доброчесність формує основу для превентивного антикорупційного підходу, який є більш ефективним, ніж реактивні заходи. У період воєнного стану особливої актуальності набувають такі антикорупційні механізми як:

- 1) ризик-орієнтоване антикорупційне управління, що зосереджене на критичних сферах (оборонні закупівлі, логістика, відновлення інфраструктури);
- 2) посилення внутрішнього контролю та аудиту в органах сектору безпеки й оборони;
- 3) цифровізація управлінських процесів як інструмент мінімізації людського фактору;
- 4) забезпечення прозорості та підзвітності використання публічних ресурсів з урахуванням режимних обмежень;
- 5) формування культури доброчесності серед публічних службовців через навчання, етичні кодекси та персональну відповідальність.

Стає очевидним, що ефективна антикорупційна політика в умовах війни повинна бути адаптивною, поєднувати безпекові вимоги з принципами відкритості та відповідати стандартам Європейського Союзу, що є важливим у контексті євроінтеграційних процесів України, зміцнення макроекономічної та соціальної стабільності в країні [3].

Водночас в умовах воєнного стану значно зростають обсяги публічних ресурсів, спрямованих на оборонні потреби, відновлення критичної інфраструктури, соціальну підтримку населення та міжнародну допомогу, що підвищує корупційні ризики, які можуть підривати не лише економічну стабільність, а й обороноздатність держави. У цьому контексті доброчесність публічного управління та дієві антикорупційні механізми виступають основними передумовами інституційної стійкості системи національної безпеки та оборони України, адже, встановлено, що корупція у сфері публічного управління, особливо в секторі безпеки та оборони, має системний характер загроз та знижує ефективність використання фінансових, матеріальних і людських ресурсів, підриває боєздатність та логістичне забезпечення Збройних Сил України, формує недовіру громадян до органів державної влади, негативно впливає на міжнародний імідж України та рівень підтримки з боку партнерів. У воєнних умовах корупційні правопорушення набувають підвищеної суспільної небезпеки, адже їх наслідки прямо та опосередковано впливають на хід бойових дій та на стратегічну стійкість держави. Саме тому протидія корупції повинна розглядатися як елемент системи національної безпеки, а не виключно як правова чи управлінська проблема. При цьому формування культури доброчесності в органах публічної влади розцінюється не лише як нормативне регулювання, а й як інституційна відповідальність, професійна етика та персональна доброчесність посадових осіб, особливо тих, які залучені до ухвалення рішень у сфері безпеки й оборони.

Отже, результати проведених досліджень доводять, що доброчесність публічного управління та антикорупційні механізми є не допоміжними, а базовими елементами зміцнення стійкості системи національної безпеки та оборони України. В умовах воєнного стану вони забезпечують ефективне використання ресурсів, посилюють інституційну спроможність держави та підвищують довіру суспільства й міжнародних партнерів. Подальший розвиток антикорупційної політики має ґрунтуватися на інтеграції принципів доброчесності в усі рівні публічного управління, особливо в секторі безпеки й оборони, з урахуванням стандартів Європейського Союзу та викликів післявоєнного відновлення.

1. Kopytko M., Podra O., Vereskly M., Vinichuk M. Strategic Priorities for Combating Corruption under Conditions of Global Financial and Economic Challengers. *Problems of Infocommunications. Science and Technology: International Scientific-Practical Conference (October 8-11, 2019 Kyiv, Ukraine)*. 2019. IEEE. S. 465–470. URL : DOI :10.1109/PICST47496.2019.9061458.

2. Лихолат С. М., Вінічук М. В., Рушишин Н. М., Медінська Т. В., Сапінський О. Вплив деструктивних чинників на інвестиційну та інноваційну привабливість України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць*. 2021. Вип. 1 (36). С. 250–259. URL: DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i36.227774>.

3. Kopytko M. I., Levkiv G. Ya., Vinichuk M. V. Macroeconomic Security of Ukraine: Problematic Aspect of Research and Prospects of Strengthening. *Journal of Automation and Information Sciences*. 2018. Vol. 50. Is. 2. S. 62–70. URL : DOI : 10.1615/JAutomatInfScien.v50.i2.60.

Оксана ПЧЕЛІНА

професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), доктор юридичних наук, професор

**СИТУАТИВНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ РОЗСЛІДУВАННЯ
КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

В умовах воєнного стану питання боротьби з корупцією постає є дуже актуальним, адже корупційні кримінальні правопорушення в цей період не лише підривають авторитет державних інституцій, а й безпосередньо впливають на обороноздатність країни, ефективність розподілу ресурсів та довіру суспільства до органів влади. Саме в часи випробувань найбільше проявляються слабкі місця системи, і тому протидія корупції вимагає неординарних підходів, гнучкості та скоординованої взаємодії між усіма суб'єктами кримінального провадження. Особливого значення набуває ситуаційний підхід у розслідуванні зазначених правопорушень, що дозволяє своєчасно й адекватно реагувати на змінні обставини та забезпечувати максимальну ефективність як окремих процесуальних дій, так і кримінального провадження загалом.

Від правильності визначення й аналізу типових слідчих ситуацій, формування обґрунтованих версій і застосування ефективних алгоритмів дій слідчого залежить не лише своєчасність виявлення та розкриття таких протиправних діянь, а й досягнення завдань кримінального провадження. Зокрема, потрібно зазначити, що типові слідчі ситуації у кримінальних провадженнях цієї категорії відзначаються складністю, багаторівневістю та необхідністю глибокого аналізу вихідної інформації, що, своєю чергою, вимагає від слідчого високої професійної підготовки, уважності до деталей, уміння своєчасно реагувати на зміну обставин розслідування та чітко вибудовувати тактику збирання доказів. Більше за все, слідчий має враховувати, що успішне розслідування корупційних кримінальних правопорушень нерідко залежить від здатності бачити за окремими фактами цілісну картину, творчо підходити до формування версій та діяти відповідно до розроблених алгоритмів, спираючись на принципи законності, неупередженості та всебічності дослідження обставин вчинення кримінального правопорушення [2, с. 66–67].

Типові слідчі ситуації й відповідні їм алгоритми дій слідчого будуть варіюватися для кожного з етапів розслідування з урахуванням низки чинників, основними з яких є джерело отримання й обсяг інформації про вчинене корупційне кримінальне правопорушення, а також займана злочинцем позиція в процесі досудового розслідування. Зокрема, визначення обсягу вихідної інформації на початку розслідування є надзвичайно важливим, оскільки саме ця інформація слугує підґрунтям для формування первинної версії події, вибору оптимальної стратегії та тактики досудового розслідування. Ґрунтовний аналіз вихідної інформації дозволяє слідчому оцінити наявні докази, виявити прогалини у відомостях, визначити пріоритетність проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а також своєчасно реагувати

на зміну слідчої ситуації. Урахування обсягу й якості вихідної інформації забезпечує цілісність і послідовність розслідування, сприяє збереженню слідчої інформації, ефективному документуванню обставин вчинення правопорушення та формуванню належної доказової бази. Водночас недостатня увага до збору й оцінки вихідної інформації на початковому етапі може призвести до втрати важливих доказів, затягування розслідування, виникнення помилкових слідчих версій і, зрештою, негативно вплинути на встановлення обставин, що підлягають з'ясуванню, та притягнення винних до відповідальності. Відповідно, обсяг і якість вихідної інформації визначають напрям, темп і результативність досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності.

Алгоритмізація досудового розслідування передбачає чітке структуроване визначення послідовності слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) й інших процесуальних дій, що мають бути здійснені на кожному з етапів – від моменту виявлення ознак кримінального правопорушення до завершення збору доказової бази та притягнення винних до відповідальності. Застосування алгоритмів дій слідчого дозволяє не лише стандартизувати процес розслідування, а й вчасно реагувати на зміну слідчої ситуації, тим самим уникаючи втрату доказів і забезпечуючи цілісність і послідовність документування слідчої інформації. Наприклад, у випадках отримання заяви від потерпілої сторони пріоритетними будуть негайне проведення допиту, фіксація слідів події, вилучення документів, що стосуються предмета досудового розслідування. Якщо ж кримінальне провадження відкрито за результатами власної ініціативи правоохоронних органів або на підставі інформації з відкритих джерел, алгоритм дій уточняється з урахуванням необхідності попередньої перевірки таких відомостей, встановлення їх достовірності, а вже потім – вжиття невідкладних заходів щодо збереження доказів.

Наразі важливо враховувати місце та роль особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, оскільки службове становище, доступ до інформаційних ресурсів чи можливість впливати на свідків можуть вимагати застосування додаткових засобів безпеки, тимчасового відсторонення від посади чи проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Формування чітких алгоритмів дій на кожному етапі досудового розслідування сприяє вирішенню проміжних і стратегічних завдань досудового розслідування й, як результат, ефективному розслідуванню корупційних кримінальних правопорушень.

Окремо варто зауважити, що розслідування корупційних злочинів, особливо учинених організованими групами, вимагає від слідчих не лише знань законодавства, а й гнучкості мислення, креативного й інноваційного підходів, використання новітніх технологій, адаптивності до умов розслідування. Водночас ключовим чинником ефективності такого розслідування є тісна співпраця між різними підрозділами правоохоронних органів, залучення експертів різних спеціалізацій, а також використання сучасних криміналістичних методик збору, обробки й аналізу інформації. Важливим аспектом є також проведення комплексних експертиз, застосування інструментів фінансового моніторингу, аналізу електронних (цифрових) доказів, використання можливостей негласних методів збирання доказів. Не менш суттєве значення має розуміння психології учасників злочинної групи, вміння виявляти слабкі місця в їхній згуртованості та використовувати отриману інформацію для розкриття злочину й притягнення винних до відповідальності [1, с. 410].

Отже, розслідування корупційних кримінальних правопорушень, особливо в умовах воєнного стану, вимагає від правоохоронців не лише високого рівня професійної підготовки, а й особливої гнучкості мислення, оперативності та здатності до міжвідомчої співпраці. Ситуаційний підхід до розслідування таких правопорушень дозволяє не лише вчасно реагувати на постійно змінювані обставини, а й забезпечує формування цілісної стратегії збору доказів і притягнення винних до відповідальності. Від якості аналізу вихідної інформації, коректного визначення слідчих ситуацій та обрання ефективних алгоритмів дій слідчого залежить не лише результативність окремого кримінального провадження, а й загальна ефективність боротьби з корупцією, яка є запорукою збереження державності та сталого розвитку суспільства.

1. Пчеліна О. В. Криміналістичні аспекти розслідування корупційних злочинів, учинених організованими групами. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*: зб. мат.-лів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті видатн. вчен., д-ра юрид. наук, проф. Владислава Федоренка («Федоренківські читання») (м. Харків, 15 жовтня 2025 р.). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2025. С. 408–411.

2. Розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності: монографія / автор. кол.: В. П. Корж, О. В. Пчеліна, В. Д. Пчолкін, О. В. Федосова, М. Г. Щербаківський та ін.; МВС України, ДЗДГ Національної поліції України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2025. 238 с.

Олексій АВРАМЕНКО

професор кафедри кримінального
права та кримінології
Львівського державного
університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна),
кандидат юридичних наук, професор

**ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ КРИМІНАЛЬНИМ
ПРАВOPOPУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Протидія корупційним кримінальним правопорушенням залишається одним із ключових викликів для українського суспільства, особливо в умовах дії воєнного стану, запровадженого у зв'язку зі збройною агресією російської федерації. Корупція істотно підриває основи державності, створюючи загрозу національній безпеці, адже охоплює практично всі сфери суспільних відносин – від політики й економіки до правової системи та соціальної сфери.

Протидія корупційним кримінальним правопорушенням включає комплекс організаційних, слідчих, судових, фінансових, міжнародних, а також законодавчих заходів та потребує надзвичайних зусиль з боку всіх залучених до цього процесу суб'єктів. При цьому остання група заходів, описаних вище, є чи не найбільш важливою. Саме якісне законодавство, яке стосується кримінальної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення, а також уніфікація практики його застосування є необхідними умовами належного проведення досудового розслідування та притягнення до кримінальної відповідальності за корупцію, що здійснюються на підставі, у межах і у спосіб, визначені ним [1].

Корупційні кримінальні правопорушення, визначені статтями Кримінального кодексу України: 210 – нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням; 354 – підкуп працівника підприємства, установи чи організації; 364 – зловживання владою або службовим становищем; 364-1 – зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; 365-2 – зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги; 368 – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою; 368-3 – підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; 368-4 – підкуп особи, яка надає публічні послуги; 368-5 – незаконне збагачення; 369 – пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі; 369-2 – зловживання впливом.

Корупційні кримінальні правопорушення (за умови вчинення шляхом зловживання службовим становищем) визначені статтями Кримінального кодексу України: 191 – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; 262 – викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом зловживання службовим становищем; 308 – викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом зловживання службовим становищем; 312 – викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом зловживання службовим становищем; 313 – викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням; 320 – порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; 357 – викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом зловживання службовим становищем або їх пошкодження; 410 – викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом зловживання службовим становищем [2].

Представлений у примітці до ст. 45 КК України перелік корупційних кримінальних

правопорушень має чимало недоліків, пов'язаних, з одного боку, з тим, що він не охоплює всіх кримінальних правопорушень, які потрібно вважати корупційними, а з іншого – містить окремі кримінальні правопорушення, які не належать до корупційних. Складається враження, що однією з умов формування науково обґрунтованого переліку корупційних кримінальних правопорушень має бути формулювання дефініції корупційного кримінального правопорушення, а можливо, і розроблення їх класифікації, оскільки є кримінальні правопорушення, які лише частково належать до корупційних. Вони можуть бути як корупційними, так і некорупційними.

В умовах воєнного стану корупційна злочинність зазнає якісних змін. Зокрема, зростає кількість правопорушень, пов'язаних із: розподілом бюджетних коштів на потреби оборони; закупівлею озброєння, військової техніки та спорядження; наданням гуманітарної допомоги; мобілізаційними процесами та перетином державного кордону. Специфікою корупційних кримінальних правопорушень у цей період є підвищений рівень латентності, складність викриття та значні негативні наслідки для обороноздатності держави.

Запобігання корупційним кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану повинно мати комплексний характер і охоплювати кримінально-правові, кримінологічні та організаційні заходи.

Кримінально-правові заходи передбачають удосконалення норм КК України, зокрема шляхом посилення відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану, а також забезпечення невідворотності покарання.

Кримінологічні заходи спрямовані на виявлення та нейтралізацію причин і умов, що сприяють корупції. До них належать антикорупційна експертиза нормативно-правових актів, аналіз корупційних ризиків, підвищення рівня правової культури посадових осіб.

Організаційно-правові заходи включають забезпечення прозорості діяльності органів державної влади, цифровізацію адміністративних процедур, ефективну взаємодію антикорупційних органів та громадського контролю.

Особливе значення в системі запобігання корупційним кримінальним правопорушенням належить спеціалізованим антикорупційним органам. В умовах воєнного стану їх діяльність повинна бути спрямована не лише на викриття злочинів, а й на превенцію корупційних проявів у найбільш уразливих сферах. Водночас важливо забезпечити баланс між обмеженнями, обумовленими воєнним станом, та дотриманням принципів верховенства права і законності. Надмірне звуження антикорупційних механізмів може призвести до зростання безкарності та зниження довіри суспільства.

Запобігання корупційним кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану є одним із ключових чинників забезпечення національної безпеки України. Воєнні виклики об'єктивно підвищують корупційні ризики, що потребує адаптації антикорупційної політики до нових умов.

Ефективна система запобігання корупції повинна ґрунтуватися на комплексному підході, поєднувати правові, організаційні та виховні заходи, а також забезпечувати прозорість і підзвітність влади навіть у період дії особливих правових режимів. Лише за таких умов можливо мінімізувати корупційні загрози та забезпечити стійкість держави в умовах війни.

1. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки. Постанова КМУ від 04.03.2023 року №220. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 05.02.2026)

2. Пам'ятка корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення. URL : <https://wiki.nazk.gov.ua/archive/print/page/6369/12.01.2024/> (дата звернення 05.02.2026).

Олександр ДОРЕНСЬКИЙ

доцент кафедри кібербезпеки
та програмного забезпечення,
кандидат технічних наук, доцент

Олена АНДРІЯШЕВСЬКА

здобувач вищої освіти,
голова Студентської ради університету

Михайло МАГОПЕЦЬ

здобувач вищої освіти,
голова Ради доброчесності
Центральноукраїнського
національного технічного університету
(м. Кропивницький, Україна)

**АКАДЕМІЧНІ ФОРМУВАННЯ З ДОБРОЧЕСНОСТІ ЯК МЕХАНІЗМ
РОЗБУДОВИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЗВО**

Забезпечення доброчесності в широкому розумінні [1] є питанням національної безпеки і оборони держави. При цьому її важливою складовою є сфера освіти й науки України, яка, як показано в праці [2], закономірно впливає на розвиток і добробут особистості, суспільства й держави. Тож розбудова інфраструктури доброчесності в академічному середовищі, зокрема в закладах освіти, є актуальним завданням. Ця праця присвячена дослідженню можливостей академічного самоврядування у ЗВО для розвитку антикорупційного середовища шляхом створення ініціативних формувань (органів) з питань забезпечення доброчесності: академічної, професійної, громадянської.

Студентське самоврядування є не просто університетська організація для активних представників серед здобувачів освіти, а реальна влада та потужний антикорупційний двигун, право на функціонування якого закріплено на рівні Закону України «Про вищу освіту». У випадку наділення студентства можливостями повноправного суб'єкта управління трансформується традиційна ієрархічна структура закладу освіти. Це, зокрема, забезпечує прозорість адміністративних процесів, унеможливорює умови позапублічного прийняття рішень, що є підґрунтям доброчесності.

На прикладі студентської ради Центральноукраїнського національного технічного університету розглянемо можливості студсамоврядування щодо розбудови доброчесності. Згідно з Положенням про самоврядування здобувачів вищої освіти ЦНТУ, самоврядування є правом здобувачів вищої освіти самостійно вирішувати питання навчання і побуту, а також брати участь в управлінні університетом [3]. Завдяки залученню представників студентського самоврядування до Вченої ради університету цей орган повністю демонструє риси органу демократичного врядування. Оскільки присутність виборних представників студентства у вищому колегіальному органі означає, що жодне стратегічне рішення не може бути прийняте без врахування позицій тих, для кого працює університет. Це, відповідно, створює середовище публічного контролю.

Антикорупційна стійкість неможлива без фінансової незалежності. Тому економічна свобода виступає гарантом доброчесності. Положення [3] чітко визначає фінансовий фундамент: не менше 0,5 відсотка коштів спеціального фонду університету мають спрямовуватися на потреби самоврядування. Студентська рада самостійно вирішує, куди спрямовувати ресурси: на фінансування нового проекту, підтримку творчих гуртків університету чи виготовлення та поширення інформаційних продуктів тощо. Це – реальний приклад фінансової доброчесності, який унеможливорює використання фінансового тиску як інструмента зовнішнього впливу на діяльність студентського органу.

Найбільш вразливими вважаються питання поселення в гуртожитки, переведення на бюджетні місця чи відрахування. Тут також самоврядування виступає як незалежний арбітр. Будь-яке рішення адміністрації у цих питаннях має проходити процедуру погодження з представниками Студентської ради. Тобто процедура відбувається на засадах гласності та відкритості.

Голови якості освітнього процесу в університеті [3] долучаються до забезпечення

прозорості навчання і викладання. Проведення соціальних опитувань, прямий діалог зі студентами університету та моніторинг освітнього процесу дозволяють виявити конфліктні моменти ще до того, як вони перетворяться на системні прояви недоброчесності.

Студентська рада є стратегічним партнером управління, що підтверджено безпосередньою участю здобувачів у розробці та вдосконаленні Стратегії розвитку університету на період 2026-2030 рр. [4]: студентство інтегрувало власні пропозиції у ключовий документ закладу. Крім цього, Студрада ініціювала створення в університеті Ради доброчесності [5] для розвитку культури доброчесності, її популяризації в академічному середовищі. Діяльність Ради спрямована на формування прозорості освітнього процесу, забезпечення видимості принципів академічної доброчесності у щоденному житті університету, формування у здобувачів усвідомлення важливості їх дотримання. Основними завданнями Ради є участь у процедурах забезпечення якості освіти, формуванні політики, культури доброчесності, моніторингу дотримання принципів академічної доброчесності, участь у розробці та перегляді внутрішніх документів ЦНТУ, представництво інтересів учасників освітнього процесу в питаннях дотримання доброчесності відповідно до чинного законодавства та внутрішніх документів ЦНТУ, консультативна й дорадча діяльність щодо доброчесності, участь у заходах із популяризації академічної доброчесності. Такий підхід дозволяє розглядати діяльність Ради як системний інструмент запобігання недоброчесним і корупційним проявам, що інтегрує принципи доброчесності у культуру якості університету.

Особливістю моделі Ради доброчесності університету є її змішаний склад, який представлений здобувачами вищої освіти (більшість) та викладачами, які викладають доброчесність і антикорупцію в ЦНТУ. Такий підхід забезпечує узгодження позицій студентського самоврядування та фахового середовища, що підвищує інституційну спроможність ради. Її діяльність формує в університеті нетерпимість до порушень доброчесності.

Практичними результатами Ради доброчесності як академічного формування (ініціативного з боку студентського самоврядування і викладачів-антикорів) в ЦНТУ є, наприклад, визначення політики й правил використання систем штучного інтелекту в управлінській, освітній, науковій, науково-технічній та інноваційній діяльності університету [6], які за рішенням Вченої ради ЦНТУ від 19.01.2026 стали інституційними [7]. Інший кейс – організація і проведення спільно з ГО «Інноваційний університет» та Українським офісом дослідницької доброчесності (UkrRIO) практикоорієнтованого воркшопу «Переваги дослідницької доброчесності для наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності» для учасників освітнього процесу в ЦНТУ [8], який покликаний впровадити кращі практики забезпечення дослідницької доброчесності, ефективного використання штучного інтелекту під час провадження досліджень і наукової діяльності, а також імплементувати норми й вимоги нового Закону України «Про академічну доброчесність» (№ 4742-IX).

Отже, інституціоналізація академічних формувань (ініціативних, самоврядних) на кшталт Ради доброчесності ЗВО [5] є дієвим інструментом забезпечення доброчесності, інтегрованим у систему управління, забезпечення якості та стратегічного розвитку освіти. Це дозволяє розглядати їх як перспективний і ефективний механізм розбудови антикорупційної інфраструктури ЗВО, забезпечення громадянської, академічної, професійної доброчесності у сфері освіти й науки.

1. Хилько А. А., Доренський О. П. Архітектоніка доброчесності як софтскіла в умовах суспільних трансформацій. *Ефективне врядування та виховання доброчесності в секторі безпеки та оборони. Сучасні загрози та інноваційні рішення у сфері запобігання корупції сектору безпеки та оборони України* : зб. матеріалів VI Міжнарод. наук.-практ. форуму, 11 груд. 2025 р., м. Київ / Нац. ун-т оборони України. Київ : НУО України, 2025. С. 132-134. URL : <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/18283>.

2. Доренський О. П. Методологічний аспект становлення академічної доброчесності як елемента культури українського суспільства. *Академічна доброчесність : виклики сучасності* : зб. наук. есе учасників дистанц. етапу наук. стаж. Варшава, 2020. С. 35-38. URL : <https://dspace.kntu.kr.ua/items/e2c566ed-e66d-434a-85fe-8582862ab97b>.

3. Положення про самоврядування здобувачів вищої освіти Центральноукраїнського національного технічного університету : затв. Конференцією здобувачів вищої освіти ЦНТУ, протокол від 19 верес. 2015 р. № 1. URL : <https://kntu.kr.ua/file/content/521/polozhenya-sr.pdf> (дата звернення: 23.02.2026).

4. Стратегія розвитку Центральноукраїнського національного технічного університету на період 2026–2030 років : схвалено Вченою радою ЦНТУ, протокол від 30 листоп. 2023 р. № 4. URL : <https://kntu.kr.ua/file/content/25131/strategiia-rozvytku-tsntu-na-period-2026-2030-rokiv.pdf> (дата

звернення: 23.02.2026).

5. Перша Асамблея доброчесності в ЦНТУ. ЦНТУ : офіц. вебсайт. 21 жовт. 2025 р.. URL: <https://kntu.kr.ua/news/4325> (дата звернення: 23.02.2026).

6. ЦНТУ формує підхід до використання штучного інтелекту в освіті. ЦНТУ : офіц. вебсайт. 19 січ. 2026 р. URL : <https://kntu.kr.ua/news/4795> (дата звернення: 23.02.2026).

7. Про академічну доброчесність : Положення / затверджено рішенням Вченої ради ЦНТУ, протокол № 6 від 19.01.2026. URL : kntu.kr.ua/file/content/25842/polozhennia-pro-akademichnu-dobrochesnist-v-tsntu.pdf (дата звернення: 23.02.2026).

8. У ЦНТУ відбувся воркшоп з дослідницької доброчесності. ЦНТУ : офіц. вебсайт. 20 лют. 2026 р. URL: <https://kntu.kr.ua/news/4877> (дата звернення: 23.02.2026).

Дар'я КІБЛИК

доцент кафедри

адміністративно-правових дисциплін

факультету підготовки фахівців для

підрозділів превентивної діяльності

НПУ Донецького державного

університету внутрішніх справ

(м. Кропивницький, Україна),

доктор філософії в галузі права, доцент

**ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ЯК ОСНОВА ДЕМОКРАТИЧНОГО
РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Корупція становить серйозну загрозу демократичному розвитку, економічній стабільності та загальному добробуту населення. Вона проявляється у зловживанні службовим становищем особами, уповноваженими на виконання функцій держави, з метою отримання матеріальної або нематеріальної вигоди. Цей феномен залишається однією з ключових перешкод на шляху інтеграції України до Європейського Союзу, адже основним принципом функціонування європейських країн є верховенство права, якого вимагають і від країн-кандидатів.

Проведений аналіз наукової літератури засвідчує активний інтерес дослідників до проблематики корупції. Зокрема, питання антикорупційної політики в країнах ЄС, імплементації міжнародних стандартів, а також оцінка ефективності національних реформ детально розглянуті у роботах вітчизняних і зарубіжних науковців.

Метою подальших досліджень в контексті антикорупційних змін є аналіз основних принципів та механізмів боротьби з корупцією в Україні, з урахуванням проведених реформ та оцінка їх результативності.

Досвід європейських країн демонструє, що повністю викоринити корупцію неможливо. Навіть у розвинених країнах вона зберігається на певному рівні. Наприклад, у Німеччині, незважаючи на високі антикорупційні показники, боротьба з цим явищем здійснюється через законодавчі ініціативи, створення профільних органів, посилення відповідальності та внутрішній аудит у критичних сферах. В Україні аналогічні заходи запроваджено через ухвалення Закону «Про запобігання корупції» та створення НАБУ [1, с. 289–292].

Польща активно залучає до антикорупційної боротьби громадськість і неурядові організації, акцентуючи увагу на просвітницькій роботі серед молоді. У Нідерландах діє суворая система обмежень та заборон, пов'язана з доведеними фактами корупції, а також ефективна система матеріального та морального заохочення [1, с. 289–292].

Антикорупційна реформа в Україні реалізується за допомогою комплексного підходу. До ключових елементів належать удосконалення кадрової політики, підвищення заробітної плати держслужбовцям, цифровізація адміністративних послуг, посилення відповідальності та розвиток інституту викривачів корупції. Відповідні напрями окреслено в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки [2, с. 236–238].

Значну роль у протидії корупції відіграє цифровізація: застосунок «Дія», е-декларування, системи «Prozorro» та «eHealth», що забезпечують прозорість управлінських процесів і зменшують прямий контакт між громадянами та посадовцями.

У 2023 році НАБУ та САП продемонстрували рекордні результати, що

підтверджується статистикою викриттів, кількістю підозрюваних, обвинувачених та вироків, а також реальним економічним ефектом.

Україна покращила свій рейтинг у Індексі сприйняття корупції, що свідчить про позитивну динаміку. Однак, незважаючи на успіхи, особливу увагу необхідно зосередити на боротьбі з корупцією у вищих органах державної влади.

Запобігання корупції має стати пріоритетом на рівні державної політики. Ефективною є не лише боротьба з наслідками, а й формування антикорупційної культури та суспільної нетерпимості до цього явища.

Таким чином, системний підхід, узгодженість дій між гілками влади, впровадження ефективних механізмів контролю та цифрових рішень, а також громадський моніторинг є ключовими чинниками успішної антикорупційної стратегії в Україні.

1. Ребало М. М. Досвід протидії корупції у країнах Європейського союзу: на прикладі Німеччини, Нідерландів, Румунії. *Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи в умовах воєнного стану* : матеріали III Міжнар. науково-практ. конф., (м. Чернігів, 01 листопада 2023 р.). Чернігів : ПАУ, 2023. С. 289–292.

2. Logvynskyi G. V. Principles and guarantees for the security of advocates: international experience. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : матеріали Міжнар. науково-практ. конф., (м. Одеса, 21 травня 2021 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 236–238. URL: <https://hdl.handle.net/11300/15544>.

Олена КМЕТЬ

старший викладач кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної діяльності
факультету правоохоронної діяльності,
доктор філософії у галузі права

Владислава БРЕЗДУН

здобувачка вищої освіти факультету
правоохоронної діяльності
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання забезпечення національної безпеки та оборони України на сьогодні є особливо актуальним, враховуючи умови дії воєнного стану. Воєнний стан в цілому є особливим правовим режимом, який було введено в Україні від початку повномасштабного російського вторгнення. Він спрямований на те, щоб забезпечити відсіч збройної агресії, забезпечити національну безпеку, усунути загрози з боку ворога тощо. Однак на сьогодні зберігаються проблеми, які перешкоджають забезпеченню національної безпеки й оборони України, однією з яких є корупція. Корупція є негативним явищем, яке існує у нашій державі вже протягом багатьох років. Саме тому Законом України «Про запобігання корупції», реалізується низка заходів, спрямованих на боротьбу з цією проблемою [1]. В умовах воєнного стану корупція має місце на різних рівнях, а також у тих сферах, які є стратегічно важливими для держави. Тому необхідно детально проаналізувати те, як на сьогодні реалізується боротьба з корупцією у контексті забезпечення національної безпеки й оборони України.

Корупцію в цілому визначають як негативне, динамічне, об'єктивно існуюче соціальне явище, що впливає на усі сфери життя суспільства, на політичний та соціально-економічний розвиток держави, перешкоджає реалізації принципу верховенства права, завдає шкоди суспільству, соціальному прогресу, а також в цілому національній безпеці [2]. Крім того, особа, яка вчиняє корупцію, використовує свої службові повноваження або пов'язані з ними можливості для того, щоб одержати неправомірну вигоду, прийняту таку

вигоду або прийняту обіцянку такої вигоди для себе чи інших, або ж надає або обіцяє надати неправомірну вигоду іншим службовим особам. Відповідно, корупція проявляється у діяльності державних службовців, посадових осіб, народних депутатів, суддів, військових посадових осіб тощо. Тих, хто володіє службовими повноваженнями та використовує їх неправомірно з метою отримання відповідної вигоди [1].

Корупція як суспільно небезпечне явище проявляється в умовах воєнного стану. Прикладами її проявів у контексті національної безпеки та оборони є отримання хабарів за видачу фіктивних медичних довідок про непридатність до служби; організація схем для виїзду чоловіків призовного віку за межі України; розкрадання гуманітарної допомоги, наприклад – продаж гуманітарних вантажів, які призначені для військових або цивільних; використання благодійних фондів для незаконного збагачення; хабарництво таких посадових осіб, як прокурори, судді та чиновники тощо. Також є приклади корупційних схем, які пов'язані з виведенням бюджетних коштів, які були виділені на відновлення зруйновані внаслідок бойових дій інфраструктури тощо. У якості прикладу корупції також приводять справу экс-голови Верховного Суду України Всеволода Князева, якого НАБУ викрили у травні 2023 року на отриманні хабаря у розмірі 2,7 млн. дол. США [3].

На жаль, випадки корупції в умовах воєнного стану є непоодинокими. Навпаки, сучасну ситуацію в Україні можна вважати такою, що лише посилює прояви корупції, враховуючи ті сфери, у яких посадові особи знаходять можливості для здійснення відповідних правопорушень. Тому постає питання щодо забезпечення ефективної боротьби з корупцією, яка має здійснюватися на усіх рівнях. Боротьбу з корупцією, на нашу думку, варто розглядати як комплекс заходів, які спрямовані на запобігання, виявлення та припинення зловживання службовим становищем задля особистої вигоди. З цією метою передбачається використання правових, економічних та освітніх методів. Окрім цього, корупційні злочини розслідують спеціальні органи. Також боротьбу з корупцією можемо вважати однією з ключових умов забезпечення національної безпеки та оборони у період воєнного стану, враховуючи її численні прояви [4].

Важливу роль у боротьбі з корупцією у даному контексті відіграють Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Державне бюро розслідувань України. Окрім цього, має місце участь міжнародних організацій та громадський контроль. Зауважимо, що окреслені органи розробляють програми для протидії та боротьби з корупцією, змінюють та доповнюють їх, враховуючи насамперед вимоги державних органів. Тобто проблемним є те, що їх діяльність не завжди відображає об'єктивну потребу у протидії корупції на усіх рівнях, зокрема регіональному та на рівні установ, що підпорядковуються державним органам окремих регіонів. Як результат, попри діяльність цих органів кількість корупційних махінацій, випадків привласнення коштів або майна, приховування чи відмивання коштів сьогодні лише збільшується. Разом з тим, ці органи все ж є ключовими у боротьбі з корупцією під час воєнного стану [4].

Зауважимо, що в цілому у сучасних умовах досі вирішення проблеми корупції сьогодні є досі проблемним. Це пов'язано безпосередньо з причинами її виникнення саме в умовах воєнного стану. Так, збільшилися обігу грошових та матеріальних ресурсів з низки країн світу, при цьому контроль за обсягами коштів, які надходять на рахунки осіб, послабився. Також має місце спрощення процесу публічних закупівель. З міркувань безпеки доступ до інформації, яка б дозволила визначити прозорість таких закупівель, стає усе більш обмеженим. Крім того, рівень державної підтримки під час воєнного стану також є недостатнім, внаслідок чого виникла потреба у проведенні зборів, у чому нерідко проявляються корупційні схеми. Також недостатньо ефективними є покарання за порушення антикорупційних законів. Вирішення судових справ, пов'язаних з корупцією, не завжди є ефективним. Нерідко такі справи вирішують протягом років, у результаті чого посадові особи не мають стримуючого фактору, який би допоміг попередити корупційні прояви. Крім того, фізичні та юридичні особи недостатньо обізнані щодо антикорупційних програм. Усі ці причини та фактори лише посилюють прояви корупції [3].

Важливо також зазначити, що наявність проблеми корупції під час повномасштабної війни створює загрози для оборони та національної безпеки України. Внаслідок цього використання бюджетних коштів та допомоги з боку міжнародних партнерів є недостатньо ефективним, оскільки ці кошти можуть залишатись на рахунках осіб, які залучені до корупційних схем. Також таким чином знижується обороноздатність держави та боєздатність Збройних Сил України, оскільки ті сфери, які потребують фінансування, отримують

недостатньо ресурсів. Зокрема, мова йде про забезпечення військових, розвиток оборонної промисловості, захист інфраструктури тощо. Так само знижується довіра у суспільстві та з боку міжнародних партнерів, внаслідок чого надалі Україна може отримувати усе менше фінансової та гуманітарної допомоги. Це, у свою чергу, створить умови для погіршення обороноздатності держави та її національної безпеки [3].

Загалом, враховуючи сучасний стан боротьби з корупцією, для того, щоб подолати цю проблему, особливо у контексті оборони та національної безпеки України, необхідно внести чимало змін. Це стосується насамперед нормативно-правового забезпечення боротьби з корупцією, розробки нових програм та стратегій вирішення цієї проблеми, запровадження більш ретельного моніторингу за усе можливими сферами, у яких має місце корупція. Так само необхідно посилити відповідальність за корупцією на усіх рівнях. Це зрештою створить умови для вирішення даної проблеми, допоможе посилити обороноздатність держави, а також допоможе у її відновлення у післявоєнний період.

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text/> (дата звернення: 16.02.2026).

2. Каленіченко Л. І., Слинько Д. В. Поняття, ознаки та види корупції. *Право і безпека*. 2022. № 1(84). С. 39-46.

3. Бондаренко О. С., Тимошенко О. А. Протидія корупції в умовах воєнного стану: аналіз проблем та можливостей. *Право і безпека*. 2024. №2 (93). С. 127-139.

4. Гришко В. І., Лисий ВІ. І. Воєнний стан як чинник зростання корупції в Україні. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 6. С. 543-549.

Ольга КОГУТ

доцент кафедри права
Хмельницького національного
університету (м. Хмельницький, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Однією з найбільших загроз національній безпеці України є корупція. За даними національного опитування населення та представників бізнесу (проведеного НАЗК у 2024 році), корупція другий рік поспіль залишається на другому місці серед топ-5 суспільних проблем (після збройної агресії РФ проти України). Зростає і актуальність корупції як проблеми – у 2024 році її назвали дуже серйозною 79,4 % громадян, що є найбільшим показником з 2021 року [8, с.7]. В Індексі сприйняття корупції за даними Transparency International за 2025 рік, Україна отримала 36 балів зі 100 можливих (повторивши свій результат CPI-2023 року, якіснішому прориву завадило суттєве гальмування євроінтеграційних реформ та виконання міжнародних зобов'язань) [5]. Серед пріоритетних кроків для України у 2026 році Transparency International виділяє оновлення законодавства та ухвалення нової Антикорупційної стратегії і Державної антикорупційної програми. Зазначимо, що строк виконання Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки продовжено до дня набрання чинності Державною антикорупційною програмою на наступний період [11]. Станом на 11.02.2026 прогрес виконання заходів цієї Програми є досить невтішним: із запланованих 1135 заходів виконано лише 444, а 133 – виконано частково [6]. Звернемо увагу на проблему 3.2.2. щодо недоліків існуючої процедури притягнення осіб до адміністративної відповідальності, стратегічним результатом вдосконалення якої було визначено «встановлення загального правила про те, що особа не може бути звільненою від адміністративної відповідальності за такі правопорушення у зв'язку з малозначністю, із визначенням вичерпного переліку винятків з правила» [10].

Так, ст. 22 КУпАП [7] передбачає можливість звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності вчиненого правопорушення. За даними Звіту НАЗК, за результатами аналізу судової практики притягнення до відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (за 2014–2024 роки) (далі – Звіт НАЗК), частка осіб, щодо яких справи закрито у звітний період, становила 38,6 % від кількості осіб, щодо яких

розглянуто справи [4, с. 157]. Серед причин закриття справ – відсутність події чи складу адміністративного правопорушення (39,3 %); закінчення строків накладення адміністративного стягнення (також 39,3 %); звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення (17,8).

Законодавство не містить визначення малозначного правопорушення та вказівок на його ознаки. Тому суди підходять до цього по-різному, враховуючи конкретний випадок. У Звіті НАЗК наведено приклади підстав для закриття справ за малозначністю: перебування на військовій службі особи, яка притягується до адміністративної відповідальності (за ст.172-4); відсутність спричиненої шкоди державним інтересам або відсутність спрямованості на отримання неправомірної вигоди (за ст. 172-7); щире розкаяння або те, що єдиним джерелом доходу особи є пенсія (за ст. 172-6), або що особа вперше притягується до адміністративної відповідальності тощо, тобто обставини, які характеризують не правопорушення, а особу [4, с. 159].

У посібнику для суддів «Запобігання корупції у запитаннях і відповідях» говориться про спірність питання щодо того, чи можна визнавати правопорушення, пов'язане з корупцією, малозначним та наголошується на тому, що суддям до цього питання потрібно підходити дуже виважено, бо родовим об'єктом цих правопорушень виступають суспільні відносини, якими визначаються зміст та порядок законної діяльності суб'єктів владних повноважень [3, с. 127]. В узагальнених аналізах судової практики зазначається, що «профілактика правопорушень, пов'язаних з корупцією, в загальновизначеній політиці держави, має попереджувальний та преюдиціальний характер в такому вкрай негативному для суспільства явищі, як корупція. З огляду на наведені дії, за які передбачена відповідальність главою 13-А КУпАП, не можуть визнаватися малозначними в сенсі ст. 22 КУпАП» [2]; «...застосування положень статті 22 КУпАП при вчиненні вказаних правопорушень, нівелює завдання Кодексу України про адміністративні правопорушення та мету адміністративного стягнення» [1, с. 7-8].

Щодо думки науковців, то вона неоднозначна, хоча більшість схильється до неможливості визнання досліджуваних правопорушень малозначними. Так, ще у 2018 році д.ю.н., проф. О. О. Дудоров у Моніторинговому звіті щодо ефективності реалізації Національним агентством з питань запобігання корупції у 2016-2018 роках адміністративно-юрисдикційної функції в частині протидії адміністративним правопорушенням, які пов'язані з корупцією [8], назвав судову практику закриття направлених НАЗК справ у зв'язку з малозначністю відповідних діянь сумнівною, такою, що явно не сприяє успішному впровадженню новітніх превентивних антикорупційних механізмів та пропонував закріпити у ст. 22 КУпАП відповідний виняток щодо цих правопорушень. Ю. А. Шарий наголошує на загальновизнаності в юриспруденції думки про те, що більшість таких правопорушень «апріорі» не можуть бути малозначними і також пропонує виключити правопорушення, пов'язані із корупцією, з числа тих, за які особа може бути звільнена від адміністративної відповідальності [14, с.146]. Заслугує на увагу і думка про те, що «... вчинення особою діяння, яке містить всі ознаки корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, не може визнаватися малозначним, а може змінюватися хіба що вид відповідальності» [12, с. 148]. Існує і протилежна точка зору про те, що закриття за малозначністю провадження у справах про адміністративні проступки, пов'язані з корупцією, є цілком допустимим, але потребують вирішення питання про прикладні критерії для визначення малозначності, їх гармонізація зі складом та видом проступку, момент встановлення малозначності [13, с. 51-52].

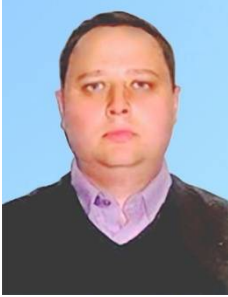
Вважаємо, що адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, слід визнавати досить серйозними взагалі, а особливо сьогодні, в умовах воєнного стану, тому вони аж ніяк не можуть бути класифіковані як малозначні. І хоча судова практика застосування ст. 22 КУпАП щодо малозначності цих правопорушень формально не суперечить вимогам КУпАП, та, як слушно зазначають автори Звіту НАЗК, така практика «... не сприяє запобіганню вчиненню таких правопорушень, не узгоджується з вимогою індивідуалізації адміністративної відповідальності, є істотним корупціогенним чинником і руйнує існуючий механізм протидії корупції (особа, яка вчинила правопорушення, пов'язане з корупцією, що визнане малозначним, не підлягає звільненню, відомості про неї не вносяться до ЄДРОКП, усунення наслідків правопорушення потребує додаткового звернення до суду в порядку цивільного судочинства тощо) [4, с. 162]. Тому нарешті необхідно внести відповідні зміни до ст. 22 КУпАП і законодавчо закріпити неможливість звільнення від адміністративної відповідальності за адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією.

1. Аналіз судової практики застосування місцевими судами Миколаївської області статті 22 КУпАП за I півріччя 2020 року URL: https://mka.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud4812/sud4812/22..pdf.
2. Аналіз судової практики розгляду судами справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (ст.ст. 172-2 – 172-9 КУпАП) за 2016 р. Апеляційний суд Донецької області. 2017. URL: <https://sl.dn.court.gov.ua/sud0544/pres-centr/general/364605/>
3. Запобігання корупції у запитаннях і відповідях: посібник для суддів. Київ: Баїте, 2017. 146 с. URL: <https://www.nsj.gov.ua/files/1526979943Anti-Corruption%20Handbook.pdf>.
4. Звіт за результатами аналізу судової практики притягнення до відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (за 2014-2024 роки) / Національне агентство з питань запобігання корупції, громадська організація «Центр політико-правових реформ». 2025. 167 с.
5. Індекс сприйняття корупції–2025 URL : <https://ti-ukraine.org/research/indexs-sprjnyattya-koruptsiyi-2025/>.
6. Інформаційна система моніторингу реалізації Державної антикорупційної політики. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/>.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
8. Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність: Аналітичний звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2024. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/doslidzhennya-koruptsiyi/>.
9. Моніторинговий звіт щодо ефективності реалізації Національним агентством з питань запобігання корупції у 2016-2018 роках адміністративно-юрисдикційної функції в частині протидії адміністративним правопорушенням, які пов'язані з корупцією (станом на 1 червня 2018 року) / підготовлений Дудоровим О. О. URL : https://pravo.org.ua/img/books/files/1531464560dudorov_nazk_report.pdf.
10. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: постанова КМУ від 4 березня 2023 р. № 220. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#n32>.
11. Про продовження строку виконання Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: постанова КМУ від 31 грудня 2025 р. № 1786. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1786-2025-%D0%BF#n2>.
12. Франчук В. В., Корецька-Шукєвіч Д. Д. Правопорушення, пов'язані з корупцією: адміністративно-правові засади протидії: монографія. Варшава: ЛьвДУВС, 2021. 183 с.
13. Хамходера О. П. Малозначність адміністративних проступків, що пов'язані з корупцією. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 48-52. <https://dspace.onua.edu.ua/items/b3f6db31-91be-4968-90cc-98a4b2f114ff>.
14. Шарий Ю. А. Провадження у справах про адміністративне правопорушення, пов'язане із корупцією в умовах воєнного стану в Україні: особливості і структуризація. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024 р. № 3 (85). С.139-149.

Надія МОРГУН

професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
та національної безпеки,
кандидат юридичних наук, доцент

Олександр ШЕВЧУК

професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
та національної безпеки
Національної академії внутрішніх
справ (м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

Корупція є одним із найбільш деструктивних факторів, що негативно впливає на функціонування держави та її інституції. В умовах збройних конфліктів корупційні практики набувають особливої суспільної небезпеки, оскільки підривають обороноздатність, ефективність управління сектором безпеки й оборони та рівень довіри громадян і міжнародних партнерів до державної влади. Саме тому міжнародне співтовариство сформувало універсальні та регіональні міжнародно-правові стандарти протидії корупції, які мають застосовуватися і в умовах воєнних дій [1; 2].

Ключовим універсальним міжнародно-правовим актом у сфері боротьби з корупцією є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року (далі – Конвенція), яка встановлює комплексний підхід до протидії корупційним проявам шляхом поєднання превентивних, кримінально-правових та інституційних механізмів [1].

Однією з основних засад Конвенції є комплексність підходу до боротьби з корупцією. Документ поєднує превентивні, кримінально-правові, процесуальні та інституційні механізми з огляду розуміння корупції як системного соціально-правового явища. Такий підхід передбачає, що ефективна протидія корупції неможлива виключно шляхом криміналізації відповідних діянь без одночасного запровадження превентивних і організаційних заходів.

Важливою засадою Конвенції є встановлення обов'язку держав-учасниць криміналізувати основні корупційні правопорушення, зокрема, підкуп національних та іноземних посадових осіб, зловживання владою, розкрадання майна, незаконне збагачення та перешкоджання здійсненню правосуддя. При цьому Конвенція залишає державам певну свободу у виборі форм і засобів імплементації відповідних норм у національне законодавство [2].

На регіональному рівні важливу роль відіграє Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією 1999 року, яка встановлює обов'язкові стандарти криміналізації корупційних діянь, у тому числі у публічному секторі, та запроваджує механізми міжнародного контролю за виконанням відповідних зобов'язань.

Значущим нововведенням Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією є закріплення принципу відповідальності юридичних осіб за корупційні злочини. Держави-учасниці зобов'язані забезпечити можливість притягнення юридичних осіб до кримінальної, цивільної або адміністративної відповідальності у випадках, коли корупційні правопорушення вчиняються в їхніх інтересах. Конвенція вимагає, щоб санкції за корупційні злочини були ефективними, пропорційними та такими, що реально стримують вчинення відповідних діянь, включаючи можливість застосування конфіскації доходів, отриманих злочинним шляхом [3].

Попри відсутність у міжнародних антикорупційних конвенціях спеціальних норм,

присвячених збройним конфліктам, їх положення мають безпосереднє значення для воєнних умов. Це зумовлено тим, що під час збройних конфліктів значно зростають корупційні ризики у сферах оборонних закупівель, військової логістики, розподілу гуманітарної допомоги та управління державними ресурсами [1].

Міжнародно-правові стандарти передбачають обов'язок держав забезпечувати криміналізацію підкупу, зловживання владою, незаконного збагачення та інших корупційних правопорушень незалежно від режиму функціонування держави, включаючи період воєнного стану [2]. Таким чином, воєнні дії не можуть розглядатися як підстава для послаблення антикорупційних механізмів.

Одним із ключових елементів міжнародно-правових стандартів протидії корупції є міжнародне співробітництво, яке охоплює екстрадицію, взаємну правову допомогу, обмін інформацією та спільні розслідування [1]. У період збройних конфліктів ці механізми набувають особливої актуальності, оскільки корупційні схеми часто мають транснаціональний характер.

Важливою складовою міжнародних стандартів є інститут повернення активів, здобутих унаслідок корупційних правопорушень. Повернення таких активів до держав, що зазнали шкоди внаслідок корупції, розглядається міжнародним правом як один із засобів відновлення справедливості та економічної стабільності у постконфліктний період [2].

Міжнародне гуманітарне право, зокрема Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них, безпосередньо не регулює питання протидії корупції, однак закріплює принципи законності, відповідальності та захисту цивільного населення в умовах збройних конфліктів, а саме:

1. Принцип законності у збройних конфліктах.

Принцип законності у міжнародному гуманітарному праві означає обов'язковість дотримання встановлених норм і правил ведення війни всіма сторонами збройного конфлікту.

2. Принцип відповідальності за порушення міжнародного гуманітарного права.

Женевські конвенції закріплюють принцип невідворотності відповідальності за серйозні порушення норм гуманітарного права.

3. Принцип захисту цивільного населення.

Центральним принципом міжнародного гуманітарного права є пріоритетний захист цивільних осіб і цивільних об'єктів під час збройних конфліктів.

4. Принцип гуманного поводження та заборони зловживань.

Цей принцип опосередковано обмежує будь-які форми свавільного використання влади, у тому числі корисливі дії посадових осіб у зоні конфлікту.

Зазначені принципи корелюють з антикорупційними стандартами та підсилюють вимогу до держав забезпечувати доброчесність публічної влади навіть у період війни [4].

Отже, міжнародно-правові стандарти протидії корупції формують універсальну нормативну основу, яка підлягає застосуванню незалежно від внутрішньополітичних обставин чи наявності збройного конфлікту. Реалізація положень Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції та регіональних антикорупційних актів сприяє зміцненню національної безпеки, підвищенню ефективності управління сектором безпеки й оборони та забезпеченню довіри з боку міжнародних партнерів.

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: міжнародний договір від 31.10.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

2. United Nations Office on Drugs and Crime. UNCAC Overview. URL: <https://www.unodc.org/corruption/en/uncac/index.html>.

3. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією : міжнародний договір від 27.01.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.

4. Додатковий протокол II до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року щодо захисту жертв неміжнародних збройних конфліктів : міжнародний договір від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.

Костянтин ПАЛАГНЮК

докторант кафедри публічної служби
та права Інституту публічної служби
та управління Національного
університету «Одеська політехніка»,
(м. Одеса, Україна),
кандидат медичних наук

**АНТИКОРУПЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ:
ОЦІНКА ВПЛИВУ КОРУПЦІЇ В ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я НА ОБОРОНОЗДАТНІСТЬ
І СОЦІАЛЬНУ СТАБІЛЬНІСТЬ У ПЕРІОД ВІЙНИ**

Антикорупційна стійкість у період війни доцільно розглядати як складову національної безпеки не лише в інституційному, а й у суто прикладному вимірі – через здатність держави зберігати керованість, забезпечувати обороноздатність, підтримувати соціальну стабільність і довіру до публічних інститутів. Корупція в галузі охорони здоров'я в умовах воєнного стану виходить за межі «галузевої проблеми»: вона впливає на людський капітал, мобілізаційний ресурс, стійкість громад, економічні спроможності та легітимність державних рішень. Відповідно, антикорупційна політика в медичній сфері має трактуватися як елемент загальної системи безпеки, а не як автономний напрям «публічної доброчесності».

Нормативна логіка такого підходу випливає з того, що національна безпека охоплює захист найбільш важливих інтересів людини, суспільства й держави, а також узгодження секторних політик із безпековими пріоритетами; у цьому сенсі протидія корупції виконує функцію «зниження вразливостей» державного управління та критичних сфер життєзабезпечення. Якщо корупція в медичній сфері призводить до нецільового використання коштів, перекручення пріоритетів закупівель, держава фактично втрачає частину оборонного потенціалу не через бойові дії, а через управлінську дисфункцію. Такий ефект прямо корелює з принципами секторної безпеки і потребою підтримувати функціональність системи, яка в умовах війни працює у режимі перевантаження. Цей зв'язок добре узгоджується з рамкою безпекової політики, визначеною законом про національну безпеку, який задає вимогу системності, координації та стійкості інститутів у кризових умовах [3].

Оцінка впливу корупції в охороні здоров'я на обороноздатність може бути здійснена через кілька взаємопов'язаних каналів. Перший – це канал людського ресурсу оборони: своєчасність і якість лікування поранених, реабілітації, забезпечення медикаментами та медичними виробами, справедливості і обґрунтованості медичних висновків. У воєнний час будь-які корупційні викривлення в маршрутизації пацієнтів, у розподілі «дефіцитних» препаратів, у ціноутворенні та закупівлях, у кадрових рішеннях або в доступі до послуг мають кумулятивний ефект: збільшується частота ускладнень, продовжуються строки непрацездатності, зростає навантаження на систему, погіршується морально-психологічний стан військових і сімей. Другий канал – це фінансово-ресурсний: корупція «з'їдає» кошти, які в умовах війни є взаємозамінними між секторами (медицина, оборона, соціальний захист), підвищує трансакційні витрати та провокує неефективні витрати на «видимість рішень» замість результату. Третій канал – це інституційна довіра: скандали навколо закупівель або розподілу гуманітарної/донорської допомоги послаблюють суспільну згуртованість і готовність до самообмежень, що є критичною умовою стійкості.

Показово, що сучасні міжнародні підходи прямо пов'язують антикорупційні, прозорі та підзвітні практики у сфері охорони здоров'я з питаннями «health security» та здатністю системи протидіяти кризам; наголос робиться на вразливості закупівель, ланцюгів постачання, регуляції медичних продуктів, а також на руйнуванні довіри, без якої не працюють ні протиепідемічні заходи, ні комунікації ризику, ні мобілізація ресурсів. Це важливо для України, де медична система є одночасно елементом гуманітарної стійкості та складовою підтримки оборони через лікування й відновлення військовослужбовців і цивільних [5].

Соціальна стабільність у період війни залежить від балансу між військовими

потребами, соціальною підтримкою та справедливим доступом до базових послуг. Корупція в медицині підриває цей баланс, створюючи «соціальні розломи»: посилюється відчуття нерівності, зростає недовіра до держави й місцевих інституцій, активізуються конфлікти навколо медичних рішень (лікування, виплат, статусів), а також загострюється конкуренція за обмежені ресурси на рівні громад. У таких умовах право на охорону здоров'я і принципи організації медичної допомоги набувають безпекового значення: гарантії доступності, якості й недискримінації перетворюються на умову суспільної стійкості, а прозорість управління ресурсами – на умову підтримки суспільного договору в умовах війни. Нормативний фундамент цих гарантій закріплено у базовому акті, який визначає принципи охорони здоров'я та права громадян у цій сфері [1].

У медичній сфері чинниками, які мають підвищений рівень корупційних ризиків є: закупівлі та постачання, управління лікарськими засобами і медвиробами, розподіл гуманітарної допомоги, кадрові рішення, регуляторні процедури, а також взаємодія з приватним сектором. Саме такий підхід відповідає загальній парадигмі запобігання корупції як системи превенції, доброчесності, врегулювання конфлікту інтересів і контролю за поведінкою публічних службовців [2].

Зокрема, антикорупційна стійкість вимагає узгодження процедур, контролю і відповідальності у закупівлях, де частина інформації може бути обмежена з міркувань безпеки, але це не повинно перетворюватися на «імунітет від підзвітності». Баланс між режимом секретності й контролем є принциповим саме для воєнного часу та відображений у спеціальному законодавстві про оборонні закупівлі [4].

Отже, антикорупційна стійкість у сфері охорони здоров'я в умовах війни є не доречною напрямом «доброчесності», а безпековим чинником, що прямо впливає на обороноздатність через якість лікування, реабілітації та збереження людського ресурсу, а також на ефективність використання фінансових і матеріальних ресурсів. Корупційні практики у закупівлях, розподілі медичних послуг і управлінні допомогою створюють управлінські вразливості, які трансформуються у втрати часу, якості, довіри та, зрештою, спроможності держави витримувати тривале навантаження.

Водночас, соціальна стабільність у період війни значною мірою ґрунтується на відчутті справедливості та рівного доступу до базових послуг, тому мінімізація корупційних ризиків у медицині стає умовою суспільної згуртованості й легітимності державних рішень. Посилення превентивних механізмів, підзвітності та ризик-орієнтованого контролю в медичній сфері дозволяє зменшити «точки витоку» ресурсів, підвищити довіру до інститутів і забезпечити стійкість системи, що підтримує як фронт, так і тил.

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2801-12> (дата звернення: 12.02.2026).

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18> (дата звернення: 12.02.2026).

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19> (дата звернення: 12.02.2026).

4. Про оборонні закупівлі : Закон України від 17.07.2020 № 808-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/808-20> (дата звернення: 12.02.2026).

5. World Health Organization. Tackling corruption to move towards universal health coverage and health security: Technical brief. September 2023. URL : https://cdn.who.int/media/docs/default-source/universal-health-coverage/who-uhl-technical-brief-anti-corruption.pdf?sfvrsn=a9a746f2_3 (дата звернення: 12.02.2026).

Наталія РАСТОРГУЄВА

інспектор відділу запобігання корупції
ГУНП в Харківській області
(м. Харків, Україна)
доктор філософії в галузі права

**ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ МІНІМІЗАЦІЇ
КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД**

Діджиталізація в Україні стала однією з ключових сфер модернізації державного управління протягом останнього десятиліття. Безсумнівно, її роль посилилася після того, як у лютому 2022 року РФ розпочала масштабну збройну агресію. Введення правового режиму воєнного стану створило умови, в яких традиційні процедури державного управління, засновані на паперових механізмах, виявилися неефективними. Окрім того, процедури, засновані на паперових механізмах розгляду справ, виявилися вразливими до корупційних проявів. Водночас цифрова трансформація дозволила компенсувати деякі з цих ризиків завдяки автоматизації, відкритим даним, прозорому прийняттю рішень та зменшенню контактів між «людьми та чиновниками», що традиційно було одним з найбільших факторів ризику корупції.

Уряд України, Міністерство цифрової трансформації та інші державні органи реалізували масштабні цифрові проекти, що охоплюють як базові послуги, так і складні інструменти аналізу управління ризиками. Державна екосистема «Дія», яка на кінець 2024 року мала понад 20 мільйонів користувачів, стала центральною частиною цифрової трансформації. Цифровізація торгового реєстру, передача документів, обробка дозволів та соціальні виплати зменшили потенційні джерела корупції. Згідно з дослідженням Міністерства розвитку громад та регіонів, запровадження електронних послуг дозволило зменшити адміністративні витрати приблизно на 30–40 відсотків та значно обмежило можливості «неофіційного впливу» на рішення, що базувалися на паперових заявках [1].

Цифрові рішення стали особливо важливими в сфері державних закупівель. Платформа ProZorro, створена до війни, продовжувала функціонувати під час збройної агресії і забезпечувала прозорість значної частини державних закупівель в оборонному секторі, хоча доступ до деяких закупівель був обмежений з міркувань безпеки. За даними ProZorro, прозорі тендери забезпечили середню економію бюджету приблизно 10 % завдяки конкуренції. Система індикаторів ризику допомогла виявити понад 3000 порушень у закупівлях у 2023–2024 роках. Водночас держава запровадила закриті, але цифрові системи закупівель для Збройних сил України, які забезпечують внутрішній контроль і перевірку даних та мінімізують ручне втручання в процедури.

Важливою частиною цифрової трансформації є системи моніторингу відновлення інфраструктури під час і після війни. Найамбітнішим прикладом є створення системи Digital Restoration Ecosystem and Analytics Management (DREAM). Її завданням виступає створення повного циклу цифрового управління проектами реконструкції: від планування та визначення потреб до моніторингу фінансування, виконання робіт та аудиту. DREAM виступає хабом для збору даних про проекти та забезпечує алгоритмічну підзвітність за допомогою посилань на геодані, фотозвіти та публічний показ даних настільки широко, наскільки це можливо з міркувань безпеки. З підписанням антикорупційного меморандуму Міністерством інфраструктури та проектним офісом DREAM у 2024 році ця екосистема була визначена як основний інструмент для впровадження прозорості реконструкції [2].

Цифровізація антикорупційної діяльності виступає стратегічною засадою, в якій Національне антикорупційне агентство (НАЗК) досягло значного прогресу. Перехід агентства до моделі НАЗК 2.0 супроводжувався розробкою електронної системи моніторингу виконання антикорупційних програм, інтеграцією реєстрів, автоматизацією аналітичної роботи та цифровізацією антикорупційної діяльності. Це супроводжувалося розробкою електронної системи моніторингу виконання антикорупційних програм, інтеграцією реєстрів, автоматизацією аналітичної роботи та впровадженням цифрових інструментів – таких, як антикорупційний портал та планувальник антикорупційних програм. За даними НАСР, понад 90 % взаємодії між суб'єктами декларування та державою відбувається в електронному вигляді, а цифрові механізми перевірки зменшили навантаження на інспекторів [3].

Дослідження впливу діджиталізації на боротьбу з корупцією показує, що автоматизація

процесів є одним з найефективніших способів зменшення ризиків корупції. По-перше, вона зменшує фізичний контакт з державними службовцями, що відповідає найкращим практикам боротьби з корупцією. По-друге, цифрові системи забезпечують створення цифрового сліду – всі дії можна відстежити, що значно обмежує можливості маніпуляцій. По-третє, електронні реєстри та відкриті дані створюють умови для незалежного громадського контролю, зокрема через використання аналітичних панелей, API-доступу до даних та інструментів OSINT. По-четверте, цифрові системи забезпечують автоматизований аналіз, що дозволяє автоматично виявляти аномалії, розраховувати ризики та ідентифікувати підозрілі події.

Водночас діджиталізація в умовах війни має певні обмеження. До них належать: високі кіберризики, необхідність балансу між прозорістю та безпекою, а також технічні проблеми, пов'язані з перебоями в електропостачанні та комунікаціях. В аналітичному матеріалі НІСД наголошується, що цифрова інфраструктура України потребує комплексного захисту, дублювання та адаптації до умов війни, включаючи диверсифікацію центрів обробки даних та розвиток стійких каналів зв'язку [4].

Та незважаючи на виклики, з якими стикається процес діджиталізації в Україні, ця система вже довела свою ефективність у боротьбі з корупцією. Досвід використання електронних послуг, цифрових закупівель, аналітичних систем моніторингу та платформ збору даних вказує, що цифрові технології можуть знизити значну частину корупційних ризиків.

Підсумовуючи, можна сказати, що цифрова трансформація в Україні створює середовище, в якому ризики корупції значно зменшуються завдяки прозорості, доступності, автоматизації та аналітичним ресурсам. Цифрові інструменти взаємодії, такі як ProZorro, DREAM, сервіси «Дія», цифрова інфраструктура НАКП, аналітичні панелі та системи моніторингу, стають частиною нової моделі державного управління, заснованої на відкритих даних та моніторингу в режимі реального часу. Впровадження цифрових технологій ефективно закладає основу для стійкої протидії корупційним проявам під час дії правового режиму воєнного стану.

1. Цифрові сервіси Мінрозвитку заощаджують час, кошти та знижують корупційні ризики: дослідження. URL: <https://mindev.gov.ua/news/tsyfrovi-servisy-minrozvytku-zaoshchadzhuiut-chas-koshty-ta-znyzhuiut-korupsiini-ryzky-doslidzhennia> (дата звернення: 30.01.2026).

2. Мінрозвитку підписало антикорупційний меморандум з проєктом офісом DREAM. URL : <https://mindev.gov.ua/news/minrozvytku-pidpysalo-antykorupsiiniy-memorandum-z-proiektym-ofisom-dream> (дата звернення: 30.01.2026).

3. Чотири роки НАЗК 2.0: цифрова трансформація. URL : <https://nazk.gov.ua/uk/pro-nazk/chotyry-roky-nazk-2-0-tsifrova-transformatsiya> (дата звернення: 30.01.2026).

4. Економічна безпека України – 2025 : Національний інститут стратегічних досліджень. Аналітична доповідь. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-04/ad_ekonombezpeka-2025.pdf (дата звернення: 30.01.2026).

Сергій СИРОВАТКА

адвокат, доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

ЩОДО ЗНАЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ІНВЕСТИЦІЙНО-БУДІВЕЛЬНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Згідно зі ст. 47 Конституції України проголошено, що кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду. У ст. 48 Конституції України проголошено, що кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло [1].

Разом із тим, упродовж останніх років кримінальні правопорушення у сфері будівництва зберігають негативну динаміку щодо їх кількісного показника та розкриття правоохоронними органами. Зазначений факт, на думку А.П. Запотоцького, передусім зумовлений тим, що протягом усього існування України як незалежної унітарної держави потенційно найбільш уразливими сферами державного та недержавного фінансування були й залишаються ті, на які держава та фізичні (юридичні) особи виділяють найбільші обсяги коштів, що, відповідно, приваблює правопорушників [2, с. 32].

Поміж цього Запотоцький А. П. зазначає, що висока прибутковість будівельного бізнесу спричиняє підвищену тінізацію цієї сфери. Саме будівельну галузь, поряд з енергетикою та житлово-комунальним господарством, вважають найменш прозорою. Зведення будинків і споруд нерідко супроводжується учиненням різних видів господарських правопорушень, у тому числі кримінальних. Спостерігається висока корумпованість службових осіб підрядних організацій та державних контролюючих органів, які пов'язані тінновими схемами з комерційними структурами й організованими злочинними угрупованнями. Більшість «будівельних афер» мають прихованих «лобістів», які перешкоджають правоохоронним та іншим уповноваженим органам здійснювати якісні перевірки, блокують підготовку висновків, що змогли б припинити незаконні дії, як це передбачено законодавством. Нерідко внаслідок штучного завищення обсягів і вартості будівельних робіт, включаючи корупційну складову, зловмисники одержують незаконні надприбутки, розмір яких зазвичай перевищує фактичну собівартість новобудов. Системність і сталість розкрадань та інших злочинів у сфері будівництва дає підстави визнати, що вони реально загрожують безпеці країни [3, с. 2].

Отже, визначаючи високу прибутковість та латентність корупційних кримінальних правопорушень в інвестиційно-будівельній сфері, вбачається привабливість даного виду протиправної поведінки для криміналітету. Що в свою чергу, вимагає посилення симбіозу практичної та наукової роботи в сфері запобігання вчинення даного виду кримінальних правопорушень. Ще більше підвищується актуальність даного питання щодо запобігання корупції в інвестиційно-будівельній сфері, в умовах збройної агресії проти України. Широкомасштабні партнерські грошові допомоги на відновлення зруйнованої інфраструктури, інвестиції на відновлення житлових комплексів на деокупованих територіях України. Все це, а також обіг значних грошових коштів в цій галузі зумовлює високі ризики корупційних проявів в інвестиційно-будівельній сфері України. Саме тому на часі актуальним є дослідження кримінологічних засад запобігання корупції в інвестиційно-будівельній сфері.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

2. Запотоцький А. П. Криміналістична класифікація злочинів у сфері будівництва. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (11). С. 32–43.

3. Андріїв Д. М. Розслідування злочинів, спрямованих на заволодіння житлом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2013. 216 с.

Любов ТИТАРЕНКО

доцент кафедри
соціально-гуманітарних наук
Інституту публічної служби
та управління Національного
університету «Одеська політехніка»
(м. Одеса, Україна),
кандидат політичних наук, доцент

**ПРОБЛЕМАТИКА ВІТЧИЗНЯНОЇ КОРУПЦІЇ
ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ**

Наразі високий рівень корумпованості усіх сфер суспільного життя постає тягарем викликів для миру і безпеки країни, для інституцій державного управління, органів влади в цілому. Визначення її причин і факторів є важливим кроком у розробці ефективних заходів

для боротьби з цим явищем в умовах воєнного стану. Оскільки корупція має значний вплив на функціонування суспільства та держави, вкрай важливим є формування і реалізація антикорупційної діяльності, яка має враховувати специфіку та особливості конкретної сфери.

Аналіз положень чинного законодавства України з питань антикорупційної політики і національної безпеки дає підстави відзначити невідповідність змісту правових конструкцій, що ними регламентуються питання антикорупційної політики держави реальним потребам громадян у забезпеченні від загроз і ризиків корупційних правопорушень[2;3]. Зауважимо, що первинним пріоритетом правової політики держави є антикорупційна політика в Україні, що постає ключовим елементом національної безпеки, забезпечуючи стабільність державних інститутів, соціально – економічний розвиток та довіру суспільства. Вона реалізується через систему заходів – від запобігання (НАЗК) до розслідування (НАБУ) корупційних правопорушень вищими посадовцями, усуваючи загрози суверенітету та підвищуючи ефективність управління.

Великий тлумачний словник української мови визначає корупцію (від лат. *corrumpere* – псувати) – як негативне суспільне явище, яке проявляється в злочинному використанні службовими особами, громадськими і політичними діями їхніх прав і посадових можливостей з метою особистого збагачення [10]. Найчастіше термін застосовують щодо бюрократичного апарату та політичної еліти, – як діяльність осіб у протиправному використанні владних повноважень для отримання матеріальних благ, послуг, пільг чи інших переваг. Це передбачає рівень громадської безпеки, себто використання посадовими особами свого службового становища з метою особистого збагачення, а також підкупність та продажність чиновників і громадських діячів. Окремі аспекти запобігання та протидії корупції в різних сферах життєдіяльності суспільства і держави розглядали такі науковці, як: П. І. Гаман М. Ю. Бездольний, Г. С. Буряк, М. Д. Данчук, О. В. Князева, В. М. Тарнавська, Т. М. Тарасенко, С. М. Сербогін та ін.

Згідно закону України «Про національну безпеку України» (ст. 1) [2], громадська безпека і порядок – це захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз. Водночас, у Довідковому документі ООН з міжнародної боротьби з корупцією зазначається, що корупція – це зловживання владою для досягнення особистих вигод. У наукових працях корупцію трактують як складне соціальне явище, яке має кілька аспектів. Корупція розглядається як відображення політичних, економічних, ідеологічних та інших соціальних явищ і процесів, що відбуваються в суспільстві та державі. Вона є наслідком недосконалості роботи державних і суспільних інститутів та закономірною реакцією на проблеми в розвитку суспільства; психологічне явище, яке пов'язане з внутрішнім світом чиновників, що переходять межу моральності, іноді тимчасово, а іноді – назавжди залишаючись за нею; особливою системою або інфраструктурою щоденних взаємодій, до якої входять представники всіх органів влади, правоохоронців, політичних діячів, а також керівники підприємств і організацій [1; 2; 5]. Незважаючи на велику кількість визначень корупції, досі бракує юридичної точності в трактуванні цього поняття.

Причини, які сприяють виникненню та поширенню корупції, можна з'ясувати через вивчення факторів, що впливають на це явище. Мова йде про різні процеси, які мають вирішальний вплив на розвиток корупції як антисоціального явища. На сьогодні в Україні існує система антикорупційного законодавства, яке охоплює всі сфери життя[2; 3; 5; 7]. В час протидії агресору у жорсткій війні, постає завдання підсилення національної безпеки: припинення війни, відбудови та модернізації суспільства, підтримка територіальної цілісності України у рамках міжнародно-визнаних кордонів. Це включає нормативно-правові засади в таких галузях як: бюджетна, освітня, адміністративна тощо. Для ефективної боротьби з явищем корупції необхідно провести науково-обґрунтований аналіз причин його виникнення та чітко визначити його сутність. Саме від правильного розуміння природи корупції залежить розробка стратегії і тактики антикорупційної діяльності, формулювання її цілей і вибір відповідних засобів для протидії. Основним документом у цій сфері є Закон України «Про запобігання корупції», прийнятий 14 жовтня 2014 року та набрав чинності 26 квітня 2015 року [4]. Важливим кроком у боротьбі з корупцією стало також включення в Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року положення, яке визначає хабарництво як один із проявів академічної доброчесності.

На етапі викликів сьогодення, відповідно до рівня професійної компетенції

державних службовців, публічна служба України має спиратися на людиноцентричну систему цінностей, основу якої становлять доброчесність, справедливість, фаховість, відповідальність щодо удосконалення антикорупційної діяльності державних інституцій. Згідно закону України «Про запобігання корупції» [4], потрібно розрізняти терміни «конфлікт інтересів» та «спільна робота близьких осіб». Конфлікт інтересів є більш загальним поняттям, яке охоплює не лише ситуації, пов'язані з прямим підпорядкуванням, але й інші обставини, які можуть призвести до конфлікту інтересів. Відсутність прямого підпорядкування між близькими особами, згідно з абзацом 4 частини 1 статті 1 Закону України «Про запобігання корупції», не виключає можливості виникнення конфлікту інтересів під час виконання ними своїх службових обов'язків, отримання благодійної допомоги тощо[там само]. Щодо отримання благодійної допомоги, зокрема благодійних грантів, адміністрація та працівники установ, адміністративних закладів повинні дотримуватися вимог Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [10]. Всі отримані цінності мають бути негайно оприбутковані через бухгалтерію відповідних адміністративних установ. Якщо зібрані кошти витрачаються нецільово або неналежно, дії посадових осіб та адміністрації установ, відповідних закладів можуть бути розцінені як кримінальні правопорушення, відповідно до частин 3 та 4 ст. 354 Кримінального кодексу України («одержання незаконної винагороди працівником державного підприємства, установи чи організації»)[там само]. Вважаємо, що антикорупційну діяльність слід розглядати як складову професійної компетентності посадових осіб в адміністративних органах, підвищення якості освіти державного службовця в цілому. Загальнонаукова думка П. І. Гаман, С. М. Серьогіна, В. М. Тарнавської та ін. співпадає в пошуку ефективних підходів до боротьби з корупцією, який включає три основні етапи: нормативно-правове забезпечення управлінського процесу, підвищення професіоналізму фахівців публічної служби та інституційне зміцнення управління в різноманітних галузях, а також активну громадську увагу до цих питань[1; 4; 7-8].

Таким чином, для ефективної боротьби з корупцією в суспільстві, важливо поєднувати нормативно-правові заходи з активним залученням громадськості та вдосконаленням внутрішнього контролю у відповідних установах. Лише за таких умов можна забезпечити справедливість і рівність для учасників адміністративного процесу, знизити рівень корупції в галузях адміністративно – публічної сфери. Для посилення антикорупційних заходів у системі управління, важливо підвищити вимоги до пріоритетів вітчизняної правової політики, публічної інформації та управлінських документів на офіційних сайтах. Першочерговим завданням правової політики є нормативно-правове забезпечення реформ, що проводяться у державі. Необхідно вдосконалити визначення та оцінки корупційних ризиків, розробити ефективні заходи для їх усунення.

Аналіз чинного законодавства України та його практичного застосування, дослідження низки наукових робіт з різних галузей, дозволяє зробити загальні висновки щодо боротьби з корупцією – як соціальним явищем і запропонувати нові підходи до вирішення дослідницьких проблем. Науковцями виявлено, що існують недоліки в законодавчому забезпеченні боротьби з корупцією в державних інституціях. Адміністративно-правовий механізм запобігання та протидії корупційним діям у сфері владної діяльності можна розглядати як комплексну систему правових засобів, що складається із взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів. Складовими цього механізму є: 1) адміністративно-правові норми, спрямовані на запобігання та боротьбу з корупцією; 2) адміністративно-правові відносини, що виникають під час здійснення антикорупційної діяльності; 3) реалізація норм адміністративного права в контексті запобігання і протидії корупції. Що стосується функціональних аспектів цього механізму, то до них можна віднести: 1) акти застосування адміністративно-правових норм; 2) правову культуру та правову свідомість серед адміністративно-публічних працівників; 3) дотримання законності в діяльності органів влади [1; 4; 7-8].

Різнomanіття думок, представлених щодо організаційно-правових аспектів боротьби з корупцією в сфері управління та відсутність чіткого механізму для протидії цьому явищу, свідчить про складність проблеми, що потребує ґрунтовного дослідження. Тому важливо зосередити увагу на ключових напрямках: необхідністю глибше розуміти суть корупційних діянь у сфері публічного управління, окреслення заходів з їх запобігання, а також врахування факторів, що сприяють виникненню корупції і розвитку антикорупційної діяльності в країні. Водночас потрібно організувати й керувати процесом розробки ефективного механізму для запобігання та протидії корупційним діям у сфері державного управління, що включатиме

практичні заходи для боротьби з цим явищем.

У відповідності до Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20.06.2022 № 2322-IX, засади антикорупційної політики на відповідний період визначаються Верховною Радою України в Антикорупційній стратегії, яка затверджується законом (далі – Антикорупційна стратегія) [3]. Як результат правової політики держави, Антикорупційна стратегія має кілька особливостей. По-перше, Антикорупційна стратегія окреслює соціально-правові чинники, які визначаються як причини і передумови корупції у найважливіших сферах державного управління і господарювання України, а також визначає правові форми реакції держави на це. Такими сферами визначено функціонування системи судочинства, прокуратури та органів правопорядку, системи державного регулювання економіки, організацію митної справи та оподаткування, розвиток державного та приватного сектори економіки, сфери будівництва, земельних відносин та розвитку інфраструктури, сфери охорони здоров'я, освіти і науки, сфери соціального захисту. По-друге, примітною особливістю наповнення документу є юридична формалізація обов'язкових для реалізації організаційних і управлінських заходів, що вживаються державою задля запобігання корупції на рівні органів державної влади і місцевого самоврядування. Зокрема, це заходи щодо формування негативного ставлення до корупції, врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень та заборон, правил етичної поведінки, здійснення заходів фінансового контролю, забезпечення доброчесності політичних партій, виборчих кампаній, захист викривачів корупції. Такі заходи спрямовані на відвернення корупційних ризиків є профілактичними за характером і розраховані на мінімізацію їх негативних наслідків. По-третє, Антикорупційна стратегія відображає перелік управлінських заходів антикорупційної спрямованості, які прямо відповідають інтересам забезпечення національної безпеки (зокрема, незалежний аудит суб'єктів господарювання державного сектору економіки, які окреслюють стратегічне значення для економіки і безпеки держави, сфери закупівлі товарів, робіт або послуг, що відповідають потребам Збройних Сил України та інших складових сил безпеки і оборони, визначення ефективної моделі призначення на посади осіб, оплати їх праці, просування по службі та розгляду дисциплінарних скарг у системі правопорядку, унеможливлення конфлікту інтересів при розслідуванні правопорушень стосовно співробітників антикорупційних органів та ін.) [2-3].

Висновки. Таким чином, корупція є складним феноменом, що вимагає глибокого аналізу з різних аспектів: соціально-політичного, економічного, психологічного та правового. Це обтяжливе явище для демократичного суспільства, наслідком якого є стримування інвестицій, уповільненість соціально – економічного забезпечення (як військовослужбовців, так і цивільного населення) у стані викликів війни. Це одна з причин того, чому ця проблема привертає увагу міжнародних інституцій стосовно стану справ проблематики боротьби з корупцією. Для вітчизняної спільноти питання протидії корупції є актуальним як у внутрішньому вимірі, так і в контексті євроінтеграційних прагнень удосконалення правового регулювання протидії корупції державних інституцій України.

1. Гаман П. І. Антикорупційна державна політика: проблеми та перспективи розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 10. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1316>.

2. Закон України «Про національну безпеку України». Документ 2469-VIII, чинний, поточна редакція – Редакція від 24.01.2026, підстава – 4603-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

3. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322>.

4. «Про запобігання корупції:» Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України* 2014. № 49. Ст. 2056. Документ 1700-VII, чинний, поточна редакція – Ред. від 24.01.2026, підстава - 4603-IX.

5. Князєва О. В., Іжа М. М., Дядюра К. О., Пахомова Т. І., Домашевська К. О. Стійкість до небезпечних викликів: український та європейський контекст: навч. посібник. Одеса : НУ «Одеська політехніка», 2025. 175 с.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України № 392/2020. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

7. Серьогін С. М. Механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади / С. М. Серьогін, С. С. Серьогін // Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. праць Асоціації докторів наук з державного управління. 2010. № 1. С. 134-140.

8. Тарнавська В. М. Категорія «Правова політика» (історико-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 52. С. 48–51.

9. Управління персоналом в органах публічної влади: навч. посіб. / С. М. Серьогін, Є. І. Бородин, К. В. Комарова, Н. А. Липовська, Т. М. Тарасенко. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. 200 с. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F>.

10. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» Док. 5073-VI, чинний, поточна редакція – Ред. від 28.08.2025, підстава - 4196-IX URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text/>.

Ірина УМРИХІНА

завідувач кафедри
адміністративно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
НПУ Донецького державного
університету внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна),
доктор філософії, доцент

СИСТЕМНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Унаслідок ухвалення в жовтні 2014 року комплексу антикорупційних законів, які науковці вважають найбільш масштабною і системною реформою у відповідній сфері, в Україні було створено нормативну та інституційну базу для протидії корупції. Окрім ратифікації міжнародних договорів і стандартів у сфері боротьби з корупцією, затверджено низку стратегічних і планових документів: Антикорупційну стратегію на 2014–2017 роки, Антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки та Державну програму її реалізації на 2015–2017 роки. Проте аналіз практики їх впровадження свідчить про обмежену результативність: очікувані зміни у сфері зниження рівня корупції, впровадження стандартів доброчесності та підвищення прозорості державного управління не досягли бажаного рівня.

Ця ситуація зумовлена насамперед відсутністю стратегічного бачення й чіткого розуміння природи корупції як соціального явища, що ускладнює формулювання ефективних цілей та засобів протидії. Особливої уваги заслуговують наукові підходи до причин і чинників корупційної злочинності, серед яких: системні прорахунки в управлінні, недостатність інституційної спроможності, поширення ідеології правового нігілізму та всездозволеності.

Досягнення концептуальної цілісності антикорупційної політики можливе за умови: а) проведення глибокого аналізу стану корупції та корупційних ризиків із залученням спеціалізованих органів (НАБУ, САП, ВАКС) і науковців; б) розробки взаємопов'язаних антикорупційних програм на національному та регіональному рівнях з налагодженням належної координації; в) гармонізації тлумачення міжнародно-правових норм і антикорупційних стандартів для уникнення правових колізій та покращення міжнародної співпраці; г) урахування історичних, правових і ментальних особливостей національного контексту, що дозволить забезпечити наступність та ідеологічну обґрунтованість державної політики.

На практичному рівні реалізація антикорупційної стратегії стикається з такими проблемами:

- відсутність координації та конфліктність між органами влади, що унеможливорює системне застосування правових механізмів;
- недосконалість індикаторів ефективності: домінування кількісних показників (наприклад, кількість проваджень) не дозволяє оцінити глибину проблеми;
- відсутність політичної волі: реальні кроки часто зводяться до боротьби з побутовою корупцією та ігнорування системних проблем;
- брак наукового підходу: відсутня глибока аналітична оцінка, прогнозування ситуації та міждисциплінарна співпраця;
- недоліки в роботі спеціалізованих антикорупційних органів: дублювання функцій, конкуренція, неузгодженість дій;

- неефективна кадрова політика: відсутність кваліфікованих кадрів і слабка антикорупційна культура серед державних службовців;
- низький рівень міжнародної інституційної взаємодії, зокрема у сфері повернення активів [1].

Узагальнюючи, підвищення ефективності реалізації антикорупційної політики можливе лише за умови дотримання системного і комплексного підходу, впорядкування антикорупційної нормативної бази, активної участі наукової спільноти, посилення інституційної спроможності та наявності чіткої політичної волі.

1. Гаман П. І. Антикорупційна державна політика: проблеми та перспективи розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1316>.

Тетяна ХАБАРОВА

доцент кафедри державно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ПРИНЦИП ДОБРОЧЕСНОСТІ В СИСТЕМІ
АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ:
СВІТОГЛЯДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР**

Сучасний етап розвитку публічного управління в Україні засвідчує, що формально-правові механізми протидії корупції, попри їх нормативну деталізованість і системність, не забезпечують очікуваної ефективності без належного рівня правової культури та правової свідомості суб'єктів публічної адміністрації. Практика застосування антикорупційного законодавства демонструє, що наявність юридичних заборон і санкцій не усуває корупційні ризики автоматично, оскільки їх джерело часто має світоглядний характер. У зв'язку з цим принцип доброчесності потребує переосмислення – від формально закріпленої нормативної вимоги до фундаментальної характеристики правового світогляду публічного службовця.

Зауважимо, що в антикорупційному законодавстві України доброчесність визначена як один із принципів державної служби. Зокрема, Закон України «Про державну службу» закріплює її як спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та недопущення переважання приватного інтересу при здійсненні повноважень [2]. Такий підхід формує нормативний критерій належної поведінки, однак має переважно зовнішній регулятивний характер. Закон встановлює стандарт, але не гарантує його внутрішнього прийняття.

Водночас запропонована концепція виходить за межі формального розуміння доброчесності. Доброчесність доцільно визначати як прояв належного рівня світогляду, що корелює з відповідним рівнем правової культури та правової свідомості. У цьому контексті «належність» не є абстрактною моральною категорією, а визначається змістом чинного антикорупційного законодавства. Кожне корупційне правопорушення або правопорушення, пов'язане з корупцією, виступає індикатором неналежного рівня правосвідомості, оскільки свідчить про пріоритет приватного інтересу над публічним.

Таким чином, доброчесність і корупція перебувають у змістовній опозиції: корупція – це прояв деформації правового світогляду; доброчесність – це внутрішня інтерналізація правових норм і цінностей публічного інтересу.

З огляду на це доцільним є теоретико-правове переосмислення доброчесності як інтегральної характеристики правового світогляду особи.

У цьому контексті методологічно важливим є з'ясування суміжних категорій. Так, зокрема, «правова культура» охоплює систему знань, цінностей і поведінкових установок щодо права; «правосвідомість» відображає внутрішнє ставлення особи до законності та справедливості; «правовий світогляд» становить цілісну систему переконань щодо ролі права та пріоритету публічного інтересу в організації суспільних відносин. У такому розумінні доброчесність постає проявом належного рівня правового світогляду, що відповідає вимогам

антикорупційного законодавства та забезпечує внутрішній пріоритет публічного інтересу над приватним.

Запропонована позиція дозволяє зробити важливий теоретичний висновок: нормативне закріплення принципу доброчесності є лише зовнішнім регулятором поведінки, тоді як його реальна ефективність залежить від рівня сформованості правового світогляду. Без внутрішнього прийняття цінностей верховенства права принцип доброчесності ризикує залишитися декларативною вимогою.

У зв'язку з цим пропонуємо доброчесність розуміти як прояв належного рівня світогляду, що відповідає вимогам чинного антикорупційного законодавства та відображає сформовану правову культуру і правову свідомість особистості. Вона протиставляється корупції не лише як юридична категорія, а як ціннісна альтернатива, що забезпечує пріоритет публічного інтересу. Саме тому принцип доброчесності, попри його нормативне закріплення, має ґрунтуватися насамперед на освіті, вихованні та системному формуванні правової культури й правової свідомості як основи антикорупційної стійкості держави.

1. Белов Д. М., Белова М. В. Доброчесність в органах державної влади як елемент правової ідеології сучасного суспільства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. Вип. 86(5). С. 213-217.

2. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/889-19>.

Ірина ГРЕБЕНЕНКО

старший викладач кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМАТИКА ПРОЯВІВ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ТА МЕХАНІЗМ ЇХ ВИРІШЕННЯ ПРИ ОФОРМЛЕННІ ВІДСТРОЧКИ ВІД МОБІЛІЗАЦІЇ

Корупційні прояви в будь якій сфері завжди суттєво впливають на законність і демократичні основи держави. В умовах війни, в яких вже більше чотирьох років перебуває наша держава, загальна мобілізація є першочерговим завданням. Питання мобілізації й справедливого доступу до відстрочки є постійно актуальним та потребує вивчення через зміни в законодавстві та не визначеного чіткого переліку документів. Ефективність мобілізаційної процедури прямо впливає на обороноздатність держави та суспільну довіру до державних інститутів. Корупційні ризики при наданні відстрочки від мобілізації обумовлені дискреційними повноваженнями Територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК та СП) та не врегульованими належним чином процедурами і браком прозорості [4]. В першу чергу постають питання щодо основних корупційних проявів, зокрема таких, як хабарництво за незаконне оформлення документів, підrobка медичних висновків або довідок про догляд.

Відстрочка від призову на військову службу під час мобілізації регулюється Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» № 3543-ХІІ від 21.10.1993 (далі – Закон №3543-ХІІ) [5]. Так, статтею 23 Закону №3543-ХІІ визначено коло осіб, які не підлягають призову під час мобілізації на підставі законних підстав, як то бронювання; догляд за дітьми, за хворою дружиною (чоловіком); навчання, стан здоров'я та інших.

Постановою Кабінету Міністрів України № 560 від 16.05.2024 затверджено «Порядок подання через центри надання адміністративних послуг із використанням засобів Єдиного державного вебпорталу електронних послуг заяв про надання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період» (далі – Порядок). Перевірка та оформлення підстав для відстрочки здійснюється територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки (Центральним управлінням або регіональними органами), за даними Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів.

Отже, жодний орган, навіть суд, за результатами розгляду позовної заяви не має

повноважень надати особі відстрочку. Посадові особи ТЦК та СП за період дії воєнного стану в Україні набули широкої можливості для суб'єктивної оцінки документів, які призводять до «прямих вимог» або надходження пропозицій від громадян щодо неправомірної вигоди за «позитивне» вирішення питання про відстрочку, оскільки на законодавчому рівні не вирішено питання зі складністю процедури, відсутністю врегульованих чітких термінів, що впливає на затягування розгляду заяв.

За результатами аналізу основних проявів корупційних ризиків, в загальнодоступних мережах інтернет, під час оформлення відстрочки від мобілізації, виявлено фактичні схеми зловживань з боку посадових осіб. Аналіз Національного агентства з питань запобігання корупції вказує на такі ризики у діяльності військово-лікарських комісій (ВЛК). Існує цілий шквал скандалів щодо відкриття кримінальних проваджень відносно співробітників ВЛК, які в одній схемі зі співробітниками ТЦК та СП здійснюють підробку медичних висновків про непридатність або обмежену придатність до військової служби, які в свою чергу спрямовуються на розгляд комісії щодо вирішення питання про надання відстрочки. Вважаємо, що причиною корупційних ризиків перш за все є відсутність детальної чіткої процедури визначення підстав та термінів відстрочки, а також недостатня цифровізація процесів. Це створює цілий «плацдарм» для «сірого» вирішення питань.

На даний час Міністерство оборони України займається трансформацією мобілізаційної системи задля уникнення бюрократії та фізичного контакту між особами [2]. У 2025 році процес відстрочки переведено у застосунок «Резерв+» та ЦНАПи. За даними Міноборони України, 80 % відстрочок, зокрема для студентів, багатодітних батьків та людей з обмеженими можливостями, продовжується автоматично після перевірки реєстрів. Із повноцінним запуском та наповненням електронного реєстру військовозобов'язаних «Оберіг» ситуація набуває змін, оскільки кардинально змінилася. Заяви про отримання відстрочки можуть бути подані онлайн, що надає можливість виключити спілкування з представниками ТЦК та СП та зменшити корупційні ризики в сфері мобілізації. Оскільки через «Оберіг» державні установи мають доступ до даних податкової, міграційної служби, РАГСів та інших реєстрів, які надають змогу бачити всю необхідну інформацію задля вирішення питання щодо відстрочки. Так, на сьогодні визначено вже сім категорій осіб, які можуть отримати відстрочку онлайн, зокрема такі, як: батьки, які самостійно виховують дитину до 18 років; учителі шкіл; особи, які виховують тяжкохвору дитину без інвалідності; особи, які доглядають за тяжкохворим членом сім'ї; опікуни особи, визнаної недієздатною.

Проте все ще залишається відкритим питання щодо корупційних ризиків під час проходження ВЛК, оскільки на даний час існує суб'єктивність оцінки підстав, тобто членів комісії без єдиного стандартного переліку критеріїв під час складання медичних висновків. На нашу думку, можливе введення антикорупційного аудиту щодо регулярної перевірки справ про надання відстрочок за станом здоров'я.

Корупційні ризики в процесі оформлення відстрочки від мобілізації ґрунтуються на неузгоджених процедурах, суб'єктивності оцінки та недостатній цифровізації процесів.

З урахуванням вищевикладеного можна дійти висновку, що дієвим механізмом від проявів корупції може бути її висвітлення та встановлення чіткого порядку обігу документів, що спрощує процедуру отримання/подання їх та зменшує суб'єктивний вплив від посадових осіб. А також встановити прозорість роботи комісій із залученням громадськості та/або представників адвокатури, ввести на законодавчому рівні публічний звіт про кількість відстрочок по категоріях. Серед цього і мотивація рішень уповноважених комісій, що вплине на зменшення непрозорих домовленостей.

1. Вимагав гроші за відстрочку від мобілізації: Національна поліція України (МВС) (21.02.2024). URL: <https://mvs.gov.ua/en/news/vimagav-grosi-za-vidstrochu-vid-mobilizaciyi-na-poltavshhini-vikrito-posadovcia-viiskkomatu>.

2. Міноборони змінює порядок оформлення відстрочок: автоматизація, прозорість, Резерв+, без довідок. Інформаційний лист. Офіційний сайт Міністерства оборони України. URL: <https://mod.gov.ua/news/minoboroni-zminyuye-poryadok-oformlennya-vidstrochok-avtomatizacziya-prozorist-rezerv-bez-dovidok>.

3. Обшуки у очільниці ВЛК на Дніпропетровщині: СБУ виявила \$300 тисяч. Юридична газета. URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/obshuki-u-ochilnici-vlk-na-dnipropetrovshchini-sbu-viyavila-300-tisyach-.html>.

4. Питання проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період : постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2024 №560// База даних

«Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-%D0%BF#Text>.

5. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 № 3543-ХІІ // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/3543-12> (дата звернення: 11.01.2026).

6. Результати роботи НАЗК за 2025 рік: розбудова доброчесності у сфері оборони та безпеки: НАЗК, аналітична інформація. URL : <https://nazk.gov.ua/uk/rezultaty-diynalnosti-nazk-za-2025-rik-rozbudova-dobrochesnosti-u-sferi-oborony-ta-bezpeky/>.

Олександр НЕКЛЕСА
старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В останні роки окремі закупівлі у сфері оборони та безпеки спричинили широкий суспільний резонанс. Зокрема, Запорізький обласний територіальний центр комплектування та соціальної підтримки здійснив оборонну закупівлю послуг з організації авіап перевезень на суму 333 020 274 грн з ПДВ. Інформація про укладений договір оприлюднена в електронній системі публічних закупівель Prozorro [1].

Закупівля передбачає забезпечення прибуття в Україну кандидатів на військову службу з числа іноземців та осіб без громадянства, які прибувають з територій інших держав з метою вступу до лав Збройних Сил України. Предметом договору визначено комплексну послугу з авіап перевезення, класифіковану за кодом ДК 021:2015: 63510000-7 — послуги туристичних агентств та супутні послуги. Виконання договору заплановане до 31 грудня 2026 року [2].

Важливо, що йдеться не лише про безпосередні авіап ерельоти. Комплекс послуг включає оформлення документів, що посвідчують особу, підготовку віз та проїзних документів, страхування, логістичний супровід, а також організацію харчування і проживання на відповідних етапах маршруту.

Підставою для виконання зобов'язань підрядником є запит (заявка) замовника, форма якого визначена в укладеному договорі. Запит повинен містити: маршрут перевезення; перелік необхідних послуг; інформацію про особу, що направляє запит; терміни надання послуг; бронювання та оформлення проживання. Разом з тим, виконавець зобов'язаний надати відповідь на запит у день його отримання, надіславши її електронною поштою або іншим погодженим способом. І тому, оплата здійснюється тільки за фактично надані послуги шляхом перерахування коштів на рахунок підрядника протягом 5 робочих днів після підписання акту приймання-передачі послуг уповноваженими представниками сторін. Датою оплати вважається зарахування коштів на рахунок виконавця (підрядника).

Забезпечуючи власні потреби, замовник застосував неконкурентну процедуру закупівлі, посилаючись на підпункт 23 пункту 13 постанови Кабінету Міністрів України № 1178 [3]. Зазначена норма дозволяє укладення прямих договорів в умовах воєнного стану у випадку наявності обґрунтованої оборонної необхідності.

Водночас улітку 2025 року суспільну дискусію викликала інша закупівля — оголошений Національною гвардією України тендер на придбання 5 тисяч протиударних щитів. Одна з військових частин у Сумській області планувала спрямувати 30,7 млн грн на засоби для забезпечення охорони громадського порядку, тоді як загальна вартість відповідного обладнання становила близько 54 млн грн.

Оприлюднення цієї інформації відбулося на тлі активізації бойових дій рф у Сумській області, що спричинило хвилю критики в суспільстві. Частина громадськості поставила під сумнів доцільність придбання засобів, які традиційно застосовуються під час масових заходів. Після суспільного резонансу представники Національної гвардії повідомили про скасування процедури, а відповідні торги в системі Prozorro були анульовані посилаючись на відповідні норми Закону України «Про публічні закупівлі» [4].

Отже, наведені приклади демонструють специфіку здійснення оборонних закупівель у період воєнного стану, а також їхню підвищену чутливість до суспільної оцінки та публічного контролю. Такі приклади демонструють, що оборонні закупівлі в умовах воєнного стану потребують високого рівня прозорості, планування та контролю. Вони включають не лише безпосереднє постачання або послуги, а й комплексну логістику, супровід, страхування та організацію проживання. Використання системи Prozorro та чітких процедур подання заявок і розрахунків забезпечує ефективне і законне виконання договорів, а також гарантує суспільний доступ до інформації про транзакції, що підвищує довіру громадськості до використання державних коштів. Суспільний резонанс, як у випадку з закупівлею протиударних щитів, показує, що публічний контроль та обґрунтованість витрат є ключовими для збереження довіри суспільства.

Отже, сучасна практика оборонних закупівель в Україні свідчить про необхідність збалансованого підходу між оперативністю, ефективністю та прозорістю, що особливо актуально під час воєнного стану.

1. Prozorro. Платформа електронних закупівель в Україні. URL : <https://digitalstate.gov.ua/projects/govtech/prozorro>.

2. TSN. Запорізький обласний ТЦК витратить понад 333 млн грн на авіап перевезення. URL : <https://tsn.ua/ukrayina/zaporizkyu-oblasnyu-tsk-vytratyt-ponad-333-mln-hrn-na-aviaperevezennia-3012881.html>.

3. Постанова Кабінету Міністрів України №1178 від 12.10.2022 р. «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг на період дії правового режиму воєнного стану». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/1178-2022-%D0%BF>.

4. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 року № 922-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>.

Віталій НІКОЛАЄНКО

викладач кафедри спеціальних
поліцейських дисциплін та базової
загальновійськової підготовки

Олексій НАЗАРОВ

старший викладач кафедри
спеціальних поліцейських дисциплін
та базової загальновійськової
підготовки Сумської філії ХНУВС
(м. Суми, Україна)

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ
І КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ
КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ**

Корупція в Україні залишається гострою соціально-правовою проблемою, що потребує комплексних механізмів реагування з боку держави.

Антикорупційне законодавство України передбачає багаторівневу систему юридичної відповідальності, в межах якої адміністративно-правові та кримінально-правові механізми відіграють різну, але взаємодоповнювальну роль. Порівняльний аналіз цих механізмів дає змогу виявити як їхні функціональні переваги, так і системні проблеми правозастосування.

Адміністративно-правові заходи протидії корупції мають переважно превентивний і регулятивний характер. Вони спрямовані на запобігання виникненню корупційних ризиків шляхом установлення обмежень, заборон та обов'язків (фінансовий контроль, врегулювання конфлікту інтересів, обмеження щодо сумісництва тощо). Ключовим суб'єктом реалізації цих заходів є НАЗК, діяльність якого орієнтована на адміністративний контроль і моніторинг.

Однак кримінально-правові механізми мають карально-репресивну спрямованість та застосовуються у випадках, коли корупційні діяння набувають значного ступеня суспільної небезпеки. Метою кримінального переслідування є не лише покарання винних осіб, а й формування загальносоціального ефекту стримування корупції шляхом демонстрації

невідворотності кримінальної відповідальності.

В адміністративно-правових провадженнях доказування зосереджується переважно на формальному встановленні факту порушення законодавчих вимог (неповідомлення про конфлікт інтересів, несвоєчасне подання декларації тощо). Це спрощує процедуру притягнення до відповідальності, однак водночас зумовлює критику щодо формалізму та відсутності реального корупційного змісту в окремих справах, що підтверджується судовою практикою.

Кримінально-правовий механізм, навпаки, характеризується високими стандартами доказування, особливо щодо встановлення суб'єктивної сторони злочину. Практика Вищого антикорупційного суду засвідчує, що доведення умислу та корисливого мотиву є однією з ключових проблем у справах про корупційні злочини, що призводить до тривалих строків судового розгляду та значної кількості виправдувальних вироків або закриття проваджень.

Однією з найбільш дискусійних проблем є межа між адміністративною та кримінальною відповідальністю за корупційні правопорушення. У низці випадків одні й ті самі дії можуть підпадати під ознаки адміністративного правопорушення або кримінального правопорушення залежно від оцінки розміру шкоди, характеру вигоди чи суб'єктивного ставлення особи до вчиненого.

Така ситуація створює ризики порушення принципу правової визначеності та відкриває можливості для вибіркового правозастосування. В умовах воєнного стану, коли дискреційні повноваження посадових осіб істотно розширюються, зазначена проблема набуває особливої актуальності та потребує чіткого законодавчого врегулювання.

Адміністративно-правовий механізм реалізується переважно через діяльність НАЗК, тоді як кримінально-правовий – через систему НАБУ, САП і ВАКС. Незважаючи на формальне розмежування повноважень, на практиці спостерігається фрагментарність інституційної взаємодії, що ускладнює формування єдиної антикорупційної політики.

Порівняльний аналіз показує, що адміністративно-правові заходи є більш оперативними, але менш ефективними з точки зору реального зниження рівня корупції, тоді як кримінально-правові – більш суспільно значущими, але складними в реалізації та ресурсомісткими.

Порівняльний аналіз адміністративно-правових і кримінально-правових механізмів протидії корупції свідчить про необхідність їх системної узгодженості. Адміністративне право повинно виконувати функцію раннього виявлення та нейтралізації корупційних ризиків, тоді як кримінальне право – забезпечувати адекватну реакцію держави на найбільш небезпечні прояви корупції. Відсутність чіткого балансу між цими механізмами знижує загальну ефективність антикорупційної політики України.

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII (зі змін. і допов.).

2. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X (зі змін.).

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змін.).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (Редакція станом на 01.08.2025).

6. Методичні рекомендації Національного агентства з питань запобігання корупції від 12.01.2024 № 2 щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» (онлайн).

7. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220.

Юрій ФРАНЧУК

науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з питань інноваційного
забезпечення розвитку
спроможностей Національної
гвардії України Київського
інституту Національної гвардії
України (м. Київ, Україна)

БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У роботі досліджено правові та організаційні засади боротьби з корупцією як складової забезпечення національної безпеки й оборони України в умовах воєнного стану.

Проведено системний аналіз чинного національного антикорупційного законодавства, зокрема Закону України «Про запобігання корупції», положень Кримінального кодексу України щодо корупційних злочинів та підзаконних актів, що регламентують діяльність органів системи Міністерства внутрішніх справ України, а також міжнародних стандартів, таких як Конвенція ООН проти корупції та рекомендації GRECO. Особлива увага приділена практичним механізмам запобігання корупційним ризикам у секторі безпеки й оборони: контролю державних та оборонних закупівель, моніторингу використання бюджетних коштів і міжнародної допомоги, перевірці достовірності електронних декларацій, внутрішньому аудиту діяльності персоналу та формуванню антикорупційної культури серед службовців. Аналіз показав, що ефективність цих заходів залежить від активної ролі ключових підрозділів МВС — Департаменту внутрішньої безпеки, підрозділів Національної поліції та структур внутрішнього контролю — а також від координації з іншими антикорупційними органами та міжнародними партнерами. Водночас у воєнний час зберігаються ризики непрозорості процедур, обмежених ресурсів для контролю та посилення корупційного тиску на оборонні процеси, що підкреслює необхідність удосконалення механізмів внутрішнього контролю та навчання персоналу [1, с. 16].

В умовах збройної агресії проти України протидія корупції набуває значення одного з ключових елементів державної політики у сфері національної безпеки. Корупція розглядається як системна загроза обороноздатності держави та ефективності функціонування сектору безпеки й оборони [2, с. 9].

Відповідно до статті 17 Конституції України захист суверенітету й територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави [3, с. 141].

Базовим нормативно-правовим актом у сфері запобігання корупції є Закон України «Про запобігання корупції», який визначає систему спеціально уповноважених суб'єктів, механізми фінансового контролю, врегулювання конфлікту інтересів та заходи юридичної відповідальності. Кримінально-правові засоби реагування передбачені у Кримінальному кодексі України, зокрема статтями щодо зловживання владою або службовим становищем, одержання неправомірної вигоди і службового підроблення [4, с. 113].

Інституційну основу антикорупційної системи України становлять Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура та Вищий антикорупційний суд. Їх діяльність спрямована на формування доброчесності публічної служби, забезпечення невідворотності відповідальності та підвищення прозорості державного управління [5, с. 14].

Міжнародні дослідження підтверджують зростання корупційних ризиків у сфері публічних закупівель під час кризових ситуацій і надзвичайних режимів [6, р. 635–658].

Міжнародні стандарти у сфері протидії корупції закріплені у Конвенції ООН проти корупції та Кримінальній конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією. Виконання цих міжнародних зобов'язань є важливою умовою реалізації євроінтеграційного курсу України та отримання міжнародної фінансової й оборонної підтримки [7, р. 1–19].

Європейська Комісія у звітах та рекомендаціях щодо прогресу України у виконанні Копенгагенських критеріїв підкреслює, що Україна має посилювати антикорупційні механізми, зокрема шляхом подальшої адаптації національного законодавства до стандартів ЄС, удосконалення системи контролю за публічними закупівлями та забезпечення

ефективної боротьби з корупцією у секторі безпеки й оборони [8, р. 5].

В умовах правового режиму воєнного стану, визначеного Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [9, с. 12], органи сектору безпеки й оборони, включаючи структури системи МВС України, здійснюють діяльність в особливих умовах підвищених корупційних ризиків.

Водночас, відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» [10], корупція визначена як одна з реальних загроз національній безпеці, що підкреслює важливість ефективних антикорупційних заходів у секторі безпеки й оборони.

Для системи МВС України в умовах воєнного стану пріоритетними напрямками залишаються:

- удосконалення внутрішнього контролю та системи управління ризиками;
- цифровізація процедур і мінімізація дискреційних повноважень посадових осіб;
- підвищення рівня правової культури та антикорупційної освіти курсантів і працівників;
- забезпечення ефективної взаємодії з громадянським суспільством та міжнародними партнерами [1, с. 19].

Отже, боротьба з корупцією в умовах воєнного стану є невід’ємною складовою механізму забезпечення національної безпеки. Її результативність безпосередньо впливає на обороноздатність держави, довіру суспільства, стабільність функціонування сектору безпеки й оборони та міжнародний авторитет України [5, с. 15].

1. Бусол О. Ю. Антикорупційна політика України в умовах воєнного стану: проблеми реалізації та перспективи вдосконалення. *Юридична наука*. 2023. № 3. С. 15–22.
2. Калюжний Р. А., Гаврилюк Р. О. Забезпечення доброчесності в секторі безпеки і оборони України в умовах збройної агресії. *Право і безпека*. 2022. № 4 (87). С. 9–16.
3. Конституція України: основний Закон України. *Відомості Верховної Ради України*, 1996. – № 30. – С. 141.
4. Мельник М. І. Кримінально-правові засоби протидії корупції в умовах воєнного стану. *Підприємництво, господарство і право*. 2024. № 1. С. 112–118.
5. Трепак В. М. Корупція як загроза національній безпеці України: сучасний стан та механізми протидії. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 2. С. 7–15.
6. Fazekas M., Tóth B. J. Corruption risks in public procurement during crises: evidence from COVID-19 emergency spending. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 2022. Vol. 28, No. 4. P. 635–658.
7. Kubbe I., Engelbert A. Corruption and security governance in times of war. *Global Crime*. 2023. Vol. 24, No. 1. P. 1–19.
8. European Commission. 2025 Communication on Enlargement: Ukraine Progress Report. Brussels, 2025. P. 5.
9. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389–VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2015. № 36. С. 12.
10. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2018. № 39.

Олена ШИШКАРЬОВА

старший викладач кафедри
адміністративно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності НПУ
Донецького державного університету
внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ, ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА, ЯК ЧИННИКИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах воєнного стану в Україні актуалізується потреба у зміцненні довіри до судової системи та підвищенні політичної відповідальності органів влади. Одним із можливих шляхів вирішення цієї проблеми є впровадження ефективних механізмів забезпечення прозорості, відкритості й підзвітності державного управління.

Першочерговим кроком у цьому напрямі є створення незалежного органу громадського нагляду, сформованого на конкурсній основі з представників громадськості. Такий орган здійснюватиме контроль за діяльністю органів влади, моніторинг антикорупційної ситуації, публікуватиме аналітичні звіти та рекомендації. Залучення міжнародних партнерів до підтримки цього органу посилить його авторитет як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні [1, с. 10].

Доцільним є також впровадження фінансових санкцій щодо політичних партій, які не дотримуються антикорупційних зобов'язань, що може включати обмеження державного фінансування у разі прийняття рішень, які суперечать принципам доброчесності. Додатковим інструментом має стати створення міжнародних комісій для аудиту дій українських органів влади на відповідність міжнародним стандартам.

Важливою умовою підвищення довіри є також реформа судової системи. Незважаючи на сподівання суспільства на справедливе правосуддя, практика демонструє значні проблеми: затягування розгляду справ, ухилення корупціонерів від відповідальності та еміграція підозрюваних за кордон. Такий стан речей суттєво знижує довіру до судочинства.

Особливу увагу варто приділити корупційним ризикам у медичній і військовій сферах, зокрема у діяльності військово-лікарських комісій, організації виїзду військовозобов'язаних за кордон, а також забезпеченні медичних послуг. Ці сфери мають ключове значення для національної безпеки, однак залишаються вразливими до корупції. Їх взаємозв'язок вимагає комплексного підходу до аналізу та протидії [2].

Цифровізація державного управління розглядається як ефективний засіб у боротьбі з корупцією. Використання цифрових платформ для надання публічних послуг підвищує прозорість процедур, зменшує вплив людського чинника і розширює можливості для громадського нагляду [3].

Фінансова безпека України також потребує переосмислення. В умовах воєнного стану основними джерелами бюджету стали податкові надходження та міжнародна допомога. Це зумовлює потребу у розробці стратегії раціонального витрачання коштів, активізації місцевих бюджетів та посилення контролю за державними витратами у секторі оборони. Створення незалежного органу контролю за військовими витратами може значно підвищити ефективність їх використання.

Аналіз реалізації Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки свідчить про часткову реалізацію передбачених заходів, зокрема у сфері запобігання конфлікту інтересів і дотримання етичних стандартів. Проте механізми притягнення до відповідальності залишаються недостатньо дієвими.

Корупція, зокрема в умовах війни, має глибокі соціальні, економічні та політичні наслідки. Вона підриває міжнародний імідж України, знижує довіру до влади, сприяє тінізації економіки та гальмує інституційний розвиток. У зв'язку з цим формування єдиної, послідовної та інтегрованої антикорупційної політики має бути пріоритетом державної стратегії, а її реалізація – спільним завданням органів влади, громадськості та міжнародних партнерів.

У підсумку, посилення антикорупційної політики в умовах воєнного стану має передбачати: створення ефективних механізмів громадського та міжнародного контролю, зміцнення судової системи, цифровізацію управління, підвищення прозорості у фінансовій сфері та формування високої культури доброчесності як серед посадовців, так і серед громадян.

1. Абдуллаєв В. А. Роль громадянського суспільства у запобіганні і протидії корупції. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 3. С. 5–13. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2023/15.pdf.

2. Гришко В. І., Лисий В. І. Воєнний стан як чинник зростання корупції в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/12/90.pdf>.

3. Kobets Y., Diakur M., Kyslyi A., Shulga M., Toropchyna I. The Influence of the Digital State on Preventing and Detecting Corruption in Ukraine. *Theoretical and Practical Research in the Economic Fields*. 2024. Volume 15, Issue 2 Special issue, P. 365 – 374.

Іван КОПИЛЬЦОВ

аспірант кафедри адміністративного
та кримінального права

Науковий керівник:

Юлія ЖИВОВА

доцент кафедри адміністративного
і кримінального права
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ

Корупція є однією з найбільш серйозних загроз розвитку демократичної держави, функціонування інститутів публічної влади та забезпечення верховенства права. У сучасних умовах боротьба з корупцією набуває глобального характеру, що зумовило формування міжнародних правових стандартів у цій сфері. Для України імплементація міжнародних антикорупційних стандартів є важливою складовою європейської інтеграції та реформування державного управління. Тому антикорупційний фарватер відіграє вкрай важливу роль у існуючій парадигмі публічно-правових відносин для нашої Держави.

Базовим міжнародним документом є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, ухвалена у 2003 році. Документ визначає комплекс заходів щодо запобігання корупції, криміналізації відповідних правопорушень, міжнародного співробітництва та повернення активів.

Конвенція встановлює обов'язок держав створювати спеціалізовані органи із запобігання корупції, впроваджувати кодекси етики публічних службовців, системи фінансового контролю та декларування доходів. Україна ратифікувала цей документ у 2006 році, що стало підґрунтям для формування нової антикорупційної політики.

Таким чином, цей документ виступає основою для створення спеціалізованих органів для запобігання корупційним правопорушенням та формування комплексної державної політики у сфері протидії корупції, що включає превентивні механізми, кримінально-правові заходи, міжнародне співробітництво й забезпечення прозорості та підзвітності діяльності органів публічної влади.

Важливим регіональним актом є Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією, яка визначає мінімальні стандарти криміналізації корупційних правопорушень та міжнародної співпраці. Моніторинг виконання зобов'язань здійснює GRECO, що надає державам рекомендації щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Тобто, Конвенція передбачає криміналізацію як активного, так і пасивного хабарництва, зловживання впливом, підкупу в приватному секторі, а також відповідальність юридичних осіб за корупційні правопорушення. Даний документ встановлює вимоги щодо забезпечення ефективних, пропорційних і стримувальних санкцій та посилення міжнародного співробітництва у сфері розслідування та переслідування корупційних злочинів.

Суттєву роль відіграють стандарти Organisation for Economic Co-operation and Development, зокрема OECD Anti-Bribery Convention, спрямована на боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних економічних відносинах [3]. Зокрема, OECD розробила рекомендації щодо забезпечення доброчесності публічної служби та управління корупційними ризиками. Узагальнюючи, особливістю стандартів OECD є їх спрямованість на забезпечення належного корпоративного управління, прозорості фінансової звітності та ефективного внутрішнього контролю в приватному секторі.

Універсальна роль вищезазначених документів створює систему принципів, що визначає їх обов'язковість:

- превентивний характер антикорупційної політики;
- прозорість діяльності органів влади;
- незалежність спеціалізованих органів;

- невідворотність відповідальності;
- міжнародне співробітництво та повернення активів.

Зазначені принципи актуалізують значення стосовно формування системи фінансового контролю, декларування майна та врегулювання конфлікту інтересів з метою забезпечення транспарентності та відкритості. Оскільки зазначені чинники виступають головними передумовами запобігання та протидії корупції.

Відповідно до завдання запобігання, протидії корупції та в межах виконання міжнародних зобов'язань – тому в Україні створено систему спеціалізованих антикорупційних органів:

- Національне антикорупційне бюро України;
- Спеціалізована антикорупційна прокуратура;
- Національне агентство з питань запобігання корупції;
- Вищий антикорупційний суд.

Створення зазначених державних органів відповідає вимогам міжнародних стандартів щодо незалежності та спеціалізації антикорупційних органів.

Важливим кроком стало прийняття Закону України «Про запобігання корупції», яким запроваджено систему електронного декларування, механізми запобігання конфлікту інтересів та антикорупційні програми в органах влади. Активну роль у гармонізації законодавства відіграє Верховна Рада України.

Міжнародні оцінки GRECO та OECD засвідчують прогрес України, однак вказують на необхідність подальшого зміцнення інституційної незалежності та забезпечення реальної невідворотності покарання.

Попри значні досягнення, існують проблеми практичної реалізації міжнародних стандартів, зокрема політичний вплив на антикорупційні органи, складність доведення корупційних злочинів та недостатній рівень правової культури. Подальше вдосконалення механізмів запобігання корупції потребує системного підходу та послідовного виконання міжнародних зобов'язань.

Таким чином, міжнародні стандарти запобігання корупції формують універсальну систему правових механізмів протидії корупції. Україна здійснила суттєві кроки у напрямі їх імплементації, створивши спеціалізовані органи та адаптувавши законодавство до міжнародних вимог. Водночас подальший прогрес залежить від ефективності правозастосування, стабільності інституцій та дотримання принципу верховенства права. Наразі послідовне запобігання, протидія та викорінення корупції в Україні як соціального явища має стати стратегічною метою не лише держави, а кожного громадянина. Оскільки саме від несприйняття, нульової толерантності до корупції на побутовому рівні залежить її існування на більших вищих ешелонах та взагалі євроінтеграційний шлях України, стратегічною метою якого є набуття повноправного членства в Європейському Союзі.

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

2. Council of Europe. Criminal Law Convention on Corruption : European treaty. Strasbourg : Council of Europe, 1999. 15 p. URL : <https://rm.coe.int/168007f3f5>.

3. Organisation for Economic Co-operation and Development. Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions : international treaty. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/205/205.en.pdf>.

4. United Nations. United Nations Convention against Corruption : international treaty. New York : United Nations, 2004. 41 p. URL: https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf.

Ніка БАБЕНКО

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга КУЛІНІЧ

завідувач кафедри теорії держави та
права Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ЗАСАДИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Корупція є однією з найсерйозніших перешкод на шляху демократичного розвитку, економічного зростання та забезпечення верховенства права в сучасному світі. Це явище підриває довіру громадян до державних інституцій, спотворює ринкові механізми, створює нерівні умови для ведення бізнесу та перешкоджає ефективному використанню публічних ресурсів. Для України питання боротьби з корупцією набуло особливої актуальності як ключова передумова успішної євроінтеграції та побудови справді демократичної правової держави.

Орієнтири антикорупційної політики формуються на основі міжнародних нормативних актів, які визначають комплексний підхід до запобігання та протидії корупційним проявам. Міжнародні засади формування антикорупційної політики ґрунтуються на низці фундаментальних документів, серед яких центральне місце належить Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, ухваленій наприкінці 2003 року. Її положення передбачають розвиток міжнародної взаємодії, обмін інформацією, повернення незаконно виведених активів і посилення інституційної спроможності держав [1]. До цього переліку додаються й інші міжнародні стандарти, які акцентують на криміналізації корупційних діянь у транскордонних економічних відносинах, визначають обов'язок країн удосконалювати нагляд за публічним сектором та запроваджувати ефективні санкції. Їх об'єднує спільна система принципів, серед яких прозорість, відповідальність, підзвітність, незалежність органів влади та гарантії захисту осіб, що повідомляють про корупцію.

Важливість міжнародних засад зумовлена транснаціональною природою корупції, яка проявляється у переміщенні активів через кордони, використанні офшорних схем, складних мереж пов'язаних компаній та інших механізмів уникнення контролю. За таких умов національні інструменти не можуть повністю забезпечити ефективний вплив. На відміну від локальних норм, міжнародні угоди створюють єдиний правовий простір, що дозволяє встановлювати дієві канали співпраці, проводити екстрадицію, здійснювати взаємну правову допомогу та координувати спільні розслідування. Ратифікація відповідних документів зобов'язує державу впроваджувати їхні положення, навіть якщо її власна правова система перебуває у стані реформування або потребує модернізації. У такий спосіб міжнародні стандарти виступають каталізатором внутрішніх змін та орієнтиром для національних законодавців.

Національна антикорупційна політика України ґрунтується на широкому законодавчому масиві, що охоплює норми кримінального, адміністративного, цивільного права, правила державної служби, стандарти доброчесності й етичної поведінки, системи декларування доходів та контролю за публічними ресурсами [2, с. 438]. Центральним нормативним актом є Закон України «Про запобігання корупції», який визначає превентивні та контрольні інструменти, механізми запобігання конфлікту інтересів, порядок фінансового контролю та інші елементи системи прозорості [3]. Важливе значення мають і міжнародні конвенції, ратифіковані Україною, які є частиною внутрішньої правової системи та забезпечують єдність національної і міжнародної політики у цій сфері.

Інституційна структура антикорупційної системи України включає органи, відповідальні за превенцію, розробку стратегій, контроль за дотриманням вимог законодавства та проведення розслідувань. До ключових елементів належать орган, що

забезпечує моніторинг доброчесності й фінансового контролю, та спеціалізоване бюро, яке проводить досудове розслідування щодо корупційних злочинів. Окреме місце посідає судова вертикаль, яка розглядає відповідні справи та забезпечує невідворотність покарання. Разом вони формують систему, що діє як на превентивному, так і на реактивному рівні, забезпечуючи комплексність державної політики.

Основні принципи національної антикорупційної політики базуються на прозорості, відкритості інформації, підзвітності посадових осіб та обов'язковості декларування активів. Важливе місце займає концепція превенції, яка передбачає усунення умов для зловживань через цифровізацію послуг, зменшення контактів між громадянами та чиновниками, уніфікацію процедур і мінімізацію дискреційних повноважень. Комплексність політики вимагає координації дій у різних секторах – від державного управління та судочинства до фінансів, політичних партій та місцевого самоврядування. Значну роль у забезпеченні доброчесності відіграє громадськість, яка здійснює моніторинг, аналіз інформації, контроль за публічними процесами та викриває порушення.

Отже, аналіз національних та міжнародних засад антикорупційної політики дозволяє сформулювати комплексне розуміння сучасних підходів до боротьби з корупцією та оцінити перспективи їх реалізації в Україні.

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 31.10.2003. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

2. Машковська Л. В., Авраменко О. О. Міжнародні стандарти антикорупційної діяльності та їх імплементація в національне законодавство. *Право і суспільство*, 2025. Номер випуску 2. С. 435–440.

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 49, ст. 2056. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

Олександр БАРАННИК

студент ННІ права
та інноваційної освіти

Научний керівник

Вадим ЧАЛИК

доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

КОРУПЦІЯ ТА ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Корупція та організована злочинність становлять значні та небезпечні загрози для національної безпеки України. Вони не тільки знижують ефективність роботи державних установ, а й спричиняють системні ризики для функціонування економіки, підтримання правопорядку та політичної стабільності. Ці явища порушують принципи рівності та справедливості, сприяють створенню незаконних механізмів збагачення та зловживанню повноваженнями, а також знижують довіру громадян до державних органів та правоохоронних відомств. Організована злочинність, у свою чергу, представляє собою структуровані злочинні угруповання, здатні здійснювати складні та масштабні нелегальні операції, включаючи контрабанду, торгівлю наркотиками, фінансові махінації, рекет та інші тяжкі злочини. Найнебезпечніше те, що організовані злочинні структури часто використовують корупційні зв'язки для легалізації своїх прибутків, проникнення в державні органи та блокування розслідувань. Україна на сучасному етапі переживає період реформування державних структур та інтенсивного формування демократичних засад. У таких умовах розповсюдження корупційних явищ та організованої злочинності суттєво ослаблює спроможність держави дієво розпоряджатися ресурсами, підтримувати законність і порядок, протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, а також обстоювати права та свободи громадян. Фахівці підкреслюють, що ці проблеми носять системний характер і є

взаємозалежними: корупція створює сприятливе середовище для функціонування організованих кримінальних угруповань, а діяльність цих груп, у свою чергу, поглиблює масштаби корупційних проявів. Ця проблема є особливо актуальною на тлі сучасних загроз, пов'язаних з війною та збройною агресією, коли зростає необхідність у дієвих механізмах державного управління, збереженні економічних і стратегічних ресурсів, а також підтриманні стабільності суспільного життя. Брак прозорості в управлінні, недостатній контроль за діяльністю посадових осіб, неефективність антикорупційних інститутів та слабка координація між державними органами посилюють ризики, що виникають через корупційні прояви та організовану злочинність.

Корупція – це явище, яке проявляється в зловживанні службовим становищем з метою отримання неправомірної вигоди, та охоплює широкий спектр дій: від хабарництва до масштабних схем із відмивання коштів. У науковій літературі підкреслюється, що корупція руйнує правову основу держави, сприяє виникненню правового нігілізму та підриває довіру до державних органів [2].

Організована злочинність характеризується системними зв'язками між учасниками злочинної діяльності, що дозволяє їм ефективно координувати свої дії й уникати відповідальності. Ці угруповання здатні впливати на економічні процеси, контролювати нелегальний ринок товарів і послуг, а також створюють ризики для економічної безпеки держави. В Україні організована злочинність має складну структуру й використовує корупційні механізми для забезпечення діяльності та приховування своєї діяльності від правоохоронних органів [1].

Корупція і організована злочинність часто взаємопов'язані: корупційні зв'язки створюють сприятливі умови для діяльності організованих злочинних угруповань, а ці угруповання використовують корумповані мережі для забезпечення власного функціонування й розширення впливу. Така синергія негативно впливає на правопорядок, оскільки руйнує здатність державних інституцій здійснювати контроль, забезпечувати справедливості і здійснювати ефективне правосуддя [1][2].

Поєднання корупції та організованої злочинності має низку негативних наслідків для безпеки держави:

Підриг правової системи – правові норми та інституції втрачають ефективність, що послаблює верховенство права.

Економічні ризики – корупція та злочинність стримують економічний розвиток, зменшують інвестиційну привабливість і сприяють неефективному використанню ресурсів.

Соціальна нестабільність – низький рівень довіри громадян до держави, несправедливість у розподілі ресурсів та соціальні нерівності посилюють конфлікти у суспільстві.

Загроза національній безпеці – корупційні схеми та організовані злочини можуть бути використані для дестабілізації держави, особливо в умовах воєнного конфлікту або політичної кризи [3].

Для ефективної протидії загрозам корупції та організованої злочинності важливо:

1. Удосконалити законодавство – приймати сучасні правові акти та механізми, що враховують нові форми корупції та організованих злочинних схем.

2. Підвищити ефективність правоохоронних органів – забезпечити професійну підготовку, використання сучасних аналітичних та розвідувальних інструментів для розслідування складних злочинних схем.

3. Зміцнити антикорупційні інституції – гарантувати незалежність НАБУ, НАЗК та інших органів, що здійснюють антикорупційну діяльність.

4. Залучати громадянське суспільство – розвивати механізми прозорості, громадського контролю та залучення експертів до моніторингу діяльності органів влади.

Утотожнюємо, корупція та організована злочинність значно й всебічно впливають на безпеку України, руйнуючи правові, економічні та соціальні засади держави. Їхнє поєднання збільшує ризики нестабільності, зменшує ефективність роботи правоохоронних органів та створює постійну загрозу для національної безпеки. Всебічний підхід до протидії, що охоплює вдосконалення законів, посилення відповідних установ, залучення суспільства та міжнародне партнерство, є ключовим для забезпечення стійкості країни та підтримання законності.

1. Богатирьов І. Організована корупційна злочинність як загроза національній безпеці України // *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. URL : <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/86/73>.

2. Лосев Д. Корупція як загроза національній безпеці України (бакалаврська робота). URL :

https://dspace.univ.ua/losiev_korupsiya.pdf.

3. Корчак Н. Протидія корупції як основа забезпечення національної безпеки України: окремі аспекти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. URL : <https://security.bulletin.knu.ua/uk/article/view/3181>.

Ulianna HAMAL

cadet of the Law Enforcement Faculty

Iloa ORDYNSKA

Senior Lecturer of the Foreign Languages
Department, Bohdan Khmelnytskyi

National Academy of the State Border
Guard Service of Ukraine,

(Khmelnyskyi, Ukraine)

PhD in Philology, Associate Professor

CORRUPTION AS SYSTEMIC THREAT TO UKRAINE'S NATIONAL SECURITY UNDER MARTIAL LAW

Corruption in Ukraine has been one of the main internal threats to national security for many years. It weakens the work of the government, reduces the ability of state institutions to function properly, and decreases public trust in authorities. Corruption affects many areas, including the management of resources, defense spending, and social services. Because of this, it has a strong effect on how the country can handle challenges, especially during war [1, p. 336–355]. During the full-scale war, corruption becomes even more dangerous. The state spends large amounts of money on defense, and there are fast procurement procedures. At the same time, there is less control and public information. These conditions make it easier for corrupt actions to happen. Shulhan explains that wartime situations create a higher risk for corruption because resources are concentrated and normal control systems are weaker. [3, p. 66–73]. Corruption also directly affects the defense capacity of the state. It can lead to inefficient use of budget money, delays in providing military equipment, and problems in logistics. Kovalchuk, Kosytsia, and Yanchylenko emphasize that corruption is a structural threat to Ukraine's national security and needs a systematic response using legal and institutional tools. [2, p. 127–134]. Fighting corruption is not only about laws and rules. It is also about creating strong institutions, transparency, and accountability. Vaitsekhovska and colleagues show that effective anti-corruption policy works only when budget procedures are clear, anti-corruption bodies are independent, and citizens can control government actions. [4, p. 128–131]. Additionally, wartime requires changes in anti-corruption policy. Maksymenko and Kolomiets note that it is important to strengthen control without slowing down government work. Too much centralization of power can create more risks for corruption. Anti-corruption systems should adapt to the new challenges of wartime while keeping transparency and accountability [6, p. 5–9].

From the point of view of strategic security, corruption is considered a threat not only to economic stability but also to the state's ability to respond to challenges and risks during martial law. It weakens the effectiveness of the legislative and executive authorities, creates opportunities for non-transparent resource distribution, and significantly affects the state's capacity to protect its interests in strategic areas, including defense and social services. Therefore, fighting corruption should be part of a comprehensive national security strategy, which includes strengthening control, increasing the responsibility of officials, and introducing international standards of transparency and accountability [5, p. 50–60]. Moreover, corruption can reduce public trust in government, weaken social cohesion, and create opportunities for external actors to exploit vulnerabilities. It may lead to misallocation of humanitarian aid, delays in rebuilding critical infrastructure, and lower morale among military and civil personnel. Therefore, combating corruption is not only a legal or administrative task but also a crucial component of national resilience. Ensuring accountability, transparency, and efficient

resource management during wartime strengthens the state's ability to protect its citizens and sustain long-term development even under extreme conditions.

1. Antonova O. V., Abdullaev A. K. Derzhavne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok [Public administration and regional development]. *Nauk. zhurn. Kyiv: TOV «Akademperiodyka»*. 2021. No. 14. P. 336–355. [In Ukrainian].
2. Kovalchuk A. Yu., Kosytsia O. O., Yanchylenko A. Yu. Corruption as a threat to Ukraine's national security in the context of globalization. *Justicia*. 2022. Vol. 27, No. 42. P. 127–134.
3. Maltsev V. V., Sharko D. V., Dashkovskiy A. V. Derzhavna bezpeka Ukrainy v umovakh suchasnykh dysbalansiv [State security of Ukraine in the conditions of modern imbalances]. *Chest i zakon*. 2025. No. 3 (94). P. 66–73. [In Ukrainian].
4. Shulhan I. H. Koruptsiini ryzyky v umovakh voiennoho stanu: pravovyi aspekt [Corruption risks under martial law: legal aspect]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriya: Yurydychni nauky*. 2024. Vol. 11, No. 1. P. 128–131. [In Ukrainian].
5. Maksymenko O., Kolomiets L. Anti-corruption policy under martial law in Ukraine. *Law and Society Review*. 2023. No. 2. P. 50–60.
6. Vaitsekhovska O., Iakymchuk N., Shchokin Y., Vorotina N., Korchak N. Combating corruption in the public sector: international legal standards and their implementation in the legislation of Ukraine. *Studies of Applied Economics*. 2019. Vol. 39, No. 6. P. 5–9.

Олександр ДУНЯШЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Олександр НЕКЛЕСА

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК СКЛАДОВА
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання забезпечення національної безпеки набуває комплексного характеру. Однією з ключових загроз стабільності держави виступає корупція, яка підриває обороноздатність, довіру громадян до влади та ефективність функціонування державних інституцій. У цьому контексті антикорупційна політика стає невід'ємною складовою системи національної безпеки. Воєнний стан створює додаткові ризики зловживань у сфері державних закупівель, гуманітарної допомоги, оборонних ресурсів, що потребує посилення контролю та вдосконалення правових механізмів протидії корупції. Антикорупційна політика України ґрунтується на системі національних та міжнародних нормативно-правових документів, а саме: Конституції України; Закону України «Про запобігання корупції»; Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»; Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки»; Кримінального кодексу України (у частині відповідальності за корупційні правопорушення); Антикорупційної програми держави на 2023-2025 роки, Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК).

Закон України «Про запобігання корупції» визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції, включаючи фінансовий контроль, врегулювання конфлікту інтересів, механізми декларування та інститут викривачів.

Важливим елементом є діяльність спеціалізованих органів, зокрема Національного антикорупційного бюро України, яке здійснює досудове розслідування корупційних злочинів, та Національного агентства з питань запобігання корупції, що формує та реалізує державну антикорупційну політику [2].

Останні публікації та дослідження свідчать, що антикорупційна політика України була предметом дослідження таких науковців як: В. А. Біленко, О. Б. Ганьба, Н. В. Гришина, Н. П. Демчик, О. А. Ковтун, К. М. Наумчук, К. О. Нестеренко, С. А. Назаренко, А. М. Новак, Н. В. Перун, Л. Я. Самойленко тощо. Втім, незважаючи на наукову розробленість антикорупційна політика є ключовим пріоритетом державної політики України, що прямо впливає на національну безпеку, міжнародну підтримку, економічне зростання і довіру громадян до держави. Враховуючи вказане очевидно, що в умовах воєнного часу та євроінтеграційних процесів антикорупційна політика держави потребує окремої уваги з боку науковців, експертів і законодавців [1].

У соціально-економічному аспекті державної безпеки корупція впливає на здатність держави реформувати і підсилювати економічну систему спершу для забезпечення стратегічних та поточних потреб громадян з огляду на сучасні виклики і загрози, а відтак і забезпечення безпеки й обороноздатності самої країни. Як загроза національній безпеці корупція справляє деструктивний вплив на реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України. У результаті цього мають місце зниження довіри громадян до інститутів влади всередині країни, гальмування сталого економічного розвитку та зниження міжнародного іміджу України [5].

Введення воєнного стану в Україні зумовило трансформацію механізмів реалізації антикорупційної політики. З одного боку, відбулося тимчасове спрощення окремих процедур (наприклад, щодо декларування), з іншого, посилено контроль за використанням державних ресурсів. Застосування антикорупційного законодавства в умовах воєнного стану, передбачає: фінансовий контроль; конфлікт інтересів; сумісництво та суміщення; захист викривачів. Особливу увагу приділено сфері оборонних закупівель, гуманітарної допомоги та відновлення інфраструктури, які є найбільш вразливими до корупційних ризиків. Воєнний стан також вплинув на діяльність правоохоронних органів, зокрема щодо пріоритетності розслідування злочинів, пов'язаних із розкраданням бюджетних коштів та зловживанням службовим становищем.

Корупція становить системну загрозу національній безпеці, оскільки: послаблює обороноздатність держави через неефективне використання ресурсів; підриває довіру суспільства до органів державної влади; створює передумови для впливу іноземних держав; гальмує євроінтеграційні процеси.

У цьому контексті антикорупційна політика виконує функції:

- превентивну (запобігання правопорушенням);
- правоохоронну (виявлення та розслідування);
- регулятивну (встановлення правил поведінки);
- безпекову (захист державних інтересів).

У 2025 році аналітичний і експертний фокус НАЗК було зосереджено на ключових для стійкості держави сферах, а саме: 1) на соціально-гуманітарній сфері й відновленню – НАЗК провело моніторинг 2165 проєктів нормативно-правових актів та підготувало 69 висновків антикорупційної експертизи, у яких виявлено 174 корупціогенні фактори. За результати цієї роботи НАЗК надало 238 рекомендацій рекомендації з усунення можливих корупційних зловживань розробникам НПА, 98 % з яких було враховано; 2) на сфері економіки та правопорядку – Управління реалізації антикорупційної політики у сферах економіки та правопорядку в межах моніторингу НПА проаналізувало 1820 проєктів НПА, провело 47 антикорупційних експертиз проєктів НПА та 1 антикорупційну експертизу чинного НПА. У межах антикорупційної експертизи проєктів та чинного НПА у галузі протягом року фахівці НАЗК виявили 106 корупціогенних факторів та надали 132 рекомендації, 99 % з яких враховано [6].

Особлива роль у реалізації антикорупційної політики належить правоохоронним органам, зокрема: Національній поліції України; Національному антикорупційному бюро України; Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі; Державному бюро розслідувань. Їх діяльність спрямована на: виявлення корупційних правопорушень; документування злочинної діяльності; притягнення винних до відповідальності; забезпечення відшкодування

збитків.

Попри значні досягнення, існує ряд проблем реалізації антикорупційної політики: недосконалість механізмів контролю в умовах воєнного стану; ризики політичного впливу на антикорупційні органи; низький рівень правової культури; складність доведення корупційних злочинів; перевантаженість правоохоронної системи.

Для підвищення ефективності антикорупційної політики доцільно: посилити контроль за використанням бюджетних коштів у сфері оборони; розширити цифровізацію державних процесів; забезпечити незалежність антикорупційних органів; удосконалити механізми захисту викривачів; активізувати міжнародне співробітництво; підвищити рівень правової освіти населення.

Таким чином, ознаками антикорупційної політики є: комплексний характер, системність та послідовність; ключовим суб'єктом її реалізації є держава в особі органів публічної адміністрації; взаємодія з громадськістю як важлива складова; основна її мета – запобігання, зниження рівня корупції, виявлення її проявів, усунення умов, що їй сприяють. Антикорупційна політика є важливим елементом системи національної безпеки України, особливо в умовах воєнного стану. Ефективна протидія корупції сприяє зміцненню державності, підвищенню обороноздатності та забезпеченню сталого розвитку. Вдосконалення антикорупційної політики має здійснюватися шляхом комплексного підходу, що включає нормативно-правове забезпечення, інституційний розвиток та формування антикорупційної культури.

1. Глушенко Н. В. Антикорупційна політика України: виклики та перспективи. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/49-1.pdf> (дата звернення 22.02.2026).

2. Закон України «Про запобігання корупції». Документ 1700-VII, чинний, поточна редакція – Редакція від 07.02.2026, підстава - 4223-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 22.02.2026).

3. Кримінальний кодекс України. Редакція від 17.07.2025, підстава - 4496-IX, 4499-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 22.02.2026).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Документ 4651-VI, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.08.2025, підстава – 4560-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

5. Корчак Н. Протидія корупції як основа забезпечення національної безпеки України: окремі аспекти. URL: <file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%8F/Downloads/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%B0%D0%BA.pdf> (дата звернення 22.02.2026).

6. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). URL: <https://nazk.gov.ua/uk/rezultaty-diyalnosti-nazk-za-2025-rik-antykoriupciyna-ekspertyza-ta-strategichnyy-analiz-koriupciynyh-ryzykiv/> (дата звернення 22.02.2026).

Софія ЄРЬОМІНА

курсант факультету підготовки
фіхівців для органів досудового
розслідування

Валентин ЛЮДВІК

доцент кафедри кримінального права
та криміналістики Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА ДЕРЖАВНОМУ СУВЕРЕНІТЕТУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, докорінно трансформувала систему національної безпеки держави та загострила питання ефективності публічного управління. Введення воєнного стану відповідно до Указ Президента України про введення воєнного стану спричинило концентрацію владних повноважень, спрощення процедур закупівель і прийняття управлінських рішень, обмеження доступу до інформації та перерозподіл бюджетних ресурсів на користь сектору безпеки й оборони [1].

У таких умовах боротьба з корупцією набуває не лише правового чи етичного, а стратегічного значення. Якщо в мирний час корупція розглядалася переважно як перешкода соціально-економічному розвитку, то в умовах війни вона безпосередньо впливає на обороноздатність держави, ефективність використання військової допомоги, довіру міжнародних партнерів та стійкість державних інститутів.

Нормативне визначення національної безпеки закріплене у Закон України «Про національну безпеку України», який розглядає її як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів від реальних і потенційних загроз. У цьому контексті корупція виступає однією з системних внутрішніх загроз [3].

У сучасних умовах розвитку української державності, особливо в період воєнного стану, принципового значення набуває чітке нормативне визначення базових категорій – «корупція», «національна безпека» та «оборона», а також з'ясування їх взаємозв'язку в системі забезпечення державного суверенітету.

Відповідно до Закон України «Про запобігання корупції», корупція визначається як використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи обіцянки для себе чи інших осіб, а також відповідна пропозиція чи надання неправомірної вигоди такої особі. Таким чином, законодавче розуміння корупції охоплює не лише факт одержання неправомірної вигоди, а й саму можливість зловживання владними повноваженнями в приватних інтересах [2].

Законодавець підкреслює превентивний характер антикорупційної політики, спрямованої на мінімізацію ризиків зловживань у публічному секторі. Корупція розглядається не лише як кримінально каране діяння, а як системне соціально-правове явище, що підриває принципи верховенства права, законності, прозорості та підзвітності органів державної влади.

Поняття національної безпеки закріплене у Закон України «Про національну безпеку України», де вона визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз. У структурі національної безпеки особливе місце посідає оборона держави – система політичних, економічних, воєнних, науково-технічних, інформаційних та інших заходів, спрямованих на підготовку до збройного захисту та відсіч

збройній агресії.

Обороздатність держави передбачає наявність ефективного сектору безпеки і оборони, належного ресурсного забезпечення, професійного військового управління, довіри суспільства до інституцій влади та стійкості державного механізму в умовах криз і воєнних загроз.

У цьому контексті корупція виступає не лише як правопорушення, а як одна з ключових внутрішніх загроз національній безпеці. Її деструктивний вплив проявляється у кількох площинах[4].

По-перше, корупція підриває обороноздатність держави через неефективне використання бюджетних коштів, зловживання під час оборонних закупівель, постачання неякісного озброєння або матеріально-технічних ресурсів. У воєнний період такі зловживання можуть мати прямі наслідки для життя військовослужбовців та результатів бойових дій.

По-друге, корупція послаблює державний суверенітет, оскільки створює умови для зовнішнього впливу на прийняття стратегічних рішень. Корумповані посадові особи стають вразливими до шантажу, вербування чи інших форм гібридного впливу, що особливо небезпечно в умовах збройної агресії.

Отже, в українському законодавстві корупція та національна безпека розглядаються як взаємопов'язані правові категорії. Корупція є системною внутрішньою загрозою, що здатна істотно послабити оборонний потенціал держави, підрвати її суверенітет і стійкість. Саме тому протидія корупції в секторі безпеки й оборони повинна розглядатися не лише як напрям кримінально-правової політики, а як стратегічний елемент забезпечення національної безпеки України.

Антикорупційна політика в сучасних умовах є невід'ємною складовою забезпечення обороноздатності держави, оскільки ефективність сектору безпеки й оборони прямо залежить від раціонального використання ресурсів, доброчесності посадових осіб та прозорості управлінських рішень. В умовах воєнного стану антикорупційні механізми набувають стратегічного значення, адже будь-які зловживання у сфері оборони безпосередньо впливають на бойову спроможність Збройних Сил і рівень національної стійкості.

Ключовим елементом такої політики є прозорість оборонних закупівель. Хоча значна частина інформації обґрунтовано має обмежений доступ з огляду на державну таємницю, впровадження конкурентних процедур, внутрішнього аудиту та ризик-орієнтованого контролю дозволяє мінімізувати корупційні ризики, запобігти завищенню цін і постачанню неякісної продукції. Прозорі механізми закупівель підвищують ефективність витрачання бюджетних коштів і зміцнюють довіру суспільства. Не менш значущим є посилення парламентського та громадського контролю. Верховна Рада України через профільні комітети здійснює нагляд за діяльністю сектору безпеки й оборони, а громадянське суспільство та незалежні експертні інституції забезпечують додатковий рівень підзвітності[6]. Навіть в умовах обмеженого доступу до інформації можуть застосовуватися спеціальні форми контролю без розголошення чутливих даних. Окремого значення набуває фактор доброчесності в контексті міжнародної військової та фінансової допомоги. Рівень довіри з боку іноземних партнерів безпосередньо залежить від прозорості використання наданих ресурсів і спроможності держави запобігати зловживанням. Ефективна антикорупційна політика зміцнює міжнародну підтримку, сприяє інтеграції України до європейських і євроатлантичних структур та підсилює її позиції на міжнародній арені[5].

Отже, антикорупційна політика виступає не допоміжним, а базовим елементом забезпечення обороноздатності держави, оскільки поєднує правові, інституційні та управлінські механізми, спрямовані на збереження ресурсів, зміцнення довіри та підвищення ефективності сектору безпеки й оборони.

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

4. Про оборону України : Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.

5. Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки : постанова Кабінету Міністрів

Україні від 4 берез. 2023 р. № 220. Урядовий кур'єр. 2023.

6. Трепак В. М. Корупція в секторі безпеки й оборони: кримінально-правовий аспект в умовах війни. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3. С. 24–33.

Артем ЗАВАЛАЙ

здобувач вищої освіти

Центральноукраїнського

національного технічного університету

(м. Кропивницький)

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ І АНТИКОРУПЦІЇ ЯК SOFT SKILLS

В сучасних умовах суспільних трансформацій доброчесність і антикорупція переростає межі суто моральної категорії, перетворюючись на фундаментальний soft skills та «внутрішній каркас» особистості, фахівця, громадянина. Концепція архітекtonіки доброчесності передбачає свідому побудову міцної структури, де індивідуальні цінності слугують фундаментом, а етичні стандарти - опорними стінами, які підтримують професійну репутацію, забезпечують адаптивність громадянина в умовах суспільних трансформацій. Такий підхід дозволяє розглядати доброчесність як комплексну соціальну компетентність, що інтегрує академічну, професійну та громадянську сфери в єдину систему, здатну протидіяти корупційним ризикам та зміцнювати суспільну довіру. При цьому у роботі [1] зроблено висновок, що з розвитком українського суспільства доброчесність «з площини правил і вимог перейде у площину переконань, цінностей, традицій, дотримання яких є справою честі, самовимогою, потребою совісті і власної гідності» [1, с. 37].

В дослідженні [2] сформульовано архітекtonіку доброчесності як навички успішності – загальної компетентності особистості, фахівця і громадянина. Вона є 3-компонентною – складається з таких груп soft skills: доброчесність академічна, доброчесність професійна, доброчесність громадська [2]. В зазначені роботі викладені знання, вміння, дії й ціннісні орієнтації, які сукупно формують soft skills доброчесності та антикорупції. Ціль цього – «щоб в українському суспільстві доброчесність була сталою нормою», що «є одним зі шляхів мінімізації корупційних ризиків у секторі безпеки та оборони України в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення» [2, с. 134].

Метою цього дослідження є розроблення структурно-логічної моделі формування доброчесності і антикорупції як соціальної навички, навички успішності сучасної людини, фахівця, громадянина України.

Запропонована у дослідженні [2] архітекtonіка доброчесності ґрунтується на уявленні про доброчесність як інтегрований, багаторівневий soft skill, що формується впродовж життя людини під впливом освіти, професійної діяльності та участі в суспільному житті. Логіка моделі поєднує структурний, функціональний та ціннісний підходи, що дозволяє розглядати доброчесність не лише як нормативну вимогу, а як стійку поведінкову й світоглядну характеристику громадянина.

На рис. 1 представлено структурно-логічну модель формування доброчесності і антикорупції як soft skills. В основі архітекtonіки лежить фундамент - базові передумови доброчесності. Наступний рівень моделі – три домени доброчесності: академічна доброчесність, професійна доброчесність, громадянська доброчесність. При цьому модель відображає горизонтальну інтеграцію domenів доброчесності.

Вертикальна логіка формування - від знань до цінностей - відображає перехід від зовнішнього регулювання до внутрішньої саморегуляції. Ціннісні орієнтації, представлені в моделі, утворюють спільне ядро для всіх domenів доброчесності і забезпечують цілісність моделі, унеможливають фрагментарне трактування доброчесності лише як академічної чи професійної вимоги. Це є вкрай важливим і актуальним.

Верхній рівень моделі описує суспільне добро, на якому доброчесність розглядається як інструмент сталого розвитку суспільства. Він особливо актуальний в умовах суспільних трансформацій, воєнного стану та післявоєнного відновлення України, на чому акцентовано у дослідженні [2].

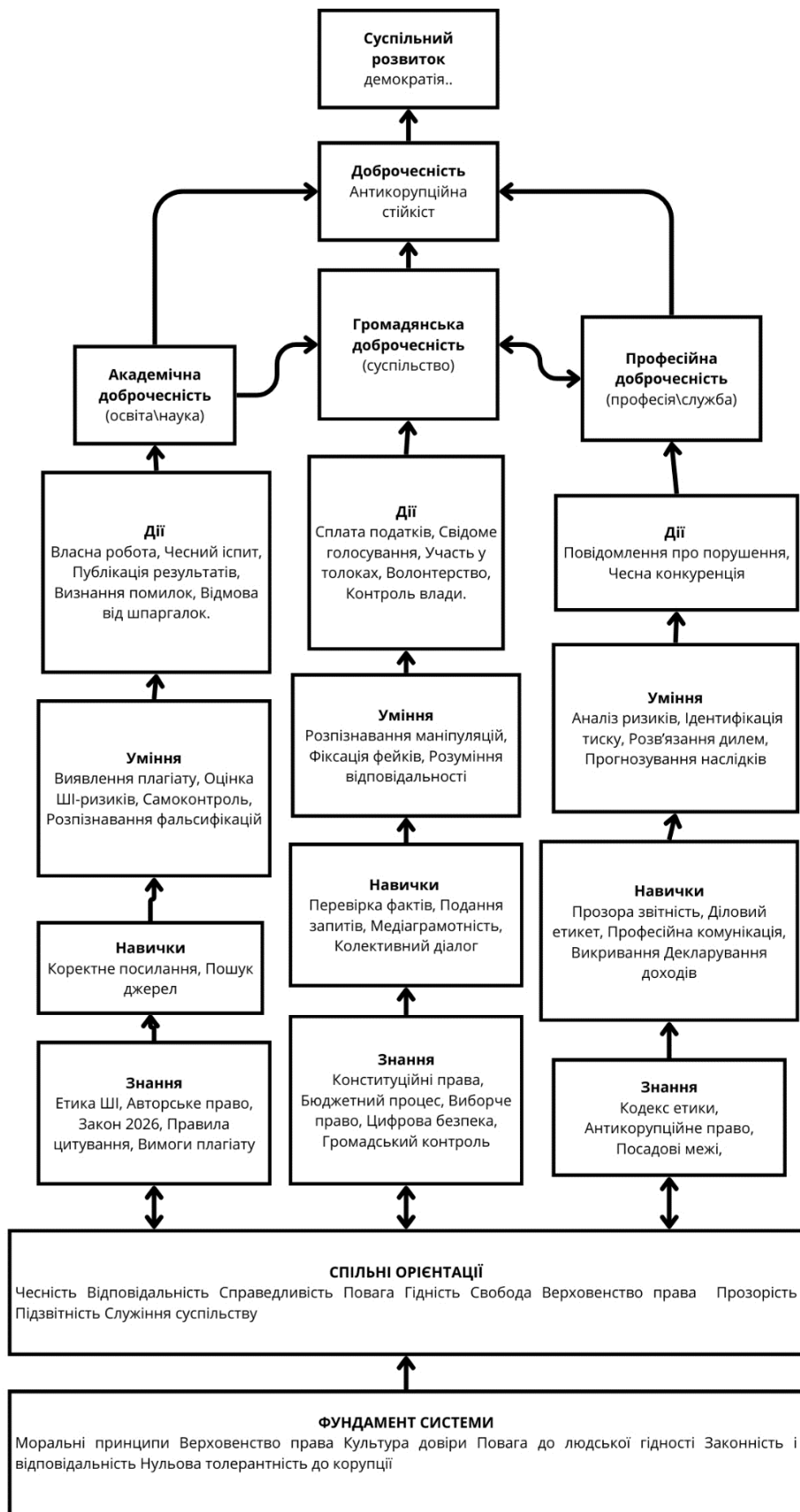

Рис. 1 – Структурно-логічна модель формування доброчесності та антикорупції як soft skills

Концепція доброчесності розглядається через призму «архітекτονіки» як складна, багаторівнева система внутрішніх цінностей та зовнішніх дій, що утворюють стійкий «внутрішній каркас» особистості сучасного громадянина. Логіка представленої моделі базується на принципі ієрархічності, де фундаментом виступають моральні принципи, верховенство права та культура довіри, що через спільні орієнтації, такі як чесність та гідність, живлять три ключові домени: академічний, професійний та громадянський. Кожен із зазначених «блоків» формується вертикально: від теоретичних знань та практичних навичок до вміння аналізувати ризики (плагіат, корупція, маніпуляції) - до конкретних доброчесних дій. Взаємозв'язок між ними має виражений спадковий характер: академічна сфера виховує свідому молодь, яка розуміє шкідливість недоброчесності, що дозволяє їй у дорослому житті ставати професіоналами з високою антикорупційною стійкістю та репутаційним капіталом.

Слід акцентувати увагу, що центральне місце в структурно-логічній моделі формування доброчесності й антикорупції як soft skill посідає громадянська доброчесність, оскільки саме від цієї здатності, загальної компетентності громадян залежить стабільність усієї архітектури. Усі ці елементи об'єднуються в інтегрованому soft skill доброчесності, який забезпечує кінцевий результат - суспільний розвиток, високу інституційну довіру, при цьому демонструючи, що доброчесність є найвигіднішою інвестицією в людський капітал.

Практичне значення запропонованого варіанту структурно-логічної моделі формування доброчесності й антикорупції як soft skill полягає у її можливості використання як основи для індикації сформованості доброчесності.

1. Доренський О. П. Методологічний аспект становлення академічної доброчесності як елемента культури українського суспільства. Академічна доброчесність : виклики сучасності. Варшава, 2020. С. 35-38. URL : <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/11391>.

2. Хилько А. А., Доренський О. П. Архітектоніка доброчесності як софтскіла в умовах суспільних трансформацій. Ефективне врядування та виховання доброчесності в секторі безпеки та оборони. Сучасні загрози та інноваційні рішення у сфері запобігання корупції сектору безпеки та оборони України. Київ: НУО України, 2025. С. 132-134. URL : <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/18283>.

Кіра ЗАХОЖА

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга КУЛІНІЧ

завідувач кафедри теорії держави

та права Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ КОРУПЦІЇ

Громадянська активність є основою демократичного суспільства яка полягає у свідомій участі громадян у вирішенні суспільних проблем, реалізації суспільних цінностей та прагненні досягнути позитивних змін у державі. Роль громадянської активності полягає у соціальному та політичному розвитку, захищає права та свободи громадян та стимулює їх ініціативу, що робить суспільство більш збалансованим та правовим. Активність може бути виражена у добровільних об'єднаннях громадян, дії яких спрямовані на реалізацію суспільних цінностей, де враховується баланс між особистими та суспільними інтересами.

Характеризуються організованістю, недержавністю, некомерційністю, та самоврядністю. Вони є незалежними від держави, самі керують та контролюють свої справи, не мають на меті отримання прибутку і мають організаційну структуру. Зарубіжна наука часто називає громадянське суспільство «третім сектором», який відрізняється від державного та приватного секторів, представляючи незалежний, недержавний,

некомерційний і соціально орієнтований сектор. Важливо зауважити, що існування громадянського суспільства поза межами держави не виключає його взаємодії з державою [1, с. 86]. Корупція як соціально-правове явище є зловживанням службовим становищем або повноваженнями з метою особистого збагачення, що несе у собі негативні соціальні наслідки серед яких: підриє довіри громадян до держави, послаблення демократії та сповільнення економічного розвитку, що є суспільно небезпечним діянням, яке регулюється та карається за законами України. Корупція в сучасній Україні має системний характер і досить поширена у всіх регіонах країни і на всіх рівнях державної і місцевої влади, що є вкрай небезпечно. Коли корупція зустрічається рідко, її відносно легко виявити, притягнути до відповідальності винних осіб та запобігти поширенню. Коли корупція набуває широкого поширення, її важче контролювати і, відповідно, боротися. Але найгірший варіант, коли корупція стає системним явищем і охоплює країну, державні інституції та приватний сектор. Це призводить до того, що громадяни адаптуються до корумпованого шляху вирішення справ і корупція стає способом життя. Системну корупцію дуже важко подолати, і це може мати руйнівний вплив на економіку [2, с. 42]. Широке поширення корупції що увійшла в систему становить загрозу національній безпеці що є абсолютною перешкодою у розвитку держави. Її подолання можливе лише через інституційні реформи, прозорість правління та активну громадянську участь.

Потреба у протидії корупції потребує розуміння ключових факторів, які впливають на її поширення. Численні дослідження та світовий досвід підтверджують стійку закономірність у цій сфері: чим активніші громадяни, тим менше корупції. Громадський контроль та нагляд забезпечують прозорість влади, що є головною обструкцією для зловживань. Щодо соціально-психологічного підходу до антикорупційної політики, то він розглядає корупцію як явище, що виникає під впливом соціальних і психологічних чинників. Цей підхід акцентує увагу на тому, як соціальні норми, цінності та індивідуальні моральні установки впливають на поведінку людей та схильність їх до корупційних дій, і дає змогу зрозуміти, як соціальні та психологічні чинники впливають на поведінку людей. Соціальні норми та цінності відіграють важливу роль у формуванні поведінки людей. У суспільствах, де корупція вважається неприйнятною, рівень корупції зазвичай нижчий. Важливо формувати антикорупційні цінності через освіту, медіа та громадські ініціативи. Високий рівень довіри до державних інституцій знижує імовірність корупційних дій. Коли громадяни довіряють уряду та вірять у справедливість правової системи, вони менш схильні до участі в корупційних схемах. Підвищення рівня соціальної відповідальності серед громадян сприяє зниженню корупції. Коли люди відчують відповідальність за добробут суспільства та активно беруть участь у громадському житті, вони менш схильні до корупційних дій [3, с. 83]. Тож соціально-психологічний підхід показує, що рівень корупції напряму залежить від довіри і цінностей в суспільстві. Формування антикорупційної свідомості через активну громадянську позицію та освіту є ключем до змін. Прикладом стійкої антикорупційної громадянської позиції є Центр протидії корупції. В цілому, аналізуючи діяльність й роль громадянського суспільства, слід зазначити, що в Україні воно застосовує різноманітні інструменти для підтримки антикорупційних заходів. Серед найбільш ефективних вважаємо слід виокремити наступні:

– публічні кампанії та адвокацію. Кампанії, які проводяться громадськими організаціями через засоби масової інформації, привертають увагу суспільства до проблем корупції та спонукають органи державної влади реагувати на випадки зловживань. Впливові антикорупційні кампанії часто сприяють ухваленню нових законодавчих актів, що покращують механізми боротьби з корупцією. Зокрема, В. Ортинський визначив можливі дві площини впливу ЗМІ: прямий вплив (коли оприлюднення певної корупційної історії призвело до відкриття кримінального провадження відповідними органами та ухвалення необхідних законів для врегулювання проблеми, висвітленої у ЗМІ) й непрямий вплив (коли публікація стимулює лише активізацію антикорупційної дискусії в суспільстві, сприяє розвитку політичного плюралізму та формує у посадових осіб відчуття постійного громадського контролю).

Отже, громадянська діяльність в Україні має вплив на антикорупційну політику через публічні кампанії та діяльність ЗМІ. Такі ініціативи посилюють громадський контроль, спонукають до прийняття нових законів та викривають випадки зловживання повноваженнями. Проте, така діяльність буде результативною лише за умови створення належних умов, за яких громадяни будуть активно залучатись у подібні організації, а саме: підвищення рівня освіти, правової обізнаності та забезпечення вільного доступу до

інформації, що є основою для свідомої протидії корупції.

Законодавство України створює необхідні умови для реалізації права громадян на ухвалення рішень на місцевому рівні. Зокрема, у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено що громада має можливість здійснювати управління як безпосередньо у формі місцевого референдуму, загальних зборів громадян, місцевих ініціатив, громадських слухань, так і через органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. Важлива роль відводиться й громадським слуханням, зустрічам з депутатами та посадовими особами, які дають змогу громаді заслухати та внести пропозиції щодо питань місцевого життя та врядування. У зазначеному вище законі також детально прописано можливості вияву громадськості через загальні збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання [5, с. 6].

Громадянська активність є основним фактором щодо зниження корупції та зміцнення демократії. Саме вона надає громадянам можливість замість спостерігачів стати справжніми учасниками контролю влади, власноручно забезпечуючи прозорість і підзвітність. Приймаючи участь у моніторингах та протестах, активні громадяни ставлять бар'єри на шляху зловживання службовим становищем і формують нетерпимість суспільства до корупції. Така активність також підтримує незалежні антикорупційні інститути, зміцнюючи їхню стійкість до політичного тиску. Отже, громадянська участь – це основа ефективної, чесною та підзвітної держави.

1. Нестеренко К. О., Булгакова О. В. Антикорупційна політика України в контексті війни. *Вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія Право. 2023. Вип. 77, ч. 2. С. 98–101. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.16>.

2. Про засади державної антикорупційної стратегії на 2021–2025 рр.: Закон України від 20.06.2022 р.. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.

3. Corruption Perception Index. Transparency International. URL : <https://www.transparency.org/en/cpi/2024>.

4. Гришина Н. В., Ростовська К. В. Державна антикорупційна політика як адміністративно-правова категорія. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 31–33. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/2>.

Емма КВАША

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга КУЛІНІЧ

завідувач кафедри, теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

ІНСТИТУЦІЙНА СИСТЕМА ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інституційна система запобігання та протидії корупції в Україні формувалася поступово в процесі адаптації національного законодавства до європейських стандартів доброчесності, підзвітності та контролю над владою. Проте після початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації її значення суттєво зросло, адже боротьба з корупцією стала безпосереднім елементом забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави. В умовах воєнного стану корупційні прояви у сфері оборонних закупівель, управління бюджетними ресурсами, міжнародної військової допомоги чи мобілізаційних процесів створюють пряму загрозу оборонному потенціалу країни.

Закон України «Про запобігання корупції» заклав фундамент антикорупційної архітектури, що базується на принципах верховенства права, прозорості, розмежування повноважень, невідворотності юридичної відповідальності та незалежності спеціалізованих органів. У період воєнного стану ці принципи набувають стратегічного значення, оскільки

гарантують контроль за використанням державних ресурсів, які спрямовуються на потреби сектору безпеки й оборони.

Ключовим елементом превентивної складової системи є Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). Воно забезпечує контроль за фінансовими деклараціями посадовців, моніторинг способу життя, виявлення конфлікту інтересів та формування антикорупційної політики. В умовах війни діяльність НАЗК має особливе значення, оскільки прозорість доходів і витрат посадових осіб, залучених до управління оборонними ресурсами, сприяє зменшенню ризиків зловживань. Відновлення та удосконалення системи електронного декларування після початкових обмежень воєнного часу стало важливим кроком у збереженні балансу між безпекою держави та принципами відкритості й підзвітності.

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) здійснює розслідування корупційних злочинів, учинених вищими посадовими особами, зокрема й тих, що стосуються оборонного сектору. Виявлення схем розкрадання бюджетних коштів, зловживань під час закупівель для Збройних Сил України чи інших військових формувань є не лише питанням законності, а й складовою захисту обороноздатності держави. Ефективність роботи НАБУ безпосередньо впливає на довіру міжнародних партнерів, які надають фінансову та військову допомогу Україні.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) забезпечує процесуальне керівництво у справах НАБУ та підтримує державне обвинувачення в суді. В умовах воєнного стану прокурорський нагляд за законністю досудового розслідування та якістю доказової бази має особливу вагу, адже резонансні корупційні провадження у сфері оборони можуть мати міжнародний резонанс і впливати на імідж України як надійного партнера.

Завершальною ланкою антикорупційної інфраструктури є Вищий антикорупційний суд України (ВАКС), який забезпечує розгляд справ щодо топкорупції. У період воєнного стану своєчасність і об'єктивність судових рішень є важливою умовою зміцнення принципу невідворотності покарання. Притягнення до відповідальності осіб, причетних до корупції в оборонній сфері, демонструє спроможність держави очищувати власні інституції навіть у складних умовах війни.

Особливого значення в умовах воєнного стану набуває діяльність громадянського суспільства та журналістів-розслідувачів, які здійснюють контроль за публічними фінансами та оборонними закупівлями. Їх робота сприяє виявленню порушень і формуванню суспільного запиту на прозорість у секторі безпеки й оборони. Водночас важливо забезпечити баланс між відкритістю інформації та захистом державної таємниці.

Співпраця з міжнародними партнерами також є невід'ємною складовою антикорупційної політики в умовах війни. Європейський Союз, МВФ, Світовий банк та інші інституції пов'язують фінансову підтримку України з дотриманням принципів доброчесності та незалежності антикорупційних органів. Таким чином, ефективне функціонування антикорупційної системи є фактором макрофінансової стабільності та продовження міжнародної допомоги для сектору безпеки й оборони.

В умовах воєнного стану корупція трансформується з виклику управління у безпосередню загрозу національній безпеці. Вона підриває довіру громадян до влади, послаблює оборонні спроможності та створює ризики для стратегічних партнерств. Тому інституційна система запобігання та протидії корупції повинна функціонувати безперервно, адаптуючись до воєнних реалій, посилюючи контроль у сфері оборонних закупівель, управління міжнародною допомогою та мобілізаційних ресурсів.

Отже, боротьба з корупцією в умовах воєнного стану є не лише складовою правової політики, а й елементом стратегії національної безпеки України. Зміцнення незалежності НАБУ, САП, НАЗК і ВАКС, удосконалення механізмів фінансового контролю, цифровізація процесів управління та посилення міжнародної співпраці формують основу для забезпечення стійкості держави, підвищення обороноздатності та успішної інтеграції України до Європейського Союзу.

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 49, ст. 2056. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

2. Івашова Л. М., Шевченко Н. І., Виноградова Н. Л. Особливості реалізації антикорупційної політики та протидії тіньовому сектору економіки у світлі євроінтеграційних прагнень України. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022 № 3 (34). С. 40–49.

3. Славицька А. К. Національна рада з питань антикорупційної політики при Президенті України: характеристика функціонального призначення. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 109–113. URL : http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2022/15.pdf.

Софія КІЛЬОВА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Василь ПОЛИВАНЮК

професор кафедри тактико-спеціальної
підготовки Дніпровський державний
університет внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Корупція є однією з найсерйозніших загроз національній безпеці України, що посилюється в умовах як внутрішніх соціально-економічних проблем, так і зовнішніх викликів, зокрема повномасштабної російської агресії. Феномен корупції підриває демократичні інституції, сприяє падінню довіри до влади, створює ризики втрати стратегічних ресурсів та послаблює спроможність держави ефективно протидіяти зовнішнім загрозам.

Протидія корупції є не лише юридичною, а й політичною та соціальною необхідністю для забезпечення цілісності державності, функціонування правової системи та підвищення обороноздатності. Вона включає комплекс взаємопов'язаних правових, інституційних і громадянських механізмів, спрямованих на убезпечення суспільства від корупційних зловживань і зменшення їхнього впливу на стратегічні сфери життєдіяльності держави [1].

Корупція являє собою зловживання владою або службовим становищем з метою отримання неправомірної вигоди. Вона чинить комплексний негативний вплив: підриває верховенство права, гальмує економічний розвиток, сприяє неефективному використанню ресурсів в критичних галузях держави, зокрема обороні, правосудді та публічному управлінні. Саме тому корупція стає головною загрозою національній безпеці. Ефективна протидія корупції – це не просто викорінювання окремих проявів, а комплексна політика, спрямована на системне зменшення корупційних ризиків у всіх сферах суспільного життя.

Проблема загроз національній безпеці від корупції була відзначена і на найвищому рівні державного управління: на рівні Ради національної безпеки і оборони України визнається, що масштаби поширення злочинності та корупції загрожують національній безпеці й конституційному ладу країни.

Україна має розвинуту законодавчу систему, спрямовану на запобігання та протидію корупції. Основним нормативно-правовим актом є Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції», який закладає базові принципи і механізми антикорупційної політики, серед яких верховенство права, прозорість діяльності органів влади, комплексність заходів і невідворотність відповідальності за корупційні правопорушення [2].

Цей закон встановлює системний підхід до боротьби з корупцією, включаючи: визначення правових і організаційних засад антикорупційної політики; механізми запобігання конфлікту інтересів; порядок декларування доходів та фінансового контролю.

Крім цього, Україна має низку спеціалізованих законів та кодексних змін, що посилюють відповідальність за корупційні діяння і розширюють повноваження антикорупційних органів.

Міжнародні документи є важливим аспектом формування антикорупційної політики в Україні. Так, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (КУНПК), ратифікована Україною у 2006 р., є універсальним юридично обов'язковим документом, що встановлює стандарти боротьби з корупцією, включно з прозорістю, участю суспільства, незалежністю судової системи та заходами щодо запобігання відмиванню коштів.

Ці міжнародні зобов'язання зобов'язують Україну впроваджувати ефективну координацію політики протидії корупції, що відповідає міжнародним стандартам, і

забезпечувати механізми участі громадськості в процесі контролю за діяльністю органів влади.

Антикорупційні органи в Україні, такі як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) та Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), є ключовими інститутами для розслідування та виявлення корупційних правопорушень. Їх незалежність від політичного впливу є фундаментальною для ефективної боротьби з корупцією. Однак певні законодавчі зміни останніх років викликали суспільні дискусії щодо незалежності цих органів, що є важливим елементом у контексті забезпечення національної безпеки. Приклади розслідувань, зокрема щодо корупції в оборонних закупівлях і енергетиці, показують, що незалежні антикорупційні органи здатні виявляти серйозні корупційні схеми, що мають прямий вплив на обороноздатність і економічну стабільність держави.

Отже, протидія корупції є невід'ємною складовою національної безпеки України. Це комплексна система правових, інституційних і громадянських заходів, що спрямовані на мінімізацію корупційних ризиків, зміцнення правових інститутів і підвищення рівня довіри громадян до державних структур.

Україна має сильну законодавчу базу та виконує міжнародні зобов'язання щодо боротьби з корупцією, але подальше зміцнення незалежності антикорупційних органів, прозорість діяльності та активна участь громадянського суспільства залишаються ключовими факторами успіху. Тільки через ефективну і непохитну протидію корупції можна забезпечити справжню національну безпеку, стійкість до зовнішніх загроз та європейську інтеграцію України.

1. Мосейчук С. В. Державна політика у сфері запобігання та протидії корупції у напрямі забезпечення національної безпеки України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління психології права*. 2023. № 6. С. 249–253. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.6.42>.

2. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 07.04.2011 № 3206-VI : станом на 1 верес. 2016 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3206-17#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

Катерина КОБЗАР

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Дар'я ЛАВРЕНКО

старший викладач кафедри

теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК СКЛADOVA ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ЗАВДАННЯ

Корупція є однією з найнебезпечніших загроз для сучасних демократичних держав, адже вона підриває довіру громадян до влади, гальмує економічний розвиток і деформує механізми суспільної взаємодії. Україна, перебуваючи в тривалому процесі реформ, особливо гостро відчуває потребу в системній антикорупційній політиці, яка не лише карає, а й запобігає корупційним проявам, формуючи культуру доброчесності. Саме тому питання принципів і завдань антикорупційної політики сьогодні набуває не просто актуальності – воно стає визначальним для майбутнього держави.

Антикорупційна політика України ґрунтується на положеннях Закону України «Про запобігання корупції» (№1700-VII від 14.10.2014) та визначена в Законі України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» (№ 2322-IX від 20.06.2022). Згідно із цими документами, антикорупційна політика – це система правових, організаційних та інституційних заходів, спрямованих на запобігання корупції, виявлення та мінімізацію її наслідків, забезпечення доброчесності та

прозорості в діяльності державних органів [1].

Основою антикорупційної стратегії є доброчесність (ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції»), що передбачає відмову від зловживань владою, повагу до етичних норм та відповідальне ставлення до службових обов'язків. Високі стандарти доброчесності неможливо нав'язати силою – вони формуються через виховання, професійну культуру та постійний суспільний контроль (ст. 64 Закону України «Про запобігання корупції» визначає вимоги до етичної поведінки посадовців). Саме доброчесність дозволяє державним службовцям діяти не заради приватної вигоди, а заради суспільного блага, що є ключовим принципом демократичної влади [2].

Важливим принципом антикорупційної політики є верховенство права (ст. 8 Конституції України). Якщо закон не є однаково обов'язковим для всіх – від пересічного громадянина до високопосадовця, корупція неминуче набуває системного характеру. Принцип невідворотності покарання закріплений у Кримінальному кодексі України, зокрема, у статтях 364-369 щодо корупційних злочинів. Саме тому створення спеціалізованих інституцій – Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) та Вищого антикорупційного суду (ВАКС), – стало вагомим кроком у бік реального правозастосування (Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» № 2447-VIII від 07.06.2018 р.).

Не менш значущим принципом сучасної антикорупційної політики є прозорість. Її основу становлять: Закон України «Про доступ до публічної інформації» № 2939-VI від 13.01.2011; система електронних закупівель ProZorro (Закон України «Про публічні закупівлі» № 922-VIII від 25.12.2015); електронні декларації (ст. 45-52 Закону України «Про запобігання корупції»). Відкриті дані, доступність інформації про діяльність органів влади, прозорі процедури закупівель і електронні сервіси мінімізують можливості для маніпуляцій і зловживань. Коли державні рішення, бюджети чи договори стають публічними та доступними для громадського контролю, корупція втрачає один зі своїх головних ресурсів – таємність.

У цьому контексті особливого значення набуває підзвітність влади. Її забезпечують парламентський контроль (ст. 85 Конституції України), державний фінансовий аудит (Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю» № 2939-XII від 26.01.1993), а також громадський нагляд і журналістські розслідування (ст. 21 Закону України «Про інформацію» № 2657-XII від 02.10.1992, гарантує свободу збору та поширення інформації). Антикорупційна політика працює тоді, коли влада усвідомлює, що кожне рішення може бути оцінене, а кожна дія перевірена.

Завдання антикорупційної політики досить широкі. До найважливіших належать:

- виявлення та оцінка корупційних ризиків у різних сферах суспільного життя;
- удосконалення нормативно-правової бази, що регулює поведінку посадовців та громадян;
- формування культури доброчесності, що починається зі школи, університету та сімейного виховання;
- посилення контролю та відповідальності за корупційні правопорушення;
- розвиток громадського нагляду, зокрема, підтримка медіа, аналітичних центрів, волонтерських ініціатив;
- цифровізація державних послуг із метою мінімізації людського чинника та можливостей для зловживань[3].

Важливо усвідомлювати, що антикорупційна політика не може бути ефективною без участі суспільства. Громадські організації, медіа, активні громадяни – це не тільки партнери держави, але й каталізatori змін. Їх діяльність сприяє підвищенню прозорості, викриттю порушень і розвитку критичного мислення. В умовах демократичного суспільства саме громадський тиск нерідко стає вирішальним у подоланні корупційних практик [4].

Сучасна антикорупційна політика України – це шлях тривалих перетворень, що вимагають послідовності, політичної волі та активної участі суспільства. Лише синергія держави, науки, освіти та громадського сектору здатна закласти фундамент для справжніх змін, у центрі яких стоятиме найважливіша цінність – доброчесність.

Таким чином, антикорупційна політика – це не окремий набір законів чи органів, а комплексна система взаємопов'язаних дій, спрямованих на зміцнення доброчесності, верховенства права, прозорості й підзвітності влади. Її успіх залежить від узгодженості цих елементів та готовності суспільства підтримувати зміни. Корупція не зникає миттєво, але послідовна реалізація антикорупційних принципів створює підґрунтя для формування

справедливого, відкритого та демократичного суспільства. Саме так вибудовується нова якість управління, у якій інтереси держави – це передусім інтереси громадянина.

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 49, ст. 2056. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
2. Боголепова А. В. Сутність, основні принципи, форми та функції антикорупційної політики держави. *Державне будівництво*. 2024. № 1 (35). С. 335–343.
3. Славицька А. К. Щодо сутності та змістовного наповнення терміну «антикорупційна політика». *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 73–78.
4. Фесенко Т. Ф. Принципи формування та реалізації державної антикорупційної політики України. *Адміністративне право і процес*. 2020. № 3. С. 180–184.

Карина КОНОВАЛЕНКО

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Анатолій ШИЯН

старший викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення національної безпеки та оборони України в умовах воєнного стану стає першочерговим завданням для нормального функціонування держави, збереження національного суверенітету та територіальної цілісності. Водночас централізоване прийняття управлінських рішень на всіх рівнях життєдіяльності держави, значне збільшення бюджетних витрат, спрощені процедури державних закупівель на різні нагальні потреби та певні форми регуляторних обмежень посилюють ризик корупції. Корупція воєнного часу безпосередньо впливає на обороноздатність країни, ефективність використання її фінансових та матеріальних ресурсів, стабільність системи державного управління, довіру громадян та міжнародних партнерів. Вона послаблює здатність держави належно реагувати на збройну агресію та загрожує реалізації стратегічних інтересів України.

У сьогоdnішніх реаліях широкомасштабного вторгнення росії на територію незалежної України корупційні явища вкрай негативно впливають на безпеку держави. Не можна не погодитися з думкою, що корупція постала в центрі політичного життя, глибоко пустила свої корені і перетворилась на «підпільний обмін», який майже набув офіційного статусу, що в наш час дуже важко приховати від сторонніх очей. Тому сьогодні особливо важливим є недопущення, щоб корупція із соціальної аномалії (патології) поступово перетворилась на щоденне правило і виступала як звичний спосіб вирішення життєвих проблем, нормою функціонування влади і способом життя значної частини членів суспільства [1, с. 77]. Необхідно створити культуру доброчесності, посилити інституційні гарантії, зробити управління прозорим, а тих, хто зловживає своєю владою, притягнути до відповідальності. Від цього безпосередньо залежить стабільність та стійкість державних інституцій, а також здатність країни захищати свої національні інтереси.

Аналіз корупційних діянь з моменту широкомасштабного нападу росії на Україну і до сьогоdnішнього дня свідчить, що вони носять комплексний характер і проникли майже у всі сфери життя країни. Вони підривають авторитет і легітимність владних інститутів, економічну стабільність держави, знижують рівень життя населення, забезпечення належних соціальних виплат тощо.

Особливо небезпечними для держави є прояви корупції у верхніх ешелонах влади. Так, корупційні діяння, які постійно супроводжують діяльність Міністерства оборони, паливно-енергетичного комплексу, фінансового сектору, непритягнення або запізнiлe

притягнення до кримінальної відповідальності причетних до їх вчинення осіб викликають значний суспільний резонанс, посилюють у громадян невдоволення владою, штовхають їх на необдумані, подекуди неправомірні дії.

Не менш небезпечною є корупція у сфері забезпечення оборонно-безпекового потенціалу України. Так, корупція в медичній та військовій сферах під час дії воєнного стану набуває особливої гостроти у контексті мобілізації, роботи військово-лікарських комісій (ВЛК), а також виїзду за кордон. Ці аспекти є критично важливими для забезпечення ефективної оборони країни, проте водночас є одними з найбільш вразливих до корупційних схем, що ставить під загрозу обороноздатність та соціальну стабільність. Корупція в одній із цих сфер неминуче впливає на інші: зловживання у ВЛК послаблює обороноздатність країни, незаконний виїзд військовозобов'язаних знижує кількість мобілізованих, а корупційні схеми в медичних установах загрожують здоров'ю як військових, так і цивільних. Тому корупцію в цих секторах слід аналізувати комплексно, з урахуванням їхнього впливу на загальну оборонну стратегію країни та соціальну стабільність під час воєнного стану [2, с. 547]. Взаємозв'язок цих сфер вимагає систематичних заходів боротьби з корупцією, посилення процедурного нагляду та підвищення прозорості всіх процесів, які в них відбуваються.

О. В. Ткаченко та К. А. Задорожний небезпідставно зазначають, що діяльність міністерств, відомств, військових формувань сектору безпеки і оборони України, їх органів управління щодо запобігання та виявлення корупції повинна ґрунтуватися на тому, що суспільство має бути впевненим у високому рівні доброчесності їх посадових осіб, військовослужбовців та цивільних осіб. Досягнення цієї мети неможливе без наполегливого впровадження системних заходів щодо створення дієвого механізму запобігання корупції, посилення спроможності протидіяти корупційним проявам на всіх рівнях, а особливо в секторі безпеки і оборони [3, с. 129-130].

Для забезпечення національної безпеки та стабільності в період воєнного стану велике значення має міжнародна допомога. Тому Україна повинна співпрацювати з міжнародними партнерами і використовувати їх досвід у сфері боротьби з корупцією та тероризмом, обмінюватися інформацією та навичками для ефективної протидії цим загрозам. Особливо важливим, безперечно, є зміцнення системи контррозвідки та контртероризму, в тому числі розширення повноважень спеціальних служб, що допоможе виявляти та припиняти діяльність терористичних груп, які можуть зловживати корупційними зв'язками. Ці заходи мають потенціал побороти взаємозв'язок між корупцією та тероризмом в Україні та зменшити загрозу для національної безпеки [4, с. 9-10].

На жаль, непоодинокі випадки корупційних діянь мають місце в органах місцевого самоврядування, а також у волонтерській діяльності окремих громадян.

Так, замість того, щоб у максимальному обсязі спрямовувати кошти на забезпечення військової сфери чи функціонування об'єктів критичної інфраструктури, місцеві посадовці забезпечують фінансування ремонту доріг, благоустрою, озеленення територій та ін., що аж ніяк не може бути першочерговим у період воєнного стану, коли країна перебуває на межі існування.

Ще більшу огидність і суспільне несприйняття викликає неправомірна діяльність окремих волонтерів або волонтерських центрів. Досить часто такі «волонтери» під прикриттям забезпечення армійських підрозділів необхідним військовим спорядженням, технічними і медичними засобами, зловживаючи довірою патріотично налаштованих громадян, отримують від них грошові кошти, які надалі привласнюють і використовують на свої потреби.

Викладене свідчить, що в умовах воєнного стану корупція становить серйозну загрозу національній безпеці та обороноздатності України, оскільки послаблює ефективність державного управління, знижує довіру громадян і міжнародних партнерів в питаннях ефективного використання фінансових ресурсів та реалізації стратегічних планів. Лише послідовна і скоординована національна політика щодо комплексної боротьби з корупцією у військовій сфері, охороні здоров'я та інших ключових секторах, підвищення прозорості процедур, створення культури доброчесності у всіх владних інституціях, правоохоронних і судових органах, справжня відповідальність за зловживання владою, невідворотність покарання за вчинення корупційних діянь є вирішальними факторами зміцнення національної безпеки й оборони, стабільності та суспільної довіри в умовах воєнного стану.

1. Жилка М. П., Лещенко О. Ю. Особливості боротьби з корупцією під час воєнного стану // *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023, № 11. С. 76-80. URL : http://www.lsej.org.ua/11_2023/15.pdf.

2. Гришко В. І., Лисий В. І. Воєнний стан як чинник зростання корупції в Україні // *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024, № 6. С. 543-549. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5a19c2a1-551c-47c7-b930-522049987111/content>.

3. Француз А. Й., Васечко А. В. Протидія корупційним проявам в умовах війни в Україні // ISSN (Print) 2708-339X ISSN (Online) 2786-7498 Legal Bulletin № 4 (14), 2024. С. 126-131. URL : <file:///C:/Users/Laptopchik/Downloads/17.pdf>.

4. Бондаренко О. С., Миргород В. В. Корупція та національна безпека: виклики та шляхи реформ // *Академічні візії*. 2024, № 28. С. 1-11. URL : <file:///C:/Users/Laptopchik/Downloads/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf>.

Альберт КУБАРЄВ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Марина ЛЮГІНОВА

викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

АНТИКОРУПЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ У СФЕРІ ПРАЦІ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Антикорупційні механізми у сфері праці виступають одним із головних чинників забезпечення національної безпеки, оскільки корупційні практики в органах управління трудовими відносинами безпосередньо впливають на стабільність економіки, довіру громадян до державних інституцій та ефективність функціонування бізнесу. Трудові відносини, охоплюючи питання укладання, виконання та припинення трудових договорів, нарахування заробітної плати, надання соціальних гарантій і пільг, створюють численні можливості для прояву корупційних ризиків – від незаконного призначення на посади до маніпуляцій з кадровими документами та обліковими даними працівників.

Правове регулювання антикорупційних механізмів у сфері праці здійснюється через поєднання положень Кодексу законів про працю України [1], Закону України «Про запобігання корупції» [2], Закону України «Про державну службу» [3], а також нормативно-правових актів, що регламентують ведення електронних реєстрів і документів у кадровій сфері. Зокрема, встановлено обов'язок суб'єктів управління трудовими відносинами забезпечувати достовірність облікових даних, запобігати конфлікту інтересів та здійснювати прозоре призначення на посади. Водночас на практиці реалізація цих норм стикається з численними проблемами: відсутність чітких механізмів контролю за достовірністю кадрових даних, обмежена відповідальність за помилки у документах, а також відсутність єдиного цифрового простору для інтеграції інформації з іншими державними реєстрами підвищують ризики корупційних проявів.

Особливо актуальною є проблема перевірки достовірності персональних та трудових даних, що зберігаються у кадрових документах, електронних трудових договорах та реєстрах. Сучасні цифрові технології дозволяють вести електронний документообіг, проте відсутність єдиних стандартів перевірки та інтеграції з іншими реєстрами, включно з Реєстром речових прав на майно, створює загрозу маніпулювання даними, неповного обліку або подвійного використання інформації. Це може призводити до незаконного нарахування пільг, зарплатних виплат або незаконного призначення на вакантні посади, що прямо підриває ефективність управління державою та загрожує національній безпеці.

Важливим аспектом антикорупційних механізмів є визначення чіткої відповідальності за помилки та порушення у кадрових документах. На сьогодні

законодавство не завжди передбачає ефективні санкції за недостовірні дані у трудових реєстрах або за неналежне ведення кадрової документації, що дозволяє недобросовісним посадовцям уникати відповідальності та створює системні корупційні ризики. Відсутність належної регуляторної системи та контрольних механізмів сприяє формуванню ситуацій, коли шкоду від таких порушень несуть переважно громадяни або бізнес [4].

Окремо слід зазначити проблему співвідношення електронних кадрових даних з іншими державними реєстрами, включно з Реєстром речових прав, що має значення для національної безпеки, особливо у випадках контролю державних ресурсів, призначення соціальних пільг та забезпечення прав громадян. Відсутність належної інтеграції реєстрів підвищує ризик зловживань та подвійного використання інформації, що може бути використане у шахрайських схемах або з метою незаконного збагачення [5].

Ефективність антикорупційних механізмів у сфері праці прямо впливає на національну безпеку, оскільки забезпечує прозорість управління трудовими відносинами, мінімізує ризики несанкціонованого використання державних ресурсів та підвищує довіру громадян до державних органів. Подальший розвиток цих механізмів потребує не лише удосконалення законодавства щодо електронного документообігу та цифрових реєстрів, а й запровадження чіткої системи відповідальності за недостовірні дані, забезпечення інтеграції між реєстрами та розробки методів моніторингу, що дозволяють оперативно виявляти і усувати корупційні ризики у трудовій сфері.

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII (зі змін. і допов.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 17.02.2026).

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII (зі змін. і допов.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 17.02.2026).

3. Про державну службу: Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII (зі змін. і допов.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 17.02.2026).

4. Гаврилюк Л. В. Організаційно-правові засади вдосконалення діяльності уповноважених підрозділів системи МВС з питань запобігання і виявлення корупції / Л. В. Гаврилюк // *Наука і правоохорона*. – 2018. – № 3. — С. 70-76.

5. Прилипко С. М., Ярошенко О. М. Правові механізми запобігання корупції у сфері публічної служби // *Юридична наука*. — 2022. — № 3. — С. 45–52.

Катерина КУЧЕРЕНКО,

курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

БОРотьба з корупцією та забезпечення національної безпеки й оборони України в умовах воєнного стану

Природа корупції залишається комплексною та багатоаспектною, а питання її нормативного визначення саме в контексті воєнного стану в Україні все ще потребує уніфікації та чіткого наукового обґрунтування. Стан та результативність антикорупційних заходів у державному секторі є визначальними факторами національної стійкості під час війни та ключовою передумовою успішної ревіталізації країни після її завершення.

Повномасштабна агресія зумовила появу нових корупційних викликів в Україні, що стали наслідком дії низки взаємопов'язаних чинників. Серед них ключову роль відіграють значні обсяги міжнародної фінансової та матеріальної допомоги, які надходять за умов

недостатнього контролю за фінансовими операціями суб'єктів господарювання та приватних осіб. Соціально-економічне напруження, спричинене інфляцією, падінням доходів населення та обмеженістю державної підтримки постраждалих, також створює підґрунтя для зловживань. Ситуацію погіршують інституційні проблеми: низька ефективність системи покарань, недосконалість судочинства у антикорупційних справах та слабка поінформованість суспільства про наявні превентивні програми. Важливим фактором залишається і низький рівень правосвідомості громадян, що виявляється у збереженні застарілих побутових уявлень про «вдячність» посадовцям, що стало наслідком тривалої суспільної адаптації до кризових умов. [6]

Нормативно-правове регулювання фінансування сектору безпеки й оборони України базується на розгалуженій системі законодавчих актів. Фундаментальне значення у цій сфері мають Бюджетний кодекс України та щорічні закони «Про Державний бюджет України». Спеціальну законодавчу базу становлять закони «Про національну безпеку України», «Про оборону України», «Про основи національного спротиву» та «Про оборонні закупівлі». Окремі аспекти фінансового забезпечення на місцевому рівні регламентуються Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», а також іншими нормативно-правовими актами, що визначають порядок розподілу ресурсів у межах реалізації оборонної політики держави.

Діяльність згаданих інституцій та організацій має стратегічне значення для держави, оскільки саме політична воля вищого керівництва та впливових громадських об'єднань є рушійною силою у формуванні антикорупційної стратегії. Однак аналіз запропонованих програм свідчить про їхню певну відірваність від реалій: вони здебільшого адаптуються під формальні вимоги центральних органів влади, а не під об'єктивні запити на місцях. Як наслідок, такі стратегії часто не враховують специфіку корупційних ризиків на рівні регіонів та підпорядкованих установ, що знижує ефективність протидії корупції в межах усієї держави. [2]

Податковий тиск виступає одним із визначальних детермінантів розширення тіньового сектору економіки України. Надмірне фіскальне навантаження, зокрема високий рівень оподаткування фонду оплати праці, створює для суб'єктів господарювання економічні стимули до використання нелегальних схем. За таких умов підприємства часто вдаються до приховування реальних доходів або виплати заробітних плат у «конвертах», що не лише підриває наповнення бюджету, а й формує сприятливе середовище для корупційних зловживань.

Низький рівень довіри до органів правосуддя та сумніви щодо реальної здатності держави захистити права власності є критичними дестабілізуючими факторами. Подібний скептицизм з боку суб'єктів господарювання стимулює їхній перехід у тіньовий сектор економіки. В умовах правової невизначеності бізнес обирає стратегію анонімності та неформальних домовленостей як альтернативний механізм виживання та захисту своїх інтересів.

Монополізація та олігополізація стратегічних галузей національної економіки є потужними детермінантами тінізації підприємницької діяльності. [7] Домінування обмеженого кола суб'єктів дає їм змогу здійснювати надмірний вплив на механізми регулювання та динаміку ринку, що неминуче призводить до викривлення конкуренції та створення штучних бар'єрів для входу. За таких умов представники малого та середнього бізнесу, стикаючись із обмеженим доступом до ресурсів і нерівними правилами гри, часто змушені переходити в тіньовий сектор як єдиний спосіб збереження своєї життєздатності.

Ураховуючи вищезазначені виклики, пов'язані з необхідністю форсованого зміцнення обороноздатності України та вкрай напруженою геополітичною ситуацією, підходи до формування дохідної частини Державного бюджету зазнали суттєвих трансформацій. На сучасному етапі ключовими ресурсами фінансового забезпечення держави виступають внутрішні податкові надходження та зовнішня фінансова допомога від міжнародних партнерів [1]. З огляду на це, для гарантування державної суверенізації та акумуляції ресурсів, необхідних для відсічі російській агресії, пріоритетним є впровадження таких стратегічних заходів:

- 1) Оптимізація структури оборонних видатків. Необхідно провести глибокий аналіз динаміки фінансування сектору національної безпеки з метою визначення найбільш раціонального розподілу ресурсів. Як зазначають О. Чеберяко та З. Варнадій, ключовим викликом є не стільки механічне нарощування бюджетних асигнувань, скільки їх суворе відповідність стратегічним державним пріоритетам. [4]

- 2) Зміцнення фінансової спроможності громад. Важливим є активізація наповнення

місцевих бюджетів через ефективне використання інструментів децентралізації. В умовах, коли Державний бюджет критично залежить від зовнішніх запозичень, а обсяг державного боргу невинно зростає, посилення ролі місцевих органів влади у мобілізації внутрішніх ресурсів стає запорукою економічної стійкості країни. [3]

3) Уніфікація бюджетного планування. Розробка та впровадження єдиної довгострокової стратегії фінансування сектору безпеки та оборони дозволить уникнути розпорошення коштів та забезпечить цілісність оборонної політики держави.

4) Інституціоналізація незалежного моніторингу. Для гарантування прозорості та цільового використання коштів необхідно створити автономний підрозділ державного нагляду за видатками в оборонній сфері. Як підкреслює Шпак, такий незалежний орган контролю є критично важливим для мінімізації корупційних ризиків у секторі безпеки. [5].

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що боротьба з корупцією в умовах воєнного стану перетворилася з суто правового питання на фундаментальний чинник національної безпеки. Сучасна природа корупційних викликів в Україні зумовлена як об'єктивними наслідками агресії (соціально-економічна криза, необхідність контролю над іноземною допомогою), так і глибинними інституційними проблемами: від недосконалості судочинства до деформації ринкового середовища через монополізм і податковий тиск.

Зміцнення обороноздатності України можливе лише за умови синергії політичної волі, прозорого управління державними фінансами та підвищення правової свідомості суспільства. Тільки подолання внутрішнього корупційного фронту дозволить повноцінно акумулювати національний ресурс для досягнення перемоги та успішної інтеграції країни в європейський безпековий простір.

1. Зінченко Д., Шатрава С. Стратегії залучення та утримання кваліфікованих кадрів в секторі безпеки України під час воєнного стану // Соціальні аспекти військово-професійної діяльності сектору безпеки і оборони: виклики сьогодення : зб. тез доп. IV Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Вінниця, 28 лют. 2024 р.). Вінниця : НАНГУ, 2024. С. 21–25.

2. Літвінчук А. П. Особливості антикорупційної політики як форми вирішення суспільних проблем : кваліфікац. робота ... магістра : 281. Житомир, 2023. 38 с.

3. Мойсей Л. О. Децентралізація управлінських рішень як спосіб подолання корупції у сфері безпеки та оборони: адміністративно-правові аспекти. *Наука і правоохорона*. 2017. № 1. С. 70–75.

4. Чеберяко О., Варналій З. Фінансові передумови та оцінка фінансування оборони в умовах російсько-української гібридної війни. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 4 (12), ч. 1. С. 143–149.

5. Шпак І. В. Сутність та особливості правового регулювання видатків бюджету на сектор національної безпеки і оборони в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 555–560. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.97>.

6. Boly A., Gillanders R. Anti-corruption policy making, discretionary power and institutional quality: An experimental analysis. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 2018. No. 152. Pp. 314–327. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2018.05.007>.

7. Zhang M., Zhang H., Zhang L., Peng X., Zhu J., Liu D., You S. Corruption, anti-corruption, and economic development. *Humanities & Social Sciences Communications*. 2023. No. 10. Pp. 434–439. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01930-5>.

Михайло МІЛЬЧЕВСЬКИЙ

студент ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ігор СЕРДЮК

доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

БАЛАНС НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ЯК УМОВА ЇЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Проблема корупції має глибоке історичне коріння та прослідковується за часів античного Риму. Римська республіка створювала спеціальних посадових осіб та інститути, призначені для запобігання зловживанням владою та недоброчесності в державних органах. Наприклад, посадові контролери – виконували функції нагляду за законністю розподілу державних ресурсів та моральною поведінкою магістратів. Тобто в античних державах виникла потреба здійснення інституційного контролю на основі правових норм для забезпечення порядку та справедливості.

У сучасній Україні корупція зберігає високий рівень поширення серед державних інституцій. Відповідно до річних звітів Національного антикорупційного бюро України, явища корупції у державному секторі України формують системний ризик для економічної стабільності, легітимності влади та довіри громадян до державних інституцій [6]. Аналізуючи ці дані, можна стверджувати, що проблема не обмежується поодинокими випадками, а носить системний характер, що зумовлює необхідність правового й організаційного забезпечення незалежності антикорупційних органів.

Однією з ключових і довгоочікуваних для трансформації державного апарату України стала проведена в 2014 році реформа правоохоронної системи, що мала на меті створення спеціалізованих антикорупційних органів. Центральним елементом нової антикорупційної архітектури стало Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ), створене відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII. Згідно зі статтею 1 цього закону «НАБУ є державним правоохоронним органом, який здійснює запобігання, виявлення та розслідування корупційних кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності» [1]. Аналіз положень цього закону свідчить про те, що законодавець визначив не лише функціональну компетенцію органу, але й його особливий правовий статус, відмінний від традиційних правоохоронних інституцій нашої держави.

Україна, ратифікувавши United Nations Convention Against Corruption (UNCAC), взяла на себе зобов'язання створити спеціалізовані органи з «необхідною незалежністю» для ефективного виконання їхніх функцій. Стаття 6 Конвенції містить припис, згідно з яким «Кожна Держава-учасниця, відповідно до основоположних принципів своєї правової системи, забезпечує існування органу або органів, залежно від обставин, які запобігають корупції» [2, с. 10]. Це положення свідчить про те, що незалежність розглядається не як політичний привілей, а як юридична гарантія неупередженості НАБУ. Водночас міжнародний стандарт фактично отожднює ефективність антикорупційної діяльності з інституційною автономією.

Доволі цікаву думку висловив Council of Europe через механізм Group of States against Corruption (GRECO), у звітах якого зазначається наступне: «Поточний рівень дотримання рекомендацій більше не є “глобально незадовільним”» [3]. Це свідчить про значний прогрес в реалізації антикорупційних стандартів у сфері функціонування судової системи та прокуратури, оцінених GRECO як поліпшення ситуації порівняно з попередніми оцінками. Таким чином, незалежність антикорупційних органів та імплементація вимог GRECO є

частиною європейської моделі верховенства права, а не виключно внутрішньодержавною ініціативою.

Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII містить припис, згідно з яким «Забезпечення національної безпеки України передбачає захист держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, серед яких системною загрозою є корупція, що підриває інституційну стабільність» [4]. Це положення підтверджує, що діяльність НАБУ має не лише кримінально-процесуальне, а й стратегічне значення – вона інтегрована в систему забезпечення державної стійкості. Корупція в цьому контексті виступає системною загрозою, що підриває інституційну стабільність.

Особливістю української моделі системи антикорупційних органів є її триєдина структура з чітким розподілом здійснюваних функцій: НАБУ здійснює досудове розслідування; Спеціалізована антикорупційна прокуратура (Далі – САП) забезпечує процесуальне керівництво та підтримує публічне обвинувачення суді; Вищий антикорупційний суд (Далі – ВАКС) здійснює судовий розгляд справ. Аналізуючи цю модель, можна стверджувати, що законодавець в основу створеної ним антикорупційної системи заклав необхідні запобіжники (своєрідний аналог системи стримувань і противаг), що формально виключає абсолютну незалежність будь-якого з її елементів.

Як відомо, принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, закріплений у ст. 6 Конституції України. У своїх рішеннях Конституційний Суд України наголошував, що жоден державний орган не може функціонувати поза системою конституційних стримувань і противаг. Йдеться, зокрема, про те, що незалежність органу не означає його інституційної безконтрольності. Діяльність НАБУ має ґрунтуватися на принципах підзвітності, правової визначеності та судового контролю. Таким чином, незалежність НАБУ не є абсолютною категорією; вона обмежена Конституцією України, кримінальним процесуальним законодавством та парламентським контролем. У політико-правовій теорії існує концепція «інституційної автономії», яка передбачає, що орган, наділений широкими повноваженнями, може поступово перетворюватися на самодостатній центр впливу. Проте в демократичній державі запобіжником є процедурна прозорість та судовий контроль.

Європейська комісія у звітах щодо України неодноразово підкреслювала: «Антикорупційні установи та організації громадянського суспільства повідомляють про зростаючий тиск з боку державних установ, зокрема через кримінальні розслідування правоохоронних органів та органів безпеки. Загалом, ці події ставлять під сумнів відданість України своєму антикорупційному порядку денному. Україна повинна вдосконалювати свою антикорупційну систему та запобігати будь-якому відступу від своїх значних досягнень у реформах» [5]. Аналіз положень цього звіту свідчить про значні переваги європейського підходу, де головна ідея полягає не в послабленні незалежності, а в удосконаленні механізмів контролю.

«Погані закони – гірше беззаконня». Цей вислів Тацита відображає фундаментальну ідею: проблема держави полягає не лише в наявності інституцій, а в якості їх функціонування та загальному стані публічної влади. Антикорупційна інфраструктура України у складі НАБУ, САП та ВАКС, яка сформована відповідно до міжнародних стандартів, зокрема положень United Nations Convention Against Corruption, на сьогодні перебуває у стані інституційної рівноваги. Тобто, проблема полягає не стільки в самій антикорупційній архітектурі, скільки в ширшому контексті функціонування державного механізму. Корупція як системне явище виникає там, де існує недосконалість адміністративних процедур, надмірна дискреція посадових осіб, слабкість загальної судової системи, дефіцит політичної відповідальності та недостатній рівень правової культури. Антикорупційні органи реагують на наслідки, але джерела корупційних ризиків часто формуються в інших сферах публічного управління. Будь-яке радикальне втручання в уже сформовану модель взаємного професійного контролю антикорупційної інфраструктури може спричинити порушення інституційної рівноваги та негативні наслідки для стабільності правозастосовної практики. Зниження рівня корупції потребує часу, послідовності та комплексних змін у сфері державної служби, політичної відповідальності, судової реформи та управлінської культури.

Отже, в аспекті функціонування системи антикорупційних органів стратегічний акцент має зміщуватися з постійного перегляду антикорупційної інфраструктури на вдосконалення суміжних сфер державного управління. Лише системні зміни в організації та діяльності всієї системи органів державної влади (державного апарату), а не точкові інституційні зміни, здатні забезпечити поступове і незворотне зниження корупційних ризиків.

1. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1698-18> (дата звернення: 20.02.2026).
2. United Nations. United Nations Convention against Corruption: adopted by the UN General Assembly, 31 October 2003, New York. URL: https://www.un.org/en/ethics/assets/pdfs/UN_Convention_Against_Corruption.pdf (дата звернення: 20.02.2026).
3. Council of Europe. Group of States against Corruption (GRECO) publishes its interim compliance report on Ukraine's progress in implementing anti-corruption recommendations / Council of Europe website. – Strasbourg: GRECO, 24 Mar 2023. URL: <https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-respect-of-members-of/1680aaa790> (дата звернення: 20.02.2026).
4. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 20.02.2026).
5. European Commission. 2025 Enlargement Report on Ukraine's implementation of reforms and the anti-corruption framework / European Commission – Brussels: EC, 04.11.2025. URL : <https://euaci.eu/en/news-and-events/the-european-commission-ukraine-should-advance-its-anti-corruption-framework-and-prevent-any-backsliding-on-its-notable-reform-achievements/> (дата звернення: 20.02.2026).
6. Національне антикорупційне бюро України. Звіти про діяльність НАБУ. URL : <https://nabu.gov.ua/activity/reports/> (дата звернення: 20.02.2026).

Максим ОЛСІЙНИКОВ

студент

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Дар'я ЛАВРЕНКО

старший викладач кафедри теорії

держави та права Дніпровського

державного університету внутрішніх

справ (м. Дніпро, Україна)

ФОРМИ КОРУПЦІЇ ТА ВИДИ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Корупція в умовах воєнного стану набуває особливої небезпеки, оскільки виходить за межі суто правового чи економічного явища та перетворюється на фактор, що безпосередньо впливає на обороноздатність держави. В умовах повномасштабної війни будь-які зловживання у сфері оборонних закупівель, мобілізаційних процесів, використання бюджетних коштів чи міжнародної допомоги становлять пряму загрозу національній безпеці. Саме тому положення Закону України «Про запобігання корупції» слід розглядати не лише як інструмент правового регулювання, а як складову механізму захисту держави.

Закон визначає корупцію як використання службових повноважень або пов'язаних із ними можливостей з метою отримання неправомірної вигоди. В умовах воєнного стану така вигода може проявлятися не лише у формі грошових коштів, а й у вигляді сприяння в укладенні оборонних контрактів, отриманні доступу до стратегічної інформації, уникненні мобілізації або забезпеченні пріоритетного доступу до ресурсів. Таким чином, навіть нематеріальні форми неправомірної вигоди можуть мати стратегічні наслідки для безпеки держави [1].

Законодавство передбачає поділ корупційних правопорушень на кримінальні, адміністративні та дисциплінарні. У воєнний період особливого значення набувають кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним збагаченням, зловживанням владою чи службовим становищем, розтратою майна або коштів, призначених для потреб оборони. Водночас адміністративні порушення, зокрема несвочасне подання декларацій чи недотримання обмежень, хоча й не мають високого ступеня суспільної небезпеки, можуть створювати передумови для серйозніших зловживань у стратегічно важливих сферах [2].

Однією з найнебезпечніших форм корупції в умовах війни є зловживання службовим становищем під час здійснення оборонних закупівель. Непрозорі процедури, завищення цін, укладення контрактів із пов'язаними особами або постачання неякісної продукції

безпосередньо впливають на боєздатність Збройних Сил України. У такому контексті корупція перестає бути лише порушенням закону — вона стає чинником ослаблення оборонного потенціалу держави.

Іншою поширеною формою є пропозиція або надання неправомірної вигоди з метою впливу на рішення посадових осіб, залучених до розподілу військових ресурсів чи гуманітарної допомоги. В умовах воєнного стану подібні дії можуть порушувати принцип справедливого та пріоритетного забезпечення військових підрозділів, що перебувають у зоні активних бойових дій. Таким чином, навіть окремі випадки хабарництва можуть мати системні негативні наслідки.

Особливу увагу слід приділити конфлікту інтересів. У сфері оборони він може виникати під час прийняття рішень щодо державних контрактів, розподілу ресурсів або кадрових призначень. Неврегульований конфлікт інтересів створює ризик прийняття рішень в інтересах окремих осіб чи компаній, а не держави. В умовах війни це може призвести до неефективного використання бюджетних коштів або зриву критично важливих поставок [3].

Закон також передбачає низку профілактичних механізмів: фінансовий контроль, обмеження щодо сумісництва, заборону отримання подарунків, регулювання післяслужбової діяльності. У воєнний час ці обмеження набувають стратегічного значення, оскільки дозволяють мінімізувати ризики проникнення приватних інтересів у сферу управління оборонними ресурсами. Відновлення та функціонування системи електронного декларування стало важливим кроком до збереження прозорості навіть в умовах обмежень, пов'язаних із безпекою. Окремим аспектом є відповідальність керівників органів державної влади за невжиття заходів щодо запобігання корупції. В умовах воєнного стану управлінська бездіяльність або ігнорування антикорупційних процедур може мати не лише дисциплінарні, а й стратегічні наслідки для сектору безпеки й оборони.

Таким чином, форми корупції та види корупційних правопорушень, визначені Законом України «Про запобігання корупції», в умовах воєнного стану набувають нового змісту. Вони мають розглядатися не лише з позицій юридичної відповідальності, але й як фактори, що впливають на стійкість держави, її обороноздатність і міжнародну підтримку. Ефективне застосування антикорупційного законодавства є необхідною умовою забезпечення національної безпеки України та зміцнення довіри міжнародних партнерів у період збройної агресії.

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 49, ст. 2056. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

2. Шестопалова Л. Відмежування корупційних правопорушень від правопорушень, пов'язаних з корупцією. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 193–197.

3. Франчук В. В., Корецька-Шукєвич Д. Д. Правопорушення, пов'язані з корупцією: адміністративно-правові засади протидії: монографія. Варшава : ЛьвДУВС, 2021. 183 с.

Анастасія РАСТОРГУЄВА

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ольга КУЛІНІЧ

завідувач кафедри теорії держави

та права Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА В ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

В умовах трансформації системи публічного управління, підвищення вимог до прозорості діяльності органів державної влади та необхідності забезпечення ефективної антикорупційної політики особливої актуальності набуває питання професійної етики державних службовців. Формування антикорупційної культури неможливе виключно шляхом удосконалення нормативно-правової бази або посилення контролюючих механізмів.

Вирішальне значення має внутрішня ціннісна орієнтація службовця, його здатність діяти відповідно до принципів доброчесності, законності, неупередженості та відповідальності.

Професійна етика в публічному секторі виступає системою моральних норм, стандартів поведінки та ціннісних орієнтирів, що визначають межі допустимого у службовій діяльності. Вона забезпечує узгодження юридичних вимог із моральними імперативами, формуючи внутрішній механізм самоконтролю, який діє навіть за умов обмеженого зовнішнього нагляду. У цьому контексті етика є не лише доповненням до правового регулювання, а й його фундаментальною передумовою [1].

Корупційні прояви, як правило, не виникають раптово, а формуються поступово через толерування незначних порушень, відхилень від встановлених процедур або виправдання неправомірних дій «службовою необхідністю». Саме на цьому етапі професійна етика виконує превентивну функцію, запобігаючи ескалації порушень. Дотримання етичних стандартів дозволяє зберігати баланс між формальним виконанням обов'язків і моральною відповідальністю за прийняті рішення [2].

Важливим чинником формування антикорупційної культури є організаційне середовище. Колектив, у якому підтримуються принципи доброчесності, відкритості та взаємної поваги, створює умови для стійкої етичної поведінки кожного працівника. Натомість толерування дрібних зловживань, використання неформальних практик або подвійних стандартів поступово трансформують нормативні вимоги у формальність, підриваючи довіру до інституції в цілому.

Особлива роль належить керівництву органу публічної влади. Керівник формує етичний клімат організації через власну поведінку, стиль управління та прийняття рішень. Демонстрація прозорості, рівності та відповідальності сприяє закріпленню відповідних моделей поведінки серед підлеглих. Натомість невідповідність між задекларованими принципами та фактичними діями керівництва знижує рівень внутрішньої дисципліни та створює передумови для корупційних ризиків.

У взаємодії з громадянами професійна етика забезпечує реалізацію принципів справедливості, поваги до гідності особи та рівності перед законом. Довіра до державних інституцій значною мірою залежить від того, наскільки службова діяльність відповідає стандартам чесності й неупередженості. Повага до прав і законних інтересів громадян виступає ефективним антикорупційним інструментом, оскільки мінімізує підстави для зловживань владними повноваженнями.

Сучасні умови цифровізації публічного управління зумовлюють необхідність розвитку цифрової етики. Доступ до інформаційних ресурсів, державних реєстрів та баз даних підвищує ризик неправомірного використання інформації. Тому дотримання принципів конфіденційності, захисту персональних даних та належного використання службової інформації стає невід'ємною складовою професійної доброчесності.

Професійна етика також виконує функцію внутрішньої стабілізації колективу. У середовищі, де домінують чесність і взаємна повага, зменшується рівень конфліктності, професійного вигорання та психологічного напруження. Така атмосфера сприяє підвищенню ефективності управлінських процесів і забезпечує сталість кадрового потенціалу [3].

Окремої уваги потребує вплив етичної культури на формування молодих фахівців. Моделі поведінки, що демонструються в органі влади, стають орієнтиром для нових працівників. Саме через механізм професійної соціалізації закладаються стандарти доброчесності або, навпаки, відтворюються корупційні практики. Таким чином, етичне середовище визначає довгострокову стійкість інституції.

Професійна етика в публічному секторі є системоутворюючим елементом антикорупційної культури. Вона забезпечує внутрішній самоконтроль службовця, формує стандарти поведінки та мінімізує корупційні ризики ще на початковому етапі їх виникнення. Етичні принципи – доброчесність, законність, неупередженість, прозорість та відповідальність – створюють морально-ціннісну основу функціонування публічної служби. Формування сталої антикорупційної культури потребує комплексного підходу, що включає розвиток етичного лідерства, підтримку належного організаційного середовища, удосконалення механізмів внутрішнього контролю та впровадження стандартів цифрової доброчесності. Лише поєднання правового регулювання з високим рівнем професійної етичної свідомості забезпечує ефективне функціонування публічної влади, зміцнення довіри громадян та інституційну стійкість держави.

1. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії : автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 36 с.
2. Богуцька Н. Антикорупційне законодавство України та США: комплексний аналіз. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2018. № 3. С. 213-214.
3. Білецький А. Корупція у приватному секторі та роль громадськості у її запобіганні. *Проблеми законності*. 2016. №135. С. 157-166.

Олександр РИНДІН
здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Олександр ДОРЕНСЬКИЙ
доцент кафедри кібербезпеки та
програмного забезпечення
Центральноукраїнського
національного технічного університету
(м. Кропивницький, Україна),
кандидат технічних наук

ФАКТОРИ ПАСИВНОСТІ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ АКАДЕМІЧНОЇ, ГРОМАДЯНСЬКОЇ, ПРОФЕСІЙНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

У сучасних умовах розвитку українського суспільства питання доброчесності має особливе значення. Адже доброчесність є важливою складовою формування відповідальності, поваги до закону й довіри між людьми. Зокрема, у праці Доренського О. [1] зазначається, що становлення академічної доброчесності впливає не лише на якість освіти, а й на формування світогляду молоді, її ставлення до правил, норм і суспільних цінностей. Тому доброчесність можна розглядати як основу здорового суспільства, без якої неможливий стабільний розвиток держави та ефективна протидія негативним явищам, зокрема корупції.

Водночас поняття доброчесності слід розглядати у ширшому значенні, що виходить за межі академічної сфери. У дослідженні Хилько А. і Доренського О. [2] доброчесність визначається як комплексна соціальна компетентність, яка охоплює академічну, професійну та громадянську складову. Автори наголошують, що в умовах суспільних трансформацій доброчесність постає як вкрай важливий soft skill, який включає відповідальність, прозорість, дотримання етичних норм і протидію корупційним практикам. У цьому контексті антикорупційна поведінка є невід'ємною складовою доброчесності, адже чесність у прийнятті рішень, відмова від корупційних дій формують довіру до інституцій, сприяють розвитку справедливого суспільства. Водночас, в роботі [3] аргументовано висновок, що фактори «пандемії та війни» чинять вплив на структуру й зміст української освіти, академічного середовища [3], тож ці результати варто екстраполювати на забезпечення доброчесності (зокрема, в освітній сфері України).

Як відомо, корупція проявляється у вигляді хабарництва, зловживання службовими повноваженнями, нечесних рішень та використання ресурсів у власних інтересах. Вона є однією з найбільших загроз для розвитку держави, оскільки підриває довіру громадян до влади, гальмує економічний розвиток і послаблює правову систему. Наразі в Україні корупція тривалий час залишалася системною проблемою, що формувалася історично та соціально. Попри численні реформи та антикорупційні ініціативи, суспільство все ще відчуває її вплив у повсякденному житті.

Соціологічні дослідження [4-7] показали, що корупція, як одна з найпоширеніших практик недоброчесності, залишається гострою проблемою українського суспільства. Хоча понад 90 % громадян визнають її існування та її небезпеку, лише близько 8 % готові активно боротися з нею. Зокрема, відзначимо:

- у вибірці початку жовтня 2025 року 56 % українців вважають, що в країні робляться реальні спроби боротьби з корупцією, а частка тих, хто вважає Україну «безнадійно корумпованою», становила близько 35 % [4];

- загальнонаціональне дослідження «Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність» (перший квартал 2025 року) показало, що 91,4% українців

вважають корупцію великою або дуже великою проблемою [5];

– опитування про корупцію наприкінці 2025 р.: 78,2 % українців вказали, що рівень корупції збільшився з початку повномасштабної війни [7].

Отже, парадокс між тим, що більшість українців визнають корупцію серйозною проблемою, але водночас не готові активно з нею боротися, можна пояснити кількома взаємопов'язаними чинниками. По-перше, соціологічні опитування свідчать, що значна частина громадян усвідомлює масштаб цієї проблеми та переконана, що корупція в Україні є поширеною і навіть посилюється з початку повномасштабної війни. По-друге, люди часто не довіряють інституціям і не вірять у можливість реальних змін через офіційні механізми. Недовіра до влади, правоохоронних органів чи системи правосуддя знижує мотивацію звертатися до законних способів протидії корупції, навіть за умови усвідомлення її шкідливості. Подібні висновки фіксують і міжнародні огляди. Слід констатувати: рівень готовності реально боротися з корупцією, хоч і поступово зростає, проте залишається нижчим за рівень її сприйняття як проблеми.

Водночас, очевидно, що для частини людей корупція є вигідною. Саме це часто стає мотивом їхньої пасивності у питаннях забезпечення доброчесності. Якщо корупційні схеми надають окремі індивідуальні переваги, людина опиняється у стані внутрішнього конфлікту: з одного боку, вона усвідомлює, що корупція шкодить державі та суспільству, а з іншого — не готова добровільно відмовитися від «вигод», які вже стали частиною її повсякденного життя. Таке явище не обов'язково означає моральне схвалення корупції, однак воно пояснює, чому люди можуть ставитися до неї терпимо, навіть усвідомлюючи її негативні наслідки. У результаті адаптація та часткова вигода перетворюють корупцію на своєрідну «стабільну стратегію поведінки», а не на явище, проти якого кожен громадянин готовий активно діяти. До того ж, значну роль відіграють страх можливих наслідків і відчуття безсилля окремої людини, яка переконана, що її індивідуальні дії навряд чи здатні спричинити системні зміни. Саме тому багато хто обирає позицію невторчання, навіть внутрішньо визнаючи несправедливість і шкідливість корупції. Отже, поєднання сильного усвідомлення проблеми, невпевненості в інституціях, адаптації до корупційних «вигод» і суспільного страху перед ризиками створює ту ситуацію, коли люди знають про проблему недоброчесності, але не хочуть боротися з нею.

1. Доренський О. П. Методологічний аспект становлення академічної доброчесності як елемента культури українського суспільства. *Академічна доброчесність : виклики сучасності* : зб. наук. есе учасників дистанційного етапу наук. стаж. Варшава, 2020. С. 35-38. URL : <https://dspace.kntu.kr.ua/items/e2c566ed-e66d-434a-85fe-8582862ab97b>.

2. Хилько А. А., Доренський О. П. Архітектура доброчесності як софтверу в умовах суспільних трансформацій. *Ефективне врядування та виховання доброчесності в секторі безпеки та оборони. Сучасні загрози та інноваційні рішення у сфері запобігання корупції сектору безпеки та оборони України* : зб. матеріалів VI Міжнарод. наук.-практ. форуму, 11 груд. 2025 р., м. Київ / Нац. ун-т оборони України. Київ : НУО України, 2025. С. 132-134. URL : <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/18283>.

3. Коваленко А. С., Доренський О. П. Методичні аспекти зменшення негативного впливу факторів «пандемії та війни» на якість вищої освіти. *Актуальні питання підвищення якості освітнього процесу* : матеріали конф., м. Яремче - Івано-Франківськ - Ломжа, 20 вересня 2024 р. Івано-Франківськ, 2024. С. 91-92. URL : <https://dspace.kntu.kr.ua/items/73eb7ecb-6d6f-4def-be55-ee2e5c399436>.

4. 71 % українців вважають, що рівень корупції зріс після початку повномасштабної війни — КМІС : нов. / Укр. правда, 3 жовт. 2025. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2025/10/03/8001092/> (дата звернення: 12.02.2026).

5. Опитування КМІС 2025: більшість українців підтримує боротьбу з корупцією та демократичний вектор : нов. / Mezha, 5 січ. 2026. URL: <https://mezha.net/ua/bukvy/ukrainians-see-progress-in-anti-corruption-and-favor-democracy-in-2025-survey/> (дата звернення: 12.02.2026).

6. Реальний корупційний досвід українців у понад чотири рази менший за оцінку поширеності корупції : результати досліджень / НАЗК, 13 бер. 2025. URL : <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/realnyy-koruptsiynny-dosvid-ukraintsiv-u-ponad-chotyry-razy-menshyy-za-otsinku-poshyrenosti-koruptsii-rezultaty-doslidzhen/> (дата звернення: 12.02.2026).

7. Більшість українців вважає, що за час повномасштабного вторгнення рівень корупції в Україні збільшився : нов. / Interfax-Ukraine, 27 лист. 2025. URL : <https://interfax.com.ua/news/political/1124036.html> (дата звернення: 12.02.2026).

Віктор СУПРОНЮК

студент

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Ігор СЕРДЮК

доцент кафедри

адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету визначити ключові проблеми, що обмежують інституційну спроможність громадських антикорупційних організацій в Україні в умовах дії правового режиму воєнного стану, а також запропонувати шляхи їх подолання.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність використання такого теоретичного інструментарію:

1) діалектичного методологічного підходу, що ґрунтується на принципах взаємозв'язку та розвитку явищ державно-правової дійсності. У межах цієї наукової розвідки інституційна спроможність громадських антикорупційних організацій розглядалася в контексті національної антикорупційної системи України;

2) спеціально-юридичного методу пізнання, потенціал якого був використаний при тлумаченні юридичного терміну «інституційна спроможність»;

3) формально-логічного методу пізнання, що дозволив сформулювати висновки, які відображають результати проведеного дослідження.

Інституційна спроможність громадських антикорупційних організацій є критично важливим чинником ефективності громадянського контролю за діяльністю органів державної влади та запобігання корупції в Україні.

Як вважає О. Баштанник, інституціональна спроможність являє собою спроможність інституту, тобто його здатність регулювати певний тип суспільних відносин на основі норм визнаних державою міжнародно-правових актів, національного законодавства та суспільної легітимації (нормативний аспект сутності інституту) [1, с. 13].

Станом на 1 квітня 2025 року в Україні було зареєстровано 106 720 громадських організацій [2, с. 9]. Серед них значну роль у боротьбі з корупцією відіграють спеціалізовані антикорупційні громадські організації, такі як Transparency International Україна, ГО «Стоп корупції», ГПО «Права людини» й ін. У 2023 році Україна отримала 36 балів із 100 можливих в Індексі сприйняття корупції, піднявшись на 3 бали порівняно з 2022 роком [3]. Проте у 2024 році показник знизився до 35 балів, що свідчить про наявність системних проблем у антикорупційній сфері [4].

Аналіз діяльності громадських антикорупційних організацій дозволяє виокремити такі ключові проблеми їх інституційної спроможності:

1) *по-перше, обмеженість фінансування та правового регулювання.* Згідно з кількісним опитуванням представників ОГС, 34,0% вважають можливість впливу організацій громадянського суспільства на формування та реалізацію державної політики низькими, 46,6% – середніми і лише 19,4% оцінюють їх як високі. Найбільш проблемними аспектами діяльності ОГС у контексті правового забезпечення опитані вважали регулювання ввезення та оподаткування гуманітарної допомоги, а також прозорість, публічність і звітність. Водночас ОГС стикаються з труднощами у здійсненні фінансових операцій через посилений фінансовий моніторинг, заборону на перекази коштів за кордон або вимоги окремих банків надавати інформацію про кінцевих бенефіціарів організації [2, с. 19].

Дослідження МБО «Фонд Східна Європа» засвідчило: «за результатами кількісного опитування 2/3 організацій вказали, що основними джерелами фінансування в 2023 році

залишаються пожертви, членські та благодійні внески або донати. Міжнародні гранти займають друге місце (22%), доходи від власної економічної діяльності використовують 18%. Частка організацій, що отримують фінансування з державного або місцевого бюджету, дещо зросла (у 2023 році – 7,9%, у минулому році – 5,6%). Дуже невелика частина ОГС використовує надання соціальних послуг як джерело фінансування (2,7%)» [5, с. 8];

2) *по-друге, кадрові виклики*. За даними того ж дослідження, 34% організацій громадянського суспільства повідомляють про кадрові проблеми – вигорання команди, надмірну працю співробітників, нестачу кадрів [5, с. 10]. Повномасштабна війна посилила ці проблеми через мобілізацію активістів, вимушену міграцію та переорієнтацію багатьох громадських організацій на гуманітарну допомогу;

3) *по-третє, незадовільний рівень організаційної спроможності*. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень за 2023-2024 роки вказує, що організаційна спроможність організацій громадянського суспільства становить 3 бали із 7 можливих, що свідчить про наявність значних проблем у внутрішній організації, плануванні діяльності та впровадженні внутрішніх процедур [6, с. 9].

Позитивним прикладом підвищення інституційної спроможності антикорупційних громадських організацій є створення у 2023 році Громадської антикорупційної ради при Міністерстві оборони України. До складу цієї ради увійшли представники провідних громадських організацій, включно з ГО «Стоп корупції», ВГО «Асоціація правників України», ГО «Антикорупційна сокира» й інші [7]. Це дозволило громадським активістам здійснювати контроль за оборонними закупівлями та виявляти корупційні ризики у цій сфері.

Для підвищення інституційної спроможності громадських антикорупційних організацій в Україні необхідно вжити таких заходів:

1. Запровадити механізми довгострокового державного фінансування громадських антикорупційних організацій через створення спеціалізованих фондів, як це практикується у Хорватії та Німеччині. А також створити систему єдиного переказу коштів обраній громадській організації за прикладом Угорщини [8]. Передбачається, що такі кроки дозволять суттєво вирішити питання фінансування громадських організацій, а також уникнути корупційної складової в самій організації, яка може виникнути при відсутності матеріального заохочення виконання поставлених на членів організації завдань.

2. Забезпечити залучення громадських організацій до розробки та реального моніторингу виконання антикорупційних програм. З цією метою необхідно внести зміни до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», доповнивши п. 1 цієї ст. пп. 10 у такій редакції: «брати участь у розробці антикорупційних програм органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, а також здійснювати моніторинг їх виконання та оприлюднювати результати такого моніторингу» [9].

3. Посилити інституційну підтримку громадських організацій шляхом надання грантів на розбудову організаційної спроможності, як це здійснює Жіночий фонд миру та гуманітарної допомоги ООН [10].

4. Забезпечити безперешкодний доступ громадських антикорупційних організацій до публічної інформації про діяльність органів державної влади.

Отже, інституційна спроможність громадських антикорупційних організацій є важливою передумовою ефективної боротьби з корупцією в Україні. Навіть найефективніші антикорупційні інституції не можуть бути достатньо результативними без підтримки громадянського суспільства. Забезпечення належного рівня інституційної спроможності антикорупційних громадських організацій дозволить не лише посилити громадський контроль за діяльністю органів влади, але й зміцнити позиції України на шляху до європейської інтеграції та виконання рекомендацій Європейської Комісії у сфері боротьби з корупцією.

1. Баштанник О. Концептуальні засади визначення феномену спроможності в сучасній методології дослідження державного управління. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2023. № 2. С. 5-14. URL : <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/public/article/view/309> (дата звернення: 17.01.2026).

2. Громадянське суспільство України в умовах війни 2022-2025 рр. Звіт щодо комплексного соціологічного дослідження. Серпень 2025 року. Київський міжнародний інститут соціології. URL : https://api.home.ednannia.ua/upload/kch/25/10/29/zvit-UA_Hromadianske_suspilstvo_v%20umovakh_vinyu_2022-2025.pdf (дата звернення: 17.01.2026).

3. Індекс сприйняття корупції-2023: Україна покращила свій показник на 3 бали /

Національне агентство з питань запобігання корупції. 30.01.2024. URL : <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/indeks-spryynyattyu-koruptsii-2023-ukraina-pokraschyla-sviyu-pokaznyk-na-3-baly/> (дата звернення: 17.01.2026).

4. Corruption Perceptions Index – 2024 / Transparency International Ukraine. 29.01.2025. URL : <https://ti-ukraine.org/en/research/corruption-perceptions-index-2024/> (дата звернення: 17.01.2026).

5. Громадянське суспільство України в умовах війни: звіт з комплексного соціологічного дослідження / ГО ІСАР «Єднання», МБО «Фонд Східна Європа». 2023. 84 с. URL : https://ednannia.ua/images/Procurements/Громадянське_суспільство_України_в_умовах_війни_звіт_з_комплексного_соціологічного_дослідження.pdf (дата звернення: 17.01.2026).

6. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023-2024 роках: аналітична доповідь / Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2024. 74 с. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-11/ad_gromad_suspilstvo-2023_15112024.pdf (дата звернення: 17.01.2026).

7. Громадська антикорупційна рада при Міністерстві оборони України. Офіційний сайт Міністерства оборони України. URL : <https://mod.gov.ua/diynalist/antikorupczijna-diynalist/gromadska-antikorupczijna-rada-pri-ministerstvi-oboroni-ukrayini> (дата звернення: 17.01.2026).

8. Державне фінансування громадських організацій: зарубіжний досвід та рекомендації щодо впровадження в Україні: аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/derzhavne-finsuvannya-gromadskikh-organizacij-zarubizhniy> (дата звернення: 17.01.2026).

9. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 01.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 17.01.2026).

10. Допомога для понад 46 тисяч жінок та дівчат в Україні: ключові результати підтримки громадських організацій Жіночим фондом миру та гуманітарної допомоги ООН (WPHF) у 2023 році / ООН Жінки в Україні. 10.04.2024. URL: <https://ukraine.unwomen.org/uk/stories/novyny/2024/04/dopomoha-dlya-ponad-46-tysyach-zhinok-ta-divchat-v-ukrayini-klyuchovi-rezultaty-pidtrymky-hromadskikh-orhanizatsiy-zhinochym-fondom-myr-ta-humanitarnoyi-dopomohy-on-wphf-u-2023-rotsi> (дата звернення: 17.01.2026).

Олексій ХІЗАНОВ

курсант ННІ поліцейської діяльності

Науковий керівник:

Наталія КУЛАКОВА

професор кафедри кримінології

та інформаційних технологій,

Національної академії внутрішніх

справ (м. Київ, Україна),

кандидат юридичних наук, професор

КОРУПЦІЯ ЯК ЧИННИК ВІКТИМІЗАЦІЇ: ВПЛИВ КОРУПЦІЙНИХ ПРАКТИК НА УРАЗЛИВІСТЬ ГРОМАДЯН І РІВЕНЬ ДОВІРИ ДО ІНСТИТУЦІЙ

Корупція як фактор віктимізації у кримінології розглядається не лише як окремий різновид кримінальної протиправної поведінки, а як сукупність практик, що системно змінюють умови безпеки громадян і підвищують імовірність заподіяння шкоди. Коли реалізація прав, доступ до державного захисту або реагування з боку органів влади залежить від неформальної вигоди, особа опиняється у стані підвищеної уразливості навіть без прямого контакту з корупціонером. У таких умовах знижується передбачуваність правозастосування, виникає вибірковість рішень і слабшає готовність громадян взаємодіяти з інституціями. Для України принципове значення має конституційне положення, за яким права і свободи людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а органи публічної влади та їх посадові особи діють лише на підставі та в межах повноважень, установлених законом [1]. Саме ця вимога законності та підзвітності дозволяє розглядати корупційні практики як віктимігенний чинник, оскільки вони трансформують право на захист із гарантованого механізму на випадковий результат.

У кримінологічному сенсі корупція підвищує віктимізацію через два взаємопов'язані механізми. Перший має прямий характер і проявляється у вимаганні, підкупі або зловживанні владними повноваженнями, що спричиняє матеріальні втрати, психологічний тиск,

залежність від посадової особи та блокування законних можливостей. Другий механізм є опосередкованим і полягає у зниженні спроможності держави запобігати кримінальним правопорушенням і належно реагувати на них, що підвищує ризик повторної шкоди. Кримінально-правові заборони охоплюють як одержання і надання неправомірної вигоди, так і зловживання владою чи впливом, що дозволяє аналізувати корупцію через конкретні види діянь і типові ситуації, у яких громадянин втрачає захист або змушений неформально «вирішувати питання» [2, с. 247-248]. Для віктимології суттєвим є те, що в таких епізодах особа перебуває у нерівному становищі, а сама нерівність стає складовою ситуації ризику.

Найбільш наочно віктимізація проявляється у точках доступу до адміністративних і правоохоронних сервісів, де рішення посадової особи безпосередньо впливає на реалізацію базових прав: безпеку, свободу пересування, право на звернення, захист власності, отримання допомоги. Коли громадянин стикається з неформальною умовою, виникає вибір між двома негативними сценаріями: погодитися на неправомірну вигоду або відмовитися і зіткнутися з затягуванням, відмовою чи створенням перешкод. Така ситуація особливо загострює уразливість соціально чутливих груп, для яких час, кошти та доступ до правової допомоги мають критичне значення [3, с. 192-193]. Окремо формується вторинна віктимізація, коли потерпілий від кримінального правопорушення не отримує реального реагування, стикається з формальним ставленням або натяками на винагороду, що посилює відчуття небезпеки і підриває довіру до держави.

Опосередкована віктимізація охоплює значно ширше коло осіб і має довгострокові наслідки. Якщо корупція послаблює якість реагування, дисципліну доказування і створює можливості уникнути відповідальності, правопорушник отримує сигнал про низькі ризики, а потенційні потерпілі залишаються без ефективного захисту. За таких умов корупція функціонує як чинник зростання латентності, оскільки громадяни менше повідомляють про посягання, не готові бути свідками і сумніваються в неупередженості розгляду. Для кримінології це означає розрив між реальною шкодою і офіційними показниками, що послаблює превентивну функцію держави. Наслідком стає поширення приватних стратегій самозахисту і відмова від звернення до органів влади, що підвищує ризик повторної віктимізації.

Довіра до інституцій у цій площині має прикладне значення, оскільки визначає готовність громадян співпрацювати з державою, повідомляти про правопорушення і брати участь у превентивних заходах. Для національної поліції довіра є ресурсом щоденної роботи, адже без заяв, пояснень і свідчень реагування стає фрагментарним. Закон України «Про Національну поліцію» закріплює спрямованість діяльності поліції на забезпечення прав і свобод людини та орієнтацію на партнерську взаємодію з населенням, що прямо пов'язано з вимогами доброчесності і передбачуваності дій. Коли громадянин не впевнений у неупередженості реагування, сам факт звернення сприймається як ризик, що додатково підвищує уразливість.

Правові можливості зниження віктимізації від корупції слід розглядати через впровадження інструментів захисту людини. Закон України «Про запобігання корупції» встановлює правила врегулювання конфлікту інтересів, обмеження щодо одержання вигод, механізми фінансового контролю і гарантії захисту викривачів [4]. У кримінологічному вимірі це означає зменшення дискреції без перевірки, спрощення повідомлення про корупційний тиск і підвищення передбачуваності дій влади. У діяльності національної поліції ці стандарти проявляються через чіткі алгоритми реагування, документування службових дій, внутрішній контроль і наявність зрозумілих каналів скарг. Для потерпілої особи ефективність таких правил відчувається у щоденній практиці через однакові підстави рішень і відсутність неформальних умов.

Міжнародний підхід до протидії корупції підсилює зв'язок між антикорупційними заходами і захистом прав людини через вимогу правових методів боротьби з цим явищем. Показовою є позиція Європейського суду з прав людини у справі *Ramanauskas v. Lithuania*, у якій Суд сформулював підхід щодо неприпустимості провокації злочину з боку державних агентів і підкреслив обов'язок національних судів здійснювати реальну перевірку доводів про підбурювання. Для кримінології це рішення важливе тим, що демонструє: боротьба з корупцією не може здійснюватися шляхами, які самі породжують порушення прав і додаткову недовіру до інституцій. Для громадянина справедливість процедур є ключовим критерієм оцінки держави, а не лише формальні показники викриття.

Найбільш проблемними залишаються побутові корупційні практики і корупція у точках контролю, де посадова особа має можливість швидко вплинути на реалізацію прав

[2, с. 247-248]. Формування терпимості до таких практик як до норми поведінки знижує готовність повідомляти про корупцію і посилює латентність, що збільшує віктимізацію уразливих груп. Перспективні напрями запобігання доцільно пов'язувати з перевірюваними рішеннями: зменшення кількості прямих контактів через цифрові сервіси, публічні роз'яснення процедур, відеофіксація службових контактів у дозволених випадках, стандартизовані строки реагування, захист осіб, які повідомляють про корупційний тиск, та навчання доброчесності як складової професійної підготовки. Такі заходи знижують корупційні ризики і водночас зменшують віктимність громадян через підвищення передбачуваності дій держави.

Отже, корупція як фактор віктимізації проявляється як через прямі втрати громадян від неправомірної вигоди, так і через опосередковане послаблення державного захисту, що підвищує ризик повторної шкоди і зростання латентності. Для кримінології принциповим є те, що корупційні практики змінюють поведінкові стратегії громадян і підривають співпрацю з національною поліцією та іншими інституціями. Конституція України, Закон України «Про запобігання корупції», Закон України «Про Національну поліцію» та положення ККУ про неправомірну вигоду формують правові рамки доброчесної діяльності, а практика Європейського суду з прав людини уточнює межі допустимих антикорупційних методів і зберігає стандарт справедливого судового розгляду як умову довіри до держави.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.02.2026).

2. Коваленко В. В. Віктимологічні заходи запобігання корупційним злочинам в Україні // *Вісник Національного університету Львівська політехніка*. Серія Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 2. С. 247–252. DOI: 10.23939/law2020.26.247. URL : <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/sep/22167/40.pdf> (дата звернення: 10.02.2026).

3. Шевчук Т. А. Деякі аспекти віктимологічної профілактики корупції // *Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду*. Харків, 2019. С. 192–194. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_10_2019/pdf/63.pdf (дата звернення: 10.02.2026).

4. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18> (дата звернення: 10.02.2026).

Максим ЧЕРНИШ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах повномасштабної збройної агресії корупція набуває ознак не лише соціально-економічної, а й безпосередньо безпекової загрози, оскільки підриває обороноздатність, знижує довіру до державних інституцій і партнерів, провокує нецільове використання бюджетних та донорських ресурсів, а також створює вразливості для розвідки й диверсій. Нормативна логіка воєнного стану полягає в тимчасовому розширенні повноважень органів державної влади та військового командування для відсічі агресії, але без відмови від конституційного принципу верховенства права й відповідальності посадових осіб. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає зміст режиму, систему

органів і спеціальні повноваження, що застосовуються в період воєнного стану, а також рамки можливих обмежень прав і свобод.

Базові орієнтири державної політики у сфері безпеки закріплює Закон України «Про національну безпеку України», що визначає національні інтереси, загрози, принципи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони та вимогу підзвітності суб'єктів цього сектору. Наявність цивільного контролю та правових процедур є критичною запобіжною ланкою проти корупції, адже «воєнна доцільність» не може легалізувати безконтрольність: навпаки, саме війна підвищує ціну управлінських помилок і зловживань. Антикорупційна політика як елемент стійкості держави ґрунтується на Законі України «Про запобігання корупції», який встановлює інструменти запобігання конфлікту інтересів, фінансового контролю (декларування), обмеження щодо подарунків, сумісництва тощо, а також визначає роль НАЗК як ключового органу превенції. Поряд із превенцією діє кримінально-правовий блок: Кримінальний кодекс України містить норми, що охоплюють одержання/надання неправомірної вигоди, зловживання владою, розтрату майна тощо; законодавство також оперує поняттям «корупційні злочини» через відсилки [3].

Додатковим чинником зростання корупційних загроз є розширення обсягу закритої інформації. В умовах воєнного стану значна частина даних щодо логістики, дислокації, номенклатури постачання, маршрутів перевезень та технічних характеристик товарів і послуг підпадає під режим державної таємниці або обмеженого доступу. Така ситуація ускладнює громадський і навіть інституційний контроль, що може бути використано для маскування корупційних схем під прикриттям вимог безпеки. Ще одним системним ризиком є концентрація значних фінансових і матеріальних ресурсів у короткий проміжок часу. Воєнний стан супроводжується суттєвим зростанням бюджетних видатків на сектор безпеки і оборони, надходженням міжнародної фінансової допомоги, гуманітарних вантажів і грантових коштів. Висока концентрація ресурсів за умов обмеженого контролю створює сприятливе середовище для зловживань, незаконного привласнення чи нецільового використання майна [4].

Водночас правовий режим воєнного стану не передбачає скасування антикорупційних вимог і стандартів. Законодавство дозволяє державі застосовувати особливі механізми управління з метою забезпечення оборони, однак принцип підзвітності органів влади та посадових осіб зберігається як у поточному, так і в післявоєнному періоді. Обмеження прав і свобод допускаються виключно в межах, необхідних для досягнення легітимної мети захисту держави, та мають бути обґрунтованими й пропорційними. Такий підхід закріплений у загальній конструкції Закону України «Про правовий режим воєнного стану», що визначає межі діяльності органів державної влади, військових адміністрацій і посадових осіб в умовах війни [5].

Особливе місце в системі запобігання корупції в умовах воєнного стану посідає питання публічності майнової інформації посадових осіб. Повномасштабна війна актуалізувала проблему поєднання фінансового контролю з вимогами національної безпеки, оскільки відкритий доступ до декларацій може створювати додаткові ризики для осіб, залучених до сектору безпеки й оборони. З метою реагування на ці виклики законодавець запровадив спеціальний порядок подання електронних декларацій у період воєнного стану, що було закріплено Законом № 3384-IX. Зазначений нормативний акт визначив особливості строків, обсягу та порядку декларування, а також умови обмеження публічного доступу до окремих відомостей. Практична реалізація цих положень деталізується в роз'ясненнях Національного агентства з питань запобігання корупції, що спрямовані на уніфікацію правозастосування.

З правової точки зору у сфері фінансового контролю під час війни застосовується принцип «мінімально необхідного розкриття». Його сутність полягає в забезпеченні такого рівня прозорості, що дозволяє виявляти факти незаконного збагачення, конфлікту інтересів і корупційних зв'язків, але не створює загроз обороноздатності держави або безпеці конкретних осіб. Саме тому законодавчі рішення у воєнний період поєднують обов'язок подання декларацій як інструмент контролю з обмеженням їх публічності або встановленням спеціальних винятків щодо відомостей, пов'язаних із військовою службою [1, с. 610].

Разом із тим у цій сфері виникає очевидна юридична дилема: секретність і швидкість є критично важливими для досягнення результатів оборони, але саме вони зменшують рівень конкуренції й зовнішнього контролю – традиційних запобіжників корупції. Тому ефективна модель протидії корупції в оборонних закупівлях має ґрунтуватися на поєднанні внутрішнього контролю та аудиту у замовника, стандартизації номенклатури й

ціноутворення там, де це можливо, а також на ефективному післяконтролі, включно з кримінально-правовою оцінкою фактів завищення цін, змови чи постачання неякісної продукції. Важливим є також чітке розмежування інформації, розкриття якої реально шкодить обороні, та інформації, закриття якої не має належного обґрунтування і використовується для приховування зловживань [2, с. 62].

Системна протидія корупції в умовах воєнного стану тісно пов'язана з реалізацією санкційної політики та загальними механізмами захисту державності. Важливу координаційну роль у цій сфері відіграє Рада національної безпеки і оборони України, правовий статус і повноваження якої визначені спеціальним законом. У практичному вимірі діяльність РНБО дозволяє інтегрувати антикорупційні заходи у ширші безпекові стратегії держави. Йдеться, зокрема, про протидію фінансуванню загроз національній безпеці, нейтралізацію впливу осіб і структур, пов'язаних з агресором, а також захист критичної інфраструктури. Таким чином, антикорупційна політика в умовах війни виходить за межі суто кримінально-правового інструментарію та набуває комплексного безпекового характеру.

Посилення антикорупційної стійкості сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану потребує комплексних правових і організаційних рішень. Ключовим має стати впровадження принципу *ex post accountability*, відповідно до якого тимчасове закриття інформації чи спрощення процедур у період активних бойових дій повинні компенсуватися чітко визначеними механізмами подальшого розкриття та аудиту. Важливим напрямом є уніфікація та мінімізація винятків у сфері закупівель, а також збереження контрольних слідів для можливого подальшого аналізу. Посилення фінансового контролю має здійснюватися без шкоди для безпеки, шляхом поєднання обов'язку декларування з обмеженими режимами доступу до чутливої інформації [6, с. 91].

Отже, умови воєнного стану не зменшують, а навпаки підсилюють значення антикорупційної політики як складової національної безпеки. Корупція у секторі безпеки і оборони має прямі негативні наслідки для боєздатності Збройних Сил України, рівня міжнародної підтримки та довіри суспільства до державних інституцій. Українська нормативна модель реагує на виклики війни через спеціальний правовий режим воєнного стану, адаптацію механізмів фінансового контролю та особливе регулювання оборонних закупівель.

1. Березняк В. Посилення відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану: чи потрібні зміни до статті 368 ККУ. *Право і суспільство*. 2025. С. 610-616.

2. Пархоменко-Куцевіл О. Сучасні проблеми забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу. Схвалено Вченою радою Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 16 від 9 травня 2023 р.). С. 62.

3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII (із змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

4. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII (із змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII (із змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

6. Шило С. Особливості застосування законодавства щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія: Право. 2022. С. 86-93.

ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Лілія ЗОЛОТУХІНА

професор кафедри цивільно-правових
дисциплін ННІ права та інноваційної
освіти Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ У КОНТЕКСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРАЦІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Цифрова трансформація економіки істотно змінює структуру трудових правовідносин, формуючи нові моделі організації праці, що виходять за межі класичної індустріальної парадигми. У науковій літературі 2023–2025 рр. обґрунтовується, що цифровізація створює феномен «розщепленого роботодавця», коли контроль здійснюється не фізичною особою чи адміністрацією підприємства, а алгоритмічною системою [1, с. 14–16].

Наразі трансформується сама природа підпорядкування як ключової ознаки трудових правовідносин [2, с. 22–24]. Якщо раніше контроль мав персоніфікований характер, то сьогодні він дедалі частіше є автоматизованим.

Особливої актуальності набуває питання правової кваліфікації праці через цифрові платформи. Директива ЄС 2024 року щодо покращення умов праці у платформній економіці закріпила презумпцію існування трудових відносин за наявності ознак контролю [3, р. 18–20].

Практика Court of Justice of the European Union демонструє, що визначальним критерієм є не формальна назва договору, а фактичний характер відносин, зокрема ступінь алгоритмічного управління [4, р. 7–9].

Українські дослідники слушно наголошують, що відсутність законодавчої презумпції трудових відносин у сфері платформеної праці сприяє маскуванню найманої праці під цивільно-правові договори [5, с. 41–43].

Алгоритмічне управління (algorithmic management) стає ключовим інструментом цифрового контролю. Звіти International Labour Organization за 2023–2024 рр. фіксують тенденцію до зростання автоматизованих систем оцінювання працівників без належних процедур оскарження [6, р. 52–55]. На рівні Європейського Союзу запроваджено вимогу щодо прозорості алгоритмічних рішень та права працівника на людський перегляд автоматизованих рішень [3, р. 24–26].

В українській правовій доктрині підкреслюється необхідність закріплення: 1) права на інформацію про логіку роботи алгоритму; 2) права на оскарження автоматизованих санкцій; 3) заборони повністю автоматизованого звільнення [7, с. 88–90].

Умови цифрової праці характеризуються посиленням збором персональних даних. Практика European Court of Human Rights (зокрема, справа *Bărbulescu v. Romania*) визначила критерії пропорційності втручання роботодавця у приватність працівника [8, р. 12–14].

Наукові дослідження 2025 року доводять, що цифровий моніторинг часто виходить за межі необхідності та створює ризик «тотальної видимості» працівника [9, с. 33–35]. Відсутність чітких гарантій мінімізації даних в українському законодавстві потребує гармонізації із стандартами ЄС.

Цифрова зайнятість нерідко супроводжується нестабільністю доходу, відсутністю оплачуваних відпусток і соціального страхування. У звітах International Labour Organization 2024 року підкреслюється необхідність поширення систем соціального захисту на платформених працівників [6, р. 71–74].

Українські дослідники відзначають, що проблема прекаризації в умовах воєнного стану набуває особливої гостроти через поєднання цифрової зайнятості та економічної

нестабільності [10, с. 57–60].

Окремого аналізу потребує право на відключення (right to disconnect). Європейські дослідження доводять, що без законодавчого закріплення меж цифрової доступності працівники зазнають хронічного перевантаження [11, р. 102–105]. Для України запровадження права на відключення є необхідним елементом гармонізації трудового законодавства з *acquis* ЄС.

Отже, цифровізація не руйнує трудове право – вона оголює його слабкі місця. Проблема полягає не в появі платформ чи алгоритмів, а в нормативній інерції. Українське трудове законодавство досі оперує категоріями індустріальної епохи, тоді як фактична модель організації праці вже стала цифровою. Без перегляду доктринального розуміння підпорядкування як виключно персоніфікованого контролю трудове право втрачатиме регулятивну спроможність.

Якщо роботодавець здійснює контроль через цифрову систему, визначає порядок виконання завдань, впливає на оплату та може застосовувати санкції – це не «нейтральна технологія», а реалізація владних повноважень у трудових правовідносинах. Відтак алгоритм повинен визнаватися інструментом роботодавця, а його рішення – юридично оцінюватися як управлінські акти, що підлягають оскарженню.

По-друге, презумпція трудових відносин у платформній зайнятості є не політичним гаслом, а юридичною необхідністю. За наявності економічної залежності та цифрового контролю формальна назва договору не може визначати правову природу відносин. Відсутність законодавчої презумпції в Україні створює умови для системного обходу трудових гарантій. Гармонізація з підходами ЄС має бути не декларативною, а інституційною – із чіткими критеріями перекваліфікації.

По-третє, проблема цифрового моніторингу потребує спеціального трудового регулювання, а не лише загальних норм про захист персональних даних. Працівник перебуває у структурній нерівності з роботодавцем, тому його «згода» на обробку даних часто є формальною. Необхідно встановити спеціальні трудові гарантії: обмеження обсягу збору даних, заборону прихованого моніторингу та обов'язкову пропорційність втручання.

Право на відключення має стати імперативною гарантією, а не рекомендацією. В умовах дистанційної та гібридної роботи межі робочого часу фактично стираються. Якщо держава не встановить нормативні запобіжники цифровій доступності 24/7, це призведе до хронічного перевантаження та прихованої експлуатації. Право на відпочинок повинно отримати нове цифрове вимірювання.

Соціальне страхування платформних працівників є тестом на соціальність держави. Виключення цієї категорії з повноцінних систем соціального захисту формує новий прошарок прекаризованої праці. Держава не може перекладати ризики цифрової економіки на працівника під приводом «гнучкості» ринку.

Отже, майбутнє трудового права України – у формуванні концепції «цифрової гідної праці». Це передбачає: 1) визнання алгоритмічного підпорядкування юридично значущим; 2) запровадження презумпції трудових відносин у платформній зайнятості; 3) нормативне закріплення права на людський перегляд автоматизованих рішень; 4) імперативне закріплення права на відключення; 5) адаптацію систем соціального страхування до нових форм зайнятості.

Цифровізація є не підставою для дерегуляції, а аргументом на користь посилення захисної функції трудового права. Якщо законодавець обере шлях мінімального втручання, цифрова економіка стане простором правового вакууму. Якщо ж буде обрано шлях адаптивного соціального регулювання, трудове право зможе зберегти свою системоутворюючу роль у правопорядку.

1. Петришин О. В. Цифровізація трудових правовідносин: сучасні виклики. *Право України*. 2023. № 7. С. 12–19.

2. Лазор В. В. Трансформація ознаки підпорядкування у цифровій економіці. *Юридична наука*. 2024. № 3. С. 20–28.

3. Directive (EU) 2024/... of the European Parliament and of the Council on improving working conditions in platform work. *Official Journal of the European Union*. 2024. P. 15–32.

4. Court of Justice of the European Union. Case law on platform work. Luxembourg, 2024. 18 p.

5. Гончарук С. М. Платформена зайнятість: проблеми правової кваліфікації. *Вісник трудового права*. 2023. № 2. С. 39–47.

6. International Labour Organization. World Employment and Social Outlook 2024: Digital Labour Platforms and Social Protection. Geneva, 2024. 112 p.

7. Костюк В. Л. Алгоритмічне управління та трудові гарантії. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 85–93.
8. European Court of Human Rights. *Bărbulescu v. Romania* (Grand Chamber Judgment). Strasbourg, 2017.
9. Марценюк Н. І. Цифровий моніторинг працівників: межі допустимого. *Часопис цивільного і трудового права*. 2025. № 2. С. 30–37.
10. Бондаренко О. П. Прекаризація праці в умовах цифровізації та воєнного стану. *Соціальне право*. 2024. № 4. С. 55–63.
11. Eurofound. *Right to Disconnect in the EU*. Luxembourg, 2023. 140 p.

Наталія ОБУШЕНКО

професор, професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

**ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДЕЛІКТУ
В СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ**

Термін *делікт* (від лат. *delictum* – проступок, правопорушення) у цивільному праві використовується для позначення протиправної та винної поведінки (дії чи бездіяльності) учасника цивільних правовідносин, унаслідок якої заподіюється шкода іншій особі та виникає обов'язок її відшкодування. Саме делікт є базовою правовою конструкцією інституту цивільно-правової відповідальності, оскільки через нього реалізується відновлювальна (компенсаційна) функція цивільного права, спрямована на поновлення порушених майнових і особистих немайнових прав потерпілого.

На відміну від кримінальних або адміністративних правопорушень, цивільно-правовий делікт не має карального змісту та не передбачає застосування покарання як форми державного примусу. Його правовим наслідком є виникнення обов'язку компенсувати завдану шкоду або моральні втрати, що зумовлює спрямованість цивільно-правової відповідальності на відновлення порушеної рівноваги приватних інтересів, а не на репресивний вплив на правопорушника.

Цивільно-правовий делікт характеризується наявністю сукупності обов'язкових ознак, до яких належать:

1. Протиправність поведінки, що виражається у порушенні норм цивільного законодавства або суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів іншої особи;
2. Наявність шкоди як негативного майнового чи немайнового результату;
3. Причинний зв'язок між протиправним діянням і заподіяною шкодою;
4. Вина правопорушника у формі умислу або необережності.

Здатність особи нести цивільно-правову відповідальність за завдану шкоду визначається категорією деліктоздатності.

У доктрині цивільного права зазначені ознаки узагальнюються у понятті складу цивільного правопорушення, який охоплює чотири взаємопов'язані елементи:

- об'єкт – майнові та особисті немайнові відносини, що перебувають під охороною цивільного права;
- об'єктивну сторону – протиправну поведінку та її шкідливі наслідки;
- суб'єкт – фізичну або юридичну особу, здатну нести цивільну відповідальність;
- суб'єктивну сторону – психічне ставлення особи до вчиненого діяння та його результатів.

Наявність усіх елементів складу делікту є загальною передумовою настання цивільно-правової відповідальності та слугує гарантією юридичної визначеності й передбачуваності правозастосовної практики [1, с. 399].

Залежно від підстав та характеру заподіяної шкоди цивільно-правові делікти поділяються на загальні та спеціальні. Загальний делікт закріплений у статті 1166 Цивільного

кодексу України та охоплює будь-яке заподіяння майнової чи моральної шкоди іншій особі. Спеціальні делікти передбачені окремими нормами ЦК України та враховують особливості заподіяння шкоди у певних сферах, зокрема при використанні джерел підвищеної небезпеки, здійсненні владних повноважень, реалізації товарів і послуг, а також у разі завдання шкоди життю та здоров'ю особи.

Деліктне зобов'язання є різновидом позадоговірного цивільно-правового зобов'язання, що виникає внаслідок заподіяння шкоди та спрямоване на її відшкодування. У межах такого зобов'язання кредитором виступає потерпіла особа, а боржником – заподіювач шкоди. Нормативну основу деліктних зобов'язань становить глава 82 Цивільного кодексу України, ключове місце в якій посідає стаття 1166.

Безпосередньою підставою виникнення деліктного зобов'язання є юридичний факт заподіяння шкоди, який за наявності встановлених законом умов набуває значення цивільного правопорушення. Отже, деліктне зобов'язання виникає не внаслідок волевиявлення сторін, а як реакція правопорядку на порушення цивільного права або охоронюваного законом інтересу [2, с. 39].

Для виникнення деліктного зобов'язання необхідною є сукупність таких умов: протиправність поведінки, наявність шкоди, причинний зв'язок між поведінкою та шкодою, а також вина заподіювача. Водночас цивільне законодавство передбачає низку винятків із класичної моделі відповідальності, зокрема випадки безвинної відповідальності, спрямовані на посилений захист потерпілих у сферах підвищеного ризику.

У цивільному праві діє презумпція вини заподіювача шкоди, відповідно до якої саме він зобов'язаний довести відсутність своєї вини. Такий підхід сприяє ефективнішому захисту прав потерпілих і відповідає загальноєвропейським тенденціям розвитку приватного права.

Цивільно-правова відповідальність за делікт виконує низку взаємопов'язаних функцій: компенсаційну, превентивну, регулятивну та санкційну. Їх поєднання забезпечує не лише відновлення порушених прав, а й формування належної правової поведінки учасників цивільного обороту та стабільність приватноправових відносин.

Проведений аналіз інституту цивільно-правового делікту дозволяє стверджувати, що він посідає одне з ключових місць у системі цивільного права України, оскільки забезпечує ефективний механізм охорони та відновлення порушених майнових і особистих немайнових прав учасників приватноправових відносин. Саме через деліктні зобов'язання цивільне право реагує на порушення, що виникають поза межами договірних відносин, гарантуючи потерпілій особі реальну можливість судового та позасудового захисту.

Цивільно-правовий делікт доцільно розглядати не лише як форму юридичної відповідальності, а як комплексний правовий інструмент, що поєднує компенсаційний, превентивний і регулятивний потенціал. Його основне призначення полягає у відновленні порушеного правового та фактичного стану потерпілого шляхом відшкодування майнової шкоди та компенсації немайнових втрат. Водночас покладення обов'язку відшкодування шкоди на правопорушника виконує виховну і запобіжну функцію, сприяючи формуванню правосвідомої поведінки учасників цивільного обороту.

Дослідження ознак і складу цивільно-правового делікту дає змогу дійти висновку, що наявність чітко визначених елементів правопорушення є необхідною умовою настання цивільно-правової відповідальності. Така конструкція забезпечує юридичну визначеність, передбачуваність правозастосування та унеможливорює необґрунтоване покладення відповідальності за відсутності хоча б одного з обов'язкових елементів складу делікту.

Водночас чинне цивільне законодавство України допускає обґрунтовані винятки з цього правила, зокрема у випадках безвинної відповідальності, що свідчить про гнучкість і адаптивність деліктного права до умов сучасного цивільного обороту.

Особливе значення у механізмі цивільно-правової відповідальності має презумпція вини заподіювача шкоди, яка істотно посилює процесуальне становище потерпілої сторони. Покладення на правопорушника обов'язку доведення відсутності своєї вини зменшує процесуальні бар'єри для реалізації права на відшкодування шкоди та відповідає європейським стандартам захисту приватних прав.

Система цивільно-правових деліктів, закріплена у Цивільному кодексі України, поєднує загальну деліктну норму та спеціальні делікти, що дає змогу враховувати особливості заподіяння шкоди у різних сферах суспільних відносин. Така модель правового регулювання забезпечує належний рівень захисту прав потерпілих як у традиційних випадках завдання шкоди, так і в умовах підвищеної небезпеки, розвитку технологій та функціонування органів публічної влади.

Узагальнюючи, інститут цивільно-правового делікту відіграє фундаментальну роль у забезпеченні стабільності цивільного обороту, реалізації принципів справедливості, добросовісності та розумності, а також у підвищенні рівня правової культури в суспільстві. Подальший розвиток деліктного права в Україні пов'язаний з удосконаленням механізмів відшкодування шкоди, розширенням практики компенсації немайнових втрат, уніфікацією судової практики та гармонізацією національного законодавства з європейськими стандартами приватного права.

1. Larysa Nalyvaiko, Nataliia Obushenko, Vladyslav Boikov, Natalia Hryshyna, Liliia Makhova Legal Regulation of the Principles of State Activity in Family Relations. *Jurnal Cita Hukum – Indonesian Law Journal* Vol 13, No 2 (2025). С. 397-408.

2. Обушенко Н. М. Право як універсальний регулятор суспільних відносин. Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. науково-практ. конф. (м. Дніпро, 23 травня 2025 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 37-40.

Кристина РЕЗВОРОВИЧ

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, доцент

**ВИКОРИСТАННЯ «DEERFAKE»-КОНТЕНТУ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ
АВТОРСЬКИХ ПРАВ ТА ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ**

Нестримний розвиток технологій штучного інтелекту, зокрема глибинного навчання, спричинив появу феномена «deepfake» – медіа-контенту, створеного або зміненого за допомогою алгоритмів, здатних реалістично імітувати зовнішність, голос і поведінку реальних осіб. З одного боку, «deepfake» може порушувати авторські права творців оригінального контенту, який використовується без дозволу чи належного ліцензування; з іншого – виникають питання щодо недопустимого втручання в особисте життя й порушення права на контроль над власним зображенням, голосом чи поведінковими характеристиками, які підлягають захисту як персональні дані. Актуальність проблеми посилюється через відсутність чітко визначених підходів до кваліфікації порушень, учинених за допомогою «deepfake»-технологій, що ускладнює притягнення до відповідальності й ефективний захист прав суб'єктів. Водночас міжнародна практика демонструє різноманітність моделей правового регулювання цієї сфери, що створює передумови для запозичення кращих практик та адаптації їх до національного законодавства.

«Deepfake»-контент є одним із найскладніших проявів сучасних технологій штучного інтелекту для створення або модифікації зображень, відео й аудіо з високим рівнем реалістичності, технологічна природа якого полягає в автоматичному навчанні комп'ютерних моделей на великому масиві даних, що дає змогу імітувати міміку, інтонації, рухи й інші особливості реальних осіб або об'єктів. Такий контент активно використовується в різних сферах – від масової культури й реклами до освітніх програм і кіберзагроз.

На практиці «deepfake»-контент сьогодні активно використовується як у відкритому медіапросторі, так і в спеціалізованих сервісах. У галузі розваг популярності набули мобільні застосунки, що дають користувачам змогу інтерактивно змінювати свої обличчя на фото чи відео або дублювати голос знаменитостей. У сфері цифрового мистецтва «deepfake» застосовується для створення імерсивних інсталяцій і візуального контенту, який неможливо було б реалізувати традиційними засобами. Наприклад, платформа Reface, розроблена українськими фахівцями, дає змогу користувачам змінювати обличчя у відео за допомогою нейронних мереж і яка стала глобально популярною саме завдяки простоті й високій якості генерації контенту.

Водночас із позитивними проявами спостерігається різке зростання кількості

фейкових звернень публічних осіб, маніпулятивних аудіо та відео в інформаційних кампаніях і рекламних роликах, створених без згоди зацікавлених осіб. Наприклад, у 2022 році поширено відео, у якому Президент України Володимир Зеленський нібито закликає до капітуляції, цей «deepfake» було оперативно викрито, але факт його появи став прикладом інформаційної атаки в умовах війни. Також на початку 2026 року в рамках кримінального провадження проти Юлії Тимошенко Національним антикорупційним бюро України було оприлюднено аудіо-матеріали, щодо яких був проведений незалежний експертний аналіз Аналітичною платформою цифрових медіа PrismVote Analytics 2025. У висновках зазначено, що аудіодоріжка не є цілісним первинним записом, в ній зафіксовано індикатори зовнішнього втручання та постпродакшену. У результаті «deepfake»-контент постає як неоднозначний цифровий продукт, що поєднує потенціал інновації з високим ризиком порушення етичних і правових норм.

У межах правового регулювання в Україні нині відсутні спеціальні норми, що прямо стосуються «deepfake»-контенту, однак застосовуються загальні положення Закону України «Про авторське право і суміжні права» [2], а також статті Цивільного кодексу (далі – ЦК) України [3], які регламентують право на твір і порядок використання похідних творів. Зокрема, стаття 433 ЦК України визначає, що об'єктом авторського права є твори, виражені в об'єктивній формі, включно з аудіовізуальними, комп'ютерними й іншими продуктами, створеними творчою працею. Якщо «deepfake»-контент створений шляхом модифікації вже наявного захищеного твору, він класифікується як похідний і потребує згоди правовласника відповідно до статті 440 ЦК України.

На міжнародному рівні також не існує окремого нормативного акта, присвяченого правовому статусу «deepfake»-контенту. Водночас застосовуються положення Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів [1], згідно з якою автор має виключне право на адаптації, переклади й інші модифікації власного твору.

В умовах поширення «deepfake»-контенту особливої актуальності набуває ефективність механізмів правового захисту в разі відтворення зовнішності, голосу чи поведінкових ознак особи без її згоди. Такі дії можуть порушувати особисті немайнові права, зокрема право на зображення, голос, приватність і гідність. У різних юрисдикціях виробляються власні підходи до реагування на ці порушення – як судові, так й адміністративні.

У країнах Європейського Союзу, окрім дії GDPR, актуальним є прецедентне право та практика національних регуляторів. У Франції, наприклад, у 2022 році Національна комісія з питань інформатики та свобод розглянула справу щодо використання «deepfake»-голосу для шахрайства в онлайн-рекламі, зобов'язавши компанію вилучити контент і повідомити осіб, які постраждали від підробки. У Німеччині суд зобов'язав онлайн-платформу видалити «deepfake»-відео, у якому зображувалася відома телеведуча, хоча вона ніколи не брала участі в згаданому проєкті. Обидва приклади демонструють реальне застосування механізмів судового й адміністративного захисту навіть у складних цифрових умовах. Таким чином, практика України й країн ЄС вказує на зростання значення саме немайнової компоненти цифрової ідентичності й потребу формування спеціалізованих процедур швидкого реагування на порушення з боку «deepfake»-контенту.

«Deepfake»-контент як цифровий продукт має технічний, правовий та етичний виміри, оскільки базується на алгоритмах глибокого навчання й може порушувати авторські та персональні немайнові права. Основні проблеми правового регулювання пов'язані з відсутністю чіткого визначення «deepfake», невизначеним статусом такого контенту, відсутністю вимог до маркування, складністю ідентифікації джерела й недовістю механізмів відповідальності.

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text.

2. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 01.12.2022. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text.

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Володимир КИЯН
завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У ЗВ'ЯЗКУ З ВІДМОВОЮ ПРАЦІВНИКА ВІД ПРОДОВЖЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

У трудовому праві України питання припинення трудових відносин завжди розглядалися в багатоаспектній площині, а в сучасних умовах збройної агресії російської федерації набуло ще більшої актуальності. Особливої важливості набуває це питання, коли в силу ряду відомих обставин працівник не в змозі виконувати додаткові зміни у трудових відносинах і змушений шукати компромісні рішення для збереження трудової зайнятості. Нетрадиційні заходи з організації трудових відносин, які застосовують роботодавці через введення воєнного стану, часто негативно впливають як на економічний, так і на соціальний стан працівника. Тому відмова працівника від переведення на іншу посаду або в інший структурний підрозділ, а також відмови від зміни істотних умов праці часто стають причиною припинення трудових відносин. Разом з тим врегулювання цього питання є важливим не тільки для самого працівника, але і для роботодавця, оскільки через порушення процедури припинення трудового договору можуть виникнути правові підстави притягнення винних до юридичної відповідальності, поновлення на попередній посаді незаконно звільненої особи. З урахуванням викладеного дана тема є актуальною та потребує додаткового наукового дослідження.

Інститут змін умов трудового договору у трудовому праві України завжди розглядався як складний механізм у системі трудових відносин. А застосування процедури переведення, переміщення доволі часто вносило плутанину у розуміння цих явищ. Разом з тим це різні юридичні поняття окремої інституції трудових відносин, що мають і різні правові наслідки. До речі, у Кодексі законів про працю України (далі – КЗпП України) до цього часу так і не з'явилося офіційного визначення цих понять.

Відповідно до статті 32 КЗпП України [1], під переведенням працівника слід розуміти виконання такої роботи, що не відповідає спеціальності, кваліфікації чи посаді, визначеній трудовим договором, або зміна місцевості чи підприємства.

Переміщення означає зміну лише робочого місця, структурного підрозділу всередині підприємства в межах тієї ж місцевості та посади. Тобто, працівник продовжує виконувати ту ж роботу, але на іншому робочому місці, де посада, професія, кваліфікація залишаються незмінними.

Відповідно до вимог ст.ст. 32-34 КЗпП України зміна умов трудового договору відбувається шляхом застосування процедури переведення чи зміни істотних умов цього договору. Такі зміни у трудових відносинах завжди здійснювалися виключно за згодою працівника за винятком випадків, визначених ст. 33 КЗпП України, зокрема, для відвернення або ліквідації наслідків стихійного лиха, епідемій, епізоотій, виробничих аварій, а також інших обставин, які ставлять або можуть поставити під загрозу життя чи нормальні життєві умови людей, якщо ця робота не протипоказана працівнику за станом здоров'я.

Якщо переведення працівника на іншу посаду здійснювалося виключно за умов отримання його згоди, то зміна істотних умов праці, а саме системи та розмірів оплати праці, пільг, режиму роботи, встановлення або скасування неповного робочого часу, суміщення професій, зміну розрядів і найменування посад, застосовувалися уже за умов повідомлення працівника не пізніше ніж за 2 місяці до застосування цих змін. Такий механізм забезпечував дотримання певних правових гарантій для працівника та стабільність трудових відносин.

У випадках виробничої потреби та з метою оптимізації чи інтенсивності праці на підприємстві роботодавець може тимчасово, без фактичного отримання згоди самого працівника, здійснити переміщення на тому ж підприємстві, в установі, організації на інше

робоче місце, в інший структурний підрозділ у тій же місцевості, доручити виконання роботи на іншому механізмі або обладнанні у межах спеціальності, кваліфікації чи посади, обумовленої трудовим договором. Проте і у цьому механізмі існують свої обмеження, де така робота не повинна бути протипоказана працівнику за станом здоров'я.

У випадках застосування правового механізму тимчасового переведення працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, роботодавець зобов'язаний дотримуватися вимог законодавства щодо тривалості такої роботи не більше 1 місяця із збереженням оплати праці не нижче за середній заробіток за попередньою роботою.

Якщо усіх попередніх умов трудового договору дотриматися не має можливості, працівник має повне право на його припинення за пунктом 6 статті 36 КЗпП України. Однак в умовах воєнного стану існують певні обмеження і для працівника, де роботодавець має право відмовити йому у розірванні трудового договору, у випадку залучення такого до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури або примусового залучення до суспільно корисних робіт під час воєнного стану.

Кризова ситуація в країні обумовила введення ряду організаційних змін для сторін трудового договору. Навіть якщо введення ряду нормативно-правових актів під час воєнного стану лише тимчасово призупиняють окремі норми трудового законодавства, то четвертий рік у стані війни суттєво вплинув на усі сфери суспільних відносин, і на трудові, зокрема.

Прийняття низки нормативно-правових актів, зокрема Закону України від 15.03.2022 р. № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон № 2136) [2] внесли суттєві зміни до трудового законодавства, змінили сталі стереотипи та механізми врегулювання трудових відносин.

Відповідно до ст. 3 Закону № 2136 [2] роботодавець сьогодні отримав додаткові повноваження, що дають йому право на здійснення переведення працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди. Таке переведення можливе лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть спричинити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей. Разом з тим забороняється переведення працівників на роботу чи в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії, за умов, якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я та з оплатою праці за виконану роботу не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою.

У разі запровадження змін істотних умов праці роботодавець зобов'язаний повідомити працівника завчасно, але не пізніше ніж до фактичного запровадження таких змін, замість призупиненого двомісячного терміну. З урахуванням цих змін тривалість такого переведення уже може регулюватися самим роботодавцем протягом усього періоду воєнного стану. Враховуючи, що частина 2 статті 3 Закону № 2136 не визначає тривалість такого переведення, вбачалося б доцільним звернути увагу законодавця на недопущення зловживань даних обмежень з боку самих роботодавців.

З перспективою на розвиток трудового законодавства та прийняття Трудового кодексу України [3] доцільно відзначити, що питання зміни умов трудового договору знайшло покращене відображення цих правовідносин у порівнянні з КЗпП України. Так, до основних відмінностей можна віднести розширені можливості щодо фіксації змін у трудовому договорі шляхом його переукладання, укладання додаткової угоди про внесення змін до трудового договору або індивідуального акту роботодавця, що підвищить рівень правового захисту працівників. Також визначений термін у 7 днів для повідомлення іншої сторони про згоду чи відмову на зміну трудового договору.

У проєкті уже більш деталізовано поняття «переведення», «переміщення», що зменшує рівень маніпуляцій і дає змогу розглядати цю інституцію як інструмент організаційних змін, який роботодавець може використовувати для швидкого пристосування робочого процесу до потреб підприємства.

Також з'явилося уточнююче поняття «транспортна доступність», під яким розуміється наявність транспорту загального користування і звичайної для цієї місцевості витрати коштів і часу на проїзд від місця проживання до місця виконання роботи [3]. У разі такого застосування переміщення дозволитиметься лише за згодою працівника.

Проєкт містить детальні положення щодо регулювання переміщення працівника на робочі місця в межах одного населеного пункту. Основна мета цих положень – забезпечити баланс між правом роботодавця на ефективне управління трудовими ресурсами та захистом прав працівників, особливо в умовах транспортної доступності до робочих місць.

Окремої уваги заслуговують строки тимчасових переведень на іншу роботу, які

визначені ст.ст. 81-82 Проекту [3]. Так, за погодженням з роботодавцем тривалість такого переведення може становити до шести місяців. Тимчасові переведення у разі простою будуть здійснюватися шляхом укладання трудового договору з іншим роботодавцем на строк до 90 днів. І переведення на іншу роботу без згоди працівника за умов, визначених у ст. 82 Проекту допускатиметься на строк на більше 1 місяця.

На нашу думку, упорядкування цих строків забезпечить розуміння про фактичне перебування у тих чи інших трудових відносинах сторін трудового договору та забезпечить стабільність і їх тривалість.

Також до нововведень можна віднести запровадження механізму призупинення трудового договору до моменту вирішення питання про переведення працівника на іншу роботу.

З урахуванням викладеного вище можна констатувати, що сучасне трудове законодавство постійно адаптується під реальні умови існування держави. Постійні зміни до законодавства покликані забезпечувати правові механізми реалізації права на працю, його захисту та забезпечувати встановлення балансу інтересів працівників і роботодавців.

Тимчасові та перспективні нововведення спрямовані на усунення прогалин у правовому регулюванні трудових відносин і є важливим аспектом для сторін трудового договору, особливо в умовах введення воєнного стану, а також буде актуальним і у післявоєнний період для відновлення та стабільності трудових відносин.

1. Кодекс законів про працю України : Закон УРСР від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

3. Проект Трудового кодексу від 19.01.2026 № 14386. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69516>

Кристина РЕЗВОРОВИЧ

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України, доктор юридичних наук, доцент

Ярослав ЛИСЮК

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА ТА ЗРОСТАННЯ РОЛІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України судова система опинилася перед безпрецедентними викликами, пов'язаними з руйнуванням судової інфраструктури, тимчасовою окупацією окремих територій, вимушеним переміщенням населення, небезпекою для життя суддів та учасників процесу. Запровадження воєнного стану відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» зумовило необхідність адаптації всіх державних інституцій до функціонування в умовах підвищеної загрози [3]. У цих умовах цифровізація судочинства перестала бути елементом модернізації чи зручності та перетворилася на критично важливий механізм гарантування доступу до правосуддя.

Процес цифрової трансформації судової системи України розпочався ще до повномасштабної війни, зокрема у зв'язку з реформуванням судоустрою та впровадженням електронних сервісів у межах судової реформи. Значним каталізатором стала пандемія COVID-19, яка актуалізувала необхідність дистанційної взаємодії між судом та учасниками

процесу [7, с. 170]. Проте саме воєнний стан надав цьому процесу нового імпульсу та виявив як потенціал, так і вразливості цифрових рішень. Ключовим інструментом цифровізації стала Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), передбачена процесуальним законодавством та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [4]. Повноцінне функціонування її окремих підсистем, зокрема підсистеми «Електронний суд», розпочалося 5 жовтня 2021 року, що дозволило учасникам процесу подавати процесуальні документи в електронній формі, отримувати судові рішення, відстежувати рух справи та здійснювати інші процесуальні дії дистанційно [2].

В умовах воєнного стану значно зросла роль відеоконференцз'язку як способу участі у судових засіданнях [5, с. 87]. Цивільний процесуальний кодекс (ст. 212) передбачає можливість проведення засідань у режимі відеоконференції, зокрема поза межами приміщення суду із використанням власних технічних засобів учасників [6]. Це стало одним із ключових механізмів забезпечення безперервності правосуддя, особливо у випадках, коли фізична присутність у суді є небезпечною або неможливою через бойові дії чи обмеження пересування. Дистанційні засідання дозволили мінімізувати ризики для життя та здоров'я учасників процесу, а також забезпечити розгляд справ за участю внутрішньо переміщених осіб і військовослужбовців.

Важливим елементом цифрової трансформації стало розширення інтеграції судової системи з іншими державними електронними сервісами, зокрема з порталом і застосунком Дія. Через цей сервіс громадяни отримали можливість отримувати судові повідомлення, рішення, сплачувати судовий збір та користуватися іншими цифровими послугами. Крім того, з лютого 2023 року було запроваджено практику автоматичного надсилання судових повісток через месенджер Viber, що значно спростило комунікацію із сторонами процесу в умовах нестабільного поштового зв'язку. Водночас така практика породила дискусії щодо належності повідомлення сторін та необхідності чіткого нормативного закріплення використання месенджерів як офіційних каналів комунікації [1, с. 355].

Паралельно із цифровізацією процедур суттєво зросла роль електронних доказів у процесуальному доказуванні. Відповідно до норм Цивільного процесуального кодексу (ст. 100) електронними доказами визнається інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи. До таких доказів належать електронні документи, електронне листування, текстові та голосові повідомлення, відео- та аудіозаписи, інформація з вебсайтів, метадані, бази даних та інші цифрові відомості. Законодавство передбачає можливість подання електронних доказів в оригіналі, у формі електронної копії, засвідченої кваліфікованим електронним підписом, або у паперовій формі з дотриманням вимог щодо посвідчення.

Особливого значення електронні докази набули в умовах воєнного стану, коли традиційні способи фіксації подій можуть бути ускладнені або неможливі. Фото- та відеоматеріали з місця подій, повідомлення у соціальних мережах, електронне листування, дані з камер відеоспостереження чи мобільних пристроїв часто стають ключовими джерелами інформації у справах, пов'язаних із воєнними злочинами, пошкодженням майна, трудовими спорами або питаннями соціального захисту. Водночас використання електронних доказів супроводжується низкою проблем. По-перше, інформація в мережі Інтернет може бути змінена або видалена, що ускладнює доведення її автентичності та часу створення. По-друге, ідентифікація автора електронного повідомлення чи допису в соціальних мережах може бути проблематичною через використання псевдонімів або фіктивних акаунтів. По-третє, існують труднощі із належним засвідченням електронних доказів, оскільки чинне законодавство не завжди чітко регламентує процедуру фіксації інформації з вебресурсів, а нотаріальна практика щодо посвідчення таких матеріалів залишається неоднорідною.

Окремим блоком проблем є технічні та інфраструктурні виклики цифровізації. Доступ до підсистеми «Електронний суд» потребує стабільного інтернет-з'єднання, сучасного обладнання та певного рівня цифрової грамотності. Для мешканців територій активних бойових дій, внутрішньо переміщених осіб або військовослужбовців ці умови не завжди є досяжними. Крім того, у судах використовуються різні програмні комплекси, що ускладнює уніфікацію процесів та обмін інформацією. Наявні також процедурні недоліки, зокрема вимога повторного додавання документів про повноваження представника до кожної процесуальної заяви, що створює додаткове навантаження на адвокатів і працівників суду.

Подальший розвиток електронного правосуддя потребує комплексних змін. Насамперед необхідно вдосконалити процесуальне законодавство, адаптувавши його до умов

воєнного стану та закріпивши використання сучасних електронних каналів зв'язку як належних способів повідомлення учасників процесу. Важливим напрямом є створення єдиної хмарної інфраструктури судової системи, впровадження повноцінного «Електронного архіву суду» та поступова відмова від дублювання електронних матеріалів у паперовій формі. Перспективним є також використання технологій штучного інтелекту для аналітики судової практики, автоматизації рутинних процесів і прогнозування строків розгляду справ, за умови збереження принципів незалежності суддів та недопущення автоматизованого прийняття рішень без участі людини.

Таким чином, воєнний стан став одночасно найсерйознішим випробуванням і потужним стимулом для цифрової трансформації судової системи України. Електронний документообіг, дистанційні засідання та розширене використання електронних доказів дозволили забезпечити безперервність правосуддя навіть у надзвичайно складних умовах. Водночас ефективність і сталість цієї моделі залежать від подолання технічних і нормативних бар'єрів, підвищення рівня кібербезпеки, уніфікації програмних рішень та гармонізації процесуального законодавства з реаліями цифрової епохи і воєнного часу.

1. Владикін О. Н., Білоусова К. В., Кісіль А. В. Роль цифрових технологій у здійсненні цивільного судочинства в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2023. Т. 4, № 34. С. 349-360. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/4399/4423> (дата звернення: 21.02.2026).
2. Електронний суд. URL : <https://id.court.gov.ua/> (дата звернення: 21.02.2026).
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 14 трав. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 21.02.2026).
4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII : станом на 4 черв. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 21.02.2026).
5. Резворович К., Щербіна Д. Цивільне судочинство в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 2023. № 2 (114). С. 86-89. DOI : <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-2-114-17>.
6. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 31 груд. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 21.02.2026).
7. Хілобок Д. Р., Середницька І. А. Деякі питання розвитку цифровізація правосуддя в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. *Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів* : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2024. С. 170-173. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/19672/1/Hilobok.pdf> (дата звернення: 21.02.2026).

Дмитро ЛЕЩЕНКО

доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна), адвокат,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ NFT В УКРАЇНІ ТА ЄС

У контексті захисту прав людини в сфері приватноправових відносин хотілось би акцентувати увагу на таких об'єктах цивільних прав, як NFT. Для початку згадаємо, що таке NFT.

NFT (Non-Fungible Token) являють собою унікальні нефунгібельні токени, які підтверджують право власності на конкретний об'єкт у цифровому світі і не можуть бути взаємозамінними з іншими токенами. Вони є унікальними активами або правом власності. На відміну від криптовалют, таких як Bitcoin чи Ethereum, які є взаємозамінними, кожен NFT є унікальним і не може бути замінений іншим NFT. Це можна порівняти з цифровим сертифікатом власності або ексклюзивним автографом у цифровому світі.

NFT використовуються у різних сферах цифрового світу:

- 1) мистецтво та колекційні предмети – цифрові картини, GIF, відео;
- 2) музика – права на треки або альбоми;

- 3) ігри – унікальні предмети (брендований одяг), персонажі, віртуальні будинки;
- 4) віртуальна нерухомість та метавесвіт – цифрові активи у віртуальних світах.

Станом на лютий 2026 року, ЄС повністю впровадив MiCA, тоді як Україна все ще готується до легалізації віртуальних активів у 2026 році (з кожним роком затягуючи цей процес, починаючи з 2022 року, коли 17 лютого був підписаний Закон України «Про віртуальні активи», але який до сих пір не набув чинності).

У ЄС нормативним документом, що регулює віртуальні активи як об'єкти цивільних прав, є MiCA (Markets in Crypto-Assets Regulation), що набув чинності з 30 грудня 2024 року, виключає NFT зі свого регулювання [1]. Виняток стосується NFT, що представляють унікальні активи, як-от цифрове мистецтво чи колекційні предмети; однак серійні або фракційні NFT можуть вважатися фунгібельними та підпадати під правила для інших криптоактивів. Тому бізнеси в ЄС використовують NFT для програм лояльності, верифікації продуктів та продажу цифрових товарів без ліцензування за MiCA, якщо токени унікальні. Вони токенизують активи для краудінвестингу з комплаєнсом MiCA, а NFT – для лояльності без додаткового регулювання.

В Україні Закон про віртуальні активи (№ 2074-IX від 17.02.2022) класифікує NFT окремо, визнаючи віртуальні активи рухомим майном, але не платіжним засобом. Закон визначає віртуальний актив як нематеріальне благо – об'єкт цивільних прав, що має вартість і виражене сукупністю даних в електронній формі [2]. NFT підпадають під цю дефініцію як нефунгібельні токени, що можуть посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав (наприклад, цифровий контент чи ліцензії).

NFT в цілому є оборотоздатними активами: їх можна купувати, продавати, передавати у спадщину чи заставу з судовим та позасудовим захистом прав власників. Вони прирівняні до цифрових речей (ст. 179-1 ЦК України), що дозволяє цивільний обіг, але заборонено використання як засіб платежу чи обмін на товари/послуги в Україні. Регулятор (НКЦПФР/НБУ) наглядає за VASP (постачальниками послуг) з авторизацією для бірж та обмінників з 2026 року. Хоча NFT – об'єкти цивільних прав, чинна заборона на платежі обмежує пряме використання їх в бізнесі; токенизація можлива для майнових прав лише у sandbox-режимах. Податки на операції з NFT враховуються з пільгами для резидентів Дія.City; штрафи за неавторизовані послуги можуть становити до 30 % обороту.

NFT можуть класифікуватись як віртуальні активи в Україні та визнані об'єктами цивільних прав за чинним законодавством, особливо у разі внесення доповнень не лише у Податковий кодекс України, але й у Цивільний кодекс України, зокрема у статтю 190, доповнивши її таким положенням:

«Стаття 190. Майно

1. Майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ (у тому числі цифрова), сукупність речей, а також майнові права та обов'язки».

Тому повна легалізація віртуальних активів, у тому числі NFT, очікується до 2027-2028 років. НКЦПФР регулюватиме постачальників послуг з адаптацією до MiCA, зважаючи на прагнення нашої країни врешті-решт стати повноправним членом ЄС.

Можливість визнання віртуальних активів (у тому числі NFT) платіжними засобами в Україні становитиме предмет майбутніх досліджень.

1. EU MiCA Regulation 2026: Your Complete Guide to Real-World Asset Tokenization// <https://www.cryptoverselawyers.io/mica-rwa-tokenization-eu-2026/>.

2. Про віртуальні активи Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>.

3. Lysenko D. MiCA Regulation: New Rules and Outlook for 2026. – 29.01.2026 // .

4. Oleksandr M. A new stage in the regulation of virtual assets in Ukraine: what is changing for businesses and investors. – 09.09.2025 // <https://golaw.ua/insights/publication/novij-etap-regulyuvannya-virtualnih-aktiviv-v-ukrayini-shho-zminyuyetsya-dlya-biznesu-ta-investoriv/>.

**Олександра
НЕСТЕРЦОВА-СОБАКАРЬ**

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін ННІ права та інноваційної
освіти Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Сьогодні у вітчизняній правовій доктрині спостерігається значне зростання інтересу до проблематики права інтелектуальної власності. Така тенденція зумовлена процесом реформування українського законодавства у даній сфері та необхідністю її наближення до світових стандартів шляхом забезпечення ефективного захисту права інтелектуальної власності, його належної правової регламентації.

Початок вжитку терміна «інтелектуальна власність» припадає на післявоєнні часи – вперше дане поняття знайшло своє відображення у Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, що була прийнята у Стокгольмі 14 липня 1967 року [1]. Відповідно до положень ст. 418 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) правом інтелектуальної власності є право особи на результати творчої, інтелектуальної діяльності, або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, що визначений ЦК України та іншим законодавством [2].

Виділяють два види прав інтелектуальної власності: особисті немайнові та майнові. Особисті немайнові права інтелектуальної власності мають всі ознаки, притаманні немайновим правам особи, тобто є невідчужуваними, тісно пов'язані з особою володільця, не підлягають зверненню на них стягнень тощо. Переліки особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності не є вичерпними та можуть включати інші права, передбачені законами.

З кожним роком роль інтелектуальної власності в житті суспільства зростає, що у свою чергу призводить до росту порушень прав інтелектуальної власності. Теорія права визначає правопорушення як суспільно небезпечне або шкідливе діяння (дію або бездіяльність), що порушує норму права [3, с. 161]. Ступінь суспільної шкідливості такого діяння визначається його характером, наслідками тощо.

Ключовою особливістю цивільного правопорушення є те, що ним шкода спричиняється охоронюваним законом майновим або особистим немайновим відносинам суб'єктів права. Фактичною підставою для юридичної відповідальності є наявність складу цивільного правопорушення.

Стосовно порушень прав інтелектуальної власності творців протиправного вважається така поведінка особи, яка порушує норми закону чи підзаконного акта [3, с. 161].

Шкода, завдана таким правопорушенням, може полягати у втраті чи переміщенні певних особистих благ творця. При цьому варто зауважити, що у випадку вчасного запобігання шкідливий результат правопорушення міг і не настати, адже відповідно до ст. 431 ЦК України, порушенням права інтелектуальної власності є, зокрема, невизнання цього права чи посягання на нього [2].

Легального визначення «порушення прав інтелектуальної власності» вітчизняне законодавство не містить. Науковці своєю чергою акцентують на проблемності його доктринального тлумачення внаслідок відсутності будь-яких визначень та критеріїв у законодавстві та судовій практиці та наголошують на доцільності закріплення критеріїв віднесення діяння до порушення прав інтелектуальної власності. Порушенням прав інтелектуальної власності може бути як недотримання особою прав творця, закріплених ЦК України, так і передбачених галузевими законами.

Небезпека порушення прав інтелектуальної власності породжує необхідність їх ефективного захисту. Захист будь-яких суб'єктивних прав – це правове забезпечення недоторканності цих прав, а також застосування заходів примусового характеру,

спрямованих на їхнє відновлення, в разі їх порушення.

Право кожної людини на захист своїх прав, у тому числі і прав інтелектуальної власності, закріплено положеннями Загальної декларації прав людини, відповідно до якої кожна людини має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних чи художніх праць, автором яких вона є [4].

Основний Закон України також містить ст. 54, яка гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [5].

Дослідники зазначають, що право інтелектуальної власності можна захистити лише в разі, якщо воно виникло на законних підставах. Не можна захистити право інтелектуальної власності, яке не виникло [3, с. 187].

До ключових ознак захисту прав інтелектуальної власності належать такі:

- захист є сукупністю заходів економічного, організаційного та іншого характеру;
- застосовується особою, права якої порушено, правонаступниками, компетентними органами;
- використовується для відновлення порушеного права, його визнання та/чи для компенсації;
- застосовується у разі порушення, невизнання чи оспорення права інтелектуальної власності, а також існування реальної загрози їх порушення;
- застосовується щодо об'єктів права інтелектуальної власності [6, с. 6].

Дунаєв В. В. трактує форму захисту цивільних прав, як «дії, що засновуються на нормі права чи договорі, що протікає або у рамках правової процедури, або без неї, та спрямовуються на попередження, припинення порушення прав, їх відновлення, та здійснюються спеціальним юрисдикційним органом або ж безпосередньо правовласником». Окремі науковці форму захисту розглядають як «визначений порядок захисту прав та інтересів, здійснюваний тим чи іншим юрисдикційним органом, залежно від його природи» [7, с. 46]. Також існує думка, що формою захисту прав є внутрішньо погоджений комплекс організаційних заходів захисту прав та охоронюваних законом інтересів [8].

Виокремлюють юрисдикційну та неюрисдикційну форми захисту прав інтелектуальної власності.

Юрисдикційна форма захисту прав інтелектуальної власності полягає у зверненні до уповноважених державних органів. У зв'язку із цим виокремлюють: цивільно-правовий, кримінально-правовий та адміністративно-правовий способи захисту права інтелектуальної власності. Під цивільно-правовим захистом прав інтелектуальної власності розуміють передбачені законом матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких здійснюється визнання або відновлення порушених прав інтелектуальної власності, припинення правопорушення, а також майновий вплив на правопорушника [9, с. 55].

Поряд із цивільно-правовим захистом прав інтелектуальної власності у сучасній юридичній літературі вирізняють господарсько-правовий захист порушених прав інтелектуальної власності підприємств, установ, організацій, інших юридичних осіб (у тому числі іноземних) та громадян – суб'єктів підприємницької діяльності.

Основною метою цивільно-правової та господарсько-правової відповідальності є не покарання за недотримання встановленого правопорядку, а відшкодування заподіяної шкоди.

Дискусійним залишається питання вини як умови цивільно правової відповідальності. Вина є однією з основних ознак внутрішньої суб'єктивної сторони складу правопорушення. Вона нерозривно пов'язана з об'єктивними ознаками складу правопорушення, у зв'язку з чим абстрактної вини, відірваної від конкретного протиправного діяння, не існує. Саме таке конкретне діяння і становить зміст вини та її матеріальне наповнення.

Зміст вини проявляється у сполученні інтелектуального (свідомості) та вольового (волі) моментів, через співвідношення яких і проявляється ставлення особи до свого діяння та його суспільно шкідливих наслідків.

Результатом довгих теоретичних пошуків стало закріплення ст. 614 ЦК України. На сьогодні чинний ЦК України закріплює презумпцію вини особи, що вчинила правопорушення [2]. Власнику прав інтелектуальної власності надається можливість вибору способу захисту порушених прав. Наприклад, він вправі на власний розсуд вимагати або відшкодування заподіяних збитків, або стягнення на свою користь доходу, одержаного правопорушником внаслідок правопорушення, або виплати компенсації [9, с. 56].

Якщо порушено немайнові права інтелектуальної власності, зокрема принижено честь, гідність автора, творця, або завдано шкоди діловій репутації власника прав, то така моральна шкода відшкодовується грошми, іншим майном або в інший спосіб.

Таким чином, в умовах збройної агресії РФ проти України, численних інформаційних атак та загальної економічної нестабільності держави особливого значення набуває вдосконалення цивільно-правових механізмів захисту права інтелектуальної власності як складової національної безпеки. Йдеться не лише про оновлення чинного законодавства, а й про формування ефективної системи правових інструментів, здатних оперативно реагувати на нові форми порушень, зокрема у цифровому середовищі. Разом із тим прискорення нормотворчих процесів в умовах воєнного стану не повинно знижувати якість правового регулювання, оскільки саме стабільність і системність цивільно-правових механізмів є запорукою належного захисту інтелектуального потенціалу держави та зміцнення її економічної й інформаційної безпеки.

1. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14.07.1967. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_169#Text.

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

3. Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців: Монографія : за заг. ред. В. В. Луця. Тернопіль, 2007. 256 с.

4. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

5. Конституція України. Офіційний текст від 28.06.1996. Дата оновлення 21.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

6. Башурин Н. Неюрисдикційні форми захисту науково-технічної інформації. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 5-12.

7. Бігняк О. Захист корпоративних прав: співвідношення категорій «форми захисту», «способи захисту» та «засоби захисту» (сучасні погляди та концепції). *Юридичний вісник*. 2013. № 2. Ст. 43-48.

8. Інтелектуальна власність : навчальний посібник для студ. вищих навч. закладів / В. М. Боковня, В. І. Василенко, Б. М. Гук, В. А. Іващенко, Ю. С. Кононенко, С. В. Корновенко, О. А. Кульбашна, О. М. Тараненко, С. М. Тараненко, С. В. Тростіна. Черкаси: Чабаненко Ю. А. 2014. 452 с.

9. Доріс Лонг, Патриція Рей, Жаров В. О., Шевелева Т. М., Василенко І. Е., Дроб'язко В. С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник. Київ: «К.І.С.», 2007. 448 с.

Владислав САКСОНОВ

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ РЕЛОКАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Релокація підприємств в умовах воєнного стану, запровадженого в Україні через повномасштабне вторгнення російської федерації, стала не лише вимушеним заходом реагування на воєнні ризики, а й чинником структурної трансформації економіки України. Правовий режим релокації підприємств в умовах воєнного стану, як механізм підтримання економічної активності суб'єктів господарювання, став ключовим знаряддям збереження економічного потенціалу держави. Належне нормативно-правове регулювання зазначених процесів є надзвичайно важливим, оскільки дозволяє підприємствам продовжувати виробництво, зберігаючи робочі місця та сприяючи стабільності національної економіки. Релокація надає можливість уникнути руйнування бізнесу в зонах бойових дій, забезпечуючи переміщення виробничих потужностей до більш безпечних регіонів. Крім того, вона сприяє

відновленню регіональних економік, залучаючи інвестиції та ресурси до нових локацій. Отже, актуальність теми зумовлена необхідністю адаптації господарського законодавства до надзвичайних умов, що повинно сприяти формуванню ефективної державної політики підтримки бізнесу, запобіганню занепаду підприємств, масових банкрутств та інших негативних явищ у сфері економіки.

Процес релокації підприємств в умовах воєнного стану регулюється комплексом нормативно-правових актів, спрямованих на оптимізацію процедур їх переміщення та збереження економічної стійкості. Згідно з положеннями ст. 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII військовій адміністрації уповноважені організовувати евакуацію виробничих потужностей із зон бойових дій, що є основою для релокації [11].

Важливими також є норми Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави» від 28 липня 2022 року № 2468-IX, в якому введено поняття «релокація підприємств» і передбачено податкові пільги, спрощене ліцензування та державну підтримку для переміщених суб'єктів господарювання [5].

Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 року № 305 передбачає безоплатне перевезення майна підприємств за допомогою АТ «Укрпошта» [9], що полегшує логістику релокації.

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 березня 2022 року № 246-р затверджує план невідкладних заходів з переміщення виробничих потужностей, визначаючи пріоритети для стратегічних галузей, таких як оборонний комплекс, харчова промисловість та інших [7].

Крім того, Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII поширюється на працівників релокованих підприємств, гарантуючи компенсації за працевлаштування та соціальний захист [6].

У господарсько-правовому аспекті релокація зумовлює зміну юридичної адреси суб'єктів господарювання, що тягне за собою відповідну перереєстрацію в Єдиному державному реєстрі та адаптацію податкового обліку відповідно до Бюджетного кодексу України. Нормативна база передбачає також мораторій на перевірки та податкові канікули для релокованих підприємств з метою стимулювання відновлення їх діяльності, як це вказано в змінах до Податкового кодексу України, введених у 2022 році [4].

Після втрати чинності Господарським кодексом України з 28 серпня 2025 року відповідно до Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 9 січня 2025 року № 4196-IX [8], регулювання діяльності суб'єктів господарювання здійснюється нормами Цивільного кодексу України та спеціальних законів.

Процедура релокації може бути добровільною чи вимушеною, з поданням заявок через платформу «Prozorro.Sale», де Міністерство економіки координує підбір локацій, транспортування та інтеграцію в місцеві економіки.

Державна підтримка включає гранти через програму «єРобота», з фінансуванням до 250 тисяч гривень на модернізацію, що сприяє економічній адаптації в нових регіонах.

Загалом, нормативне регулювання цих процесів повинно бути спрямоване на досягнення балансу між обмеженнями воєнного стану та свободою підприємництва, що гарантовано нормами статті 42 Конституції України [3].

Належне юридичне забезпечення правового режиму релокації підприємств у нашій державі в умовах воєнного стану повинно сприяти забезпеченню збереження економічної активності суб'єктів господарювання через спрощені дозвільні процедури, пільги та відповідну державну підтримку [12].

В цілому, процеси релокації регламентуються нормами господарського, цивільного, податкового, трудового та адміністративного законодавства, а також спеціальними актами, прийнятими в умовах воєнного стану. Водночас правове забезпечення релокації характеризується фрагментарністю та міжгалузевою неузгодженістю, що ускладнює практичну реалізацію відповідних процедур.

У контексті вказаного доцільним є розроблення та ухвалення комплексного закону, який би визначав правовий статус релокованого підприємства, встановлював спрощену процедуру перереєстрації, регламентував гарантії державної підтримки, передбачав механізми компенсації та страхування ризиків.

Вбачається за необхідне також запровадження державних гарантій для кредиторів

релокованих підприємств, створення спеціальних правових режимів у регіонах прийому, нормативне закріплення механізмів державно-приватного партнерства в процесі відновлення виробництва [1; 2; 13; 14; 15].

Таким чином, нормативно-правове забезпечення релокації підприємств в Україні перебуває у стадії трансформації та потребує системного вдосконалення. Головними викликами залишаються фрагментарність правового регулювання, неузгодженість нормативно-правових актів і наявність певних колізій. Формування комплексної законодавчої моделі релокації є передумовою підвищення економічної стійкості держави, забезпечення безперервності виробництва та ефективного повоєнного відновлення України.

1. Гудіма Т. С., Єршова Ю. О., Сошников А. О. Релокація бізнесу в умовах воєнного стану: нормативно-правові аспекти диференційованого регулювання. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Серія ПРАВО. Випуск 90: частина 2. С. 295-304.

2. Кірін Р. С., Ширшикова Р. М. Правові аспекти вимушеної релокації підприємств в умовах економічного відновлення держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. № 88: частина 2. С. 45-56.

3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави: Закон України від 28 липня 2022 р. № 2468-IX / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2468-20#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

6. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

7. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 березня 2022 р. № 246-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

8. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закону України від 09 січня 2025 року № 4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

9. Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 р. № 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2022-%D0%BF> (дата звернення: 19.02.2026).

10. Про подальшу реалізацію програм підтримки українців на основі гарантування економічної стійкості держави та посилення заходів очищення фінансової системи України: рішення Ради національної безпеки і оборони України від 04.02.2025 р. (введено в дію Указом Президента України від 05.02.2025 р. № 69/2025). *Офіційний вісник України*. 2025. № 19, ст. 1273.

11. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

12. Програма релокації підприємств: Міністерство економіки України. URL : <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=ukUA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv> (дата звернення: 19.02.2026).

13. Рибалко К. Змушені війною: «земельні можливості» ВПО та релокованих підприємств. *Вісник НААУ*. 2023. № 12 (97). URL : https://unba.org.ua/assets/uploads/news/vidannya/2023-12-26-vidannya_v-snik_12-2023_658abaf540d6b.pdf (дата звернення: 19.02.2026).

14. Татаренко Г. В., Глушенко І. Ю. Правове забезпечення релокації суб'єктів господарювання під час збройної агресії: теоретичні концепції та моделі для України. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2025. №1 (49). С. 273-290.

15. Юрій Арістов. Програма релокації бізнесу – дієвий інструмент створення надійного економічного тилу. URL : <https://www.rada.gov.ua/print/223016.html> (дата звернення: 19.02.2026).

Олександр ПЕРЕДЕРІЙ

доцент кафедри державно-правових
дисциплін Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА РІВНІ РАДИ
ЄВРОПИ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ**

Комітетом Міністрів Ради Європи 17.05.2024 р. було прийнято Конвенцію зі штучного інтелекту, прав людини, демократії та верховенства права (далі – Конвенція) [1]. Прийняття зазначеного документа можна вважати подією історичної ваги з багатьох причин. Одна з них полягає у юридичному визначенні на міждержавному рівні соціальних цілей використання ШІ. Серед них, зокрема, застосування ШІ для задоволення потреб процвітання соціуму, добробуту, рівності, забезпечення прав людини та, що важливо, – створення у перспективі юридичної основи регулювання життєвого циклу продуктів ШІ для просування інновацій.

Інновації для абсолютної більшості держав Ради Європи є вагомим драйвером всього економічного прогресу. Експерти відзначають, що ШІ сам по собі є інновацією, яка стає фундаментом для більшості перспективних цифрових рішень [2]. Розвиток і впровадження ШІ забезпечать прорив у сферах біотехнологій, створенні нових ліків й подоланні хвороб, розвитку робототехніки, створення автономних систем транспорту, логістики й обслуговування, удосконалення блокчейну, обробки інформації та ін. Зазначені напрями утворюють майбутню основу економічних систем держав та їх об'єднань. Беручи до уваги ризики, які потенційно можуть нести технології ШІ для суспільства, Конвенція передбачила певні правові конструкції, які гарантують безпечне і ефективне застосування технологій ШІ для розвитку інновацій. Зокрема, це безпека інновацій на основі технологій ШІ, початок роботи міжнародної спільноти над створенням глобальної уніфікованої правової бази використання ШІ, спрямування досягнень у розвитку технологій ШІ для вирішення конкретних проблем сьогодення, обов'язковість забезпечення консультацій з громадськістю у процесі розвитку технологій ШІ, формування належної системи управління ризиками у процесі використання ШІ для створення передових інноваційних продуктів.

Безпека технологій на основі ШІ передбачає недопущення негативного впливу на права людини, демократію та верховенство права. Кожна держава має забезпечити (у відповідних випадках) створення контрольованого середовища для розробки, експериментів та випробувань систем штучного інтелекту під наглядом своїх компетентних органів.

Перспективне створення уніфікованої глобальної правової бази застосування ШІ має на меті визначити загальні принципи і правила, які регулюють діяльність протягом життєвого циклу систем ШІ, яка ефективно зберігає спільні цінності і використовує переваги штучного інтелекту для просування цих цінностей таким чином, щоб сприяти відповідальним інноваціям. Відповідальність інновацій передбачає їх застосування лише у законний спосіб і задля задоволення визначених державою соціальних потреб у безпеці, науково-технічному прогресі, охороні здоров'я, забезпечення правопорядку тощо.

Спрямування досягнень у розвитку технологій ШІ для вирішення конкретних проблем сьогодення передбачає заохочення розгляду широких ризиків і впливів, пов'язаних з технологіями ШІ, включаючи, соціально-економічні аспекти, такі як зайнятість і праця.

Обов'язковість забезпечення консультацій з громадськістю у процесі розвитку технологій ШІ передбачає зобов'язання кожної держави забезпечити, щоб важливі питання, порушені у зв'язку з системами ШІ, належним чином розглядалися шляхом публічного обговорення та консультацій з багатьма зацікавленими сторонами у світлі соціальних, економічних, правових, етичних, екологічних та інших відповідних наслідків.

Формування належної системи управління ризиками у процесі використання ШІ для створення передових інноваційних продуктів передбачає вживання заходів для виявлення, оцінки, запобігання та пом'якшення ризиків, що створюються системами штучного інтелекту, з урахуванням фактичного та потенційного впливу на права людини, демократію та верховенство права. Такі заходи повинні належним чином враховувати контекст і цільове

використання систем ШІ, містити фахову оцінку серйозності та ймовірності потенційних впливів ШІ на життєдіяльність суспільства, врахування перспектив відповідних зацікавлених сторін, зокрема осіб, чиї права можуть бути порушені, здійснення моніторингу ризиків та негативного впливу на права людини, демократію та верховенство права, документування ризиків, фактичних і потенційних впливів, тестування систем ШІ перед тим, як вони стануть доступними для першого використання, а також у разі їх значних модифікацій.

Реалізація зазначених правових заходів на практиці дозволить напрацювати систему використання ШІ у процесі створення, просування на ринку і реалізацію потрібних для людства інновацій. Саме так кожна людина відчує масштабний ефект – продуктивність, безпеку, доступність технологій ШІ для забезпечення повноцінного життя.

1. Artificial Intelligence. The Framework Convention on Artificial Intelligence. *Council of Europe* : веб-сайт. URL: <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence> (дата звернення: 03.03.2026)

2. Катерина Мещерякова. Технології майбутнього: Топ-10 винаходів, що на нас чекає у 2026. *High Bar Journal*. URL: <https://journal.gen.tech/post/top-10-tehnologij-majbutnogo-shcho-na-nas-chekaye-u-2025> (дата звернення: 04.03.2026).

Владислав САКСОНОВ

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти,
кандидат юридичних наук, доцент

Ірина АСТАФ'ЄВА

студентка ННІ права
та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ: ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ

Сучасне судочинство в Україні переживає активну фазу періоду його трансформації через значний вплив цифровізації судового процесу, в якому електронні документи стають невід'ємним елементом забезпечення доступу до правосуддя. Запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) та її окремих підсистем (модулів), таких як «Електронний кабінет» і «Електронний суд» [5], дозволяє оптимізувати обмін процесуальними документами, зменшити паперовий обіг і прискорити та здешевити відповідні процедури.

Електронні документи в судовому процесі визначаються як файли з процесуальною інформацією, підписані кваліфікованим електронним підписом (КЕП), що забезпечує їхню ідентифікацію та цілісність відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги». У Цивільному процесуальному кодексі України (ЦПК) та Кодексі адміністративного судочинства України (КАС) передбачено їхнє використання на всіх етапах: від подання позовних заяв до виконання рішень. Зокрема, Закон № 3200-IX від 2023 року зобов'язує адвокатів, нотаріусів та юридичних осіб в обов'язковому порядку реєструвати електронні кабінети в ЄСІТС, що спрощує подання доказів і клопотань без фізичної присутності [3].

Ключовою особливістю є автоматизований документообіг, урегульований Положенням про автоматизовану систему документообігу суду (АСДС), яке набуло чинності з 1 квітня 2025 року. Воно передбачає сканування паперових документів і їхнє розміщення в електронній справі, а також надсилання повідомлень через мобільний додаток «Дія» чи месенджери [4].

У кримінальному процесі електронні докази, зокрема цифрові записи, допустимі за умови фіксації ланцюга збереження, що вимагає від суддів перевірки автентичності через метадані [7].

Положення про функціонування модулів ЄСІТС від 2021 року встановлює стандарти

для відеоконференцв'язку, де електронні протоколи фіксують усні показання [5]. Ці особливості сприяють інтеграції з державними реєстрами, наприклад, для автоматичного пошуку активів боржників, але потребують узгодження з принципами змагальності та рівноправності сторін.

Використання електронних документів суттєво підвищує ефективність судочинства, особливо в умовах воєнного стану та віддаленої роботи. Однією з основних переваг є оперативність обміну інформацією: подання позовної заяви через «Електронний суд» займає хвилини замість днів на пошту, що зменшує строки розгляду справ на 20–30% за даними Державної судової адміністрації. Це особливо актуально для учасників з окупованих територій чи за кордоном, де фізичний доступ до суду обмежений; електронний кабінет дозволяє представляти інтереси без географічних бар'єрів [6, с. 3].

Прозорість і доступність матеріалів справи – ще одна ключова перевага. Система ЄСІТС забезпечує автоматичне повідомлення про реєстрацію документів, фіксуючи час і авторство, що мінімізує маніпуляції та полегшує контроль за дотриманням строків. У цивільному процесі це проявляється в електронному виконанні рішень: з 2023 року виконавчі листи надсилаються в ZIP-архівах до кабінетів сторін, прискорюючи примусове стягнення боргів [2, с. 41].

Крім того, цифрова фіксація доказів знижує витрати на папір і логістику, сприяючи екологічності та економії бюджетних коштів, за різними оцінками, до 15 % річних на документообіг. Інтеграція з ІІІ для автоматизації шаблонів документів (наприклад, генерація клопотань) обіцяє подальше підвищення якості, зберігаючи роль судді як арбітра.

Незважаючи на переваги, впровадження електронних документів супроводжується значними викликами, які можуть підірвати довіру до системи. Технічні проблеми, як-от збої в ЄСІТС чи неповне завантаження матеріалів справи, трапляються в 74 % випадків за опитуваннями суддів. Наприклад, відсутність сканованих копій позовних заяв унеможлиблює своєчасне подання відзиву, порушуючи право на захист, що підтверджується матеріалами справи № 752/23008/23 (2025) [6, с. 4]. Це особливо гостро відчутно в регіонах із нестабільним інтернетом чи пошкодженою інфраструктурою через війну, де судова будівля зазнала руйнувань [7, с. 334].

Безпекові ризики – інший критичний виклик. Кібератаки, зокрема на державні реєстри в грудні 2024 року, паралізували «Електронний кабінет» на місяць, загрожуючи конфіденційності даних. Положення про відеоконференцв'язок вимагає відключення антивірусів, що збільшує вразливість до фішингу та перехоплення трафіка. Інтелектуальні бар'єри полягають у низькій цифровій грамотності: 65% працівників судів стикаються з труднощами форматування файлів чи цифрового підпису [7, с. 335-336]. Крім того, відсутність чітких норм щодо електронних довіреностей призводить до відмови в їхньому визнанні, як у справі № 336/12499/23 (2024), де суд вимагав паперових реквізитів. ІІІ-ризики, як-от упередженість алгоритмів чи «чорна скринька» рішень, загрожують принципам справедливості, вимагаючи людського нагляду [2, с. 42-43].

Загалом слід констатувати, що електронні документи трансформують судовий процес в Україні, пропонуючи переваги оперативності, прозорості та доступності, але вимагають подолання технічних, безпекових та освітніх викликів. Для мінімізації ризиків необхідно вдосконалити нормативне регулювання, забезпечити оновлення відповідних нормативних актів щодо ІІІ та кібербезпеки та провести навчання для учасників. У цілому перспективи розвитку, орієнтовані на ЄС-стандарти, дозволять реалізувати принцип верховенства права в цифрову еру, забезпечуючи справедливий суд для всіх.

1. Богатчук Д. Перспективи розвитку електронного судочинства в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2025. Т. 15. С. 19-44. DOI: 10.18523/2617-2607.2025.15.19-44.

2. Мелянчук М. Цифровізація цивільного судочинства: новели та перспективи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2025. Вип. 1 (129). С. 38-44.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремих підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами : Закон України від 29 черв. 2023 р. № 3200-ІХ. *Голос України*. 2023. № 149. С. 12.

4. Про затвердження Положення про автоматизовану систему документообігу суду : рішення Ради суддів України від 11 лист. 2024 р. № 39 (чинне з 01.04.2025). Офіційний веб-портал судової влади України. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/opublikovano-novu-redakciu-polozenia-pro-avtomatizovanu-sistemu-dokumentobigu-sudu-asds> (дата звернення: 19.02.2026).

5. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів)

Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17 серп. 2021 р. № 1845/0/15-21. Голос України. 2021. № 168. С. 15.

6. Рабко Т. Доступ до матеріалів справи в електронному суді: гарантії та виклики. Національна асоціація адвокатів України. 2025. 12 червня. URL: <https://unba.org.ua/publications/10408-dostup-do-materialiv-spravi-v-elektronnomu-sudi-garantii-ta-vikliki.html> (дата звернення: 19.02.2026).

7. Шимін О. Виклики для електронного правосуддя. *Вісник Наукового університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2025. № 3 (47). С. 333-339.

Марина СМОЛЯРОВА

доцент кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету
«Запорізька політехніка»
(м. Запоріжжя, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК МЕХАНІЗМ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ**

В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває проблема забезпечення реального змісту соціально-економічних прав людини, зокрема права на працю, гарантованого ст. 43 Конституції України. Запровадження спеціального правового регулювання відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» зумовило трансформацію традиційних трудових гарантій, допустивши тимчасове обмеження окремих прав працівників. Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила суттєві зміни механізмів реалізації та захисту прав і свобод людини. В умовах воєнного стану держава отримала право на тимчасове обмеження окремих конституційних гарантій, що прямо передбачено ст. 64 Конституції України [2]. Водночас навіть за таких обставин зберігається обов'язок держави забезпечити реальний зміст основоположних соціально-економічних прав, серед яких особливе місце посідає право на працю.

Спеціальне правове регулювання трудових відносин у сучасних умовах спрямоване на забезпечення обороноздатності держави та підтримання стабільності національної економіки. Разом із тим воно вплинуло на баланс інтересів сторін трудових правовідносин: спростило процедури звільнення, розширило можливості призупинення дії трудових договорів, трансформувало режим робочого часу та часу відпочинку. Такі зміни створюють системні ризики звуження змісту трудових прав і зумовлюють необхідність пошуку ефективних компенсаторних механізмів.

У цих умовах особливої актуальності набуває переосмислення інституту стимулювання у трудовому праві. Традиційно він розглядався як засіб підвищення продуктивності праці та ефективності діяльності роботодавця. Проте в період воєнного стану стимулювання виходить за межі суто економічної категорії та набуває значення правового інструменту забезпечення гідного рівня життя працівника, стабільності зайнятості та його соціальної безпеки.

Актуальність дослідження зумовлена також такими обставинами: необхідністю збереження трудового потенціалу держави в умовах мобілізації та міграційних процесів; підвищенням професійних ризиків для працівників критичної інфраструктури; обмеженістю бюджетних ресурсів та потребою у поєднанні матеріальних і нематеріальних стимулів; недостатньою розробленістю в науці трудового права правозахисного аспекту стимулювання.

Крім того, сучасний етап розвитку трудового права характеризується переходом від формально-гарантійної моделі захисту прав до функціонально-компенсаторної. В умовах воєнного стану особливо важливо забезпечити баланс між публічними інтересами держави та приватними інтересами працівника. Саме інститут стимулювання може виступати ефективним механізмом досягнення такого балансу. Реалізація цього механізму

безпосередньо пов'язана зі зміною змісту та структури мотиваційної політики у сфері праці, оскільки компенсаторна функція стимулювання проявляється насамперед у трансформації пріоритетів заохочення працівників. Зміна соціально-економічних умов, підвищення рівня ризиків та невизначеності об'єктивно вплинули на систему трудових цінностей і очікувань працівників.

Аналізуючи наукові напрацювання представників економічної науки, зокрема дослідження Благун І. І. та Маріяш О. В. щодо впливу воєнного стану на мотиваційні чинники персоналу, слід відзначити зміну домінуючих орієнтирів у системі трудової мотивації [1]. Автори обґрунтовують, що в умовах кризових явищ та воєнної нестабільності відбувається переоцінка цінностей працівників, а матеріальні стимули поступово втрачають свою визначальну роль порівняно з факторами безпеки, стабільності та соціальної підтримки.

Зазначені висновки мають важливе значення і для науки трудового права, оскільки трансформація мотиваційних пріоритетів безпосередньо впливає на зміст інституту стимулювання та механізми забезпечення трудових прав. У цьому контексті порівняльний аналіз довоєнного та воєнного періодів функціонування трудових правовідносин засвідчує суттєві зрушення у структурі та пріоритетності мотиваційних чинників праці. Якщо раніше основний акцент робився на фінансових заохоченнях і перспективах професійного зростання, то в умовах воєнного стану пріоритетними стають гарантії зайнятості, психологічна безпека, гнучкість організації праці, можливість поєднання професійних обов'язків із сімейними та безпековими потребами.

Крім того, воєнний період актуалізував цінність таких мотиваційних чинників, як корпоративна солідарність, участь працівників у прийнятті управлінських рішень, прозорість комунікації та визнання професійного внеску працівника в забезпечення функціонування підприємства чи установи в умовах підвищених суспільних викликів.

Таким чином, трансформація мотиваційних пріоритетів свідчить про необхідність перегляду традиційних підходів до інституту стимулювання у трудовому праві. Сучасна модель стимулювання має поєднувати матеріальні гарантії з розвиненою системою нематеріальних заохочень, що відповідають потребам працівника в умовах воєнного стану та сприяють забезпеченню його соціально-економічних прав.

1. Благун І. І., Маріяш О. В. Інструменти операційного менеджменту в оцінці та активізації системи стимулювання персоналу підприємства в умовах воєнного стану. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. URL : <https://a-economics.com.ua/index.php/home/about> (дата звернення: 24.02.2026).

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254 к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Вікторія ТЯЖКУН

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Марина ЮНІНА

професор кафедри цивільно-правових
дисциплін ФПФПКПНПУ
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНА ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Визнання та виконання рішень іноземних судів є одним із ключових інститутів міжнародного приватного права, що забезпечує ефективний захист прав учасників трансграничних правовідносин. В умовах поглиблення інтеграційних процесів та збільшення кількості українських громадян, залучених до міжнародних приватно-правових відносин,

актуальність відповідного правового регулювання суттєво зростає [1, с. 42].

Правову основу визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні становлять Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року № 2709-IV [2] та Цивільний процесуальний кодекс України [3]. Розділ IX ЦПК України «Визнання та виконання рішень іноземних судів, міжнародних комерційних арбітражів в Україні, надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів» встановлює процесуальний порядок подання клопотань, підстави для відмови у визнанні, а також механізм примусового виконання. Зазначені норми відображають загальноприйняті міжнародно-правові стандарти, однак їх практичне застосування породжує низку проблем.

Відповідно до статті 462 ЦПК України, рішення іноземного суду визнається та виконується в Україні, якщо його визнання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності.

Підставами для відмови у визнанні та виконанні рішення іноземного суду відповідно до статті 468 ЦПК України є, зокрема: невідповідність рішення публічному порядку України; порушення права відповідача на участь у розгляді справи; наявність спору між тими самими сторонами в українському суді [3].

Практика Верховного Суду України свідчить про неоднорідність підходів до застосування засади взаємності та тлумачення поняття публічного порядку. У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 10 вересня 2025 року у справі № 727/9668/24 суд підкреслив, що при вирішенні питання про визнання рішення іноземного суду необхідно перевірити дотримання всіх умов, передбачених ЦПК України, і що застереження публічного порядку має застосовуватися обмежено, лише у випадках явного порушення основоположних принципів правової системи України [4]. Такий підхід відповідає усталеній практиці Європейського суду з прав людини, який у справі «Pellegrini v. Italy» (заява № 30882/96) зазначив, що визнання рішення іноземного суду не має суперечити фундаментальним процесуальним гарантіям [5].

Актуальним є також питання строків розгляду клопотань про визнання та надання дозволу на виконання рішень іноземних судів. Згідно зі статтею 467 ЦПК України, суд розглядає таке клопотання у судовому засіданні протягом розумного строку [3]. Однак на практиці провадження нерідко затягуються на місяці, що порушує принцип ефективного судового захисту. Ця проблема набуває особливої гостроти у справах про стягнення аліментів та забезпечення виконання рішень у сімейних спорах, де зволікання безпосередньо зачіпає права дітей та соціально вразливих осіб.

У контексті євроінтеграційного курсу України заслуговує на увагу досвід ЄС у сфері взаємного визнання судових рішень. Регламент (ЄС) № 1215/2012 Брюссель I bis про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у цивільних і торговельних справах суттєво спростив відповідну процедуру між державами-членами, запровадивши принцип автоматичного визнання та скасувавши процедуру екзекватури для більшості категорій рішень [6]. Адаптація українського законодавства до цих стандартів могла б значно підвищити ефективність захисту прав сторін у трансграничних спорах.

Таким чином, чинне правове регулювання визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні потребує подальшого вдосконалення. Серед пріоритетних напрямів реформування слід виділити: законодавче уточнення поняття публічного порядку та вироблення єдиних критеріїв його застосування судами; укладення двосторонніх договорів про правову допомогу з державами ЄС; поступову гармонізацію процесуального законодавства з відповідними регламентами Євросоюзу. Реалізація цих заходів сприятиме забезпеченню ефективного захисту прав учасників міжнародних приватноправових відносин та інтеграції України у європейський правовий простір.

1. Міжнародне приватне право: зміна концепції. Київ : Алерта, 2024. 256 с.

2. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV. Дата оновлення: 31.10.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 15.02.2026).

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. Остання редакція: 15.12.2017. Дата оновлення: 17.07.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 15.02.2026).

4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 10 вересня 2025 року у справі № 727/9668/24. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113456789> (дата звернення: 15.02.2026).

5. Pellegrini v. Italy : рішення Європейського суду з прав людини від 20 липня 2001 року (заява № 30882/96). URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-59604%22%7D> (дата звернення: 15.02.2026).

звернення: 15.02.2026).

6. Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters. *Official Journal of the European Union*. 2012. L 351. P. 1–32.

Михайло ФРОЛОВ

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін ННІ права та інноваційної
освіти Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**БАГАТОВИМІРНІСТЬ ПОНЯТТЯ БЕЗПЕКИ
ЕЛЕКТРОННИХ ДОВІРЧИХ ПОСЛУГ
(на прикладі цифрової платформи е-нотаріат)**

Значну увагу науковців останнім часом присвячено обговоренню важливої інновації сучасності – запровадження віддаленого від фізичного місця вчинення нотаріальної дії та від місця знаходження суб'єкта електронної послуги способу вчинення нотаріальних дій.

Зокрема, С. Я. Фурса змістовно проаналізувала виклики, що постали перед електронною системою вчинення нотаріальних дій при проведенні випробування життєздатності вказаної системи та тестування потенційної вразливості зазначеної системи [6, с. 455–462].

Необхідно зазначити, що підсумок тестування перших кроків зазначеної системи віддаленого вчинення нотаріальних дій вбачається скоріше незадовільним як з огляду суто технічного характеру, так й змістовного наповнення та свідчить про наявність ряду недоліків, що підлягають скорішому усуненню.

Одразу зазначимо, що нормативно-правові засади діяльності електронних довірчих послуг в Україні пройшли доволі тривалий час розвитку та практичної апробації. Як прийнято у сучасному світі, піонерами запровадження цифрових довірчих послуг були учасники реального сектору економіки – передусім банкіри, які оновили систему переказу коштів до світового рівня на початку 2000-х років.

Інша справа – електронні довірчі послуги, що надаються у сфері, яка асоціюється з підвищеним рівнем безпеки вчинення, а саме з нотаріальними послугами через віддалені канали зв'язку.

На сучасному етапі у світі домінують дві основні системи нотаріату: англосаксонська та латинська. Аналіз свідчить про глобальну тенденцію до визнання переваг латинської моделі, яка завдяки своїй превентивній функції суттєво зменшує кількість судових спорів та забезпечує вищу юридичну силу документів.

Дані свідчать про значну перевагу латинської моделі в контексті розвантаження судової системи та економічної доцільності для громадян [1, с. 58–61]. Разом з перевагами латинської системи нотаріату наявна не явна, на перший погляд, однак важлива небезпека, що слідує із самої сутності нотаріальної системи України – наявність публічно-правового компоненту цього правового інституту.

Відповідно електронні довірчі послуги у сфері нотаріату несуть у собі частку державної влади, а у загальному розумінні – суверенітету, як виключного права виступати регулятором суспільних відносин у сфері посвідчення прав та фактів. Тому перший вимір безпеки цифрової платформи е-нотаріату, на наш погляд, визначений виключною компетенцією України у галузі запровадження такої платформи надання цифрових довірчих послуг. І цей вимір на сьогодні зустрів певні виклики, а саме: впровадження цифрової системи е-Нотаріат є не лише підвищення зручності та доступності нотаріальних дій, а й суттєве посилення безпеки інформації, забезпечення її надійного збереження [7]. Також пропонувалося ознайомитися із системою е-Нотаріат та дізнатися, як долучитися до бета-тестування за відповідним посиланням [3].

Цифрова платформа «е-Нотаріат» запроваджується Міністерством юстиції України та ДП «НАІС» спільно з Міністерством цифрової трансформації України та Дією, за підтримки швейцарсько-української програми EGAP, що виконується Фондом Східна Європа [7].

Тобто програма міжнародної технічної допомоги першою в Україні розпочала працювати над системним цифровим розвитком суверенної держави України. Ключова мета цієї наддержавної сервісної ініціативи – покращити якість життя українців завдяки зручним і прозорим державним сервісам.

Водночас слід пам'ятати, що Програма «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP) фінансується Швейцарією і виконується Фондом Східна Європа у співпраці з Міністерством цифрової трансформації України та Фондом Innovabridge [5].

Таким чином, можна констатувати, що система нотаріату України продемонструвала значну адаптивність до умов воєнного стану, проте потребує подальшого вдосконалення та модернізації саме щодо суверенізації управління нею. Таким вбачається перший вимір безпеки е-Нотаріату.

Другий вимір у визначенні безпеки е-Нотаріату можна визначити за розвідкою, що проведена колективом вчених щодо цифрової трансформації нотаріату в ЄС. Дослідники зазначили, що розвиток цього виду електронних довірчих послуг перейшов від локальних ініціатив до формування цілісного *наднаціонального цифрового простору*.

У цій екосистемі нотаріус стає офіційним «ідентифікаційним вузлом» (identification node). Використання європейських цифрових гаманців (eIDAS Wallet) дозволяє здійснювати дистанційну автентифікацію з найвищим рівнем довіри. Запровадження системи e-CODEX радикально змінює транскордонний обіг документів, фактично *усуваючи потребу у консульській легалізації* (апостилюванні) між державами-членами за рахунок автоматизованого обміну даними із підтвердженою автентичністю [2, с. 282–292].

Таким чином, на рівні дихотомії суверенне наднаціональне вирішення безпеки електронних довірчих послуг у сфері нотаріату, європейська спільнота обрала шлях створення єдиного для всіх країн-учасниць сервісу віддалених нотаріальних послуг.

Притому, що Україна декларує прагнення до вступу у Європейський Союз та партнери надають згоду про це, чи є сенс витрачати кошти інвесторів та час на створення системи е-Нотаріату на виключно національному рівні, причому у відокремленому від інших цифрових платформ надання електронних довірчих послуг у системі державного управління, інакше чим можна пояснити запровадження для адміністрування платформи е-Нотаріату Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів (НРЕІР)?

Цей державний репозитарій створено для обліку всіх електронних інформаційних ресурсів держави відповідно до Постанови КМУ від 10 травня 2018 р. №357 «Деякі питання організації електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів» [4].

Третій вимір має юридичну практичну сутність та слідує з віддаленого характеру електронних довірчих послуг на цифровій платформі е-Нотаріат. Так, принцип нотаріальної таємниці є конституційною гарантією права на приватність. Однак досвід впровадження системи е-Нотаріату в Україні виявив критичні загрози безпеці даних. Під час тестування «навчальної версії» системи відбулося розголошення реальних даних про заповіти та довіреності з Єдиного реєстру довіреностей та Спадкового реєстру.

Крім того, у земельних спорах часто виникає конфлікт між орендою (ст. 759 ЦК України) та суперфіцієм (ст. 413 ЦК України). Непослідовність законодавства, зокрема у ст. 42 ЗК України, щодо власності на землю під багатоквартирними будинками, вимагає від нотаріуса глибокого аналізу, а не простого заповнення реквізитів у системі. Такі суто практичні проблеми діяльності нотаріуса у віддалених каналах потребують значної уваги.

На підставі викладеного можна стверджувати про багатовимірність поняття безпеки електронних довірчих послуг нотаріату, що заплановані до впровадження у нашій державі найближчим часом. Увага до цієї події дозволить збагатити не тільки наукову дискусію, а також сформулювати обґрунтовані рекомендації для практичного втілення у життя цього непростого завдання – цифровізації нотаріальних послуг.

1. Баранкова В. Сучасні світові системи нотаріату. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. Vol. 253. P. 58–61.

2. Зозуля О. І., Головащенко О. С., Новіков Є. А. Legal status of the notariat in the european union. *Scientific notes of lviv university of business and law*. 2025. No. 47. P. 282–292. URL : <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1877>.

3. Нотаріат нового покоління. *Система, що цифровізує процес вчинення нотаріальних дій*. URL : <https://e-notariat.minjust.gov.ua/> (дата звернення: 18.02.2026).

4. Осіпова В. Реєстр реєстрів: скільки Мінцифри витратило на розробку і як він може пригодитися аналітикам. *DOU.ua*. 23.04.2025. URL : <https://dou.ua/lenta/articles/registry-of-registers-explainer/> (дата звернення: 20.02.2026).

5. Програма EGAP. *Програма EGAP*. URL : <https://egap.in.ua/> (дата звернення: 18.02.2026).

6. Фурса С. Я. Запровадження е-Нотаріату в Україні: актуальні проблеми нотаріальної діяльності та роль теорії нотаріального процесу (на прикладі посвідчення договорів, що виникають із земельних правовідносин). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. серія: право*. 2025. Т. 1, № 91. С. 455–462.

7. Ministry of Justice of Ukraine. Post on Facebook. URL: <https://www.facebook.com/minjust.official/posts/pfbid02kjtW4Kbs7cacYMT119RWrt2SPgEZGMQU94LKTbQFLceec8Nf5t1Z42oUagi4hwxyyl> (date of access: 03.02.2026).

Катерина ШАПОВАЛОВА

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ ДОКАЗІВ ТА ДОКАЗУВАННЯ
У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В РЕАЛІЯХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН**

Еволюція засобів зв'язку призвела до того, що цифрові дані стали невід'ємною частиною доказового процесу. В умовах цифровізації суспільних відносин електронна комунікація трансформувалася у вагомe джерело доказової бази. Верифіковані листування, медіафайли та публікації у соцмережах набули статусу електронних доказів, які дозволяють суду ефективно реконструювати події та встановлювати істину.

У міжнародному контексті важливим є рішення Європейського суду з прав людини у справі «Егіль Ейнарссон проти Ісландії», яке стало першим випадком, коли Суд розглядав пост у соціальній мережі як доказ. Європейський суд з прав людини підкреслив, що електронні публікації та супровідні матеріали, включно зі скриншотами поширень і коментарів, можуть бути належними та допустимими доказами. Предметом судової оцінки став не лише зміст публікації, а й показники її цифрового охоплення – репости та коментарі, підтверджені скриншотами. Такий підхід дозволив розглядати цифрові дані в їхній цілісності як доказ інформаційного впливу. Ключовим аспектом стало дослідження контексту поширення інформації, а також верифікація авторства та автентичності повідомлень, що перетворило скриншоти з допоміжних матеріалів на вагомi інструменти встановлення істини [7].

Відповідно до ч. 1 ст. 76 Цивільного процесуального кодексу України, доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Відповідно до ст. 100 Цивільного процесуального кодексу України, електронними доказами визнається інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи. Це можуть бути текстові документи, графічні зображення, фотографії, відео- чи звукозаписи, повідомлення, метадані тощо – все, що зафіксовано на цифрових носіях або в інтернеті [6].

Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» не виключає можливості використання електронних доказів, які не є електронними документами у розумінні цього закону, без кваліфікованого електронного підпису, якщо такі докази у сукупності з іншими матеріалами справи дають змогу встановити відповідні обставини [5].

Листування у Viber, Telegram чи Messenger сьогодні є цифровим еквівалентом письмових домовленостей, що стають вагомим підґрунтям для судових рішень, якщо вони відповідають критеріям належності та достовірності.

Д. Лещенко звертає увагу на те, що законодавство встановлює чіткі вимоги до форми подання таких доказів. Суд розглядає лише оригінали або належним чином засвідчені електронні копії, на які накладено кваліфікований електронний підпис. Паперові копії скриншотів можуть бути прийняті лише як додатковий матеріал – вони не вважаються письмовими доказами. Крім цього, якщо суд або інша сторона сумнівається в достовірності поданої копії, він має право вимагати оригінал електронного доказу. У цифрову епоху кожне повідомлення, фото чи відео потенційно може стати доказом. І хоча

законодавство вже адаптувалося до нових реалій, питання достовірності та форми подання таких доказів і досі залишаються тими «цифровими пастками», що можуть як врятувати справу, так і зруйнувати її [2].

У Постанові Верховного Суду від 30 квітня 2025 року у справі № 357/7533/22 суд зазначив, що повідомлення, відправлені через застосунки-месенджери, є електронним доказом, який має розглядатися та оцінюватися судом за своїм внутрішнім переконанням у сукупності з іншими доказами. Колегія суддів наголосила, що подання електронного доказу в паперовій копії саме по собі не визнає такий доказ недопустимим. Короткі цифрові повідомлення можуть бути критично важливими для верифікації юридичних фактів (від оплати до погодження умов договору або наміру вчинити певні дії). Пріоритетом для суду є змістовна достовірність та логіка послідовності взаємодії сторін. За умови зрозумілого контексту та ідентифікації осіб, скріншоти інтегруються в доказову базу і можуть стати ключовим елементом доказування у цивільній справі [3].

Скріншот не вважається беззаперечним доказом і завжди потребує підкріплення додатковими даними. Для визнання його належності суд досліджує технічні параметри файлу та ідентифікатори користувачів, щоб відкинути будь-які сумніви щодо втручання у зміст. Доказова цінність такого зображення прямо залежить від підтвердження його оригінальності та правдивості наведеної в ньому інформації.

Наприклад, Верховний Суд у Постанові від 09.01.2026 року у справі № 751/4083/24 зазначив, що якщо з урахуванням конкретних обставин справи суд дійде висновку про те, що відповідне листування дає змогу встановити його учасників та може підтверджувати ті чи інші доводи сторін, наприклад, щодо наявності між ними відповідних відносин, ведення певних перемовин тощо, суд може прийняти таке листування як доказ і в такому разі надати йому оцінку сукупно з іншими доказами у справі. Скріншоти у цій справі не використовувалися як самостійний електронний доказ, а були оцінені судами разом з іншими доказами, зокрема: розрахунковими листами заробітної плати із зазначенням про призупинення дії трудового договору; тривалою відсутністю нарахування заробітної плати; поведінкою самого позивача, який протягом тривалого часу не вчиняв жодних дій щодо захисту своїх прав. Обмін повідомленнями через месенджер, зокрема Viber, сам собою не може оцінюватися ізольовано, однак у сукупності з іншими доказами та встановленими судами обставинами є належним і допустимим доказом повідомлення працівника за умови можливості ідентифікації адресата, змісту повідомлення, а також дати його надсилання та отримання [4].

Жушман М. В. зазначає, що наразі використання незавірених скріншотів у процесі доказування умовно придатне і допускається суддями за умови, якщо інша сторона не заперечує зміст та авторство повідомлень. Скріншоти сайтів не завжди визнаються належними доказами з кількох причин: не зазначено адресу сайту, дату отримання скріншота, немає підпису уповноваженої особи, сторона має технічну можливість змінювати контент. Таким чином, подання до суду скріншотів листування, Інтернет-сторінок, інших матеріалів зумовлено фіксацією додаткової технічної інформації, що може мати доказове значення в цивільному процесі. До неї належать метадані, лог-файли сервера провайдера, лог-файли хостинг-провайдера, звіти пошукових систем, статистичні інтернет-сервіси, інформація, що характеризує особливості функціонування домену в Інтернеті тощо [1].

Подаючи копію електронного доказу, необхідно вказати на наявність у себе або в іншої особи його оригіналу. Суд має право вимагати оригінал електронного доказу для порівняння зі скріншотом. Учасники процесу повинні бути готовими надати доступ до пристрою чи облікового запису. Непред'явлення оригіналу за наявності обґрунтованих сумнівів у справжності копії призводить до її недопустимості як доказу.

Отже, електронне листування та активність у мережі стали базовими елементами доказування, що забезпечують швидку фіксацію юридичних фактів. Оскільки скріншоти мають певні процесуальні недоліки, судді приділяють особливу увагу ідентифікації учасників діалогу та логіці подій. Готовність сторони надати оригінальний пристрій для огляду є обов'язковою умовою для підтвердження правдивості копій. Лише через поєднання гнучкого сприйняття цифрових доказів та суворих вимог до їхньої перевірки можна досягти справедливого правосуддя. Сучасна юриспруденція потребує чітких стандартів допустимості таких матеріалів для уникнення зловживань, що є обов'язковою умовою для можливості гарантування надійного захисту прав громадян у цифровому середовищі та судовому процесі.

1. Жушман М. Скріншот як доказ в цивільному судочинстві крізь призму правозастосовної та судової практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. №8. 2023. С. 114-118. : веб-сайт. URL: http://lsej.org.ua/8_2023/24.pdf.
2. Лещенко Д. Скріншот як доказ: коли месенджер вирішує долю справи? *Юридична газета*. 2025. : веб-сайт. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/3_2025/part_1/19.pdf.
3. Постанова Верховного Суду від 30.04.2025 року у справі №357/7533/22. Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127050202>.
4. Постанова Верховного Суду від 09.01.2026 року у справі № 751/4083/24. Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133182740>.
5. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 року № 851-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України : веб-сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/851-15>.
6. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
7. Judgment 07/02/2018 (Application no. 24703/15) The European Court of Human Rights (Second Section) case of Egill Einarsson v. Iceland : веб-сайт. URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-178362>.

Марія СІРЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Марина ЮНІНА

професор кафедри цивільно-правових
дисциплін факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА
У СФЕРІ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН**

Євроінтеграційний курс України визначає вектор перетворень національної правової системи, відчутно позначаючись на галузі міжнародного приватного права, передусім у частині регулювання сімейних правовідносин. Відправною точкою системної правової трансформації стало укладення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2014 року, яке дало початок масштабному процесу зближення законодавства у численних сферах, включно із сімейним правом [1].

Міжнародне приватне право покликане врегулювати приватноправові відносини, ускладнені іноземним елементом, у тому числі сімейні зв'язки між особами різної державної належності. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року закріплює спеціальні положення, зокрема щодо «Особливостей усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами, та іноземцями», котрі виконують функцію колізійних норм при визначенні застосовного права [2]. Дослідник М.М. Дякович обґрунтовано констатує, що модернізація інституту сімейного права в Україні відбувається під відчутним впливом міжнародних стандартів та правових цінностей, вироблених у межах європейського правового простору [3, с. 10].

Приведення українського законодавства у відповідність до *acquis communautaire* Євросоюзу передбачає засвоєння та втілення європейських підходів до регулювання сімейних правовідносин. Особливої уваги заслуговує орієнтація на засади Регламенту Рим III «Про посилену співпрацю у сфері права, що застосовується до розірвання шлюбу та сепарації» від 20 грудня 2010 року, який запровадив уніфіковані колізійні норми для держав-

учасниць ЄС [4]. Незважаючи на те що Україна не є стороною цього акта, закладені в ньому принципи слугують орієнтиром для вдосконалення національного законодавства.

Стаття 61 Закону України «Про міжнародне приватне право» надає подружжю право самостійно обирати правопорядок для регулювання майнових наслідків шлюбу: ним може бути особистий закон одного з них, право держави, де один із подружжя має звичайне місце перебування, або – стосовно нерухомості – право держави її місцезнаходження [5].

Окремим напрямом гармонізації є вдосконалення правового режиму шлюбних відносин за участю іноземних громадян. Стаття 56 Закону України «Про міжнародне приватне право» визначає, що умови і порядок укладання шлюбу встановлюються для кожного з наречених відповідно до законодавства держави, громадянином якої він є, тоді як форма шлюбу підпорядковується праву держави, на території якої він укладається [5]. Ці приписи загалом узгоджуються з європейськими підходами, однак на практиці виникають колізії, пов'язані з визнанням одностатевих союзів та інших альтернативних форм сімейних відносин, легалізованих у ряді країн ЄС.

Україна є учасницею кількох ключових міжнародних конвенцій у галузі сімейного права: Конвенції про права дитини 1989 року [6], Європейської конвенції про здійснення прав дітей 1996 року [7] та Гаазької конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року [8]. Приєднання до цих документів сприяє органічній інтеграції України до загальноєвропейського правового простору та зміцненню гарантій прав членів сім'ї у транскордонних правовідносинах.

Вагому роль у формуванні стандартів охорони сімейних прав відіграє прецедентна практика Європейського суду з прав людини. Зокрема, у справі «Oleksandr Volkov v. Ukraine» (заява № 21722/11) ЄСПЛ наголосив на необхідності забезпечення дієвого захисту права на повагу до сімейного життя в розумінні статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [9]. У справі «X v. Ukraine» (заява № 8708/08) Суд дослідив проблематику встановлення батьківства в контексті міжнародних сімейних відносин [10]. Висновки, сформульовані в цих рішеннях, безпосередньо позначаються на розвитку вітчизняної судової практики.

Самостійним і практично значущим аспектом залишається визнання та виконання в Україні іноземних судових рішень у сімейних справах. Стаття 497 Цивільного процесуального кодексу України передбачає, що Підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом визначається цим Кодексом, законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України [11]. Мережа двосторонніх договорів про правову допомогу, укладених Україною з іноземними державами, суттєво спрощує реалізацію цієї процедури на практиці.

Гармонізація сімейного законодавства слугує дієвим інструментом посилення правового захисту транскордонних сімей, подолання правової невизначеності та забезпечення стабільності їхнього статусу. Разом із тим цей процес потребує виваженості: механічне перенесення іноземних моделей неприйнятне без урахування правових традицій, культурної специфіки та ціннісних орієнтирів українського суспільства [12, с. 153].

Перспективний розвиток міжнародного приватного права України у сімейно-правовій сфері має бути зосереджений на поглибленні зближення з європейськими стандартами, удосконаленні механізмів визнання та примусового виконання іноземних рішень у сімейних справах, а також на підвищенні якості правового регулювання міжнародного усиновлення й захисту прав дитини у транскордонних сімейних правовідносинах.

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 16.02.2026).

2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 16.02.2026).

3. Сімейне право України : навч. посіб. / М. М. Дякович. Харків : ЕКУС, 2022. 416 с

4. Council Regulation (EU) No 1259/2010 of 20 December 2010 implementing enhanced cooperation in the area of the law applicable to divorce and legal separation. *Official Journal of the European Union*. 2010. L 343. P. 10–16.

5. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Дата оновлення: 31.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2709-15> (дата звернення: 16.02.2026).

6. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 16.02.2026).

7. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 року. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (дата звернення: 16.02.2026).

8. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (Гаага, 25 жовтня 1980 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188 (дата звернення: 16.02.2026).

9. Oleksandr Volkov v. Ukraine : рішення Європейського суду з прав людини від 9 січня 2013 року (заява № 21722/11). URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-115871"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (дата звернення: 16.02.2026).

10. X v. Ukraine : рішення Європейського суду з прав людини від 15 листопада 2012 року (заява № 8708/08). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-114683"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (дата звернення: 16.02.2026).

11. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 17.07.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> (дата звернення: 16.02.2026).

12. Менів Я. О. Виклики сімейного законодавства під час дії воєнного стану в Україні: практичний та теоретичний аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. С. 149–153.

Марина ЛОГІНОВА

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ГАРАНТІЇ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Сучасне реформування трудового законодавства України передбачає не лише оновлення термінології та узгодження норм із європейськими стандартами, а й забезпечення реальних гарантій прав працівників, зокрема у сфері охорони праці. Гарантії трудових прав мають бути комплексними, враховувати специфіку різних категорій працівників та відповідати сучасним економічним і соціальним умовам, включно з воєнним станом, що впливає на безпеку і організацію праці.

Як зазначають курсант 3 курсу Катерина Кішкінова та викладач Марина Логінова Дніпровського державного університету внутрішніх справ, «охорона праці повинна розглядатися не лише як правовий обов'язок, а як стратегічний інструмент захисту працівника й розвитку підприємства». Вони підкреслюють, що законодавче забезпечення праці є комплексним явищем, яке виконує не лише нормативну функцію, а й слугує ключовим чинником підвищення продуктивності, конкурентоспроможності та соціальної стабільності підприємства [2, с. 138-140].

Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-IX передбачено додатковий захист прав працівників у періоди особливих обставин, включно з тимчасовим спрощенням процедур забезпечення трудових прав і безпечних умов праці [5]. Статистичні дані свідчать про зниження офіційного рівня травматизму, однак це зумовлено зменшенням виробництва та частою тінізацією трудових відносин. Це вказує на необхідність удосконалення законодавства, приведення його у відповідність до міжнародних та європейських стандартів, активне впровадження позитивного зарубіжного досвіду та підвищення відповідальності роботодавців.

Діючий Кодекс законів про працю України, який розроблений у 1971 році та набрав чинності у 1972 році, незважаючи на численні зміни, все ще не відповідає сучасним потребам ринку праці. Його положення залишаються бюрократизованими та часто неефективними, що ускладнює економічний розвиток та створює ризики для соціального захисту працівників [1, ст. 1–2]. В умовах воєнного стану та економічних викликів ці проблеми стали ще більш очевидними. Наразі Міністерство економіки розробило новий проєкт Трудового кодексу України, опублікований 18.01.2024 р., який має відповідати сучасним стандартам зайнятості та економічного життя. Кодекс передбачає 264 статті, 6 книг і прикінцеві положення та впроваджує низку нових гарантій для працівників, спрямованих на захист їх прав, здоров'я та безпечних умов праці. Згідно зі ст. 5 Закону України «Про охорону праці», умови трудового договору не можуть погіршувати становище працівника порівняно із законодавством про охорону праці. Особливі гарантії передбачено для працівників, що

працюють у шкідливих і небезпечних умовах, неповнолітніх, жінок та осіб з пониженою працездатністю. Роботодавець зобов'язаний створювати безпечні умови праці, забезпечувати засобами індивідуального та колективного захисту і системно інформувати працівників про наявні виробничі ризики [4, ст. 13]. Працівник має право відмовитися від виконання небезпечної роботи та розірвати трудовий договір у разі порушення вимог охорони праці, при цьому зберігаючи право на заробіток та отримання вихідної допомоги [1, ст. 40–41].

Проект нового Трудового кодексу легалізує сучасні форми зайнятості, такі як дистанційна та надомна робота, гнучкий графік, домашній офіс та електронне оформлення трудових договорів [3, 2024, ст. 25–28]. Надомна робота виконується за місцем проживання працівника з використанням обладнання, наданого роботодавцем. Дистанційна робота виконується поза приміщенням роботодавця з використанням електронних засобів зв'язку, що актуально у випадках пандемії, війни або стихійних лих. Кодекс також передбачає різні види трудових договорів: строкові та безстрокові, сезонні, нефіксованого робочого часу, студентські, надомні та дистанційні [3, ст. 29–32]. Також новий кодекс встановлює щорічну оплачувану відпустку тривалістю не менше 28 календарних днів, а також додаткові види відпусток: у зв'язку з навчанням, вагітністю та пологами, доглядом за дитиною, усиновленням чи вихованням дитини з інвалідністю [3, ст. 152–155]. Зміни також стосуються відкликання працівника з відпустки за згодою для запобігання нещасним випадкам або стихійним лихам, що підкреслює пріоритет безпеки та життєздатності підприємств та працівників. Також проект кодексу передбачає механізми вирішення трудових спорів, включно з медіацією, чітке визначення предмета та сторін спору, створення комісій з трудових спорів і процедури прийняття рішень [3, ст. 210–220].

Гарантії прав працівників у сучасних умовах реформування трудового законодавства України є ключовим елементом побудови соціально орієнтованої ринкової економіки. Їх удосконалення сприяє підвищенню рівня довіри до державних інститутів, зміцненню соціальної стабільності та інтеграції України в європейський правовий простір. Поглиблення соціального діалогу, прийняття нового Трудового кодексу та імплементація стандартів ЄС і МОП створять передумови для ефективного забезпечення трудових прав, що є невід'ємною складовою побудови правової, демократичної держави.

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII // *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1971. – № 50. – Ст. 375.
2. Катерина Кішкінова, Марина Логінова. Правове регулювання охорони праці на підприємствах // Матеріали науково-практичної конференції Дніпровського державного університету внутрішніх справ (ДДУВС, 16 трав. 2025 р.). – С. 138–140.
3. Проект Трудового кодексу України (станом на 18 січ. 2024 р.) // Міністерство економіки України. URL : <https://www.me.gov.ua>.
4. Про охорону праці : Закон України від 14 жовт. 1992 р. № 2694-XII // *Відомості Верховної Ради України*. – 1992. – № 49. – Ст. 668.
5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2136-IX // *Голос України*. – 2022. – № 53.

Юлія ФЕЩЕНКО

суддя Центрального господарського
апеляційного суду (м. Дніпро, Україна)

СУТНІСТЬ КАР'ЄРИ ПОМІЧНИКА СУДДІ

Фактично на рівні місцевих судів ця посада почала запроваджуватися з 2005 року. В судах України назріла необхідність введення інституту помічника судді, оскільки при колосальному обсягу роботи, що виконується суддею, вимагалось розвантажити суддю від виконання рутинної технічної роботи під час підготовки та при розгляді судових справ [1, с. 12]. З того часу багато помічників суддів вже самі стали суддями. Існує багаторічна тенденція, що на конкурсних відборах на посади суддів саме помічники суддів займають найвищі рейтингові місця та загалом переважають по кількісному складу серед переможців відповідних конкурсів.

В Україні відбувається активні процеси оновлення суддівського корпусу. За період 2023-2025 років було оголошено та тривають масштабні конкурси на посаду суддів апеляційних інстанцій в різних областях, суддів до Вищого антикорупційного суду та його

Апеляційної палати [2], в самому розпалі знаходиться масштабний добір для місцевих суддів на 1800 вакантних посад [3].

Водночас існує багато експертних думок щодо того, що при проведенні таких конкурсних доборів необхідно надавати перевагу помічникам суддів тому, що під час роботи в судах вони отримують необхідні знання, практичні навички і не потребують тривалої додаткової підготовки у Національній школі суддів [4]. Таким чином робота помічником судді може розглядатись як сходинка до професії судді. Це мрія майже кожного помічника судді, але значна кількість судових справ за участю помічників суддів, що пов'язані із відстоюванням ними своїх трудових та професійних справ, повертає в сувору реальність патронатної служби в судах України.

Представники професії помічників суддів наголошують на тому, що Закон «Про судоустрій і статус суддів» та Положення про помічника судді суду загальної юрисдикції, затверджене Радою суддів України, — крок уперед у визнанні та врегулюванні правового статусу служителя Феміди. Однак, на думку помічників суддів, норми щодо порядку їх призначення на посаду, перебування на ній та звільнення з посади лише погіршують їхні права [5]. Наприклад, помічники суддів задаються питанням: «Чому не можна здійснювати вибір серед тих досвідчених помічників, які мають незмінне бажання працювати, пропрацювали не один рік і мають великий досвід роботи, професіоналізм та всі ті якості, які повинен мати помічник судді.» [5]. Йдеться про те, що частина помічників суддів не схвалюють існуючі процедури призначення на посаду патронатного службовця, а також відсутність перспективи залишитись на цих посадах після звільнення чи довгострокової відсутності патрона – судді.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та п. 6 Положення про помічника судді, помічником судді може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту і вільно володіє державною мовою. Для помічників суддів Верховного Суду встановлюється також додаткова вимога мати стаж професійної діяльності у сфері права не менше трьох років [6].

Згідно з ч. 3 ст. 157 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та п. 7 Положення про помічника судді, затвердженого рішенням Ради суддів України від 18.05.2018 р., судді самостійно здійснюють добір помічників [7].

Помічники суддів, які висловлюють публічну позицію щодо погіршення їх правового статусу згідно із прийняттям Закону «Про судоустрій і статус суддів» та Положення про помічника судді суду загальної юрисдикції, затверджене Радою суддів України, зазначають, що з тим, що суддя може здійснювати оцінку наявності в особи тих знань і навичок, які, як він вважає, повинен мати його помічник. Суддя також звертає увагу на особистісні та психологічні особливості людини, яка претендує на посаду помічника [7]. Відповідно до ч. 4 ст. 149 Закону «Про судоустрій і статус суддів» керівник апарату суду призначає на посаду та звільняє з посади працівників апарату, застосовує до них заохочення та накладає дисциплінарні стягнення. Добір працівників апарату суду здійснюється на конкурсній основі. Проте ця правова норма йде врозріз з умовами призначення на посаду помічника судді, де відсутня вимога щодо конкурсного відбору на посаду [7].

Суди на підставі Типового положення про апарат суду, затвердженого наказом Державної судової адміністрації України від 08.02.2019 р. № 131, з урахуванням статті 157 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Положення про помічника судді, затвердженого Рішенням Ради суддів України від 18.05.2018 р. № 21 розробляють положення про стажування помічників суддів, додатком до цього положення є зразок Договору про стажування кандидата на посаду помічника судді.

Висновок. Таким чином спостерігається ситуація, коли за гарантіями роботи та її стабільності правовий статус помічника судді програє і державній службі і трудовим відносинам, що регламентуються КЗпП. Зазначене приводить до логічного висновку щодо необхідності зміни роботи з посади помічника судді на іншу, більш стабільну та захищену соціальними та трудовими гарантіями. На наш погляд, це одна з багатьох причин критичної нестачі помічників суддів, що навіть проявляється у намаганні збільшення кількості помічників суддів через зниження вимог до рівня їх освіти з магістра на бакалавра. На наш погляд, для мінімізації негативного впливу недоліків розвитку кар'єри помічника судді необхідно внести зміни до Закону України «Про державну службу» та Положення про помічника судді, що дозволятимуть «конвертувати» отриманий досвід та стаж роботи на патронатній службі в суді в стаж роботи державного службовця.

1. Посібник помічника судді загального суду. Київ, 2010. 509 с. URL: <https://nsj.gov.ua/files/1354488465JAMannual.pdf> (дата звернення: 20.03.2025).
2. Конкурс на 23 вакантні посади суддів у Вищому антикорупційному суді та його Апеляційній палаті. Судова влада України. URL: <https://court.gov.ua/archive/1821938/>
3. Оголошення про добір кандидатів на посаду судді місцевого суду. ВККСУ. URL: <https://www.vkksu.gov.ua/page/ogoloshennya-pro-dobir-kandydativ-na-posadu-suddi-miscevogo-sudu> (дата звернення: 20.03.2025).
4. Помічники суддів повинні мати перевагу під час доборів на посади суддів — Вища рада правосуддя. Хрипун В. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/246676-pomoschniki-sudey-dolzhny-imet-prioritet-vo-vremya-otborov-na-dolzhnosti-sudey-vyshshiy-sovet-pravosudiya>
5. Покращте статус помічника! Закон і бізнес. 03.09—10.09.2011 https://zib.com.ua/ua/4651-pokraschte_status_pomichnika.html (дата звернення: 20.03.2025).
6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
7. Положення про помічника судді: затв. Рішенням Ради суддів України від 18.05.2018 р. № 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr021414-18#Text>.

Вероніка БОГІНЯ

студентка юридичного факультету

Ірина ПАТЕРИЛО

професор кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ПРИМУСОВЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: СІМЕЙНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Примусове переміщення дітей під час збройного конфлікту є одним із найбільш складних викликів для сучасного сімейного права, оскільки воно перебуває на перетині приватноправових інститутів батьківства й опіки та публічно-правових механізмів кримінально-правового захисту національної безпеки й прав людини. В умовах збройної агресії проти України проблема незаконного вивезення, депортації чи утримання дітей набуває не лише гуманітарного, а й чітко вираженого правового змісту, що потребує комплексного аналізу норм сімейного, кримінального та міжнародного права.

Відповідно до ст. 51 Конституції України [4] сім'я, дитинство, материнство і батьківство перебувають під охороною держави. Ця конституційна норма визначає обов'язок держави забезпечувати ефективні механізми захисту дитини від будь-яких форм насильницького чи незаконного переміщення. У сімейно-правовій площині базовими є положення Сімейного кодексу України, який закріплює принцип пріоритету найкращих інтересів дитини [7, ст. 7], рівність прав та обов'язків матері й батька щодо дитини [7, ст. 141], а також визначає механізми встановлення місця проживання дитини і порядок вирішення спорів між батьками [7, ст. 160–161]. Проте в умовах збройного конфлікту звичайні моделі реалізації батьківських прав зазнають істотної деформації.

Особливу актуальність набувають ситуації, коли дитина переміщується без згоди одного з батьків, а інколи – і без законного представника, під прикриттям «евакуації», «оздоровлення» чи «гуманітарних програм». У таких випадках виникає колізія між правом батьків на визначення місця проживання дитини та публічними рішеннями органів влади, пов'язаними із гарантуванням безпеки. Закон України «Про охорону дитинства» [6] встановлює обов'язок держави забезпечувати захист дитини від незаконного переміщення та повернення її в Україну у разі незаконного вивезення. Однак практичні механізми реалізації цього припису в умовах окупації або контролю території іноземною державою є вкрай обмеженими.

З кримінально-правової точки зору примусове переміщення дітей може

кваліфікуватися за кількома складами злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України. Зокрема, ст. 438 Кримінального кодексу України встановлює відповідальність за порушення законів та звичаїв війни, включно з депортацією цивільного населення. Депортація дітей із тимчасово окупованих територій може розглядатися як воєнний злочин, а за наявності спеціального умислу – і як елемент злочину геноциду [5, ст. 442]. Крім того, залежно від обставин, можливе застосування норм про незаконне позбавлення волі або викрадення людини [5, ст. 146], торгівлю людьми [5, ст. 149] тощо. Водночас виникає проблема правильної кваліфікації діянь в умовах воєнного стану та збирання належної доказової бази.

Суттєву роль відіграє і міжнародно-правовий вимір. Конвенція ООН про права дитини [3, ст. 11] зобов'язує держави запобігати незаконному переміщенню та не поверненню дітей за кордон. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни [2] прямо забороняє насильницьке переміщення чи депортацію цивільного населення з окупованої території. Окремі аспекти транскордонного повернення дітей регулюються Гаазькою конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей [1], проте її ефективність у ситуації збройного конфлікту є обмеженою, особливо коли держава-агресор не виконує міжнародних зобов'язань.

Проблемним є також співвідношення сімейно-правових і кримінально-правових механізмів реагування. Сімейне право орієнтоване на відновлення порушених прав, визначення місця проживання дитини, позбавлення чи обмеження батьківських прав, тоді як кримінальне право – на покарання винних осіб [7]. Однак у випадках примусового переміщення дітей за межі України сімейно-правові рішення українських судів нерідко залишаються декларативними через відсутність фактичної можливості їх виконання. Це свідчить про обмежену ефективність внутрішніх правових засобів захисту та потребу в посиленні міжнародної кооперації.

Додаткову складність створює питання правового статусу дитини, яка була незаконно переміщена, а згодом усиновлена чи передана під опіку на території іншої держави. Такі дії прямо суперечать принципу збереження громадянства та особистої ідентичності дитини, закріпленому у міжнародному праві. Водночас у національному законодавстві України відсутній спеціальний комплексний механізм анулювання незаконних актів усиновлення, здійснених іноземною юрисдикцією в умовах окупації.

Таким чином, примусове переміщення дітей під час збройного конфлікту оголює низку системних проблем: 1) недостатню узгодженість сімейно-правових і кримінально-правових механізмів захисту; 2) складність доказування воєнних злочинів проти дітей; 3) обмеженість інструментів міжнародного повернення дітей; 4) ризик трансформації публічно-правових заходів безпеки у форму неправомірного втручання у сімейні відносини.

У контексті вдосконалення законодавства доцільним видається: розроблення спеціальної процедури судового встановлення факту примусового переміщення дитини як юридичного факту; нормативне закріплення механізмів збереження правового статусу дитини незалежно від незаконних рішень окупаційних адміністрацій; розширення підстав для міжнародно-правового співробітництва щодо повернення дітей; посилення кримінальної відповідальності за організацію депортації чи незаконного усиновлення дітей. Лише за умови системного підходу сімейне та кримінальне право зможуть виконати свою функцію – забезпечення реального, а не декларативного захисту прав дитини в умовах збройного конфлікту.

1. Гаазька конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25 жовт. 1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188#Text (дата звернення: 18.02.2026).

2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серп. 1949 р. — URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 18.02.2026).

3. Конвенція ООН про права дитини від 20 листоп. 1989 р. — URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 18.02.2026).

4. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 18.02.2026).

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III (зі змін і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.02.2026).

6. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III (зі змін і допов.). — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 18.02.2026).

7. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III (зі змін і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 18.02.2026).

Кристина РЕЗВОРОВИЧ

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України, доктор юридичних наук, доцент

Нікіта БУДИЛІН

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

**МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО У ФОКУСІ БЕЗПЕКИ:
ВИКЛИКИ ДЛЯ РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН**

Міжнародне приватне право (далі – МПП) традиційно розглядається як галузь права, що регулює майнові та особисті немайнові відносини між фізичними і юридичними особами, ускладнені іноземним елементом. Йдеться про ситуації, коли сторони правовідносин мають різне громадянство, проживають у різних державах, коли об’єкт правовідносин знаходиться за кордоном або юридичний факт відбувся поза межами однієї країни. Протягом тривалого часу МПП зосереджувалося переважно на комерційних контрактах, зовнішньоекономічній діяльності, міжнародному спадкуванні, шлюбно-сімейних відносинах та визнанні й виконанні іноземних судових рішень. Проте повномасштабна збройна агресія РФ проти України докорінно змінила контекст функціонування цієї галузі, поставивши у центр правового регулювання питання національної, економічної та майнової безпеки держави.

В умовах воєнного стану міжнародне приватне право перестало бути лише інструментом визначення підсудності чи застосовного права. Воно набуло стратегічного значення як механізм захисту економічного суверенітету, забезпечення стабільності майнового обороту та відновлення справедливості щодо порушених прав. Масове переміщення громадян України за кордон, релокація бізнесу, втрата або пошкодження майна внаслідок бойових дій значно збільшили кількість правовідносин з іноземним елементом. Мільйони осіб тимчасово або постійно змінили місце проживання, отримали статус тимчасового захисту в державах Європейського Союзу, відкрили банківські рахунки та започаткували підприємницьку діяльність за кордоном [1, с. 92]. Усе це породжує складні питання щодо визначення особистого закону фізичної особи, правового статусу юридичних осіб, юрисдикції судів та порядку виконання рішень.

Особливої актуальності набули проблеми визначення підсудності у спорах, пов’язаних із майном, яке було переміщене або втрачено, а також щодо активів, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях. Виникають ситуації, коли українські судові рішення необхідно визнавати та виконувати за кордоном, або навпаки – іноземні рішення мають виконуватися в Україні в умовах воєнного стану. За відсутності оперативного оновлення законодавства це створює ризики правової невизначеності, подвійної юрисдикції чи навіть відмови у захисті права. Базовим нормативним актом у цій сфері залишається Закон України «Про міжнародне приватне право», який формально зберігає чинність, однак його положення не повною мірою враховують сучасні виклики, пов’язані з цифровізацією, санкційною політикою та воєнними ризиками [3].

Окремим напрямом трансформації стало правове регулювання конфіскації або примусового вилучення активів держави-агресора та пов’язаних із нею осіб. У 2022 році було прийнято Закон України «Про основні засади примусового вилучення об’єктів права власності Російської Федерації та її резидентів в Україні», який започаткував новий механізм захисту економічної безпеки держави [4]. У цьому контексті МПП стикається з необхідністю балансування між загальновизнаними принципами захисту права власності, імунітетом держави та потребами національної безпеки. Виникають складні питання щодо співвідношення внутрішнього законодавства із нормами міжнародного права, зокрема щодо юрисдикційного імунітету іноземної держави та можливості стягнення компенсації за

рахунок заморожених активів за кордоном.

Водночас процес євроінтеграції зумовлює необхідність адаптації українського законодавства до права Європейського Союзу. У сфері міжнародного приватного права це означає гармонізацію норм із регламентами Європейського Союзу щодо юрисдикції, визнання та виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах, застосовного права до договірних і недоговірних зобов'язань, сімейних та спадкових правовідносин. Наближення до європейських стандартів має не лише формальний, а й практичний вимір, адже значна частина правовідносин українських громадян нині пов'язана саме з державами Європейського Союзу. Відповідність норм українського МПП європейським підходам сприятиме передбачуваності правового регулювання та підвищить довіру іноземних інвесторів.

На глобальному рівні простежується тенденція до уніфікації правових норм шляхом укладення міжнародних договорів та розробки типових законів. Важливу роль у цьому процесі відіграє Гаазька конференція з міжнародного приватного права, яка розробляє багатосторонні конвенції щодо цивільного процесу, захисту дітей, міжнародного усиновлення, вручення документів та отримання доказів за кордоном [5]. Іншим впливовим суб'єктом є УНІДРУА (Міжнародний інститут уніфікації приватного права), що створює модельні акти та принципи для регулювання міжнародних комерційних відносин. Зокрема, Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА широко застосовуються під час укладення контрактів та вирішення спорів у міжнародному арбітражі. Для України участь у таких уніфікаційних процесах є способом інтеграції у світовий правовий простір та посилення передбачуваності правового режиму [2, с. 135].

Ще однією важливою тенденцією є так звана матеріалізація міжнародного приватного права. Традиційно МПП вважалось колізійним правом, яке лише визначає, право якої держави підлягає застосуванню. Проте під впливом глобалізації, розвитку міжнародної торгівлі та цифрових технологій воно дедалі частіше містить матеріально-правові норми прямої дії. Прикладом є регулювання електронної комерції, захисту персональних даних, міжнародного фінансового моніторингу, санкційних режимів. В умовах війни та післявоєнного відновлення така матеріалізація посилюється, адже держава прагне встановити чіткі правила обігу активів, інвестицій, відшкодування збитків і реституції майна.

Таким чином, міжнародне приватне право в Україні перебуває у фазі глибокої трансформації. Воно дедалі більше поєднує функції класичного колізійного регулювання із завданнями захисту економічної безпеки та реалізації санкційної політики. Модернізація законодавства має здійснюватися комплексно: через оновлення базового закону, гармонізацію з правом ЄС, активну участь у міжнародних уніфікаційних процесах та врахування судової практики. Лише за умови системного реформування МПП зможе ефективно забезпечити правову стабільність, захист законних інтересів фізичних і юридичних осіб та створити належні передумови для відновлення економіки України в умовах війни і в період післявоєнної реконструкції.

1. Бова Є. Ю., Материнко М. О. Сучасні виклики та трансформації міжнародного приватного права: вплив на правове регулювання в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. № 5(92). С. 90-95.

2. Новосад І. В. Теоретичні засади дослідження питань уніфікації міжнародного приватного права в умовах глобалізації. *Прикарпатський юридичний вісник* : зб. наук. пр. 2022. С. 133-137.

3. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV : станом на 31 жовт. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

4. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів : Закон України від 03.03.2022 № 2116-IX : станом на 1 груд. 2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

5. Статут Гаазької конференції з міжнародного приватного права: Статут Респ. Австрія від 31.10.1951 : станом на 30 черв. 2005 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_401#Text (дата звернення: 22.02.2026).

Богдан КОНДРАТЕНКО

аспірант кафедри

цивільно-правових дисциплін

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник

Наталія ОБУШЕНКО

професор кафедри цивільно-правових

дисциплін ННІ права та інноваційної

освіти Дніпровського державного

університета внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

доктор юридичних наук

ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми

Воєнний стан є надзвичайним правовим режимом, що передбачає можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод. Водночас навіть за умов збройної агресії держава зобов'язана забезпечувати функціонування системи трудових правовідносин, оскільки право на працю є фундаментальним соціально-економічним правом.

Стабільність трудових відносин у період воєнного стану набуває нового змісту: вона полягає не у незмінності умов праці, а у збереженні правового зв'язку між працівником і роботодавцем, передбачуваності правового регулювання та гарантуванні мінімального стандарту трудових прав.

Конституційні засади забезпечення стабільності трудових відносин

Принциповою основою є положення ст. 8 Конституція України[1], згідно з якою в Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Стабільність трудових відносин в умовах воєнного стану забезпечується через:

- дію принципу юридичної визначеності;
- обов'язковість нормативного характеру обмежень;
- пропорційність втручання у права особи.

Стаття 43 Конституції[1] гарантує право на працю та захист від незаконного звільнення. Навіть в умовах воєнного стану це право не скасовується.

Відповідно до ст. 64 Конституції[1] права і свободи людини можуть бути обмежені лише із зазначенням строку дії таких обмежень. Отже, тимчасовість є обов'язковою ознакою будь-яких змін у сфері трудових прав.

Співвідношення загального і спеціального законодавства

Правовий режим воєнного стану визначено Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [3], який передбачає можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод, у тому числі у сфері праці.

Спеціальним актом у сфері трудового права є Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [4], який встановлює особливості:

- укладення та припинення трудового договору;
- зміни істотних умов праці;
- регулювання робочого часу та часу відпочинку;
- призупинення дії трудового договору;
- порядку надання відпусток.

Водночас базовим актом трудового законодавства залишається Кодекс законів про працю України[2]. Його норми застосовуються субсидіарно та у частині, що не суперечить спеціальному законодавству воєнного періоду.

Таким чином, стабільність трудових відносин забезпечується через системну взаємодію загальних і спеціальних норм.

Збереження трудового правового зв'язку як ключовий елемент стабільності

Однією з центральних гарантій є збереження трудового договору навіть у разі призупинення його дії. Призупинення не означає припинення трудових відносин, що дозволяє після завершення воєнного стану відновити виконання трудових обов'язків.

Важливу роль відіграють гарантії для працівників, призваних на військову службу (ст. 119 КЗпП[2]), відповідно до яких за ними зберігається місце роботи і посада. Це мінімізує ризик втрати трудового статусу внаслідок виконання конституційного обов'язку щодо захисту держави.

Стабільність також проявляється у збереженні загальних підстав припинення трудового договору (ст. 36, 40 КЗпП[2]) та необхідності дотримання процедури звільнення.

Гнучкість правового регулювання як інструмент стабілізації

Воєнний стан зумовлює необхідність оперативного реагування роботодавця на зміну виробничих умов. Законодавство допускає:

- зміну істотних умов праці без двомісячного строку попередження;
- збільшення тривалості робочого часу;
- обмеження тривалості щорічної відпустки.

Проте такі зміни повинні здійснюватися виключно на підставі закону та в межах його приписів. Гнучкість правового регулювання у цьому контексті виступає не як заперечення стабільності, а як механізм її збереження в умовах кризових викликів.

Судовий захист як гарантія стабільності

Відповідно до ст. 55 Конституції України[1] кожному гарантується право на судовий захист.

Судовий контроль за законністю звільнення, зміни умов праці чи призупинення трудового договору забезпечує:

- поновлення порушених прав;
- відшкодування шкоди;
- формування єдиної правозастосовної практики.

Таким чином, ефективність механізмів судового захисту є необхідною умовою стабільності трудових відносин.

Узагальнюючі положення

1. Стабільність трудових відносин в умовах воєнного стану має динамічний характер.

2. Вона забезпечується через поєднання принципу верховенства права, конституційних гарантій та спеціального законодавства.

3. Обмеження трудових прав є тимчасовими, законними та повинні відповідати принципу пропорційності.

4. Ключовими елементами стабільності є збереження трудового договору, гарантії мобілізованим працівникам та ефективний судовий захист.

5. Воєнний стан трансформує механізми реалізації трудових прав, але не скасовує їх правову природу та соціальну значущість.

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.

2. Кодекс законів про працю України : Закон УРСР від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50.

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28.

4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2136-IX. *Голос України*. 2022. № 58.

Павло ЦИПЛЯК

здобувач вищої освіти
ступеня доктора філософії
Інституту економіко-правових
досліджень імені В. К. Макутова
Національної академії наук України
(м. Київ, Україна)

ЩОДО ПРОБЛЕМИ НОМІНАЛЬНОГО ВОЛОДІННЯ АКТИВАМИ В ПРОЦЕДУРАХ БАНКРУТСТВА

Призначення номінального власника активу є досить поширеною практикою ведення бізнесу в Україні протягом тривалого часу. Особливо гостро це питання назріло після повномасштабного вторгнення російської федерації, коли реальні власники намагаються через номінального власника приховати зв'язки із агресором, легалізувати викрадені ресурси з тимчасово окупованих територій України, обійти санкції РНБО тощо. Крім того, проблема використання номінального власника є актуальною для інших сфер, зокрема в процедурах банкрутства. Приховування реальних власників майна та бенефіціарів господарських товариств значно ускладнює захист як приватних, так і публічних інтересів у межах конкурсного процесу, перешкоджає належному захисту прав кредиторів, а також створює додаткові ризики виведення активів і маніпуляцій із майном боржників.

Проблематика використання номінального власника у господарській діяльності є предметом багатьох журналістських розслідувань, практичних напрацювань як на національному рівні, так і на міждержавному рівні, а також активно розглядається в українській правничій доктрині. Так, відповідну тематику досліджували А. О. Байда, Н. І. Майданик, Д. О. Новіков, Ю. Пілюков, В. С. Шапіро та інші. Водночас питання функціонування інституту номінального власника крізь призму процедур банкрутства не було предметом окремого наукового аналізу, так само як і обґрунтування необхідності законодавчого врегулювання використання номінальних власників.

У правовідносинах банкрутства оформлення майна та/або частки в корпоративному підприємстві на номінального власника дозволяє приховати реального учасника боржника та уникати ознаки заінтересованості в розумінні статті 1 Кодексу України з процедур банкрутства та може, зокрема, надати вуаль правомірності фраздаторному правочину. Також це унеможливорює притягнення реального бенефіціара до субсидіарної відповідальності за доведення до банкрутства, в той час як номінальний власник/керівник часто може бути фізичною особою із вкрай низьким рівнем доходу.

Світова практика відзначає, що деякі домовленості з номінальними особами є законними та формалізованими за своєю природою (наприклад, регулюються письмовим договором та розкриваються третім особам), але інші можуть передбачати менш формальні або більш непрозорі домовленості, в яких номінальна особа використовується переважно для приховування особи бенефіціарного власника [4, с. 33].

У випадку прозорих правовідносин номінального володіння виключається недобросовісність учасника справи про банкрутство, отже суд може застосувати відповідні наслідки в конкретних випадках, у той час непрозорі правовідносини потребують теоретичної розробки та певних змін в законодавстві про банкрутство, оскільки відповідне питання не є унормованим.

Визначення невичерпного переліку ознак та можливих кваліфікуючих критеріїв номінального володіння міститься в спільному дослідженні FATF та Егмонтської групи [5, с. 17], в постановках Національного Банку України [3], в ст. 103 Податкового кодексу України [1], в рішеннях Верховного Суду [2].

Консолідуючи вказані поточні практичні та законодавчі напрацювання, вбачається, що вирішальною та головною ознакою непрозорого номінального володіння є те, що особа (номінальний власник) тільки формально, відповідно до державних реєстрів та/або правочинів, має право власності на певне майно або майнові права, в той час як фактичний контроль та отримання вигоди здійснюється реальним власником.

Вбачається доцільним закріплення в Кодексі України з процедур банкрутства можливості суду за заявою учасника справи визнати особу номінальним власником майна та/або корпоративних прав з одночасним встановленням реального власника (бенефіціара), а також закріпити наступні невичерпні ознаки (підстави) віднесення особи, яка володіє майном

чи корпоративними правами, до номінального власника:

- встановлення наявності неофіційних домовленостей про використання номінального власника;
- невідповідність майнового стану та способу особистого життя власника вартості майна чи корпоративних прав, відсутність у нього необхідного рівня доходів для заснування корпоративного підприємства/утримання майна;
- відсутність спеціальних знань для створення компанії або управління майном;
- отримання безвідсоткового фінансування від осіб, відмінних від кредитних установ, без логічного пояснення, ділового чи комерційного обґрунтування;
- участь у правовідносинах здебільшого з використанням посередника (професійного чи неофіційного) у всіх взаємодіях, який пов'язаний з реальним власником (бенефіціаром);
- передача отриманого доходу або переважної його частини на користь іншої особи незалежно від способу оформлення такої передачі;
- встановлення факту прийняття управлінських рішень іншою особою.

Доведення фактів та обставин номінального володіння вбачається доцільним покласти на учасника справи про банкрутство, який ініціює відповідне питання. При цьому запровадження у господарський процес такого джерела доказів як показання свідка, може забезпечити повноту встановлення обставин, які входять у предмет доказування.

Введення інституту номінального володіння в регулюванні процедур банкрутства надасть більш ширший інструментарій оскарження фінансових угод, а також можливість притягнення до солідарної та субсидіарної відповідальності реальних засновників підприємства-боржника, запобігатиме погашенню вимог кредиторів, відносно яких були введені санкції та/або які є афілійованими з державою-агресором.

1. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 05.02.2026).

2. Постанова Верховного Суду від 09 липня 2025 року у справі № 991/5241/24 URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128752502> (дата звернення 05.02.2026).

3. Про особливості застосування процедур реєстрації та ліцензування учасників ринку небанківських фінансових послуг у період дії воєнного стану та внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 06 березня 2022 року № 39: Постанова Правління Національного банку України від 12 серпня 2022 року № 177. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0177500-22#Text> (дата звернення 05.02.2026).

4. Unmasking control: a guide to beneficial ownership transparency. International Monetary Fund, 07.10.2022. 171 p. URL : <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9798400208041/9798400208041.xml> (дата звернення 05.02.2026).

5. Concealment of Beneficial Ownership. July 2018. URL : <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/reports/FATF-Egmont-Concealment-beneficial-ownership.pdf> (дата звернення 05.02.2026).

Альбіна БУКІНА
студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник
Вадим ЧАЛИК
доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ

Питання захисту прав людини у приватноправових відносинах є одним із найактуальніших у сучасній юридичній науці та практиці, оскільки саме у цій сфері громадяни найчастіше стикаються з порушенням своїх прав та законних інтересів. Цивільні, сімейні, трудові, договірні та інші приватноправові зв'язки охоплюють майже всі аспекти повсякденного життя людини – укладення угод, користування майном, надання послуг, сімейні та спадкові питання. У процесі реалізації таких взаємин нерідко виникають конфлікти між сторонами, що вимагають ефективних правових засобів захисту.

Особливої ваги питання захисту прав людини у приватноправових відносинах набуває в умовах розвитку ринкової економіки, поширення електронної комерції, цифрових сервісів та дистанційних форм взаємодії між суб'єктами приватного права. У таких обставинах традиційні способи захисту прав не завжди встигають пристосуватися до нових форм правовідносин, що зумовлює необхідність вдосконалення законодавства та практики його застосування. Зокрема, на ефективність захисту прав впливають тривалі терміни судового розгляду справ, складність процедур та недостатній рівень юридичної обізнаності громадян.

Мета цього дослідження полягає у всебічному аналізі механізмів захисту прав людини у приватноправових відносинах, визначенні їхнього змісту та особливостей реалізації на практиці, а також у виявленні основних труднощів, що виникають під час відстоювання порушених прав. Досягнення поставленої мети передбачає окреслення шляхів покращення чинних правових механізмів, спрямованих на підвищення доступності та ефективності захисту прав людини у сфері приватного права.

Механізми захисту прав людини у приватно-правових відносинах являють собою сукупність правових засобів, способів та процедур, за допомогою яких особа може реалізувати та відновити свої порушені або оспорювані права. До таких механізмів належать судовий захист, позасудові способи врегулювання спорів, самозахист цивільних прав, звернення до органів державної влади та використання передбачених законом способів захисту. Цивільне законодавство України закріплює основні способи захисту цивільних прав, що створює правову основу для ефективного реагування на порушення у сфері приватно-правових відносин [2]

Судовий захист є основним і найбільш універсальним механізмом захисту прав людини у сфері приватно-правових відносин. Саме суд виступає гарантом відновлення порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів осіб. У межах судового захисту розглядаються цивільні, сімейні, трудові, господарські та інші приватноправові спори, що виникають між рівноправними суб'єктами. Суд, ухвалюючи рішення, застосовує передбачені законом способи захисту, зокрема визнання права, відшкодування збитків, стягнення неустойки, припинення порушення права, відновлення попереднього стану та інші заходи. Важливе значення має також забезпечення реального виконання судових рішень, оскільки саме на цій стадії відбувається фактичне відновлення порушеного права.

Водночас поряд із судовим захистом у сучасній правовій системі активно розвиваються позасудові (альтернативні) способи врегулювання спорів. До них належать переговори між сторонами, медіація, нотаріальні процедури, третейський розгляд спорів, а

також інші форми досудового врегулювання конфліктів. Перевагами таких механізмів є оперативність, менша формалізованість, конфіденційність та можливість збереження партнерських або сімейних відносин між сторонами спору.

Застосування альтернативних способів захисту прав сприяє зменшенню навантаження на судову систему та формуванню культури мирного врегулювання спорів у суспільстві. Водночас ефективність позасудових механізмів значною мірою залежить від рівня довіри між сторонами, професійності посередників та належного нормативного регулювання таких процедур. У сукупності судові та позасудові способи захисту прав людини доповнюють один одного та формують комплексний механізм забезпечення прав і свобод у сфері приватно-правових відносин.

Попри наявність законодавчо закріплених механізмів захисту прав людини у приватно-правових відносинах, на практиці існує низка проблем. Серед них – складність судових процедур, тривалі строки розгляду справ, недостатній рівень правової обізнаності громадян, а також фінансові бар'єри доступу до правосуддя. Окремі труднощі пов'язані з реалізацією прав у цифровому середовищі, де традиційні правові механізми не завжди встигають адаптуватися до нових форм правовідносин [2], [3].

Удосконалення механізмів захисту прав людини у приватно-правових відносинах передбачає спрощення судових процедур, розвиток альтернативних способів вирішення спорів, підвищення рівня правової культури населення та вдосконалення законодавства з урахуванням сучасних викликів. Важливим напрямом є цифровізація правосуддя, розширення доступу до безоплатної правової допомоги та підвищення ефективності виконання судових рішень. Реалізація цих заходів сприятиме реальному, а не формальному забезпеченню прав людини у сфері приватно-правових відносин [1][3].

Отже, механізми захисту прав людини у приватно-правових відносинах мають важливе значення для реального забезпечення прав та інтересів громадян у повсякденному житті. Саме через цивільні, сімейні, трудові та інші приватноправові відносини люди найчастіше стикаються з необхідністю відстоювати свої права, тому наявність ефективних правових механізмів є необхідною умовою функціонування правової держави.

Судовий захист залишається основним способом відновлення порушених прав, проте дедалі більшого значення набувають і позасудові форми врегулювання спорів, які дозволяють швидше та менш конфліктно вирішувати спірні ситуації. Разом із тим на практиці існують проблеми, пов'язані зі складністю процедур, тривалістю розгляду справ та недостатнім рівнем правової обізнаності громадян. Судовий механізм захисту прав у приватно-правових відносинах реалізується через інструменти цивільного процесу та виступає основною формою поновлення порушених прав [4].

Судовий захист забезпечує реалізацію принципу верховенства права та гарантує особі справедливий розгляд спору незалежним судом [5].

Тому подальший розвиток і вдосконалення механізмів захисту прав людини у приватно-правових відносинах має бути спрямований на спрощення доступу до правосуддя, підвищення ефективності судового захисту, розвиток альтернативних способів вирішення спорів та формування належної правової культури в суспільстві. Це сприятиме більш реальному та дієвому забезпеченню прав людини в Україні.

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 18.02.2026).

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 18.02.2026).

3. Рабінович П. М. Права людини і громадянина: теоретико-правові засади. Львів : Світ, 2006. 320 с.

4. Штефан М. Й. Цивільний процес : підручник. Київ : Ін Юре, 624 с.

5. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня. 2004 р. № 1618-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 18.02.2026).

Олександр БУРЛАКОВ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції Україна

Науковий керівник:

Денис ЮР'ЄВ

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Приватно-правові відносини у контексті захисту прав людини становлять одну з ключових складових сучасної правової системи демократичної держави. Відповідно до ст. 3 Конституція України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Це означає, що будь-які правовідносини – як публічно-правові, так і приватно-правові – повинні бути спрямовані на забезпечення, реалізацію та ефективний захист прав і свобод людини. Хоча традиційно механізми захисту прав людини пов'язують із діяльністю державних органів, значна частина реального життя людини відбувається саме у сфері приватного права – у відносинах між рівними суб'єктами, які діють на засадах автономії волі та юридичної рівності.

Приватно-правові відносини регулюються насамперед нормами цивільного, сімейного, трудового та господарського права. Базовим актом у цій сфері є Цивільний кодекс України, який визначає правовий статус фізичних та юридичних осіб, зміст їхніх особистих немайнових і майнових прав, а також способи їх захисту. Особливістю приватно-правового регулювання є те, що сторони самостійно формують зміст своїх прав та обов'язків, зокрема шляхом укладення договорів. Саме через механізм свободи договору особа реалізує свої економічні інтереси, право власності, право на підприємницьку діяльність, право на працю та інші гарантовані можливості.

У межах приватно-правових відносин реалізується значний спектр фундаментальних прав людини. Насамперед це право власності, яке передбачає можливість володіти, користуватися та розпоряджатися майном на власний розсуд. Важливе значення мають особисті немайнові права – право на повагу до честі та гідності, на недоторканність ділової репутації, на таємницю особистого життя, на ім'я та індивідуальність. Окрему групу становлять сімейні права, пов'язані з укладенням шлюбу, вихованням дітей, захистом інтересів неповнолітніх. У трудових відносинах реалізується право на працю, справедливі та безпечні умови праці, своєчасну оплату. Таким чином, приватне право є практичним механізмом повсякденної реалізації прав людини.

Водночас важливою є не лише реалізація, а й ефективний захист прав у сфері приватних відносин. Способи захисту передбачаються як законодавством, так і договором. Особа має право звернутися до суду з вимогою про визнання права, припинення дій, що його порушують, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, спростування недостовірної інформації тощо. Важливу роль у формуванні єдиної правозастосовної практики відіграє Верховний Суд, який забезпечує однакове застосування норм права та враховує стандарти міжнародного права.

Міжнародно-правовий вимір захисту прав людини також істотно впливає на приватно-правові відносини. Зокрема, положення Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод застосовуються національними судами при розгляді цивільних справ. Практика Європейського суду з прав людини формує стандарти захисту права власності, права на повагу до приватного і сімейного життя, права на справедливий суд, що безпосередньо впливає на розвиток цивільного законодавства та судової практики в Україні.

Разом із тим у сфері приватно-правових відносин існують певні проблеми. Однією з них є зловживання правом, коли формально законні дії спрямовані на завдання шкоди іншій

особі. Іншою проблемою є фактична нерівність сторін, особливо у відносинах між споживачем і великою компанією або між працівником і роботодавцем. У таких випадках держава змушена встановлювати додаткові гарантії для слабшої сторони. В умовах воєнного стану особливої актуальності набувають питання захисту права власності, відшкодування шкоди, завданої майну, а також забезпечення стабільності цивільного обороту.

Отже, приватно-правові відносини є невід'ємною частиною механізму забезпечення прав людини. Вони створюють правове середовище, у якому особа може вільно реалізовувати свої інтереси, вступати у договірні відносини, захищати свою честь, гідність і майнові права. Ефективність захисту прав людини у цій сфері залежить від якості законодавчого регулювання, узгодженості національного права з міжнародними стандартами, стабільності судової практики та рівня правової свідомості суспільства. Саме через розвиток приватного права держава забезпечує реальність, а не декларативність конституційних гарантій прав і свобод людини.

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р., ратифікована Законом України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР.
4. Цивільне право України : підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової.
5. Теорія держави і права : підручник / за ред. О. В. Петришина.

Ілона БУЯКОВА

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Марина ЮНІНА

професор кафедри цивільно-правових
дисциплін ПФПКПНПУ
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА РОЗПОРЯДЖЕННЯ РЕПРОДУКТИВНОЮ СПАДЩИНОЮ: ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, ПЕРЕДАЧА МАТЕРІАЛУ

Право на розпорядження репродуктивною спадщиною належить до найбільш дискусійних і водночас перспективних інститутів прав людини четвертого покоління. Воно формується на стику цивільного, медичного, сімейного та конституційного права, а також безпосередньо пов'язане з етичними й філософськими питаннями щодо меж автономії особи, цінності людського життя та допустимості «біологічного продовження» після смерті. В умовах повномасштабної збройної агресії проти України ця проблематика набула не лише індивідуального, а й загальнонаціонального значення, оскільки стосується збереження генофонду нації та гарантування репродуктивних прав військовослужбовців, які перебувають у зоні підвищеного ризику загибелі або втрати репродуктивної функції.

Важливим кроком у процесі інституціоналізації права на розпорядження репродуктивною спадщиною стало прийняття у 2023-2024 роках спеціальних нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення репродуктивних прав військовослужбовців. Передусім ідеться про Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)» № 3496-IX від 22 листопада 2023 року, яким уперше на законодавчому рівні закріплено право осіб, що проходять військову службу або беруть участь у відсічі збройної агресії, на безоплатний забір, кріоконсервацію та зберігання їхніх репродуктивних клітин на період дії воєнного стану [3]. Подальший розвиток зазначених положень відбувся з ухваленням Закону України № 3573-IX від 07 лютого 2024 року, який вніс зміни до прикінцевих та перехідних положень попереднього закону й був спрямований на недопущення знищення репродуктивного матеріалу у разі загибелі військовослужбовця, а

також на збереження генофонду Українського народу [4]. Практичну реалізацію цих норм було деталізовано на підзаконному рівні шляхом прийняття постанови Кабінету Міністрів України, зокрема № 78 від 24.01.2025, якою визначено порядок забору, кріоконсервації, зберігання та фінансування відповідних медичних послуг за рахунок коштів державного бюджету через механізми Національної служби здоров'я України [5]. У сукупності зазначені нормативно-правові акти сформували спеціальний правовий режим збереження репродуктивного матеріалу військовослужбовців, проте залишили відкритим питання його подальшого використання після смерті особи та співвідношення таких положень із нормами цивільного і спадкового права.

Разом із тим постає проблема визначення правових форм розпорядження цим матеріалом у майбутньому. Законодавець фактично допустив можливість використання заповіту як механізму встановлення подальшої долі репродуктивних клітин після завершення строку їх безоплатного зберігання. Однак такий підхід породжує суттєву юридичну колізію. Відповідно до статті 1219 ЦК України особисті немайнові права не входять до складу спадщини і не можуть передаватися іншим особам. Репродуктивні права за своєю природою є особистими немайновими, а тому їх формальне «успадкування» суперечить базовим засадам спадкового права.

У науковій доктрині запропоновано компромісне вирішення цієї проблеми: Москаленко К. пропонує розглядати волевиявлення щодо репродуктивного матеріалу не як передачу права власності, а як надання визначеній особі – зазвичай подружжю – права розпоряджатися біологічним матеріалом у чітко окреслених межах [2]. Такий підхід дозволяє забезпечити пріоритет автономії волі померлого та уникнути прямого порушення заборони на спадкування особистих немайнових прав.

В Україні питання постмортальної репродукції залишається майже неврегульованим. Чинне спадкове законодавство ґрунтується на традиційному підході, відповідно до якого спадкоємцями можуть бути лише особи, зачаті за життя спадкодавця або народжені після його смерті за умови, що зачаття відбулося до відкриття спадщини. Це фактично виключає дітей, зачатих із використанням допоміжних репродуктивних технологій після смерті одного з батьків, із кола спадкоємців, що створює правову нерівність і потенційно порушує принцип недискримінації.

Додаткову складність становить визначення суб'єктів, уповноважених ініціювати використання репродуктивного матеріалу. В українському правовому дискурсі переважає позиція щодо пріоритету подружжя, однак міжнародний досвід, зокрема ізраїльська практика, свідчить про можливість надання такого права батькам загиблого, які прагнуть народження онуків [1, с. 16-17]. Це питання потребує комплексного правового підходу, адже йдеться про необхідність забезпечення балансу між волею померлого, інтересами живих родичів та правами майбутньої дитини.

У стратегічній перспективі дедалі більше науковців обґрунтовують необхідність конституціоналізації репродуктивних прав, зокрема права на продовження роду. Закріплення такого права безпосередньо в Конституції України надало б нормам щодо репродуктивного здоров'я статус норм прямої дії, унеможливило б дискримінацію осіб, які втратили здатність до природного відтворення внаслідок війни чи хвороби, та гарантувало б стабільність правового регулювання незалежно від політичної кон'юнктури.

1. Болдіжар С. О. та інші. Правові та медичні аспекти проблеми посмертного донорства у репродуктивній медицині. *Репродуктивне здоров'я жінки*. 2024. №. 6. С. 14-21. DOI : <https://doi.org/10.30841/2708-8731.6.2024.313538>.

2. Москаленко К. В. Постмортальна репродукція для військових: як було раніше і чи вирішує проблеми новий закон. *ZMINA*. URL : <https://zmina.info/columns/postmortalna-reprodukciya-dlya-vijskovykh-yak-bulo-ranishe-i-chy-vyrishuye-problemy-novyy-zakon/> (дата звернення: 19.02.2026).

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство): Закон України від 22.11.2023 № 3496-IX : станом на 23 берез. 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3496-20#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

4. Про внесення зміни до пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)» щодо збереження генофонду Українського народу : Закон України від 07.02.2024 № 3573-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3573-20#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

5. Про затвердження Порядку здійснення забору, кріоконсервації та зберігання репродуктивних клітин військовослужбовців та інших осіб на випадок втрати репродуктивної функції

під час виконання обов'язків із оборони держави, захисту Вітчизни та інших покладених на них обов'язків відповідно до законодавства : Постанова Каб. Міністрів України від 24.01.2025 № 78 : станом на 2 лип. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-2025-п#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

Віолетта ВАЖЕНКОВА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ
У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ**

Приватно-правові відносини (цивільні, сімейні, трудові у приватному секторі, договірні зв'язки між особами тощо) є сферою реалізації прав людини, оскільки саме в них щоденно проявляються свобода договору, рівність сторін, недоторканність житла й приватного життя, право власності, честь і гідність, захист від дискримінації та право на справедливий суд. У сучасній правовій системі України приватне право дедалі тісніше взаємодіє з конституційними стандартами прав людини: держава не лише утримується від втручання (негативні зобов'язання), а й повинна забезпечити реальний захист особи від порушень з боку інших приватних осіб (позитивні зобов'язання). Це проявляється у законодавчому встановленні меж автономії волі (свободи договору), у спеціальних механізмах захисту слабшої сторони (споживача, працівника, дитини, недієздатної особи), у судових засобах поновлення порушених прав, а також у гармонізації приватно-правових норм із практикою Європейського суду з прав людини.

Нормативною основою приватно-правових відносин у контексті захисту прав людини є насамперед Конституція України, яка закріплює людину, її життя і гідність як найвищу соціальну цінність та встановлює принцип прямої дії конституційних прав і свобод. У приватній сфері особливе значення мають положення Конституції про рівність громадян і недопущення дискримінації, право на повагу до гідності, право власності, таємницю листування і недоторканність приватного життя, свободу об'єднань, свободу підприємницької діяльності, гарантії судового захисту. Конституційні норми задають «рамку» для приватного права: будь-які цивільно-правові інструменти (договір, односторонній правочин, корпоративне рішення, реалізація права власності) мають відповідати вимогам справедливості, добросовісності та розумності, а також не призводити до приниження гідності чи дискримінації [3].

Цивільний кодекс України є системоутворюючим актом приватного права, який одночасно виконує правозахисну функцію. По-перше, ЦК України визначає цивільні права та обов'язки й закріплює загальні засади цивільного законодавства: неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя, непорушність права власності, свободу договору, свободу підприємницької діяльності, судовий захист цивільного права та інтересу, принципи справедливості, добросовісності й розумності. Ці засади мають значення «конституціоналізації» приватного права: вони дозволяють суду оцінювати поведінку сторін не формально, а крізь призму прав людини, зокрема коли одна сторона зловживає правом або використовує формальну «рівність» для фактичного пригнічення слабшого контрагента [4].

По-друге, ЦК України забезпечує захист особистих немайнових прав, які становлять ядро прав людини у приватних відносинах. Йдеться про право на життя і здоров'я, честь, гідність та ділову репутацію, ім'я, недоторканність житла, таємницю особистого життя,

право на інформацію та її спростування, а також право на зображення особи й захист персональних даних у ширшому розумінні. Саме цивільно-правові способи захисту – визнання права, припинення дій, які порушують право, відшкодування матеріальної шкоди, компенсація моральної шкоди, спростування недостовірної інформації, вилучення контрафактних матеріалів, заборона поширення інформації – є практичними інструментами відновлення прав людини, коли порушником виступає приватна особа, медіа, роботодавець, компанія-постачальник послуг чи інша сторона договору [2, с. 13].

Суттєве значення має договірне право, оскільки в умовах ринкової економіки саме договір стає головним механізмом реалізації свободи людини в приватній сфері. Принцип свободи договору дозволяє особі самостійно визначати контрагента та умови співпраці, однак закон ставить межі цій свободі, коли виникає ризик порушення прав людини. На рівні загальних положень ЦК України такі межі виявляються через вимоги до чинності правочинів (законність змісту, вільне волевиявлення, відповідність моральним засадам суспільства), можливість визнання договору недійсним у разі обману, насильства, помилки або істотної нерівності. На рівні спеціального регулювання обмеження свободи договору застосовуються, зокрема, у сфері споживчих правовідносин, оренди житла, фінансових послуг, медичних послуг, освіти, перевезень, де держава встановлює імперативні гарантії на користь слабшої сторони [1, с. 94].

Захист прав людини у приватно-правових відносинах посилюється спеціальним законодавством. Так, Закон України «Про захист прав споживачів» формує механізми захисту гідності й майнових інтересів споживача, забезпечуючи право на безпеку продукції, належну якість, достовірну інформацію, компенсацію шкоди та можливість оскарження несправедливих умов. У цифровому середовищі ключове місце посідає Закон України «Про захист персональних даних», який встановлює правила обробки даних, принципи законності та мінімізації, права суб'єкта персональних даних і відповідальність володільців та розпорядників. Це безпосередньо впливає на приватні відносини між користувачем і компанією, працівником і роботодавцем, клієнтом і банком, пацієнтом і закладом охорони здоров'я, адже обіг персональної інформації є невід'ємним компонентом сучасних послуг [5].

Отже, приватно-правові відносини у контексті захисту прав людини в Україні характеризуються подвійною природою: з одного боку, вони ґрунтуються на свободі, рівності та диспозитивності, з іншого – перебувають під «конституційним контролем» принципів гідності, недискримінації, справедливості й ефективного судового захисту. Законодавство (Конституція України, ЦК України, СК України, КЗпП України, ЦПК України та спеціальні закони) створює багаторівневу систему гарантій, яка повинна не лише декларувати права, а й забезпечувати їх практичну реалізацію в щоденних приватних взаємодіях. Ефективність цієї системи залежить від добросовісності учасників цивільного обороту, якості нормотворення, однаковості судової практики та здатності правозастосування адаптуватися до нових викликів — цифровізації, воєнних ризиків, міграційних процесів і трансформації соціально-економічних відносин.

1. Бова Є. Ю., Материнко М. О. Сучасні виклики та трансформації міжнародного приватного права: вплив на правове регулювання в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право 5.92. 2025. С. 90-95.

2. Дараганова Н. В. Головні критерії розмежування права на приватне та публічне. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. С. 10-14.

3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. і допов.). *Офіційний вісник України*.

4. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*.

5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*.

Максим ВАСИЛЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Марина ЮНІНА

професор кафедри цивільно-правових
дисциплін ФПФПКПНПУ
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В МІЖНАРОДНИХ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ: КОЛІЗІЙНІ НОРМИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАСТОСУВАННЯ

Воєнний конфлікт суттєво трансформував сферу міжнародних приватно-правових відносин, ускладнених іноземним елементом. Масове переміщення громадян України за межі держави, зміна їхнього фактичного місця проживання, виникнення транскордонних сімейних та майнових спорів зумовили необхідність активного застосування колізійних норм. У таких умовах міжнародне приватне право виступає не лише механізмом визначення застосовного права, а й інструментом забезпечення та захисту прав людини.

Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її права і свободи є найвищою соціальною цінністю та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Це положення має безпосереднє значення для міжнародного приватного права, оскільки визначення юрисдикції та застосовного права прямо впливає на обсяг і реальність здійснення прав особи.

Правове регулювання колізійних питань здійснюється Законом України «Про міжнародне приватне право» [2]. Згідно зі статтею 4 цього Закону суд застосовує право, визначене відповідно до його колізійних норм [2]. Таким чином, суд не має дискреції довільно обирати правопорядок, а зобов'язаний діяти в межах установленної системи прив'язок.

У період воєнного стану, запровадженого відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3], значна кількість осіб змінила місце фактичного проживання. Це ускладнює застосування традиційних колізійних критеріїв, зокрема визначення постійного місця проживання або місця виникнення правовідносин. У такій ситуації особливої ваги набуває принцип найбільш тісного зв'язку, передбачений статтею 32 Закону України «Про міжнародне приватне право» [2]. Його застосування дозволяє врахувати реальний центр життєвих інтересів особи, а не лише формальні ознаки.

Захист прав людини у міжнародних приватно-правових відносинах реалізується насамперед через забезпечення доступу до правосуддя. Право на справедливий суд гарантоване статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [4]. Це право поширюється на всі цивільні спори, у тому числі з іноземним елементом. Відповідно до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори є частиною національного законодавства України [1], що зумовлює обов'язковість застосування положень Конвенції національними судами.

В умовах воєнного конфлікту особливого значення набуває питання забезпечення ефективності судового захисту. Тимчасові обмеження, передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [3], не можуть нівелювати сутність права на доступ до суду. Колізійні норми повинні застосовуватися таким чином, щоб особа мала реальну можливість звернутися до компетентного суду та отримати виконане рішення.

Окремий аспект становлять сімейні правовідносини з іноземним елементом. Воєнний конфлікт спричинив значне збільшення спорів щодо визначення місця проживання дітей, участі батьків у їх вихованні та здійснення батьківських прав. При вирішенні таких спорів суд зобов'язаний враховувати принцип забезпечення найкращих інтересів дитини,

закріплений у статті 3 Конвенції про права дитини 1989 року [5]. Це означає, що вибір застосовного права не може суперечити необхідності забезпечення стабільності правового статусу дитини та її безпеки.

Крім визначення застосовного права, важливим механізмом захисту прав людини є визнання та виконання іноземних судових рішень, передбачене Законом України «Про міжнародне приватне право» [2]. В умовах воєнного конфлікту значна частина судових рішень у справах із іноземним елементом потребує транскордонного виконання. Належне функціонування цього механізму є гарантією реального поновлення порушених прав.

Таким чином, у міжнародних приватно-правових відносинах в умовах воєнного конфлікту колізійні норми виконують системоутворюючу функцію. Вони забезпечують визначення компетентної юрисдикції, встановлення застосовного права та створюють процесуальні передумови для ефективного захисту прав людини. Їх гнучке та обґрунтоване застосування дозволяє гарантувати реалізацію конституційних та міжнародних стандартів прав людини навіть за умов воєнного стану.

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. і доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.

2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 черв. 2005 р. № 2709-IV (зі змін. і доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII (зі змін. і доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

5. Конвенція про права дитини від 20 листоп. 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

Діана ГАРМАДІР

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник

Вадим ЧАЛИК

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИВАТНОПРАВОВОГО ЗАХИСТУ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Цифровізація суспільних відносин істотно трансформувала механізми реалізації та захисту приватних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Перенесення значної частини приватноправових відносин у цифрове середовище (електронна комерція, соціальні мережі, цифрові платформи, обіг цифрового контенту, обробка персональних даних) зумовлює появу нових правових викликів, пов'язаних із забезпеченням ефективного судового та позасудового захисту прав суб'єктів приватного права.

Актуальність дослідження проблем реалізації приватноправового захисту в цифровому середовищі обумовлена, з одного боку, стрімким розвитком цифрових технологій, а з іншого – відставанням правового регулювання від реальних суспільних процесів. Це проявляється у фрагментарності нормативної бази, складності ідентифікації суб'єктів правовідносин у мережі Інтернет, проблемах доказування порушень прав у цифровому просторі, а також у транснаціональному характері багатьох правопорушень.

Метою даних тез є окреслення ключових проблем реалізації приватноправового захисту в цифровому середовищі та визначення основних напрямів удосконалення механізмів захисту цивільних прав в умовах цифрової трансформації.

Цифровізація у сучасній науці та практиці визначається як провідний напрям

розвитку людської цивілізації, що формує більш інклюзивне суспільство та ефективні механізми управління, підвищує якість та охоплення державних та адміністративних послуг розширює доступ до охорони здоров'я та освіти, банківських послуг, визначає найкращий спосіб співпраці людей, а також дає змогу скористатися більшим розмаїттям товарів за нижчими цінами. Сучасні геополітичні процеси, подальша інтеграція України у міжнародний світовий простір та у європейську спільноту довели важливість та актуальність цифрових технологій для добробуту населення, ефективність реалізації стратегічних напрямів та розвитку економік. Використання цифровізації у країнах світу вже протягом тривалого часу є об'єктивною потребою сьогодення [1].

За даними списку США «Special301», Україна є одним із лідерів у порушенні авторських прав. Однак відчувається певний прогрес у розв'язанні даного питання: ухвалені закони про державну підтримку кіно, про управління майновими правами правовласників у сфері авторського права, про основні засади забезпечення кібербезпеки. Ці закони дають ефективні можливості для боротьби з піратством в Інтернеті [5].

Питання опублікування, регулювання та захисту об'єктів авторського права, розміщених у мережі Інтернет, сьогодні є актуальними. Відсутність контролю за відтворенням та незаконним опублікуванням творів в Інтернеті, недосконалість законодавчих актів, анонімність у користуванні інтернет-ресурсами, нематеріальна сутність об'єктів – все це є причиною того, що доказати факт правопорушення авторських прав та притягти до відповідальності особу, яка вчинила злочин, практично неможливо.

Твори в електронному форматі також охороняються законами про авторські права. Розміщення творів в Інтернеті вважається законним лише тоді, коли особа, яка публікує твір, має дозвіл автора чи особи, яка має авторське право. Такі твори є доступними для великої кількості людей у будь-якому часі та місці. Однак варто зазначити, що не всі об'єкти авторського права можуть бути опублікованими в Інтернеті. Згідно з ст. 25 Закону України «Про авторське право і суміжні права» форма вільного відтворення не розповсюджується на твори архітектури, комп'ютерні програми та твори образотворчого мистецтва [4].

Сучасний етап розвитку електронної торгівлі, онлайн-сервісів та цифрового контенту створює низку загроз для споживачів – від фішингових атак до недобросовісної реклами та несанкціонованого збору персональних даних. Увагу приділено прогалинам українського законодавства в контексті цифрової трансформації: застарілі норми, обмежена інституційна відповідальність, слабкий механізм контролю за онлайн-продавцями. Аналізується нова редакція Закону України «Про захист прав споживачів» (2023), яка спрямована на гармонізацію з правом ЄС. Окремо розглядається поняття цифрового контенту, права споживача на якість і безпеку послуг, запровадження Порталу е-покупців та системи перевірених постачальників. Автори проводять порівняльний аналіз норм римського, німецького, французького та англійського правопорядків щодо добросовісності, гарантій та договірної відповідальності, і демонструють їхню еволюцію до сучасних європейських регламентів, таких як Директива (ЄС) 2019/770, GDPR, Digital Services Act. Окреслюються конкретні пропозиції щодо вдосконалення українського законодавства: прийняття Закону про цифрові права споживачів, модернізація Закону «Про електронну комерцію», створення цифрових стандартів інформування споживача. Визнається ключова роль державного нагляду, цифрової грамотності населення та прозорості платформ у забезпеченні ефективного захисту [2].

Провідною метою цифровізації є досягнення цифрової трансформації існуючих та створення нових галузей економіки, а також трансформація існуючих сфер життєдіяльності у нові модернізовані та актуальні. Пріоритет можливий тоді, коли ідеї, дії, ініціативи та програми, які стосуються цифровізації, будуть інтегровані у національні, регіональні, галузеві стратегії і програми розвитку. Цифровізація є визнаним механізмом економічного зростання завдяки здатності технологій позитивно впливати на ефективність, результативність, вартість та якість економічної політики держави [1].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 року схвалено Концепцію розвитку системи електронних послуг в Україні.

Положення Концепції спрямовані на розв'язання проблеми надання адміністративних та інших публічних послуг в електронній формі та безпосередньо не стосуються сфери електронної комерції. Проте принципи та підходи цього документа свідчать про урядове розуміння актуальності вирішення питань правового регулювання відносин у цифровому середовищі. Адже вирішення цих питань у будь-якому секторі виводить країну на якісно нові, передові технології взаємодії як на національному, так і на

міжнародному рівнях. Наведене свідчить про значне відставання України від світових темпів розвитку електронних послуг та необхідність розроблення єдиної скоординованої державної політики у зазначеній сфері, спрямованої на розв'язання таких першочергових проблем: несформованість нормативно-правової бази, що регулює сферу надання електронних послуг; відсутність єдиних вимог до запровадження електронних послуг; неврегульованість питання електронної ідентифікації та автентифікації суб'єктів звернення під час надання електронних послуг; відсутність міжвідомчої електронної взаємодії під час надання адміністративних послуг; складність та зарегульованість порядків надання адміністративних послуг; невизначеність формату електронного документа, згідно з яким суб'єкт звернення повинен подавати документи для отримання адміністративної послуги; відсутність єдиної інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, що забезпечує надання електронних послуг на основі встановлених вимог; брак довіри до електронної взаємодії суб'єктів надання адміністративних послуг та суб'єктів звернення; низький рівень готовності державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб до запровадження електронних послуг. Наведені проблеми є спільними не тільки для сфери надання адміністративних послуг, а й характеризують загальний фактичний стан та стан правового регулювання відносин у цифровому середовищі в Україні [3].

Таким чином, здійснення приватноправового захисту у цифровому середовищі вирізняється наявністю системних труднощів, спричинених динамічним прогресом цифрових технологій та недостатньою адаптацією правового регулювання до нових форм приватних правовідносин. До головних викликів відносяться складність визначення суб'єктів у мережі Інтернет, транскордонний характер порушень приватних прав, обмеженість дієвих засобів доказування у цифровому просторі, а також нерівність між спроможностями великих цифрових платформ та окремих учасників цивільних взаємовідносин. У нинішніх умовах особливої значущості набуває вдосконалення цивільно-правових методів захисту прав із огляду на особливості цифрового середовища, зокрема через розвиток електронного судочинства, впровадження результативних досудових способів вирішення суперечок, піднесення норм захисту особистих даних та цифрових прав користувачів. Перспективним шляхом є також узгодження національного законодавства з правом Європейського Союзу у сфері цифрових послуг та цифрового вмісту.

Отже, гарантування дійсної дієвості приватноправового захисту у цифровому середовищі вимагає всеосяжного підходу, який об'єднує оновлення законодавства, розвиток правозастосовної практики та формування відповідної правової культури суб'єктів цифрових правовідносин.

1. Правове забезпечення розвитку технологій цифрової економіки та суспільства: монографія / за ред. О. В. Шаповалою, К. В. Єфремовою – Харків.
2. Проблеми захисту прав в цифровому середовищі: Капліна Г., Мезеря О. (2025) Захист прав споживачів у цифровому середовищі: від римського приватного права до європейських реалій.
3. IT-право / за заг. ред. О. С. Яворської – Львів: Вид-во «Левада».
4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 14.10.2020 р. № 3792-ХІІ.
5. Арданов О. Щодо впровадження європейських стандартів відповідальності за Інтернет-піратство. *Інтелектуальна власність в Україні*. 2017. № 4.

Олександра ГРОМИКО

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Михайло ФРОЛОВ

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

ННІ права та інноваційної освіти

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

ЦИФРОВІЗАЦІЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства цифровізація стала одним із ключових напрямів трансформації публічних та правових інститутів. Нотаріальна діяльність, як важливий елемент системи забезпечення правової визначеності та захисту прав і законних інтересів громадян, також зазнає суттєвих змін під впливом цифрових технологій. Впровадження електронних реєстрів, електронного документообігу, дистанційної ідентифікації та інших цифрових інструментів спрямоване на підвищення ефективності, доступності та прозорості нотаріальних послуг. Водночас процес цифровізації породжує низку ризиків, зокрема у сфері захисту персональних даних, кібербезпеки, збереження нотаріальної таємниці та дотримання принципу правової достовірності.

Варто наголосити, що процес впровадження електронних технологій має бути виваженим і насамперед передбачати достатній захист інформації. Якщо вести мову про Е-нотаріат, то варто зазначити, що це поняття є комплексним і охоплює різні сфери професійної діяльності нотаріуса [1, с. 42].

Єдина державна електронна система е-нотаріату – це взаємозв'язана сукупність інформаційно-комунікаційних, інформаційних систем, які діють як єдине ціле та у взаємодії з іншими інформаційними та інформаційно-комунікаційними системами призначені для автоматизації нотаріальної діяльності, зокрема збирання, накопичення, обробки, збереження, захисту, пошуку, обліку та використання відомостей щодо нотаріальної діяльності та забезпечення усіх видів електронної інформаційної взаємодії (обміну) згідно із законодавством, внесення інформації до єдиних та державних реєстрів, що функціонують у системі Мін'юсту та є складовими Системи е-нотаріату, формування нотаріального/прив'язаного до нотаріально посвідченого документа з електронним ідентифікатором, а також для забезпечення доступу фізичних та юридичних осіб до відомостей про нотаріальні/прив'язані до нотаріальних дій з урахуванням вимог щодо збереження нотаріальної таємниці [2].

Так, аналізуючи положення закону, можна дійти висновку, що єдиний реєстр нотаріальних дій покликаний оптимізувати роботу нотаріусів, адже перехід від паперового документообігу до електронного формату значно спростить роботу нотаріусу, а електронне робоче місце нотаріуса містить в собі такі функції, як розробка зразків документів, підготовка нотаріальних документів, направлення запитів, звітів, обмін інформацією в електронній формі, необхідною для вчинення нотаріальних дій або виконання функцій, покладених державою тощо, що суттєво вплине на скорочення часу для підготовки та вчинення нотаріальної дії [3, с. 231]. Але впровадження цифрових технологій у нотаріальну систему держави носить двосторонній аспект: повноваження нотаріуса та технології нотаріальної діяльності.

Прогрес в економічному секторі пов'язав ці два аспекти між собою, зокрема: швидкі економічні зміни вимагають від нотаріусів негайної обробки договорів; одним із засобів, що сприяє прискоренню цього процесу, є інформаційні технології.

З цього випливає, що для підвищення компетентності нотаріусів у сфері інформаційних технологій необхідно мати відповідний регламент-стандарт, який буде узгоджений з усіма зацікавленими суб'єктами. Крім того, виконання державних повноважень

у сфері цифрової безпеки та стійкості повинно здійснюватися з дотриманням прав людини, оскільки поняття «Е-нотаріат» завжди асоціюється з послугами, що надаються на відстані для встановлення певних прав та обов'язків суб'єктів звернення, а також їх засвідчення [4, с. 14]. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» став основою для введення електронного формату в нотаріальну діяльність. Він дозволяє використовувати електронні документи для посвідчення угод, автентифікації підписів та інших нотаріальних дій. Ключові вимоги до таких документів – забезпечення їх цілісності, автентичності та доступності – реалізуються завдяки сучасним технологіям, як-от електронний підпис. Це значно спрощує та прискорює процеси, одночасно забезпечуючи високий рівень безпеки [5].

Отже, цифровізація нотаріальної діяльності є закономірним етапом розвитку правової системи в умовах інформаційного суспільства. Вона забезпечує оптимізацію документообігу та інтеграцію з державними реєстрами. Водночас цифрова трансформація супроводжується ризиками у сфері кібербезпеки, захисту персональних даних та збереження нотаріальної таємниці, що зумовлює необхідність належного нормативного регулювання, технічного захисту інформації та підвищення цифрової компетентності нотаріусів. Лише за умови збалансованого підходу можливо забезпечити ефективне та безпечне функціонування е-нотаріату.

1. Марченко В. М. Окремі питання впровадження в Україні системи Енотаріату. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 1(30). С. 42-46. URL : [https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i1\(30\).513](https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i1(30).513).

2. Деякі питання функціонування Єдиної державної електронної системи Е-нотаріату : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2023 № 1406. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1406-2023-п#Text>.

3. Лиля-Барська А.В. Цифровізація нотаріальної діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 230-231. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-8/51>.

4. Вдовічена Л., Лукіян Д. Концепція Е-нотаріату в правовій системі України: перспективи та ризики // *Ehrlich's Journal*. 2024. Вип. 8. С. 13–16. DOI : <https://doi.org/10.32782/ehrlchsjournal-2024-8.02>.

5. Чижиков О. О. Правові аспекти регулювання нотаріальної діяльності в умовах цифрової трансформації // *Академічні візії*. 2024. Вип. 38. DOI : <https://doi.org/10.5281/zenodo.14506910>.

Дарина ЄМЧЕНКО

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Михайло ФРОЛОВ

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

НОТАРІАЛЬНЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: СТРУКТУРА, ФУНКЦІЇ, ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Нотаріальне самоврядування є невід'ємною складовою сучасної системи нотаріату в Україні, що забезпечує професійну автономію нотаріусів та захист їхніх прав і законних інтересів. Професійне самоврядування нотаріусів здійснюється через Нотаріальну палату України та її органи відповідно до ст. 16 Закону України «Про нотаріат». Актуальність дослідження нотаріального самоврядування спричинена триваючими реформами у сфері нотаріату, цифровізацією нотаріальної діяльності та необхідністю адаптації до сучасних викликів, зокрема в умовах воєнного стану [1].

Нотаріальна палата України (далі – НПУ) є недержавною неприбутковою професійною організацією, яка об'єднує всіх нотаріусів України на засадах обов'язкового членства. Створена 29 березня 2013 р. на Першому установчому з'їзді нотаріусів України, НПУ стала правонаступницею Української нотаріальної палати, що функціонувала з 1993 р.

НПУ в своїй роботі керується принципами нотаріату латинського типу. З 08 жовтня 2013 р. Нотаріальна палата України приєдналася до Міжнародного союзу нотаріату, що свідчить про прагнення українського нотаріату відповідати найкращим світовим практикам та стандартам [2]. Державна реєстрація НПУ відбулася 19 квітня 2013 р., і з цього моменту її членами автоматично стають всі нотаріуси, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах або здійснюють приватну нотаріальну діяльність [3].

Правовою основою діяльності нотаріального самоврядування є Конституція України, Закон України «Про нотаріат», інші законодавчі акти та Статут Нотаріальної палати України [4]. Згідно зі ст. 16 Закону України «Про нотаріат» професійне самоврядування нотаріусів функціонує на засадах законності, гласності, незалежності, демократичності, колегіальності, виборності, обов'язковості членства нотаріусів та виконання рішень органів професійного самоврядування, прийнятих відповідно до їх компетенції, забезпечення рівних можливостей доступу нотаріусів до участі в професійному самоврядуванні [1].

Метою професійного самоврядування нотаріусів є об'єднання нотаріусів для спільної роботи та допомоги один одному у виконанні їхніх обов'язків, передбачених законом. Воно також потрібне для того, щоб захищати їхні права та представляти їхні інтереси в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах і в установах. Крім цього, професійне самоврядування допомагає нотаріусам підвищувати свій професійний рівень, надає їм підтримку та захищає їхні соціальні права. Також воно сприяє захисту прав громадян і організацій у випадку, якщо їм завдано шкоди через незаконні дії або недбалість нотаріуса [1; 3].

Система професійного самоврядування нотаріусів складається з Нотаріальної палати України та її органів, а також відділень Нотаріальної палати України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі [5].

З'їзд нотаріусів України є найвищим органом професійного самоврядування нотаріусів. До його повноважень належить затвердження Статуту НПУ та внесення змін до нього, обрання Президента НПУ, членів Ради НПУ, Ревізійної комісії та Інспекції з питань професійної відповідальності нотаріусів, визначення розміру членських внесків, затвердження основних напрямів діяльності НПУ та прийняття важливих рішень щодо розвитку нотаріату. У період між з'їздами нотаріусів України функції нотаріального самоврядування виконує Рада НПУ. Остання забезпечує виконання рішень З'їзду нотаріусів України та власних рішень, сприяє забезпеченню гарантій нотаріальної діяльності, захисту професійних інтересів та соціальних прав нотаріусів, затверджує щорічний кошторис НПУ, плани основних заходів, структуру та штатний розклад апарату НПУ, ухвалює рішення про скликання чергових та позачергових з'їздів нотаріусів України, забезпечує співпрацю з Міністерством юстиції України та головними управліннями юстиції, координує роботу уповноважених представників НПУ в регіонах. Президент НПУ є вищою посадовою особою НПУ, він представляє палату в стосунках з державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та міжнародними інституціями, організовує виконання рішень З'їзду нотаріусів України та Ради НПУ, керує роботою апарату НПУ [5].

Органами НПУ є: З'їзд нотаріусів України (вищий орган), Рада НПУ (виконавчий колегіальний орган), Президент НПУ, Перший віце-президент, віце-президент, Ревізійна комісія та Інспекція з питань професійної відповідальності нотаріусів. Станом на сьогодні НПУ налічує близько 7000 членів з усієї країни [6].

Відповідно до Закону України «Про нотаріат» та Статуту НПУ до повноважень Нотаріальної палати України належать :

1) представництво інтересів нотаріусів. НПУ представляє членів у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями;

2) захист професійних та соціальних прав нотаріусів. НПУ забезпечує захист професійних інтересів та соціальних прав членів палати, надає їм правову та методичну допомогу. Останнім часом однією зі сфер активної діяльності НПУ є надання допомоги при застосуванні Міністерством юстиції України до нотаріусів засобів реагування за наслідками здійснення контрольних функцій;

3) участь у законотворчій діяльності. НПУ бере участь у проведенні експертиз законопроектів з питань, пов'язаних з нотаріальною діяльністю, вносить пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері нотаріату;

4) забезпечення підвищення кваліфікації. НПУ організовує та забезпечує

підвищення професійного рівня нотаріусів та їхніх помічників, проводить семінари, конференції, тренінги з актуальних питань нотаріальної практики;

5) контроль за дотриманням професійної етики. НПУ здійснює контроль за дотриманням нотаріусами правил професійної етики, розглядає скарги на дії нотаріусів, притягає до дисциплінарної відповідальності у випадках порушення етичних норм;

6) делегування представників до органів влади. НПУ делегує представників до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату та інших органів, що створюються Міністерством юстиції України, до громадських рад при органах державної влади [1;5].

Членство в НПУ є індивідуальним та обов'язковим для всіх нотаріусів. Розмір членських внесків та інших платежів членів НПУ, необхідних для виконання її функцій, визначає З'їзд нотаріусів України. НПУ є неприбутковою організацією, не переслідує комерційних цілей і не має на меті отримання прибутку [5].

Нотаріальне самоврядування в Україні сьогодні стикається з низкою викликів, що вимагають правильних рішень та адаптації до нових умов. Одним із найбільших викликів для нотаріального самоврядування є масштабна цифровізація нотаріальної діяльності. Міністерство юстиції України впроваджує масштабну реформу нотаріату, яка передбачає перехід до електронного нотаріату (е-Нотаріату). Запровадження електронної системи нотаріату покликане поліпшити якість нотаріальних дій шляхом зменшення часу на вчинення дії та захисту нотаріального документа від підробки. Масштабна цифровізація нотаріальної діяльності означає перехід роботи нотаріусів на електронний формат. Це передбачає відмову від паперових реєстрів та ведення всіх записів у цифровій формі, зменшення кількості документів, які людина повинна подавати для вчинення нотаріальної дії, автоматизацію частини робочих процесів для спрощення і пришвидшення роботи, налагодження електронної взаємодії між державними інформаційними системами, а також зберігання нотаріальних документів в електронному архіві [7].

Однак впровадження електронного нотаріату стикається з низкою проблем. Науковці наголошують, що відсутність сучасних та інноваційних рішень у діяльності нотаріату, використання нотаріусами у роботі паперового документообігу ускладнює порядок вчинення нотаріальних дій. Вони підкреслюють, що електронний нотаріат і віддалені нотаріальні дії потребують глибокого теоретичного розуміння. Важливі рішення у сфері цифровізації нотаріату повинні базуватися не лише на прагненні швидкого запуску сервісів, а й на усвідомленні ризиків нотаріальної діяльності [8].

У 2025 р. розпочалася модернізація Єдиного реєстру довіреностей як один із кроків у межах реформи нотаріату та запуску великої електронної системи е-Нотаріат, яка об'єднає всі цифрові інструменти та реєстри для роботи нотаріусів [9]. Наступним важливим викликом є перехід до єдиного нотаріату. Реформа передбачає закріплення єдиного статусу нотаріуса в Україні, відмову від системи поділу нотаріусів на державних та приватних, як це зроблено у багатьох європейських державах. Перехід до єдиного нотаріату передбачатиме поступове припинення діяльності державних нотаріальних контор (станом на 2020 р. в Україні працювало 687 таких контор), що дозволить суттєво зменшити виділення державних коштів на їх утримання. При цьому державі необхідно буде забезпечити доступність базових нотаріальних дій для соціально незахищених верств населення. Можливість звернутися до нотаріуса має бути в кожного громадянина, незалежно від рівня його доходу і місця проживання. Також проблемою залишається ускладнений доступ осіб, які проживають у регіонах з невеликою щільністю населення, до якісних нотаріальних послуг. Планується суттєво розширити кількість дій, які можуть вчиняти нотаріуси. Нотаріат має отримати право реєструвати шлюби, розлучення, забезпечувати докази тощо [11].

Найближчим часом на нотаріат на законодавчому рівні буде покладена функція медіації, тобто офіційного врегулювання певних конфліктів або спорів. Нотаріальна палата України вже створила Центр медіації НПУ, який бере участь у розвитку альтернативного вирішення спорів [6].

Особливим викликом для нотаріального самоврядування стала повномасштабна війна, розв'язана росією проти України. Нотаріуси України гідно впоралися з численними викликами, забезпечуючи доступність нотаріальних послуг навіть в умовах воєнного стану, долучаючись до реалізації різних державних програм підтримки постраждалих від війни. Нотаріуси зазначають, що найбільшим викликом у їхній роботі є постійні зміни в законодавстві і дуже швидкі темпи діджиталізації в сфері нотаріату, що потребує постійного підвищення професійного рівня і своєчасного опанування різноманітних цифрових технологій. НПУ повинна забезпечувати своєчасне інформування членів про зміни в

законодавстві, організовувати навчання та надавати методичну підтримку [12].

Нотаріальне самоврядування в Україні є важливим інститутом, що забезпечує професійну автономію нотаріусів, захист їхніх прав та інтересів, підтримку високих професійних стандартів. Нотаріальна палата України як організація професійного самоврядування виконує провідну роль у представництві інтересів нотаріусів, участі у нормотворчій діяльності, забезпеченні підвищення кваліфікації, контролі за дотриманням професійної етики.

Сучасний етап розвитку нотаріального самоврядування характеризується масштабними викликами, пов'язаними з цифровізацією нотаріату, переходом до єдиного статусу нотаріуса, розширенням повноважень нотаріусів, створенням повноцінної системи професійного самоврядування. Запровадження електронного нотаріату має відбуватися обережно, з урахуванням особливостей нотаріальної діяльності, необхідності дотримання нотаріальної таємниці та забезпечення кібербезпеки. Перехід до єдиного нотаріату має супроводжуватися гарантіями доступності нотаріальних послуг для всіх категорій населення, особливо соціально незахищених верств. Розвиток професійного самоврядування нотаріату відповідає найкращому міжнародному досвіду; він допоможе підвищити якість нотаріальних послуг, посилити довіру до нотаріату й сприятиме його інтеграції до європейського та світового правового простору.

1. Про нотаріат. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 23.02.2026).
2. Учасники проектів Вікімедіа. Нотаріальна палата України – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Нотаріальна_палата_України (дата звернення: 24.02.2026).
3. *Lviv State University of Internal Affairs Institutional Repository (LvSUIAIR): Головна сторінка*. URL : https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3622/1/Нотаріат_Долинська.pdf (дата звернення: 24.02.2026).
4. *Нотаріальна палата України - Головна сторінка*. URL: http://npu.in.ua/uploads/files/global/documents/statut_npu_vid_230916.pdf (дата звернення: 25.02.2026).
5. Нотаріальна палата України. *Нотаріальна палата України*. URL : <https://npu.ua/palata/> (дата звернення: 25.02.2026).
6. Radware Captcha Page. *Radware Captcha Page*. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/olga-onishchuk-reforma-notariatu-peredbachaye-zaprovdzhennya-elektronnnoi-sistemi> (date of access: 25.02.2026).
7. Електронний нотаріат у 2026 році: чому цифрова трансформація нотаріату потребує нової парадигми мислення – PRAVO.UA. *PRAVO.UA*. URL : <https://pravo.ua/elektronnyi-notariat-u-2026-rotsi-chomu-tsyfrova-transformatsiia-notariatu-potrebuie-novoi-paradyhmy-myslennia/> (дата звернення: 26.02.2026).
8. Цифрова реформа нотаріату: розпочинаємо з модернізації Єдиного реєстру довіреностей. *Міністерство цифрової трансформації України*. URL : <https://thedigital.gov.ua/news/technologies/1-krok-u-reformi-notariatu-v-ukraini-onovili-ediniy-reestr-dovirenostey> (дата звернення: 27.02.2026).
9. В Україні запускають Єнотаріат, а від державних нотаріусів відмовляться: деталі реформи. РБК-Україна. URL : <https://www.rbc.ua/rus/stylar/ukraine-zapustyat-e-notariat-gosudarstvennyh-1596152126.html> (дата звернення: 27.02.2026).
10. Тернистий шлях українського нотаріату - Юридична Газета. *Юридична газета – онлайн версія*. URL : <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/ternistiy-shlyah-ukrayinskogo-notariatu.html> (дата звернення: 28.02.2026).
11. Качурівська А. «Коли мені дякують за допомогу або добру пораду – це найцінніше», – нотаріус Олена Чернишова – ФастівNews.City. *ФастівNews.City*. URL : <https://fastivnews.city/articles/434079/koli-meni-dyakuyut-za-dopomogu-abo-dobru-poradu-ce-najcinnishe-notarius-olena-chernishova> (дата звернення: 28.02.2026).

Владислав ЖЕЛІЗКО

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Марина ЮНІНА

професор кафедри цивільно-правових
дисциплін ФПФПКПНПУ
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ВІДМОВА У ВИЗНАННІ ТА ВИКОНАННІ ІНОЗЕМНИХ СУДОВИХ
РІШЕНЬ З МОТИВІВ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕЦИ:
ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ
ПРО ПУБЛІЧНИЙ ПОРЯДОК**

Визнання та виконання іноземних судових рішень є одним із ключових інститутів міжнародного приватного права, що забезпечує ефективність міжнародного правового співробітництва. Водночас держави зберігають за собою право відмовляти у визнанні іноземних рішень у випадках, коли їх виконання суперечить фундаментальним засадам правопорядку. Ефективність застосування застереження про публічний порядок у міжнародному приватному праві пов'язана не лише з гнучкістю визначення правового змісту *ordre public*. Подібно до будь-якого іншого правового засобу реалізація застереження про публічний порядок у правозастосовній діяльності суду (арбітражу) потребує встановлення на нормативному та/або прецедентному рівні відповідного механізму, взаємоузгодженого порядку дій, вчинюваних юрисдикційним органом для прийняття рішення про необхідність чи недопустимість застосування застереження про публічний порядок у конкретній правовій ситуації [1, с. 75].

Правовою основою застосування застереження про публічний порядок в Україні є Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року № 2709-IV, стаття 12 якого закріплює, що норма іноземного права не застосовується у випадках, коли її застосування суперечить публічному порядку України [2]. Стосовно визнання та виконання іноземних рішень стаття 478 Цивільного процесуального кодексу України встановлює підстави для відмови, серед яких – суперечність виконання рішення публічному порядку України [3].

Національна безпека як підстава для відмови у визнанні іноземних рішень є відносно новим явищем у практиці застосування застереження про публічний порядок. Традиційно публічний порядок пов'язувався з основоположними правовими принципами, моральними засадами суспільства та захистом прав людини. Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII визначає національну безпеку як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів від реальних і потенційних загроз [4].

Практика Європейського суду з прав людини відіграє важливу роль у встановленні меж застосування застереження про публічний порядок. У справі *Pellegrini v. Italy* (2001) ЄСПЛ вказав, що держава несе відповідальність за виконання іноземного рішення, якщо воно було ухвалене з грубим порушенням права на справедливий суд [5]. Водночас у справі *Avotiņš v. Latvia* (2016) Велика палата ЄСПЛ підкреслила, що механізм взаємного визнання рішень у межах Європейського Союзу не звільняє держави від обов'язку перевіряти дотримання основоположних прав людини [6]. Ці рішення формують стандарт, відповідно до якого відмова у визнанні іноземного рішення є виправданою лише за наявності очевидного та серйозного порушення фундаментальних цінностей.

Особливої гостроти питання набуло після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну у лютому 2022 року. Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 введено воєнний стан, що суттєво вплинуло на правозастосовну

практику у сфері визнання іноземних рішень [7]. Українські суди отримали додаткові підстави для відмови у визнанні рішень судів держави-агресора, посилаючись як на публічний порядок, так і на загрозу національній безпеці. Рішення судів Російської Федерації фактично перестали визнаватись та виконуватись в Україні, що відповідає загальноєвропейській практиці та позиції держав – членів ЄС, які також відмовляють у визнанні окремих російських судових актів з огляду на санкційні режими.

У порівняльно-правовому аспекті показовим є досвід Сполучених Штатів Америки. Американські суди традиційно застосовують доктрину «act of state» та застереження про публічний порядок при вирішенні питань визнання іноземних рішень, зокрема тих, що ухвалені судами держав, включених до переліку спонсорів тероризму. У справі *Flatow v. Islamic Republic of Iran* суди США відмовили у визнанні будь-яких компенсаційних вимог, що могли б суперечити санкційному режиму щодо Ірану, посилаючись на загрозу національній безпеці [8]. Схожі підходи демонструють суди Великої Британії, Німеччини та Франції, які відмовляли у виконанні іноземних рішень, якщо їх виконання могло б сприяти фінансуванню суб'єктів, щодо яких запроваджено міжнародні санкції.

Таким чином, відмова у визнанні та виконанні іноземних судових рішень з мотивів загрози національній безпеці є правомірним та обґрунтованим застосуванням застереження про публічний порядок за умови дотримання принципів пропорційності, правової визначеності та відповідності міжнародним зобов'язанням держави. В умовах воєнного стану в Україні та продовження збройної агресії Російської Федерації питання меж застосування цього інституту набуває не лише теоретичного, а й суто практичного значення для захисту державного суверенітету та національних інтересів України. Подальший розвиток законодавства та судової практики у цій сфері потребує чіткого закріплення критеріїв застосування застереження про публічний порядок з урахуванням сучасних безпекових реалій.

1. Латинський М. Е. Механізм застосування застереження про публічний порядок як підстави обмеження застосування іноземного права в міжнародному приватному праві. *Університетські наукові записки*. 2020. № 5 (77). С. 74–88.

2. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 26.02.2026).

3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 26.02.2026).

4. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 26.02.2026).

5. Case of Avotiņš v. Latvia : judgment of the Grand Chamber of the European Court of Human Rights, 23 May 2016, no. 17502/07. HUDOC. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-163114%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-163114%22]}) (дата звернення: 26.02.2026).

6. European Court of Human Rights. Pellegrini v. Italy, Application no. 30882/96, Judgment of 20 July 2001. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59604#%22itemid%22:\[%22001-59604%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59604#%22itemid%22:[%22001-59604%22]}) (дата звернення: 26.02.2026).

7. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 20.02.2026).

8. Flatow v. Islamic Republic of Iran, 999 F. Supp. 1 (D.D.C. 1998). URL : <https://uniset.ca/islamicland/999FSupp1.html> (дата звернення: 26.02.2026).

Любов КЛІНДУХОВА

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Володимир КИЯН

завідувач кафедри цивільно-правових

дисциплін ННІ права та інноваційної

освіти Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВИПРОБУВАЛЬНОГО ТЕРМІНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану в Україні відбулися суттєві зміни у сфері трудових правовідносин, зумовлені необхідністю забезпечення стабільної роботи підприємств, установ та організацій. Одним із інструментів регулювання трудових відносин є застосування випробувального терміну при прийнятті працівників на роботу, який покликаний перевірити відповідність працівника займаній посаді. Водночас в умовах воєнного стану правове регулювання випробування зазнало певних особливостей, що впливають як на права працівників, так і на інтереси роботодавців. У зв'язку з цим актуальним є дослідження порядку та умов застосування випробувального терміну, його відповідності принципам трудового права, а також забезпечення балансу між потребами держави, роботодавців і гарантіями трудових прав працівників в умовах дії воєнного стану. Актуальність дослідження застосування випробувального терміну зумовлена запровадженням воєнного стану в Україні та прийняттям спеціального законодавства, спрямованого на забезпечення гнучкості трудових відносин. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» істотно модифікував загальні підходи до регулювання праці, зокрема розширив можливості встановлення випробування для будь-якої категорії працівників.

Випробувальний термін у трудовому праві України є факультативною умовою трудового договору, що встановлюється за угодою сторін з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається. Нормативне визначення випробування закріплене у частині першій статті 26 Кодексу законів про працю України (далі КЗпП України) [1], відповідно до якої при укладенні трудового договору може бути обумовлене випробування для оцінки професійних та ділових якостей працівника. Випробування при прийнятті на роботу є факультативною умовою трудового договору, яка традиційно вважається додатковим елементом у домовленостях між працівником і роботодавцем [1]. Також відповідно до частини першої статті 26 КЗпП України при укладенні трудового договору може бути обумовлене угодою сторін випробування з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається [1]. Це положення слід розуміти так: якщо роботодавець не володіє достатніми доказами відповідності кандидата вимогам посади, він має право встановити випробувальний термін. Його запровадження здійснюється за взаємною згодою між працівником і роботодавцем, що фіксується в умовах трудового договору. Разом із тим запровадження воєнного стану зумовило появу спеціальних норм трудового законодавства, що впливають на порядок встановлення та реалізації випробувального терміну. Зокрема, Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [2] передбачає можливість спрощеного регулювання трудових відносин, що може створювати ризики звуження трудових гарантій працівників. У зв'язку з цим особливої уваги потребує питання дотримання принципу законності та недопущення зловживань з боку роботодавців під час застосування випробування в умовах воєнного стану. Однією з істотних новел трудового законодавства в умовах воєнного стану є розширення можливостей застосування випробувального терміну під час укладення трудового договору незалежно від категорії працівника. Такий підхід сприяє підвищенню гнучкості кадрової політики роботодавців в умовах нестабільності та швидкої зміни потреб у трудових ресурсах. Разом із тим зазначені законодавчі зміни актуалізують питання подальшого аналізу їх впливу на обсяг трудових гарантій працівників та практику правозастосування [3, с. 296].

Встановлення випробування не залежить від кваліфікації та досвіду працівника. Воно створено для визначення придатності до виконання конкретної роботи. Адже адміністрація підприємства повинна бути впевнена, що наймає справді професіонала. Відповідно до ст. 26 КЗпП України випробування до певних категорій працівників не застосовується, зокрема: при прийомі на роботу в іншому регіоні, під час переведення на інше підприємство, установу або організацію особам віком до вісімнадцяти років; молодим робітникам після закінчення професійних навчально-виховних закладів; молодим спеціалістам після закінчення вищих навчальних закладів (які приймаються на роботу на підставі направлення на роботу); особам, звільненим у запас з військової чи альтернативної (невійськової) служби тощо [1].

Однак дія воєнного стану істотно змінила підхід до застосування зазначених обмежень. В умовах сьогодення та відповідно до положень Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», роботодавець має право встановлювати випробувальний термін для будь-якої категорії працівників, що фактично тимчасово нівелює перелік винятків, передбачених статтею 26 КЗпП України. Така законодавча новела зумовлена потребою оперативного забезпечення підприємств кадрами та підвищення ефективності трудового процесу в умовах воєнних викликів. Водночас розширення можливостей застосування випробувального терміну не повинно розглядатися як підстава для необґрунтованого обмеження трудових прав працівників. Зокрема, роботодавець зобов'язаний дотримуватися встановлених строків випробування, забезпечувати належні умови праці та не допускати використання випробування як інструменту прихованого звільнення або уникнення соціальних гарантій. У цьому контексті особливого значення набуває судова практика та правозастосовна діяльність, спрямована на забезпечення справедливого балансу інтересів сторін трудового договору в умовах воєнного стану.

Отже, випробувальний термін є важливим інструментом регулювання трудових відносин, який дозволяє роботодавцю перевірити відповідність працівника дорученій роботі, а працівнику – оцінити умови праці та власні можливості виконання трудових обов'язків. В умовах воєнного стану правове регулювання застосування випробування зазнало суттєвих змін, спрямованих на забезпечення гнучкості та оперативності кадрових рішень. Разом із тим розширення можливостей встановлення випробувального терміну для будь-якої категорії працівників актуалізує проблему дотримання трудових гарантій і недопущення зловживань з боку роботодавців.

У зв'язку з цим застосування випробування в умовах воєнного стану має здійснюватися з урахуванням принципів законності, справедливості та балансу інтересів сторін трудового договору, що є необхідною умовою ефективного функціонування трудових правовідносин навіть в умовах надзвичайних викликів.

1. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. №2136. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

3. Васько, Б. В., & Панчишин, О. Ю. (2025). Features of Labor Relations Under Martial Law. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*, (45), 293-299. Retrieved from <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1697>.

Андрій КОЛЯДА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Марина ЛОГІНОВА

викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін ФПФПКПНПУ
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРУДОВИХ ПРАВ МОБІЛІЗОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА ГАРАНТІЙ ЇХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОГО ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах правового режиму воєнного стану, що триває в Україні з 2022 року, інститут трудових прав зазнав докорінних змін, зумовлених необхідністю балансування між інтересами оборони держави, збереженням економічного потенціалу роботодавців та соціальним захистом військовослужбовців. Захист трудових прав мобілізованих працівників став одним із найбільш динамічних та дискусійних сегментів вітчизняного законодавства, пройшовши шлях від абсолютних гарантій збереження середнього заробітку до моделі, де основний тягар фінансового забезпечення перекладено на державний бюджет [1, с. 154].

Фундаментальною основою захисту прав мобілізованих працівників залишається стаття 119 Кодексу законів про працю України, яка імперативно закріплює гарантію збереження місця роботи і посади за працівниками, призваними на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період [2]. Ця норма є наріжним каменем трудової стабільності для захисників, оскільки забезпечує юридичну визначеність їхнього статусу – вони не звільняються, а увільняються від виконання посадових обов'язків на час служби. Однак практична реалізація цієї гарантії у 2024–2025 роках виявила низку колізійних питань, пов'язаних із реорганізацією підприємств, їх фізичним знищенням внаслідок бойових дій або тривалою відсутністю комунікації з працівником.

Ключовим моментом у зміні парадигми соціального забезпечення мобілізованих стало прийняття Закону України № 2352-IX, який набув чинності ще в липні 2022 року та скасував обов'язок роботодавця зберігати середній заробіток за мобілізованим працівником [3]. Цей законодавчий крок розділив правову спільноту та викликав значний суспільний резонанс. Науковці кафедри трудового права та права соціального забезпечення вказують, що таке рішення законодавця хоч і було непопулярним, але стало вимушеним кроком для уникнення банкрутств бізнесу, який не міг нести подвійне фінансове навантаження (виплата зарплати мобілізованому та працівнику, що його заміщує). Зміщення акценту з приватно-правового фінансування на публічно-правове (грошове забезпечення військовослужбовця з держбюджету) є логічним етапом еволюції законодавства воєнного часу.

Водночас скасування збереження середнього заробітку актуалізувало питання достатності державних гарантій. На сьогодні система соціального захисту базується на диференційованому підході до виплат. Проте виникає правова невизначеність щодо відшкодування шкоди та соціальних гарантій у разі настання негативних наслідків під час служби. Як слушно зазначають науковці Дніпровського державного університету внутрішніх справ, зокрема Логінова М. В., ефективний механізм компенсації шкоди, заподіяної воєнними діями, є невід'ємною складовою соціального захисту осіб, які постраждали від агресії, що повною мірою стосується і мобілізованих працівників [4, с. 48]. Крім того, законодавчі зміни виключили період мобілізації зі стажу роботи, що дає право на щорічну відпустку [2]. Це створює ситуацію, коли після демобілізації працівник повертається на підприємство, не маючи накопичених днів відпочинку, що вимагає вдосконалення механізмів адаптації ветеранів.

Окремий пласт проблем стосується процедури звільнення мобілізованих працівників

у разі ліквідації підприємства. За загальним правилом звільнення працівника з ініціативи роботодавця в період його перебування на військовій службі заборонено, окрім випадків повної ліквідації підприємства. Однак на практиці виникають труднощі з повідомленням таких працівників про вивільнення та проведенням остаточного розрахунку. В умовах неможливості вручення наказу особисто виникає потреба в законодавчому закріпленні спеціальних електронних процедур кадрового документообігу, які б мали належну юридичну силу та захищали права обох сторін.

Важливим аспектом соціального забезпечення є також гарантії для добровольців територіальної оборони. Тривалий час статус добровольців ДФТГ (Добровольчих формувань територіальних громад) залишався менш захищеним порівняно з мобілізованими до ЗСУ. Наразі судова практика та роз'яснення Держпраці йдуть шляхом урівняння гарантій щодо збереження місця роботи, базуючись на тому, що виконання обов'язків з тероборони є виконанням державних або громадських обов'язків [5].

Підсумовуючи аналіз правозастосовної практики та законодавчих новел останніх років, можна констатувати, що в Україні сформувалася змішана модель захисту прав мобілізованих. Трудові відносини «консервуються» на час служби (збереження посади), тоді як матеріальне забезпечення повністю переходить у площину адміністративно-військового права. Подальше вдосконалення законодавства має відбуватися через створення ефективних механізмів реінтеграції демобілізованих працівників. Позиція наукової спільноти, зокрема представників Дніпровського державного університету внутрішніх справ, чітко вказує на необхідність розробки окремого розділу в новому Трудовому кодексі, який би комплексно регулював працю та соціальні гарантії осіб, залучених до оборони держави, усуваючи існуючу фрагментарність правового регулювання.

1. Трудове право України : підручник / за заг. ред. О. М. Ярошенка. Харків : Право, 2023. 376 с.
2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин : Закон України від 01.07.2022 № 2352-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20>.
4. Логінова М. В. Правове регулювання компенсації шкоди, заподіяної воєнними діями. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2 (117). С. 46–50. URL: <https://er.dpuvs.edu.ua/handle/123456789/10188>.
5. Гарантії для працівників, які вступили до лав територіальної оборони : роз'яснення Південно-Східного міжрегіонального управління Державної служби з питань праці. URL: <https://dp.dsp.gov.ua/news>.

Карина КОНОВАЛЕНКО

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник

Михайло ФРОЛОВ

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

ЕЛЕКТРОННИЙ НОТАРІАТ І ДИСТАНЦІЙНЕ ЗАСВІДЧЕННЯ ДОКУМЕНТІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах, коли розвиваються цифрові технології та інформатизація суспільства, електронні форми обміну документами стали необхідною частиною правової та господарської діяльності. Особливо це стає важливим під час воєнного стану, коли звичайні способи взаємодії з державними органами та нотаріусами під час виконання своїх обов'язків значно ускладнюються через обмеження на рух, загрозу для безпеки громадян та об'єктів інфраструктури. Електронний нотаріат і дистанційне засвідчення документів допомагають

підтримувати неперервну роботу юридичних процедур, зменшувати ризики, час на оформлення документів, а також забезпечувати високий рівень правової безпеки та достовірності.

У сучасних умовах цифрової трансформації актуальним також є впровадження електронного нотаріату. Зараз для нашої держави це не лише ефективний інструмент модернізації нотаріальної діяльності, але й спосіб досягнення безбар'єрності даного виду послуг. Більше того, впровадження е-нотаріату нівелює можливість поставити під сумнів законність документів, оформлених нотаріусом, на відміну від практики використання застарілих методів, неперевіреної та неактуальної інформації. Можливість використання цифрових інструментів в нотаріальній діяльності сьогодні стає відповіддю на виклики пов'язані з умовами воєнного стану, ситуації знаходження майна на окупованих територіях, бойової обстановки [4, с. 60]. Впровадження цифрових технологій у роботу нотаріатів забезпечує безпечний, швидкий і доступний обіг правових дій. Сучасні онлайн-інструменти допомагають гарантувати справжність документів, зменшують ризики зловживання та сприяють стабільному функціонуванню нотаріальної системи навіть у складних ситуаціях. Технологічні зміни покращують якість послуг, забезпечують правову стабільність та здатність адаптуватися до незвичайних обставин.

Суттєвим кроком до реформування сфери нотаріату стало прийняття в першому читанні 15 лютого 2022 року законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності». Цей акт спрямований на те, щоб не лише зміцнити інститут нотаріату, але й пристосувати його до умов цифрового середовища. Він регулює впровадження системи єдиного нотаріату, що передбачає відмову від поділу нотаріусів на державних і приватних, що своєю чергою сприятиме уніфікації стандартів нотаріальної діяльності. Також пропонується розширити повноваження нотаріусів, включаючи такі функції, як реєстрація шлюбів, розірвання шлюбів, медіація та інші дії. Це зробить нотаріат більш універсальним і доступним для громадян. Крім того, документ передбачає впровадження електронної системи нотаріату, яка має забезпечити оперативність і доступність нотаріальних послуг у всіх регіонах країни [1, с. 5]. Сучасні зміни в законодавстві, що регулює нотаріальну діяльність, дають нові шанси інтегрувати професійні послуги в цифрову систему країни. Удосконалення процесів та уніфікація способів виконання роботи спеціалістів у сфері нотаріату призводять до зростання доступності та якості послуг, які отримують громадяни. Розширення функцій та використання технологій забезпечують більш гнучкий, прозорий та швидкий процес оформлення юридично важливих документів. У результаті впровадження нових рішень система стає більш стійкою, адаптованою до сучасних умов, а також краще захищає права та інтереси громадян у різних районах країни.

Водночас зауважимо, що запровадження цифрових трансформацій допоможе вирішити низку проблем, щодо організаційної та адміністративної роботи нотаріату. Так, до організаційної роботи нотаріату, яка врахує також інтереси громадян доцільно віднести:

- систематизацію електронних черг, яка дає можливість класифікувати питання, задля вирішення якого прийшов клієнт;
- автоматизацію робочого місця нотаріуса, що передбачає використання комп'ютерної програми для нотаріусів, яка орієнтована на автоматизацію документообігу в діяльності нотаріусів [3, с. 6].

Варто наголосити, що процес впровадження електронних технологій має бути виваженим і насамперед передбачати достатній захист інформації. Якщо вести мову про Е-нотаріат, то варто зазначити, що це поняття є комплексним і охоплює різні сфери професійної діяльності нотаріуса. Нині в нотаріальній діяльності досить активно використовуються можливості електронних технологій, зокрема для здійснення професійної діяльності нотаріуси мають доступ до Єдиного реєстру нотаріусів, Єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Державного реєстру актів цивільного стану громадян, Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Однак Е-нотаріат передбачає комплексне застосування електронних технологій. Зокрема, обов'язковим складником вказаного поняття є електронний реєстр нотаріальних дій [2, с. 42]. Впровадження цифрових інструментів у роботу нотаріусів потребує добре приготованої програми та забезпечення безпечної обробки інформації. Використання сучасних технологій у повному обсязі дозволяє швидко та ефективно працювати з різними державними реєстрами та системами, забезпечуючи прозорість, оперативність і якість виконання завдань. Одночасно інтеграція

таких рішень допомагає стандартизувати процеси, покращити якість наданих послуг, адаптувати роботу до сучасних умов та забезпечити захист прав осіб та компаній.

Запровадження е-нотаріату, хоч і має значний потенціал для модернізації нотаріальної системи, супроводжується низкою серйозних викликів. Одною з найбільших є проблема цифрового розриву, який особливо гостро проявляється у віддалених регіонах і серед соціально незахищених верств населення. Недостатній рівень цифрової грамотності серед клієнтів і навіть серед самих нотаріусів може ускладнити використання електронних послуг. Для подолання цього необхідно розробити програми навчання і підвищення кваліфікації для нотаріусів, а також проводити інформаційні кампанії серед населення, спрямовані на популяризацію е-нотаріату [1, с. 8].

Впровадження електронного нотаріату та дистанційного засвідчення документів під час воєнного стану – це ефективний спосіб забезпечити безперервність нотаріальних послуг, навіть якщо умови безпеки або географія ускладнюють доступ до нотаріусів. Допомога цифрових технологій дозволяє зробити документи достовірними, легітимними та виконувати їх законом, одночасно зменшуючи ризики підробки та незаконних дій. Дистанційні послуги роблять нотаріальні процедури доступнішими для громадян, підприємців та організацій, підвищують ефективність оформлення документів і інтегруються з державними реєстрами для швидкого перевірення інформації.

1. Чижиков О. О. Правові аспекти регулювання нотаріальної діяльності в умовах цифрової трансформації. Академічні візії. Випуск 38\2024. URL : <https://doi.org/10.5281/zenodo.14506910>.

2. Марченко В. М. Окремі питання впровадження в Україні системи е-нотаріату. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. № 1(30). С. 42-36. DOI : [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i1\(30\).513](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i1(30).513).

3. Красногор О. В. Інтеграція цифровізації у сфері нотаріату. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2024. № 12(1).

4. Вдовічена Л. І., Павлюк А. Ю. Адаптація нотаріальної діяльності до умов воєнного стану: нормативний аспект. Випуск № 03, 2025, частина 2. 2025. С. 57-62.

Данило КРИВЕНКОВ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Валентин ЛЮДВІК

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРИВАТНОПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Приватноправові відносини (цивільні, сімейні, підприємницькі, споживчі тощо) є «горизонтальним» виміром права: у них суб'єкти формально рівні, діють на засадах автономії волі, диспозитивності та майнової самостійності. У контексті прав людини це означає, що реальне здійснення гідності, свободи, приватності, власності та інших прав відбувається не лише у відносинах «людина-держава», а й щоденно у відносинах «людина-людина» та «людина-бізнес». Конституційна ідея про те, що права і свободи та їх гарантії визначають зміст діяльності держави, а забезпечення прав є її головним обов'язком, задає рамку для всього приватного права: держава має створювати ефективні правила, судовий захист і механізми відновлення порушених прав у приватній сфері.

Важливим є те, що права людини в приватних відносинах потребують не лише «невтручання» держави, а й позитивних гарантій: законодавець встановлює стандарти

поведінки приватних осіб, а суди забезпечують їх застосування. Саме тому конституційна гарантія судового захисту (право оскаржувати рішення/дії/бездіяльність, що порушують права) має безпосереднє значення для приватноправових спорів: вона легітимізує звернення до суду як універсальний механізм відновлення як майнових, так і немайнових прав. Додатково практика Конституційного Суду підкреслює, що механізм судового захисту має бути «дієвим», а відмова судів у доступі до правосуддя може призвести до порушення конституційного права на захист.

На рівні Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) «мостом» між приватним правом і правами людини виступає інститут захисту цивільних прав та інтересів. По-перше, ЦК України прямо закріплює право кожної особи на захист свого цивільного права у разі порушення/невизнання/оспорювання та на захист законного інтересу. По-друге, кодекс встановлює відкритий перелік способів захисту (визнання права, припинення порушення, відновлення становища, примусове виконання обов'язку в натурі, відшкодування збитків, компенсація моральної шкоди тощо), що дозволяє суду підбирати інструмент, адекватний конкретному порушенню прав людини у приватній сфері (наприклад, зобов'язати видалити незаконно поширену інформацію, спростувати недостовірні відомості, стягнути моральну шкоду) [2].

Особливо показовим є захист особистих немайнових прав як «ядра» приватного виміру прав людини. ЦК України [4] відносить до таких прав, зокрема, право на повагу до гідності та честі, на недоторканність приватного і сімейного життя, таємницю кореспонденції, недоторканність житла, свободу пересування тощо. У практичному вимірі це трансформується у приватноправові вимоги: про заборону поширення конфіденційних відомостей, про захист честі, гідності та ділової репутації, про припинення втручання в приватність, про компенсацію моральної шкоди. Таким чином, приватне право виконує не лише «регулятивну», а й правозахисну функцію, забезпечуючи відновлення порушеної немайнової сфери особи через цивільно-правові засоби.

Окремий блок становить право на приватність і захист персональних даних. Конституційна заборона втручання в особисте і сімейне життя та обмеження щодо збирання/зберігання/використання/поширення конфіденційної інформації без згоди особи створюють стандарт, який потім деталізується у спеціальному законодавстві про персональні дані. У приватноправових відносинах це проявляється у зобов'язаннях бізнесу й інших приватних суб'єктів: обробляти дані на законних підставах, мінімізувати обсяг даних, забезпечувати їхню безпеку, надавати особі контроль над її даними (доступ, виправлення, видалення тощо – залежно від конкретних процедур). Якщо ці стандарти порушуються (витік даних, незаконна передача третім особам, «публікація» чутливих даних), приватноправові механізми (припинення порушення, відшкодування шкоди, моральна шкода, судова заборона певних дій) стають практичним інструментом реалізації права людини на приватність [1, с. 93].

Важливою є й охорона права власності як фундаментальної складової приватної автономії. Конституція гарантує можливість володіти, користуватися і розпоряджатися власністю та забороняє протиправне позбавлення права власності. У приватноправових відносинах це означає: пріоритет виндикаційних/негаторних та інших речово-правових способів захисту (повернення майна, усунення перешкод у користуванні); договірні механізми захисту (належне виконання, забезпечення зобов'язань, недійсність правочинів, реституція); деліктні механізми (відшкодування шкоди). При цьому конституційна позиція, що «власність не лише гарантує права, а й зобов'язує» (використання власності не повинно шкодити правам і гідності інших осіб), показує баланс прав людини у приватній сфері: реалізуючи своє право власності, особа не може порушувати права інших [3, с. 57].

Отже, приватноправові відносини у контексті захисту прав людини – це не «другорядна» сфера, а практичний простір реалізації прав: через норми Конституції про гідність, приватність, власність і судовий захист, через конструкції ЦК України про право на захист та способи захисту, а також через стандарти ЄСПЛ щодо приватного життя й ефективності захисту. У сумі це формує модель, у якій права людини «працюють» у цивільному обороті: запобігають зловживанням, відновлюють порушені права і встановлюють баланс свободи однієї особи з правами іншої.

1. Бова Є. Ю., Материнко М. О. Сучасні виклики та трансформації міжнародного приватного права: вплив на правове регулювання в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право 5.92. 2025. С. 90-95.

2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. і доп.). URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

3. Маковій В. П. Трансформація приватних відносин крізь призму публічного інтересу в умовах воєнного стану. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Кропивницький, 18 жовт. 2024 р.). Кропивницький : ДонДУВС, 2024. С. 35–37.

4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV (зі змін. і доп.). URL: https://protocol.ua/ua/tsivilnyi_kodeks_ukraini/.

Вікторія КУЗЬМИЧ

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Владислав САКСОНОВ

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

ННІ права та інноваційної освіти

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сучасні трансформаційні процеси у сфері правосуддя значною мірою зумовлені як загальносвітовими тенденціями цифровізації, так і специфічними викликами, з якими стикається Україна у зв'язку із повномасштабною війною. У цих умовах електронне судочинство постає не лише як інструмент підвищення ефективності судової системи, а й як критично важливий механізм забезпечення доступу до правосуддя в надзвичайних обставинах.

Запровадження цифрових технологій у судовій сфері було актуальним ще до початку воєнних дій, однак війна суттєво прискорила ці процеси, одночасно загостривши низку системних проблем. Обмежений доступ до судів у зоні бойових дій, необхідність забезпечення безпеки учасників процесу, збої в роботі інфраструктури та кіберзагрози – усе це вимагає перегляду традиційних підходів до реалізації правосуддя.

Як зазначає, Олександр Берназюк – «...електронне судочинство є комплексним поняттям, яке означає особливу форму організації судової влади, що заснована на застосуванні цифрових технологій та спрямована на підвищення ефективності, досягнення оперативності, забезпечення доступності правосуддя, а також автоматизацію деяких внутрішньо-управлінських та зовнішньо-управлінських процесів із метою забезпечення реалізації своєї головної функції – здійснення правосуддя на засадах верховенства права, справедливості, відкритості та прозорості, доступності тощо» [1].

З початком повномасштабної війни в Україні електронне урядування зіткнулося зі значними викликами, які вимагали адаптації до нових умов. Воєнний стан змусив обмежити доступ до низки державних реєстрів та вебресурсів для забезпечення їхньої безпеки й захисту від кібератак. Основні обмеження стосувалися: 1) державних реєстрів: доступ до Єдиного державного реєстру та Державного реєстру речових прав на нерухоме майно було суттєво обмежено, що ускладнило виконання багатьох адміністративних і юридичних процедур, зокрема операцій на ринку нерухомості; 2) вебсайтів державних органів: деякі офіційні вебресурси, наприклад сайт Державної казначейської служби України, були тимчасово закриті або функціонували з обмеженнями для захисту даних; 3) судових рішень: доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень було закрито для загального доступу 24 лютого 2022 р. задля захисту інформації від потенційних кібератак і приховування чутливих даних [2, с. 246–247].

Слід зауважити, що для роботи в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі (далі – ЄСІТС) необхідний чинний кваліфікований електронний підпис, який використовується для реєстрації в системі (п. 4.2 Інструкції з використання підсистеми «Електронний кабінет» ЄСІТС; п. 4.2 Інструкції користувача підсистеми «Електронний суд»

ЄСІТС) та підписання електронних документів і їхніх додатків (п. 2.4, п. 2.6 Інструкції користувача підсистеми «Електронний суд» ЄСІТС).

Користувачі підсистеми «Електронний суд» мають можливість додавати до документів файли, такі як зображення чи відеофайли (п. 2.5 Інструкції користувача підсистеми «Електронний суд» ЄСІТС). Технічні вимоги до формату, розміру та інших характеристик електронних документів і додатків зазначено в інформаційних і спливаючих вікнах відповідних розділів «Електронного суду» (п. 2.5 Інструкції користувача підсистеми «Електронний суд» ЄСІТС). Водночас існує потреба в розширенні асортименту шаблонів процесуальних документів і вдосконаленні інструментів для редагування текстів та створення документів у межах електронного кабінету [3; 4].

Незважаючи на прийняття низки законодавчих актів, спрямованих на вдосконалення роботи «Електронного суду» в Україні, у процесі впровадження цієї системи виникають певні труднощі. Найпоширенішою проблемою є порушення процесуальних строків подання документів, що може бути спричинено недбалістю юристів чи адвокатів або браком досвіду у звичайних громадян. Для осіб, які подають документи вперше, необхідно виконати кілька попередніх кроків. По-перше, створити та налаштувати обліковий запис, отримавши відповідний пароль. По-друге, привести процесуальні документи до формату, затвердженого судом. По-третє, прикріпити необхідні документи та надіслати їх на відповідний сервер. Ці дії вимагають часу і можуть бути складними для пересічних громадян.

Серед ключових позитивних змін у сфері цифровізації державних послуг варто відзначити сервіси, що надаються через платформи «Дія» та «єДопомога». На сьогодні громадяни мають можливість: отримати статус внутрішньо переміщеної особи шляхом подання заяви на порталі «Дія» та оформити відповідні соціальні виплати; повідомити про пошкодження майна внаслідок збройної агресії РФ; користуватися у застосунку «Дія» цифровими копіями документів, які засвідчують особу, навіть якщо ці документи не є біометричними. Це стосується, зокрема, правостановлюючих документів на транспортні засоби, страхових полісів та COVID-сертифікатів; застосовувати е-паспорт та е-паспорт для виїзду за кордон, розміщені у застосунку «Дія», для ідентифікації особи на території України [5].

Впровадження цифровізації та активне використання інформаційно-комунікаційних технологій потребує нових підходів, зокрема посиленої уваги до таких правових цінностей, як прозорість, доступність і підзвітність, які мають бути реалізовані за допомогою цих технологій. Електронне судочинство забезпечує доступ до судових рішень, інформації про суди, суддів, учасників судового процесу та інших даних, що сприяє утвердженню прозорості й підзвітності в судовій системі та є важливим для практичного забезпечення принципу доступності судів. На думку науковців, розвиток електронних інструментів правосуддя створює основу для дотримання принципів відкритості та гласності в діяльності судів. У свою чергу, гласність і відкритість є ключовими умовами для забезпечення прозорості здійснення правосуддя.

В умовах воєнного стану електронне судочинство набуло особливого значення як інструмент забезпечення доступу до правосуддя, модернізації та підвищення ефективності судової системи. Цифровізація стала відповіддю не лише на загальносвітові тенденції, а й на виклики, зумовлені повномасштабною війною: обмежений доступ до судів у зонах бойових дій, кіберзагрози, технічні збої та необхідність гарантувати безпеку учасників процесу. Разом із тим, залишаються проблеми, пов'язані зі складністю використання електронних сервісів, недосконалістю технічних рішень і нормативної бази, а також ризиком порушення процесуальних строків. Для подолання цих бар'єрів потрібне вдосконалення цифрових інструментів, посилення кібербезпеки та підвищення рівня цифрової грамотності громадян. Отже, електронне судочинство в Україні постає не лише як вимога часу, а як стратегічний напрям розвитку правосуддя, що забезпечує його доступність, прозорість і стійкість навіть в умовах воєнних викликів.

1. Берназюк О. О. Цифрові технології у праві: тенденції та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 (081 – Право). Ужгород, 2021. URL : <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/33609558> c.

2. Болдуєв М. В., Болдуєва О. В., Ісіков С. М. Стан та перспективи розвитку електронного урядування в публічному управлінні України. *Економічний вісник*. 2020. № 3. С. 118–125. URL : https://ev.nmu.org.ua/docs/2020/3/EV20203_118-125.pdf.

3. Інструкція з використання підсистеми «Електронний кабінет» Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Затверджена наказом ДП «ЦСС» від 22 вересня 2021 р.

№ 74-ОД. URL : https://wiki.court.gov.ua/images/c/cc/Інструкція_користувача_Електронного_кабінету_ЄСІТС.pdf.

4. Інструкція користувача підсистеми «Електронний суд» Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Затверджена наказом ДП «ЦСС» від 22 вересня 2021 р. № 74-ОД. URL : https://wiki.court.gov.ua/images/e/e4/Інструкція_користувача_Електронного_суду_ЄСІТС.pdf.

5. Белікова М. А. Вплив воєнного стану на розвиток електронного урядування в Україні. *Наукові перспективи. Серія : Право*. 2022. № 8 (26). С. 243–251.

Вадим МАЦКЕВИЧ

курсант факультету
підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України

Науковий керівник:

Микола ПОЖИДАЄВ

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Приватно-правові відносини є фундаментальною складовою правової системи демократичної держави, оскільки саме в межах цих відносин реалізується більшість основоположних прав і свобод людини. Йдеться насамперед про майнові та особисті немайнові відносини між юридично рівними суб'єктами, що ґрунтуються на автономії волі, диспозитивності та свободі договору. У сучасних умовах, з урахуванням євроінтеграційних процесів та розвитку стандартів прав людини, приватне право дедалі частіше розглядається не лише як сфера регулювання інтересів приватних осіб, а й як інструмент ефективного захисту прав людини.

Конституційно-правове підґрунтя захисту прав людини у приватно-правових відносинах закріплене передусім у Конституції України. Так, стаття 3 Основного Закону проголошує людину, її життя, честь, гідність і безпеку найвищою соціальною цінністю, а діяльність держави спрямовується на утвердження та забезпечення прав і свобод людини. Ця норма має пряму дію і поширюється не лише на публічно-правові, а й на приватно-правові відносини, оскільки держава зобов'язана створити ефективний механізм захисту прав особи від порушень з боку інших приватних суб'єктів [1].

Цивільний кодекс України відіграє ключову роль у забезпеченні прав людини в приватно-правовій сфері. Уже в статті 1 ЦК України [2] закріплено, що цивільне законодавство регулює особисті немайнові та майнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні та майновій самостійності учасників. Особливе значення має стаття 3 ЦК України, яка визначає загальні засади цивільного законодавства, зокрема справедливість, добросовісність та розумність. Застосування цих принципів дозволяє судам і іншим органам тлумачити норми приватного права крізь призму захисту прав людини, навіть у випадках прогалин або колізій законодавства.

Значний масив норм Цивільного кодексу безпосередньо спрямований на охорону особистих немайнових прав фізичної особи. Зокрема, глава 3 ЦК України закріплює право на життя, на повагу до гідності та честі, на недоторканність ділової репутації, на особисте та сімейне життя, на таємницю листування та захист персональних даних. У контексті прав людини важливим є те, що ці права мають абсолютний характер, а отже, кожна особа зобов'язана утримуватися від їх порушення, незалежно від наявності договірних відносин. Особливу увагу в сучасних умовах привертає захист прав людини у договірних приватно-правових відносинах. Принцип свободи договору, закріплений у статті 627 ЦК України, не є абсолютним і обмежується необхідністю дотримання прав та законних інтересів іншої сторони. Законодавець прямо забороняє умови договору, які порушують вимоги закону, моральні засади суспільства або

ставлять особу у вкрай невідгідне становище. Такий підхід узгоджується з концепцією «соціалізації» приватного права, відповідно до якої економічно сильніша сторона не може зловживати своєю перевагою на шкоду фундаментальним правам людини [3, с. 718].

Захист прав людини у приватно-правових відносинах також реалізується через інститут цивільно-правової відповідальності. Відповідно до статті 16 ЦК України кожна особа має право на судовий захист свого цивільного права або інтересу, зокрема шляхом відшкодування майнової та моральної шкоди. Інститут відшкодування моральної шкоди є особливо важливим у контексті прав людини, оскільки дозволяє компенсувати нематеріальні втрати, пов'язані з приниженням честі, гідності, порушенням приватного життя або незаконним втручанням у особисту сферу [4, с. 486].

Варто також підкреслити вплив практики Європейського суду з прав людини на розвиток приватно-правових відносин в Україні. Хоча Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод традиційно асоціюється з публічно-правовими відносинами, Суд послідовно визнає позитивні зобов'язання держави щодо захисту прав людини у відносинах між приватними особами. Це означає, що держава повинна забезпечити ефективні правові засоби для запобігання порушенням прав людини з боку інших приватних суб'єктів, у тому числі шляхом належного цивільно-правового регулювання та судового захисту.

Отже, приватно-правові відносини у контексті захисту прав людини набувають комплексного та міждисциплінарного характеру. Вони поєднують у собі принципи приватного права з конституційними та міжнародними стандартами прав людини, що дозволяє забезпечити реальну, а не декларативну охорону прав особи. Ефективність такого захисту залежить не лише від формального закріплення відповідних норм, а й від їх практичного застосування судами з урахуванням принципів справедливості, пропорційності та верховенства права.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV (зі змін і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

3. Марцафей А. С. Приватно-правові відносини у контексті захисту прав людини. Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти. 2023. С. 718-719.

4. Ципа С. Актуальні питання захисту прав потерпілого в умовах воєнного стану в Україні. Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану. 2024. С. 486.

Єлизавета НІКІТИНА

студентка гуманітарно-правового
факультету

Науковий керівник:

Алла ГОРДЕЮК

доцент кафедри права
гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного
університету «ХАІ»
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ У СФЕРІ КІБЕРОБОРОНИ: ПРАВОВІ РИЗИКИ ТА ЗАПОБІЖНИКИ

Інтеграція кіберпростору у систему національної оборони обумовлює необхідність перегляду правових підходів до регулювання відносин у сфері військових технологій. У зв'язку з використанням програмного забезпечення, алгоритмів і баз даних військового призначення постає питання визначення правового режиму інтелектуальної власності та меж її охорони з огляду на інтереси національної безпеки.

Першочергово, потрібно визначити саме поняття кібероборони, яке міститься у ЗУ «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Відповідно до ст. 1 ч. 1 п. 10 цього Закону, кібероборона являє собою сукупність політичних, економічних, соціальних,

військових, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових та інших заходів, які здійснюються в кіберпросторі та спрямовані на забезпечення захисту суверенітету та обороноздатності держави, запобігання виникненню збройного конфлікту та відсічі збройній агресії [1].

Такий підхід логічно корелює з преамбулою ЗУ «Про національну безпеку України», де визначено його спрямованість на «...основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз». Окремі положення закону кореспондують із державною інноваційною політикою, без якої неможливо забезпечити ефективність оборонно-промислового комплексу та задоволення потреб сектору безпеки й оборони. І це зумовлює необхідність забезпечення відповідності державної інноваційної політики з розвитком інтелектуальної власності (далі – ІВ), що нині недостатньо узгоджена з національними інтересами, зокрема у сферах оборонно-промислового комплексу, кібербезпеки та захисту критичної інфраструктури [2; 3].

У практичній площині питання правової охорони ІВ у сфері кібероборони стосується насамперед, програмного забезпечення, яке охоплює комп'ютерні програми, вебсайти, мобільні додатки та дистрибутиви. Основним правовим забезпеченням охорони є авторське право як правове підґрунття, що доповнюється режимом комерційної таємниці. Додатково застосовуються договори про нерозголошення та депонування коду, що посилюють правову охорону у сфері кібероборони [4].

В українському законодавстві комп'ютерні програми та бази даних визнаються об'єктами права ІВ і охороняються як твори у сфері авторського права (ст. 6 ЗУ «Про авторське право і суміжні права»), що забезпечує розробникам та власникам як особисті немайнові права, так і виключні майнові права, а також їх захист від неправомірного використання чи копіювання [6].

Бази даних є стратегічним цифровим ресурсом для зберігання та обробки критичної інформації. Станом на сьогодні вони можуть охоронятися як об'єкти авторського права або за правом *sui generis*, що виникає щодо об'єкта, згенерованого комп'ютерною програмою, який відрізняється від подібних та утворений у результаті її функціонування без безпосередньої участі фізичної особи (ч. 1 ст. 33 ЗУ «Про авторське право і суміжні права»). Відповідно до ст. 433 ЦКУ, компіляції даних (бази даних) є об'єктом авторського права, якщо вони за добром або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності [5; 6].

Слід зазначити, що режим правової охорони баз даних у військових розробках залишається дискусійним через відсутність спеціальних правил для секретних оборонних даних (зокрема, баз розвідки чи кіберзагроз), що ускладнює їх реєстрацію та потребує застосування альтернативних механізмів, а саме договорів про нерозголошення, ліцензійних угод із пріоритетом держави, та закріплення переходу майнових прав у трудових контрактах.

Щодо проблем правового режиму авторських і суміжних прав у військових ІТ-рішеннях в Україні, то вони зумовлені конфліктом між необхідністю захисту національної безпеки та стандартними процедурами реєстрації інтелектуальної власності, де розкриття деталей софту для дронів, систем кіберзахисту через патентування чи депонування створює ризик передання інформації ворогу, тому в такому випадку застосовується режим комерційної таємниці замість публічної реєстрації, але це ускладнює монетизацію та судовий захист, особливо для технологій подвійного призначення, обмежених ЗУ «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [7].

До 2025 р. майнові права на розробки Збройних Сил України (далі – ЗСУ) автоматично переходили державі без винагороди авторам-військовослужбовцям, що стримувало розвиток інновацій у секторі військових технологій. Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку з проходженням військової служби» врегулювало це питання, закріпивши у ст. 43-2 ЗУ «Про військовий обов'язок і військову службу», норму про те, що первинним суб'єктом особистих немайнових прав інтелектуальної власності є військовослужбовець. Зокрема майнові права переходять державі в особі уповноважених органів, що забезпечує централізований контроль над результатами у сфері військових інновацій та формує правові механізми їх використання [8].

На рівні ЄС формується окрема кібероборонна політика, оскільки кібератаки інтегровані в гібридні стратегії дестабілізації економіки, суспільства та демократичних

процесів. Кіберпростір визнано сферою військових операцій у 2018 році, а «Військове бачення щодо кіберпростору» 2021 року інтегрує його у Спільну політику безпеки та оборони [10]. У контексті захисту критичних даних Директива 96/9/ЄС про правовий захист баз даних запроваджує режим охорони. Відповідно до ст. 7, розробник має виключне право протидіяти вилученню та/або повторному використанню істотної частини бази даних, тоді як ст. 8–9 передбачають пропорційні обмеження, зокрема винятки для незначних витягів, наукових досліджень, держбезпеки та судочинства [9]. Таким чином, кіберзахист є національною прерогативою у країнах ЄС.

Перспективи розвитку ІВ у сфері кібероборони в Україні полягають у створенні дієвого економіко-правового механізму, який поєднує захист прав авторів із стимулюванням інновацій. Комерціалізація об'єктів ІВ через прибуток чи роялті може стати важливим мотиватором для розробників, проте нинішні бюджетні обмеження стримують використання спеціальних фондів оборонно-промислового комплексу. Усунення цих бар'єрів дозволить спрямовувати кошти на патентні дослідження, підтримання чинності охоронних документів, винагороди авторам службових розробок та реєстрацію нових об'єктів ІВ в Україні й за кордоном. Формування такої системи має ґрунтуватися на інноваційності, стратегічному управлінні та інтеграції результатів науково-технічної діяльності у практику кібероборони. Тому розвиток прав інтелектуальної власності у сфері кібероборони має стати ключовим чинником зміцнення обороноздатності держави та забезпечення її стійкості перед зовнішніми загрозами [10].

Більш того, вдосконалення кібероборони України побудоване на міжнародній кооперації та обміні технологіями, що реалізується через програми UNITE – Brave NATO (запущена 25 листопада 2025 р.) та JATEC (створений 17 лютого 2025 р.). UNITE забезпечує гранти для спільних проєктів Україна–НАТО з протидії БПЛА, SIGINT та навігації в РЕБ, залучаючи українські компанії, такі як Brave1 до випробувань для оперативної сумісності. JATEC інтегрує українську експертизу в аналіз російсько-української війни, розробку AI-моделей проти повітряних загроз та FPV-дронів, посилюючи обороноздатність і взаємосумісність з Альянсом [14; 11]. Паралельно формується спеціалізований правовий механізм охорони військових інновацій, зокрема Міністерство оборони створило відділ ІВ у ЗСУ для реєстрації розробок у координації з Головним управлінням військової юстиції та УКРНОІВІ для забезпечення процесу подання заяв на винаходи, корисні моделі чи авторські права на програмне забезпечення оборонного призначення, через механізм «Єдиного вікна» забезпечує конфіденційну реєстрацію об'єктів ІВ оборонного призначення та їх впровадження у виробництво [12].

З урахуванням наведеного вище слід зазначити, що інтелектуальна власність у сфері кібероборони є стратегічним ресурсом для національної безпеки та розвитку військових технологій. Вона формує правову основу для використання програмного забезпечення та баз даних у військових технологіях, забезпечуючи їхню роль у протидії сучасним загрозам. Водночас чинне регулювання залишається неповним у тих аспектах, які стосуються секретних оборонних даних та специфіки військових інновацій. Саме ці прогалини створюють ризики витоку критичної інформації та ускладнюють ефективну комерціалізацію і відповідно правовий захист розробок. Тому створення ефективної системи охорони інтелектуальної власності можливе через вдосконалення законодавства та впровадження спеціальних режимів, що відкриває шлях до розвитку військових інновацій і підвищення обороноспроможності держави.

1. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 № 2163-VIII. Редакція від 19.10.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.

2. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. Редакція від 24.01.2026. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

3. Бутнік-Сіверський О. Б., Петренко В. О. Захист прав інтелектуальної власності у сфері національної безпеки і оборони України. 2024 URL : <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/311548/302723>.

4. Пономаренко М. В. Інтелектуальна власність у сфері програмного забезпечення. 2021. URL : 662-Текст статті-1267-1-10-20220915 (1).pdf.

5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Редакція від 01.02.2026 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2312>.

6. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.01.2022 № 2811-IX. Редакція від 12.12.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n298>.

7. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання Закон України від 20.02.2003

№ 549-IV. Редакція від 05.10.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15#Text>.

8. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку з проходженням військової служби» від 21.08.2025 № 4585-IX URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4585-20#Text>.

9. Директива 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» від 11.03.1996. Редакція від 06.06.2019. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_241#Text.

10. Бутнік-Сіверський О. Б., Петренко В. О. Захист прав інтелектуальної власності у сфері національної безпеки і оборони України. 2024 URL : <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/311548/302723>.

11. Спільний центр Україна-НАТО з аналізу, підготовки та освіти (JATEC) – перший рік роботи. 2025. URL : <https://mod.gov.ua/news/spilnij-czentr-ukrayina-nato-z-analizu-pidgotovki-ta-osviti-jatec-pershij-rik-roboti>.

12. АОЗ «Єдине вікно» для виробників і постачальників оборонної продукції. 2025. URL : <https://jur-gazeta.com/golovna/aoz-zapuskac-edine-vikno-dlya-virobnikiv-i-postachalnikov-oboronnoyo-produkciyi.html>.

13. Joint communication to the European Parliament and the Council EU Policy on Cyber Defence. Brussels, 2022. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022JC0049>.

14. NATO and Ukraine announce new joint-initiative to accelerate defence innovation: UNITE – Brave NATO. 2025 URL : <https://www.nato.int/en/news-and-events/articles/news/2025/11/26/nato-and-ukraine-announce-new-joint-initiative-to-accelerate-defence-innovation-unite-brave-nato>.

Олена НОВАК

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Владислав САКСОНОВ

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

ННІ права та інноваційної освіти

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

ІНТЕГРАЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ СУДДІВ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Сьогодні ми спостерігається швидкий прогрес у сфері передових технологій – інноваційних розробок, що суттєво вдосконалюють наявні процеси та відкривають нові перспективи для людського життя. До таких технологій належать цифровізація – процес впровадження цифрових інструментів у різноманітні аспекти повсякденності з метою оптимізації операцій, зростання ефективності та посилення взаємодії, а також штучний інтелект (далі по тексті – ШІ), який забезпечує користувачам миттєвий доступ до інформації, автоматизацію завдань будь-якої складності тощо.

Дослідження зазначеної проблематики надає правникам можливість орієнтуватися в розвитку сучасних технологій та застосовувати отримані знання у подальшій юридичній практиці. Особливого значення це питання набуває на тлі активного впровадження ШІ в юридичну сферу, що трансформує традиційні підходи до здійснення правосуддя.

Серед переваг використання штучного інтелекту слід виділити автоматизацію рутинних операцій, а також підвищення якості аналізу даних та прискорення обробки інформації. Водночас, разом із цими плюсами, постають серйозні ризики, пов'язані з точністю та обґрунтованістю судових рішень, питаннями безпеки даних та етичними аспектами застосування таких систем.

Найпоширенішими та найактуальнішими інструментами штучного інтелекту на сьогодні є ChatGPT, Google Gemini, Microsoft Copilot, Grok, DeepSeek та низка інших подібних систем.

Поняття «інтелект» визначається як обчислювальна складова здатності досягати поставлених цілей у навколишньому світі. Різні форми та рівні інтелекту притаманні людям,

багатьом видам тварин, а також окремим машинам [1, с. 8]. Відповідно, штучний інтелект є одним із проявів такого інтелекту.

Загалом штучний інтелект (ШІ, англ. artificial intelligence, AI) – це здатність комп'ютерних систем виконувати широкий спектр завдань (генерація текстів, аналіз даних, створення таблиць, діаграм, зображень чи відеоматеріалів, розв'язання математичних задач, порівняння тощо) на рівні, близькому до людського розуму, а в окремих аспектах – рівному або навіть такому, що перевищує можливості людини.

У своїй науковій праці Ю. Тюрє вказує, що перше класичне визначення терміна «штучний інтелект», яке у 1956 році запропонував і ввів у науковий обіг професор Дартмутського коледжу Джон МакКарті (John McCarthy), звучить так: «штучний інтелект – це наука й інженерія створення інтелектуальних машин, особливо інтелектуальних комп'ютерних програм» [2, с. 55].

Слід зауважити, що штучний інтелект існує в кількох формах. Як зазначає О. Кармаза, дослідники розрізняють такі його види: слабкий штучний інтелект (Weak Artificial Intelligence, WAI), сильний штучний інтелект (Strong Artificial Intelligence, SAI) та штучний суперінтелект (Artificial Superintelligence, ASI), який значно перевищує найкращий людський розум практично в усіх сферах – від наукової творчості, загальної мудрості до соціальних навичок [3, с. 15].

Далі проведемо аналіз сучасного стану використання штучного інтелекту в суддівській діяльності.

Зокрема, Я. Берназюк як суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, досліджуючи тему «Штучний інтелект у правосудді: виклики алгоритмічних помилок і гарантії справедливого процесу», виокремлює такі сфери застосування ШІ суддями у професійній діяльності: пошук судової практики та законодавства; підготовка проєктів документів; аналіз великих масивів текстів. Однак частина респондентів зазначила такі проблеми: неточність у відповідях, помилки в цитатах і ризик надмірної довіри до інформації, наданої штучним інтелектом [4, с. 9].

Так, можна погодитися з думкою Ж. В. Удовенко та Н. В. Руденко, які, аналізуючи переваги й недоліки впровадження технологій штучного інтелекту в систему правосуддя України, виокремили позитивні та негативні аспекти їх використання суддями. До позитивних аспектів автори відносять: можливість використання ШІ як додаткового інструменту для ухвалення об'єктивних рішень, що не залежать від емоційного стану чи здоров'я судді; значне прискорення розгляду справ [5, с. 255]. Серед негативних аспектів зазначаються: загроза порушення фундаментальних прав людини; відсутність емпатії в систем штучного інтелекту; інші пов'язані ризики [5, с. 256].

Отже, підсумовуючи вищевикладений матеріал доречно акцентувати на такому. Швидкий розвиток технологій штучного інтелекту та цифровізації кардинально змінює юридичну професію й систему правосуддя України. Сучасні інструменти ШІ (ChatGPT, Google Gemini, Microsoft Copilot, Grok, DeepSeek та ін.) уже активно використовуються суддями для пошуку судової практики й законодавства, підготовки проєктів процесуальних документів, аналізу великих масивів текстів, що дозволяє суттєво прискорити розгляд справ та знизити вплив людського фактору (емоційного стану, втоми чи стану здоров'я) на об'єктивність рішення.

Водночас, впровадження ШІ в суддівську діяльність породжує серйозні виклики. Поряд із незаперечними перевагами (автоматизація рутини, швидкість, підвищення якості аналізу) існують суттєві ризики: неточність і помилковість відповідей ШІ, помилки в цитуванні нормативних актів, ризик надмірної довіри суддів до алгоритмів, загроза порушення фундаментальних прав людини, відсутність емпатії та неможливість врахування соціально-етичних нюансів, притаманних людському судженню.

Таким чином, штучний інтелект у правосудді України має розглядатися виключно як потужний допоміжний інструмент, а не заміна професійного суддівського розсуду. Подальший розвиток його застосування можливий лише за умови створення надійних механізмів верифікації результатів ШІ, чіткого нормативного регулювання, постійного навчання суддів критичному використанню таких технологій та збереження людини як кінцевого суб'єкта ухвалення судового рішення.

1. Звенігородський О. С., Зінченко О. В., Чичкарьов Є. А., Кисіль Т. М. Штучний інтелект. Вступний курс: Навчальний посібник. Київ: ДУТ, 2022. 193 с.

2. Тюрє Ю. І. Аналіз філософсько-правових підходів до визначення поняття «штучний інтелект». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2022. № 56.

С. 54–58.

3. Кармаза О. Використання видів (форм) штучного інтелекту в нотаріальному процесі України: проблеми та шляхи вирішення. Щомісячний науково-практичний юридичний журнал: «Підприємництво, господарство і право». 2021. № 3. С. 13–18.

4. Берназюк Ян Штучний інтелект у правосудді: виклики алгоритмічних помилок і гарантії справедливого процесу : презентація 3 жовтня 2025 / Ян Берназюк, суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, д-р юрид. наук, проф. Київ : Національна школа суддів України. 25 с.

5. Удовенко Ж. В., Руденко Н. В. Переваги та недоліки впровадження системи штучного інтелекту у правосуддя України. *Актуальні питання у сучасній науці*. Серія: «Історія та археологія», «Державне управління», «Економіка», «Педагогіка», «Техніка», «Право». 2023. № 4 (10). С. 252–263.

Влада ОЛИЗЬКО

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Владислав САКСОНОВ

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В УКРАЇНІ ТА ЗНАЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОВІРЧИХ ПОСЛУГ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЦИФРОВОЇ БЕЗПЕКИ

Цифрова трансформація суспільства вимагає впровадження нових технологій у сфері документообігу та інформаційної безпеки. Електронний документообіг став ключовим елементом цифровізації державного управління, бізнес-процесів і правових відносин в Україні. Його метою є спрощення обміну документами, підвищення швидкості ділових операцій та зменшення адміністративних витрат, водночас із забезпеченням юридичної значущості й захисту даних.

Поняття електронного документообігу визначено у Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг». Відповідно до статті 5 цього закону «електронний документ є документом, у якому інформація зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити». Його юридична сила не може бути заперечена виключно через електронну форму [1]. Отже, електронний документ прирівнюється до паперового аналога, якщо він підписаний кваліфікованим електронним підписом.

Сучасний електронний документообіг в Україні ґрунтується на використанні електронних довірчих послуг, визначених Законом України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [2]. Цей закон імплементує положення Регламенту (ЄС) № 910/2014 (eIDAS), гармонізуючи національне законодавство з європейськими стандартами у сфері електронної ідентифікації та підпису.

До основних електронних довірчих послуг належать: створення, перевірка та зберігання електронного підпису, електронної печатки, електронної позначки часу, електронного рекомендованого доставлення та сертифікації автентичності вебсайтів. В нашій державі функції нагляду за надавачами таких послуг здійснює Міністерство цифрової трансформації України, що забезпечує формування єдиного простору електронної ідентифікації та автентифікації.

Особливого значення електронний документообіг набув під час воєнного стану, коли багато державних і приватних структур перейшли на дистанційний формат роботи. Системи «Вчасно», «М.Е.Дос», «Paperless», «DealHub» та державний застосунок «Дія» забезпечують можливість підписання, обміну та зберігання електронних документів з найвищим рівнем захисту. Такі інструменти дозволили підприємствам і державним установам продовжувати

безперебійне функціонування навіть в умовах обмеженого доступу до фізичних офісів [3].

Електронні довірчі послуги, зокрема кваліфікований електронний підпис (далі – КЕП), гарантують юридичну достовірність документів і забезпечують ідентифікацію підписувача. Згідно з положеннями Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» КЕП має саму юридичну силу, і власноручний підпис, і може використовуватися для підписання будь-яких документів – від договорів до звітів перед контролюючими органами [2]. Це відкриває можливості для повної автоматизації документообігу в бізнесі та державному секторі.

Разом із тим, активне впровадження електронного документообігу породжує нові виклики, зокрема в сфері кібербезпеки, захисту персональних даних і надійності систем зберігання інформації. Хакерські атаки, витoki інформації та фішингові загрози стають серйозним ризиком для державних електронних систем і бізнес-платформ. Тому держава має приділяти особливу увагу створенню ефективної системи моніторингу кіберзагроз і забезпеченню безпеки надавачів електронних довірчих послуг [4].

З метою підвищення рівня безпеки електронного документообігу запроваджено багатофакторну аутентифікацію користувачів, криптографічний захист даних і сертифікацію центрів обслуговування ключів. Також у 2024 році Мінцифри ініціювало проєкт Digital Trust Infrastructure, що має на меті створення єдиної державної системи електронної автентифікації, інтегрованої з «Дія ID» [5].

Таким чином, розвиток електронного документообігу та електронних довірчих послуг в Україні є невід’ємною складовою цифрової трансформації держави. Їх упровадження підвищує прозорість ділових процесів, скорочує бюрократичні процедури, зменшує ризики корупції та забезпечує високий рівень безпеки електронних даних.

У перспективі вдосконалення системи електронного документообігу передбачає розширення міжнародного співробітництва у сфері електронної ідентифікації, взаємне визнання електронних підписів з країнами ЄС, а також розробку стандартів надійного зберігання електронних архівів. Це дозволить інтегрувати Україну у європейський цифровий простір і зробити електронні довірчі послуги ключовим інструментом побудови сучасної, ефективної та безпечної економіки.

1. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

2. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

3. Міністерство цифрової трансформації України. Електронні послуги для бізнесу. URL: <https://thedigital.gov.ua> (дата звернення: 19.02.2026).

4. Національний координаційний центр кібербезпеки при РНБО України. Аналітична доповідь про стан кіберзагроз. Київ, 2024. 45 с.

5. Мельник Р. С. Електронні довірчі послуги як інструмент забезпечення правової безпеки цифрового середовища. *Підприємництво, господарство і право*. 2023. № 9. С. 48–54.

6. Коломієць Т. О. Правові аспекти цифрової ідентифікації в Україні. *Інформаційне право*. 2022. № 2. С. 15–22.

Ілля ПАНЧЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Марина ЮНІНА

професор кафедри цивільно-правових
дисциплін ФПФПКПНПУ
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ВПЛИВ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ НА МІЖНАРОДНІ ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ: КОЛІЗІЙНІ ПРОБЛЕМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія російської федерації проти України у лютому 2022 року спричинила безпрецедентні трансформації у сфері міжнародних приватно-правових відносин. Запровадження масштабних санкційних режимів з боку України, Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки та інших держав, а також активне застосування механізмів спеціальної конфіскації активів осіб, пов'язаних із РФ як державою-агресором, поставили перед міжнародним приватним правом принципово нові колізійні проблеми. Взаємодія санкційного законодавства з традиційними колізійними нормами, питання захисту прав добросовісних контрагентів та правовий режим арештованих і конфіскованих активів утворюють комплекс питань, що потребують системного наукового осмислення. [1]

Правовою основою санкційної політики України є Закон України «Про санкції» від 14 серпня 2014 року № 1644-VII, що визначає санкції як спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи, які застосовуються з метою захисту національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України [1]. Закон передбачає широкий перелік санкційних заходів, зокрема блокування активів, заборону вчинення правочинів, зупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань. Після 24 лютого 2022 року сфера застосування санкцій суттєво розширилась – санкції було запроваджено щодо тисяч фізичних і юридичних осіб, пов'язаних із російською федерацією та Республікою Білорусь. [2]

Механізм спеціальної конфіскації в Україні закріплений у статтях 51, 96-1-96-2 Кримінального кодексу України та статті 568 Кримінального процесуального кодексу України [3]. Проте ключовим законодавчим актом у цій сфері в умовах воєнного стану став Закон України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» від 3 березня 2022 року № 2116-IX, що запровадив спрощений механізм примусового вилучення майна на підставі рішення Кабінету Міністрів України [4].

Центральною колізійною проблемою є питання про те, яке право підлягає застосуванню до правовідносин, ускладнених санкційним елементом. Відповідно до загальних засад міжнародного приватного права, закріплених у Законі України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року № 2709-IV, правовідносини з іноземним елементом регулюються правом, визначеним на підставі колізійних норм [5]. Однак санкційне законодавство за своєю природою є надімперативним – воно застосовується незалежно від того, яке право обрали сторони чи яке право визначене колізійною нормою. Стаття 14 Закону України «Про міжнародне приватне право» прямо передбачає, що норми права іншої держави не застосовуються, якщо це суперечить надімперативним нормам українського законодавства [6].

У доктрині міжнародного приватного права надімперативні норми (*lois de police*, *overriding mandatory rules*). слід розуміти як засіб матеріально-правового методу міжнародного приватного права, що спрямований на забезпечення особливо важливих інтересів держави, і тому наділений здатністю застосовуватися всупереч колізійно-правовому методу та/або автономії волі сторін [7, с. 237].

Проблема екстериторіального застосування санкцій є однією з найгостріших у сучасному міжнародному приватному праві. Санкції США, запроваджені Управлінням з контролю над іноземними активами (OFAC), мають широкий екстериторіальний ефект і фактично змушують суб'єктів третіх країн дотримуватись американських санкційних вимог під загрозою відключення від доларової фінансової системи. [8]

Аналогічну тенденцію демонструє санкційне законодавство ЄС, зокрема Регламент Ради ЄС № 833/2014 про обмежувальні заходи у зв'язку з агресією росії, що дестабілізує ситуацію в Україні, та численні наступні регламенти, якими запроваджено пакети санкцій [6].

Особливо складною є колізійна проблематика щодо речових прав на арештовані та конфісковані активи. Відповідно до загального принципу міжнародного приватного права *lex situs*, речові права на нерухоме майно визначаються правом держави місцезнаходження такого майна [4]. Проте конфіскація активів у межах санкційного режиму нерідко здійснюється щодо майна, що перебуває під заставою або є предметом корпоративних правовідносин, які регулюються іноземним правом. У таких випадках виникає конкуренція між нормами *lex situs*, обраним сторонами правом та надімперативними нормами санкційного законодавства. [9]

На рівні ЄС активно обговорюється питання правової підстави для використання заморожених активів Центрального банку російської федерації на відновлення України. Рада ЄС прийняла Регламент № 2024/1469, який передбачає спрямування надзвичайних доходів від заморожених активів на підтримку України [10]. Це рішення поставило принципові питання щодо його відповідності нормам міжнародного публічного та приватного права, зокрема щодо суверенного імунітету від виконання, принципу захисту власності та норм про відповідальність держав. [11]

Торгова палата України у своїй практиці засвідчує форс-мажорні обставини відповідно до статті 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», проте визнання таких свідомств іноземними юрисдикціями залишається неоднозначним [12].

Таким чином, санкційна політика та механізми спеціальної конфіскації в умовах воєнного стану в Україні породжують комплекс принципово нових колізійних проблем у міжнародному приватному праві. Надімперативний характер санкційного законодавства, екстериторіальність санкційних режимів провідних держав, конкуренція колізійних прив'язок щодо конфіскованих активів та питання захисту прав добросовісних іноземних контрагентів потребують системного законодавчого врегулювання та формування узгодженої судової практики.

1. Санкційна політика України в умовах воєнного стану. Офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/812025-53777#:~:text=%D0%92%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%20%D0%B4%D0%BE%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96%20%20%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%83,%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BE%D0%B1%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%B%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2> (дата звернення: 20.02.2026).

2. Hakimi M. A Watershed Moment for Sanctions? Russia, Ukraine, and the Economic Battlefield. *American Journal of International Law*. 2022. Vol. 116. Issue 4. P. 837–858. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/watershed-moment-for-sanctions-russia-ukraine-and-the-economic-battlefield/E2220ACE5A008F30C0716796A2198D9A> (дата звернення: 20.02.2026).

3. Caprile A. Immobilised Russian Central Bank Assets. European Parliamentary Research Service. PE 757.626. 2024. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2024/757626/EPRS_ATA\(2024\)757626_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2024/757626/EPRS_ATA(2024)757626_EN.pdf) (дата звернення: 20.02.2026).

4. Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18> (дата звернення: 20.02.2026).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20.02.2026).

6. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів : Закон України від 03.03.2022 р. № 2116-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20> (дата звернення: 20.02.2026).

7. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 20.02.2026).

8. Боярський Є.Д. Інститут надімперативних норм у міжнародному приватному праві

України: характер дії та методологічна належність. *Учені записки Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського*. Серія «Юридичні науки». 2013. Т. 26 (65), № 2-1, ч. 1. С. 232–239.

9. Council Regulation (EU) No 833/2014 of 31 July 2014 concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. *Official Journal of the European Union*. L 229. 31.07.2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/833/oj/eng> (дата звернення: 20.02.2026).

10. Council Regulation (EU) 2024/1469 of 21 May 2024 on the use of revenues generated from immobilised assets of the Central Bank of Russia. *Official Journal of the European Union*. L 1469. 2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401469 (дата звернення: 20.02.2026).

11. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр> (дата звернення: 20.02.2026).

Ксенія РІЗВАНОВА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Кристина РЕЗВОРОВИЧ

завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін ФПФПКП НПУ
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)
доктор юридичних наук, доцент

**ПОДВІЙНЕ ГРОМАДЯНСТВО ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ВИЗНАЧЕННЯ
ОСОБИСТОГО ЗАКОНУ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ**

З розвитком глобалізаційних процесів, активною міжнародною міграцією населення, інтеграцією економік та розширенням транскордонних зв'язків усе більше осіб набувають статусу біпатридів, тобто осіб, які одночасно мають громадянство двох або більше держав. У міжнародному праві відсутня універсальна заборона на множинне громадянство, оскільки питання набуття та припинення громадянства належить до внутрішньої компетенції кожної суверенної держави. Саме тому правове регулювання подвійного або множинного громадянства істотно різниться залежно від національного законодавства конкретної країни. В одних державах воно прямо допускається і визнається, в інших обмежується або формально не визнається, хоча фактично існує.

Причини виникнення множинного громадянства є комплексними та зумовлені як юридичними, так і соціально-економічними факторами. Передусім це колізії законодавств різних держав щодо підстав набуття громадянства. Наприклад, одна держава застосовує принцип «права крові» (*jus sanguinis*), за яким дитина набуває громадянство батьків, тоді як інша принцип «права ґрунту» (*jus soli*), за яким громадянство надається за місцем народження. У результаті дитина може автоматично набути громадянство одразу двох держав [1, с. 577]. Значну роль відіграє також міграція населення: особа, яка переїжджає на постійне проживання до іншої країни та проходить процедуру натуралізації, нерідко зберігає попереднє громадянство, якщо це допускається законодавством відповідних держав. Додатковими чинниками є укладення шлюбу з іноземцем (якщо закон передбачає автоматичне або спрощене набуття громадянства), територіальні зміни державних кордонів, а також свідоме прагнення особи розширити свої соціальні, економічні чи політичні можливості в умовах глобалізованого світу.

В Україні питання множинного громадянства регулюється на конституційному та законодавчому рівнях. Стаття 4 Конституція України закріплює принцип єдиного громадянства [2]. Однак цей принцип означає не абсолютну заборону подвійного громадянства, а те, що в межах правовідносин з Україною особа визнається виключно громадянином України, навіть якщо вона має громадянство іншої держави. Аналогічний підхід застосовується і до іноземців, які набули українського громадянства. Положення щодо визначення особистого закону фізичної особи закріплені у Закон України «Про міжнародне

приватне право», зокрема у статті 16, яка встановлює критерій найбільш тісного зв'язку у випадку множинного громадянства [3]. Сьогодні в Україні тривають активні законодавчі дискусії щодо врегулювання інституту множинного громадянства, з урахуванням потреб діаспори, євроінтеграційних процесів та питань національної безпеки.

У міжнародному приватному праві правовий статус фізичної особи традиційно визначається через категорію особистого закону (*lex personalis*). Ця категорія охоплює питання цивільної правоздатності, дієздатності, сімейного статусу, опіки та піклування, а в окремих випадках – спадкових відносин. Історично сформувалися два основні підходи до визначення особистого закону. Перший – закон громадянства (*lex patriae* або *lex nationalis*), відповідно до якого застосовується право держави, громадянином якої є особа. Цей підхід характерний для країн континентальної правової системи. Другий – закон місця проживання (*lex domicilii*), який передбачає застосування права держави постійного або переважного проживання особи; він традиційно притаманний країнам англосаксонської правової сім'ї [4, с.159].

Наявність подвійного або множинного громадянства породжує так звану позитивну колізію, коли на регулювання правового статусу однієї й тієї самої особи претендують кілька правових систем. Для подолання цієї колізії у міжнародній практиці сформовано принцип ефективного громадянства, який передбачає визначення того громадянства, з яким особа має найбільш реальний і стійкий зв'язок. Такий зв'язок зазвичай визначається за місцем постійного проживання, центром життєвих інтересів, місцем здійснення основної професійної діяльності, розташуванням майна чи сімейних зв'язків [1, с. 558]. Українське законодавство фактично імплементує подібний підхід через категорію «найбільш тісного зв'язку», що дозволяє гнучко враховувати конкретні обставини кожної справи та забезпечувати баланс між суверенними інтересами держав і правами особи.

Таким чином, множинне громадянство є закономірним наслідком сучасних глобальних процесів та транснаціональної мобільності населення. Воно відкриває для особи додаткові можливості у сфері працевлаштування, освіти, підприємницької діяльності та свободи пересування, але водночас створює складні правові питання, зокрема щодо оподаткування, виконання військового обов'язку, дипломатичного захисту та визначення юрисдикції. Для міжнародного приватного права ключовим завданням залишається ефективне вирішення колізій, пов'язаних із визначенням особистого закону біпатридів. Сучасні тенденції свідчать про поступовий відхід від формального підходу, заснованого виключно на громадянстві, до більш гнучких критеріїв, що враховують реальний зв'язок особи з певною державою. Це сприяє забезпеченню правової визначеності, стабільності цивільного обороту та належному захисту прав фізичних осіб у міжнародному правовому просторі.

1. Маньгора В. В., Долян І. В. Множинне громадянство: проблеми та перспективи для України. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 3 (43). С. 551-565. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-3\(43\)-551-565](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-3(43)-551-565).

2. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 20.02.2026).

3. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV : станом на 31 жовт. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 20.02.2026).

4. Гожій І. О., Солончук І. В. Проблемні аспекти застосування особистого закону фізичної особи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 37. С. 159-162. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc37/41.pdf> (дата звернення: 20.02.2026).

Марія СІРЕНКО

курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Марина ЮНІНА

професор кафедри цивільно-правових
дисциплін ФПФПКПНПУ
Дніпровського державного
Університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ЮРИСДИКЦІЯ СУДІВ У СПОРАХ ЩОДО КРИПТОАКТИВІВ

Стрімкий розвиток цифрових технологій та поява криптовалют як нового класу активів створили принципово нові виклики для правової системи України. Питання юрисдикції судів у спорах щодо криптоактивів набуває особливої актуальності у зв'язку з відсутністю комплексного законодавчого регулювання цієї сфери та транскордонним характером криптовалютних операцій.

Юрисдикція суду визначається як сукупність повноважень суду розглядати та вирішувати певні категорії справ відповідно до встановленої законом компетенції. Статті 26-32 Цивільного процесуального кодексу України встановлюють правила визначення предметної, територіальної та інстанційної юрисдикції [1]. Однак застосування цих норм до спорів щодо криптоактивів стикається з численними труднощами через специфіку криптовалют як об'єктів права.

Законодавство України не містить чіткого визначення правового статусу криптовалют. Закон України «Про віртуальні активи» від 17 лютого 2022 року № 2074-IX визначає віртуальний актив як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі [2]. Це законодавче визначення створює основу для розгляду спорів щодо криптоактивів у порядку цивільного судочинства. На сьогоднішній день, цей закон не набрав чинності, тому питання про законодавче регулювання залишається відкритим.

Визначення предметної юрисдикції залежить від характеру спірних правовідносин та суб'єктного складу учасників спору. Згідно зі п. 1 ст. 20 Господарського процесуального кодексу України, господарським судам підвідомчі справи у спорах, що виникають при здійсненні господарської діяльності, учасниками яких є юридичні особи та фізичні особи-підприємці [3].

Особливу категорію становлять кримінальні провадження, пов'язані з незаконним обігом криптовалют. Стаття 209 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, що може включати операції з криптоактивами [4].

Транскордонний характер криптовалютних операцій створює складнощі у визначенні територіальної юрисдикції. Стаття 27 Цивільного процесуального кодексу України встановлює загальне правило підсудності за місцем проживання (перебування, знаходження) відповідача [1]. Однак застосування цього правила ускладнюється можливістю анонімністю багатьох криптовалютних транзакцій та можливістю здійснення операцій з будь-якої точки світу [5, с. 98].

Міжнародна юрисдикція у спорах щодо криптоактивів регулюється нормами міжнародного приватного права. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року № 2709-IV встановлює колізійні прив'язки для визначення застосовного права [6].

У практиці зарубіжних судів, а також в законодавстві інших країн вже сформовано певні підходи до вирішення питань юрисдикції у справах щодо криптоактивів. Зокрема, закон про власність Великої Британії (цифрові активи) тощо, від 02.12.2025 року визнав криптовалюту майном, що підлягає судовому захисту, та встановив юрисдикцію англійських судів у спорі про викрадення Bitcoin [7]. Це рішення стало важливим прецедентом для

розгляду аналогічних справ у юрисдикціях common law.

Специфіка криптовалют обумовлює особливі вимоги до процесу доказування у судових спорах. Стаття 76 Цивільного процесуального кодексу України встановлює, що доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи [1].

У контексті криптовалютних спорів ключове значення мають електронні докази: дані блокчейн-мереж, скріншоти гаманців, переписка в месенджерах, записи з криптовалютних бірж. Європейський суд з прав людини у рішенні у справі *Delfi AS v. Estonia* (Application no. 64569/09) встановив важливі стандарти щодо доказування у спорах, пов'язаних з електронними даними [8].

Важливою проблемою є ідентифікація власників криптовалютних гаманців. Анонімність багатьох криптовалют ускладнює встановлення особи, яка здійснила певну транзакцію. У справі *Ruscoe v. Cryptopia Limited (in Liquidation)* [2020] NZHC 728 Високий суд Нової Зеландії розглянув питання про власність на криптоактиви, що зберігаються на біржі, та встановив, що клієнти біржі мають право власності на свої криптовалютні активи навіть після банкрутства біржі [9].

У практиці судів України поступово формується підхід до розгляду справ щодо криптоактивів. Зокрема, у рішенні Київського районного суду міста Харкова від 06 вересня 2023 року у справі № 953/4882/23 суд розглянув спір щодо розділу майна подружжя, інвестованих у криптовалюту, та встановив, що віртуальні активи можуть бути предметом цивільно-правових угод [10; 11].

Для вирішення цих проблем необхідно: удосконалення законодавства шляхом прийняття підзаконних актів до Закону України «Про віртуальні активи»; розробка методичних рекомендацій для суддів щодо розгляду справ про криптоактиви з урахуванням міжнародної судової практики; створення спеціалізованих експертних установ; запровадження обов'язкового підвищення кваліфікації суддів з питань цифрових технологій та міжнародного приватного права; розвиток міжнародного співробітництва у сфері визнання та виконання рішень у справах щодо криптоактивів.

Юрисдикція судів у спорах щодо криптоактивів є комплексною правовою проблемою, що знаходиться на перетині цивільного, господарського, кримінального та міжнародного приватного права. Прийняття Закону України «Про віртуальні активи» стане важливим кроком у законодавчому врегулюванні цієї сфери, проте залишається значна кількість неврегульованих питань, що навіть на стадії прийняття такого закону залишаються відкритими.

Міжнародна практика, зокрема рішення судів Великої Британії, Нової Зеландії, демонструє різні підходи до вирішення питань юрисдикції та застосовного права у справах щодо криптоактивів [7; 8].

Отже, подальший розвиток правового регулювання має бути спрямований на створення чіткої нормативної бази, формування єдиної судової практики з урахуванням міжнародного досвіду та підвищення кваліфікації суддів у цій сфері.

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. Дата оновлення: 17.07.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 09.02.2026).

2. Про віртуальні активи : Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20> (дата звернення: 09.02.2026).

3. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 року № 1798-XII. Дата оновлення: 31.10.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 09.02.2026).

4. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 09.02.2026).

5. Казначесва Д. В. Криптовалюта як предмет і засіб учинення злочинів. *Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми*. Харків. 2020. 97-101.

6. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV. Дата оновлення: 31.10.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 09.02.2026).

7. Property (Digital Assets etc) Act 2025 : UK Public General Act 2025 c. 29 / Legislation.gov.uk. URL : <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2025/29> (дата звернення: 09.02.2026).

8. *Delfi AS v. Estonia*, Application no. 64569/09. *European Court of Human Rights*, 16 June 2015. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-155105%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-155105%22]}) (дата звернення: 09.02.2026).

9. *Ruscoe v. Cryptopia Limited (in Liquidation)* [2020] NZHC 728. *High Court of New Zealand*, 8 April 2020. URL : <https://www.nzlii.org/nz/cases/NZHC/2020/728.html> (дата звернення: 09.02.2026).

10. Рішення Київського районного суду міста Харкова від 06 вересня 2023 року у справі

№ 953/4882/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113407692> (дата звернення: 09.02.2026).

11. Кripto валюта у судовій практиці України: розгляд найгучніших кейсів. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/241264_kriptovalyuta-v-sudovy-praktits-ukrani-rozglyad-nayguchnshikh-keysv

Анастасія СТУКАЛО

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Михайло ФРОЛОВ

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін ННІ права та інноваційної
освіти Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану в Україні стало серйозним випробуванням для всієї правової системи, зокрема для інституту нотаріату, який відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності цивільного обороту та захисті прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб. В умовах збройної агресії, обмеженого доступу до державних реєстрів, переміщення населення та зміни організації роботи органів державної влади нотаріальна діяльність зазнала суттєвих трансформацій. Водночас нотаріат продовжує виконувати свою ключову соціально-правову функцію, забезпечуючи можливість реалізації громадянами майнових і немайнових прав навіть за надзвичайних обставин, що зумовлює необхідність адаптації традиційних механізмів вчинення нотаріальних дій до умов воєнного стану.

Взагалі діяльність органів нотаріату у правовій системі нашої держави посідає особливе місце, оскільки часто саме в межах їх функціонування учасники суспільних відносин здійснюють свої права та виконують обов'язки. Зокрема, це стосується посвідчення прав, а також фактів, що мають юридичне значення, вчинення нотаріальних дій, з метою надання цим актам вірогідності, реєстрація правочинів та перевірка наявності волі сторін на їх вчинення [1, с. 58].

У зв'язку з недавніми змінами законодавства у сфері нотаріату в умовах воєнного стану доцільно наголосити на важливих аспектах, що врегульовані по-новому, адже державна влада в цей складний для України період не забуває про громадян і впорядковує діяльність нотаріусів на період воєнного стану. Із запровадженням правового режиму воєнного стану в Україні нотаріусів позбавили можливості повною мірою виконувати свої посадові обов'язки щодо вчинення нотаріальних дій. Тому логічно, що законодавство у сфері нотаріату потребувало суттєвих змін, насамперед для безпеки [2, с. 135].

Щодо процедур нотаріального оформлення документів, а саме доручень, необхідно наголосити, що відчуження та застава нерухомості за дорученням заборонені. Використання доручення можливе лише для набуття, тобто отримання у подарунок чи купівлі, також для здачі в оренду нерухомості. Таке рішення було прийнято для безпеки власника, адже в умовах війни не можливо перевірити, чи жива особа, яка давала доручення. До того ж доручення на нерухомість, генеральне доручення на все майно, корпоративні права, а також на автомобіль строком понад три місяці робитимуть на бланку, а всі інші доручення – на аркуші паперу із зображенням герба України та відомостями про нотаріуса [3, с. 225].

Насамперед внесені в інститут нотаріату зміни були пов'язані із тим, що було спрощено процедуру доступу фізичних та юридичних осіб до послуг, які надаються нотаріусами. Було змінено певні вимоги, які висуваються до вчинення нотаріальних дій, водночас при вчиненні таких дій передбачено обов'язок дотримання законності та власне основних засад нотаріальної діяльності. Так, наприклад, законодавством передбачена імперативна норма стосовно форми нотаріально посвідчених документів, суть якої полягає у тому, що в процесі такої діяльності обов'язково повинні використовуватися бланки

встановленого зразка. Проте збройна агресія російської федерації призвела до неможливості постачання таких бланків, а тому на період дії правового режиму воєнного стану нотаріуси отримали право посвідчувати доручення та інші документи на звичайному папері, водночас вказуючи реквізити нотаріуса, що вчинив відповідні дії [4, с. 104–105].

Оскільки повномасштабна війна спровокувала появу біженців, то з їх появою виникли певні труднощі з місцем відкриття спадщини. Мільйони українців, які опинилися за межами України, зіштовхнулися з цією проблемою. У частині 1 статті 1269 ЦК України вказано, що спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно із спадкодавцем, має подати нотаріусу або в сільських населених пунктах – уповноваженій на це посадовій особі відповідного органу місцевого самоврядування заяву про прийняття спадщини [5].

Отже, особливості здійснення нотаріальних дій в умовах воєнного стану зумовлені необхідністю поєднання принципів законності та правової визначеності з вимогами безпеки та оперативності. Законодавчі зміни передбачають спрощені механізми доступу до державних реєстрів, особливості територіальної компетенції нотаріусів та можливість дистанційного або посередницького оформлення правочинів, що гарантує реалізацію спадкових і майнових прав внутрішньо переміщених осіб та біженців. Таким чином, нотаріальна діяльність залишається ефективним інструментом захисту прав і законних інтересів громадян навіть у період воєнного стану.

1. Вдовічена Л. І., Павлюк А. І. Адаптація нотаріальної діяльності до умов воєнного стану: нормативний аспект. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. № 3. Ч. 2. С. 58.

2. Сироватченко М. Окремі питання вчинення нотаріальних дій під час воєнного стану в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. №3(39). С.135.

3. Роман Д. Особливості діяльності нотаріусів в умовах воєнного стану // Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації: матеріали III Міжнародної наукової конференції (м. Хмельницький, 13 трав. 2022 р.). м. Хмельницький: Європейська наукова платформа, 2022. С. 224–226.

4. Кракан Р. О. Нотаріальні дії в умовах воєнного стану. *Цивільне судочинство та виконавче провадження в умовах воєнного стану* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 16 груд. 2022р.). Одеса: Фенікс, 2022. С. 104–105.

5. Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Єлизавета ТКАЧЕНКО

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Владислав САКСОНОВ

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО ЯК ГАРАНТІЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання доступу до правосуддя набуває особливого значення в умовах воєнного стану, коли традиційні механізми судового захисту зазнають суттєвих обмежень. Введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року створило безпрецедентні виклики для функціонування судової системи: руйнування судових приміщень, евакуація судів, обмеження в пересуванні громадян, а також загальна дестабілізація суспільних процесів. У цих складних обставинах електронне судочинство перетворилося з інноваційного інструменту на необхідну умову збереження конституційного права на судовий захист. Актуальність дослідження зумовлена тим, що воєнний стан не призупиняє потреби громадян

та юридичних осіб у захисті своїх прав. Навпаки, кількість правових спорів, пов'язаних із наслідками воєнних дій, лише зростає. Електронні форми судочинства дозволяють підтримувати роботу судової системи навіть за відсутності можливості фізичної присутності учасників процесу.

Доступ до правосуддя є фундаментальною складовою правової держави та однією з базових конституційних гарантій, закріплених як у національному, так і міжнародному праві. Відповідно до статті 6 Європейської конвенції з прав людини кожна особа має право на справедливий судовий розгляд, що включає реальну можливість звернення до суду для захисту своїх прав і законних інтересів [1]. Цей принцип не втрачає своєї актуальності навіть за надзвичайних умов, таких як запровадження воєнного стану. У таких обставинах, як-от слушно зазначала суддя Н. Сакара, звичні норми процесуального права доводиться застосовувати в абсолютно нових і нетипових реаліях [2]. Незважаючи на складність ситуації, судова влада продовжує здійснювати свої функції, що підкреслює сталість правової системи навіть в умовах збройного конфлікту. Це підтверджує позицію Верховного Суду, згідно з якою правосуддя залишається невід'ємною функцією держави на всій її території, незалежно від введення воєнного стану.

Одним із ключових чинників, що сприяють забезпеченню доступу до правосуддя в сучасних умовах, виступає впровадження електронного судочинства. Його технологічною основою є підсистема «Електронний суд» – складова Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС). Завдяки цій платформі учасники судового процесу отримують можливість подавати та одержувати документи в електронній формі, контролювати рух справи, а також здійснювати комунікацію з судом дистанційно. Як наголошує Герич А. Й., особливої актуальності електронне судочинство набуває в умовах воєнного стану. Збройний конфлікт створює безліч об'єктивних перешкод для здійснення правосуддя – серед них переміщення населення, окупація територій, руйнування або відключення інфраструктури [3, с. 231]. У таких умовах можливість дистанційної участі у процесі стає не лише технологічною перевагою, а й засобом реалізації основоположного права людини на доступ до правосуддя. Як наголошується у виступі судді Сакари Н., війна чи інші надзвичайні обставини не повинні бути бар'єром для здійснення правосуддя, оскільки сучасні технології дозволяють забезпечити доступ до суду з будь-якого місця, де є Інтернет-з'єднання [2]. Це суттєво підсилює здатність судової системи адаптуватися до викликів часу та забезпечити правосуддя у будь-яких умовах, зберігаючи принцип рівності та відкритості судового процесу.

Попри очевидні переваги, система електронного правосуддя стикається з низкою серйозних проблем, передусім технічними та інфраструктурними бар'єрами. Під час війни частими є перебої в електропостачанні, пошкодження комунікацій, обмеження доступу до мережі Інтернет, що унеможлиблює стабільну роботу судів. Суддя Р. Арсірій у своїх матеріалах зазначав, що відключення судів від мережі та брак енергопостачання створюють реальні ризики для функціонування системи документообігу [4].

Отже, електронне судочинство в умовах воєнного стану виконує критично важливу функцію збереження доступу до правосуддя. Електронне судочинство є не лише технологічним нововведенням, а й важливою гарантією реалізації права на справедливий судовий розгляд в умовах надзвичайних обставин. Його впровадження дозволяє мінімізувати вплив просторових і логістичних обмежень, забезпечуючи стабільність функціонування судової влади навіть за умов воєнного стану.

З огляду на воєнні виклики, особливої уваги потребує поєднання цифрових технологій із гуманітарними принципами правосуддя. Судова система повинна залишатися не лише ефективною, але й справедливою, тобто здатною гарантувати кожному учаснику рівні можливості для реалізації процесуальних прав. Таким чином, електронне судочинство не може розглядатися як самоціль – воно є інструментом, покликаним зміцнити верховенство права, підвищити прозорість судової діяльності та відновити довіру суспільства до правосуддя.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 19.02.2026).

2. Про медіацію, доступ до правосуддя в умовах воєнного стану та практику впровадження електронного суду розповіла суддя ВС. Судової влади України, 2024. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1678086/> (дата звернення: 19.02.2026).

3. Герич А. Й. Доступ до адміністративного правосуддя під час війни. *Аналітично-*

порівняльне правознавство. 2022. № 5. С. 227–232.

4. Електронне судочинство в період воєнного стану: очікування та реальність. Офіційний веб-портал Судової влади України, 2022. URL : <https://tl.ck.court.gov.ua/sud2317/pres-centr/general/1297475/> (дата звернення: 19.02.2026).

Аліна ЧУБЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Марина ЛОГІНОВА

викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін ФПФПКПНПУ
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ НЕДИСКРИМІНАЦІЇ
ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ У СФЕРІ ПРАЦІ**

Забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок у трудових відносинах є одним із ключових викликів сучасного суспільства та правової системи України. Незважаючи на декларативне закріплення принципу рівності в законодавстві, реальна практика свідчить про системні прояви дискримінації за ознакою статі у сфері зайнятості, оплати праці, кар'єрного просування та умов праці. Це право охоплює не лише можливість працювати, але й отримувати справедливую винагороду, користуватися безпечними умовами праці та соціальними гарантіями. Держава, у свою чергу, зобов'язана створювати сприятливі умови для реалізації цього права, забезпечувати рівні можливості для всіх громадян при виборі професії та виду діяльності [1, с. 328].

Правова основа недискримінації за ознакою статі у трудових відносинах в Україні ґрунтується на низці нормативно-правових актів різних рівнів. Відповідно до статті 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, а рівність прав жінки і чоловіка забезпечується наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у трудовій та професійній діяльності [2]. Кодекс законів про працю України у статті 2-1 забороняє будь-яку дискримінацію у сфері праці, зокрема пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від статі [3].

Спеціальним законодавчим актом у сфері гендерної рівності є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866-IV. Цим законом встановлено обов'язок роботодавця забезпечувати жінкам і чоловікам можливість суміщати трудову діяльність із сімейними обов'язками, здійснювати рівну оплату праці при однаковій кваліфікації та однакових умовах праці [4]. Закон також забороняє сексуальне домагання на роботі та встановлює відповідальність роботодавця за вжиття заходів щодо його попередження.

Важливим елементом системи недискримінаційного трудового права є заборона дискримінації при прийомі на роботу. Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року № 5067-VI у статті 11 встановлює, що роботодавці не мають права в оголошеннях про вакансії пропонувати роботу лише особам певної статі [5]. Зокрема, гендерна сегрегація ринку праці залишається стійким явищем: жінки систематично концентруються в нижчеоплачуваних секторах економіки, тоді як керівні посади та технічні спеціальності традиційно залишаються переважно чоловічою сферою.

Міжнародно-правова база недискримінації у сфері праці формується насамперед конвенціями Міжнародної організації праці. Конвенція МОП № 100 про рівну винагороду 1951 року та Конвенція МОП № 111 про дискримінацію у галузі праці та занять 1958 року ратифіковані Україною та є частиною національного правопорядку [6]. Конвенція МОП № 111 визначає дискримінацію як будь-яке розрізнення, недопущення або перевагу, що проводиться за ознакою статі та призводить до знищення або порушення рівності можливостей у галузі праці та занять.

Аналіз практичних аспектів забезпечення безпеки осіб, які повідомляють про факти дискримінації у трудових відносинах, є невід'ємною складовою ефективного захисту їх прав. Це положення є актуальним і для трудових відносин, оскільки страх перед звільненням чи іншими негативними наслідками суттєво знижує готовність потерпілих від дискримінації звертатись за захистом до компетентних органів.

Практичним механізмом реалізації принципу недискримінації є діяльність уповноважених органів із захисту рівних прав. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини розглядає скарги на дискримінацію у трудовій сфері та має повноваження вносити подання роботодавцям щодо усунення виявлених порушень. Водночас, як свідчить аналіз правозастосовної практики, більшість випадків гендерної дискримінації у сфері праці залишаються прихованими через складність доказування та відсутність ефективних механізмів захисту.

Таким чином, реалізація принципу недискримінації за ознакою статі у сфері праці в Україні є комплексною проблемою, яка потребує вдосконалення як нормативно-правового регулювання, так і правозастосовної практики. Ефективна протидія гендерній дискримінації передбачає посилення відповідальності роботодавців, розвиток механізмів захисту осіб, які повідомляють про факти дискримінації, та підвищення правової культури учасників трудових відносин.

1. Чернявська О. О. Логінова М. В. Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (м Суми, 23-24 травня 2025 року). Суми : Сумський державний університет, 2025. С. 328-330.

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.02.2026).

3. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. Дата оновлення: 19.07.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 10.02.2026).

4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення: 10.02.2026).

5. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> (дата звернення: 10.02.2026).

6. Конвенція МОП № 111 про дискримінацію у галузі праці та занять 1958 року : ратифікована Президією Верховної Ради УРСР 30.06.1961. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_161 (дата звернення: 10.02.2026).

Олександр ЧУНИХІН

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Марина ЮНІНА

професор кафедри цивільно-правових
дисциплін ФПФПКПНПУ
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ОБМЕЖЕННЯ ТРАНСКОРДОННИХ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН ІЗ ДЕРЖАВОЮ-АГРЕСОРОМ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ: БАЛАНС НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Військова агресія росії проти України, розпочата у 2014 році та ескалована до повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року, поставила перед міжнародним приватним правом принципово нові виклики. Одним із центральних є питання обмеження або повного припинення транскордонних приватно-правових відносин із державою-агресором та її резидентами за умови одночасного забезпечення конституційних гарантій

захисту права власності.

Конституція України у статті 41 гарантує кожному право власності, проголошуючи його непорушність [1]. Водночас частина третя тієї ж статті встановлює, що примусове відчуження об'єктів права приватної власності може застосовуватись як виняток із мотивів суспільної необхідності. Таким чином, Конституція закладає дуалістичну модель: з одного боку – абсолютний захист права власності як фундаментального права, з іншого – допустимість його обмеження в умовах надзвичайних обставин. Зважаючи на те, що збройна агресія є крайньою формою суспільної небезпеки, конституційна норма стає правовим підґрунтям для запровадження обмежувальних заходів щодо власності резидентів держави-агресора.

Закон України «Про санкції» від 14 серпня 2014 року № 1644-VII є основним нормативним інструментом обмеження транскордонних правовідносин з агресором [2]. Стаття 4 цього Закону передбачає широкий спектр санкційних заходів: блокування активів, заборону торговельних операцій, зупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань, заборону передачі технологій. Аналіз структури закону свідчить про те, що санкційний механізм є комплексним і багаторівневим. Зокрема, статті 5–7 Закону визначають порядок прийняття рішень про застосування санкцій Радою національної безпеки і оборони України та їх введення в дію указами Президента. Суттєво, що стаття 3 передбачає підстави для застосування санкцій – насамперед загрозу національним інтересам, безпеці, суверенітету та територіальній цілісності. Застосування санкцій є не лише публічно-правовим актом – воно безпосередньо трансформує приватно-правові відносини: унеможливує виконання укладених договорів, призводить до заморожування майна, блокує право розпорядження власністю.

Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року № 2709-IV містить спеціальний інструментарій для таких випадків – насамперед застереження про публічний порядок (стаття 12) [3]. Відповідно до цієї норми, норма іноземного права не застосовується у разі, якщо таке застосування суперечить основним принципам правопорядку України. Аналіз змісту статті 12 дозволяє виокремити кілька ключових елементів публічного порядку: конституційні права і свободи людини, основи державного ладу, принципи суверенітету та правової визначеності. В умовах збройного конфлікту ці елементи набувають особливого значення, оскільки застосування права держави-агресора у вітчизняних судах суперечило б засадам правосуддя і загрожувало б легітимізацією агресивних дій. Важливо також, що стаття 10 Закону встановлює загальний принцип автономії волі сторін, однак публічний порядок є абсолютним обмежувачем такої автономії, що унеможливує вибір права агресора за взаємною згодою сторін.

Показовим прикладом зіткнення публічних та приватних інтересів є правова доля майна громадян Росії та осіб, пов'язаних з агресором, що знаходиться на території України. Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17 травня 2012 року № 4765-VI [4] встановлює порядок примусового відчуження майна з подальшою виплатою компенсації. Зокрема, стаття 4 Закону визначає перелік майна, що може бути примусово відчужене, а стаття 11 регулює порядок відшкодування його вартості. Проте ключовою проблемою залишається реалізація права на компенсацію для осіб, щодо яких застосовано санкції: фактично виплата компенсації заморожується разом із самим майном, що створює правову колізію між нормами цього Закону та Закону «Про санкції».

Цей механізм лише частково відповідає міжнародним стандартам захисту власності, зокрема стандартам, закріпленим у статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка допускає обмеження права власності лише у суспільних інтересах та за умови справедливої рівноваги між суспільним інтересом і правами приватної особи [5]. Практика Європейського суду з прав людини у справах «Спорронг і Льюнрот проти Швеції» та «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» виробила так званий «трискладовий тест»: захід повинен бути законним, переслідувати законну мету і забезпечувати справедливий баланс інтересів. Застосування цього тесту до українських санкційних заходів дозволяє констатувати їх відповідність першим двом критеріям, однак питання справедливого балансу залишається дискусійним, особливо стосовно осіб, які не є безпосередньо пов'язаними з агресивними діями держави-агресора [6;7].

Міжнародний досвід обмеження транскордонних правовідносин з агресором також заслуговує на аналіз. Регламент Ради ЄС № 833/2014 від 31 липня 2014 року [8] та наступні пакети санкцій ЄС проти росії стали зразком системного підходу до обмеження приватно-

правової взаємодії з агресором при збереженні окремих виключень гуманітарного та правового характеру. Зокрема, Регламент № 833/2014 у статтях 3–3f детально регламентує заборони щодо торгівлі товарами подвійного використання, енергетичного сектору та фінансових послуг. Примітно, що регламент передбачає механізм «дерогацій» – виключень із загальних заборон у випадках, коли це необхідно для виконання зобов'язань за міжнародними договорами або для гуманітарних цілей. Цей підхід може бути запозичений Україною у процесі вдосконалення власного санкційного законодавства для досягнення більш тонкого балансу між безпековими та правозахисними цілями.

У контексті збройної агресії публічний порядок набуває виражено захисного характеру, перетворюючись на інструмент правового опору. М. В. Парасюк у своїх дослідженнях підкреслює, попри наявність основних гарантій компенсації, процедура її отримання залишається надмірно ускладненою та залежною від тривалості дії воєнного стану. Відсутність чітких строків виплати відшкодування, необхідність звернення до територіального центру комплектування за місцем відчуження майна та ризики втрати документів або зв'язку з уповноваженим органом істотно знижують ефективність захисту майнових прав. Відтак, чинна модель компенсації не забезпечує належного рівня реалізації прав власників і їхніх спадкоємців [9, с. 486].

Як слушно зазначає І. В. Спасибо-Фатєєва, така форма вилучення фактично означає припинення права власності без волевиявлення власника, що потребує особливої уваги до дотримання принципів пропорційності та правової визначеності [10, с. 83].

Таким чином, обмеження транскордонних приватно-правових відносин з державою-агресором у міжнародному приватному праві є складним феноменом, що перебуває на перетині публічного та приватного права. Досягнення балансу між національною безпекою та захистом права власності передбачає: по-перше, чітке законодавче визначення підстав і меж санкційних обмежень; по-друге, збереження компенсаційних механізмів для осіб, які зазнали майнових втрат з підстав, що не залежали від їхньої волі; по-третє, активне використання застереження про публічний порядок як конституційного запобіжника проти застосування права агресора; по-четверте, впровадження ефективних механізмів виявлення та нейтралізації схем обходу санкцій.

Перспективами подальших досліджень є розроблення концептуальних засад реформування Закону України «Про міжнародне приватне право» в частині спеціального регулювання колізійних питань у відносинах з державами-агресорами, а також формування доктрини «захисної колізійної норми» як нового інструменту МПП в умовах збройних конфліктів.

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 16.02.2026).

2. Про санкції: Закон України від 14 серпня 2014 року № 1644-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18> (дата звернення: 16.02.2026).

3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 16.02.2026).

4. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17 травня 2012 року № 4765-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17> (дата звернення: 16.02.2026).

5. Протокол № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 року. URL : <https://europeancourt.org/uk/документи/рада-європи/європейська-конвенція-з-прав-людини/протокол-№1/> (дата звернення: 16.02.2026).

6. *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* : judgment of the European Court of Human Rights of 23 September 1982. Application No. 7151/75, 7152/75. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57580> (дата звернення: 27.02.2026).

7. *James and Others v. the United Kingdom* : judgment of the European Court of Human Rights of 21 February 1986. Application No. 8793/79. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57507> (дата звернення: 27.02.2026).

8. Council Regulation (EU) No 833/2014 of 31 July 2014 concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. *Official Journal of the European Union*. 2014. L 229. P. 1–11.

9. Парасюк, М. В. Цивільно-правові наслідки примусового відчуження майна в умовах воєнного стану в Україні: обмеження прав власності та механізми компенсації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2026. Випуск 92. Частина 1. С. 481–486

10. Спасибо-Фатєєва І. В. Право власності: способи захисту крізь призму судової практики: монографія. Харків: ЕКУС, 2023. 616 с.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Сергій БУТЕРА

головний науковий співробітник
Міжвідомчого науково-дослідного
центру з проблем боротьби
з організованою злочинністю
при РНБО України,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

КОНТРАБАНДА ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Відповідно до Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року основними викликами та загрозами у сфері фінансової безпеки, зокрема є втрата доходів бюджету внаслідок поширених явищ «сірого» імпорту та контрабанди, схем ухилення від оподаткування, розмивання бази оподаткування шляхом використання «низькоподаткових» юрисдикцій [5].

Наразі контрабанда підакцизних товарів є однією з найсуттєвіших загроз економічній безпеці держави, оскільки вона негативно впливає на легальне виробництво та призводить до значних втрат державного бюджету через несплату податків. Зокрема, річні обсяги «сірого» імпорту та контрабанди становлять приблизно 380–540 млрд грн на рік (втрати бюджету на рік відповідно становлять 120–167 млрд грн) [4].

Необхідно також зазначити, що у 2025 році Держмитслужба виявила та зупинила понад 9,5 тисяч порушень митних правил на суму 11,1 млрд грн. У майже 3,5 тисячах випадків товари були вилучені – їх загальна вартість перевищила 1 млрд грн. Серед лідерів традиційно: промислові товари – на 730 млн грн; транспортні засоби – на понад 173 млн грн; продовольчі товари – на 80 млн грн. Загалом, протягом 2025 року митники припинили 465 спроб незаконного переміщення підакцизних товарів на майже 42 млн грн. Це на 38 % більше, ніж у 2024 році, коли було зупинено 336 спроб. Вилучено 1,58 млн штук сигарет, понад 78 тис. одиниць електронних сигарет на суму майже 16,1 млн грн, а також понад 2 тис. літрів алкогольних напоїв загальною вартістю 6,9 млн грн [3].

Загалом, основні схеми пов'язані з каналами товарної контрабанди можна умовно класифікувати як схеми «чорного» (повністю незаконного) та «сірого» (напівлегального) імпорту:

- «чорний» імпорт: це повне ігнорування митних процедур та несплата жодних податків, зокрема, шляхом переміщення товарів поза митними постами, використання перерваного транзиту – товар в'їжджає до країни в режимі «транзит» (нібито до іншої держави), але розвантажується на внутрішній території без розмитнення, а за документами фіктивно «виїжджає» за кордон; використання прямого підкупу – проїзд вантажного транспорту через кордон без будь-якої реєстрації або за «порожніми» документами за попередньою домовленістю з митниками;

- «сірий» імпорт: базується на маніпуляції з оформленням – товар проходить через кордон, але дані про нього спотворюються для мінімізації митних платежів (податку на додану вартість та мита), зокрема, шляхом: «пересорту» або підміни коду Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД) (високовартісний товар декларується як дешевий); заниження митної вартості – надання підроблених інвойсів, де ціна товару вказана у 5–10 разів нижчою за реальну; подібнення великої партії товару на частини, при цьому товар переносять через кордон фізичні особи під виглядом «товарів для власного споживання», що не підлягають оподаткуванню; бренд-мімікрія – імпорт брендovих речей як «по-пате» продукції для уникнення контролю правовласників та зниження вартості; «сірий» імпорт через поштові відправлення: базується на уникненні оподаткування товарів,

вартість яких перевищує 150 євро. Схема полягає, зокрема, у розбитті великих партій комерційних вантажів на сотні дрібних посилок, оформлених на фізичних осіб (фіктивних отримувачів), що дозволяє ввозити товари без сплати ПДВ та мита; зловживання пільгами – імпорт товарів під виглядом гуманітарної допомоги або технічної допомоги для проєктів, які мають звільнення від податків.

До того ж, Державна митна служба України продовжує впроваджувати сучасні технології для підвищення ефективності митного контролю, зокрема, в Автоматизовану систему управління ризиками (АСУР) у 2024 році було інтегровано: технологію використання генеративного штучного інтелекту OpenAI від Microsoft та систему бізнес-аналізу (BI) власної розробки. Це дозволило перетворити BI з інструмента для інтерактивної аналітики на джерело нетривіальних даних для подальшої автоматичної обробки та підвищити ефективність виявлення ризикових відправлень. Наразі BI щоденно автоматично кластеризує попередні митні оформлення за певними критеріями та цільовими показниками. Це дозволяє виділяти сукупності індикаторів ризику – комбінації характеристик, які свідчать про потенційні порушення. Такі відправлення формують так звані «червоні кластери». Водночас штучний інтелект (ШІ) аналізує дані точково, але окремо його результати не завжди є достатньо достовірними для ухвалення рішень щодо митного контролю. Тому висновки ШІ використовувалися як зауваження для додаткової уваги, але не як підстава для застосування форм контролю. Інтеграція двох систем дозволила поєднати їхні сильні сторони: якщо на відправлення вказує ШІ, і воно одночасно має характеристики «червоного кластера» за даними BI, то таке відправлення вважається ризиковим із високим ступенем впевненості, що дозволяє генерувати відповідні форми митного контролю [1].

Також, Державна митна служба України оновила технічне оснащення пунктів пропуску та свою нормативну базу в процесі реалізації рекомендацій, що їх було надано Рахунковою палатою, зокрема:

- удосконалено стратегічне планування: Кабінет Міністрів України затвердив Стратегію розвитку та розбудови прикордонної інфраструктури з країнами ЄС і Молдовою до 2030 року, а також відповідний Операційний план її реалізації. У документі передбачено модернізацію пунктів пропуску, визначено виконавців, терміни виконання та джерела фінансування;

- розпорядженням Кабінету Міністрів України затверджено середньостроковий план заходів з досягнення цілей реформування митних органів у рамках реалізації Національної стратегії доходів до 2030 року [2].

Отже, удосконалення протидії контрабанді підакцизних товарів є однією з базових задач щодо забезпечення економічної безпеки держави. Для цього, насамперед, є потреба подальшого впровадження інноваційних технологій (в тому числі технологій штучного інтелекту) для здійснення предиктивної аналітики митних ризиків, автоматизації технічного контролю, виявлення нових схем контрабанди підакцизних товарів, розроблення відповідних заходів запобігання та ін.

1. Держмитслужба інтегрувала ШІ та BI в АСУР для підвищення ефективності управління ризиками. URL : <https://customs.gov.ua/news/it-transformatsiia-62/post/derzhmit-sluzhba-integruvala-shi-ta-bi-v-asur-dlia-pidvishchen-nia-efektivnosti-upravlinnia-rizikami-2016>.

2. Митниця оновила технічне оснащення пунктів пропуску та свою нормативну базу: реалізація рекомендацій Рахункової палати. URL : <https://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=2720>.

3. Наркотики, тютюн і зброя: у 2025 році митники зупинили незаконне переміщення товарів на понад 11 млрд грн. URL : <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/narkotiki-tiutiun-i-zbroia-u-2025-rotsi-mitniki-zupinili-neza-konne-peremishchennia-tovariv-na-ponad-11-mlrd-grn-2617>.

4. Порівняльний аналіз фискального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні: 2023. URL : <https://caseukraine.com.ua/publications/porivnyalnyi-analiz-fiskalnogo-efektu-vid-zastosuvannya-instrumentiv-uhylennyaunyknennya-opodatkovannya-v-ukrayini/>.

5. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року: затверджено Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>.

Емілія ДМИТРЕНКО
професор кафедри публічного
та міжнародного права Київського
національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор

РОЛЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Особливої актуальності та важливості в умовах сьогодення набувають питання оновлення змісту основних фінансово-правових інститутів і фінансового законодавства. Ухвалення низки законодавчих актів та проведення системних реформ у фінансовій системі сприяло удосконаленню правового регулювання фінансових відносин, а отже, й ефективному правовому забезпеченню фінансової безпеки України. Йдеться, зокрема, про банківське законодавство – а саме внесення змін до законів України «Про Національний банк України» та «Про банки і банківську діяльність», а також ухвалення деяких законодавчих актів (наприклад, законів України «Про валюту та валютні операції», «Про платіжні послуги», «Про фінансові послуги та фінансові компанії» та інших.

Зазначена діяльність продовжується і в умовах протистояння збройній агресії РФ під час дії правового режиму воєнного стану і стосується насамперед бюджетного та податкового законодавства. Аналіз внесених змін до Бюджетного кодексу України (далі – БК України) [1], Податкового кодексу України (далі – ПК України) [2] у цей період засвідчив спрямування цих змін на спрощення процедур оподаткування, подання звітності, фінансування видатків на оборону та безпеку. Окремо було визначено порядок функціонування банківської системи в ухвалених Радою Національного банку України «Основних засадах грошово-кредитної політики на період воєнного стану», а законодавством про публічний фінансовий контроль – особливий механізм аудиту видатків на оборону, безпеку й оборонних замовлень та забезпечення прозорості використання бюджетних коштів, зокрема гуманітарної допомоги.

Взагалі, у результаті аналізу фінансового законодавства можна виокремити такі його безпекові ознаки у період дії правового режиму воєнного стану: оперативність; спрощення бюджетних і податкових процедур; особливий порядок функціонування банківської системи; посилення публічного фінансового контролю за використанням публічних фінансів у сфері оборони.

Особливе місце у правовому забезпеченні фінансової безпеки України в аналізований період посідає Національна стратегія доходів до 2030 року [3], на виконання також було ухвалено й нові закони, і внесено багато змін в ухвалені раніше. Тільки впродовж 2024–2026 рр. внесено суттєві зміни (крім зазначених вище законів та БК України, ПК України) також до Митного кодексу України, законів України «Про Рахункову палату», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», «Про відкритість використання публічних коштів», «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та до іншого фінансового законодавства. Аналіз їх змісту свідчить про те, що на сьогодні з метою удосконалення правового забезпечення фінансової безпеки України оновлено механізми обміну фінансовою інформацією, адміністрування податків у напрямі його спрощення і запобігання ухиленню від їх сплати, фінансового контролю (нагляду), фінансового моніторингу, застосування заходів впливу за порушення фінансового законодавства.

Оскільки одним із основних суб'єктів забезпечення фінансової безпеки України є Рахункова палата, то детальніше зупинимося на її оновлених повноваженнях. Із ухваленням Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Рахункову палату» та деяких інших законодавчих актів України» від 30.10. 2024 р. № 4042-IX Рахункову палату було наділено новими для неї безпековими повноваженнями здійснювати заходи державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) також щодо: використання коштів державного бюджету, наданих місцевим бюджетам та фондам загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування; надання кредитів з державного бюджету та повернення таких коштів до державного бюджету; операцій щодо державних внутрішніх та зовнішніх запозичень, державних гарантій, обслуговування і погашення державного та

гарантованого державою боргу; використання коштів, отриманих до державного та (або) місцевих бюджетів від іноземних держав, ЄС, іноземних фінансових установ, міжнародних організацій, донорських установ у вигляді кредитів (позик), грантів, допомоги; здійснення публічних закупівель; виконання державних цільових програм, інвестиційних проєктів, державного замовлення, надання державної допомоги суб'єктам господарювання за рахунок коштів державного бюджету; законного та цільового використання коштів, виділених з державного бюджету на фінансування статутної діяльності політичних партій та інші [4, пункт 6, Прикінцеві положення].

Аналіз зазначених та інших повноважень Рахункової палати безпекового змісту показав, що деякі з них певним чином дублюються з контрольними функціями інших суб'єктів забезпечення фінансової безпеки України: Державної аудиторської служби України [5, статті 8, 10]; Національного агентства з питань запобігання корупції – щодо контролю за законним та цільовим використанням коштів, виділених з державного бюджету на фінансування статутної діяльності політичних партій [6, стаття 11]. Оскільки зазначене не сприяє ефективній діяльності цих суб'єктів щодо забезпечення фінансової безпеки України, то доцільно внести зміни у відповідне законодавство України з метою розмежування повноважень цих органів.

Інший напрям удосконалення фінансового законодавства (і, відповідно, правового забезпечення фінансової безпеки України) зумовлений викликами, пов'язаними з частими випадками його порушення. А тому державна фінансова система в умовах воєнного стану (за слушною думкою Л. Чистоклетова) має вчасно виявляти та нейтралізувати загрози, що виникають через незаконні дії у фінансовій сфері, що стає ключовим елементом у забезпеченні фінансової стабільності та національної безпеки [7, с. 218]. Саме через це потребують оновлення насамперед окремі норми БК України та ПК України. Ми пропонуємо перелік порушень бюджетного законодавства статті 116 БК України доповнити такими: порушення порядку складання, розгляду Бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету) та ухвалення рішення щодо них. Для удосконалення норм ПК України, які визначають механізм фінансової відповідальності за порушення податкового законодавства у вигляді штрафу та пені [2, глав 11, 12], наголошуємо на потребі їх переглянути у напрямі застосування за вчинене податкове правопорушення лише однієї фінансової санкції – фінансового штрафу, а пеню розглядати не фінансовою санкцією, а засобом забезпечення сплати податку.

Окремою проблемою, яку треба вирішити, є перегляд й удосконалення понятійно-категоріального апарату фінансового права та ухвалення законодавчого акта з цього питання, наприклад Закону України «Про публічні фінанси».

Перспективи удосконалення фінансового законодавства України у напрямі забезпечення фінансової безпеки України в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови зумовлюються необхідністю оновлення таких фінансово-правових інститутів: розподіл та використання коштів публічних фондів і міжнародної допомоги – для забезпечення максимальної прозорості і підзвітності; адміністрування податків – з метою зниження та спрощення податкового навантаження; публічний фінансовий контроль та фінансова відповідальність – для забезпечення ефективного запобігання порушенням фінансового законодавства. Зазначені напрями удосконалення фінансового законодавства можуть стати предметом подальших наукових досліджень, а реалізація їх результатів – основою для успішної післявоєнної відбудови України.

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 07.02.2026).

2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 07.02.2026).

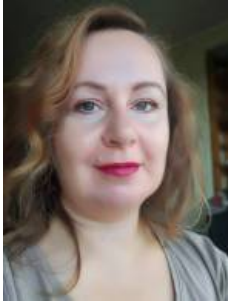
3. Про внесення змін до Закону України «Про Рахункову палату» та деяких інших законодавчих актів України : Закон України від 30.10. 2024 р. № 4042-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4042-20#Text> (дата звернення: 08.02.2026).

4. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

5. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (дата звернення: 08.02.2026).

6. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 р. № 1218-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1218-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.02.2026).

7. Чистоклетов Л. Г. Порушення фінансового законодавства в умовах війни. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія : Економічна. Серія : Юридична. 2024. Вип. 42. С. 215–222

Тетяна ЖИБЕР

доцент кафедри фінансів
імені Віктора Федосова Київського
національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
(м. Київ, Україна),
доктор економічних наук, доцент

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗІЇ ЯК ЧАСТИНА
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ГРОМАДИ**

Розглядаємо фінансову стабільність громади як частину її стійкості, тобто здатності протистояти, адаптуватися та відновлюватися перед обличчям трансформаційних викликів без суттєвої зміни власної структури як системи. Відповідно стійкість і адаптивність одночасно є фундаментом безпеки. Під час повномасштабного військового вторгнення питання стійкого забезпечення фінансовими ресурсами громад, їх потреб постали особливо гостро, тому що в умовах невизначеності ефективне забезпечення фінансової стійкості виходить за межі ретельного нормативно-правового регулювання.

Фінансова стійкість передбачає також ефективність поєднання та використання управлінських інструментів і технологій для впливу на результати використання фінансових ресурсів територіальної громади. Вважаємо, що фінансова стійкість неможлива без контексту спроможності територіальної громади як суб'єкта управляти надходженням і використанням власних фінансових ресурсів на стратегічну перспективу, додатково до регламентованої для неї бюджетним законодавством для кожного конкретного бюджетного року централізованої фінансової допомоги у вигляді зовнішніх трансфертів.

Фінансова стійкість реалізується у контексті здатності громади та органів місцевого самоврядування використовувати адаптивні інструменти та технології управління фінансовими ресурсами для подолання негативного впливу шоків факторів, відновлювати параметри доступних громаді фінансових ресурсів після таких шоків та зменшувати вразливість до них, а також забезпечувати безперервне надання якісних і доступних публічних послуг. Інклюзивний розвиток громад є однією із найбільш актуальних умов фінансової стійкості, оскільки значно підвищує залученість до ефективності у створенні доходів громади усіх її учасників. Інклюзивність розвитку громади є важливою ознакою фінансової стійкості, оскільки вона передбачає максимальну участь населення у формуванні, розподілі та використанні ресурсів. У міжнародній практиці заходи для інклюзивного розвитку громади застосовуються у міських громадах, де інклюзивні бюджети забезпечують інституційне середовище інклюзії, що своєю чергою у середньостроковій перспективі сприяє стабільності податкових надходжень до бюджету громади від інклюзивної діяльності та підвищує суспільну підтримку рішень місцевої влади щодо місцевої політики [3]. Забезпечення інклюзивності нерозривно пов'язане із урахуванням характеристик конкретної громади, що формуються на певній території. Контекст управління фінансовим потенціалом території і населення громади повинен убезпечити його повноцінну реалізацію.

Наприклад, в Україні під час повномасштабного вторгнення у другій половині 2022 року громади навколо міст обласного значення із більшими доходами (Чернігів, Харків) продемонстрували здатність швидко перенаправляти власні ресурси на критичні потреби, як-от посилення безпеки, підтримка внутрішньо переміщених осіб та їхня інтеграція у громаду (приклад інклюзивного розвитку), зберігаючи базові соціальні послуги [1], тоді як менші громади сільського типу не мають такого ресурсу і можливостей. Аналогічно, у зарубіжній практиці шведські муніципалітети застосовують адаптивне бюджетне планування для забезпечення стабільності при економічних коливаннях, балансуючи між власними доходами та міжбюджетними трансфертами [2]. Стабільність залучення усіх представників громади та її територіального потенціалу в умовах розвиненої інклюзії за обставин передбачуваних та малопередбачуваних змін означає внесок у безпеку доступності фінансових ресурсів.

Для попередньої оцінки фінансової безпеки територіальної громади важливі якісні дані, які своєю чергою формуються із показників стабільності фінансового забезпечення територіальної громади. Пропонуємо такі групи обов'язкових показників збору і формування даних для оцінки фінансової стійкості територіальних громад як основи їхньої безпеки:

1. Фіскальні показники достатності грошових фондів громади як співвідношення

доходів і видатків громади за джерелами. До них належать доходи від власної економічної активності та майна, трансферти від інших бюджетів, доходи від інвестиційної діяльності, рівень заборгованості, питома вага доходів із меншою можливістю власного управління (трансфертів) у доходах громади.

2. Показники ефективності управління доступними громаді фінансовими ресурсами, такі як рівень використання запланованих коштів за бюджетними програмами, рівень досягнення показників ефективності і якості у річних та середньострокових програмах, рівень передбачення та нівелювання ризиків.

3. Показники інклюзивного розвитку включають забезпеченість базовими публічними послугами громадян індивідуально та за групами, в тому числі інклюзивними групами, індекс соціальної інтеграції громадян, що потребують інклюзії, рівень залучення громадян до збільшення фінансового потенціалу громади.

4. Показники оцінки рівня суспільного добробуту передбачають дані про рівень добробуту, включаючи дохід та майно, громадян та домогосподарств, в тому числі у розподілі за віком, гендером та сімейним станом; рівень безробіття; доступ до груп публічних послуг (які включають заняття масовим спортом, чисте довкілля, інфраструктура для пішоходів, доступний громадський транспорт тощо).

Під час групування цих показників доцільно враховувати такі критерії: а) види інструментів фінансової політики органів влади, які узагальнено доцільно поділити на рестриктивні, стимулюючі, випереджувальні; б) запровадження фінансових технологій, зокрема інвестування та акумуляції і перерозподілу частини доходу від інвестицій на користь публічного сектору громади; в) передбачення та механізми попередження впливу ендегенних і екзогенних загроз на фінансові ресурси громади; г) здатність надавати якісні та доступні публічні послуги як гарантовані державою, так і для попередження впливу негативних чинників, згаданих раніше; д) забезпечення інклюзивного розвитку громади через ідентифікацію та інтеграцію громадян, що потребують інклюзії. Наприклад, у одних громадах інклюзії потребують жінки, оскільки вони найчастіше не мають власного транспорту, а послуги громадського транспорту важкодоступні. В інших громадах інклюзії можуть потребувати діти, особливо якщо вони змушені отримувати публічні послуги освіти поза межами громади – це підвищує вірогідність зменшення у громаді домогосподарств із дітьми, а також виїзд дітей поза межі громади під час дорослішання. Люди з інвалідністю є найбільш поширеною групою, інтереси якої для економічної реалізації має враховувати інклюзивний розвиток громад.

У сучасних умовах фінансову стабільність слід розглядати не лише у вузькому фінансовому сенсі, лише як здатність підтримувати збалансований бюджет, виконувати соціальні та економічні зобов'язання перед громадянами та адаптуватися до зовнішніх потрясінь без критичного зниження якості послуг, адже фінансова стійкість передбачає якісний розвиток території громади, населення громади та сусідніх громад у їхній взаємодії.

Інклюзивність розвитку громади впливає на безпеку громади через стабільне фінансове забезпечення її діяльності, тобто потреб учасників, за кількома аспектами:

1. Створює стабільну основу для зростання податкової бази через активізацію участі усіх учасників громади у її економічному житті, а також стимулює збільшення фінансового потенціалу через зростання кількості бажаючих оселитися у громаді.

2. Підвищує адаптивність фінансової політики до змін зовнішнього середовища за рахунок збільшення частки власних доходів громади та фінансове забезпечення потреб громади, сприяючи раціоналізації її витрат на публічний сектор.

3. Зміцнює легітимність фінансових рішень через підвищення довіри громадськості, що забезпечує більш якісне їхнє виконання, стимулює податкову дисципліну у громаді та створює готовність до спільного фінансування публічних благ.

Таким чином, інклюзивність розвитку слід вважати фундаментальною основою фінансової стабільності громади, оскільки вона забезпечує збалансований розподіл ресурсів, участь та спільну відповідальність громадян у фінансових процесах, знижує ризики дисбалансів і створює умови для довгострокової стійкості, особливо у кризові періоди. Ці аргументи свідчать про необхідність розробки нових методологічних підходів до оцінки безпеки громади у частині стабільності фінансового забезпечення потреб, які враховують інклюзію всіх членів громади у економіку, сплату ними податків та створення платоспроможного попиту, що згладжує сучасні виклики та трансформації у функціонуванні територіальних громад.

1. Онищук І. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік / І. Онищук – 2023 [Електронний ресурс]. URL : <https://decentralization.gov.ua/news/16105> – Дата доступу: 25.02.2026.
2. OECD. Multi-Level Governance [Електронний ресурс]. URL : <https://www.oecd.org/en/topics/multi-level-governance.html> – Дата доступу: 25.02.2026.
3. Zolkover A., Lutsyk A., Kapyrulya M., Zhygalo I., Kolomiets H. Fiscal measures and their consequences: European experience against Ukrainian perspectives. *Archives des Sciences: A Multidisciplinary Journal*. 2024. Vol. 74, Issue 3. P. 146–151.

Валентин М'ЯЧИН

професор кафедри
соціально-економічних дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор економічних наук, професор

**ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ
РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО
ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ**

Трансформація соціально-трудових відносин у сучасних економіках світу відбувається в умовах глибоких технологічних і гуманітарних зрушень, які формують нові глобальні виклики для суспільного розвитку та водночас відкривають додаткові можливості для економічного зростання. Світ дедалі виразніше входить у фазу четвертої промислової революції, а низка високотехнологічних секторів уже демонструє риси наступних технологічних хвиль, коли цифрові рішення, автоматизація, роботизація, штучний інтелект і дані стають не допоміжним інструментом, а основою конкурентних переваг. У такій реальності економіка розвинених країн набуває платформного, мережевого й цифрового характеру, а межа між фізичними та віртуальними процесами стирається: матеріальні активи співіснують із нематеріальними цінностями, а виробництво, обмін і споживання дедалі частіше організовані через цифрові інфраструктури й екосистеми. Це змінює саму логіку праці: її зміст, організацію, умови, вимоги до компетентностей та механізми соціального захисту.

Роль людини у трудовому процесі зазнала докорінного переосмислення. Працівник все частіше виконує мультифункціональні завдання, комбінує різні ролі, працює в гнучких форматах і змушений постійно оновлювати знання. Полікомпетентність і здатність до навчання стають не перевагою, а необхідною умовою професійної стійкості. Разом з тим посилюється внутрішня суперечність між потенціалом цифрової економіки та обмеженнями, що мають матеріальний, економічний, соціальний і психологічний вимір. З одного боку, цифрові технології можуть зменшувати транзакційні витрати, розширювати доступ до ринків, пришвидшувати інновації та створювати нові робочі місця. З іншого боку, вони загострюють нерівність доступу до можливостей, підвищують ризики нестабільної зайнятості, посилюють інформаційні та емоційні навантаження, формують нові форми контролю й залежності працівника від платформ або алгоритмів [2].

Трансформація соціально-трудових відносин зазвичай відбувається із часовим лагом: технологічні зміни розгортаються швидше, ніж адаптуються інститути, норми та регулятори сфери праці. Унаслідок цього традиційні суперечності ринку праці доповнюються новими, зумовленими дефіцитом механізмів адаптації, браком готовності до нових ризиків та недостатньою спроможністю системи управління працею діяти у режимі постійної невизначеності. Така контрверсійність є характерною і для України, причому в українському контексті вона посилюється не лише технологічними трендами, а й надзвичайними безпековими та соціально-демографічними викликами, пов'язаними з війною та перспективою післявоєнного відновлення [1].

Для України тема трансформації соціально-трудових відносин набуває особливої ваги, оскільки післявоєнне економічне відновлення не може бути зведене лише до фізичної реконструкції інфраструктури чи відновлення виробничих потужностей. Йдеться про відбудову людського потенціалу, повернення економічної активності на територіях, що

постраждали від бойових дій, реінтеграцію ветеранів і внутрішньо переміщених осіб, відновлення довіри, соціальної згуртованості та функціонування інститутів, які забезпечують гідну працю. Після війни зростає значення праці як фактора національної стійкості: зайнятість, якість робочих місць і справедливі правила на ринку праці прямо впливають на темпи відбудови, інвестиційну привабливість, продуктивність та зниження соціальних ризиків.

За роки незалежності українська економіка не сформувала стабільної ефективної моделі розвитку, а вплив численних руйнівних тенденцій позначився як на економічній результативності, так і на показниках добробуту та якості життя. Ринок праці відображає ці проблеми найбільш концентровано: проявляється дисбаланс між кількісно-якісною структурою робочої сили та рівнем і вимогами робочих місць, виникають асиметрії, конфлікти інтересів та практики, що знижують ефективність використання людського потенціалу. У післявоєнний період ці диспропорції можуть не лише зберегтися, а й поглибитися через демографічні втрати, міграцію, зміну структури попиту на працю та нерівномірне відновлення регіонів. Частина економіки швидко трансформуватиметься під потреби відбудови (будівництво, логістика, енергетика, оборонно-промислові напрями, медичні й соціальні послуги), тоді як інші галузі шукатимуть нові моделі конкурентоспроможності, орієнтовані на експорт, технологічну модернізацію та інтеграцію у європейські ланцюги доданої вартості. Це означає, що інституційна система ринку праці має забезпечити одночасно швидку мобілізацію робочої сили для відбудови й довгострокове підвищення якості людського капіталу.

Дотепер в Україні не сформовано повноцінної сучасної інфраструктури ринку праці: частина інститутів управління є застарілою, інша – недостатньо пристосованою до сучасних форматів зайнятості, а низка необхідних елементів функціонує фрагментарно або відсутня. У післявоєнний період ця проблема може стати критичною, оскільки масштаб відбудовчих робіт, повернення населення та перерозподіл трудових ресурсів вимагатимуть точного обліку потреб, прогнозування, швидкого перенавчання, визнання кваліфікацій і координації між державою, громадами, бізнесом та освітніми інституціями. Розвиток конкурентоспроможного ринку праці потребує інституціоналізації формування ефективного попиту, насамперед через створення якісних робочих місць, а також забезпечення високого рівня пропозиції робочої сили, що відповідає європейським стандартам і логіці інклюзивного зростання. Інклюзивність у цьому контексті означає не декларацію рівних можливостей, а практичні механізми залучення до зайнятості молоді, жінок, осіб з інвалідністю, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та тих, хто повертається з-за кордону, з урахуванням різних стартових умов і бар'єрів.

Наявна інституційна база недостатньо стимулює інноваційні процеси у сфері праці. Це проявляється у повільному поширенні сучасних практик управління людськими ресурсами, слабкій системі навчання протягом життя, неузгодженості між освітніми програмами та потребами роботодавців, обмеженій спроможності служб зайнятості працювати з індивідуальними траєкторіями працевлаштування і перекваліфікації. Після війни інноваційність праці набуває ще й відбудовчого змісту: країні потрібні не лише робочі руки, а й компетентності для «розумної» реконструкції – енергоефективної, технологічно модернізованої, екологічно відповідальної, цифровізованої та сумісної з європейськими нормами. Тому актуальність дослідження інституційної модернізації ринку праці зростає, а пріоритетом стає поєднання завдань швидкого відновлення з довгостроковою конкурентоспроможністю.

Перспективним методологічним підходом у такому дослідженні є суб'єктно-об'єктна логіка, згідно з якою людина одночасно виступає працівником, споживачем товарів і послуг, інвестором, носієм і джерелом інноваційної праці. Вона є суб'єктом базових ринків і водночас об'єктом політик, що впливають на її добробут та можливості самореалізації. Тому забезпечення гідних умов праці та справедливої оплати – не вузьке питання трудового права, а ключовий елемент стійкого функціонування економічної системи та основа соціальної злагоди. У післявоєнній Україні це набуває особливої ваги, оскільки суспільство матиме підвищену чутливість до справедливості, безпеки і прогнозованості життєвих перспектив, а відновлення довіри до інститутів значною мірою залежатиме від того, чи відчужає громадянин реальну цінність праці та соціального контракту.

Основною метою наукового дослідження в такій логіці може виступати визначення структурної моделі інституційного забезпечення ринку праці та пріоритетів його інклюзивного розвитку з урахуванням нових викликів. Вихідною передумовою є розуміння

нового формату соціально-трудових відносин, сформованого «мегапричинами» сучасності – цифровізацією, глобалізацією, демографічними зрушеннями, екологічними трансформаціями та зростанням ризиків. Для України до цього додається фактор війни, який змінює просторову організацію економіки, структуру зайнятості, міграційні потоки та потреби держави у кадрах для оборони й відбудови. Базуючись на цьому, доцільно уточнити сутність інституціалізації ринку праці як процесу створення, адаптації та синхронізації інститутів, що забезпечують баланс інтересів, продуктивність, соціальну захищеність і здатність до інновацій.

Отже, інституційна модернізація ринку праці в Україні в умовах післявоєнного відновлення має розглядатися як стратегічний пріоритет. Вона повинна забезпечувати синхронізацію реформ із темпами технологічних змін, створення сучасної інфраструктури ринку праці, формування ефективного попиту через якісні робочі місця та розвиток якісної пропозиції робочої сили відповідно до європейських стандартів. У центрі цих змін має бути людина – як носій праці, інновацій і суспільної стійкості, для якої гідна праця, безпека, справедлива оплата й можливість розвитку стають не тільки соціальною цінністю, а й практичною умовою успішного відновлення країни.

1. Myachin, V., & Vysotskyi, O. (2025). Adapting to the Future: Strategic Pathways for Revitalizing Ukraine's Labor Market Post-War. *European Journal of Economics and Management*, 11, 3, 16-31. URL : <https://doi.org/10.46340/eujem.2025.11.3.2/>.

2. Інституційні засади розвитку ринку праці в Україні : колективна монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. І. Л. Петрової, д.е.н. В. В. Близнюк ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Електрон. дані. К., 2021. 472 с. URL : <http://ief.org.ua/docs/mg/360.pdf>.

Олексій КРИЖАНОВСЬКИЙ
професор кафедри психології
Мелітопольського державного
педагогічного університету імені
Богдана Хмельницького
(м. Запоріжжя, Україна),
доктор психологічних наук,
кандидат юридичних наук, доцент

МОДЕЛІ ВИПУСКУ МУНІЦИПАЛЬНИХ ОБЛІГАЦІЙ У КРАЇНАХ ЄС: ПРАВОВІ ОСНОВИ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ (на прикладах Польщі, Франції, Німеччини)

Муніципальні облігації є спеціалізованими борговими цінними паперами, що емітуються органами місцевого самоврядування з метою залучення інвестиційних ресурсів для реалізації проєктів капітального характеру. До таких проєктів належать будівництво та ремонт доріг, водопостачання, сміттепереробних комплексів, соціальних об'єктів (шкіл, лікарень), екологічних ініціатив (відновлювальна енергетика, зелені зони) та розвиток громадського транспорту. Термін обігу облігацій становить від 5 до 30 років, що дозволяє розподіляти фінансове навантаження в часі та уникати негайного тиску на поточний бюджет. Інвестори отримують фіксовану дохідність, тоді як громади – доступ до приватного капіталу на конкурентних умовах.

Переваги цього інструменту полягають у зниженні процентних ставок (у більшості випадків на 1-3 % порівняно з банківськими кредитами), стимулюванні локальної економіки через створення робочих місць, покращенні якості послуг та підвищенні кредитного рейтингу муніципалітетів. Зокрема, муніципальні облігації приваблюють інституційних інвесторів, таких як пенсійні фонди та банки, зменшують залежність від державних субвенцій і посилюють фінансову дисципліну.

У країнах Європейського Союзу (далі – ЄС) муніципальні облігації стали ключовим елементом децентралізації, інтегруючись з принципом субсидіарності. Цей принцип закріплено у статті 9 Європейської хартії місцевого самоврядування (далі – Хартія) від 15 жовтня 1985 року [1], що створює правові передумови для вирішення фінансових питань на рівні, найближчому до громадян. Стаття 9 Хартії прямо вказує на право місцевих органів

запозичувати кошти, включаючи доступ до національного ринку капіталу шляхом емісії облігацій за умови дотримання національних норм. Такий підхід забезпечує ефективніший розподіл ресурсів, баланс між автономією та державним наглядом, а також інтеграцію з європейськими фінансовими ринками. У більшості держав ЄС цей інструмент дозволяє громадам самостійно фінансувати розвиток, мінімізуючи навантаження на державний бюджет і сприяючи стійкості в кризових ситуаціях.

Розвиток повноважень на випуск муніципальних облігацій у ЄС тісно пов'язаний з імплементацією Хартії, що призвело до формування національних ринків муніципальних паперів, адаптованих до локальних економічних реалій. У Польщі процес розпочався з демократичних трансформацій і прийняття Закону про гмінне самоврядування від 8 березня 1990 року [16]. Стаття 18 цього закону вперше надала гмінам право здійснювати боргові операції для покриття бюджетного дефіциту або фінансування інвестицій, включаючи емісію облігацій, що заклало основу для автономного фінансового управління. Подальшу деталізацію забезпечено Законом про публічні фінанси від 27 серпня 2009 року [13], де статтею 89 встановлено ліміт запозичень на рівні 60 % планових доходів поточного року. У період 2024–2029 років передбачено тимчасове перевищення до 100 % за умови, що прогнозований борг не перевищуватиме доходів, що додає гнучкості в кризових умовах без втрати фінансового контролю.

Стабільність джерел погашення гарантується Законом про доходи одиниць територіального самоврядування від 13 листопада 2003 року [12], стаття 21 якого закріплює фіксовані частки від податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств за місцевими бюджетами. Це забезпечує передбачуваність і знижує ризики для інвесторів. Розширення повноважень відбулося завдяки законам про повітове [14] та воєводське [15] самоврядування від 5 червня 1998 року, які дозволили вищим рівням емітувати облігації для регіональних і міжгмінних проєктів інфраструктури. Зміни 2024 року уніфікували розрахунки лімітів і збільшили прогнозні доходи гмін на понад 24 мільярди польських злотих у 2025 році, демонструючи адаптивність до інфляційних викликів.

Консультаційний контроль здійснюється регіональними палатами обчислень (RIO), які надають рекомендації замість автоматичних санкцій, сприяючи партнерським відносинам між центром і громадами. Обов'язкова публікація фінансових звітів на порталі Gov.pl забезпечує повну прозорість, що знижує процентні ставки, в середньому на 1–2 %. У результаті муніципальні облігації фінансують 25–30 % усіх інвестицій самоврядувань, дозволяючи реалізовувати довгострокові проєкти без значного навантаження на поточний бюджет і стимулюючи економічне зростання та інтеграцію з когезійними фондами ЄС.

Французька модель поєднує правову автономію територіальних одиниць із механізмами колективного фінансування. Правову основу формує Code général des collectivités territoriales [4], який регулює запозичення (emprunts) і дозволяє створення спеціалізованих структур для доступу до ринків капіталу, зокрема у формі société anonyme [3]. Ключовим інституційним елементом є Agence France Locale (далі – AFL), заснована внаслідок законодавчих змін 2013 року. AFL функціонує як пуловий інструмент: залучає кошти через випуск власних нот (включаючи програми EMTN) і надає довгострокові кредити муніципалітетам-членам на вигідніших умовах завдяки ефекту масштабу, диверсифікації ризиків і солідарній гарантії. У 2023 році обсяг орієнтованих кредитів становив приблизно €1,907 млрд [2].

Франція є лідером у випуску сталих облігацій, де лише на кінець 2022 року обсяг зелених і соціальних випусків сягнув €94,7 млрд [8]. Регіони та департаменти часто отримують міжнародні рейтинги для підвищення привабливості муніципальних цінних паперів. Модель AFL є типовим прикладом Local Government Funding Agency (LGFA), яка оптимізує витрати для малих муніципалітетів, сприяє солідарності та формує ринок муніципального капіталу як частину національної економічної стратегії.

У Німеччині розподіл фінансових повноважень впливає з Основного закону, стаття 28 якого гарантує муніципалітетам право на самоврядування, включно з веденням власних фінансів і формуванням бюджету [9]. Запозичення регулюються земельними законами. Наприклад, у землі Північна Рейн-Вестфалія § 86 Gemeindeordnung NRW дозволяє залучати кошти лише для інвестиційних проєктів, заходів стимулювання або рефінансування [5]. У Баварії Art. 72 Gemeindeordnung Bayern вимагає обов'язкового схвалення всіх «кредитоподібних» угод контролюючими органами [6]. Процедури деталізуються постановою KommKredV, яка регулює контроль ризиків і розкриття інформації [17]. На федеральному рівні діє правило «боргової гальмівки» (Schuldenbremse), що обмежує

структурний дефіцит до 0,35 % ВВП [7].

У 2024 році землі та муніципалітети залучили близько €126 млрд, з яких до 45% припадає на облігації включно із зеленими випусками [11]. Малі громади переважно співпрацюють з мережею муніципальних банків Sparkassen, які надають консультування та фінансування, замінюючи ринок облігацій [10]. Таким чином, німецька система базується на суворому цільовому контролі, автономії земель і гнучкості вибору інструменту, де великі міста працюють з ринком капіталу, малі – з банківською інфраструктурою.

Порівняльний аналіз моделей Польщі, Франції та Німеччини фактично розкриває три філософії муніципального фінансування. Польща сформувала децентралізовану систему з чіткими правилами, стабільними доходами та консультативним наглядом. Франція створила інституцію колективного доступу, що знижує бар'єри для малих громад і підтримує сталі проекти. Німеччина забезпечила жорсткий контроль мети запозичень із розвинутою банківською підтримкою.

Усі моделі підтверджують, що муніципальні облігації перетворюють запозичення на інструмент довгострокового планування за наявності стабільних доходів, прозорої звітності та ефективного контролю, сприяючи фінансовій незалежності та локальному розвитку в рамках європейських стандартів.

1. Європейська хартія місцевого самоврядування: Закон України від 15.07.1997 № 452/97-ВР. – [Електронний ресурс]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text.

2. AFL Annual results 2023: Record business generates solid results and confirms the attractiveness of the AFL model. – [Електронний ресурс]. URL : <https://www.finanznachrichten.de/nachrichten-2024-04/61843314-agence-france-locale-annual-results-2023-record-business-generates-solid-results-and-confirms-the-attractiveness-of-the-afl-model-399.htm>.

3. AFL investors and reports. – [Електронний ресурс]. URL : https://www.agence-france-locale.fr/en/page-investisseurs_eng/financial-informations-and-reports/.

4. Code général des collectivités territoriales. URL : https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070633/.

5. Gemeindeordnung für das Land Nordrhein-Westfalen. URL : https://recht.nrw.de/lmi/owa/br_bes_text?sg=0&menu=1&anw_nr=2&gld_nr=%200&ugl_nr=0&val=6784&ver=0&aufgehoben=N&keyword=&bes_id=6784&show_preview=1&typ=Kopf.

6. Gemeindeordnung für den Freistaat Bayern. URL : <https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayGO-72>.

7. Germany's fiscal rules dilemma, 24 April 2025. URL : <https://www.bruegel.org/analysis/germanys-fiscal-rules-dilemma>.

8. Green and sustainability bonds issued by governments. URL : https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Green_and_sustainability_bonds_issued_by_governments.

9. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL : https://www.bundestag.de/resource/blob/1033364/grundgesetz_uk.pdf.

10. LGIU Report «Local government finance in Germany». URL : <https://lgiu.org/wp-content/uploads/2021/07/A-system-wide-perspective-of-local-government-finance-in-Germany.pdf>.

11. S&P Global: Subnational Debt 2024: Germany, Subdued Fiscal Performance Suggests Borrowing Will Rebound. URL : <https://www.spglobal.com/ratings/en/regulatory/delegate/getPDF?articleId=3134906&type=COMMENTS&defaultFormat=PDF>.

12. Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego. URL : <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20032031966/U/D20031966Lj.pdf>.

13. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych. URL : <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20091571240/U/D20091240Lj.pdf>.

14. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym. URL : <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19980910578/U/D19980578Lj.pdf>.

15. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa. URL : <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19980910576/U/D19980576Lj.pdf>.

16. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. URL : <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19900160095/U/D19900095Lj.pdf>.

17. Verordnung über die Genehmigungsfreiheit von Rechtsgeschäften des kommunalen Kreditwesens. URL : <https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayKomKredRgV/true?>

Неля ПРОСКУРІНА

професор кафедри обліку
та оподаткування,
доктор економічних наук, професор

Анастасія КОНОВАЛОВА

викладач кафедри обліку
та оподаткування

Вадим ДРИГА

здобувач вищої освіти кафедри обліку
та оподаткування економічного
факультету Запорізького
національного університету
(м. Запоріжжя, Україна)

**ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ЗА МСФЗ ЯК СИСТЕМНИЙ ЧИННИК
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ**

У ХХІ столітті фінансово-економічна безпека перестала бути виключно макроекономічною категорією та трансформувалася у комплексне явище, що охоплює державний, корпоративний та інституційний рівні. В умовах глобалізації, високої волатильності фінансових ринків, воєнних конфліктів, санкційної політики та цифрової трансформації економіки ключовим елементом економічної стійкості стає якість інформаційного забезпечення управлінських рішень [1]. Саме фінансова звітність, сформована відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ)[2], виконує функцію стратегічного інструменту забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання та фінансової системи в цілому.

Фінансово-економічна безпека підприємства безпосередньо залежить від рівня довіри інвесторів, кредиторів та інших стейкхолдерів. МСФЗ формують уніфіковану методологічну основу для підготовки звітності, що забезпечує її зіставність на міжнародному рівні. Це знижує інформаційну асиметрію, мінімізує ризики недобросовісного розкриття інформації та сприяє формуванню стабільного інвестиційного середовища.

Концептуальна основа фінансової звітності визначає, що метою звітності є надання корисної інформації для прийняття економічних рішень. У цьому контексті прозорість та повнота розкриття стають інструментами зниження системних ризиків, адже своєчасне інформування про фінансовий стан дозволяє учасникам ринку адекватно реагувати на зміни економічного середовища.

Однією з ключових характеристик сучасної системи МСФЗ є її орієнтація на управління ризиками. Застосування МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» із моделлю очікуваних кредитних збитків дозволяє підприємствам формувати резерви на основі прогнозованої інформації, а не лише фактичних втрат. Такий підхід посилює превентивну складову фінансової безпеки та зменшує ймовірність різких коливань фінансових результатів у періоди криз.

МСФЗ (IFRS) 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» зобов'язує розкривати якісну та кількісну інформацію про ризики, що виникають у процесі використання фінансових інструментів. Це забезпечує комплексну оцінку кредитного, ринкового, валютного та процентного ризиків, а також ризику ліквідності. У контексті фінансово-економічної безпеки такі розкриття дозволяють оцінити стійкість підприємства до зовнішніх шоків та здатність виконувати свої зобов'язання.

В умовах воєнних дій, санкцій та економічної турбулентності надзвичайного значення набуває правильність оцінки активів [3]. МСБО (IAS) 36 «Зменшення корисності активів» передбачає тестування активів на знецінення при наявності ознак втрати їх економічної вигоди. Своєчасне визнання втрат від знецінення запобігає викривленню фінансового стану та знижує ризик завищення вартості активів, що може призвести до помилкових управлінських рішень.

МСФЗ (IFRS) 13 «Оцінка справедливої вартості» регламентує принципи визначення ринкової вартості активів і зобов'язань, що особливо важливо в умовах нестабільності ринків.

Застосування рівнів ієрархії справедливої вартості дозволяє підвищити обґрунтованість оцінок і забезпечити належний рівень розкриття припущень, що лежать в основі розрахунків.

Принцип безперервності діяльності (going concern), закріплений у МСБО (IAS) 1 «Подання фінансової звітності», є фундаментальною передумовою фінансової стабільності. У періоди високої невизначеності керівництво повинно оцінювати перспективи діяльності підприємства з урахуванням прогнозів грошових потоків, доступу до фінансування та потенційних обмежень.

Розкриття суттєвих невизначеностей щодо здатності продовжувати діяльність виконує превентивну функцію, оскільки дозволяє користувачам звітності своєчасно ідентифікувати ризики банкрутства або реструктуризації. Таким чином, принцип безперервності діяльності виступає індикатором рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

Геополітичні ризики, санкційна політика та зміни у структурі власності вимагають коректного застосування МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність» та МСФЗ 12 «Розкриття інформації про участь в інших суб'єктах господарювання». Втрата контролю над дочірніми підприємствами, замороження активів або обмеження доступу до іноземних ринків можуть суттєво вплинути на фінансовий стан групи.

Прозоре відображення таких змін у звітності забезпечує об'єктивну оцінку корпоративних ризиків та знижує ймовірність прихованих фінансових зобов'язань.

Фінансова звітність за МСФЗ виконує також макроекономічну функцію. Прозорість корпоративного сектору підвищує інвестиційну привабливість країни, сприяє доступу до міжнародних фінансових ринків і знижує вартість капіталу. У країнах із розвинутою системою застосування МСФЗ зменшується рівень тінізації економіки, підвищується податкова дисципліна та зміцнюється довіра до фінансових інститутів.

Таким чином, впровадження та належне застосування МСФЗ має стратегічне значення не лише для окремих підприємств, а й для формування стійкої фінансової системи держави.

Фінансова звітність за міжнародними стандартами є не лише інструментом обліку, а й системним механізмом забезпечення фінансово-економічної безпеки в умовах глобальної нестабільності. Ризик-орієнтований підхід, своєчасне визнання знецінення активів, прозоре розкриття інформації про фінансові інструменти, оцінка безперервності діяльності та належна консолідація корпоративних структур формують інформаційну основу економічної стійкості.

У сучасному світі якість фінансової звітності стає стратегічним фактором конкурентоспроможності, інвестиційної довіри та національної безпеки [4]. Саме тому вдосконалення практики застосування МСФЗ повинно розглядатися як ключовий напрям зміцнення фінансово-економічної стабільності як на рівні підприємств, так і на рівні держави.

1. Давидюк, Т. В. (2014). Фінансово-економічна безпека чи фінансова складова економічної безпеки: епістемологічний підхід. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*, 1(25), 39–52. URL : [https://doi.org/10.26642/pbo-2013-1\(25\)-39-52](https://doi.org/10.26642/pbo-2013-1(25)-39-52).

2. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ). Офіційний переклад Міністерства фінансів України. Київ: *Міністерство фінансів України*, 2025. URL : https://mof.gov.ua/uk/translation_of_international_financial_reporting_standards_2025_to_be_completed-827 (дата звернення: 25.02.26).

3. Нікітішин, А. (2022). Фінансово-бюджетна та соціально-економічна безпека держави в умовах військової агресії. *Економіка та суспільство*, (45). DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-49>.

4. Рижкова, А. (2022). Роль та місце фінансової безпеки в системі зміцнення економічної безпеки держави. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 3(67), 56–61. DOI : <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-56-61>.

Eduard RYZHKOV

professor of the Department
of Information Technologies,
Dnipro State University
of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine),
PhD in Law, Professor

Serghei OHRIMENCO

head of the Information Security
Laboratory, Academy of Economic
Studies of Moldova
(Chisinau, Moldova),
Doctor of Economic Sciences, Professor

CRIMINAL TOKENIZATION IN THE ERA OF FINANCIAL MARKET TRANSFORMATION: CHALLENGES, STRATEGIES, AND COUNTERACTION TACTICS

The modern global economy is experiencing a period of turbulence, which many analysts characterize as an impending crisis of traditional (fiat) currencies. Inflationary risks, geopolitical instability, and strengthening bank compliance are forcing both legitimate businesses and transnational organized crime to seek alternative ways to preserve and transfer capital. The answer to this demand is tokenization – the process of transferring rights to real and financial assets into digital tokens based on blockchain technology [3].

However, the technology designed to make markets transparent has become a powerful tool in the hands of criminals. The essence of the criminal tokenization problem lies in the fact that organized crime groups (OCGs) have gained the ability to move colossal volumes of liquidity instantly, transnationally, and anonymously, bypassing the traditional banking system and financial monitoring institutions.

The transition of criminal proceeds into the Web3.0 domain requires law enforcement agencies to have a deep understanding of new money laundering schemes. Criminals successfully integrate three directions (aspects) to evade law enforcement radar and, accordingly, to disguise their activities. It should be noted that Web 3.0 (Web3) is a concept of a new generation decentralized internet based on blockchain, artificial intelligence (AI), and the semantic web. Unlike Web 2.0, which is oriented towards centralized platforms (Google, Meta), Web3 returns data control to users, ensuring transparency and intermediary-free operations via smart contracts.

Within the economic aspect, organized crime groups use decentralized finance (DeFi) to create artificial investment activity. Illicit fiat money is converted into stablecoins, after which it is invested in liquidity pools or used to purchase tokenized assets (RWA — gold, silver, land, real estate, cryptocurrencies, works of art, etc.). Thus, criminal capital is mixed with legitimate capital, providing a «clean» passive income.

Within the technical aspect, complex technical solutions are used to sever the link between the source of funds and the ultimate beneficiary. Primarily, these are cross-chain bridges, which allow assets to be transferred from one blockchain to another, as well as decentralized mixers and anonymous networks.

Within the legal aspect, malicious actors actively use jurisdictional arbitrage (the difference in the legislation of different countries). Smart contracts managing tokens are often deployed on networks without a clear geographic anchor, and asset ownership is registered to chains of nominees («drops»), making classic mutual legal assistance treaties (MLAT) requests inefficient and slow.

In recent years, there has been a transformation of law enforcement tasks in the new realities. Traditional investigative actions, such as the seizure of paper documents or classic requests to banking institutions, lose their effectiveness when it comes to tokenized assets. Faced with the threat of criminal tokenization, law enforcement agencies are forced to radically transform their tasks.

The following priorities come to the forefront: the transition from reactive investigation of

already committed crimes to continuous monitoring of public blockchains to detect anomalies (the so-called proactive on-chain monitoring); establishing a link between a digital profile (crypto wallet address) and the real identity of the offender through the analysis of digital footprints (OSINT) and interaction with crypto exchanges (CEX) (deanonymization of smart contract beneficiaries); ensuring the technical and legal preservation of seized digital assets pending a court decision to prevent their remote withdrawal by criminals (sequestration of digital evidence).

In connection with the above, the formation of an appropriate counteraction strategy and tactics at the national level seems highly relevant. Effective counteraction to organized crime in the field of tokenization requires specialized law enforcement units to implement a comprehensive strategy that can be characterized by the «Follow the Code» principle – an evolution of the classic «Follow the Money» rule.

In our opinion, in order to effectively combat economic crime and its impact on state security, the counteraction strategy should be built on the synergy of three tactics: technical, economic, and legal [2, p. 79].

Technical tactic (Forensic Analysis) involves the use of specialized software for the graph analysis of transactions. Law enforcement units should apply AI algorithms to cluster addresses and track the path of tokens through decentralized exchanges (DEX).

Economic tactic strikes at the criminal infrastructure. In our case, instead of a targeted hunt for participants of organized crime groups, the focus shifts to destroying the financial infrastructure of criminals — identifying shadow OTC brokers and unlicensed exchangers that serve as a gateway between illicit fiat and tokenized assets (RWA). OTC (Over-the-Counter) brokers are intermediaries that provide direct purchase/sale of assets (stocks, bonds, cryptocurrencies) between participants outside of centralized exchanges. Unlike exchange trading, transactions are carried out individually, ensuring high confidentiality and the ability to conduct large transactions without affecting the market price.

Legal tactic should be implemented within the framework of interagency integration, namely, seamless cooperation. In Ukraine, for example, this interaction can be realized between the Department of Strategic Investigations of the National Police of Ukraine, the Asset Recovery and Management Agency (ARMA), and the Cyberpolice. At the same time, practical implementation includes seizing not only the physical asset but also the smart contract, blocking management rights at the network validator level.

In countering criminal tokenization, the European Union demonstrates the most systematic and integrated approach, gradually accumulating positive experience that can also be useful to domestic law enforcement. The EU experience is based on two key pillars:

1. The MiCA (Markets in Crypto-Assets) Regulation, which created uniform rules for all 27 EU countries. For law enforcement, the most important achievement was the mandatory authorization of token issuers (RWA), which requires transparent auditing and strict KYC/AML procedures, depriving criminals of the possibility of anonymous emission.

2. Cross-border operations within EMPACT. In our case, the Europol EMPACT platform has become the main coordination tool [3]. The creation of Joint Investigation Teams (JIT) against the Web3 criminal infrastructure has proven that smart contracts are vulnerable if police act together, seizing servers and arresting developers of shadow software. The Web3 criminal infrastructure is a decentralized ecosystem that uses blockchain, cryptocurrencies, and anonymous services for money laundering, fraud, and illegal transactions. It includes Telegram bots, mixers, illegal P2P exchangers, as well as proprietary DNS infrastructures and VPN proxies to bypass blocking.

The key problem in countering criminal tokenization remains «jurisdictional arbitrage» – the relocation of token emission centers to countries with weak regulation. In addition, a serious technical barrier is the growing popularity of Zero-Knowledge Proofs protocols, which mathematically conceal transaction amounts.

Thus, the impending crisis of traditional financial systems accelerates the transition of organized crime into the sphere of digital assets. The tokenization of real-world assets (RWA) has become a high-tech tool for laundering criminal proceeds.

To effectively counter this threat, relevant law enforcement units must:

1. Make the transition to the «Follow the Code» strategy by implementing On-chain analytics and AI-Forensics tools.

2. Initiate the adaptation of national legislation to EU standards (MiCA), securing legal mechanisms for the seizure of digital rights to manage smart contracts.

3. Strengthen integration with international police structures (Europol) within the EMPACT platform for joint operations.

4. Revise approaches to the training and retraining of personnel, taking into account the updating of a massive volume of knowledge and skills, in addition to existing training programs.

1. EU Policy Cycle – EMPACT 2026-2029 Fighting crime together. URL : <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/empact>.

2. Rybalchenko, L., Ryzhkov, E., Ohrimenco, S. Economic crime and its impact on the security of the state. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2021. Vol. 1, no. 2. P. 78–91.

3. Tokenization (data security). URL : [https://en.wikipedia.org/wiki/Tokenization_\(data_security\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Tokenization_(data_security)).

Світлана ХАМІНІЧ

професор кафедри
соціально-економічних дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор економічних наук, професор

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА У СУЧАСНОМУ ВИМІРІ: СТРАТЕГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ ТА ПРІОРИТЕТИ

У XXI сторіччі економічна безпека держави стала однією з ключових складових національної безпеки та фундаментом сталого розвитку. Глобалізація, цифровізація, геополітичні конфлікти, трансформація світових ринків та зростання взаємозалежності економік істотно змінюють характер економічних ризиків і загроз. У цих умовах економічна безпека перестає бути лише інструментом макроекономічної стабілізації й набуває комплексного та багатовимірного характеру, охоплюючи фінансову, енергетичну, технологічну, продовольчу, соціальну та інституційну складові.

Особливої актуальності питання економічної безпеки набуває для держав із трансформаційною економікою та тих, що функціонують в умовах воєнно-політичної нестабільності. Сучасні виклики вимагають переосмислення стратегічних імперативів економічної політики та визначення нових пріоритетів забезпечення стійкості національної економіки.

Сучасні воєнні конфлікти демонструють, що економічний потенціал держави безпосередньо визначає її обороноздатність, стратегічну автономію та здатність протистояти довготривалим кризам.

Економічна безпека є здатністю національної економіки забезпечувати стабільне функціонування, стійкість до внутрішніх і зовнішніх шоків, конкурентоспроможність та належний рівень добробуту населення [1].

Сучасні загрози економічній безпеці мають комплексний та гібридний характер. Військові конфлікти, санкційна політика, торговельні війни та порушення логістичних ланцюгів призводять до макроекономічної нестабільності, скорочення інвестицій та втрати виробничого потенціалу. Глобальні фінансові кризи, волатильність валютних ринків та залежність від зовнішнього фінансування підвищують вразливість економік. Висока залежність від імпорту енергоносіїв та коливання світових цін створюють стратегічні ризики для економічної стабільності. Відставання у технологічному розвитку, кіберзагрози та цифрова залежність від іноземних платформ послаблюють економічний суверенітет держави. Крім того, старіння населення, трудова міграція та нерівність доходів впливають на продуктивність праці та довгострокове економічне зростання. Зміни клімату, деградація природних ресурсів і екологічні катастрофи формують нові ризики економічній стабільності.

У сучасному світі економічні загрози дедалі частіше поєднуються з військовими інструментами тиску, де основними ризиками є:

- руйнування виробничої та транспортної інфраструктури: воєнні дії призводять до втрати промислових потужностей, логістичних вузлів та енергетичних систем;
- порушення ланцюгів постачання: блокування портів, руйнування транспортних шляхів та обмеження торгівлі порушують експортні та імпорتنі потоки;
- зростання бюджетного навантаження: збільшення оборонних витрат і соціальних виплат у воєнний період створює фінансові дисбаланси;

- відтік людського капіталу: міграція населення, мобілізація та втрати трудових ресурсів знижують продуктивність економіки;
- енергетичні та кібернетичні атаки: цілеспрямовані удари по енергетичній інфраструктурі та кіберсистемах можуть паралізувати економічну діяльність;
- фінансова дестабілізація: воєнні ризики спричиняють девальвацію валюти, інфляційний тиск та скорочення інвестицій.

У сучасних умовах стратегічні імперативи економічної безпеки формуються на перетині національних інтересів, глобальних тенденцій та технологічних трансформацій.

По-перше, макроекономічна стабільність і фінансова стійкість, що досягаються підтриманням контрольованого рівня інфляції, боргової безпеки, стабільності банківської системи та ефективного бюджетного управління, є фундаментом економічної безпеки.

По-друге, диверсифікація виробництва, розвиток високотехнологічних галузей та стимулювання інновацій зменшують залежність від сировинних ринків.

По-третє, енергетична незалежність та зелена трансформація обґрунтовується розвитком відновлюваної енергетики, енергоефективності та декарбонізації, сприяє зменшенню зовнішньої залежності та підвищенню екологічної стійкості.

По-четверте, інвестиції у цифрову інфраструктуру, кібербезпеку та розвиток національних технологічних платформ формують основу конкурентоспроможності.

По-п'яте, освіта, наука, інновації та охорона здоров'я визначають здатність економіки до довгострокового розвитку.

По-шосте, інституційна спроможність та верховенство права через ефективні державні інститути, боротьбу з корупцією та прозоре регулювання формують довіру інвесторів і стабільність економічного середовища.

Після завершення війни в Україні економічна безпека залежить від ефективності відбудови, де пріоритетами є: відновлення інфраструктури та промисловості; залучення інвестицій у модернізацію економіки; розвиток інноваційних галузей; повернення людського капіталу; підвищення прозорості управління. Повоєнна реконструкція має базуватися не лише на відновленні, але й на структурній модернізації економіки.

Пріоритетами економічної безпеки для держав з трансформаційною економікою є забезпечення економічної стійкості в умовах зовнішніх шоків; відновлення виробничого потенціалу та інфраструктури; інтеграція у глобальні ланцюги доданої вартості; розвиток експортного потенціалу; залучення інвестицій та стимулювання підприємництва; посилення фінансової незалежності; цифровізація державного управління та економіки [2].

У сучасному світі саме інновації стають ключовим фактором економічної безпеки. Країни, що формують економіку знань, отримують конкурентні переваги через розвиток науково-дослідного потенціалу; підтримку стартапів; технологічну модернізацію промисловості; інтеграцію науки, освіти та бізнесу.

Отже, економічна безпека у сучасному вимірі є складною багаторівневою системою, що поєднує макроекономічну стабільність, технологічний розвиток, енергетичну незалежність, соціальну стійкість та ефективні інституції. У сучасному світі економічна безпека є інтегрованою системою, що поєднує економічну стійкість, технологічний розвиток, соціальну стабільність та військово-економічну спроможність держави.

Стратегічні імперативи економічної безпеки повинні ґрунтуватися на принципах стійкості, диверсифікації, інноваційності та інклюзивності. Реалізація цих пріоритетів створює передумови для довгострокового економічного зростання, підвищення якості життя населення та зміцнення національного суверенітету в умовах глобальної конкуренції.

Таким чином, економічна безпека постає не лише як інструмент захисту, але як стратегічна платформа розвитку держави у XXI сторіччі, де економічна міць і військова спроможність формують єдину систему національної стійкості, яка визначає здатність держави захищати свій суверенітет, забезпечувати стабільність та гарантувати майбутнє своїм громадянам.

1. Хамінч С. Ю. Імперативи економічної безпеки у сучасному світі: стратегії і загрози. *Вісник Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України. Економічні науки.* №1 (09)_2024. С. 46-55.

2. Бабійчук І. В. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. *Економіка та підприємництво.* 2022. Вип. 8. С. 10–14. 2.

Валентин М'ЯЧИН

професор кафедри
соціально-економічних дисциплін,
доктор економічних наук, професор

Олександр КОВАЛЬОВ

аспірант кафедри соціально-економічних
дисциплін Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Питання національної економічної безпеки дедалі частіше розглядають не лише як сукупність захисних заходів держави, але і як комплексну здатність економіки протистояти загрозам і зберігати траєкторію розвитку в умовах невизначеності. На практиці це означає: за наявності зовнішніх шоків (цінових, логістичних, технологічних, фінансових, кібернетичних) економіка має зберігати ключові виробничі функції, забезпечувати базову зайнятість і доходи, підтримувати критичні ланцюги постачання, а також створювати передумови для відновлення та модернізації. Водночас саме інноваційний розвиток підприємств формує довгострокову конкурентоспроможність країни та її технологічну суб'єктність, а отже прямо впливає на економічну безпеку.

У цьому контексті центральною стає проблема ресурсного забезпечення інновацій: підприємства можуть декларувати інноваційну стратегію, але без сформованого ресурсного потенціалу інновації залишаються епізодичними, ризикованими та слабо масштабованими. Особливо гостро ця проблема проявляється у періоди високої турбулентності, коли ресурсні обмеження посилюються, ціна помилки зростає, а доступ до капіталу, технологій і компетенцій ускладнюється. Тому формування ресурсного потенціалу інноваційного розвитку доцільно трактувати як безпековий пріоритет: інноваційно спроможні підприємства створюють робочі місця, збільшують податкову базу, підвищують продуктивність, розширюють експортні можливості, зменшують технологічну залежність, а також формують внутрішні «резерви стійкості» в кризових ситуаціях [1].

Ресурсний потенціал інноваційного розвитку підприємства доцільно визначати як інтегровану систему ресурсів і здатностей, що забезпечують безперервне здійснення інноваційного циклу: генерування ідей, відбір проєктів, дослідження й розроблення, прототипування, комерціалізацію, масштабування та дифузії інновацій у бізнес-процесах. На відміну від традиційного підходу «ресурси = запаси», у сучасній економіці потенціал має динамічну природу: важливими стають швидкість мобілізації ресурсів, їхня взаємодоповнюваність, здатність до заміщення, адаптації та відновлення.

У структурі ресурсного потенціалу інноваційного розвитку логічно виокремити, на наш погляд, такі компоненти.

По-перше, фінансовий ресурсний блок, що охоплює власний і залучений капітал, інвестиційні бюджети, доступ до кредитування, грантових програм, венчурного фінансування, інструментів страхування ризиків. Для інновацій характерна відкладена віддача та підвищена невизначеність, тому фінансовий потенціал має включати здатність підприємства фінансувати R&D та інноваційні проєкти без критичного погіршення ліквідності і платоспроможності.

По-друге, кадровий потенціал (людський капітал), що включає компетенції в дослідженнях, інженерії, цифрових технологіях, управлінні продуктом, маркетингу, комерціалізації, а також управлінські компетентності щодо портфельного управління інноваціями. Саме людський капітал є «носієм» інноваційної здатності, а дефіцит компетенцій швидко перетворюється на технологічну залежність і зниження стійкості.

По-третє, технологічний і виробничий потенціал: обладнання, технологічні лінії, лабораторна база, інструменти цифрового проєктування, випробувальні потужності, можливість гнучкого переналагодження виробництва. У безпековому вимірі критичною стає технологічна автономність: наявність власних компетенцій та альтернативних технологічних маршрутів, які дозволяють зберігати виробництво за умов обмеження імпорту чи розриву

ланцюгів постачання.

По-четверте, інформаційно-цифровий потенціал: дані, IT-архітектура, програмні рішення, аналітичні інструменти, кіберзахист, цифрові платформи взаємодії з партнерами і клієнтами. У цифровій економіці дані є ресурсом створення цінності, але одночасно джерелом уразливостей. Тому цифровий компонент ресурсного потенціалу має містити «захищеність» як невід’ємну властивість: контроль доступів, резервування, аудит, кіберстійкість.

По-п’яте, організаційно-управлінський потенціал: інститути й процедури управління інноваціями (інноваційний комітет, R&D-офіс, система відбору проєктів, stage-gate підхід), культура експерименту, мотиваційні механізми, система контролінгу інновацій. Для безпеки важливо, щоб інновації не руйнували керованість, а підсилювали її: управлінська система має балансувати зростання та ризики.

По-шосте, партнерський і мережевий потенціал: кооперація з університетами, науковими установами, стартапами, технологічними кластерами, постачальниками і клієнтами в межах відкритих інновацій. У сучасних умовах підприємство рідко створює інновації повністю «всередині», а мережеві зв’язки стають каналом швидкого доступу до знань, технологій і ринків. У безпековому вимірі важливо забезпечити керованість залежностей: диверсифікацію партнерів, юридичний захист інтелектуальної власності, контроль критичних вузлів кооперації.

Таким чином, ресурсний потенціал інноваційного розвитку є багатовимірним. Його безпекова цінність полягає в тому, що він формує стійкість підприємства як мікроелемента національної економіки, а сукупність стійких і технологічно спроможних підприємств створює фундамент економічної безпеки держави [2].

Підприємства є первинними носіями виробництва, зайнятості та інновацій, а отже ресурсний потенціал інноваційного розвитку підприємств транлюється в макрорівневі результати за кількома каналами.

Таким чином, Перший канал – продуктивність і конкурентоспроможність. Інновації підвищують продуктивність праці, знижують енерго- та матеріаломісткість, покращують якість продукції, що підсилює позиції на внутрішньому й зовнішньому ринках. Конкурентоспроможна економіка має ширшу податкову базу й ресурс для фінансування оборони, соціальних програм, відновлення інфраструктури, що прямо впливає на безпеку.

Другий канал – технологічна спроможність і зниження залежності. Ресурсний потенціал, що включає власні R&D та технологічні компетенції, дає змогу адаптувати технології, замінити критичні компоненти, локалізувати виробництво і розвивати внутрішні ланцюги доданої вартості. Зниження технологічної залежності означає менші вразливості перед зовнішніми обмеженнями, санкційними режимами або порушеннями логістики.

Третій канал – стійкість зайнятості та доходів. Підприємства, здатні інновувати, швидше перебудовують бізнес-моделі, знаходять нові ринки, формують продукти з вищою маржею. Це підтримує робочі місця й рівень доходів, зменшуючи соціально-економічні ризики, які є важливою складовою національної безпеки.

Четвертий канал – фінансова стійкість і експорт. Інноваційні підприємства частіше виходять на експорт, диверсифікують валютні надходження, знижують ризики дефіциту платіжного балансу. Експортна спроможність зменшує макрофінансові вразливості та підсилює економічний суверенітет.

П’ятий канал – безпека критичних секторів та інфраструктури. Інноваційні рішення в енергетиці, логістиці, зв’язку, фінансових технологіях, кібербезпеці підвищують надійність критичних систем. У цьому випадку ресурсний потенціал підприємств набуває стратегічного значення, оскільки забезпечує здатність створювати й підтримувати технології, важливі для стійкості країни.

Таким чином, ресурсний потенціал інноваційного розвитку підприємств є одним із базових чинників зміцнення національної економічної безпеки, оскільки він забезпечує конкурентоспроможність, технологічну спроможність, стійкість фінансових потоків, здатність до адаптації й відновлення [3]. У сучасних умовах безпекові виклики змінюють вимоги до ресурсів: ключового значення набувають мобільність, замінність, захищеність, локалізація критичних компонентів і здатність до швидкого відновлення. Формування ресурсного потенціалу інноваційного розвитку підприємств має бути інституціоналізованим управлінським процесом, що включає стратегічну орієнтацію інновацій, портфельний підхід, ризик-орієнтоване фінансування, розвиток людського капіталу, технологічну автономність, цифрову й кіберстійкість, а також керовані партнерства.

1. М'ячин В. Г., Ковальов О. О. Сучасні методичні підходи до оцінки потенціалу інноваційного розвитку як передумови його формування // *Актуальні проблеми соціально-економічної системи в умовах світових трансформацій* : матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 14–15 листопада 2025 р.). Львів–Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 45–49. DOI : <https://doi.org/10.36059/978-966-397-566-5-10>

2. М'ячин В. Аналіз моделей повоєнного відновлення економіки // *Механізми та практика захисту економічних інтересів України в повоєнний період* : кол. монограф. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 39–52.

3. Фісуненко Н. О., М'ячин В. Г. Цифрова трансформація економіки: теоретичні межі та практичні реалії // *Управління змінами та інновації*. 2025. № 15. С. 61–66. DOI : <https://doi.org/10.32782/СМІ/2025-15-9>

Неля ПРОСКУРІНА

професор кафедри обліку
та оподаткування,
доктор економічних наук, професор

Анастасія КОНОВАЛОВА

викладач кафедри обліку
та оподаткування

Анастасія ХАРЧЕНКО

здобувач вищої освіти кафедри обліку
та оподаткування економічного
факультету Запорізького
національного університету
(м. Запоріжжя, Україна)

**ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ЗА МСФЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ**

Глобальні трансформаційні процеси ХХІ століття – фінансова глобалізація, цифровізація економіки, посилення міжнародної конкуренції, гібридні загрози та воєнні конфлікти – суттєво впливають на систему національної безпеки держав. В умовах зростаючої нестабільності фінансові ресурси стають ключовим чинником забезпечення обороноздатності, соціальної стабільності та економічного відновлення країни.

Фінансово-економічна безпека як складова національної безпеки визначає спроможність держави забезпечувати стабільний розвиток, ефективне використання бюджетних ресурсів та протидію фінансовим ризикам [3]. У цьому контексті фінансова звітність виконує не лише облікову функцію, а й стає стратегічним інструментом формування прозорого економічного середовища.

Гармонізація національної системи бухгалтерського обліку з міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ) є необхідною передумовою інтеграції України у світовий економічний простір та зміцнення її фінансово-економічної безпеки.

Фінансово-економічна безпека охоплює стан захищеності економічної системи від загроз, що можуть призвести до дестабілізації бюджетної, банківської, податкової та інвестиційної сфер [5]. Вона передбачає:

- макроекономічну стабільність;
- збалансованість державних фінансів;
- контроль за державним боргом;
- прозорість фінансових потоків;
- ефективне функціонування фінансових інститутів.

Недостатня прозорість фінансової інформації створює умови для розвитку тіньової економіки, корупційних практик і фінансових зловживань. Саме тому якісна система бухгалтерського обліку та звітності виступає інституційною основою економічної безпеки.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в

Україні» [1], фінансова звітність повинна забезпечувати користувачів повною, правдивою та неупередженою інформацією про фінансовий стан підприємства. Таким чином, законодавче регулювання створює нормативне підґрунтя для зміцнення економічної безпеки держави.

Міжнародні стандарти фінансової звітності встановлюють єдині принципи визнання, оцінки та розкриття інформації у фінансових звітах [2]. Їх застосування сприяє:

- підвищенню якості фінансової інформації;
- забезпеченню її порівнюваності на міжнародному рівні;
- залученню іноземних інвестицій;
- зменшенню інформаційної асиметрії між суб'єктами ринку.

У контексті глобальних трансформацій МСФЗ виступають універсальною «мовою» міжнародного бізнесу». Дотримання міжнародних стандартів свідчить про інституційну зрілість держави та її готовність діяти відповідно до міжнародних правил економічної взаємодії.

У період воєнного стану прозорість фінансової звітності набуває особливої ваги. Держава повинна забезпечувати контроль за використанням міжнародної допомоги, бюджетних коштів і ресурсів оборонного сектору. Відкритість фінансової інформації підвищує рівень довіри міжнародних партнерів і сприяє подальшій підтримці України.

Фінансова звітність є важливою частиною інформаційного простору держави. Вона забезпечує користувачів економічно значущими даними, які впливають на прийняття управлінських, інвестиційних і політичних рішень.

У соціологічному вимірі прозорість фінансової інформації формує довіру суспільства до державних інституцій і бізнесу. Натомість викривлення або маніпулювання звітністю може спричинити економічну дестабілізацію та соціальну напругу.

Цифровізація бухгалтерського обліку підвищує ефективність обробки даних, однак водночас актуалізує питання кібербезпеки. Захист інформаційних систем, що формують фінансову звітність, стає невід'ємною умовою збереження фінансової стабільності держави.

Таким чином, фінансова звітність за МСФЗ виступає одночасно інструментом економічної та інформаційної безпеки.

Ефективне управління у сфері національної безпеки передбачає наявність достовірної аналітичної інформації. Стандартизована фінансова звітність забезпечує можливість:

- здійснювати моніторинг фінансового стану стратегічних підприємств;
- аналізувати ефективність бюджетних програм;
- оцінювати фінансові ризики;
- формувати прогнози економічного розвитку.

Впровадження МСФЗ також сприяє удосконаленню державного фінансового контролю та аудиту. Підзвітність суб'єктів господарювання є важливою умовою запобігання фінансовим правопорушенням і зловживанням.

Фінансова звітність є формою спеціалізованого професійного дискурсу. Чіткість термінології, стандартизація понять та уніфікація підходів до трактування фінансових категорій забезпечують однозначність розуміння економічної інформації.

У філософському аспекті МСФЗ ґрунтуються на принципах правдивого відображення, обачності, суттєвості та прозорості. Ці принципи відображають фундаментальні цінності демократичного суспільства – відповідальність, підзвітність і раціональність.

Отже, фінансова звітність є не лише технічним інструментом, а й механізмом формування культури доброчесності та безпекового середовища.

Корупція становить одну з найбільших внутрішніх загроз фінансово-економічній безпеці держави [4]. Непрозорість фінансових потоків і викривлення звітності сприяють неефективному використанню бюджетних ресурсів.

Застосування МСФЗ підвищує рівень фінансової дисципліни, ускладнює приховування доходів і маніпулювання фінансовими результатами. У період воєнного стану це набуває особливого значення, адже ефективність використання ресурсів безпосередньо впливає на обороноздатність держави та швидкість її економічного відновлення.

Отже, фінансова звітність за міжнародними стандартами є важливим інструментом забезпечення фінансово-економічної безпеки держави в умовах глобальних трансформацій. Вона сприяє підвищенню прозорості економічних процесів, зміцненню інституційної довіри, мінімізації корупційних ризиків та формуванню стабільного безпекового середовища.

Міждисциплінарний підхід дозволяє розглядати фінансову звітність не лише як

елемент економічної системи, а як складову інформаційної, управлінської, політичної та культурної безпеки держави. В умовах воєнного стану її значення набуває стратегічного характеру для забезпечення стійкості та розвитку України.

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV (зі змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 40. Ст. 365. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 25.02.26).
2. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ). Офіційний переклад Міністерства фінансів України. Київ: Міністерство фінансів України, 2025. URL : https://mof.gov.ua/uk/translation_of_international_financial_reporting_standards_2025_to_be_completed-827 (дата звернення: 25.02.26).
3. Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія. Львів : Ліга-Прес, 2012. 386 с.
4. Гончарук Я. А., Коваль С. Л. Антикорупційна політика в системі національної безпеки України. Київ : НІСД, 2020. 192 с.
5. Ліпкан В. А. Національна безпека України : навчальний посібник. Київ : КНТ, 2017. 304 с.

Валентин М'ЯЧИН

професор кафедри
соціально-економічних дисциплін,
доктор економічних наук, професор

Владислав СТАРОВОЙТОВ

аспірант кафедри соціально-
економічних дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ОНЛАЙН-БІЗНЕСУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: УПРАВЛІНСЬКІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ

Цифрова трансформація стала базовим трендом розвитку сучасної економіки, а онлайн-бізнес перетворився на один із ключових каналів створення доданої вартості, масштабування продажів і взаємодії зі споживачами. Разом із тим саме цифрове середовище формує нову конфігурацію загроз: збільшення частки безготівкових платежів та дистанційних угод підвищує ризики шахрайства; розширення екосистемних зв'язків із маркетплейсами, платіжними сервісами та провайдерами доставки створює залежність від зовнішніх контрагентів; зростання ролі даних і алгоритмів загострює ризики витоку інформації, маніпуляцій трафіком, некоректних управлінських рішень на основі викривленої аналітики. У цих умовах економічна безпека онлайн-бізнесу набуває змісту системної «цифрової стійкості», коли підприємство здатне не лише протидіяти загрозам, а й швидко відновлюватися, зберігати операційну керованість та фінансову стабільність.

Проблема полягає в тому, що традиційні підходи до економічної безпеки часто орієнтовані на фізичні активи та класичні фінансові ризики, тоді як онлайн-бізнес функціонує в середовищі високої швидкості змін і нематеріальних активів, де вирішальними стають довіра, безперервність сервісу, якість даних, репутаційний капітал і кіберзахист. Отже, необхідні управлінські механізми, що поєднують стратегічне управління розвитком онлайн-компанії та практики ризик-менеджменту, комплаєнсу, інформаційної безпеки, антифроду й контролінгу.

У цифровому середовищі загрози мають комплексний характер, а їх вплив часто проявляється каскадно, коли один інцидент породжує ланцюгові втрати. Найбільш критичними є кіберризики, які охоплюють злам облікових записів, фішингові атаки, зараження шкідливим ПЗ, DDoS-атаки, компрометацію API та вразливості вебзастосунків. Для онлайн-бізнесу кіберінцидент означає не лише витрати на відновлення ІТ, а й втрату доходу через простій, падіння конверсії, зростання повернень та відтік клієнтів.

Окрему групу становлять фінансово-платіжні ризики: чарджбеки, крадіжка платіжних даних, підміна реквізитів, «дружне» шахрайство, зловживання промокодами й бонусами. У цифровому продажі навіть невелике зростання частки шахрайських транзакцій може істотно «з'їдати» маржу, оскільки онлайн-модель часто має високу конкуренцію і тонкі межі прибутковості [1].

Не менш суттєвими є ризики залежності від платформ та інфраструктури. Алгоритмічні зміни в пошукових системах, рекламних кабінетах або маркетплейсах здатні різко змінювати потоки трафіку та продажів. Блокування акаунтів, зміна правил комісій чи логістичних умов впливають на стабільність бізнес-моделі. У цьому контексті економічна безпека означає здатність мінімізувати критичну залежність від одного каналу збуту або одного провайдера.

Цифрова трансформація підсилює значення даних, а отже зростають ризики даних: витоки персональної інформації, помилки в аналітиці, неякісні набори даних, маніпуляції показниками, некоректні управлінські рішення через викривлені метрики. Такі загрози важко помітити одразу, але вони накопичуються і проявляються у втраті ефективності маркетингу, неправильному ціноутворенні, провальних запасах або зниженні лояльності клієнтів [2].

Репутаційні ризики в онлайн-бізнесі мають високий темп поширення: негативні відгуки, інциденти з витоком даних, зриви доставки чи неякісна підтримка швидко перетворюються на падіння довіри та конверсії. Репутаційний збиток у цифровій економіці часто трансформується в прямі фінансові втрати швидше, ніж у традиційному бізнесі, оскільки споживач має широкий вибір і низькі витрати на зміну постачальника.

Економічна безпека онлайн-бізнесу досягається не «одним рішенням», а системою взаємопов'язаних механізмів. Центральним механізмом є інтегрований ризик-менеджмент, який має бути вбудований у стратегічне управління розвитком. Це означає, що рішення про масштабування, запуск нових каналів, вихід на маркетплейси, зміну платіжних провайдерів або впровадження AI-аналітики повинні супроводжуватися оцінкою ризиків, визначенням допустимих меж (ризик-апетиту) та планом контролю.

Другим механізмом є побудова «цифрової стійкості» через управління безперервністю бізнесу. Для онлайн-бізнесу критично важливо мати сценарії реагування на інциденти: відмову хостингу, збій платіжного шлюзу, DDoS-атаку, витік даних, блокування рекламного акаунту або логістичний колапс. Управлінська задача полягає в підготовці резервних рішень, дублюванні критичних сервісів, налагодженні комунікації з клієнтами та визначенні часу відновлення (цілових показників відновлення процесів) [3].

Третій механізм – контролінг економічної безпеки на основі KPI. Для онлайн-бізнесу доцільно поєднувати фінансові, операційні та ризикові індикатори. Фінансова частина може відображати маржинальність, частку витрат на залучення клієнта, стабільність грошових потоків та рівень втрат від шахрайства. Операційні індикатори охоплюють доступність сайту/застосунку, швидкість обробки замовлень, SLA служби підтримки, частку вчасних доставок. Ризиковий блок містить частку підозрілих транзакцій, рівень чарджбеків, кількість інцидентів інформаційної безпеки, час реакції на інцидент, частоту критичних помилок у цифрових процесах.

Четвертий механізм – антифрод та захист платіжного контуру. Управлінська логіка тут полягає в переході від реактивного реагування на втрати до превентивного виявлення аномалій. Для цього застосовуються правила ризикових транзакцій, багатофакторна автентифікація, ліміти, поведінкові сигнали, сегментація клієнтів за ризиком і постійне навчання моделей виявлення шахрайства. Навіть без складних технологій підприємство може істотно знизити втрати, якщо вибудує прозорі процедури верифікації, контроль повернень, аналіз підозрілих патернів та дисципліну доступів.

П'ятий механізм – управління залежністю від платформ та диверсифікація каналів. Стійкість онлайн-бізнесу підвищується, коли компанія розвиває омніканальність, нарощує власні канали комунікації з клієнтами (наприклад, база підписників, програма лояльності), оптимізує структуру трафіку, а також має альтернативні логістичні та платіжні рішення. Управлінське завдання полягає у зниженні «концентраційного ризику» та формуванні портфеля каналів, де збій одного елемента не зупиняє весь бізнес.

Шостий механізм – правління даними як активом економічної безпеки. Це передбачає політики якості даних, контроль доступів, класифікацію інформації, відповідальність власників даних, а також регулярні перевірки коректності аналітичних панелей. У цифровому бізнесі помилка в даних часто є «тихою загрозою»: вона не створює аварій, але системно погіршує управлінські рішення й підриває конкурентоспроможність.

Тому механізми data governance повинні розглядатися як елемент економічної безпеки, а не лише як ІТ-функція.

Для підвищення стійкості доцільно впроваджувати цифрову систему раннього попередження, яка поєднує моніторинг ключових індикаторів і тригери реагування. Її практичний сенс полягає в тому, щоб зменшити «час між виникненням загрози і управлінською реакцією». У ролі тригерів можуть виступати різкі відхилення конверсії, зростання чарджбеків, падіння доступності сайту, збільшення часу відповіді підтримки, сплеск негативних відгуків, а також аномальні зміни в структурі трафіку. Управлінський механізм працює тоді, коли для кожного тригера визначені відповідальні, порядок дій та інструменти стабілізації, а також коли результати інцидентів перетворюються на уроки й оновлення процедур.

Таким чином, економічна безпека онлайн-бізнесу в умовах цифрової трансформації є інтегрованою здатністю підприємства стабільно функціонувати, зростати та відновлюватися в середовищі цифрових ризиків. У сучасних умовах стійкість онлайн-компанії формується не лише фінансовими резервами, а насамперед якістю управлінських механізмів: інтегрованим ризик-менеджментом, системою бізнес-безперервності, антифродом, управлінням платформною залежністю та даними, а також КРІ-орієнтованим контролінгом. Запропонована логіка побудови системи економічної безпеки дозволяє перевести безпеку з «витратного» напрямку в інструмент стратегічного розвитку, який знижує втрати, підсилює довіру клієнтів і забезпечує стійкість грошових потоків. Практичним кроком, що дає швидкий ефект, є створення цифрової системи раннього попередження, завдяки якій підприємство скорочує час реагування на загрози та підвищує керованість у кризових ситуаціях.

1. М'ячин В. Аналіз моделей повоєнного відновлення економіки. *Механізми та практика захисту економічних інтересів України в повоєнний період* : кол. монограф. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 39–52.

2. Мілютін О., Старовойтов В. Актуальні тенденції цифрової трансформації бізнес-структур та їх вплив на управлінські процеси в повоєнній Україні. *Механізми та практика захисту економічних інтересів України в повоєнний період* : кол. монограф. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 26–38.

3. Фісуненко Н. О., М'ячин В. Г. Цифрова трансформація економіки: теоретичні межі та практичні реалії. *Управління змінами та інновації*. 2025. № 15. С. 61–66. DOI : <https://doi.org/10.32782/СМІ/2025-15-9>

Андрій ЛИС

старший викладач кафедри права
імені академіка УАН о. Івана Луцького
ЗВО «Університет Короля Данила»
(м. Івано-Франківськ, Україна),
кандидат наук з державного управління

ЦНАП ЯК ІНСТИТУЦІЙНИЙ ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Центри надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП) посідають особливе місце в системі публічного управління України як ключовий інтерфейс взаємодії держави з фізичними особами та суб'єктами господарювання. Попри те, що ЦНАП традиційно розглядаються крізь призму сервісної держави та підвищення якості адміністративного обслуговування, їхня роль у системі забезпечення фінансово-економічної безпеки держави залишається значно менш дослідженою. Між тим саме через ЦНАП проходять мільйони транзакцій, пов'язаних із реєстрацією суб'єктів господарювання, оформленням права власності, отриманням дозвільних документів та іншими юридично значущими діями, що безпосередньо впливають на стан економічного правопорядку в державі.

Фінансово-економічна безпека держави у сучасній науковій літературі визначається як стан захищеності національної економіки від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує сталий розвиток держави, її фінансову незалежність та спроможність протистояти дестабілізуючим чинникам [1]. Ключовими складовими цієї безпеки є протидія тіньовій

економіці, корупції у сфері господарської діяльності, легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та незаконному виведенню капіталу. Функціонування ЦНАП опосередковано торкається кожної з цих складових, оскільки адміністративні послуги у сфері реєстрації, дозвільної діяльності та посвідчення прав є вхідними точками для більшості форм легального господарювання.

Інституційний зв'язок між ЦНАП та фінансово-економічною безпекою реалізується через кілька функціональних каналів. Перший – превентивний: стандартизовані та прозорі процедури надання адміністративних послуг у ЦНАП усувають умови для корупційних домовленостей між посадовцями та суб'єктами господарювання, знижуючи транзакційні витрати для законослухняного бізнесу і підвищуючи ризики для тих, хто намагається отримати незаконні переваги [2].

Другий канал – ідентифікаційний: ЦНАП є точкою збору ідентифікаційних даних про суб'єктів господарювання, що при належній інтеграції з аналітичними системами правоохоронних органів та фінансової розвідки може слугувати інструментом виявлення фіктивного підприємництва та схем ухилення від оподаткування. Третій – моніторинговий: статистика запитів і транзакцій у ЦНАП є цінним джерелом даних для оцінювання стану ділової активності та виявлення аномальних патернів, що можуть свідчити про організовану економічну злочинність [5].

Важливою теоретичною основою для розуміння ролі ЦНАП у системі фінансово-економічної безпеки є концепція регуляторного простору, відповідно до якої якість і доступність адміністративних послуг безпосередньо визначають рівень тінізації економіки. Емпіричні дослідження засвідчують, що спрощення реєстраційних і дозвільних процедур знижує частку тіньового сектору, оскільки зменшує стимули для уникнення офіційної реєстрації [3]. У цьому сенсі ефективно функціонуючий ЦНАП є не лише сервісним, а й регуляторно-безпековим інститутом, що сприяє легалізації економічної діяльності та розширенню бази оподаткування.

Аналіз чинного законодавства та практики функціонування ЦНАП в Україні дозволяє виокремити кілька механізмів реалізації їхнього безпекового потенціалу. Першим і найбільш розробленим є механізм верифікації ідентичності заявників та документів при наданні адміністративних послуг. Запровадження BankID, Дія.Підпис та інших засобів електронної ідентифікації суттєво ускладнило використання підроблених документів для реєстрації фіктивних суб'єктів господарювання – одного з ключових інструментів організованої економічної злочинності. Проте цей механізм зберігає уразливість, пов'язану з можливістю використання законно отриманих ідентифікаційних даних реальних осіб у схемах так званих номінальних директорів [4].

Другим механізмом є міжвідомча інформаційна взаємодія між ЦНАП і органами, що здійснюють фінансовий моніторинг та правоохоронну діяльність. Інтеграція реєстрових систем, через які функціонують ЦНАП, із системами Державної служби фінансового моніторингу, Національного банку України та Бюро економічної безпеки України дозволяє автоматично виявляти суб'єктів, що відповідають індикаторам ризику легалізації злочинних доходів. Попри нормативне закріплення принципу взаємодії між відповідними відомствами, на практиці ця взаємодія залишається недостатньо систематизованою та нерідко здійснюється в ручному режимі, що знижує її оперативність та повноту [1].

Третім механізмом є антикорупційний комплаєнс у діяльності самих ЦНАП – система внутрішніх процедур, спрямованих на унеможливлення зловживань з боку адміністраторів при наданні послуг. Принцип «єдиного вікна», ротація персоналу, відеоспостереження в залах обслуговування, анонімне оцінювання якості послуг та контроль за дотриманням строків надання послуг утворюють базовий антикорупційний інструментарій ЦНАП. Його ефективність підтверджується стабільно високими показниками суспільної довіри до ЦНАП, як порівняти з традиційними органами виконавчої влади за результатами соціологічних досліджень [2-3].

Повномасштабне збройне вторгнення росії суттєво трансформувало умови функціонування ЦНАП і водночас відкрило нові ризики у сфері фінансово-економічної безпеки, що реалізуються через канали надання адміністративних послуг. Зокрема, в умовах воєнного стану ЦНАП стали точками отримання компенсаційних виплат та соціальної допомоги, оформлення документів внутрішньо переміщених осіб і постраждалих від бойових дій, що створило принципово нові вектори для шахрайства та зловживань. Виявлення та попередження схем незаконного отримання державних виплат через мережу ЦНАП потребує

посиленої взаємодії між центрами і правоохоронними органами, а також запровадження додаткових верифікаційних процедур для відповідних категорій заявників [4].

Цифрова трансформація ЦНАП через платформу «Дія» та розширення переліку онлайн-послуг, з одного боку, підвищує доступність і прозорість адміністративного обслуговування, а з іншого – формує нові кіберризики у сфері фінансово-економічної безпеки. Зокрема, масштабування дистанційного надання послуг актуалізує загрозу кіберзлочинів, спрямованих на несанкціонований доступ до реєстрових систем та незаконну зміну реєстраційних даних суб'єктів господарювання, що може використовуватись для рейдерських захоплень та інших форм економічних злочинів. Тому забезпечення кіберстійкості інформаційних систем ЦНАП являє собою не лише технічне, а й безпекове завдання державного значення [5].

Перспективним напрямом посилення безпекового потенціалу ЦНАП є запровадження ризик-орієнтованого підходу до надання адміністративних послуг у сфері господарської діяльності. Цей підхід передбачає автоматичне виявлення транзакцій і заявників, що відповідають профілям ризику економічних правопорушень, із подальшим поглибленим опрацюванням відповідних звернень. Технологічною основою для реалізації такого підходу може слугувати інтеграція систем штучного інтелекту та машинного навчання в процеси обробки заявок у ЦНАП. Нормативне і організаційне забезпечення цього напрямку потребує координації між Міністерством цифрової трансформації України, Міністерством внутрішніх справ України та Бюро економічної безпеки України [1; 3].

Таким чином, ЦНАП є не лише сервісним, а й функціонально значущим інституційним елементом системи фінансово-економічної безпеки держави, реалізуючи свій безпековий потенціал через превентивний, ідентифікаційний та моніторинговий канали впливу на стан економічного правопорядку. Усвідомлення цієї подвійної природи ЦНАП є необхідною передумовою для формування комплексної державної політики у сфері розвитку мережі центрів, яка б інтегрувала сервісні та безпекові цілі в єдиній стратегічній рамці.

До того ж практична реалізація безпекового потенціалу ЦНАП стримується системними проблемами: недостатньою глибиною міжвідомчої інформаційної інтеграції, фрагментарністю нормативного регулювання взаємодії ЦНАП із правоохоронними органами та органами фінансового моніторингу, а також дефіцитом інституційної спроможності центрів для виявлення складних схем економічних правопорушень. Усунення цих проблем потребує розробки та реалізації цілеспрямованої міжвідомчої програми розвитку безпекового потенціалу ЦНАП як складової загальнодержавної стратегії фінансово-економічної безпеки.

1. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення : монографія. Київ : КНТЕУ, 2021. 309 с.

2. Колісніченко Н. М. Адміністративні послуги в Україні: організаційно-правові аспекти : монографія. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2019. 298 с.

3. Про адміністративні послуги : Закон України від 06 вересня 2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17> (дата звернення: 20.02.2026).

4. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січня 2021 р. № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20> (дата звернення: 24.02.2026).

5. Сergygin S. M., Sharov Y. P. Електронне урядування та цифрова трансформація публічного управління. Публічне управління: теорія та практика. 2022. № 2 (28). С. 43–52.

Олександр СИДОРОВ
професор кафедри
соціально-економічних дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат економічних наук

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Фінансово-економічна безпека держави є ключовою складовою системи національної безпеки, оскільки саме вона забезпечує стабільність соціально-економічних процесів, функціонування державних інститутів та реалізацію стратегічних інтересів країни. В умовах воєнного стану економічна стійкість набуває особливого значення, адже фінансові ресурси стають основою обороноздатності та соціальної підтримки населення.

Воєнні виклики спричинили істотне зростання бюджетних видатків, дефіциту державного бюджету та боргового навантаження. Водночас ефективна співпраця з міжнародними фінансовими організаціями та країнами-партнерами дозволила стабілізувати макроекономічну ситуацію та уникнути глибокої фінансової дестабілізації.

Сучасна модель фінансово-економічної безпеки повинна базуватися на принципах стратегічного планування, прозорості управління публічними фінансами, цифровізації бюджетних процесів та підвищення ефективності державного контролю. Особливого значення набуває впровадження середньострокового бюджетного планування та ризик-орієнтованого підходу до управління державними фінансами.

Важливим напрямом є диверсифікація економіки та зменшення залежності від окремих галузей чи зовнішніх ринків. Підтримка малого і середнього бізнесу, розвиток інноваційних кластерів та стимулювання експорту продукції з високою доданою вартістю створюють передумови для довгострокової фінансової стабільності.

Стабільність банківської системи та ефективна монетарна політика відіграють визначальну роль у забезпеченні макроекономічної рівноваги. Координація фіскальної та монетарної політики дозволяє мінімізувати інфляційні ризики, підтримувати довіру до національної валюти та забезпечувати ліквідність фінансового сектору.

Післявоєнне відновлення економіки потребує формування комплексної стратегії, яка передбачає модернізацію критичної інфраструктури, розвиток оборонно-промислового комплексу, залучення іноземних інвестицій та інтеграцію України до європейського економічного простору. Інвестиційна політика повинна супроводжуватися гарантіями захисту прав власності та мінімізацією регуляторних бар'єрів.

Не менш важливою є боротьба з корупцією як чинником, що безпосередньо впливає на рівень фінансової безпеки держави. Прозорість державних закупівель, відкритість фінансової звітності та ефективна діяльність антикорупційних органів сприяють підвищенню довіри до державних інституцій.

Таким чином, стратегічні напрями зміцнення фінансово-економічної безпеки України повинні поєднувати інституційні реформи, макроекономічну стабілізацію, інноваційний розвиток та інтеграцію у міжнародні економічні структури. Реалізація зазначених заходів створить підґрунтя для формування стійкої економічної моделі післявоєнного розвитку.

1. Барановський О. І. Фінансова безпека держави : монографія. Київ : Фенікс, 1999. 338 с.
2. Васильців Т. Г. Економічна безпека України: стратегія та механізми забезпечення. Львів : Ліга-Прес, 2013. 386 с.
3. Жаліло Я. А. Економічна безпека держави: теорія, методологія, практика. Київ : НІСД, 2017. 304 с.
4. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII.
5. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року : Указ Президента України № 347/2021.
6. North D. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge : Cambridge University Press, 1990.

Костянтин ЗАХОЖАЙ

доцент кафедри фінансів,
кандидат економічних наук, доцент

Волчелюк С. О.

студентка Київського національного
економічного університету
імені Вадима Гетьмана
(м. Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ІНДИКАТОРІВ ФІСКАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ТА БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ З ІНШИМИ МАКРОПОКАЗНИКАМИ

Використання комплексного підходу є необхідним у контексті оцінки економічної політики держави. Для дослідження фінансової системи важливим є виявлення сильних і слабких сторін, можливостей та загроз при взаємодії макроекономічних показників з індикаторами фінансової стійкості та бюджетної безпеки.

Дана методика базується на SWOT-підході з використанням кореляційно-регресійного моделювання. Це передбачає визначення взаємовпливу між макроекономічними змінними та фінансовими параметрами [1]. Теоретичною основою слугують концепції фінансової стійкості та бюджетної безпеки для забезпечення макроекономічної стабілізації держави.

Сильні сторони фінансової системи характеризуються стабільними кореляційними зв'язками між досліджуваними показниками. При цьому автоматичні стабілізатори забезпечують згладжування циклічних коливань [2].

Слабкі сторони досліджуваної системи виявляються у високій волатильності багатьох макропоказників. Як приклад, відношення державного боргу до ВВП демонструє тенденцію до зростання/спаду при зниженні/підвищенні темпів економічного розвитку, структурний дефіцит бюджету корелює з інфляційними процесами [5].

Можливості дослідження багатьох взаємозв'язків у економіці включають оптимізацію податкового навантаження через удосконалення фінансових інструментів, а синхронізація бюджетної та монетарної політики створює потенціал для стабілізації макроекономічних дисбалансів. Цифровізація податкового адміністрування та контролю підвищує ефективність фінансового регулювання.

Загрози у фінансовій сфері пов'язані з проциклічністю фінансової політики та зовнішніми шоками. Девальваційні процеси призводять до зростання боргового навантаження у валютному еквіваленті. Структурні диспропорції в економіці обмежують дієвість фінансових стимулів [3].

Кластерний підхід при оцінці економіки держави дозволяє згрупувати індикатори та показники за рівнем фінансової децентралізації, поділивши їх на групи згідно з певними ознаками. Розглядаючи бюджетну систему, слід зазначити, що перший кластер характеризує бюджетну автономію та стабільність або недостатню стабільність податкових надходжень. Другий кластер демонструє залежність бюджету від трансфертів і рівень платоспроможності. Третій кластер визначає амплітуду доходів і видатків, а також можливі структурні дисбаланси. При цьому застосування кореляційно-регресійної моделі дає можливість виявити значущість впливу інфляційних очікувань при плануванні бюджетних параметрів. Коефіцієнт детермінації моделі показує рівень впливу факторів на результативну ознаку [4].

Отже, результати взаємодії макроекономічних показників з індикаторами фінансової стійкості та бюджетної безпеки візуалізуються у SWOT-матриці. Важливим є визначення кластерів регіонів за рівнем фінансової децентралізації з різними характеристиками щодо національної безпеки для забезпечення макроекономічної стабільності та формуються кореляційні та регресійні моделі.

На цій основі формують практичні рекомендації, що включають формування системи раннього попередження фінансових ризиків на базі розробки інтегрованого підходу до оцінки взаємозв'язків макроекономічних та фінансових індикаторів, включаючи безпекові показники через призму SWOT-методології.

1. Бланшар О. Макроекономіка: підручник. Київ: Либідь, 2019. 768 с.
2. Лук'яненко І. Г. Фіскальна політика в умовах макроекономічної нестабільності. *Фінанси України*. 2020. № 4. С. 28-45.
3. Соколовська А. М. Податкові інструменти реалізації економічної політики держави. *Економіка України*. 2019. № 12. С. 16-33.
4. Стеценко Б. С. Макроекономічні детермінанти бюджетного планування в Україні. *Науковий вісник КНЕУ*. 2020. № 3. С. 67-81.
5. Чугунов І. Я. Бюджетна стійкість у системі державних фінансів. *Економічний вісник університету*. 2021. № 48. С. 134-142.

Зоя КАЛНІЧЕНКО

доцент кафедри міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки міжнародного туризму Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна), кандидат економічних наук, доцент

КЛЮЧОВА РОЛЬ ГЕОПОЛІТИКИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ У ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Міжнародна торгівля переходить в нову епоху зростаючого протекціонізму, регіоналізму та зміни правил гри через геополітичну напруженість, зростання ролі послуг, цифровізацію та фокусування на екологічності. У зв'язку зі змінами геополітичних факторів ключовими проблемами стають порушення ланцюгів постачання, торговельні війни, неефективність СОТ та енергетична криза. Трансформація міжнародної торгівлі відбувається як процес змін від лібералізації до епохи «керованої торгівлі», де ключову роль відіграють геополітика та національна безпека.

Провідні економіки країн світу використовують високі мита та нетарифні бар'єри для захисту власних ринків. Спостерігається посилення торговельних суперечок через дисбаланси в обсягах експорту та імпорту. Після глобальних криз акцент зміщується з «ефективності за рахунок мінімальних цін і витрат» на «надійність та автономію».

Сучасною тенденцією міжнародної торгівлі стає регіоналізація та «дружній» протекціонізм: країни переорієнтують ланцюги постачання на геополітично надійних, масштабних партнерів, обмежуючи торгівлю з ризикованими країнами та економічними суб'єктами.

Важливу роль відіграють серед нетарифних методів регулювання міжнародної торгівлі методи прихованого протекціонізму. Основними з них є:

адміністративні формальності – це національні правила здійснення імпорتنних операцій, які обмежують імпорт (обов'язкове використання міжнародних торгів під час закупівлі устаткування, отримання імпорتنних ліцензій у разі виконання ряду вимог тощо);

технічні бар'єри – це приховані методи торговельної політики, які виникають тому, що національні технічні, адміністративні й інші норми та правила, побудовані таким чином, щоб перешкоджати ввезенню товарів з-за кордону (дотримання національних стандартів, упакування, маркування тощо);

встановлення мінімальних імпорتنних цін, що передбачає точне дотримання експортером рівня цін, встановлених країною-імпортером;

прикордонні податки, якими обкладають товари під час перетину митних кордонів конкретної країни (митні збори, пов'язані з оформленням митних документів або зі здійсненням митного контролю; сплата зборів за перевірку якості імпортованого товару; торговельні збори; збори за здійснення фіто-санітарного контролю; сезонні та екологічні збори);

імпортний депозит – це форма завдатку, який імпортер має внести у свій банк у національній чи іноземній валюті перед закупівлею іноземного товару;

валютні обмеження – це регламентація операцій резидентів і нерезидентів із валютою й іншими валютними цінностями.

Протекціонізм держава використовує як політику захисту внутрішнього ринку від

іноземної конкуренції шляхом використання тарифних і нетарифних інструментів торгівлі. Виділяють декілька форм сучасного протекціонізму (табл. 1).

Таблиця 1

Форми сучасного протекціонізму

Форми	Характеристики
Селективний	скерований проти окремих країн або окремих видів товарів
Галузевий	скерований на захист окремих галузей, найчастіше сільського господарства
Колективний	здійснюваний об'єднаннями країн щодо країн, які не входять до цих об'єднань
Прихований	здійснюваний методами внутрішньої економічної політики

Вибір інструментів, які застосовують для обмеження ризикованої торгівлі, залежить від співвідношення сил груп тиску, що наполягають на реалізації тих чи інших заходів, та можливих заходів у відповідь з боку урядів інших країн. Обмеження торгівлі досягається і за допомогою тарифних бар'єрів, що впливають на ціни, і нетарифних бар'єрів, що впливають або на ціни, або безпосередньо на обсяг товарів.

Зростання кількості нетарифних бар'єрів, технічних перешкод та субсидій пов'язане з високою ймовірністю логістичних криз, з енергетичною нестабільністю. Частіше, ніж раніше, стали помітними кризові прояви багатосторонньої системи торгівлі. Негативні економічні наслідки глобалізму пов'язують з посиленням нерівності між багатими та бідними країнами, втратою робочих місць у розвинених країнах через перенесення виробництва, зростанням залежності країн від зовнішніх ринків та транснаціональних корпорацій, а також фінансовою нестабільністю, коли кризи швидко поширюються світом. Традиційні правила Світової організації торгівлі не дозволяють досягати бажаної ефективності у вирішенні сучасних суперечок, що змушує країни переходити до двосторонніх угод.

Для України ключовими є адаптація до європейських «зелених» стандартів або «зелений» перехід (Green Trade), що означає впровадження екологічних стандартів (наприклад, СВМ в ЄС), торгівлю екологічними товарами та обмеження вуглецево-інтенсивного імпорту. Впровадження екологічних стандартів та субсидування «зелених» індустрій використовується як інструмент підтримки внутрішніх виробників та вибіркового відношення до партнерів по міжнародній торгівлі [1].

Проблеми міжнародної торгівлі, що визначають національну безпеку України, посилюються через геополітичну нестабільність: торговельні обмеження, санкції та військові конфлікти руйнують сталі економічні зв'язки. Останнім часом характерною є неефективність механізмів вирішення суперечок та гальмування укладання багатосторонніх угод. Постійне розширення санкційних списків вимагає від бізнесу складних стратегій ризик-менеджменту, прозорості, управління змінами. Для України, зокрема, актуальною проблемою залишається зростання торговельного дефіциту. У 2025 році торговельний дефіцит досяг рекордних 45 млрд дол. через війну, руйнування промисловості та високий імпорт споживчих товарів і зброї. Імпорт (84,8 млрд дол.) більш ніж удвічі перевищив експорт (40,3 млрд дол.). Основними причинами є падіння аграрного експорту та втрата металургійних потужностей, причому критична ситуація стримується міжнародною підтримкою. Водночас до трійки найбільш експортованих з України товарів увійшли: продовольчі товари – 22,5 млрд дол.; метали та вироби з них – 4,7 млрд дол.; машини, устаткування та транспорт – 3,6 млрд дол. [2].

Серед ключових факторів зростання дефіциту є наступні:

- високий рівень імпорту озброєння та паливно-енергетичних товарів;
- руйнування індустрії, втрата металургійних гігантів, таких як «Азовсталь», що знизило експортний потенціал;
- логістичні проблеми, блокування кордонів та труднощі з експортом зернових;
- в структурі імпорту переважають машини, обладнання, транспорт та хімічна продукція.

Незважаючи на рекордні показники, ситуація не є критичною для бюджету завдяки значній фінансовій допомозі від міжнародних партнерів. Проте це створює довгостроковий тиск на валютний курс та стабільність платіжного балансу. Для покращення ситуації є необхідним розвиток переробної промисловості, страхування воєнних ризиків для інвесторів та активізація експортної діяльності, участі в ланцюгах створення доданої вартості.

Обмеження імпорту у зовнішній торгівлі України може бути досягнуто за допомогою тарифних, що впливають на ціни, або нетарифних бар'єрів, що впливають на ціни чи безпосередньо на обсяг товарів. Тарифні обмеження міжнародної торгівлі містять: митний тариф, що визначається як перелік ставок мита, які застосовують до товарів, що переміщуються через митний кордон; конкретну ставку мита, що підлягає сплаті під час вивезення або ввезення певного товару на митну територію країни (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація видів митного тарифу в Україні

Критерії	Види мита	Характеристики
1	2	3
Функціональність	Фіскальне	забезпечує надходження коштів до бюджету країни від зовнішньоекономічних операцій
	Протекціоністське	здійснює захист національного виробника від іноземної конкуренції
	Преференційне	стимулює торговельно-економічні відносини з іншими країнами
Принцип обмеження	Спеціальне	для захисту українського товаровиробника
	Антидемпінгове	блокування потоку товарів, що реалізують за демпінговими цінами
	Компенсаційне	нараховують на імпорт тих товарів, під час виробництва яких використовували субсидії
Період застосування	Постійне	мито, яке не змінюють, залежно від часу застосування
	Сезонне	установлюють на окремі товари на термін, не більший ніж 4 місяці з моменту його застосування
Спосіб застосування	Просте	передбачає одну ставку мита для кожного товару, незалежно від країни походження
	Складне	грунтуються на двох, трьох і більше ставках митного оподаткування з конкретного товару країни
Тип	Постійне	митні ставки, які не можна змінювати, залежно від обставин
	Змінне	митні ставки, що змінюють за певних обставин (у разі зміни рівня цін, рівня державних субсидій)

*Складено автором на основі [1]

Для України стратегічним пріоритетом залишається інтеграція до ринку Європейського Союзу, усунення бар'єрів для експорту та адаптація промисловості до європейських стандартів.

1. Микитенко В. В. Природно-ресурсні активи у просторовому розвитку та міжнародній торгівлі. Економіко-правові аспекти господарювання: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 22-23 вересня 2023 р.). Одеса, 2023. С.194–196.

2. Дефіцит зовнішньої торгівлі товарами зріс до рекордних \$45 млрд за рік. *Фінансовий клуб*. 12 січня 2026 р. URL : <https://finclub.net/news/defitsyt-zovnishnoi-torhivli-tovaramy-zris-do-rekordnykh-usd45-mlrd-za-rik.html>.

Ілля КИСЕЛЬОВ

доцент кафедри права
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
(м. Запоріжжя, Україна),
кандидат юридичних наук

**МУНІЦИПАЛЬНІ ОБЛІГАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОЇ
АВТОНОМІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ПРАВОВЕ
РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ**

Глобальний ринок муніципальних облігацій демонструє стійке зростання, починаючи з 2020 року, збільшившись на 25 % і перевищивши 5,5 трлн доларів, зі щорічним приростом емісії в таких регіонах як США, ЄС та Азія на рівні 7–9 %, що відображає високий попит інвесторів на цей надійний інструмент [2]. В українському законодавстві муніципальні облігації позначаються як облігації місцевих позик – боргові цінні папери, що емітуються органами місцевого самоврядування для залучення інвестицій у місцеві проєкти (будівництво інфраструктури, соціальних об'єктів, екологічні ініціативи), з погашенням за рахунок майбутніх доходів громади або цільових податків. Емітентом виступає місцевий рівень влади, що відрізняє їх від державних облігацій і посилює відповідальність громад за ефективне використання коштів, стимулюючи локальну економіку.

Термін обігу таких облігацій становить як правило від 5 до 30 років, що дозволяє розподіляти витрати в часі без негайного навантаження на бюджет. Облігації класифікуються за формою (електронні), строком (коротко-, середньо-, довгострокові), способом виплати доходу (відсоткові чи дисконтні), погашення (звичайні чи цільові) та метою (ординарні, зелені чи інфраструктурні), з розширенням можливостей для зелених та інфраструктурних випусків починаючи з 2021 року. Їх переваги включають нижчі процентні ставки порівняно з банківськими кредитами (у більшості випадків на 1-3 % нижче, завдяки конкуренції інвесторів), довгостроковість для стабільного планування, створення робочих місць, підвищення кредитного рейтингу громад, залучення інституційних інвесторів та зменшення залежності від субвенцій, що посилює фінансову дисципліну. У країнах ЄС цей механізм став ключовим елементом децентралізації, забезпечуючи ефективний розподіл ресурсів, інтеграцію з ринками капіталу та баланс між автономією і державним наглядом, дозволяючи громадам самостійно фінансувати розвиток без надмірного навантаження на державний бюджет.

В Україні реформа децентралізації з 2014 року суттєво розширила податкові надходження та повноваження об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ), однак ринок муніципальних облігацій залишається нерозвиненим, попри формальну можливість емісії. Конституція України від 28 червня 1996 року [3] у статті 143 декларує фінансову самостійність територіальних громад, а Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року [8] у статті 16 встановлює основи управління бюджетом і майном, не деталізуючи ринкові механізми. Водночас стаття 15 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23 лютого 2006 року № 3480-IV [9], дозволяє органам місцевого самоврядування випускати облігації місцевих позик як боргові цінні папери для фінансування місцевих бюджетів, забезпечені власними доходами.

Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI [1] у статті 16 дозволяє місцевим бюджетам здійснювати запозичення, включаючи емісію цінних паперів, але з обов'язковим погодженням Міністерства фінансів відповідно до статті 74 Кодексу, лімітом боргу 200 % середньорічного доходу (стаття 18 Кодексу) та обмеженням частки обслуговування боргу 10 % видатків загального фонду. Це призводить до обмеженої активності громад й повної відсутності емісій починаючи з 2022 року через воєнні ризики, скорочення доходів та високі адміністративні бар'єри. Запозичення на практиці обмежуються банківськими кредитами чи позиками від міжнародних організацій.

Процедура емісії регулюється Положенням про порядок емісії облігацій внутрішніх місцевих позик та їх обігу, затвердженим Рішенням НКЦПФР від 14.06.2018 №391 [5]. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 року № 3480-IV [11] регулює загальні процедури емісії, реєстрацію та обіг, але не передбачає спеціальних

спрощень для муніципальних паперів. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 333-р від 1 квітня 2014 року [10] започаткувало децентралізацію, передавши громадам значну частку ПДФО, але не стимулювало ринок облігацій. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 року [6] у статті 10 передбачає субвенції на інфраструктуру, замінюючи потенційні боргові інструменти трансфертами. Постанова Кабінету Міністрів України № 43 від 3 лютого 2016 року [7] посилила аудиторський контроль за запозиченнями, додаючи бюрократії.

Перелічені вище особливості нормативно-правового регулювання випуску муніципальних облігацій призводять до відсутності активного вторинного ринку, спеціалізованих процедур емісії, стимулів для інвесторів та процедур на випадок дефолту, й роблять цей інструмент неефективним. Емісія ускладнена також високою вартістю підготовки (комісії рейтинговим агентствам, андеррайтерам, маркетинг), потребою в кваліфікованих фахівцях, низькою зацікавленістю інвесторів у малих випусках та неузгодженістю норм. З огляду на те що під час воєнного стану відбувається домінування субвенцій, громади залучають кредити з високими ставками, ігноруючи облігації через ризики та перешкоди. На практиці створюється ситуація при якій великі міста мають суттєву перевагу, а малі ОТГ фактично обмежені в запозиченні коштів. Все це стримує залучення громадян як інвесторів у місцеві проекти попри потенціал для солідарного фінансування відновлення та подальшого розвитку.

Зокрема, ринок муніципальних облігацій в Україні історично вже пройшов певні етапи та має досвід впровадження цих інструментів, зокрема: перші спроби 1995–1998 років (Харків, Запоріжжя, Донецьк, Маріуполь з неоднозначними результатами, дефолт Одеси на 91,5 млн грн); зупинка 1996–1997 років через Указ Президента про обов'язкове погодження з Мінфіном; пік 2003–2015 років; пауза 2016–2017 років; обмежене відновлення 2018–2020 років; повна відсутність з 2022 року [4, с. 312-314]. На сьогоднішній день, воєнний стан, нажалі, посилив централізацію (що об'єктивно було необхідно), й фактично зробив альтернативні інструменти критичними для післявоєнного відновлення, коли потреби сягають мільярдів гривень.

Водночас у європейських країнах муніципальні облігації інтегруються з кохезійними фондами, забезпечуючи стабільність, знижуючи ризики для інвесторів, стимулюючи економічне зростання та якість послуг через гнучкість, прозорість і партнерський контроль. Запозичення європейського досвіду могло б активізувати ринок муніципальних облігацій в Україні, дозволяючи громадянам інвестувати в регіональні проекти, посилюючи солідарність і розвиток, наближаючись до стандартів ЄС.

У контексті вдосконалення вітчизняного законодавства та запозичення позитивного зарубіжного досвіду у сфері емісії муніципальних облігацій, доцільним, на сьогоднішній день, вбачається: 1) спрощення емісії муніципальних облігацій без обов'язкового погодження для малих випусків, розширення емітентів на всі ОТГ та відповідні зміни до Бюджетного кодексу та Закону про місцеве самоврядування; 2) запровадження консультативного контролю з п'ятирічними прогнозами боргу; 3) створення національної агенції для пулових випусків і нижчих ставок з фокусом на зелені та інфраструктурні облігації; 4) дворівневе регулювання (загальні норми + місцеві положення про ліміти, джерела погашення, процедури дефолту); 5) організаційна підтримка для навчання фахівців і маркетингу. Це допоможе перетворити муніципальні облігації на стратегічний інструмент незалежності, євроінтеграції та післявоєнного розвитку, залучаючи громадян як інвесторів.

Таким чином, Україна має правові передумови – від конституційної автономії до норм Закону про ринки капіталу та історичних емісій, – але обмежена практика блокує використання через централізований контроль, високі витрати та поточні ризики. Громади як правило покривають капітальні витрати субвенціями чи кредитами, ігноруючи ринкові механізми, створюючи залежність і уповільнюючи інвестиції. Парадокс полягає у тому, що громади отримали повноваження, але не дієві інструменти для їх реалізації, а отже не в змозі ефективно залучити приватний капітал на місцевому рівні. До того ж, без активного вторинного ринку відновлення всього процесу гальмується. Реалізація зазначених вище пропозицій може реально посилити спроможність ОТГ, прискорить відбудову та забезпечить стійкість громад.

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

2. Інвестиції в муніципальні облігації: безпечний дохід, мінімізація податків та захист від інфляції. URL : <https://illiakyselov.com/ua/investicii-v-municipalni-obligacii/>.

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Мунько А. Облігації місцевої позики як інструмент фінансування проєктів відбудови та ревіталізації територій. *Науковий вісник: Державне управління*. 2024. № 1(15). с. 306-323.
5. Положення про порядок емісії облігацій внутрішніх місцевих позик та їх обігу: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 14.06.2018 № 391. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0808-18#Text>.
6. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.
7. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова КМУ від 3 лютого 2016 р. № 43. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text>.
8. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
9. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.
10. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження КМУ від 01.04.2014 № 333-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>.
11. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.

Катерина КРАМАРЕНКО

доцент кафедри менеджменту
та фінансів Національної академії
Національної гвардії України
(м. Харків, Україна),
кандидат економічних наук, доцент

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ НГУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Поняття «фінансово-економічна безпека (ФЕБ)» у кожному секторі економіки має свої особливості, а тому потребує дослідження як самостійної економічної категорії. Не винятком є і державний сектор, зокрема установи та організації сектору безпеки і оборони.

ФЕБ військової частини Національної гвардії України (НГУ) включає сукупність заходів, спрямованих на захист від внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечення повного і своєчасного виконання бюджетних зобов'язань, що пов'язані з виконанням завдань за призначенням. ФЕБ передбачає наявність механізмів і інструментів, які дозволяють своєчасно виявляти та реагувати на потенційні ризики, що можуть вплинути на фінансовий стан і операційну діяльність [1]. В умовах воєнного стану ФЕБ військової частини НГУ трансформується з класичного механізму контролю бюджетних призначень у динамічну систему управління сукупним ресурсним потенціалом.

Фінансово-економічну безпеку військової частини НГУ доцільно визначати як стан і водночас цілісну систему управління фінансовими, матеріальними та інформаційними потоками, що забезпечує безперервне, законне, цільове й ефективне ресурсне забезпечення службово-бойових завдань в умовах воєнного стану шляхом своєчасної ідентифікації, оцінки та мінімізації внутрішніх і зовнішніх ризиків. ФЕБ доцільно розглядати у двох аспектах: як результативний стан захищеності та як процесну систему управління ризиками. Структурно ФЕБ охоплює взаємопов'язані компоненти: фінансову стійкість, ресурсну забезпеченість, комплаєнс-безпеку, обліково-інформаційну безпеку та контрольну-аналітичну спроможність, що в сукупності формують інтегровану модель управління ресурсами військової частини.

Так, з початком війни особливо відчутною виявилася обмежена можливість держави забезпечити військові формування необхідними ресурсами. Для допомоги об'єдналися волонтери, громадські організації, небайдужі громадяни, представники бізнесу і міжнародна спільнота [3]. Масове залучення благодійної та гуманітарної допомоги може нести й певні загрози ФЕБ військової частини НГУ. Впровадження ризикоорієнтованого підходу в управління ФЕБ військової частини дозволяє нівелювати комплаєнс-ризики, пов'язані з неочевидністю джерел походження майна та складністю процедур його списання під час

виконання службово-бойових завдань. Тобто ФЕБ військової частини сьогодні досягається через суворе дотримання фінансової дисципліни та ефективну реалізацію функцій планування, обліку та контролю.

Щоб забезпечити ФЕБ військової частини, потрібно розробити та впровадити стратегічний план і політику, які включають фінансовий контроль, аудит, комплаєнс, управління ризиками. Важливим аспектом є також створення корпоративної культури, що підтримує відповідальність і прозорість діяльності.

Забезпечення ФЕБ військової частини НГУ можна розглядати як процес, першим етапом якого є фінансове планування. Варто відзначити, що військові частини НГУ є розпорядниками бюджетних коштів третього рівня, що передбачає формування індивідуального кошторису видатків та його затвердження розпорядником вищого рівня. На цьому етапі важливо правильно планувати видатки і джерела їх покриття (кошти загального фонду, спеціального фонду, у т. ч. власні надходження) на основі службово-бойових завдань. Також мають місце понадпланові надходження ресурсів як у грошовій, так і в натуральній формі, що потребує певних дій щодо внесення змін до кошторису та оприбуткування таких ресурсів. У таких випадках існує ризик накопичення неліквідного майна та ризик невідповідності (отримання допомоги, що потребує надмірних витрат на обслуговування). Для мінімізації таких ризиків доцільною є розробка механізму узгодження потреб військової частини із волонтерськими пропозиціями для уникнення дублювання.

Для забезпечення ФЕБ військової частини НГУ важливим є перспективне фінансове планування з розробкою декількох сценаріїв розвитку, яке лежить в основі програмно-цільового методу фінансування. Фінансово-економічна безпека військової частини НГУ критично залежить від точності розрахунків на етапі планування. Будь-яка помилка в прогнозі у межах середньострокового бюджетного планування може призвести до дефіциту ресурсів у реальному часі. Це спричинює виникнення заборгованості, недофінансування та втрати боєздатності через неможливість оперативно перерозподілити кошти.

Важливе значення для забезпечення ФЕБ військової частини НГУ має належна організація обліку (фінансового та управлінського). Економічна сутність бухгалтерського обліку в державному секторі економіки полягає у забезпеченні достовірного та повного відображення фінансового стану суб'єктів державного сектору економіки з метою створення умов для ефективного контролю, аналізу та аудиторської оцінки. На відміну від обліку в приватному секторі, тут домінують контрольна та інформаційна функції [4]. Так, у контексті ФЕБ облік є інструментом легалізації отриманих ресурсів та засобом персонального захисту матеріально відповідальних осіб.

Бухгалтерський облік є інструментом перетворення фізичного ресурсу на обліковий актив, оскільки без належного бухгалтерського відображення майно не існує в правовому полі, що створює загрозу безпеці установи. Варто розуміти, що в умовах воєнного стану виникають певні труднощі у забезпеченні моніторингу переміщення та фактичного використання майна, особливо в зоні бойових дій. Тому існують ризики викривлення звітності та порушення законодавства через неможливість оперативного списання знищеного майна. Нормативно-правова база окреслює порядок списання військового майна, проте потребує подальшого удосконалення.

Провідна роль у виконанні службово-бойових завдань належить військовослужбовцям. Тому важливо належно організувати своєчасне і правильне нарахування та виплату грошового забезпечення, що супроводжується комплаєнс-ризиками. Затримки, помилки нарахування, корупційні ризики при «допомозі» з виплат безпосередньо впливають на моральний стан і боєздатність підрозділів.

Під впливом змін у нормативно-правовому полі обліку в бюджетних установах відбувається трансформація облікових систем. Короткостроково вона підвищує складність процедур, навантаження на персонал та ризики помилкового відображення операцій, водночас створюючи умови для вироблення стандартів облікової практики. Довгостроково – формуються прозорі, порівнянні та аналітично придатні фінансові дані, що підвищує ефективність управління бюджетними ресурсами, посилює підзвітність і сприяє гармонізації національної системи обліку з міжнародними стандартами IPSAS у межах реформування системи бухгалтерського обліку в державному секторі [2].

ФЕБ військової частини НГУ в умовах війни забезпечується через безперервний цикл «планування - облік - контроль», де кожен крок спрямований на мінімізацію конкретного ризику. Для підвищення ефективності контролю існує необхідність у подальшій цифровізації. Зокрема, особливого значення набувають інтегровані системи внутрішнього

контролю, які об'єднують облік (як фінансовий, так і управлінський), звітність і аудит в єдину модель управління. Висока якість облікових даних та фінансової звітності дозволяє оцінити законність, ефективність та доцільність використання ресурсів.

Управління фінансово-економічною безпекою військової частини НГУ в умовах воєнного стану має базуватися на ризикоорієнтованому підході, інтеграції планування, обліку та контролю й активній цифровізації управлінських процесів. Лише системна координація ресурсів, підкріплена прозорими обліковими процедурами та ефективним внутрішнім контролем, забезпечить стійкість фінансового забезпечення й належне виконання службово-бойових завдань.

1. Базик О. В. Фінансово-економічна безпека у забезпеченні стабільності економічного розвитку підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 15. С. 172 – 177. DOI: 10.32702/2306-6814.2024.15.172.

2. Дем'янишина О., Гайдучок Т. Трансформація обліку, аудиту та звітності бюджетних установ в контексті нової бюджетної класифікації. *Економічні горизонти*. 2026. № 1 (34). С. 148–157. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(34\).2026.352692](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(34).2026.352692).

3. Крамаренко К. М. Концептуальні засади фінансового забезпечення бюджетних установ в умовах невизначеності. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2025. № 17. DOI : <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-17-03-03>.

4. Лобода Н. О., Петришин Л. П., Чабанюк О. М. Облік і звітність у державному секторі як засіб підвищення прозорості державного фінансового аудиту. *Ефективна економіка*. 2026. № 2. DOI : <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.2.29>.

Олег ЛЕВІН

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат історичних наук, доцент

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУЧАСНУ БЕЗПЕКОВУ ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ

Проблематика економічної безпеки держави в сучасних умовах набуває особливої актуальності у зв'язку з воєнними загрозами, глобалізаційними процесами та структурними трансформаціями світової економіки. Економічна безпека є фундаментальною складовою національної безпеки, оскільки саме вона визначає спроможність держави забезпечувати суверенітет, соціальну стабільність, обороноздатність та конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі.

Історичний аналіз свідчить, що ідеї економічної безпеки формувалися поступово, починаючи з епохи становлення централізованих держав. У період меркантилізму основний акцент робився на накопиченні золота, розвитку торгівлі та протекціоністській політиці. Контроль над ресурсами й торговельними шляхами розглядався як гарантія політичної незалежності та військової могутності держави.

У XIX столітті з розвитком індустріалізації та формуванням національних ринків концепція економічної безпеки трансформувалася. Важливого значення набули питання промислового розвитку, формування фінансових систем і створення інфраструктури. Держави, які забезпечили модернізацію економіки, отримали стратегічні переваги у міжнародній конкуренції.

Світові війни XX століття продемонстрували тісний зв'язок між економічним потенціалом та обороноздатністю. Мобілізаційні економіки, централізоване планування та контроль над стратегічними галузями стали інструментами виживання держав. Післявоєнна реконструкція Європи, зокрема реалізація Плану Маршалла, засвідчила ефективність міжнародної економічної кооперації як чинника стабільності.

У другій половині XX століття в умовах біполярного світу економічна безпека почала розглядатися не лише як ресурсна або виробнича спроможність, а й як здатність

протидіяти фінансовим кризам, інфляційним процесам та зовнішнім економічним шокам. Формування міжнародних фінансових інституцій стало важливим елементом глобальної стабільності.

Для України історичні передумови економічної безпеки мають специфічний характер. Перебування у складі різних державних утворень сприяло формуванню структурної залежності економіки від зовнішніх центрів управління. Промисловий потенціал розвивався нерівномірно, що зумовило дисбаланси між регіонами та галузями.

Після здобуття незалежності Україна зіткнулася з глибокою трансформаційною кризою. Руйнування традиційних господарських зв'язків, інфляція, падіння виробництва та недосконалість інституційної системи значно послабили економічну стійкість держави. Саме в цей період сформувалося розуміння необхідності створення власної системи економічної безпеки.

Події після 2014 року та повномасштабна агресія проти України у 2022 році актуалізували питання економічної безпеки на новому рівні. Руйнування інфраструктури, порушення логістики, енергетичні ризики та релокація підприємств вимагали оперативних рішень і перегляду стратегічних пріоритетів розвитку.

Сучасна економічна безпека держави охоплює фінансову, виробничу, інвестиційну, інноваційну, соціальну та інформаційну складові. Її забезпечення передбачає створення ефективної системи стратегічного планування, прогнозування ризиків та формування адаптивних механізмів реагування на загрози.

Особливого значення набуває фінансова стабільність, яка є основою макроекономічної рівноваги. Досвід світових фінансових криз доводить, що вразливість банківської системи та надмірна залежність від зовнішніх запозичень можуть призвести до системних потрясінь.

Інноваційний розвиток є ще одним стратегічним напрямом забезпечення економічної безпеки. Країни, які інвестують у науку, цифровізацію та розвиток високотехнологічних галузей, демонструють вищу стійкість до зовнішніх загроз і економічних коливань.

Історико-інституційний підхід дозволяє глибше осмислити закономірності формування безпекових механізмів. Аналіз еволюції державної політики свідчить, що ефективність економічної безпеки залежить від якості інституцій, рівня правової культури та здатності суспільства до консолідації.

Таким чином, історичний досвід формування економічної безпеки держави є важливим джерелом для вироблення сучасної безпекової політики України. Системне врахування історичних уроків, поєднане з інноваційними підходами до управління, сприятиме зміцненню національної безпеки та сталому розвитку держави.

1. Барановський О. І. Економічна безпека держави: проблеми теорії та практики. Київ : НІСД, 2004. 352 с.
2. Васильців Т. Г. Економічна безпека України: стратегія та механізми забезпечення. Львів : Ліґа-Прес, 2013. 386 с.
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII.
4. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року : Указ Президента України № 347/2021.

Наталія ЛЕВЧУК

доцент кафедри логістики
Національної академії Державної
Прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна),
кандидат педагогічних наук, доцент

ЩОДО ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ В ОРГАНАХ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Державна прикордонна служба України (далі – ДПСУ) є невід'ємною частиною системи національної безпеки, що виконує завдання з охорони державного кордону. В умовах війни особливої актуальності набуває питання раціонального фінансового забезпечення

діяльності прикордонного відомства, основним джерелом фінансування якого є державний бюджет України. В умовах обмежених фінансових ресурсів держави ключовим елементом стає ефективне фінансове планування. Фінансове планування ДПСУ регламентовано низькою нормативно-правових документів, серед яких: Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 року № 2456 VI (далі – БКУ), що визначає стадії бюджетного процесу, повноваження учасників та засади розробки Бюджетної декларації на трирічний період [1]; Постанова Кабінету міністрів України від 28.02.2002 року № 228 «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» [2], що регулює порядок складання та затвердження кошторисів; накази Міністерства фінансів України від 28.01.2002 року № 57 «Про затвердження документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету» [3] та від 21.12.2022 року № 450 «Про затвердження Інструкції з підготовки бюджетних запитів» [4], які регламентують документальне забезпечення виконання бюджету та підготовку бюджетних запитів; накази Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України від 26.04.2018 року № 350 «Порядок роботи органів управління ДПСУ з підготовки до оперативно-службової діяльності в наступному році або іншому періоді» [5] та від 13.11.2018 року № 907 «Про затвердження Порядку взаємодії МВС як головного розпорядника коштів державного бюджету та відповідальних виконавців бюджетних програм на всіх стадіях бюджетного процесу» [6], що визначають особливості планування в системі МВС та взаємодію з ДПСУ як відповідальним виконавцем бюджетних програм.

ДПСУ є одним із ключових учасників бюджетного процесу України. Наразі розпорядниками коштів третього рівня є регіональні управління, органи охорони державного кордону (далі – ООДК), частини центрального підпорядкування, а розпорядником коштів другого рівня та відповідальним виконавцем бюджетних програм – ДПСУ у мережі головного розпорядника коштів МВС України.

Отже, на загальнодержавному рівні фінансове планування розпочинається з розробки Бюджетної декларації, де МФУ на основі макропоказників та пропозицій РНБО визначає граничні обсяги видатків на національну безпеку. Зауважимо, що процес фінансового планування прикордонного відомства відповідно до наказу МВС України від 26.04.2018 року № 350 [5] передбачає його інтеграцію з плануванням оперативно-службової діяльності (далі – ОСД) в два етапи (І – підготовчий та ІІ – основний). Зокрема, з метою забезпечення виконання завдань ОСД для подальшого формування кошторисів регіональних управлінь, ООДК, загонів морської охорони саме під час І підготовчого етапу проводяться розрахунки потреб в озброєнні, техніці, технічних засобах охорони державного кордону, інших матеріальних засобах, роботах і послугах, коштах на їх придбання (виконання). Начальник ООДК, отримавши наказ Адміністрації ДПСУ про проведення І етапу підготовки до ОСД та організацію фінансового планування на плановий та наступні за плановим два бюджетні періоди, доручає організацію його виконання начальнику фінансово-економічного підрозділу (далі – ФЕП) органу ДПСУ. Начальник ФЕП рапортом доповідає начальнику ООДК про комплекс заходів, необхідних для забезпечення фінансового планування на плановий та наступні за плановим два бюджетні періоди, з конкретними пропозиціями щодо виконавців та термінів завершення цих заходів.

Начальник ООДК видає наказ про проведення І етапу підготовки до ОСД та організацію фінансового планування на плановий та наступні за плановим два бюджетні періоди. Наказом визначаються конкретні посадові особи, відповідальні за складання розрахунків потреби у видатках до проєкту кошторису, терміни та порядок складання, погодження розрахунків.

Начальник кадрового підрозділу ООДК складає розрахунок за формою № 7 «Чисельність зайнятих у бюджетних установах», враховуючи рекомендації МВС України щодо заповнення форм. Розрахунок затверджується начальником ООДК та надається начальнику ФЕП для подальшої роботи.

Начальник ФЕП складає розрахунки потреби в коштах на виплату: грошового забезпечення та заробітної плати з нарахуваннями, коштів на відрядження та виплату підйомної допомоги особовому складу, обслуговування системи автоматизації бухгалтерського обліку тощо за загальним та спеціальним фондами державного бюджету за відповідними кодами економічної класифікації видатків (далі – КЕКВ).

Начальники структурних підрозділів забезпечення ООДК за напрямом витрачання бюджетних асигнувань складають розрахунки потреби в коштах за загальним та спеціальним фондами державного бюджету окремо, за відповідними КЕКВ, розрахунки надходжень до

спеціального фонду проєкту кошторису за кожним джерелом доходів бюджету та видом діяльності. Розрахунки опрацьовуються окремо кожним відділом, службою, групою на плановий та наступні за плановим два бюджетні періоди з детальними найменуваннями товарно-матеріальних цінностей, робіт та послуг (запасних частин, канцелярських приладів, техніки, обладнання, посвідчень, матеріалів тощо) у кількісному і вартісному виразі.

У зв'язку з необхідністю розгляду показників фаховим спеціалістом щодо їх законності та правильності, зокрема в частині розподілу видатків відповідно до економічної класифікації видатків бюджету, а також доцільності запропонованих витрат, розрахунки за відповідним напрямом витрачання асигнувань (відповідною службою, відділом, групою), погоджені з начальником ФЕП, надаються на погодження до відповідного структурного підрозділу Адміністрації ДПСУ для узгодження та узагальнення. До того ж, для формування бюджетних запитів структурні підрозділи Адміністрації ДПСУ додатково до узагальнених розрахунків визначають показники загальнодержавних заходів, які не відомі органам ДПСУ.

Начальник ФЕП на підставі погоджених Адміністрацією ДПСУ детальних розрахунків, наданих начальниками структурних підрозділів ООДК, узагальнює інформацію відповідно до форм, затверджених наказом МВС України від 25.11.2024 року № 785 «Про деякі питання організації подання бюджетних показників на середньостроковий період для складання проєкту Державного бюджету України» [7], та складає проєкт кошторису, зведення показників спеціального фонду кошторису, надходжень спеціального фонду за встановленими формами. У проєкті кошторису відображається нормативна потреба ООДК для повноцінного його функціонування, виходячи зі специфіки завдань, які виконуються цим органом, штатної чисельності, табеля належності, норм та інших видатків, передбачених законодавством, необхідність яких обумовлена характером діяльності органу та затверджена установчими документами органу, із урахуванням органів ДПСУ, які знаходяться на забезпеченні.

Таким чином, фінансове планування ООДК є складною багатовекторною системою, що базується на принципах середньострокового бюджетування та програмно-цільового методу. Фінансове планування прикордонного відомства проводиться на основі інтеграції бюджетних розрахунків із процесом підготовки до ОСД ДПСУ на майбутні періоди, що забезпечує обґрунтованість кожної статті видатків реальними всебічними потребами.

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456 VI.
2. Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ : постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2002 року № 228.
3. Про затвердження документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету : наказ Міністерства фінансів України від 28.01.2002 року № 57.
4. Про затвердження Інструкції з підготовки бюджетних запитів : наказ Міністерства фінансів України від 21.12.2022 року № 450.
5. Порядок роботи органів управління ДПСУ з підготовки до оперативно-службової діяльності в наступному році або іншому періоді : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.04.2018 року № 350.
6. Про затвердження Порядку взаємодії МВС як головного розпорядника коштів державного бюджету та відповідальних виконавців бюджетних програм на всіх стадіях бюджетного процесу : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13.11.2018 року № 907.
7. Про деякі питання організації подання бюджетних показників на середньостроковий період для складання проєкту Державного бюджету України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.11.2024 року № 785.

Ганна ПИСАРЕВСЬКА

доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
(м. Харків, Україна),
кандидат економічних наук

Вікторія ІВАЩЕНКО

студентка економічного факультету
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
(м. Харків, Україна)

Нікіта СУМЛІННИЙ

курсант Військово-юридичного
інституту Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

**ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Фінансово-економічна безпека держави набуває важливого значення в умовах воєнного стану, коли перед країною постають виклики забезпечення обороноздатності, підтримки функціонування економіки та соціального захисту населення. Введення воєнного стану в Україні кардинально змінило умови функціонування фінансово-економічної системи, поставивши завдання переосмислення існуючих підходів до забезпечення національної безпеки [5].

Згідно з Законом України «Про національну безпеку України», економічна безпека є ключовою складовою національної безпеки, що передбачає здатність держави забезпечувати сталий розвиток економіки та достатній рівень соціального захисту населення [5]. Воєнний стан створює особливі умови, що характеризуються зростанням державних видатків на оборону, скороченням доходів бюджету та необхідністю залучення зовнішнього фінансування [1, с. 32].

Фінансово-економічна безпека в умовах воєнного стану включає фінансову, бюджетну, боргову, валютну та банківську безпеку. Правовою основою є Закон України «Про правовий режим воєнного стану», який визначає особливості функціонування економіки в умовах воєнного часу [6].

Аналіз сучасного стану дозволяє виділити ключові проблеми. По-перше, критичне зростання бюджетного дефіциту через збільшення видатків на оборону при скороченні податкових надходжень. Гбур З. та Палагусинець Р. відзначають необхідність збалансування потреб оборони з підтримкою соціальних стандартів [1, с. 34].

По-друге, зростання державного боргу через внутрішні запозичення та міжнародну допомогу. Міньковська підкреслює, що це підвищує залежність від зовнішніх джерел фінансування [2, с. 2]. По-третє, серйозні ризики пов'язані з валютною стабільністю та функціонуванням банківської системи.

Система державного управління фінансово-економічною безпекою зазнала трансформацій. Згідно з Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України», цей орган координує діяльність щодо забезпечення національної безпеки [7]. Петреман та Дубич наголошують на важливості стратегічного планування та оперативного реагування на загрози [3, с. 82].

Податкова політика також зазнала змін. Податковий кодекс України передбачає особливі режими оподаткування та податкові пільги для підприємств оборонного сектору [4]. Саввопуло К. зазначає необхідність вдосконалення правового регулювання окремих аспектів фінансових відносин [8, с. 95].

Міжнародне фінансове співробітництво стало критично важливим для підтримки платоспроможності держави, проте вимагає прозорості використання коштів та формування

стратегії управління зовнішнім боргом [3, с. 84].

Забезпечення фінансово-економічної безпеки в умовах воєнного стану є комплексним завданням, що вимагає координації зусиль влади, ефективного правового регулювання та міжнародної підтримки. Основними загрозами є бюджетний дефіцит, зростання державного боргу та валютна нестабільність.

Ключовими елементами системи є мобілізація фінансових ресурсів, оптимізація державних видатків, підтримка банківської системи та залучення міжнародної допомоги [1, с. 36-38]. Правове забезпечення базується на спеціальних законах, проте потребує вдосконалення [8, с. 97].

1. Гбур З., & Палагусинець Р. (2023). Особливості фінансової безпеки України в умовах воєнного стану. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*, (4), 31-40.
2. Мінковська А. В. (2025). Проблеми фінансово-економічної безпеки в умовах загрози воєнного стану.
3. Петреман Т. В., & Дубич, К. В. (2021). Економічна безпека України: державне управління. *Інвестиції: практика та досвід*, (19), 80-86.
4. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI : станом на 1 січ. 2026 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 03.02.2026).
5. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII : станом на 24 січ. 2026 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 03.02.2026).
6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 14 трав. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 03.02.2026).
7. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР : станом на 30 серп. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр#Text> (дата звернення: 03.02.2026).
8. Саввопуло К. В. (2025). Особливості правового забезпечення фінансової безпеки України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 3(89), 92-99.

Лілія ФОКША

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ
ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ**

Фінансово-економічна безпека держави значною мірою формується на рівні територіальних громад, адже саме місцеві бюджети забезпечують фінансування базових публічних послуг, інфраструктури та соціально-економічного розвитку. В умовах децентралізації, воєнних і післявоєнних викликів, економічної нестабільності та демографічних змін особливої актуальності набуває питання стійкості доходної бази місцевих бюджетів.

Домінування одного-двох джерел доходів, насамперед податку на доходи фізичних осіб або міжбюджетних трансфертів, підвищує вразливість громад до зовнішніх викликів і знижує рівень їх фінансової автономії. У цьому контексті диверсифікація доходів місцевих бюджетів розглядається як системний інструмент зміцнення фінансово-економічної безпеки.

Правові основи формування доходів місцевих бюджетів в Україні визначаються Бюджетним кодексом України, який закріплює склад доходів загального та спеціального фондів бюджетів територіальних громад [4], а також Податковим кодексом України, що встановлює перелік місцевих податків і зборів та межі податкових повноважень органів місцевого самоврядування [5].

Принципи фінансової автономії місцевого самоврядування узгоджуються з

положеннями Європейської хартії місцевого самоврядування, відповідно до якої органи місцевої влади повинні мати достатні власні фінансові ресурси та право самостійно розпоряджатися ними в межах своїх повноважень [1]. Міжнародні стандарти, зокрема Кодекс фінансової прозорості Міжнародного валютного фонду, акцентують увагу на повноті охоплення доходів, прозорості податкових пільг та управлінні фінансовими ризиками [6].

Диверсифікацію доходів місцевих бюджетів доцільно визначати як систему управлінських, фінансових та нормативних заходів, спрямованих на розширення та збалансування джерел бюджетних надходжень з метою зниження залежності від обмеженої кількості доходів і підвищення фінансової стійкості громад.

Наукові дослідження вітчизняних авторів свідчать, що ефективна диверсифікація передбачає не лише збільшення кількості джерел доходів, а й оптимізацію їх структури з урахуванням рівня керованості, прогнозованості та чутливості до економічних коливань [2; 3]. У межах теорії фінансового федералізму диверсифікована доходна база розглядається як передумова відповідальності місцевої влади та ефективного надання публічних благ [7].

У практичному вимірі диверсифікація доходів місцевих бюджетів може реалізовуватися за такими взаємопов'язаними напрямками:

1. Податкова диверсифікація, що передбачає ефективне використання місцевих податків і зборів, удосконалення обліку об'єктів оподаткування та гнучке застосування ставок у межах чинного законодавства;

2. Розвиток неподаткових надходжень, зокрема доходів від управління комунальним майном, орендних платежів, дивідендів від комунальних підприємств, плати за адміністративні послуги;

3. Використання інвестиційно-проектних інструментів, включаючи державно-приватне партнерство та концесії;

4. Залучення міжнародної фінансової та технічної допомоги для інституційного зміцнення громад.

Поєднання зазначених напрямів формує «портфель доходів» громади, здатний зменшувати бюджетні ризики та підвищувати адаптивність до кризових ситуацій.

З позицій фінансово-економічної безпеки диверсифікація доходів місцевих бюджетів забезпечує зниження залежності від зовнішніх трансфертів, підвищує прогнозованість бюджетного планування та зміцнює фінансову автономію органів місцевого самоврядування. Це створює передумови для стабільного фінансування публічних потреб, реалізації програм розвитку та ефективного реагування на соціально-економічні виклики.

З метою посилення ролі диверсифікації доходів місцевих бюджетів та зниження вразливості територіальних громад до фінансових і макроекономічних ризиків доцільно:

- нормативно закріпити обов'язок розроблення середньострокових стратегій диверсифікації доходів територіальних громад як складової середньострокового бюджетного планування. Такі стратегії мають ґрунтуватися на аналізі структури доходів, ідентифікації фінансових ризиків та визначенні інструментів розширення власної доходної бази, що сприятиме підвищенню фінансової автономії та прогнозованості місцевих бюджетів;

- удосконалити податкове законодавство шляхом запровадження обов'язкової прозорості оцінки місцевих податкових пільг, зокрема визначення обсягу втрат доходів, строків дії та соціально-економічної доцільності таких пільг, що відповідає міжнародним підходам до управління фінансовими ризиками та підвищує відповідальність органів місцевого самоврядування у сфері податкової політики;

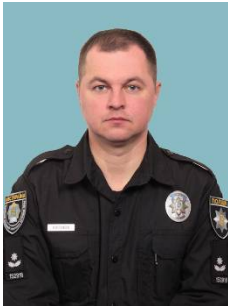
- розширити та конкретизувати нормативні стимули для ефективного використання комунального майна шляхом розвитку орендних, концесійних механізмів і проєктів державно-приватного партнерства, що дозволить перетворити комунальні активи з пасивних об'єктів утримання на стабільне джерело неподаткових доходів місцевих бюджетів;

- забезпечити гармонізацію національних підходів до управління місцевими фінансами з міжнародними стандартами фінансової прозорості, зокрема в частині повноти охоплення доходів, розкриття бюджетної інформації та управління фінансовими ризиками, що є передумовою підвищення довіри до бюджетної системи та зміцнення фінансово-економічної безпеки територіальних громад.

Отже, диверсифікація доходів місцевих бюджетів є одним із ключових інструментів підвищення фінансово-економічної безпеки територіальних громад. Її впровадження сприяє зміцненню фінансової автономії, зниженню бюджетних ризиків та формуванню стійкої основи для соціально-економічного розвитку. Подальше

вдосконалення нормативно-правової бази та впровадження міжнародних стандартів управління публічними фінансами здатні істотно посилити роль місцевих бюджетів у системі національної економічної безпеки.

1. Європейська хартія місцевого самоврядування : Міжнародний документ від 15.10.1985 (ратифікована Законом України від 15.07.1997 № 452/97-ВР). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
2. Луніна І. О. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів : монографія. Ін-т економіки та прогнозування. Київ, 2010. 320 с.
3. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України : навч. посіб. Київ. Знання. 2012. 487 с.
4. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI (зі змін. і допов.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
5. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змін. і допов.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. International Monetary Fund. Fiscal Transparency Code. Washington, DC : IMF, 2019. URL : <https://www.imf.org/external/np/fad/trans/Code2019.pdf>.
7. Oates W. E. Toward a Second-Generation Theory of Fiscal Federalism // *International Tax and Public Finance*. 2005. Vol. 12, No. 4. P. 349–373.

Юрій ХАТНЮК

завідувач кафедри поліцейської діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ДЕРЖАВНА КАЗНАЧЕЙСЬКА СЛУЖБА УКРАЇНИ
ЯК СУБ'ЄКТ ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЯМ БЮДЖЕТНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА**

Проблеми протидії порушенням бюджетного законодавства у контексті забезпечення фінансової безпеки держави були та залишаються актуальними. Серед ключових реформаційних напрямів Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2026-2030 роки (схвалений 25 лютого 2026 року розпорядженням Кабінету Міністрів України) названо забезпечення прозорого та раціонального використання бюджетних коштів в умовах воєнного стану, відновлення та відбудови (ефективність) і посилення контролю та нагляду за державними фінансами (підзвітність) [5]. Державна казначейська служба України (далі – Казначейство) як один із ключових суб'єктів протидії порушенням бюджетного законодавства наділена нормативно-правовими актами щодо виконання ряду завдань у цій сфері.

Основним завданням Державної казначейської служби визначено надання пропозицій щодо формування державної політики у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів, коштів клієнтів відповідно до законодавства, бухгалтерського обліку виконання бюджетів та реалізація такої політики. Казначейське обслуговування бюджетних коштів передбачає, передусім, розрахунково-касове обслуговування розпорядників і одержувачів бюджетних коштів (інших клієнтів відповідно до законодавства), а також виконання функцій бюджетного контролю.

Як суб'єкт бюджетного контролю Казначейство контролює: 1) ведення бухгалтерського обліку всіх надходжень і витрат державного бюджету та місцевих бюджетів, крім випадків, передбачених Бюджетним кодексом, складанням та поданням фінансової і бюджетної звітності; 2) бюджетні повноваження при зарахуванні надходжень бюджету; 3) відповідність кошторисів розпорядників бюджетних коштів показникам розпису бюджету; 4) відповідність взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми; 5) відповідність платежів взятим бюджетним зобов'язанням та відповідним бюджетним асигнуванням (ст. 112 Бюджетного кодексу України).

Саме як суб'єкту бюджетного контролю ч. 1 та ч. 2 ст. 118 Бюджетного кодексу України Казначейству надані повноваження застосовувати заходи впливу за порушення бюджетного законодавства, які деталізуються у нормах Положення про Державну

казначейську службу України [3]. Зокрема, уповноважені особи Казначейства мають право надавати попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства, а також складати протоколи про порушення бюджетного законодавства учасниками бюджетного процесу, на підставі яких зупиняти в межах повноважень, передбачених законом, операції з бюджетними коштами, а також ініціювати призупинення бюджетних асигнувань.

Матеріально-правові та процесуальні аспекти реалізації цих повноважень визначені у наказі Державної казначейської служби України від 29 грудня 2012 року № 394 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку застосування органами Державної казначейської служби України заходів впливу за порушення бюджетного законодавства» [2]. Зокрема, попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства застосовується у випадках порушення термінів надання реєстраційної картки розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів; порушення порядку відкриття або закриття рахунків розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів; порушення вимог законодавства при наданні кошторисів тощо. Воно складається у довільній письмовій формі у день виявлення факту порушення бюджетного законодавства або не пізніше наступного робочого дня.

У разі неусунення порушення бюджетного законодавства у термін, встановлений у попередженні, до розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів на підставі протоколу про порушення бюджетного законодавства може застосовуватись захід впливу за порушення бюджетного законодавства у вигляді зупинення операцій з бюджетними коштами у випадках: подання документів на проведення платежів без реєстрації в органі Казначейства відповідних бюджетних зобов'язань; оформлення картки (тимчасової картки) із зразками підписів та відбитка печатки з порушенням вимог законодавства; порушення термінів подання затверджених кошторисів; здійснення видатків на утримання бюджетної установи одночасно з різними бюджетів тощо. Після отримання пояснень або відмови від їх надання, орган Казначейства протягом 3-х наступних робочих днів складає розпорядження про зупинення операцій з бюджетними коштами.

У сучасних умовах Казначейству слід враховувати обмеження щодо застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства, запровадженні у зв'язку із військовою агресією росії проти України. Так, в умовах правового режиму воєнного стану зупинення операцій з бюджетними коштами за порушення бюджетного законодавства до скасування воєнного стану не застосовується до розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів сектору національної безпеки і оборони, розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів, залучених до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів цього правового режиму (п. 20 постанови Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану») [4]. Доцільно це положення деталізувати у Методичних рекомендацій щодо порядку застосування органами Державної казначейської служби України заходів впливу за порушення бюджетного законодавства.

Використовуючи нормативно закріплені повноваження, Казначейство активно застосовує заходи впливу за порушення бюджетного законодавства. Протягом 2025 року органами Державної казначейської служби України оформлено 2 492 протоколи про порушення бюджетного законодавства та складено 1 383 розпорядження про зупинення операцій з бюджетними коштами на рахунках розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів. Такі примусові заходи призвели до того, що станом на 01.01.2026 розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів усунуто 2 137 порушень бюджетного законодавства на загальну суму понад 6,4 млн гривень [1].

Таким чином, Державна казначейська служба України наділена на законодавчому рівні повноваженнями застосовувати заходи впливу за порушення бюджетного законодавства, які деталізовано у постановах Кабінету Міністрів України, а механізми їх реалізації закріплено у наказі Казначейства. Наявність такої структури правового забезпечення дозволяє Державній казначейській службі України ефективно функціонувати як суб'єкту протидії порушенням бюджетного законодавства.

1. Інформація щодо зупинення операцій з бюджетними коштами розпорядникам (одержувачам) бюджетних коштів станом на 01.01.2026 року. URL: <https://www.treasury.gov.ua/news/informatsiia-shchodo-zupynennia-operatsii-z-biudzhethnykh-koshtamy-rozporiadnykam-oderzhuvacham-biudzhethnykh-koshtiv-stanom-na-01012026-roku>.

2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку застосування органами

Державної казначейської служби України заходів впливу за порушення бюджетного законодавства : наказ Державної казначейської служби України від 29 грудня 2012 року № 394. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va394840-12#Text>.

3. Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 року № 215. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-%D0%BF#Text>.

4. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 590. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#n9>

5. Уряд ухвалив Стратегію реформування системи управління державними фінансами на 2026-2030 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va394840-12#Text>

Наталія ПРОТОПОПОВА

т.в.о. завідувача кафедри
соціально-економічних дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ
ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННИХ ТА ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ
ВИКЛИКІВ**

В умовах воєнного стану та глибоких трансформаційних процесів в економіці України особливої актуальності набуває проблема забезпечення економічної безпеки промислових підприємств як базового елементу системи національної безпеки держави. Промисловий сектор формує значну частку валової доданої вартості, забезпечує зайнятість населення, податкові надходження та експортний потенціал країни, що обумовлює його стратегічне значення.

Економічна безпека промислового підприємства доцільно розглядати як стан захищеності його фінансово-господарської діяльності, ресурсного потенціалу та стратегічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує стабільне функціонування, розвиток і конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі.

До ключових загроз економічній безпеці промислових підприємств у сучасних умовах належать: – руйнування виробничої інфраструктури; – порушення логістичних ланцюгів; – енергетична нестабільність; – дефіцит трудових ресурсів; – валютні та інфляційні ризики; – корупційні прояви та тінізація економіки; – кіберзагрози та інформаційні атаки.

Водночас економічна безпека підприємств має системний характер і включає такі складові: фінансову, інвестиційну, виробничу, кадрову, інноваційну, інформаційну та правову. Недостатній рівень хоча б однієї з них знижує загальну стійкість підприємства та створює ризики для регіональної й національної безпеки.

Особливої уваги потребує фінансово-економічна складова, що визначається показниками ліквідності, платоспроможності, рентабельності, оборотності активів, рівня боргового навантаження та диверсифікації джерел фінансування. Своєчасна діагностика кризових тенденцій дозволяє мінімізувати втрати та запобігти банкрутству підприємств стратегічного значення.

В умовах воєнного стану актуалізується необхідність формування адаптивних механізмів управління економічною безпекою, що передбачають:

- впровадження систем ризик-менеджменту;
- цифровізацію управлінських процесів;
- диверсифікацію ринків збуту;
- підвищення енергоефективності виробництва;
- розвиток державно-приватного партнерства;
- посилення антикорупційних заходів.

На макрорівні держава повинна забезпечити сприятливе інституційне середовище, ефективну податкову політику, підтримку релокації підприємств, стимулювання інноваційної діяльності та інтеграцію у міжнародні економічні структури. Саме синергія державної політики та внутрішніх управлінських механізмів підприємств формує

комплексну систему економічної безпеки країни.

Таким чином, економічна безпека промислових підприємств є не лише інструментом стабілізації виробничої сфери, а й стратегічним чинником зміцнення національної безпеки України. Формування ефективного механізму її забезпечення сприятиме відновленню економіки, підвищенню конкурентоспроможності держави та зміцненню соціально-економічної стійкості суспільства.

1. Барановський О. І. Фінансова безпека : монографія. Київ : Фенікс, 1999. 338 с.
2. Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Львів : Ліга-Прес, 2012. 392 с.
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII.
4. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року : Указ Президента України № 347/2021.

Віктор РОЖЕЧЕНКО

викладач кафедри спеціальної фізичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ
ВОЄННИХ РИЗИКІВ ТА СТРАТЕГІЧНОГО ПЕРЕХОДУ
ДО САМОДОСТАТНЬОГО ЗРОСТАННЯ**

Фінансова та економічна безпека – є фундаментом стабільності будь-якої країни. Здатність держави захищати свої економічні інтереси від внутрішніх та зовнішніх загроз, а також забезпечувати розвиток навіть у кризових умовах. Концепція фінансово-економічної безпеки України у 2026 році базується на поєднанні стійкості в умовах тривалих воєнних ризиків та стратегічного переходу до самодостатнього економічного зростання і визначається як здатність національної економіки забезпечувати суверенітет, територіальну цілісність та високу якість життя населення попри дестабілізуючі зовнішні та внутрішні чинники.

У 2026 році ключовим завданням України є перехід від стратегії «виживання» до стратегії «стійкої адаптації», де внутрішні реформи мають мінімізувати негативний вплив зовнішньої нестабільності. Стратегічний розвиток України на 2026–2030 роки базується на до національній економічній стратегії до 2030 року (НЕС-2030), затвердженій Кабміном у 2021 році, та актуалізованих планах післявоєнного відновлення. Станом на початок 2026 року дестабілізуючі чинники для фінансово-економічної безпеки України мають комплексний характер, де воєнні загрози переплітаються з глибокими структурними викликами. Внутрішні дестабілізуючі чинники: демографічна криза та дефіцит кадрів, тіньова економіка та корупційні ризики, інституційна слабкість, ризики внутрішнього боргу, енергетична вразливість. Зовнішні дестабілізуючі чинники: залежність від макрофінансової допомоги, логістичні та торговельні бар'єри. Геополітична нестабільність, Коливання цін на світових ринках, кіберзагрози та дезінформація [1].

Стратегічний перехід до самодостатнього зростання в Україні вимагає відмови від сировинної моделі (експорту зерна та металу) на користь галузей з високою доданою вартістю та технологічною перевагою. Ключові галузі, які мають стати фундаментом економічного суверенітету це оборонно-промисловий комплекс, глибока переробка агропродукції, енергетика, ІТ-сектор та цифрова трансформація, машинобудування та нова індустріалізація. Для реалізації цього плану необхідно забезпечити: захист інвестицій від корупції, кредитування під низькі відсотки для виробників.

Господарюючі суб'єкти є основою економіки держави її фундаментом. Саме їхня діяльність забезпечує життєздатність усієї системи. Господарюючі суб'єкти — це єдине джерело створення реальних благ. Вони виробляють товари, надають послуги та виконують роботи. Сукупний результат їхньої діяльності формує ВВП, який є головним показником економічної потужності країни та добробуту громадян. Саме підприємства створюють робочі місця. Це вирішує дві критичні задачі: Соціальну: люди отримують дохід (зарплату) для існування. Економічну: зменшується навантаження на бюджет (не потрібно платити допомогу по безробіттю) та зростає купівельна спроможність населення. Конкуренція

змушує господарюючих суб'єктів постійно вдосконалюватися. Вони впроваджують нові технології, автоматизують процеси та шукають ефективніші способи використання ресурсів. Це штовхає вперед науку та технічний прогрес усієї країни. Розвинені та прибуткові підприємства залучають капітал – як внутрішній, так і іноземний. Інвестиції в бізнес означають приплив валюти в країну, зміцнення національного курсу та оновлення основних засобів виробництва. Економічна міцність держави прямо залежить від кількості активних, законних та прибуткових господарюючих суб'єктів. Чим сприятливіші умови для їхньої діяльності (прозорі закони, низька корупція, доступні кредити), тим сильнішою є держава.

Фінансово-економічний захист суб'єктів господарювання – це комплексна «імунна система», яка має оберігати бізнес як від зовнішніх шоків (кризи, війни, зміна кон'юнктури), так і від внутрішніх загроз (некомпетентність, рейдерство, фінансові розриви). Фінансово-економічний захист суб'єктів господарювання потрібно розглядати як дворівневу систему: внутрішню (що робить сам бізнес) та зовнішню (що гарантує держава). Сьогодні найдієвішим механізмом захисту є синергія. Наприклад, коли держава частково бере на себе ризики кредитування (гарантії), а бізнес зобов'язується зберігати робочі місця. Це створює «подушку безпеки» для обох сторін.

У контексті переходу до стратегічної самодостатності, роль держави у підготовці фахівців з фінансово-економічної безпеки (ФЕБ) є критичною, оскільки кадри – це «імунна система» бізнесу та економіки. Без державної участі підготовка фахівців з ФЕБ часто є фрагментарною (хтось робить акцент на охороні, хтось – на бухгалтерському обліку). Розробка професійних стандартів «Менеджера з економічної безпеки». Держава має визначити, якими компетенціями повинен володіти такий фахівець: від аналізу ризиків та форензик (розслідування фінансових злочинів) до кібергігієни та знання антикорупційного законодавства. Суб'єкти господарювання (особливо в обороні та енергетиці) є цілями для іноземних розвідок та промислового шпигунства. Спецслужби та профільні міністерства повинні брати участь у розробці навчальних програм для приватного сектору, навчаючи бізнес ідентифікувати: спроби ворожого поглинання (рейдерство з іноземним капіталом), Приховані зв'язки контрагентів з країнами-агресорами, канали витоку стратегічної інформації [2].

Внутрішнє шахрайство та неефективне управління ресурсами на підприємствах підривають загальну стійкість економіки. Впровадження програм навчання з комплаєнсу (відповідності закону). Держава може стимулювати підприємства, які мають сертифікованих фахівців з ФЕБ, через податкові пільги або переваги при державних закупівлях. Це створює попит на якісну освіту. Для самодостатнього зростання потрібні фахівці, які розуміють специфіку воєнного часу та пост-воєнного відновлення. Замовлення на підготовку магістрів за спеціальністю «Економічна безпека» у державних університетах. Створення платформ для обміну досвідом між державними аудиторами (ДАСУ), правоохоронцями (БЕБ) та службами безпеки приватних компаній [3].

Для держави це дасть зниження рівня тіньової економіки, підвищення інвестиційної привабливості, збереження стратегічних технологій всередині країни. Для бізнесу-мінімізація збитків від розкрадань та шахрайства, стійкість до рейдерських атак та санкційних ризиків, можливість залучати дешевший капітал (завдяки прозорості). Участь держави у підготовці фахівців з ФЕБ – це перехід від «реагування на інциденти» до проактивної моделі управління ризиками. Це робить український бізнес не просто прибутковим, а життєздатним у глобальному конкурентному середовищі. Підготовки кадрів з економічної безпеки – є основою для створення стійкої державної стратегії. Якщо професіонали з ФЕБ будуть інтегровані в управління стратегічними галузями (Mil-Tech, енергетика, агро), це значно прискорить перехід до самодостатнього зростання.

1. Економічна безпека України в умовах високих воєнних ризиків та глобальної нестабільності - Національний інститут стратегічних досліджень. URL : <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/ekonomichna-bezpeka-ukrayiny-v-umovakh-vysokiykh-voyennykh-ryzykiv> (дата звернення: 23.02.2026).

2. Ревак І., Кіржецький Ю., Кіржецька М., Мельник С. Основи економічної теорії: навчальний посібник. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. – 191 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2726>.

3. Cynthia J. Arnson and I. William Zartman Rethinking the Economics of War: The Intersection of Need, Creed, and Greed, 2005. 320 p. <https://doi.org/10.56021/9780801882975>.

Анна СУШКОВА

старший викладач кафедри правового
забезпечення підприємницької
діяльності та фінансової безпеки,
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)

ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ НА МІЖНАРОДНУ ЕКОНОМІКУ

Вторгнення стало системним шоком для світової економіки, оскільки одночасно вразило фізичні канали постачання, цінові очікування та інституційні правила торгівлі. У макроекономічному вимірі це проявилось у стрибку цін на енергоносії, продовольство, посиленні інфляційного тиску і переоцінці ризиків у глобальних ланцюгах вартості. Міжнародний валютний фонд у квітні 2022 року прямо пов'язував прискорення інфляції та погіршення прогнозів зростання з воєнним шоком і підвищенням цін на сировину.

Воєнні дії у Чорноморському регіоні зумовили різке звуження пропозиції транспортних послуг для експортно-імпорتنих потоків, що історично спиралися на українські морські порти. Обмеження судноплавства спричинили перерозподіл вантажів на альтернативні маршрути – залізницю, автотранспорт, дунайські порти – з підвищенням транзакційних витрат, зростанням часу доставки, навантаженням на прикордонну інфраструктуру. Фіксується підвищення вартості фрахту, страхування і вимог до безпеки судноплавства в акваторіях небезпеки [4].

На рівні товарних ринків логістичний розрив означав не лише фізичний дефіцит у точках споживання, а й зміну просторової структури цін. Прикладом є «премія близькості» – зростання цін у регіонах-імпортерах, які критично залежали від чорноморських поставок зерна, металів або хімічної продукції, порівняно з регіонами, що мали доступ до альтернативних джерел постачання.

Енергетичний компонент шоку був зумовлений поєднанням скорочення російських трубопроводних поставок до Європи, санкційних і контрсанкційних обмежень, а також підвищенням конкуренції за «гнучкі» обсяги скрапленого природного газу. Міжнародне енергетичне агентство фіксувало рекордні короткострокові ціни в Європі на тлі війни та переорієнтації LNG-вантажів до ЄС, що одночасно посилювало ціновий тиск на азійських спотових ринках.

Перерозподіл потоків нафти та нафтопродуктів відбувався через зміну торговельної географії – збільшення відстані перевезень, зростання ролі посередницьких хабів, перегляд контрактних умов і дисконтування певних сортів нафти через репутаційні та регуляторні ризики. На рівні державної політики енергетичний шок прискорив інструменти «енергетичної безпеки» – закупівлю LNG, формування резервів, довгострокові угоди з альтернативними постачальниками, а також програми скорочення споживання.

Аграрний блок шоку проявився через порушення експорту зернових і олійних культур з України, обмеження доступності добрив і підвищення витрат на енергію та логістику, що є базовими чинниками собівартості у сільському господарстві. Уже навесні 2022 року ФАО фіксувала історично високі значення індексів продовольчих цін – з різким зростанням цін на рослинні олії, зокрема соняшникову, де Україна є провідним експортером. Ф'ючерси на пшеницю на початку березня 2022 року різко зросли, а невизначеність щодо експортних режимів і поставок підсилювала цінову волатильність.

Санкції проти росії стали одним із наймасштабніших прикладів «фінансової державності», коли обмеження доступу до ринків капіталу, розрахунків і резервів перетворюються на інструмент зовнішньої політики. Критичною ланкою були операції з активами центрального банку та транзакційні обмеження для банківського сектору. Європейський парламент у аналітичній довідці 2025 року вказує, що в юрисдикції ЄС було іммобілізовано близько 210 млрд євро активів центрального банку росії.

Другий канал – платіжна інфраструктура. Відключення низки російських банків від SWIFT і розширення переліку обмежених установ у 2022 році ускладнило міжнародні розрахунки, підвищило витрати комплаєнсу і посилило фрагментацію платіжних маршрутів, коли частина операцій зміщується у кореспондентські ланцюги з більшим числом

посередників [1].

Трансформація резервних стратегій стала помітнішою після прецеденту блокування суверенних активів та ширшого застосування фінансових обмежень. Дані МВФ COFER показують, що частка долара США в «розподілених» світових резервах у 2024Q4 становила 57,80%, а частка євро – близько 20,06%.

Інвестиційний канал характеризується трьома зрушеннями – загальне уповільнення транскордонних потоків, зміна географії проєктів та посилення вимог до ризик-менеджменту. За оцінками UNCTAD, глобальні потоки ПІІ у 2023 році знизилися на 2 % до 1,3 трлн дол. США. У 2024 році, за даними World Investment Report 2025, глобальні ПІІ скоротилися на 11 % (до 1,5 трлн дол. США), що пов'язується з геополітичною напругою, високою вартістю капіталу та регуляторною невизначеністю. Водночас попередні оцінки UNCTAD за 2025 рік фіксують відновлення – +14% до 1,6 трлн дол. США, що показує нерівномірність циклу та чутливість інвестицій до фінансових умов. Для ринків, що розвиваються, ефект був жорсткішим: за повідомленням Reuters із посиланням на оцінки Світового банку, притік ПІІ до країн, що розвиваються, у 2023 році знизився до 435 млрд дол. США – мінімум із 2005 року [3].

Повномасштабне вторгнення прискорило тенденції, які формувалися після пандемії, але залишалися неповністю інституціоналізованими. У міжнародній економіці посилюються процеси гео економічної фрагментації, зростання ролі держави в перерозподілі ризиків, а також переорієнтація інвестицій на сфери, що одночасно забезпечують енергетичну автономність і технологічну конкурентоспроможність.

Компанії та уряди частіше обирають постачальників і виробничі майданчики за принципом сумісності правил, прогнозованості правозастосування та надійності логістики. У наукових і аналітичних роботах це описується категоріями geo-economic fragmentation та friend-shoring, коли торгівля й інвестиції частково перенаправляються до «ближчих» або політично узгоджених юрисдикцій [2].

Емпірично тенденція підтримується спостережуваною диверсифікацією маршрутів і контрагентів, зростанням числа торговельних обмежень, а також більшою вагою регіональних угод і стандартів у промисловій політиці. Водночас багатостороння система торгівлі не зникає, але дедалі частіше доповнюється «паралельними» домовленостями щодо технологій, критичних ресурсів, експортного контролю та субсидій.

Показовим прикладом є сегмент критичних мінералів для енергетичного переходу. Їхня географічна концентрація підсилює ризики цінових стрибків у разі торговельних бар'єрів, що ускладнює довгострокове планування інвестицій у ВДЕ, акумулятори та електромобілі.

Енергетичний шок 2022 року підвищив цінність низьковуглецевих технологій не лише як кліматичного інструменту, а і як механізму зниження зовнішньої залежності. В європейській та ширшій світовій політиці посилюються стимули для нарощування ВДЕ, модернізації мереж, підвищення енергоефективності та розгортання систем накопичення. На рівні інвестицій це відображається у випереджальному зростанні фінансування «чистої» енергетики порівняно з викопним паливом.

За оцінкою IEA, у 2025 році загальні світові інвестиції в енергетику можуть сягнути близько 3,3 трлн дол. США, з яких орієнтовно 2,2 трлн дол. США припадає на «чисті» технології, тоді як вкладення у викопне паливо є суттєво меншими. У структурі «чистих» інвестицій найбільші обсяги концентруються в сонячній генерації, де на 2025 рік наводяться орієнтири близько 450 млрд дол. США, а інвестиції у накопичувачі енергії оцінюються близько 66 млрд дол. США.

Війна актуалізувала підхід, за якого ефективність ринку оцінюється не лише через ціну, а і через стійкість до шоків. Це змінює набір пріоритетів державної політики – від нейтрального регулювання до активного формування резервів, підтримки критичної інфраструктури, скринінгу інвестицій і режимів експортного контролю.

Наприклад, у межах програми REPowerEU Європейський Союз суттєво скоротив залежність від російського трубопроводного газу – якщо у 2021 році його частка в імпорті ЄС перевищувала 40 %, то у 2024 році вона знизилася до однозначних показників. Паралельно інвестиції у відновлювану енергетику та енергоефективність були масштабовані, а частка імпорту скрапленого природного газу з альтернативних джерел зросла.

На рівні фінансової та інвестиційної політики переосмислення безпеки підтримує тренд до більшої регуляторної вибірконості: критичні сектори частіше підпадають під додаткові перевірки, а транснаціональні корпорації коригують матриці ризиків з

урахуванням санкційної експозиції, доступу до платіжної інфраструктури та стабільності правового середовища.

Глобальні товарні ринки продемонстрували високу чутливість до геополітичних ризиків, фінансова система – до санкційних механізмів, а міжнародний інвестиційний процес – до зростання невизначеності та вартості капіталу. У практичному вимірі це означає необхідність диверсифікації торговельних маршрутів, енергетичних джерел і валютних резервів, впровадження сценарного планування та посилення ризик-менеджменту на рівні держав і корпорацій. Для країн, що прагнуть зберігати конкурентоспроможність, пріоритетами стають розвиток критичної інфраструктури, інтеграція до надійних регіональних економічних блоків, залучення інвестицій у «зелені» та технологічні сектори, а також формування політики економічної безпеки як невід’ємної складової стратегії розвитку.

1. Bank for International Settlements. Annual Economic Report 2023 / Bank for International Settlements. – Basel, Switzerland, June 2023. – 142 p. – ISSN 2616-9428 (print) ; ISSN 2616-9436 (online) ; ISBN 978-92-9259-666-8 (print) ; ISBN 978-92-9259-667-5 (online). URL : <https://www.bis.org/publ/arpdf/ar2023e.pdf> (дата звернення: 26.02.2026).

2. Grover A. Geopolitical Fragmentation and Friendshoring: World Bank Policy Research Working Paper / A. Grover ; World Bank. – Washington, DC, USA, 2025. – [кількість сторінок не визначена]. – Policy Research Working Paper Series. URL : <https://openknowledge.worldbank.org/bitstreams/0083881b-2ca1-4745-b4e3-4637dc66459d/download> (дата звернення: 26.02.2026).

3. Shalal A. Investment flows in 2023 into developing countries at lowest since 2005, World Bank says / Andrea Shalal. – Reuters, 16 June 2025. URL: https://www.reuters.com/world/china/investment-flows-2023-into-developing-countries-lowest-since-2005-world-bank-2025-06-16/?utm_source (дата звернення: 26.02.2026).

4. United Nations Conference on Trade and Development. Maritime trade disrupted: The war in Ukraine and its effects on maritime trade logistics / United Nations Conference on Trade and Development. – Geneva, Switzerland, 28 June 2022. – UNCTAD/OSG/INF/2022/2. – 11 p. URL : https://unctad.org/system/files/official-document/osginf2022d2_en.pdf (дата звернення: 26.02.2026).

Дмитро БРИНЗЕЛО

Денис ЯШИН

здобувачі третього
науково-освітнього рівня вищої освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ У СИСТЕМІ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У XXI сторіччі характер глобальних загроз національній безпеці суттєво трансформувався. Разом із традиційними військовими ризиками дедалі більшого значення набувають економічні, інформаційні, технологічні та кібернетичні виклики. У цих умовах визначальним ресурсом держави стає не лише територія чи природні багатства, а її інтелектуальний потенціал. Саме він формує основу інноваційного розвитку, конкурентоспроможності економіки та здатності держави ефективно протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Маркетингові стратегії, своєю чергою, сприяють інтеграції інтелектуального потенціалу в глобальний економічний простір. Управління інтелектуальним потенціалом у системі маркетингових стратегій забезпечення національної безпеки набуває стратегічного характеру та потребує комплексного, міждисциплінарного підходу.

Інтелектуальний потенціал охоплює людський капітал, науково-дослідні ресурси, освітню систему, технологічні розробки, інформаційні ресурси, культуру управління та здатність суспільства до генерації знань. Він є інтегральною характеристикою рівня розвитку нації. Високий рівень інтелектуального потенціалу дозволяє державі формувати інноваційні галузі економіки, розвивати високотехнологічне виробництво, зміцнювати обороноздатність та забезпечувати кіберстійкість. Натомість його деградація призводить до технологічної залежності, економічної вразливості та послаблення позицій держави на міжнародній арені.

Особливої актуальності набуває питання управління інтелектуальним потенціалом у контексті маркетингових стратегій. Традиційно маркетинг асоціюється з діяльністю підприємств щодо просування товарів і послуг. Проте на рівні держави маркетингові стратегії мають значно ширший зміст. Вони охоплюють формування позитивного міжнародного іміджу країни, розвиток національного бренду, позиціонування держави як надійного партнера, інноваційного центру та інвестиційно привабливого простору. У цьому сенсі маркетинг виступає інструментом стратегічних комунікацій і складовою державної політики безпеки.

Ефективне управління інтелектуальним потенціалом передбачає реалізацію системної освітньої та наукової політики. Держава повинна інвестувати в якісну освіту, підтримувати наукові дослідження, створювати умови для комерціалізації інновацій та розвитку технологічного підприємництва. Важливим аспектом є запобігання «відтоку мізків» шляхом створення гідних умов праці, конкурентної оплати та можливостей професійної самореалізації. Збереження й примноження людського капіталу стає одним із ключових напрямів забезпечення національної безпеки [1].

Маркетингові стратегії на рівні держави виходять за межі традиційного розуміння просування товарів і послуг. Вони охоплюють формування позитивного міжнародного іміджу країни, розвиток бренду держави, залучення інвестицій, підтримку експорту високотехнологічної продукції та просування національних інновацій на глобальних ринках. У цьому аспекті маркетинг стає інструментом економічної дипломатії. Через інструменти міжнародного маркетингу держава може просувати власні наукові розробки, ІТ-продукти, освітні послуги та культурні ініціативи. Формування сильного бренду країни підвищує її інвестиційну привабливість, сприяє розвитку експорту високотехнологічної продукції та зміцнює економічну стійкість. Економічна дипломатія, участь у міжнародних виставках, форумах, наукових проєктах та інноваційних кластерах – усе це є елементами маркетингової політики, що прямо або опосередковано впливають на національну безпеку [2].

Важливим компонентом є інформаційна безпека та протидія дезінформації. У сучасному світі інформаційні війни можуть бути не менш небезпечними, ніж військові конфлікти. Тому маркетингові комунікації держави повинні бути спрямовані на формування об'єктивного міжнародного образу, зміцнення довіри до державних інституцій і консолідацію суспільства. Інтелектуальний потенціал у цьому контексті проявляється через розвиток медіаграмотності, аналітичних центрів, експертного середовища та сучасних цифрових технологій.

Синергія між державними органами, бізнесом і науковою спільнотою є необхідною умовою ефективного управління інтелектуальним потенціалом. Публічно-приватне партнерство, створення інноваційних кластерів, підтримка стартап-екосистем, розвиток технологічних парків – це механізми, що дозволяють об'єднати інтелектуальні ресурси задля досягнення стратегічних цілей. Така взаємодія забезпечує швидку адаптацію до глобальних змін, підвищує конкурентоспроможність і зміцнює економічну безпеку держави.

Таким чином, управління інтелектуальним потенціалом у системі маркетингових стратегій є багатовимірним процесом, який охоплює освітню, наукову, економічну та інформаційну політику держави. У сучасних умовах саме знання, інновації та здатність до стратегічного позиціонування визначають рівень національної безпеки. Держава, яка вміє ефективно використовувати свій інтелектуальний ресурс і грамотно просувати його на міжнародній арені, отримує не лише економічні переваги, а й гарантії довгострокової стабільності, суверенітету та сталого розвитку.

1. Khaminich S., Heti K. The knowledge economy as a factor for enterprise development in management system. Editorial board of scientific journal *Philosophy, economics and law review* Volume 1, no. 1, 2023, P.103-115.

2. Яшин Д. О. Роль маркетингу в забезпеченні національної безпеки. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конференція. м. Дніпро, 15 березня. 2024 р., ДДУВС. С.286-289.

Олександр КОРНІЄНКО
аспірант кафедри глобальної
та національної безпеки
ННІ публічного управління
та державної служби Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Економічна безпека держави є ключовою умовою її суверенітету, стабільності та сталого розвитку, адже включає низку взаємопов'язаних складових, таких як фінансова, виробнича, енергетична, соціальна, інформаційна та екологічна. Крім того економічна безпека країни корелює з рівнем довіри населення до державних інституцій і здатністю суспільства консолідуватися у кризових умовах [1; 2].

Враховуючи вищезазначене в умовах війни особливої актуальності набуває дослідження досвіду країн, які вибудовували економічну стійкість в умовах конфліктів або високого рівня ризиків у сфері економічної безпеки.

Світова практика доводить, що ефективна система економічної безпеки формується через поєднання стратегічного планування, макроекономічної стабільності, розвитку людського капіталу та за активної участі громадянського суспільства. У більшості розвинених держав норми щодо економічної безпеки інтегровані до загальної системи національної безпеки [3; 4], що дозволяє забезпечити комплексність управління ризиками.

Як зазначалося нами вище, одним із ключових аспектів досягнення високого рівня економічної безпеки є соціальна стабільність та активність громад. Низький рівень життя, безробіття, тіньова зайнятість, соціальна нерівність і недовіра до влади створюють внутрішні загрози економічній стійкості. Тому державна політика забезпечення економічної безпеки має бути спрямована не лише на макроекономічні показники, а й на забезпечення гідного рівня життя населення, доступу до освіти, охорони здоров'я та офіційної зайнятості.

Позитивним прикладом є країни Європейського Союзу, котрі активно застосовують механізм соціального партнерства, яке реалізується через співпрацю між державою, бізнесом і профспілками, дозволяючи узгоджувати економічні інтереси різних груп та зменшувати ризики соціальної напруги. У США економічна складова інтегрована до стратегії національної безпеки, у якій акцентується увага на розвитку людського капіталу та підтримці середнього класу як фундаменту економічної сили [5].

Підкреслимо, що в умовах війни особливого значення набуває економічна безпека прифронтових громад. Такі громади функціонують у зоні підвищених ризиків: руйнування інфраструктури, відтік населення, зниження інвестиційної привабливості, порушення логістичних ланцюгів та нестабільність енергопостачання. Як свідчить європейський досвід розширення бюджетних повноважень громад підвищує їхню здатність реагувати на загрози. Після воєнних конфліктів Хорватія посилила фінансову автономію муніципалітетів, що дозволило швидше відновлювати регіони. У Боснії і Герцеговині міжнародні програми розвитку стимулювали локальне підприємництво на рівні громад. Ізраїль розвинув технологічний сектор навіть за умов постійної воєнної загрози, приділяючи значну увагу розвитку малого та середнього бізнесу як основного елементу економічної гнучкості, підтримуючи релокацію підприємств із небезпечних зон.

Отже, зважаючи на досвід іноземних країн можна виокремити ключові інструменти підвищення стійкості прифронтових громад:

- фінансова підтримка та бюджетна децентралізація. Надання субвенцій, грантів та міжнародної допомоги дозволяє компенсувати втрати місцевих бюджетів і підтримувати функціонування соціальної сфери;
- релокація та відновлення підприємств. Створення умов для часткового або повного відновлення виробництва, залучення нових інвесторів та державні гарантії для бізнесу;
- відбудова критичної інфраструктури. Відновлення енергетичних мереж, транспортних шляхів, систем водопостачання є основою економічної стабільності територій;

- підтримка зайнятості населення. Програми перекваліфікації, розвиток дистанційної зайнятості та цифрових сервісів сприяють збереженню трудового потенціалу;
- посилення інформаційної та кібербезпеки. У прифронтових регіонах особливо актуально є протидія інформаційним загрозам, які можуть впливати на економічну стабільність;
- соціальна згуртованість і громадська активність. Волонтерські ініціативи, підтримка місцевого бізнесу, розвиток громадських організацій сприяють підвищенню довіри та внутрішньої консолідації.

Показовим і корисним для України є міжнародний досвід підтримки територій у кризових умовах. Наприклад, Японія, попри природні катастрофи та ресурсні обмеження, виробила модель швидкого відновлення регіонів після криз через інвестиції в інфраструктуру та інновації [6]. У США та країнах ЄС застосовуються спеціальні програми регіонального розвитку для територій, що зазнали економічного спаду, із акцентом на модернізацію виробництва та розвиток людського капіталу [5].

Цей досвід свідчить, що для прифронтових громад ключовим є поєднання державної підтримки, міжнародної допомоги та внутрішньої мобілізації місцевих ресурсів. Економічна безпека таких територій стає складовою загальнонаціональної стійкості.

Отже, економічна безпека держави в сучасних умовах має багатовимірний характер і охоплює не лише макроекономічні показники, а й соціальний та людський вимір. Особливого значення набуває забезпечення економічної стійкості прифронтових громад, які перебувають у зоні підвищених ризиків.

Світовий досвід доводить, що ефективність системи економічної безпеки залежить від комплексного підходу: розвитку людського капіталу, підтримки підприємництва, відбудови інфраструктури, забезпечення енергетичної незалежності та активної участі громадянського суспільства. Для України інтеграція цих елементів із урахуванням специфіки прифронтових територій є стратегічним завданням на шляху до сталого розвитку та післявоєнного відновлення.

1. Барановський О. І. Економічна безпека держави: сутність, оцінка та механізми забезпечення : монографія. Київ : КНЕУ, 2016. 392 с.

2. Мандзіновська Х. О. Економічна безпека держави: теоретичні аспекти. *Економіка та держава*. 2018. № 3. С. 12–17.

3. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

5. National Security Strategy of the United States of America. Washington : The White House, 2017. 55 p.

6. Ohmae K. The End of the Nation State: *The Rise of Regional Economies*. New York : Free Press, 1995. 214 p.

Роман ЛЕМЕШЕВ

аспірант Державної установи

«Інститут економіко-правових

досліджень імені В. К. Макутова

НАН України» (м. Київ, Україна)

САНКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Санкції виступають одним із ключових міжнародно-правових інструментів державної політики, спрямованих на захист національних інтересів та протидію зовнішнім загрозам у політичній, економічній і безпековій сферах. Їх актуальність суттєво зросла в умовах трансформації сучасних міжнародних відносин, посилення геополітичної конкуренції та зростання кількості гібридних конфліктів. Особливої значущості санкційні механізми набули після повномасштабної агресії російська федерація проти України у 2022 році, що спричинило безпрецедентну консолідацію міжнародної спільноти та активізацію санкційної політики з боку провідних держав і наддержавних об'єднань, зокрема Європейського Союзу. У сучасних умовах санкції розглядаються не лише як інструмент зовнішньополітичного

тиску, але й як складова системи забезпечення економічної та національної безпеки держави, що дозволяє стримувати агресію без застосування воєнної сили. Як зазначає В. Г. Панченко, привабливість економічних санкцій як інструменту зовнішньої політики полягає у їх здатності врегульовувати міжнародні конфлікти з мінімальними людськими та матеріальними втратами порівняно зі збройним протистоянням [1, с. 11–12].

Практика міжнародних відносин свідчить, що ініціаторами санкцій найчастіше виступають провідні держави світу, які поєднують економічні обмеження з дипломатичними механізмами стримування. Класичним прикладом використання санкцій як інструменту геоekonomічного впливу є санкційна політика Сполучені Штати Америки щодо російської федерації у відповідь на повномасштабну агресію проти України.

Досліджуючи питання ефективності санкційних механізмів, Т. С. Яровий слушно наголошує, що результативність санкцій безпосередньо залежить від рівня міжнародної координації та узгодженості дій держав [2, с. 148]. Односторонні санкції, як правило, мають обмежений ефект, оскільки держава-порушник здатна компенсувати втрати шляхом переорієнтації зовнішньоекономічних зв'язків. Натомість колективні санкції формують системний економічний тиск, що суттєво звужує можливості обходу обмежень та підвищує їхню стратегічну ефективність.

У контексті забезпечення національної економічної безпеки особливого значення набуває формування внутрішнього правового механізму санкційної політики. В Україні базовим нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про санкції», прийнятий у 2014 році як реакція на розгортання гібридної агресії з боку російської федерації [3]. Варто зазначити, що передумови економічного та політичного тиску з боку держави-агресора формувалися протягом тривалого часу. Як підкреслює І. М. Гонак, економічна, інформаційна та культурна експансія, а також підтримка сепаратистських процесів простежувалися ще з початку 1990-х років [4, с. 54].

Відповідно до положень національного законодавства, санкції можуть застосовуватися до іноземних держав, юридичних і фізичних осіб (у тому числі нерезидентів), а також до суб'єктів, причетних до терористичної діяльності. Такий підхід свідчить про інституціоналізацію санкцій як складової системи забезпечення економічної безпеки держави та інструменту реагування на загрози гібридного характеру.

Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що санкції є важливим елементом сучасної політики захисту національної економічної безпеки та територіальної цілісності держави. Їх ефективність визначається не лише масштабом економічних обмежень, але й рівнем міжнародної консолідації, інституційною спроможністю держави та узгодженістю санкційної політики з іншими механізмами стратегічного стримування.

1. Панченко В. Г. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики в контексті реалізації національних інтересів. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 17. С. 10-16. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=5665&i=1>.

2. Яровой Т. С. Перспективи застосування політичних та економічних санкцій, як інструменту державної політики в умовах становлення громадянського суспільства. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2024. Том 35 (74), № 3. С. 146-151. URL: http://www.pubadm.vernadskeyjournals.in.ua/journals/2024/3_2024/29.pdf.

3. Закон України «Про санкції» від 14.08.2014 № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18>.

4. Гонак І. М. Економічні санкції як інструмент впливу на зовнішню політику країн в умовах «гібридної війни». Інноваційна економіка. 2016. № 11-12 (66). С. 51-56. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/inek_2016_11-12_9.pdf.

Nichita BRADU

student, IU International University
of Applied Sciences
(Berlin, Germany)

CYBERATTACKS ON FINANCIAL INFRASTRUCTURE AND NATIONAL ECONOMIC SECURITY

Abstract. This paper looks at how Russia has used cyberattacks against Ukraine's financial infrastructure since the start of the full-scale invasion in 2022, and what that means for national economic security. Drawing on reports from CERT-UA and several international databases, it traces how the attacks changed over time — from early data-wiping tools to more sophisticated supply-chain operations. The central argument is that these are not isolated IT incidents but deliberate instruments of hybrid warfare, targeting economic stability just as much as military capability. The paper also reviews what the U.S., EU, and Estonia have done in response, and closes with four concrete policy recommendations for Ukraine.

Keywords: cybersecurity, financial infrastructure, national economic security, hybrid warfare, Ukraine, DORA.

INTRODUCTION. In December 2023, the Russian hacker group Sandworm brought down Kyivstar – Ukraine's biggest mobile operator, used by around 24 million people. Within hours, banking apps stopped working, ATMs went dark, and payment terminals failed across the country. Not a single branch was physically touched, yet millions of Ukrainians suddenly could not access their money. It is a pretty stark illustration of what modern hybrid conflict actually looks like: you do not need to blow up a bank to cripple a financial system.

Ukraine's experience since February 2022 is arguably the most well-documented case of a sustained, state-backed cyber campaign against a national economy. Hoffman's definition of hybrid warfare – the combined use of conventional military force, irregular tactics and cyber operations to achieve political goals without crossing into full-scale war – fits what Russia has been doing almost exactly [cf. 10]. When viewed through that lens, attacks on banks and payment infrastructure stop being «IT problems» and become something closer to economic warfare. This paper documents the main incidents between 2022 and 2024, examines how they threaten economic security, and proposes some practical steps Ukraine can take going forward.

1. THE SCOPE AND EVOLUTION OF ATTACKS ON UKRAINE'S FINANCIAL SECTOR

Russia's cyber operations against Ukraine go back to at least 2014, but February 2022 marked a completely different scale of attack. In the first six months of the full-scale invasion alone, CERT-UA logged over 1,123 significant incidents, a large portion of which hit financial targets [1]. Regulated institutions saw a 64 % spike in attacks, resulting in more than 550 data breaches and over 250 million exposed records by end of 2022 [5; 8]. Table 1 below summarises the key events.

Looking at the pattern, a few things become clear. First, the cyber campaign started on day one and never really stopped. Second, the attack toolkit evolved – early operations relied heavily on destructive malware like HermeticWiper, but later shifted toward ransomware, sustained DDoS campaigns, and supply-chain infiltration [11]. Third, and perhaps most importantly, the most damaging hits did not target banks directly. They went after the infrastructure banks depend on — telecoms, energy, third-party vendors.

Table 1

Major cyberattacks on Ukraine's financial sector, 2022–2024

Date	Attack / Event	Primary Target	Impact on Financial Sector
Feb 2022	HermeticWiper malware	Banks, gov. systems	Data wiped; interbank transactions disrupted
Mar 2022	DDoS on financial institutions	PrivatBank, Oschadbank, NBU	Online banking offline for hours; ATMs partially down
Jun 2022	Industroyer2 / CaddyWiper	Financial and energy networks	Attempted permanent data destruction

Date	Attack / Event	Primary Target	Impact on Financial Sector
Oct 2022	Killnet DDoS campaign	Banking portals	Public banking services down for several days
Feb 2023	Ransomware surge (+64%)	Banks and fintechs	550+ breaches; avg. cost ~5.9M USD
Dec 2023	Sandworm / Kyivstar attack	Telecom (24M users)	Banking apps, ATMs and POS terminals knocked out nationwide
Early 2024	Supply-chain / NBU contractor breach	National Bank of Ukraine	Customer data exposed; third-party risk brought into focus

Source: CERT-UA [1], CSIS Significant Cyber Incidents database [3], AFCEA Signal Media [9].

2. CYBER THREATS AS AN INSTRUMENT OF ECONOMIC SECURITY DEGRADATION

The economic damage from these attacks works through three main channels [7]. The first is operational disruption. When banking systems go down, businesses cannot pay salaries, supply chains stall, and the government itself struggles to handle things like military procurement or social transfers. The second is confidence erosion. Even a few hours of outages can push people toward holding cash rather than trusting the banking system – a dangerous dynamic in a wartime economy that is already under enormous strain. The third is resource diversion. Every dollar spent on incident response and recovery is money that cannot go toward reconstruction or defense. The average breach in 2023 cost around 5.9 million USD – which shows that cutting corners on cybersecurity is actually more expensive, not less. But the spending itself is still a real strategic cost that needs to be planned at the national level, not buried in an IT department's budget.

What makes this particularly serious is that Russian operations do not happen randomly. They follow Hoffman's hybrid warfare logic almost to the letter – attacks are timed to coincide with kinetic strikes, designed for psychological effect, and constantly updated to exploit new vulnerabilities [7; 10]. That means a purely technical response will always be one step behind. What is needed is coordinated national policy and serious international backing.

3. INTERNATIONAL RESPONSES: BENCHMARKS AND LESSONS

Ukraine has had significant help from three main partners. The United States sent U.S. Cyber Command hunt-forward teams to Ukraine to identify Russian malware before it could be activated. On top of that, USAID ran a 38-million-USD cybersecurity programme built around the NIST framework, and American tech companies – Microsoft, Amazon, Google –helped migrate critical financial data to cloud infrastructure outside Ukraine's borders [4; 6]. The EU, for its part, signed a cooperation agreement with ENISA in 2023 and pushed through DORA, which came into force in January 2025. DORA requires financial institutions to have tested incident response plans, undergo regular penetration testing, and hold their third-party technology vendors to binding security standards [11]. That last point directly addresses the kind of supply-chain attack that hit the NBU contractor in early 2024. Since Ukraine is pursuing EU membership, aligning with DORA is both a practical security step and a legal requirement down the road [7].

The strongest national example, though, is probably Estonia. After Russia's 2007 attacks, Estonia did not just patch the immediate holes – it rebuilt its entire cyber defense architecture from scratch, introduced mandatory security standards for critical infrastructure, set up a volunteer Cyber Defence League, and founded the NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence in Tallinn, where Ukrainian specialists now train [2]. The lesson from all three cases is the same: technical fixes alone do not create resilience. What does is sustained investment in institutions, standards and international cooperation.

4. POLICY RECOMMENDATIONS

1. Align financial sector legislation with EU DORA. Banks and payment operators should be required to maintain and regularly test incident response plans, report major incidents to the NBU and CERT-UA within fixed timeframes, and enforce cybersecurity standards on their technology suppliers. This would close the supply-chain gap the NBU contractor breach exposed, and it would also help move Ukraine closer to its EU accession commitments.

2. Create a dedicated Financial Cyber Security Operations Centre (FinSOC). Something

similar already exists for the energy sector – USAID helped build a SOC for Ukrenergo. A FinSOC would give banks, payment operators and the NBU a shared platform for real-time threat intelligence and coordinated incident response, modelled on the FS-ISAC framework that has worked well in the U.S. and EU [4; 6].

3. Push for clearer international humanitarian law rules on financial cyberattacks. Through the Budapest Convention and the UN Group of Governmental Experts on information security, Ukraine should push for explicit recognition that cyber operations blocking civilian access to financial services during armed conflict violate international humanitarian law. The Tallinn Manual 2.0 already provides a legal framework for this argument – Ukraine's documented experience provides the evidence to back it up.

4. Use financial incentives to bring private capital into cybersecurity. Tax credits, state co-investment schemes, and fast-tracked certification for banks and payment processors that meet recognised security benchmarks would help close the funding gap without putting everything on the state budget. Similar approaches have been used by the U.S. Department of Homeland Security and through EU structural funds [6].

CONCLUSIONS. Ukraine's financial sector has, against the odds, held together through one of the most intense and sustained state-sponsored cyber campaigns ever recorded. That is not luck — it reflects real investment, good use of international support, and a lot of fast learning under genuinely difficult conditions. But the Kyivstar attack and the NBU contractor breach show that the threat has moved on. Attackers are now going after the telecom networks and third-party relationships that banks rely on, which are not covered by traditional financial security frameworks.

The main takeaway from this paper is that financial cyberattacks are a form of economic warfare, and they need to be treated as such – not as IT problems. Defending against them requires more than better firewalls. It takes legislation that covers the full technology supply chain, institutions capable of real-time response, international norms that make state-sponsored attacks genuinely costly, and financial mechanisms that bring private sector investment into alignment with national security goals. Ukraine is working on all of this under conditions no other country has faced in the same way. What it learns in the process matters well beyond its own borders.

1. Center for European Policy Analysis (CEPA). Russian Cyberattacks Are Strengthening Ukraine. Washington, DC : CEPA, 2025. URL : <https://cepa.org/article/russian-cyberattacks-are-strengthening-ukraine/>.

2. Center for Strategic and International Studies (CSIS). Significant Cyber Incidents. Strategic Technologies Program. Washington, DC : CSIS, 2025. URL : <https://www.csis.org/programs/strategic-technologies-program/significant-cyber-incidents>.

3. CERT-UA. Reports on Cyber Incidents in Ukraine. State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine, 2022. URL : <https://cert.gov.ua>.

4. DAI Global. Ukraine: Cybersecurity for Critical Infrastructure Activity. Washington, DC : DAI / USAID, 2024. URL : <https://www.dai.com/our-work/projects/ukraine-cybersecurity-for-critical-infrastructure-activity>.

5. DAI Developments. Defending Ukraine's Critical Infrastructure from Cyber Threats. DAI Global Developments, 2024. URL : <https://dai-global-developments.com/articles/defending-ukraines-critical-infrastructure-from-cyber-threats/>.

6. Johns Hopkins SAIS, Bolivia Initiative for Policy Research (BIPR). Support for Ukraine's Cybersecurity Will Increase. Baltimore : Johns Hopkins University, 2024. URL: <https://bipr.jhu.edu/BlogArticles/36-Support-for-Ukraines-Cybersecurity-Will-Increase-.cfm/>

7. Maijoor S. Cyber Resilience in an Age of Geopolitical Tensions. Basel : Bank for International Settlements, 2025. URL: <https://www.bis.org/review/r250204a.htm>.

8. NPR. Russia Bombards Ukraine with Cyberattacks, but the Impact Appears Limited. Washington, DC : National Public Radio, 23 February 2023. URL: <https://www.npr.org/2023/02/23/1159039051>.

9. Signal Media / AFCEA International. Kyivstar Cyber Attack: A Deep Dive into Cyber Warfare in Ukraine. Fairfax, VA : AFCEA, 2025. URL: <https://www.afcea.org/signal-media/cyber-edge/kyivstar-cyber-attack-deep-dive-cyber-warfare-ukraine>.

10. Stanford Freeman Spogli Institute for International Studies (FSI). Russian Cyber Operations Against Ukrainian Critical Infrastructure. Stanford, CA : Stanford University, 2023. URL : <https://fsi.stanford.edu/sipr/russian-cyber-operations-against-ukrainian-critical-infrastructure>.

11. The Record by Recorded Future. Hackers Breach Contractor Linked to Ukraine's Central Bank Collectible Coin Store. Somerville, MA : Recorded Future, 2025. URL: <https://therecord.media/hackers-breach-ukraine-national-bank-contractor>.

Микола ДЯТЛЕНКО

здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти ВНПЗ
«Дніпровський гуманітарний
університет» (м. Дніпро, Україна)

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ В КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄС**

(на прикладі норм господарського кримінального права Німеччини)

Специфікою правової системи Німеччини є наявність у ній особливої самостійної підгалузі господарського права – господарського кримінального права. Господарське кримінальне право – це система норм, що визначають протиправні дії в сфері економіки, за які передбачена кримінальна відповідальність. Господарське кримінальне право ФРН коріннями йде в римське право, в якому вже були поняття крадіжки як насильницького вилучення й привласнення чужої власності та поняття злочину, пов'язаного з обманом. Теорія господарського кримінального права в Німеччині ґрунтувалася на необхідності регулювання надзвичайно складних кризових ситуацій в економіці, як це відбувалося в період Першої світової війни. Саме в той період сформувалися види кримінальних господарських злочинів, які стали теоретичною основою для розвитку сучасного кримінального господарського права ФРН [1].

Господарське кримінальне право ФРН – це передусім норми Кримінального уложення Німеччини, які стосуються злочинів у сфері економіки. Щодо економічних злочинів, то спеціальною нормою можна вважати Закон про відповідальність за економічні злочини. Так, у § 3–4 зазначеного закону закріплено відповідальність за завищення фіксованих цін, а також за встановлення підвищеної ціни при використанні економічної переваги (наприклад, при передачі квартири в оренду) [2].

Торговельне уложення Німеччини, Закон про торгівлю цінними паперами, Закон про акціонерні товариства, Закон про виробничі й господарські кооперативи врегульовують окремі сфери економічної діяльності і одночасно містять норми кримінальної відповідальності. Науковці ФРН відносять ці норми до господарського кримінального права.

У Торговельному уложенні Німеччини в § 331–333 кримінальна відповідальність передбачена за злочини, пов'язані зі складанням балансу, порушенням обов'язків аудитора, розголошенням комерційної та виробничої таємниці. В § 399 «Неправдиві відомості» Торговельного уложення Німеччини закріплено, що «позбавленням волі до трьох років або штрафом карається той засновник або член правління або наглядової ради, хто надає неправдиві відомості або замовчує про істотні обставини».

Становлять інтерес також кримінально-правові положення § 401–402 Торговельного уложення Німеччини. В § 401 «Порушення обов'язків у випадку збитків, перевищення пасивів над активами або неплатоспроможності» передбачено покарання у вигляді позбавлення волі до трьох років. В § 402 закріплено, що підробка або фальсифікація свідоцтв про депонування карається позбавленням волі до трьох років [3, с. 445].

У Законі про акціонерні товариства частина 3 книги 4 має назву «Кримінально-правові й адміністративно-правові положення». Прозорість фінансових об'єднань також підтримується через покарання осіб, які, займаючи відповідальні пости, у процесі створення об'єднання або при складанні балансу подають неправильні відомості (§ 399, 400 Закону про акціонерні товариства).

У ФРН у Законі про виробничі й господарські кооперативи міститься розділ 9, який називається «Кримінально-правові й адміністративно-правові положення». У зазначеному розділі є § 147, що передбачає кримінальну відповідальність за неправдиві відомості, які надані членами правління, наглядової ради та ліквідаторами. В § 148 Закону про виробничі й господарські кооперативи закріплена кримінальна відповідальність за бездіяльність при скликанні загальних зборів, за бездіяльність при провадженні в справі про банкрутство [3, с. 570].

У Законі про торгівлю цінними паперами в § 20а, 39 передбачена також кримінальна відповідальність за маніпуляції з курсом цінних паперів і їхньою ринковою вартістю. Кримінальна відповідальність передбачена у § 38 зазначеного закону і за неправильну інформацію про обставини, які впливають або здатні впливати на вартість цінного паперу [4]. До кримінальної відповідальності притягуються також особи, які з огляду на своє становище мають

у розпорядженні спеціальний допуск до закритої від громадськості інформації про підприємство, що здійснює емісію цінних паперів. У випадку якщо, використовуючи таку інформацію, зазначені особи купують або реалізують цінні папери, дають інформацію щодо їх продажу й реалізації, діляться зазначеними відомостями, то вони несуть за це кримінальну відповідальність [4].

В Законі проти обмеження конкуренції за порушення антимонопольного законодавства у ФРН передбачені також норми кримінальної відповідальності, яка застосовується шляхом накладення грошових штрафів [5]. В Німеччині Закон проти обмеження конкуренції забороняє зловживання домінуючим положенням на ринку, створення як горизонтальних картелів, так і домовленості на вертикальному рівні. В § 81 Закону проти обмеження конкуренції з метою дотримання зазначених обмежень передбачені адміністративні грошові штрафи. Застосування цієї міри можливо, якщо підприємство порушило приписи відповідного контролюючого органу – Федерального відомства з нагляду за діяльністю картелів. Штрафи застосовуються як щодо фізичних осіб, так і стосовно підприємств у випадку навмисної або необережної дії. При здійсненні дрібних правопорушень штрафи сягають 25 тис. євро, тяжких порушень – до 500 тис. євро й вище, аж до троекратного розміру отриманого прибутку [6].

Таким чином, норми господарського кримінального права Німеччини можна вважати дієвими правовими засобами, що забезпечують як господарський правовий порядок, так і загальну економічну безпеку держави.

1. Eisenhardt U. Deutsche Rechtsgeschichte. München : C. H. Beck, 1999. 638 s.
2. Brüggemann D. und anderen. Strafgesetzbuch. Köln, 2002. 515 s.
3. Roller I. und anderen. Handelsgesetzbuch : Kommentar. Bonn : Walter de Gruyter, 2006. 896 s.
4. Brox H. Handelsgesetzbuch. Wechselgesetz. Scheckgesetz. Wertpapierhandelsgesetz. München : C. H. Beck, 2001. 812 s.
5. Harte-Bavendamm H., Henning-Bodewig F., Ahrens H.-J. Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb (UWG). München : C.H. Beck, 2004. 423 s.
6. Beater A. Unlauterer Wettbewerb. München : Beck, 2002. 867 s.

Діана ЗАРЕМБА

здобувач вищої освіти освітнього
ступеня «бакалавр» спеціальності
073 «Менеджмент»

Науковий керівник:

Оксана НАГІРНА

доцент кафедри менеджменту
та економічної безпеки

Львівського державного університету
внутрішніх справ (м. Львів, Україна),
кандидат економічних наук, доцент

УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах сучасної економіки питання захисту фінансової стабільності підприємств стає надзвичайно актуальним. Діяльність бізнесу сьогодні відбувається в умовах високої мінливості ринку, постійних фінансових ризиків та швидкоплинних змін зовнішнього середовища. Одним із ключових аспектів, який визначає рівень економічної безпеки організації, є ефективне управління її грошовими потоками. Адже саме рух коштів дозволяє оцінити реальний фінансовий стан підприємства, забезпечити безперервність операційної діяльності, виконувати фінансові зобов'язання та своєчасно адаптуватися до зовнішніх викликів.

Управління грошовими потоками виступає важливим фінансовим інструментом, що спрямований на досягнення головної мети будь-якого комерційного підприємства – отримання прибутку. Основне завдання цього процесу полягає у визначенні оптимального обсягу грошових ресурсів, регулюванні їх руху та забезпеченні максимально ефективного використання коштів [1].

Ефективна система управління потоками коштів є критичною для фінансового успіху підприємства з кількох причин. По-перше, вона забезпечує підтримку належного рівня

ліквідності, що дозволяє вчасно виконувати фінансові зобов'язання, розраховуватися з постачальниками та уникати проблем з платоспроможністю. По-друге, така система надає змогу підприємству розробляти довгострокові стратегії, адаптувати їх до змін ринкових умов та знижувати потенційні фінансові ризики. По-третє, ефективне управління грошовими потоками гарантує наявність ресурсів для інвестицій у нові технології, розвиток продукції, розширення ринків та підготовку персоналу, що сприяє зростанню підприємства та підвищенню його конкурентоспроможності. По-четверте, добре організована система руху коштів дозволяє мінімізувати фінансові втрати, уникнути непотрібних витрат і підвищити ефективність використання ресурсів, що позитивно впливає на прибутковість. По-п'яте, управління потоками коштів забезпечує збалансований розподіл ресурсів між поточними потребами та майбутніми інвестиціями, що дозволяє підтримувати рівновагу між короткостроковою ліквідністю і довгостроковою фінансовою стійкістю. Нарешті, здатність підприємства ефективно контролювати грошові потоки підвищує довіру стейкхолдерів, включаючи інвесторів, партнерів та клієнтів, створюючи сприятливі умови для подальшого розвитку та стабільності бізнесу [3].

Значущість ефективного управління підприємством на основі оптимізації його грошових потоків пояснюється кількома ключовими аспектами [2]:

- рух коштів є центральним елементом практично всіх процесів господарської діяльності;
- системне управління грошовими потоками сприяє фінансовій стійкості підприємства в процесі його стратегічного розвитку, який визначається різноманіттям потоків та їх синхронізацією у часі та за обсягами;
- раціональний контроль над потоками коштів зменшує потребу у залученні позикового капіталу, що позитивно впливає на структуру капіталу підприємства і знижує залежність від зовнішніх джерел фінансування;
- належне управління потоками коштів прискорює оборот капіталу та зменшує ризик виникнення неплатоспроможності;
- оптимізація руху грошових ресурсів дозволяє акумулювати додаткові фінансові засоби для інвестицій, що стимулює зростання прибутку та підвищує ліквідність підприємства.

Аналіз грошових потоків є важливим інструментом оцінки ефективності використання фінансових ресурсів та визначення факторів, які формують позитивний або негативний чистий грошовий потік. Стабільний позитивний грошовий потік є однією з передумов фінансової стійкості та економічної безпеки підприємства. Вивчення структури потоків за видами діяльності дозволяє менеджменту виділити ризикові напрями та розробити заходи для їх зменшення.

Особливу увагу слід приділяти підтриманню достатньої ліквідності підприємства. Недостатність коштів навіть при прибутковій діяльності може призводити до порушення договірних зобов'язань, втрати довіри з боку партнерів і контрагентів, а в окремих випадках – до фінансової неспроможності. Тому управління грошовими потоками є ключовим механізмом підтримки платоспроможності та запобігання кризовим явищам на підприємстві.

Практика показує, що багато підприємств мають проблеми з економічною безпекою не через відсутність прибутку, а через неефективне управління потоками коштів, зокрема через затримки надходжень від дебіторів або неправильне планування витрат. Важливим завданням менеджменту є оптимізація дебіторської та кредиторської заборгованості, що безпосередньо впливає на стабільність грошового обігу та рівень економічної безпеки.

Не менш важливим аспектом є управління ризиками, що пов'язані з грошовими потоками. Коливання ринкової кон'юнктури, інфляційні процеси, зміни податкового законодавства та зовнішні шоки можуть суттєво впливати на обсяги та структуру потоків. У таких умовах менеджмент має використовувати прогнозування для оцінки можливих наслідків управлінських рішень та формування фінансових резервів. Такий превентивний підхід відповідає сучасним стандартам економічної безпеки.

Отже, управління грошовими потоками не лише є частиною фінансового менеджменту, а й важливою складовою економічної безпеки підприємства. Ефективне управління цим процесом дозволяє підтримувати платоспроможність, зменшувати фінансові ризики та забезпечувати стабільний розвиток у довгостроковій перспективі. Тому формування дієвої системи управління грошовими потоками є пріоритетним завданням менеджменту, оскільки воно забезпечує фінансову основу для захисту економічних інтересів підприємства та підвищення його конкурентоспроможності.

1. Попова А. М., Захаркіна Л. С. Удосконалення системи управління грошовими потоками підприємства. Суми, 2020. 33 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/81788/1/Popova_mag_rob.pdf?jsessionid=33175F10384661F8396A9DFD8EECA79C.
2. Томашевська А. Л. Шляхи оптимізації грошових потоків підприємства. *Фінансові інструменти сталого розвитку економіки : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2019. С. 177–181. URL : <https://janusandal.no/images/Files/LostOpportunity2019.pdf#page=177>.*
3. Ясіновська І. Ф., Кольба Р. М. Шляхи підвищення ефективності системи управління грошовими потоками підприємства в умовах війни. *Молодий вчений*, № 11 (123), листопад, 2023 р. С. 168-174. URL : <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6029/5897>.

Дмитро КАРАБІН

здобувач вищої освіти освітнього
ступеня «бакалавр» спеціальності
073 «Менеджмент»

Науковий керівник

Оксана НАГІРНА

доцент кафедри менеджменту
та економічної безпеки
Львівського державного університету
внутрішніх справ (м. Львів, Україна),
кандидат економічних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА НА ЗАСАДАХ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЙОГО ФІНАНСОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Економічна безпека підприємства є визначальною умовою його стійкого функціонування в умовах нестабільності макроекономічного середовища, загострення конкуренції та посилення внутрішніх і зовнішніх загроз. Вона характеризує здатність організації протидіяти фінансовим ризикам, забезпечувати платоспроможність і підтримувати довгострокову життєздатність. Одночасно управління фінансовою діяльністю виступає ключовим елементом фінансового менеджменту, спрямованим на ефективне використання фінансових ресурсів, оптимізацію грошових потоків, контроль ризиків та забезпечення фінансової стабільності. Інтеграція цих двох складових – економічної безпеки та управління фінансами – формує основу для створення системи, здатної підтримувати стабільне функціонування підприємства в сучасних умовах.

Загалом під економічною безпекою розуміють характеристику економічної системи, яка визначає її здатність забезпечувати нормальне функціонування, досягати поставлених цілей та, у разі виникнення зовнішніх або внутрішніх загроз, протистояти їм і відновлювати працездатність [3, с. 18]. Економічна безпека підприємства розглядається як комплекс заходів, спрямованих на захист його діяльності від негативного впливу зовнішніх факторів та здатність оперативно реагувати на загрози або адаптуватися до умов, що не шкодять функціонуванню організації [2].

Управління фінансовою діяльністю підприємства становить ключову складову сучасного фінансового менеджменту. Воно охоплює планування фінансових ресурсів, моніторинг основних показників, контроль ризиків, управління оборотним капіталом та грошовими потоками. Раціональне та ефективне управління фінансами дозволяє організації не лише підтримувати фінансову стійкість, а й оперативно приймати управлінські рішення щодо адаптації до змін зовнішнього середовища.

Аналіз сучасних досліджень у сфері фінансового менеджменту та забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання свідчить про те, що діяльність підприємства не повинна обмежуватися лише реакцією на виникаючі загрози фінансовим інтересам. Натомість вона має базуватися на усвідомленому перспективному управлінні, яке ґрунтується на науково обґрунтованій методології адаптації загальних стратегічних цілей підприємства до змін умов зовнішнього фінансового середовища. У цьому контексті важливим інструментом перспективного фінансового менеджменту виступає стратегія забезпечення фінансової безпеки підприємства, яка спрямована на реалізацію цілей сталого розвитку організації навіть в умовах коливань макроекономічних показників, змін

державного регулювання ринкових процесів, кон'юктурних коливань фінансового ринку та пов'язаних із цим ризиків і невизначеності [4].

Фінансовий контролінг є одним із фундаментальних інструментів забезпечення економічної безпеки підприємства. Дослідження свідчать, що розробка та впровадження стратегії економічної безпеки підприємства за допомогою інструментів фінансового контролінгу має свої специфічні риси. Серед них:

- розробка стратегії економічної безпеки завершується формуванням «дерева» цілей та визначенням основних напрямів діяльності, що дозволяють підприємству протидіяти потенційним загрозам і посилювати свої позиції;
- сформульована стратегія використовується для створення стратегічних або перспективних проєктів;
- у процесі розробки стратегії неможливо заздалегідь врахувати всі можливі загрози чи відкриті можливості, які можуть з'явитися під час реалізації конкретних заходів; надходження більш точних та повних даних може поставити під сумнів первісні стратегічні рішення, тому ефективність стратегії потребує наявності зворотного зв'язку;
- потреба у стратегії зникає в разі, якщо фактичний розвиток подій призводить до досягнення бажаного результату [1, с.329-330].

Економічна безпека підприємства є основою його стабільного розвитку та здатності ефективно функціонувати в умовах мінливого ринкового середовища, посиленої конкуренції та виникнення різноманітних загроз. Вона визначає рівень готовності організації протистояти негативним впливам зовнішніх і внутрішніх факторів, зберігати свою працездатність і досягати стратегічних цілей. Система економічної безпеки охоплює комплекс заходів, що забезпечують захист діяльності підприємства, сприяють своєчасній адаптації до змін зовнішнього середовища та підтримують довгострокову життєздатність організації.

Забезпечення економічної безпеки на основі ефективного управління діяльністю підприємства передбачає не лише реагування на поточні загрози, а й формування стратегічних напрямів розвитку з урахуванням можливих ризиків. Важливим елементом є постійний аналіз стану підприємства та виявлення потенційних небезпек, що дозволяє коригувати заходи й підвищувати стійкість організації. Такий системний підхід забезпечує підприємству можливість зберігати конкурентні переваги, підтримувати стабільність функціонування та ефективно реалізовувати поставлені цілі.

1. Гаркуша Н. М., Цуканова О.В., Горошанська О.О. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті: навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 582 с.
2. Небанова М. І., Міронова Ю.В. Економічна безпека підприємства: електронний навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2017. 75 с. URL : https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/33nebava_ekonomichna_bezpeka_pidpriemstva/index.html.
3. Соломіна Г. В. Забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємництва: навчальний посібник. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. 234 с.
4. Хома Д. М., Лопатовський В. Г., Матюх С. А. Концептуальний базис фінансового менеджменту в сфері забезпечення економічної безпеки підприємства. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022 рік. Том 7. № 4. С.145-152.

Кіра ТУР

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Науковий керівник:

Ганна ДЕКУСАР

старший викладач кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

FINANCIAL SECURITY OF BUSINESS AS A STRATEGIC FACTOR OF ENTERPRISE ECONOMIC STABILITY

In modern economic conditions, financial security of business acquires the role of a systemic determinant that ensures not only the preservation of financial resources but also the capacity of enterprises for continuous development. The intensification of crisis phenomena,

military risks, inflationary fluctuations, and expansion of financial fraud significantly actualize the issue of protecting financial interests at the microeconomic level.

In scientific discourse, financial security is interpreted as a stable condition of an enterprise's financial system characterized by resistance to destabilizing factors, the ability to generate sufficient financial flows, and the protection of capital from internal and external threats [1, p. 54]. Such an approach emphasizes not only resource availability but also the effectiveness of financial management mechanisms.

The legal regulation of financial security in Ukraine is grounded in a set of codified acts that determine the framework of financial activity of business entities. In particular, the provisions of the Commercial Code of Ukraine establish state guarantees for the protection of entrepreneurial rights and financial assets, while tax legislation regulates reporting procedures, fiscal control, and responsibility for violations in the financial sphere [2, p. 27; 3, p. 112]. Through these instruments, institutional conditions for maintaining financial discipline and transparency are formed.

A significant analytical dimension of financial security involves the identification of potential threats. External risks include macroeconomic instability, inflationary pressure, cybercrime, raiding practices, and unpredictable changes in regulatory policy. Internal threats arise from deficiencies in financial planning, abuse of authority by personnel, accounting inaccuracies, and breaches of commercial confidentiality [4, p. 203].

An essential functional element of the financial security system is internal financial control. Its structure encompasses internal audit procedures, budgeting systems, monitoring of financial performance indicators, and diagnostics of liquidity and solvency. The implementation of such instruments contributes to the early detection of financial risks and reduces the probability of losses [5, p. 178].

State financial monitoring also plays an important preventive role. Compliance with legislative requirements in the field of counteracting the legalization of illicit proceeds ensures the transparency of financial transactions and prevents the involvement of enterprises in illegal financial schemes [6].

Under conditions of digital transformation, the information and technological component of financial security is gaining special importance. The integration of automated accounting systems, cybersecurity tools, digital banking services, and data protection technologies strengthens the resilience of enterprises to fraud and unauthorized interference in financial processes [4, p. 211].

Strategic financial policy remains a long-term guarantee of security. Diversification of financing sources, creation of reserve capital, insurance of financial risks, and optimization of the tax burden form the foundation of sustainable economic functioning of enterprises [1, p. 59].

Therefore, financial security of business should be considered as a multifaceted category that integrates legal regulation, organizational instruments, financial management tools, and digital protection mechanisms. Its proper provision determines the stability of enterprise activity, investment attractiveness, and competitiveness in conditions of economic uncertainty.

1. Blank, I. O. *Finansova bezpeka pidpriemstva* [Financial Security of the Enterprise]: monograph. Kyiv: Nika-Center, 2016. 512 p.

2. Commercial Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 16, 2003 No. 436-IV (as amended). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (accessed: 07.02.2026).

3. Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine of December 2, 2010 No. 2755-VI (as amended). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (accessed: 07.02.2026).

4. Vasylytsiv, T. H., Voloshyn, V. I. *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva* [Economic Security of Entrepreneurship]: textbook. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, 2020. 320 p.

5. Yepifanov, A. O. *Finansova bezpeka pidpriemstv i bankivskykh ustanov* [Financial Security of Enterprises and Banking Institutions]: monograph. Sumy: SHEI «UABS NBU», 2017. 295 p.

6. On Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime...: Law of Ukraine of December 6, 2019 No. 361-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20> (accessed: 07.02.2026).

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРАХ

Василь БЕРЕЗНЯК

завідувач кафедри кримінального
права та кримінології,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

Діана РУКІНА

фахівець відділу забезпечення якості
освіти Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОПАГАНДИСТСЬКОГО ВПЛИВУ В ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У сучасних умовах ідеологічного впливу на суспільство шляхом застосування низки пропагандистських технологій проблема забезпечення інформаційної безпеки набуває особливого значення. Так, початок повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України супроводжувався систематичним поширенням дезінформації, викривленням історичних фактів, поширенням мови ворожнечі та інших інструментів інформаційно-психологічного впливу. Така діяльність спрямована не лише на викривлення причин і характеру збройної агресії проти України, але й на деморалізацію українського суспільства та підризу обороноздатності держави. За таких умов ми пропонуємо звернути увагу на здійснення пропагандистського впливу у межах освітньо-наукового середовища, що слід розглядати як своєрідний важіль формування світоглядних орієнтирів суспільства та ефективний інструмент довгострокового впливу на соціально-культурну сферу [1, с. 85].

З огляду на зазначене доцільним вбачається виокремлення нового виду пропагандистського впливу під назвою освітньо-наукова пропаганда. Актуальність такого підходу пов'язана із необхідністю систематизації проявів пропаганди в освітньому й науковому середовищі та формування дієвих механізмів реагування на таке явище. У цьому контексті слід звернути увагу на рекомендації, викладені у листі Міністерства освіти і науки України від 25.10.2024 № 1/19894-24, що свідчить про усвідомлення державою потенційних ризиків для академічної сфери [2]. Тобто формування ефективної системи протидії у цьому напрямі має ґрунтуватися на забезпеченні захисту освітньо-наукового середовища від маніпулятивного та ідеологічно вмотивованого впливу й гарантуванні свободи наукового пошуку, академічної незалежності та свободи слова.

Так, освітньо-наукова пропаганда є специфічною формою впливу, що здійснюється через механізми освітньої та науково-дослідної діяльності й інтегрується в академічний простір через призму об'єктивних істин. Вбачається, що їх суть полягає у цілеспрямованому використанні робочих програм навчальних дисциплін, підручників, наукових публікацій, доповідей під час проведення науково-практичних заходів, грантових проєктів та інших інструментів поширення відповідних ідей, концепцій або наративів, спрямованих на формування певних ціннісних установок і соціально-політичних позицій.

Слід наголосити, що запропонований вид пропаганди може мати не лише негативні наслідки впливу, але й позитивні. До прикладу, це може бути як популяризація науки,

розвиток критичного мислення, національної ідентичності, культурної спадщини, зміцнення демократичних цінностей, так і приховування ідеологічного впливу, зокрема з метою дискримінації, у тому числі з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, просування наративів держави-агресора або поширення тоталітарної ідеології, що створює ризики для інформаційної безпеки та академічної доброчесності [3, с. 99].

Враховуючи зазначене, можна констатувати, що заклади освіти є першочерговою інстанцією, які повинні надавати не лише освітні послуги та розвивати науковий потенціал здобувачів освіти, але й виконувати захисну функцію. Це пов'язано із важливістю формування у здобувачів освіти навичок критичного мислення, медіаграмотності, здатності аналізувати джерела інформації та розпізнавати маніпулятивні технології, як невід'ємної складової їх професійної підготовки. Досягнення цього можливе виключно шляхом системного виховання моральної стійкості, відповідальності та усвідомлення власної ролі як носія цінностей демократичної держави. Зокрема, вони мають бути не лише обізнаними в особливостях інформаційного впливу, а й здатними активно протидіяти цьому шляхом демонстрації власного прикладу. Зважаючи на це, актуальним залишається пошук та запровадження ефективних методик викладання, які будуть охоплювати як професійну підготовку, так і розвиток інформаційної культури, морально-ціннісних орієнтирів та національно-патріотичного виховання.

На підставі вищезазначеного слід наголосити, що освітньо-наукова пропаганда є актуальним напрямом забезпечення інформаційної безпеки держави. Таке явище слід розглядати з одного боку, як інструмент розвитку суспільства, а з іншого – як потенційне джерело загроз. Як наслідок, виникає необхідність здійснення подальшого наукового дослідження у цьому напрямі для формування чітких правових орієнтирів і забезпечення дотримання етичних стандартів у сфері науки й освіти.

1. Коваленко А. Проблеми колабораціонізму та російської пропаганди в освіті на тимчасово окупованих територіях під час російсько-української війни (за матеріалами українських ЗМІ). Діалог: Медіастудії. 2023. Вип. 29. С. 80-95. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1949072> (дата звернення: 18.02.2026).

2. Про використання джерел інформації, створених на території держави-агресора. Лист Міністерства освіти і науки України №1/19894-24 від 25.10.2024 р. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/atestatsiya-kadriv-vyshchoi-kvalifikatsii/2024/10/25/lyst-mon-1-19894-24-vid-25-10-2024.pdf> (дата звернення: 18.02.2026).

3. Рукіна Д. О., Левін О. Л. Окремі питання існування демократії в умовах воєнного стану. Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану: матер. І Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 18 жовтня 2024 р.). Кропивницький : ДонДУВС, 2024. С. 97-99. URL : <https://dnuvs.ukr.education/wpcontent/uploads/2025/01/zbirnyk-18-zhovtnya-2024.pdf#page=98>. (дата звернення: 18.02.2026).

Сергій БЄЛАЙ

начальник центру організації
та координації наукової
та інноваційної діяльності,
доктор наук з державного
управління, професор

Ярослав ЗІНКОВ

ад'юнкт докторантури та ад'юнктури
Національної академії Національної
гвардії України (м. Харків, Україна)

ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Актуальність тези зумовлена системною трансформацією безпекового середовища, у якому інформаційний вимір набув стратегічного значення та інтегрувався у всі рівні забезпечення державної безпеки. Традиційні підходи, що тривалий час домінували у теорії та практиці національної безпеки й були орієнтовані переважно на воєнну силу, територіальну оборону та дипломатичні механізми стримування, виявилися недостатніми для нейтралізації

комплексних невоєнних загроз. Інформаційна сфера перетворилася на самостійний простір протиборства, у межах якого здійснюється цілеспрямований вплив на суспільну свідомість, систему державного управління, міжнародний імідж держави та стійкість критичної інфраструктури.

Нормативне закріплення інформаційної складової як елемента національної безпеки відображене у Законі України «Про національну безпеку України» [1], який відносить інформаційні загрози до чинників, що безпосередньо впливають на стан державної безпеки. Такий підхід свідчить про визнання законодавцем того, що посягання на інформаційний суверенітет, маніпулятивний вплив на громадян, втручання в інформаційні системи органів влади або об'єктів критичної інфраструктури можуть мати наслідки, співмірні з наслідками збройної агресії.

Практичне підтвердження цієї тези продемонструвала повномасштабна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року. Інформаційні операції, кампанії дезінформації, спроби підриву довіри до державних інститутів, дискредитація України на міжнародній арені супроводжували та доповнювали воєнні дії. У таких умовах інформаційна безпека стала не допоміжним напрямом державної політики, а необхідною умовою збереження суверенітету, конституційного ладу та суспільної консолідації.

Концептуальні засади державної політики у цій сфері деталізовано у Стратегії інформаційної безпеки України [2], яка визначає інформаційну безпеку як захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави від інформаційних загроз. Стратегія національної безпеки України [3] інтегрує інформаційну складову до загальної системи протидії гібридним загрозам та визначає розвиток стратегічних комунікацій одним із пріоритетів державної політики. У свою чергу, Стратегія кібербезпеки України [4] і Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [5] розкривають технологічний вимір захисту інформаційного середовища та формують правові засади функціонування національної системи кібербезпеки.

З огляду на зазначене, дослідження змісту інформаційної безпеки як складової системи забезпечення державної безпеки має як теоретичне, так і прикладне значення. Воно спрямоване на уточнення структурних елементів цього явища, визначення його функціональних компонентів, окреслення місця інформаційної безпеки у механізмі протидії гібридним загрозам та оцінку ефективності наявної інституційної архітектури. Чітке розуміння змісту інформаційної безпеки є необхідною передумовою вдосконалення нормативного регулювання, оптимізації розподілу ресурсів та підвищення результативності діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони.

Отже, в умовах триваючої збройної агресії та перманентного інформаційного протиборства проблема визначення змісту інформаційної безпеки виходить за межі академічної дискусії та набуває стратегічного значення для функціонування держави.

Правові засади забезпечення інформаційної безпеки в Україні визначаються системою нормативно-правових актів, які інтегрують інформаційний вимір до загальної структури державної безпеки. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» [1], державна безпека охоплює захищеність державного суверенітету, конституційного ладу та територіальної цілісності від воєнних і невоєнних загроз, серед яких окремо виокремлено інформаційні. Такий підхід засвідчує інституціоналізацію інформаційної безпеки як самостійного напрямку державної політики та визначає її місце у системі забезпечення національних інтересів. Водночас нормативне регулювання передбачає функціонування системи суб'єктів забезпечення національної безпеки, діяльність яких спрямована на реалізацію державної політики у відповідній сфері та координацію заходів реагування на інформаційні загрози.

Подальший розвиток концептуальних засад інформаційної безпеки відображено у Стратегії інформаційної безпеки України [2], яка визначає інформаційну безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави від негативного інформаційного впливу. У межах цього підходу зміст інформаційної безпеки розглядається як багатовимірна категорія, що охоплює індивідуальний, суспільний і державний рівні захисту. Індивідуальний рівень передбачає забезпечення права громадян на отримання достовірної інформації та захист від маніпулятивного впливу; суспільний – формування інформаційної стійкості, здатності соціальних інститутів функціонувати в умовах деструктивних інформаційних кампаній; державний – гарантування інформаційного суверенітету, захист національного інформаційного простору та функціонування державних інформаційних ресурсів.

У контексті забезпечення державної безпеки інформаційна безпека виконує низку взаємопов'язаних функцій, спрямованих на нейтралізацію зовнішніх і внутрішніх загроз. До них належать захист інформаційного простору від деструктивних впливів, протидія дезінформаційним кампаніям та інформаційно-психологічним операціям, забезпечення інформаційного суверенітету держави, а також підтримання належного рівня кіберстійкості об'єктів критичної інформаційної інфраструктури. У цьому аспекті інформаційна безпека виходить за межі технічного захисту інформації та включає комплекс правових, організаційних і комунікаційних заходів, спрямованих на забезпечення стабільного функціонування держави в умовах інформаційного протистояння.

Стратегія національної безпеки України [3] визначає інформаційний компонент одним із ключових елементів системи протидії гібридним загрозам. Гібридна агресія характеризується синергетичним застосуванням воєнних і невоєнних засобів впливу, серед яких інформаційні операції відіграють провідну роль. Метою таких операцій є підірив довіри до державних інститутів, дестабілізація суспільно-політичної ситуації, формування у свідомості громадян викривлених уявлень про діяльність органів влади та міжнародну позицію держави. За цих умов інформаційна безпека виступає інструментом збереження керованості державної системи та підтримання суспільної стабільності.

Технологічний вимір інформаційної безпеки розкривається у Стратегії кібербезпеки України [4], яка визначає кіберпростір як середовище реалізації інформаційного протистояння. Кібератаки на об'єкти критичної інфраструктури, втручання у функціонування інформаційно-комунікаційних систем, несанкціонований доступ до державних інформаційних ресурсів або витоки персональних даних можуть використовуватися як елементи комплексного впливу, спрямованого на порушення функціонування державного управління. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [5] формує правову основу функціонування національної системи кібербезпеки, до складу якої входять уповноважені державні органи, відповідальні за захист інформаційних ресурсів та реагування на кіберінциденти.

У сучасних умовах цифровізації державного управління особливого значення набуває захист державних реєстрів, баз даних органів влади. Розширення використання електронних сервісів підвищує ефективність управлінських процесів, але водночас створює додаткові ризики несанкціонованого доступу, модифікації або знищення інформації. Відповідно, забезпечення інформаційної безпеки передбачає впровадження комплексних технічних і організаційних заходів, спрямованих на гарантування конфіденційності, цілісності та доступності інформаційних ресурсів.

Інформаційна безпека в сучасних умовах є невід'ємною складовою системи забезпечення державної безпеки, що визначає здатність держави ефективно реалізовувати національні інтереси в умовах зростання невоєнних загроз. Інформаційний простір перетворився на окреме середовище стратегічного протистояння, у межах якого здійснюється цілеспрямований вплив на суспільну свідомість, систему державного управління та функціонування критичної інфраструктури. За цих умов інформаційна безпека виступає необхідною передумовою збереження державного суверенітету, конституційного ладу та стабільності суспільно-політичної системи.

Зміст інформаційної безпеки як складової системи забезпечення державної безпеки має комплексний характер і охоплює захист інформаційного простору від деструктивних впливів, забезпечення інформаційного суверенітету держави, протидію дезінформації та інформаційно-психологічним операціям, захист державних інформаційних ресурсів і підтримання кіберстійкості об'єктів критичної інформаційної інфраструктури. Важливим елементом цього процесу є формування медіастійкості суспільства як здатності громадян протидіяти маніпулятивному інформаційному впливу.

Подальший розвиток інституційного потенціалу у сфері інформаційної безпеки, удосконалення нормативно-правової бази та впровадження сучасних технологічних рішень є необхідною умовою підвищення спроможності держави протидіяти актуальним і перспективним загрозам, що виникають у процесі трансформації глобального інформаційного середовища.

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII (ред. від 24.01.2026). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.10.2021 р. «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021>.

3. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020 (ред. від 07.01.2025). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>.
4. Про Стратегію кібербезпеки України : Указ Президента України від 26.08.2021 р. № 447/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021>.
5. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 р. № 2163-VIII (ред. 2025). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>.

Валерій КОЛЕСНИК

головний науковий співробітник
науково-організаційного центру
Національної академії
Служби безпеки України
(м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В СТРУКТУРІ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ І ДЕРЖАВНОЇ

В сучасних умовах глобалізації й тотальної інформатизації суспільних процесів відбувається кардинальна трансформація систем національної, колективної та міжнародної безпеки, реальних і потенційних викликів та загроз безпеці людства й міжнародному правопорядку. Це зумовлює відповідні зміни у суспільних відносинах та їх правовому регулюванні. Світовий досвід вказує на те, що прогрес в новітніх інформаційних технологіях не лише приносить користь, а й робить доволі уразливим будь-яке інформаційне суспільство, створює все нові й нові загрози інформаційній безпеці і це зумовлює потребу розроблення нових й удосконалення існуючих заходів захисту.

На сьогодні в Україні опубліковано низку наукових праць – від розрізнених наукових статей та тез виступів на наукових заходах різного рівня до цілісних видань у вигляді монографій, кандидатських і докторських дисертацій, в яких розглянуто питання інформаційного права, національної безпеки, державної безпеки, забезпечення безпеки інформаційної сфери, протидії кіберзлочинності тощо. Зазначені проблеми в тій чи іншій мірі висвітлені у працях О. Белова, В. Білоуса, В. Горбуліна, О. Данільяна, О. Дзьобаня, О. Довганя, Р. Калюжного, А. Качинського, В. Крутова, Г. Новицького, Г. Ситника, М. Панова, В. Тихого та інших дослідників, які вивчали окремі складові національної безпеки – економічну, політичну, екологічну, інформаційну, соціальну тощо й питання їхнього захисту. Однак широта наукових аспектів цієї проблеми створює неможливість розкрити повністю її питання і дати відповідь на всі або й більшість питань, які виникають перед науковцями й практиками. Сьогодні як ніколи безпека держави, захист її інтересів в тому числі й в інформаційній сфері потребує не лише здійснення практичних кроків з боку працівників оперативних, слідчих підрозділів, суду, а й проведення наукових досліджень, які можуть сприяти підвищенню результативності роботи правоохоронних органів. На тлі зазначених проблем явну недостатність має розкриття питань виявлення, досудового розслідування й судового розгляду кримінальних проваджень за фактами вчинення злочинів проти інформаційної безпеки держави, співвідношення безпеки інформаційної з національною, державною безпекою та ін. Ці питання мають як окреме теоретичне значення, так і питому практичну потребу в їх розробці.

Законодавче поле нашої держави не має на сьогодні єдиного законодавчого акта про державну безпеку України і тому немає визначеного в окремому законі нормативного й наукового розуміння державної безпеки та її складових. Натомість зараз в нашій державі діє Закон України від 21 червня 2018 року №2469-VIII «Про національну безпеку України», яким передбачено захист не лише національних, а й державних інтересів країни. Зокрема, даним Законом встановлено, що національна безпека України – це насамперед захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [6]. Цілком слушно вітчизняні дослідники зазначених проблем вказують на те, що визначення дефініції терміну «державна безпека» до цього часу залишається дискусійною науковою темою, оскільки в Україні та країнах ЄС і НАТО більш поширеним та частіше вживаним є поняття «національна безпека» і тому через призму цього поняття пропонують розглядати систему

складових поняття «державна безпека» [5, с. 69].

Забезпечення державної безпеки та безпеки своїх громадян і всього населення, що проживає в певній країні є одним із основних завдань будь-якої держави. Водночас успішний розвиток і саме існування України як суверенної держави неможливі без забезпечення її національної інформаційної безпеки. Інформаційна безпека бере свій початок за умови усвідомлення можливості нанесення шкоди інтересам держави, нації, суспільства й окремої людини при інформаційному обміні за допомогою певних засобів інформаційних комунікацій.

Здійснивши аналіз теорій правового забезпечення інформаційної безпеки держави, вітчизняні науковці зазначають, що перші спроби людини зберегти таємність будь-якої інформації поклали початок формуванню теоретичних основ інформаційної безпеки. З розвитком технологій і обсягів передачі даних змінювались методи захисту інформації. На сучасному етапі розвитку суспільства ефективного забезпечення інформаційної безпеки дозволяє вирішувати ключові питання практично всіх видів національної безпеки. Інформаційна безпека є важливою складовою системи національної безпеки, і від успішного вирішення завдань даної сфери залежить забезпечення глобальної загальносвітової безпеки [2, с. 36]. Отже, в науковому й практичному розумінні інформаційна безпека об'єднує безпеку і державних, і національних, і навіть міжнародних та світових інтересів. Про важливість забезпечення саме інформаційної безпеки наголошується і в статті 17 Конституції України, де вказується, що «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [4].

Інформаційна безпека держави в сучасних умовах виступає важливим чинником забезпечення безпеки національної, слугує захисту державних інтересів України в інформаційному просторі. Розглядаючи інформаційну безпеку крізь призму державного управління і наявність загроз безпеці держави, вітчизняні науковці зазначають, що вона полягає не тільки у відсутності загроз, які суб'єктивно сприймаються окремими особами та соціальними групами осіб, а й у готовності особистості та державних структур до цих загроз. До державних інформаційних загроз відносять комп'ютерну злочинність та комп'ютерний тероризм, розголошення конфіденційної інформації, яка є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави, спроби маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації, поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії тощо [1, с. 17].

Певною мірою впорядкуванню понятійного простору інформаційно-безпекового життя України послугувала Стратегія інформаційної безпеки, що затверджена Указом Президента України від 28 грудня 2021 р. [7]. В даному документі надається визначення інформаційної безпеки як складової частини національної безпеки України, стану захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об'єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом. Також в цьому важливому документі пропонується й визначення інформаційної загрози, під поняттям якої слід розуміти потенційно або реально негативні явища, тенденції і чинники інформаційного впливу на людину, суспільство і державу, що застосовуються в інформаційній сфері з метою унеможливлення чи ускладнення реалізації національних інтересів та збереження національних цінностей України і можуть прямо чи опосередковано завдати шкоди інтересам держави, її національній безпеці та обороні.

Водночас, як зазначають дослідники цих питань, більшість вітчизняних вчених вважають, що інформаційна безпека – це складова частина національної безпеки, яка, по-перше, відображає стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, за якого зводиться до мінімуму нанесення шкоди через неповноту, несвоєчасність та недостовірність інформації або негативного інформаційного впливу через негативні наслідки функціонування інформаційних технологій, а також через несанкціоноване поширення інформації, і, по-друге, стан захищеності інформаційного середовища/простору

загалом, який забезпечує його формування, використання і розвиток в інтересах громадян, організацій, держави [3, с.74].

Отже, попри відмінності в науковому розумінні термінології, інформаційна безпека держави стоїть на сторожі як національних, так і державних інтересів, захист яких має бути справою держави, її органів, недержавних вітчизняних структур, а також свідомих громадян України.

1. Гурковський В. І. Інформаційна безпека в Україні як складова національної безпеки. *Збірн. наук. праць УАДУ*. Київ: Вид-во УАДУ. 2002. Вип. 2. С.9-18.

2. Довгань О., Тарасюк А., Ткачук Т. Кібербезпека «суспільства знань». Монографія. Київ – Одеса: Фенікс, 2021. 176 с.

3. Злочини проти інформаційної безпеки держави: поняття, виявлення, досудове розслідування: монографія / І. В. Гора, В. А. Колесник, В. В. Малюк, А. М. Черняк, В. О. Ходанович, Л. І. Щербина; за заг. ред. В. А. Колесника. Київ : 7БЦ, 2023. 512 с.

4. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996. № 30, ст. 141.

5. Корж І.Ф. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових поняття. *Правова інформатика*, 2012. № 4 (36). С. 69-75.

6. Про національну безпеку України. Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 31, ст. 241.

7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 р. «Про Стратегію інформаційної безпеки». Введено в дію Указом Президента України від 28 грудня 2021 р. № 685/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>.

Volodymyr KRASNOPOLSKYI

Professor of the Language

Training Department

Dnipro State University

of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine),

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Lilia KOROSTELOVA

Chief Specialist of the Department

for Persons Missing Under Special

Circumstances of the Ministry

of Internal Affairs of Ukraine

CYBER PEDOPHILIA AS A CURRENT THREAT TO NATIONAL SECURITY

The current stage of human civilization is inextricably linked to the processes of total digitalization, which have radically reshaped the architecture of social relations and created a new social reality. However, technological progress has been accompanied by a large-scale transformation of crime, with cyber pedophilia becoming the most alarming manifestation. Today, this threat is seen not only as a category of criminal acts, but as a fundamental challenge to national security, since the object of the attack is the country's gene pool and the mental health of the young generation. The global network space, which has become the main habitat for young people, has become a specific testing ground where deviant individuals carry out their criminal patterns, using the anonymity and transnational nature of information flows. The relevance of scientific research into the phenomenon of digital pedophilia is dictated not only by the alarming dynamics of official statistics but also by the rapid evolution of methods of committing crimes, which today require fundamentally different approaches to identification and prevention from criminological science. The undermining of demographic stability and the destruction of the institution of childhood through digital exploitation are becoming critical factors in the vulnerability of any modern state.

The theoretical basis of this study is grounded in a complex interdisciplinary synthesis that combines classical criminological theories with the achievements of digital anthropology and neuropsychology. In our joint study (2024), the results of which formed the basis for the analysis of the specific characteristics of the “digital pedophile,” based on meticulous monitoring of specialized communities on Telegram and analysis of user activity in various geographical areas, the deep mechanisms of pedophile networks were revealed. These findings are confirmed on a global scale, as international analytical reports record an unprecedented growth in content involving the sexual

exploitation of children, the volume of which has increased tenfold in recent years. The extremely high latency of such crimes is explained not only by technical difficulties, but also by the special psychological state of the child victims. Due to their age and limited life experience, they are often unable to recognize the illegal nature of the manipulation or find themselves completely overwhelmed by the psychological pressure of the aggressor. Modern data analysis methods, including the use of programming languages and artificial intelligence to de-anonymize criminals, give law enforcement agencies a chance for success by destroying the illusion of impunity that perpetrators have become accustomed to. The most important scientific discovery of our research was the reassessment of the age and social structure of criminal groups, refuting the archaic stereotype of pedophiles as elderly, lonely individuals. On the contrary, empirical data show that a significant segment of this destructive environment is made up of young people ages 14 to 29, with peak activity among 16- to 17-year-olds. This phenomenon points to the catastrophic scale of early digital criminalization, in which young people are involved in distributing prohibited content as part of subcultural exchange. Above mentions trend coincides with the conclusions of Western researchers about the horizontal distribution of materials within peer groups, which creates a vicious circle of deviance reproduction. At the same time, representatives of older age groups often demonstrate compensatory behavior, in which virtual lewd acts become a surrogate for missing social connections. Attention should also be paid to the use of the Darknet, where, according to the works of Julien Chopin and David Decary-Etou (2023), criminals act extremely rationally, building multi-level cybersecurity systems and taking into account the risks to the survival of their resources, which turns the process of identifying them into a complex intellectual duel between the investigator and the offender.

Today, a particular risk zone is concentrated in metaverses and gaming platforms such as Roblox, which have become a new playground for cyber predators. In these immersive spaces, criminals skillfully exploit the trust of minors, using grooming tactics disguised as in-game mentoring or promises of virtual material rewards. As highlighted in the WeProtect Global Alliance report (2022), it is the live, interactive nature of communication in such environments that allows the aggressor to quickly break down the child's protective barriers. The psychological portrait of the modern digital offender is one of profound personal deformation, where pathological egocentrism and a loss of moral compass are combined with an inferiority complex in real life. Outside the network, such individuals often lead quiet, inconspicuous lives, hiding their predatory nature behind a mask of social insecurity, which finds an outlet only in conditions of anonymity. It is noteworthy that the study also recorded the participation of women in the management of such communities, which forces criminological science to take a fresh look at the gender aspects of sexual aggression in the digital space. The following infographic provides a visual breakdown of the evolving predator profiles and the multi-layered strategic defense framework discussed in this study.

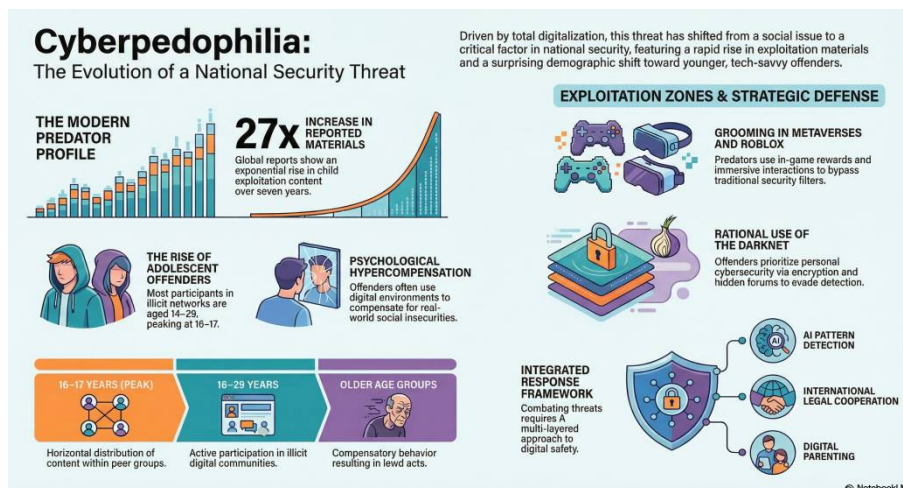

Fig. 1. The Evolution of a national security threat

Systematic counteraction to this threat within the framework of national security strategy requires the development and implementation of comprehensive protection mechanisms. Simply amending criminal legislation is not enough; neurocriminological methods must be integrated to enable early detection of digital traces of deviant behavior. Given that cybercrime knows no national borders, the development of international police cooperation and the unification of legal norms

becomes a priority. Research by Turkish legal scholars (2022) on the problem of online grooming of children for sexual activities indicates that the lack of clear legal definitions of cyber grooming in national legislation often allows criminals to avoid responsibility at the stage of preparing the offense. Moreover, as Richard Wirtley notes in his work on situational crime prevention (2022), it is necessary to focus on changing the digital environment itself, making it technically unsuitable for committing crimes. Preventive work is of paramount importance and should go beyond formal lectures to become a comprehensive system of digital parenting and teaching children the skills to recognize psychological manipulation.

It is important to understand that cyber pedophilia is not a local problem, but rather a symbiosis of pathological human desires and technological progress, and only through the consolidation of efforts by the state, the scientific community, and civil society institutions can we build a safe digital environment. In conclusion, it should be emphasized that protecting the information space from criminal attacks on children is the key to preserving the sovereignty and future prosperity of the nation in the 21st century. Only a deep understanding of the criminal's personality and the mechanisms of his interaction with technology will allow society to develop effective countermeasures and prevent the tragic consequences of the exploitation of the most vulnerable members of our society.

1. Chopin J., Décary-Héту D. Dark web pedophile site users' cybersecurity concerns: A lifespan and survival analysis // *Journal of Criminal Justice*. 2023. Vol. 86.
2. Gaming and the Metaverse: Child Sexual Exploitation and Abuse Online // *WeProtect Global Alliance Report*. 2022.
3. Korostelova L., Krasnopolskyi V. Caratteristiche Criminologiche Del «Pedofilo Digitale» (Кримінологічна характеристика «цифрового педофіла»). *Criminologia Italia*. Anno 1 Numero 1 – Dicembre, 2024, San Giorgio, Italia. Pp 6-12 [Італ.]
4. Online Solicitation of Children for Sexual Purposes (Cyber Grooming) From the Turkish Legal Perspective // *Journal of Penal Law and Criminology*. 2022.

Ельвіра СИДОРОВА

заступник декана з освітньої
та науково-дослідної діяльності
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, доцент

Дмитро РИЖКІН

старший оперуповноважений
в особливо важливих справах
Управління кіберполіції
в Дніпропетровській області
Департаменту кіберполіції
Національної поліції України

**ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ
ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

Через призму активного розвитку цифрових технологій неминучим є процес підвищення інформаційних загроз, які виникають з огляду на воєнні, соціальні та політичні зміни у світі. Передумовою цього є використання інформаційного простору, як інструменту економічного, політичного та ідеологічного впливу на суспільство, що створює реальні ризики для суверенітету та національних інтересів держави. Таким чином, можна констатувати, що інформаційна безпека України набуває особливого значення та розглядається, як один із пріоритетних спрямувань державної політики.

Принагідно відзначити, що окремі питання, які стосуються дотримання

інформаційної безпеки України, у своїх працях досліджували такі науковці, як: Боднар І., Босак І., Воронкова О., Кавун С., Манжай О., Носов В., Остроухова В., Смотрич Д., Ткачук Т., Шевченко М., Шевчук М. та інші.

Так, з метою повного розуміння сутності інформаційних загроз почати наше наукове дослідження пропонується з визначення об'єкта, який потребує захисту – інформації. Відповідно у сучасному тлумачному словнику української мови під останньою розуміється «відомості про які-небудь події, чиюсь діяльність та інше» [1, с. 512]. При цьому у Законі України «Про інформацію» досліджуване поняття тлумачиться як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [2].

Зважаючи на зазначене, ми вбачаємо за доцільне звернути увагу на категорію «інформаційна сфера», у межах якої здійснюється поширення інформації. Так, О. Воронкова пропонує розглядати інформаційну сферу у двох значеннях: у вузькому – як відносно самостійну систему та у широкому – як універсальний елемент, що охоплює всі інші сфери (економічну, політичну, культурну, соціальну) [3, с. 577].

На наше переконання більш доцільним є підхід до розуміння такої категорії у широкому значенні, як цілісної системи, що є необхідною передумовою для формулювання підходів щодо забезпечення інформаційної безпеки. У цьому контексті М. Шевченко визначає три таких підходи: статичний, діяльнісний та комплексний. При цьому, враховуючи сучасні умови розвитку інформаційних технологій та загроз, автор виокремлює комплексний підхід, у межах якого інформаційна безпека розглядається, як стан та активний процес управління інформаційною сферою [4, с. 138].

Ми підтримуємо таку думку, оскільки ефективність зазначеного підходу обумовлено можливістю забезпечувати загальне планування державної політики у сфері інформаційної безпеки, враховуючи безпекові виклики. Це здійснюється за допомогою комплексної оцінки рівня захищеності інформаційної сфери, визначення ефективності застосованих заходів щодо її забезпечення, а також формування пропозицій щодо їх удосконалення. Тобто комплексний підхід є методологічною основою для формування стратегії захисту інформаційних ресурсів та управління ними на всіх рівнях державного управління.

Застосування зазначеного підходу також прослідковується у Стратегії інформаційної безпеки України (далі – Стратегія), де інформаційна безпека розглядається як «складова частина національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об'єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом» [5].

Разом з цим, враховуючи мету Стратегії щодо посилення спроможностей в частині «забезпечення інформаційної безпеки держави, її інформаційного простору, підтримки інформаційними засобами та заходами соціальної та політичної стабільності, оборони держави, захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України, демократичного конституційного ладу, забезпечення прав та свобод кожного громадянина» [5], пропонується визначити ключові інформаційні загрози, що впливають на стан інформаційної безпеки України з урахуванням введення воєнного стану.

На нашу думку, саме І. Босак запропонував вичерпний перелік загроз інформаційній безпеці України, відповідно до чинного законодавства, виокрепивши такі: інформаційний вплив на національну безпеку; контроль медіа і придушення свободи на окупованих територіях; неврегульованість інформаційної діяльності та захисту журналістів; несформованість системи стратегічних комунікацій в Україні; маніпуляція свідомістю громадян щодо європейської та євроатлантичної інтеграції; обмежений доступ до Інтернету і політична заангажованість місцевих медіа; недостатній рівень медіаграмотності та інформаційної культури [6, с. 34]. На підставі цього можна констатувати, що головним завданням держави залишається запровадження ефективного механізму забезпечення інформаційної безпеки, який повинен передбачати сукупність заходів, спрямованих на запобігання як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам.

Відповідно Т. Ткачук вважає, що конкретні механізми протидії інформаційним загрозам зовнішніх джерел вибудовуються, виходячи з системи потенційних і реальних

небезпек, імовірності їх настання, з урахуванням циклу розвитку системи (зародження, становлення, зрілість, трансформація) і її конкретного стану (криза, депресія, підйом), зважаючи наявні фінансові, матеріальні, кадрові можливості країни, на основі балансу інтересів суспільства, держави, груп, окремих особистостей. Оцінка відповідних механізмів базується на: інформаційній політиці держави, її впливі на параметри безпеки; виявленні ступеня ризику відхилень параметрів для стійкості системи інформаційної безпеки; визначенні зовнішніх обставин, в яких відбуваються відхилення: збільшення (при несприятливому зовнішньо-економічному середовищі) або зниження (при сприятливому зовнішньому середовищі) ризиків [7, с. 246].

Слід зазначити, що на подібних засадах ґрунтується й протидія внутрішнім загрозам інформаційної безпеки держави. Виключно за умови поєднання організаційних, соціально-культурних та правових заходів можливо гарантувати належний рівень інформаційної безпеки держави в умовах сучасних викликів.

Департамент кіберполіції Національної поліції України (далі – ДКП) долучено до забезпечення кібероборони України та виконання завдань з кіберборотьби проти збройної агресії рф. Зокрема, ДКП проведено наступні заходи, спрямовані на здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії рф через призму ІТ-фронту: 1) забезпечено участь у розбудові та реалізації проєкту «BRAMA», який створено спільно з волонтерами для протидії ворогу на інформаційному фронті (завдяки небайдужим громадянам здійснюється надсилання скарг на диверсійні ресурси); 2) діяльність ДКП тісно пов'язана із особами ІТ-осередку, які в свою чергу готові до активних наступальних дій в інтересах України з метою захисту нашої держави від окупантів на ІТ-фронті. Зокрема, з початку поточного року ДКП забезпечено підбір та залучення на посади до роботи 39 осіб з метою виконання окремих завдань, пов'язаних із протидією агресії рф; 3) на постійній основі здійснюється залучення волонтерів, freelancers, спеціалістів ІТ-осередку до співпраці для виконання окремих завдань, пов'язаних із протидією агресії та дезінформації рф у медіапросторі. З початку цього року підібрано більше 300 осіб та здійснено корисних дій щодо висвітлення інформації в медіа просторі у загальній кількості понад 16,2 млн; 4) забезпечується співпраця та партнерство з компаніями, що провадять діяльність в ІТ-сфері. Така діяльність забезпечує реалізацію створення безпечного кіберсередовища для існування та розвитку вільного суспільства через формування та реалізацію державної політики у сфері внутрішніх справ, в тому числі зміцнення довіри до органів системи МВС з боку суспільства, а також забезпечує за рахунок безпосередніх партнерів потреби у підборі та пошуку кандидатів для працевлаштування до лав підрозділу, співпраці у різних проєктах, які є особливо важливими під час дії особливого правового режиму воєнного стану; 5) з початку збройної агресії держави-терориста підготовлено понад 155 тисяч досьє на військовослужбовців рф, колаборантів та так званих «рупорів кремля» (журналісти, блогери, артисти, письменники тощо).

Отже, з урахуванням сучасних безпекових викликів саме інформаційна безпека набуває пріоритетного значення. Це пояснюється функціонуванням інформаційного простору, як окремої сфери реалізації державної політики. Вона є невід'ємною складовою системи національної безпеки й передумовою реалізації та захисту національних інтересів.

Обрана нами тематика потребує подальшого дослідження наукових концепцій, узагальнення теоретичних напрацювань та вдосконалення механізмів практичної реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки з огляду на наявні виклики та активні трансформаційні процеси.

1. Бусел В. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 року № 2657-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 10.02.2026).

3. Воронкова О. І. Інформаційна сфера України в умовах сталого розвитку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №11. С. 574–579.

4. Шевчук М. О. До питання генези поняття інформаційної безпеки як складової національної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2023. Вип. 78. Ч. 2. С. 134–139.

5. Стратегія інформаційної безпеки: затверджена Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n7> (дата звернення: 10.02.2026).

6. Босак І. П. Інформаційна безпека України: загрози та методи протидії. *Київський економічний науковий журнал*. 2025. № 9. С. 33–38.

7. Ткачук Т.Ю. Механізми протидії інформаційним загрозам зовнішніх джерел. *Вісник НТУ України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2017. № 1–2. С. 242–246.

Михайло ТРЕБІН

професор кафедри міжнародних
відносин і політичної філософії
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця
(м. Харків, Україна),
доктор філософських наук, професор

**ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ
В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

У сучасних умовах глобальної цифровізації інформаційна сфера перетворилася на стратегічний простір протиборства, де дані та технології використовуються як інструменти прямого й опосередкованого впливу. Ефективне забезпечення інформаційної безпеки держави та громадянина потребує не лише технічного захисту інфраструктури, а й системного розуміння методів агресії, спрямованих на деформацію суспільної свідомості, особливо в умовах російсько-української війни. «Стратегія інформаційної безпеки» надає чітке розуміння інформаційної безпеки України, де особлива увага приділяється забезпеченню конституційних прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступу до достовірної та об'єктивної інформації, протидії поширенню негативних інформаційних впливів [1]. В інформаційній безпеці чітко виокремлюються дві складові: інформаційно-технічна – захист, контроль та дотримання законності та правопорядку в телекомунікаційній сфері (захист від несанкціонованого доступу, хакерських зламів комп'ютерних мереж та сайтів, логічних бомб, комп'ютерних вірусів та шкідливих програм); інформаційно-психологічна – захист психіки громадян від негативного інформаційного впливу.

При руйнації інформаційної безпеки держави, суспільства і особи протиборча сторона завжди використовує інформаційну зброю – сукупність засобів інформаційного впливу на техніку та людей [2]. Основними способами її застосування можуть бути: заподіяння шкоди окремим фізичним елементам інформаційної інфраструктури (руйнування мереж електроживлення, використання спеціальних програм, що стимулюють виведення з ладу апаратних засобів); знищення чи пошкодження інформаційних, програмних та технічних ресурсів противника, подолання систем захисту, впровадження вірусів, програмних закладок та логічних бомб; вплив на програмне забезпечення та бази даних інформаційних систем та систем управління з метою їх спотворення чи модифікації; знищення та придушення ліній зв'язку, штучне навантаження вузлів комутації; атаки на ланцюги постачання (Supply Chain Attacks): впровадження шкідливого коду в програмне забезпечення ще на етапі його розробки сторонніми постачальниками (як у кейсі SolarWinds); OSINT-агресія: використання розвідки на основі відкритих даних для ідентифікації персоналу, геолокації об'єктів та підготовки точкових кібер- або фізичних атак; економічний кіберсаботаж: блокування систем електронних платежів, банківських реєстрів та логістичних платформ для спричинення паніки та зупинки економіки; поширення дезінформації, чуток, демонстрації сили та доведення своїх вимог; Deepfakes та ШІ-маніпуляції: використання нейромереж для створення фальшивих відео чи аудіозвернень лідерів думок або командування з метою деморалізації та дезорієнтації; створення «інформаційного шуму»: масоване заповнення простору суперечливою інформацією (спам-боти, ферми тролів), що робить неможливим пошук істини та викликає апатію у суспільства; загроза чи проведення терористичних актів в інформаційному просторі (розкриття та загроза оприлюднення або оприлюднення конфіденційної інформації про елементи національної інформаційної інфраструктури, суспільно значимих та військових кодів шифрування, принципів роботи систем шифрування, успішного досвіду ведення інформаційного тероризму та ін.); вплив на операторів інформаційних та телекомунікаційних систем з використанням мультимедійних та програмних засобів для введення інформації в підсвідомість чи погіршення психічного здоров'я людини; вплив на комп'ютерне обладнання бойової техніки та озброєнь з метою виведення їх із ладу тощо.

Універсальність, скритність, багатоваріантність форм програмно-апаратної

реалізації, радикальність впливу, достатній вибір часу та місця застосування, нарешті економічність, роблять інформаційну зброю надзвичайно небезпечною: вона легко маскується під засоби захисту, наприклад, інтелектуальної власності; дозволяє вести наступальні дії анонімно як у мирний, так і воєнний час. Інформаційна зброя вражає свідомість людини, руйнує способи та форми ідентифікації особистості щодо певних спільнот. Вона трансформує пам'ять індивіда, створюючи особистість із задалегідь заданими параметрами (тип свідомості, штучні потреби, форми самовизначення тощо), що задовольняють вимоги агресора, виводить з ладу інформаційні системи держави-противника та його збройних сил.

Тому ми повинні піклуватися про інформаційну безпеку громадян України, протидіяти інформаційно-психологічним операціям (ІПСО) супротивника. А це не про видалення окремих постів, а про побудову «когнітивної броні» та розвиток критичного мислення у наших співвітчизників [3]. Ключовими методами та інструментами захисту інформаційної безпеки громадянина можуть бути: 1. Перевірка першоджерела та фактчекінг. Ворожі операції часто базуються на анонімних Telegram-каналах або ботах-двійниках, тому доцільно використовувати «Калькулятор фейків» від ГО «Детектор медіа» або платформу Dovidka.info для перевірки чат-ботів та новин. Важлива візуальна верифікація. Треба перевіряти фото через Google Images або TinEye, щоб виявити старі кадри, які видають за нові. 2. Аналіз емоційного маніпулювання. ІПСО завжди цілить в емоції: страх, гнів, паніку або почуття провини. Можна виокремити маркери маніпуляції, а саме: капслок, велика кількість знаків оклику, заклики «Терміновий репост!» або «Цього не покажуть по ТБ». Треба застосовувати метод «Інформаційної дієти»: якщо новина викликає сильний емоційний відгук, треба зробити паузу на 15–20 хвилин перед тим, як поширювати її. Це дозволяє включити раціональне мислення. 3. Боротьба з розколом суспільства. Однією з головних цілей ІПСО є створення «ліній розлому» (наприклад, мовне питання, поділ на тих, хто виїхав і залишився). Тут треба усвідомлювати, що агресивна критика всередині суспільства часто підігрівається ботофермами для деморалізації, тому треба звирати резонансну інформацію з ресурсами Генштабу ЗСУ, Міноборони або Центру протидії дезінформації при РНБО. 4. Психологічна стійкість. Вплив на підсвідомість нівелюється знаннями про механізми маніпуляції та сформоване критичне мислення. Треба піклуватися про розвиток медіаграмотності, проходити безкоштовні курси на платформах на кшталт Prometheus або EDERA. Завжди треба ставити запитання: «Кому вигідно, щоб я зараз це відчував?» та «Чи є підтвердження цієї тези в інших незалежних джерелах?». 5. Розпізнавання ІІІ-маніпуляцій (Дипфейки). З розвитком неймереж ворог усе частіше використовує підроблені відео та аудіо. Тому треба звертати увагу на неприродну міміку, розмитість контурів обличчя або дивну інтонацію голосу. Завжди треба шукати підтвердження таких «гучних заяв» на офіційних сторінках установ у соцмережах із «синьою галочкою» верифікації. Тому бажано ознайомитися з освітнім серіалом «ДезінFAKEція» на платформі Дія.Освіта для кращого розуміння роботи ІІІ в пропаганді. 6. Медіагігієна в месенджерах та соцмережах. Telegram-канали часто маскуються під українські патріотичні ресурси або канали міст (наприклад, «Твій Харків», «Типовий Київ»). Тому треба використовувати метод «Чистки підписок», тобто регулярно перевіряти, на які канали ви особисто підписані. Якщо ресурс анонімний, не має редакції та часто публікує «інсайди» з сумнівних джерел – це потенційний канал ІПСО. Також доцільно перевіряти ресурси, наприклад, ботом «Перевірка» від «Детектор медіа» або переліком перевірених каналів від Центру протидії дезінформації. 7. Емоційне «заземлення» та соціальна підтримка. ІПСО ефективні тоді, коли людина ізольована або перебуває у стресі. Дослідження показують, що залученість у соціальні відносини та активна допомога іншим (волонтерство) підвищують психологічну стійкість до стресорів. Треба формувати когнітивну гнучкість, свідомо шукати різні точки зору на подію, щоб не потрапити у «бульбашку фільтрів», де алгоритми соцмереж підкидають лише ту інформацію, яка підтверджує особисті страхи людини. 8. Захист від кібер-ІПСО. Часто ІПСО супроводжуються фішингом (наприклад, фейкові боти для отримання виплат «від ООН» чи «Допомоги»). Треба критично ставитися до посилань: ніколи не вводити персональні дані чи дані карток у ботах, які обіцяють гроші. Офіційна інформація про допомогу публікується тільки на сайтах Міністерства соціальної політики або в застосунку Дія.

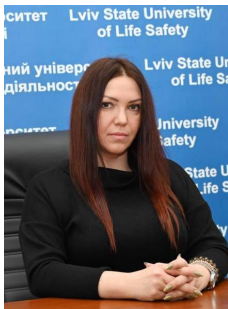
Отже, сучасна інформаційна зброя є комплексним інструментом інформаційного протистояння, спрямованим як на технічне руйнування інфраструктури, так і на дестабілізацію суспільної свідомості. Ключовою стратегією протидії є формування «когнітивної броні» громадян шляхом розвитку критичного мислення та системної

медіаграмотності. Ефективний захист національного інформаційного простору вимагає оперативного фактчекінгу, використання верифікованих джерел та нейтралізації емоційних маніпуляцій. Особливої ваги набуває адаптація до нових загроз, пов'язаних із розвитком штучного інтелекту та дипфейків, що потребує безперервної освіти населення. Таким чином, інформаційна безпека стає фундаментом стійкості держави, де індивідуальна гігієна споживання контенту безпосередньо впливає на національну стабільність.

1. Стратегія інформаційної безпеки: Затверджено Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n7> (дата звернення: 25.02.2026).

2. Требін М. П. Інформаційна зброя. Матеріали другої наукової конференції Харківського університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, 15–16 лютого 2006 р. : програма конф. та тези доп. Харків : ХУПС, 2006. С. 129.

3. Schneier B. Click here to kill everybody : security and survival in a hyper-connected world. New York ; London: W.W. Norton & Company, 2018. viii, 319 p.

Валентина ЯЩУК

доцент кафедри управління
інформаційною безпекою,
кандидат економічних наук, доцент

Ростислав ТКАЧУК

професор кафедри управління
інформаційною безпекою
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності
(м. Львів, Україна),
доктор технічних наук, професор

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ

Сьогодні суттєві трансформації безпекового середовища у XXI столітті, в межах якого інформаційний простір став одним із ключових полів протистояння між державами, зумовили актуальність теми. Гібридні загрози, що поєднують кібероперації, дезінформаційні та інформаційно-психологічні впливи, спрямовані не лише на інформаційні ресурси й системи, а й на суспільну свідомість, політичну стабільність і керованість держави. В умовах цифровізації державного управління, розвитку соціальних мереж та зростання залежності критичної інфраструктури від інформаційних технологій питання забезпечення інформаційної безпеки набуває системного характеру та безпосередньо впливає на рівень національної безпеки. Особливої ваги ця проблема набуває для держав, що перебувають в умовах зовнішньої агресії та постійного інформаційного тиску, коли ефективна протидія дезінформації, кіберзагрозам і впливовим кампаніям є необхідною передумовою збереження суверенітету, територіальної цілісності та стійкості суспільства [1–4; 7]. Саме тому дослідження концептуальних підходів і практичних механізмів забезпечення інформаційної безпеки держави в умовах гібридних загроз є актуальним, науково обґрунтованим і таким, що має вагоме теоретичне та прикладне значення.

Інформаційна безпека держави в умовах гібридних загроз набуває визначального

значення у системі національної безпеки, оскільки сучасні конфлікти дедалі частіше реалізуються без оголошення війни та поєднують військові, політичні, економічні, кібернетичні й інформаційно-психологічні інструменти впливу. Гібридні загрози XXI століття характеризуються комплексністю, асиметричністю та високим рівнем адаптивності, а їх ключовою ознакою є цілеспрямований вплив на інформаційний простір держави з метою дестабілізації суспільства, підриву довіри до органів влади, маніпулювання громадською думкою та послаблення здатності держави до ухвалення ефективних управлінських рішень. У цьому контексті інформаційна безпека розглядається не лише як захист інформаційних ресурсів і систем, а як багатовимірна категорія, що охоплює кібербезпеку, інформаційно-психологічну безпеку, захист критичної інформаційної інфраструктури та забезпечення стійкості національного інформаційного простору.

Особливу загрозу становлять дезінформаційні кампанії, спрямовані на системне поширення викривленої або неправдивої інформації, які використовують сучасні цифрові платформи, соціальні мережі та автоматизовані засоби впливу [5; 7]. Такі кампанії поєднуються з кіберопераціями, що включають атаки на державні інформаційні системи, об'єкти критичної інфраструктури та канали комунікації, а також із впливовими інформаційно-психологічними операціями, спрямованими на формування потрібних наративів і поведінкових моделей у суспільстві. У цих умовах концептуальні підходи до забезпечення інформаційної безпеки держави мають ґрунтуватися на системності, міжвідомчій координації, превентивності та поєднанні правових, організаційних, технічних і комунікаційних механізмів.

Практичні механізми захисту інформаційної безпеки в умовах гібридних загроз передбачають удосконалення нормативно-правового регулювання, розвиток національних спроможностей у сфері кіберзахисту, впровадження сучасних систем моніторингу та аналізу інформаційного простору, а також підвищення рівня інформаційної культури та медіаграмотності населення. Важливу роль відіграє також міжнародна співпраця у сфері обміну інформацією про загрози та крапці практики протидії [6]. Структуру Національної системи забезпечення кібербезпеки у розрізі рівнів управління наведено на рис. 1.

Рис. 1. Національна система забезпечення кібербезпеки, розроблено авторами

Ефективне забезпечення інформаційної безпеки держави в умовах гібридних загроз можливе лише за реалізації інтегрованого підходу, що передбачає узгоджене поєднання стратегічного бачення, науково обґрунтованих концептуальних засад та дієвих практичних механізмів протидії загрозам. Такий підхід базується на формуванні цілісної державної політики у сфері інформаційної безпеки, яка охоплює нормативно-правові, організаційні, технічні та інформаційно-психологічні складові й забезпечує координацію дій усіх суб'єктів національної безпеки. Науково обґрунтовані концепції дозволяють системно ідентифікувати

джерела та характер гібридних загроз, прогнозувати їх розвиток і визначати пріоритетні напрями захисту інформаційного простору [8-9]. Водночас практичні інструменти, зокрема сучасні засоби кіберзахисту, моніторингу інформаційного середовища, протидії дезінформації та управління інцидентами, забезпечують оперативне реагування на загрози та мінімізацію їхніх наслідків. Сукупність зазначених складових сприяє підвищенню стійкості держави до зовнішніх і внутрішніх інформаційних впливів, захисту національних інтересів та збереженню стабільності суспільного розвитку в умовах сучасних гібридних протистоянь.

Кіберпростір разом із суходолом, морем, повітряним та космічним просторами дедалі частіше визнається повноцінним і самостійним театром воєнних дій, у межах якого реалізуються як військові, так і політичні, економічні та інформаційно-психологічні впливи. За таких умов здатність держави ефективно захищати свої національні інтереси в кіберпросторі розглядається як одна з ключових складових системи національної та кібербезпеки, оскільки саме через кіберсередовище здійснюється вплив на критичну інформаційну інфраструктуру, органи державного управління, оборонний сектор, фінансову систему та суспільні комунікації. Зростання кількості та складності кібератак, їхня координація з іншими елементами гібридної війни зумовлюють необхідність переходу від виключно оборонних моделей захисту до проактивних і стратегічно виважених підходів у сфері кібероборони.

У цьому контексті посилюється глобальна тенденція до створення спеціалізованих кібервійськ як окремого роду сил або структурного елемента збройних сил, на які покладаються завдання забезпечення кіберстійкості держави у воєнний і мирний час. Функціональне призначення кібервійськ виходить за межі пасивного захисту та включає комплекс заходів із моніторингу, виявлення, стримування та нейтралізації кіберзагроз, спрямованих проти критичної інформаційної інфраструктури та військових інформаційних систем. Окрім оборонних функцій, такі підрозділи все частіше розглядаються як інструмент реалізації превентивних і наступальних кібероперацій, метою яких є ураження обчислювальних мереж і систем управління збройних сил противника, порушення функціонування його інформаційних ресурсів, а також виведення з ладу критично важливих об'єктів шляхом впливу на автоматизовані системи управління технологічними процесами.

Зазначені процеси свідчать про зміну характеру сучасних воєнних конфліктів і підкреслюють необхідність формування комплексної державної політики у сфері кібербезпеки та кібероборони, що поєднує військові, правові, організаційні та технічні заходи. Розвиток кібервійськ, нормативне врегулювання їх діяльності та інтеграція у загальну систему національної безпеки є важливими передумовами забезпечення суверенітету держави, захисту її національних інтересів і підвищення стійкості до загроз у сучасному кіберпросторі. Отже, ефективне забезпечення інформаційної безпеки держави в умовах гібридних загроз можливе лише за умови інтегрованого підходу, що поєднує стратегічне бачення, науково обгрунтовані концепції та дієві практичні інструменти захисту національних інтересів в інформаційній сфері.

1. Бень Д. Ю. Адміністративно-правові механізми забезпечення кібербезпеки держави. *Комп'ютерні технології: інновації, проблеми, рішення* : тези доповідей VIII Всеукраїнської науково-тех. конф. (Житомир, 02–03 грудня 2025 р.). Житомир : ДУ «Житомирська політехніка», 2025. С. 95–96.

2. Захаревич Д. Протидія гібридним інформаційним війнам у цифровому середовищі. *Інформаційна безпека та інформаційні технології* : зб. тез доповідей VII Всеукраїнської науково-практ. конф. (м. Львів, 27 листопада 2025 р.). Львів : ЛДУ БЖД, 2025. С. 334–337.

3. Ориник С. Система управління інцидентами інформаційної безпеки. *Інформаційна безпека та інформаційні технології* : зб. тез доповідей IV Міжнародної науково-практ. конф. ІБІТ-2022 (м. Львів, 30 листопада 2022 р.). Львів : Растр-7, 2022. С. 36–39.

4. Тичина Ю. Модель системи управління інцидентами інформаційної безпеки. *Інформаційна безпека та інформаційні технології* : зб. тез доповідей IV Міжнародної науково-практ. конф. ІБІТ-2022 (м. Львів, 30 листопада 2022 р.). Львів : Растр-7, 2022. С. 108–111.

5. Яшук В. Аналіз світових практик управління кібербезпекою при забезпеченні інформаційної безпеки України. *Інформаційна безпека та інформаційні технології* : зб. доповідей V Міжнародної науково-практ. конф. ІБІТ-2024 (м. Львів, 27 листопада 2024 р.). Львів : ЛДУ БЖД, 2024. С. 44–48.

6. Яшук В. І. Національна система кібербезпеки: засади розбудови. *Theoretical and Applied Cybersecurity* : матеріали другої Всеукраїнської науково-практ. конф. (ТАС-2024). Київ : Інжиніринг, 2024. С. 119–123.

7. Яшук В. І. Роль та місце стратегії кібербезпеки України у забезпеченні інформаційної

безпеки держави. *Moderní aspekty vědy* : XLII díl mezinárodní kolektivní monografie. Česká republika : Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. S. 259–286. DOI: 10.52058/42-2024.

8. Яшук В. І. Концептуально-стратегічне значення Національної стратегії кібербезпеки України в архітектоніці інформаційної безпеки держави. *Theoretical and Applied Cybersecurity* : матеріали третьої Всеукраїнської науково-практ. конф. (ТАCS-2025). Київ : Інжиніринг, 2025. 190 с.

9. Yashchuk V. The role and place of cyber weapons in ensuring the information security of the state. *Інноваційні технології в лінгвістиці та перекладі* : зб. наукових пр. Міжнародної наукової конф. Львів : ЛДУ БЖД, 2024. С. 41–44.

Віталій БОНДАРЧУК

професор кафедри
фінансово-економічної безпеки
Національної академії Служби
безпеки України
(м. Київ, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

Інна БОСАК

судовий експерт центру судових
і спеціальних експертиз
Українського науково-дослідного
інституту спеціальної техніки
та судових експертиз
Служби безпеки України
(м. Київ, Україна)

**ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ**

У сучасних умовах збройної агресії російської федерації проти України інформаційна безпека стала критично важливою складовою національної безпеки. На відміну від традиційних сфер безпеки, інформаційна безпека охоплює захист державного інформаційного простору, інформаційних комунікацій, стратегічних комунікаційних каналів і суспільної свідомості від зовнішніх і внутрішніх загроз, включно з дезінформацією, пропагандою та іншими інформаційними впливами. Саме тому державні інституції приділяють увагу інституційному механізму управління цією сферою, а ключову роль у реалізації відповідних заходів відіграє Служба безпеки України (далі – СБ України).

Незважаючи на відсутність окремого докладного визначення «інформаційної безпеки» в базових законах про національну безпеку, у термінології законодавства України закріплено поняття «інформаційної безпеки України» як складової національної безпеки. Це поняття визначає стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави від загроз у інформаційній сфері [1].

Ключовим нормативно-правовим документом, що визначає стратегічні засади політики у сфері інформаційної безпеки, є Стратегія інформаційної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. Цей документ окреслює актуальні виклики в інформаційній сфері, основні цілі та завдання щодо захисту інформаційного простору, протидії інформаційним загрозам, а також механізми реалізації державної політики у цій сфері.

Стратегія інформаційної безпеки України акцентує увагу на захисті прав людини й громадянина, інформаційних комунікацій, критичного інформаційного ресурсу держави та забезпеченні протидії деструктивним інформаційним впливам і визначає, що координація заходів має здійснюватися Радою національної безпеки і оборони України, а реалізація політики покладається на відповідні органи державної влади.

Правове регулювання діяльності СБ України як органу державної безпеки здійснюється на підставі Конституції України [2], Законів України «Про Службу безпеки України» [3], «Про національну безпеку України» [4] та інших нормативно-правових актів,

що визначають загальні засади діяльності СБ України.

Воєнний стан, запроваджений в Україні у відповідь на повномасштабну збройну агресію, спричинив посилення загроз у сфері інформаційної безпеки – зокрема активізацію інформаційних операцій, дезінформації та кібератак з боку держави-агресора. Саме тому уповноважені органи, а особливо СБ України, здійснили адаптацію організаційних механізмів діяльності та переглянули пріоритети протидії інформаційним загрозам з урахуванням умов воєнного стану.

СБ України здійснює контррозвідальний захист інформаційного простору та кіберпростору, спрямований на запобігання, виявлення та розкриття кримінальних правопорушень, що створюють загрозу національній безпеці. До основних напрямів належать заходи протидії кіберзлочинності, дезінформаційним кампаніям, кібершпигунству та іншим проявам іноземного впливу, які можуть підірвати державну стабільність та суверенітет.

Сучасні наукові дослідження вказують на те, що забезпечення інформаційної безпеки вважається одним із пріоритетних напрямів державної політики, особливо під час воєнного стану. Аналіз гібридних загроз демонструє, що сучасні інформаційні операції не обмежуються лише кіберпростором – вони також спрямовані на свідомість громадян через традиційні та цифрові медіа, соціальні мережі, пропагандистські ресурси [5, с. 111-118].

У своїй практичній діяльності СБ України здійснює моніторинг спеціальними методами і способами вітчизняних та іноземних засобів масової інформації та Інтернету з метою виявлення загроз національній безпеці України в інформаційній сфері, а також протидію проведенню проти України спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на підлив конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності України, загострення суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації. Це включає виявлення мереж ботів, розкриття джерел дезінформації, блокування ресурсів, що спрямовані проти національних інтересів, та активну участь у системі стратегічних комунікацій держави з метою формування у суспільства об'єктивної картини подій.

Правові та організаційні засади діяльності СБ України щодо забезпечення інформаційної безпеки в умовах воєнного стану утворюють комплексний механізм державної відповіді на інформаційні загрози. Він ґрунтується на національному законодавстві, стратегічних документах та оперативних механізмах взаємодії з іншими структурами влади. Ефективність діяльності СБ України у цій сфері має забезпечуватися не лише посиленням повноважень, а й дотриманням принципів законності, пропорційності та балансу між інтересами національної безпеки і правами людини.

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 27.02.2026).

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 27.02.2026).

3. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ (зі змін. та допов.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 27.02.2026).

4. Про національну безпеку України : від 21.06.2018 р. № 2469-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 27.02.2026).

5. Новицький В. Я. Стратегічні засади забезпечення інформаційної безпеки в сучасних умовах. *Інформація і право*. № 1 (40)/2022. С. 111-118.

Ірина ВЕРБА

суддя Дніпропетровського окружного
адміністративного суду у відставці
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

КІБЕР ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ВІД МІФІВ ДО КЕРОВАНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ (КЕЙС УКРАЇНИ)

Сучасний досвід України як «цифрового фронтиру» Європи довів, що кібероперації стали невід'ємним компонентом конвенційної війни, здатної впливати на стратегічну стійкість держави [3; 5]. Питання організаційного забезпечення кіберстійкості є критично важливим для захисту суверенітету та національних інтересів. За останні роки в експертному середовищі сформувався значний розрив між «техно-оптимістичними» очікуваннями від кіберзасобів як «диво-зброї» та реальною практикою їх застосування [4]. Від кіберпідрозділів часто очікують миттєвих та вирішальних ефектів, однак на практиці ці прагнення стикаються з правовими обмеженнями, культурними бар'єрами та складнощами міжвідомчої координації.

Основна проблема полягає в тому, що у кіберпросторі держава часто програє не через відсутність технологій, а через критичну різницю в циклах прийняття рішень: якщо цикл атакуючого суб'єкта побудований за принципом «виявив – ударив», то державний цикл управління обтяжений тривалими процедурами «виявив – доповів – погодив – передав – затвердив – виконав – прозвітував». У військовому середовищі бюрократія та правові рамки часто сприймаються як «гальмо» операцій, хоча з погляду юридичної науки вони є необхідними механізмами управління ризиками ескалації, запобігання побічним ефектам та помилкам атрибуції. Крім того, інституалізація кіберкомпоненти ускладнюється «культурним розривом» між традиційною військовою культурою («warriors») та специфічною культурою кіберфахівців («hackers»), що мають кардинально різні підходи до ієрархії, дисципліни та ініціативи [2].

Фундаментальною причиною розриву між стратегічними очікуваннями та реальними результатами кібероперацій є їхня субверсивна природа. На відміну від класичної збройної сили, кіберзасоби діють через приховану експлуатацію вразливостей системи противника. Це породжує так звану «субверсивну трилему» (концепція Л. Машмайєра), згідно з якою три ключові змінні: швидкість (speed), інтенсивність (intensity) та контроль (control), перебувають у стані негативної кореляції [4].

Метою цієї роботи є аналіз організаційних моделей управління кіберкомпонентою в секторі оборони України та обґрунтування тези про те, що надмірне намагання «прискорити» операції без належного інституційного дизайну призводить до втрати керованості та зниження легітимності дій. У цьому дослідженні пропонується рамка оцінки ефективності інституційного дизайну, що базується на п'яти взаємозалежних критеріях: Мандат (повноваження), Швидкість (операційний темп), Ризик (керованість ескалації), Нагляд (контроль і підзвітність) та Інтеграція (взаємодія).

Спроба максимізувати інтенсивність впливу (масштаб руйнувань) неминує призводить до втрати контролю над побічними ефектами або вимагає значного часу на підготовку, що знижує швидкість операції. Найбільш показовим прикладом порушення цього балансу є атака NotPetya (2017), де намагання досягти максимального масштабу призвело до виходу вірусу з-під контролю, вразивши українську фінансову систему, енергетику та державні структури та виявило непередбачуваний побічний транснаціональний ефект.

Ключовим викликом для інституційного дизайну сектору безпеки є не «прискорення будь-якою ціною», а формування моделі, здатної забезпечити максимальну корисну швидкість при збереженні повного контролю над правовими та стратегічними наслідками. Для вирішення парадоксу між швидкістю та керованістю пропонується комплексна рамка оцінки інституційних моделей управління кіберкомпонентою, яка включає п'ять взаємопов'язаних критеріїв.

Чітке визначення юридичних повноважень, меж дій та відповідальності суб'єктів ґрунтується на критерії Мандат. Відсутність однозначного Мандату (наприклад, щодо

проведення активних контрзаходів «поза межами власної мережі») створює ситуацію «юридичного паралічу» або, навпаки, небезпечної самодіяльності. Міжвідомча конкуренція впливає у свою чергу і на кіберстратегію, оскільки без інституціональної деконфлікції вочевидь втрачається як швидкість, так і якість.

Здатність системи забезпечувати повний цикл захисту швидше, ніж розвивається інцидент, описує критерій Швидкість, або операційний темп. Зокрема, інцидент WhisperGate у 2022 році довів, що темп залежить не від індивідуальної ініціативи, а від наявності попередньо затверджених протоколів та пакетів рішень.

Механізми оцінки та мінімізації побічних ефектів є основою для критерію Ризик, який враховує керованість ескалації, сторонніх помилок та помилок атрибуції. Зокрема, в критичній інфраструктурі контроль ризику переважає над чистою швидкістю, оскільки помилка в кібердоміні може мати миттєві фізичні наслідки.

Система внутрішнього та зовнішнього аудиту, що забезпечує легітимність, формує критерій Нагляд, який включає такі складові як контроль, аудит та підзвітність. Цей критерій, як елемент боєздатності, є визначальним для легальності дій держави, довіри та міжнародної підтримки.

Критерій Інтеграція визначає рівень взаємодії між органами державного управління, поліцією, розвідкою, об'єктами критичної інфраструктури та приватним сектором.

Ця рамка дозволяє оцінити перехід України від реактивної до проактивної моделі кібербезпеки не через кількість відбитих атак, а через здатність системи до масштабованого та керованого спротиву в умовах високої невизначеності, та визначити, що українська кіберстійкість, це результат спільної роботи державного та приватного секторів, а не лише технологій [1].

Аналіз досвіду відсічі збройній агресії у кіберпросторі дозволяє верифікувати запропоновану модель через конкретні операційні виклики.

Критерій Швидкість, або операційний темп, як функція управлінських процесів, а не виключно технічних інструментів, демонструється на впливі деструктивної кампанії проти українських державних організацій WhisperGate у січні 2022 року, коли стратегічна перевага була визначена не «силою удару у відповідь» на спробу зупинити роботу та ускладнення відновлення, а швидкістю ізоляції мереж та ефективністю процедур відновлення. Ефективність оборони прямо залежала від наявності заздалегідь відпрацьованих сценаріїв реагування та оперативного обміну індикаторами компрометації між суб'єктами системи.

Одноточна оцінка інциденту за двома критеріями Мандат та Інтеграція демонструється на кібератаці супутникової мережі KA-SAT / Viasat у лютому 2022 року за годину до вторгнення, та доводить, що кіберінциденти на об'єктах критичної інфраструктури миттєво виходять за межі компетенції одного відомства. Аналіз виявив прогалини у координації між Міноборони, правоохоронними органами та приватними провайдерами зв'язку. Для забезпечення національної стійкості необхідне чітке юридичне розмежування повноважень (Мандат) та створення формалізованих інтерфейсів взаємодії між державним та приватним секторами (Інтеграція).

Спроба атаки на енергосистему України у квітні 2022 року (Industroyer2) підкреслила, що в операціях на критичній інфраструктурі контроль над ризиками ескалації (Ризик) переважає над чистою швидкістю (Швидкість). Будь-яка помилка в кіберфізичних системах може мати неконтрольовані наслідки, тому модель управління повинна передбачати межі та чітку фіксацію відповідальності за прийняті рішення. Успіх протидії цій кібератаці забезпечила саме інтегрована зв'язка «оператор – CERT-UA – держава», що діяла в межах узгоджених сценаріїв ризику.

Наймасштабніший збій у мережі мобільного оператора Kyivstar у грудні 2023 року став тестом на здатність держави взаємодіяти з цивільним сектором в умовах кризи (Інтеграція). Відсутність заздалегідь оформлених юридичних режимів обміну телеметрією та доступу до мереж змусила сторони імпровізувати, що негативно вплинуло на швидкість відновлення. Це доводить, що інтеграція держави та приватних операторів має бути інституціолізована через штатні протоколи обміну даними та регулярний аудит готовності систем.

Отже, практичний аналіз доводить, що закріплення повноважень та встановлення правових рамок є не завадою, а необхідною умовою для конвертації технічних дій у стратегічну ефективність та національну безпеку. Зрозумілість повноважень та деескалаційних процедур підвищує корисну швидкість. Повна ізоляція підвищить темп, але знизить інтеграцію та легітимність застосування, балансом може виступати оптимальна часткова автономія за умови чітких інтерфейсів координації.

1. Davydiuk Andrii, Potii Oleksandr. National Cybersecurity Governance: UKRAINE. Tallinn, 2024. URL: https://ccdcoe.org/uploads/2024/08/National-Cybersecurity-Governance_Ukraine_Davydiuk_Potii_2024.pdf.
2. Erica D. Lonergan, Jack Snyder. Cultural Change in Military Organizations: Hackers and Warriors in the US Army. TNSR. 2025. Vol. 8. Is. 3. URL: <https://tnsr.org/2025/07/cultural-change-in-military-organizations-hackers-and-warriors-in-the-us-army/ю>
3. Kwartsiana Khrystyna. Ukraine's Cyber Defense: Lessons in Resilience. URL: <https://www.gmfus.org/sites/default/files/2023-12/Kwartsiana%20-%20Ukraine%20Cyber%20-%20Report.pdfю>
4. Lennart Maschmeyer. The Subversive Trilemma: Why Cyber Operations Fall Short of Expectations. *International Security*. 2021. № 46(2). URL: https://doi.org/10.1162/isec_a_00418ю
5. Tkachuk Nataliya. Ukraine as the Frontline of European Cyber Defence: Building Resilience in the Face of Russian Cyber Aggression. *Tallinn Paper*. 2025 № 15. URL: <https://ccdcoe.org/library/publications/ukraine-as-the-frontline-of-european-cyber-defence-building-resilience-in-the-face-of-russian-cyber-aggression/ю>

Богдан ГАМАЛЮК

доцент кафедри права імені
академіка УАН о. Івана Луцького
ЗВО «Університет Короля Данила»
(м. Івано-Франківськ, Україна),
кандидат наук з державного управління

**ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ТА СТРАТЕГІЧНИЙ ВИМІРИ**

Стрімка технологізація суспільних відносин і масштабна цифровізація критичної інфраструктури держави зумовили якісну трансформацію сучасного безпекового середовища, в якому інформаційний простір перетворився на повноцінне операційне поле міждержавного протистояння. Для України ця трансформація набула екзистенційного виміру: повномасштабна збройна агресія російської федерації, розпочата у лютому 2022 р., поєднує конвенційні воєнні дії з безпрецедентним за масштабом та інтенсивністю інформаційно-психологічним впливом, кібератаками на об'єкти критичної інфраструктури та системними операціями з дезінформації, спрямованими як проти українського суспільства, так і проти міжнародної спільноти. Ці реалії з особливою гостротою поставили питання про місце і роль інформаційної безпеки в загальній системі національної безпеки держави.

У сучасній науковій літературі інформаційна безпека визначається як стан захищеності інформаційного простору держави, що забезпечує реалізацію її національних інтересів в інформаційній сфері за умови збереження конституційних прав громадян, сталого розвитку інформаційної інфраструктури та ефективного протистояння інформаційним загрозам внутрішнього й зовнішнього характеру [2].

Принципово важливим є те, що інформаційна безпека не зводиться до технічного захисту даних і комунікаційних систем, а охоплює ширший спектр завдань – захист інформаційного суверенітету держави, забезпечення достовірності публічного інформаційного простору, протидію маніпулятивному інформаційному впливу на суспільну свідомість та захист демократичних інститутів від інформаційних операцій зовнішніх і внутрішніх суб'єктів.

Місце інформаційної безпеки в системі національної безпеки характеризується подвійною функціональною природою. З одного боку, інформаційна безпека є самостійним виміром національної безпеки поряд із воєнною, економічною, екологічною та іншими її складовими, що має власний специфічний об'єкт захисту – інформаційний простір та інформаційний суверенітет держави. З іншого боку, вона виконує наскрізну інфраструктурну функцію щодо всіх інших безпекових вимірів, оскільки належне функціонування воєнної, економічної чи будь-якої іншої складової системи безпеки нерозривно пов'язане з якістю та захищеністю інформаційного забезпечення відповідних управлінських процесів [1]. Саме ця подвійна природа зумовлює особливу складність інституційного забезпечення інформаційної безпеки: жодна окрема структура не може бути її єдиним гарантом.

Сучасні інформаційні загрози для національної безпеки доцільно систематизувати за трьома основними векторами. Перший – кіберзагрози: цілеспрямовані атаки на критичну інформаційну інфраструктуру, об'єкти енергетики, транспорту, фінансового сектору та органів державного управління. Другий – когнітивні загрози: цілеспрямований інформаційно-психологічний вплив на суспільну свідомість через поширення дезінформації, маніпулятивних наративів та пропаганди з метою підриву суспільної єдності, дискредитації державних інститутів і формування проворожних настроїв. Третій – інфраструктурні загрози: технологічна залежність від іноземних постачальників програмного та апаратного забезпечення, що відкриває вектори для закладення прихованих програмних закладок і несанкціонованого збору розвідувальних даних [3].

Інституційна система забезпечення інформаційної безпеки в Україні формувалась поетапно і на сьогодні охоплює декілька ключових суб'єктів із різними функціональними мандатами. Рада національної безпеки і оборони України координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки, включаючи її інформаційний вимір, розробляє відповідні стратегічні документи та рішення. Служба безпеки України здійснює контррозвідувальний захист у кіберпросторі та протидію іноземним спеціальним інформаційним операціям. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації забезпечує технічний захист критичної інформаційної інфраструктури та функціонування Урядової команди реагування на комп'ютерні надзвичайні події (CERT-UA). Міністерство культури України реалізує державну інформаційну політику та координує стратегічні комунікації [4].

Системний аналіз діяльності цих інституцій виявляє низку структурних проблем. По-перше, розпорошеність функцій між різними відомствами без єдиного координаційного центру оперативного рівня ускладнює консолідовану відповідь на комплексні інформаційні загрози, що поєднують кіберскладову з когнітивною. По-друге, дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері кіберзахисту та інформаційних операцій, частково зумовлений непривабливими умовами оплати праці в державному секторі проти приватного, обмежує інституційну спроможність відповідних органів. По-третє, недостатній рівень взаємодії між державними органами та приватним сектором, який контролює значну частину критичної інформаційної інфраструктури, знижує загальну резильєнтність інформаційного простору до зовнішніх атак [2; 5].

Особливо значущою інституційною проблемою є законодавча невизначеність щодо розподілу повноважень між суб'єктами у сфері реагування на когнітивні загрози – дезінформацію та інформаційно-психологічні операції. На відміну від кіберзагроз, щодо яких сформовані відносно чіткі правові та інституційні механізми, протидія дезінформації перебуває в зоні постійного регуляторного конфлікту між потребою в захисті інформаційного простору та необхідністю дотримання конституційних гарантій свободи слова та доступу до інформації [1; 3].

Досвід захисту інформаційного простору України в умовах повномасштабного збройного конфлікту сформував унікальну доказову базу для визначення стратегічних пріоритетів розвитку системи інформаційної безпеки. Першим пріоритетом є побудова такої інтегрованої системи моніторингу та реагування на інформаційні загрози, яка б об'єднувала кіберзахист, стратегічні комунікації та протидію дезінформації в єдину операційну платформу з відповідним командно-координаційним органом. Досвід провідних держав, зокрема Фінляндії та Естонії, що розробили комплексні моделі інформаційної резильєнтності, свідчить про ефективність такого інтегрованого підходу, порівнюючи з фрагментарними відомчими системами [5].

Другим стратегічним пріоритетом є розвиток суспільної стійкості до інформаційних маніпуляцій шляхом підвищення медіаграмотності населення та інституційна підтримка незалежної журналістики. Практика протидії російській дезінформації засвідчила, що технічні заходи блокування та спростування є недостатніми без формування критичного медіаспоживання на рівні широких верств суспільства. Державна освітня та медіаполітика, спрямована на розвиток критичного мислення, здатності розпізнавати маніпулятивні наративи та верифікувати інформацію, є інвестицією в довгострокову інформаційну безпеку, що не має технічних аналогів [3].

Третім пріоритетом є поглиблення міжнародного співробітництва у сфері інформаційної безпеки в рамках євроатлантичної інтеграції. Членство у Центрі передового досвіду з кіберзахисту НАТО (CCDCOE), участь у програмах обміну розвідданими про кіберзагрози та гармонізація стандартів кіберзахисту з вимогами ЄС є ключовими векторами

цього співробітництва. Досвід, набутий Україною в протидії кіберопераціям та інформаційним атакам росії, набуває значення для формування міжнародних стандартів і доктрин у сфері інформаційної безпеки, що відкриває можливості для позиціонування України як регіонального центру компетенцій у цій галузі [4; 5].

Таким чином, інформаційна безпека посідає системоутворювальне місце в архітектурі національної безпеки сучасної держави, виконуючи водночас функцію самостійного безпекового виміру та наскрізної інфраструктурної компоненти, що забезпечує функціональну спроможність усіх інших елементів системи. Ця подвійна природа зумовлює необхідність інтегрованого підходу до інституційного забезпечення інформаційної безпеки, що виключає її зведення до суто технічної або суто комунікативної проблематики.

Як наслідок, інституційна система забезпечення інформаційної безпеки України, незважаючи на значні здобутки, зокрема у сфері кіберзахисту та стратегічних комунікацій, характеризується структурними дефіцитами – розпорошеністю функцій, відсутністю єдиного координаційного центру для реагування на комплексні загрози та недостатньою нормативною визначеністю у сфері протидії когнітивним операціям. Подолання цих дефіцитів потребує системних інституційних реформ, що мають бути науково обґрунтованими та враховувати найкращий міжнародний досвід.

1. Горбулін В. П., Додонов О. Г., Ланде Д. В. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання : монографія. Київ : Інтертехнологія, 2021. 256 с.
2. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції : монографія. Київ : КНТ, 2019. 280 с.
3. Петров В. В. Дезінформація як інструмент гібридної агресії: правові та безпекові аспекти протидії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 318–323. URL : http://lsej.org.ua/4_2023/73.pdf.
4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05 жовтня 2017 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28 грудня 2021 р. № 685/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021>.

Ірина ЗАЛІВСЬКА

доцент кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна), кандидат політичних наук

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ІНФОРМАЦІЙНО-БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР

У XXI столітті соціальні мережі перетворилися на інфраструктурний шар суспільної комунікації: вони одночасно є середовищем міжособистісних взаємодій, майданчиком публічної політики, каналом масової інформації, ринком уваги та інструментом мобілізації. У національно-безпековому вимірі це означає, що інформаційний простір держави дедалі більше формується поза межами класичних редакційних режимів і поза територіальною прив'язкою, а отже, потребує нових підходів до захисту суверенітету, демократичних процедур та прав людини.

Український випадок є показовим: соціальні мережі водночас стали ресурсом стійкості у війні та каналом ворожих інформаційно-психологічних операцій, кібершахрайства, витоків чутливої інформації й підриву довіри до інституцій.

Нормативно-стратегічні рамки державної політики України визначають інформаційну безпеку як складову національної безпеки та ставлять у центр завдання протидії загрозам в інформаційній сфері й забезпечення прав осіб на інформацію та захист персональних даних. З позицій публічної політики це означає, що соціальні мережі слід аналізувати не лише як технологію комунікації, а як поле конкуренції за інтерпретацію

реальності, легітимність влади, колективну ідентичність та мобілізаційний потенціал суспільства. Відповідно роль соціальних мереж у системі національної безпеки має подвійний характер: вони є як «множником» національної стійкості, так і «множником» ризиків.

Позитивні наслідки функціонування соціальних мереж у контексті національної безпеки проявляються передусім у площині суспільної мобілізації, горизонтальної самоорганізації та швидкого поширення життєво важливої інформації. У кризові періоди соціальні мережі стають каналом екстрених повідомлень і пояснень, а також механізмом швидкого формування мережевих спільнот взаємодопомоги.

Умовно кажучи, вони зменшують транзакційні витрати колективної дії: дозволяють за лічені години розгорнути волонтерські збори, логістику, інформаційні кампанії, підтримку постраждалих, а також створюють ефект «мережевої синхронізації» – узгодження поведінкових стандартів, пріоритетів і символічних рамок. У науковій літературі цей ефект описується через накопичення «віртуального соціального капіталу» та посилення кооперації, але застерігається, що та сама логіка може бути використана й для маніпуляції [1, с. 25].

Для України важливо, що соціальні мережі підтримують міжнародну публічну дипломатію «знизу»: персональні свідчення, фото- та відеодокази, поширення англomовного контенту, комунікація з іноземними аудиторіями. Усе це підвищує спроможність держави і суспільства до контрнарративів і до легітимації власної позиції у світовому інформаційному просторі.

Окремо слід підкреслити роль блогерів і лідерів думок як «центрів» поширення довіри та як посередників між офіційними повідомленнями й масовою аудиторією. Дослідження вказують, що в умовах війни блогосфера може виступати чинником протидії пропаганді, мобілізації та підтримки державних комунікацій, але потребує сталої взаємодії з безпековими структурами та правил відповідальної поведінки [2, с. 26]. У цьому сенсі соціальні мережі стають елементом загальнонаціональної стійкості: вони забезпечують швидкість комунікації, адаптивність, здатність до саморегуляції та відновлення після інформаційних атак.

Позитивний потенціал соціальних мереж також пов'язаний із демократичною підзвітністю та реалізацією інформаційних прав. Соціальні платформи розширюють можливості громадян реалізовувати свободу вираження поглядів, право на доступ до інформації, право на комунікацію та участь у публічних обговореннях.

З точки зору правової доктрини соціальні мережі є простором, де інформаційні права набувають нових форм, а держава має забезпечити баланс між свободою вираження та захистом від шкоди, особливо у частині персональних даних, інформаційної безпеки та захисту вразливих груп [4, с. 301]. У політичному вимірі це посилює інклюзивність публічної сфери, але одночасно підвищує вимоги до якості інформації та до інституційних механізмів верифікації [5, с. 32].

Негативні наслідки соціальних мереж у контексті національної безпеки мають системний характер і проявляються у трьох взаємопов'язаних площинах: інформаційно-психологічній, правовій (у тому числі прав людини) та технологічній (кібербезпековій). По-перше, соціальні мережі радикально прискорюють обіг повідомлень і знижують бар'єри для масового поширення дезінформації та пропаганди. Для суб'єкта агресії це створює можливість масштабувати інформаційно-психологічні операції, впливати на емоції, тривожність, довіру, ідентичність та колективну волю до опору. У публікаціях щодо безпекового виміру соціальних мереж підкреслюється, що платформи стають ключовим інструментом ІПСО через масовість, швидкість поширення та можливість таргетування аудиторій [4, с. 301].

По-друге, алгоритмічна логіка платформ (рекомендаційні системи, «економіка уваги», мікротаргетинг) стимулює поляризацію та утворення «інформаційних бульбашок». Це підриває спільне поле фактів і зменшує здатність суспільства до раціонального консенсусу щодо базових питань безпеки.

По-третє, соціальні мережі створюють ризики витоку чутливої інформації та порушення приватності. Поширення персональних даних, геолокації, фото військових об'єктів, переміщень, результатів ударів, деталей роботи критичної інфраструктури може мати прямі наслідки для обороноздатності. Також правовий вимір проблеми полягає в тому, що в соціальних мережах зростає вразливість людини до нових загроз, і тому інформаційна безпека в соціальних мережах дедалі частіше розглядається як новітнє та практично значуще право особи, яке має бути гарантоване державою через стандарти захисту персональних

даних, відповідальність власників платформ і дієві механізми правового захисту [6, с. 88]. У цьому контексті варто наголосити: правова рамка має уникати крайнощів, адже як «державо-цензор», так і «державо-спостерігач» однаково небезпечні для демократичної легітимності та стійкості, бо або руйнують свободи, або не захищають громадян від шкідливих впливів.

По-четверте, технологічна складова загроз включає кібершахрайство, фішинг, компрометацію акаунтів, мережі ботів, координовану неавтентичну поведінку, а також використання соціальної інженерії. У наукових оглядах загроз у соціальних мережах наголошується, що людський фактор є однією з найкритичніших вразливостей: навіть найсуворіші норми не здатні повністю контролювати особисту поведінку користувача, тоді як атаки часто спрямовані саме на когнітивні та поведінкові механізми [3, с. 525]. Отже, інформаційна безпека в соціальних мережах не зводиться до технологічного захисту; вона потребує синтезу права, освіти, стратегічних комунікацій, інституційної координації та культури «інформаційної гігієни».

Таким чином, соціальні мережі є «двосічним» елементом національної безпеки. Їх позитивний ефект полягає у прискоренні самоорганізації, волонтерства, суспільної мобілізації, розширенні інформаційних прав та підтримці стратегічних комунікацій і міжнародної солідарності. Натомість негативний ефект проявляється у масштабуванні дезінформації, пропаганди та ПСО, алгоритмічній поляризації, ризиках приватності й витоку чутливої інформації, а також у зростанні кіберзагроз і соціальної інженерії.

З огляду на це, державна політика у сфері інформаційної безпеки має виходити з принципу «керованої відкритості»: підтримувати потенціал соціальних мереж як простору демократії, мобілізації та інновацій, але одночасно знижувати ризики деструктивного впливу.

1. Довгань О. Д. Соціальні мережі як чинник впливу на інформаційну безпеку. *Правова інформатика*. 2015. № 2(46). С. 25–31. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/dovsmib_46_2_2015_0.pdf.

2. Єфіменко І. В. Роль блогерів у забезпеченні інформаційної безпеки. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2024. № 1(37). С. 25–32. DOI: 10.511369/2707-7276-2024-1(37)-2. URL: <https://journals.uran.ua/ispss/article/download/312696/303665>.

3. Настрадін В. Інформаційна безпека у соціальних мережах: аналіз загроз та механізмів захисту. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. Вип. 220. С. 525–530. DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-220-525-530. URL: <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/download/2524/2604>.

4. Савлюк М. Важливість інформаційної безпеки в соціальних мережах для загальнонаціональної безпеки: безпековий вимір України. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. Вип. 18. С. 300–309. DOI: 10.32782/2312-1815/2024-18-30. URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/download/167/164/351>.

5. Сіленко А. Політико-правові аспекти розвитку соціальної сфери: забезпечення прав людини. *Право України*. 1999. № 11. С. 30–32.

6. Токарева К. Забезпечення інформаційних прав людини в соціальних мережах. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 4(32). С. 88–93. DOI: 10.35774/app2022.04.088. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/download/1502/1553/3038>.

Наталя КОСТЕНЮК

доцент кафедри
соціально-гуманітарних наук,
ННІ публічної служби та управління
Національного університету
«Одеська політехніка»
(м. Одеса, Україна),
кандидат наук з державного управління

**СВІТОВА ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ**

В умовах глобальної цифровізації, розвитку інформаційного суспільства та зростання ролі кіберпростору інформаційна безпека стає одним із ключових пріоритетів державної політики більшості країн світу. Активне впровадження цифрових технологій до сфери публічного управління, функціонування критичної інфраструктури, оборони, економіки та соціальної сфери зумовлює необхідність формування комплексних механізмів захисту інформаційного середовища держави. Водночас посилення гібридних загроз, інформаційних операцій, кібератак і маніпулятивного впливу на суспільну свідомість актуалізує питання підвищення стійкості державних інституцій та суспільства загалом.

Світові практики реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки демонструють різноманіття підходів до організації системи захисту інформаційного простору. Розвинені країни формують багаторівневі моделі управління, що поєднують нормативно-правове регулювання, інституційне забезпечення, розвиток кібербезпекових спроможностей, впровадження цифрових технологій, а також тісну взаємодію держави, приватного сектору та громадянського суспільства. Особлива увага приділяється розвитку національних стратегій кібербезпеки, створенню спеціалізованих органів, впровадженню систем моніторингу кіберзагроз та підвищенню рівня цифрової грамотності населення.

В умовах цифровізації суспільства інформаційна безпека перетворилася на один із базових компонентів системи національної безпеки держав. Велика Британія, як одна з провідних світових держав, здійснює активну політику розвитку механізмів захисту інформаційного простору, реагуючи як на загрози державного походження, так і на ризики, що формуються недержавними суб'єктами [1].

Урядова стратегія формування кіберстійкого державного сектору Великої Британії на 2022–2030 роки ґрунтується на п'яти ключових напрямках, які визначають основні підходи до забезпечення кібербезпеки держави. Перший напрям передбачає ефективне управління ризиками у кіберпросторі, зокрема через підвищення рівня обізнаності щодо цифрових активів, їхніх вразливостей та характеру потенційних загроз. Другий напрям орієнтований на посилення захищеності інформаційного простору від кіберта інформаційних атак шляхом індивідуалізації оцінки ризиків та прогнозування їх можливих негативних наслідків. Третій напрям пов'язаний із формуванням комплексної системи реагування на кіберзагрози, що передбачає підвищення спроможності виявляти кібератаки та мінімізувати їх наслідки. Четвертий напрям спрямований на розвиток медіакультури та цифрової грамотності населення через формування відповідних знань і навичок у сфері кібербезпеки. П'ятий напрям передбачає зменшення негативного впливу кіберінцидентів шляхом впровадження адекватних та пропорційних механізмів захисту [1].

Велика Британія регулярно оновлює Національну стратегію кібербезпеки, яка визначає стратегічні пріоритети у сфері захисту інформаційного простору. Координацію безпекових заходів здійснює Національна рада безпеки, яку очолює прем'єр-міністр. Важливу роль у практичній реалізації політики безпеки відіграє Урядовий головний офіцер з безпеки. Додатково уряд реалізує інформаційно-просвітницькі ініціативи, зокрема кампанію Cyber Aware, спрямовану на підвищення обізнаності громадян щодо методів протидії кіберзагрозам. У межах цієї кампанії поширюються рекомендації щодо використання складних паролів, двофакторної автентифікації та захисту персональних даних у цифровому середовищі [1].

Таким чином, інформаційна безпека виступає невід'ємною складовою національної

безпеки Великої Британії. Реалізація державної політики у цій сфері базується на поєднанні технологічних інструментів, нормативно-правового регулювання та освітніх заходів. Водночас зростання складності кіберзагроз і швидкий розвиток цифрових технологій обумовлюють необхідність постійного удосконалення державних підходів до забезпечення захисту інформаційного простору.

Інформаційна політика Сполучених Штатів Америки реалізується на основі комплексу базових принципів, серед яких ключовими є забезпечення захисту приватного життя громадян, гарантування безпеки та стійкості інформаційно-комунікаційних мереж, стимулювання технологічних інновацій, координація діяльності державних органів, активне залучення приватних інвестицій у розвиток інформаційної сфери, забезпечення відкритості державної інформації, розвиток інтерактивних форм доступу до неї, впровадження концепції універсального доступу, а також удосконалення системи управління радіочастотним ресурсом.

У сфері забезпечення інформаційної безпеки в США функціонує розгалужена система державних інституцій. До ключових суб'єктів належать Агентство національної безпеки, Національне управління кібербезпеки у структурі Міністерства внутрішньої безпеки США, Федеральне бюро розслідувань та Центральне розвідувальне управління. Зазначені інституції здійснюють як оперативну, так і аналітичну діяльність у сфері протидії кіберзагрозам та захисту національного інформаційного простору [2].

Особливе значення має взаємодія державних органів із приватним сектором та науковими установами. Зокрема, Агентство національної безпеки реалізує партнерські програми, спрямовані на протидію загрозам неурядовим комп'ютерним мережам. Така співпраця охоплює заходи із захисту телекомунікаційної інфраструктури, електронних інформаційних систем, банківських мереж, а також спільні ініціативи з приватними компаніями та громадськими організаціями у сфері протидії терористичним загрозам [2].

Характерною особливістю американської моделі забезпечення інформаційної безпеки є широке коло залучених суб'єктів. Уже на початку XXI століття до відповідних процесів було залучено понад 150 державних установ та значну кількість приватних організацій [2]. Координація діяльності цих структур здійснюється на національному рівні, наразі ключова роль у формуванні державної політики у сфері інформаційної безпеки належить Президенту США.

Сучасна організаційно-правова система забезпечення інформаційної безпеки США сформувалася після завершення Другої світової війни, коли інформаційний простір країни став об'єктом цілеспрямованого інформаційного впливу з боку зовнішніх суб'єктів. Сформована нормативно-правова база включає як федеральне законодавство, так і законодавство окремих штатів. Незважаючи на існування певних відмінностей між ними, у США сформовано єдине розуміння стратегічної важливості інформаційної безпеки як складової національної безпеки та безпеки кожного громадянина.

З огляду на те, що інформаційна індустрія виступає одним із провідних факторів глобальної конкуренції та ключовим сектором економіки, державна інформаційна політика США охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на розвиток інформаційних технологій та підвищення ефективності управління ними. Важливим напрямом розвитку системи інформаційної безпеки є також забезпечення захисту інформаційних систем сектору безпеки і оборони, зокрема збройних сил та органів зовнішньої розвідки.

Отже, аналіз світових практик реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки свідчить про формування комплексних багаторівневих моделей захисту інформаційного простору, що поєднують технологічні, правові, інституційні та освітні інструменти. Провідні держави світу розглядають інформаційну безпеку як ключовий елемент національної безпеки та стратегічний чинник економічної конкурентоспроможності.

Водночас світова практика демонструє, що ефективність державної політики у сфері інформаційної безпеки безпосередньо залежить від узгодженості нормативно-правового регулювання, інституційної спроможності органів влади, рівня цифрової зрілості суспільства та здатності держави оперативно реагувати на нові технологічні виклики.

Таким чином, сучасна модель забезпечення інформаційної безпеки формується як інтегрована система державного управління, що базується на принципах превентивності, адаптивності, міжсекторальної взаємодії та інноваційності. Використання кращих світових практик створює передумови для підвищення стійкості держав до інформаційних загроз та забезпечення сталого розвитку в умовах цифрової трансформації.

1. Інформаційна безпека та кібербезпека держави: навчальний посібник. за заг. ред. М. М. Присяжнюка. Київ : Видавництво Ліра-К, 2024. 224 с.
2. Ситник Г. П. Виклики національній безпеці у контексті формування нового світового порядку: курс лекцій. Київ : ТОВ «САК Лтд.», 2023. 103 с.

Ігор КУСПЛЯК

заступник директора
ННІ публічної служби та управління,
кандидат політичних наук, доцент

Галина КУСПЛЯК

доцент кафедри публічної служби
та права ННІ публічної служби
та управління Національного
університету «Одеська політехніка»
(м. Одеса, Україна),
кандидат наук з державного
управління, доцент

**КОГНІТИВНІ ІНСТРУМЕНТИ ВПЛИВУ В УМОВАХ
ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: ДЕЗІНФОРМАЦІЯ,
ПРОПАГАНДА, «ФЕЙКИ»**

Дезінформація є одним із найважливіших інструментів в арсеналі інформаційної війни. Актуальність проблеми дезінформації, що виникла внаслідок появи новітніх загроз і викликів у сфері інформаційної безпеки, зумовлює посилений інтерес до неї з боку наукової спільноти.

Термін «дезінформація» походить від французького слова désinformation, яке у свою чергу має латинське коріння – dis- (префікс, що означає «заперечення», «викривлення») та informatio («інформація», «повідомлення»). У буквальному значенні термін означає викривлення або навмисне спотворення інформації [3].

В енциклопедичній і довідковій літературі термін «дезінформація» найчастіше подається через більш широке поняття неправдивої, недостовірної або хибної інформації. Зокрема, Великий тлумачний словник української мови трактує дезінформацію як «введення в оману невірною інформацією» [1], при цьому нічого не говориться про намір або мету, з якою поширюється така інформація.

У міжнародному правовому та нормативному полі поняття дезінформації розглядається крізь призму цілеспрямованого негативного впливу, який порушує принципи прозорості, підзвітності та свободи слова, перетворюючи інформаційний простір на поле стратегічного протиборства. Це вимагає як від держав, так і від міжнародних організацій системної політики у сфері протидії дезінформації, що поєднує правові, етичні, освітні та технічні заходи.

Дезінформація виконує функцію когнітивної зброї, що діє не через фізичне насильство, а через інтелектуальний та емоційний вплив, знижуючи здатність об'єкта до критичного мислення, посилюючи недовіру, викликаючи страх або формуючи хибні орієнтири. Саме цей свідомий, цілеспрямований характер дезінформації відрізняє її від інших форм недостовірної інформації і робить її особливо небезпечною в умовах інформаційної війни та гібридних загроз.

Досить часто поруч з терміном «дезінформація» вживається термін «пропаганда». Це

два близькі, але не тотожні явища, що стосуються впливу на масову свідомість. Вони відрізняються за метою, методами поширення та ступенем правдивості інформації.

Пропаганда (лат. *proagare* – поширювати) – це систематичне поширення інформації з метою формування у свідомості людей певних переконань, поглядів або дій. Пропаганда може бути політичною, ідеологічною, релігійною тощо [4]. Пропаганда може бути як правдивою, так і вибірково поданою, але не обов’язково є брехнею.

Відмінність між пропагандою та дезінформацією подано у табл. 1. Але можемо зробити висновок, що пропаганда і дезінформація переслідують спільну мету – вплив на громадську думку, але вони відрізняються за формою такого впливу.

Мета пропаганди – це переконати аудиторію у «правильності» певної позиції; сприяти політичній, релігійній, ідеологічній чи культурній мобілізації; зміцнити легітимність влади або політики.

Пропаганда зазвичай використовується для широкого спектра цілей, серед яких: зміцнення легітимності влади або політики переконання у «правильності» певної позиції; формування громадської думки на користь певної політичної сили або позиції; сприяння політичній, релігійній, ідеологічній чи культурній мобілізації; дестабілізація суспільної стабільності; підтримка бойових дій; виправдання злочинів проти людяності; підлив довіри до державних та суспільних інституцій.

Таблиця 1

Відмінність між пропагандою та дезінформацією

Критерій	Пропаганда	Дезінформація
Правдивість	Може бути повністю правдивою або частково правдивою	Умисно неправдива
Мета	Переконання, мобілізація	Обман, дестабілізація
Метод	Однобока подача правди	Фейки, маніпуляції
Об’єкт впливу	Широка громадськість	Цільові групи або все суспільство
Легальність	Часто легальна (навіть у демократичних державах)	Найчастіше протизаконна або аморальна

Пропаганду доцільно розглядати як один із механізмів масової комунікації, що застосовується для цілеспрямованого поширення певного інформаційного контенту або ідеологічних установок з метою впливу на суспільні настрої, систему переконань та поведінкові моделі людей. Пропагандистська діяльність може реалізовуватися як у політичному, так і в соціальному чи культурному вимірі, підтримуючи конкретні політичні курси, формуючи стереотипне мислення, апелюючи до емоцій або нав’язуючи певне бачення суспільно значущих подій.

Цей інструмент часто використовується для легітимації рішень влади, мобілізації населення, зміцнення національного патріотизму або, навпаки, для дискредитації опонентів, поширення страху, розпалювання ворожнечі. Завдяки широкому охопленню аудиторії пропаганда здатна трансформувати суспільну думку в короткий термін, що робить її надзвичайно потужним засобом впливу в умовах інформаційних війн та гібридних загроз.

Однак важливо усвідомлювати, що ефективною протидією пропагандистському впливу є розвиток критичного мислення, уміння оцінювати достовірність джерел, зіставляти різні точки зору й формувати збалансовану позицію. Лише за умов високої інформаційної грамотності населення можливо забезпечити об’єктивне сприйняття подій та підтримати сталій, відкритий і відповідальний суспільний дискурс.

Ще однією з найпоширеніших інформаційних загроз є фейки, які активно поширюються через соціальні мережі, новинні ресурси, месенджери та інші канали комунікації. Попри те, що терміни «фейк» і «дезінформація» часто вживаються як синоніми, між ними існують важливі відмінності як у змістовому, так і в функціональному аспектах. Це вимагає чіткого визначення їхньої сутності та розмежування в рамках нашого дослідження.

Фейки різноманітні, вони зустрічаються у наукових дослідженнях, у медичних діагнозах, у лікувальних процедурах, у газетних новинах, в інтернет-виданнях, що є наслідком заперечення існування абсолютної істини. Термін «фейк» (від англ. *fake* – підробка, обман, фальсифікат) у загальному розумінні означає сфальсифіковану або вигадану інформацію, яка маскується під справжню з метою введення аудиторії в оману. Фейк може

бути поданий у вигляді новини, зображення, відео, інтерв'ю чи цитати, які ніколи не мали місця в реальності або були спотворені до невпізнаності [2].

Фейки часто поширюються користувачами несвідомо, не через злий намір, а через відсутність навичок критичного мислення або перевірки джерел. Саме ця «вірусність» і робить їх небезпечними, особливо в періоди соціальних потрясінь, криз або воєн.

Відмінність між фейком та дезінформацією подано у табл. 2. Але хоча фейки та дезінформація мають спільну рису, а саме поширення неправдивої інформації, вони відрізняються за джерелами, намірами, організаційною структурою і масштабом впливу. Фейк – це одиничний прояв інформаційної загрози, що здебільшого не має чіткої координації, тоді як дезінформація – складова частина стратегічної інформаційної війни.

Основними ознаками фейку є: неправдивість змісту (повна або часткова вигадка); імітація достовірного джерела або формату подачі; широке та швидке поширення, особливо в соціальних мережах; спрямованість на провокацію емоційної реакції: страху, обурення, ненависті тощо.

Таблиця 2

Відмінність між фейком та дезінформацією

Критерій	Фейк	Дезінформація
Характер поширення	Може бути випадковим, неусвідомленим	Завжди навмисний, контрольований
Мета	В основному – емоційний вплив, сенсація	Системний вплив на думки, поведінку, політичну стабільність
Ступінь організації	Часто спонтанне або аматорське	Стратегічно спланована діяльність
Зміст	Повна або часткова неправда	Цілеспрямовано спотворені дані або вигадані факти
Джерело	Може бути будь-хто (користувач соцмереж тощо)	Зазвичай організовані структури, спецслужби, державні актори

Розуміння цих відмінностей має важливе значення для формування інформаційної стійкості суспільства, розробки ефективних державних стратегій протидії загрозам та підвищення рівня медіаграмотності населення. У сучасному інформаційному середовищі здатність розрізнити фейк від дезінформації стає не лише навичкою, а необхідністю для захисту демократичних цінностей, національної безпеки та прав людини.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

2. Верескля М. Р. Фейки як основні елементи «інформаційної війни» в реаліях сьогодення. Менеджмент і безпека в умовах війни: теоретичні та прикладні аспекти: матер. наук.-практ. інтернет-конф., 13 травня 2022 р., Львів. 2022. С. 214-216.

3. Французько-український словник. Українсько-французький словник (Français-Ukrainien dictionnaire. Ukrainien-Français dictionnaire). / під заг. ред. В. Бусела. Київ, Ірпінь: Перун, 2012. 1086 с.

4. Auerbach J., Castronovo R. The Oxford Handbook of Propaganda Studies : handbook. Oxford, 2013. P. 423–427.

Тетяна ПАВЛЕНКО

доцент кафедри державно-правових
дисциплін, кримінального права
та процесу Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
(м. Харків, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ
ЯК ЕЛЕМЕНТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ:
РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ**

Проблематика забезпечення належного рівня захисту українського інформаційного простору від деструктивних інформаційних впливів набула системного характеру з 2014 року, що пов'язано з початком гібридної агресії російської федерації проти України. Із 24 лютого 2022 року, у зв'язку з повномасштабним вторгненням, питання інформаційної безпеки трансформувалося з важливого напрямку державної політики у ключовий елемент національної безпеки та обороноздатності держави. Відповідно протидія ворожій інформаційній діяльності стала одним із пріоритетних завдань органів державної влади та суб'єктів сектору безпеки й оборони.

Водночас залишається актуальною проблема формування ефективного, комплексного та збалансованого правового механізму протидії деструктивній інформаційній діяльності. Особливу складність становить те, що така діяльність реалізується як через внутрішніх суб'єктів інформаційних відносин, які функціонують у межах національної юрисдикції, так і через інформаційні канали, власники або адміністратори яких формально не є резидентами України, однак фактично здійснюють діяльність на її території або спрямовують інформаційний вплив на українську аудиторію.

За таких умов питання забезпечення інформаційної безпеки держави набуває не лише правового, а й організаційного, технологічного та міжнародно-правового виміру, що потребує удосконалення нормативного регулювання, інституційної координації та інструментів реагування на інформаційні загрози.

Слід наголосити, що інформаційна безпека поряд із кібербезпекою становить одну з базових складових системи національної безпеки держави. Її значення закріплено на рівні стратегічних актів державної політики. Зокрема, Рішенням Ради національної безпеки і оборони України (далі – РНБО) від 28 грудня 2021 року, введеним у дію Указом Президента України [1], інформаційну безпеку визначено як невід'ємний елемент національної безпеки України. У зазначеному акті інформаційна безпека трактується як стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави від інформаційних загроз. Такий стан передбачає, з одного боку, належне гарантування конституційних прав і свобод людини у сфері інформаційних відносин, зокрема права на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, а також доступ до достовірної та об'єктивної інформації; з іншого – функціонування ефективної системи запобігання і протидії інформаційним впливам, здатним завдати шкоди національним інтересам. Йдеться, зокрема, про протидію скоординованому поширенню недостовірної інформації, деструктивній пропаганді, реалізації інформаційних операцій, а також несанкціонованому розповсюдженню, використанню чи порушенню цілісності інформації з обмеженим доступом. Таким чином, нормативне визначення інформаційної безпеки охоплює як правовий, так і безпековий компоненти, що свідчить про її комплексний і міжгалузевий характер.

У XXI столітті спостерігається стрімка та масштабна інтенсифікація процесів цифровізації суспільних відносин, що зумовлена активним розвитком глобальної мережі Інтернет та впровадженням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Інтернет-простір трансформувався з допоміжного засобу комунікації у фундаментальну інфраструктуру соціального, економічного, політичного та культурного життя. Розширення цифрових сервісів, платформ соціальної взаємодії, хмарних технологій, штучного інтелекту

та інших інноваційних рішень спричинило формування якісно нового середовища обігу інформації, у межах якого швидкість її створення, поширення та сприйняття зросла до безпрецедентного рівня. Така трансформація відкриває значні можливості для розвитку суспільства, водночас породжуючи нові виклики та ризики, зокрема у сфері інформаційної та кібербезпеки.

Можемо стверджувати, що зазначені процеси технологічного розвитку об'єктивно супроводжуються трансформацією криміногенних ризиків та динамічним зростанням кількості правопорушень, пов'язаних із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Розширення цифрового середовища створює нові можливості не лише для законної діяльності, а й для вчинення протиправних посягань, зокрема у сфері інформаційної безпеки, що зумовлює якісне ускладнення структури сучасної злочинності.

Варто підкреслити, що у 2025 році кількість зафіксованих кібератак та кібероперацій збільшилася вдвічі порівняно з 2022 роком [2]. Така тенденція може свідчити не лише про ескалацію загроз у цифровому просторі, а й про наростаючу активність суб'єктів, що використовують сучасні технології з протиправною метою. Ще починаючи з лютого 2022 року, спостерігаємо шахрайські дії із застосуванням мережі Інтернет, наприклад, у сфері надання волонтерської допомоги як цивільному населенню, так і Збройним Силам України (далі – ЗСУ). Крім того, несанкціоноване розповсюдження (як умисно, так і через необережність) інформації щодо ЗСУ створює серйозну загрозу національній безпеці України. Станом на кінець 2025 року серед пріоритетних кіберзагроз, що становлять підвищену небезпеку для України, можемо виокремити кібершпигунство та правопорушення у фінансовій сфері [2]. Кібершпигунство як інструмент цілеспрямованого збору конфіденційної інформації, зокрема у сфері оборони, державного управління та критичної інфраструктури, може безпосередньо впливати на рівень національної безпеки. Водночас фінансові кіберзлочини спрямовані на незаконне заволодіння коштами, дестабілізацію фінансової системи та підлив економічної стійкості держави, що теж може, врешті-решт, створювати серйозні загрози для національної безпеки нашої держави.

За таких умов держава зобов'язана забезпечити своєчасну й адекватну реакцію на новітні загрози, що передбачає формування комплексної та ефективної стратегії протидії інформаційним правопорушенням і деструктивним інформаційним впливам. Особливої ваги це питання набуває в умовах збройної агресії, коли інформаційний простір використовується як один із ключових інструментів гібридного впливу, спрямованого на підлив національної безпеки, дестабілізацію суспільства та ослаблення оборонного потенціалу держави.

Зауважимо, що у 2024 році в системі Міністерства оборони України було сформовано Центр реагування на кіберінциденти, діяльність якого організована у цілодобовому режимі [3]. Зазначений структурний підрозділ забезпечує безперервний моніторинг інформаційно-телекомунікаційних мереж у режимі реального часу, що дозволяє оперативно виявляти, локалізувати та нейтралізовувати потенційні кіберзагрози. Показовим є те, що протягом першого року функціонування Центром було попереджено близько п'яти тисяч суттєвих кіберінцидентів [3]. Такий результат свідчить про зростання інтенсивності кібератак на сектор безпеки й оборони, а також про ефективність запроваджених механізмів реагування, спрямованих на забезпечення стійкості оборонної інфраструктури в умовах триваючої збройної агресії.

Крім того, логічним і стратегічно вмотивованим продовженням національних зусиль у сфері інформаційної та кібербезпеки є інтеграція унікального українського досвіду, набутого в умовах повномасштабної збройної агресії, з експертними напрацюваннями міжнародних партнерів та стандартами НАТО у сфері стратегічних комунікацій. Наприклад, в межах реагування на кіберінциденти Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України налагодила системний обмін інформацією щодо кіберзагроз із відповідними структурами держав – членів Європейського Союзу та НАТО [2]. У 2026 році Центром стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки у взаємодії з NATO Strategic Communications Centre of Excellence (NATO StratCom COE) було презентовано аналітичний звіт, присвячений обґрунтуванню та документуванню причетності російської федерації до здійснення інформаційних операцій проти України. Зазначене дослідження стало прикладом поєднання національного практичного досвіду з міжнародною експертизою у сфері стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. Українська сторона забезпечила емпіричну базу дослідження, надавши конкретні кейси, матеріали оперативного реагування та напрацьовані механізми протидії інформаційним атакам в умовах повномасштабної війни. Водночас сторона НАТО застосувала системний і методологічно вивірений підхід до

збирання, верифікації, структурування та оцінки доказів відповідно до міжнародних стандартів доказування та аналітичної обробки інформації [3].

Така міждержавна координація сприяє підвищенню ефективності виявлення, аналізу та нейтралізації кіберзагроз, а також інтеграції України до європейського та євроатлантичного безпекового простору.

Крім того, як позитивний аспект у посиленні кіберстійкості держави варто відзначити представлений Держспецзв'язку спільно з Міністерством цифрової трансформації України, НКЦК при РНБО України та BRDO проєкт Національної стратегії кібергігієни, що можна визначити як візійний документ, який визначає, як Україна системно розвиватиме культуру безпечної поведінки в Інтернеті до 2030 року [4].

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 9 січня 2007 р. № 537-V. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>.

2. Вишневецький І. У 2025-му кількість зафіксованих кібератак зростає вдвічі порівняно з 2022-м роком – Держспецзв'язку. New.ua. 22 жовтня 2025 р. URL: <https://dev.ua/news/u-2025-rotsi-kilkist-zafiksovanykh-kiberatak-zroslo-vdvichi-porivniano-z-2022-m-rokom-derzhspetssviazku-1761068904>.

3. Україна вже чотири роки ефективно протидіє інструментам кібероперацій та скоординованого інформаційного впливу у реальних умовах війни, – Галина Михайлюк. Голос України. 19 лютого 2026 р. URL: <https://www.golos.com.ua/article/390281>.

4. Представили проєкт Національної стратегії кібергігієни. 12.11.2025. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/predstavili-proyekt-nacionalnoyi-strategiyi-kibergigiyeni>.

Світлана ПОЛЯКОВА

учений секретар Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз (м. Дніпро, Україна), кандидат філологічних наук, доцент

Володимир МИРОШНИЧЕНКО

аспірант Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

**ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ КРИЗЬ ПРИЗМУ
ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТЕКСТІВ**

В умовах цифровізації суспільства інформація стала не лише ресурсом розвитку, а й інструментом впливу, маніпуляції та дестабілізації. Сучасні конфлікти дедалі частіше розгортаються у символічному просторі – через слова, наративи, інтерпретації подій. Саме тому інформаційна безпека постає як ключовий складник національної безпеки, а лінгвістична експертиза текстів – як один із важливих інструментів її забезпечення.

Інформаційна безпека держави охоплює захист інформаційного простору від деструктивних впливів, пропаганди, мови ворожнечі, закликів до насильницької зміни конституційного ладу, посягань на територіальну цілісність. У таких випадках вирішального значення набуває встановлення змісту й комунікативної спрямованості тексту: чи містить він прямиї або приховані заклики до протиправних дій, чи формує негативні стереотипи щодо певних соціальних груп, чи має ознаки координації інформаційної атаки.

У цьому контексті починає функціонувати судова лінгвістика – міждисциплінарний напрям, який інтегрує досягнення мовознавства з практикою правозастосування. У межах судово-лінгвістичної експертизи здійснюється комплексний аналіз текстів різних типів: публічних виступів, медіаматеріалів, повідомлень у соціальних мережах, листування, аудіо- та відеозаписів. Експерт досліджує семантику, прагматику, контекстуальні зв'язки, дискурсивні стратегії, імпліцитні смисли [1]. Важливо не лише те, що сказано, а й як, кому і з якою метою.

Особливої актуальності лінгвістична експертиза набуває в умовах гібридних загроз, коли інформаційні операції маскуються під журналістику, блогерство або «альтернативну думку». Маніпулятивні тексти часто використовують евфемізми, алюзії, метафори, інтертекстуальні відсилання для обходу прямих юридичних заборон. Виявлення таких

прихованих смислів потребує високої фахової підготовки та чіткої методології. Таким чином, лінгвістична експертиза стає не лише доказовим засобом у кримінальному провадженні, а й аналітичним інструментом прогнозування інформаційних ризиків.

Водночас важливо зберігати баланс між захистом держави та дотриманням свободи слова. Судова експертиза не може підміняти собою правову оцінку або перетворюватися на засіб цензури [2]. Завдання лінгвістичної експертизи – надати науково обґрунтовані висновки щодо мовних характеристик тексту, залишаючи кваліфікацію діянню суду. Саме об'єктивність, неупередженість і методологічна прозорість є запорукою довіри до експертного висновку.

Крім реактивної функції (встановлення фактів у межах розслідування), лінгвістична експертиза може виконувати й превентивну роль. Моніторинг інформаційного простору, аналіз типових мовних маркерів пропаганди, дослідження динаміки ворожих наративів сприяють формуванню стійкості суспільства до маніпуляцій. Освітні програми з медіаграмотності, побудовані з урахуванням результатів таких досліджень, допомагають громадянам критично сприймати інформацію.

В умовах гібридних конфліктів інформаційний компонент часто передуює фізичній агресії або супроводжує її. Маніпулятивні тексти можуть формувати у громадян викривлене сприйняття реальності, підривати довіру до державних інституцій, провокувати соціальну напругу. Отже, захист інформаційного простору стає питанням не лише комунікаційної політики, а й державної стратегії безпеки.

Водночас важливо забезпечити баланс між протидією загрозам і дотриманням принципів свободи слова. Лінгвістична експертиза повинна ґрунтуватися на чітких наукових методиках і правових критеріях, аби уникнути суб'єктивізму чи надмірного втручання в сферу публічної комунікації. Саме професійність і неупередженість експерта є запорукою того, що інструменти захисту інформаційної безпеки не перетворяться на засіб обмеження демократичних свобод.

Таким чином, інформаційна безпека держави нерозривно пов'язана з аналізом мовних процесів у публічному просторі. Слово може бути інструментом консолідації, але може стати й засобом руйнування. Лінгвістична експертиза текстів дозволяє на науковому рівні ідентифікувати небезпечні комунікативні стратегії, відмежувати свободу вираження поглядів від протиправного впливу та зміцнити захист держави в умовах інформаційних викликів сучасності.

1. Бодунова О. М., Грицюк І. В. Особливості судової (кримінальної) термінології в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 12. 2022. С. 591-594.

2. Полякова С. В., Хамініч С. Ю. Судова експертиза у цифрову добу: виклики, інновації та роль штучного інтелекту. Цифрова ера розвитку судової експертизи: інноваційні технології та штучний інтелект : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 29 серпня 2025 р.) / відп. ред. А. І. Черемнова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. С.218-219.

Андрій САМОТУГА

старший науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

АНТИДЕЗІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЄС: ПЕРШІ САНКЦІЇ, ЄДНІСТЬ ЗАХІДНОГО СВІТУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

У публікаціях минулих років нами було порушено проблему дієвості санкційного механізму законодавства ЄС у сфері захисту прайвесі та протидії монополізму і зловживанням в інформаційному просторі та можливих наслідків санкцій у разі їх застосування, зокрема для відносин Євросоюзу зі США, які є найбільшим виробником та постачальником великих інформаційно-пошукових та інтернет-торгівельних платформ [1-2].

Варто нагадати, що зазначене законодавство у вигляді DSA/DMA (Регламент про цифрові ринки та Регламент про цифрові послуги) були прийняті ще 2022 р. і набули чинності

2024 р. Подібний часовий проміжок встановлено, аби держави-члени ЄС привели своє національне законодавство і правозастосовну практику до вимог цих та інших актів. Крім того, вже на початку 2025 р. до DSA був інтегрований посилений 2022 р. (прийнятий ще 2018 р.) Кодекс практик Європейського Союзу щодо дезінформації, який набув чинності згідно із законодавством ЄС 1 липня 2025 р. Кодекс тепер може бути застосований до компаній, які ЄС визначив як «дуже великі онлайн-платформи» (VLOP) та «дуже великі онлайн-пошукові системи» (VLOS), включаючи Google, Meta, TikTok та Microsoft. Станом на 1 липня 2025 р. ці платформи повинні були продемонструвати дотримання своїх зобов'язань згідно із законом щодо запобігання дезінформації та зробити свою діяльність аудиторською, а перші звіти про прозорість мали бути опубліковані на початку 2026 р. Загалом, Кодекс містить 44 зобов'язання та 128 конкретних заходів у таких, зокрема, сферах:

1) демонетизація: скорочення фінансових стимулів для розповсюджувачів дезінформації, зокрема через рекламу;

2) прозорість політичної реклами. Кодекс зобов'язує підписантів запровадити суворіші заходи прозорості, що дозволять користувачам легко розпізнавати політичну рекламу шляхом забезпечення ефективнішого маркування, а також зобов'язує розкривати спонсора, витрати на рекламу та період показу;

3) забезпечення цілісності послуг. Кодекс посилює заходи щодо зменшення маніпулятивної поведінки, що використовується для поширення дезінформації (наприклад, фейкові акаунти, посилення інформації за допомогою ботів, видавання себе за іншу особу, зловмисні deep fakes);

4) розширення можливостей користувачів, які будуть краще захищені від дезінформації завдяки вдосконаленим інструментам для розпізнавання, розуміння та позначення дезінформації, доступу до авторитетних джерел, а також завдяки ініціативам з медіаграмотності;

5) розширення можливостей дослідників. Кодекс передбачає, що онлайн-платформи надаватимуть кращу підтримку дослідженням дезінформації. Це означає забезпечення автоматизованого доступу до неперсоналізованих, анонімізованих, агрегованих або явно оприлюднених даних, а також роботу над створенням структури управління для спрощення доступу до даних, що потребують додаткової перевірки;

6) розширення можливостей спільноти перевірки фактів. Посилений Кодекс розширить охоплення фактчекінгу на всі держави-члени ЄС та всі його мови, а також забезпечить, щоб платформи більш послідовно використовували фактчекінг у своїх сервісах. Крім того, Кодекс спрямований на забезпечення справедливих фінансових внесків у роботу фактчекерів та кращого доступу фактчекерів до інформації, що полегшує їхню щоденну роботу;

7) посилена система моніторингу. Вона включає показники рівня обслуговування для вимірювання впровадження Кодексу по всьому ЄС та на рівні держав-членів. У січні 2023 р. підписанти надали Єврокомісії перші базові звіти про впровадження Кодексу. Згодом дуже великі онлайн-платформи, як визначено в DSA, знову звітували через шість місяців, тоді як інші підписанти звітують щорічно;

8) співпраця між підписантами під час виборів, коли загроза дезінформаційних кампаній є особливо високою [3].

Втім, невдовзі ЄС вже зіткнувся з першими фактами недотримання деякими країнами-членами відповідних угод щодо протидії дезінформації у кіберпросторі. У травні 2025 р. Єврокомісія подала до Суду ЄС позов проти Чехії, Іспанії, Кіпру, Польщі та Португалії (незважаючи на економічні досягнення в деяких з них, вони все ще залишаються фінансовими реципієнтами з боку інституцій ЄС) за неефективне виконання DSA. У заяві від 7 травня комісія розкритикувала ці п'ять країн за те, що вони не призначили або не надали повноважень національному координатору цифрових послуг (DSC) – агентам, відповідальним за нагляд, забезпечення дотримання та моніторинг DSA [4].

Порівняно конкретнішими за невиконання вимог є санкції DMA: штрафи до 10 % від загального річного світового обороту компанії або до 20 % у разі повторних порушень; періодичні штрафні платежі до 5 % від середньодобового обороту; у разі систематичних порушень зобов'язань DMA відповідальними особами до них можуть бути застосовані додаткові засоби правового захисту після проведення ринкового розслідування. За необхідності та як крайній захід можуть бути застосовані нефінансові засоби правового захисту, наприклад, продаж (частин) бізнесу [5].

У зв'язку з цим ЄС наважився на перші санкції і навіть екстериторіального

характеру. Під них потрапили саме американські (хоча європейських не існує) великі онлайн-платформи. У 2024 р. ЄС отримав більше доходів від штрафів проти найбільших американських технологічних компаній, ніж європейські технологічні компанії сплатили податків. Тільки Apple сплатила понад 1,8 млрд євро, тоді як Meta та LinkedIn разом повинні були сплатити аж 1,1 млрд. У 2025 р. Meta мала сплатити ще 200 млн, Platform X – 120 млн, Apple винна була ще 500 млн, а Google отримала рекордний штраф у майже 3 млрд євро [6].

Втім подібний сценарій тривав, допоки не змінилася на початку 2025 р. політична влада у США. На інавгурації вдруге новобраного президента Д. Трампа були присутні серед інших лідери саме Meta, Apple, Google, а також Amazon і Tesla. Очікувалося, що на заході буде присутній генеральний директор TikTok. Зі свого боку, колишній президент Дж. Байден попередив, що «в Америці формується олігархія надзвичайного багатства, влади та впливу, яка буквально загрожує всій нашій демократії», а також про «небезпечну концентрацію влади в руках кількох надбагатих людей» [7].

Далі вже пішли антиєвропейська риторика та конкретні заходи від американських перших осіб. США висунули намір запровадити 50-відсотковий тариф на товари, імпортовані з ЄС. Адміністрація Трампа натякнула на протистояння з Європою щодо регулювання діяльності великих технологічних компаній. Посадовці адміністрації заявили, що закони та правила ЄС обмежують свободу слова (хоча сам Трамп вже у березні 2025 р. припинив грантове фінансування всесвітніх мереж «Голос Америки» та «Радіо Свобода» [8]). У лютому 2025 р. на саміті зі штучного інтелекту у Парижі віце-президент США Дж. Ді Венс засудив модерацію контенту, назвавши це «авторитарною цензурою». Трамп заявив, що Вашингтон припинив переговори зі своїм північним сусідом, однією з причин чого стало те, що Оттава «оголосила про запровадження податку на цифрові послуги для наших американських технологічних компаній, що є прямим і відвертим нападом на нашу країну» [4]. Нарешті Держдеп США запровадив візові обмеження проти колишнього єврокомісара Т. Бретона та керівників організації, що займаються боротьбою з дезінформацією. У Вашингтоні їх вважають причетними до примушування американських соцмереж до цензури [9].

Як вбачається, подібне протистояння Старого та Нового Світу, по-перше, лише руйнує підвалини західної демократії, від чого матимуть зиск насамперед авторитарні режими. По-друге, внутрішня і зовнішня інформаційна політика України на тлі цього конфлікту має бути виваженою і послідовною в руслі саме євроінтеграційних вимог внаслідок кількох підстав. Адже ефективність інструментів тиску Америки залишається обмеженою. Військова залежність Європи від США виявилася фікцією. Україна вже рік обороняється без підтримки США, а сама лише Rheinmetall сьогодні виробляє в кілька разів більше боєприпасів, ніж усі США. Американська збройова промисловість втрачає ключових клієнтів на Близькому Сході на користь Європи, чие обладнання не менш якісне [6]. Зі свого боку, ЄС, визнаючи своє технологічне відставання (принаймні, у сфері програмного забезпечення), вживає заходів щодо надолуження втрачених позицій та мінімізації залежності від США (напр., щодо платіжних систем Visa та MasterCard), розширюючи та активно впроваджуючи різноманітні міжнародні грантові інноваційні проєкти, як-то «Горизонт Європа», до якого долучається і Україна.

У щорічному робочому документі Єврокомісії «Ukraine 2025 Report» від 04.11.2025 щодо стану виконання Україною євроінтеграційних заходів, зокрема за розділом 10 «Цифрова трансформація та медіа» переговорного кластеру 3 «Конкурентоспроможність та інклюзивне зростання» зазначено, що стосовно цифрових послуг уряд схвалив Стратегію цифрового розвитку інноваційної діяльності України до 2030 року, яка серед іншого детально описує секторальні стратегії цифровізації соціальної сфери, освіти та науки, державних фінансів та малих і середніх підприємств. Повне набрання чинності законодавством про захист прав споживачів затримується через воєнний стан. Україна зробила перші кроки щодо узгодження свого національного законодавства з Регламентом про платформи для бізнесу (P2B), Регламентом про цифрові послуги (DSA) та Регламентом про цифрові ринки (DMA) і наразі працює над визначенням компетентного органу. Україні слід продовжити підготовку проєктів законодавства щодо DSA, DMA та P2B у консультації з відповідними зацікавленими сторонами та слід продовжувати прагнення до узгодження з Європейською рамкою сумісності (EIF) та положеннями, що містяться в Законі про сумісну Європу, аби зробити свої державні послуги більш ефективними та доступними для бізнесу та громадян [10].

Альтернативного варіанту, окрім як виконання цих заходів для України в нинішніх умовах не існує, від чого залежить подальша фінансова і військово-технічна допомога їй з боку ЄС (який вперше у вигляді саме наднаціональних інституцій наважився на захист свого

інформаційного суверенітету), але за умови єдності всього Західного світу, для якого перемога України у війні проти росії буде також внеском у зміцнення його підвалин.

1. Коваленко-Марченкова Є. В., Самотуга А. В. Економіко-правові заходи ЄС у сфері інформаційної безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнар. наук. практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. Ч. II. С. 318-321.

2. Самотуга А. В. Інституційна протидія російським інформаційним кампаніям у ЄС і питання дієвості санкцій. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. I. С. 294-298.

3. The 2022 Code of Practice on Disinformation. *European Commission*. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>.

4. Evans O. EU's Big Tech Disinformation Law Comes Into Force (02.07.2025). *The Epoch Times*. URL: <https://www.theepochtimes.com/world/eus-big-tech-disinformation-law-comes-into-force-5881362>.

5. About the Digital Markets Act. *European Commission*. URL: https://digital-markets-act.ec.europa.eu/about-dma_en.

6. EU Fines for Tech Giants – Their Role in EU/USA Competition (16.12.2025). URL: <https://www.xtb.com/int/market-analysis/news-and-research/eu-fines-for-tech-giants-their-role-in-eu-usa-competition>.

7. Helmore E. Trump inauguration: Zuckerberg, Bezos and Musk seated in front of cabinet picks (20.01.2025). *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2025/jan/20/trump-inauguration-tech-executives>.

8. Трамп припинив фінансування «Голосу Америки» та «Радіо Свобода»: що відомо (17.03.2025). URL: https://internetua.com/tramp-pripiniv-finansuvannya-golosu-ameriki-ta-radio-svoboda-sxo-vidomo?utm_source=ukrnet_news.

9. Собенко Н. США оголосили візові санкції проти ексєврокомісара і борців з дезінформацією (24.12.2025). *Суспільне новини*. URL: <https://suspilne.media/1196984-ssa-ogolosili-vizovi-sankcii-proti-eksevrokomisara-i-borciv-z-dezinformacieu/>.

10. Ukraine Report 2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2025_en.

Юлія СИНІЦІНА

доцент кафедри інформаційних технологій Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат технічних наук, доцент

ПАТЕРНИ ТА МЕХАНІЗМИ ВИЯВЛЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У контексті сучасної геополітичної нестабільності інформаційний простір перетворився на повноцінний театр бойових дій, де дезінформація є стратегічною зброєю. Актуальність дослідження зумовлена безпрецедентним зростанням інтенсивності інформаційних операцій: за даними Європейської служби зовнішніх справ (EEAS), лише за останні роки кількість зафіксованих випадків іноземного інформаційного маніпулювання та втручання зросла на понад 250 % [5]. Для України ця проблема має екзистенційне значення. Статистика свідчить, що до 75 % українських користувачів соціальних мереж щодня стикаються з дезінформаційними наративами, при цьому лише 11 % здатні впевнено відрізнити фейк від факту за результатами тестування рівня медіаграмотності [4]. Поширення технологій штучного інтелекту додає нових загроз: за оцінками аналітиків, обсяг синтетичного контенту (Deepfakes) у мережі подвоюється кожні 6–12 місяців, що створює ризики для стабільності державних інституцій та національної безпеки в цілому [2]. Отож виявлення стійких патернів (повторюваних структур) дезінформації стає критичним завданням для системи національної безпеки. Традиційні методи перевірки фактів не встигають за темпами генерації контенту, що обумовлює необхідність розробки автоматизованих та когнітивних механізмів ідентифікації маніпуляцій на ранніх етапах їх розповсюдження [1].

В умовах сучасної гібридної війни інформаційна безпека є фундаментом національної стійкості. Стратегічні орієнтири державної політики визначають

дезінформацію не як випадкову помилку, а як спланований інструмент підризу довіри до державних інституцій [5]. Це потребує чіткого дотримання положень Стратегії інформаційної безпеки України [1].

Психо-лінгвістичні патерни маніпуляцій – це специфічні моделі використання мови, що базуються на психологічних особливостях сприйняття інформації та спрямовані на прихований вплив на свідомість людини. У контексті інформаційної безпеки ці патерни є «когнітивними ключами», які відкривають доступ до емоційної сфери об'єкта, обходячи його раціональний захист (критичне мислення). Основним маркером дезінформації є зміщення акценту з раціональної аргументації на емоційну реакцію. Г. Почепцов зазначає, що сучасні психологічні війни базуються на створенні смислових галюцинацій, які підміняють реальність [3]. Класифікація ключових психо-лінгвістичні патернів наведена у табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація ключових психо-лінгвістичні патернів

Назва патерну	Зміст	Механізм	Психологічний ефект
Семантичне радикалізування (Емоційне маркування)	Маніпулятор замінює нейтральні назви об'єктів на слова з інтенсивним емоційним забарвленням	Замість «зміна законодавства» – «капітуляція», замість «економічні труднощі» – «зубожіння»	Викликає миттєвий гнів або страх, що унеможливує логічний аналіз цифр чи фактів
Використання пресупозицій (Нав'язане припущення)	Це мовна конструкція, де твердження, яке потрібно довести, подається як уже dokonаний факт, що не потребує обговорення. Приклад: «Коли ви нарешті зрозумієте, що реформи провалилися?»	Питання стосується часу («коли»), але в нього вже вмонтовано тезу («реформи провалилися»)	Мозок підсвідомо фокусується на відповіді про час, автоматично приймаючи хибне твердження
Створення штучної дихотомії (Хибна дилема)	Мовне звуження вибору до двох протилежних варіантів, де один – завідомо негативний. Приклад: «Або ви підтримуєте цей законопроект, або ви ворог народу»	Ігнорування проміжних варіантів або конструктивної критики	Це активує базовий інстинкт «бий або біжи» та поділ світу на «своїх» і «чужих» [3]
Номіналізація (Анонімна дія)	Використання іменників замість дієслів для приховування відповідального за дію	Замість «Уряд підвищив ціни» кажуть «Відбулося підвищення цін»	Створюється враження, що подія сталася сама собою, як стихійне лихо, що знімає відповідальність з конкретних суб'єктів
Квантори спільності (Генералізація)	Використання слів-узагальнювачів: «усі», «нікто», «завжди», «ніколи». Приклад: «Всі мешканці міста обурені...» або «Ніхто не вірить цій владі»	Створюється ілюзія масової підтримки або тотального заперечення	Тисне на соціальний інстинкт приналежності до більшості

Значення виявлення патернів дозволяє аналітикам для національної безпеки: ідентифікувати джерело (різні пропагандистські школи мають свої улюблені лінгвістичні конструкції); прогнозувати ескаляцію (збільшення кількості радикальних епітетів часто передують реальним агресивним діям); формувати контрзаходи (розуміння того, на яку емоцію б'є маніпулятор, дозволяє розробити стратегію деміфологізації та раціоналізації дискурсу) [2].

Виявлення дезінформації – це не просто пошук «брехні», а розпізнавання специфічних механізмів маніпуляції. Пропагандисти та творці фейків часто використовують повторювані структури, які можна згрупувати у кілька ключових патернів:

Емоційне нагнітання. Дезінформація майже завжди звертається до почуттів, а не до логіки. Якщо текст викликає у вас лють, паніку або почуття провини – це «червоний прапорець». Патерн: використання капслоку, великої кількості знаків оклику та епітетів («жахливий», «неймовірний», «шокуючий»). Мета: вимкнути критичне мислення через сильний емоційний відгук.

Відсутність або підробка джерела. Фейки часто посиляються на анонімні або вигадані авторитети, щоб створити ілюзію достовірності. Патерн: «Вчені довели...», «Моя знайома з міністерства розповіла...», «Всі про це мовчать, але...». Мета: приховати відсутність реальної перевірки фактів.

Напівправа та викривлення контексту. Найнебезпечніший вид дезінформації, де реальний факт змішується з вигадкою. Патерн: використання старого фото/відео для ілюстрації поточної події або цитування фрази, вирваної з контексту, що повністю змінює її зміст. Мета: змусити людину повірити в брехню, оскільки частина повідомлення є правдивою.

Створення штучної дихотомії (чорно-біле мислення). Пропаганда уникає складності та нюансів. Патерн: спроба розділити світ на «ми» та «вони», де одна сторона – абсолютне добро, а інша – абсолютне зло. Відсутність альтернативних поглядів. Мета: спростити реальність до зрозумілого, але хибного конфлікту.

Патерни «Змови» та «Рятування». Часто дезінформація пропонує таємні знання, які нібито доступні лише «обраним». Патерн: наратив про те, що еліти приховують істину, а це повідомлення – це спосіб «відкрити очі». Мета: сформувати лояльну групу людей, які відчують себе розумнішими за інших («я знаю те, чого не знають маси»).

Оскільки дезінформація найчастіше маскується під повсякденний контент, пропонуємо розібрати три найпоширеніші типи маніпуляцій у соцмережах на конкретних прикладах (табл. 2).

Таблиця 2

Типи маніпуляцій у соцмережах

Назва методу	Зміст	Приклад	Механізм	Маркер фейку
Метод «Сенсаційного клікбейту» (у Telegram та Facebook)	Це класика для швидкого поширення паніки або збору переглядів	«ТЕРМІНОВО! Опубліковано графіки відключень на завтра для всіх областей! Дивіться за посиланням у закритому каналі, поки не видалили!»	Використовується дефіцит часу та страх. Посилання зазвичай веде не на графік, а на черговий анонімний канал, де потрібно підписатися	Вимога підписки для отримання суспільно важливої інформації. Офіційні органи
Маніпуляція «Свідок подій» (у TikTok та X)	Ставка на емоційну довіру до «простої людини»	Відео, де людина в машині схвильовано розповідає: «Я щойно бачив, як на околиці міста розвантажували якісь дивні ящики з маркуванням X, влада нас не попереджає, бережіть дітей!»	Відсутність доказів компенсується емоціями (тремтячий голос, «жива» зйомка). Це створює ілюзію причетності до таємниці	Відсутність прив'язки до локації, дати та конкретних фактів. Тільки емоції та заклики до репосту
Технологія «Гнилого оселедця» (дискредитація)	Використовується для того, щоб очорнити людину або організацію через абсурдні звинувачення	«Чи правда, що новий міністр у 90-х мав зв'язки з криміналом? Питання залишається відкритим...»	Навіть якщо це повна брехня, саме обговорення теми залишає «запах». Люди можуть не повірити в сам факт, але запам'ятають, що з цією людиною «щось не так»	Питальна форма замість стверджувальної та відсутність жодного документального підтвердження

Розвиток генеративного ШІ вимагає впровадження нових методів детекції в мережевому просторі [2]. Візуальні артефакти: несинхронність мовлення, аномалії в кліпанні

очей та розмитість контурів обличчя залишаються основними маркерами підробки. Синтез голосу: механічна інтонація та відсутність природних дихальних пауз дозволяють ідентифікувати аудіо-фейки на ранніх етапах [4; 6]. Ефективне виявлення дезінформації базується на інструментах розвідки відкритих даних. Важливим елементом медіаграмотності є вміння розрізняти маніпулятивний контекст через ретроспективний аналіз зображень та перевірку метаданих файлів [4; 6]. Сучасні мережеві війни вимагають від громадян та фахівців з безпеки навичок швидкої верифікації контенту в режимі реального часу [2]. Розпізнавання патернів дезінформації має стати частиною загальнонаціональної системи безпеки. Системний підхід, що поєднує психологічний аналіз контенту та технологічну перевірку, є єдиним дієвим механізмом захисту національного інформаційного простору [5].

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28 груд. 2021 р. № 685/2021. *Офіційний вісник України*. 2022. № 4. С. 13. Ст. 165.
2. Курбан О. Г. Сучасні інформаційні війни в мережевому просторі: монографія. Київ: Вид-во НН ДЖ КНУ ім. Тараса Шевченка, 2022. 264 с.
3. Почепцов Г. Г. Психологічні війни. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 446 с.
4. Довженко О., Кулаков А. Як розпізнати фейк: посіб. з медіаграмотності. *Детектор медіа*. 2021. URL : <https://ms.detector.media/how-to/post/27123/2021-04-19-yak-rozpiznaty-feyk-posibnyk-iz-mediagramotnosti> (дата звернення: 10.02.2026).
5. Здіорук С. І. Гібридні загрози Україні та державна політика протидії: стратегічні орієнтири: аналіт. доп. / за ред. С. І. Здіорука. Київ: НІСД, 2020. 100 с.
6. Синиціна Ю. П. Інтеграція штучного інтелекту в системи інформаційної безпеки: перспективи та виклики для державних і комерційних установ. *Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів сектору безпеки і оборони України*: матеріали науково-практ. конф. (м. Львів, 20 грудня 2024 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2025. С. 111–113.

Вадим ЧАЛИК

доцент кафедри
адміністративно-правових
дисциплін та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

**ІНФОРМАЦІЙНА ГІГІЄНА ТА МЕДІАГРАМОТНІСТЬ
НАСЕЛЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ**

У сучасних умовах суспільного життя, збільшенні ролі цифровізації та істотній зміні підходів до комунікаційної діяльності населення, зростає актуальність наукового обговорення питань, пов'язаних із інформаційною гігієною та забезпечення медіаграмотності населення як обов'язкового елементу національної стійкості держави.

Повномасштабне вторгнення 2022 року рф до України, використання значної кількості засобів дезінформації та пропаганди зумовлюють необхідність належного вдосконалення медіаграмотності населення України, а також створення ефективних та безпечних каналів комунікації.

Дослідженням ролі комунікації та її впливу на інформаційну свідомість громадян опікувалася велика кількість науковців та освітян, зокрема такі: Г. Г. Тараненко, Н. О. Шуляк, Н. О. Гаврилюк, Н. А. Липовська, С. О. Шевченко, І. Л. Демидюк, Н. П. Карпчук, С. А. Соколов та інші, що підтверджує актуальність обраної теми наукового дослідження.

В умовах російсько-української війни інформаційна гігієна набула особливого значення та зазнала трансформацій. Стрімкий розвиток технологій і методів ведення інформаційної війни зумовив необхідність адаптації стратегій захисту від дезінформації та маніпуляцій [1].

На нашу думку, повномасштабна інформаційна кампанія рф змусила левову частку українців значним чином змінити ставлення до споживання інформації та новин зокрема. В умовах сьогодення, навички фактчекінгу та здатність здійснювати швидку перевірку

інформації стали необхідним інструментом виживання в умовах несприятливих інформаційних коливань.

Національна стійкість країни безпосередньо залежить від здатності кожної окремої особистості здійснювати ідентифікацію маніпулятивних впливів, що робить інформаційну гігієну та медіаграмотність стратегічними пріоритетами національної безпеки. В умовах воєнного стану, саме інформаційне середовище виступає об'єктом ураження, де свідомість громадян, їх здатність до раціонального аналізу наданої інформації відіграє провідну роль в процесі супротиву.

В контексті цього варто зазначити, що медіаграмотність слід розглядати як комплексне вміння критично сприймати інформацію, здійснювати аналіз джерел, розрізнення фактів від суджень та розуміння прихованих мотивів творців певного контенту.

Важливо зазначити, що усвідомлення та сприйняття наявних проблем і напрямів формування навичок інформаційної гігієни й медіаграмотності громадян України дозволяє більш ефективно окреслити пріоритетні шляхи їх вирішення. Наприклад:

1) використання потенціалу дисциплін безпекового профілю в закладах загальної середньої, фахової передвищої та вищої освіти з метою навчання здобувачів освіти методам протидії дезінформації;

2) перевірка певних подій та інформації на достовірність засобами мережі Інтернет, перевірка першоджерел, критичне переосмислення тощо;

3) застосування технологій моніторингу інформаційного простору;

4) дотримання навичок цифрової гігієни.

До того ж, протидія інформаційно-психологічним операціям має здійснюватися комплексно. Серед технологічних методів варто виокремити фільтрацію контенту, блокування шкідливих ресурсів та захист інформаційних систем від зламу. Водночас створення альтернативних інформаційних кампаній є ефективним засобом боротьби з дезінформацією [2]. Зазначене ставить певні завдання у сфері технічних розробок, протидії дезінформації, законодавчого регулювання і вимагає, щоб будь-які заходи реагування вибудовувалися навколо прав людини. Норми, щодо ефективного створення системи заходів, в основі яких лежали б права людини, все ще перебувають на стадії опрацювання [3].

Таким чином, забезпечення належної інформаційної гігієни виступає не просто інструментом особистого захисту, а критичним елементом обороноздатності держави, що дозволяє зберігати єдність соціуму та забезпечувати сталий розвиток навіть у періоди найвищої турбулентності. Належний рівень медіакультури населення є запорукою того, що інформаційна зброя ворога не досягне своєї мети, а демократичні цінності та державність будуть надійно захищені на рівні суспільної свідомості.

1. Melnykova-Kurhanova O., Kozharina V. Transformation of information hygiene tools In the context of the Russian-Ukrainian war. *Obraz*. 2024. Т. 46, № 3. С. 21–31. URL : [https://doi.org/10.21272/obraz.2024.3\(46\)-21-31](https://doi.org/10.21272/obraz.2024.3(46)-21-31) (дата звернення: 26.01.2026).

2. Жук С., Степанов С., Кравчук А. Методи виявлення та протидії інформаційно-психологічним операціям під час ведення бойових дій. *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки*: Зб. тез Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ - Львів - Харків, 21 лют. 2025 р. С. 198–199.

3. Diakovskiy O., Habrelian A. Basic principles and principles of countering disinformation. *Юридичний вісник*. 2024. № 4. С. 30–36. URL : <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2024.4> (дата звернення: 26.01.2026).

Олена ШАБЛИСТА

старший викладач кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права права

**НОВЕЛИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІНФОРМАЦІЇ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

Російсько-українська війна актуалізувала доцільність посилення правового забезпечення охорони усіх сфер суспільного буття, особливо тих, що є складовою національної безпеки. Національна поліція України є основним органом правозастосування в країні, а тому будь-які посягання на її діяльність, враховуючи правовий режим воєнного стану, вимагають свого належного реагування. Так, ч. 1 ст. 17 Конституції України проголосила, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу. Враховуючи той факт, що поліцейські є складовою частиною сил безпеки та оборони, значна частина їх діяльності носить непублічний характер, що також викликало спроби держави-агресора отримати відомості, що становлять державну та службову таємницю Національної поліції України та інших правоохоронних органів.

З огляду на зазначені вище конституційні положення державне забезпечення державної та службової таємниці Національної поліції України є важливою складовою частиною національної безпеки України. Так, КК України у ст. 328 та ст. 329 передбачає відповідальність за розголошення державної таємниці та втрату документів, що її містять, а ст. 330 КК України – за передачу або збирання відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності у сфері оборони країни. За останні три роки за розголошення державної таємниці засуджено 8 осіб, 0 осіб за втрату документів, що її містять та 1 особу за ч. 1 ст. 330 КК України. Це у свою чергу жодним чином не свідчить про відсутність посягань на державну та службову таємницю поліції, а швидше про латентний характер такої злочинності.

Одним із основних нормативно-правових актів, який безпосередньо стосується питань, пов'язаних із кримінальною відповідальністю за розголошення державної та службової таємниці, є Закон України «Про державну таємницю» від 12 січня 1994 року № 3855-XII.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» від 12 січня 1994 року № 3855-XII державна таємниця (секретна інформація) – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою. Тоді як віднесення інформації до державної таємниці – процедура прийняття (державним експертом з питань таємниць) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установленням ступеня їх секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, та з опублікуванням цього Зводу, змін до нього [1].

Зазначений вище Звід затверджений наказом Служби безпеки України «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» від 23 грудня 2020 року № 383.

Цей Звід визначає відомості, що згідно із рішеннями державних експертів з питань таємниць становлять державну таємницю у визначених законодавством сферах [2].

Відповідно до тексту Зводу, який затверджений наказом Служби безпеки України «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» від 23 грудня 2020 року № 383, в контексті державного забезпечення державної та службової таємниці Національної поліції України наведено, в тому числі, наступні види інформації:

- відомості за окремими показниками про зміст, організацію, результати здійснення комплексу або окремого оперативно-розшукового, контррозвідального чи розвідувального заходу, розголошення яких створює загрозу національним інтересам і безпеці (при засекречуванні ступінь секретності встановлюється і змінюється в залежності від обсягу і важливості відповідних відомостей за рішенням посадової особи, уповноваженої на встановлення грифа секретності щодо: комплексу або окремого оперативно-розшукового заходу, що здійснюється для пошуку і фіксації фактичних даних про вчинення особливо тяжких або тяжких злочинів; контррозвідального чи розвідувального заходу, щодо: комплексу або окремого оперативно-розшукового заходу, що здійснюється для пошуку і фіксації фактичних даних про вчинення інших злочинів);

- відомості, що надають змогу ідентифікувати конкретний об'єкт, стосовно якого здійснюється або планується здійснювати оперативно-розшуковий, контррозвідальний чи розвідувальний захід, розголошення яких створює загрозу національним інтересам і безпеці щодо об'єктів: оперативно-розшукового заходу, що здійснюється для пошуку і фіксації фактичних даних про вчинення інших злочинів; оперативно-розшукового заходу, що здійснюється для пошуку і фіксації фактичних даних про вчинення особливо тяжких або тяжких чи інших злочинів у органі, установі виконання покарань, слідчому ізоляторі ДКВС;

- відомості за окремими показниками про наукові відкриття, зовнішній вигляд, винаходи, зміст, результати науково-дослідних (дослідно-конструкторських) робіт, тактико-технічні характеристики, організацію, технологію розробки (виробництва), модернізацію спеціальних технічних засобів (зброї), що розкривають організацію, методику, тактику їх негласного застосування під час вирішення завдань оперативно-розшукової, контррозвідальної чи розвідувальної діяльності, володіння якими дає змогу зацікавленій стороні впливати на їх результати, що створює загрозу національним інтересам і безпеці. При засекречуванні ступінь секретності встановлюється і змінюється за рішенням держексперта щодо окремого спеціального технічного засобу (зброї), в основі розроблення та виготовлення яких використані новітні досягнення науки і техніки, оригінальні конструкторсько-технологічні рішення, щодо іншого окремого спеціального технічного засобу (зброї);

- відомості за окремими показниками про розроблення, впровадження, використання інформаційних систем, призначених для забезпечення оперативно-розшукової, контррозвідальної чи розвідувальної діяльності, розголошення яких створює загрозу національним інтересам і безпеці. При засекречуванні ступінь секретності встановлюється і змінюється за рішенням держексперта, замовниками яких є: МВС; НПУ; СБ; ДФС; УДО;

- відомості про організацію охорони за посиленням варіантом або за надзвичайних подій дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав на території України;

- відомості про зміст матеріалів дізнання (досудового слідства), якщо розголошення відомостей про це може завдати шкоди національним інтересам і безпеці. Рішення про необхідність засекречування та розсекречування (але не пізніше вступу в силу вироку суду) інформації приймає держексперт;

- відомості про зміст матеріалів дізнання (досудового слідства) з питань, які містять інформацію, віднесену до державної таємниці. Рішення про необхідність засекречування (відповідно до ступеня секретності відповідних матеріалів) або розсекречування інформації приймає керівник органу дізнання (досудового слідства) самостійно або за поданням зацікавленої сторони (у разі представлення інформації про наявність у матеріалах дізнання (досудового слідства) державної таємниці, але на термін, що не перевищує максимального терміну засекречування відповідних матеріалів);

- відомості про факт або методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії;

- відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться чи планується проведення негласної слідчої (розшукової) дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам і безпеці [100].

Як можемо побачити зі змісту Зводу, затвердженого наказом Служби безпеки України «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» від 23 грудня 2020 року № 383, затверджений перелік відомостей, які становлять державну та службову таємницю Національної поліції України, цілком обумовлено має значення в контексті забезпечення національної безпеки України.

25 листопада 2025 року до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю [3], внесено зміни, що певним чином ускладнюють навіть наукові дослідження. Так, до відомостей про морально-психологічний стан особового складу військових формувань або

ефективність морально-психологічного забезпечення підготовки чи застосування військ (сил) або ефективність психологічної підтримки персоналу ЗС, які дають змогу встановити їх боєздатність у цілому, можна віднести дані Офісу Генерального прокурора щодо кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XIX КК України. На сайті Офісу Генерального прокурора у єдиному звіті про кримінальні правопорушення за січень 2026 року відсутні звичні для науковців дані про ухилення від призову за мобілізацією, самовільне залишення військової частини або місця служби тощо. Разом із тим ці дані ми можемо отримати із виступів різних державних та громадських діячів, що свідчить про незнання ними того факту, що з кінця 2025 року дані про кількість СЗЧ є інформацією з обмеженим доступом, розголошення якої може вплинути на ефективність психологічної підтримки персоналу військовослужбовців.

Отже, новели нормативно-правового забезпечення інформації з обмеженим доступом в умовах четвертого року війни свідчать про намагання держави обмежити «звичні» дані про статистичні показники діяльності правоохоронних органів та суду за окремими статтями кримінального закону. Про їх доцільність варто вести мову уже після нашої перемоги.

1. Про державну таємницю: Закон від 21.01.1994 № 3855. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення – 22.02.2026).

2. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ від 23.12.2020 № 383. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#n13> (дата звернення – 22.02.2026).

3. Про затвердження Змін до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1810-25#n2> (дата звернення – 22.02.2026).

4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень 2026 року. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення – 22.02.2026).

Едуард КОПИЛОВ

старший викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ДЕРЖАВНІ ЕКСПЕРТИ З ПИТАНЬ ТАЄМНИЦЬ: ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ЗАХИСТ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ

Інститут державних експертів з питань таємниць відіграє ключову роль у системі захисту інформації з обмеженим доступом, що становить державну таємницю. Відповідно до положень Закону України «Про державну таємницю» [4], державний експерт є спеціально уповноваженою посадовою особою, на яку покладено функції щодо віднесення інформації до державної таємниці, визначення ступеня її секретності, зміни режиму секретності та розсекречування. Його діяльність спрямована на забезпечення балансу між потребами державної безпеки та вимогами прозорості, інформаційної відкритості й раціонального використання інтелектуальних ресурсів держави.

Правовий статус державного експерта характеризується високим рівнем відповідальності та незалежністю у прийнятті рішень. Втручання посадових осіб, яким він підпорядкований за службовою ієрархією, прямо заборонене законом, що гарантує об'єктивність і професійну неупередженість експертних рішень. Водночас процедура призначення державних експертів є складною й забезпечує інституційну збалансованість: у державних органах та організаціях їх призначає Президент України за поданням Служби безпеки України, що, у свою чергу, базується на пропозиціях керівників відповідних установ. Це гарантує, що експертом призначається особа з достатнім професійним рівнем та високим ступенем довіри [1, с. 80].

Функціональні повноваження державного експерта охоплюють широке коло питань, що стосуються інформаційної безпеки держави. Він визначає підстави для засекречування інформації у ключових сферах – оборони, науки і техніки, економіки, зовнішніх зносин та

державної безпеки – та ступінь секретності цієї інформації. Особливе місце у його діяльності посідає аналіз доцільності засекречування відомостей щодо винаходів, у тому числі тих, що мають подвійне призначення. Державний експерт також визначає органи, які мають повноваження вирішувати питання щодо кола суб'єктів, яким надається доступ до таємної інформації.

Окремий блок повноважень стосується оцінки ризиків: державний експерт готує висновки щодо можливої шкоди національній безпеці у разі розголошення або втрати секретної інформації. Такі висновки є ключовими для притягнення до відповідальності винних осіб та визначення заходів реагування у сфері охорони державної таємниці. Крім того, експерт має повноваження встановлювати строки засекречування, продовжувати їх та визначати конкретну дату розсекречування інформації, що забезпечує системність і передбачуваність режиму секретності [2, с. 45].

До важливих завдань державного експерта належить контроль за практикою застосування грифів секретності та відповідністю змісту секретних документів Зводу відомостей, що становлять державну таємницю. Експерт також затверджує висновки щодо рівня обізнаності громадян, яким надано допуск до державної таємниці, тим самим забезпечуючи дотримання принципу персоніфікованої відповідальності. Він розглядає пропозиції органів влади, підприємств та громадян щодо необхідності засекречення або розсекречення певної інформації, що забезпечує демократичний механізм зворотного зв'язку у сфері інформаційної безпеки.

Обов'язки державного експерта мають міждержавний вимір: у разі роботи з інформацією, що охоплена міжнародними договорами про взаємне забезпечення збереження міждержавних таємниць, рішення про скасування секретності має погоджуватися з відповідними посадовими особами інших держав. Крім того, експерт зобов'язаний оперативно інформувати Службу безпеки України про свої рішення та розглядати її пропозиції у місячний строк, забезпечуючи належний рівень координації між суб'єктами системи охорони державної таємниці [3, с. 66]. Права державного експерта спрямовані на забезпечення його контролюючих та регулятивних функцій. Він може безперешкодно перевіряти дотримання режиму секретності в органах влади й на підприємствах, давати обов'язкові приписи, створювати експертні комісії, скасовувати безпідставні рішення про надання грифів секретності, а також ініціювати дисциплінарну або іншу відповідальність посадових осіб, які порушують законодавство. Такі широкі повноваження формують цілісну систему превенції порушень та забезпечують високий рівень інформаційної безпеки держави.

Важливою гарантією належного виконання повноважень є встановлення державним експертам та залученим фахівцям додаткових виплат, що компенсують підвищену відповідальність і ризики їхньої професійної діяльності. Водночас експерт несе персональну відповідальність за законність, обґрунтованість і своєчасність своїх рішень, а також за умисне неприйняття рішень, що можуть бути необхідними для захисту національної безпеки. Такий рівень відповідальності підкреслює стратегічне значення цього інституту.

Отже, державний експерт з питань таємниць є центральною фігурою механізму охорони державної таємниці в Україні. Його функції спрямовані на забезпечення національної безпеки шляхом правового регулювання доступу до інформації, що має особливе значення для держави. Чіткість нормативного регулювання, поєднання незалежності, широких повноважень та персональної відповідальності формують дієву модель державного контролю у сфері секретної інформації.

1. Головка М. Б. До питання експертизи державних таємниць у кримінальному провадженні. To the question of the state secrets' forensic examination in criminal proceedings. 2020. С. 80-93.

2. Дрейс Ю. Підсилення практичної ролі та відповідальності експертних комісій при державних експертах з питань таємниць. ITSec: X міжнар. наук.-техн. конф., Київ. 2020. С. 45-53.

3. Жалко В. Експертні комісії з питань таємниць. Розглянуто на засіданні кафедри інформаційної діяльності та туризму (Протокол № 4 від 24.11. 2021) Рекомендовано до друку Вченою радою Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна» (Протокол № 3 від 25. 11. 2021). С. 66.

4. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 16. С. 93.

Андрій ПОРОХНЯВИЙ

викладач кафедри спеціальної фізичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

З огляду на проблематику «Інформаційна безпека як елемент національної безпеки», треба наголосити, що в умовах глобалізаційних процесів і стрімкого технологічного розвитку інформація набуває статусу одного з ключових стратегічних ресурсів, який безпосередньо впливає на рівень безпеки держави. Інформаційна безпека охоплює систему заходів, спрямованих на захист інформаційної інфраструктури держави від широкого спектра загроз, зокрема кіберзагроз, інформаційних маніпуляцій та інформаційно-психологічних війн. Значущість цього складника національної безпеки істотно зростає у зв'язку з розширенням сфери застосування інформаційних технологій та підвищенням залежності суспільства від інформаційних систем у всіх сферах його функціонування.

Відповідно до наукових досліджень Степаненка В. І., інформаційна безпека характеризується не лише технічним, а й правовим, економічним та соціальним вимірами. У структурі національної безпеки, яка охоплює політичну, економічну, військову та соціальну складові, інформаційна безпека посідає особливе місце з огляду на трансформацію сучасних загроз. Захист інформаційних ресурсів держави та громадян від внутрішніх і зовнішніх загроз є однією з пріоритетних складових забезпечення національної безпеки, що зумовлює необхідність комплексного підходу та формування належної нормативно-правової бази [1, с. 18].

У науковому доробку Павлович О. М. обґрунтовується положення, згідно з яким результативність системи інформаційної безпеки безпосередньо зумовлена рівнем інформаційної компетентності як органів державної влади, так і суспільства загалом. В умовах кризових ситуацій та виникнення загроз пріоритетного значення набуває здатність до оперативного реагування з метою локалізації та зменшення негативних наслідків. Інформаційні війни, що можуть ініціюватися як зовнішніми, так і внутрішніми суб'єктами, актуалізують для держави необхідність не лише захисту інформаційних ресурсів, а й забезпечення достовірності, об'єктивності та точності інформації, яка функціонує у публічному просторі. Водночас вагомою складовою системи інформаційної безпеки є діяльність законодавчої та виконавчої гілок влади, спрямована на формування ефективного правового поля, що передбачає координацію та партнерську взаємодію між державним і приватним секторами [2, с. 56].

За твердженням Мельниченко І. А., стратегічна безпека держави визначається її спроможністю гарантувати стабільне функціонування та збереження суверенітету в умовах глобальних інформаційних викликів. Ключовим елементом у цьому контексті є захист критичної інформаційної інфраструктури. За відсутності належного рівня безпеки інформаційних систем, зокрема у сферах телекомунікацій, фінансового сектору та державного управління, неможливо забезпечити стійкість держави до зовнішніх загроз. Поряд із цим суттєве значення має рівень інформаційної та кіберграмотності населення, оскільки поінформованість громадян щодо базових засад кібербезпеки сприяє зниженню загальних ризиків для національної безпеки [3, с. 44].

Коваленко С. В. у своїх наукових положеннях зосереджує увагу на правових засадах забезпечення інформаційної безпеки України, підкреслюючи актуальність і необхідність удосконалення чинної нормативно-правової бази. Науковець обґрунтовує доцільність формування дієвих механізмів протидії кіберзлочинності, посилення захисту інформаційних систем від кібератак, а також забезпечення належного контролю за процесами обробки й зберігання інформації в діяльності органів державної влади. Окремо наголошується, що в умовах зростання сучасних інформаційних загроз функціональне призначення правоохоронних органів має виходити за межі суто реагування на правопорушення та охоплювати системну профілактичну діяльність, розроблення стратегій і планів захисту національних інтересів в інформаційному просторі [4, с. 15].

У науковому доробку Литвиненко Р. І. обґрунтовується теза про те, що забезпечення

національної безпеки в умовах інформаційних війн вимагає системного розвитку механізмів координації між державними інституціями та міжнародними організаціями, діяльність яких спрямована на захист інформаційних прав і свобод громадян. За умов глобалізації інформаційні війни набувають транснаціонального характеру та здатні спричиняти масштабні глобальні наслідки, що актуалізує необхідність формування й упровадження міжнародних стандартів інформаційної безпеки. Такі стандарти, на думку автора, мають забезпечувати ефективну протидію сучасним загрозам на глобальному рівні та водночас ґрунтуватися на принципах захисту державного суверенітету й недоторканності національних інформаційних систем, що є ключовою умовою збереження стабільності та сталого розвитку держави [5, с. 98].

Інформаційна безпека як структурний компонент національної безпеки виступає ключовим чинником, що визначає спроможність держави ефективно реагувати на сучасні загрози та трансформаційні виклики. Вона охоплює не лише захист критично важливих інформаційних систем і ресурсів, а й удосконалення нормативно-правового регулювання, протидію кіберзлочинності та системне формування інформаційної грамотності населення. У контексті зростання ризиків в інформаційному просторі забезпечення інформаційної безпеки набуває статусу стратегічного пріоритету національної безпеки, реалізація якого потребує комплексного підходу та скоординованої міжвідомчої взаємодії.

1. Коваленко С. В. Правові аспекти забезпечення інформаційної безпеки в Україні *Актуальні питання національної безпеки*. 2024. № 21(3). С. 15–22. URL : <https://www.security-issues.com>.
2. Литвиненко Р. І. Інформаційна війна та її вплив на національну безпеку України. *Журнал безпеки та інформаційних технологій*. 2023. № 11(4). С. 98–106. URL : <https://www.info-security.com>.
3. Мельниченко І. А. Інформаційна безпека як важливий елемент стратегічної безпеки держави. *Науковий вісник інформаційної безпеки*. 2023. № 9(7). С. 44–52. URL : <https://www.nvib.com>.
4. Павлович О. М. Особливості забезпечення інформаційної безпеки в умовах сучасних загроз. *Право і безпека*. 2024. № 26(2). С. 56–62. URL : <https://www.pravo-bezpeka.com>.
5. Степаненко В. І. Інформаційна безпека як складова національної безпеки України. *Вісник національної безпеки*. 2023. № 14(5). С. 18–24. URL : <https://www.visnyk-nb.org>.

Микола РЕПАН

старший викладач кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

Лідія СУКМАНОВСЬКА

доцент кафедри адміністративного
права та адміністративного процесу
Львівського державного університету
внутрішніх справ (м. Львів, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

Владислав ГЛАДКИЙ

курсант ННІ ПФПКП Львівського
державного університету внутрішніх
справ (м. Львів, Україна)

**ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО:
ПРОТИДІЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ**

Питання інформаційної безпеки у громадянському суспільстві, протидія дезінформації під час війни є одними із ключових тем сучасної гуманітарної та безпекової науки, адже в умовах повномасштабного збройного конфлікту інформація перетворюється на повноцінну зброю, що впливає на свідомість суспільства, рівень довіри до державних інституцій, психологічну стійкість населення та здатність країни до опору агресії. Війна росії проти України вже давно вийшла за межі фізичного протистояння і охопила простір медіа,

соціальних мереж, цифрових платформ та міжособистісної комунікації, де кожне слово, образ чи повідомлення може мати стратегічні наслідки. Спостерігаємо, що інформаційна війна триває з 2014 року. Важливо проаналізувати особливості інформаційної безпеки в умовах війни, адже дезінформація досить часто має негативне значення на суспільство і досить часто впливає на дестабілізацію ситуації в державі.

Інформаційна безпека України – складова частина національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об'єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом [1].

Варто зазначити, що в умовах воєнного стану інформаційна безпека постає не лише як технічний або правовий інструмент захисту державних ресурсів, а як комплексне соціальне явище, тісно пов'язане із розвитком громадянського суспільства, його зрілістю, відповідальністю та ціннісними орієнтирами. Саме громадянське суспільство стає тим середовищем, у якому або поширюється дезінформація, або формується імунітет до неї через критичне мислення, солідарність та усвідомлення спільної відповідальності за інформаційний простір [2, с. 77].

Дезінформація під час війни має багатовимірний характер і спрямована не лише на спотворення фактів, але й на руйнування довіри між громадянами та державою, деморалізацію населення, посилення паніки, страху та зневіри. Вона використовує емоції як головний механізм впливу, апелює до болю втрат, невизначеності та втоми від тривалого протистояння. Саме тому протидія дезінформації не може обмежуватися лише заборонами або блокуванням джерел, адже такі заходи без підтримки суспільства ризикують викликати зворотний ефект.

Ратушна Т. цілком слушно зауважує, що проблема фейкових новин й маніпулятивного контенту в умовах війни є особливо гострою. Від ефективності використання соціальних мереж для поширення правдивої інформації або, навпаки, дезінформації залежить інформаційна безпека, моральний стан суспільства та здатність громадян орієнтуватися в реальності. Такі явища, як інформаційні атаки, інформаційно-психологічні спеціальні операції (ІПСО), масова дезінформація, бот-кампанії та створення фейкових наративів, активно використовуються як частина гібридних воєн [3, с. 85].

Роль громадянського суспільства у забезпеченні інформаційної безпеки проявляється, передусім, у здатності до самоорганізації та взаємної підтримки. Особливо актуальним це постало після 24 лютого 2024 року. Зокрема, волонтерські ініціативи, незалежні медіа, громадські організації, освітні проекти та активні громадяни формують альтернативний простір довіри, де інформація перевіряється, аналізується і передається з усвідомленням наслідків. Їх діяльність сприяє підвищенню медіаграмотності населення, формуванню навичок критичного мислення та відповідального споживання інформації, що є фундаментом стійкості суспільства в умовах інформаційної агресії [4, с. 119].

У свою чергу необхідно також зазначити, що особливо важливого значення набуває морально-етичний вимір протидії дезінформації. Адже свобода слова, яка є базовою цінністю демократичного суспільства, в умовах війни стикається з необхідністю захисту національної безпеки та життя людей. Громадянське суспільство відіграє роль посередника між державою та громадянами, допомагаючи зберігати баланс між свободою та відповідальністю, між правом на інформацію та обов'язком не шкодити спільному благу.

Разом із тим держава не може ефективно забезпечити інформаційну безпеку без довіри суспільства. Прозорість комунікації, своєчасне інформування громадян, чесне визнання труднощів і помилок є ключовими умовами формування стійкого інформаційного середовища. У цьому контексті громадянське суспільство виступає не лише як об'єкт захисту, а як активний суб'єкт, що здатний контролювати владу, підтримувати її легітимні дії та критикувати у випадках зловживань.

Також потрібно зазначити, що інформаційна безпека під час війни має довготривалі наслідки для післявоєнного розвитку держави. Те, яким чином суспільство навчиться протидіяти дезінформації сьогодні, визначить рівень демократичної культури, політичної зрілості та соціальної згуртованості в майбутньому. Тому сформований у війні досвід

солідарності, взаємної підтримки та відповідального ставлення до інформації може стати основою для зміцнення громадянського суспільства і побудови більш стійкої демократичної держави [5, с. 33].

Протидія дезінформації вимагає не лише впровадження технічних інструментів, а й реалізації комплексної стратегії, що передбачає розвиток медіаосвіти, підвищення рівня цифрової компетентності, налагодження міжсекторальної взаємодії та активізацію ролі інститутів громадянського суспільства. Лише за умови узгодженої співпраці державних органів, представників медіасфери, цифрових платформ і безпосередніх користувачів інформаційного простору можливе результативне стримування інформаційної агресії та зміцнення суспільної стійкості до пропагандистських впливів в умовах воєнного часу.

Таким чином, доходимо висновку, що протидія дезінформації під час війни є спільним завданням держави та громадянського суспільства, яке виходить за межі суто безпекових заходів і набуває глибокого соціального, культурного та морального значення. Саме через усвідомлену участь громадян, розвиток критичного мислення та культуру відповідальності за слово можливе формування інформаційної стійкості, що стає однією з вирішальних умов перемоги та збереження національної ідентичності в умовах сучасних викликів. Особливо важливою інформаційна безпека є в умовах війни проти російського агресора, адже він використовує будь-які способи, щоб вплинути на громадянське суспільство в Україні. Тому одним із провідних завдань під час війни є захист інформаційного простору.

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 11.02.2026).

2. Дзьобань О. П., Мануйлов Є. М. Інформаційна безпека в контексті інформаційної культури. *Інформація і право*. 2017. № 1(20). С. 74-81.

3. Ратушна, Т. (2025). Фейки та дезінформація в соціальних мережах під час війни: ризики для українського суспільства. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 28(3), 84-91. <https://doi.org/10.15421/172573>

4. Слюсар В. І. Загрози інформаційній безпеці в умовах гібридної війни. *Захист інформації*. 2022. № 1. С. 117-123.

5. Андрусів У. Інформаційна безпека в умовах війни: нові виклики і відповіді. *Інформаційне право України*. 2023. № 1. С. 31-35.

Станіслав ВАСЬКІВ

аспірант кафедри публічної служби
та права Інституту публічної служби
та управління Національного
університету «Одеська політехніка»
(м. Одеса, Україна)

ЕЛЕКТРОННІ ЗВЕРНЕННЯ, ЗАПИТИ НА ПУБЛІЧНУ ІНФОРМАЦІЮ ТА ЕЛЕКТРОННІ ПЕТИЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ДОСТУПНОСТІ Й ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Електронні звернення, запити на публічну інформацію та електронні петиції в Україні утворюють взаємопов'язаний «цифровий контур» реалізації конституційних прав громадян на звернення та отримання інформації від суб'єктів владних повноважень. В умовах воєнного стану ця сфера одночасно набуває критичної ваги (оперативність комунікації, дистанційність, фіксація доказів) і стикається з підвищеними ризиками (кіберзагрози, тимчасова окупація територій, обмеження доступу до окремих відомостей з міркувань безпеки). Тому ключовим стає баланс: держава має забезпечувати доступність електронних каналів і правовий захист заявників, не підміняючи законні обмеження «автоматичною закритістю» або формальними відмовами [1].

Електронні звернення і електронні петиції мають різну юридичну природу, але спільні «вузькі місця» доступності. Електронне звернення, як і письмове, орієнтоване на індивідуальне або колективне вирішення питання та запускає обов'язок органу розглянути його у встановлений строк. Електронна петиція є особливою формою колективного

звернення, для якої типовими є додаткові етапи (оприлюднення, збір підписів, досягнення порогу підтримки, офіційна відповідь). На практиці доступність знижується через вимоги до ідентифікації/реєстрації на відповідних платформах, нерівний доступ до інтернету й електронних пристроїв у прифронтових громадах, труднощі для ВПО та осіб, які втратили документи, а також через технічні збої чи регламентні «вікна» роботи систем. Окремий виклик воєнного часу – зростання кіберінцидентів, через що органи влади інколи звужують функціонал сервісів або змінюють порядок приймання повідомлень, що може створювати бар'єри для заявників. У таких умовах принципово важливо, аби альтернативні канали (електронна пошта, вебформи, гарячі лінії) не підміняли законну процедуру, а доповнювали її, забезпечуючи реальну можливість звернення та належну реєстрацію [4].

Запити на публічну інформацію в електронній формі під час воєнного стану особливо часто стосуються евакуації, гуманітарної допомоги, відновлення документів, житла, соціальних виплат, статусів (ВПО, учасника бойових дій тощо), діяльності місцевих органів, використання бюджетних коштів. Проблема доступності проявляється не лише у технічному поданні запиту, а й у якості відповіді: замість надання інформації запитувач нерідко отримує перенаправлення «зверніться за роз'ясненням» або загальні довідки без запитуваних документів/даних. Також загострюються питання строків: навіть коли орган об'єктивно перевантажений, організаційно-правові підстави для відтермінування або відмови не можуть бути довільними. Законодавча модель побудована на презумпції відкритості, а обмеження доступу допускається лише за визначених умов і має бути мотивованим, із вказівкою правової підстави та порядку оскарження. Якщо ж відмова маскує небажання розкривати інформацію, це перетворює воєнний стан на «універсальне виправдання» і руйнує довіру до публічної влади [2].

Водночас сам правовий режим воєнного стану передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод та запровадження спеціальних заходів для оборони й безпеки, що прямо впливає і на інформаційну сферу. Але юридична логіка не скасовує електронні звернення, запити чи петиції, а вимагає точного налаштування пропорційності: органи влади мають відокремлювати інформацію, розголошення якої реально створює загрозу (наприклад, щодо критичної інфраструктури, оборонних планів, вразливостей об'єктів), від інформації, яка є соціально значущою і необхідною людям для захисту прав. Для заявника критично важливо отримати не просто відмову, а перевірене обґрунтування, яке можна оскаржити. Саме тому в умовах воєнного стану зростає значення процедурних гарантій: фіксації дати подання/реєстрації електронного документа, збереження електронних доказів (квитанції, скріншоти, журнали реєстрації), прозорого статус-трекінгу, а також реального доступу до адміністративного і судового контролю (включно з дистанційною участю) [5].

Електронні петиції мають окремий набір проблем правового захисту: для значної частини петицій «вузьким горлом» стає не подання, а модерація та/або етап оприлюднення, коли ініціатор стикається з відмовою у публікації, блокуванням формулювання або тривалим «очікуванням перевірки». Під час воєнного стану ці ризики посилюються через підвищену чутливість тем (мобілізація, безпека, внутрішнє переміщення, відбудова), а також через боротьбу з дезінформацією. Важливо, щоб такі рішення не були непрозорими: заявник має розуміти чітку підставу, мати можливість виправити петицію або оскаржити відмову в установленому порядку. Не менш суттєвою є якість відповіді на петицію, що набрала необхідну підтримку: формальна відписка без аналізу проблеми демотивує участь і знецінює інструмент. Практичний напрям удосконалення полягає у стандартизації повідомлень про результати модерації, запровадженні єдиних мінімальних вимог до мотивування відмов/обмежень, а також у розширенні доступних способів ідентифікації без зниження безпеки (щоб не відсікати вразливі групи) [3].

У підсумку, воєнний стан не знімає з публічної влади обов'язку забезпечувати доступність електронних звернень, запитів і петицій, а навпаки – підвищує ціну процедурної справедливості й довіри. Оптимальна модель правового захисту в цій сфері спирається на три опори: технічну доступність (стабільні канали подання, підтвердження отримання, збереження цифрових доказів), юридичну визначеність (зрозумілі підстави обмежень і мотивовані рішення) та дієві механізми оскарження (адміністративні й судові, придатні до дистанційного використання). Саме поєднання цих елементів дозволяє одночасно зберігати інформаційну безпеку та гарантувати людям реальний, а не декларативний доступ до держави через цифрові інструменти.

Висновок. Електронні звернення, запити на публічну інформацію та електронні

петиції в умовах дії правового режиму воєнного стану залишаються ключовими інструментами реалізації конституційних прав на звернення і на інформацію, а їхня роль зростає через потребу дистанційної взаємодії громадян із державою та необхідність швидкої фіксації юридично значущих повідомлень. Водночас саме воєнний контекст виявляє системні проблеми доступності: цифрову нерівність у прифронтових громадах і серед ВПО, залежність від процедур ідентифікації та стабільності електронних сервісів, а також практику фактичного «звуження» можливостей подання або відстеження розгляду через кіберризики та організаційну перевантаженість органів влади.

Правовий захист заявників у цій сфері має будуватися не на деклараціях, а на чітких процедурних гарантіях: обов'язковій реєстрації електронних документів, наданні підтвердження отримання, можливості перевірки статусу розгляду та отриманні мотивованих відповідей, які містять правову підставу можливих обмежень і порядок оскарження. Воєнний стан допускає тимчасові та пропорційні обмеження доступу до окремих відомостей, але не легітимізує формальні відмови, «відписки» чи підміну процедури запиту/звернення загальними консультаціями, адже така практика підриває презумпцію відкритості та знижує довіру до публічного управління.

Загалом, ефективність електронних інструментів участі та контролю в умовах воєнного стану визначається балансом між безпекою й правами людини: лише за умови збереження доступності сервісів, правової визначеності та реальної відповідальності за порушення процедур можна гарантувати, що цифрові канали не перетворюються на формальність, а виконуватимуть свою основну функцію – забезпечувати громадянам дієвий зв'язок із державою та можливість захисту порушених прав навіть у кризових обставинах.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.02.2026).

2. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2939-17> (дата звернення: 12.02.2026).

3. Про затвердження Порядку розгляду електронної петиції, адресованої Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2016 № 457 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/457-2016-%D0%BF> (дата звернення: 12.02.2026).

4. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/393/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.02.2026).

5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 12.02.2026).

Ольга ГВОЗДОВА

здобувач кафедри інформаційної
боротьби Національного університету
оборони України (м. Київ, Україна)

АІ-ЗГЕНЕРОВАНИЙ КОНТЕНТ ЯК ІНДИКАТОР ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ

Сучасне інформаційне протиборство характеризується переходом від поширення окремих пропагандистських матеріалів до керованого формування інформаційного середовища. У цих умовах інформаційно-психологічні операції спрямовані не лише на передачу окремого повідомлення, а на зміну сприйняття реальності цільовою аудиторією. Розвиток генеративних систем штучного інтелекту суттєво змінив механізми здійснення впливу. Автоматизоване створення текстів дозволяє масштабувати інформаційні кампанії без значних людських ресурсів, адаптувати повідомлення до різних соціальних груп і підтримувати тривалу присутність у інформаційному просторі. У зв'язку з цим важливим стає не лише спростування недостовірної інформації, а виявлення ознак організованого інформаційного впливу. АІ-згенеровані повідомлення можуть розглядатися як індикатори підготовки або проведення інформаційно-психологічної операції.

Інформаційно-психологічні операції реалізуються поетапно: формування сприятливого інформаційного фону, поширення первинних наративів, створення видимості суспільної підтримки, використання інформаційного приводу та закріплення реакції аудиторії. Генеративні моделі застосовуються переважно на початкових етапах. Вони дозволяють масово створювати псевдоорганічні обговорення, які формують ілюзію реальної громадської думки. Після досягнення необхідної насиченості інформаційного середовища до процесу долучаються реальні користувачі, що ускладнює ідентифікацію операції. Отже, наявність значної кількості штучно сформованих повідомлень може свідчити про підготовчу фазу інформаційного впливу.

Для інформаційної безпеки важливим є не встановлення факту неправдивості окремого повідомлення, а визначення координованої активності. Тому AI-контент доцільно розглядати як індикатор, що вказує на можливу організовану комунікаційну кампанію. Індикативне значення мають повторювані смислові конструкції у різних повідомленнях, синхронність появи коментарів, тематична узгодженість між різними інформаційними майданчиками та швидке поширення нових інтерпретацій подій. Поодинокі повідомлення не створює загрози, однак їх системна поява формує інформаційний патерн, що відповідає сценарію інформаційно-психологічного впливу.

Виявлення AI-згенерованого контенту може застосовуватися в аналітичній діяльності як джерело первинних сигналів: під час моніторингу інформаційного простору, встановлення повторюваних наративів, співставлення їх із поточними подіями та прогнозування подальшої інформаційної активності. Отримані результати дозволяють завчасно формувати превентивні комунікації та зменшувати ефект інформаційних атак. Такий підхід забезпечує перехід від реагування на наслідки до попередження інформаційного впливу.

Використання AI-контенту противником спрямоване на формування недовіри до державних інституцій, дестабілізацію соціальних процесів, створення інформаційної паніки та підтримку вигідних інформаційних інтерпретацій подій. Виявлення штучно сформованих повідомлень підвищує ситуаційну обізнаність держави та сприяє своєчасному реагуванню у межах стратегічних комунікацій.

Отже, генеративні системи штучного інтелекту є ефективним засобом масштабування інформаційно-психологічних операцій, а сукупність AI-згенерованих повідомлень виступає індикатором підготовчої фази інформаційного впливу. Аналіз інформаційних патернів має більшу аналітичну цінність, ніж перевірка окремих повідомлень, що дозволяє реалізувати превентивну модель інформаційної безпеки. Таким чином, AI-згенерований контент доцільно розглядати як джерело аналітичних ознак інформаційно-психологічних операцій та складову забезпечення національної безпеки.

1. Арістова І. В. Інформаційна безпека України: теорія і практика забезпечення. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 256 с.

2. Дубов Д. В., Ожеван М. А. Інформаційні операції та безпека держави : монографія. Київ : НІСД, 2018. 196 с.

3. Почепцов Г. Г. Інформаційно-психологічна війна. Київ : Ваклер, 2019. 392 с.

4. Почепцов Г. Г. Смисли і війни: Україна і Росія в інформаційній і смисловій війнах. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2021. 316 с.

5. NATO Strategic Communications Centre of Excellence. Social Media as a Tool of Hybrid Warfare. Riga, 2019. 76 p.

6. Brundage M. et al. The Malicious Use of Artificial Intelligence: Forecasting, Prevention and Mitigation. Oxford, 2018. 101 p.

7. Goldstein J. A. et al. Generative Language Models and Automated Influence Operations. *Stanford Internet Observatory*, 2023. 58 p.

8. Floridi L., Chiriatti M. GPT-3: Its Nature, Scope, Limits, and Consequences. *Minds and Machines*. 2020. Vol. 30. P. 681–694.

Ercan Sucran ASLI

student gr. Infa-243 Academy of Economic
Studies of Moldova, Chisinau, Moldova

Scientific supervisors:

S. OHRIMENCO, Professor,

L. GUJUMAN, Associate Professor

THE STRATEGIC IMPORTANCE OF UNYBERSECURITY IN TURKEY

Introduction. In recent years, Turkey has undergone a profound digital transformation across all sectors of society, including government services, finance, healthcare, commerce, and communication. This shift toward a digitized economy and administration, while offering significant opportunities for efficiency, innovation, and growth, has concurrently expanded the nation's attack surface, making it increasingly vulnerable to a complex array of cyber threats. These threats range from financially motivated cybercrime and espionage to sophisticated, state-sponsored attacks targeting critical national infrastructure. In this context, cybersecurity has evolved from a technical concern into a paramount strategic priority for the Turkish state, directly linked to national security, economic stability, and social trust.

The development of Turkey's cybersecurity legislation is a deliberate and evolving response to this new reality. The legal framework is designed not merely as a punitive tool but as a comprehensive ecosystem aimed at fostering a secure digital environment. Its core objectives are multifaceted: to protect the nation's sovereignty and critical infrastructure from disruptive or espionage activities; to safeguard the personal data and privacy of over 80 million citizens, thereby building public confidence in digital services; to create a predictable and secure environment that attracts foreign investment and supports domestic economic growth; and to ensure Turkey's compliance with international norms, facilitating its integration into the global digital economy. This report provides a detailed analysis of the key components, enforcement mechanisms, and future directions of this critical legal landscape.

2. The Foundational Legislative Pillars

Turkey's approach to cybersecurity is characterized by a multi-layered legal structure built upon several key legislative acts, each addressing specific dimensions of the digital threat landscape.

The Personal Data Protection Law (KVKK No. 6698): Enacted in 2016, this law is the cornerstone of data privacy in Turkey, largely modeled after the European Union's General Data Protection Regulation (GDPR). It establishes fundamental principles for the lawful processing of personal data, including lawfulness and fairness, purpose limitation, data minimization, accuracy, storage limitation, integrity, and confidentiality. The KVKK mandates that data controllers obtain explicit consent from individuals for processing their data, unless another legal basis exists. It imposes strict obligations on organizations to implement all necessary technical and administrative measures to ensure data security and prevent unauthorized access or leaks. Crucially, the law grants data subjects a suite of rights, including the right to be informed, access, rectify, erase, object to processing, and data portability. The establishment of the independent Personal Data Protection Authority ensures dedicated oversight and enforcement of these provisions.

The Turkish Penal Code (TCK Law No. 5237): This is the primary instrument for criminalizing and punishing malicious cyber activities. Specific articles have been introduced or amended to address cybercrimes directly:

- Article 243: Criminalizes unauthorized access to an information system or remaining within it unlawfully.
- Article 244: Addresses more severe offenses, including the blocking, disruption, manipulation, deletion, or alteration of data within a system. It also criminalizes attacks that prevent a system from functioning.
- Article 245: Specifically targets fraud committed through the misuse of information systems, such as bank or credit card fraud.
- Penalties under the TCK are substantial, involving imprisonment ranging from several months to over six years, supplemented by significant judicial fines. Penalties are increased by half when crimes are committed against systems belonging to banks, credit institutions, or public authorities, reflecting the heightened protection afforded to critical entities.

Supplementary Regulations: The framework is further detailed through specialized regulations. The Regulation on Information Security in Public Institutions sets mandatory security standards for all government bodies. The Law on Electronic Communication regulates the security of telecommunications infrastructure. Various sector-specific regulations issued by relevant ministries (e.g., Banking Regulation and Supervision Agency for finance) impose additional cybersecurity requirements on critical industries.

2. Specialized Regulatory Domains And Compliance Requirements

A) Protection of Critical National Infrastructure (CNI): Recognizing that the disruption of essential services could have catastrophic national consequences, Turkish regulations mandate a robust regime for CNI protection. Relevant public institutions and private entities in designated vital sectors (energy, water, finance, transportation, healthcare, etc.) are required to: identify their critical information assets; conduct regular and thorough risk assessments; implement minimum mandatory cybersecurity standards and technical controls; develop, test, and maintain comprehensive incident response and business continuity plans; and report significant cybersecurity incidents to the relevant authorities without undue delay. This proactive, risk-management based approach is designed to enhance national resilience against large-scale cyber attacks.

B) Data Localization and Cross-Border Data Transfers: One of the most distinctive features of Turkish cybersecurity law is its data sovereignty stance.

Regulations stipulate that the personal data of Turkish citizens must primarily be processed and stored within the country's borders. Cross-border transfer of such data is subject to stringent conditions. Transfers are permitted only if: the foreign country has been officially deemed to provide an «adequate level of protection» by the KVKK Authority; the data controller in Turkey provides adequate safeguards (such as Binding Corporate Rules or standard contractual clauses approved by the Authority) and the data subjects have enforceable rights; or explicit consent is obtained from the data subject for the specific transfer. These rules have major implications for multinational companies and cloud service providers, necessitating local data center investments or complex compliance mechanisms.

C) Incident Reporting and Response Coordination: A centralized national response capability is orchestrated by the National Cyber Incidents Response Center (USOM), operating under the Information and Communication Technologies Authority (BTK). USOM serves as the national CSIRT (Computer Security Incident Response Team), responsible for 24/7 monitoring of the national cyberspace, providing early warning alerts about threats, offering technical support during incidents, and coordinating the response to large-scale or nationally significant cyber attacks across public and private sector stakeholders. Mandatory reporting to USOM is required for certain classes of incidents, ensuring situational awareness at the national level.

Conclusion. Turkey's cybersecurity legal framework represents a dynamic and increasingly sophisticated system designed to secure the nation's digital future. It imposes significant responsibilities on all entities operating within its jurisdiction. Success in this environment requires a proactive, informed, and strategic approach to compliance and risk management. By thoroughly understanding and adhering to these laws, organizations can not only avoid severe penalties but also strengthen their trust with customers and partners, contributing to a more secure and resilient digital ecosystem for Turkey.

Роман НОВОСАД

аспірант кафедри публічної служби
та права Інституту публічної служби
та управління Національного
університету «Одеська політехніка»
(м. Одеса, Україна)

ЄДИНА СИСТЕМА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ЕЛЕКТРОННИЙ ПІДПИС У ПУБЛІЧНИХ СЕРВІСАХ: ПРАВОВІ РИЗИКИ, ДОВІРА І БЕЗПЕКОВІ НАСЛІДКИ

Єдина система ідентифікації та електронний підпис стали своєрідними елементами безпеки для більшості публічних сервісів: від подання заяв і отримання довідок до доступу до реєстрів, соціальних виплат і взаємодії з органами влади. Така концентрація цифрових інструментів підвищує зручність і швидкість адміністративних процедур, але водночас створює нові правові ризики, загострює питання довіри та має прямі безпекові наслідки. У

центрі проблематики перебуває дилема: чим ширше держава масштабує електронну ідентифікацію й електронний підпис, тим більш «критичною інфраструктурою» стає сама екосистема довіри, а отже, тим дорожче коштує будь-яка помилка в правовому дизайні або безпеці.

Правовий фундамент для використання електронної ідентифікації та кваліфікованих/удосконалених електронних підписів у публічній сфері задає профільний закон, що визначає терміни, моделі довірчих послуг, статус постачальників, вимоги до засобів підпису, а також базові правила юридичної значущості електронних даних і дій. Саме на цьому рівні закріплюється ключова презумпція: належно створений електронний підпис у визначених законом умовах прирівнюється за правовими наслідками до власноручного, а отже, помилки ідентифікації або компрометація засобу підпису здатні породжувати «реальні» юридичні зобов'язання та спори про дійсність волевиявлення. Це підсилює вимогу до держави та ринку довірчих послуг забезпечувати не лише технічну, а й процедурну надійність ідентифікації, видачі сертифікатів, керування ключами, їх блокування та відкликання [1].

Окремим пластом ризиків є «єдиність» як організаційний принцип. Коли інтегрована система електронної ідентифікації забезпечує маршрутизацію та взаємодію між різними методами входу (банк-ідентифікація, мобільна ідентифікація, кваліфікований підпис тощо) і численними постачальниками послуг, виникає правова складність розподілу відповідальності: хто саме є належним суб'єктом, відповідальним за помилку ідентифікації, технічний збій, некоректний рівень довіри або компрометацію даних – власник сервісу, адміністратор інтегрованої системи, постачальник засобу ідентифікації чи постачальник довірчих послуг. Для публічного сектору критично важливо, щоб правила функціонування інтегрованої системи однозначно описували ролі, межі повноважень, вимоги до журналювання, реагування на інциденти та порядок взаємного інформування учасників [2].

Довіра до електронної ідентифікації в публічних сервісах неможлива без належного режиму захисту персональних даних, адже ідентифікація майже завжди базується на обробці чутливих атрибутів особи (паспортні дані, РНОКПП, відомості з реєстрів, контактні та біометричні компоненти залежно від рішення). Правовий ризик в цьому випадку полягає не лише у «витоку», а й у вторинному використанні даних: надмірності збирання, непрозорому обміні між системами, зберіганні довше необхідного строку, розширенні мети обробки без належної правової підстави. Для держави це трансформується в ризик втрати легітимності цифрової трансформації: навіть одиничні інциденти або відчуття «тотального нагляду» знижують готовність громадян користуватися е-послугами й підштовхують до обходу цифрових процедур [3].

У контексті безпекових наслідків інтегрована ідентифікація та електронний підпис мають розглядатися як елемент кіберстійкості держави. З одного боку, вони зменшують корупційні ризики й «людський фактор» у наданні послуг, підсилюють простежуваність дій, спрощують аудит і контроль. З іншого – створюють високовартісну ціль для кібератак: компрометація одного компонента (наприклад, механізмів автентифікації, інфраструктури ключів, ланцюгів постачання програмного забезпечення або каналів інтеграції) може мати каскадний ефект на десятки сервісів одночасно. Правовий вимір такої загрози проявляється в необхідності чітких процедур управління інцидентами, класифікації критичності, обов'язків суб'єктів реагування, інформаційної взаємодії між державними органами та операторами, а також у балансі між прозорістю та нерозголошенням вразливостей [4].

Окрема група правових ризиків пов'язана з доказуванням і спором про «належність» електронної дії. У паперовому світі підписка підпису зазвичай має матеріальні сліди, тоді як у цифровому світі спір часто зводиться до того, чи був контроль над засобом підпису у користувача, чи відбувся несанкціонований доступ до пристрою/акаунта, чи коректно працювали механізми двофакторної автентифікації, чи був сертифікат чинним на момент підписання, чи є журнали подій повними й достовірними. Якщо правова рамка недостатньо деталізує мінімальні вимоги до журналювання та зберігання доказів, судова практика ризикує піти шляхом формального «сертифікат був чинний – значить, підпис належний», що може бути несправедливим для добросовісного користувача, який став жертвою шахрайства, SIM-swap або зараження пристрою.

Довіра до е-ідентифікації формується не тільки нормами права, а й передбачуваністю відповідальності та компенсації шкоди. Для громадянина важливо розуміти: якщо з його цифровим профілем або підписом вчинено зловживання, хто і як швидко відновлює доступ, як фіксується інцидент, як блокується ключ/метод входу, чи є «період охолодження» для

підозрілих транзакцій, і хто компенсує шкоду в разі помилки учасників екосистеми. Для держави важливо, щоб ці механізми не стимулювали недобросовісних заяв про «не я підписував», але й не перекладали весь тягар ризиків на громадянина, адже тоді падає суспільна підтримка цифровізації.

Порівняльно-правовий вимір показує, що в європейському підході ключовим є поєднання взаємного визнання електронної ідентифікації, уніфікованих рівнів довіри та вимог до довірчих послуг із високою увагою до відповідальності провайдерів і стандартів безпеки. Це важливо для України як у частині гармонізації цифрових правил із європейським простором, так і для імпорту «кращих практик» щодо правового конструювання довіри: мінімізація даних, прозорість атрибутів, стандартизовані профілі ідентифікації, вимоги до кваліфікованих постачальників, а також інституційні механізми нагляду [5].

Безпекові наслідки використання єдиної системи ідентифікації та е-підпису в публічних сервісах особливо проявляються в умовах криз, воєнних ризиків і масових кібератак. Тоді на перший план виходить питання безперервності надання послуг: наявність резервних контурів автентифікації, офлайн/квазі-офлайн сценаріїв для критичних послуг, планів відновлення, а також комунікаційних протоколів, щоб інформувати громадян без паніки та без «підказок» для нападників. Додатковим ризиком є соціальна інженерія: що більш звичним стає «увійди через єдину систему», то легше шахраям маскувати фішингові кампанії під державні сервіси. У такому випадку правова політика має підтримуватися постійною просвітницькою роботою, але також і юридичною архітектурою сервісів: зрозумілі повідомлення, мінімізація «пасток» інтерфейсу, обмеження небезпечних сценаріїв (наприклад, зміна ключових атрибутів доступу без додаткової перевірки).

Висновок. Єдина система електронної ідентифікації та електронний підпис суттєво підвищують доступність і швидкість публічних сервісів, однак одночасно перетворюють інфраструктуру довіри на критично важливу точку концентрації ризиків. Правові наслідки електронних дій, зокрема прирівняння кваліфікованого підпису до власноручного, вимагають максимальної визначеності щодо порядку ідентифікації, керування ключами, журналювання подій і блокування/відкликання сертифікатів. Без цього будь-яка помилка або компрометація засобу доступу може спричинити ланцюгові спори про дійсність волевиявлення та відповідальність, що підриває легітимність цифрових реформ.

Довіра користувачів формується тоді, коли система забезпечує не лише зручність, а й справедливий розподіл ризиків між державою, постачальниками рішень і громадянами, а також ефективні механізми відновлення прав у разі інцидентів. У безпековому вимірі пріоритетами мають бути кіберстійкість, мінімізація обробки персональних даних, прозорі процедури реагування та безперервність надання критичних послуг навіть за умов кібератак чи криз. За таких передумов електронна ідентифікація та е-підпис стають не вразливістю, а інструментом зміцнення правової визначеності й довіри до публічного управління.

1. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2155-19> (дата звернення: 12.02.2026).

2. Про затвердження Положення про інтегровану систему електронної ідентифікації : Постанова Кабінету Міністрів України; Положення, Перелік від 03.11.2023 № 1150 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/1150-2023-%D0%BF> (дата звернення: 12.02.2026).

3. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17> (дата звернення: 12.02.2026).

4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2163-19> (дата звернення: 12.02.2026).

5. Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market (eIDAS) // EUR-Lex. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/910/oj/eng> (date of access: 12.02.2026).

Артем ОЛІЙНИК

аспірант кафедри адміністративного
і кримінального права
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ КІБЕРПРОСТОРУ: ДІАЛЕКТИКА БАЛАНСУ МІЖ ПРИВАТНІСТЮ, БЕЗПЕКОЮ ТА ЕФЕКТИВНІСТЮ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

В умовах тотальної цифровізації суспільства та сучасних викликів гібридної війни кіберпростір інтегрується у повсякденне буття особи, перетворившись на повноцінне середовище реалізації її інтересів. Цей технологічний перехід трансформує традиційну парадигму конституційних прав людини. У новій цифровій реальності, де масиви персональних даних перетворилися на критично важливий ресурс, а суспільні комунікації набули віртуального характеру, класичні гарантії прав і свобод об'єктивно потребують концептуально нового виміру захисту.

Стрімке зростання високотехнологічної злочинності та системне використання державою-агресором масованих інформаційних атак генерують щоденні загрози для громадян. Еволюція технологій, від впровадження алгоритмів штучного інтелекту до розширення мережевої інфраструктури, вимагає від держави не просто реактивної адаптації чинного законодавства, а проактивного формування безпечного та стійкого цифрового середовища.

У цьому контексті виникає складна діалектика: необхідність знайти справедливий баланс між імперативом гарантування приватності особи та об'єктивною потребою сектору безпеки у застосуванні ефективних інструментів для протидії кіберзлочинності. Розуміння превентивної ролі інформаційної безпеки та модернізація кримінально-правової політики стають критично важливими запобіжниками.

Дослідження цього антропоцентричного напряду, концептуальні засади якого ґрунтовно розкриваються у працях провідних вітчизняних вчених (зокрема, О. А. Баранова, О. Д. Довганя, Б. А. Кормича, В. А. Ліпкана, Н.С. Юзікової та ін.), є фундаментальною передумовою для збереження суспільної довіри, стабільності та захищеності громадянина. Це гарантує, що необхідні заходи державної безпеки в кіберпросторі не перетворюються на інструмент непропорційного втручання у конституційні права людини.

Сьогодні існують локальні та глобальні загрози для цих прав, включаючи несанкціонований доступ до даних, цифрову ідентифікацію, маніпуляції свідомістю (когнітивна безпека), кібербулінг та шахрайство, що вимагає адаптації правових механізмів захисту. Особливу роль відіграє захист свідомості людини від маніпуляцій, дезінформації та цілеспрямованого психологічного впливу.

Держава несе конституційний обов'язок не лише гарантувати права і свободи людини, а й активно захищати їх в умовах цифрової трансформації, що передбачає створення відповідного законодавчого поля та ефективних інструментів правозастосування. Правовий фундамент захисту інформаційної безпеки становлять: Конституція України, КК України, закони України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про національну безпеку України» та інші закони, Доктрина інформаційної безпеки України, Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність та інші міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України.

Відповідно до положень профільного Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», поняття кібербезпеки трактується як стан комплексної захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави. Забезпечення цього стану дозволяє підтримувати стабільне функціонування цифрового середовища та своєчасно нейтралізувати кіберзагрози національній безпеці [1]. Водночас кіберзахист охоплює сукупність конкретних практичних заходів від нормативно-правових до інженерно-технічних, які імплементуються для превенції комп'ютерних інцидентів, безпосередньої протидії атакам, а також для ліквідації їх наслідків та відновлення кіберстійкості технологічних систем.

Поняття кіберзлочину (комп'ютерного злочину) охоплює суспільно небезпечне умисне діяння, вчинене у кіберпросторі або з його використанням, за яке передбачено кримінальну відповідальність відповідно до законодавства України та/або яке визнається

злочином згідно з міжнародними договорами, що ратифіковані Україною [1].

У контексті радикальних змін у внутрішньому та зовнішньому безпековому середовищі, а також з огляду на сучасні загрози гібридної війни, в Україні активно здійснюється реформування сектору безпеки й оборони. Ця трансформація об'єктивно супроводжується розширенням повноважень державних органів у кіберпросторі. Проте таке посилення безпекових інструментів вимагає жорсткого дотримання правового балансу, аби захист державного суверенітету не призвів до непропорційного звуження конституційних прав громадян. Саме така антропоцентрична парадигма закладена у Стратегії національної безпеки України, яка визначає ключові напрями державної політики у сфері кібербезпеки не лише як мілітарне завдання, а і як гарантію безпечного цифрового середовища для вільного розвитку особистості [2].

Ця складна діалектика простежується і в площині практичної реалізації безпекових заходів. Зокрема, рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації» перед Кабінетом Міністрів України та правоохоронними органами були визначені термінові завдання щодо посилення захисту інформаційно-телекомунікаційних систем, насамперед на об'єктах критичної інфраструктури. Виконання цих завдань об'єктивно вимагає оперативного доступу до даних та посиленого моніторингу мереж, що, у свою чергу, безальтернативно актуалізує необхідність впровадження дієвих демократичних та судових запобіжників від надмірного втручання у приватність під приводом захисту національних інтересів [3].

Забезпечення національної та громадської безпеки в кіберпросторі часто вимагає певних обмежень приватності (наприклад, моніторинг комунікацій, збір метаданих, доступ до електронних доказів). Будь-які втручання держави у приватне життя мають бути суворо пропорційними до переслідуваної легітимної мети, чітко регламентованими законом, необхідними у демократичному суспільстві та обґрунтованими. Надмірні повноваження правоохоронних органів без належного судового контролю можуть призвести до порушення прав людини.

Важливу роль у цьому балансі відіграє взаємодія правоохоронних органів з інтернет-провайдерми та постачальниками цифрових послуг щодо оперативного доступу до даних та електронних доказів. При реагуванні на повідомлення про вчинення кіберзлочинів важливо забезпечити проведення слідчих (розшукових) дій із дотриманням балансу між повагою до права на приватність та наданням уповноваженим органам достатніх інструментів для розслідування таких правопорушень. Важливим є оперативний доступ до електронних доказів та також наявність належного рівня підготовки працівників і сучасного технічного забезпечення. Такі заходи та створення спеціалізованих підрозділів, сприяють зміцненню безпеки у цифровому просторі, забезпеченню прав і свобод громадян та підтриманню правопорядку в умовах зростаючих інформаційних загроз.

Наприклад, у США активно реформується система спеціалізованих структур для протидії кіберзлочинності та забезпечення кібербезпеки. Серед провідних підрозділів варто виділити: Відділ комп'ютерної злочинності та інтелектуальної власності (CCIPS), який зосереджений на розслідуванні кіберзлочинів та захисті цифрових прав; Національну об'єднану групу кіберрозслідувань (NCIJTF) під егідою ФБР, що координує виявлення та розслідування кібератак і зовнішнього втручання; Групу з протидії електронним злочинам Секретної служби США, яка захищає фінансову систему від кібершахрайства; Кіберкомандування армії США, відповідальне за кібероперації та захист військових інформаційних мереж. Ці структури демонструють комплексний підхід США до захисту в кіберпросторі, охоплюючи правоохоронні, розвідувальні та військові аспекти [4].

Підсумовуючи, слід констатувати, що забезпечення конституційних прав людини в кіберпросторі є складним багатовимірним процесом, фундаментом якого виступає пошук справедливого балансу між недоторканністю приватного життя та ефективністю безпекових заходів держави.

У цій моделі протидії базова роль належить технологічному превентивному виміру. Впровадження сучасних систем інформаційної безпеки (шифрування, аутентифікація, антивірусний захист) створює надійні технічні бар'єри, що запобігають кіберзлочинам. Це є першим рівнем захисту конституційних прав на приватність та власність у цифровій сфері.

Водночас, в умовах стрімкої еволюції високотехнологічної злочинності виключно технічних запобіжників недостатньо. Ефективна протидія кіберзагрозам неможлива без створення та реформування спеціалізованих підрозділів у правоохоронній системі, які володіють необхідними технічними знаннями, навичками кіберрозслідувань та розумінням специфіки цифрових доказів. Тому, лише синергія надійних апаратно-програмних бар'єрів та інституційно спроможної кримінальної юстиції, що діє під демократичним і судовим контролем, здатна гарантувати реальну кібербезпеку. Саме такий комплексний підхід дозволяє ефективно

нейтралізувати загрози без непропорційного втручання у фундаментальні права і свободи людини, зберігаючи суспільну довіру до державних інституцій.

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.

2. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14 вересня 2020 року №392/2020. Офіційний сайт представництва Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

3. Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації: Рішення РНБО від 29 грудня 2016 року. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0015525-16#Text>.

4. Бодунова О. М. Запобігання злочинності у сфері інформаційних технологій: міжнародно-правовий аспект. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. 2020. №4. С. 246-249. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/59> URL: https://lsei.org.ua/4_2020/61.pdf.

Антон РЯПОЛОВ

аспірант кафедри теорії держави
та права Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

СВОБОДА ВИБОРУ ТА МЕЖІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА СВОБОДОЮ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ

Свобода вибору та свобода вираження поглядів є фундаментальними засадами демократичної правової держави, без яких неможливе існування повноцінного громадянського суспільства. Водночас в умовах воєнного стану зазначені свободи неминуче вступають у складну взаємодію з інтересами національної безпеки, оборони та інформаційного суверенітету держави. Саме тому проблема визначення меж допустимого обмеження свободи вираження поглядів у період збройного конфлікту набуває не лише теоретичного, а й виразного практичного значення.

Конституція України гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34), водночас допускаючи можливість обмеження цього права законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку [1]. Аналогічний підхід закріплено у статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, котра передбачає, що свобода вираження може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням чи санкціям, що є «встановленими законом» і «необхідними в демократичному суспільстві» в інтересах, зокрема, національної безпеки [5]. Вказана формула є ключовою для розуміння балансу між свободою та безпекою: обмеження не заперечують саму свободу, але мають відповідати критеріям законності, легітимної мети та необхідності.

У практиці Європейського суду з прав людини вироблено усталений підхід до тлумачення статті 10 Конвенції. У справі «Handyside v. the United Kingdom» Суд наголосив, що свобода вираження поширюється не лише на «інформацію» чи «ідеї», що сприймаються позитивно або нейтрально, але й на ті, що «ображають, шокують чи турбують державу або будь-яку частину населення» [6]. Наразі у справі «The Sunday Times v. the United Kingdom» Суд сформулював критерії оцінки втручання держави у свободу слова, підкресливши необхідність пропорційності обмежень поставлених легітимній меті [7]. Таким чином, навіть за умов надзвичайного або воєнного стану держава не отримує права на безконтрольне звуження свободи вираження поглядів.

Правовий режим воєнного стану в Україні регламентується спеціальним законом, що передбачає можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод із зазначенням строку дії таких обмежень [4]. Однак сам факт введення воєнного стану не означає автоматичного припинення дії міжнародних стандартів у сфері прав людини. Навпаки, стаття 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права допускає відступ від окремих зобов'язань держави лише в межах суворої необхідності та за умови офіційного повідомлення про такі заходи [9]. Це підтверджує, що навіть у період збройного конфлікту

держава зобов'язана дотримуватися принципу пропорційності та недискримінаційності.

Особливого значення у контексті досліджуваної проблематики набувають Йоганнесбурзькі принципи національної безпеки, свободи вираження та доступу до інформації (1995 р.), розроблені групою міжнародних експертів у сфері міжнародного права та прав людини. У цих принципах наголошено, що обмеження свободи вираження з мотивів національної безпеки є допустимими лише тоді, коли держава може довести наявність безпосередньої та очевидної загрози її існуванню або територіальній цілісності, а застосовані заходи є найменш обтяжливими серед можливих [11]. Таким чином, міжнародні стандарти виходять із презумпції свободи та винятковості її обмежень.

В умовах сучасної гібридної війни інформаційний простір стає самостійним полем протиборства. Дезінформація, пропаганда, психологічні операції здатні безпосередньо впливати на обороноздатність держави та моральний стан суспільства. Проте протидія таким явищам не повинна трансформуватися у всеосяжну цензуру чи придушення плюралізму думок. Як слушно підкреслює міжнародна правозахисна організація ARTICLE 19, законодавство у сфері національної безпеки має бути сформульоване чітко і конкретно, щоб запобігти зловживанням і свавільному тлумаченню [8].

Баланс між національною безпекою та свободою вираження поглядів у період воєнного стану повинен базуватися на декількох взаємопов'язаних принципах. По-перше, принцип верховенства права передбачає чіткість і передбачуваність правових норм, що встановлюють обмеження. По-друге, принцип пропорційності вимагає, щоб втручання було мінімально необхідним для досягнення легітимної мети. По-третє, обов'язковим є ефективний судовий контроль за рішеннями органів державної влади щодо обмеження інформаційних прав. І, нарешті, надзвичайні заходи повинні мати тимчасовий характер і підлягати регулярному перегляду.

Зазначені підходи корелюють із науковими позиціями вітчизняних дослідників. Так, Наливайко Л. та Вітвіцький С. підкреслюють, що право на доступ до публічної інформації є «важливим інструментом громадського контролю за діяльністю держави» [2, с. 29], що в умовах воєнного стану набуває особливого значення як запобіжник зловживанням владою. У свою чергу, Наливайко Л. визначає прозорість як «демократичний стандарт функціонування органів влади» [10, с. 54], що не втрачає своєї цінності навіть за надзвичайних обставин. Водночас у навчальному посібнику за редакцією Л. Наливайко наголошується на важливій ролі неурядових правозахисних організацій у механізмі забезпечення та захисту прав людини [2], що додатково підтверджує необхідність збереження відкритості та підзвітності держави при запровадженні обмежень інформаційних прав.

Отже, свобода вибору в інформаційній сфері та свобода вираження поглядів не є абсолютними, однак їх обмеження у період воєнного стану допустиме виключно за умов суворого дотримання міжнародно-правових стандартів, конституційних гарантій та принципу пропорційності. Лише за такого підходу можливо зберегти довіру громадян до держави та забезпечити реальний баланс між потребами оборони і збереженням демократичних засад суспільного устрою.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>.

2. Наливайко Л. Р., Вітвіцький С. С. Право на доступ до публічної інформації в контексті контролю громадян за діяльністю держави. *Право і суспільство*. 2014. № 5(2). С. 28-33.

3. Наливайко Л. Р., Грицай І. О., Дніпров О. С. Неурядові правозахисні організації України: навч. посібник. Київ : Хай-Тек Прес, 2014. 432 с.

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

5. Article 10 protects your right to hold your own opinions. *The Equality and Human Rights Commission*. URL : <https://www.equalityhumanrights.com/human-rights/human-rights-act/article-10-freedom-expression>.

6. European Court of Human Rights. no. 5493/72, 07.12.1976. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22%3A%22001-57499%22%7D>.

7. European Court of Human Rights. no. 6538/74, 26.04.1979. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-57584%22%7D>.

8. Freedom of expression and national security: A summary. *Article 19, Universal Declaration of Human Rights*. URL : <https://www.article19.org/resources/foe-and-national-security-a-summary/>

9. International Covenant on Civil and Political Rights : resolution of 16.12.1996 no. 2200A (XXI). URL : <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>.

10. Nalyvaiko, L. R. (2014). Transparency as a democratic standard of the government functioning. *Evropský Politický a Právní Diskurs*, 1(4), 51-62.

11. The Johannesburg Principles on National Security, Freedom of Expression and Access to Information: of 01.10.1995. URL : <https://www.refworld.org/legal/resolution/art19/1995/en/41603>.

Maksym VEDMEDENKO

student of the faculty of training
specialists for pre-trial investigation
bodies of the National Police of Ukraine

Scientific supervisor:

Hanna DEKUSAR

senior lecturer at the Department
of Language Training of Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine)

INFORMATION SECURITY AS A COMPONENT OF THE NATIONAL SECURITY SYSTEM OF THE STATE

In the context of globalization, digitalization of social relations and full-scale armed aggression against Ukraine, the problem of ensuring information security is gaining strategic importance for the state. The information space has actually turned into a separate theater of confrontation, within which political stability, defense capability, economic system and public consciousness are influenced. In such conditions, information security is not only an independent direction of state policy, but also a key element of the national security system of Ukraine [4, p. 175]. At the same time, the information component of national security determines the ability of the state to ensure information sovereignty, stability of the information infrastructure and an adequate level of protection of national interests [6].

Regulatory and legal support for information and cyber security is gaining particular relevance. According to the Law of Ukraine “On the Basic Principles of Ensuring Cybersecurity of Ukraine”, the state forms a system of entities providing cybersecurity, defines the principles of state policy in this area and establishes legal and organizational principles for protecting the information space [1]. This indicates the institutionalization of information security as a component of national security. In addition, information security is an object of criminal law protection, since encroachments on information resources, information sovereignty or critical infrastructure can pose a threat to the foundations of national security of Ukraine [3, p. 140]. In the context of information and psychological warfare, disinformation is a particular danger as a tool for influencing public consciousness and a mechanism for destabilizing the state [5, p. 268].

Information security as a scientific and legal category has an interdisciplinary nature and is considered in the context of the general theory of national security. It is defined as the state of protection of the information space, resources and processes from threats that can harm the vital interests of the individual, society and the state [2, p. 181]. This approach allows us to consider it not only as a technical or cybernetic phenomenon, but as a system of legal, organizational and political measures. Scientists emphasize that information security ensures the stability of the functioning of state institutions, the protection of information sovereignty and the counteraction to external and internal threats [4, p. 176].

The correlation between the concepts of “information security” and “cybersecurity” is important. Cybersecurity covers the protection of information and communication systems, networks and electronic resources from cyber threats, while information security has a broader meaning and also includes counteraction to propaganda, information operations and disinformation [2, p. 182]. Therefore, cybersecurity is an integral element of information security. The Law of Ukraine “On the Basic Principles of Ensuring Cybersecurity of Ukraine” defines the legal and organizational foundations of state policy, the scope of subjects and their powers and is aimed at protecting state information resources and critical infrastructure [1]. In addition to regulatory regulation, criminal law enforcement is also important, since encroachments on the information space or communication systems can be classified as crimes against the foundations of national security [3, p. 141].

Information security occupies a special place in the structure of national security, which traditionally includes political, economic, military, social, environmental and information components. It is the information component that ensures the proper functioning of other elements of the system and acts as an integrating factor [6]. It is a necessary condition for the implementation of national interests, ensures the protection of the national information space and the resilience of society to external destructive influences [4, p. 177]. In the context of the development of global communications, its importance is growing significantly.

Information security acquires particular importance in the context of information and psychological confrontation. Disinformation, manipulation of public consciousness and the spread of fake messages are effective tools for destabilizing the state and undermining trust in government bodies [5, p. 268]. Along with this, cyber threats aimed at disrupting the functioning of information and communication systems, state registers and critical infrastructure facilities pose a significant danger, which can lead to economic losses and weakening the state's defense potential [3, p. 141]. In this regard, proper regulatory and institutional support for cybersecurity and further improvement of legislation taking into account the development of digital technologies are of great importance. Scientists emphasize the need for a comprehensive approach that combines legal, organizational, technical and educational measures, in particular, increasing the media literacy of the population and the formation of critical thinking [2, p. 183]. At the same time, the effectiveness of the system depends on interdepartmental coordination and harmonization of national legislation with international standards [4, p. 178].

Therefore, information security is one of the key components of the national security of the state, since it ensures the protection of information sovereignty, the stability of the functioning of state institutions and the implementation of national interests. It is comprehensive in nature, closely related to cybersecurity and covers the protection of the information space from disinformation, information operations and cyber attacks that may be aimed at undermining the constitutional order, territorial integrity and defense capability of Ukraine [5, p. 268; 3, p. 140].

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403.
2. Милосердна І. М. Інформаційна безпека як елемент національної безпеки: теоретичний вимір та особливості впровадження. І. М. Милосердна. *Політикус : наук. журнал*. 2024. № 4. С. 179-185.
3. Аніщук В. Інформаційна безпека як об'єкт посягання злочинів проти основ національної безпеки України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2023. № 2.77. С. 139–143.
4. Шатун В. Т. Інформаційна безпека – невід'ємна складова національної безпеки України. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. 2016. Т. 267. Вип. 255. С. 174–180.
5. Таркін В. П. Дезінформація як метод інформаційно-психологічної війни / В. П. Таркін. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф.. За загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 267–270.*
6. Панченко О. Інформаційна складова національної безпеки. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Випуск 3. 2019.

Ілона КАГДІНА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Денис ЮР'ЄВ

старший викладач кафедри
кримінального процесу,
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Інформаційна безпека в сучасних умовах є одним із базових елементів національної та міжнародної безпеки, оскільки інформаційний простір перетворився на окремий «театр» конкуренції держав, впливу недержавних акторів і транснаціональних платформ. Для України, яка перебуває в умовах тривалої збройної агресії та системних гібридних впливів, інформаційна безпека має подвійне значення: (1) як компонент внутрішньої стійкості

держави, суспільства, інституцій, критичної інфраструктури, та (2) як частина міжнародної взаємодії у сфері кіберзахисту, протидії дезінформації, виконання зобов'язань у рамках євроатлантичної інтеграції та міжнародного права. Її зміст виходить за межі суто технічного кіберзахисту й охоплює правові, організаційні, комунікаційні та гуманітарні виміри, пов'язані з правами людини, доступом до інформації, свободою вираження поглядів та захистом від маніпулятивних впливів.

У науковому розумінні інформаційна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави в інформаційній сфері від внутрішніх та зовнішніх загроз. Вона включає кілька взаємопов'язаних «контурів» захисту. По-перше, кібернетичний (технічний) контур, пов'язаний із забезпеченням конфіденційності, цілісності та доступності даних (CIA-triad), захистом інформаційних систем, мереж, державних реєстрів, сервісів електронного урядування. По-друге, контур інформаційно-психологічної безпеки, який охоплює протидію дезінформації, інформаційним операціям, маніпуляціям, пропаганді, спрямованим на підриг довіри до інституцій, деморалізацію населення, провокування конфліктів у суспільстві. По-третє, правовий контур, що регулює порядок доступу до інформації, обіг інформації з обмеженим доступом, державну таємницю, персональні дані, відповідальність за злочини у кіберсфері та інформаційні правопорушення. По-четверте, контур інституційної та організаційної стійкості, який стосується спроможностей державних органів координувати реагування на інциденти, обмінюватися інформацією про загрози, забезпечувати безперервність функцій влади та критичних сервісів. Отже, інформаційна безпека – це багатовимірна категорія: вона одночасно є частиною оборони (у широкому сенсі), частиною правопорядку (через кримінально-правові та адміністративні механізми), і частиною політики (через стратегічні комунікації та захист демократичних процедур) [1].

У національній системі безпеки інформаційна безпека закріплюється як один із пріоритетних напрямів державної політики. Її правова основа формується на перетині конституційних норм, спеціального законодавства та стратегічних документів. Конституційний рівень задає ключову дилему, яка проходить крізь усю сферу інформаційної безпеки: необхідність захисту держави та суспільства від загроз – і одночасно гарантування прав людини. Свобода слова, право на інформацію, таємниця листування і приватності є фундаментальними гарантіями демократичного ладу; водночас Конституція допускає обмеження прав лише на підставах, визначених законом, і за умов необхідності, пропорційності та легітимної мети (зокрема захисту національної безпеки). Це означає, що будь-які інструменти інформаційної безпеки (фільтрація, блокування ресурсів, спеціальні режими доступу, обмеження поширення чутливої інформації) повинні мати чітку правову основу та підлягати контролю – судовому, парламентському, інституційному та суспільному [2].

Спеціальне законодавство задає практичні механізми. Умовно його можна згрупувати так:

- закони, що визначають загальні засади національної безпеки та управління сектором безпеки і оборони (координація, повноваження, планування, стратегії);
- акти, що регламентують інформацію з обмеженим доступом (державна таємниця, службова інформація), а також персональні дані;
- норми, що забезпечують кібербезпеку (реагування на інциденти, захист критичної інфраструктури, стандарти безпеки, взаємодія суб'єктів);
- кримінально-правові та адміністративні норми щодо злочинів у сфері використання комп'ютерів, систем і мереж, втручання в роботу інформаційних систем, незаконного доступу тощо [3, с. 248].

Стратегічні документи (доктрини, стратегії, концепції) задають цілі: підвищення стійкості суспільства, розвиток спроможностей кіберзахисту, захист критичної інформаційної інфраструктури, інституційне посилення органів реагування, формування культури кібергігієни, розвиток стратегічних комунікацій. Їхня сильна сторона – комплексний підхід; слабе місце – ризик декларативності без достатнього фінансування, стандартів виконання та вимірюваних індикаторів.

У міжнародному вимірі інформаційна безпека напряму пов'язана з трьома площинами. Перша – кіберпростір як сфера міжнародної безпеки. Кіберінциденти можуть мати транскордонний ефект, а атаки на енергетику, фінансовий сектор чи державні реєстри потенційно прирівнюються до загроз національній безпеці. Відтак формується міжнародна практика співпраці: обмін інформацією про загрози, спільні навчання, узгодження стандартів захисту критичної інфраструктури, підтримка реагування та відновлення. Друга –

інформаційний вплив як інструмент гібридних конфліктів. Дезінформаційні кампанії не обмежуються кордонами; вони націлені на аудиторії багатьох країн, використовують глобальні платформи, рекламу, бот-мережі. Тому протидія їм вимагає міждержавної взаємодії та узгоджених підходів: прозорість політичної реклами, виявлення координованої неавтентичної поведінки, підтримка незалежних медіа, розбудова медіаграмотності. Третя – міжнародне право та права людини. У сфері інформаційної безпеки надзвичайно важливо не допустити «нормалізації» надмірного контролю, який може підірвати демократичні інститути. Тому міжнародні стандарти у сфері прав людини (зокрема свобода вираження, приватність, доступ до інформації) є для держав орієнтиром: заходи безпеки мають бути законними, необхідними й пропорційними. Для України це також питання репутаційної стійкості: держава, що протистоять агресії, одночасно має демонструвати відданість демократичним стандартам – це посилює міжнародну підтримку та внутрішню довіру [4, с. 228].

Дезінформаційні та пропагандистські впливи спрямовані на: підлив єдності суспільства; дискредитацію сектору безпеки й оборони; делегітимацію державних рішень; провокування конфліктів між різними соціальними групами; вплив на виборчі процеси та громадську думку. Особливість цих загроз у тому, що вони часто працюють не через «один фейк», а через довготривалі наративи, які повторюються, адаптуються і підсилюються алгоритмами соцмереж. Вразливості, пов'язані з людським фактором, часто є не менш критичними, ніж технічні прогалини. Фішинг, соціальна інженерія, слабкі паролі, нехтування правилами кібергігієни, використання неліцензійного ПЗ, робота з приватних пристроїв без належного захисту – усе це «відкриває двері» навіть для відносно простих атак.

Отже, інформаційна безпека в Україні є ключовою складовою національної та міжнародної безпеки, адже визначає здатність держави та суспільства зберігати керованість, стійкість і демократичний характер розвитку в умовах гібридних та воєнних загроз. Її ефективність залежить від комплексного підходу: поєднання кіберзахисту, правового регулювання, інституційної координації, стратегічних комунікацій і розвитку суспільної стійкості через освіту та медіаграмотність. Водночас критично важливо забезпечувати верховенство права й дотримання стандартів прав людини, оскільки довіра до державних інституцій і легітимність рішень у сфері інформаційної політики прямо впливають на національну єдність та міжнародну підтримку України. Якщо інформаційна безпека вибудовується як система стійкості, а не як набір ситуативних обмежень, вона стає не лише «щитом», а й ресурсом розвитку — інтеграції у європейський та глобальний безпековий простір.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

3. Кононенко В. П., С. С. Здоровко, А. Є. Корольова. Інформаційна безпека як стан. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2.76. 2023. С. 244-250.

4. Кравченко О. І. Інформаційна безпека як складова національної безпеки. *Інвестиції*. 2023. С. 202-229.

Катерина ПАНАСЮК

студентка юридичного факультету
НУ «Запорізька політехніка»,
провідний спеціаліст
Олександрівського відділу
ДРАЦС у м. Запоріжжі

Науковий керівник:

Руслана МАКСАКОВА

професор НУ «Запорізька політехніка»
(м. Запоріжжя, Україна),
доктор юридичних наук, професор

КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВИКЛИКИ

В умовах інформаційної війни, де дезінформація поширюється в геометричній прогресії, а кібератаки кожен день спрямовуються на державні реєстри, бази та особисті пристрої громадян, важливо бути обізнаним у питаннях інформаційної безпеки. Світ вже давно вимагає від нас мережевої обізнаності, вміння контролювати інформаційні процеси та уважно ставитися до персональної інформації. До того ж Україна з 2019 р. активно розвиває політику цифровізації, яка направлена на рівний доступ до всіх послуг без черг, бюрократії та корупції. Проте чим більше можливостей отримати послугу через інтернет-мережу, тим більший ризик стати жертвою кіберзлочину.

Під час повномасштабного вторгнення відстоюємо національну безпеку не тільки на полі бою, а й в інфопросторі. Бо триваюча в Україні війна є гібридною, а як відомо, це сучасний тип конфлікту, який поєднує відкриті військові дії з прихованими операціями, серед яких, поміж інших, провідними засобами впливу виступають кібератаки та інші засоби інформаційної війни.

Ще задовго до початку впровадження політики цифровізації Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» інформаційну безпеку було визначено як стан захищеності життєво важливих інтересів суспільства, людини та держави, що досягається шляхом забезпечення запобігання шкоді через інформацію, виникненню негативного впливу, наслідків, а також несанкціонованому розповсюдженню, використанню і порушенню цілісності та конфіденційності інформації [1]. На сучасному етапі захист інформаційного і кіберпростору врегульовані вже солідним пакетом нормативно-правових актів, серед яких базовими є Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. (відповідно до ч. 4 ст. 3 якого інформаційна безпека та кібербезпека визначені складовими елементами державної політики у сфері національної безпеки і оборони) [2], Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392, Стратегія інформаційної безпеки, затверджена Указом Президента України від 28 грудня 2021 р. № 685/2021 та Стратегія кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 447.

Розглядаючи цифровізацію в аспекті забезпечення національної безпеки, слід звернути увагу на таке. Більшість державних органів України мають реєстри, які містять конфіденційну інформацію про особу, що може опинитися в руках злочинців та ворогів через необережне ставлення до ресурсу. В грудні 2025 р. Україна зазнала кібератаку на Єдиний реєстр довіреностей, Реєстр спеціальних бланків і нотаріальних документів, Спадковий реєстр, Державний реєстр актів цивільного стану громадян, Єдиний державний реєстр і Державний реєстр майнових прав. На певний час країна залишилась без доступу до реєстрів Міністерства юстиції України, яке контролює безліч цивільних процесів життя громадян. Зламати інфраструктуру НАІС (ДП «Національні інформаційні системи») – це агресивний акт кіберзлочинної атаки, оскільки мова йде, безперечно, про приватну інформацію кожного громадянина України та іноземців, що перебувають на території нашої держави. Кількість атак на державні установи та сервіси зростає майже втричі, якщо порівнювати зі статистикою за 2021 р. За даними звіту Microsoft, у той рік Україна являла собою одну з головних цілей для кіберзлочинців у світі – майже 20 % глобальних загроз спрямовувалися саме на неї, поступаючись лише США. Загальна статистика щодо Європи свідчить, що з 2021 р. відсоток

атак зріс з 28 % до 80 % [3-4]. Для нас втрата електронного ресурсу у XXI ст. звучить як синонім «кінця», бо частина паперових носіїв, архівів постраждали, згоріли, втрачені через бойові дії та обстріли. Як громадянин, який втратив більшість паперових документів, виїхав з території, де не було змоги зберегти архів, доведе державі свою особу? Без реєстрів це довгий судовий процес, який не тільки виснажує особу, але й додає навантаження судовій ланці, в якій і без того наразі на розгляді великий обсяг справ. Так, у 2024 р. на порталі «Дія» за січень було замовлено понад 5 тис. повторних документів, що свідчить про ефективну взаємодію Міністерства цифрової трансформації України з Міністерством юстиції України. На жаль, надалі ця цифра буде тільки більшою.

Виводячи державу на високий інформаційний рівень, слід ретельно дбати про стан захищеності даних, оскільки кіберзлочинів не меншає, особливо в умовах війни, коли метою ворога є оволодіння цифровим ресурсом. З роками кібератаки стають дедалі витонченішими, а кіберзлочинці активно використовують соціальну інженерію, фішингові повідомлення, бот-мережі та інші інструменти. На пошту державного органу можуть надіслати лист начебто від міністерства чи обласного відділу, під яким ховається вірус. Так, доволі часто спрацьовує так званий людський фактор, і є ризик не помітити загрозу через великий обсяг роботи. Суспільство зобов'язане підвищувати рівень опанування цифровими ресурсами не менше за зобов'язання держави забезпечувати цьому суспільству основи кібербезпеки. Обов'язок громадян:

- 1) підвищувати рівень знань на курсах/тренінгах (держава забезпечує значну частину таких курсів безоплатно);
- 2) відповідально ставитися до своїх особистих даних;
- 3) уважно перевіряти будь-яку інформацію, яку вони отримують на особисту пошту, в соціальних мережах та навіть SMS-повідомленнями; не переходити за сумнівними посиланнями;

- 4) для працівників державних органів – відповідально ставитися до власних ключів доступу до державних реєстрів, не передавати у користування іншим особам, а у випадку заволодіння ними сторонніми особами або виявлення дій, які не виконувалися працівником, негайно повідомляти у правоохоронні органи;

- 5) змінювати паролі як мінімум 1 раз на місяць, користуватися двофакторною аутентифікацією.

Держава та компанії, в свою чергу, зобов'язані:

- захищати персональні дані громадян шляхом постійного оновлення системи та виключати слабкі місця;
- дотримуватися норм законодавства, а у випадку неефективності вміти вчасно забезпечити вирішення проблеми невідповідності;
- інвестувати в кібербезпеку;
- дбати про свою репутацію задля довіри громадян та клієнтів, що в майбутньому може привести до масштабних національних проєктів [4].

Перелічені пункти – це фундамент, на якому будується інформаційна грамотність. Але навіть такі заходи безпеки не можуть повністю захистити вас в інформаційному середовищі, вони слугують певним запобіжником, але не ліками. Кіберзлочинність зростає, бо людство винайшло тільки технологію, але не механізм її захисту. Департамент кіберполіції Національної поліції України, зважаючи на досвід 2025 р., визначив завдання на 2026 р. Так, у 2026 р. ключовим вектором розвитку стає перехід від пасивної оборони до концепції активної кіберстійкості. Це передбачає не лише блокування зовнішніх атак, а й створення систем, здатних до самовідновлення та безперервного функціонування навіть в умовах успішного проникнення зловмисників. Модернізація інструментів реагування сьогодні неможлива без інтеграції інтелектуальних систем аналізу великих даних, які дозволяють виявляти аномалії в поведінці мережі ще до моменту завдання шкоди. Окремого значення набуває поглиблення міжнародної співпраці. Це зумовлюється тим, що кіберзлочинність не має кордонів, ефективна протидія їй можлива лише шляхом консолідації зусиль із закордонними правоохоронними органами та глобальними інституціями, такими як Europol та Interpol [5].

Україна, перебуваючи на передовій глобального кіберпротистояння, демонструє, що ефективний захист даних – це насамперед захист конституційних прав громадян та стабільності державних інститутів. Кіберпростір став повноцінним фронтом ведення бойових дій, де атака на енергомережі, банківський сектор чи державні реєстри може завдати шкоди, що дорівнює наслідкам кінетичної зброї. Саме тому здатність держави протидіяти цифровим загрозам є критичним показником її життєздатності.

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки Закон України від 09.01.2007 № 537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. Ст. 102.
2. Про національну безпеку України Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 27.02.2026).
3. Кібератака на реєстри Мін'юсту: чому це могло статися і які наслідки / Спільнота програмістів DOU. URL : <https://dou.ua/lenta/articles/cyberattacks-on-registries-and-vendor-locks/> (дата звернення: 27.02.2026).
4. Пенюк В. О. Кібербезпека та комунікації: сучасні реалії. URL: http://rps.chtei-knteu.cv.ua:8585/jspui/bitstream/123456789/3165/1/Peniuk_kiberbezpeka.pdf (дата звернення: 27.02.2026).
5. Щорічний звіт Департаменту кіберполіції Національної поліції України : веб-сайт. URL : <https://cyberpolice.gov.ua/news/shhorichnyj-zvit-7096/> (дата звернення: 27.02.2026).

Кирило РУБЛЬОВ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Денис ЮР'ЄВ

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОПЕРАЦІЇ (ІПСО)
ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ:
МЕТОДИ ПРОТИДІЇ**

Інформаційно-психологічні операції сьогодні виступають одним із найбільш небезпечних інструментів дестабілізації національної безпеки, оскільки їхня дія спрямована не на фізичне знищення об'єктів, а на руйнування ментального та соціального фундаменту держави. В умовах глобальної цифровізації та домінування соціальних мереж агресор отримує можливість безпосереднього впливу на свідомість мільйонів громадян, минаючи традиційні фільтри державної цензури чи редакційну політику офіційних медіа. Основна стратегічна мета таких операцій полягає у підриві довіри до державних інститутів, поширенні панічних настроїв, штучному розпалюванні внутрішніх соціальних конфліктів та дискредитації військово-політичного керівництва.

Механізм реалізації ІПСО базується на використанні вразливостей людської психіки, зокрема схильності до емоційного сприйняття негативної інформації та підтвердження власних упереджень. Для цього застосовується широкий арсенал засобів: від класичних фейкових новин та маніпулятивного подання реальних фактів до сучасних технологій штучного інтелекту, таких як дїпфейки. Особлива небезпека полягає у швидкості поширення дезінформації через мережі ботів та анонімні канали, що часто створює ілюзію масової підтримки певного наративу. Ефективна протидія таким загрозам вимагає від держави переходу від реактивної моделі спростування до проактивної стратегії комунікацій. Це передбачає не лише технічне блокування шкідливого контенту, а й розбудову системи стратегічних комунікацій, яка забезпечує оперативне та правдиве інформування суспільства. Ключовим елементом стійкості держави в інформаційній сфері стає рівень медіаграмотності населення. Тільки поєднання державної політики захисту інформаційного суверенітету з розвиненим критичним мисленням громадян здатне мінімізувати деструктивний вплив психологічних операцій та забезпечити стабільність національної системи безпеки в довгостроковій перспективі.

Інформаційно-психологічна операція (ІПСО) – це сплановані дії, спрямовані на передачу конкретної інформації та індикаторів до іноземної аудиторії з метою впливу на її почуття, мотиви, об'єктивне сприйняття та, зрештою, на поведінку іноземних урядів,

організацій, груп та окремих осіб. У контексті національної безпеки ІПСО використовується як інструмент стратегічного впливу для деморалізації суспільства, поширення паніки, зневіри в державних інститутах та провокації внутрішніх конфліктів. Одним із найсучасніших та найнебезпечніших методів реалізації таких операцій є використання дідфейків.

Дідфейк (deepfake) – це технологія створення або заміни контенту (зображень, аудіо чи відео) за допомогою методів штучного інтелекту, зокрема нейронних мереж, які дозволяють накладати обличчя однієї людини на тіло іншої або синтезувати голос, що майже не відрізняється від справжнього. Сама назва походить від поєднання термінів «deep learning» (глибоке навчання) та «fake» (підробка). У структурі ІПСО дідфейки відіграють роль «цифрової зброї», оскільки вони здатні створювати ілюзію повної реальності події, якої ніколи не було.

Небезпека дідфейків для національної безпеки полягає в тому, що вони можуть бути використані для створення фальшивих звернень вищого керівництва держави про капітуляцію, надання неправдивих наказів військовим або дискредитації політиків через імітацію їхньої участі в аморальних чи протиправних діях. Через високу реалістичність таких підробок вони здатні миттєво спровокувати соціальний вибух або дезорієнтувати сили оборони в критичні моменти, оскільки людський мозок схильний довіряти візуальному та звуковому контенту більше, ніж текстовим повідомленням. Протидія дідфейкам вимагає не лише впровадження спеціалізованих алгоритмів детекції підробок, але й надвисокого рівня медіагігієни, де будь-яке резонансне відео має піддаватися сумніву до моменту його підтвердження з офіційних верифікованих джерел. Інформаційно-психологічні операції, посилені технологіями дідфейків, сьогодні є одним із найнебезпечніших викликів для національної безпеки. Їх мета полягає не лише в поширенні дезінформації, а в повному руйнуванні довіри всередині суспільства та дезорієнтації державного керівництва в критичні моменти. Оскільки штучний інтелект дозволяє створювати надзвичайно реалістичні фальшивки, традиційні методи перевірки інформації стають недостатніми.

Отже, ефективний захист держави в таких умовах можливий лише через поєднання високотехнологічних систем виявлення контенту, створеного ШІ, та високого рівня медіаграмотності громадян, які здатні зберігати критичне мислення навіть в умовах інтенсивного емоційного тиску.

-
1. Горбулін В. П. Як перемогти Росію у війні майбутнього. Київ: Брайт Букс, 2020. 256 с.
 2. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції. Київ: Текст, 2021. 420 с.
 3. Центр протидії дезінформації при РНБО України. Глосарій назв, термінів та словосполук, які рекомендується використовувати у зв'язку з тимчасовою окупацією РФ територій України. Київ, 2024.
 4. Доктрина інформаційної безпеки України: Указ Президента України від 25.02.2017 № 47/2017.

Anastasia SAMSONOVA,
Nichita ANDRONIC

students gr. Infa-243 Academy
of Economic Studies of Moldova,
Chisinau, Moldova

Scientific supervisors:

S. OHRIMENCO, Professor,
L. GUJUMAN, Associate Professor

FAKE NEWS AND ITS ROLE IN INFORMATION SECURITY

A fake is something false, unreliable, or falsified that is presented as genuine, real, or reliable with the aim of misleading others. Today, they play a huge role in society in promoting certain false ideas because they influence not only people's opinions but also their trust in information in general.

Goal:

- Fakes cause damage – they undermine reputation, shape false perceptions of events, and lead to wrong decisions.
- The result is a distortion of reality and public opinion.
- Task
- The main task is to understand the mechanisms behind the emergence of fakes and show their consequences.

Tools o Social networks, messengers o Anonymous websites o Photo montage, deepfakes, AI generation o Mass mailing and bots Effectiveness o Expected result of fake news: to quickly convince, sow doubt, and provoke emotions.

Actual result: widespread mistrust, undermining confidence in the media and official sources.

Product or service?

Fake news can be considered a special «product» of the information market.

Product:

- it is information specifically created for creation;
- it has «packaging» – a beautiful headline, emotional text, photos/videos;
- its purpose is to sell an idea, evoke an emotion or reaction (just as a commodity prompts a purchase).

Fake news is dangerous because it is USED FOR:

Fake news can be viewed as a complex product/service that almost always consists of several elements:

- Information block – the text, photo, or video that creates the «news».
- Emotional accompaniment – memes, slogans, hashtags to enhance the impact.
- Means of distribution – bots, social networks, “opinion leaders.”
- Support/service – systematic distribution, repetition, “stoking” interest.

Definition. Fake news is deliberately false information created and disseminated with the aim of misleading the audience, influencing their perception of events, forming a distorted opinion, or manipulating behavior.

Types of fakes:

1. Text fakes – fake news, articles, social media posts.
2. Audio fakes – fake voices using speech synthesis technology.
3. Video fakes (deepfake technology) – replacing a person's face or facial expressions in a video.
4. Combined fakes – a combination of audio and video fakes.
5. Motion and gesture fakes – imitation of gait and body movements using neural networks.

Fake creation technologies:

- Graphics and audio editors (Photoshop, Adobe Audition, After Effects);
- Neural network generators (GAN, diffusion models);
- Speech synthesis (TTS – Text-to-Speech);
- Face swap algorithms (real-time face replacement);

- Motion synthesis (generation of body movements based on a short data sample).
- Social engineering and phishing:
- Essence: the use of fake messages, emails, phone calls, or even voice imitations.
 - Example (banking sector): a phone call «on behalf of the bank director» with a fake voice, telling an employee to urgently transfer money to a «reserve account». The employee believes it and carries out the actions.

Disinformation campaigns:

- Essence: creating a series of fakes for mass influence.
- Example: rumors are spread on social media that «bank X is going bankrupt» → customers withdraw money masse → real financial crisis.

Cyberattacks on reputation:

- Essence: using fake news to discredit a person or organization.
- Example: publication of “leaked documents” about allegedly illegal operations of a bank. Even if this is not true, customer confidence falls.

Conclusion. Thus, fakes are not just «internet deception,» but a real tool for manipulation and attacks. It is important for computer security specialists to know the technologies used to create them, understand their varieties and examples of use, and be able to analyze and recognize fake data. Combating fake news is becoming one of the key tasks of modern information security.

1. StopFake.org – A portal for fact-checking and exposing fake news. URL : <https://stopfake.org/>.
2. Meduza – Analytical materials on disinformation. URL : <https://meduza.io/>.
3. OWASP Foundation – Cybersecurity materials. URL : <https://owasp.org/>.
4. SpringerLink – Rising Threats in Expert Applications and Solutions (2021). URL : <https://springerlink.com/>.
5. TechCrunch – Publications about deepfake and AI. URL : <https://www.techcrunch.com/>.
6. Joey Skaggs Official Website – Source about the media prank «Tarakani hormone». URL : <https://joeyskaggs.com/>.

Why QA is used against fakes

QA (testers) help find bugs that attackers can use to:

1. steal program code data;
2. break the system;
3. gain access to someone else’s account.

Manual testing

What a tester does manually:

- Tries to create a fake account — for example, registering with a temporary email address or a disposable phone number.
- Simulates fake actions — sends a request on behalf of another user (for example, changes the user_id in the request).
- Tests CSRF and XSS — can an attacker force a user to send a fake request or execute a malicious script?
- Checks form protection — is it possible to send malicious data, bypass captcha, send spam?

Tools:

- Postman — send requests manually.
- Burp Suite — intercept and modify requests.
- Browser + developer console.

Automatic testing (Auto) using scripts:

- Check for bot protection — simulate mass registration, logins, spam — to make sure there is protection (rate limiting, captcha, etc.).
- Scan for phishing vulnerabilities — for example, check if it is possible to insert a fake link to an external page. • Automatically check whether tokens are being forged — for example, through weak session ID generation.
- Check whether logins and passwords are stored in plain text — this can be used for fake logins.

Tools:

- SonarQube, Semgrep – code checking.
- OWASP ZAP, Nikto – website checking.
- Snyk, Dependabot – library checking.
- Jenkins, GitHub Actions – automatic launch.

Scientific papers on the topic

Analysis of articles from the book «Rising Threats in Expert Applications and Solutions» (Springer, 2021)

Essence of the work:

- The authors studied students' perceptions of online learning.
- For analysis, they took 500 tweets with the keywords «e-learning» and «MOOC».
- They applied machine learning algorithms:
 1. Naive Bayes – 61 % accuracy.
 2. Logistic Regression – 63 % accuracy.
 3. Support Vector Machine (SVC) – 49 % accuracy.
- We used the NLTK library for PYTHON to preprocess the data.
- Result: most tweets were positive
- (words: «course», «learning», «brilliant»), but there were also ~16 % negative reviews (words: «difficult», «time», «lecture»).

Connection to our topic (fake news):

- The same machine learning and linguistic analysis algorithms are used to detect fake news and misinformation.
- If we can identify «negative patterns» in student reviews, we can also find «fake patterns» in the news.
- Conclusion: the methods described in the article can be transferred to the field of information security for filtering fakes.

Article 1 (pp. 23–31) Title: «Sentiment Analysis on E-Learning Using Machine Learning Classifiers in Python» Authors: Shilpa Singh Hanswal, Astha Pareek, Geetika Vyas, Amita Sharma (IIS University, Jaipur, India).

Essence of the work:

- The problem of «excess code» is considered – constructs that are never executed or are redundant.
- Example: checking a prime number – instead of the optimal loop up to $\sqrt{n}$, programmers sometimes make a loop up to $n/2 \rightarrow$ this duplicates the work.
- Such code makes the program slower, more difficult to analyze, and sometimes even creates vulnerabilities.

The authors proposed a method based on symbolic execution:

1. The program is checked not on specific numbers, but on «symbolic» variables.
2. The algorithm analyzes all possible branches of code execution.
3. If a branch can never be executed $\rightarrow$ it is «dead code» that can be removed.

Connection to our topic (fakes):

- Just as «unnecessary code» overloads programs and reduces their efficiency, fake data overloads the information space.
- In both cases, the specialist's task is to be able to identify the unnecessary and remove it.
- Analogy: fighting «dead code» = fighting «dead/fake information».

Article 2 (pp. 31–42)

– Title: Assessment of Needless Code in a Program*

– Authors: Rekha Naug, Kavita (Jayoti Vidyapeeth Women University, India)

Fake. America has invented a pill for all diseases.

In 1981, American prankster Joey Skeggs played a joke on the media. Skeggs invited journalists to a press conference at his home. He introduced himself as Dr. Joseph Gregor and announced that he had developed a new species of cockroach.

- The insects were immune to toxins and radiation. From these cockroaches, he extracted a hormone that cures all known diseases. Skeggs told reporters that the drug even gives people immunity to radiation. At the press conference, he announced that hormone-based pills would be available to everyone for free.

– The information spread across many media outlets as fake news. Skeggs was even invited to appear on television. Only after several months did he reveal the deception.

– In the 1980s, the American media wrote about miracle pills made from cockroaches that cure all diseases. The story turned out to be fake and a reference to Kafka's novel *The Metamorphosis*. The caption on the photo reads: «Cockroach hormone called a miracle cure».

Why he did it

Skeggs' main goal was to criticize the media and society's gullibility. He wanted to prove that:

- Journalists often publish sensational stories without checking the facts.

- The public tends to believe anything that sounds «scientific».
- Fake news can spread at an incredible speed.

Result:

The story was picked up by American newspapers, including the Philadelphia Daily News, which ran the headline:

- «Roach ‘Hormone’ Hailed as Miracle Drug».
- Later, Skeggs himself admitted that it was a hoax.
- This case became an example of media criticism and exposure of the media’s gullibility.

Conclusion

Thus, fakes are not just «internet deception», but a real tool for manipulation and attacks. It is important for computer security specialists to know the technologies used to create them, understand their varieties and examples of use, and be able to analyze and recognize fake data. Combating fake news is becoming one of the key tasks of modern information security.

1. StopFake.org – A portal for fact-checking and exposing fake news. URL : <https://stopfake.org/>.
2. Meduza – Analytical materials on disinformation. URL : <https://meduza.io/>.
3. OWASP Foundation – Cybersecurity materials. URL : <https://owasp.org/>.
4. SpringerLink – *Rising Threats in Expert Applications and Solutions* (2021). URL : <https://springerlink.com/>.
5. TechCrunch — Publications about deepfake and AI. URL : <https://www.techcrunch.com/>
6. MIT Technology Review — Materials on AI technologies. URL : <https://www.technologyreview.com/>.
7. Joey Skaggs Official Website — Source about the media prank “Tarakani hormone.” [<https://joeyskaggs.com/>]

Олександр СІРИК

студент

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Олександр ДІСКОВСЬКИЙ

професор кафедри

інформаційних технологій

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

доктор технічних наук, професор

ОЗНАКИ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОПЕРАЦІЇ, МЕТОДИ РОЗПІЗНАВАННЯ І ПРОТИДІЇ

Сучасний етап розвитку інформаційного суспільства характеризується стрімким зростанням ролі інформації як стратегічного ресурсу, що безпосередньо впливає на суспільну стабільність, національну безпеку та функціонування державних інституцій. В умовах гібридних загроз та збройної агресії проти України інформаційно-психологічні спеціальні операції (ІПСО) стали одним із ключових інструментів впливу на суспільну свідомість, морально-психологічний стан населення, військовослужбовців і працівників сектору безпеки та оборони [2].

Особливої актуальності проблема набуває у зв’язку з активним використанням соціальних мереж, месенджерів, анонімних інформаційних платформ, а також технологій штучного інтелекту, автоматизованих бот-мереж і дипфейків, що дозволяють масштабувати дезінформаційні кампанії, маніпулювати громадською думкою, поширювати панічні настрої та підривати довіру до органів державної влади і правоохоронної системи [1].

Для працівників правоохоронних органів та фахівців у сфері безпеки особливого значення набуває здатність своєчасно ідентифікувати ознаки ІПСО, відрізняти їх від звичайних інформаційних впливів, оцінювати рівень загрози та застосовувати ефективні методи протидії. Водночас формування інформаційної стійкості, розвиток критичного

мислення та впровадження сучасних аналітичних підходів до моніторингу інформаційного простору є необхідною умовою забезпечення інформаційної безпеки держави. Таким чином, дослідження ознак інформаційно-психологічних спеціальних операцій, а також розроблення методів їх розпізнавання і протидії є актуальним науковим і практичним завданням, що відповідає сучасним викликам національної безпеки та потребам підготовки фахівців для сектору безпеки і правоохоронної діяльності.

ІПСО (інформаційно-психологічні спеціальні операції) – це цілеспрямовані дії, спрямовані на вплив на свідомість, емоції та поведінку людей через інформацію.

Однією з ключових характеристик інформаційно-психологічних спеціальних операцій є масове поширення емоційно забарвленої інформації, спрямованої на виклик сильних психологічних реакцій – страху, паніки, агресії, ненависті або відчаю. Такий контент зазвичай подається у формі тривожних повідомлень, прогнозів катастрофічних наслідків, перебільшення загроз або дискредитації окремих соціальних груп, інституцій чи рішень держави. Метою є зниження критичного мислення та стимулювання імпульсивної поведінки аудиторії. Важливою ознакою ІПСО є використання неперевіраних, анонімних або псевдоекспертних джерел. Інформація часто поширюється з посиланням на «інсайдерів», «джерела у структурах», «очевидців» або «закриті канали», що унеможливає перевірку її достовірності. Такі повідомлення створюють ілюзію поінформованості та ексклюзивності, що підвищує довіру до них серед користувачів. Характерною рисою є також використання маніпулятивних заголовків та вирваних із контексту цитат. Заголовки формуються таким чином, щоб викликати сильну емоційну реакцію або спотворити зміст матеріалу. Часто застосовується часткове цитування офіційних осіб або документів, що змінює сенс висловлювань і формує хибне уявлення про події.

Одним із ключових індикаторів ІПСО виступає синхронне повторення однакових або схожих меседжів у різних інформаційних каналах – соціальних мережах, месенджерах, новинних ресурсах, блогах [3, 4]. Масове дублювання створює ефект «інформаційної більшості» та підсилює сприйняття повідомлення як достовірного й значущого.

Ще однією ознакою є заклики до негайних емоційних дій без можливості перевірки інформації: терміново поширити повідомлення, вийти на акції, не виконувати розпорядження, здійснювати певні дії «прямо зараз». Така тактика спрямована на мінімізацію часу для аналізу інформації та формування імпульсивних рішень.

Суттєвим елементом ІПСО є використання фейкових акаунтів, ботів та координованих мереж поширення контенту. Такі облікові записи можуть масово коментувати, поширювати однакові повідомлення, створювати штучну підтримку певної позиції або провокувати конфлікти в інформаційному середовищі. Ознаками їх діяльності є однотипність коментарів, висока активність, відсутність персональної інформації та одночасність публікацій.

Комплексне поєднання зазначених ознак, їх системність і цілеспрямованість дозволяє відрізнити інформаційно-психологічну спеціальну операцію від звичайного інформаційного впливу або окремих випадків дезінформації. Розпізнавання таких характеристик є важливою умовою своєчасного виявлення загроз та організації ефективної протидії.

Методи впливу:

1. Дезінформація. Це систематичне поширення неправдивих або спотворених фактів з метою введення в оману громадськості. Дезінформація може маскуватися під достовірні новини, наукові дані або офіційні повідомлення. Вона використовується для формування хибного уявлення про події, ослаблення довіри до джерел інформації та маніпулювання громадською думкою.

2. Маніпуляція статистикою або напівправдою. Використання вибіркового даних, часткових фактів або спотворених цифр дозволяє створити ілюзію об'єктивності, водночас формуючи у аудиторії потрібне враження [5]. Такий метод часто застосовується у політичній пропаганді, маркетингових кампаніях або під час соціально-економічних дискусій, де факти подаються в зручному для маніпулятора контексті.

3. Створення паніки або недовіри до державних інституцій. Цей метод спрямований на виклик емоційного реагування, страху або сумніву щодо роботи уряду, правоохоронних органів та інших офіційних структур. Поширення чуток, фейкових загроз або перебільшених повідомлень може дестабілізувати суспільство та знизити довіру до органів влади.

4. Розпалювання конфліктів у суспільстві. Маніпулятори використовують

розбіжності у політичних, релігійних, етнічних чи соціальних групах для провокації суперечок, ворожнечі або відкритих конфліктів. Це може здійснюватися через соціальні мережі, ЗМІ або інші комунікаційні канали, що сприяє поляризації суспільства і ускладнює конструктивний діалог.

Як розпізнати ІПСО: перевіряти джерело інформації; порівнювати новину з офіційними повідомленнями; аналізувати, кому вигідне поширення цієї інформації; звертати увагу на емоційний тиск у тексті; використовувати фактчекінгові ресурси.

Як протидіяти ІПСО: не поширювати неперевірену інформацію; повідомляти про фейки адміністраторам платформ; підвищувати власну медіаграмотність; пояснювати близьким принципи інформаційної безпеки; зберігати критичне мислення.

Сучасне інформаційне суспільство характеризується підвищеною роллю інформації як стратегічного ресурсу, що безпосередньо впливає на національну безпеку та стабільність держави. Інформаційно-психологічні спеціальні операції (ІПСО) стають ефективним інструментом впливу на свідомість, емоційний стан та поведінку населення, військовослужбовців і працівників сектору безпеки.

Ознаки ІПСО включають масове поширення емоційно забарвленої інформації, використання анонімних або псевдоекспертних джерел, маніпулятивні заголовки та цитати, синхронне повторення меседжів у різних каналах і заклики до імпульсивних дій. Методи впливу включають дезінформацію, маніпуляцію статистикою, створення паніки та недовіри до державних інституцій, а також розпалювання конфліктів у суспільстві.

Розпізнавання ІПСО передбачає перевірку джерел, порівняння інформації з офіційними повідомленнями, оцінку вигоди поширення та виявлення емоційного тиску. Протидія включає медіаграмотність, критичне мислення, фактчекінг, відповідальне поширення інформації та повідомлення про фейки адміністраторам платформ.

Таким чином, ІПСО є серйозною загрозою інформаційній безпеці суспільства, а ефективна протидія їм є ключовою для захисту національних інтересів та підготовки фахівців сектору безпеки і правоохоронної діяльності.

1. Куртбієв В. В. Адміністративно-правові засади забезпечення інформаційної безпеки в Україні в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. Спеціальний випуск № 1. С. 112–118.

2. Синиціна Ю. П. Інструментарій стратегічних комунікацій у протидії інформаційним загрозам та дезінформації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 84–91.

3. Куртбієв В. В. Особливості розпізнавання інформаційно-психологічних операцій під час гібридної агресії. *Правоохоронна функція держави: теоретичні та практичні аспекти : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 24 лют. 2023 р.)*. Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 45–48.

4. Синиціна Ю. П., Куртбієв В. В. Механізми маніпулятивного впливу в месенджерах та соціальних мережах: ознаки та методи нейтралізації. *Актуальні проблеми внутрішньої безпеки держави : зб. тез доп. наук.-практ. конф.* Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 102–105.

5. Забезпечення національної безпеки України в умовах сучасних викликів та загроз : монографія / за заг. ред. В. В. Куртбієва та ін. Дніпро: Видавець, 2024. 320 с.

Anastasia TKACHENKO

cadet of the faculty of training specialists
for pre-trial investigation bodies
of the National Police of Ukraine

Scientific Supervisor:

Tetyana PAKULOVA

senior lecturer of the Department
of Language Training of Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine)

DIGITALIZATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS AS A TOOL FOR STRENGTHENING NATIONAL SECURITY

The digitalization of criminal proceedings represents a crucial direction in modernizing the law enforcement system and functions as a powerful instrument for strengthening national security. It enhances boosts the effectiveness and accountability of investigative actions, encourages a more reasoned distribution of resources, and optimizes management decision-making. A fundamental aspect of this strategy comprise the information-analytical support of the National Police of Ukraine, which involves the creation of unified databases, standardization of analytical procedural frameworks, coupled with the formation of interdepartmental information exchange.

Under martial law conditions, information-analytical support becomes critically important for timely recognition of possible threats, prevention of disruptive actions, and harmonization of operations among various security entities. Optimizing information exchange and analytical procedures improves the quality of managerial decision-making and swift responses to dynamic security challenges. A key factor is the establishment of methodological foundations for police analytical work, including the establishment of a unified criteria framework to evaluate the productivity of analytical teams and determine data management standards processing and presentation, ensuring consistency in information use across all management levels.

As noted by Hlynska N. V. and Klepka D. I., the digitalization of criminal proceedings encompasses covering both technical and legal-regulatory aspects, in addition to associated difficulties in implementing electronic criminal processes in Ukraine [1]. They point out that the implementation of digital technologies accelerates procedural actions, improves the efficiency of evidence collection and processing, and facilitates the integration of information flows among various law enforcement and judicial bodies. Such an approach serves as an effective instrument for strengthening national security by enabling timely threat detection, risk prediction, and rapid response to criminal activities.

Simultaneously, Topchiy N. S. stresses that digitalization of criminal proceedings is unattainable without adequate information security measures [2]. Effective data protection prevents unauthorized access, enhances the reliability of procedural document flow, and fosters public trust in law enforcement. In the context of martial law and growing cyber threats, information-analytical support forms the foundation for prompt response against emerging threats and supporting national security.

Kolesnik V. A., Hora I. V., and Popovych I. I. highlight the role of digital forensic technologies, which enable efficient collection, processing, and analysis of evidence in electronic criminal proceedings [3]. The use of such technologies reduces the length of time demanded by investigative processes, improves situational assessment accuracy, and supports coordination among different law enforcement authorities. This framework not only strengthens criminal investigations but also reinforces national security through timely risk identification and optimized management decisions in the field of law enforcement.

Authors Bidniak H.S., Pakulova T.V., Strilets K.Y emphasize that the internationalisation of higher education institutions with specific learning conditions is an important tool for improving the quality of specialist training, developing international cooperation, and adapting educational programmes to modern security challenges.[4]

Furthermore, the adoption of digital tools in forensics enhances the transparency and accountability of investigative activities. Electronic recording of procedural steps and digital evidence logs enable monitoring of lawfulness and human rights compliance during investigations.

Digitalization further provides the basis for linking analytical capabilities with other information systems used by law enforcement and security agencies. This approach facilitates coordinated responses and risk assessment approach allows for rapid data sharing and improved crime risk forecasting. allows for rapid data sharing, crime risk forecasting, and effective planning of preventive measures, thereby improving overall state security.

In summary, the digitalization of criminal proceedings integrates technological, analytical, and legal-regulatory components, creating conditions for a more transparent, efficient, and the dependable functioning of policing structures. The implementation of intelligent analytical platforms, integration with international information networks, and use of artificial intelligence and predictive analytics enable risk forecasting, enhance the precision of criminal analysis, and provide a reliable foundation for strengthening national security.

1. Hlynska, N. V., & Klepka, D. I. (2022). Digitalization of criminal proceedings: contemporary conceptual aspects. *Problems of Crime Control*, Vol. 1, No. 43, pp. 24–44.

2. Topchiy, N. S. (2024). Ensuring information security in electronic criminal proceedings in Ukraine. *Irpın Legal Journal*, Issue 2, pp. 45–56.

3. Kolesnik, V. A., Hora, I. V., & Popovych, I. I. (2024). Digital forensics in supporting anti-crime activities. *Scientific Bulletin of UzhNU*, Issue 3, pp. 78–90.

4. Bidniak H.S., Pakulova T.V., Strilets K.Y. Internationalisation of Higher Educational Institutions with Specific Conditions of Study. *In: Current Issues in the Development of Ukrainian Legal Education and Science in the Context of Present Challenges and Post-War Recovery: Collective Monograph*. Riga : Baltija Publishing, 2025, pp. 192–198.

Гліб ТКАЧЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції України

Науковий керівник:

Сергій ПРОКОПОВ

старший викладач кафедри
інформаційних технологій
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ВІД СУЧАСНИХ КІБЕРЗАГРОЗ

У сучасному світі інформаційні технології стали невід'ємною частиною життя суспільства, економіки та системи національної безпеки. Особливо це стосується правоохоронних органів, серед яких вагоме місце займають підрозділи Національної поліції України. Вони виконують широкий спектр завдань, пов'язаних із забезпеченням публічного порядку, розслідуванням злочинів, у тому числі й у кіберпросторі. Разом із швидким розвитком цифрових технологій виникає й загроза кіберзлочинності, що потребує адекватного реагування та посилення заходів захисту працівників поліції від кіберзагроз. Саме тому, в будь-якому випадку, особливо в умовах дії правового режиму воєнного стану проблеми захисту особового складу підрозділів Національної поліції від сучасних кіберзагроз є надзвичайно актуальними та потребують глибокого наукового і практичного осмислення.

Перша складова проблеми полягає в стрімкому зростанні кількості та складності кіберзагроз, спрямованих проти працівників поліції. Хакерські атаки, фішингові розсилки, соціальна інженерія, шкідливе програмне забезпечення, кібершпигунство – це лише частина викликів, з якими стикаються співробітники правоохоронних органів у процесі виконання службових обов'язків. Злочинці в кіберпросторі постійно вдосконалюють методи атак, використовують штучний інтелект і автоматизовані системи для проникнення в інформаційні системи, викрадення даних або дестабілізації діяльності органів правопорядку. Разом з тим, працівники Національної поліції в такій ситуації виступають одночасно як об'єкти нападів і

як суб'єкти боротьби з кіберзлочинністю, що створює особливі вимоги до їх захисту [2].

В свою чергу, друга важлива проблема полягає в недостатньому рівні кібербезпеки на рівні окремих підрозділів поліції. Часто виникають ситуації, коли використовуються застарілі програмні продукти, відсутній або неефективний контроль за доступом до інформації, недостатньо розвинена система аутентифікації користувачів. Крім того, не завжди працівники мають достатній рівень цифрової грамотності та знань у сфері кібербезпеки, що підвищує ризики несанкціонованого доступу до службових даних. Недосконалість нормативно-правової бази, що регулює інформаційну безпеку в поліції, також ускладнює реалізацію комплексного підходу до захисту персоналу.

Третій аспект полягає в психоемоційному впливі кіберзагроз на працівників Національної поліції. Загрози у віртуальному просторі часто носять не лише технічний характер, а й мають виражений психологічний вплив. Працівники можуть стати об'єктами цілеспрямованих атак, спрямованих на дискредитацію, залякування або шантаж, що негативно впливає на їх моральний стан, працездатність і мотивацію. Відсутність системи підтримки і психологічної допомоги лише загострює цю проблему, створюючи передумови для професійного вигорання і зниження ефективності діяльності [4, с. 130].

В свою чергу, потрібно зазначити, що четвертим проблемним викликом є недостатня інтеграція заходів кібербезпеки з іншими напрямками забезпечення безпеки працівників поліції. Захист від фізичних загроз, дотримання трудового законодавства, соціальний захист, охорона здоров'я – усі ці складові повинні узгоджено працювати разом із заходами кіберзахисту. Відсутність такої інтеграції призводить до розпорошення ресурсів і втрати синергії, що негативно позначається на загальному рівні безпеки працівників [3, с. 319].

Разом з тим, відмічаємо, що для ефективного розв'язання вказаних проблем необхідно розробити і впровадити комплексну стратегію кібербезпеки, орієнтовану на захист працівників Національної поліції від сучасних кіберзагроз. Така стратегія повинна включати підвищення рівня цифрової освіти і тренінги з кібергігієни, вдосконалення нормативно-правової бази, модернізацію інформаційних систем із застосуванням передових технологій шифрування та аутентифікації, а також створення механізмів психологічної підтримки співробітників [1, с. 212]. Важливою складовою є також міжнародне співробітництво з метою обміну досвідом, координації дій і протидії транснаціональним кіберзагрозам.

Окрім загальних проблем, що стосуються оскарження адміністративних актів, слід звернути увагу на сучасні виклики, пов'язані з інформаційною безпекою у діяльності правоохоронних органів. Зокрема, часті випадки злову телефонів працівників поліції створюють серйозні ризики для конфіденційності службової інформації. Такі витоки даних можуть призводити до надзвичайно небезпечних наслідків, коли важлива інформація про оперативні заходи або внутрішні накази стає доступною стороннім особам або навіть ворогам держави.

Наприклад, є випадки, коли через злом мобільних пристроїв керівництво поліції повідомляло про винагороду найкращим працівникам у конкретному місці, і ця інформація ставала відома недоброзичливцям. В результаті, замість очікуваної церемонії або нагородження, у цьому місці могла статися серйозна надзвичайна подія, навіть вибух чи обстріл. Така ситуація свідчить про критичну важливість захисту інформації, особливо у сфері публічної безпеки, і підкреслює необхідність удосконалення механізмів кібербезпеки та контролю над службовою комунікацією. В іншому випадку, вразливість інформаційних систем не лише підриває довіру до правоохоронних органів, а й ставить під загрозу життя людей.

Таким чином, можемо зробити висновок, що проблеми захисту працівників підрозділів Національної поліції від сучасних кіберзагроз мають багатовимірний характер і вимагають системного підходу. Лише через поєднання технологічних, освітніх, нормативних та психологічних заходів можна досягти високого рівня безпеки і забезпечити ефективне виконання поліцейськими своїх функцій у цифрову епоху. Від цього залежить не лише безпека окремих працівників, а й загальна стабільність і безпека держави в умовах зростаючих викликів кіберсвіту.

1. Інформаційні та комунікаційні технології : навч. посіб. / А. М. Гребенюк, Е. В. Рижков, Ю. П. Синиціна, С. О. Прокопов. – Дніпро: ДДУВС, 2024. – 337 с. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/14223>.

2. Плєскач М. В. Сутність поняття та основні елементи механізму адміністративно-правового забезпечення кібернетичної безпеки людини. *Часопис Київського університету права*. 2020. №4. С. 201-

209. URL : <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/568/540>.

3. Ткачук Т. Ю. Правове забезпечення інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2019. 487 URL : <https://uacademic.info/ua/document/0519U000217>.

4. Турчак А. В. Механізми забезпечення інформаційної безпеки як складової державної безпеки України: дис. ... канд. юрид. наук: 25.00.02. Київ, 2020. 229 с. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/3052/1/Dombrovska-NADU481.pdf>.

Олександр ЯКОВЛЄВ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Володимир РОГАЛЬСЬКИЙ

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МЕЖІ ДОПУСТИМОГО
ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ СЛОВА**

Повномасштабна збройна агресія проти України трансформувала інформаційний простір у повноцінний інструмент ведення війни. Дезінформація використовується для деморалізації населення, поширення панічних настроїв, дискредитації органів державної влади та підриву міжнародної підтримки України. У таких умовах протидія інформаційним операціям набуває ознак елементу національної безпеки. Водночас при цьому, держава зобов'язана зберігати баланс між безпековими інтересами та гарантіями свободи вираження поглядів, передбаченими статтею 34 Конституції України [1] та статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2].

Свобода слова охоплює не лише поширення достовірної інформації, але й висловлення думок, оцінок, критики, навіть якщо вони є різкими чи непопулярними. Європейський суд з прав людини у справі «Handyside v. the United Kingdom» наголосив, що свобода вираження поширюється на інформацію, яка «ображає, шокує або турбує» державу чи частину населення [3]. Проте обмеження є допустимими, якщо вони передбачені законом, переслідують легітимну мету та є необхідними у демократичному суспільстві. Цей підхід був деталізований у справах «Delfi AS v. Estonia» [4] та «Cumpănă and Mazăre v. Romania» [5], де Суд акцентував на принципі пропорційності втручання та необхідності зважування суспільного інтересу.

Практика останніх років свідчить про системність та масштабність інформаційних кампаній, спрямованих на дестабілізацію суспільної ситуації в Україні. Так, ще у 2020 році Служба безпеки України повідомила про викриття 323 інтернет-агітаторів, які поширювали фейкові повідомлення щодо пандемії COVID-19, зокрема перебільшені або вигадані дані про рівень захворюваності, нестачу медичних ресурсів та нібито приховування владою реального стану речей [6]. Такі дії були спрямовані на формування панічних настроїв серед населення та підрив довіри до органів державної влади. Уже тоді інформаційний вплив використовувався як інструмент маніпуляції громадською думкою, що в умовах надзвичайної ситуації становило реальну загрозу громадській безпеці.

Подальші роки підтвердили тенденцію до використання дезінформації як елементу ширших інформаційно-психологічних операцій. У 2026 році Центр протидії дезінформації при РНБО України спростував поширений російськими ресурсами фейк про нібито неповернення членів української делегації після участі в Олімпійських іграх [7]. Такі повідомлення мали на меті дискредитувати Україну на міжнародній арені, сформувати у суспільстві уявлення про «масовий відтік» представників держави та підрвати довіру до

офіційних структур. Характерною ознакою подібних кампаній є їх швидке поширення через соціальні мережі та новинні агрегатори, що ускладнює оперативне реагування та спростування.

Наведені приклади демонструють, що дезінформація в Україні має як внутрішній, так і зовнішній вимір, поєднуючи створення соціальної напруги з дискредитаційними наративами міжнародного характеру. У цьому контексті діяльність правоохоронних органів та спеціалізованих інституцій з протидії дезінформації набуває не лише правового, а й стратегічного значення для забезпечення інформаційної безпеки держави.

У відповідь держава застосовує комплекс правових механізмів. Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за колабораційну діяльність, посягання на територіальну цілісність та недоторканність України, перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України. Однак застосування таких норм повинно ґрунтуватися на доведенні умислу та наявності реальної загрози національній безпеці, а не лише на факті поширення інформації, що є критичною або альтернативною щодо офіційної позиції. Інакше виникає ризик трансформації інструментів захисту безпеки у засоби надмірного обмеження публічної дискусії.

Крім кримінально-правових заходів, використовуються адміністративні та регуляторні механізми – реагування на порушення медійного законодавства, блокування окремих інформаційних ресурсів, співпраця з цифровими платформами щодо обмеження доступу до контенту, що має ознаки інформаційної операції. Проте такі заходи повинні супроводжуватися чіткими процедурами, прозорими критеріями прийняття рішень та можливістю ефективного судового оскарження. Лише за наявності процесуальних гарантій можна забезпечити баланс між інтересами державної безпеки та правами людини.

Отже, протидія дезінформації в умовах воєнного стану є легітимною та необхідною складовою державної політики безпеки, однак її реалізація повинна здійснюватися у межах конституційних принципів і міжнародних стандартів. Межі допустимого обмеження свободи слова визначаються не лише змістом інформації, а й контекстом, метою втручання та співмірністю застосованих заходів. Збереження цього балансу є критично важливим для того, щоб, захищаючи інформаційний простір від ворожого впливу, держава не допустила звуження демократичного простору та не створила передумов для надмірного втручання у сферу свободи вираження поглядів.

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 26.02.2026).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf (дата звернення: 26.02.2026).

3. Case of Handyside v. the United Kingdom (Application no. 5493/72) : Judgment of 7 December 1976. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499> (дата звернення: 26.02.2026).

4. Case of Delfi AS v. Estonia [GC] (Application no. 64569/09) : Judgment of 16 June 2015. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155105> (дата звернення: 26.02.2026).

5. Case of Cumpănă and Mazăre v. Romania [GC] (Application no. 33348/96) : Judgment of 17 December 2004. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67845> (дата звернення: 26.02.2026).

6. Ukrinform – викриття інтернет-агітаторів Ukrinform. SBU викрила 323 інтернет-агітаторів, які поширювали фейки про коронавірус : новин. 10.04.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3024339-sbu-vikrila-323-internetagitatoriv-aki-posiruvai-fejki-pro-koronavirus.html> (дата звернення: 26.02.2026).

7. Ukrinform. У ЦПД спростували російський фейк про неповернення членів української делегації після Олімпіади : новин. 25.02.2026. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4095230-ucpd-sprostovali-rosijskij-fejk-pro-nepovernenna-cleniv-ukrainskoi-delegacii-pisla-olimpiadi.html> (дата звернення: 26.02.2026).

Віктор ЯСЬКО

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки,
кандидат військових наук, доцент

Анастасія ЛЯШЕНКО

курсант
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)

**ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК КЛЮЧОВИЙ
КОМПОНЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ**

В умовах глобалізації, цифровізації та стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій інформаційна безпека набуває вирішального значення для забезпечення стабільного функціонування держави та суспільства. Для України, що перебуває у стані тривалої збройної та гібридної агресії, проблема захисту інформаційного простору стала одним із ключових пріоритетів національної безпеки. Інформаційні атаки, кібератаки, масштабні кампанії дезінформації, пропаганда та психологічні операції є невід'ємними складовими сучасних воєнних конфліктів і спрямовані на підірив державного суверенітету, дестабілізацію суспільно-політичної ситуації та деморалізацію населення [1-2].

Слід зазначити, що сучасний етап розвитку інформаційного суспільства характеризується високою залежністю функціонування державних інститутів, економіки, оборонного сектору та соціальної сфери від стабільної роботи інформаційних систем. Відтак, це підвищує вразливість держави до інформаційних і кібернетичних загроз. Наразі в умовах війни противник активно використовує інформаційний простір як повноцінний театр бойових дій, застосовуючи складні технологічні та психологічні інструменти впливу з метою досягнення стратегічних цілей без прямого застосування військової сили [4].

Особливістю сучасної гібридної війни є поєднання класичних воєнних дій із масштабними інформаційно-психологічними операціями (ІПСО), спрямованими на формування викривленої картини реальності, дискредитацію державних інституцій, зниження довіри населення до органів влади та правоохоронних структур, а також розпалювання соціальної напруги [2; 5].

Поняття інформаційної безпеки розглядається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави в інформаційній сфері від внутрішніх і зовнішніх загроз. У системі національної безпеки вона охоплює комплекс правових, організаційних, технічних, психологічних та соціальних заходів, спрямованих на забезпечення цілісності, достовірності, доступності та конфіденційності інформації [3]. Закон України «Про національну безпеку України» визначає інформаційну безпеку як один із пріоритетних напрямів державної політики, спрямованої на захист інформаційного суверенітету та підвищення стійкості держави до деструктивних інформаційних впливів.

Важливим стратегічним документом у цій сфері є Доктрина інформаційної безпеки України, що визначає засади формування та реалізації державної політики у сфері захисту інформаційного простору [8].

Зокрема, наукові дослідження свідчать, що інформаційна безпека є багатовимірним явищем, яке охоплює політичний, правовий, технічний, соціальний та психологічний аспекти. Також, в умовах війни особливого значення набуває саме психологічний вимір, пов'язаний із впливом на масову свідомість, формуванням панічних настроїв, зневіри та соціальної дестабілізації [4; 6]. При цьому, інформаційний суверенітет держави полягає у здатності самостійно формувати, контролювати та захищати власний інформаційний простір. Його забезпечення є важливою умовою збереження національної ідентичності, політичної стабільності та територіальної цілісності України [3].

На сьогодні гібридна війна характеризується поєднанням традиційних військових дій із широким спектром невійськових засобів впливу, серед яких ключове місце займають ІПСО. Провідною метою таких операцій є формування викривленого сприйняття реальності, зниження рівня довіри до державних інституцій та провокування соціальної напруги [2; 4]. До основних інформаційних загроз належать поширення дезінформації та фейкових новин, пропагандистські кампанії, маніпуляція громадською думкою через соціальні мережі, кібератаки на державні інформаційні ресурси, а також інформаційний тиск на військовослужбовців і правоохоронців [11].

Особливу небезпеку становлять скоординовані кампанії дезінформації, які використовують автоматизовані боти, фейкові акаунти та алгоритмічні методи поширення

контенту [9]. Такі дії спрямовані на дестабілізацію внутрішньополітичної ситуації, підрив міжнародного іміджу України та деморалізацію населення. В умовах війни особливо вразливими є об'єкти критичної інфраструктури, інформаційні системи органів державної влади та сектору безпеки й оборони. Кібератаки на ці об'єкти можуть мати катастрофічні наслідки, зокрема порушення роботи енергетичних систем, транспортної інфраструктури, фінансового сектору та систем управління.

Наразі кібербезпека є невід'ємною складовою інформаційної безпеки та національної безпеки загалом. Вона охоплює комплекс організаційних, правових і технічних заходів, спрямованих на захист інформаційних ресурсів і критичної інфраструктури від кібератак [12]. Сучасні кібератаки відзначаються високим рівнем складності, використанням шкідливого програмного забезпечення, соціальної інженерії та багаторівневих схем проникнення. Особливо небезпечними є атаки типу APT (Advanced Persistent Threat), які здійснюються тривалий час і спрямовані на отримання стратегічно важливої інформації [8].

Для України розвиток ефективної системи кіберзахисту є критично важливим, оскільки кібератаки часто супроводжують інформаційні та військові операції. Тобто, значну роль відіграють правоохоронні органи, зокрема підрозділи кіберполіції та інші структури МВС, які забезпечують виявлення, попередження та розслідування кіберзлочинів. Відповідно до Стратегії кібербезпеки України [10], державні заходи включають захист критичної інфраструктури, протидію кібератакам та підвищення стійкості державних систем. Важливим напрямом є також підготовка фахівців у сфері кібербезпеки, формування міжвідомчої взаємодії та міжнародного співробітництва у сфері протидії кіберзагрозам.

Одним із ключових елементів протидії інформаційній агресії є розвиток системи стратегічних комунікацій. Вони спрямовані на формування єдиної інформаційної політики держави, підвищення довіри громадян до органів влади та забезпечення ефективної взаємодії між державою і суспільством [5]. За результатами досліджень Сащука [7], ефективні стратегічні комунікації є критично важливими для підвищення інформаційної стійкості суспільства. Інформаційна стійкість суспільства передбачає здатність громадян критично сприймати інформацію, розпізнавати маніпуляції та протидіяти дезінформації. Формування такої стійкості можливе через розвиток медіаграмотності, інформаційної культури та системи просвітницьких заходів. Особливе значення має інформаційна робота з військовослужбовцями та працівниками правоохоронних органів, які є пріоритетними об'єктами інформаційно-психологічного впливу з боку противника [4].

Таким чином, сучасні виклики зумовлюють необхідність комплексного підходу до забезпечення інформаційної безпеки України. Отже, пріоритетними напрямками є розвиток нормативно-правової бази з урахуванням сучасних загроз, посилення інституційної спроможності органів сектору безпеки й оборони, удосконалення системи підготовки кадрів, розширення міжнародного співробітництва та формування інформаційної культури населення. Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню рівня національної стійкості та забезпеченню ефективного захисту інформаційного простору України.

1. Алещенко В. Інформаційно-психологічна безпека в умовах гібридної війни. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка*. 2021. № 4. С. 33–41.
2. Дерев'яно С. Гібридна війна: інформаційно-безпековий вимір. *Вісник Прикарпатського університету*. 2021. № 15. С. 45–52.
3. Інформаційний суверенітет та інформаційна безпека України: виклики війни. *Полтавський правовий часопис*. 2024. № 2. С. 60–68.
4. Князєв С. О. Інформаційна безпека України в контексті національної безпеки. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2020. №1. С. 12–19.
5. Мануйлов Є., Прудникова О. Інформаційно-культурна безпека України в умовах гібридної війни. *Вісник НІОУ ім. Ярослава Мудрого*. 2022. № 3. С. 78–86.
6. Національна безпека в умовах воєнного стану та інформаційні загрози. *Експерт: парадигми юридичних наук*. 2024. № 3. С. 101–109.
7. Сащук Г. Еволюція стратегічних комунікацій у секторі безпеки України. *Political Life*. 2025. № 1. С. 17–25.
8. Доктрина інформаційної безпеки України : Указ Президента України від 25.02.2017 №47/2017 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>.
9. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
10. Стратегія інформаційної безпеки України : Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>.
11. Propaganda and Information Warfare in the Russo-Ukrainian War. *arXiv*. 2025. URL : <https://arxiv.org/abs/2506.01807>.
12. State-sponsored cyberattacks and critical infrastructure security. *arXiv*. 2022. URL : <https://arxiv.org/abs/2212.08036>.

УПРАВЛІНСЬКО-ТЕХНІЧНІ, ЕКОЛОГІЧНІ ТА МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

Олександр ДІСКОВСЬКИЙ

професор кафедри
інформаційних технологій
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор технічних наук, професор

ЗАСТОСУВАННЯ ШІ ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ВІРОГІДНОСТІ СПОРІДНЕНOSTІ МІЖ ОСОБАМИ НА ОСНОВІ ЇХ ФОТОЗОБРАЖЕНЬ

У сучасних умовах цифровізації правоохоронної діяльності зростає потреба у швидких та маловитратних методах встановлення родинних зв'язків. Це критично важливо для ідентифікації зниклих безвісти внаслідок збройних конфліктів, розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, та вирішення міграційних спорів. Традиційні методи, зокрема ДНК-аналіз, попри високу точність, є тривалими у часі та фінансово обтяжливими, що обмежує їх масове застосування [1, с. 112]. Як зазначає Ю. П. Синиціна, впровадження інноваційних технологій у систему публічного управління та правопорядку є необхідною умовою адаптації українського законодавства до стандартів ЄС [2, с. 42].

Мета дослідження: здійснити комплексний аналіз технологічних можливостей, практичного потенціалу та етико-правових ризиків використання ШІ для встановлення спорідненості за біометричними параметрами обличчя.

Алгоритми ШІ базуються на аналізі фенотипічних маркерів – стійких анатомічних особливостей, що передаються спадково (геометрія очних ямок, форма перенісся, пропорції щелепної кістки).

Сучасні неймережі (FaceNet, DeepFace) використовують згорткові архітектури для вилучення ознак із фотозображень. Вони порівнюють вектори ознак двох осіб, визначаючи відстань між ними: чим менша відстань, тим вища ймовірність спорідненості. Алгоритм FaceNet, розроблений дослідниками Google, здійснив революцію в ідентифікації обличчя завдяки впровадженню методу Triplet Loss. У контексті встановлення спорідненості цей процес виглядає так:

Вбудовування облич (Face Embedding): система перетворює фотозображення у компактний вектор значень (128 або 512 чисел). Це «цифровий відбиток» обличчя, де зашифровані ключові відстані між антропометричними точками.

Навчання на «трійках» (Triplet Selection): для виявлення спорідненості неймережа порівнює три типи зображень:

- Anchor (якірне фото особи);
- Positive (фото ймовірного родича);
- Negative (фото сторонньої особи).

Оптимізація відстаней: алгоритм вчиться мінімізувати евклідову відстань у багатовимірному просторі між «якорем» та «позитивним» зразком (родичем) і максимізувати її відносно «негативного» (стороннього).

При аналізі спорідненості система фокусується на незмінних ознаках, що мають високий коефіцієнт успадкування: ширина очей, кут нахилу щелепи та форма чола. На відміну від звичайної ідентифікації, тут ШІ шукає не ідентичність, а кореляцію морфологічних ознак, що дозволяє з певною імовірністю підтвердити спільне генетичне походження.

Для навчання систем використовуються як закриті бази (архіви РАЦС, криміналістичні реєстри), так і публічні набори даних (наприклад, Families in the Wild), що

дозволяє моделям розпізнавати спадкові риси незалежно від вікових змін [6].

Застосування ІІІ в Україні та ЄС демонструє високу ефективність у специфічних сценаріях:

Пошук зниклих дітей: використання системи PIMS дозволяє порівнювати фотографії знайдених осіб із базами родичів, враховуючи вікову прогресію.

Боротьба з торгівлею людьми: проєкти типу Traffik Analysis Hub використовують ІІІ для ідентифікації жертв через аналіз випадкових знімків у мережі та їх зіставлення з фото сімейних архівів [1, с. 115].

Криміналістика: ІІІ дозволяє звзунти коло підозрюваних у випадках, коли на місці злочину виявлено біометричний матеріал родича особи, яка перебуває в базі.

Впровадження таких систем потребує суворого дотримання прав людини.

Ризики: алгоритмічна упередженість (Bias) залишається проблемою – точність ідентифікації може суттєво знижуватися для осіб різних етнічних груп. Крім того, несанкціонований збір біометрики створює загрозу приватності.

Регулювання: будь-яка обробка таких даних повинна відповідати статті 8 ЄКПЛ та регламенту GDPR. В Україні це питання регулюється Законом «Про захист персональних даних», де біометричні дані віднесені до особливої категорії [4]. Ю. П. Сiniціна наголошує, що цифровізація повинна супроводжуватися створенням надійних механізмів захисту від неправомірного втручання в особисте життя [2-5].

Незважаючи на прогрес, існують суттєві обмеження.

Точність: визначення далеких родичів (2-3 ступінь) залишається складним завданням для ІІІ через низьку концентрацію спільних фенотипічних рис.

Якість даних: фото низької якості або невдалі ракурси критично знижують вірогідність прогнозу.

Перспективи: майбутнє лежить в інтеграції фотоаналізу з «легким» генотипуванням та розробці алгоритмів, що аналізують мімічні особливості (динаміку посмішки, моргання), які також мають спадковий компонент [6].

Застосування ІІІ для встановлення спорідненості за фото є перспективним інструментом, що дозволяє значно прискорити ідентифікацію осіб та знизити витрати на досудове розслідування. Проте з огляду на ймовірність помилок та етичні виклики, ІІІ має використовуватися виключно як допоміжний інструмент (decision support system), а остаточне рішення повинно прийматися фахівцем на основі сукупності доказів. Необхідним є запровадження регулярного незалежного аудиту алгоритмів на предмет дискримінації.

1. Біометрична ідентифікація в цифрову епоху: правові та технічні аспекти: монографія / за ред. В. М. Козака. Київ : Право, 2025. 210 с.

2. Сiniціна Ю. П. Формування гендерно-чутливого середовища в системі публічного управління як стратегічний пріоритет євроінтеграції України. *Науковий вісник*. 2024. № 2. С. 40–52.

3. Сiniціна Ю.П. Цифрова трансформація соціальної сфери як чинник європейської інтеграції України. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2023. № 4 (39). С. 112–118.

4. Сiniціна Ю. П. Формування гендерно-чутливого середовища в системі публічного управління як стратегічний пріоритет євроінтеграції України. *Науковий вісник*. 2024. № 2. С. 40–52.

5. Сiniціна Ю. П., Малюга О. В. Державна політика у сфері захисту персональних даних в умовах використання штучного інтелекту. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. Спецвипуск. С. 88–94.

6. Automatic Kinship Verification Using Facial Images: A Survey / European AI Alliance. 2025. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-ai-alliance> (дата звернення: 18.02.2026).

**Ольга
МАЛЕЦЬКА**
доцент кафедри обліку
і оподаткування,
кандидат економічних
наук, доцент

**Людмила
ГНАТИШИН**
професор кафедри обліку
і оподаткування,
доктор економічних наук,
професор

**Оксана
ПРОКОПИШИН**
доцент кафедри обліку
і оподаткування,
кандидат економічних
наук, доцент

*(Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького, м. Львів, Україна)*

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ ТА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасна економіка переживає стрімку цифрову трансформацію, яка перетворює традиційні підходи до забезпечення національної та корпоративної безпеки. Фінансова безпека традиційно визначається як здатність фінансової системи, підприємств і держави протистояти внутрішнім та зовнішнім ризикам, зберігаючи стабільність і ефективність функціонування. Разом із тим продовольча безпека – це здатність суспільства забезпечувати доступ до достатніх обсягів безпечної продукції харчування для всіх верств населення. Сьогодні ці два виміри стають тісно пов'язаними через цифрові технології, що змінюють способи моніторингу, аналізу даних, оптимізації процесів та управління ризиками.

Цифрові технології все активніше впроваджуються у фінансовий сектор для зміцнення безпеки фінансових систем. Згідно з дослідженнями, цифрові інструменти дозволяють:

- автоматизувати управління ризиками;
- зменшувати людські помилки;
- підвищувати ефективність моніторингу фінансових потоків;
- забезпечувати відповідність нормативним вимогам у реальному часі.

Правова і технологічна складові цифрової безпеки, включно з FinTech, SupTech і RegTech, створюють умови для прозорості фінансових транзакцій, зменшення ризику відмивання коштів та покращення доступу до фінансових послуг [1].

Сучасна продовольча безпека базується на здатності системи миттєво адаптуватися до змін, що стає можливим завдяки синергії кількох ключових напрямів: інтелектуальне землеробство (Precision Agriculture), прозорість через Блокчейн, штучний інтелект у прогнозуванні.

Використання датчиків IoT (інтернет речей) та супутникового моніторингу дозволяє створювати цифрові карти полів, де кожен квадратний метр отримує рівно стільки добрив і вологи, скільки йому потрібно. Це не лише економить ресурси, а й мінімізує екологічне навантаження, зберігаючи родючість ґрунтів для майбутніх поколінь.

Технологія блокчейн, розподіленого реєстру, створює «цифровий паспорт» для кожного продукту. Це дозволяє відстежити шлях зерна від конкретного елеватора до полиці магазину, гарантуючи автентичність продукції та виключаючи можливість фальсифікації якості.

AI-моделі аналізують терабайти даних – від історичних показників врожайності до динаміки зміни клімату та коливань ринкових цін. Це дає змогу аграріям приймати рішення не на основі інтуїції, а спираючись на точні математичні прогнози, що критично важливо для стабільного постачання продуктів у кризові періоди.

Цифровізація – це не просто автоматизація окремих процесів, а спосіб створення «живої» екосистеми, де автоматизований моніторинг складів та логістичних шляхів дозволяє уникнути псування продуктів на етапі транспортування. Завдяки впровадженню стандартів Industry 4.0, українські підприємства можуть доводити відповідність своєї продукції найсуворішим міжнародним нормам безпеки (НАССР тощо) у напівавтоматичному режимі. Цифрові платформи дозволяють швидко переорієнтувати ланцюги постачання, якщо традиційні маршрути стають недоступними через геополітичні чи природні чинники.

Цифровізація продовольчої безпеки – це перехід від реактивного управління (вирішення проблем, що вже виникли) до проактивного (попередження дефіциту та ризиків ще до їх появи).

Інтеграція фінансових і продовольчих систем через «цифру» перетворює агросектор із ризикованої зони на прозору інвестиційну екосистему.

Завдяки блокчейну фізичні активи (зерно на елеваторах, майбутній врожай) перетворюються на цифрові токени. Це дозволяє аграріям отримувати фінансування під заставу ще незібраного врожаю, оскільки кредитор бачить реальний стан справ через дані супутників та сенсорів IoT. Смарт-контракти автоматично проводять оплату постачальнику, щойно товар перетинає геозону порту або складу, мінімізуючи касові розриви.

Використання AI-моделей дозволяє фінансовим інституціям та агрохолдингам моделювати сценарії продовольчої безпеки на місяці вперед. Прогнозуючи дефіцит певних культур, система автоматично коригує кредитні ліміти та страхові премії. Це створює «фінансовий демпфер»: кошти спрямовуються саме туди, де очікується найбільший тиск на ланцюги постачання, що стабілізує ціни для кінцевого споживача.

Цифрові платформи (Data-Driven Ecosystem) акумулюють дані про рух товарів і грошей в реальному часі. Це дозволяє державі та міжнародним партнерам:

- Відстежувати цільове використання субсидій. Кожна гривня стає «поміченою» в цифровій системі.
- Оптимізувати логістичні витрати. Фінансування автоматично спрямовується на найбільш ефективні маршрути, виявлені аналітикою великих даних.

Для формування дієвої національної політики в цій сфері інтеграція цифрових інструментів має вийти за межі корпоративного сектору та стати частиною державної стратегії, де першочерговим завданням є створення стандартизованих платформ для безперешкодного обміну даними між агропромисловим та фінансовим секторами. Такий підхід дозволить синхронізувати інформаційні потоки, забезпечуючи прозорість для інвесторів та ефективний контроль за продовольчими резервами в режимі реального часу. Паралельно із розбудовою інфраструктури критично важливим аспектом стає посилення кібербезпеки, оскільки захист великих масивів даних від зовнішніх втручань є запорукою національної стабільності та надійності продовольчих ланцюгів.

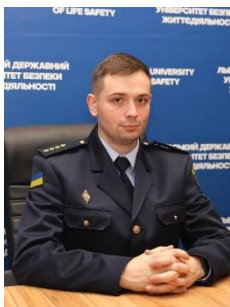
Крім того, успішна цифрова трансформація неможлива без системних інвестицій у людський капітал та розвиток технічної бази агросектору, що передбачає підготовку фахівців нового покоління, здатних оперувати технологіями штучного інтелекту та блокчейну. Тільки через поєднання сучасної цифрової інфраструктури, захищених протоколів передачі даних та фахової експертизи держава зможе створити стійкий механізм, де технологічна перевага конвертується у гарантовану продовольчу безпеку та економічну стабільність країни.

1. Захаркін О. О., Бойко А. В., Сокол Л. В. Цифрові технології та інструменти забезпечення фінансової безпеки бізнесу. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 10. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-10-08-02>.

2. Малецька О. Організація обліку та оподаткування експортно-імпортних операцій підприємства в умовах загроз економічній безпеці України. *Актуальні проблеми розвитку регіональної економіки*. 2025. № 1 (21). С. 405–415. DOI : <https://doi.org/10.15330/apred.1.21.405-415>.

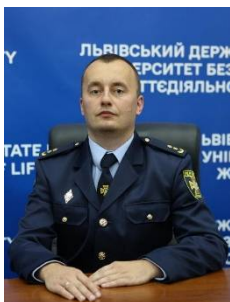
3. Малецька О., Мирончук З. Облік та оподаткування цифрових активів. *Аграрна економіка*. 2025. Т. 18, № 1-2.

4. Пантелєєва Н. Фінансова безпека в умовах цифрової економіки: очікування і реальність. *Фінансовий простір*. 2020. № 2 (38). С. 22–37. DOI : [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209289](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209289).

Yurii SUDNITSYN

Lecturer at Department of fire tactics
and emergency rescue operations

Ihor KOVAL

Head of the Faculty of Psychology
and Social Protection
of Lviv State University of Life Safety
(Lviv, Ukraine),
Doctor of Pedagogical Sciences

DRILLING FIRE SAFETY SPECIALISTS TO MANAGE FORCES AND RESOURCES DURING RESPONSE TO EMERGENCY SITUATION

Under the conditions of full-scale armed aggression by the Russian Federation against Ukraine, the problem of national security ensuring of the state is gaining relevance. One of its important components is the population civil protection and territories, within which the fire and rescue units of the State Emergency Service of Ukraine have a significant role. Their activities in modern conditions are aimed not only at responding to emergencies of natural and man-made situations, but also at responding to threats caused by war actions.

According to the statistics of the State Emergency Service of Ukraine, in 11 months of 2025 on the territory of Ukraine had occurred 95 231 fires, of which 8,509 were the result of hostilities, which is 8.9 % of their total number [1]. The above proofs indicate a significant increase in the load on fire and rescue units and the conditions' complication for their task performance, in particular active hostilities and deoccupied territories areas.

Under such conditions, the level of the fire and rescue units leadership training management becomes important, on which depend the decision-making timeliness of the situation's correct assessment, the action priority areas determination, and ensuring the safety of personnel. Management of forces and resources during the response on emergencies caused by combat operations is carried out in conditions of increased danger, time shortage, incomplete information, and the repeated war attacks possibility.

In addition, fires at critical infrastructure facilities and industrial enterprises are often followed by the threat of secondary damaging factors, in particular explosions, chemical or radiation contamination, technological equipment destruction, and engineering structures. In this regard, the leaders of fire and rescue units must have not only solid theoretical knowledge, but also practical skills in organizing interaction, operational planning, forces and resources distribution, as well as the application of modern approaches to management in crisis conditions.

It is important to understand that war attacks pose a bigger threat and danger than ordinary fires. Mostly, fires from enemy attacks develop into massive ones, which carry a few subsequent threats, such as increased ambient temperature, smoke and gas contamination, high thermal radiation, which complicates the work of fire and rescue units of the State Emergency Service of Ukraine [2].

For high-quality training in the forces and resources management, it is possible to use a variety of approaches and methods. Furthermore, they should focus on the main direction – the specialist's critical thinking, so that in the event of dynamic changes during the response, the right decision can be made regarding the fire and rescue service management.

In Ukrainian practice, the "Business Game" concept is used to instill the skills of managing units in a specific tactical situation [3]. However, these tasks are organized only using simple schemes. But they still allow the student to develop the ability to predict potential threat directions and to correctly focus the fire and rescue service on them.

Analyzing the foreign experience, it is necessary to notify the USA, which uses the latest technologies in its leaders' training – VR/AR simulators, for example, by the company ETC. The company has developed simulations for all firefighter training levels. However, we are interested in a simulator for leaders called “Multi-level operations”. This simulator gives you the possibility to create a small as well as a large-scale event. In addition, the opportunity is provided for individual training and collective training (in the case of involving several managers) (Fig. 1) [4].

Fig. 1. The process of team training using the ETC simulator

Another important approach that can be considered is the Danish one, which lies in using reduced modular models (Fig. 2). The program is aimed at preparing fire and rescue, state and local authorities, and emergency services for a comprehensive response to emergencies. With the help of these models, participants can see a holistic picture of the emergency spread [5].

Fig. 2. Modular model of a town for simulating emergencies of various kinds (Tinglev, Kingdom of Denmark)

So, based on the above, we think that the acquired practical experience in responding to emergencies, including those caused by war attacks, should be used when organizing training sessions on the forces and resources management. The use of modern simulation technologies is an effective tool for training specialists; however, their implementation in the educational process

requires significant financial resources, which, in conditions of martial law, limits the possibilities of their widespread use.

In this regard, it is advisable to consider the role-playing "business games" use in combination with models of various functional purposes objects as a basic training method. The use of this approach contributes to the formation and development of critical thinking, management skills, the ability to make quick decisions, and effectively coordinate the actions of forces and means, which in turn ensures an increase in the level of the managers' and fire safety specialists professional training and has a positive effect on the effectiveness of responding to emergencies in modern conditions.

1. Аналітична довідка про пожежі та їх наслідок в Україні за 11 місяців 2025 року. URL : <https://dsns.gov.ua/upload/2/5/3/3/0/6/3/analitichna-dovidka-pro-pozezi-za-11-misiaciv-2025-roku.pdf> (дата звернення: 26.01.2026).

2. Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану – навчальний посібник / М. С. Коваль та ін. Львів: ЛДУБЖД, 2023. – 308 с.

3. Пархоменко Р. В., Болібрух Б. В., Чалий Д. О. Пожежна тактика: Практикум. 2-ге вид. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2013. 416 с.

4. ADMS Command. ETC. URL: <https://www.etcsimulation.com/adms-command.html> (дата звернення: 27.01.2026).

5. Kurser og øvelseskoncepter. Bereedskabsstyrelsen. URL: <https://www.brs.dk/da/redningsberedskab-myndighed/krisestyring2-og-beredskabsplanlagnig/kompetenceudvikling/kurser> (дата звернення: 27.01.2026).

6. Коваль І. С., Судніцин Ю. Т. Вітчизняний та закордонний підхід до підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту в умовах інноваційних тенденцій суспільства. *Проблеми освіти: зб. наук. праць*. 2025. №2(103), С. 463-473. DOI: 10.52256/2710-3986.2-103.2025.30.

Сергій АБРАМОВ

старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з питань інноваційного забезпечення
розвитку спроможностей
Національної гвардії України
Київського інституту
Національної гвардії України
(м. Київ, Україна),
кандидат технічних наук, доцент

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СПРОМОЖНОСТЕЙ НГУ: ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ЗА СТАНДАРТАМИ НАТО

У межах реалізації Стратегії воєнної безпеки України та адаптації до стандартів Альянсу ключовим пріоритетом для Національної гвардії України (НГУ) є перехід від радянської ієрархічної моделі до мережецентричного управління. Науково-дослідна лабораторія з питань інноваційного забезпечення відіграє роль інтелектуального хабу, що працює за перспективним напрямом вдосконалення методологічної бази для впровадження систем C4ISR (Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance, and Reconnaissance). Це дозволить досягти оперативної сумісності з підрозділами НАТО та підвищити ефективність виконання бойових завдань у складних безпекових умовах [1, с. 88].

C4ISR – це інтегрована військова концепція (система), що об'єднує технічні засоби розвідки, захищений зв'язок та автоматизовані системи управління військами (АСУВ). Вона складається з семи взаємопов'язаних елементів:

Command (Командування): мистецтво та право приймати рішення. У системі C4ISR це перехід від жорсткої вертикалі до «децентралізованого командування», де командири на місцях мають повну картину бою для швидкого реагування.

Control (Управління/Контроль): встановлення зворотного зв'язку. Це моніторинг виконання наказів та перерозподіл ресурсів у реальному часі на основі даних, що надходять від підрозділів НГУ.

Communications (Зв'язок): технологічна «нервова система». Забезпечує

безперебійний, захищений та завадостійкий обмін даними між усіма ланками (від окремого гвардійця до Головного управління) за стандартами STANAG 5522.

Computers (Комп'ютеризація/ІТ-інфраструктура): обчислювальні потужності, що обробляють «сирі» дані. Сюди відноситься хмарне зберігання, термінали на бронетехніці та АСУВ, що автоматизують рутинні обчислення.

Intelligence (Розвідка): аналітичний етап. Перетворення зібраних даних на «розвідувальний продукт» – розуміння планів, можливостей та вразливостей противника.

Surveillance (Спостереження): безперервний моніторинг визначених зон або об'єктів за допомогою БПЛА, супутників чи стаціонарних сенсорів.

Reconnaissance (Дорозвідка/Пошук): активні дії для здобуття конкретної інформації про противника на певній ділянці місцевості.

У контексті науково-дослідної лабораторії розширення цього поняття включає перехід до мережецентричної війни (Network-centric warfare). Це означає:

Інформаційну перевагу. Завдяки C4ISR підрозділи НГУ отримують дані про ворога швидше, ніж він встигає змінити позиції.

Ситуаційну обізнаність (Situational Awareness). Кожен екіпаж та командир бачить на цифровому планшеті (АСУВ) спільну оперативну карту, де відображені всі союзні сили та виявлені цілі.

Скорочення «циклу Бойда» (OODA loop). Швидкість прийняття рішення (спостереження – орієнтація – рішення – дія) скорочується з годин до хвилин.

Інноваційний компонент. Впровадження елементів штучного інтелекту для аналізу відеопотоків із БПЛА та автоматизації цілевказування.

Методологічне забезпечення. Вдосконалення алгоритмів оцінки ефективності використання таких систем у динамічних бойових ситуаціях, що є критичним для розвитку спроможностей гвардії [2, с. 45].

Перехід на C4ISR потребує не лише технічного оснащення, а й створення міцного правового фундаменту. Це, зокрема:

Нормативна адаптація: легітимізація використання електронних бойових наказів та цифрових журналів бойових дій, що відповідають вимогам STANAG (угоди НАТО зі стандартизації). Для легітимізації систем C4ISR науково-дослідна лабораторія фокусується на імплементації наступних технічних регламентів [6]:

STANAG 5522 (Link 22): стандарт для захищеної цифрової передачі даних. Впровадження цього протоколу дозволяє НГУ обмінюватися інформацією про тактичну обстановку з партнерами в режимі реального часу без ризику перехоплення засобами РЕБ противника.

STANAG 4609 (MAJIC): стандарт для обміну цифровим відео з БПЛА. Наукове обґрунтування використання цього стандарту дозволяє уніфікувати потік розвідувальних даних, що надходить до командних пунктів, незалежно від типу безпілотної комплексу.

STANAG 2019 (APP-6D): система спільних військових символів для відображення на цифрових картах. Це забезпечує єдність візуального сприйняття бойового простору («свій–чужий», об'єкти, цілі) між різними родами військ та союзниками.

Кіберзахист та конфіденційність. Правове регулювання доступу до розвідувальної інформації, яка циркулює в мережецентричних системах, згідно із Законом України «Про захист персональних даних» та вимогами кібербезпеки НАТО [6].

Відповідальність алгоритмів. Юридичне визначення меж відповідальності командира при прийнятті рішень на основі даних, згенерованих системами підтримки прийняття рішень (DSS).

Перспективними напрямками роботи лабораторії можливо відзначити:

Експертизу програмного забезпечення – перевірку відповідності АСУВ стандартам сумісності.

Соціально-психологічний аспект. Як зазначає Ю.П. Синиціна, будь-яка цифрова трансформація у публічному секторі (включаючи безпековий) має враховувати людський фактор та інклюзивність управління для забезпечення стійкості інституції [5, с. 115].

Підсумовуючи, слід зазначити, що впровадження систем C4ISR у діяльність Національної гвардії України не є виключно технічним переоснащенням, а становить фундаментальну системну трансформацію архітектури національної безпеки. Перехід до мережецентричного управління та інтеграція за стандартами STANAG дозволяють НГУ вийти на рівень оперативної сумісності, який є критично необхідним для сучасного театру воєнних дій.

Науково-методологічне забезпечення цього процесу має реалізовувати три ключові функції.

Правова адаптація. Формування бази для легітимізації цифрових наказів та автоматизованих алгоритмів дозволяє уникнути правового вакууму при використанні ІІІ та сучасних засобів зв'язку.

Інституційна стійкість. Як підкреслюють дослідження Ю.П. Синиціної, успіх цифрової модернізації безпекового сектору залежить від балансу між технологічним прогресом та захистом прав людини, що є ключовим для демократичного цивільного контролю [3, с. 118].

Міжнародна суб'єктність. Ефективна імплементація стандартів НАТО (зокрема STANAG 5522 та 4609) перетворює НГУ на повноправного учасника міжнародної мережі миробудування, здатного діяти в єдиному інформаційному та бойовому просторі з партнерами по Альянсу.

Перспективи подальших досліджень лабораторії мають бути зосереджені на розробці національних протоколів безпеки для автономних систем, що працюють у межах С4ISR, та вдосконаленні механізмів кіберзахисту стратегічних каналів зв'язку. Це забезпечить не лише мир і безпеку в регіональному вимірі, а й закріпить статус України як інноваційного лідера у сфері оборонних технологій.

1. Модернізація системи управління військами в умовах гібридної війни: монографія / за заг. ред. О. М. Ткаченка. Київ : НГУ, 2025. 240 с.

2. Протоколи та стандарти НАТО в системі національної безпеки України: довідник. Київ : Видавництво МОУ, 2026. 120 с.

3. Синиціна Ю. П. Цифрова трансформація соціальної сфери як чинник європейської інтеграції України. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2023. № 4 (39). С. 112–118.

4. Закон України про Національну гвардію України : Закон України від 13 берез. 2014 р. № 876-VII. (зі змінами станом на 2026 р.).

5. Синиціна Ю. П., Малюга О. В. Державна політика у сфері захисту персональних даних в умовах використання штучного інтелекту. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2024. Спецвипуск. С. 88–94.

6. NATO Standardization Office (NSO). URL : <https://nso.nato.int/nso/> (дата звернення: 19.02.2026).

Анатолій АНОСЕНКОВ

доцент кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ВИКОРИСТАННЯ ОПТОВОЛОКОННИХ FPV-ДРОНІВ ПІД ЧАС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Після 2022 року безпілотні технології стали не лише інструментом війни, а й чинником, що безпосередньо впливає на публічну безпеку у містах, поблизу критичної інфраструктури та під час масових заходів. Паралельно з розвитком радіокерованих FPV-дронів сформувався особливий клас загроз – оптоволоконні FPV-дрони, керовані через фізичну лінію зв'язку (волоконно-оптичний кабель), який розмотується зі котушки в польоті.

Для правоохоронних органів, відповідальних за охорону громадського порядку та безпеки, це означає принципово нову ситуацію: у разі незаконного застосування таких БпЛА в цивільному середовищі (зокрема під час масових зібрань) традиційні «антидрон-підходи», побудовані на глушінні сигналу, можуть бути недостатніми. Тому стратегія забезпечення громадської безпеки потребує оновлення тактик, алгоритмів реагування, навчання персоналу та взаємодії з іншими службами.

Оптоволоконний FPV-дрон поєднує: платформу малого БпЛА (часто квадрокоптер FPV-класу); камеру та бортове живлення; котушку волоконно-оптичного кабелю; модулі передачі даних, що забезпечують стійкий відеоканал/керування через оптоволокно.

Оптоволоконний FPV-дрон використовує цифрову оптоволоконну лінію зв'язку, ІР-камери, медіаконвертори (SFP-модулі) та котушки на типовій дальності близько 16–23 км (зараз активно тестуються котушки з дальністю понад 45 км).

Ефективність оптоволоконних FPV-дронів (як загроза) визначається:

1. *Стійкістю до РЕБ*. Оскільки управління не базується на радіосигналі, «глушіння» як універсальний засіб стає малоефективним
2. *Якістю відеоканалу і керуваністю* на кінцевій ділянці.
3. *Сценарною гнучкістю*: політ низько над дорогою, використання укріплів рельєфу, підхід через «складні» зони.

Труднощі використання оптоволоконних FPV-дронів (вразливості, важливі для протидії) визначаються: обмеженням дальності, зменшенням маневреності, зменшенням ваги бойової частини («протиправної» частини / вантажу), ризику обриву нитки, помітністю, певними де маскувальними ознаками (можливість визначення пунктів керування за допомогою використаної оптиковолоконної лінії / каналу).

Оптоволоконні дрони не потрібно вважати тимчасовою «екзотикою»: вони вже зайняли нішу, а державні та приватні структури інвестують у масштабування і в засоби протидії. Це підтверджується й відкритими міжнародними рамками C-UAS (Counter-Unmanned Aircraft Systems – Системи боротьби з безпілотними літальними апаратами) – інноваційні рішення, що дозволяють виявляти, відстежувати, ідентифікувати та нейтралізувати несанкціоновані чи протиправні безпілотні літальні апарати. Де наголошується на комплексі заходів «виявити-відстежити-ідентифікувати-нейтралізувати» та необхідності локального аналізу загроз.

У процесі охорони громадського порядку та громадської безпеки критичними є такі сценарії:

1. *Провокації і паніка під час масового заходу*. Навіть без ураження, поява низьковисотного FPV-дрона над натовпом створює ефект «некерованої загрози», що може спричинити тисняву та травматизм.
2. *Спроба точкового ураження* (навіть імпровізованими засобами) окремих об'єктів або людей.
3. *Диверсійні дії проти критичної інфраструктури* (енергооб'єкти, вузли зв'язку, транспортні розв'язки).
4. *Розвідка та незаконне спостереження*, включно з пошуком уразливих ділянок охорони периметра. Міжнародні огляди для правоохоронців прямо вказують: дрони використовують для порушення периметру та розвідки об'єктів, а системи протидії потрібні для безпеки великих подій і інфраструктури.

Наразі важливо розуміти юридичну площину: правила використання повітряного простору й відповідальність за порушення в Україні систематизуються профільними органами (зокрема Державіаслужбою), де акцентується на відповідальності за порушення порядку використання повітряного простору. Окремо існують ініціативи МВС щодо нормативного врегулювання застосування БПЛА правоохоронними органами та протидії їх незаконному використанню. Для суб'єктів охорони громадського порядку та безпеки це означає: реагування має бути не лише тактичним, але й процедурно визначеним (фіксація події, ланцюг доказів, взаємодія з уповноваженими структурами).

Загальний аналіз загроз неправомірного використання БПЛА та безпосередньо оптоволоконних FPV-дронів під час охорони громадського порядку та безпеки, фактично ставить перед правоохоронцями чотири послідовних функції: попередження/прогнозування; виявлення та ситуаційна обізнаність; ідентифікація та оцінка намірів; нейтралізація та наслідкова стабілізація.

Для масових заходів це трансформується в практичну модель: «підготовка – моніторинг – ізоляція – нейтралізація – відновлення нормального режиму».

Оскільки радіоелектронна боротьба проти оптоволоконного каналу неефективна, основний шлях протидії полягає у фізичному перехопленні, обмеженні маневру та примусовому припиненні «місії» дрона.

Протидія виявленим оптоволоконним дронам, використаним незаконно (зокрема під час масових заходів), здійснюється переважно фізичними методами:

1. Стрілецькі та перехоплювальні групи (кінетичний компонент реагування): формуються навчені групи, здатні вражати малорозмірні цілі на малій висоті (у військовому досвіді прямо згадується «школа стрільців», що відпрацьовує ураження FPV); у цивільному середовищі цей метод потребує особливої обережності: небезпека рикошетів, уламків та

паніки в натовпі. Тому критично важливі сектори безпечного вогню, буферні зони, попереднє евакуаційне розведення потоків людей, а за можливості – застосування менш небезпечних засобів.

2. Сітки, дріт, інженерні пастки та «маршрутне перекриття»: коли дрон зависає низько над дорогою чи маршрутом, застосовується накриття ділянки сітками або дротом, щоб заплутати апарат і зірвати траєкторію; у контексті охорони порядку це доцільно в «контрольованих коридорах» (під'їзди спецтранспорту, підступи до сцени/трибуни, ділянки біля огорож і КПП), де інженерні перешкоди не створюють додаткової небезпеки для громадян.

3. Перерізання оптоволоконного кабелю після прольоту дрона (нейтралізація каналу керування): один із найбільш ефективних способів – обрізати оптоволоконну лінію після того, як дрон пролетів над позицією/об'єктом: це може знешкодити FPV без пострілу, використовуючи ножиці або інший гострий інструмент; у цивільному середовищі цей метод особливо цінний тим, що потенційно зменшує ризик побічної шкоди, однак потребує:

- швидкого виявлення траси кабелю (візуально/на ґрунті),
- підготовлених груп «ближньої дії»,
- чіткої координації, адже на практиці реалізувати обрізання непросто

4. Патрулювання маршрутів і превентивне виявлення до моменту атаки: частина підрозділів у вашому матеріалі описує практику патрулювання шляхів, щоб вчасно виявити дрони ще до активації; для громадської безпеки це трансформується в: огляд периметра та «мертвих зон», спостережні пости з біноклярною/тепловізійною підтримкою, контроль підступів, де можливий запуск (паркінги, посадки, дахові точки, пустирі).

5. Технологічне підсилення фізичних методів (перспективний блок): Можливо використовувати розробки турелей, сіткометів, «дронів-винищувачів» та автоматизованих засобів виявлення/ураження.

Отже, доходимо таких організаційних висновків для системи охорони порядку

1. Переорієнтація від «глушіння» до «керованої фізики». Оптоволоконний FPV змушує зміщувати фокус до інженерних бар'єрів, маневру силами на місцевості та безпечної кінетики;

2. Стандартизація протоколів для масових подій. Потрібні короткі, чіткі алгоритми: «сигнал – оцінка – ізоляція – дії – фіксація».

3. Навчання персоналу. Військовий досвід зі «школою стрільців» показує, що навичка не виникає сама – її формує підготовка

4. Правова чистота дій. Реагування має відбуватися в межах чинного регулювання повітряного простору та з урахуванням відповідальності за його порушення.

5. Комунікація з громадянами. Під час інциденту критично важливо не допустити паніки: короткі повідомлення, керування потоками людей, відведення натовпу від потенційної траєкторії падіння. Знов робиться акцент на професійні дії «Поліції діалогу».

1. Повітряний кодекс України: Закон України від 19 травня 2011 року № 3393-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text> (дата звернення: 19.01.2026).

2. Про затвердження Авіаційних правил України «Правила використання повітряного простору України»: Спільний наказ Державної авіаційної служби України та Міністерства оборони України від 11.05.2018 № 430/210. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1056-18#Text> (дата звернення: 19.01.2026)

3. Аносенков А. А., Крижановська О. В., Коломієць Ю. М., Мукоїда Р. В., Проскурня С. Є. Методичні рекомендації «Нормативно-правове забезпечення та порядок використання (застосування) безпілотних літальних апаратів (БпЛА) підрозділами поліції для забезпечення громадської безпеки». Одеса : ОДУВС, 2025. 93 с.

Олег БІЛОУС

професор кафедри права
імені академіка УАН о. Івана Луцького
ЗВО «Університет Короля Данила»
(м. Івано-Франківськ, Україна)
кандидат політичних наук, доцент

**МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКИХ МОДЕЛЕЙ
У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Сучасний геополітичний контекст, позначений ескалацією гібридних загроз, трансформацією характеру збройних конфліктів та наростанням нестабільності в міжнародній системі безпеки, висуває принципово нові вимоги до організації та функціонування національних систем безпеки держав. Для України ця проблематика набула екзистенційного виміру з початком повномасштабного збройного вторгнення Російської Федерації у лютому 2022 року, яке наочно виявило як сильні, так і слабкі сторони існуючих управлінських моделей у секторі безпеки. Очевидна необхідність їх глибокої модернізації детермінує актуальність наукового осмислення відповідних процесів.

Мета цих тез полягає у концептуалізації поняття модернізації управлінських моделей у сфері національної безпеки, визначенні її ключових напрямів і чинників, а також в обґрунтуванні науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення управлінських механізмів у секторі безпеки України з урахуванням уроків, засвоєних в умовах збройного конфлікту.

Поняття «управлінська модель у сфері національної безпеки» охоплює сукупність інституційних структур, процедур прийняття рішень, механізмів координації між суб'єктами сектору безпеки, а також нормативно-правову та ресурсну бази їх функціонування. Модернізація цієї моделі являє собою цілеспрямований процес якісного перетворення зазначених елементів з метою підвищення адаптивності, ефективності та легітимності системи управління безпекою відповідно до актуальних загроз і можливостей [1].

Функціональний підхід зосереджується на оптимізації виконання ключових функцій – стратегічного планування, оперативного реагування, аналітично-прогностичного забезпечення, ресурсного менеджменту – безвідносно до конкретної інституційної конфігурації їх носіїв. Підхід нового публічного управління (New Public Management) наголошує на необхідності запровадження в систему безпеки управлінських інновацій, апробованих у цивільному публічному секторі: планування, орієнтованого на результат, стратегічного аудиту, горизонтальної міжвідомчої координації [2].

Критично важливим для розуміння специфіки модернізації управлінських моделей у сфері безпеки є врахування притаманного цій сфері базового протиріччя між двома фундаментальними принципами: ефективністю централізованого командування, необхідного для оперативного реагування на загрози, та демократичним цивільним контролем над силовими структурами, який є неодмінною ознакою правової держави. Пошук оптимального балансу між цими принципами становить одне з ключових завдань управлінської модернізації в секторі безпеки будь-якої демократичної держави [5].

Аналіз сучасних тенденцій розвитку систем управління національною безпекою дозволяє ідентифікувати кілька ключових чинників, що детермінують зміст і спрямованість модернізаційних процесів. Першим і найбільш очевидним є трансформація загрозового середовища: перехід від переважно симетричних (міждержавних) до гібридних і асиметричних загроз вимагає перебудови управлінських структур, оптимізованих під нові типи викликів.

Гібридна агресія, що поєднує конвенційні військові дії з кіберопераціями, інформаційно-психологічним впливом та підривною діяльністю, потребує злагодженої відповіді всього комплексу силових і несилових інструментів держави, що можливо лише за наявності ефективної горизонтальної координації між відповідними відомствами [4].

Другим чинником є технологічна революція в галузі безпеки, пов'язана з масовим впровадженням безпілотних систем, технологій штучного інтелекту для аналізу розвідувальних даних, систем кіберзахисту та цифрових платформ бойового управління. Ці технологічні зміни не лише трансформують оперативні можливості силових структур, а й висувають якісно нові вимоги до управлінських процесів: прискорення циклу прийняття

рішень, підвищення вимог до компетентності управлінського персоналу, необхідність інтеграції цивільної технологічної експертизи в систему безпекового менеджменту [2].

Третім суттєвим чинником є зростання ролі міжнародного безпекового співробітництва, що передбачає приведення національних управлінських моделей у відповідність до стандартів НАТО та ЄС. Для України цей чинник набув особливого значення в контексті євроатлантичної інтеграції: адаптація до стандартів НАТО в галузі планування оборони, логістики, командування та зв'язку є не лише зовнішньополітичним, а й суто управлінським завданням, що потребує глибокої трансформації усталених практик і культури управління у секторі безпеки [1].

Система управління національною безпекою України пройшла кілька хвиль реформування, найбільш інтенсивна з яких розгорнулась після 2014 року під впливом початку збройного конфлікту на сході країни та курсу на євроатлантичну інтеграцію. Ключовими інституційними перетвореннями стали реформа Збройних Сил України за стандартами НАТО, реорганізація Служби безпеки України з метою розмежування функцій безпеки та розвідки, реформа Національної поліції України та Державної прикордонної служби України, а також посилення ролі Ради національної безпеки і оборони України як координаційного органу [3].

Повномасштабне вторгнення 2022 року стало своєрідним стрес-тестом для реформованої системи управління безпекою та виявило низку системних управлінських проблем. Серед них – недостатня ефективність міжвідомчої координації в умовах гострої кризи, дефіцит горизонтальних інформаційних потоків між різними складовими сектору безпеки, а також обмеженість механізмів залучення цивільного та наукового потенціалу суспільства до вироблення безпекових рішень.

Водночас збройний конфлікт продемонстрував і значні управлінські здобутки: здатність до швидкої адаптації, ефективне використання децентралізованих командних структур на оперативному рівні, успішну інтеграцію волонтерського та технологічного потенціалу суспільства в систему оборони [4].

Перспективна модернізація управлінської моделі у сфері національної безпеки України має здійснюватись за кількома взаємопов'язаними напрямками. По-перше, необхідне вдосконалення архітектури стратегічного планування через запровадження інтегрованих механізмів оцінювання загроз та розподілу ресурсів між усіма складовими сектору безпеки на основі єдиної методологічної платформи. По-друге, критично важливим є розвиток горизонтальної координації між різними відомствами через постійно діючі міжвідомчі структури та цифрові платформи обміну інформацією. По-третє, необхідне запровадження дієвих механізмів цивільного демократичного контролю, що не лише відповідає євроатлантичним стандартам, а й підвищує якість управлінських рішень завдяки залученню незалежної аналітики та суспільного нагляду [5; 3].

Таким чином, модернізація управлінських моделей у сфері національної безпеки є не одноразовим реформаторським актом, а безперервним адаптивним процесом, що має реагувати на динамічні зміни загрозового середовища, технологічного ландшафту та геополітичного контексту. Відповідно, ключовою характеристикою ефективної управлінської моделі у сфері безпеки є не стільки її поточна оптимальність, скільки інституційна здатність до своєчасної та ефективної самотрансформації.

Проте сучасні виклики у сфері безпеки, передусім гібридна агресія та технологічна революція – вимагають переходу від ієрархічно-бюрократичних до мережових управлінських моделей, що поєднують чіткість вертикального командування з гнучкістю горизонтальної координації. Для України цей перехід є особливо актуальним з огляду на уроки поточного збройного конфлікту, який виявив вирішальну роль ситуативної адаптивності та децентралізованої ініціативи на різних рівнях управлінської ієрархії.

1. Горбулін В. П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки : монографія. Київ : НІСД, 2019. 288 с.

2. Богданович В. Ю., Свида І. Ю., Скорик А. Б. Методологічні основи формування системи забезпечення воєнної безпеки держави. *Наука і оборона*. 2021. № 2. С. 14–22.

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 20.02.2026).

4. Резнікова О. О., Цюкало В. Ю., Паливода В. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 244 с.

5. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник. Київ : НАДУ, 2020. 408 с.

Андрій ГАБУДА

доцент кафедри права імені
академіка УАН о. Івана Луцького,
кандидат юридичних наук, доцент

Вікторія ФЛІПЧУК

здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти спеціальності
«Правоохоронна діяльність»
ЗВО «Університет Короля Данила»
(м. Івано-Франківськ, Україна)

ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

У сучасних умовах трансформації системи публічного управління та реформування сектору безпеки і оборони України особливого значення набуває забезпечення належного рівня адміністративно-правового захисту всіх учасників публічно-правових відносин. Традиційно в центрі уваги наукових досліджень та правозастосовної практики перебуває захист прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина як основоположна цінність демократичної, соціальної та правової держави. Водночас поза достатньою увагою нерідко залишається питання гарантування особистої безпеки тих суб'єктів, які безпосередньо покликані забезпечувати реалізацію та охорону цих прав, - працівників правоохоронних органів, зокрема - поліцейських.

Особлива роль поліцейського у механізмі публічної влади обумовлює підвищений рівень професійного ризику, пов'язаного з виконанням службових обов'язків. Протидія правопорушенням, участь у забезпеченні публічного порядку, реагування на надзвичайні події, виконання завдань в умовах воєнного стану - усе це об'єктивно створює загрози життю, здоров'ю, честі, гідності та майновим інтересам працівників поліції. За таких умов особиста безпека поліцейського постає не лише як елемент його індивідуального правового статусу, а й як необхідна передумова ефективного функціонування всієї системи правоохоронних органів.

З цього приводу, як вірно зазначають Джафарова О.В., Кікінчук В.В., Боровик М.О., Яценко О.С., необхідною передумовою для стабільного функціонування системи Національної поліції та належного рівня виконання поставлених перед нею завдань в умовах воєнного стану є забезпечення та правове гарантування особистої безпеки правоохоронців. Адже, щоденно виконуючи свої службові обов'язки працівники поліції стикаються з різноманітними загрозами, як фізичного, так і психологічного походження. Нестабільна політична, соціально-економічна ситуація та воєнний конфлікт на території нашої держави, спричинює зростання незаконного поширення зброї та боєприпасів, від яких неодноразово постраждали правоохоронці, виконуючи свої службові обов'язки [1, с. 428].

В умовах зростання суспільних викликів та трансформації характеру безпекових загроз, що проявляються, зокрема, у використанні вибухових пристроїв, їх умисному маскуванні та залишенні у публічних місцях з метою ураження працівників правоохоронних органів, особиста безпека поліцейського набуває якісно нового виміру. Останні трагічні випадки загибелі поліцейських під час виконання службових обов'язків засвідчують наявність цілеспрямованих посягань на життя та здоров'я представників держави як носіїв владних повноважень. За таких обставин особиста безпека поліцейського має розглядатися як самостійний та пріоритетний об'єкт адміністративно-правового захисту, що потребує поглибленого наукового осмислення, переоцінки наявних гарантій та вдосконалення нормативно-правових і організаційних механізмів її забезпечення. Гарантування належного рівня захищеності правоохоронців є не лише питанням професійної безпеки, а й необхідною передумовою реального та ефективного забезпечення прав і свобод людини, адже держава не може гарантувати безпеку громадян без належного захисту тих, хто щоденно здійснює її забезпечення.

Слід підкреслити, що згідно ст. 27 Конституції України право на життя визнається невід'ємним і таким, що підлягає безумовному захисту з боку держави [2]. Конституційний припис про обов'язок держави охороняти життя людини, а також гарантування кожному

права на захист свого життя і здоров'я та життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань, має універсальний характер і поширюється без винятку на всіх суб'єктів правовідносин. У цьому контексті поліцейський, виконуючи службові повноваження щодо охорони прав і свобод людини, забезпечення публічної безпеки та правопорядку, не втрачає статусу носія фундаментальних конституційних прав. Навпаки, з огляду на підвищений ризик професійної діяльності, його право на життя і здоров'я потребує особливих, додатково гарантованих механізмів захисту. Таким чином, конституційне положення про право на життя слід розглядати як засадничий принцип формування системи гарантій особистої безпеки поліцейських та інших осіб, на яких покладено функції забезпечення публічної безпеки.

У вітчизняній доктрині, під забезпеченням особистої безпеки поліцейського запропоновано розуміти комплекс систематичних та цілеспрямованих заходів адміністративно-правового, організаційного, тактичного та психологічного характеру, який спрямований на зниження можливих ризиків від небезпечних факторів до реально-можливого мінімуму, що є необхідною умовою збереження життя і здоров'я, нормального психічного стану та працездатності працівника поліції під час виконання покладених на нього завдань [3, с. 11].

Стосовно адміністративно-правового захисту особистої безпеки поліцейського, то він має комплексний характер і охоплює систему нормативних гарантій, організаційних механізмів, процедурних засобів та інструментів юридичної відповідальності, спрямованих на попередження, припинення та належне реагування на загрози, що виникають у зв'язку зі службовою діяльністю. Визнання поліцейського не лише носієм владних повноважень, а й суб'єктом права на безпеку, соціальний і правовий захист, відповідає принципам верховенства права, справедливості та балансу публічних і приватних інтересів.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що в умовах воєнного стану та зростання рівня безпекових загроз особиста безпека поліцейського обґрунтовано має розглядатися як самостійний об'єкт адміністративно-правового захисту. Підвищений професійний ризик, пов'язаний із виконанням службових повноважень, зумовлює необхідність посилення правових і організаційних гарантій охорони життя та здоров'я працівників поліції.

Конституційне право на життя поширюється на поліцейських як повноправних носіїв прав і свобод, а специфіка їхньої діяльності обумовлює потребу у спеціальних механізмах державного захисту. Належне забезпечення особистої безпеки правоохоронців є не лише елементом їх професійного статусу, а й необхідною передумовою ефективного гарантування прав і свобод людини в цілому.

1. Джафарова О.В., Кікінчук В.В., Боровик М.О., Яценко О.С. Адміністративно-правові засади забезпечення особистої безпеки поліцейських під час дії правового режиму воєнного стану. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. №2 (35). Частина 2. С. 424-433.

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 26.02.2026).

3. Шевченко Т.В. Адміністративно-правові засади забезпечення особистої безпеки поліцейського в екстремальних умовах: автореф. дис. ... кан-та юрид. наук : 12.00.07 Харків, 2019. 23 с.

Вікторія ГОРБАСЬ

кандидат медичних наук, доцент
(Сумський державний університет,
м. Суми, Україна)

Роман ПРОЦЕНКО

викладач кафедри спеціальних
поліцейських дисциплін та базової
загальновійськової підготовки
Сумської філії ХНУВС
(м. Суми, Україна)

**ДОМЕДИЧНА ДОПОМОГА ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ: ПРАВООХОРОННИЙ ТА ВІЙСЬКОВИЙ АСПЕКТИ**

Сучасне розуміння національної безпеки виходить за межі виключно військових або політичних категорій і охоплює комплекс заходів, спрямованих на збереження людського потенціалу держави. В умовах воєнного стану, збройної агресії та зростання кількості надзвичайних ситуацій особливого значення набуває домедична допомога, що часто є вирішальним фактором виживання постраждалих.

Для правоохоронних органів і військових формувань домедична допомога є не лише гуманітарним обов'язком, а й елементом службово-бойової готовності. Поліцейські та військовослужбовці першими опиняються на місці бойових зіткнень, обстрілів, терактів чи масових заворушень, що зумовлює необхідність високого рівня їх домедичної підготовки. Домедична допомога в діяльності сил безпеки і оборони України має стратегічне значення, оскільки безпосередньо впливає на рівень втрат особового складу та цивільного населення. Для військовослужбовців Збройних Сил України вона є складовою бойового забезпечення, а для працівників Національної поліції – елементом забезпечення публічної безпеки та реагування на кризові ситуації.

Особливістю домедичної допомоги в правоохоронній і військовій сфері є її надання в умовах підвищеної небезпеки, дефіциту часу та обмежених ресурсів. Це зумовлює необхідність спеціальної підготовки, адаптованої до тактичних умов, зокрема з урахуванням стандартів тактичної медицини.

Правове регулювання домедичної допомоги для суб'єктів сектору безпеки і оборони ґрунтується на Конституції України, законодавстві про національну безпеку, охорону здоров'я, Національну поліцію та оборону держави. Відповідні нормативні акти встановлюють обов'язок поліцейських і військовослужбовців надавати домедичну допомогу постраждалим, у тому числі під час виконання службових завдань.

Закон України «Про Національну поліцію» прямо передбачає обов'язок поліцейського вживати заходів для надання домедичної допомоги особам, які її потребують. Аналогічні вимоги закріплені у статутах та нормативних документах Збройних Сил України. Водночас існує потреба в уніфікації стандартів підготовки та закріпленні єдиних підходів до оцінки рівня домедичних навичок особового складу. У зоні бойових дій домедична допомога часто є єдиним засобом порятунку життя до моменту евакуації пораненого. Аналогічна ситуація виникає під час проведення правоохоронних операцій, несення служби на блокпостах, забезпечення публічної безпеки в умовах підвищеної загрози.

Здатність поліцейського або військовослужбовця швидко зупинити критичну кровотечу, забезпечити прохідність дихальних шляхів або організувати евакуацію безпосередньо впливає на успішність виконання завдання та збереження життя як колег, так і цивільних осіб. У цьому контексті домедична допомога набуває ознак елементу оперативної та бойової спроможності.

Рівень домедичної підготовки правоохоронців і військових є показником інституційної спроможності держави протидіяти загрозам. Зниження безповоротних втрат, швидке повернення поранених до служби та підтримання морально-психологічного стану особового складу сприяють загальній стійкості сектору безпеки і оборони. Крім того, дії поліцейських і військових з надання домедичної допомоги цивільному населенню формують довіру до державних інституцій, що є важливою складовою національної безпеки в умовах війни.

Домедична допомога в діяльності правоохоронних органів і військових формувань є не лише медичним або гуманітарним інструментом, а повноцінним елементом національної безпеки України. Вона безпосередньо впливає на збереження людських ресурсів, ефективність виконання службово-бойових завдань та стійкість держави до сучасних загроз.

Отже, подальший розвиток нормативно-правового регулювання, впровадження єдиних стандартів домедичної та тактичної підготовки, а також системне навчання особового складу мають розглядатися як пріоритетні напрями державної політики у сфері національної безпеки.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2018, № 31, ст. 241. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 1993, № 4, ст.19. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.
5. Кодекс цивільного захисту України. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2013, № 34-35, ст.458. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text/>
6. Бандурка О. М. Діяльність органів сектору безпеки в умовах воєнного стану. Харків : Право, 2021.
7. Наукові дослідження з питань тактичної медицини та публічної безпеки.

Наталія ДЕВ'ЯТКІНА
заступник декана
медичного факультету № 1
Полтавського державного
медичного університету
(м. Полтава, Україна),
кандидат медичних наук, доцент

**НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я
(на основі аналізу діяльності комунальних некомерційних підприємств
у Полтавській області)**

Поточна модель організаційно-правового регулювання діяльності комунальних некомерційних підприємств (КНП) в Україні зазнала суттєвих трансформацій на нормативному рівні, однак залишилася незавершеною в управлінському та інституційному вимірах. Автономізація, запроваджена як ключовий інструмент реформування медичної системи, була реалізована формально, але не фактично, оскільки більшість закладів охорони здоров'я не отримали достатнього рівня управлінської свободи та фінансової стійкості, необхідних для виконання покладених на них функцій. Аналіз стану КНП у Полтавській області підтверджує, що автономія часто зводиться до можливості змінювати штатний розпис або здійснювати внутрішній перерозподіл коштів, тоді як стратегічні рішення – фінансування, стандартизація послуг, кадрова політика, звітність – залишаються під контролем центральних органів влади.

Першим і найвагомішим викликом є фінансова нестабільність, яка впливає з особливостей реалізації Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» [1]. Модель оплати за договором з НСЗУ передбачає стимул до конкуренції між надавачами послуг, однак у більшості громад Полтавської області конкуренція є неможливою через обмежену кількість закладів одного профілю. В таких умовах договір з НСЗУ не є інструментом підвищення якості, а перетворюється на єдине джерело фінансового виживання. У випадках, коли НСЗУ змінює тарифи або затримує виплати, заклад не має альтернативних способів компенсувати втрати. У 2023–2024 роках окремі КНП Полтавщини були змушені відмовитися від нічних чергувань, скорочувати

кількість медичних сестер або навіть тимчасово припиняти надання окремих видів допомоги лише через дисбаланс між реальними витратами та оплатами за пакетом послуг. Це свідчить про те, що контрактна модель без диверсифікації джерел доходів створює не стабільність, а залежність.

Другим системним викликом є кадровий дефіцит, який має багатовимірний характер. У Полтавській області на первинному рівні спостерігається перевантаження сімейних лікарів – у деяких громадах кількість декларацій перевищує 2000 на одного лікаря, що негативно позначається як на якості обслуговування, так і на тривалості прийому. У той же час у спеціалізованих закладах існує брак вузькопрофільних фахівців, особливо анестезіологів, неонатологів, кардіологів. Кадрова ротація має циклічний характер: молоді лікарі влаштовуються на роботу у КНП одразу після інтернатури, але через 1–2 роки залишають заклад через невідповідність умов праці та професійних очікувань. Відсутність системи професійного розвитку, непрозорість внутрішньої політики оплати праці, недостатня стимуляція до наставництва з боку старших фахівців – усе це підриває кадрову стабільність. Дослідження П. В. Іванчова підтверджує, що інституційні бар'єри в управлінні кадрами є однією з головних причин уповільнення реформ навіть у тих регіонах, де фінансування формально збільшилося [2, с. 139].

Третім ключовим елементом є цифровізація, що мала б стати каталізатором підвищення ефективності, але натомість часто перетворюється на додатковий бюрократичний тягар. Система eHealth, попри свій стратегічний потенціал, використовується фрагментарно. Як зазначає І. С. Демченко, в Україні впровадження електронної медицини здійснюється без достатнього правового регулювання питань сумісності систем і захисту персональних даних [3, с. 26]. Унаслідок цього в одних закладах Полтавської області електронний документообіг використовується лише для виписки рецептів і звітності перед НСЗУ, тоді як клінічні маршрути, розклад лікарів, листки призначень і медичні записи ведуться у паперовому форматі. Інші заклади намагаються запроваджувати цифрові рішення ширше, але стикаються з тим, що придбані медичні інформаційні системи не інтегруються з eHealth або з системами інших закладів. Це створює ситуацію паралельного ведення двох каналів документообігу, що не лише збільшує навантаження, а й демотивує персонал користуватися електронними інструментами.

Четвертим системним викликом залишається розмежування повноважень між МОЗ, НСЗУ та органами місцевого самоврядування. О. І. Правило слушно зазначає, що в Україні відбулася деконцентрація відповідальності без чіткого перерозподілу компетенцій, коли власник (громада) не має впливу на фінансові умови діяльності закладу, а центральні органи не несуть відповідальності за кадрову політику або технічне забезпечення [4, с. 392]. У Полтавській області керівники КНП неодноразово наголошували, що вони не можуть отримати чітких відповідей на питання розмежування відповідальності: хто повинен фінансувати енергоефективні заходи, хто забезпечує ліки для невідкладної допомоги, хто відповідає за облаштування укриттів у медичних закладах. Така невизначеність призводить до того, що ключові питання розвитку вирішуються ситуативно, залежно від особистих домовленостей із представниками місцевої влади або благодійниками.

Узагальнення викладених проблем дає підстави стверджувати, що подальше реформування організаційно-правового регулювання діяльності КНП має відбуватися не шляхом точкових змін, а на основі єдиної стратегічної рамки, в якій кожен елемент – фінансування, кадрове забезпечення, цифрове управління, розподіл повноважень – інтегрується в цілісну модель. Саме тому наступним логічним кроком є формулювання стратегічних цілей державної політики, що повинні стати орієнтиром для нормативних змін і трансформації управлінських механізмів на місцевому рівні. Ці цілі не можуть бути декларативними; вони мають містити конкретні управлінські імперативи, що безпосередньо впливають на поведінку всіх суб'єктів системи – від центральних органів влади до керівників закладів і медичного персоналу.

Першою стратегічною ціллю є утвердження пацієнт-центричності як основоположного принципу функціонування КНП. У сучасних умовах пацієнт-центричність не може обмежуватися лише правом вибору лікаря або закладу. Вона повинна включати реальну доступність послуг, персоналізацію лікування, зворотний зв'язок, вимірювання задоволеності. Практика Полтавської області показує, що пацієнт нерідко виступає «пасивним отримувачем медичної допомоги», а не суб'єктом взаємодії. Для подолання цієї проблеми держава має запровадити єдину систему оцінки якості послуг з погляду пацієнта, яка базувалася б не на формальних індикаторах виконання пакету НСЗУ, а на досвіді

одужання, комфортності процесу лікування, психологічній підтримці. В окремих закладах уже реалізуються елементи такої моделі (наприклад, анонімні опитування пацієнтів або скриньки зворотного зв'язку), однак вони не мають системного характеру. Відповідно пацієнт-центричність має бути закріплена у стандартах акредитації, оцінці якості та кадрових мотиваційних системах. Лише тоді пацієнт буде не статистичною одиницею в декларації, а ключовим критерієм ефективності.

Другою стратегічною ціллю є забезпечення фінансової стійкості КНП як суб'єктів господарювання у сфері публічних послуг. Це передбачає перехід від моделі «контрактного виживання» до моделі диверсифікованого фінансового розвитку. У системі публічного управління охороною здоров'я має бути закріплений принцип, згідно з яким жоден заклад не може залежати виключно від одного джерела фінансування, навіть якщо воно є державним.

У Полтавській області вже наявні приклади, коли заклади, що використовують змішану фінансову модель, демонструють кращу стабільність під час затримок оплат від НСЗУ. Водночас ті КНП, які повністю залежать від одного пакету, змушені оперативно скорочувати видатки. Відповідно фінансова стійкість повинна бути не наслідком ініціативи керівника, а результатом системної політики держави.

Третьою стратегічною ціллю є формування цифрової підзвітності як ключового механізму управління ефективністю. У сучасному світі цифровізація виступає не лише інструментом обліку, а критерієм довіри. Якщо дані про надані послуги не можуть бути підтверджені цифровим слідом, вони втрачають цінність як для органів контролю, так і для пацієнтів. У цьому контексті важливо врахувати рекомендації ВООЗ, згідно з якими цифрові системи мають не просто фіксувати факти надання допомоги, а формувати аналітичну базу для прогнозування потреб, управління навантаженням і планування ресурсів [5, с. 21]. Відповідно eHealth повинна бути інтегрована з внутрішніми управлінськими процесами КНП, а не існувати як окрема система звітності.

Четвертою ключовою стратегічною ціллю є досягнення кадрової стабільності через інституціоналізацію механізмів професійного розвитку та мотивації. У теперішній системі кадрова політика залишається найбільш незахищеною від коливань серед усіх елементів функціонування КНП.

Застосування таких підходів дозволить перетворити кадрову політику з «реактивної» (яка відповідає на нестачу працівників після їх звільнення) на «проактивну», спрямовану на попередження дефіциту.

Усі зазначені стратегічні цілі повинні розглядатися не окремо, а у взаємозв'язку, адже пацієнт-центричність неможлива без кадрової стабільності, цифрова підзвітність не може існувати без фінансового забезпечення цифрової інфраструктури, а фінансова стійкість втрачає сенс, якщо вона не спрямована на підвищення якості допомоги.

Сформульовані стратегічні цілі є лише ціннісними орієнтирами, які визначають, якою має бути система охорони здоров'я в теоретичному розумінні. Проте для того щоб вони перетворилися на практичні інструменти управління, необхідно встановити чіткі принципи модернізованої моделі регулювання, які визначатимуть характер взаємодії між державою, органами місцевого самоврядування та самими закладами охорони здоров'я. Принципи виступають «правилами гри», в межах яких мають діяти всі суб'єкти, і саме вони визначають, наскільки система буде стабільною, адаптивною та прогнозованою.

1. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19.10.2017 № 2168-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2168-19>.

2. Іванчов П. В. Проблеми реформування системи охорони здоров'я в Україні: інституційний аспект. *Економічні науки*. 2020. № 6. С. 133–145. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2021/08/6.20._topic_Ivanchov-P.V.133-145.pdf.

3. Демченко І. С. Е-здоров'я в Україні: правові питання та перспективи впровадження. *Доктрина медичного права*. 2017. № 2. С. 23–33.

4. Правило О. І. Правове регулювання охорони здоров'я в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 390–396. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/06/69.pdf>

5. ВООЗ. Річний звіт Представництва ВООЗ в Україні, 2023 (WHO Country Office in Ukraine annual report 2023). Копенгаген: WHO/Europe, 2024. 66 с. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/379233/WHO-EURO-2024-10750-50522-76336-eng.pdf>.

Оксана ДУЛІНА
доцент кафедри публічного
управління та регіоналістики
Національного університету
«Одеська політехніка»
(м. Одеса, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК ФАКТОР ЗМІЦНЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасна архітектура безпеки Європи зазнає структурної трансформації під впливом гібридних загроз, воєнних конфліктів та зростаючої транскордонної взаємозалежності інфраструктурних систем. У цих умовах критична інфраструктура набуває статусу ключового елементу національної, регіональної та міжнародної безпеки. Для України інтеграція до європейської системи захисту критичної інфраструктури є стратегічною необхідністю, що виходить за межі формального євроінтеграційного процесу.

Європейська архітектура захисту критичної інфраструктури ґрунтується на комплексному поєднанні фізичної та кібернетичної стійкості. Визначальними нормативними актами є Директива (ЄС) 2022/2557 про стійкість критичних суб'єктів (CER) [6] та Директива (ЄС) 2022/2555 (NIS2) щодо забезпечення високого рівня кібербезпеки в Союзі [2]. Вони запроваджують ризик-орієнтований підхід, обов'язкову ідентифікацію critical entities, вимоги до планів безперервності діяльності, систему обміну інформацією про інциденти та транскордонну координацію. CER зміщує фокус із суто охоронної логіки «захисту об'єктів» до управлінської логіки «стійкості критичних суб'єктів», які надають життєво важливі послуги, через національну оцінку ризиків (у т.ч. каскадних і транскордонних), обов'язкові заходи відновлення, фізичну та організаційну безпеку. У матеріалах НІСД підкреслено, що CER інституціоналізує політику resilience як системну вимогу до держав-членів і операторів, а не як набір добровільних рекомендацій, і тим самим задає рамку для стійкості життєво важливих функцій у кризах та гібридних впливах [5]. NIS2, в свою чергу, встановлює посилені, уніфіковані для ЄС вимоги до управління кіберризиками й реагування на інциденти для «суттєвих» і «важливих» суб'єктів: від обов'язків керівництва і політик безпеки до повідомлення про інциденти, контролю ланцюгів постачання та наглядових механізмів.

Потреба інтеграції України до цієї архітектури підтверджується низкою об'єктивних чинників. По-перше, це транскордонна взаємозалежність інфраструктур. Синхронізація української енергосистеми з ENTSO-E у 2022 [3] році засвідчила фактичну інтеграцію енергетичного сектору до європейського простору. Ураження української енергетики створює ризики для балансування та стабільності регіональної мережі. Таким чином, стійкість української КІ прямо впливає на регіональну безпеку.

По-друге, масштабні атаки на українську критичну інфраструктуру у 2022–2025 роках засвідчили, що стратегічною ціллю є не лише фізичне руйнування об'єктів, а й підірив управлінської спроможності держави. Оскільки законодавство України прямо відносить урядування та надання ключових адміністративних послуг до життєво важливих функцій [4], забезпечення їх стійкості в кризових умовах не може ґрунтуватися на ізольованій національній моделі, а потребує включення до колективної системи європейської безпеки.

По-третє, досвід кібератаки NotPetya 2017 року довів, що загрози мають глобальний характер. Атака, спрямована на українські інформаційні системи, поширилася на компанії ЄС та США, спричинивши мільярдні збитки [1]. Це підтверджує неефективність ізольованих моделей захисту та необхідність колективної системи реагування.

По-четверте, нормативна консолідація ЄС створює єдині стандарти управління ризиками. Невідповідність українських процедур європейським вимогам може ускладнити транскордонну координацію. Відтак гармонізація законодавства України із положеннями CER та NIS2 є передумовою інституційної сумісності.

Показовим у цьому сенсі є участь у 2025 році фахівців Державної служби

спеціального зв'язку та захисту інформації України у семінарі «Найкращі практики імплементації Директиви (ЄС) 2022/2557 щодо стійкості критичних суб'єктів», що відбувся у м. Ряшів (Республіка Польща) в межах інструменту TAIEH. Така участь має прикладну цінність як інституційне навчання: перенесення CER із рівня загальних приписів у площину конкретних процедур – ідентифікації critical entities, методик ризик-оцінювання, наглядових практик, вимог до безперервності, організації навчань і координації між органами влади та операторами. Формат міжнародних експертних комунікаційних платформ та інституційних форумів співробітництва є взаємовигідним інструментом формування спільної безпекової спроможності як для України, з огляду на доступ до уніфікованих стандартів, координаційних механізмів та формування операційної культури нагляду й готовності, так і для Європейського Союзу, для якого український військовий досвід забезпечення безперервності критичних послуг стає важливим джерелом практик адаптації до гібридних загроз.

Виходячи з наведених аргументів – транскордонної взаємозалежності енергетичних систем, вразливості управлінських і цифрових контурів держави, глобального характеру кіберзагроз та необхідності нормативної сумісності з ЄС – доцільно сформулювати такі стратегічні напрями інтеграції України до європейської архітектури захисту критичної інфраструктури:

- інституційна інтеграція, що передбачає включення українських органів управління критичною інфраструктурою до механізмів координації ЄС у межах реалізації NIS2 та CER, зокрема у частині обміну інформацією про інциденти, участі у спільних оцінках ризиків та кризових навчаннях;
- гармонізація нормативно-правового регулювання, що передбачає адаптацію національного законодавства до вимог CER і NIS2, що створить правову сумісність і дозволить уникнути регуляторних бар'єрів у транскордонній взаємодії;
- функціональна інтеграція систем реагування, яка полягає у впровадженні єдиних стандартів кіберстійкості, протоколів реагування та відновлення, а також у підключенні до європейських мереж раннього попередження;
- процес інтеграції у сфері стратегічного планування та оцінювання ризиків, що передбачає узгодження методик аналізу каскадних і транскордонних загроз, особливо у секторі енергетики, де синхронізація з ENTSO-E зумовлює пряму взаємозалежність стабільності мереж.

Таким чином, інтеграція має охоплювати інституційний, нормативний, операційний і стратегічний рівні. У цьому контексті включення до європейської архітектури виступає не лише інструментом підвищення національної безпеки України, а й вагомим чинником зміцнення регіональної та міжнародної безпеки, оскільки забезпечує перехід від автономних моделей захисту до системи колективної стійкості, здатної ефективно реагувати на сучасні виклики.

1. Війна Росії проти України: хронологія кібератак. European Parliamentary Research Service (EPRS). Brussels, 2022. 8 р. URL : [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733549/EPRS_BRI\(2022\)733549_XL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733549/EPRS_BRI(2022)733549_XL.pdf) (дата звернення: 08.02.2026).

2. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2022/2555 від 14 грудня 2022 року про заходи для високого спільного рівня кібербезпеки на всій території Союзу, внесення змін до Регламенту (ЄС) № 910/2014 та Директиви (ЄС) 2018/1972 та скасування Директиви (ЄС) 2016/1148 (Директива NIS 2). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/9a3_001-22. (дата звернення: 08.02.2026).

3. Перша перемога на енергетичному фронті: енергосистема України стала частиною енергосистеми Європи // Верховна Рада України : офіційний вебпортал. 16.03.2022. URL : <https://www.rada.gov.ua/print/220582.html> (дата звернення: 08.02.2026).

4. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (дата звернення: 08.02.2026).

5. Суходоля О. М. Директива (ЄС) 2022/2557 про стійкість критичних суб'єктів (CER): нові підходи ЄС до забезпечення стійкості критичної інфраструктури : аналітична записка. Київ: НІСД, 2023. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-04/az_eu-cer_12042023.pdf (дата звернення: 08.02.2026).

6. Directive (EU) 2022/2557 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on the resilience of critical entities and repealing Council Directive 2008/114/EC // *Official Journal of the European Union*. 2022. L 333. P. 164–198. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022L2557> (дата звернення: 08.02.2026).

Інна ЄФІМОВА

доцент кафедри
правоохоронної діяльності
Університету митної справи
та фінансів (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну питання забезпечення митної безпеки постають досить актуально. Перелік факторів та ризиків, що впливають на сталу організацію митної справи, має довгий та складний список. Зокрема, організовані злочинні формування значно підривають належну організацію митної справи. В такий час посилюються контрабанда, незаконний обіг товарів та іншої незаконної діяльності (включаючи торгівлю зброєю, наркотичні засоби, чорну трансполтологію), корупцію в митних органах та використання нелегальних схем для фінансування злочинних угруповань. Тому послаблюються державні інституції, що входять до сфери обслуговування митної справи, що ускладнює контроль за переміщенням товарів та отриманням державою митних платежів, а також сприяє розвитку тіньової економіки, що є критичною проблемою в умовах війни [1].

Дуже цікава думка М. А. Джелілової щодо аналізу регіональних особливостей організованої злочинності в окремих регіонах. Так, авторка підкреслює, що особливе стратегічне значення для економіки та національної безпеки України має регіон Причорномор'я (материкова частина Одеської, Миколаївської та Херсонської областей). На її думку, даний регіон володіє специфічними та розгалуженими транспортними комунікаціями. Це стосується всіх природних можливостей (вода, повітря та суша). Також цей регіон володіє вигідним економічним сполученням з різними торговими суб'єктами материка, сталою рекреаційною зоною, достатньо великим об'ємом агропромислового, переробного та іншого виробництва. Саме ці характерні ознаки роблять цей край привабливим для кримінального бізнесу, особливо того, що стосується поширення організованої злочинності. Небезпечного характеру для економічної безпеки, в тому числі митної, на території причорноморського регіону набуває активна діяльність організованих злочинних груп, активними учасниками яких є службові особи митного контролю, обласної військової адміністрації, працівники місцевого самоврядування. Діяльність вказаних осіб спрямована на закупівлю та транспортування товарів для військових, переселенців та людей, які втратили дохід, житло та інші необхідні для проживання умови. Також в регіоні кримінальну активність проявляють організовані злочинні формування, що застосовують механізми незаконного перетину кордону військовозобов'язаними особами. На сьогодні фахівцями вказується, що на одеській території поширеним злочином є практика службових підробок з боку працівників установ, що мають відношення до Збройних сил України. Дуже важливим фактором, що має значення для економічної та митної безпеки у період дії воєнного стану для причорноморської території, є активізація незаконного обігу наркотичних засобів та торгівлі зброєю, що обумовлено, серед іншого, вивільненням значної кількості зброї та боєприпасів із зони бойових дій та прифронтових територій. Дуже привабливою для кримінального бізнесу є припортова зона, де поширюються економічні кримінальні правопорушення, пов'язані з митною сферою, мають місце масштабні корупційні схеми, факти відмивання коштів, одержаних незаконним шляхом. Про зазначені кримінальні проблеми Причорномор'я щоквартально правоохоронні органи інформують керівництво держави [2].

Сучасний етап збереження української цілісності держави, що відбувається у кривавій війні, потребує значної уваги контролюючих і правоохоронних органів до процесів, які відбуваються у фінансовому секторі економіки, зокрема митній сфері. На думку практичних фахівців та дослідників, які вивчають проблеми впливу організованої злочинності на фінансову систему як складову економічної безпеки України в умовах воєнного стану, зазначається, що на сучасний стан і тенденції злочинності у сфері фінансів негативний вплив здійснює: постійне зростання кількості технічних приладів з конфіденційними фінансовими даними, підключених до Інтернету; використання

кіберпростору для здійснення злочинної діяльності і, як наслідок, збільшення онлайн-атак на програмне та апаратне забезпечення серверів, використання шкідливих програм-вірусів, троянів, шпигунських програм з метою крадіжки конфіденційної інформації; шахрайські прояви щодо рівня захисту об'єкта або отримання контролю над комп'ютерним обладнанням об'єкта атаки. Нерідко вся зазначена злочинна діяльність відбувається під контролем кураторів від спецслужб рф з метою зниження обороноздатності України [3].

У підсумку треба зазначити, що сучасна українська митна система потребує серйозної модернізації і трансформації, а подекуди й суттєвих змін, щодо забезпечення сталого функціонування, оскільки є дуже багато реальних ризиків, зокрема викликаних повномасштабною війною. Ворог намагається не тільки руйнувати безпілотними літальними апаратами та ракетами інфраструктуру, а також знищувати державні інституції, включаючи митницю, яка пов'язана із державними підприємствами і управлінням державним майном, державним боргом та державними гарантіями, фінансовим сектором, зміною макроекономічної та політичної ситуації. Тому такий інститут, як митна справа, має набути повноцінної суб'єктності у питаннях ефективного державного управління та розвитку державного внутрішнього фінансового контролю, зокрема й реформування, спрощення, побудову ефективної, справедливої митної системи, яка б відповідала європейським стандартам і базувалась на кращих світових практиках.

1. Про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями в умовах воєнного стану URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizacijami-2>;

2. Желізова М. А. Причини та умови організованої злочинності в умовах воєнного стану: регіональний аспект URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2023/2/2.pdf>;

3. Расюк Е., Мозоль С. Вплив організованої злочинності на фінансову систему як складову економічної безпеки України в умовах воєнного стану URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/09/20-3.pdf>;

Тетяна ЛАГОЙДА

доцент кафедри права Хмельницького національного університету
(м. Хмельницький, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ВЕКТОР ВНУТРІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВ ЄВРОПИ

У контексті глобальних кліматичних змін та стрімкої деградації природних екосистем екологічна політика перестає бути лише інструментом регулювання природокористування, перетворюючись на фундамент національної безпеки та сталого розвитку. Для держав Європейського Союзу екологічна освіта (environmental education) сьогодні визначена не просто як гуманітарний напрям, а як стратегічний вектор внутрішньої політики, що забезпечує перехід до циркулярної економіки та реалізацію цілей «Європейського зеленого курсу» (European Green Deal).

Для України, яка перебуває на шляху євроінтеграції та стикається з безпрецедентними екологічними викликами внаслідок збройної агресії, адаптація європейського досвіду у сфері екопросвітництва є критично важливою. Формування високого рівня екологічної правосвідомості громадян є запорукою ефективного впровадження екологічного законодавства та дієвого громадського контролю.

Заради цього важливим є аналіз європейського досвіду впровадження екологічної освіти як стратегічного пріоритету державної політики та обґрунтування необхідності реформування відповідних інститутів в Україні для досягнення стандартів екологічного благополуччя.

Екологічна освіта в Європі трансформувалася з факультативного елемента навчання у правовий обов'язок держави щодо забезпечення права громадян на безпечне довкілля та доступ до інформації, що закріплено в Орхуській конвенції [1].

Серед європейських країн лідерами в екологічній освіті та освіті для сталого розвитку (ESD) традиційно вважаються Фінляндія, Данія та Естонія. Кожна з них

використовує свою унікальну модель, яка інтегрує екологічну свідомість у повсякденне життя.

Як еталонний приклад можна вважати екологічну освітню політику Фінляндії, завдяки тому, що екологічна освіта тут не є окремим предметом, а наскрізною темою, що пронизує всі дисципліни від дошкільних закладів до закладів вищої освіти. Сприяє цьому й феноменологічне навчання (Phenomenon-based learning, PhenoBL), що стало візитною карткою фінської системи освіти після реформи 2016 року. Завдяки цій моделі учні вивчають реальні екологічні проблеми (наприклад, зміну клімату) через міждисциплінарні проекти, поєднуючи біологію, географію та навіть економіку.

Заслугує на увагу й така практика як «лісові школи». Завдяки їм значна частина навчання проходить на свіжому повітрі. У Фінляндії популярна концепція, що природа – це найкращий клас. І загалом вся освітня діяльність практикоорієнтована, дітей вчать сортувати сміття, ощадливо використовувати енергію та воду на рівні побутових звичок.

Також у Фінляндії діє близько 350 екошкіл. Вони зареєстровані в рамках найбільшої у світі програми сталого розвитку шкіл. Програма діє у 82 країнах, а у Фінляндії вона реалізується під назвою *Vihreä lippu* (Зелений прапор) вже понад 20 років. Екошколи поєднують навчання з практичним досвідом, покращують шкільне середовище, заохочуючи учнів до участі у вирішенні екологічних проблем на рівні, де вони можуть побачити відчутні результати [6].

Близько 5 % валового внутрішнього продукту (ВВП) Фінляндії спрямовано на фінансування освіти. Це нижчий показник, ніж у сусідніх Норвегії та Швеції, і значно менший, ніж у таких країнах, як Південна Корея, Бразилія та Колумбія. Витрати Фінляндії на одного студента – трохи більше 10 000 доларів, що відповідає середньому показнику для країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Тим не менш, Фінляндія створила одну з найбільш шанованих освітніх систем у світі [2].

Головним вектором екологічної освітньої стратегії Естонії є цифрова та наукова екологія. За останніми рейтингами (зокрема за Індексом екологічної ефективності EPI 2024), Естонія вийшла на перші позиції в Європі [7].

В країні діє понад 150 центрів екологічної освіти, які фінансуються державою [5]. Кожен учень має право відвідувати такі центри для практичних досліджень. Також особливістю естонської системи екологічної освіти є широке використання цифрових інструментів для моніторингу довкілля, залучення молоді до збору даних про стан лісів та води.

Наступною державою, екологічна освіта якої варта уваги, є Данія. Її підхід орієнтований на формування «агентів змін». Данія є одним із лідерів руху еко-шкіл. Учні самі керують екологічними комітетами у своїх школах, приймаючи рішення щодо енергоефективності чи шкільного меню. Також велика увага приділяється життю в місті велосипедній культурі та відновлюваній енергетиці (вітрогенерації), що вивчається як частина національної ідентичності.

У Німеччині в складі Федерального міністерства охорони навколишнього середовища діє окремий структурний підрозділ, освітня служба. Її місія полягає у поширенні інформації про питання та виклики, пов'язані з охороною навколишнього середовища, збереженням природи, кліматичною політикою, радіаційним захистом, ядерною безпекою та поводженням з радіоактивними відходами тощо. З цієї тематики служба готує освітні матеріали для педагогів і розміщує їх у відкритому доступі [3].

У Франції Закон № 2021-1104 від 22 серпня 2021 року щодо боротьби зі зміною клімату та зміцнення стійкості закріплює фундаментальну роль освіти для сталого розвитку для всіх – від початкової до старшої школи. Стаття 5 цього закону робить екологічну освіту та освіту з питань сталого розвитку основною місією державної системи освіти, нарівні, наприклад, з громадянською освітою чи боротьбою з неписьменністю. [4] Це не теоретичний процес навчання, відокремлений від конкретних політичних дій. Таким чином, кожна державна політика, спрямована на охорону навколишнього середовища, покликана інтегрувати освітній вимір.

Аналіз європейського досвіду свідчить, що екологічна освіта трансформувалася з допоміжного навчального елемента на стратегічний інструмент державної політики та національної безпеки. Приклади Фінляндії, Естонії та Данії демонструють ефективність переходу від теоретичного вивчення природи до практикоорієнтованого навчання, де екологічна свідомість інтегрована в усі сфери суспільного життя та цифрову інфраструктуру. Для України імплементація цих моделей є критично важливою не лише в контексті євроінтеграції, а й як фундамент для післявоєнного екологічного відновлення та формування відповідального громадянського суспільства.

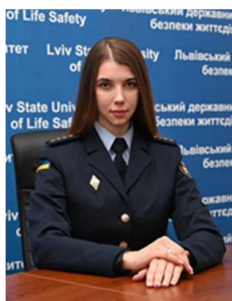
1. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) : Міжнародний документ від 25.06.1998 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015 (дата звернення: 28.02.2026).
2. У Фінляндію по натищенню: 10 фактів про фінське освітнє диво та шанс побачити його на власні очі. *Освіторія.media*. URL : <https://osvitoria.media/experience/u-finlyandiyyu-po-nathnennyya-10-faktiv-pro-finske-osvitnye-dyvo-ta-shans-pobachyty-jogo-na-vlasni-ochi/> (дата звернення: 28.02.2026).
3. Education Service: what is it about? / Federal Ministry for the Environment, Nature Conservation, Nuclear Safety and Consumer Protection of Germany. URL : <https://www.bundesumweltministerium.de/en/public-information-service/education/education-service-what-is-it-about> (дата звернення: 28.02.2026).
4. L'éducation à l'environnement et au développement durable. *Ministère de la Transition écologique et de la Cohésion des territoires*. URL: <https://www.ecologie.gouv.fr/politiques-publiques/leducation-lenvironnement-developpement-durable> (дата звернення: 28.02.2026).
5. Starting points of Estonian environmental education. *Loodusveeb : official Estonian environmental education portal*. URL: <https://loodusveeb.ee/en/themes/environmental-education/starting-points-estonian-environmental-education> (дата звернення: 28.02.2026).
6. Vihreä lippu : Eco-Schools Finland official website. URL: <https://vihrealippu.fi/en/> (дата звернення: 28.02.2026).
7. 2024 Environmental Performance Index (EPI) / Yale Center for Environmental Law & Policy. URL: <https://epi.yale.edu/measure/2024/epi> (дата звернення: 28.02.2026).

Наталія МАСЛОВА
доцент кафедри управління інформаційною безпекою
кандидат технічних наук, доцент

Андрій ІВАНУША
начальник кафедри управління інформаційною безпекою,
кандидат технічних наук, доцент

Валерія БАЛАЦЬКА
старший викладач кафедри управління інформаційною безпекою,
доктор філософії в галузі кібербезпеки

Максим НИКОЛАЙЧУК
викладач кафедри управління інформаційною безпекою

(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
м. Львів, Україна)

ОЦІНЮВАННЯ ЗАХИЩЕНОСТІ ПРОГРАМНИХ СИСТЕМ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ З УРАХУВАННЯМ ПРІОРИТЕТУ ДОСТУПНОСТІ

Цифровізація діяльності підрозділів цивільного захисту зумовила широке впровадження програмних систем управління, моніторингу та реагування на надзвичайні ситуації. Такі системи забезпечують оперативну диспетчеризацію викликів, координацію дій, оброблення геопросторових даних, інтеграцію з державними реєстрами та інформаційними ресурсами інших відомств.

В умовах зростання кіберзагроз, а також воєнного стану в Україні, програмні системи цивільного захисту розглядаються як об'єкти критичної інформаційної інфраструктури. Порушення їх доступності або цілісності може призвести до затримки реагування, збільшення людських втрат та матеріальних збитків. Забезпечення належного рівня

кіберзахищеності є не лише технічним, а й стратегічним завданням.

Метою роботи є аналіз особливостей функціонування програмних систем цивільного захисту та розроблення моделі оцінювання їх кіберзахищеності на основі системи метрик.

Міжнародно відомими програмними системами для цивільної безпеки є платформи екстреного реагування (WebEOC, D4H, GINA); системи кризового менеджменту (Everbridge, Incident Suite); спеціалізовані рішення для конкретних завдань (CAMEO, Sahana); мобільні та симуляційні інструменти (ATAK, ADMS).

Вони охоплюють координацію дій, ситуаційну поінформованість, комунікацію, аналіз даних та тренування персоналу й усі ключові функції сучасних систем цивільного захисту.

Слід відмітити, що в Україні державні служби часто використовують власне та замовне програмне забезпечення, які часто налаштовані під конкретні завдання та не мають загальнодоступних комерційних назв у відкритому доступі.

Але загальною особливістю систем цивільного захисту є їх інтеграційна взаємодія через API та телекомунікаційні канали, що збільшує поверхню атаки.

У зв'язку з цим доцільно розглядати програмні системи цивільного захисту як розподілені кіберфізичні комплекси, у яких взаємодіють інформаційні, телекомунікаційні та сенсорні підсистеми. Порушення функціонування хоча б одного з компонентів може призвести до каскадного ефекту та зниження ефективності реагування. Тому оцінювання захищеності має враховувати не лише окремі програмні модулі, а й архітектурну стійкість усієї системи в цілому.

Аналіз сучасних кіберінцидентів у секторі державного управління дозволяє виділити п'ять груп загроз: DDoS-атаки на сервери диспетчеризації; ransomware-атаки з блокуванням баз даних; компрометація облікових записів через фішинг; атаки на API та web-інтерфейси; несанкціонований доступ до телеметричних каналів; атаки типу supply-chain на програмні компоненти.

Захист програмних систем цивільного захисту реалізується через багаторівневу архітектуру безпеки, що поєднує організаційні, технічні та криптографічні механізми.

Основними принципами захисту є пріоритет доступності та безперервності функціонування, захист у глибину (Defense in Depth), застосування Zero Trust-архітектури, врахування принципу мінімальних привілеїв, сегментація та ізоляція середовищ, повна простежуваність та аудит, криптографічний захист даних, дотримання вимог кіберстійкості та адаптивності.

Важливою особливістю реалізації зазначених принципів у системах цивільного захисту є необхідність їх збалансування з вимогами оперативності. Надмірна складність механізмів аутентифікації або контролю доступу може негативно впливати на швидкість прийняття рішень під час надзвичайних ситуацій. Отже, при проектуванні захисту необхідно забезпечити компроміс між рівнем безпеки та часовими обмеженнями реагування.

Функціональними особливостями програмних систем цивільного захисту є режим роботи 24/7, необхідність резервування каналів зв'язку, підтримка автономного функціонування, робота в умовах пошкодженої інфраструктури, інтеграція з мобільними мережами.

Пріоритетною вимогою для функціонування систем цивільного захисту є доступність (availability), оскільки навіть короткочасне припинення функціонування може мати критичні наслідки. Водночас цілісність та достовірність даних є також важливими для прийняття управлінських рішень.

З урахуванням зазначеного доцільним є застосування:

- сегментації мереж та принципу Zero Trust;
- багатофакторної аутентифікації;
- централізованого моніторингу подій безпеки (SIEM);
- регулярного аналізу вразливостей;
- політик резервного копіювання та відновлення.

В результаті роботи запропоновано ризик-орієнтовану модель оцінювання кіберзахищеності програмних систем цивільного захисту.

Інтегральний показник кіберзахищеності визначається як:

$$K=w_1A+w_2I+w_3C+w_4R+w_5T,$$

де w_i – вагові коефіцієнти, які обираються в залежності від критичності системи; а базовими критеріями оцінювання моделі обрано: A – рівень доступності; I – рівень цілісності

даних; С – рівень конфіденційності; R – стійкість до відмов; Т – оперативність реагування.

Значення показників А, І, С, R та Т можуть визначатися на основі експертного оцінювання, статистичних даних про інциденти або результатів технічного аудиту. Нормування показників у діапазоні [0;1] забезпечує універсальність моделі та можливість її застосування до систем різного масштабу. Вибір вагових коефіцієнтів здійснюється з урахуванням категорії критичності об'єкта відповідно до вимог захисту критичної інфраструктури.

Для систем диспетчеризації доцільно встановлювати співвідношення $w_1 > w_2 > w_3$, тобто пріоритет доступності над конфіденційністю.

Рівень ризику визначається як:

$$\text{Risk} = P \times \text{Imp},$$

де Р – ймовірність реалізації загрози; Imp – величина наслідків.

Пріоритезація здійснюється шляхом ранжування вразливостей за величиною Risk із коригуванням параметра Imp залежно від параметрів RTO (максимально допустимий час простою системи) та RPO (максимально допустимий обсяг втрати даних до моменту інциденту).

Для демонстрації працездатності запропонованої моделі проведено умовне оцінювання диспетчерської системи регіонального рівня. За результатами експертного оцінювання із використанням шкали 0–1 обрано значення показників: А = 0,92; І = 0,85; С = 0,70; R = 0,88; Т = 0,81 й встановлено вагові коефіцієнти: $w_1 = 0,35$; $w_2 = 0,20$; $w_3 = 0,10$; $w_4 = 0,20$; $w_5 = 0,15$.

Отримане значення інтегрального показника К = 0,86 свідчить про високий рівень кіберзахищеності системи за умови збереження пріоритету доступності.

Розглянемо два сценарії (Таблиця 1):

Таблиця 1

Оцінювання впливу механізмів захисту

	Сценарій	Значення Risk
1	Без сегментації та Zero Trust	0,62
2	Із сегментацією та MFA	0,38

Зменшення Risk зумовлене зниженням ймовірності реалізації атак завдяки сегментації мереж та багатофакторній аутентифікації. Відносне зниження рівня ризику визначалося як $(\text{Risk}_1 - \text{Risk}_2) / \text{Risk}_1$. За отриманими значеннями зменшення становить 38,7 %, що свідчить про суттєвий вплив сегментації мереж та MFA на зниження ймовірності реалізації критичних інцидентів.

У роботі встановлено, що програмні системи цивільного захисту як складові критичної інформаційної інфраструктури характеризуються пріоритетом доступності та безперервності функціонування. Архітектурна інтегрованість та розподілений характер таких систем зумовлюють підвищену поверхню атаки та необхідність багаторівневого захисту.

Запропоновано ризик-орієнтовану модель оцінювання кіберзахищеності на основі інтегрального показника, що враховує рівні доступності, цілісності, конфіденційності, стійкості до відмов та оперативності реагування. Обґрунтовано доцільність підвищення ваги показника доступності для систем диспетчеризації.

Демонстраційна апробація моделі показала, що впровадження сегментації мереж та багатофакторної аутентифікації дозволяє зменшити рівень ризику з 0,62 до 0,38 (на 38,7 %), що підтверджує ефективність запропонованого підходу. Запропонована модель може бути використана для ранжування систем за рівнем критичності та обґрунтування пріоритетів модернізації механізмів кіберзахисту.

1. Ільєнко А. Аналіз сучасних кіберзагроз об'єктам критичної інформаційної інфраструктури, зокрема сектору державного управління // Комплексні проблеми інформаційної безпеки та криптографії: наук. журн. – Київ : КУБГ, 2025. № 27. С. 13–22. DOI : <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2025.27.719>.

2. Ящук В. І., Івануса А. І., Маслова Н. О., Ткачук Р. Л., Брич Т. Б. Інтеграція баз даних вразливостей у СУІБ – шлях до підвищення кіберстійкості критичних систем // Resilient Systems: Secure Digital Technologies and Critical Infrastructure: Proceedings of 1st International Scientific and Practical Conference, 2025. С. 60–65. URL : <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/16278/>

1/Тези%20%282%29.pdf (дата звернення: 20.02.2026).

3. *Emergency management software* // Wikipedia, The Free Encyclopedia. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Emergency_management_software (дата звернення: 25.02.2026).

4. *ISO 22320:2018 Security and resilience – Emergency management Guidelines for incident management* / International Organization for Standardization. Geneva: ISO, 2018. URL : <https://www.iso.org/standard/67851.html> (дата звернення: 23.02.2026).

Василь СЛІПЕНЮК

доцент кафедри публічної служби
та права ННІ публічної служби
та управління Національного
університету «Одеська політехніка»
(м. Одеса, Україна),
доктор філософії в галузі права

**ЕНЕРГЕТИЧНА СТІЙКІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
У ВИМІРІ БЕЗПЕКОВИХ ЗАГРОЗ, ЗУМОВЛЕНИХ
РОСІЙСЬКОЮ АГРЕСІЄЮ**

У сучасній системі міжнародних відносин енергетична безпека виступає одним з фундаментальних базисів національної безпеки держави, визначаючи стабільність економічного розвитку, соціальну стійкість та обороноздатність. Яскравим свідченням цього є російсько-українська війна, яка продемонструвала перехід ворога до стратегії тотального енергетичного тероризму. За даними моніторингу Greenpeace Ukraine, лише з початку 2026 року зафіксовано 217 цілеспрямованих атак на об'єкти енергетичної інфраструктури України, а саме: близько 6 000 ударних БпЛА, 5 500 керованих авіабомб та 158 ракет [5]. Наведене призвело до критичних руйнувань теплоелектростанцій і підстанцій, спричинивши тривалі блекаути та гуманітарні виклики для мільйонів українців. Зважаючи на вказане, а також систематичні погрози політичного керівництва РФ на адресу держав-членів Європейського Союзу, актуалізується необхідність дослідження превентивних механізмів захисту європейської енергосистеми та підвищення її стійкості до можливих аналогічних безпекових загроз з боку РФ.

Базисом енергетичної архітектури європейського континенту є мережа системних операторів передачі електроенергії ENTSO-E, яка функціонує як інтегрований високотехнологічний комплекс, об'єднуючи 43 оператори із 39 країн. Одним із них є український НЕК «Укренерго», який доєднався до енергосистеми Європи після відокремлення від російських енергосистем в березні 2022 року. Робота цієї системи базується на принципі синхронної паралельної роботи великої кількості генеруючих потужностей, що забезпечує підтримку стабільної частоти струму та дозволяє здійснювати транскордонні перетоки енергії для балансування локальних дефіцитів [2].

ENTSO-E має доволі потужну ємність 1136 ГВт (проти 300 ГВт енергосистеми Росії/Білорусі), безкоштовну міждержавну торгівлю електроенергією, ринкове ціноутворення, спільні єдині технічні стандарти експлуатації та законодавчу базу. Все це дозволяє Європейському Союзу не лише належно забезпечувати власних споживачів, а й використовувати енергетичні мережі для підтримки стійкості української енергосистеми через механізми аварійної допомоги та комерційного імпорту енергії. Проте стрімка ескалація загроз та систематичний характер атак на українські об'єкти генерації і розподілу вказують на те, що транскордонна дестабілізація може мати двосторонній ефект, створюючи ризики енергетичного дефіциту й для самих країн-членів ЄС. При цьому, якщо за стабільних геополітичних умов забезпечення цілісності енергосистеми розглядається як виключна відповідальність суб'єктів господарювання та операторів мереж, то в умовах збройної агресії стає сферою компетенції безпекових відомств.

Ескалація загроз та аналіз наслідків багатомісячного бомбардування енергосистеми України з боку РФ зумовили безпрецедентний перегляд безпекових пріоритетів Європейського Союзу та перехід до активної фази імплементації захисних механізмів. Так, в

лютому 2026 року вперше в історії ЄС Європейською комісією виділено цільове фінансування у розмірі 113 млн євро безпосередньо на фізичний та технологічний захист електромереж. Основний ресурс спрямовано на зміцнення енергетичної стійкості можливих прифронтових держав – Естонії, Латвії, Литви та Польщі, які безпосередньо межують із РФ та Білоруссю [4].

Аналізуючи цілі фінансування, можна виділити концепцію превентивних напрямів забезпечення енергетичної стійкості ЄС від безпекових загроз РФ. Першочерговою є інженерно-технічна фортифікація, що полягає у зведенні фізичних бар'єрів – захисних споруд, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків від уламкових уражень та ударних хвиль, запобігаючи каскадному виходу з ладу високовартісного трансформаторного обладнання, заміна якого є досить тривалою. Водночас фізичний захист доповнюється механізмами радіоелектронної протидії, що спрямовані на нейтралізацію загроз з боку безпілотних літальних апаратів, які вже неодноразово фіксувались в повітряному просторі ЄС в 2025 році [3]. Впровадження технологій радіоелектронної боротьби дозволяє створювати так звані «зони закритих частот» навколо стратегічних об'єктів, унеможливаючи навігацію дронів-камікадзе та запобігаючи диверсіям.

Паралельно з фізичною безпекою особлива увага приділяється кібернетичній стійкості, яка орієнтована на забезпечення цілісності інформаційно-технологічних систем керування мережами. Посилення цифрового захисту є ключовим інструментом протидії російським втручанням в алгоритми розподілу енергії, що унеможливує дистанційне відключення критичних споживачів. Системність підходу підкріплюється мілітаризацією охорони, яка передбачає залучення регулярних військових підрозділів замість приватних структур для створення надійного антидиверсійного простору. Нарешті, концепція завершується розвитком інфраструктурної мобільності, що реалізується через створення груп швидкого реагування. Спеціалізовані інженерно-ремонтні підрозділи, забезпечені стратегічним резервним обладнанням, мають на меті мінімізувати час відновлення енергопостачання після імовірних уражень, запобігаючи масштабним гуманітарним кризам у постраждалих регіонах.

Попри відносно обмежений обсяг прямого фінансування, дане рішення має фундаментальне прецедентне значення для європейської системи безпеки. Вперше в історії Європейський Союз офіційно визнав фізичний захист енергомереж невід'ємною складовою спільної оборонної політики, що ознаменувало перехід від суто економічного регулювання ринку до стратегічного управління ризиками.

Зауважимо, що відповідні управлінські рішення зумовлені не лише українським досвідом. Досвід інциденту з підводним кабелем EstLink 2, що з'єднував країни Балтії з Фінляндією, наприкінці 2024 року став для балтійського регіону безпековим імперативом, висвітливши вразливість трансмісійних вузлів [2]. Пошкодження магістралі не лише призвело до зростання вартості імпорту електроенергії, а й виявило проблему дефіциту запчастин, що затягнуло відновлювальні роботи на шість місяців. Вказане в свою чергу актуалізувало зміну пріоритетів: від концепції абсолютного захисту кожного об'єкта до стратегії швидкого відновлення. Враховуючи неможливість тотального моніторингу кожного метра кабельних ліній, країни Балтії розпочали формування стратегічних резервів критичних компонентів, розглядаючи наявність запчастин як чинник, що за важливістю дорівнює фізичній охороні.

Ситуація ускладнюється систематичністю загроз: з 2022 року лише в Литві зафіксовано понад 30 інцидентів або спроб диверсійного впливу на енергосистему. У поєднанні з екстремальними кліматичними умовами регіону (падіння температури до -30°C) будь-які перебої в енергопостачанні автоматично трансформуються у пряму загрозу життю населення. У відповідь на ці виклики Естонія, Латвія та Литва завершили процес десинхронізації з російською та білоруською енергосистемами, посиливши інтеграцію з Польщею та мережею ENTSO-E. Додатковим рівнем безпеки став морський моніторинг критичної інфраструктури в акваторії Балтійського моря під егідою НАТО, що завершує формування комплексної системи енергетичної стійкості в умовах перманентної гібридної агресії РФ.

Резюмуючи вищевикладене, зауважимо, що трансформація енергетичної політики ЄС у 2025-2026 роках засвідчила остаточний перехід від суто ринкової моделі до стратегії воєнно-технічної стійкості. Досвід українського протистояння енерготероризму став основним каталізатором для впровадження фізичного захисту та засобів РЕБ як невід'ємних складників європейської системи оборони. Виділення цільового фінансування та політична

згуртованість щодо вирішення питань енергетичної безпеки є одним з ключових індикаторів солідарності та готовності ЄС до превентивних дій, що формує новий стандарт колективної безпеки в умовах безпекових загроз, зумовлених російською агресією.

1. ENTSO-E. URL: <https://www.entsoe.eu/>.
2. До пошкодження кабелю у Фінській затоці, найімовірніше, причетний «тіньовий флот» РФ. URL: <https://suspilne.media/911739-do-poskodzenna-kabelu-u-finskij-zatoci-najimovirnis-pricetnij-tinovij-flot-rf/>.
3. Дроновий хаос у Європі: не лише закриті аеропорти та скасовані рейси. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c24trjv8gy7vo>.
4. Країни Євросоюзу почали готуватися до російських атак на свої енергетичні об'єкти. URL: <https://mind.ua/news/20301501-krayini-evrosoyuzu-pochali-gotuvatisya-do-rosijskih-atak-na-svoyi-energetichni-ob-ekti>.
5. Ще один рік війни в Україні: злочини росії лише зростають. URL: <https://www.greenpeace.org/ukraine/novyny/5466/shche-odyn-rik-viyny-v-ukrayini-zlochyny-rosiyi-lyshe-zmenshuyut%ca%b9/>.

Галина УДРЕНАС

доцент кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

**КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ РИЗИКІВ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я
ТА ЕРГОНОМІЧНИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТОРІВ
БЕЗПІЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ СИСТЕМ**

Сучасна трансформація методів ведення війни призвела до стрімкого зростання ролі безпілотних літальних апаратів (БПЛА). Однак зміна фізичної присутності пілота в кабіні літака на дистанційне керування з наземної станції керування (НСК) не усунула ризики для здоров'я, а радикально змінила їх характер. Проблема ергономічної відповідності робочого місця та психофізіологічного стану оператора стає критичною, оскільки людський фактор залишається причиною понад 75 % авіаційних пригод, навіть у сфері дистанційно пілотованої авіації. Глобальний досвід, накопичений переважно Повітряними силами США (USAF) та країнами НАТО, у поєднанні з унікальними та інтенсивними даними з повномасштабної війни в Україні, дозволяє сформувати вичерпне розуміння патологій, що загрожують цій категорії фахівців.

Найбільш поширеною категорією скарг серед операторів БПЛА є порушення зору, що об'єднуються в термін «комп'ютерний зоровий синдром» (CVS) або «цифрове напруження очей» (DES). Дослідження показують, що в умовах сучасних цифрових кабін та центрів керування існує статистично значущий зв'язок між роботою з дисплеями та виникненням очних симптомів. Поширеність CVS серед професійних користувачів цифрових пристроїв сягає 89,4 %, що робить цей синдром фактично неминучим наслідком професійної діяльності без належних заходів профілактики [1].

Основою патогенезу зорових порушень є критичне зниження частоти мимовільного кліпання. У стані спокою людина кліпає 15–16 разів на хвилину, проте під час виконання завдань, що потребують високої концентрації уваги на моніторі – таких як відстеження цілі або пілотування в режимі реального часу – ця частота знижується до 5–6 разів на хвилину. Це призводить до прискореного випаровування слізної плівки та виникнення симптомів сухості, печіння та подразнення.

Зорові порушення мають кумулятивний ефект. Дослідження показують, що робота за екраном понад 7–8 годин на добу значно підвищує ризик розвитку стійких патологій. Окрім безпосереднього дискомфорту, CVS знижує продуктивність праці на 40 % та підвищує ймовірність помилок при розпізнаванні об'єктів на відеопотоках, що в умовах бойових дій може мати фатальні наслідки[2].

Український досвід надав суттєві корективи у розуміння зорових ризиків через

масове використання FPV-дронів (First Person View). На відміну від традиційних моніторів, FPV-окуляри створюють повну ізоляцію зорового поля та розташовують екрани на мінімальній відстані від очей. Це змушує очі працювати в умовах постійного акомодацийного напруження. Тривале перебування у віртуальному просторі призводить до того, що мозок намагається об'єднати дві різні точки зору, що виснажує нервову систему[3].

Важливим фактором є вплив синього світла, що випромінюється дисплеями окулярів. У короткостроковій перспективі це викликає втому, а в довгостроковій – може сприяти дегенерації макули та порушенню циркадних ритмів. Останнє особливо критичне для операторів, які виконують нічні місії, оскільки пригнічення вироблення мелатоніну синім світлом призводить до безсоння та зниження пильності в наступні зміни.

Робота пілота БПЛА часто сприймається як малорухлива, проте саме статичне навантаження є головним ворогом опорно-рухового апарату. Ергономічні ризики для операторів БПЛА включають незручні пози, повторювані рухи та тривале перебування у фіксованому положенні, що призводить до розвитку професійних захворювань[4].

Підсумовуючи аналіз ризиків для здоров'я та ергономічних аспектів діяльності операторів безпілотних авіаційних систем можна визначити основні проблеми фізичного здоров'я, а саме:

- Зорове напруження (Синдром комп'ютерного зору). Тривале фокусування на екранах або в окулярах призводить до розмитості зору, сухості очей та головного болю.
- Вплив синього світла. Сприяє втомі очей у короткостроковій перспективі та ризику дегенерації макули й порушення циркадних ритмів у довгостроковій.
- Біль у шиї та верхній частині спини. Використання окулярів змушує пілота тримати голову злегка нахиленою вперед, що викликає хронічну напругу.
- Травми від повторюваних навантажень. Постійні рухи джойстиком можуть призвести до синдрому зап'ястного каналу, тендиніту або «пальця, що клацає».
- Напруга великого пальця («Палець геймера»). Запалення великого пальця через інтенсивне керування.
- Біль у попереку. Виникає через тривале сидіння в незручних позах без належної поперекової підтримки.
- Втома зорово-моторної координації. Тривала концентрація на синхронізації рухів рук із відеопотоком призводить до зниження точності та швидкості реакції.
- Імерсивна дезорієнтація. Після зняття окулярів пілоти можуть відчувати запаморочення або труднощі з орієнтацією у фізичному просторі.
- До проблем психічного здоров'я у зазначеній категорії фахівців можна віднести:
 - Когнітивне перевантаження. Необхідність одночасно керувати дроном, аналізувати відео та приймати рішення під тиском призводить до розумового виснаження.
 - Хвороба симулятора (кіберхвороба). Невідповідність між візуальним сприйняттям руху в окулярах і фізичним спокоєм тіла викликає нудоту та запаморочення.
 - Стрес і тривога. Висока відповідальність за критичні місії та ризик втрати обладнання створюють хронічний психологічний тиск.
 - Ізоляція та втома. Робота в закритих приміщеннях на самоті протягом багатьох годин може призвести до емоційного вигорання.
 - Втома від прийняття рішень. Постійна потреба у швидких і важливих виборах виснажує здатність пілота приймати ефективні рішення.
 - Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Спостереження за травматичними подіями через відеозв'язок у реальному часі може викликати симптоми ПТСР, подібні до тих, що відчувають наземні війська.
 - Вигорання. Сукупність усіх факторів ризику суттєво знижує оперативну ефективність та загальне самопочуття.

Автор наголошує, що для збереження боєздатності персоналу необхідно впроваджувати програми підготовки, які включають моніторинг здоров'я, превентивні заходи та системи підтримки. Недостатня підготовка операторів підвищує ризик аварій, що може призвести до фінансових втрат або загрози для цивільних.

1. Assessing Computer Vision Syndrome Risk for Pilots / J. Harris, A. M. Vincenzi, S. Bhortakur, J. Ison. *Journal of Aviation/Aerospace Education & Research*. 2015. Vol. 24, No. 2. DOI : <https://doi.org/10.15394/jaaer.2015.1614>.

2. Computer vision syndrome, musculoskeletal, and stress-related problems among visual display terminal users in Nepal / A. K. Sah, S. Chaudhary, S. D. Joshi [et al.]. *PLoS One*. 2022. Vol. 17, No. 7.

URL : <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9295968/> (date of access: 12.01.2026).

3. Négyesi G., Várhegyi N. Potential Health Risks for FPV Drone Operators. *Honvédtörvos*. 2024. Vol. 76, Spec. Iss. P. 46–55. URL : https://real.mtak.hu/218775/1/2024_Honvedorvos_kulonszam_46_55.pdf (date of access: 12.01.2026).

4. Ergonomic risk analysis for drone pilots / M. Z. Karahan, S. Erdem, O. K. Sahin [et al.]. *International Journal of Innovative Research in Social Sciences*. 2024. Vol. 7, No. 3. URL : <https://www.ijirss.com/index.php/ijirss/article/view/5704> (date of access: 12.01.2026).

Іван ДАНИЛЬЧУК

викладач кафедри управління
діяльності підрозділів цивільного
захисту Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності
(м. Львів, Україна)

ЗМЕНШЕННЯ ВТРАТ ОСОБОВОГО СКЛАДУ МВС І ДСНС В РАЙОНАХ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Під час гасіння пожеж у прифронтових територіях пожежно-рятувальні підрозділи зазнають повторних обстрілів і в наслідок цих дій пожежні автоцистерни зазнають значних пошкоджень, або взагалі стають не придатними. В наслідок цих дій керівництво підрозділів змушене виводити пошкоджену техніку з оперативного розрахунку і направляти пошкоджену техніку в ремонт, а на заміну ставити резервну техніку.

Також від цих агресивних дій є і непоправні втрати, втрачають життя і здоров'я наші пожежні-рятувальники. Щоб мінімізувати ризики потрібно змінювати підходи, щодо тактики гасіння пожеж в прифронтових районах і в районах ведення бойових дій. Звична багаторічна практика гасіння пожеж в умовах ведення бойових дій потребує коригування і переосмислення.

Як показує практика під час гасіння пожеж в умовах ведення бойових дій ворог ставить ціль повторно нанести удар по об'єкту який вже зазнав ураження. Тому при формуванні плану дій для гасіння такої пожежі особи рядового і начальницького складу служби цивільного захисту цей смертельний ризик повинні ставити на перше місце. Щоб зменшити кількість виїздів на пожежі пов'язані з обстрілами і зменшити смертельні ризики потрібно, посадовим особам ДСНС дати юридичне право не направляти на пожежі де не має загрози життю і здоров'ю громадян пожежно-рятувальні підрозділи, якщо є точна інформація про відсутність потерпілих.

Якщо приймається рішення про залучення пожежно-рятувальних підрозділів на пожежі пов'язані з обстрілами у зв'язку з необхідністю рятування громадян потрібно максимально захистити особовий склад. Пожежна техніка на якій залучається особовий склад до рятувальних операцій пов'язаних з обстрілами для таких цілей не пристосована. Для таких завдань доцільніше використовувати броньовані автомобілі.

Для гасіння пожеж в районах ведення бойових дій доцільно не направляти пожежні автоцистерни, а лише броньовану техніку з необхідним пожежно-технічним обладнанням. Додатковим багажним відділенням міг би підійти напівпричіп до легкового автомобіля який через фаркоп можна було б чіпляти до броньованого автомобіля. Ємностями для води підійшли би кубові бочки, які перевозились напівпричіпом.

Подача води здійснювалась би переносною мотопомпою. Кількість і вид пожежно-технічного обладнання яке необхідне для гасіння пожежі визначалось пожежно-рятувальним відділенням яке залучається на ліквідацію даної пожежі після обстрілів.

Дані заходи необхідні для того щоб зменшити матеріальні втрати під-час повторного ураження противником.

Але питання стоїть більше не в матеріальних втратах, а в збереженні життів особового складу пожежно-рятувальних підрозділів. Тому юридично треба закріпити в [1] що у зв'язку з безпековою складовою пожежно-рятувальні підрозділи для рятування майна громадян України не направляються, підрозділи ДСНС направляються тоді коли є загроза для життя і здоров'я громадян України.

Також органам превентивної діяльності ДСНС і МВС при оформленні матеріалів по пожежах і вибухах в результаті ворожих обстрілів слід дати дозвіл проводити оформлення документів дистанційно. Якщо інформацію не можливо зібрати і внести у відповідні

документи (необхідний виїзд на місце події) лишати відповідні розділи не заповненими.

Тому основним пріоритетом при вирішенні завдань які стоять перед органами МВС і ДСНС є збереження життя і здоров'я особового складу.

1. Наказ МВС України від 26.04.2018 року № 340 (Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства внутрішніх справ № 50 від 26.01.2022 року, № 251 від 18.04.2024, № 70 від 06.02.2025) «Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж».

Сергій ПРОКОПОВ

старший викладач кафедри
інформаційних технологій
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВОЇ БЕЗПЕКИ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІТИКА ПРИ РОБОТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

У сучасній оперативній діяльності в мережі «Інтернет» анонімність є фундаментальною вимогою. Відсутність належного захисту може призвести до викриття кримінального аналітика, що призведе до компрометації розслідування або створення загрози особистій безпеці аналітика.

У доповіді проаналізуємо основні загрози анонімної діяльності працівників підрозділів кримінального аналізу поліції під час роботи в мережі «Інтернет» та визначимо можливі заходи протидії цим загрозам. Для глибшого розуміння ризиків, з якими стикається аналітик, необхідно розглянути модель загроз не як абстрактну теорію, а як набір конкретних векторів атак, що можуть бути використані проти нього. Модель загроз (Threat Model) – це аналіз того, хто може атакувати, як він це зробить і що саме він намагається дізнатися. Дане дослідження буде цікавим як курсантам навчальних закладів Національної поліції при вивченні дисципліни «Кримінальний аналіз» так і оперативним працівникам – практикам.

Для аналітика, який займається оперативною діяльністю, пов'язаною зі збором інформації в мережі «Інтернет», є три основні типи витоків даних. А саме, по-перше – технічні витoki, до яких належать IP-адреса, метадані браузера, DNS-запити. По-друге – поведінкові витoki, які складаються з часу активності аналітика, специфіки запитів, використання одних і тих самих акаунтів (Sock Puppets). До третього типу витоків даних кримінального аналітика можна віднести так звані витoki платформ мережі «Інтернет»: куки (Cookies), цифрові відбитки (Fingerprinting), активні сесії соціальних мереж [2, 10].

До категорії осіб, хто може атакувати кримінального аналітика, насамперед можна віднести технічно підкованих злочинців, які можуть відстежувати відвідувачів своїх ресурсів (сайтів, форумів, Telegram-каналів). В деяких випадках небезпеку для аналітика можуть складати адміністратори інформаційних платформ, які мають можливість блокувати акаунти аналітика або передавати дані про активність правоохоронним органам інших країн.

Розглянемо ключові напрями атак на кримінальних аналітиків на прикладах. До першого способу атаки можна віднести викриття аналітика через вебаналітику. Під час відвідування сайту об'єкта розслідування, сервер фіксує ваш візит, тому існує ризик, що реальний IP та відбиток браузера оперативника потраплять до рук злочинця. Наприклад: аналітик розслідує діяльність хакерської групи і заходить на їхній персональний сайт без VPN/Tor. Хакер перевіряє логи сервера, бачить IP-адресу, що належить підрозділу МВС України, і розуміє, що за ним стежать. Він видаляє всі дані та змінює тактику.

Ще одним способом атаки на аналітика є соціальна інженерія та «Пастки на клік» [1], тобто створення контенту, який стимулює аналітика до дії. Цей спосіб може призвести до випадкового розкриття особистих даних аналітика або встановлення шкідливого ПЗ на комп'ютерний або мобільний пристрій. Наприклад: у Telegram-групі, де перебуває ваш фігурант, хтось публікує посилання на «ексклюзивний список спільників». Аналітик клікає на посилання. Сайт-пастка використовує вразливість браузера (Zero-day) або просто вимагає авторизації через Google/FB. Одне необережне натискання – і його реальний профіль

скомпрометовано.

Наступним напрямом атаки на аналітика може бути поведінковий аналіз, тобто відстеження вашого графіку та звичок, що може призвести до виявлення аналітика за непрямыми ознаками. Наприклад: аналітик у Telegram проявляє активність з 09:00 до 18:00 за київським часом і ніколи не пише у вихідні. Це чітко вказує на те, що акаунт є службовим, а не належить реальній людині (яка б писала у вільний час).

Для мінімізації загроз викриття діяльності кримінального аналітика в мережі «Інтернет» необхідно, на нашу думку, притримуватись таких рекомендацій. По-перше, правило «Окремих контейнерів»: одне розслідування – одна віртуальна машина, один набір акаунтів. Ніколи не змішуйте дані про різних фігурантів в одному браузері. По-друге, перевірка посилань: перш ніж клікати на підозріле посилання, перевірте його через VirusTotal або Urlscan.io (але пам'ятайте, що це також може сповістити власника посилання про інтерес до нього). Наступною рекомендацією є використання анонімних мереж: для прямого відвідування сайтів фігурантів використовуйте виключно Tor (через Whonix шлюз). Також використовуйте правило щодо регулярної зміни цифрових «відбитків»: періодично оновлюйте User-Agent та параметри вашої віртуальної машини, щоб не виглядати як один і той самий дослідник протягом року. Технічні засоби марні без дотримання правил операційної безпеки, основними правилами якої є Sock Puppets, тобто створення віртуальних особистостей з унікальною історією, що не перетинаються з реальним життям аналітика та розділення контекстів, яке полягає у тому, що ніколи не заходьте в особисті акаунти (Facebook, Gmail) з того ж браузера/IP, який використовується для оперативної роботи.

Підсумовуючи, треба зазначити, що будь-якого аналітика, який працює в мережі «Інтернет», видає не те, що він ховається, а те, як він це робить. Супротивник шукає не адресу кримінального аналітика, а аномалії в його поведінці. Саме тому анонімність роботи складається не стільки з технічних інструментів (VPN, Tor, віртуальні машини), які є необхідною умовою, скільки з дисципліни та правил операційної безпеки (OPSEC).

1. Приватна розвідка методами OSINT. Сайт Molfar. URL : <https://molfar.com/blog/privatna-rozvidka-metodami-osint>.

2. Michael Bazzell & Jason Edison. OSINT techniques:resources for uncovering online information eleventh edition. 2024. URL: <https://elhacker.info/manuales/Hacking%20y%20Seguridad%20informatica/IntelTechniques%20-%20OSINT%2011%202025.04.02%20.pdf>.

Євгеній ПРОСКУРНЯ

старший викладач кафедри

тактико-спеціальної

та спеціальної фізичної підготовки

Одеського державного

університету внутрішніх справ

(м. Одеса, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ АЕРОСТАТІВ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ: ТЕХНІЧНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Аеростати, такі як прив'язні аеростати та дирижаблі, вже давно знайшли своє застосування в різних сферах, зокрема в правоохоронній діяльності. Вони є ефективною альтернативою або доповненням до таких традиційних методів спостереження, як патрулювання за допомогою гелікоптерів чи дронів. Завдяки своїм унікальним характеристикам аеростати можуть виконувати спеціалізовані завдання, що потребують тривалого перебування в повітрі, наразі маючи порівняно низькі витрати на експлуатацію. Однак, використання аеростатів в Україні регулюється певними нормативно-правовими актами, що визначають їх роль і функціонування у межах національної безпеки та правоохоронної діяльності.

Відповідно до Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації», повітряна куля (balloon) – пілотоване повітряне судно, легше повітря, яке не має силового приводу і підтримує політ за допомогою використання газу, легшого за повітря, або нагрітого повітря, включаючи

аеростати, теплові аеростати, комбіновані повітряні кулі та (незважаючи на силовий привід) теплові дирижаблі.

Безпілотний некерований аеростат (unmanned free balloon) – безпілотне ПС, що є легшим за повітря, не обладнане силовою установкою та перебуває у вільному польоті. Безпілотні некеровані аеростати класифікуються як важкі, середні або легкі відповідно до специфікацій, викладених у додаванні 5 Додатка 2 «Rules of Air» ICAO.

Використання аеростатів (прив'язних аеростатів та дирижаблів) у правоохоронній діяльності – це ефективна альтернатива або доповнення до патрульних гелікоптерів та дронів.

Аеростати мають цілий ряд переваг, які дозволяють їх використовувати для нагляду та моніторингу в зонах підвищеної небезпеки або на важкодоступних територіях:

- Тривалість польоту. Аеростати можуть перебувати в повітрі протягом кількох діб чи навіть місяців без потреби в заправці або постійному обслуговуванні;
- Низька вартість експлуатації. Відсутність двигунів та необхідності в дорогих паливних матеріалах значно знижує витрати на їх утримання;
- Компактність і мобільність. Аеростати можуть бути розгорнуті та прибрані швидко, що робить їх зручними для використання в будь-якому місці, хоча їх обмеженням є невелика площа огляду, обумовлена їх стаціонарним положенням;
- Бойова живучість та захищеність. Аеростати оснащуються спеціальними системами для захисту від зовнішніх загроз, а також мають сильні засоби зв'язку для оперативного управління.

На борту таких апаратів можуть бути встановлені різноманітні сенсори та датчики: від радарів і камер до акустичних та зв'язкових систем. Це дозволяє аеростатам виконувати широкий спектр завдань: від розвідки та спостереження до ретрансляції сигналів для зв'язку.

До складу наземного комплексу АС входить:

- універсальне по носіям швартовочне обладнання (забезпечує круговий прийом аеростата по азимуту в залежності від напрямку вітру) з механізмом підйому і зниження (автоматична лебідка);
- система енергопостачання;
- пункт управління в контейнерному виконанні.

Правове регулювання використання аеростатів в Україні є частиною загальних правил для цивільної авіації, але також включає специфічні норми для використання цих апаратів в рамках державних служб. Зокрема:

- Повітряний кодекс України – визначає правила використання повітряного простору, а також процедури сертифікації та безпеки польотів для аеростатів;
- Авіаційні правила України – включають вимоги для експлуатації аеростатів в різних сферах: від цивільного використання до спеціалізованих розвідувальних чи військових операцій;
- Спеціальні нормативні акти для військових, митних та прикордонних служб регулюють використання аеростатів у цих сферах, зокрема для забезпечення безпеки на кордонах та в зоні конфлікту.

Використання аеростатів підпадає під загальні авіаційні норми, але може мати додаткові вимоги залежно від мети (цивільна, військова, спеціальна розвідка, зв'язок), що вимагає отримання відповідних дозволів та дотримання правил безпеки польотів, особливо в умовах закриття повітряного простору для цивільних цілей.

Комбіновані аеростати повинні експлуатуватися відповідно до вимог для теплових аеростатів. Згідно статті 39. ПК «Реєстрація цивільних повітряних суден» не підлягають реєстрації у Державному реєстрі цивільних повітряних суден України:

- повітряні судна, зліт яких здійснюється за допомогою ніг пілота (дельтаплани, парашути, мотопарашути тощо);
- метеорологічні радіозонди та кулі-пілоти, що використовуються виключно для метеорологічних потреб;
- безпілотні некеровані аеростати без корисного вантажу;
- безпілотні повітряні судна, максимальна злітна вага яких не перевищує 20 кілограмів і які використовуються для розваг, в освітньому процесі для здобуття позашкільної освіти, у науковій та спортивній діяльності.

Ці повітряні судна підлягають обліку в організаціях, зазначених у частині дев'ятій статті 4 цього Кодексу.

Реєстрацію планерів, дельтапланів, надлегких літальних апаратів, інших повітряних

суден спортивного призначення, повітряних суден аматорської конструкції, аеростатичних апаратів, а також видачу посвідчень про їх реєстрацію здійснює уповноважений орган з питань цивільної авіації чи установи, що визначені уповноваженим органом з питань цивільної авіації.

Основні напрями застосування аеростатів:

- Розвідка та спостереження. Аеростати ефективно використовуються для тривалого спостереження за певними територіями. Вони можуть здійснювати моніторинг великої площі без потреби в постійному керуванні, що дозволяє оперативно виявляти зміни або потенційні загрози.

- Зв'язок та командування. Вони можуть діяти як мобільні ретранслятори сигналу, покращуючи зв'язок між різними підрозділами на великих відстанях або в умовах зниженої видимості.

- Контроль над великими скупченнями людей. Аеростати можуть бути використані для забезпечення безпеки на масових заходах, протестах або інших подіях, де потрібно відстежувати велику кількість осіб.

Виходячи з основних напрямків застосування та для покращення технічних можливостей аеростатів пропонується покращити їх технічні можливості шляхом встановлення наступного обладнання:

- Радарні системи: це дозволить аеростатам здійснювати спостереження за великою територією навіть уночі чи за поганої видимості;

- Оптичні та інфрачервоні камери: підвищать здатність аеростатів виявляти об'єкти на великих відстанях, а також допоможуть у моніторингу в умовах поганої видимості;

- Інтеграція з іншими технологіями, зокрема з безпілотними літальними апаратами та системами виявлення руху, для покращення ефективності спостереження.

Використання аеростатів в Україні має великий потенціал для розвитку в правоохоронній діяльності. Вони здатні забезпечити ефективне спостереження та зв'язок, при цьому мають низьку вартість експлуатації та можуть працювати на тривалих ділянках часу. Однак важливою умовою їх ефективного використання є дотримання законодавчих норм та вимог безпеки. Правильна реєстрація, сертифікація та використання відповідно до призначення дозволяють значно підвищити ефективність правоохоронних органів і зробити операції більш безпечними та контрольованими.

1. Повітряний кодекс України: Закон України від 19 травня 2011 року № 3393-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text> (дата звернення: 21.01.2026).

2. Про затвердження Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації»: Наказ Державної авіаційної служби України від 05.07.2018 № 682 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-18#Text> (дата звернення: 21.01.2026).

3. Про затвердження Авіаційних правил України, Частина 47 «Правила реєстрації цивільних повітряних суден в Україні»: Наказ Державної авіаційної служби України від 05.02.2019 № 153 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0240-19#Text> (дата звернення: 21.01.2026).

4. Про затвердження Авіаційних правил України, Частина 47 «Правила реєстрації цивільних повітряних суден в Україні»: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2014 № 520 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/520-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.01.2026).

Павло ТКАЧЕНКО

викладач кафедри права
Дніпровського гуманітарного
університету (м. Дніпро, Україна),
асистент-дослідник Академії
політико-правових наук України

**ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ
ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ**

Радіаційна безпека є складовою національної безпеки держави та визначається як система заходів, спрямованих на захист населення, довкілля та об'єктів критичної інфраструктури від шкідливого впливу іонізуючого випромінювання. В умовах сучасних викликів – як техногенного, так і воєнного характеру – порушення вимог режиму радіаційної безпеки набувають особливої суспільної небезпеки, оскільки можуть призвести до тяжких наслідків, включаючи масові отруєння, тривале забруднення територій та створення умов для техногенних катастроф. Особливої актуальності досліджувана тема набуває у світлі воєнних дій на території України, що спричинили безпрецедентні ризики для об'єктів з потенційно небезпечними джерелами іонізуючого випромінювання. Водночас у молодіжному середовищі формується небезпечна тенденція до свідомого порушення режиму доступу до зон з обмеженим перебуванням, що додатково загострює проблему. Незважаючи на очевидну загрозу, правозастосовна практика у сфері боротьби з порушеннями режиму радіаційної безпеки залишається фрагментарною, а кримінально-правове регулювання потребує системного аналізу та наукового переосмислення [1, с. 149].

У сучасних умовах активного використання джерел іонізуючого випромінювання в промисловості, енергетиці, медицині та наукових дослідженнях питання забезпечення радіаційної безпеки набуває особливої уваги. Радіаційна безпека – це не лише технічне чи екологічне стратегічно важливе завдання, а й один із ключових елементів національної безпеки держави. Порушення встановлених вимог у цій сфері може спричинити тяжкі наслідки для життя і здоров'я людей, стану довкілля та функціонування об'єктів критичної інфраструктури [1, с. 149].

Здійснення науково-дослідною групою Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України структурного аналізу злочинності у сфері забезпечення ядерної та радіаційної безпеки в Україні дало змогу визначити співвідношення окремих видів кримінально караних діянь у межах зазначеної категорії правопорушень. У ході дослідження вченими виявлено, що домінуючим видом злочину у цій галузі є порушення вимог режиму радіаційної безпеки, передбачене ст. 267-1 КК України. Зазначене кримінальне правопорушення становить 56,8 % від загальної кількості зареєстрованих злочинів у сфері ядерної та радіаційної безпеки, що свідчить про його системний характер [2, с. 9].

Суспільна небезпечність злочину полягає у тому, що внаслідок вчинення дій, зазначених у ст. 267-1 КК України, виникає загроза загибелі людей або настання інших тяжких наслідків. Основним безпосереднім об'єктом злочину є громадська безпека в частині контрольованого переміщення продуктів харчування рослинного і тваринного походження, промислової або іншої продукції, тварин, риби, рослин чи будь-яких інших об'єктів за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення. Додатковим факультативним об'єктом можуть виступати життя та здоров'я особи, екологічна безпека тощо. Предметом злочину, передбаченого ст. 267-1 КК України, є продукти харчування рослинного і тваринного походження, промислова чи інша продукція, а також тварини, риба, рослини та будь-які інші об'єкти, для переміщення яких за межі зони відчуження або зони безумовного (обов'язкового) відселення закон вимагає отримання спеціального дозволу та проведення дозиметричного контролю. З об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 267-1 КК України, полягає у незаконному переміщенні, придбанні чи збуті продуктів харчування, промислової продукції, тварин, риби, рослин або інших об'єктів із зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення без передбаченого законом дозволу чи проведення дозиметричного контролю, за умови обізнаності винної особи про їх походження. Склад злочину, передбаченого ст. 267-1 КК України, має формальний характер, що передбачає визнання діяння закінченим з моменту вчинення будь-якої із зазначених у диспозиції дій – переміщення, придбання або збуту предметів злочину – незалежно від настання шкідливих

наслідків. Суб'єктивна сторона основного складу злочину характеризується прямим умислом, мотив та мета на кваліфікацію не впливають і можуть бути різними. Відповідальність за придбання предметів злочину настає у разі, коли воно вчинюється з метою їх використання або збуту і при цьому винному заздалегідь відомий факт їх походження із зони відчуження [1, с. 151–154; 3, с. 619].

Аналіз положень ч. 3 ст. 267-1 КК України дає підстави стверджувати, що кваліфікуючою ознакою незаконного переміщення за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення без отримання передбаченого законом дозволу або проведення дозиметричного контролю продуктів харчування, продукції, тварин, риби, рослин та інших об'єктів є наявність мети збуту, під якою слід розуміти умисну передачу зазначених об'єктів іншим особам шляхом продажу, обміну чи дарування з метою одержання матеріальної або іншої вигоди. Диспозиція ч. 4 ст. 267-1 КК України встановлює особливо кваліфікуючі ознаки, зокрема вчинення діяння службовою особою або повторно, а також спричинення загибелі людей чи інших тяжких наслідків; при цьому суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом щодо порушення вимог режиму радіаційної безпеки та необережною формою вини щодо настання тяжких наслідків. У випадку умисного заподіяння шкоди життю, здоров'ю чи власності відповідальність настає за сукупністю кримінальних правопорушень, що свідчить про підвищений ступінь суспільної небезпечності зазначених діянь [4, с. 300–302].

Відтак, ст. 267-1 КК України покликає забезпечувати охорону правового режиму територій, які зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. У такий спосіб держава криміналізує діяння, що посягають на встановлений порядок використання та захисту цих територій, з огляду на їхній особливий статус і підвищений рівень радіоекологічної небезпеки [1, с. 150]. Положеннями ст. 12 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» визначено види діяльності, заборонені у зонах відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення. Землі зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення відмежовуються від суміжних територій і переводяться до категорії радіаційно небезпечних земель. Господарський обіг таких земель може здійснюватися лише з урахуванням особливостей режиму їх використання, визначених цим Законом. Серед визначених заборон, які діють в Чорнобильській зоні відчуження та зоні безумовного (обов'язкового) відселення зокрема, перебування осіб, які не мають на це спеціального дозволу. Законом України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» затверджено, що в'їзд на територію зони і виїзд з неї здійснюється тільки за спеціальними перепустками з обов'язковим дозиметричним контролем людей та транспортних засобів. Транзитний проїзд усіх видів транспорту здійснюється за спеціальними перепустками, що видаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері управління зоною відчуження та зоною безумовного (обов'язкового) відселення [5].

Територіальність Чорнобильської зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення визначено Постановою Кабінету Міністрів Української РСР № 106 від 23 липня 1991 року, до яких віднесено низку населених пунктів у Житомирській, Київській, Рівненській та Чернігівській областях, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС [6].

Заборони, встановлені Законом України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», передбачають категоричну заборону перебування осіб у зоні відчуження та зоні безумовного (обов'язкового) відселення без спеціального дозволу, однак диспозиція ст. 267-1 КК України не охоплює незаконне перебування як склад кримінального правопорушення, відносячи такі дії до адміністративної відповідальності за ст. 46-1 КУпАП. Зростання кількості відповідних правопорушень та пов'язані з ними ризики, зокрема виникнення масштабних пожеж і загрози життю та здоров'ю населення, зумовили ініціювання законодавчих змін, спрямованих на криміналізацію незаконного проникнення, самовільного поселення, а також знищення чи пошкодження знаків радіаційного забруднення та огорож зазначених зон шляхом внесення змін до ст. 267-1 КК України і виключення ст. 46-1 КУпАП, що має на меті розширення об'єктивної сторони складу злочину та посилення кримінально-правової охорони відповідних територій [7, с. 136–141].

Отже, забезпечення радіаційної безпеки є невід'ємною складовою національної безпеки України, оскільки посягання на встановлений режим радіаційно небезпечних

територій створюють реальну загрозу життю та здоров'ю населення, радіоекологічній стабільності й функціонуванню об'єктів критичної інфраструктури. Домінування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України, у структурі кримінальних правопорушень у сфері ядерної та радіаційної безпеки свідчить про системність проблеми та необхідність комплексного підходу до її протидії. В умовах воєнних ризиків і зростання випадків незаконного проникнення до зон радіоактивного забруднення особливого значення набуває вдосконалення кримінально-правового механізму охорони таких територій, посилення відповідальності за відповідні правопорушення та формування належної правозастосовної практики. Ефективна кримінально-правова охорона режиму радіаційної безпеки є не лише засобом запобігання окремим злочинам, а й стратегічним інструментом гарантування державної стійкості, радіоекологічної безпеки та захисту національних інтересів України.

1. Ткаченко П. І. Порушення вимог режиму радіаційної безпеки: кримінально-правовий аналіз. *Право і суспільство*. 2025. № 3. С. 147-155.

2. Турлова Ю. А., Тернавська А. А., Козлюк Л. Г., Нерсисян А. С., Поліщук С. Г. Кримінологічний аналіз злочинів у сфері ядерної та радіаційної безпеки. *Ядерна та радіаційна безпека*. 2024. № 1. С. 9–18.

3. Азаров Д. С., Гришук В. К., Савченко А. В. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Черня. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

4. Ткаченко П. І. Кваліфікуючі ознаки порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Право і суспільство*. 2025. № 5. С. 298–303.

5. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 27 лютого 1991 року № 791а-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791%D0%B0-12> (дата звернення: 12.02.2026).

6. Про організацію виконання постанов Верховної Ради Української РСР про порядок введення в дію законів Української РСР «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» та «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи» : Постанова Кабінету Міністрів Української РСР від 23 липня 1991 року № 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106%D0%B0-91-%D0%BF> (дата звернення: 12.02.2026).

7. Ткаченко П. І. Чорнобильська зона відчуження як об'єкт кримінально-правової охорони. *Нове українське право*. 2025. № 5. С. 136–143.

Андрій ЧУКАНОВ

Володимир ЩЕРБЛЮК

старші викладачі кафедри
загальноїсередньої освіти
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІННОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ

Забезпечення мінної безпеки в Україні сьогодні є не лише питанням технічного розмінування, а й ключовим елементом захисту прав людини та післявоєнного відновлення територій. Міни й інші вибухонебезпечні предмети зберігають вражаючу дію після відходу фронту: вони забирають життя, спричиняють тяжкі каліцтва, обмежують свободу пересування, створюють перешкоди для доступу до освіти й медичної допомоги, унеможливають використання землі та відбудову житла й інфраструктури. У соціальному сенсі мінне забруднення розриває зв'язки між людьми та простором: знайомі маршрути стають небезпечними, а повсякденні практики – ризикованими. Саме тому мінна безпека має розглядатися як передумова реалізації базових прав та як “нульовий етап” відбудови, без якого інші програми відновлення залишаються формальними або навіть створюють додаткові ризики.

Поняття мінної безпеки доцільно трактувати широко – як стан захищеності людини,

громади та інфраструктури від ризиків, пов'язаних із мінами та вибухонебезпечними залишками війни, який забезпечується комплексом правових, організаційних, інформаційних і технічних заходів. Важливо підкреслити, що безпека тут є не "подією" (знешкодили предмет – і проблема зникла), а процесом управління ризиком у часі: від первинного виявлення, маркування й обмеження доступу до системного обстеження, очищення, контролю якості, документування результатів і підтримання актуальності даних. Закон України визначає протимінну діяльність як систему взаємопов'язаних заходів та задає рамку відповідальності, без якої неможливі ні координація, ні довіра до результатів очищення [1]. Національна стратегія до 2033 року, зі свого боку, пропонує довгострокову логіку: від реагування до планування пріоритетів, розвитку спроможностей і інтеграції протимінних заходів у політику відновлення [2].

Правозахисний вимір мінної безпеки передусім стосується права на життя та права на фізичну недоторканність. Мінні інциденти є особливо підступними, бо людина часто не має можливості розпізнати небезпеку: вибух може статися від кроку, дотику чи механічного впливу, а наслідки – миттєві та незворотні. Звідси випливає обов'язок держави діяти з належною обачністю: створювати стандарти й процедури, що мінімізують передбачуваний ризик для цивільних, забезпечувати допуск до робіт лише спроможних і підконтрольних операторів, організовувати контроль якості, а також гарантувати, що рішення про «безпечність» територій є обґрунтованими та перевіреними [1]. У практичному вимірі це означає, що права людини захищаються не деклараціями, а керованістю ризику: коли громадянин може спиратися на зрозумілі правила, офіційні повідомлення, позначення небезпеки та реальні спроможності служб реагування.

Широкого розкриття потребує поняття інформування про ризики як інструмента захисту прав. Це не проста передача інструкції «не чіпай», а формування сталої культури безпечної поведінки, що враховує психологію повернення на деокуповані території, економічний тиск та дитячу цікавість. Офіційні повідомлення органів сектору безпеки наголошують: до підозрілого предмета не можна наблизитися, торкатися чи переносити; натомість слід зупинитися, попередити інших і негайно звернутися до служби порятунку [3]. Важливо, що такі правила – це не засіб залякування, а спосіб перетворити абстрактний ризик на конкретну поведінкову модель. Для громад, що відновлюються, освіта має бути адаптивною: різні вікові групи, різні маршрути (лісосмуги, узбіччя, водойми, руїни будівель), різні мотиви поведінки. Там, де інформація подається зрозуміло й системно, люди рідше здійснюють небезпечні «самостійні перевірки», і тому зменшується кількість інцидентів і навантаження на систему охорони здоров'я.

Мінна небезпека прямо впливає на право власності та право на достатній життєвий рівень. Земля, лісосмуга, берегова лінія, присадибна ділянка або руїни будинку можуть бути не просто пошкодженими, а небезпечними для будь-яких дій. У результаті власник втрачає можливість користуватися майном, громада – можливість планувати територію, а бізнес – можливість інвестувати. Тут принципово розрізнати «юридичну власність» і «фактичну доступність»: правовий титул може зберігатися, але практична реалізація права блокується невизначеністю та страхом. Саме тому прозорі процедури встановлення статусу земель і об'єктів, пріоритизація очищення та надання зрозумілих підтверджень результатів – це не бюрократія, а спосіб повернути людям можливість ухвалювати рішення щодо свого майна та життя. Національна стратегія орієнтує систему на планування та координацію, що дозволяє поєднати потреби безпеки з економічними й соціальними цілями відновлення [2].

Післявоєнне відновлення територій неможливе без інтеграції мінної безпеки у всі етапи відбудови. Будівництво й ремонт передбачають земляні роботи, використання важкої техніки, розчищення завалів, прокладання мереж – тобто активне втручання у середовище, де можуть залишатися боєприпаси. Якщо відбудова починається без підтвердженого обстеження, ризики переміщуються на будівельників, комунальників, волонтерів і місцевих мешканців, а будь-який інцидент підриває довіру до відбудови загалом. Тому протимінні заходи мають бути у проєктному циклі: від первинної оцінки ризиків і планування робіт до закупівель, нагляду й приймання об'єктів. У цьому сенсі стратегічні документи важливі тим, що задають логіку взаємодії секторів: очищення не конкурує з відбудовою за ресурси, а забезпечує її безпеку, темп і довгострокову стійкість [2].

Окремою складовою мінної безпеки як захисту прав людини є допомога постраждалим. Вибухова травма часто має комплексні наслідки: фізичні (ампутації, опіки, ураження органів чуття), психологічні (тривожні розлади, посттравматичний стрес), соціальні (втрата роботи, ізоляція), економічні (витрати на лікування, зміна професії). Тому

«відновлення територій» має включати відновлення людського потенціалу – доступність реабілітації, протезування, психосоціальної підтримки, адаптації робочих місць і недискримінаційного доступу до послуг. Закон прямо закладає підтримку постраждалих у структуру протимінної діяльності [1], а стратегічний підхід передбачає розвиток системи допомоги та партнерства між інституціями, які відповідають за безпеку, медицину й соціальний захист [2]. Тому мінна безпека вимірюється не лише квадратними кілометрами очищеної землі, а й тим, чи повертаються постраждалі до активного життя.

Нарешті, мінна безпека неможлива без довіри та підзвітності, адже населення має право на достовірну інформацію про рівень ризику і на впевненість у якості очищення. Довіра формується через чіткі правила контролю якості, прозорі критерії визначення безпечності, регулярне оновлення карт і чесну комунікацію щодо обмежень. Якщо громада не розуміє, чому ділянку вважають безпечною або небезпечною, люди або уникають ділянку, втрачаючи можливості, або порушують заборони, наражаючись на травмування. Національна стратегія робить акцент на координації та управлінні інформацією, що має зменшувати фрагментацію даних і підвищувати керованість рішень на місцевому рівні [2]. У правозахисному вимірі це означає, що громадяни отримують не “чутки про небезпеку”, а перевірені підстави для довіри й планування.

Отже, мінна безпека в контексті захисту прав людини та післявоєнного відновлення – це інтегрована політика, де технічне очищення, правове регулювання, інформування населення та допомога постраждалим працюють як єдиний механізм. Мінне забруднення одночасно обмежує право на життя, свободу пересування, власність і доступ до базових послуг, а також блокує розвиток громад і ефективну відбудову. Закон України про протимінну діяльність створює системні правила й відповідальність у цій сфері [1], Національна стратегія формує довгострокові пріоритети та інтеграцію протимінних заходів у відновлення [2], а практики інформування про ризики задають поведінкові обмеження для зменшення травматизму [3]. Врешті-решт, інвестиції в мінну безпеку – це інвестиції у гідність людини та стійкість відбудови.

1. Про протимінну діяльність в Україні : Закон України від 06.12.2018 № 2642-VIII (Редакція від 01.01.2024) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2642-19> (дата звернення: 13.02.2026).

2. Про схвалення Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2026 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.06.2024 № 616-р (Редакція від 16.01.2026) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/616-2024-%D1%80> (дата звернення: 13.02.2026).

3. До уваги! Що потрібно знати про вибухонебезпечні предмети : матеріал / Департамент комунікації МВС // Офіційний вебсайт Міністерства внутрішніх справ України. 28.09.2025. URL : <https://mvs.gov.ua/news/do-uvagi-shho-potribno-znati-pro-vibuxonebezpecni-predmeti> (дата звернення: 13.02.2026).

Олексій ГОЛОВ

аспірант кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЗМІСТ ПРАВА ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля є важливим екологічним правом людини і громадянина, яке у ХХІ столітті разом із загальносвітовою тенденцією погіршення стану навколишнього природного середовища набуває все більшої актуальності та значущості серед прав громадян. Тому необхідно розуміти, який зміст українські дослідники та законодавці вкладають у поняття права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля є конституційним правом, у ст. 50

Конституції України зазначається, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [4]. Згідно з нормами ст. 293 Цивільного кодексу України право на безпечне для життя і здоров'я довкілля включає у себе право на достовірну інформацію про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, право на її поширення та збирання, на безпечні продукти споживання (харчові або предмети побуту). Також зазначається, що фізична особа має право на належні безпечні і здорові умови праці, проживання, навчання тощо [7]. У розумінні екологічних прав таке трактування безпечного довкілля є надто широким за змістом, безпечні і здорові умови праці або навчання визначаються нормами трудового права тощо. Дослідник К. Гайдук наголошує на невичерпності змісту «довкілля» зазначеними у Цивільному кодексі України категоріями [3, с. 238]. На думки В. Корольової зміст поняття довкілля не обмежується об'єктами природного середовища, але й іншими соціальними факторами, які визначають та впливають на умови життєдіяльності людини, впливають на її фізичний та психічний стан [5, с. 39]. Якщо відштовхуватися від зазначеного підходу, довкіллям можна назвати все, що оточує людину, тобто певну сукупність об'єктів, явищ та факторів навколишнього середовища (природне, виробниче, соціальне), яке впливає та визначає стан здоров'я особи, на її безпеку та якість життя [6, с. 78]. Разом із тим, із точки зору адміністративного права змістом права на безпечне для життя і здоров'я довкілля можна назвати чотири основні властивості, а саме: 1) можливість проживати у навколишньому середовищі, яка відповідає вимогам екологічної безпеки; 2) можливість звернутися щодо сприяння у реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля до адміністративних органів; 3) можливість вимагати від інших дотримання правових норм, що стосуються безпеки довкілля; 4) можливість звертатися до суду щодо захисту порушеного права на безпечне для життя і здоров'я довкілля [5, с. 40–41]. Зауважимо, що громадяни можуть звертатися за захистом порушених прав не лише до судових органів, а також до адміністративних органів, які уповноважені здійснювати юрисдикційні провадження.

Слушною є думка Г. Анісімової, яка під змістом права на безпечне для життя і здоров'я довкілля розуміє закріплену Конституцією України і забезпеченою державою можливість суб'єкта проживати в середовищі, яке не спричиняє шкоди здоров'ю, користуватися для задоволення своїх життєво-необхідних потреб безпечними природними благами, вимагати від держави та інших фізичних або юридичних осіб виконання екологічної безпеки, а у випадках їх порушення звертатися за захистом до відповідних органів [1].

І. Боровська до змісту права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля включає три повноваження: користуватися довкіллям, яке має бути придатним для життєдіяльності людини (забезпечення цього покладається на органи державної влади та місцевого самоврядування), також громадянин має право проживати і вести не заборонену законом діяльність в умовах довкілля, які не впливають негативно на стан здоров'я; вимагати від держави, юридичних або фізичних осіб виконання ними обов'язків щодо забезпечення такого стану довкілля, що не порушує право на безпечне для життя і здоров'я довкілля; звертатися з вимогою про захист порушеного права на безпечне для життя і здоров'я довкілля (захист екологічних прав у порядку адміністративного судочинства) [2, с. 267–269].

Отже, до змісту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля можна віднести право проживати у безпечному від загроз для життя і здоров'я довкілля, й стан такого довкілля мають забезпечувати уповноважені органи державної влади та місцевого самоврядування; право звертатися до адміністративних органів за реалізацією зазначеного права до адміністративних органів (наприклад, у порядку сервісних проваджень); вимагати дотримання екологічних прав від інших суб'єктів суспільних відносин; захищати порушене право на безпечне для життя і здоров'я довкілля у порядку адміністративних юрисдикційних проваджень.

1. Анісімова Г. В. Теоретичні засади розвитку екологічного законодавства в контексті природно-правової доктрини: монографія. Харків: Право, 2019. 672 с.

2. Боровська І. Зміст права на безпечне для життя і здоров'я довкілля як об'єкт цивільного права. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2004. № 1. С. 265–270.

3. Гайдук К. Ю. Зміст права на безпечне для життя та здоров'я довкілля: приватноправовий підхід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. - 2024. - Вип. 84(1). - С. 235–240. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2024_84\(1\)_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2024_84(1)_36).

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

5. Корольова В. В. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в системі особистих немайнових прав фізичної особи. *Legal Bulletin*. 2022. № 3. Рр. 37-41. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/353>.

6. Непийвода В. Проблеми вдосконалення української термінології в галузі екологічного права. *Право України*. 2003. No11. С.76-81

7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Андрій ГОРОДИНСЬКИЙ
аспірант Національного
університету «Одеська політехніка»
(м. Одеса, Україна)

РОТАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним із ефективних механізмів управління персоналом на публічній службі є ротація, що полягає у планомірному переміщенні службовців між різними органами для підвищення їхньої ефективності та розвитку професійних компетентностей. У літературі до переваг ротації відносять наступні чинники:

- забезпечення професійного розвитку і набуття досвіду завдяки тому, що службовець отримує практику роботи в різних сферах та умовах, формується його універсальність і ширший погляд на систему публічного управління;

- запобігання корупційним ризикам внаслідок обмеження надмірної персоналізації впливу на певній посаді та зменшення ризику «зрощування» з конкретним середовищем чи інтересами. Зокрема, Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки визначає ротацію в якості стратегічного результату її впровадження;

- мотиваційний ефект, адже службовець отримує перспективи розвитку своєї кар'єри та зростає його зацікавленість у результативності роботи;

- підвищення гнучкості державного апарату, чому сприяє можливість органів публічної влади швидко реагувати на потреби, перерозподіляючи кадри та забезпечувати кадрову сталість навіть у кризових умовах;

- інституційний ефект, зокрема збереження та поширення інституційної пам'яті (службовці переносять знання між підрозділами) та зміцнення взаєморозуміння та координації між різними органами влади.

Закон України «Про державну службу» (ст. 41) передбачає, що державний службовець з урахуванням його професійної підготовки та професійних компетентностей може бути переведений без обов'язкового проведення конкурсу на іншу рівнозначну або нижчу вакантну посаду в тому самому державному органі, у тому числі в іншій місцевості (в іншому населеному пункті) або на рівнозначну або нижчу вакантну посаду в іншому державному органі, у тому числі в іншій місцевості (в іншому населеному пункті). Також державний службовець може бути направлений у службове відрядження для виконання своїх посадових обов'язків поза межами постійного місця служби.

Адміністративно-правовий режим воєнного стану, спрямований на забезпечення обороноздатності та безпеки, накладає суттєві особливості на функціонування інституту ротації. Ротація у першу чергу дозволяє своєчасно замінювати службовців у критично важливих сферах (оборонна, енергетична, гуманітарна). У прифронтових чи окупаційно небезпечних територіях ротація зменшує ймовірність втрати кадрового потенціалу, адже органи державної влади в умовах існуючих загроз можуть оперативно переміщати кадри туди, де у цьому є найбільша потреба. Переміщення службовців дозволяє підтримувати функціонування органів публічної влади у зонах ризику. У разі вибуття кадрів (евакуація, поранення, мобілізація) інші публічні службовці через ротацію можуть оперативно зайняти їхні місця, що знижує ризик «паралічу» важливих систем унаслідок втрати персоналу. Система управління обороною та безпекою вимагає кадрової гнучкості, тому саме ротація дає змогу швидко формувати команди для виконання спеціальних завдань (наприклад, координації евакуації, відновлення інфраструктури). Фактично через ротацію створюється кадровий резерв, здатний оперативно замінити будь-яку ланку управління.

У період воєнного стану публічні службовці працюють у ситуації постійної загрози, нестачі ресурсів, інформаційного тиску та психологічного виснаження. Це створює високі ризики деморалізації кадрів – втрати мотивації, апатії, відчуття безперспективності, що негативно позначається на ефективності державного управління. Інститут ротації дозволяє мінімізувати ці ризики за рахунок зміни умов праці (службовець не перебуває тривалий час у виснажливому чи небезпечному середовищі), психологічного розвантаження (відчуття, що система враховує його потреби й надає можливість відновитися), справедливого розподілу навантаження (уникнення ситуацій, коли одні і ті ж службовці постійно перебувають у найважчих умовах). Нові завдання та середовище стимулюють розвиток, зменшуючи відчуття застою та забезпечуючи збереження професійної мотивації. Чимале значення має зміцнення командного духу, адже взаємодія з новими колективами знижує ізоляцію й посилює почуття спільності. Ротація захищає кадри від перевтоми в зонах бойових дій, а також дозволяє планово формувати резерв.

Воєнний стан створює надзвичайні умови функціонування держави, коли ключовим пріоритетом стає обороноздатність і безпека. Це зумовлює концентрацію ресурсів, прискорені процедури ухвалення рішень і посилення ролі державного апарату. Водночас такі фактори формують сприятливе середовище для зростання корупційних ризиків. Серед найбільш чутливих корупційних ризиків у літературі визначаються спрощені або надзвичайні процедури публічних закупівель, коли велика кількість прямих контрактів, відсутність повноцінної конкуренції підвищує ризики завищення цін, змови та зловживань. В умовах воєнного стану органи влади та військові адміністрації отримують розширені компетенції, що посилює ризики їхнього зловживання завдяки концентрації повноважень. Розподіл гуманітарної допомоги, пального, ліків, продовольства та загальний дефіцит ресурсів створює поле для непрозорих практик. У зонах бойових дій контрольні органи разом із обмеженим доступом громадянського суспільства та медіа знижує рівень публічного контролю, прозорості та відповідальності.

У зв'язку із зазначеним зростає антикорупційний потенціал ротації в умовах воєнного стану. Переміщення службовця унеможливорює формування сталих «локальних» схем впливу. Через зниження персоналізації влади ніхто з кадрів не утримує довгостроковий контроль над певною сферою чи ресурсами. Службовці розуміють, що їхня діяльність буде переглянута та оцінена новими службовцями й тим самим забезпечується баланс між різними управлінськими ланками, уникаючи концентрації надмірної влади в одних руках. Це знижує загрозу лобіювання, зловживань або співпраці з ворогом.

Управління ротацією у воєнний час має подвійне завдання: забезпечити безперервність державного управління та адаптивність системи до надзвичайних умов, водночас зберігаючи мотивацію й добросесність кадрів. Основними характеристиками управління ротацією в період воєнного стану беззаперечно має бути забезпечення пріоритету оборонних і безпекових завдань. Кадрові переміщення мають здійснюватися насамперед для зміцнення сектору оборони, критичної інфраструктури, органів публічної влади, що забезпечують безперервність управління. У воєнний час рішення про переведення повинні прийматися значно швидше, із мінімізацією бюрократичних процедур. Не виключене створення й спеціальних механізмів для тимчасових переведень або виконання обов'язків.

1. Безтелесна Л. І. Ротація як результат реалізації ефективного управління компетенцією людських ресурсів. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки*. 2018. Вип. 4. С. 24-31.

2. Дегтяр О. А., Непомнящий О. М. Ротація персоналу як елемент системи управління трудовими переміщеннями в умовах економічної нестабільності. *Теорія та практика державного управління*. 2017. Вип. 4. С. 177-184.

3. Куйбіда В. С., Шпекторенко І. В. Ротація персоналу: ресурси інституційного каналу професіоналізації кадрів та інструмента (процедури) Управління персоналом публічної служби. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2023. № 21. С. 850-867.

4. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII.

Тетяна ДИМИТРОВА
аспірант кафедри
соціально-гуманітарних наук
ННІ публічної служби та управління
Національного університету
«Одеська політехніка»
(м. Одеса, Україна)

ПРОБЛЕМИ КІБЕРБЕЗПЕКИ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ

У сучасних умовах цифровізації системи охорони здоров'я та стрімкого розвитку електронних сервісів забезпечення населення лікарськими засобами кібербезпека стає одним із ключових елементів стабільного функціонування фармацевтичної галузі. Впровадження електронних рецептів, систем управління запасами лікарських засобів, цифрових платформ моніторингу постачання та використання технологій штучного інтелекту значно підвищують ефективність управління фармацевтичним забезпеченням, однак водночас створюють нові кіберризики для держави, бізнесу та громадян.

Фармацевтична сфера є критично важливою складовою національної безпеки, оскільки безпосередньо пов'язана із збереженням життя та здоров'я населення. Кібератаки на інформаційні системи фармацевтичних підприємств, аптечних мереж, логістичних операторів та державних реєстрів можуть призводити до витоку персональних медичних даних, порушення ланцюгів постачання лікарських засобів, фальсифікації інформації про препарати, а також до зниження доступності медикаментів для населення [1].

До основних проблем кібербезпеки, з якими стикається фармацевтична сфера, належать такі.

Постійні складні цільові кібератаки. АРТ-атаки є довготривалими, високотехнологічними та цілеспрямованими кіберопераціями, що здійснюються висококваліфікованими зловмисниками з метою отримання несанкціонованого доступу до інформаційних систем організацій. Особливістю таких атак є їх прихований характер та здатність тривалий час залишатися непоміченими. У фармацевтичній галузі це може призводити до масштабних витоків конфіденційної інформації, зокрема даних про розробку лікарських засобів, клінічні дослідження та технології виробництва.

Атаки із застосуванням програм-вимагачів. Програми-вимагачі використовуються для блокування або шифрування даних організації з подальшим висуванням вимоги щодо сплати викупу за відновлення доступу до інформації. Фармацевтичні підприємства та медичні установи є привабливими об'єктами для таких атак через високу цінність даних та критичну важливість безперервного функціонування фармацевтичного забезпечення населення.

Кібератаки на ланцюги постачання лікарських засобів. Фармацевтична галузь функціонує в межах складних міжнародних логістичних мереж, що включають виробників, постачальників сировини, логістичних операторів та аптечні мережі. Кібератаки можуть бути спрямовані на будь-яку ланку цього ланцюга з метою отримання доступу до інформаційних систем або дестабілізації постачання лікарських засобів. Наслідками можуть бути перебої у забезпеченні населення медикаментами або поширення фальсифікованої продукції [1].

Інсайдерські загрози. Значний ризик становлять внутрішні користувачі інформаційних систем – працівники, підрядники або партнери, які мають легальний доступ до інформації. Несанкціоноване використання або витік фармацевтичних даних може призводити до втрати інтелектуальної власності, порушення конфіденційності персональних даних пацієнтів та фінансових втрат.

Забезпечення нормативно-правової відповідності у сфері захисту даних. Фармацевтична діяльність регулюється значною кількістю міжнародних і національних нормативних актів щодо захисту інформації, персональних даних та безпеки медичних інформаційних систем. Забезпечення відповідності цим вимогам одночасно з підтриманням високого рівня кіберзахисту ускладнює управління інформаційною безпекою фармацевтичних організацій [2].

Отже, сучасні кіберзагрози мають комплексний характер і потребують формування інтегрованої системи кіберзахисту фармацевтичної галузі, що включає технологічні, організаційні, кадрові та нормативно-правові компоненти.

Таким чином, кібербезпека фармацевтичного забезпечення населення набуває стратегічного значення в умовах цифрової трансформації системи охорони здоров'я, розвитку електронних фармацевтичних сервісів та впровадження технологій штучного інтелекту. Зростання обсягів цифрових даних, автоматизація логістичних процесів і розширення міжсистемної інтеграції підвищують ефективність управління фармацевтичним сектором, проте одночасно формують нові вектори кіберзагроз [1].

Основними викликами залишаються складні цільові кібератаки, атаки із застосуванням програм-вимагачів, уразливість глобальних ланцюгів постачання лікарських засобів, інсайдерські загрози, а також складність забезпечення відповідності міжнародним і національним вимогам щодо захисту інформації та персональних даних. Реалізація таких загроз може призводити до порушення безперервності фармацевтичного забезпечення, витоку конфіденційної інформації, фінансових втрат та зниження довіри населення до системи охорони здоров'я [2].

У цих умовах особливого значення набуває формування комплексної системи кіберзахисту фармацевтичної галузі, що має базуватись на поєднанні сучасних технологічних рішень, ефективного державного регулювання, міжнародної співпраці, підготовки кваліфікованих кадрів та розвитку культури кібербезпеки. Важливим напрямом є інтеграція механізмів кіберзахисту у процеси цифрового управління фармацевтичним забезпеченням, включаючи системи електронного рецепта, цифрового моніторингу запасів лікарських засобів та інформаційно-аналітичні платформи управління галуззю [2].

Для України питання кібербезпеки фармацевтичного забезпечення має додаткове значення в контексті європейської інтеграції, розвитку електронного урядування та забезпечення стійкості критичної інфраструктури. Подальший розвиток державної політики у цій сфері має бути спрямований на гармонізацію законодавства з міжнародними стандартами, посилення міжвідомчої координації, впровадження ризик-орієнтованого підходу до управління кібербезпекою та розширення використання цифрових технологій із належним рівнем захисту інформації.

Отже, забезпечення кібербезпеки фармацевтичного сектору є необхідною умовою стабільного функціонування системи охорони здоров'я, гарантування доступності лікарських засобів для населення та підвищення загального рівня національної безпеки держави.

1. Громовик Б. П., Панькевич О. Б. Роль і місце фармацевтичної безпеки у системі національної безпеки. *Одеський медичний журнал*. 2024. № 4 (189). С. 78–83.

2. Шмалько О. О. Особливості забезпечення населення лікарськими засобами під час надзвичайних ситуацій та воєнного стану: аналіз та перспективи. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*, 2022. (1), С.35–39.

Дмитро ДУНАЙНИЙ

аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

БОРІТЬБА З ТЕРОРИЗМОМ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Тероризм у сучасних умовах є однією з найбільш небезпечних загроз національній безпеці, оскільки спрямований на дестабілізацію політичної системи, залякування населення, підрив довіри до державних інституцій та порушення територіальної цілісності. Для України, яка перебуває в умовах збройної агресії та гібридної війни, протидія терористичним проявам має системний і стратегічний характер.

Сучасні терористичні ризики можуть проявлятися у формі диверсій, підривної діяльності, атак на об'єкти критичної інфраструктури, кіберзлочинів, інформаційно-психологічних операцій та спроб радикалізації окремих груп населення. Особливу небезпеку становить поєднання терористичних методів із гібридними інструментами впливу, що

ускладнює їх своєчасне виявлення та нейтралізацію.

На сьогодні не існує єдиного загальновизнаного визначення тероризму. Починаючи з 1930-х років і до завершення холодної війни було запропоновано понад сто різних дефініцій цього поняття, а нині їх кількість, безперечно, є ще більшою. Будь-яке визначення мало б бути універсально прийнятним, однак через високий рівень політичної та ідеологічної суб'єктивності терміну жодне з них не здобуло загального схвалення.

Попри це, у науковому та міжнародно-правовому дискурсі сформувалися певні узагальнені характеристики тероризму, серед яких: застосування незаконного насильства або сили (у сучасних умовах – включно з використанням зброї масового знищення та пов'язаних із нею технологій); традиційне розуміння тероризму як недержавного явища; спрямованість насильства проти цивільного населення, яке за визначенням вважається невинним [1, с. 100].

Водночас сучасні міжнародні реалії потребують розширення цих ознак. У глобальному політичному дискурсі дедалі частіше порушується питання про відповідальність держав, які застосовують терористичні методи ведення політики, що породжує поняття «держави-терориста». Зокрема, у міжнародних експертних колах до таких держав відносять Іран та росію. Дискусії щодо можливого офіційного визнання росії державою-терористом, зокрема у політичному середовищі США, свідчать про складність поєднання правових оцінок із геополітичними інтересами.

Важливо наголосити, що тероризм не є ірраціональним явищем. Терористичні дії завжди мають визначену мету – примусити або залякати уряди чи суспільства задля досягнення політичних, релігійних, ідеологічних чи соціально-економічних цілей. Разом із тим Резолюція Ради Безпеки ООН № 1373, ухвалена після терактів 11 вересня 2001 року, фактично підкреслює, що терористичні акти підлягають засудженню незалежно від мотивів чи заявлених цілей їхніх виконавців. Отже, жодні політичні, ідеологічні або інші аргументи не можуть слугувати виправданням терористичної діяльності.

Ключову роль у боротьбі з тероризмом відіграють спеціальні та правоохоронні органи, зокрема Служба безпеки України, яка координує діяльність у сфері антитерористичних заходів, а також Національна поліція України, Збройні Сили України та інші суб'єкти сектору безпеки і оборони. Координація дій здійснюється в межах державної політики, що формується під егідою Рада національної безпеки і оборони України.

Антитерористична діяльність охоплює оперативно-розшукові заходи, розвідувальну діяльність, охорону державного кордону, контрдиверсійну роботу та міжнародну співпрацю.

Визначимо основні напрями протидії тероризму:

- Превентивні заходи. Виявлення та нейтралізація загроз на ранніх стадіях, моніторинг радикальних середовищ, протидія фінансуванню терористичної діяльності.
- Захист критичної інфраструктури. Посилення охорони енергетичних, транспортних, інформаційних та військових об'єктів.
- Інформаційна безпека. Протидія пропаганді, дезінформації та психологічним операціям, що можуть мати терористичний характер.
- Міжнародна співпраця. Обмін розвідувальною інформацією, участь у спільних програмах протидії тероризму, гармонізація законодавства з європейськими стандартами.
- Дотримання прав людини. Важливо забезпечувати баланс між ефективністю безпекових заходів і захистом конституційних прав громадян, щоб уникнути зловживань та зберегти легітимність державної політики.

Ефективність боротьби з тероризмом значною мірою залежить від рівня довіри між державою і громадянами. Громадянська пильність, співпраця з правоохоронними органами, розвиток культури безпеки та медіаграмотності сприяють своєчасному виявленню загроз.

Таким чином, боротьба з тероризмом є невід'ємною складовою системи національної безпеки України. Вона потребує комплексного підходу, що поєднує силові, правові, інформаційні та міжнародні механізми. Умовою її ефективності є належна координація інституцій, розвиток аналітичних спроможностей і збереження демократичних принципів навіть у період воєнних викликів.

1. Ivančík R., Nečas P., Jurčák V. Theoretical View of Some Current Global Security Challenges. *Incas Bulletin*, Volume 6, Issue 1/ 2014, pp. 99 – 107.

Андрій НИКОНЬОНОК

аспірант кафедри публічної служби
та праа ННІ публічної служби
та управління Національного
університету «Одеська політехніка»
(м. Одеса, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА ОБ'ЄКТІВ СПОРТИВНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ: БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР

Публічно-приватне партнерство у сфері будівництва об'єктів спортивного призначення в Україні набуває особливої актуальності в умовах підвищених безпекових ризиків, зумовлених воєнним станом, загрозами критичній інфраструктурі та необхідністю швидкої відбудови громад. Спортивні об'єкти сьогодні дедалі частіше виконують не лише функцію розвитку фізичної культури й спорту, а й роль соціальної опори громади: місця масових заходів, реабілітаційних програм для ветеранів та осіб, які постраждали від війни, а інколи – потенційних пунктів тимчасового укриття чи логістичних осередків у надзвичайних ситуаціях. Це впливає на те, як формуються умови партнерства, визначаються вимоги до проектування, експлуатації, доступності та охорони, а також як розподіляються ризики між публічними і приватними партнерами.

Нова нормативна рамка публічно-приватного партнерства задає ширший інструментарій для довгострокового залучення приватного капіталу у створення, реконструкцію та управління інфраструктурними об'єктами, у тому числі на рівні територіальних громад. При цьому для будівництва спортивних споруд ключовим стає не просто фінансування, а комплексне інституційне забезпечення: прозора процедура відбору контрагентів, передбачувана модель оплати (платежі доступності, плата користувачів, комбіновані механізми), зрозумілий режим користування земельною ділянкою й об'єктом, а також належні гарантії виконання зобов'язань і захисту публічного інтересу. З огляду на воєнні ризики істотно зростає значення умов про події надзвичайного характеру, зміни регуляторного середовища, форс-мажор, спеціальні режими доступу до об'єкта, порядок призупинення/відновлення експлуатації та взаємодію з органами сектору безпеки і оборони. Саме тому «безпековий вимір» варто розглядати як наскрізний критерій при підготовці та реалізації публічно-приватного партнерства-проекту, а не як додаток до технічного завдання [1].

Практика демонструє, що для проектів об'єктів спортивного призначення найбільш застосовними є моделі, де приватний партнер бере на себе проектування, будівництво (або реконструкцію) та подальшу експлуатацію/обслуговування об'єкта з обумовленими показниками якості (доступність, енергоефективність, безбар'єрність, охорона праці, пожежна та техногенна безпека). У такій конструкції публічний партнер забезпечує правові та організаційні передумови, контроль результату й соціальну спрямованість використання об'єкта (наприклад, «соціальні години» для дітей, ветеранів, осіб з інвалідністю). У випадках, коли проект має виражену комерційну складову (багатофункціональний комплекс із сервісами, паркінгом, орендними площами), більш доречною може бути концесійна модель, оскільки вона прямо орієнтована на довгострокове інвестування та управління об'єктом із чітким розмежуванням прав і відповідальності сторін [4].

Отже, безпековий вимір публічно-приватного партнерства у спортивному будівництві проявляється насамперед у спеціальних вимогах до об'єкта як до місця масового перебування людей. Це охоплює інженерні рішення (контроль доступу, системи оповіщення, відеоспостереження, протипожежний захист, резервне живлення, аварійні виходи), організаційні режими (плани евакуації, алгоритми реагування на загрози, навчання персоналу, взаємодія з екстреними службами), а також кібербезпеку у разі цифровізованих систем управління (квиткові сервіси, турнікети, інтелектуальні системи моніторингу). В умовах воєнного часу додатково актуалізується питання інтеграції споруди в місцеву систему цивільного захисту та готовності до використання в режимі надзвичайної ситуації без руйнування економіки проекту. При цьому зміст «публічного інтересу» в спорті, який держава і громади мають забезпечувати, закріплюється через пріоритети розвитку фізичної культури, доступність занять і підтримку соціально вразливих груп, що підсилює вимогу до партнерства бути не лише прибутковим, а й соціально результативним [2].

Окремий пласт питань пов'язаний із тим, що частина спортивних об'єктів (особливо великі стадіони, ацени, багатофункціональні комплекси, споруди поруч із транспортними вузлами) потенційно може бути віднесена до об'єктів, важливих для життєдіяльності громади, а тому – потребувати підвищених заходів захисту та узгодження рішень із політикою національної безпеки. У такому разі в договорі публічно-приватного партнерства доцільно закладати підвищені стандарти фізичної охорони, вимоги до стійкості та відновлюваності функціонування, а також правила обміну інформацією та взаємодії з уповноваженими суб'єктами. Водночас важливо не допустити ситуації, коли безпекові вимоги «заднім числом» знищують фінансову модель проєкту: оптимальним є включення їх до вихідних даних і показників ефективності, із передбаченням механізмів компенсації або перегляду платежів доступності у разі зміни обов'язкових стандартів. Така логіка узгоджується із загальними принципами формування державної політики безпеки, зокрема щодо пріоритету захисту людини, стійкості держави та взаємодії публічних інституцій із недержавними суб'єктами [3].

Додаткові особливості виникають тоді, коли спортивна споруда прямо або опосередковано включається в контури критичної інфраструктури громади (наприклад, як елемент забезпечення базових послуг у надзвичайних ситуаціях або як важливий об'єкт для підтримання суспільної стабільності). У такому контексті важливо передбачати «пакет стійкості»: резервні джерела енергії та води, мінімальні стандарти безперервності послуг, порядок координації з місцевими комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, а також розмежування відповідальності сторін за запровадження режимних обмежень. Суттєвою є і вимога до управління ризиками: хто страхує майно та перерву в діяльності, як оцінюються ризики пошкодження внаслідок бойових дій, які гарантії має публічний партнер щодо платежів, а приватний – щодо правомірності тимчасового вилучення/обмеження доступу для потреб громади. Включення таких умов у договір публічно-приватного партнерства не «перевантажує» проєкт, а навпаки, робить його банківсько привабливішим і юридично стійкішим, бо зменшує невизначеність і конфліктність у кризових сценаріях [5].

Отже, особливості публічно-приватного партнерства у сфері будівництва об'єктів спортивного призначення в Україні визначаються поєднанням трьох факторів: інфраструктурної потреби громад, соціальної місії спорту та зростання безпекових викликів. Ефективність таких проєктів залежить від того, наскільки рано і якісно безпековий вимір інтегрується в підготовку: від технічних рішень і режимів доступу – до фінансової моделі та «ризикових» положень договору. У сучасних умовах публічно-приватного партнерства у спорті має оцінюватися не лише за критерієм «побудовано/не побудовано», а й за критерієм стійкості: здатності об'єкта працювати для людей, залишатися безпечним та керованим у кризі, швидко відновлюватися й при цьому не втрачати публічну цінність.

Висновок. Публічно-приватне партнерство у сфері будівництва об'єктів спортивного призначення в Україні набуває особливої ваги саме через безпековий вимір: спортивна інфраструктура має одночасно відповідати соціальним очікуванням громади, вимогам масової безпеки та потребам стійкості в умовах воєнних ризиків. Тому успіх проєктів публічно-приватного партнерства визначається не лише залученням інвестицій, а й інтеграцією безпекових стандартів у проєктування, експлуатацію та управління ризиками, включно з чітким договірним розподілом відповідальності сторін.

Тому перспективність публічно-приватного партнерства у будівництві об'єктів спортивного призначення пов'язана з переходом від формального «будівництва об'єкта» до створення стійкої інфраструктурної системи, здатної забезпечувати доступність послуг і безпечне функціонування за різних сценаріїв. Посилення інституційної спроможності громад, стандартизація вимог до безпеки, прозорі процедури відбору партнерів і передбачувані фінансові механізми можуть зробити такі проєкти водночас соціально корисними, інвестиційно привабливими та безпеково обґрунтованими.

1. Про публічно-приватне партнерство : Закон України; Перелік від 19.06.2025 № 4510-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4510-20> (дата звернення: 12.02.2026).

2. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3808-12> (дата звернення: 12.02.2026).

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19> (дата

звернення: 12.02.2026).

4. Про концесію : Закон України від 03.10.2019 № 155-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/155-20> (дата звернення: 12.02.2026).

5. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1882-20> (дата звернення: 12.02.2026).

Олександр СТЕПАНЧЕНКО
аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

УПРАВЛІНСЬКІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЗМІНИ ГЛОБАЛЬНОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

Публічне управління забезпеченням безпеки в умовах XXI століття перетворюється на системоутворюючий елемент державного управління, оскільки гарантування безпеки особи, суспільства й держави є базовою умовою їх сталого розвитку. В умовах воєнної агресії проти України ця сфера набуває не лише функціонального, а й екзистенційного значення, адже йдеться про збереження державності, територіальної цілісності та соціальної стабільності.

Сучасне безпекове середовище характеризується багатомірністю загроз, що мають як традиційний (військовий), так і нетрадиційний (гібридний, інформаційний, кібернетичний, економічний, соціальний) характер. Тому публічне управління безпекою не може обмежуватися оборонним компонентом. Воно охоплює систему стратегічного планування, міжвідомчої координації, нормативно-правового регулювання, ресурсного забезпечення та суспільної комунікації. Йдеться про інтегровану модель управління, яка поєднує військову, кібернетичну, економічну, інформаційну та гуманітарну складові безпеки.

Ключовим елементом такої моделі є стратегічне управління безпекою. Воно передбачає комплексний аналіз ризиків і загроз, формування ієрархії національних інтересів, визначення довгострокових цілей і пріоритетів, а також розроблення механізмів їх реалізації. Важливою умовою ефективності є узгодженість дій органів державної влади, сектору безпеки і оборони, місцевого самоврядування та інших суб'єктів публічного управління. Недостатня координація або дублювання повноважень здатні знижувати оперативність реагування та ефективність використання ресурсів.

Водночас сучасна парадигма безпеки передбачає перехід від реактивної до превентивної моделі управління. Це означає не лише ліквідацію наслідків загроз, а й створення умов для їх недопущення. Значну роль у цьому відіграють цифровізація управлінських процесів, впровадження ризик-орієнтованого підходу, розвиток аналітичних систем і прогнозування.

Окремого значення набуває взаємодія держави з громадянським суспільством. У воєнних умовах український досвід продемонстрував ефективність мережевої моделі безпеки, де волонтерські організації, місцеві громади та бізнес активно долучаються до забезпечення обороноздатності й гуманітарної підтримки. Залучення громадськості до процесів прийняття рішень, прозорість діяльності органів влади, механізми підзвітності та стратегічні комунікації формують довіру, що є важливим нематеріальним ресурсом безпеки.

Таким чином, публічне управління забезпеченням безпеки в сучасних умовах є складною багаторівневою системою, яка поєднує стратегічне планування, інституційну координацію, ресурсне забезпечення та соціальну взаємодію. Її ефективність визначається здатністю держави адаптуватися до динамічних загроз, інтегрувати різні інструменти впливу та підтримувати баланс між безпекою і демократичними принципами розвитку.

Зміни у глобальному світовому порядку визначаються взаємодією політичних, економічних, соціальних та технологічних процесів, які впливають на баланс сил між

державами, міжнародними організаціями та транснаціональними акторами [1]. Управлінські детермінанти цих змін формують стратегічні рішення урядів, впливають на міжнародну безпеку та визначають ефективність державного управління у глобальному контексті.

Вважаємо, що до основних управлінських детермінант належать:

1. Геополітична стратегія держав. Держави формують зовнішню політику та оборонну стратегію відповідно до власних національних інтересів, потенціалу безпеки та глобальних альянсів. Взаємодія великих держав, регіональних блоків та міжнародних організацій визначає напрямок зміни світового балансу сил.

2. Економічні управлінські інструменти. Контроль над ресурсами, фінансовими потоками, торговельними маршрутами та технологічними ланцюгами створює умови для глобального впливу. Політика держав щодо інвестицій, санкцій, торгівлі та фінансової стабільності безпосередньо впливає на глобальний порядок.

3. Інституційна спроможність управління. Рівень розвитку державних і міжнародних інституцій визначає здатність реагувати на кризові ситуації, забезпечувати безпеку та регулювати глобальні процеси. Сильні та ефективні інститути здатні формувати правила гри на світовій арені, тоді як слабкі – створюють вакуум влади, що використовують інші актори.

4. Технологічна перевага. Управлінська здатність до інтеграції новітніх технологій (кібербезпека, штучний інтелект, цифровізація управління, космічні технології) визначає конкурентоспроможність держави та її вплив на глобальний порядок.

5. Соціокультурні фактори. Рівень політичної культури, громадянської активності, довіри до інституцій та здатності до консолідації визначає стійкість держави у глобальних процесах. Соціальні рухи, громадянське суспільство та транснаціональні мережі впливають на міжнародні рішення та формування альянсів.

6. Екологічні та ресурсні детермінанти. Зміни клімату, доступ до водних, енергетичних та харчових ресурсів формують управлінські пріоритети держав і змінюють правила глобальної безпеки. Країни з ефективним ресурсним управлінням отримують стратегічну перевагу.

7. Міжнародно-правові рамки. Дотримання або порушення міжнародного права, участь у договорах та альянсах визначає легітимність дій держав, їхню здатність впливати на глобальні процеси та координувати дії з іншими суб'єктами.

Отже, управлінські детермінанти зміни глобального світового порядку формують стратегічні рішення держав та міжнародних акторів, визначають ефективність глобальної безпеки та економічної стабільності. Для України і подібних держав здатність адаптувати управлінські моделі до нових глобальних викликів – ключова умова забезпечення національної безпеки, стійкості суспільства та участі у формуванні нового світового порядку.

1. Brunk, D. (2016). "Whole of Society" Peacebuilding: A New Approach For Forgotten Stakeholders. *International Journal: Canada's Journal of Global Policy Analysis*, 71(1), 62-87.

Сергій ТУЗ

аспірант Національного
технічного університету
«Дніпровська політехніка»
(м. Дніпро, Україна)

ІНСТРУМЕНТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ МЕДИЧНОЮ РЕАБІЛІТАЦІЄЮ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ВЕТЕРАНІВ

Повномасштабна агресія російської федерації проти України, з переходом до стану активних бойових дій, є викликом для забезпечення прав і потреб у соціально-медичній сфері військовослужбовців і ветеранів війни з відповідним системним підходом до реагування з боку органів публічної влади. Кількість осіб, які стали на захист суверенітету й територіальної цілісності держави, має певну динаміку до змін, після завершення війни може досягти близько 5 млн. осіб ветеранів. Під час ведення активних бойових дій постійно змінюється з тенденцією до зростання кількості поранених, осіб із контузій та каліцтвами, унаслідок бойових дій. Сучасні виклики і проблеми в контексті процесу реабілітації

вимагають прийняття рішень в комплексній системі підтримки, що реалізуються через державні й регіональні програми та орієнтовані на конкретні цільові групи та напрями. Організація цілеспрямованих заходів психологічної, соціальної, медичної реабілітації і підтримки Захисників і Захисниць України, з врахуванням особливостей етапів змін у соціальному статусі, стані здоров'я, індивідуальних потреб, військовослужбовців, на регіональному рівні є пріоритетною складовою з метою соціалізації адаптації і повернення до виконання службових обов'язків. Реалізація політики підтримки як інструменту публічного управління медичною реабілітацією військовослужбовців та ветеранів в нашій державі забезпечується поєднанням зусиль центральних і місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та громадських організацій шляхом створення сприятливих умов медичного відновлення, соціальної адаптації й реінтеграції ветеранів [1–3].

Після стабілізаційного лікування розпочинається тривалий етап реабілітації, що реалізується як децентралізована державна політика [2; 3; 6]. У 2023–2024 рр., створено Національну мережу реабілітаційних центрів в тому числі для військовослужбовців і ветеранів, координовану МОЗ і Мінветеранів [3; 5].

Органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у практичній реалізації цієї політики, забезпечуючи: створення регіональних центрів реабілітації; фінансування місцевих програм підтримки; організацію соціально-психологічної адаптації; розвиток партнерства з волонтерськими організаціями [7–10]. Впроваджуються інноваційні функціонали платформ «єВетеран» «єРеабілітація», тощо, які дають змогу військовослужбовцям та ветеранам самостійно подавати заявки на проходження курсів реабілітації та відновлення, обираючи заклад за територіальним принципом [1]. Місцеві громади стають центрами соціальної реінтеграції, що поєднують фізичну, психологічну й професійну реабілітацію. Це відповідає концепції ВООЗ *rehabilitation continuum* – безперервного ланцюга допомоги [2]. Однак, сучасна економічна ситуація створює додаткові виклики – дефіцит фінансування, нестачу кадрів і ризик формалізації програм. Нестача соціальної підтримки після травматичних подій суттєво підвищує ризики розвитку посттравматичних розладів, що підтверджують дослідження.

Регіональні програми підтримки ветеранів є дієвим інструментом реалізації державної політики у сфері медичної реабілітації військовослужбовців.

Найвищу результативність демонструють програми, що інтегрують медичні, психологічні та соціальні послуги в єдиний регіональний простір.

Отже, ключовим чинником ефективності є міжвідомча координація між МОЗ, МОУ, Мінветеранів, обласними адміністраціями, ОМС і ветеранськими організаціями.

Регіональні програми виконують роль «управлінських мостів» між державним і місцевим рівнями, забезпечуючи реалізацію принципів субсидіарності, партнерства та прозорості.

1. Міністерство охорони здоров'я України. Платформа «єРеабілітація». URL : <https://rehab.ehealth.gov.ua>.

2. World Health Organization. *Rehabilitation 2030: A Call for Action*. (2017). Geneva : WHO.

Аліна ВАСЕЦЬКА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України,

Анатолій НАТОЧІЙ

старший викладач кафедри
вогневої підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ВОГНЕВЕ ПРИКРИТТЯ ПІД ЧАС ЕВАКУАЦІЇ ПОРАНЕНОГО

Евакуація пораненого з поля бою під вогнем противника є однією з найскладніших тактичних операцій, де успіх рятувальних дій безпосередньо залежить від ефективності вогневого прикриття. Вогневе прикриття в цьому контексті – це не просто хаотична стрільба в бік ворога, а чітко скоординована система вогневого пригнічення, спрямована на позбавлення противника можливості вести прицільний вогонь по евакуаційній групі. Основною метою є створення «безпечного коридору» або вікна можливостей, протягом якого медик або бійці-рятувальники можуть дістатися до постраждалого, надати критичну допомогу та перемістити його в безпечну зону.

Першим і найважливішим етапом евакуації є встановлення вогневої переваги. Слід розуміти, що найкращим медичним засобом на полі бою є саме переважний вогонь. Група прикриття повинна ідентифікувати вогневі точки противника та зосередити на них максимальну щільність вогню. У цей момент критичну роль відіграє робота кулеметних розрахунків та снайперів, які здійснюють вибіркове ураження найбільш небезпечних цілей. Ефективне пригнічення змушує противника «сховати голову», що знижує імовірність влучання в рятувальну групу. Важливо, щоб інтенсивність вогню була циклічною: пік інтенсивності має припадати саме на момент кидка евакуаційної групи до пораненого.

Невід'ємною частиною вогневого прикриття є використання аерозольних завіс (димових гранат). Дим не лише приховує переміщення рятувальників від візуального спостереження противника, а й ускладнює роботу ворожих снайперів та операторів ПТРК. Слідчий аналіз бойових зіткнень показує, що правильне врахування напрямку вітру при киданні димової шашки підвищує шанси на успішну евакуацію на 60–70 %. Проте група прикриття повинна продовжувати вести вогонь «наосліп» по раніше виявлених позиціях противника крізь дим, щоб не дати йому змоги змінити позицію або вести вогонь навмання в зону задимлення.

Сучасні стандарти, зокрема ТССС, наголошують: ефективність евакуації залежить не лише від навичок рятувальника, але й від того, наскільки борець сам підготовлений до таких сценаріїв. Наявність індивідуальної аптечки з турнікетом, бандажами, гемостатиком чи термопокривалом не просто «бажана» – вона часто є вирішальною. А там, де потрібне транспортування, у пригоді стають м'які носі, евакуаційні стропи, рятувальне покривало, іммобілізаційні шини та інші засоби, здатні суттєво спростити та прискорити дії [2].

Успішна евакуація базується на суворому розподілі ролей: «група порятунку» та «група прикриття». Командир групи визначає сектори вогню таким чином, щоб забезпечити 360-градусну оборону навколо місця евакуації. Особлива увага приділяється флангам. Кожен борець групи прикриття повинен чітко знати свій сектор, щоб уникнути «дружнього вогню» у хаосі бою. Комунікація під час евакуації здійснюється короткими, чіткими командами або встановленими візуальними сигналами, оскільки звуки пострілів часто унеможливають звичайне спілкування.

Процес транспортування пораненого є найбільш вразливим моментом, оскільки швидкість руху групи різко знижується. У цей час вогневе прикриття переходить у фазу «супроводу». Бійці групи прикриття використовують тактику перекатів, забезпечуючи безперервний вогневий вплив на противника. Якщо евакуація здійснюється за допомогою бронетехніки, остання використовується як рухомий щит, закриваючи рятувальників своїм корпусом, із одночасним веденням вогню з бортового озброєння. Роль слідчого чи

військового аналітика при розборі таких операцій полягає у вивченні балістичних траєкторій та щільності вогню для оцінки ефективності дій підрозділу.

Важливим фактором є дисципліна вогню. Безконтрольне витрачання боєприпасів може призвести до того, що в критичний момент відходу група залишиться без засобів захисту. Бійці повинні вміти балансувати між пригнічувальним вогнем та економією БК. Психологічна стійкість групи прикриття дозволяє медику зосередитися на маніпуляціях (зупинка масивної кровотечі тощо), знаючи, що ворог надійно притиснутий до землі.

Крім того, як зазначив А. Наточій, в умовах дії правового режиму воєнного стану зростають ризики для життя та здоров'я поліцейських. Питання профілактики травмування та загибелі під час несення служби набуває особливої актуальності для працівників правоохоронних органів, рятувальників, медиків та інших осіб, які виконують свої професійні обов'язки в зоні бойових дій або на прилеглих територіях. Постає важливим питання мати чітке розуміння загроз, з якими вони можуть зіткнутися, та володіти знаннями щодо мінімізації цих ризиків. [1, с. 90].

Отже, вогневе прикриття під час евакуації є симбіозом тактичної майстерності, технічної переваги та високої координації. Це динамічний процес, де кожна секунда зволікання або помилка в розподілі секторів вогню може коштувати життя як пораненому, так і рятувальникам. Своєчасне надання першої домедичної допомоги зберігає життя пораненим, а своєчасна евакуація з поля бою запобігає повторному ураженню або загибелі [3, с. 148].

1. Наточій А., Тінін Д. Деякі аспекти профілактики травмування та загибелі поліцейських в критичних ситуаціях під час несення служби в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Інновації та науковий потенціал світу : матеріали IV Міжнар. наук. конф.* (м. Запоріжжя, 24 трав. 2024 р.). Запоріжжя, 2024. С. 90–92.

2. Евакуація пораненого з поля бою: ключові принципи та алгоритм дій. *Парамедик*. URL : <https://paramedic.ua/ua/evakuaciya-poranenogo-z-polya-boyu?srsId=AfmBOoqHGIGxgDP1SjO0ohjBXLiaQ7G86-OraxmsanQNwYzj7UZ-416U>.

3. Пронтенко К. В. Способи та засоби евакуації пораненого з поля бою як необхідна умова спасіння його життя. *Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Екстрена та невідкладна допомога в Україні: організаційні, правові, клінічні аспекти»*. Полтава, 2023. С. 144–148.

4. Пронтенко К. В., Охріменко І. М. Способи та засоби евакуації пораненого з поля бою як необхідна умова спасіння його життя. *Екстрена та невідкладна допомога в Україні: організаційні, правові, клінічні аспекти : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю* (м. Полтава, 24 лют. 2023 р.). Полтава, 2023. С. 144–148.

Юрій ДОЛГІХ

слухач інституту стратегічних комунікацій Національного університету оборони України (м. Київ, Україна)

Сергій НЕХАСНКО

доцент кафедри військової психології Національного університету оборони України (м. Київ, Україна), кандидат педагогічних наук

ЗАГРОЗИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВІДСІЧІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Розв'язана російською федерацією проти України 24 лютого 2022 року широкомасштабна збройна агресія висунула підвищені вимоги до психологічної підтримки персоналу. Крім фізичного знищення особового складу вогневими засобами існують також потенційні загрози, пов'язані з використанням штучного інтелекту (далі – ШІ) для психологічної підтримки, які можуть бути використані з метою підвищення мотивації до виконання завдань військовослужбовцями Збройних Сил України (далі – ЗСУ), Національної гвардії України (далі – НГУ) та інших складових сил оборони (далі – ІССО) під час відсічі

збройній агресії росії проти України. Обговорюються технічні обмеження ШІ як засобу психологічної підтримки, проблеми кібербезпеки, етичні та юридичні аспекти, а також можливі негативні впливи на ефективність виконання службово-бойових завдань.

Розглянемо можливість використання онлайн-сервісів із ШІ для мобільних телефонів з операційними системами Android/iOS як інструмента психологічної підтримки на прикладі інтегрованого в месенджер «Viber» ШІ-коуча (далі – Pi AI).

Коуч (від англ. coach – тренер) – це спеціаліст, який допомагає людям досягати особистих чи професійних цілей, розкривати потенціал та знаходити власні рішення, ставлячи запитання та використовуючи спеціальні техніки, фокусуючись на фактичному стані клієнта. У нашому випадку Pi AI – це віртуальний помічник, який може бути поруч із військовослужбовцем незалежно від пори року, часу доби та наявності фахівців психологічної підтримки.

Pi AI був інтегрований у месенджер «Viber» для забезпечення емоційної підтримки та стимулювання користувачів платформи [14]. Він створений компанією Inflection AI та представлений як онлайн-помічник, призначений для надання рекомендацій та мотиваційних настанов у повсякденних сценаріях. Та незважаючи на його широке визнання, впровадження Pi AI для мотивації військовослужбовців у контексті виконання завдань із відсічі збройній агресії пов'язане з істотними ризиками. Pi AI не функціонує як професійний психотерапевтичний інструмент і не адаптований до екстремальних умов, подібних до бойових дій. Його алгоритми моделюють емпатію, але переважно генерують поверхові та стереотипні відповіді, які ігнорують складні емоційні динаміки [6].

У підрозділах НГУ, де особовий склад стикається з посттравматичним стресовим розладом, емоційним виснаженням чи кризами мотивації, Pi AI може пропонувати невідповідні рекомендації, що потенційно можуть погіршити ситуацію [4]. Емпіричні дослідження демонструють, що чат-боти на базі ШІ, подібні до Pi AI, неефективні в управлінні тяжкими психічними станами з імовірністю шкідливих порад у 20% випадків. Наприклад, вони можуть акцентувати негативні елементи або не ідентифікувати індикатори суїцидальних тенденцій, завдаючи шкоду [6]. Більше того, Pi AI не враховує специфіку військового контексту, включаючи культурні, вікові чи гендерні фактори, що впливають на мотиваційні процеси [5]. Під час збройних конфліктів мотивація до виконання завдань часто ґрунтується на колективних ідеалах, таких як патріотизм чи групова єдність, а не на індивідуалізованих порадах. Застосування Pi AI може формувати ізольовані «емоційні сфери», де алгоритм адаптується до користувача, але не сприяє розвитку справжньої резиліентності, необхідної в складних умовах. Якби алгоритми не були прописані в програмі, ШІ не може замінити кваліфікованих фахівців [5]. Месенджер «Viber», як середовище для функціонування Pi AI, демонструє значну вразливість в умовах протистояння у кіберпросторі. Російські кіберзлочинці, зокрема угруповання UAC-0184 (Hive0156), систематично використовують месенджер «Viber» для фішингових операцій проти Збройних Сил України та державних інституцій [7], [13]. Вони розповсюджують шкідливе програмне забезпечення через архіви ZIP, маскуючи їх під офіційні файли, що веде до інсталяції на телефони Remcos RAT (Remote Control and Surveillance) – програм для шпигунства та дистанційного контролю за пристроєм [8].

У 2026 році зареєстровано нові атаки, де месенджер «Viber» є середовищем для спрямованих операцій проти сил безпеки і оборони України [8], [1]. Проблеми конфіденційності даних у Pi AI також критичні: діалоги можуть використовуватися для вдосконалення моделей або передаватися зовнішнім сторонам, створюючи ризик витоку конфіденційної інформації про оперативні завдання чи психологічний стан військовослужбовців [10]. У контексті конфлікту, коли росія застосовує ШІ для поширення дезінформації та кіберінцидентів, використання месенджеру «Viber» для мотивації може відкрити шляхи для маніпуляцій, наприклад, через дипфейки (від англ. deepfake; об'єднання слів deep learning («глибоке навчання») та fake «підробка») чи імітаційні чат-боти [9], [2].

Росія заборонила месенджер «Viber» на своїй території, але активно використовує його для кіберінцидентів проти України, що підкреслює ненадійність цієї платформи [7]. Використання ШІ для мотивації військовослужбовців суперечить і етичним принципам. Збройний конфлікт в Україні ілюструє небезпеку використання ШІ в силах безпеки та оборони України: системні упередження можуть спричинити й ескалацію насильства [14], [3]. ШІ, позбавлений людського нагляду, може непрямо стимулювати деструктивні дії, нехтуючи нормами пропорційності в міжнародному гуманітарному праві [9]. З етичної перспективи мотивація за допомогою Pi AI сприяє дегуманізації конфлікту, перетворюючи військових на «оптимізованих» суб'єктів без урахування психологічних загроз, таких як залежність чи ерозія моральної відповідальності [5]. Дуже важливо, що неправильно

сформовані запити до РІ АІ можуть знизити авторитет командування [12]. Крім того, брак нормативного регулювання ШІ у військовій сфері робить таке застосування потенційно протиправним [14]. Замість використання РІ АІ у ЗСУ та ІССО доцільно впроваджувати захищені платформи під людським контролем, уникати комерційних месенджерів та проводити експертизу ШІ перед його інтеграцією [11].

Таким чином, застосування РІ АІ у месенджері «Viber» для мотивації військовослужбовців у значній частині переважає ризиками над перевагами: від психологічної шкоди та кіберзагроз до етичних порушень. Виклики сьогодення вимагають надійних та спеціалізованих інструментів, а не використання універсальних чат-ботів. Недооцінка цих факторів може знизити якість виконання службово-бойових завдань та призвести до необґрунтованих втрат на полі бою. З огляду на викладене, необхідно якнайшвидше сформулювати нормативно-правову базу для використання ШІ для ЗСУ, НГУ та ІССО, враховуючи наявні обмеження та ризики.

1. Censor.net. Чи була причиною блекауту кібератака? [електронний ресурс]. 2026. URL : <https://censor.net/ua/blogs/3598315/chy-bula-prychynoyu-blekautu-kiberataka> (дата звернення: 17.02.2026).
2. Detector Media. Завдяки алгоритмам штучного інтелекту російські боти тепер пишуть українською [електронний ресурс]. 2024. URL : <https://detector.media/infospace/article/228349/2024-06-17-zavdyaky-algorytmam-shtuchnogo-intelektu-rosiyski-boty-teper-pyshut-ukrainskoju> (дата звернення: 17.02.2026).
3. Suspilne. Штучний інтелект у творчості та на війні: можливості, ризики та авторське право [електронний ресурс]. 2023. URL : <https://suspilne.media/culture/426576-stucnij-intelekt-u-tvorcosti-ta-navijni-pro-mozlivosti-riziki-ta-avtorske-pravo> (дата звернення: 17.02.2026).
4. Ukrinform. Штучний інтелект і нова війна обману: Уроки з України [електронний ресурс]. 2025. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/4051095-stucnij-intelekt-i-nova-vijna-obmanu-uroki-z-ukraini.html> (дата звернення: 17.02.2026).
5. Bajbouj M., Kemna S. Ethical Implications of AI in Warfare // Journal of Military Ethics. 2023. № 2. С. 45–67.
6. BMC Psychology. Effectiveness of AI Chatbots in Mental Health Crises. 2024. № 3. С. 112–130.
7. CERT-UA. Phishing Attacks via Viber Targeting Ukrainian Military. Ukrainian Cyber Emergency Response Team [електронний ресурс]. 2024. URL : <https://cert.gov.ua/> (дата звернення: 17.02.2026).
8. Cybersecurity and Infrastructure Security Agency (CISA). Remcos RAT Campaigns in Ukraine [електронний ресурс]. 2026. URL : <https://www.cisa.gov/> (дата звернення: 17.02.2026).
9. Human Rights Watch. AI and International Humanitarian Law in Ukraine Conflict. 2023. 89 с.
10. Inflection AI. Pi AI Documentation on Privacy and Data Usage. 2024. 56 с.
11. NATO. AI in Psychological Resilience Programs for Armed Forces [електронний ресурс]. 2024. URL : <https://www.nato.int/> (дата звернення: 17.02.2026).
12. Ukrainian Ministry of Defense. Psychological Support Systems for NGU. 2025. 210 с.
13. Ukrainska Pravda. Number of cyberattacks on Ukraine increased by 70% in past year [електронний ресурс]. 2025. URL : <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2025/01/09/7492671> (дата звернення: 17.02.2026).
14. United Nations. Political Declaration on Responsible Military Use of Artificial Intelligence and Autonomy [електронний ресурс]. 2023. URL : <https://www.un.org/en/documents/political-declaration-responsible-military-use-ai> (дата звернення: 17.02.2026).

Дмитро КАМІНСЬКИЙ
старший судовий експерт сектору
товарознавчих та гемологічних
досліджень відділу товарознавчих,
гемологічних та економічних
досліджень Запорізького НДЕКЦ МВС
(м. Запоріжжя, Україна)

**ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА В СИСТЕМІ ДОКАЗІВ
АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА: ПРОБЛЕМИ
ОЦІНКИ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ
З ІНШИМИ ДОКАЗАМИ**

Чинне законодавство про адміністративне судочинство передбачає різні механізми для залучення судового експерта до справи з метою подальшого отримання висновку експерта. Самостійне звернення учасника справи до експерта або експертної установи є окремою підставою для ініціювання проведення судової експертизи на договірних засадах. Безумовно, більш розширене коло можливостей для отримання доказів позитивно впливає на процес доказування, допомагаючи всебічно з'ясувати обставини справи через надання суду більш повної доказової бази, яка буде знаходитись у матеріалах справи на момент постановлення судового рішення [1, с. 96].

Висновок експерта в системі доказів адміністративного судочинства доцільно розглядати не як самостійне джерело встановлення істини, а як специфічну форму опосередкованого пізнання фактичних обставин справи, що ґрунтується на використанні спеціальних, позаюридичних знань. Такий підхід дозволяє відійти від формально-перелікового розуміння доказів і зосередитися на їх функціональному призначенні у процесі судового пізнання. У цьому контексті експертний висновок має подвійну природу: з одного боку, він є процесуальним доказом у розумінні ст. 72 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), з іншого – результатом застосування наукових методів і спеціальних знань, що підпорядковуються критеріям методологічної коректності, логічної послідовності та наукової обґрунтованості [2]. Саме ця подвійність зумовлює підвищені вимоги до його оцінки судом.

Принциповим є те, що КАС України не надає експертному висновку наперед установленної доказової сили. Відповідно до ч. 1 та ч. 4 ст. 90 КАС України, суд зобов'язаний оцінювати кожен доказ за внутрішнім переконанням і мотивувати як його врахування, так і відхилення. Особливу увагу в цьому аспекті привертає ст. 113 КАС України, яка прямо закріплює, що висновок експерта у галузі права має допоміжний, консультативний характер і не є обов'язковим для суду; суд може використовувати його лише як джерело відомостей, формуючи власні висновки. Хоча зазначена норма формально стосується експерта у галузі права, її зміст відображає загальну концепцію експертного знання в адміністративному процесі: експерт не підміняє суд, а лише сприяє здійсненню правосуддя.

Найбільш дискусійним залишається питання оцінки висновку експерта по суті та визначення меж суддівського розсуду. Залучення експертизи, як правило, зумовлене реальною потребою у спеціальних знаннях, коли суд і сторони не можуть самостійно встановити фактичні обставини справи. Верховний Суд України неодноразово наголошував, що експертиза призначається лише за наявності дійсної потреби у спеціальних знаннях і не може замінювати інші засоби доказування [3]. Водночас у практичній площині саме тут виникає напруження між принципом вільної оцінки доказів і фактичною обмеженістю суду у перевірці наукової коректності експертного дослідження. Це створює ризик трансформації вільної оцінки у приховану залежність суду від експертного висновку.

Окремого аналізу потребує співвідношення експертного висновку з іншими доказами у справі. Хоча законодавство не встановлює ієрархії доказів, судова практика фактично демонструє різний підхід до оцінки експертних висновків залежно від підстав їх отримання. Показовою є правова позиція Верховного Суду, викладена у постанові від 12.07.2021 у справі № 766/12142/16-а, відповідно до якої експертний висновок може бути повноцінним доказом лише за умови, якщо експертиза проведена на підставі ухвали суду відповідними судово-експертними установами, тоді як висновок, поданий стороною разом із позовною заявою, підлягає оцінці як письмовий доказ [4]. Такий підхід фактично вводить

диференціацію доказової сили експертних висновків, яка прямо не закріплена в нормах КАС України.

З одного боку, подібна практика може бути виправдана прагненням запобігти односторонньому впливу сторін на умови проведення експертного дослідження, з іншого – вона створює ризик прихованої ієрархізації доказів і послаблення принципу змагальності. Особливо проблематичними є ситуації, коли суд обирає один із кількох взаємовиключних експертних висновків без належного аналізу методології та без пояснення причин відхилення альтернативних доказів. У таких випадках істотного значення набуває обов'язок суду детально мотивувати свою позицію, інакше експертний висновок перетворюється з допоміжного інструменту на домінуючий чинник доказування.

Не менш важливим є питання процесуальних гарантій сторін при використанні експертного висновку. Формально КАС України надає сторонам право ставити питання експерту, заявляти відвід, ініціювати додаткову чи повторну експертизу, однак на практиці реалізація цих прав часто ускладнена, зокрема через процесуальну асиметрію між суб'єктом владних повноважень і приватною особою у доступі до експертних ресурсів. Це додатково підсилює ризик дисбалансу доказування та залежності суду від одного джерела спеціальних знань.

Узагальнюючи викладене, доцільно сформулювати дві авторські тези. По-перше, оцінка експертного висновку в адміністративному судочинстві потребує підвищених стандартів мотивування судових рішень із чітким аналізом наукової обґрунтованості, методів дослідження та співвідношення з іншими доказами. По-друге, доцільним є процесуальне розмежування оцінки наукової коректності експертного висновку та оцінки його доказової сили у сукупності доказів. Реалізація таких підходів не підриває принцип вільної оцінки доказів, але мінімізує ризик «експертної залежності» суду та сприяє підвищенню якості адміністративного правосуддя.

1. Халюзов Є. (2025). Експертний висновок в адміністративному судочинстві. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія. Юридичні науки*, 2(139), 95–105. [https://doi.org/10.31617/3.2025\(139\)08](https://doi.org/10.31617/3.2025(139)08).

2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: https://protocol.ua/ua/kodeks_administrativnogo_sudochinstva_ukraini_statyya_113/ (дата звернення: 09.02.2026).

3. Висновок експерта як доказ в адміністративному судочинстві: правові аспекти крізь призму практики Верховного Суду у податкових спорах. *Юридична газета Online*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/239776_visnovok-eksperta-yak-dokaz-v-adminstrativnomu-sudochinstv-pravov-aspekti-krz-prizmu-praktiki-vs-u-podatkovikh-sporakh (дата звернення: 09.02.2026).

4. Про оцінку висновку експерта, поданого стороною як доказ. *Судова практика*. URL: <https://court.opendatabot.ua/lp/kodeks-administrativnogo-sudochinstva-1554/5951> (дата звернення: 09.02.2026).

Олександра ГРИЩЕНКО

курсант факультет цивільного захисту

Віталій ЦОЛКОВСЬКИЙ

викладач кафедри

протимінної діяльності

Львівського державного університету

безпеки життєдіяльності

(м. Львів, Україна)

АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ТА ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЕРАЦІЙ З ПІДВОДНОГО РОЗМІНУВАННЯ

Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила безпрецедентне замінування не лише суходолу, але й внутрішніх акваторій та морських територіальних вод, що створює довгострокові загрози для екологічної безпеки та вільного мореплавства. Специфіка підводного розмінування вимагає інтеграції високих технологій та чіткого планування операцій, оскільки умови нульової видимості, значних глибин та динаміки

водних мас суттєво ускладнюють роботу водолазів-піротехніків.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю критичного аналізу та адаптації міжнародних стандартів, зокрема досвіду країн-членів НАТО та положень IMAS 09.60, до сучасних українських реалій. Ключова наукова ідея роботи полягає в обґрунтуванні переходу від традиційних методів ручного пошуку до комплексної моделі із застосуванням автономних (AUV) та дистанційно керованих (ROV) підводних апаратів.

Проведений аналіз міжнародних практик свідчить, що ефективність очищення акваторій безпосередньо залежить від точності попереднього нетехнічного обстеження та використання багатопроменевих ехолотів високої роздільної здатності. Встановлено, що впровадження стандарту IMAS 09.60 дозволяє уніфікувати підходи до ідентифікації та класифікації вибухонебезпечних предметів (ВНП) на дні, мінімізуючи ризики для особового складу. Особливу увагу приділено технологічній модернізації флоту ДСНС України: запропоновано інтеграцію роботизованих систем, здатних проводити батиметричне сканування та ідентифікацію об'єктів без безпосереднього залучення людини до небезпечної зони. Це не лише підвищує швидкість операцій, але й дозволяє працювати в умовах, де фізичні можливості водолаза є обмеженими. Важливим аспектом адаптації міжнародного досвіду є розроблення національних стандартів з урахуванням екологічних ризиків, пов'язаних із детонацією боєприпасів під водою.

У роботі обґрунтовано необхідність створення багаторівневої системи підготовки фахівців, яка б поєднувала класичну водолазну підготовку з опануванням сучасного гідроакустичного обладнання та програмного забезпечення для обробки великих масивів даних (Big Data). Результати дослідження підтверджують, що стратегічне партнерство з міжнародними операторами протимінної діяльності та впровадження цифрових мап забруднення акваторій дозволить Україні стати лідером у сфері підводної безпеки в Чорноморському регіоні. Таким чином, синергія передових технологій та адаптованих міжнародних протоколів є єдиним шляхом до відновлення безпечного використання українських водних ресурсів та захисту критичної інфраструктури морських портів.

1. Geneva International Centre for Humanitarian Demining (GICHD). Guide to Underwater Explosive Ordnance Disposal. Geneva : GICHD, 2022. 56 p. URL : <https://www.gichd.org> (дата звернення: 18.02.2026).

2. International Mine Action Standards (IMAS). IMAS 09.60: Underwater Survey and Clearance. Geneva : United Nations Mine Action Service (UNMAS), 2019. 63 p. URL : <https://www.mineactionstandards.org> (дата звернення: 18.02.2026).

3. NATO STANAG 2182. Underwater Minefield Survey, Clearance and Marking. NATO Standardization Office. URL : <https://nso.nato.int> (дата звернення: 18.02.2026).

4. Technological Advances in Underwater Demining Operations. *Maritime Safety and Security Journal*. 2022. Vol. 14. P. 97–116.

Михайло ГУНЬКО

курсант факультету підготовки фахівців, для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України

Науковий керівник:

Сергій ПРОКОПОВ

старший викладач кафедри інформаційних технологій Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА МЕТОДИ АНАЛІТИКИ

Інформаційно-аналітична діяльність є фундаментальною складовою сучасних процесів управління та прийняття рішень. Вона передбачає систематичне та цілеспрямоване здійснення збору, обробки, аналізу та інтерпретації інформації, яка є необхідною для

обґрунтованого вибору управлінських рішень у різноманітних сферах суспільного та державного життя. Діяльність такого типу не може існувати поза правовим полем, оскільки нормативно-правові акти визначають правила обігу інформації, повноваження суб'єктів та механізми захисту даних, що забезпечує законність і ефективність прийнятих рішень.

У процесі інформаційно-аналітичної діяльності застосовуються сучасні концепції, науково-методичні підходи та спеціалізовані методики, які забезпечують повноту та достовірність інформаційних потоків. Використання нормативно-методичних матеріалів дозволяє структуровано збирати, накопичувати та систематизувати дані, що забезпечує їх подальший всебічний аналіз. Такий підхід робить можливим не лише отримання точних даних, а й формування об'єктивних висновків, необхідних для стратегічного та оперативного управління [2, с. 215].

Інформаційно-аналітична діяльність спрямована на забезпечення своєчасності і надійності інформації, що надходить до органів управління. Вона сприяє підвищенню ефективності прийняття рішень шляхом проведення комплексного аналізу ситуацій, оцінки ризиків і прогнозування наслідків можливих дій. Результатом такої діяльності є створення аналітичних продуктів, що слугують основою для планування, коригування стратегій та оперативного реагування на зміни у внутрішньому і зовнішньому середовищі організацій та держави в цілому [3, с. 77].

Принципи, на яких базується інформаційно-аналітична діяльність, формують основу її науково-методичного забезпечення. Вони включають вимоги об'єктивності, достовірності, повноти та своєчасності отриманої інформації, що є гарантією надійності аналізу та висновків.

Законодавча база інформаційно-аналітичної діяльності в Україні охоплює низку нормативно-правових актів, які визначають порядок обробки інформації, права та обов'язки суб'єктів, а також регламентують забезпечення конфіденційності та захисту даних. До таких документів належать закони України «Про інформацію», доступ до публічної інформації», «Про державну таємницю», а також нормативні акти, які регулюють взаємодію органів влади, підприємств та громадян у сфері обігу даних. Виконання положень цих актів є обов'язковою умовою законності та ефективності аналітичної діяльності [1, с. 23].

Методологія інформаційно-аналітичної діяльності охоплює різні підходи до збору, обробки та аналізу даних, включно зі статистичними методами, моделюванням, системним та комплексним аналізом. Сучасні технології дозволяють не лише акумулювати великі обсяги даних, а й здійснювати їх оперативну обробку та прогнозування на основі історичних тенденцій та експертних оцінок. Результатом інформаційно-аналітичної діяльності є створення аналітичних матеріалів різного рівня та формату, як-от аналітичні звіти, прогнози, рекомендації та інформаційні бюлетені. Вони повинні відповідати критеріям достовірності, актуальності та повноти, щоб бути корисними для органів управління та забезпечувати високий рівень обґрунтованості прийнятих рішень [5, с. 277].

Організаційна структура інформаційно-аналітичної діяльності передбачає наявність спеціалізованих центрів та служб, що забезпечують ефективну координацію і контроль процесів збору, обробки та аналізу даних [3, с. 26]. Використання сучасних програмних засобів та інформаційних систем дозволяє автоматизувати процеси, підвищити швидкість обробки інформації та знизити ймовірність помилок, що значно підвищує ефективність управлінських рішень у динамічному середовищі.

У сучасних умовах, коли світ характеризується високою швидкістю змін, глобалізацією та цифровізацією, інформаційно-аналітична діяльність набуває особливої ваги. Вона стає ключовим інструментом для забезпечення національної безпеки, економічного розвитку, соціальної стабільності та екологічної безпеки. Можливість оперативно реагувати на зміни зовнішніх і внутрішніх умов та приймати ефективні рішення визначає конкурентоспроможність організацій і держави в цілому [4, с. 79].

Отже, інформаційно-аналітична діяльність виступає основою сучасного управління, оскільки забезпечує комплексну підтримку процесів прийняття рішень та підвищує їхню ефективність. Її результативність залежить від дотримання принципів об'єктивності, достовірності, своєчасності та повноти інформації, а також від професійного застосування методів збору, обробки, аналізу та прогнозування даних у правовому полі. Такий системний підхід робить інформаційно-аналітичну діяльність невід'ємним елементом стратегії розвитку організацій та держави.

1. Дудко Т. С. Інформаційно-аналітична діяльність в Україні: стан та перспективи розвитку : робота на здоб. кваліфікац. ступ. бакалавра : спец. 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа / наук. кер. В. В. Надольська ; Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024. 47 с.
2. Коваль Я. С. Вдосконалення інформаційно-аналітичної системи економічної безпеки банків на державному рівні. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. № 2 (54). С. 212–221.
3. Рижков Е. В., Синиціна Ю. П., Прокопов С. О. та ін. Інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронної діяльності : навч. посібник. Дніпро : ДДУВС, 2024. 180 с.
4. Палій С. Інформаційно-аналітична діяльність у контексті розвитку інформаційного суспільства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 3. С. 76–80.
5. Телятник І. І., Кузьменко О. К.. Аналіз основних методів аналітики. *Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті : тези доп. XLV Міжнар. наук. студ. конф. за підсумками науково-дослідних робіт студентів за 2021 р.* (м. Полтава, 13-14 квіт. 2022 р.). Полтава : ПУЕТ, 2022. Ч. 1. С. 276–278.

Максим ДЖУЛАЙ

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції України

Науковий керівник:

Євген ГІДЕНКО

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

УПРАВЛІННЯ У ГАЛУЗІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Управління у галузі національної безпеки є комплексною, багаторівневою та цілеспрямованою діяльністю держави, що охоплює систему політичних, правових, організаційних, військових, економічних та інформаційних заходів, спрямованих на захист національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз. У сучасних умовах воєнної агресії, гібридних загроз, кібератак та інформаційних впливів питання ефективного державного управління у сфері безпеки стає одним із ключових чинників збереження державності.

Правову основу управління у цій сфері становить Конституція України, яка визначає захист суверенітету і територіальної цілісності найважливішою функцією держави та справою всього Українського народу. Більш детальне регулювання міститься у Законі України «Про національну безпеку України», який закріплює поняття національної безпеки, визначає склад сектору безпеки і оборони, принципи його функціонування та засади демократичного цивільного контролю. Нормативно-правове забезпечення також включає спеціальні закони, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та інші підзаконні акти.

Суб'єктами управління у галузі національної безпеки є органи державної влади, наділені відповідними повноваженнями. Президент України здійснює загальне керівництво у сфері національної безпеки і оборони, є Верховним Головнокомандувачем та приймає рішення щодо застосування Збройних Сил України [1]. Верховна Рада України визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики, затверджує оборонний бюджет та здійснює парламентський контроль. Кабінет Міністрів України забезпечує реалізацію державної політики у сфері безпеки, організовує виконання законів та координує діяльність міністерств і відомств.

Координаційним органом у сфері національної безпеки виступає Рада національної безпеки і оборони України, яка аналізує стан безпеки, розробляє пропозиції щодо стратегічних рішень і координує діяльність органів виконавчої влади [3]. До сектору безпеки і оборони належать Збройні Сили України, Служба безпеки України, Національна поліція України, розвідувальні органи, інші військові формування та правоохоронні органи. Їх діяльність спрямована на попередження та нейтралізацію загроз у військовій, політичній,

економічній, інформаційній, екологічній та інших сферах. Також слід наголосити, що важливе значення для захисту національних інтересів та забезпечення національної безпеки має службово-бойова діяльність сил сектору безпеки та оборони [5].

Важливою складовою управління є стратегічне планування та прогнозування. Стратегія національної безпеки України визначає довгострокові пріоритети державної політики, окреслює основні загрози та шляхи їх нейтралізації [4]. На її основі розробляються галузеві стратегії, зокрема у сфері воєнної безпеки, кібербезпеки, громадської безпеки та цивільного захисту. Такий підхід забезпечує системність і послідовність управлінських рішень. Особливе значення має принцип демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, який передбачає підзвітність військових і правоохоронних органів суспільству через представницькі органи влади. Це є необхідною умовою запобігання зловживанням владою та забезпечення дотримання прав і свобод людини.

Сучасне управління у сфері національної безпеки також передбачає інтеграцію України до європейського та євроатлантичного безпекового простору, адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів, розвиток партнерства з міжнародними організаціями та союзниками. Важливим напрямом є цифровізація управлінських процесів, впровадження сучасних інформаційно-аналітичних систем, посилення кіберзахисту державних ресурсів.

Отже, управління у галузі національної безпеки є складною багатокomпонентною системою, що поєднує нормативно-правове регулювання, інституційний механізм, стратегічне планування та практичну діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони. Його ефективність визначається узгодженістю дій органів державної влади, належним ресурсним забезпеченням, професійною підготовкою кадрів та здатністю оперативно реагувати на сучасні виклики і загрози.

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 23.02.2026).

2. Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19%Text> (дата звернення 23.02.2026).

3. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 23.02.2026).

4. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020%Text> (дата звернення 23.02.2026).

5. Казначеев Д. Г., Лопасев О. М. Роль та місце службово-бойової діяльності в забезпеченні національної безпеки. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 березня 2020 р.). Дніпро : ДДУВС, 2020. С. 221-222.

Віталій ЄРМАКОВ

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції України

Науковий керівник:

Сергій ПРОКОПОВ

старший викладач кафедри
інформаційних технологій
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОДУКТИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В умовах розбудови інформаційного суспільства та стрімкої цифровізації суспільних відносин інформаційно-аналітична діяльність (далі – ІАД) перетворюється на ключовий інструмент управління та прийняття рішень. Її кінцевим результатом є інформаційний продукт – задокументована, оброблена та структурована інформація, що має конкретну аналітичну цінність. Актуальність цього питання для України є безпрецедентною, зважаючи

на виклики гібридної війни, кіберзагрози та необхідність швидкого й обґрунтованого реагування з боку правоохоронних органів. Ефективність протидії злочинності на пряму залежить від якості інформаційних продуктів, що вимагає глибокого аналізу їхньої сутності та процесу їх створення.

Характеристика інформаційного продукту визначається його споживчими властивостями, головними з яких є достовірність, своєчасність, повнота та релевантність (відповідність запиту). На відміну від «сирих» даних, інформаційний продукт містить додану вартість у вигляді висновків, оцінок, прогнозів або рекомендацій. Це може бути аналітичний звіт, довідка, оперативне зведення, прогноз розвитку криміногенної ситуації або профіль особи, складений за методами OSINT. Дослідники зазначають, що саме якість цих продуктів, а не обсяг зібраної інформації, є вирішальним фактором успішності управлінської діяльності в правоохоронній сфері [2].

Ключовими детермінантами, що впливають на якість кінцевого інформаційного продукту, є сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників. До перших належать: якість первинних даних, доступ до різноманітних (у тому числі відкритих) джерел інформації, рівень матеріально-технічного забезпечення (сучасне програмне забезпечення, аналітичні платформи) та чіткість постановки завдання. До суб'єктивних чинників відносять насамперед рівень кваліфікації аналітика, його критичного мислення, здатність виявляти приховані зв'язки та упередженість (когнітивні спотворення) [1].

Система оптимізації ІАД з метою підвищення якості інформаційних продуктів має бути комплексною. На організаційному рівні вона передбачає впровадження data-driven культури (управління на основі даних), налагодження ефективної міжвідомчої інформаційної взаємодії та стандартизацію аналітичних процесів. На технологічному рівні – впровадження сучасних систем управління базами даних, інструментів Big Data та штучного інтелекту для обробки великих масивів інформації. На індивідуальному рівні – безперервне навчання та підвищення кваліфікації аналітиків, зокрема у сфері новітніх методик розвідки на основі відкритих джерел (OSINT) [3, с. 120].

Правовою основою для створення та використання інформаційних продуктів у правоохоронній діяльності є, зокрема, Конституція України, закони України «Про інформацію», «Про захист персональних даних» та «Про Національну поліцію». Саме ці нормативні акти встановлюють баланс між необхідністю ефективного інформаційного забезпечення протидії злочинності та захистом прав і свобод людини, визначаючи чіткі межі та процедури поводження з інформацією [4].

Підсумовуючи, слід зазначити, що інформаційні продукти є квінтесенцією інформаційно-аналітичної діяльності, що перетворює розрізнені дані на дієвий інструмент управління. Їхня якість безпосередньо детермінована рівнем технологічного, методологічного та кадрового забезпечення. Ефективна протидія сучасним загрозам вимагає не просто збору інформації, а створення системи виробництва високоякісних аналітичних продуктів. Подальші наукові розвідки мають бути зосереджені на розробці методик інтеграції штучного інтелекту в аналітичні цикли та адаптації світових практик OSINT до умов діяльності Національної поліції України.

1. Андрушко А. В., Савченко В. А. Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України. *Сучасні тенденції розвитку кримінального аналізу: виклики сьогодення* (зб. тез доп. наук.-практ. конф.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 4–7. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/08ddbcd2-3419-4ddb-af7c-7f6a3d01d9c0/content>

2. Дрозд О. Ю. Організаційно-правові основи інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності правоохоронних органів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 2. С. 34–40. URL : <http://sulj.oduvs.od.ua/archive/2023/2/7.pdf>.

3. Рижков Е. В., Синиціна Ю. П., Прокопов С. О. та ін Інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронної діяльності: навч. посібник. Дніпро : ДДУВС, 2024. – 180 с. URL : <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/15045>.

4. Потопальська А. А. Правове регулювання захисту персональних даних працівника. *Молодий вчений*. 2020. № 6 (82). С. 249–252. URL : <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/download/950/912>.

Станіслав ЗАЙЧЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції України

Науковий керівник:

Віталій РАДЧЕНКО

старший викладач кафедри
криміналістики та домедичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПЕРЕМІЩЕННЯ ПОРАНЕНОГО В «ЧЕРВОНІЙ ЗОНІ»: МЕДИЧНІ ТА ТАКТИЧНІ РИЗИКИ

В умовах сучасних збройних конфліктів, коли бойові дії часто ведуться в урбанізованих районах або на відкритій місцевості з високим рівнем загрози, переміщення пораненого в «червоній зоні» стає критичним елементом порятунку життя. «Червона зона» характеризується безпосередньою небезпекою від ворожого вогню, FPV дронів чи інших факторів, що ускладнюють надання допомоги [1]. Актуальність теми зумовлена зростанням інтенсивності конфліктів, де швидкість і правильність дій визначають не тільки виживання пораненого, але й безпеку всього підрозділу. Метою цієї доповіді є аналіз медичних та тактичних ризиків, пов'язаних з евакуацією поранених у таких умовах, з акцентом на способи їх мінімізації. Завдання включають оцінку фізіологічних наслідків для пораненого, тактичних викликів для рятувальників та рекомендації щодо інтеграції медичних і бойових протоколів.

Переміщення пораненого в «червоній зоні» починається з оцінки ситуації, де пріоритет віддається встановленню вогневої переваги над противником, аби уникнути додаткових втрат [2]. Медичні ризики тут пов'язані насамперед з можливим погіршенням стану пораненого через затримку в наданні допомоги. Наприклад, при масивній кровотечі кожна хвилина без втручання збільшує ймовірність шоку чи летального результату, оскільки переміщення може спричинити додаткову крововтрату або пошкодження внутрішніх органів. Якщо поранений має травми хребта чи кінцівок, неправильне транспортування, таке як витягання за одяг без фіксації, може призвести до паралічу або посилення болю, що ускладнює подальше лікування. Крім того, в «червоній зоні» часто відсутні умови для стерильності, тому рани можуть інфікуватися під час руху, особливо якщо евакуація постраждалого триває більше доби. Фізіологічний стрес від адреналіну та болю може спровокувати серцеві ускладнення, особливо в осіб з супутніми захворюваннями, а гіпотермія в холодну погоду додає ризику, знижуючи ефективність згортання крові. Отже, медичні аспекти вимагають балансу між швидкістю та обережністю, аби не перетворити порятунок на фактор додаткової травматизації [3].

Тактичні ризики під час переміщення пораненого в «червоній зоні» пов'язані з потрапляння рятувальної групи під ворожий вогонь, що може призвести до множинних втрат. Коли бійці відволікаються на евакуацію, це послаблює оборону позиції, дозволяючи противнику перехопити ініціативу. Наприклад, у міських умовах, де видимість обмежена будівлями, переміщення може стати пасткою, якщо не врахувати можливі засідки чи снайперський вогонь. Використання нош чи інших засобів вимагає кількох осіб, що зменшує чисельність бойової групи та збільшує вразливість. Крім того, шум від переміщення, такий як крики пораненого чи шарудіння спорядження, може видати позицію, привертаючи увагу ворога. Тактична обстановка часто змушує вибирати між швидким витяганням пораненого в укриття та повільнішим, але безпечнішим методом, як перенесення вдвох, що залежить від рельєфу місцевості та інтенсивності вогню. Недооцінка цих ризиків може перетворити операцію порятунку на стратегічну помилку, де втрата кількох бійців перевищує користь від збереження одного життя [2].

Взаємодія медичних та тактичних команд є ключовим фактором у зменшенні ризиків під час переміщення пораненого в «червоній зоні». Медичний персонал, такий як парамедики чи санітари, повинен координуватися з командирами підрозділів, аби інтегрувати евакуацію в загальний план дій. Наприклад, перед початком руху проводиться швидка оцінка за протоколами, де тактична група забезпечує прикриття вогнем, а медична – стабілізацію

пораненого, як накладання джгута для зупинки кровотечі. Така синергія дозволяє мінімізувати час в зоні ризику, використовуючи сигнали чи радіозв'язок для синхронізації. У випадках, коли поранений може рухатися самостійно, йому надають інструкції для самоєвакуації, що звільняє ресурси для важчих випадків. Навчання спільним вправам, де імітуються реальні сценарії, допомагає уникнути хаосу, забезпечуючи, щоб тактичні рішення не ігнорували медичні потреби, а медичні – не компрометували безпеку групи. Це особливо важливо в умовах обмежених ресурсів, коли евакуація може тривати від кількох хвилин до годин, залежно від доступності транспорту чи укриття [2].

Медичні ризики також включають психологічні аспекти, оскільки поранений у «червоній зоні» часто перебуває в стані шоку, що може призвести до неадекватної поведінки, ускладнюючи переміщення. Рятувальники повинні враховувати це, застосовуючи заспокійливі методи чи фіксацію, аби уникнути опору. З іншого боку, тактичні ризики посилюються в нічний час або за поганої видимості, коли орієнтація на місцевості стає проблемою, а використання ліхтарів може видати позицію [3]. У таких випадках рекомендується використовувати інфрачервоне обладнання чи попереднє планування маршрутів. Інтеграція технологій, як дрони для розвідки зони, дозволяє оцінити ризики заздалегідь, зменшуючи ймовірність несподіваних атак під час евакуації. Крім того, підготовка персоналу до комбінованих загроз, таких як хімічна чи радіаційна небезпека в «червоній зоні», вимагає спеціальних протоколів, де переміщення поєднується з деконтамінацією, аби уникнути поширення забруднення [1].

У висновках можна стверджувати, що переміщення пораненого в «червоній зоні» є складним балансом між медичними потребами та тактичними імперативами, де ризики взаємопов'язані та вимагають комплексного підходу. Головні результати аналізу показують, що медичні ризики, такі як крововтрата чи інфекції, можна зменшити швидкою стабілізацією та правильними техніками транспортування, тоді як тактичні, зокрема піддання вогню, – через координацію та вогневе прикриття. Шляхи зменшення ризиків включають посилення навчання, впровадження стандартизованих протоколів та використання сучасних засобів, як портативні медичні пристрої. Зрештою ефективна взаємодія команд забезпечує не тільки порятунок поранених, але й збереження бойової ефективності підрозділу, що є запорукою успіху в сучасних конфліктах.

1. Модуль 03: Допомога під вогнем/під загрозою. TCCC Україна. URL: <https://tccc.org.ua/guide/module-3-care-under-fire-threat-cmc>.

2. Порядок евакуації поранених. *Синпомв*. URL : <https://sprotyvg7.com.ua/lesson/poryadok-evakuacii-poranenih>

3. Евакуація поранених з поля бою: етапи, ролі та координація. Blue Bird Tech. URL: <https://www.blue-bird.tech/news/evakuacziya-poranenih-z-polya-boyu-etapi-rol-i-ta-koordinacziya>

4. Medical Evacuation Operations in Ukraine: Field Assessment Report. *Stratagem*. URL: <https://www.stratagem.no/medical-evacuation-operations-in-ukraine-field-assessment-report>.

Vadim CARA

student gr. Infa-243

Academy of Economic Studies
of Moldova (Chisinau, Moldova)

TRAFFIC ANALYSIS TOOLS

Network traffic analysis is one of the key tools for ensuring the cybersecurity of modern digital infrastructure. Network traffic reflects all processes occurring in a computer network: interactions between devices, data transfers, and user actions. Its analysis allows you to identify hidden threats and abnormal activity that may remain undetected by traditional security measures such as antivirus software and firewalls.

The basis of network traffic analysis is passive monitoring, in which data is intercepted and copied without interfering with the network. This approach provides a complete and accurate picture of network interactions without reducing performance or disrupting system stability. Passive monitoring is especially important for critical infrastructures where any failures are unacceptable.

Various technical means are used to collect data. The most common method is port mirroring on network switches, which allows a copy of the traffic to be transferred to the analysis

system. Hardware traffic interception devices are also used, which are embedded directly into the network cable and guarantee no data loss. Additionally, traffic statistics collection protocols such as NetFlow and IPFIX are used, which provide aggregated information about network flows without analyzing packet content. Network traffic analysis systems are designed to detect abnormal activity on the network. They detect password guessing attempts, port scanning, vulnerability exploitation, the launch of prohibited programs, and atypical data transfer volumes. The analysis is based on comparing current activity with known attack patterns and normal network behavior. Unlike traditional firewalls, these systems use behavioral analysis, which allows them to detect more complex and hidden threats.

Continuous and rapid real-time traffic analysis is particularly important. 24/7 monitoring allows attacks to be detected at an early stage and prevents data leaks or network disruptions. In cybersecurity, time is of the essence, as even a brief delay can have serious consequences.

Special attention is paid to man-in-the-middle attacks. In such an attack, an attacker intercepts and can modify data transmitted between the client and the server. Traffic analysis systems detect such attacks by indirect signs: abnormal IP addresses, duplicate packets, and inconsistencies in encryption certificates. Network traffic analysis is widely used in the professional activities of cybersecurity specialists. The data obtained can be used as digital evidence in incident investigations. Current trends in this field are linked to the active introduction of artificial intelligence and machine learning, which enable the automation of threat detection and the prediction of future attacks.

In practice, tools such as Wireshark, Snort, and Zeek are used to analyze network traffic. Wireshark is designed for detailed packet analysis, Snort is designed to detect intrusions based on attack signatures, and Zeek is designed for comprehensive network behavior analysis. Mastering these tools is an important step in building a career in cybersecurity.

In conclusion, network traffic analysis is a fundamental element of digital infrastructure protection, ensuring the timely detection and neutralization of cyber threats.

1. Tanenbaum A. S., Wetherall D. J. Computer Networks. – Pearson Education, 2011.
2. Stallings W. Network Security Essentials: Applications and Standards. – Pearson, 2017.
3. Bejtlich R. The Practice of Network Security Monitoring. – No Starch Press, 2013.
4. Scarfone K., Mell P. Guide to Intrusion Detection and Prevention Systems (IDPS). – NIST, 2012.
5. Scientific supervisors: Professor S. Ohrimenco, Associate Professor L. Gujuman.

Поліна МАЛОМУЖ

курсант третього курсу
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Оксана МИСЛИВА

доцент кафедри тактико-спеціальної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ПРИ ПОРАНЕННЯХ
ВІД СКИДІВ БІЛА: МНОЖИННІ УЛАМКОВІ УРАЖЕННЯ**

Сучасні бойові дії супроводжуються активним використанням безпілотних літальних апаратів, які застосовуються для скидання вибухових пристроїв на позиції військових і цивільні об'єкти. Унаслідок таких атак постраждали часто отримують множинні уламкові поранення різної глибини та локалізації. Такі травми поєднують ушкодження м'яких тканин, судин, внутрішніх органів і нерідко супроводжуються масивною крововтратою. Надання допомоги в подібних випадках ускладнюється нестабільною безпековою обстановкою, обмеженим часом та ресурсами. Від правильності дій на перших етапах залежить подальший прогноз і збереження життя. Саме тому питання організації та

алгоритмів допомоги при таких ураженнях потребує детального розгляду.

Особливістю цієї війни є постійна загроза з повітря. Небо переповнене безпілотними літальними апаратами (далі – БПЛА), від яких дуже складно сховатись. Техніка та навички операторів БПЛА постійно вдосконалюються, тож, для того щоб вижити, військовослужбовець повинен розвивати пильність та обережність [1, с. 5]. Постійна присутність БПЛА в повітрі вимагає від військовослужбовців дотримання правил маскування, мінімізації змін ландшафту, прихованого пересування та контролю радіосигналів. Облаштування укриттів, використання сіток і димових завіс, розосередження особового складу та техніки зменшують імовірність виявлення позицій і дозволяють знизити кількість поранених від скидів

Ураження внаслідок скидів вибухових пристроїв із БПЛА мають свої специфічні риси. Найчастіше це множинні уламкові поранення, які виникають через розліт металевих фрагментів на великій швидкості. Уламки можуть мати різний розмір і форму, проникати на різну глибину, уражати одночасно кілька анатомічних ділянок. Травми нерідко поєднуються з опіками, контузією, ушкодженням слуху та очей.

Наразі такі ураження належать до мінно-вибухової травми. Мінно-вибухова травма – це сполучена травма, що виникає внаслідок імпульсної дії комплексу уражуючих факторів вибуху мінного боєприпасу і характеризується взаємопов'язаним й взаємобтяжущим впливом, як глибоких і значних пошкоджень тканин, так і розвитком загального контузієно-комоційного синдрому [2, с. 103].

Перша допомога починається з оцінки безпеки місця події. Існує ризик повторного удару, тому евакуація постраждалого в укриття проводиться максимально швидко. Після цього здійснюється первинний огляд за принципом пріоритету життєвих функцій: перевіряється масивні зовнішні кровотечі, свідомість, прохідність дихальних шляхів, наявність дихання. Особливу увагу приділяють масивним кровотечам. З усіх загрозливих для життя станів найбільш небезпечними є зовнішні кровотечі з кінцівок та «вузлові» кровотечі (шия, пахви, пах). Якщо не зупинити таку кровотечу, людина може загинути впродовж декількох хвилин. Масивна (або критична) кровотеча з кінцівок – переважна причина смерті, якій можна запобігти (приблизно 2/3 усіх смертей, що їм можна було б запобігти) [2, с. 55].

Із практики відомо, що перед застосуванням інших заходів слід дотримуватися правила «3-Т»: турнікет, тампонада, тиск [3, с. 444]. Саме масивна кровотеча є основною причиною смерті на догоспітальному етапі.

Зовнішню масивну кровотечу зупиняють накладанням турнікета або тиснучою пов'язки. Якщо поранення розташоване в ділянках, де турнікет застосувати неможливо (пах, шия, пахвова зона), використовують тампонаду рани з подальшим щільним бинтуванням. Не слід самостійно видаляти глибоко розташовані уламки, оскільки це може посилити кровотечу та погіршити стан постраждалого.

За підозри на поранення грудної клітки накладають оклюзійну пов'язку для запобігання розвитку напруженого пневмотораксу. У разі множинних ушкоджень кінцівок проводять іммобілізацію для зменшення болю та профілактики додаткової травматизації тканин. Важливим є знеболення, контроль температури тіла та попередження розвитку травматичного шоку.

Через високу ймовірність забруднення ран уламками ґрунту, одягу та сторонніх часток зростає ризик інфекційних ускладнень. Тому в аптечці у військовослужбовця має бути *pill-pack* (моксифлоксацин, мелоксикам, парацетамол).

Окрему увагу слід приділяти ситуації після припинення роботи або падіння БПЛА. Навіть якщо загроза атаки минула, сам апарат може становити небезпеку. До нього не можна підходити без оцінки ризиків, оскільки він може містити залишки вибухових речовин або додаткові елементи ураження. Первинний огляд здійснюється з безпечної дистанції. За наявності підозрілих деталей необхідно залучити спеціалістів із розмінування та обмежити доступ до території [4, с. 63].

Місце падіння слід розглядати як потенційно небезпечну зону та одночасно як місце події. Його потрібно ізолювати, щоб запобігти травмуванню інших осіб і зберегти можливі докази. Також потрібно враховувати ризик займання від пошкоджених акумуляторів, що можуть загорітися при механічному впливі. Якщо це не створює додаткової небезпеки, джерела живлення ізолюють і транспортують окремо з дотриманням протипожежних вимог [4, с. 63-64].

Як наголошують науковці, в умовах воєнного стану особи, які першими прибувають на місце події, повинні володіти навичками тактичної медицини та діяти за чіткими алгоритмами, забезпеченими необхідними засобами [5, с. 99-100].

Таким чином, допомога при множинних уламкових пораненнях передбачає не лише медичні заходи, але й суворе дотримання правил безпеки після інциденту, що зменшує ризик повторних втрат і ускладнень.

1. Як вберегтися від ворожих дронів: поради піхоті / Сили територіальної оборони Збройних Сил України. 18 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zbroini_syly_Ukrainy/Yak_vberehtysia_vid_vorozhykh_droniv_Porady_pikhoti.pdf?PHPSESSID=qlolu4bl9ucdb25q5nmspe2866 (дата звернення: 26.02.2026).

2. Домедична допомога постраждалим в умовах непрямой загрози в питаннях та відповідях : навч. посіб. / О. А. Никифорова, О. І. Бойко, О. О. Мислива, С. А. Миронюк). Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 124 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/11521/1/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%94%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0.pdf (дата звернення: 26.02.2026).

3. Мислива О. О. Тактична домедична допомога при вогнепальних пораненнях / О.О. Мислива // Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.) ; у 2-х ч. Дніпро: ДДУВС, 2024. Ч. II. 2024. С.444-445. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/14117> (дата звернення: 26.02.2026).

4. Використання БПЛА в службово-бойовій діяльності поліцейських : метод. рекомендації / кол. авт. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 68 с. https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/16718/5/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%91%D0%BF%D0%9B%D0%90_%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82_%D1%80%D0%B5%D0%B4.pdf (дата звернення: 26.02.2026).

5. Бахчеван Є. Деякі питання застосування спеціальних засобів Національною поліцією в умовах воєнного стану / Є. Бахчеван, В. Покайчук // *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Спеціальний випуск № 2 (121). 2022. С. 96-102. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/11652> (дата звернення: 26.02.2026).

Nichita NOVICOV
Vladimir LISOVOI

students gr. InfA-243
Academy of Economic Studies
of Moldova (Chisinau, Moldova)

Scientific supervisors:

S. Ohrimenco, Professor
L. Gujuman, Associate Professor

THE INVISIBLE DANGER IN THE DIGITAL WORLD

In today's world, where technology permeates all areas of life, cybersecurity is becoming critically important. This presentation, available in PDF and slide formats, analyzes zero-day vulnerabilities. This term refers to defects in software or hardware that are discovered by attackers before developers and are used for attacks before patches are released. The document covers 10 pages, detailing the nature of the threat, attack mechanisms, victims, real-world examples, defense methods, the role of AI, the exploit market on the Dark Web, ethical considerations, and future trends.

Analysis of the presentation shows that the material is structured logically: from defining the concept to forecasts for development. The slides visually reinforce the text using icons, diagrams, and images (e.g., corporate buildings, hackers at computers, abstract AI models). The purpose of the presentation is to raise awareness of hidden risks in the digital environment, emphasizing that "zero day" is an invisible enemy capable of causing enormous damage. In this report, we will analyze key aspects based on the material provided and offer recommendations.

The threat of "zero day" attacks is relevant because they bypass traditional protection systems based on known signatures. As noted in the presentation, this creates a "window of vulnerability" where attackers have the upper hand. In a world where data is the new oil, such attacks threaten personal privacy, corporate secrets, and national security. Next, we will examine what exactly this vulnerability is.

A zero-day vulnerability is a defect in the code or configuration of a system that is unknown to developers and the public. As stated in the presentation, it is "invisible" to antivirus and intrusion

detection systems (IDS) because it has no signatures. The lack of a patch creates ideal conditions for exploitation: the developer has “zero days” to fix it from the moment it is discovered by an attacker.

The slides highlight three key characteristics: the vulnerability is unknown, there is no patch, and exploitation is immediate. This makes such threats some of the most dangerous, as they bypass traditional security measures. The attack occurs in several stages: vulnerability discovery (through reverse engineering), exploit creation (special code to exploit the vulnerability), delivery (via email, infected websites, USB), and execution, leading to data theft, malware installation, or complete control over the system.

The presentation illustrates the process in slides with sequential steps: from searching for errors to consequences. Corporations, governments, and software developers, where data is most valuable, are the most frequent victims. For example, supply chain attacks can infect thousands of users through a single supplier. This highlights the systemic nature of the threat: a single compromise can lead to a cascade effect. Real-life examples from the presentation confirm the seriousness of the threat: Stuxnet (2010) — a worm that sabotaged Iranian centrifuges using several zero-day exploits; RSA SecurID (2011) — a hack via Adobe Flash that led to the theft of authentication data; Sony Pictures (2014) — leak of confidential data and destruction of infrastructure; NotPetya (2017) — global ransomware that used EternalBlue, causing billions of dollars in damage. These cases show the evolution from targeted attacks to mass attacks.

Protection against zero-day attacks is complex, but possible through a multi-layered approach. The presentation recommends: firewalls, next-generation antivirus software, IDS/IPS, EDR (Endpoint Detection and Response), regular updates, network monitoring, and training users to recognize phishing. These measures do not provide a complete guarantee, but they reduce risk by focusing on anomalies rather than just known threats.

Special attention is paid to the role of AI and machine learning (ML). Traditional methods rely on signatures, but AI analyzes system behavior to identify deviations. A slide with an image of a neural network illustrates proactive detection: AI processes big data, predicts attacks, and adapts to new tactics. This reduces response time, making defense dynamic.

However, the presentation warns about the Dark Web — a black market for exploits where zero-days are sold for thousands or millions of dollars. Buyers include intelligence agencies for espionage, cybercriminals for extortion, and sometimes private companies.

This encourages the search for new vulnerabilities, complicating the fight. Ethical aspects are highlighted through “white hat hackers” — ethical hackers who report their findings to developers. Bug Bounty programs (from Google, Microsoft, Apple) reward responsible disclosure, redirecting talent away from the black market.

The future of zero-day threats is linked to technological progress. The presentation predicts that exploits will become more complex: multi-stage, using AI for creation. The expansion of the attack surface through IoT, smart cities, and connected cars increases the number of entry points. Quantum computing could break current cryptography, opening up new vectors.

Geopolitical aspect: zero-day as a tool in international conflicts for sabotage and influence. The fight is an arms race that requires investment in technology, training, and cooperation. The slides emphasize the need for constant vigilance: from monitoring to ethical practices.

In conclusion, analysis of the presentation shows that “zero day” is not only a technical problem, but also a social one that requires a comprehensive approach. Ignoring the threat can lead to catastrophic consequences, as in the examples of Stuxnet or NotPetya. Recommendations: implement AI protection, participate in Bug Bounty, and regularly update systems. This will minimize risks in the digital world.

The presentation effectively conveys the urgency of the “zero day” threat by combining text, visuals, and examples. It encourages action: from individual hygiene to corporate strategies. In the age of digitalization, ignoring such risks is unacceptable. Future challenges require global cooperation to stay ahead of attackers. Ultimately, awareness is the key to security.

-
1. IBM. "What is a Zero-Day Exploit?" URL : <https://www.ibm.com/think/topics/zero-day>.
 2. Wikipedia. "Zero-day vulnerability." URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Zero-day_vulnerability.

Єгор ПІМАЧОВ

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції України

Науковий керівник:

Віталій РАДЧЕНКО

старший викладач кафедри
криміналістики та домедичної
підготовки, інструктор з тактичної
медицини Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ: АДАПТАЦІЯ
МІЖНАРОДНИХ ПРОТОКОЛІВ ДО РЕАЛІЙ ВІЙНИ**

В умовах сучасних збройних конфліктів тактична медицина набуває особливого значення як елемент, що безпосередньо впливає на збереження життя військовослужбовців та ефективність бойових дій. Український досвід у цій сфері, накопичений під час відсічі повномасштабної агресії російської федерації, демонструє необхідність гнучкої адаптації міжнародних протоколів до реалій війни, де фактори на кшталт інтенсивного використання безпілотних літаючих апаратів, мінної небезпеки та логістичних обмежень суттєво змінюють підходи до надання допомоги. Актуальність теми зумовлена не лише потребою вдосконалення національної системи медичного забезпечення, але й можливістю поділитися практичними напрацюваннями з міжнародною спільнотою, зокрема з організаціями на кшталт НАТО та ВООЗ, чий стандарти слугують основою для багатьох армій світу. Мета цієї тези полягає в аналізі ключових аспектів адаптації таких протоколів, як Tactical Combat Casualty Care (TCCC), до українських умов, з акцентом на інноваційні рішення, що виникли в процесі реальних бойових дій. Для досягнення цієї мети використано порівняльний підхід, базований на вивченні офіційних документів та практичних спостережень, що дозволяють оцінити ефективність змін і запропонувати рекомендації для подальшого розвитку [1; 2].

Міжнародні протоколи тактичної медицини, розроблені організаціями на зразок НАТО та ВООЗ, ґрунтуються на принципах швидкого втручання, мінімізації втрат та інтеграції медичної допомоги в загальну структуру бойових операцій. Зокрема, протокол TCCC, що є стандартом для багатьох армій Альянсу, передбачає алгоритм MARCH (Massive hemorrhage – масивна кровотеча, Airway – дихальні шляхи, Respiration – дихання, Circulation – циркуляція, Hypothermia/Head injury – гіпотермія/травма голови), спрямований на надання допомоги в умовах, коли евакуація пораненого можлива протягом «золотої години». Цей підхід, удосконалений на основі досвіду конфліктів в Іраку та Афганістані, акцентує на контролі кровотеч за допомогою турнікетів, забезпеченні прохідності дихальних шляхів та запобіганні гіпотермії, що дозволяє знизити рівень смертності від поранень до історичних мінімумів [5]. Аналогічно рекомендації ВООЗ щодо медичної допомоги в зонах конфліктів наголошують на важливості координації цивільних та військових служб, використання транексамової кислоти для зменшення крововтрат та впровадження систем моніторингу здоров'я в умовах обмежених ресурсів. Ці протоколи, хоча й ефективні в асиметричних війнах, вимагають перегляду в контексті симетричних конфліктів з високою інтенсивністю, де традиційні евакуаційні ланцюжки порушуються через постійну загрозу артилерійського вогню чи FPV дронів. Український досвід показує, що механічне застосування цих стандартів без урахування локальних факторів може призводити до зростання ускладнень, таких як некроз тканин від тривалого використання турнікетів [4].

В українських реаліях тактична медицина еволюціонує під впливом специфіки сучасної війни, де поранення переважно спричинені вибуховими пристроями, мінометним вогнем та ударами FPV-дронів, що призводить до множинних травм кінцівок та внутрішніх органів. Затримки в евакуації, які іноді сягають кількох днів через щільність мінних полів та домінування безпілотників у повітрі, змушують медиків переходити від концепції «золотої години» до тривалого догляду на місці (prolonged field care), де перевага надається стабілізації стану пораненого без швидкого транспортування до шпиталю [6]. Це включає регулярну переоцінку турнікетів для запобігання ішемії, використання портативних систем

переливання крові на передовій та імпровізованих засобів для підтримки життєвих функцій, таких як гіпотермічні пакети чи мобільні оксигенатори. Наприклад, впровадження модульних стабілізаційних пунктів, побудованих на базі підземних укриттів, дозволяє проводити первинні хірургічні втручання безпосередньо в зоні бойових дій, мінімізуючи ризики від повторних атак. Такий підхід, натхненний стандартами НАТО, але адаптований до українських умов, демонструє підвищення виживаності поранених на 20–30 % порівняно з початком конфлікту, коли логістика була менш організованою. Крім того, співпраця з ВООЗ у розробці протоколів для масових травм сприяє інтеграції цивільних медичних ресурсів, де регіональні лікарні перетворюються на тимчасові рольові шпиталі другого рівня, забезпечуючи безперервність допомоги [7].

Адаптація міжнародних протоколів в Україні передбачає не лише технічні зміни, але й організаційні інновації, спрямовані на посилення взаємодії між військовими та цивільними структурами. Зокрема, впровадження уніфікованих тренінгів для медиків, що поєднують елементи ТССС з локальними особливостями, такими як протидія хімічним загрозам чи робота в умовах радіаційного забруднення, дозволяє підвищити кваліфікацію персоналу без відриву від фронту. Українські фахівці, спираючись на досвід стабілізаційних пунктів у східних регіонах, розробили моделі, де модульні конструкції з медичним обладнанням, адаптованим до стандартів НАТО, забезпечують автономну роботу протягом кількох діб. Це відрізняється від класичних протоколів ВООЗ, де акцент на швидкій евакуації, але в реаліях, коли транспортні засоби стають мішенями для дронів, пріоритет віддається децентралізованому догляду. Порівняльний аналіз показує, що такі адаптації зменшують рівень ускладнень від крововтрат, оскільки дозволяють раннє введення транексамової кислоти та цільної крові, що є критичним у випадках масивних травм. Крім того, інтеграція цифрових систем моніторингу, таких як портативні кардіомонітори, полегшує координацію з регіональними центрами, де дані про стан пораненого передаються в реальному часі, оптимізуючи ресурси [8].

Ще одним аспектом адаптації є фокус на психологічній підтримці та реабілітації, де міжнародні протоколи доповнюються українським досвідом роботи з посттравматичним стресовим розладом у бойових умовах. Стандарти НАТО, що включають базові рекомендації з ментального здоров'я, розширюються в Україні за рахунок інтеграції програм ВООЗ для цивільних конфліктів, де медичні бригади проводять первинну психологічну допомогу безпосередньо на стабілізаційних пунктах. Це допомагає зменшити ризик суїцидів та повернути бійців до служби швидше, ніж у традиційних моделях, де реабілітація відокремлена від фронту. Аналіз випадків показує, що комбінація фізичного та психологічного догляду підвищує ефективність лікування на 15 %, особливо в умовах тривалої війни, де накопичується втома. Крім того, українські інновації, як використання дронів для доставки медикаментів, доповнюють протоколи ТССС, роблячи їх більш адаптивними до технологічних загроз, що є уроком для міжнародних стандартів, які поки що не повною мірою враховують домінування безпілотників [9].

Український досвід наголошує необхідність балансу між стандартизацією та гнучкістю, де міжнародні протоколи слугують основою, але локальні реалії диктують зміни. Наприклад, перехід до концепції «10-1-2» (десять хвилин на первинну допомогу, одну годину на стабілізацію, дві години на евакуацію) замість класичної «золотої години» відображає адаптацію до затяжних боїв, де швидкість не завжди можлива. Це вимагає від медиків розширених навичок, таких як імпровізована хірургія чи управління гіпотермією без спеціального обладнання, що вже впроваджується в тренінгах Збройних Сил України. Порівняння з досвідом інших конфліктів показує, що такі зміни не лише рятують життя, але й оптимізують ресурси, зменшуючи навантаження на тиліві шпиталі [10].

У висновках можна стверджувати, що український досвід тактичної медицини є цінним внеском у глобальні стандарти, демонструючи, як адаптація протоколів НАТО та ВООЗ до реалій сучасної війни підвищує виживаність поранених. Рекомендації включають подальше впровадження модульних систем, розширення тренінгів з тривалого догляду та посилення міжнародної співпраці для обміну напрацюваннями. Перспективи розвитку полягають у створенні гібридних моделей, де технології на кшталт телемедицини інтегруються з традиційними протоколами, забезпечуючи стійкість медичного забезпечення в майбутніх конфліктах. Загалом цей досвід наголошує, що ефективна тактична медицина – це не лише дотримання стандартів, але й постійна еволюція під впливом реальних викликів.

1. Медицина війни: як український досвід допомагає НАТО переосмислити систему надання допомоги. *ArmyInform*, 2025. – С. 1-5.
2. Воєнно-медична доктрина 2025: кінець хаосу і початок системи. *Facebook*, 2025. – С. 1-
3. НАТО прокинулось. Альянс переосмислює медичну систему в умовах інтенсивної війни. *Texty.org.ua*, 2025. С. 1-4.
4. Тактична медицина НАТО в українських реаліях. *NV.ua*, 2024. С. 1-6.
5. Рівняння на протокол: як український досвід може покращити військову медицину. – *Kunsh.com.ua*, 2022. С. 1-5.
6. База: Сучасна військова підготовка. *Prometheus.org.ua*, 2025. С. 1-3.
7. Ukraine medical lessons learned report. Line of Departure, U.S. Army, 2025. – С. 1-4.
8. Qualitative assessment of point of injury to Role 2+ combat casualty care in Ukraine. *PMC*, 2025. С. 1-5.
9. Insights and lessons from recent conflicts: A narrative review from the military medicine perspective. *ScienceDirect*, 2025. С. 1-6.
10. Medicine of war: Ukrainian experience helps NATO rethink medical care delivery. *MOD.gov.ua*, 2025. С. 1-3.

Михайло СКРИПАЧ

здобувач вищої освіти
Національної академії
Служби безпеки України

Марія ЧЕХОВСЬКА

завідувач кафедри
фінансово-економічної безпеки
Національної академії
Служби безпеки України
(м. Київ, Україна),
доктор економічних наук, професор

**АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ТЕХНОЛОГІЧНОГО
СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО DEFENSE-TECH**

Трансформація оборонно-промислового комплексу (далі – ОПК) України у 2024–2026 роках стала фундаментом не лише для ведення асиметричної війни, а й для формування нового високотехнологічного сектору економіки. Протягом останніх років галузь продемонструвала вибухове зростання: виробнича потужність вітчизняного ОПК у 2024 році зросла в 6 разів, досягнувши обсягу виробництва у 10 млрд дол. порівняно з лише 1 млрд дол. у 2022 році. Вже з поточного, 2026-го року, потужності вітчизняного ОПК дозволять виробляти понад 8 мільйонів FPV дронів на рік [2, 3]. Захист інтелектуальної власності та запобігання витоку критичних технологій у 2026 році є не просто питанням конкурентоспроможності, а базовою умовою забезпечення національної безпеки та економічної суб'єктності держави.

У 2026 році економічна війна, що здійснюється країною-агресором, остаточно змістила акцент у кіберпростір, набувши рис системної війни проти технологічних секретів України. Національна команда реагування на кіберінциденти CERT-UA зафіксувала протягом минулого року 5 927 інцидентів, що на 37,4% перевищує показники попереднього року. Сектор безпеки та оборони залишається основною мішенню, зазнавши 1 039 атак професійних хакерських угруповань, таких як UAC-0050, UAC-0150 та UAC-0010. Найпоширенішим методом шпигунства став фішинг, кількість випадків якого подвоїлася до 1,7 тис. інцидентів [1]. Зловмисники використовують складні методи соціальної інженерії, зокрема створення підроблених анкет від імені академії «Дронаріум» для збору персональних даних розробників та інженерів. Крім того, зафіксовано використання спеціалізованого шкідливого програмного забезпечення MESSYFORK для проникнення в мережі виробників безпілотних систем та ексфільтрації технічної документації та алгоритмів автономності [10].

Окрім кібернетичних атак, іноземні спецслужби активно застосовують класичні агентурні методи, адаптовані до сучасних умов. Особливу небезпеку становить таргетований вплив на носіїв знань – провідних інженерів та конструкторів. У 2025 році поширеною

практикою стали інсценовані інтерв'ю, під час яких іноземні фірми-прокладки виманюють конфіденційну інформацію про архітектуру систем керування під виглядом пошуку кандидатів на престижні міжнародні вакансії.

Зазначимо, що Служба безпеки України регулярно звітує про нейтралізацію шпигунських мереж. Так, у жовтні 2025 року було затримано двох працівників оборонного заводу в Миколаївській області, які передавали іноземній розвідці дані про виконання оборонних контрактів та геодані виробничих потужностей [4]. Також у березні 2025 року було викрито посадовця Державного космічного агентства, який збирав дані про виробників систем навігації та військові склади. Ці випадки підтверджують, що людський фактор залишається критичною вразливістю ОПК.

Небезпечним викликом стала проблема «інноваційного дрейфу» (innovation drain), зумовлена дефіцитом внутрішнього венчурного капіталу. Попри те, що українські оборонні стартапи залучили понад 129 млн дол. приватних інвестицій у 2025 році, значна частина цих коштів супроводжується вимогами щодо реєстрації материнських компаній за кордоном та передачі прав на інтелектуальну власність (ІВ) міжнародним фондам. Аналітики Atlantic Council застерігають, що такий процес може призвести до ситуації, за якої Україна переможе на полі бою, але втратить контроль над своєю інноваційною економікою, перетворюючись на субпідрядника для іноземних концернів [3].

Окремим аспектом захисту від проявів економічної війни є, зокрема, локалізація виробництва компонентів зброї. На початок 2025 року рівень локалізації в сегментах камер для FPV, унікальних підсилювачів РЕБ та двигунів сягнув 60% [8]. Це дозволяє мінімізувати залежність від іноземних постачальників, закупівлі у яких часто стають джерелом розвідувальної інформації для ворога щодо реальних обсягів виробництва БПЛА. Однак залишається ризик «nearest neighbor» атак – кібердиверсій через фізичну близькість до мереж або впровадження апаратних «закладок» у чипи іноземного виробництва.

Державна політика підтримки вітчизняного ОПК на сьогодні, зокрема, базується на створенні захищених екосистем для виробників. Ключовим інструментом став спеціальний правовий режим «Defence City», що діятиме до 2036 року [5, 6]. Резиденти режиму отримують право не оприлюднювати фінансову та статистичну звітність під час воєнного стану, а відомості про них у державних реєстрах стануть інформацією з обмеженим доступом, що суттєво ускладнить роботу іноземних розвідок щодо ідентифікації виробничих баз. Координаційна платформа Brave1 виконуватиме функцію безпекового фільтра, проводячи ретельну комплаєнс-перевірку розробників на предмет зв'язків із країною-агресором перед наданням доступу до стратегічних грантів та технічних завдань. До прикладу зазначимо, що обсяг грантової підтримки у 2025 році значно зріс, пропонуючи до 150 млн грн на проекти з розробки балістичних ракет та автономних систем під жорстким контролем нерозголошення [7].

Намагання з боку російської федерації та її сателітів підірвати діяльність українського ВПК трансформувалося у комплексну гібридну загрозу, що зачіпає фундаментальні інтереси держави. Ефективна протидія цій загрозі вимагає не лише технічних засобів кіберзахисту, а й глибоких законодавчих реформ у сфері захисту інтелектуальної власності та інвестиційного скринінгу. Тільки за умови синергії стимулів режиму «Defence City», активної контррозвідувальної діяльності Служби безпеки України та створення національних механізмів підтримки ОПК, Україна зможе зберегти статус глобального лідера оборонних інновацій та гарантувати свій економічний суверенітет у довгостроковій перспективі.

1. CERT-UA у 2025 році опрацювала майже 6000 кіберінцидентів: кількість ворожих атак зросла на 37 %. URL : <https://cip.gov.ua/ua/news/cert-ua-u-2025-roci-opracuyvala-maizhe-6000-kiberincidentiv-kilkist-vorozhikh-atak-zrosla-na-37>. (дата звернення: 26.02.2026).

2. До 8 мільйонів на рік: у РНБО сказали, скільки компаній в Україні виробляють FPV-дрони. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/4083512-do-8-miljoniv-na-rik-u-rnbo-skazali-skilki-kompanij-v-ukraini-viroblaut-fpvdroni.html>. (дата звернення: 26.02.2026).

3. Зростання інтересу до Defense Tech і попит на ШІ. Що відбувалося на венчурному ринку в I кварталі 2025 і що очікувати далі. URL : <https://ain.ua/2025/04/22/zrostannia-interesu-do-defense-tech-i-porit-na-si-shho-vidbuvalosia-na-venchurnomu-rinku-v-i-kvartali-2025-i-shho-ocikuvati-dali/> (дата звернення: 26.02.2026)

4. На Миколаївщині викрили двох російських агентів на оборонному заводі. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/4050556-na-mikolaivsini-vikrili-dvoh-rosijskih-agentiv-na-oboronnomu-zavodi.html> (дата звернення: 26.02.2026).

5. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо підтримки підприємств ОПК : Закон України від 21.08.2025 № 4578-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4578->

20/conv/parapub.rz1/sp:dark#n13. (дата звернення: 26.02.2026).

6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки підприємств ОПК : Закон України від 21.08.2025 № 4577-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4577-20#Text>. (дата звернення: 26.02.2026).

7. Створюють єдину екосистему підтримки виробників зброї. URL : <https://ukurier.gov.ua/uk/news/stvoryuyut-yedinu-ekosistemu-pidtrimki-virobnikiv-/> (дата звернення: 26.02.2026).

8. У 2024 році виробничі потужності вітчизняного ОПК зростуть у разі – Камишін. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3791373-u-2024-roci-virobnici-potuznosti-vitciznogo-vpk-zrostut-u-razi-kamisin.html>. (дата звернення: 26.02.2026).

9. Український інститут майбутнього та Українська Рада Зброярів презентували звіт за результатами діяльності ОПК за 2924 рік. URL : <https://ucdi.org.ua/en/news-en/report-on-the-results-of-the-defence-industry-in-2024>. (дата звернення: 26.02.2026).

10. Group G. T. I. Threats to the Defense Industrial Base | Google Cloud Blog. URL : <https://cloud.google.com/blog/topics/threat-intelligence/threats-to-defense-industrial-base> (дата звернення: 26.02.2026).

Андрій СМІШКО

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції України

Науковий керівник:

Сергій ПРОКОПОВ

старший викладач кафедри
інформаційних технологій
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМИ РОЗРОБКИ МОДЕЛІ МАШИННОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ

В умовах стрімкого зростання обсягів даних (Big Data) у правоохоронній діяльності, бізнесі, науці та державному управлінні традиційні статистичні методи аналізу та прогнозування часто втрачають свою ефективність. Здатність передбачати майбутні події (як-от прогноз росту злочинності, попиту на товари, фінансових ризиків чи розвитку ринкових тенденцій) стає ключовим фактором розвитку суспільства.

Саме технології машинного навчання (ML) та нейронних мереж перетворилися на найважливіший інструмент для вирішення прогностичних завдань, здатний виявляти складні, нелінійні закономірності у великих масивах даних. Однак чинна практика розробки ML-моделей часто стикається з відсутністю стандартизованих методологій, особливо на етапах підготовки даних та валідації моделей. Це призводить до численних проблем у практичному застосуванні: від низької точності прогнозів до впровадження моделей, що містять приховані упередження (bias). Відсутність належної методологічної бази створює ризики прийняття хибних управлінських рішень, заснованих на некоректних прогнозах, та знижує загальну довіру до технологій штучного інтелекту.

Розвиток ML-алгоритмів, поява нових архітектур нейронних мереж (наприклад, Transformer, LSTM) та збільшення обчислювальних потужностей розширили горизонти прогнозування. Для перегляду і дослідження величезних наборів даних (dataset) недостатньо стандартного програмного забезпечення (як Excel): для цього необхідні спеціалізовані фреймворки (TensorFlow, PyTorch) та знання мов програмування (Python, R). Це призводить до певних труднощів для аналітиків, менеджерів, науковців та інших фахівців, які потребують прогнозів.

І тут слід погодитися з думкою А. Мальцева, що механізм прогнозування активно застосовується у фінансовій сфері, для прогнозування рівня продажів, інфляції, ВВП тощо, а для цього використовуються як класичні (математико-статистичні), так і нейромережеві методи машинного навчання [4].

Розвиток технологій випереджає можливості багатьох організацій. З'являються нові формати неструктурованих даних (тексти, зображення), складні моделі глибокого навчання

(Deep Learning). Для роботи з ними необхідні спеціалізовані знання у галузі Data Science, яких часто не вистачає у традиційних аналітичних відділах. Цей «технологічний розрив» є однією з ключових перешкод. Якщо традиційні статистичні моделі є відносно зрозумілими, то сучасні ML-моделі мають низку особливостей. Вони вимагають ретельної підготовки та очищення даних, інакше спрацює принцип Garbage In, Garbage Out («сміття на вході – сміття на виході»). Це ускладнює процес побудови достовірної та стійкої моделі.

Як слушно зазначають дослідники, попередня обробка даних (preprocessing) – це набір процедур, які направлені на підвищення якості самих даних та, як наслідок, якості інтелектуального аналізу даних [3].

Після підготовки даних наступним кроком є вибір архітектури моделі. Не існує універсального алгоритму; необхідно проводити порівняльний аналіз методів (як-от: лінійна регресія, випадковий ліс, градієнтний бустинг, нейронні мережі) та обирати той, що є найбільш ефективним для конкретного завдання прогнозування [4]. Це створює серйозні проблеми, оскільки без належного порівняльного аналізу та валідації розробник ризикує вибрати неоптимальну модель. Наприклад, як аналітик має визначитися з коректними метриками для оцінки точності прогнозу? Невизначеність веде до того, що модель, яка показує високі результати на тренувальних даних, може бути абсолютно непридатною на реальних, нових даних (проблема перенавчання, overfitting). Це відбувається через порушення процедури валідації моделі.

Усвідомлення специфіки всього життєвого циклу ML-моделі є критично важливим. Методологія розробки має бути глибокою, щоб відобразити технологічні особливості. Це дасть змогу бізнесу та науці ефективно використовувати прогнозування.

Зважаючи на те, що якість моделі неможливо оцінити суб'єктивно, для визначення рівня ефективності моделей прогнозування необхідно здійснювати оцінку за допомогою математичних статистичних показників, таких як середньоквадратична помилка (RMSE) або середня абсолютна похибка (MAE) [1].

Окрім точності, на перший план виходить нова, ще більш складна проблема – упередженість (bias) та інтерпретованість («проблема чорної скриньки»). Це означає, що держава та IT-спільнота усвідомили ризики.

Поява концепції пояснювального ШІ (Explainable AI, XAI) є яскравим підтвердженням цього.

Як зазначається у наукових дослідженнях, проблема «чорної скриньки» полягає в тому, що деякі складні моделі (особливо глибокі нейронні мережі) важко інтерпретувати, що ускладнює розуміння причин прийняття ними певних рішень, а це може бути небезпечним у критичних сферах [2]. Наведене є першим кроком до створення етичних та надійних систем. Досі розробники часто фокусувалися виключно на точності, ігноруючи потенційну шкоду від упереджених рішень.

Як підсумок зауважимо, що аналіз поточної практики розробки прогностичних ML-моделей свідчить про наявність значного методологічного розриву. Відсутність у багатьох організаціях чітких стандартів підготовки даних, валідації моделей та контролю за етичними ризиками призводить до серйозних проблем. Водночас розвиток таких напрямів, як MLOps та «пояснювальний ШІ» (XAI), свідчить про усвідомлення спільнотою цих викликів. Запропоновані у дослідженнях метрики та підходи є першим кроком до створення надійного фундаменту для роботи з прогнозуванням. Для ефективного використання прогностичних моделей необхідний комплексний підхід. Він має охоплювати не лише впровадження технічних стандартів (щодо очищення даних та валідації), а й розробку детальних процедур етичного аудиту та інтерпретації моделей (Explainable AI), а також підготовку спеціалістів, здатних працювати з новітніми технологіями відповідально. Це дозволить забезпечити прозорість прийняття рішень, підвищити ефективність прогнозування та сприятиме побудові довіри до систем штучного інтелекту.

1. Бажан Т. О. Порівняльний аналіз методів машинного навчання для побудови прогнозів. *Інформаційна безпека та захист інформації*. 2022. № 1 (10). С. 12–17.

2. Бойко Н. В., Кудермецька М. Д. Використання штучного інтелекту для управління ризиками. *Науковий пошук молодих дослідників*. 2023. Вип. 13. С. 40–44.

3. Довгополий А. А., Мінухін С. В., Горбач О. М. Дослідження методів виявлення аномалій на етапі попередньої обробки даних. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія : *Інформатика та моделювання*. 2019. № 1. С. 54–66.

4. Мальцев А. Ю. Щодо питання прогнозування з використанням класичних і нейромережевих методів машинного навчання. *Наукові нотатки*. 2022. № 73. С. 60–65.

Aliona STOIANOVA

Xenia TODOROVA

students gr. Infa-243

Academy of Economic Studies
of Moldova, Chisinau, Moldova

Scientific supervisors:

S. OHRIMENCO, Professor

L. GUJUMAN, Associate Professor

COMPUTER VIRUSES

Computer viruses are one of the most significant threats to information security in the modern digital world. With the rapid development of computer technologies, networks, and the Internet, malicious software has evolved from simple experimental programs into complex systems capable of causing serious damage to computers, networks, and even critical infrastructure. Among different types of malicious software, computer viruses occupy a special place due to their ability to selfreplicate and spread without the user's knowledge.

This paper focuses on the classification of computer viruses, which is essential for understanding how they operate, how they spread, and how they can be detected and prevented. A clear classification allows cybersecurity specialists and users to better assess threats and choose appropriate protection methods.

A computer virus is a type of malicious software designed to infiltrate a computer system, replicate itself, and spread to other files, programs, or systems without the user's consent. A key characteristic of a virus is its ability to attach itself to a host object, such as an executable file, a document, or a system area of memory.

Once activated, a computer virus can perform a wide range of harmful actions, including modifying or deleting data, disrupting system operations, stealing confidential information, or opening unauthorized access to attackers. Viruses often operate invisibly, making detection difficult without specialized security software.

Computer viruses can be classified according to several criteria. The most common classification methods are based on:

- the environment in which the virus operates,
- the method of infection and distribution,
- the behavior of the virus in the system,
- the techniques used to hide its presence.

Each classification highlights different aspects of virus functionality and helps to better understand the nature of the threat.

One of the most fundamental ways to classify computer viruses is by the environment in which they exist and spread.

File viruses infect executable files such as .exe, .com, or .bat. When the infected file is launched, the virus code is executed along with the legitimate program. File viruses can modify the structure of files, increase their size, or replace parts of the original code. They are among the oldest and most widespread types of viruses.

Boot viruses infect the boot sector of storage devices, such as hard drives or removable media. These viruses are activated when the computer starts up. Because they load before the operating system, boot viruses can be particularly dangerous and difficult to remove. They often interfere with system startup and may completely prevent the operating system from loading.

Macro viruses infect documents created in applications that support macros, such as Microsoft Word or Excel. These viruses are written using macro programming languages and are activated when an infected document is opened. Macro viruses spread easily through email attachments and shared documents and were especially common before stricter security measures were implemented in office software.

Network viruses spread through computer networks by exploiting vulnerabilities in network protocols or software. They can infect multiple computers very quickly without direct user interaction. This category includes viruses that spread through email, file-sharing systems, and network services.

Another important classification is based on how viruses spread from one system to

another.

Some viruses require user interaction, such as opening an infected file or installing malicious software. Others spread automatically by exploiting system vulnerabilities.

With the growth of the Internet, network-based distribution has become one of the most effective and dangerous methods of virus propagation.

Computer viruses can also be classified based on how they behave after infecting a system.

Resident viruses remain in the computer's memory after execution. They continue to operate in the background, intercepting system operations such as file access or program execution. Because they stay active for long periods, resident viruses can infect multiple files and processes over time.

Non-resident viruses do not stay in memory permanently. They activate when an infected file is executed, perform their malicious actions, and then terminate. Although they are generally less complex than resident viruses, they can still cause significant damage.

To avoid detection by antivirus software, many viruses use advanced concealment techniques.

Polymorphic viruses change their code each time they infect a new file or system. While their functionality remains the same, the appearance of the code is altered, making signature-based detection more difficult. This technique significantly complicates antivirus analysis.

Metamorphic viruses are even more advanced than polymorphic ones.

They completely rewrite their own code during replication, producing a new version with a different structure each time. Despite these changes, the virus retains the same behavior. Metamorphic viruses are among the most difficult to detect and analyze.

Stealth viruses actively hide their presence by intercepting system requests and providing false information. For example, they may hide changes in file size or system memory, making it appear as if no infection has occurred. This allows the virus to remain undetected for extended periods.

The classification of computer viruses is not only a theoretical concept but also a practical tool in cybersecurity. Understanding the type of virus helps specialists determine how it spreads, what damage it can cause, and which protection methods are most effective.

Modern antivirus systems rely on virus classification to develop detection algorithms, behavioral analysis techniques, and prevention strategies. As viruses continue to evolve, classification systems are constantly updated to reflect new threats and technologies.

Conclusion

Computer viruses remain a serious and evolving threat in the digital environment. Their ability to self-replicate, adapt, and conceal themselves makes them particularly dangerous. Classification of computer viruses provides a structured understanding of their characteristics, behavior, and methods of distribution.

By studying virus classification, users and cybersecurity professionals can better understand potential risks and take appropriate measures to protect computer systems and data. In an era of increasing digital dependence, awareness and knowledge remain key elements of effective information security.

1. URL : <https://www.eset.com/ua-ru/support/information/entsiklopediya-ugroz/kompyuternyy-virus/>.

2. The Art of Computer Virus Resea. Definition of a virus: Chapter 1, pp. 17–19, 27–28, which provides Cohen's definition and Szor's refined formulation.

3. URL : https://encrypted-tbn1.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQSyjtf6uK3biUcGAWb2abyQ8l08-RN-_eDh4EQD2TGoBRQKzRElwqxjDubQWla08LMFrM8

4. URL : https://friendlycaptcha-com.translate.google/wiki/what-is-a-virus/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sge#:~:text=A%20computer%20virus%20is%20a,embedded%20within%20a%20legitimate%20program.

Ганна ЦИГІКАЛО

курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України

Дмитро БОДИРСЬВ

старший викладач кафедри
вогневої підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

БАЛАНС МІЖ ПРАВАМИ ЛЮДИНИ ТА ПУБЛІЧНИМИ ІНТЕРЕСАМИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: МЕЖІ ТА ВИКЛИКИ

Сучасний етап розвитку української державності, зумовлений повномасштабною збройною агресією та тривалими гібридними загрозами, актуалізує доктрину «демократії, що захищається» (defensive democracy). В умовах екзистенційної небезпеки держава змушена вдаватися до обмежень окремих прав і свобод, аби гарантувати власне існування та функціонування інститутів влади. Водночас ключовим викликом залишається недопущення трансформації безпекових інструментів на механізм системного звуження прав людини. Саме тому проблема балансу між національною безпекою та правами людини набуває не лише теоретичного, а й прикладного значення.

Правове регулювання співвідношення безпеки і свободи закріплено на конституційному рівні. Конституція України [1] неодноразово оперує категорією «безпека», насамперед у ст. 17, де захист суверенітету, територіальної цілісності, економічної та інформаційної безпеки визначено найважливішими функціями держави. Стаття 22 закріплює заборону звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод при прийнятті нових законів. Стаття 64 визначає, що конституційні права можуть бути обмежені лише у випадках, передбачених Конституцією, а в умовах воєнного стану – із зазначенням строку дії таких обмежень [9, 10]. Таким чином, конституційна модель балансу передбачає пріоритет прав людини при одночасному визнанні допустимості їх обмеження за наявності легітимної мети та відповідної правової процедури.

Міжнародний вимір проблеми відображено у ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2], яка гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції. Втручання держави допускається лише тоді, коли воно здійснюється «згідно із законом» та є «необхідним у демократичному суспільстві» в інтересах національної чи громадської безпеки, економічного добробуту країни або для захисту прав інших осіб. Крім того, ст. 15 Конвенції передбачає можливість відступу від зобов'язань у разі війни чи іншої суспільної небезпеки, що загрожує життю нації, однак лише в межах суворой необхідності.

На рівні галузевого законодавства принцип пропорційності закріплено у Законі України «Про адміністративну процедуру» [3]. Відповідно до ст. 4 та 11 цього Закону, адміністративний орган зобов'язаний забезпечувати баланс між несприятливими наслідками для особи та цілями прийняття адміністративного акта, а також використовувати повноваження відповідно до їх мети. Таким чином, законодавець формалізує формулу балансу: виконавча влада діє оперативно; парламент встановлює межі; суд здійснює контроль за дотриманням принципів законності, необхідності та пропорційності.

Ключова дилема полягає в тому, що без безпеки держави права людини стають уразливими, але безконтрольне прагнення до безпеки здатне перетворити державу на основного порушника цих прав. Верховний Суд у своїх правових позиціях наголошує на застосуванні трискладового тесту при вирішенні публічно-правових спорів: оцінка відповідності втручання принципам національної безпеки, суспільного інтересу та ефективності захисту порушеного права. Такий підхід відображає розуміння того, що національна безпека не є абсолютною категорією, а співвідноситься із принципом верховенства права.

Показовою є Ухвала Верховного Суду від 05.01.2023 у справі № 991/5572/22 [5], яка стосувалася застосування санкцій відповідно до Закону України «Про санкції» [4]. Суд

визначив, що національна безпека охоплює стан відсутності реальних екзистенційних загроз державному суверенітету, конституційному ладу та територіальній цілісності. Водночас Суд підкреслив, що існування таких загроз може бути юридичною підставою для втручання у право власності чи інші права, але лише за дотримання критеріїв справедливості, гуманності, пропорційності, легітимної мети та безальтернативності. Таким чином, навіть у сфері санкційної політики суд зберігає контрольну функцію щодо меж дискреції органів влади.

Міжнародний стандарт контролю за втручанням у права особи детально розкрито у рішенні ЄСПЛ у справі «M.S.L., TOV v. Ukraine» (заява № 18049/18) [6]. Суд констатував, що оскаржувані рішення українських органів не містили індивідуалізованого обґрунтування, а механічно відтворювали законодавчі підстави застосування санкцій (пп. 118, 120). ЄСПЛ наголосив, що навіть у контексті національної безпеки втручання має ґрунтуватися на достатній фактичній основі, а судовий перегляд повинен бути змістовним і реальним (п. 128). Важливо, що Суд визнав санкції адміністративними актами внутрішнього характеру (п. 126), а отже такими, що підпадають під стандарт раціональності, мотивованості та пропорційності, як і будь-яке інше обмеження прав.

Аналіз наукових джерел свідчить про необхідність розмежування суспільних та державних інтересів. Зокрема, Я. Берназюк у працях «Ознаки та зміст суспільного (публічного) інтересу...» [7] та «Суспільні та державні інтереси в аспекті національної безпеки...» (2023) [8] підкреслює, що суспільний інтерес не тотожний державному, а має бути орієнтований на благо спільноти в цілому, а не лише на збереження владних інституцій. Такий підхід дозволяє уникнути надмірного розширення поняття «національна безпека» та використання його як універсального виправдання обмежень.

Особливого значення в умовах воєнного стану набуває принцип *ex ante* та *ex post* контролю. Суд має забезпечувати як попередній контроль (надання дозволів, санкціонування втручання), так і подальший перегляд законності та обґрунтованості дій органів влади. Недостатність такого контролю може підірвати довіру до суду та поставити під сумнів легітимність самої доктрини «демократії, що захищається». Саме судова незалежність і неупередженість є ключовою гарантією того, що баланс між правами і безпекою не буде зміщений у бік свавілля.

Серед викликів залишається відсутність чіткого нормативного визначення меж поняття «національна безпека». Його надмірне розширення створює ризик обмеження свободи слова, права на приватність чи права власності без належного обґрунтування [11]. Тому застосування принципу пропорційності з урахуванням критеріїв легітимної мети, необхідності, адекватності та мінімального втручання має стати універсальним інструментом судового контролю.

Отже, баланс між правами людини та публічними інтересами у сфері національної безпеки є динамічною правовою категорією, що потребує постійного судового осмислення. Конституційні норми, стандарти Конвенції та практика Верховного Суду і ЄСПЛ формують комплексну модель, у якій безпека не заперечує свободу, а співіснує з нею через механізм пропорційності та ефективного судового контролю. В умовах війни саме здатність держави дотримуватися правових стандартів стає показником її демократичної зрілості та гарантією довіри громадян до правосуддя.

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення 23.02.2026).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. (ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 23.02.2026).

3. Закон України «Про адміністративну процедуру» : Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2073-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20> (дата звернення 23.02.2026).

4. Закон України «Про санкції» : Закон України від 14 серпня 2014 р. № 1644-VII (зі змін. і допов.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18> (дата звернення 23.02.2026).

5. Ухвала Верховного Суду від 05 січня 2023 року у справі № 991/5572/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108273593>.

6. Case of M.S.L., TOV v. Ukraine (Application no. 18049/18): Judgment of the European Court of Human Rights. URL : <https://hudoc.echr.coe.int>.

7. Берназюк Я. Ознаки та зміст суспільного (публічного) інтересу, його співвідношення з державними інтересами // *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 146–153. URL : http://pravoissuspilstvo.org.ua/archive/2021/6_2021/21.pdf.

8. Берназюк Я. Суспільні та державні інтереси в аспекті національної безпеки: взаємодоповнюючі чи конкуруючі правові категорії // Верховний Суд України, 2023. URL :

https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/public_state_interests_bernaziuk.pdf.

9. Казначесв Д. Права людини в умовах збройного конфлікту (війни). Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 11 березня 2022р.). м. Дніпро, 2022. С. 81-84.

10. Казначесв Д., Бодирев Д. Дотримання прав людини під час проведення масових заходів. Дотримання прав людини у правоохоронній діяльності: стан та перспективи: матеріали Всеукр. кругл. столу (Дніпро, 28 берез. 2023 р.). Дніпро: ДДУВС, 2023. С. 83–85.

11. Казначесв Д. Г., Лопасва О. М. Роль та місце службово-бойової діяльності в забезпеченні національної безпеки. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 березня 2020 р.). Дніпро : ДДУВС, 2020. С. 221-222.

Ivan CEBAN

student gr.Infa-243

Academy of Economic Studies
of Moldova (Chisinau, Moldova)

RANSOMWARE IN THE FIELD OF INFORMATION TECHNOLOGY

1. Introduction

In recent years, cyber threats have become one of the main problems in the field of information technology. Among them, encryption programs, or ransomware, occupy a special place.

They pose a serious danger to both ordinary users and large companies, government agencies, hospitals, and banks. The damage from such attacks is measured in millions and even billions of dollars.

2. The concept and nature of ransomware

Ransomware is malicious software that:

- blocks access to data,
- encrypts files or the entire system,
- demands a ransom for restoring access.

Its main feature is the use of cryptographic algorithms.

The most commonly used are:

- AES — symmetric encryption
- RSA — asymmetric encryption

The combination of these algorithms makes data recovery without a key virtually impossible.

3. History of ransomware development

The first examples appeared as early as 1989 (AIDS Trojan), but ransomware became a widespread threat after 2013.

Its evolution occurred in stages:

1. Simple screen lockers
2. Encryption of individual files
3. Mass network attacks
4. Targeted attacks on companies
5. Ransomware-as-a-Service model

Today, it is already a full-fledged shadow business.

4. How an encryptor works

The virus usually goes through several stages: Infiltration. The main methods are:

- Phishing emails
- Malicious attachments
- Infected websites
- Fake updates
- OS vulnerabilities
- Open RDP access
- 2. Закрепление в системе
- Adding to startup
- Changing the registry

- Disguising itself as a system process
- Scanning. The virus searches for valuable files:
- Documents (.doc, .xls, .pdf)
 - databases
 - images
 - archives
 - backups

Encryption: Files are encrypted using AES, and the key is encrypted with RSA and sent to the attackers' server.

Ransom demand: The user receives a message with:

- ransom amount
- payment deadline
- instructions for transferring cryptocurrency
- threats to delete data

Main types of ransomware:

1. File Encryptors Encrypt individual user files.
2. Disk Encryptors. Encrypt the entire disk or boot sector.
3. Locker Ransomware. Lock the system without encrypting files.
4. Mobile Ransomware. Attacks smartphones.
5. Ransomware-as-a-Service (RaaS). Ready-made malware is "rented" to other criminals.
6. Notable attacks: WannaCry (2017):
 - Over 200,000 infected computers
 - 150 countries
 - Exploited the EternalBlue vulnerability
 - Hospitals, companies, and government agencies were affected Petya / NotPetya.
 - Damaged the boot sector.
 - Disguised itself as ransomware, but actually destroyed data.

Economic Consequences of attacks:

- data loss
- business downtime
- information leakage
- reputational damage
- lawsuits
- fines

Conclusion

Ransomware is one of the most serious threats in the modern IT world.

It is evolving, becoming more complex and more professional.

Today, it is not just a virus but an organized cybercriminal business.

The main protection is prevention:

- regular backups
- updates
- antivirus protection
- user awareness

-
1. CISA (Cybersecurity and Infrastructure Security Agency). URL : <https://www.cisa.gov/ransomware>.
 2. FBI – Federal Bureau of Investigation (Ransomware Resources). URL : <https://www.fbi.gov/how-we-can-help-you/safety-resources/scams-and-safety/common-scams-and-crimes/ransomware>.
 3. NIST (National Institute of Standards and Technology). URL : <https://www.nist.gov/cyberframework>.
 4. U.S. Department of Justice – Cybercrime. URL : <https://www.justice.gov/criminal-ccips>.
 5. NSA Cybersecurity Advisories. URL : <https://www.nsa.gov/Cybersecurity/>.
 6. FTC (Federal Trade Commission) – Data Security URL : <https://www.ftc.gov/business-guidance/privacy-security/data-security>.

Ярослав ЯДЛОСЬ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Олександр КАРПЕНКО

старший викладач кафедри
вогневої підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

У сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства цифрові технології відіграють дедалі вагомішу роль у всіх сферах суспільного життя, зокрема й у механізмах забезпечення та захисту прав і свобод людини. Цифровізація публічного управління, судової системи та правозахисної діяльності зумовлює трансформацію традиційних інструментів правового захисту, надаючи їм нових форм і можливостей.

Міністерство цифрової трансформації України було створено в 2019 році. Основна його мета полягала в сприянні розвитку цифрових послуг в Україні, а також у впровадженні цифрових технологій в різні сфери життя країни [2, с. 148].

Важливим результатом діяльності Міністерства цифрової трансформації України є впровадження та розвиток державних електронних інформаційно-комунікаційних систем, зокрема екосистеми електронних сервісів «Дія», яка забезпечує надання адміністративних, соціальних та інших публічних послуг у цифровій формі.

Застосування зазначених цифрових інструментів сприяє підвищенню доступності публічних послуг, реалізації принципів законності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади, а також створює додаткові гарантії забезпечення права особи на звернення, права на отримання публічної інформації та права на рівний доступ до державних сервісів.

Цифрові інструменти як засоби забезпечення захисту прав людини охоплюють сукупність інформаційно-комунікаційних технологій, програмних рішень та електронних сервісів, що використовуються для реалізації, гарантування та відновлення порушених прав і свобод особи. До таких інструментів належать електронні державні сервіси, платформи електронного судочинства, онлайн-механізми подання звернень і скарг, цифрові реєстри тощо.

На сьогодні вже активно виділяють такі цифрові права, як: право на доступ до інформації; право на доступ до інформаційних платформ і технологій; право на захист персональних даних (особистих і біометричних); право на свободу зібрань та об'єднань онлайн; право на цифрову освіту та доступ до цифрових знань тощо [3, с. 23].

Реалізація та належне забезпечення зазначених цифрових прав зумовлюють необхідність формування ефективних наднаціональних механізмів правового регулювання цифрового середовища, що, у свою чергу, актуалізує роль спеціальних нормативно-правових актів Європейського Союзу, спрямованих на комплексний захист прав людини в онлайн-просторі.

Закон про цифрові послуги, який набув чинності в листопаді 2022 року, є Регламентом, який прагне гармонізувати підхід держав-членів ЄС у їхніх зусиллях щодо створення «безпечного, передбачуваного та надійного онлайн-середовища», в якому фактично охороняються основні права, викладені в Хартії основних прав Європейського Союзу [1, с. 579].

У цьому контексті цифрові інструменти постають не лише як технічні засоби функціонування онлайн-середовища, а як важливий елемент сучасного механізму забезпечення та реалізації прав людини. Застосування алгоритмічних систем модерації контенту, інструментів автоматизованого моніторингу порушень, а також цифрових

механізмів подання скарг і оскарження рішень онлайн-платформ сприяє підвищенню рівня прозорості та підзвітності суб'єктів цифрових правовідносин. Водночас такі інструменти забезпечують оперативне реагування на порушення основоположних прав і свобод, зокрема права на повагу до приватного життя, свободу вираження поглядів та захист персональних даних.

Разом із тим ефективність цифрових інструментів як засобу захисту прав людини безпосередньо залежить від їх нормативного врегулювання, дотримання принципів пропорційності, недискримінації та правової визначеності. Надмірна автоматизація процесів прийняття рішень без належного людського контролю може створювати ризики для реалізації прав людини, зокрема у випадках необґрунтованого обмеження доступу до інформації або необ'єктивного застосування санкцій. З огляду на це, сучасні підходи до використання цифрових інструментів мають ґрунтуватися на поєднанні технологічних інновацій із чіткими правовими гарантіями захисту прав і свобод особи в цифровому просторі.

Таким чином, цифрові інструменти є ефективним засобом забезпечення та захисту прав людини, оскільки підвищують доступність публічних послуг і прозорість діяльності органів влади. Впровадження цифрових сервісів в Україні, зокрема екосистеми «Дія», підтверджує їх значення для реалізації основоположних прав і свобод. Водночас розвиток цифрових прав потребує належного нормативного регулювання та дотримання міжнародних стандартів з метою забезпечення балансу між технологічним прогресом і захистом прав людини.

1. Курташов П. І. Захист цифрових прав особи. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 576- 581.
2. Маньгора В. В., Михальчук Ю. О. Використання цифрових технологій у праві: перспективи та виклики. *Інформація і право*. 2023. №4 (47). С. 147- 158.
3. Петришин О. В., Гиляка О. С. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Том 28. №1. С. 17- 35.

Олексій ЯРОВИЙ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент,

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Публічне управління у сфері державної безпеки є комплексним правовим механізмом, що забезпечує нормативне регулювання, міжвідомчу координацію та контроль діяльності, спрямованої з метою запобігання, виявлення та припинення кримінальних посягань, які загрожують основам національної безпеки, суверенітету, територіальній цілісності та конституційному ладу України [1]. Діяльність державних органів передбачає розробку стратегій реагування на загрози, реалізацію публічно-правових заходів забезпечення безпеки та інтересів держави та визначення пріоритетів у запобіганні кримінальним посяганням.

Правове забезпечення протидії кримінальним правопорушенням ґрунтується на нормах кримінального права України, які передбачають відповідальність за посягання на державний суверенітет, обороноздатність та безпекові інтереси держави, включаючи державну зраду, шпигунство та перешкоджання діяльності Збройних Сил України та та інших складових військового сектору [2]. Застосування цих норм є особливо актуальним у воєнний

час, коли зростає загроза державній безпеці і необхідна чітка правова база для оперативного реагування.

Кримінальні правопорушення, що загрожують основам національної безпеки, спрямовані на посягання на суспільні відносини, що забезпечують суверенітет, територіальну цілісність, обороноздатність, державну, економічну та інформаційну безпеку. Родовим об'єктом таких злочинів є життєво важливі інтереси держави, суспільства та особи, що гарантують стабільність публічної влади та конституційний лад. Об'єктивна сторона проявляється у вчиненні активних дій, що завдають шкоди зазначеним відносинам, при цьому окремі склади потребують наявності спеціальної мети, наприклад зміни державного кордону або підризу обороноздатності держави [2].

Особливістю цих злочинів є необхідність чіткого визначення об'єкта, суб'єкта, умислу та форми участі у злочині, а також відмежування від суміжних складів. У воєнний час особливо актуальною є правильна кваліфікація таких діянь, включаючи державну зраду, колабораційну діяльність та посягання на інформаційну безпеку, що забезпечує уніфікований підхід у правозастосуванні [2].

Кримінальна відповідальність за кримінального правопорушення проти національної безпеки покликана захищати фундаментальні державні інтереси - суверенітет, територіальну цілісність, обороноздатність та конституційний лад. Ефективне правове регулювання передбачає не лише встановлення складу кримінального правопорушення, а й правильне визначення суб'єкта, його умислу, спеціальної мети та форм участі у злочині. Порівняльний аналіз міжнародної практики демонструє, що чітке визначення цих елементів сприяє уніфікованій правозастосовній практиці та запобігає зловживанням при кваліфікації кримінальних правопорушень [3].

Ефективність публічного управління у сфері національної безпеки в кримінально-правовому аспекті значною мірою визначається взаємодією правоохоронних органів координацією інституцій у розслідуванні та припиненні кримінальних правопорушень. Використання сучасних механізмів обміну інформацією, аналітичного прогнозування ризиків та оперативного реагування забезпечує своєчасне виявлення кримінальних правопорушень проти державної безпеки, правильну кваліфікацію діянь та ефективне притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності, що підвищує рівень захисту національних інтересів України.

Таким чином, публічне управління у сфері державної безпеки виконує ключову функцію у системі захисту національних інтересів України. Його ефективність забезпечується комплексною взаємодією правоохоронних органів, органів сектору безпеки та оборони та інших державних інституцій, чітким правовим регулюванням і своєчасним застосуванням кримінально-правових норм. Своєчасне виявлення, правильна кваліфікація та ефективне притягнення до відповідальності осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення проти державної безпеки, дозволяє мінімізувати загрози суверенітету, територіальній цілісності та конституційному ладу, підвищує рівень національної безпеки та зміцнює правопорядок в умовах сучасних викликів, включно з воєнним станом та гібридними загрозами.

1. Кримінальне право України : Особлива частина : підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін. Київ : ЮРІНКОН, 2023. 752 р.

2. Рубашенко М. А., Мовчан Р. О. Кримінальні правопорушення проти державної безпеки. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. № 5. Р. 87–105.

3. Ковальчук О. Ю. Criminal liability for offenses against national security: domestic and foreign perspectives. *Journal of Criminal Law Studies*. 2023. Vol. 4, No. 2. Р. 42–58.

ОСВІТНЬО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕКТОРА БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Eleonora SKYBA

Professor of the Department
of Language Training of Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine),
Doctor of Philosophical Sciences, Professor

COMMUNICATIVE COMPETENCE AS ONE OF THE TOOLS FOR EFFECTIVE COMMUNICATION OF POLICE OFFICERS

In the context of the need for law enforcement officers to respond quickly to social and political changes in the modern professional environment and society, there is an urgent need not only for professional reforms, but also for timely transformational processes that prepare individual consciousness for a quick and accurate response.

In such conditions, the role of competence as a quality, a set of characteristics that can increase the effectiveness of a specialist's work, actualizes the problem of finding new principles of cooperation and mutual understanding between representatives of state bodies and citizens. Thanks to such a requirement, the relevance of ensuring proper communication between police officers and society significantly increases.

In addition, the importance of new pedagogical approaches in the professional language training of future civil servants is taking on a new dimension in the context of the development of modern global and national transformations.

We believe that modern principles of language competence should be based on the fundamental principles of modern philosophy of education, which proceeds from the concept that representatives of the police and the community should cooperate together and create an innovative approach to solving the problems of the modern community. Such a vision of the problem has a direct and indirect impact on the creation of a safe social space, which affects the quality of life and the environment in general. This philosophy is based on the belief that to achieve these goals, the police must develop and offer a new type of relationship with the population. The language competence of the Police plays one of the important roles here and increases the level of trust in society. The implementation of such an approach to acquiring professional competence helps to generally improve the social climate, which affects the state of security in the community.

The processes of European integration of Ukraine and significant digitalization of public administration act as additional, often quite critical, requirements for the language competence of specialists in this field. Effective pedagogical strategies should ensure not only language proficiency, but also readiness for rapid adaptation in a changing professional and service environment.

In connection with the intensification of public administration reform in Ukraine, the requirements for the professionalism of officials of state authorities are increasing. Today, such officials are required to be active subjects of government (public-governmental) activity, possessing a high level of language and communication competence. This competence is an important component of professional skills, as it allows for effective and proper solution of management tasks in the conditions of public life, which is constantly changing and has the character of uncertainty, transparency and information openness to citizens.

Summarizing the results of the analysis, it is obvious that the formation of language competence is a complex and multifaceted process, the successful implementation of which inextricably depends on compliance with specific educational and pedagogical conditions. Such interdependence becomes important in the context of training future civil servants. In our opinion, the acquisition of language competence for specialists in the field of modern public administration is not a passive accumulation of knowledge.

Instead, it is an active cognitive (educational, scientific) activity that requires ensuring a

purposeful proper organization of the learning process. In other words, the language skills of a specialist in the field of public administration do not arise spontaneously, but are formed in a specific environment specially created for the effective acquisition of both linguistic structures and communicative skills. Thus, pedagogical approaches in the professional language training of future police officers have not only informative, but also get significance of their professional formation. Their comprehensive and thoughtful application – from communicative focus to competency integration and technological support – is a determining factor for training specialists who not only perfectly master the language as a tool, but are also able to effectively and responsibly implement their professional functions in the context of national and international public administration standards, which indirectly affects the increase in the level of security of the social environment. Modern researchers of the influence of language competence on general communication skills, considering the problem of the formation of language competence, highlight the following important conditions of this process: awareness of the importance of learning language; individual characteristics (there should be no psychological and biological limitations, the student must be able to be open, influence social conditions); individual differences in abilities (level of intelligence, learning style, ability to distinguish sounds, memory, group or individual learning, "feeling" of grammatical elements, etc.); time factor (the more time spent on learning a language, the better the result); ability to synthesize and analysis, etc. This gives us confidence to conclude that language competence is an important social and cultural construct that affects the formation of a safe environment, on the one hand, and on the other, is the result of this influence.

Language competence is an integrative phenomenon that encompasses a whole range of special abilities, knowledge, skills, abilities, strategies and tactics of language strategy, attitudes for the successful implementation of speech activity in specific communication conditions. This type of competence is inherent in a highly educated, cultured person, a formed personality. In our opinion, in general, language competence is a person's ability to use language effectively, adhering to all current norms and standards of a specific language environment. However, for all participants of communication, this concept goes beyond grammatical correctness and simple understanding. It also encompasses the ability to adequately communicate with various target audiences, such as citizens, colleagues and stakeholders. The formation of language competence of any person requires compliance with certain pedagogical conditions. A condition is something on which a significant component of a complex of objects depends, the presence of which necessarily follows a given phenomenon.

Most often, conditions are interpreted as an external factor that influences the formation of a certain phenomenon. The set of such specific conditions forms the environment in which the specified phenomenon occurs, and which determines the key features of the operation of the laws of nature and society.

Language competence as one of the components of the philosophy of interaction between the police and the territorial community has a formative influence on such aspects of the work of police departments as the distribution of powers, the development of a police officer's creative thinking and attitude to the case, the ability to cooperate on the basis of trust and respect, the expansion of professional functions, involvement in community affairs, recognition of common socially important values, the ability to listen to the needs and problems of the community, which, of course, directly and indirectly shapes society and increases the level of national security.

1. Скиба Е. К. Значення педагогіки у формуванні мовної компетенції майбутнього державного службовця. Modern Science: theory, practice, evolution. *Scientific Multidisciplinary Collective Monograph*. www.isst.co.ua. С. 174-178.

2. Skyba E. Philosophical foundations of a new approach to the work of community police officers. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3 (124). С. 85-92.

3. Jabbarov Ulugbek. Individual Psychological Characteristics Of Students In Teaching Foreign Language Sciences. *Journal of Foreign Languages and Linguistics*. 2020. С. 38-42.

Олександр ТОРІЧНИЙ

доцент кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін,
доктор педагогічних наук, професор

Володимир ЧИЖ

курсант факультету безпеки
державного кордону Національної
академії Державної прикордонної
служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

**ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ З ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДПСУ
У СИСТЕМІ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

У сучасних умовах гібридної війни та активного використання інформаційних технологій як засобу впливу на свідомість і поведінку особового складу Державної прикордонної служби України (ДПСУ), організація заходів з інформаційної безпеки набуває критичного значення. Інформаційна безпека є невід'ємною складовою морально-психологічного забезпечення та спрямована на захист особового складу від деструктивного інформаційно-психологічного впливу, збереження високого рівня морального духу, психологічної стійкості та готовності до виконання службово-бойових завдань.

Інформаційна безпека в системі ДПСУ визначається як стан захищеності інформаційного простору, що забезпечує формування, використання та розвиток інформаційних ресурсів в інтересах виконання завдань охорони державного кордону, а також захист особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу. Морально-психологічне забезпечення, наразі є системою заходів, спрямованих на формування та підтримання високого морального духу, психологічної стійкості, дисципліни та готовності персоналу до ефективного виконання службових обов'язків у будь-яких умовах обстановки [3].

Основними напрямками організації заходів з інформаційної безпеки у системі морально-психологічного забезпечення ДПСУ є:

1. Протидія інформаційно-психологічним операціям противника. Це передбачає виявлення, аналіз та нейтралізацію спроб деморалізації особового складу через поширення дезінформації, пропаганди, психологічного тиску. Важливою складовою є моніторинг інформаційного простору, зокрема соціальних мереж, месенджерів, де може здійснюватися цілеспрямований вплив на прикордонників. Необхідно організовувати системну роботу з інформування особового складу про методи та прийоми інформаційно-психологічного впливу, формування критичного мислення та вміння розпізнавати маніпулятивні технології.

2. Формування інформаційної культури та медіаграмотності. Підвищення рівня медіаграмотності прикордонників є ключовим елементом інформаційної безпеки. Це включає навчання правилам безпечної роботи з інформацією, розуміння природи інформаційних загроз, вміння перевіряти джерела інформації та критично оцінювати контент. Організація тренінгів, семінарів, інформаційних кампаній із питань цифрової гігієни, кібербезпеки та протидії маніпуляціям у медіапросторі має стати системною практикою у підрозділах ДПСУ.

3. Забезпечення інформаційної підтримки особового складу. Важливим напрямом є створення ефективної системи внутрішньої комунікаційної взаємодії, що забезпечує своєчасне, об'єктивне та повне інформування прикордонників про події в країні, на кордоні, у відомстві. Це дозволяє запобігати поширенню чуток, домислів, дезінформації, що можуть негативно впливати на моральний стан персоналу. Організація відомчих медіаресурсів, інформаційних бюлетенів, корпоративних каналів комунікації сприяє формуванню позитивного інформаційного поля та зміцненню корпоративної культури.

4. Психологічний супровід використання інформаційних технологій. З огляду на постійне перебування сучасної людини в інформаційному просторі, зокрема використання смартфонів, соціальних мереж, онлайн-сервісів, актуальною є проблема інформаційного перевантаження, цифрової залежності, втрати концентрації уваги. Психологи ДПСУ мають

здійснювати роботу з профілактики негативних наслідків надмірного використання цифрових технологій, надавати рекомендації щодо організації режиму праці та відпочинку з урахуванням цифрової гігієни, проводити психологічні консультації для осіб, які відчувають негативний вплив інформаційного середовища.

5. Контррозвідувальна складова інформаційної безпеки. Забезпечення захисту службової інформації, запобігання витоку відомостей, що становлять державну таємницю або є конфіденційними, є прямою відповідальністю органів військової контррозвідки та підрозділів інформаційної безпеки. Організація роботи включає навчання особового складу правилам інформаційної безпеки, дотримання режиму секретності, контроль за використанням технічних засобів, які можуть бути джерелами витоку інформації. Морально-психологічне забезпечення у цьому контексті передбачає формування у прикордонників усвідомлення важливості захисту інформації як складової національної безпеки.

6. Моніторинг та оцінка ефективності заходів. Систематичний аналіз стану інформаційної безпеки, виявлення нових загроз, оцінка ефективності реалізованих заходів дозволяють своєчасно коригувати систему морально-психологічного забезпечення. Використання методів соціологічного опитування, психологічної діагностики, аналізу інформаційних потоків дає можливість отримати об'єктивну картину впливу інформаційного середовища на особовий склад та визначити пріоритетні напрями роботи.

Таким чином, організація заходів з інформаційної безпеки у системі морально-психологічного забезпечення ДПСУ є комплексним та багатовекторним процесом, що вимагає координації зусиль керівництва, офіцерів психологічної служби, підрозділів інформаційної безпеки, контррозвідки та всього командного складу. Ефективна система інформаційної безпеки сприяє формуванню психологічно стійкого, свідомого та мотивованого особового складу, здатного виконувати службово-бойові завдання. Перспективними напрямами подальших досліджень є вивчення міжнародного досвіду організації інформаційної безпеки в силових структурах для психологів та командирів щодо протидії інформаційним загрозам.

1. Ліпкан В. А. Національна безпека України : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : КНТ, 2016. 552 с.
2. Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків : Віват, 2015. 304 с.
3. Петрик В. М., Канавець М. В. Інформаційна безпека України: стан та перспективи розвитку. Київ : ТОВ «Задруга», 2020. 290 с.
4. Психологічне забезпечення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку : монографія / за заг. ред. В. П. Остаповича. Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2019. 400 с.

Олексій ШЕВЧУК

доцент кафедри психології
та педагогіки Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
доктор психологічних наук, професор

**ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ
ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ СИЛ БЕЗПЕКИ
І ОБОРОНИ УКРАЇНИ**

Для розвитку реабілітаційних кадрових стратегій сучасних динамічних організацій ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та членів їх сімей в умовах війни важливими вбачаються психологічні, соціально-економічні та культурні чинники формування реабілітації життєдіяльності людей. Йдеться про переформатування зовнішньої взаємодії з соціумом і кадрової політики як сукупності відносин, включаючи форми, зміст і характер взаємовпливу психологічних, соціально-економічних та культурних складових. Найбільший інтерес для дослідників викликає пошук інтегральних соціально-економічних, психологічних і культурних параметрів, що характеризують здатність людини протистояти несприятливим руйнівним ефектам, що супроводжують військові дії. Найбільш уразливими у цьому відношенні є ветерани, внутрішньо переміщені особи та члени їх сімей, в організмі яких страждають практично всі функціональні системи, що потребує розробки і впровадження відповідного психологічного забезпечення соціальної підтримки

та реабілітації життєдіяльності. Такого роду завдання вирішуються в зарубіжній соціальній психології, починаючи з 90-х років XX століття в межах державних науково-технічних програм глобальних змін, а в Україні – у ході розвитку ідей соціально-економічного моніторингу [1, с. 324].

Зміни зовнішнього середовища в умовах війни несуть значну економічну загрозу для людства. Особливо це стосується антропогенних змін. Сценарії таких змін як основну міру реабілітації несприятливих зрушень передбачають мобілізацію зусиль фахівців-ветеранів на проведення заходів економічного, технологічного і соціального характеру, спрямованих на збереження здоров'я, працездатності і життєдіяльності внутрішньо переміщених осіб та членів їх сімей [2, с. 522].

Використання загальноприйнятих характеристик, розроблених для оцінки станів окремо узятій людини (функціональний стан, адаптаційні можливості, стійкість особистості та ін.), виглядає явно недостатнім. Наразі потрібні нові підходи до пошуку інтегральних критеріїв, що визначають здатність суспільства в цілому протистояти руйнівним змінам в умовах війни [3, с.116].

Один з можливих підходів вбачається в парадигмі психологічного потенціалу індивідуума і популяції. Це поняття запропоноване при розгляді проблем психофізіології праці, що виникають при розвитку ринкових відносин. Відомі також терміни «особово-фізіологічний потенціал», «психофізіологічний потенціал», що використовуються як синоніми працездатності фахівців.

Метою дослідження є з'ясування особливостей соціальної підтримки життєдіяльності ветеранських кадрів, внутрішньо переміщених осіб та членів їх сімей в умовах динамічної ресоціалізації.

Для розкриття поняття «психологічний потенціал», його значення для розуміння реакції людства на глобальні соціально-економічні зміни слід взяти до уваги деякі історичні факти. Встановлено, що адекватність і ефективність реагування людей на глобальні зміни місця існування залежать від типу поведінки людини і від «соціального характеру» суспільства.

Таким чином, психологічний потенціал виступає в ролі інтегральної якості населення, яка визначає його здібність до реалізації оптимальних рішень при виникненні критичних ситуацій. Він може виявлятися в двох поведінкових тенденціях.

Перша полягає у формуванні в суспільній свідомості конструктивної ідеї і психологічної установки на життєву необхідність сумісного подолання гуманітарної небезпеки, мобілізацію людей до активних дій при готовності до відмови від антагоністичних групових інтересів і особистих благ заради досягнення загальної мети.

Друга тенденція – розпад єдиної самосвідомості суспільства на протилежні течії, формування неконструктивних групових установок агресивно-егоїстичного характеру або пасивного типу, поведінка, спрямована на вирішення завдань на користь окремих груп.

Завдання прогнозування соціально-психологічних ефектів глобальних змін в значній мірі зводиться до прогнозування рівня психологічного потенціалу. Від того, з яким потенціалом людство зустрічає глобальні зміни, від того, як буде трансформований цей потенціал, залежить доля цивілізації.

Проблема, таким чином, формулюється як оцінка співвідношення психологічного потенціалу людства із загрозою глобальних змін, а можливі практичні пропозиції повинні бути спрямовані на збереження або збільшення цього потенціалу. Щонайпершим завданням у вирішенні названої проблеми є визначення суті психологічного потенціалу і пошук індикаторів, за допомогою яких його можливо оцінити.

У науці термін «потенціал» використовують дуже часто. Введені поняття «соціальний потенціал», «трудова потенція». У дослідженнях демографів використовується термін «якісний потенціал населення».

У роботах психологів зустрічаємо поняття «соціально-трудова потенція населення». Під соціально-трудова потенцією розуміється комплекс соціально-психологічних і медико-біологічних характеристик життєдіяльності людей. Пристосовно-реабілітаційні можливості популяції в антропології називають «адаптивним потенціалом».

У фізіології зміст потенціалу визначається термінами «працездатність», «фізіологічні резерви організму», «гомеостатичний потенціал».

Суть всіх розглянутих понять полягає у визначенні деяких сукупних можливостей людей здійснювати свою діяльність. Проте при цьому повинні стабілізуватися зовнішні характеристики і ставати відносними поняття життєдіяльності і добробуту.

З метою оцінки можливостей стійкості людини до глобальних змін середовища і прогнозування реакції на ці зміни слід ввести інтегральну характеристику властивостей людини-популяції-етносу-людства, яка визначає їх здібність до реалізації мети, що стоїть перед кожним рівнем ієрархії названого ланцюжка. Назвемо цю характеристику «життєвий потенціал».

Принципово суттєвим є те, що важливою метою є не тільки виживання, але й духовна самореалізація людства, збільшення можливостей збереження життя людини як виду і задоволення потреб при будь-якій динаміці зовнішніх умов. Тому життєвий потенціал можна визначити як інтегральну здатність збереження біологічної і духовно-психологічної життєдіяльності і здійснення перетворювальної діяльності, спрямованої на досягнення загальної мети.

Сьогодні домінує тенденція зведення поняття життєвого потенціалу до поняття «рівень ментального здоров'я», при цьому пропонуються різні варіанти критеріїв, що розкривають його суть. Але встановлені в соціальній психології закономірності показують, що поведінка людей, їх стійкість до впливу глобальних змін, характер і форма колективної відповіді визначаються й іншими чинниками, наприклад, адаптаційною здатністю, характером психологічних установок, особливістю регуляції психологічних механізмів, ступенем усвідомлення ситуації тощо. Назвемо сукупність цих характеристик психологічним потенціалом, який, безумовно, однією зі своїх частин має ментальне здоров'я населення і культурно-обумовлені якості особистості і суспільства.

Неможливість використання поняття «здоров'я населення» як єдиного для оцінки життєвого потенціалу, пов'язана також з тим, що відповідно до Статуту всесвітньої організації охорони здоров'я воно визначається, як стан «повного фізичного, духовного і соціального благополуччя». Добре відомо, що діяльність у багатьох випадках може і повинна здійснюватися всупереч «добробуту». Більше того, згідно з сучасними концептуальними поглядами, добробут та симетрія протистоять тенденції розвитку і в умовах війни можуть викликати колізії, при яких найбільш благополучні елементи стають найуразливішими.

Комплекс психологічних, соціально-економічних та культурних чинників, які визначають здатність нації здійснювати об'єктивно оптимальні дії, спрямовані на досягнення загальної мети, до яких належить завдання протистояння глобальним руйнівним змінам, був позначений як пасіонарність, тобто соціальна енергія, спрямована до єднання і посилення розвитку етносу.

Таким чином, можна допустити, що пасіонарність і працездатність є похідними психологічного потенціалу. Життєдіяльність популяції у всіх її численних проявах є реалізацією життєвого потенціалу в конкретних умовах природного і соціального середовища і способів діяльності.

Вся вищеперелічена діяльність здійснюється в організаціях ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та членів їх сімей в режимі колективної взаємодії людей, що приймають відповідальні рішення, спрямовані на реабілітацію та соціальну підтримку сил безпеки і оборони України в системі гуманітарної безпеки.

1. Sheviakov O., Burlakova I., Kondes T. Resocialization of the population of Ukraine in the post-war period. International Conference on Corporation Management-2023. 29.06.2023. *Scientific Center of Innovative Research, Tallinn, Estonia*. P.521-525.

2. Zhyhailo N., Sheviakov O., Burlakova I., Slavska Ya., Ostapenko I., Gerasimchuk O. The Psychology of survival and the Art of winning in War. *Public administration and Law Review*. Issue 1 (13), 2023. P. 62-76.

3. Шевяков О. В. До питання психологічного забезпечення кадрових стратегій вітчизняних бізнес-організацій в умовах війни. Актуальні проблеми економіки, підприємництва та менеджменту в епоху глобальних загроз: зб. матер. Всеукр. науково-практ. конф., присвяченої 90-річчю кафедри економіки та підприємництва ім. Т. Г. Беня. 27 листопада 2025 р., Дніпро: ННІ ДметІ. 2025.311 с. С.115-118.

Василь ПОЛИВАНЮК

професор кафедри тактико-спеціальної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ СУЧАСНИХ
БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ**

Реалії сьогодення вкотре доводять, що якісна та ефективна професійна підготовка працівників Національної поліції є одним із ключових чинників забезпечення публічної безпеки і громадського порядку, належного виконання завдань щодо захисту прав і свобод людини, протидії злочинності та підтримання правопорядку в державі. В умовах воєнного стану, гібридних загроз, терористичних ризиків та зростання соціальної напруги значення професійної готовності поліцейських суттєво посилюється.

Відповідно до статті 72 Закону України "Про Національну поліцію", професійна підготовка поліцейських включає: первинну професійну підготовку, навчання у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, післядипломну освіту та службову підготовку. Така багаторівнева система покликана забезпечити безперервність професійного розвитку працівника поліції протягом усього періоду служби [1].

Службова підготовка визначається як система заходів, спрямованих на підтримання та оновлення необхідних знань, умінь і навичок поліцейського з урахуванням змін оперативної обстановки та особливостей його професійної діяльності. Нормативне регулювання цього напрямку здійснюється, зокрема, наказом МВС України від 26 січня 2016 року № 50, яким затверджено відповідне положення [2]. Документ визначає такі основні завдання службової підготовки:

1. Підвищення рівня професійної компетентності поліцейських для забезпечення їх готовності до виконання службових завдань.
2. Вивчення та актуалізація знань нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції.
3. Удосконалення управлінських навичок керівного складу.

Разом із тим сучасні виклики вимагають перегляду та оновлення підходів до організації навчального процесу. Зокрема, актуальними є такі напрями удосконалення професійної підготовки поліцейських:

1. Стандартизація та компетентнісний підхід.

Потребує подальшого розвитку система загальнонаціональних стандартів підготовки кадрів, що визначатиме єдині вимоги до обсягу навчального навантаження, змісту програм, переліку компетентностей та очікуваних результатів навчання. Впровадження компетентнісного підходу дозволить змістити акцент з формального засвоєння знань на формування практичної готовності діяти в реальних службових ситуаціях.

2. Посилення практичної складової навчання.

Особливої ваги набуває тактико-спеціальна підготовка, що включає моделювання кризових ситуацій, відпрацювання алгоритмів дій під час масових заходів, надзвичайних подій, збройних інцидентів, евакуаційних заходів, реагування на воєнні загрози.

Методика тактико-спеціальної підготовки охоплює сукупність методів, форм і прийомів навчання, спрямованих на формування злагодженості підрозділів, ефективної координації органів управління та готовності до виконання завдань як у звичайних умовах, так і в період воєнного стану.

Доцільним є ширше впровадження:

- ситуативного моделювання (case-study);
- тренінгів із використанням сценарного підходу;
- міжвідомчих навчань;
- тактичних навчань із залученням підрозділів сектору безпеки і оборони.

3. Використання сучасних освітніх технологій.

Суттєвий потенціал має цифровізація навчального процесу:

- інтерактивні симулятори;

- відеоаналіз практичних занять;
- електронні тести для об'єктивного оцінювання знань.

Застосування сучасних технологій дозволить підвищити доступність навчання, оперативного оновлювати матеріали та забезпечити індивідуалізацію освітнього процесу.

4. Удосконалення навчально-матеріальної бази.

Ефективність службової підготовки можлива лише за умов:

- регулярності проведення занять;
- високої професійної та методичної компетентності викладачів і керівників занять;
- належного матеріально-технічного забезпечення (тирів, тренажерів, спеціалізованих полігонів);
- обґрунтованого вибору форм та методів навчання.

Інвестування у навчально-матеріальну базу має розглядатися як стратегічний елемент національної безпеки.

Отже, удосконалення професійної підготовки поліцейських є необхідною умовою забезпечення національної та публічної безпеки. Сучасні безпекові виклики вимагають переходу від формального навчання до системної, компетентісно орієнтованої підготовки, що поєднує практичну спрямованість, міжвідомчу взаємодію, цифрові інструменти та психологічну стійкість особового складу.

Таким чином, модернізація системи професійної підготовки Національної поліції України повинна здійснюватися комплексно, з урахуванням міжнародного досвіду, національних особливостей та актуальних загроз, що безпосередньо впливають на стан міжнародної та національної безпеки держави.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 20.02.2026).

2. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 50 від 26 січня 2016 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#n17> (дата звернення: 20.02.2026).

3. Поливанюк В. Д.; Завістовський О. Д. Актуальні питання удосконалення методик навчання у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання в період воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 336-338.

4. Поливанюк В. Д.; Завістовський О. Д. Професійна підготовка поліцейських: міжнародний досвід та вітчизняні перспективи розвитку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 467-469.

5. Поливанюк В., Бодирев Д. Використання сучасних технологій вогневої підготовки поліцейських в умовах війни: переваги та недоліки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2 (123). С. 34–38.

6. Комісаров С. А., Покайчук В. Я., Поливанюк В. Д., Миронюк С. А., Мислива О. О., Фурса В. В., Великий Ю. М. Використання інтерактивного мультимедійного обладнання у підготовці поліцейських: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС, 2022. 196 с.

Дмитро АНІСІМОВ

доцент кафедри спеціальної
фізичної підготовки Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

**ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ
У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ТА ПРАВОПОРЯДКУ**

Фізична підготовка є невід'ємною складовою професійної діяльності поліцейського, оскільки вона забезпечує не лише належний рівень фізичної витривалості та сили, але й сприяє формуванню психологічної стійкості, оперативності та здатності ефективно діяти в екстремальних ситуаціях. У сучасних умовах реформування правоохоронної системи України, підвищення вимог до професійної компетентності працівників поліції та зростання рівня загроз громадській безпеці, значення фізичної

підготовки набуває особливої ваги [1, с. 63].

Згідно з Наказом МВС України від 26.01.2016 № 50 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» фізична підготовка визначається як комплекс заходів, спрямованих на формування та вдосконалення рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей та здібностей поліцейського з урахуванням особливостей його професійної діяльності. Це включає загальну фізичну підготовку, що опановується поліцейським самостійно, та тактику самозахисту і особистої безпеки, заняття з яких проводяться в навчальних групах за місцем служби та на навчальних зборах.

Фізична підготовка поліцейських має на меті не лише розвиток фізичних якостей, таких як сила, витривалість, швидкість, гнучкість та координація рухів, але й формування спеціальних навичок, необхідних для ефективного виконання службових обов'язків. Це включає вміння застосовувати прийоми самозахисту, володіння спеціальними засобами, здатність до швидкого прийняття рішень у стресових ситуаціях та ефективне використання фізичних можливостей у процесі затримання правопорушників [4, с. 13].

У процесі професійної діяльності поліцейські часто стикаються з ситуаціями, що вимагають високого рівня фізичної підготовленості. Це можуть бути переслідування злочинців, участь у масових заходах, де існує ризик виникнення заворушень, або реагування на надзвичайні ситуації. У таких випадках від рівня фізичної підготовки залежить не лише ефективність дій поліцейського, але й його особиста безпека та безпека громадян.

Особливу увагу слід приділяти спеціальній фізичній підготовці, яка включає вивчення та відпрацювання прийомів рукопашного бою, технік затримання, використання спеціальних засобів та зброї. Ці навички є критично важливими для забезпечення правопорядку та захисту населення від протиправних посягань. Крім того, спеціальна фізична підготовка сприяє розвитку психологічної стійкості, впевненості у власних силах та здатності діяти рішуче в умовах підвищеного ризику [2, с. 26].

Важливою складовою фізичної підготовки є також формування навичок самоконтролю та самодисципліни. Поліцейський повинен вміти оцінювати свій фізичний стан, визначати рівень готовності до виконання службових завдань та своєчасно вживати заходів для підтримання належного рівня фізичної форми. Це включає регулярні тренування, правильне харчування, достатній відпочинок та уникнення шкідливих звичок.

Організація фізичної підготовки в підрозділах поліції повинна бути системною та цілеспрямованою. Необхідно розробляти індивідуальні програми тренувань з урахуванням специфіки службових обов'язків, фізичних можливостей та вікових особливостей працівників. Крім того, слід забезпечити належну матеріально-технічну базу для проведення занять, включаючи спортивні зали, тренажери, спеціальне обладнання та інвентар [4, с. 17].

У сучасних умовах важливо впроваджувати новітні методики та технології у процес фізичної підготовки поліцейських. Це може включати використання функціонального тренінгу, кросфіту, бойових мистецтв, а також застосування сучасних засобів моніторингу фізичного стану, таких як фітнес-трекери, пульсометри та інші пристрої. Використання таких технологій дозволяє більш точно оцінювати рівень фізичної підготовленості та ефективність тренувального процесу [3, с. 107].

Крім того, слід враховувати психологічні аспекти фізичної підготовки. Регулярні фізичні навантаження сприяють зниженню рівня стресу, покращенню настрою та загального психоемоційного стану поліцейських. Це особливо важливо, враховуючи високий рівень психологічного навантаження, з яким стикаються працівники поліції у своїй повсякденній діяльності.

У контексті професійної підготовки поліцейських важливо також забезпечити належний рівень мотивації до занять фізичною підготовкою. Це може бути досягнуто шляхом впровадження системи заохочень, проведення змагань, встановлення чітких критеріїв оцінювання фізичної підготовленості та включення результатів фізичної підготовки до загальної оцінки професійної діяльності [1, с. 64].

Узагальнюючи вищезазначене, можна стверджувати, що фізична підготовка є ключовим елементом професійної діяльності поліцейського. Вона забезпечує не лише фізичну готовність до виконання службових обов'язків, але й сприяє формуванню необхідних психологічних якостей, підвищує рівень професійної компетентності та ефективності дій у різноманітних ситуаціях. Тому організація та проведення занять з фізичної підготовки повинні бути пріоритетними напрямками у системі професійної підготовки працівників поліції.

1. Євдокімова О. О. Специфіка формування психологічної стійкості у поліцейських у процесі професійної підготовки. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Харків: ХНУВС, 2018. С. 63–66.
2. Захист поліцейського від нападу озброєного правопорушника: методичні рекомендації / О. А. Чичкан, І. Я. Гнип, Б. Ю. Музика, М. О. Червоношапка. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 40 с.
3. Криволапчук В. О., Кримська М. С., Ряшко С. М., Бутов С. Є. Спеціальна фізична підготовка: навч. посібник для слухачів і курсантів ВНЗ МВС України / за заг. ред. проф. Є. М. Моїсєєва та проф. О. Ф. Долженкова. Київ–Одеса, 2009. 208 с.
4. Тьорло О. І. Організація фізичної підготовки з особовим складом підрозділів Національної поліції України: методичні рекомендації для самостійної роботи. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 35 с.
5. Богуславський В. В., Бачинська Н. В., Анісімов Д. О., Петрушин Д. В., Пожидаєв М. Ю. Особливості гендерної ідентифікації особистості майбутніх правоохоронців, що займаються різними видами спорту. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманов*. 2023. Випуск 10 (170). С. 50–53. DOI: 10.31392/NPU-nc.series15.2023.10(170).11
6. Соловей О. М., Пожидаєв М. Ю., Діщенко Д. В., Вознюк К. Г., Петренко С. П., Анісімов Д. О. Теоретична підготовка курсантів як фактор, що впливає на рівень складників спеціальної фізичної підготовки. *Фізичне виховання та спорт*. 2021. № 4. С. 71–79.
7. Анісімов Д. (2020). Застосування фізичної сили як складова особистої безпеки поліцейського: шляхи вдосконалення. *Молодий вчений*, 2 (78), 270–272. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-2-78-59>
8. Анісімов Д. О. Проблематика підвищення рівня фізичної підготовки курсантів ЗВО МВС України. Актуальні проблеми фізичної культури і спорту в сучасному суспільстві: збірник наукових праць I Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. С. 15–18.
9. Анісімов, Д., Фурсова, А., & Пономаренко, О. (2022). Техніка рукопашного бою в аспекті підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції України. *Молодий вчений*, 7 (107), 9-12. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-7-107-3>
10. Анісімов, Д., & Антипова, А. (2022). Фізична підготовка курсантів як необхідна складова нормальної діяльності правоохоронних органів. *Молодий вчений*, 7 (107), 5-8. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-7-107-2/>
11. Петрушин, Д., Анісімов, Д., & Пожидаєв, М. (2019). Методика розвитку спеціальних фізичних якостей курсантів закладів вищої освіти Національної поліції України з використанням системи кросфіт. *Молодий вчений*, 2 (66), 345-348. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-75>.

Ольга БАБІЧ

старший викладач кафедри іноземних мов Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна),
кандидат педагогічних наук, доцент

**ЛІНГВІСТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ
ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ЯК СКЛАДОВА БЕЗПЕКОВОГО
СЕРЕДОВИЩА НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ**

Сучасні умови забезпечення національної безпеки України характеризуються посиленням гібридних загроз, активізацією міграційних процесів, зростанням транснаціональної злочинності та інтенсифікацією міжкультурної комунікації. У цьому контексті державний кордон постає не лише як територіальна межа суверенітету, а й як складний соціально-комунікативний простір, у межах якого здійснюється постійна взаємодія представників різних мов, культур і правових систем. Відтак формування безпекового середовища на державному кордоні набуває комплексного характеру й потребує врахування не лише організаційно-правових, а й лінгвістичних чинників.

Професійна діяльність офіцерів-прикордонників безпосередньо пов'язана з інтенсивною комунікацією, що відбувається в умовах підвищеної відповідальності, психологічного напруження та дефіциту часу. Саме тому лінгвістична підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників виступає важливою складовою їхньої професійної компетентності та суттєвим елементом формування безпекового середовища на державному кордоні [1].

Лінгвістична підготовка у системі професійної освіти майбутніх офіцерів-прикордонників охоплює формування мовної, комунікативної та соціокультурної компетентностей. Мовна компетентність передбачає знання норм державної мови, володіння професійною термінологією, а також уміння користуватися офіційно-діловим стилем у процесі службового спілкування та документування. Комунікативна компетентність полягає у здатності ефективно будувати взаємодію з різними категоріями осіб, дотримуючись норм мовленнєвої етики, правової коректності та професійної доцільності. Соціокультурна компетентність забезпечує розуміння культурних особливостей, моделей поведінки та комунікативних стратегій представників інших держав і соціальних груп [2].

Важливість лінгвістичної підготовки зумовлена тим, що мовна комунікація є одним із ключових інструментів управління безпековими процесами на державному кордоні. Неправильне тлумачення мовної інформації, некоректне формулювання запитань або інструкцій, а також недотримання норм професійного спілкування можуть призвести до виникнення конфліктних ситуацій, ускладнення службової взаємодії та підвищення рівня безпекових ризиків.

Особливого значення лінгвістична підготовка набуває у процесі спілкування з іноземцями та особами без громадянства. Володіння іноземними мовами дозволяє офіцерам-прикордонникам ефективно здійснювати прикордонний контроль, отримувати достовірну інформацію, своєчасно виявляти суперечності у свідченнях та ідентифікувати потенційно небезпечні наміри співрозмовників. У цьому аспекті мовна компетентність виконує не лише комунікативну, а й превентивну функцію, сприяючи запобіганню правопорушенням і загрозам прикордонній безпеці [3].

До того ж, лінгвістична підготовка сприяє формуванню комунікативної безпеки як складової загального безпекового середовища. Комунікативна безпека передбачає здатність офіцера-прикордонника мінімізувати ризики, пов'язані з мовними непорозуміннями, конфліктами та маніпулятивним впливом. Коректне, чітке та правомірне використання мовних засобів дозволяє забезпечити деескалацію напружених ситуацій, підтримати авторитет прикордонної служби та зміцнити довіру з боку громадян і міжнародних партнерів.

У сучасних умовах особливої уваги потребує інтеграція лінгвістичної підготовки з іншими компонентами професійної освіти майбутніх офіцерів-прикордонників. Поєднання мовної підготовки з правовими, психологічними та тактико-спеціальними дисциплінами сприяє формуванню цілісної професійної компетентності, необхідної для ефективного виконання службових завдань на державному кордоні.

Отже, лінгвістична підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників є невід'ємною складовою формування безпекового середовища на державному кордоні. Вона забезпечує ефективну професійну комунікацію, сприяє попередженню конфліктних ситуацій, підвищує рівень комунікативної та інформаційної безпеки. Системний підхід до формування лінгвістичної компетентності у процесі професійної підготовки курсантів сприяє підвищенню ефективності охорони державного кордону та зміцненню національної безпеки України.

1. Василенко О. В. Професійна комунікація у діяльності військових формувань та правоохоронних органів // *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2020. № 2. С. 45–52.

2. Мельник А., Дуда О. Комунікативна компетентність як основа професіоналізму прикордонників / *Вчені записки університету «КРОК»*, 2024. С. 269–279.

3. Лагодинський О. Іншомовна комунікативна компетентність майбутніх військових фахівців як мета і результат навчання / *Військова освіта*, № 1(37), 2018. С. 181–187.

Євген БАХЧЕВАН

директор інституту післядипломної освіти та заочного навчання, кандидат юридичних наук, доцент

Олександр НІКОЛАЄВ

завідувач кафедри вогневої підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент

ПОЕТАПНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПОВОДЖЕННЯ З ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ У КУРСАНТІВ ЗВО МВС: ПЕДАГОГІЧНІ ТА БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ

В умовах збройної агресії проти України, зростання рівня суспільних ризиків та ускладнення оперативної обстановки підвищуються вимоги до професійної підготовки поліцейських як складової сектору безпеки і оборони держави. Особливої ваги набуває якість вогневої підготовки курсантів закладів вищої освіти МВС України, адже саме на етапі первинного професійного становлення закладаються базові моделі безпечної та правомірної поведінки зі службовою зброєю.

Аналіз практики організації занять з вогневої підготовки свідчить, що в окремих випадках спостерігається формальний підхід до поетапності навчання, передчасне ускладнення вправ, акцент на влучності на шкоду безпеці, а також недостатня інтеграція психологічних і тактичних компонентів. За таких умов виникає потреба у науково обґрунтованій моделі формування стійких, безпечних і правомірних навичок застосування вогнепальної зброї.

Метою доповіді є обґрунтування доцільності впровадження поетапної моделі формування навичок поведінки з вогнепальною зброєю у курсантів ЗВО МВС України та визначити її педагогічні й безпекові переваги.

Запропонована модель базується на положеннях теорії поетапного формування розумових дій та навичок, компетентнісного підходу у вищій освіті, а також на принципах професійної безпеки й відповідальності поліцейського. Навички поведінки зі зброєю розглядаються як інтегрований результат технічної, правової, психологічної та тактичної підготовки.

Ключовим структуроутворюючим елементом моделі виступає пріоритет безпеки, який визначає логіку організації навчального процесу та критерії переходу між етапами підготовки.

Модель передбачає шість послідовних етапів формування навичок.

Перший етап – теоретико-орієнтований – спрямований на засвоєння правових підстав застосування зброї, заходів безпеки та алгоритму дій поліцейського. Його метою є формування усвідомленого ставлення до застосування зброї та розуміння наслідків можливих помилок.

Другий етап – початкова практична підготовка без стрільби – забезпечує формування первинних моторних навичок у безпечних умовах «сухого» тренування. Основний принцип цього етапу – «правильно, повільно, контрольовано».

Третій етап – початкова вогнева підготовка (перший постріл) – має психологічно визначальний характер і спрямований на безпечне виконання першого бойового пострілу без акценту на влучності. Пріоритетом є усвідомлення, контроль і дотримання заходів безпеки.

Четвертий етап – поглиблена вогнева підготовка – інтегрує безпеку, точність і швидкість у чіткій послідовності: «безпека → точність → швидкість». Перехід до підвищення

темпу допускається лише за умови стабільної точності та безпечної поведінки.

П'ятий етап – тактика вогневого контакту – передбачає моделювання умов, максимально наближених до службової діяльності, із поєднанням вогневої, тактичної та комунікативної складових. Формується ситуаційна обізнаність і здатність приймати правомірні рішення.

Шостий етап – підтримання та контроль професійної готовності – реалізується через сценарний підхід із використанням алгоритму «брифінг – виконання – дебрифінг» та елементів after action review. На цьому рівні оцінюється стабільність дій у контрольованих стресових умовах.

Педагогічна цінність моделі полягає у:

- чіткій структуризації навчального процесу;
- визначенні критеріїв переходу між етапами;
- поєднанні індивідуального та групового навчання;
- використанні сценарного методу;
- обов'язковому проведенні дебрифінгу як інструменту усвідомленого навчання;
- недопущенні передчасного ускладнення вправ.

Особлива роль відводиться викладачу (інструктору), який на різних етапах виконує функції викладача, наставника, модератора або аналітика, залежно від рівня сформованості навичок курсанта.

Безпека розглядається не як окремий елемент занять, а як базовий критерій професійної готовності.

Порушення вимог безпеки є безумовною підставою для припинення виконання вправи незалежно від досягнутого результату.

Модель передбачає:

- заборону форсування темпу підготовки;
- контроль секторів безпеки на всіх етапах;
- поступове введення стресових факторів лише після формування стабільної бази;
- оцінювання стабільності дій, а не разового результату.

Такий підхід дозволяє мінімізувати ризики травматизму та формування хибних навичок.

Впровадження поетапної моделі в освітній процес ЗВО МВС України сприятиме:

- підвищенню якості професійної підготовки курсантів;
- формуванню стійких навичок безпечного та правомірного застосування зброї;
- зниженню ймовірності помилок у стресових умовах;
- розвитку службового мислення та відповідальності;
- інтеграції вогневої підготовки з тактичною та психологічною складовими.

Висновки.

Поетапна модель формування навичок поведінки з вогнепальною зброєю у курсантів ЗВО МВС України є педагогічно обґрунтованою та безпеково орієнтованою системою професійної підготовки. Її особливістю є чітка логіка ускладнення, визначені критерії переходу між етапами, пріоритет безпеки та використання сценарного підходу з обов'язковим аналізом дій.

Запропонована модель має потенціал для масштабування в системі службової підготовки Національної поліції України та може бути використана як основа подальших наукових досліджень у сфері професійної підготовки працівників сектору безпеки.

1. Застосування зброї поліцейськими: організація та методика проведення занять з вогневої підготовки з курсантами ЗВО МВС. Методичні рекомендації. // Є. Бахчеван, О. Ніколаєв, І. Катеринчук, В. Мосузенко, А. Конько, О. Угрін – Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2025. – 40 с.

Руслан ВАЛІСШВ
доцент кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат педагогічних наук

ПІДГОТОВКА ДО ВИРІШЕННЯ ЕТИЧНИХ І ПРОФЕСІЙНИХ ДИЛЕМ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Поліцейська діяльність у всьому світі та в усі часи переповнена дилемами різного рівня, що обумовлено комплексністю службових ситуацій, їх динамізмом та невизначеністю, розширенням функцій поліції, наявністю дискреційних повноважень у поліцейського та іншими факторами. В Україні в умовах воєнного часу питома вага складних небезпечних дилем, від вирішення яких залежать життя людей та безпека поліцейського, суттєво зростає.

Усвідомлення поширеності етичних та інших проблем у роботі поліцейського зумовило здійснення вченими низки досліджень. Визначимо лише окремі з них: широкий спектр етичних проблем поліцейської діяльності було охарактеризовано Prinsloo і Kingshot [12]; Borrelli та Lindberg визначили стратегії розв'язання дилем, що виникають у міграційній роботі [1]; De Schrijver та Maesschalck обґрунтували методи розвитку моральних суджень у поліцейських новобранців [2]; Dempsey із співавторами здійснив міждисциплінарний огляд літератури з проблематики прийняття етичних рішень правоохоронцями [3]; Yousaf зі співавторами, використовуючи шкалу етичних дилем (розроблену раніше), визначив вплив прийнятих рішень на ефективність та легітимність поліції [17]; Hickman зі співавторами розробив опитувальник для визначення ставлення американських поліцейських до етичної поведінки [6], Westmarland та Rowe опитали британських поліцейських щодо їх дій при виявленні протиправних дій колег [15].

Вивчення англомовної наукової та методичної літератури свідчить, що назва «етичні дилеми» має на увазі далеко не вузький спектр дилем, які апелюють до протиставлення добра і зла і в яких є одне правильне рішення. Назва підкреслює, що в даному випадку офіцерові доведеться застосовувати, крім традиційних аргументацій (логічних, юридичних, безпекових, тактичних тощо), і етичне обґрунтування своїх дій.

Комплексність та труднощі таких ситуацій підкреслює Julie Raines у роботі «Етика в поліції: неправомірна поведінка та доброчесність», стверджуючи, що «Справжні етичні дилеми – це ситуації, які за своєю суттю безвихідні, коли ти проклятий, який вибір ти б не зробив» [13]. Wright зі співавторами до того ж слушно акцентує, що в поліцейських етичних дилемах «вибір правильного рішення, правильного курсу дій не є одразу очевидним і тому вимагає оцінки конфіденційності та етичного впливу, щоб допомогти поліцейським зробити оптимальний вибір» [16].

Багато авторів, зокрема de Schrijver [2], підкреслюють поширеність етичних дилем в роботі поліцейських, особливо в умовах збройного конфлікту чи постконфліктного суспільства [5, с. 10]. Дослідники визначають низку основних передумов поширеності дилем у поліцейській діяльності, зокрема: необхідність діяти «у складних, незрозумілих і емоційно напружених ситуаціях» [4, с. 55]; поліцейська діяльність передбачає «рутинне та неминуче використання шкідливих методів, включаючи примус, порушення недоторканності приватного життя [9]; «поліція стикається з морально неоднозначними або нечіткими ситуаціями, які вимагають дискреційних етичних суджень» [9]; потреба здійснення влади [11] та наявність дискреційних повноважень [5, с. 16].

Автори підручника [10] визначають чотири типи етичних дилем, які пов'язані: 1) з дискреційними повноваженнями поліцейського; 2) з інтерпретацією обсягу обов'язків поліцейського у конкретній ситуації; 3) з доброчесністю офіцера; 4) з лояльністю до колег та організації.

Також дослідники визначають певні елементи, що можуть суперечити один одному в етичній дилемі, зокрема різні правові норми, різні правила та цінності, особисті цінності та професійні цінності (наприклад, правда проти лояльності, справедливість проти милосердя), інтереси різних людей, індивідуальні інтереси й інтереси суспільства, орієнтація на

короткостроковий вплив проти довгострокового впливу, різні ролі поліції, наприклад, превенція проти примусу та покарання, засоби та цілі [10]. У контексті останнього найбільш розповсюдженими є так звані ситуації «Брудного Гаррі» [15], коли поліцейський благородну мету намагається досягти протиправними засобами.

Що стосується механізму етичного прийняття рішень, то ми поділяємо позицію de Schrijver який у цьому процесі виокремлює чотири складові: моральної чутливості (зокрема, визнання моральної дилеми); морального мислення – стосується розумового процесу, в якому розглядаються різні моральні аргументи; моральної мотивації та морального характеру, що необхідні для прийняття рішення та відповідних дій [2]. Також заслуговує на увагу п'ятиетапна модель етичного прийняття рішень Купера (1990) – за оцінками фахівців, «ця модель підкреслює важливість формулювання дилеми як суперечності між цінностями та використання моральної уяви як для генерування альтернативних дій, так і для прогнозування їх наслідків» [2].

Практичною порадою для курсантів є використання «чотирьохетапного тесту на поліцейську етику», рекомендованого Marsoo [8], що передбачає швидке уявлення поліцейським як про прийняте ним рішення: розповідає його начальник на прес-конференції, він сам свідчить в суді та розповідає найближчим рідним. При цьому настановою для курсантів може слугувати наступне «Швидше за все, ви не зможете застосувати запропоновані інструменти буквально і не зобов'язані це робити, бо кожна складна ситуація унікальна, і час на вибір дій може бути обмеженим. Зрештою, саме ваша особиста чесність визначить ваше рішення» [10].

Крім зазначених суб'єктивних складових, на рішення впливає так звана *моральна інтенсивність ситуації* (як формулюють Thomson і Adams) – тобто значущість і яскравість морального питання. Вона є результатом таких характеристик, як масштаб наслідків, близькість (соціальна, культурна, психологічна або фізична) [14].

Підготовка курсантів і чинних поліцейських до етичного прийняття рішення в умовах етичної дилеми не може обмежуватись традиційними методами вивчення етичних цінностей і правил етичної поведінки поліцейського. Ефективними засобами зміцнення доброчесності поліції та підготовки до поведінки під час етичних дилем постають так звані етичні сценарії чи «сценарії етичних дилем». Фахівці підкреслюють, що «сценарії можуть допомогти людям приймати кращі – зазвичай складні – рішення, які б інакше вони пропустили або відкинули» [16].

Відповідні сценарії за своєю формою «можуть бути короткими віньєтками по одному-два абзаци, або відносно довгими та детальними на багатьох сторінках» [16]. Студенти (курсанти, кадети, слухачі) можуть лише читати їх, або брати участь у реалістичній їх постановці із залученням акторів [4, с. 106], симуляції певної обстановки, фіксацією на сховані відеокамери [14].

Далі ми сформулюємо окремі методичні поради щодо впровадження цього методу. Баžано, щоб використанню сценаріїв передувало додаткове вивчення (повторне згадування) етичних принципів поліцейської діяльності за допомогою Правил етичної поведінки поліцейського та спеціальних посібників закордонних авторів (зокрема «Права людини походять із внутрішньої гідності людської особистості», «Правоохоронці завжди повинні поважати та дотримуватися закону», «Правоохоронці повинні поважати та захищати людську гідність, а також підтримувати права людини всіх осіб», «Усі дії поліції повинні дотримуватися принципів законності, необхідності, недискримінації, пропорційності та гуманності» [7, с. 173]).

Безпосередньому впровадженню сценаріїв у ДДУВС передують інші важливі *підготовчі етапи*, зокрема: 1) аналіз реальних кейсів, у яких була наявна певна етична дилема в діяльності поліцейських. Ефективно себе зарекомендувало використання тих кейсів, які отримали аналіз і оцінку з боку авторитетного суб'єкта, зокрема Європейського суду з прав людини. Такі освітні заходи розроблені закордонними фахівцями, наприклад у підручнику [5] вони пропонують низку запитань для організації дискусії;

2) вивчення окремих прикладних технік прийняття етичних рішень (зокрема, зазначених вище). Також услід за європейськими фахівцями ми радимо курсантам застосовувати три різні типи моральних аргументів: що стосуються наслідків для себе, що стосуються наслідків для інших, та аргументи, що стосуються правил і процедур [2];

3) етап актуалізації етичних цінностей та емоційно-вольового ставлення до них. За нашим досвідом, він має безпосередньо передувати сценарію. Його ефективними формами є перегляд відео з певними складними ситуаціями в роботі поліцейського та стисла дискусія з

провокативними запитаннями, наприклад: «Чи повинні етичні стандарти, які застосовуються під час реагування на особливо тяжкі злочини, бути такими ж, як і при реагуванні на дрібні правопорушення?», «Які є аргументи на користь та проти того, що безпека поліцейського – це завжди основний пріоритет при поліцейському реагуванні?».

Безпосередні сюжети сценаріїв присвячені ситуаціям: коректної перевірки військовослужбовців на блокпостах, примусовому вилученню дітей, реагуванню на резонансні події в умовах воєнного стану тощо. Під час етапу дебрифінгу відпрацьованого сценарію важливим є пряме обговорення: окремих популярних прийомів свідомого чи неусвідомленого уникнення від прийняття етичного рішення, зокрема покладання відповідальності на інших суб'єктів; впливу емоційно-психологічного стану поліцейського на прийняті ним рішення.

Таким чином, етичні дилеми поліцейської діяльності особливо поширені та ускладнені в умовах воєнного стану. Міжнародний та вітчизняний досвід обґрунтовують етичні сценарії як ефективний метод підготовки до дилем. Метод передбачає такі етапи, як аналіз реальних кейсів, вивчення окремих прикладних технік прийняття етичних рішень, актуалізація етичних цінностей, дебрифінг.

1. Borrelli, L. M., & Lindberg, A. The creativity of coping: Alternative tales of moral dilemmas among migration control officers. *International journal of migration and border studies*, 2018. 4(3), 163-178.
2. De Schrijver, A., & Maesschalck, J. The development of moral reasoning skills in police recruits. *Policing: an international Journal of police strategies & management*, 2015. 38(1), 102-116.
3. Dempsey, R. P., Eskander, E. E., & Dubljević, V. Ethical decision-making in law enforcement: A scoping review. *Psych*, 2023. 5(2), 576-601.
4. European Union Agency For Fundamental Rights. *Fundamental rights-based police training. A manual for police trainers*. Vienna. Publications Office of the EU.
5. Handbook on police accountability, oversight and integrity. Vienna, United Nations Office on Drugs and Crime. 2011. 150 c.
6. Hickman, M. J., Powell, Z. A., Piquero, A. R., & Greene, J. Exploring the viability of an attitudes toward ethical behavior scale in understanding police integrity outcomes. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 2016. 39(2), 319-337.
7. Human rights and Law enforcement. A manual on Human rights training for the Police. New York and Geneva, United Nations. 1997. 238 c.
8. Marcou, Dan. 4 tests to help officers survive ethical dilemmas. *Police1*. URL: <https://www.police1.com/ethics/articles/4-tests-to-help-officers-survive-ethical-dilemmas-rKSCittfeFs9CXt9/> Дата звернення 13.02.2026.
9. Miller, S. Police Ethics in. *International Encyclopedia of Ethics*. Edited by Hugh LaFollette. John Wiley & Sons Ltd. Published 2019 by John Wiley & Sons Ltd.
10. Module 9. Police ethical dilemmas. In *Training Manual on Police Integrity* / Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces. 2015. 227 c.
11. Norberg, K. Legislation vs. morality—a police officer's ethical dilemma. *Police Practice and Research*, 2013. 14(1), 35-44.
12. Prinsloo, J., & Kingshot, B. Ethics in policing. *Phronimon*, 2004. 5(1), 49-70
13. Raines, Julie. *Ethics in Policing: Misconduct and Integrity*. Sudbury: Jones and Bartlett, 2011.
14. Thomson, M. H., & Adams, B. D. *Moral and ethical decision-making in a realistic field training scenario*. 2007 № DRDCCR2007012).
15. Westmarland, L., & Rowe, M. Police ethics and integrity: can a new code overturn the blue code? *Policing and society*, 2018. 28(7), 854-870.
16. Wright, D., Finn, R., Gellert, R., Gutwirth, S., Schütz, P., Friedewald, M., & Mordini, E.. Ethical dilemma scenarios and emerging technologies. *Technological Forecasting and Social Change*, 2014. 87, 325-336.
17. Yousaf, M., Malik, N., Imran, H., Afzal, T., & Noreen, H. R. Impact of Ethical Dilemmas on Decision Making in Ambiguous Situations among Police Employees. *Journal of Asian Development Studies*, 2024. 13(2), 1779-1789.

Андрій ЖБАНЧИК

т.в.о. завідувача кафедри вогневої
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ**

У сучасних умовах забезпечення публічної безпеки та правопорядку вогнева підготовка посідає особливе місце в системі професійного становлення працівника поліції. З огляду на зростання рівня суспільних ризиків, поширення незаконного обігу зброї та необхідність оперативного реагування на загрози життю і здоров'ю громадян, здатність поліцейського грамотно, правомірно й безпечно застосовувати вогнепальну зброю є невід'ємною складовою його професійної компетентності. Вогнева підготовка охоплює не лише формування практичних навичок володіння табельною зброєю, а й розвиток психологічної стійкості, швидкості прийняття рішень у стресових ситуаціях, а також чітке розуміння правових підстав і меж застосування сили. Таким чином, вона виступає комплексним елементом професійної підготовки, що поєднує тактичний, правовий і морально-етичний аспекти діяльності працівника поліції.

Вогнева підготовка є необхідною для забезпечення безпеки як самого поліцейського, так і території, яку вони обслуговують. Ця підготовка розвиває навички, необхідні для виконання обов'язків поліцейського та для ефективного реагування на небезпечні ситуації [1, с. 52].

Під час дії повномасштабного вторгнення залишається досі невирішеним ряд питань, що пов'язані з підставами застосування вогнепальної зброї та кваліфікацією дій поліцейських після застосування вогнепальної зброї. Також норми, що врегульовують застосування зброї поліцейськими, закріплюють список випадків застосування зброї, у тому числі і відповідальність за наслідки, які можуть настати в результаті точного дотримання положень [4].

З огляду на зазначене, важливим аспектом є не лише визначення підстав застосування вогнепальної зброї, а й належна підготовка поліцейських до правової оцінки власних дій після її використання. Належний рівень професійної компетентності передбачає вміння діяти відповідно до принципів законності, необхідності, пропорційності та мінімізації шкоди. Саме комплексне поєднання практичних навичок стрільби з глибоким знанням нормативно-правових актів забезпечує правомірність та ефективність застосування заходів примусу. Відповідно до закріплених у законодавстві вимог застосування вогнепальної зброї поліцейськими є крайнім засобом примусу і можливе лише за наявності конкретних обставин, передбачених правовими нормами. Працівник поліції має оцінювати реальність загрози, співмірність застосованих заходів та потенційні наслідки для оточення, що зумовлює високий рівень правової свідомості та професійної відповідальності поряд з технічними навичками стрільби [2].

Крім того, вогнева підготовка повинна здійснюватися на засадах систематичності, безперервності та практичної спрямованості. Особлива увага має приділятися моделюванню реальних службових ситуацій, у яких працівник поліції змушений приймати рішення в умовах дефіциту часу та підвищеного емоційного напруження. Такий підхід сприяє формуванню стійких професійних навичок і знижує ризик помилкових дій під час виконання службових обов'язків [3].

Отже, вогнева підготовка є невід'ємною та системоутворюючою складовою професійної компетентності працівника поліції. Вона не обмежується формуванням технічних навичок володіння табельною зброєю, а охоплює комплекс правових знань, психологічної готовності та тактичного мислення, необхідних для прийняття обґрунтованих і законних рішень в умовах підвищеної небезпеки.

Сучасні виклики, зокрема у період дії воєнного стану, посилюють вимоги до рівня підготовленості поліцейських та актуалізують потребу в удосконаленні системи службової підготовки. Особливого значення набуває здатність працівника поліції діяти в межах принципів законності, необхідності та пропорційності, адекватно оцінювати обстановку та нести відповідальність за прийняті рішення.

Таким чином, ефективна організація вогневої підготовки, її систематичність і

практична спрямованість є запорукою не лише особистої безпеки поліцейського, а й гарантією захисту прав і свобод громадян. Підвищення якості вогневої підготовки безпосередньо впливає на рівень професіоналізму працівників поліції, ефективність виконання ними службових обов'язків та зміцнення довіри суспільства до правоохоронних органів.

1. Вогнева підготовка : навч. посіб. В. В. Федоров, П. В. Пістряк, А. Ф. Бальва та ін. ; за заг. ред. В. В. Федорова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2019. – 256 с.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII *Відомості Верховної Ради України*. – 2015. – № 40–41.
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. – 2015. – № 28.
4. Тимофєєв В. П., Гунько К. О. Актуальні питання застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. – 2023. – № 3. – С. 352–356. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.63>.

Олена ІЛЬЧЕНКО

завідувач кафедри філології, перекладу
та стратегічних комунікацій
Національної академії
Національної гвардії України
(м. Харків, Україна),
кандидат філологічних наук, доцент

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ НА КОЛЕКТИВНУ СВІДОМІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У системі забезпечення національної безпеки України захист когнітивного простору військовослужбовців набуває пріоритетного значення. В умовах тотальної інформаційної війни мова виступає як інструмент стратегічного впливу, здатний моделювати сприйняття реальності та детермінувати поведінку особового складу. Динаміка мовної системи в умовах війни свідчить про радикалізацію засобів впливу, що потребує ґрунтовного лінгвістичного аналізу [9, с. 142].

Метою цієї розвідки є виявлення лінгвокогнітивних механізмів маніпуляції у медіадискурсі 2014–2026 рр. Джерельну базу дослідження склали результати моніторингу українського медіапростору, зокрема мілітарних Телеграм-каналів та онлайн-видань, а також власні лексикографічні напрацювання автора [3].

На основі аналізу встановлено, що маніпулятивний вплив на колективну свідомість військовослужбовців реалізується через систему концептуальних моделей, які трансформують образ ворога, перебіг бойових дій і ціннісні орієнтири:

1. Дегуманізаційна модель (сфера-джерело «Зоологія/інсектологія»). Цей механізм спрямований на позбавлення ворога людських рис, що на когнітивному рівні знімає моральні бар'єри щодо його знищення [5, с. 17]. Наприклад:

- *Сили оборони продовжують випалювати **орків** із лісосмуг на околицях міста* («Цензор.НЕТ», 2024);
- *Навала **свинособак** знову захлинулася на підступах до наших позицій* («Оперативний ЗСУ», 2025);
- *Цих **тарганів** потрібно витравлювати з кожної шпарини нашої землі* («ТРУХА», 2026).

2. Гейміфікаційна модель (сфера-джерело «Гра/тир»). Механізм, що заміщує трагізм реальної смерті ігровим результатом, перетворюючи бойові дії на видовище. Це створює емоційну дистанцію, проте може призводити до розмивання відчуття реальної небезпеки [4, с. 23]. Наприклад:

- *Наші дрони влаштували справжнє **сафарі** на ворожу бронетехніку* («DeepState», 2024);
- *За добу підрозділом було успішно **заміновано** понад взвод окупантів* («Лачен пише», 2025);

– Чергова група загарбників проходить останній рівень і **пакетується** («Цаплієнко», 2026).

3. Евфемізаційна модель (сфера-джерело «Побут/природні явища»). Лінгвістичний механізм нормалізації надзвичайних подій, що використовується для корекції психологічного стану аудиторії, зниження тривожності або іронічного переосмислення загроз [8, с. 60]. Наприклад:

– У тимчасово окупованому Криму знову розцвіла рясна **бавовна** («Українська правда», 2024);

– Після влучного удару на складі противника почалося інтенсивне **задимлення** («РБК-Україна», 2025);

– Ворожі літаки здійснили від'ємний зліт і пішли за курсом **руського корабля** («УНІАН», 2026).

Ефективність цих механізмів підтверджується результатами анкетування військовослужбовців, згідно з якими понад 70 % респондентів відчують зміну емоційного фону під впливом метафоризованого контенту [7, с. 256]. Це підтверджує тезу про те, що маніпулятивний контент у сучасному медіапросторі здатен суттєво деформувати колективну свідомість [8, с. 59].

Захист безпекового середовища потребує формування «когнітивного щита», що реалізується через розвиток медіаграмотності офіцерів [2, с. 55]. Автором цієї праці розроблено та впроваджено методики інтеграції інфомедійної грамотності у підготовку майбутніх офіцерів, що базуються на засадах академічної доброчесності [1, с. 176] та практичних навичках лінгвістичної експертизи текстів [6].

Отже, лінгвокогнітивна стійкість військовослужбовців є критичним фактором національної безпеки. Робота з деконструкції маніпулятивних метафор дає змогу мінімізувати деструктивний комунікативний вплив і забезпечити високий морально-психологічний стан особового складу.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в комплексному аналізі трансформації метафоричних моделей «післявоєнного відновлення» та «справедливого миру» у дискурсі деокупації, що стане основою для розробки прикладних методик із медіаграмотності та лінгвістичної експертизи з метою зміцнення когнітивної безпеки військовослужбовців.

1. Ільченко О. А. Інтеграція елементів медіаграмотності в початковий континуум здобувачів вищої освіти в призмі ствердження академічних засад. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр.* Одеса: Гельветика, 2022. Вип. 83. С. 175–179. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.83.30>.

2. Ільченко О. А. Інформаційна безпека офіцерів Національної гвардії України: елементи медіаграмотності в освітній парадигмі здобувачів. *Наукові записки: зб. наук. ст.* Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2025. Випуск CLX (160). С. 53–61. DOI : <https://doi.org/10.31392/NZ-udu-160.2025.07>.

3. Ільченко О. А. Метафорична модель війни в українському медіапросторі 2014–2023 рр.: словник. Харків: Національна академія Національної гвардії України, 2024. 101 с.

4. Ільченко О. А. Метафорична модель війни в політичному дискурсі українського медіапростору 2014–2023 рр. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2023. Т. 34 (73). № 1. Ч. 1. С. 21–25. DOI : <https://doi.org/10.32840/2710-4656/2023.1.1/04>.

5. Ільченко О. А. Метафорична модель війни у військовому дискурсі українського медіапростору 2014–2023 рр. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2024. Т. 35 (74). № 1. Ч. 1. С. 15–19. DOI: <https://doi.org/10.32840/2710-4656/2024.1.1/03>.

6. Ільченко О. А. Практикум з медіаграмотності. Харків: НАНГУ, 2024. 51 с.

7. Ільченко О. А. Роль ЗМІ у формуванні масової свідомості та колективної свідомості військовослужбовців (за матеріалами анкетування). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2024. Т. 35 (74). № 2. Ч. 2. С. 254–258. DOI: <https://doi.org/10.32840/2710-4656/2024.2.2/40>.

8. Ільченко О. А., Малихіна О. Г. Типи маніпулятивного контенту в сучасному медіапросторі (на матеріалі українськомовних онлайн-видань). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство): зб. наук. праць.* Дрогобиць, 2020. № 14. С. 58–62. DOI : <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223444>.

9. Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика. Монографія. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. 616 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Azhniuk_Bohdan/Mova_i_viina_dynamika_movnoi_systemy_i_movna_polityka.pdf?PHPSESSID=35uun8s8ua2m2q7a1p6rv9rbk3.

Дмитро ПЕТРУШИН

доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат наук з фізичного виховання та спорту

СПЕЦІАЛЬНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СЛУЖБОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства питання гарантування національної безпеки держави набувають особливого значення в умовах наявних і потенційних загроз, що виникають унаслідок військових, політичних, соціально-економічних та інших чинників. У цьому контексті особлива роль відводиться діяльності правоохоронних органів, зокрема працівників Національної поліції України, які безпосередньо забезпечують публічну безпеку і порядок, протидіють злочинності, а також виконують низку завдань, спрямованих на стабілізацію ситуації в державі.

Ефективність виконання службових обов'язків поліцейськими значною мірою залежить від рівня їх професійної підготовленості, складовою якої є спеціальна фізична підготовка. Зазначений вид підготовки спрямований на розвиток комплексу професійно важливих фізичних якостей та прикладних рухових навичок, необхідних для успішного виконання завдань службової діяльності в умовах підвищеної складності та небезпеки.

Службова діяльність поліцейських передбачає виконання завдань у ситуаціях, що характеризуються значними фізичними навантаженнями, обмеженістю часу на прийняття рішень, необхідністю застосування заходів фізичного впливу, переслідування правопорушників, подолання різноманітних перешкод, а також виконання дій у нестандартних або екстремальних умовах. У зв'язку з цим спеціальна фізична підготовка сприяє підвищенню функціональних можливостей організму, розвитку витривалості до тривалих фізичних навантажень, формуванню швидкісно-силових якостей, координації рухів та психофізіологічної стійкості до впливу стресових факторів.

Особливої актуальності питання удосконалення спеціальної фізичної підготовки набуває в умовах воєнного стану, коли працівники поліції виконують службові обов'язки в умовах підвищеного ризику для життя і здоров'я, залучаються до виконання стабілізаційних заходів, беруть участь у забезпеченні правопорядку в районах, що зазнали впливу бойових дій, а також взаємодіють з іншими суб'єктами сектору безпеки держави.

Упровадження сучасних підходів до організації та проведення занять зі спеціальної фізичної підготовки, використання інноваційних методик тренування, функціональних вправ, моделювання професійно орієнтованих ситуацій, що максимально наближені до реальних умов службової діяльності, сприяють підвищенню рівня професійної готовності поліцейських до ефективного виконання службових завдань у сфері забезпечення національної безпеки.

Крім того, систематичне вдосконалення змісту спеціальної фізичної підготовки забезпечує формування у працівників поліції здатності діяти в умовах невизначеності, швидко адаптуватися до змін оперативної обстановки, підтримувати належний рівень фізичної працездатності протягом тривалого часу, а також знижує ризик отримання травм під час виконання службових обов'язків.

Таким чином, спеціальна фізична підготовка працівників Національної поліції України виступає важливим елементом системи професійної підготовки персоналу правоохоронних органів, що безпосередньо впливає на рівень їх професійної спроможності, ефективність виконання службових завдань та загальний стан забезпечення національної безпеки України.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII.
3. Бондаренко В. В. Спеціальна фізична підготовка працівників правоохоронних органів : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 120 с.
4. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання : підручник для студентів закладів вищої освіти фізичного виховання і спорту. Київ : Олімпійська література, 2017. 392 с.
5. Платонов В. М. Система підготовки спортсменів в олімпійському спорті. Загальна теорія і її практичні додатки : підручник. Київ : Олімпійська література, 2015. 680 с.
6. Настанова з фізичної підготовки в Національній поліції України. Київ : МВС України, 2019. 98 с.
7. Романчук С. В. Фізична підготовка в системі професійного навчання правоохоронців : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 156 с.
8. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. 272 с.

Андрій СЕРГЕСЬВ

кандидат наук з фізичного
виховання та спорту, доцент

Сергій СЕРГЕСЬВ

аспірант кафедри теорії
та методики фізичного виховання
ННІ «Придніпровська державна
академія фізичної культури
і спорту» УДУНТ (м. Дніпро, Україна)

РОЗВИТОК ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ

Розвиток фізичного виховання в сучасних умовах набуває особливого значення у контексті забезпечення національної безпеки та підвищення обороноздатності держави. Фізична підготовленість населення, рівень масового спорту та сформованість культури здорового способу життя безпосередньо впливають на мобілізаційний потенціал країни, її стійкість до кризових ситуацій і здатність ефективно реагувати на воєнні виклики. В умовах трансформації безпекового середовища та збройної агресії проти України питання фізичного виховання виходить за межі освітньої чи соціальної політики і стає складовою системи національної безпеки.

Фізичне виховання традиційно розглядається як педагогічний процес, спрямований на гармонійний розвиток особистості, зміцнення здоров'я, формування рухових умінь і навичок. Проте в історичній ретроспективі воно завжди мало й оборонний вимір [1]. Ще в античних державах фізична підготовка громадян була невід'ємною частиною військової підготовки. У XX столітті багато країн запроваджували системи допризовної підготовки молоді, інтегруючи фізичне виховання з елементами військово-прикладних дисциплін. Сучасні безпекові виклики актуалізують необхідність повернення до комплексного розуміння ролі фізичної культури у зміцненні оборонного потенціалу.

У нормативно-правовому полі України розвиток фізичної культури і спорту визначається як пріоритет державної політики, що відображено в профільному законодавстві та стратегічних документах. У цьому контексті важливу роль відіграють інституції сектору безпеки і оборони, зокрема Збройні Сили України, для яких фізична підготовка є невід'ємною складовою професійної спроможності військовослужбовців. Підвищення стандартів фізичної підготовки особового складу відповідає сучасним вимогам ведення бойових дій, що характеризуються високою інтенсивністю та потребою у витривалості, координації та психологічній стійкості.

Масове фізичне виховання населення створює основу для формування резерву обороноздатності держави. Рівень фізичного розвитку молоді впливає на якість призовного контингенту, швидкість адаптації до військової служби та здатність виконувати завдання в умовах підвищених фізичних і психоемоційних навантажень. У цьому аспекті фізична

культура виступає чинником профілактики захворювань, підвищення працездатності та зменшення навантаження на систему охорони здоров'я, що також має стратегічне значення в умовах воєнного часу.

Окремої уваги заслуговує інтеграція елементів національно-патріотичного виховання з фізичною підготовкою. Формування свідомого ставлення до захисту держави, готовності до служби та відповідальності за безпеку суспільства поєднується з розвитком фізичних якостей. У сучасних умовах це знаходить відображення у програмах підготовки молоді, діяльності територіальних громад та взаємодії освітніх закладів із сектором безпеки. В умовах повномасштабної війни фізична підготовка населення набуває також значення елементу національної стійкості, що передбачає готовність до дій у надзвичайних ситуаціях.

Міжнародний досвід свідчить про важливість системного підходу до розвитку фізичного виховання як складової безпекової політики. У низці держав-членів НАТО значна увага приділяється фізичній готовності військовослужбовців та резервістів, а також розвитку масового спорту як елементу суспільної стійкості. Концепція «resilience», що активно використовується у стратегічних документах Альянсу, передбачає готовність суспільства до кризових викликів, у тому числі через належний рівень фізичної підготовки громадян [1].

У контексті обороноздатності фізичне виховання виконує такі функції:

1. Мобілізаційна функція. Належний рівень фізичної підготовки населення скорочує період адаптації до військової служби, підвищує боєздатність підрозділів та зменшує ризики травматизму.

2. Профілактична функція. Регулярна фізична активність сприяє зміцненню здоров'я, зниженню захворюваності та підвищенню психоемоційної стійкості, що є критично важливим у кризових умовах.

3. Соціалізаційна функція. Командні види спорту формують навички взаємодії, відповідальності, лідерства та довіри – якості, необхідні для ефективної оборони.

4. Патріотично-виховна функція. Фізичне виховання може поєднуватися з національно-патріотичним вихованням, формуючи цінності громадянської відповідальності та готовності до захисту держави.

В Україні в умовах воєнного стану особливого значення набуває інтеграція фізичної підготовки з елементами домедичної допомоги, основ цивільного захисту, орієнтування на місцевості, тактичної підготовки. Водночас важливо зберігати баланс між освітньою складовою та безпековими потребами, не допускаючи надмірної мілітаризації освітнього середовища.

Разом із тим розвиток фізичного виховання стикається з низкою викликів. Серед них – зниження рівня рухової активності молоді, поширення малорухливого способу життя, недостатня матеріально-технічна база закладів освіти та спорту. Подолання цих проблем потребує комплексної державної політики, що поєднує модернізацію інфраструктури, підготовку кваліфікованих кадрів, популяризацію здорового способу життя та інтеграцію сучасних методик тренування.

У стратегічній перспективі розвиток фізичного виховання має розглядатися як інвестиція у людський капітал держави. Фізично підготовлене населення характеризується вищим рівнем працездатності, витривалості та психологічної стійкості, що є критично важливим у період воєнних загроз. Для України, яка перебуває в умовах тривалого збройного протистояння, формування культури фізичної активності та системної підготовки молоді є складовою загальнонаціональної стратегії зміцнення обороноздатності.

Стратегічний розвиток фізичного виховання потребує: модернізації навчальних програм із урахуванням безпекових викликів; оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти; підготовки фахівців із сучасними компетентностями у сфері фізичної культури та безпеки; популяризації масового спорту й активного способу життя серед різних вікових груп; міжвідомчої координації між освітніми, спортивними та безпековими структурами. Особливу роль відіграє розвиток системи допризовної підготовки молоді, що має бути орієнтована не лише на фізичні нормативи, а й на формування психологічної стійкості, командної взаємодії та відповідального ставлення до національної безпеки.

Отже, розвиток фізичного виховання в контексті підвищення обороноздатності держави є багатовимірним процесом, що поєднує освітній, соціальний і безпековий аспекти. Він сприяє формуванню фізично та морально стійкого суспільства, здатного ефективно реагувати на сучасні виклики. Інтеграція фізичної культури до системи національної безпеки дозволяє розглядати її не лише як елемент особистісного розвитку, а й як стратегічний ресурс держави.

Таким чином, розвиток фізичного виховання є важливим елементом комплексної

політики зміцнення обороноздатності держави. Інвестиції у фізичне здоров'я та витривалість громадян формують довгостроковий ресурс національної стійкості, сприяють підвищенню боєготовності та забезпечують гармонійне поєднання безпекових потреб із принципами гуманістичного розвитку суспільства.

1. NATO. Resilience and Civil Preparedness Framework Documents.

Валерій БІЛЧЕНКО

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОBOB'ЯЗКІВ

Відповідно до статті 3 Конституції України, людина її життя в Україні, як правовій, демократичній державі, визнана найвищою соціальною цінністю.

Держава гарантує, що людина веде гідне життя, реалізує соціальну політику відповідно до соціальної справедливості та інтересів усього суспільства, забезпечує людині можливості працевлаштування та належні умови праці.

Робота є необхідним і корисним процесом, але в деяких випадках людина може піддаватися впливу небезпечних і шкідливих факторів у виробничому процесі, що негативно вплине на її здоров'я. Проблема створення безпечних і нешкідливих умов праці має таку ж давню історію, як і історія людства. Проте сьогодні вони набувають особливого значення, оскільки ціна кожної надзвичайної ситуації значно зростає.

Україна приділяє велику увагу питанням охорони життя і здоров'я своїх громадян, створенню безпечних умов праці, але кількість нещасних випадків або надзвичайних подій, що трапляються на виробництві або під час виконання службових обов'язків, внаслідок яких працівники отримують травми або навіть гинуть, залишається дуже великою [3, с. 10].

Діяльність Національної поліції України щодо захисту населення, забезпечення громадської безпеки та боротьби зі злочинністю має багатогранний характер. У більшості випадків вона залежить від екстремальних умов, що можуть зустрічатися в окремих місцях, населених пунктах під час виконання передбачених законом України «Про Національну поліцію» завдань у сферах забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, протидії злочинності тощо [1]. Особливо це стосується поточного довгострокового перехідного періоду, що негативно впливає на ефективність роботи державних інституцій.

Результати практичної діяльності підрозділів Міністерства внутрішніх справ України свідчать, що заходи забезпечення безпеки особового складу під час виконання оперативно-службових завдань не відповідають вимогам сучасності. Адже вже сьогодні в діяльності Національної поліції України спостерігаються певні прорахунки та недоліки. Зокрема, йдеться про значну кількість дорожньо-транспортних пригод з патрульними автомобілями, неналежний рівень вогневої підготовленості особового складу, помилки з неправамирним застосуванням вогнепальної зброї, що призводять до тяжких фізичних і психічних травм та смерті працівників при виконанні ними службових обов'язків.

У сучасних умовах зростаючої нестабільності та ризику діяльність правоохоронних органів потребує особливого рівня підготовки, який виходить за межі звичайних професійних навичок. Від працівників вимагається не лише досконале знання правових норм, а й здатність ефективно діяти у стресових обставинах. Бойові і кризові ситуації передбачають наявність безпосередньої загрози життю чи здоров'ю, обмеження часу на прийняття рішень, нестандартність умов і високу емоційну напругу. У таких ситуаціях звичайні алгоритми поведінки втрачають ефективність, а визначальною стає психофізіологічна стійкість працівника, що напряму пов'язано з особистою безпекою поліцейського.

Треба звернути увагу, що поліпшенню стану охорони здоров'я і життя, забезпеченню особистої безпеки працівників поліції сприяє впровадження у навчальний процес вищих навчальних закладів МВС України дисципліни «Охорона праці працівників Національної

поліції», яка забезпечує формування у майбутніх фахівців необхідного рівня знань та вмінь з правових й організаційних питань охорони праці, техніки безпеки, зокрема забезпечення безпеки поліцейських під час виконання ними службово-бойових завдань та активної позиції щодо практичної реалізації принципу пріоритетності життя та здоров'я людини стосовно наслідків виконання службових завдань [3, с. 11].

Основними формами забезпечення особистої безпеки працівників правоохоронних органів є:

1) спеціально-тактичні – навчання основам професійної діяльності, майстерному володінню зброєю, спеціальними засобами і засобами зв'язку та Індивідуального захисту; формування готовності до застосування зброї і засобів активної оборони в екстремальних ситуаціях;

2) педагогічні – індивідуальні бесіди, наставництво, аналіз виконання оперативно-службових завдань з позиції дотримання особистої безпеки; навчання операційно-тактичним і психологічним прийомам безпечної поведінки у різноманітних ситуаціях оперативно-службової діяльності;

3) психологічні – вивчення індивідуально-психологічних особливостей працівників і прогнозування їх поведінки в екстремальних ситуаціях; проведення практичними психологами психо-корекційної роботи; формування мотиву професійного зростання, нерозривно пов'язаного з дотриманням заходів особистої безпеки [2].

За наявності усіх компонентів працівник у змозі налаштуватися на певну поведінку, на виконання дій, необхідних для досягнення поставленої мети. Підготувати, за необхідності, матеріальну базу для відпрацювання елементів виконання майбутнього завдання чи створити умови для цього (здобути відсутню інформацію, провести тренування, змодельовати схеми можливого розвитку подій). З початком дій уважно слідкувати за динамікою ситуаційних обставин, оцінювати адекватність своєї поведінки або поведінки напарника, модель якої була побудована раніше, прагнути реалізувати оптимальні методи й засоби досягнення мети, свідомо керувати своїми емоційними станами і поведінкою в цілому.

Достатня розвиненість усіх компонентів та їх цілісна єдність – показник високого рівня психологічної готовності працівника правоохоронних органів, його активності, самостійності та творчого підходу до діяльності, що відповідає поняттю «професіоналізм». Відсутність одного чи декількох компонентів або їх недостатня розвиненість свідчить про недостатній рівень його готовності, ймовірність чинників ризику стосовно особистої безпеки при перебуванні в екстремальних ситуаціях.

Зрештою робимо висновок, що забезпечення безпеки працівників поліції – це робота не одного дня і не однієї людини. Це величезний комплекс заходів, який повинен постійно працювати і вдосконалюватися [5].

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII : станом на 16 серп. 2024 р. // Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 07.05.2025).

2. Напрями та форми забезпечення безпеки працівників правоохоронних органів : наукова стаття // Підручники онлайн. – URL : https://pidru4niki.com/12920522/psihologiya/napryami_formi_zabezpechennya_osobistoyi_bezpeki_pratsivnikov_pravoohoronnih_organiv (дата звернення: 07.05.2025).

3. Забезпечення охорони праці та безпеки в Національній поліції України : навчальний посібник. Дніпро : ДДУВС, 2017. – URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/599/1/Посібник%20ОП%20та%20ОБППП.pdf> (er.dduvs.in.ua in Bing) (дата звернення: 07.05.2025).

4. Мурзо Є. О. Забезпечення особистої безпеки працівників поліції під час виконання оперативно-службових завдань : наукова стаття // Електронний архів НАВС. – URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3395/1/Мурзо%20Є.О..pdf> (elar.naiu.kiev.ua in Bing) (дата звернення: 07.05.2025).

5. Біліченко В. В. Роль тактико-спеціальної підготовки поліцейських у здійсненні державної правоохоронної політики в Україні = The role of tactical and special training for police officers in implementing state law : наукова стаття // *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. – 2024. – № 11. – С. 45–52.

Дмитро БОДИРСЬВ
старший викладач кафедри
вогневої підготовки

Дмитро КАЗНАЧЕСЬВ
доцент кафедри тактико-спеціальної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану питання вогневої підготовки поліцейських набуває особливої актуальності. Варто зазначити, що вогнева підготовка поліцейських в умовах воєнного стану набуває принципово нового змісту та значення, оскільки правоохоронна діяльність у такий період виходить за межі звичних завдань щодо забезпечення охорони публічного порядку і протидії загальнокримінальним правопорушенням.

Воєнний стан змінює характер службової діяльності поліції, оскільки поліцейські залучаються до виконання завдань територіальної оборони, протидії диверсійно-розвідувальним групам, охорони об'єктів критичної інфраструктури, забезпечення режиму комендантської години, супроводу евакуаційних заходів та реагування на інциденти, пов'язані з застосуванням зброї та вибухонебезпечних предметів. У таких ситуаціях імовірність бойового контакту значно зростає, а, отже, зростають вимоги до рівня володіння зброєю, психологічної стійкості та здатності діяти в умовах високого стресу та психологічного навантаження. При цьому саме вогнева підготовка втрачає формалізований характер і повинна бути максимально наближеною до реальних умов застосування зброї.

Воєнний стан трансформує безпекове середовище, підвищує рівень загроз життю та здоров'ю як громадян, так і самих поліцейських, актуалізує ризики застосування вогнепальної зброї у складних, динамічних та часто непередбачуваних обставинах. У таких умовах вогнева підготовка перестає бути лише елементом професійного навчання і перетворюється на ключовий чинник виживання, ефективного виконання службових завдань та збереження правопорядку в державі. Тому важливо проаналізувати особливості вогневої підготовки поліцейських в умовах дії правового режиму воєнного стану [1, с.187].

Однією з ключових особливостей вогневої підготовки в умовах дії правового режиму воєнного стану є її практична спрямованість та орієнтація на реальні загрози. Тренування під час занять з вогневої підготовки повинні моделювати ситуації, з якими поліцейські можуть зіткнутися під час несення служби, зокрема раптові збройні напади, стрілянину в умовах недостатньої видимості, використання укриттів у міській забудові, дії в натовпі або серед цивільного населення. При цьому на практиці особливу увагу необхідно приділяти відпрацюванню швидкого прийняття рішень щодо правомірності застосування зброї, оскільки помилка в таких умовах може мати фатальні наслідки як для поліцейського, так і для сторонніх осіб.

Своєю чергою потрібно вказати, що не менш важливою є інтеграція вогневої підготовки з тактико-спеціальною підготовкою. Умови воєнного стану вимагають від поліцейського не лише вміння точно стріляти, а й здатності діяти в складі підрозділу, координувати свої дії з військовими формуваннями, використовувати засоби індивідуального захисту, правильно пересуватися в зоні підвищеної небезпеки. Вогнева підготовка повинна формувати цілісну модель поведінки озброєного поліцейського, який усвідомлює свою роль у загальній системі безпеки та здатний ефективно діяти в умовах спільних операцій [2, с. 317].

На нашу думку, також особливо важливого значення в умовах правового режиму воєнного стану набуває психологічний аспект вогневої підготовки. Постійна загроза обстрілів, терактів, диверсій, велика кількість нелегальної зброї, що потрапляє із зони бойових дій, та множинність ситуацій її використання створюють тривалий вплив стресових чинників, що негативно впливають на психоемоційний стан поліцейських, що також позначається на забезпеченні особистої безпеки поліцейських під час виконання службово-бойових завдань[4]. Тому вогнева підготовка має включати елементи стрес-тренингу, що

дозволяють сформувати навички контролю емоцій, зосередженості та адекватної реакції в критичних ситуаціях службової діяльності.

Водночас необхідно зазначити, що поліцейський повинен бути готовим до застосування зброї не лише технічно, а й морально, усвідомлюючи правові та етичні межі такого застосування.

Важливою особливістю є також підвищені вимоги до безпеки під час проведення занять з вогневої підготовки. Під час дії правового режиму воєнного стану та у зв'язку з необхідністю забезпечення безпеки особового складу часто обмежується доступ до спеціалізованих полігонів та стрільбищ, ускладнюється логістика та забезпечення боєприпасами. У зв'язку з цим актуальним стає використання альтернативних форм навчання, зокрема тренажерів, імітаційних систем, сухих тренувань, що дозволяють підтримувати та вдосконалювати навички поводження зі зброєю без надмірних ризиків. Разом з тим такі форми не можуть повністю замінити практичні стрільби, особливо на спеціально обладнаних полігонах, що імітують польові умови, а лише доповнюють їх, забезпечуючи комплексний підхід до підготовки.

Окремої уваги потребує питання правового забезпечення вогневої підготовки поліцейських у період дії правового режиму воєнного стану. Зокрема, зміна умов застосування сили, розширення повноважень поліції та специфіка правового режиму воєнного стану вимагають чіткого розуміння нормативних підстав застосування вогнепальної зброї. Вогнева підготовка повинна поєднувати технічні навички зі знанням законодавства, що регулює застосування вогнепальної зброї, як особливого заходу примусу, аби поліцейський діяв упевнено та правомірно навіть у надзвичайних умовах [3, с. 150; 5].

Таким чином, можемо зробити висновок, що вогнева підготовка поліцейських в умовах дії правового режиму воєнного стану є складним процесом, який поєднує професійну майстерність, психологічну готовність та правову свідомість. Вона повинна бути гнучкою, адаптивною та орієнтованою на реальні загрози сучасного безпекового середовища, пов'язаного з веденням бойових дій. Саме від рівня вогневої підготовки значною мірою залежить здатність поліцейських ефективно виконувати свої функціональні обов'язки в умовах дії правового режиму воєнного стану, забезпечувати безпеку громадян та зберігати довіру суспільства до державних інституцій.

1. Бодирев Д. Особливості вогневої підготовки поліцейських в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал*. 2025. № 2 (135). С. 186-192. URL : <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16665>.

2. Казначеев Д., Волков Ю. Основні проблеми засвоєння теоретичних знань та оволодіння практичними навичками зі стрільби здобувачами вищої освіти під час занять з вогневої підготовки : педагогічний погляд. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 313-318.

3. Ленкова Т. Р., Казначеев Д. Г. Професійна підготовка працівників Національної поліції України та її особливості щодо дій в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони України в умовах воєнного стану* : матеріали Регіон. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 30 червня 2022 р. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 149-150.

4. Поливанюк В. Д. Особиста безпека працівників поліції під час виконання службових обов'язків: метод. рек. Дніпро : ДДУВС, 2021. 68 с. URL : <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/7535>.

5. Грибан В. Г. Безпека працівників Національної поліції в умовах надзвичайних ситуацій : навчальний посібник / В. Г. Грибан, А. Є. Фоменко, Д. Г. Казначеев, О. І. Бойко; за заг. ред. В. Г. Грибана. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 100 с.

Олег ЗАВІСТОВСЬКИЙ

викладач ВСП «Економіко-правничий
фаховий коледж Запорізького
Національного університету»
(м. Запоріжжя, Україна)

**СЛУЖБОВО-БОЙОВА ПІДГОТОВКА ПРАВООХОРОНЦІВ:
ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА**

Службова бойова підготовка правоохоронців – комплекс заходів, спрямованих на забезпечення готовності працівника до виконання завдань із забезпечення публічної безпеки і охорони правопорядку в умовах, що можуть включати загрозу життю, насильство, екстремальні та кризові ситуації.

З давніх часів професійна діяльність щодо профілактики та боротьби зі злочинністю спиралась на спеціальні знання, що обумовило необхідністю постійної професійної підготовки правоохоронців, вдосконалення їх вмінь і навичок до виконання своїх службових обов'язків [1, с. 124]. Така підготовка складається зі специфічних знань та умінь, для подальшого виконання ними службових завдань [2, с. 336].

Однією з найважливіших складових цієї підготовки є психологічна підготовка, яка забезпечує стійкість, адекватне оцінювання ризиків, ухвалення рішень під стресом та збереження професійної етики.

Психологічна підготовка правоохоронця охоплює як індивідуальні (особистісні, емоційні, когнітивні), так і колективні (командна взаємодія, комунікація) аспекти. У контексті сучасних викликів – збройні конфлікти, терористичні акти, масові безпорядки, технологічні ризики – роль психологічної підготовки значно зросла. Мета цієї тези – проаналізувати зміст, методи та організаційні засади психологічної підготовки правоохоронців у рамках службової (бойової) підготовки, виявити проблеми та запропонувати практичні рекомендації щодо її удосконалення.

Психологічна підготовка – систематичний процес формування у працівника правоохоронних органів психологічних якостей, що забезпечують ефективність службової діяльності в умовах стресу, небезпеки та невизначеності. Головні цілі психологічної підготовки:

- підвищення психологічної стійкості та толерантності до стресу;
- формування навичок ухвалення швидких і адекватних рішень у кризових ситуаціях;
- розвиток комунікативних та деескалаційних навичок;
- попередження професійного вигорання та психотравм;
- забезпечення дотримання прав людини та етичних стандартів під час виконання службових обов'язків.

Психологічна підготовка інтегрується в загальний цикл службової (бойової) підготовки, її складові повинні бути уніфіковані та адаптовані до специфіки підрозділу (патрульна поліція, тактичні підрозділи, слідчі тощо).

Психологічна підготовка є невід'ємним елементом системи службової (бойової) підготовки і проводиться як у формі спеціальних занять, так і в процесі виконання практичних завдань. Її організація базується на принципах системності, безперервності, реалістичності та адаптивності.

Під час проведення занять використовуються різні методики психотренінгів: дихальні вправи, аутогенне тренування, когнітивно-поведінкові техніки, моделювання дій у кризових обставинах. Такі заходи дозволяють не лише підвищити емоційну стабільність працівника, а й розвинути його аналітичне мислення, увагу, пам'ять, швидкість реакції [3].

Питання психологічної підготовки відпрацьовуються як самостійно так і на практичних заняттях з функціональної, тактичної, вогневої, фізичної, та інших видів підготовки працівників правоохоронної сфери [4, с. 109].

Важливу роль у підготовці відіграють психологічні симуляції. Це сучасні навчальні модулі з використанням мультимедійних систем, віртуальної або доповненої реальності, що дозволяють створювати максимально наближені до реальних умови для прийняття рішень. У таких умовах правоохоронець тренується реагувати на агресію, кризові переговори, затримання правопорушників чи надання допомоги постраждалим.

Особлива увага приділяється формуванню морально-психологічної готовності до дій у бойових або стресових ситуаціях. Вона включає розвиток почуття відповідальності, впевненості у своїх силах, самодисципліни та усвідомлення значення поліцейської місії.

Не менш важливою є післядіяльнісна психологічна підтримка. Після участі в конфліктних чи травматичних подіях працівникам поліції необхідно проходити психологічну декомпресію – бесіди з психологом, групову рефлексію або короткотермінову терапію для запобігання посттравматичному стресовому розладу [5–7].

Важливу роль у впровадженні якісної психологічної підготовки відіграють інструктори з психологічної підготовки, які проходять спеціальні курси у навчальних закладах. Вони забезпечують методичне супроводження тренінгів, адаптують програми під конкретні підрозділи, здійснюють моніторинг психоемоційного стану особового складу.

Треба відмітити, що під час воєнного стану психологічна підготовка набуває ще більшої актуальності. Правоохоронці несуть службу в умовах підвищеного ризику, контактують із пораненими, евакуйованими, свідками трагедій. Тому пріоритетом стає не лише підготовка до дій у стресі, а й збереження психічного здоров'я, попередження професійного вигорання та формування культури психологічної безпеки в підрозділі [7].

Психологічна підготовка є невід'ємною складовою службової (бойової) підготовки, оскільки саме вона забезпечує здатність діяти ефективно в умовах небезпеки, ризику та психологічного тиску. Її значення полягає не лише у формуванні навичок самоконтролю, а й у збереженні психічного здоров'я, професійної стабільності та моральної готовності виконувати службові обов'язки в екстремальних ситуаціях.

Треба зазначити, що науковці у своїх дослідженнях звертали увагу на те, що на працівників правоохоронних органів, які працюють в надзвичайних умовах, впливають не тільки загальні фактори небезпеки, які стосуються цивільних громадян, але й специфічні професійні фактори [8, с. 111].

Аналіз показує, що сучасна система психологічної підготовки правоохоронців України орієнтована на поєднання теоретичних знань, практичних тренінгів та інноваційних технологій. Успішність цієї підготовки визначається якістю інструкторського складу, регулярністю занять і належним психологічним супроводом у підрозділах.

Отже, психологічна підготовка є ключовим чинником ефективності та безпеки правоохоронної діяльності, що вимагає постійного вдосконалення, наукового супроводу та підтримки з боку держави.

1. Завістовський О. Д. Принципи забезпечення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку під час дії воєнного стану. In The III International Scientific and Practical Conference «Theories, methods and practices of the latest technologies», November 07–09, Tokyo, Japan. S. 123–125.

2. Завістовський О. Д. Впровадження інформаційних технологій у професійній підготовці майбутніх поліцейських у вищих навчальних закладах. *Інформаційні технології та менеджмент у вищій освіті та науці* : матеріали Міжнар. наукової конф. (28 листопада 2022 року м. Фергана, Республіка Узбекистан). С. 335–338.

3. Гуменюк І. В. Психологічна підготовка правоохоронців до дій в екстремальних умовах. *Вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 45–52.

4. Завістовський О. Д. Проблемні питання оптимізації психологічної підготовки працівників патрульної поліції щодо забезпечення особистої безпеки та адаптації в службово-бойовій діяльності. *Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів* : зб. тез II Міжнар. науково-практ. конф. (м. Київ, 28 жовтня 2021 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2021. С. 108–110.

5. Коваленко О. С. Психологічна стійкість працівників поліції: теоретичні аспекти та практичні підходи. *Юридична психологія*. 2022. № 3. С. 90–97.

6. Казначесв Д. Г., Шевцова Д. І. Удосконалення психологічної підготовки працівників Національної поліції України. *Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку в Україні* : матеріали круг. столу (м. Дніпро, 23 квітня 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 25–26.

7. Казначесв Д., Атаманюк Р. Особиста безпека працівників поліції під час виконання службових обов'язків у сучасних умовах. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів* : матеріали Міжнар. науково-практ. конф. (Дніпро, 29 лютого 2024 р.). Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 369–371.

8. Завістовський О. Д., Поливанюк В. Д. Вдосконалення професійної підготовки працівників підрозділів поліції України на етапі викликів сучасності : матеріали конф. МЦНД. (17.11.2023; Івано-Франківськ, Україна), С. 110–112.

Євген ЗЕЛЕНСЬКИЙ

старший викладач кафедри вогневої
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна військова агресія, розв'язана проти України та пов'язане із нею запровадження особливого правового режиму воєнного стану спричинило істотну зміну ролі Національної поліції України у забезпеченні безпеки і оборони нашої держави.

Як вдало відмічає О. В. Драган, під час дії воєнного стану в Україні повноваження Національної поліції суттєво розширено шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про Національну поліцію». Конституційні цілі й пріоритети діяльності всієї держави під час війни мають значну специфіку. Оборона держави та захист Вітчизни як конституційні цінності, з одного боку, корелюють з повагою до індивідуальних прав і свобод людини, з другого боку, і не можуть бути протиставлені одна одній, оскільки від реального забезпечення першого залежить стан другого. Разом з тим необхідно, щоб при розширенні повноважень правоохоронних органів, у тому числі поліції в період воєнного стану Верховна Рада України враховувала, що фактичні обставини війни чи умови воєнного стану автоматично не є підґрунтям для обмеження конституційних прав і свобод громадян [1, с. 378].

Так само Ю. Іщенко та Н. Марченко у публікації «Національна поліція в умовах воєнного стану: зміни в законодавстві» наголошують на тому, що до статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» додано найбільше змін, як результат – коло повноважень поліцейських значно розширилося [2].

У зв'язку із викладеним І. О. Умрихіна та В. В. Пономаренко вказують на те, що підготовка поліції до реагування на надзвичайні ситуації повинна передбачати комплекс заходів, спрямованих на удосконалення організаційних, технічних і тактичних навичок правоохоронців, а також на підвищення їх здатності до швидкого та ефективного реагування на надзвичайні ситуації. Першим важливим кроком фахівці називають організацію регулярних тренувань і навчань, які включають як загальні теоретичні заняття, так і практичні вправи, що дозволяють поліцейським відпрацьовувати дії в умовах реальних або змодельованих надзвичайних ситуацій. Це може включати сценарії природних катастроф, техногенних аварій, терористичних атак чи інших кризових ситуацій. Під час таких навчань правоохоронці мають змогу практично випробувати свої навички в координації з іншими службами, оперативно реагувати на змінювані обставини і забезпечувати публічний порядок [3, с. 76].

Погоджуючись з викладеною тезою варто наголосити, що в умовах воєнного стану – особливого правового режиму, що має власну специфіку, особливої уваги в системі підготовки поліцейських набуває зміна підходів до вогневої підготовки. При цьому остання виступає не лише ключовим елементом професійної спроможності, а й невід'ємною складовою особистої безпеки поліцейського.

Обґрунтовуючи власну позицію потрібно зазначити, що вдосконалення вогневих навичок обумовлена трансформацією самого характеру загроз. Так, у звичайний період пріоритетне значення мають поліцейські заходи примусу, але в умовах воєнного стану критично важливим стає належне володіння автоматичною зброєю, тактика ведення вогню в умовах міської забудови та взаємодія у складі тактичних груп.

У зазначеному аспекті В. Д. Поливанюк та А. В. Жбанчик справедливо вказують на те, що основні проблеми, що виникають у використанні та застосуванні вогнепальної зброї здобувачами закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання які здійснюють підготовку поліцейських стосуються: обставин правомірного використання зброї; низького рівня професійно-психологічної підготовки; відсутності навичок у проведенні тактично-теоретичних дій зі зброєю; невпевненості та невміння користуватися зброєю; ігнорування заходів безпеки; відсутності результативного методу навчання застосування зброї у типових ситуаціях та недостатньої правової підготовки особового складу [4, с. 596].

Поряд із цим, М. В. Владимиров та В. В. Підгайна зауважують на тому, що у зв'язку з появою нових зразків зброї виникла потреба щодо створення програми підвищення

кваліфікації працівників закладів вищої освіти системи МВС, а саме інструкторів з вогневої підготовки, тактичної та спеціальної фізичної підготовки; підготовки нових актуальних керівних документів щодо виконання стрілецьких вправ з використанням сучасних зразків зброї та відповідного обладнання щодо психологічного загартування поліцейських під час їх навчання з метою досягнення максимальної підготовленості до несення служби у період воєнного стану [5, с. 68].

Визнаючи важливість наведених проблемних моментів, на наше переконання потрібно посилити увагу до стресостійкості та психологічної готовності поліцейських. Для цього видається доцільним проводити заняття з вогневої підготовки в умовах, максимально наближених до бойових, з використанням світло-шумових ефектів, раптової зміни умов та правил виконання певних дій (наприклад, спорядження магазину лежачі, в умовах поганого освітлення тощо).

Не менш важливим є чітке усвідомлення правових меж застосування і використання вогнепальної зброї поліцейськими, що виступає невід'ємною запорукою захисту прав людини та законності дій поліції в особливих умовах воєнного стану.

Ще одним аспектом, який заслуговує на увагу, слід вважати покращення технічної майстерності у володінні вогнепальною зброєю. Зокрема, це може стосуватися швидкісної стрільби з різних положень, навичок швидкого спорядження магазину, або усунення затримок у стрільбі в нестандартних ситуаціях службової діяльності.

Таким чином, вогнева підготовка поліцейських в умовах воєнного стану залишається не просто складовою службової підготовки, а виступає фундаментальною складовою національної стійкості. Складність і багатоаспектність проблем, пов'язаних із удосконаленням вогневої підготовки поліцейських свідчить про її складний і комплексний характер. Така підготовка включає у себе не лише суто технічні навички, а й психофізіологічну готовність до застосування зброї, тактичну грамотність, чітку обізнаність у правових підставах застосування зброї. Відповідно, від якісної вогневої підготовки поліцейських в екстраординарних умовах воєнного стану залежатиме безпека громад у повоєнний період та відновлення правопорядку на деокупованій території України.

1. Драган О. В. Щодо повноважень Національній поліції України в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 1. С. 375-379.
2. Іщенко Ю., Марченко Н. Національна поліція в умовах воєнного стану: зміни в законодавстві. *Право в умовах війни*. URL : <https://law-in-war.org/naczionalna-policziya-v-umovah-voyennogo-stanu-zminy-v-zakonodavstvi/>.
3. Умрихіна І. О., Пономаренко В. В. Особливості адміністративної діяльності поліції у надзвичайних ситуаціях. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. № 3 (11). С. 74-78.
4. Поливанюк В. Д., Жбанчик А. В. Актуальні питання проведення занять з вогневої підготовки поліцейських в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 5. С. 593-597.
5. Владимиров, М. В., Підгайна В. В. Удосконалення вогневої підготовки поліцейських в умовах воєнного стану. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. конф. (м. Харків, 26 трав. 2023 р.)*. Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 66-69.

Анатолій КОМ'ЯГА
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної та спеціальної
фізичної підготовки Одеського
державного університету внутрішніх
справ (м. Одеса, Україна)

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ОПЕРАТОРІВ БЕЗПЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ СИСТЕМ. КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ СВІТОВОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ

Сучасна парадигма ведення бойових дій характеризується стрімкою автоматизацією та дистанційним керуванням технічними засобами, що докорінно змінює роль людського фактору в системі «людина-машина». Оператор безпілотного авіаційного комплексу (БпАК) стикається з унікальним набором психофізіологічних викликів, які суттєво відрізняються від

навантажень у пілотованій авіації. Відсутність безпосереднього фізичного контакту з апаратом, так званий «сенсорний голод», а також специфічне когнітивне навантаження вимагають розробки та впровадження спеціалізованих систем відбору та підготовки [7]. Психофізіологічна готовність оператора сьогодні є не лише запорукою успішного виконання місії, а й критичним фактором збереження дороговартісного обладнання та запобігання втратам серед особового складу.

Пілотування безпілотного апарата – це багатогранний процес, що висуває жорсткі вимоги до когнітивних здатностей індивіда. Високий рівень навантаження може призводити до помилок із катастрофічними наслідками, що актуалізує потребу в глибинному розумінні ефектів різних рівнів вимог під час польоту. Когнітивне навантаження визначається як взаємозв'язок між вимогами завдання та доступними ментальними ресурсами оператора. Перевищення цих ресурсів веде до уповільнення реакції, зниження мотивації, втоми та зростання частоти помилок.

Для об'єктивної оцінки функціонального стану оператора в сучасному науковому дискурсі використовуються різноманітні психофізіологічні показники. Традиційні методи, такі як індекс навантаження NASA (NASA-TLX), хоч і є валідними, але покладаються на суб'єктивні оцінки, що можуть бути неточними або втручатися в процес виконання завдання [8]. На протигагу цьому біометричні дані забезпечують безперервний, об'єктивний моніторинг.

Численні дослідження підтверджують чутливість різних фізіологічних заходів до когнітивних вимог. Зокрема, серцева діяльність, активність головного мозку та параметри зорової системи демонструють чіткі зміни в залежності від складності завдання [2].

Розуміння цих процесів дозволяє створювати адаптивні інтерфейси, які здатні розвантажувати оператора у критичні моменти місії на основі інструментальної оцінки «ціни роботи». Наприклад, системи інтелектуальної голосової підтримки (IVSS) можуть стати субсистемами, що допомагають долати інформаційний дефіцит та приймати рішення у нестандартних ситуаціях.

Досвід провідних країн, таких як Ізраїль та США, вказує на зміщення акцентів від суто технічних навичок пілотування до психологічної витривалості та когнітивної гнучкості. В авіаційній психології існує постійна потреба в оцінці когнітивних функцій як частини критеріїв придатності та безпеки [8].

Повітряні сили Ізраїлю (IAF) реалізують один із найвибагливіших курсів підготовки пілотів у світі, який триває три роки і має надзвичайно низький рівень успішного проходження. Відбір починається ще до призову і включає медичні огляди, льотні симуляції, комплексні психометричні іспити та глибинні психологічні інтерв'ю.

Одним із ключових інструментів є комп'ютеризована когнітивна програма, розроблена за підтримки FAA, яка адаптована для потреб авіації. Ця система дозволяє створити персональний профіль когнітивного функціонування для кожного курсанта.

У США увага зосереджена на довгострокових наслідках дистанційної війни. Оператори безпілотників стикаються з так званим «психологічним хлистом» (psychological whiplash) – різким переходом від виконання летальних місій у зоні бойових дій до комфортного цивільного життя вдома після завершення зміни. Це явище провокує високий рівень стресу, що вимагає системної підтримки.

Національне законодавство США (NDAA FY2026) вимагає від Пентагону проведення масштабного дослідження поширеності ПТСР, депресії, тривоги, вигорання та моральних травм серед операторів БпЛА та аналітиків зображень. Оцінювання, викладене в законопроекті, враховуватиме стресові фактори, які впливають на користувачів БпЛА, оскільки вони стають повсюдними на полях битв у 21 столітті, включаючи тривалі робочі зміни з високим рівнем стресу, дистанційне спостереження за смертельними ударами, ізоляцію та ризик жертв серед цивільного населення [6].

Моральна травма у цьому контексті виникає через «унікальну інтимність» спостереження за цілями протягом тижнів, коли оператори стають свідками щоденного життя людей перед тим, як отримати наказ про їх знищення [4].

В Україні психофізіологічна підготовка операторів БпЛА розвивається в умовах реальної війни, що накладає відбиток на методи та пріоритети навчання. Особлива увага приділяється впливу зовнішніх чинників на функціональні можливості людини. Професійно важливі якості (ПВЯ) операторів БпЛА включають стійкість до монотонії, здатність приймати рішення в екстремальних умовах та високу емоційну резистентність.

Українські дослідники виокремлюють низку кліматичних та середовищних факторів,

що суттєво змінюють суб'єктивне сприйняття та якість роботи оператора [5]. Такі умови вимагають від оператора не лише технічних знань, а й високої нервово-психічної стійкості, що дозволяє зберігати працездатність під впливом шкідливих факторів зовнішнього середовища.

В Україні підготовка ведеться як на державному рівні, так і через потужні ініціативи, такі як «Victory Drones», «Крук» та «Dronarium». Ці програми інтегрують знання з тактики, РЕБ/РЕР та методики викладання. Важливим компонентом є гейміфікація бойового досвіду. Програма «Армія дронів» запровадила систему бонусних балів за підтверджені ураження цілей, що слугує додатковим мотиваційним інструментом та «антидотом від рутини» для бійців, які втомилися від тривалого перебування на фронті. Це дозволяє вищому командуванню гнучко змінювати пріоритетність цілей, підвищуючи «вартість» знищення артилерії чи танків у рейтинговій системі [1].

Аналіз світового та українського досвіду свідчить про необхідність переходу до цілісної системи психофізіологічного супроводу оператора БпЛА. Ключовими напрямками розвитку є:

- динамічний відбір. Замість одноразового тестування – постійний моніторинг когнітивного розвитку;
- синтез технологій. Поєднання VR-симуляцій з біофідбеком для тренування фізіологічної стійкості до стресу;
- адаптація під бойовий досвід. Врахування впливу кліматичних факторів та специфіки дистанційної війни (ПТСР, моральна травма) у програмах реабілітації;
- ергономічна оптимізація. Проектування робочих місць операторів з урахуванням ризиків CVS та RSIs для збереження довгострокової працездатності.

Розвиток безпілотної авіації вимагає не лише досконаліших алгоритмів управління апаратом, а й глибокої інвестиції в «людський компонент» – підготовку оператора, здатного ефективно функціонувати на межі психофізіологічних можливостей в умовах сучасного конфлікту.

1. Шустер С. Як Україна гейміфікувала війну за допомогою дронів. *Time*. 2024. URL : <https://time.com/7319847/7319847/> (дата звернення: 02.02.2026).
2. An Analysis of Mental Workload in Pilots During Flight Using Multiple Psychophysiological Measures. *The International Journal of Aviation Psychology*. 2002. Vol. 12, no. 1. P. 3–18.
3. Cognitive evaluation of Israeli Air Force pilot cadets / S. Gordon, C. Goren, E. Carmon, L. Shelef. *Aerosp Med Hum Perform*. 2017. Vol. 88, no. 4. P. 1–7.
4. DOD ordered to study mental health impacts among military drone pilots. *Military Times*. 2026. Jan 30. URL: <https://www.militarytimes.com/news/your-military/2026/01/30/dod-ordered-to-study-mental-health-impacts-among-military-drone-pilots/> (date of access: 02.02.2026).
5. Kalnysh V. V., Shvets A. V., Maltsev O. V. Features of the influence of working conditions on psychophysiological functions of unmanned aircraft systems operators. *Фізіологічний журнал*. 2024. Т. 70, № 2. С. 12–25. URL: https://fz.kiev.ua/journals/2024_V.70/2/FZh-2-2024-12-25.pdf (дата звернення: 02.02.2026).
6. Lawrence D. F. Annual defense policy bill calls for psychological study on drone operators, analysts. *DefenseScoop*. 2025. Dec 10. URL: <https://defensescoop.com/2025/12/10/fy26-ndaa-psychological-study-drone-operators/> (date of access: 02.02.2026).
7. Peculiarities of Psycho-Physiological Selection of Operators for Unmanned Aviation Systems / S. M. Zlepko, L. G. Koval, D. Kh. Shtofel [et al.]. 2020 IEEE 15th International Conference on Advanced Trends in Radioelectronics, Telecommunications and Computer Engineering (TCSET) : conference paper. 2020..
8. Physiological and Neurophysiological Measures Used To Quantify Cognitive Workload of UAS Operators / P. Jain, C. Molloy, P. A. Shewokis, K. Izzetoglu. *Proceedings of the 23rd International Symposium on Aviation Psychology*. 2025. P. 174–179. URL : https://corescholar.libraries.wright.edu/isap_2025/30 (date of access: 02.02.2026).

Анатолій НАТОЧІЙ

старший викладач

кафедри вогневої підготовки

Юлія ТОЛМАЧОВА

курсант факультету підготовки

фахівців для органів досудового

розслідування Національної поліції

України Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ВОГНЕВИЙ КОНТАКТ В УМОВАХ ПОВНОГО БЛЕКАУТУ: ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ТА ІНТУЇТИВНІ АСПЕКТИ ВЕДЕННЯ ВОГНЮ

Сучасний театр бойових дій дедалі частіше занурюється у «сіру зону» повної темряви, де відсутність джерел світла стає не просто перешкодою, а визначальним фактором виживання. Вогневий контакт в умовах повного блекауту докорінно змінює парадигму бою: звичні візуальні орієнтири зникають, а простір звужується до дистанції ефективної роботи сенсорів. У таких обставинах успіх операції залежить від синергії передових технологій – тепловізійної оптики та приладів нічного бачення останніх поколінь – і здатності стрільця діяти за межами раціонального сприйняття та розуміння [4, с. 20].

Перехід до ведення вогню в абсолютній темряві вимагає від стрільця не лише філігранного та виваженого володіння технічними засобами, а й високого рівня інтуїтивної підготовки [6, с. 250]. Коли техніка працює на межі можливостей, а поле зору обмежене цифровим баченням, вирішальну роль починає відігравати саме «м'язова пам'ять», просторова уява та вміння зчитувати невербальні шуми оточення. Таким чином, бій у блекауті стає складним життєвим іспитом, де технічна перевага є лише фундаментом, на якому зводиться майстерність інтуїтивного орієнтування та миттєвої реакції у відповідь на загрозу, що залишається невидимою для неозброєного ока.

Потрібно зауважити, що для правильного розуміння специфіки вогневого контакту слід чітко розрізняти планові відключення електроенергії та повний блекаут. Згідно з визначенням НЕК «Укренерго», блекаут – це не просто відсутність струму в розетці, а масштабна системна аварія, за якої енергосистема стає некерованою тривалий час [3]. У тактичному плані це створює умови абсолютної темряви на значних територіях, де зникають навіть слабкі джерела фонового світла. Це вимагає від стрільця готовності до тривалої автономної роботи та миттєвого переходу від візуального спостереження до використання технічних засобів або інтуїтивних навичок стрільби.

Також розуміння поняття блекауту тлумачиться як масштабне й тривале припинення електропостачання, що нерідко супроводжується перебоями або повною відсутністю водопостачання, теплопостачання та засобів зв'язку. Належна підготовленість до таких умов істотно підвищує ефективність виконання оперативно-службових завдань в несприятливих умовах [1].

Вогневий контакт у цілковитій темряві диктує вибір між двома полярними стратегіями, а саме використанням активного білого світла та роботою в режимі повного світломаскування. Застосування тактичного ліхтаря перетворює темряву на інструмент агресивного домінування [8, с. 140]. Потужний світловий потік не лише дозволяє миттєво ідентифікувати ціль («свій-чужий»), а й виступає засобом нелетального впливу, тимчасово засліплюючи противника, чиї зінці адаптовані до темряви. Проте така тактика є високоризикованою, оскільки кожен спалах світла перетворює стрільця на пріоритетну мішень. Саме тому сучасна методика передбачає використання ліхтаря короткими імпульсами за принципом «світло – постріл – зміна позиції», що вимагає від стрільця бездоганної координації рухів, просторової орієнтації та безумовної уважності до власних дій [2, с.139].

На противагу цьому, ведення вогню без застосування ліхтаря спирається на пасивні методи спостереження, такі як прилади нічного бачення (ПНБ) та тепловізійні приціли. У цьому аспекті вогневий контакт переходить у площину технологічної переваги, що

проявляється безпосередньо в тому, що стрілець використовує ІЧ-лазери та коліматорні приціли, сумісні з ПНБ, залишаючись фактично невидимим для неозброєного ока. Однак технічні засоби мають обмежене поле зору (FOVs) та спотворюють сприйняття глибини простору [5, с. 32]. Це створює критичну залежність від надійності електроніки, де раптовий вихід приладу з ладу або розрядка акумулятора в умовах блекауту залишають стрільця в стані повної втрати орієнтації у просторі.

За межами технічних характеристик приладів лежить сфера інтуїтивного ведення вогню, де вирішальну роль відіграє пропріоцепція – здатність тіла відчувати положення зброї без візуального підтвердження. В умовах повного блекауту, коли прицільні пристосування можуть бути невидимими, стрілець покладається на «наведення по стволу» та м'язову пам'ять, сформовану тисячами повторень одного і того самого завченого руху – виведення рук перед собою зі зброєю у напрямку цілі [7, с. 97]. Інтуїтивний аспект також включає розвиток периферійного зору та навичок орієнтації на звук і дульні спалахи ворога. У стані граничного стресу блекауту успіх вогневого контакту залежить від здатності стрільця синтезувати обмежені дані від приладів із внутрішнім відчуттям простору, перетворюючи зброю на природне продовження власного тіла, що зумовлене знову ж таки виведенням зброї перед собою з метою влучного пострілу.

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати та впевнено стверджувати, що вогневий контакт в умовах повного блекауту – це надзвичайно екстремальний сценарій, що нівелює звичні методи ведення бою та вимагає від стрільця комплексної адаптації. Розуміння блекауту не просто як побутової незручності, а саме як масштабної системної дезорганізації простору, що змушує переглянути роль світлової дисципліни та технічного оснащення.

Отже, результативність вогневого контакту в умовах системного блекауту базується на здатності людини адаптуватися до нульової видимості, де цифрові засоби спостереження є лише допоміжним інструментом за їх наявності. У критичний момент, коли технологічна перевага стає вразливою або недоступною, вирішальну роль відіграє професійна інтуїція та доведена до автоматизму техніка володіння навичками поводження зі зброєю. Тільки поєднання сучасного інструментарію з фундаментальною підготовкою «наосліп» гарантує виживання та ефективне виконання завдання в умовах, де зір перестає бути головним джерелом інформації, а успіх залежить від бездоганної координації та внутрішнього відчуття простору. Тому перемога за умови навколишньої темряви здобувається там, де високі технології органічно поєднуються з відточеними до автоматизму інтуїтивними навичками ведення вогню.

1. Блекаут: повний посібник дій та підготовки. URL : <https://nedrygaylivska-gromada.gov.ua/news/1761571651/> (дата звернення: 24.02.2026).

2. Тимофєєв В., Наточій А. Деякі проблемні питання підготовки правоохоронців до службово-бойової діяльності: особливості несення служби в умовах обмеження або відсутності освітлення. Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони України : матеріали Всеук. науково-практ. конф. (м. Дніпро, 25 квіт. 2025 р.). Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 138–141.

3. Що таке повний блекаут і чи є його загроза в Україні: пояснення «Укренерго». URL : <https://focus.ua/uk/economics/650918-shcho-take-povniy-blekaut-i-chi-ye-yogo-zagroza-v-ukrajini-rozjasnennya-ukrenergo> (дата звернення: 24.02.2026).

4. Казначєєв Д. Г., Мінченко О. В. Удосконалення вогневої підготовки поліцейських. Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: зб. тез II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 жовтня 202 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2021. С. 20–22.

5. Навчання поліцейських на початковому етапі вогневої підготовки: методичні рекомендації / кол. авт.; за заг. ред. Поливанюка В.Д. Дніпро: ДДУВС, 2019. 52 с.

6. Казначєєв Д., Лісовик А. Особливості розвитку навиків влучної стрільби у курсантів ЗВО зі специфічними умовами навчання МВС України. Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: зб. тез II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 жовтня 2021 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2021. С. 250–251.

7. Устименко В., Ворона Д., Наточій А. (2024). Особливості відпрацювання навичок стрільби в екстремальних ситуаціях. Матеріали конференцій МЦНД, (03.05.2024; Київ, Україна), 96–98. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conferenceproceeding/article/view/1177>.

8. Тимофєєв, В., Наточій, А., Хоменко, Р. (2025). Деякі проблемні питання підготовки правоохоронців до службово-бойової діяльності: особливості несення служби в умовах обмеження або відсутності освітлення. *Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони України: матеріали Всеукр. конф.*, м. Дніпро. С. 138–141.

Сергій ПЕТРЕНКО

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ ТА РІВЕНЬ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОМІРНОСТІ СЛУЖБОВИХ ДІЙ

Застосування заходів фізичного впливу працівниками правоохоронних органів є одним із найбільш складних і суспільно чутливих аспектів їхньої професійної діяльності. Воно перебуває на перетині права, етики, психології та безпеки, оскільки безпосередньо пов'язане з обмеженням прав і свобод людини. Водночас саме держава наділена виключним правом на застосування примусу. Концепція монополії держави на легітимне насильство, сформульована німецьким соціологом Макс Вебер, визначає, що лише державні інституції мають право застосовувати силу в межах закону [3, с. 369]. Проте така монополія не є абсолютною – вона суворо обмежується правовими нормами, принципами верховенства права та міжнародними стандартами у сфері прав людини. Саме тому кожен випадок застосування фізичної сили повинен бути юридично обґрунтованим, необхідним та пропорційним.

В Україні порядок і підстави застосування фізичної сили поліцейськими визначаються положеннями Закон України «Про Національну поліцію», зокрема статтею 44, яка регламентує використання заходів фізичного впливу [5]. Законодавство встановлює чіткі критерії правомірності: законність, необхідність, пропорційність і мінімізацію шкоди. Принцип законності означає, що будь-яке застосування сили можливе виключно на підставі та в межах закону. Поліцейський не має права діяти на власний розсуд поза нормативно визначеними підставами. Принцип необхідності передбачає, що фізична сила застосовується лише тоді, коли інші, менш примусові засоби (словесне переконання, вимога припинити протиправні дії, попередження) виявилися неефективними або їх застосування є неможливим. Пропорційність означає відповідність сили характеру та ступеню небезпеки правопорушення. Мінімізація шкоди зобов'язує правоохоронця обирати такі способи впливу, які дозволяють досягти законної мети з найменшими негативними наслідками для здоров'я та гідності особи.

Процедура застосування фізичної сили передбачає певну послідовність дій. Загальним правилом є обов'язкове попередження особи про намір застосувати силу із наданням часу для виконання законної вимоги. Таке попередження може здійснюватися голосом, чіткими жестами або через технічні засоби оповіщення. Водночас закон допускає винятки: якщо зволікання створює безпосередню загрозу життю чи здоров'ю людей або самого поліцейського, сила може бути застосована без попередження. Йдеться, зокрема, про випадки раптового нападу, збройної агресії чи використання небезпечних предметів. Важливо, що метою застосування фізичного впливу є припинення правопорушення, затримання особи чи захист життя і здоров'я, а не покарання або заподіяння тілесних ушкоджень. Після застосування сили працівник поліції зобов'язаний забезпечити надання невідкладної домедичної допомоги постраждалим, незалежно від того, чи були їхні дії правомірними [1, с. 781].

Правомірність застосування фізичної сили тісно пов'язана з рівнем фізичної та психологічної підготовленості правоохоронця. Формальне знання законодавства без належних практичних навичок не гарантує законності дій у реальних, часто стресових умовах. Фізична підготовка забезпечує здатність ефективно контролювати правопорушника без надмірного застосування сили, правильно використовувати прийоми рукопашного бою, звільнення від захватів, больові та фіксуєчі техніки. Чим вищий рівень підготовленості, тим менша ймовірність травмування як самого поліцейського, так і особи, до якої застосовується примус [2, с. 730]. Водночас психологічна стійкість відіграє не менш важливу роль. Уміння контролювати емоції, швидко оцінювати обстановку, застосовувати методи деескалації конфлікту та приймати виважені рішення в умовах небезпеки є ключовими елементами професійної компетентності. Недостатня підготовка або втрата самоконтролю можуть призвести до перевищення повноважень і, як наслідок, до юридичної відповідальності.

Контроль за правомірністю застосування сили є обов'язковим елементом діяльності правоохоронних органів. Законодавство України передбачає обов'язкову фіксацію кожного

випадку застосування фізичного впливу шляхом складання рапорту та використання технічних засобів відеофіксації. У разі заподіяння тілесних ушкоджень керівництво органу поліції зобов'язане повідомити органи прокуратури для проведення перевірки.

Особливого значення питання застосування сили набуло в умовах воєнного стану. Зміни, внесені Законом України № 2123-IX від 15 березня 2022 року, розширили повноваження поліції щодо протидії особам, які беруть участь у збройній агресії проти України [4]. У бойових умовах допускається відступ від окремих стандартних процедур, зумовлений підвищеним рівнем загрози. Однак навіть за надзвичайних обставин зберігається обов'язок дотримання принципів гуманізму, заборони катувань та нелюдського поводження, що відповідає як національному законодавству, так і міжнародним зобов'язанням України.

Отже, застосування заходів фізичного впливу є необхідним інструментом забезпечення публічного порядку і безпеки, проте його правомірність визначається суворим дотриманням законодавчих вимог і професійних стандартів. Високий рівень фізичної та психологічної підготовленості поліцейського виступає не лише показником професіоналізму, а й гарантією законності його дій. Саме поєднання правової обізнаності, практичних навичок, моральної відповідальності та здатності до самоконтролю дозволяє забезпечити баланс між необхідністю застосування сили та повагою до прав і свобод людини.

1. Гулько М., Пожидаєв М. Актуальні питання застосування фізичної сили поліцейськими. *Діджиталізація науки як виклик сьогодення: матеріали конференцій МНЛ*. 2024. С. 781-783. URL : <https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/article/view/1310/1318> (дата звернення: 21.02.2026).

2. Іващук Р., Пожидаєв М. Нормативно правове забезпечення застосування заходів фізичної сили працівниками поліції. *UNIVERSUM*. 2025. № 21. С. 728-735. URL : <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/2047/2078> (дата звернення: 21.02.2026).

3. Куций М., Комльєв А., Пожидаєв М. Застосування фізичної сили як складова особистої безпеки поліцейського. *UNIVERSUM*. 2025. № 20. С. 368-375. URL : <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1947/1973> (дата звернення: 21.02.2026).

4. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2123-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text> (дата звернення: 21.02.2026).

5. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 15 лют. 2026 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 21.02.2026).

Володимир РОГАЛЬСЬКИЙ
старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ВПЛИВ ЄДИНОБОРСТВ НА ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА ЕМОЦІЙНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних реаліях воєнного стану питання збереження психічного здоров'я та формування емоційної стабільності набуває особливої актуальності. Людям, які перебувають у стані постійного стресу, зокрема військовослужбовцям, правоохоронцям та молоді, необхідні ефективні механізми адаптації до екстремальних умов. Одним із таких механізмів є психологічна стійкість, яку визначають як здатність особистості ефективно функціонувати під тиском стресових факторів, протистояти небезпечним або конфліктним ситуаціям, зберігати працездатність та приймати адекватні рішення у критичні моменти. У цьому контексті систематичні заняття єдиноборствами відіграють важливу роль, виконуючи функцію «антистресового бар'єра» та формуючи в учасників навички контролю над емоціями, самодисципліни і стійкості в умовах невизначеності [1, с. 437].

Психофізіологічні механізми, які лежать в основі подолання стресу через єдиноборства, мають комплексний характер. Заняття бойовими видами спорту потребують одночасної активації як фізичних, так і психічних ресурсів спортсмена. Регулярні фізичні

навантаження стимулюють вироблення нейрохімічних агентів – ендорфінів та серотоніну, що безпосередньо підвищує емоційний тонус, зменшує тривожність та загальний рівень стресу. Контактні види спорту, такі як бокс, боротьба, самбо чи змішані єдиноборства, навчають людину долати труднощі, витримувати біль і втому, швидко орієнтуватися у нових і складних ситуаціях. Згідно з опитуванням військовослужбовців, 77 % респондентів відзначають позитивний вплив такої підготовки на психологічну стійкість та емоційний стан, а 64 % підтверджують, що заняття бойовими мистецтвами підвищують здатність ухвалювати швидкі рішення безпосередньо у стресових умовах [1, с. 439].

Кожен вид єдиноборств має свою специфіку впливу на психоемоційний стан та розвиток стресостійкості. Наприклад, бокс ефективно впливає на емоційну сферу, особливо серед молоді та підлітків, які найбільш вразливі до наслідків війни та стресових ситуацій. Дослідження показують, що регулярні тренування з боксу сприяють зменшенню почуття пригніченості, страху, дратівливості та агресії. Позитивно змінюється соціально-психологічна адаптація: покращується сприйняття себе, підвищується емоційний комфорт та формується внутрішній локус контролю. Впровадження боксу в студентське середовище дозволяє достовірно підвищити рівень стресостійкості на 15,3 % та рішучості на 14,7 %, водночас знижуючи рівень особистісної та реактивної тривожності [3, с. 411].

Самбо та боротьба як бойові мистецтва поєднують елементи ударної техніки та боротьби, що робить їх цінними інструментами для спеціальної фізичної підготовки правоохоронців та військовослужбовців. Навчальні поєдинки з постійною зміною партнерів моделюють реальність бою, формуючи у спортсменів відчуття контролю над ситуацією та готовність до непередбачуваних подій. Такий підхід розвиває сміливість, рішучість, вчить долати страх і при цьому зберігати контроль над власними діями. Регулярні тренування в цьому контексті не лише покращують фізичну форму, але й служать своєрідним психоемоційним тренажером, який допомагає закріплювати навички самоконтролю та адаптації до стресових ситуацій.

Змішані єдиноборства (ММА) характеризуються високим рівнем емоційної напруженості, невизначеності та фізичного тиску під час поєдинків. Підготовка в ММА вимагає від спортсмена зберігати ефективність прийняття рішень у стані сильної втоми, під тиском суперника та за умов дефіциту кисню. Інтервальні тренування високої інтенсивності та спаринги з «незручними» партнерами формують здатність контролювати психіку у нестандартних ситуаціях, що безпосередньо впливає на розвиток стресостійкості та емоційного самоконтролю [2, с. 67].

Для досягнення максимального ефекту заняття єдиноборствами варто поєднувати з психологічними методиками саморегуляції. Дихальні техніки, психом'язова релаксація, візуалізація та інші методи психорегуляції довели свою високу ефективність у зниженні рівня тривожності на 18–23 % перед змаганнями або складними завданнями. Водночас застосування психорегуляційних засобів дозволяє зменшити рівень психоемоційного виснаження (вигорання) у середньому на 41 %, що особливо важливо для осіб, які перебувають у постійному стресовому середовищі [4, с. 94].

Отже, у воєнних та екстремальних умовах єдиноборства є не лише інструментом фізичного розвитку, а й як потужним механізмом психологічного загартування. Заняття самбо, боксом, боротьбою та ММА моделюють контрольовані екстремальні ситуації, навчаючи людину керувати страхом, зберігати ясність мислення та ухвалювати швидкі та ефективні рішення. Інтеграція єдиноборств у повсякденну практику, а також у підготовку військових та правоохоронців стає стратегічним ресурсом для формування морально та психологічно стійкого суспільства, здатного адекватно реагувати на виклики сучасного світу.

1. Багас О. П. Роль фізичних вправ у формуванні психологічної стійкості військовослужбовців. *Наукові відкриття та фундаментальні наукові дослідження: світовий досвід* : матеріали конференцій МНЛ. 2025. С. 433–441. URL: https://www.researchgate.net/profile/Kostiantyn-Mamonov/publication/396910068_geoekologichnij_monitoring_vikoristanna_zemel_transportnoi_infrastrukturi_regioniv_instrumentarij_realizacii/links/68fd93b8f3032e2b4bec1882/geoekologichnij-monitoring-vikoristanna-zemel-transportnoi-infrastrukturi-regioniv-instrumentarij-realizacii.pdf#page=434 (дата звернення: 21.02.2026).

2. Журавель О. Формування психологічної та фізичної готовності спортсменів у мма засобами спортивної педагогіки. *Наука і освіта*. 2025. № 3. С. 66–69. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2025/3_2025/11.pdf (дата звернення: 21.02.2026).

3. Тимошенко О., Дьоміна Ж., Михайліченко О., Радзієвський В. Технологія формування психоемоційної стійкості студентів засобами боксу в процесі фізичного виховання. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум імені Т. Г. Шевченка»*. 2025. № 187(31). С. 408–413. URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/893/942> (дата звернення: 21.02.2026).

4. Туманян С., Орлов О. І. Реуглювання емоційного стану спортсменів під час підготовки до змагань з єдиноборств. *Сучасні перспективи розвитку фізичної культури і спорту України* : зб. матеріалів науково-метод. семінару в рамках виконання ініціативної теми кафедри технологій оздоровлення та фізкультурно-спортивної реабілітації. 2025. С. 91–95. URL: https://dpu.edu.ua/images/2026%20plus/2026/1_Photo_dlya_novyn_2026/Kafedra%20tehnologij%20ozdorovlenna%20ta%20fizkulturno-sportivnoi%20reabilitacii/02%20lutij%20Kafedra%20tehnologij%20ozdorovlenna%20ta%20fizkulturno-sportivnoi%20reabilitacii/Materiali%20seminaru%20Sucasni%20perspektivi%20rozvitku%20fizicnoi%20kulturni%20i%20sportu%20Ukraini%20listopad%202025%20r.pdf#page=92 (дата звернення: 21.02.2026).

Володимир ТИМОФЄЄВ

старший викладач кафедри
вогневої підготовки

Юлія ТОЛМАЧОВА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ВОГНЮ В УМОВАХ НЕДОСТАТНЬОГО ОСВІТЛЕННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Правовий режим воєнного стану в Україні, запроваджений у зв'язку зі збройною агресією РФ проти України, суттєво трансформував умови виконання завдань силами безпеки й оборони, зокрема у сфері застосування зброї та реалізації заходів вогневої підготовки. Однією з найбільш складних і водночас поширених обставин бойової діяльності є обмеженість освітлення, що зумовлена як природними чинниками (нічний час доби, несприятливі погодні умови, задимлення), так і техногенними та штучно створеними (відключення електропостачання, руйнування об'єктів енергетичної інфраструктури, запровадження режиму світломаскування, застосування противником засобів радіоелектронної боротьби). У таких умовах істотно зростають вимоги до професійної підготовки особового складу, технічного оснащення підрозділів і правової обґрунтованості прийняття рішень щодо відкриття вогню в тій чи іншій ситуації [7, с. 43]. Особливості ведення вогню в умовах обмеженої видимості визначаються необхідністю поєднання тактичної ефективності, мінімізації ризиків для цивільного населення та неухильного дотримання норм міжнародного гуманітарного права, що набуває особливого значення під час дії правового режиму воєнного стану.

Ведення вогню в умовах обмеженого або відсутнього освітлення виправдано відноситься до екстремальних умов службово-бойової діяльності, особливо під час дії правового режиму воєнного стану. Такі умови суттєво ускладнюють реалізацію вогневих завдань та підвищують ризик помилкової ідентифікації цілі, що має критичне значення з огляду на вимоги законності застосування вогнепальної зброї [1, с. 360].

В умовах недостатньої освітленості у майбутніх поліцейських (курсантів) під час виконання вправ зі стрільби виникає комплекс фізіологічних та психоемоційних труднощів, зокрема:

- 1) *погіршення зорового сприйняття*, що знаходить своє чітке відображення у зниженні гостроти зору, контрастної чутливості та здатності до швидкого розпізнавання цілі, її контурів і можливих загроз;
- 2) *зниження концентрації уваги*, яке зумовлене підвищеним рівнем стресу та необхідністю одночасного контролю навколишньої обстановки в умовах обмеженої видимості;
- 3) *погіршення точності стрільби*, що пов'язане з ускладненням процесу прицілювання, утримання зброї та корекції пострілу без достатніх візуальних та допоміжних орієнтирів;

4) порушення адаптації зорового аналізатора (адаптація до темряви). Тобто, сам перехід від освітленого середовища до темряви потребує певного часу для фізіологічної перебудови організму. Це матиме неабияке значення для першої хвилини перебування в темному середовищі, що сприятиме швидкості реакції та у наданні точної оцінки дистанції та напрямку руху цілі, які можуть суттєво знижуватися [8, с. 250].

Згідно з вимогами пункту 2 розділу V наказу МВС України від 01.02.2016 р. № 70 «Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю» безпека під час проведення стрільб забезпечується їх чіткою організацією, безумовним виконанням заходів безпеки та високим станом дисципліни [4]. Зазначене положення набуває особливої актуальності в умовах обмеженого освітлення, коли ризики порушення правил безпеки об'єктивно зростають. Стрілець повинен усвідомлювати, що на рубежі відкриття вогню за несприятливих умов (зокрема, у темний час доби або за недостатньої видимості) розвиток ситуації безпосередньо залежить від рівня його професійної підготовки, здатності діяти в екстремальних умовах (непередбачуваних обставинах) та чіткого дотримання встановлених заходів безпеки при поводженні зі зброєю [3, с. 224].

В умовах обмеженої освітленості особливого значення набуває принцип позитивної ідентифікації цілі, що передбачає достовірне встановлення її статусу та характеру загрози до моменту відкриття вогню.

З позиції оснащення, то найпростішим і базовим інструментом освітлення є тактичний ліхтар (підствольний). Надалі роль спеціальних засобів є неабиякою важливою, це і прилади нічного бачення, тепловізійні системи, лазерні цілевказівники, каліметрові та нічні приціли [2, с. 3].

Застосування зазначених технічних засобів дозволяє істотно підвищити рівень візуального контролю обстановки, забезпечити більш точну ідентифікацію цілі та зменшити ризик помилкового ураження. Використання приладів нічного бачення і тепловізійних систем розширює можливості спостереження в умовах повної або часткової відсутності освітлення, тоді як каліметрові та нічні приціли сприяють підвищенню швидкості прицілювання та точності пострілу.

Водночас застосування таких засобів потребує належної підготовки особового складу, оскільки їх неправильне використання може призвести до демаскування позиції стрільця, втрати просторової орієнтації або помилкової оцінки ситуації. У період дії правового режиму воєнного стану технічне оснащення набуває не лише тактичного, а й правового значення, оскільки забезпечує можливість більш обґрунтованого ухвалення рішення щодо відкриття вогню з дотриманням принципів необхідності та пропорційності.

Отож ведення вогню в умовах обмеженої освітленості під час дії правового режиму воєнного стану характеризується високим рівнем складності та підвищеними вимогами до особового складу, як з точки зору фізіологічної та психологічної готовності, так і з позиції правомірності дій [6, с. 21]. Успішне виконання завдань у таких умовах можливе лише за умови поєднання високого рівня професійної підготовки, чіткого дотримання заходів безпеки при поводженні зі зброєю та невід'ємного виконання заходів безпеки.

Отже, ключовим елементом забезпечення ефективності та безпеки ведення вогню є професійність викладача (інструктора), його здатність формувати в особового складу стійкі навички орієнтування в екстремальних умовах, а також компетентність у навчанні застосуванню спеціальних технічних засобів – від базових тактичних ліхтарів до приладів нічного бачення, тепловізійних систем і каліметрових прицілів [5, с. 99]. Однак їх ефективність залежить від належної підготовки стрільця та тактичної грамотності, що у комплексі дозволяє мінімізувати ризики для цивільного населення, підвищити точність і обґрунтованість рішень щодо відкриття вогню та забезпечити відповідність дій нормам міжнародного гуманітарного права і національного законодавства.

1. Завітовський О., Бодирев Д. Оптимізація методів проведення занять з вогневої підготовки курсантів Національної поліції в умовах обмеженої видимості. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 4. С. 358–361. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.57>

2. Крушельницька К. О. Оптичний приціл – різновиди та правила встановлення : метод. рек. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 39 с.

3. Наточій А., Тінін Д. Застосування інтерактивних та мультимедійних технологій при вогневій підготовці працівників правоохоронних органів: зарубіжний та вітчизняний досвід : матеріали конференції МЦНД. 2024. Кривий Ріг, Україна. URL : <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/13194/1/50-72-PB.pdf#page=225>

4. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю : наказ МВС України від 01.02.2016 р. № 70.
5. Тінін Д. Г., Тимофєєв В. Деякі аспекти підготовки курсантів у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану: сучасні тенденції та перспективи : матеріали конференцій МЦНД. 2023. Одеса, 2023. С. 98–100. URL : <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conferenceproceeding/article/view/600>
6. Казначєєв Д. Г., Мінченко О. В. Удосконалення вогневої підготовки поліцейських. *Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів* : зб. тез II Міжнар. науково-практ. конф. (м. Київ, 28 жовтня 2021 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2021. С. 20–22.
7. Навчання поліцейських на початковому етапі вогневої підготовки: методичні рекомендації / кол. авт.; за заг. ред. Поливанюка В. Д. Дніпро : ДДУВС, 2019. 52 с.
8. Казначєєв Д. Г., Лісовик А. О. Особливості розвитку навиків влучної стрільби у курсантів ЗВО із специфічними умовами навчання МВС України. *Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів*: зб. тез II Міжнар. науково-практ. конф. (м. Київ, 28 жовтня 2021 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2021. С. 250–251.

Костянтин ФЕДЧЕНКО
Микола ПІДОЙМА

старші викладачі кафедри спеціальних
поліцейських дисциплін та базової
загальної військової підготовки
Сумської філії ХНУВС
(м. Суми, Україна)

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ У СТРУКТУРІ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Сучасний етап реформування правоохоронної системи України, що відбувається в умовах воєнного стану та євроінтеграційних трансформацій, зумовлює необхідність переосмислення змісту професійної підготовки поліцейських кадрів. Традиційна модель тактико-спеціальної підготовки орієнтувалася переважно на фізичну, вогневу та спеціально-технічну складові. Водночас практика службової діяльності переконливо свідчить, що значна частина оперативно-службових завдань вирішується засобами комунікативного впливу.

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і гідність визнаються найвищою соціальною цінністю. Реалізація цього положення в діяльності поліції безпосередньо пов'язана з характером професійної комунікації. Статті 11, 18 Закону України «Про Національну поліцію» встановлюють обов'язок поліцейського діяти на засадах поваги до прав людини, законності, пропорційності та недискримінації. Зазначені принципи набувають практичного змісту саме через мовленнєву поведінку працівника поліції.

Отже, актуалізується необхідність системного осмислення лінгвістичного аспекту як складової тактико-спеціальної підготовки курсантів.

Проблематика професійної комунікації у правоохоронній сфері розглядається у працях з адміністративного права, поліцейської діяльності, юридичної психології та педагогіки вищої школи. Однак у більшості досліджень лінгвістичний компонент аналізується фрагментарно – у межах культури мовлення або психології спілкування. Комплексного міждисциплінарного осмислення лінгвістичного аспекту саме в структурі тактико-спеціальної підготовки поки що недостатньо.

В умовах імплементації європейських стандартів поліцейської діяльності зростає значення концепції «*minimum use of force*», яка передбачає пріоритет вербальних способів впливу над фізичним примусом. Це потребує формування відповідних мовленнєвих алгоритмів у системі підготовки курсантів.

Лінгвістична складова діяльності поліцейського має нормативно визначений характер, а саме: Конституція України (ст. 10, 28) закріплює обов'язок використання державної мови та гарантує повагу до гідності особи. Закон України «Про Національну поліцію» передбачає обов'язок поліцейського: повідомляти особі підстави застосування заходів; роз'яснювати права та обов'язки; попереджати про можливе застосування примусу. Кримінальний процесуальний кодекс України (ст. 208, 213) встановлює обов'язковість

чіткого інформування затриманої особи про підстави затримання та її процесуальні права. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» визначає вимоги до володіння державною мовою посадовими особами. Європейський кодекс поліцейської етики (2001 р.) наголошує на необхідності пропорційності, коректності та комунікативної стриманості. Отже, мовна компетентність є не факультативною характеристикою, а правовим обов'язком поліцейського.

Нормативно-мовна складова передбачає: дотримання літературних норм української мови; правильне використання юридичної термінології; точність формулювання службових команд. Неточність або двозначність висловлювань може спричинити процесуальні помилки та стати підставою для оскарження дій поліцейського.

Комунікативно-тактична складова охоплює: алгоритми деескалації; переконувальні техніки; управління конфліктною взаємодією; формування довіри під час первинного контакту. Згідно з принципом пропорційності, закріпленим у законодавстві, застосування сили допускається лише за умови неефективності переконання.

Психолінгвістична складова передбачає врахування: впливу стресу на сприйняття інформації; особливостей невербальної комунікації; вікових та соціально-психологічних характеристик осіб. Знання психолінгвістичних механізмів сприяє мінімізації конфліктів та підвищенню рівня особистої безпеки поліцейського. У межах тактико-спеціальної діяльності мовлення виконує функції: інформаційну (роз'яснення прав та підстав втручання); превентивну (попередження правопорушень); регулятивну (управління поведінкою осіб); деескалаційну (зниження рівня конфлікту).

Практика свідчить, що коректне та структуроване повідомлення під час затримання або перевірки суттєво зменшує ймовірність активного опору. Водночас агресивна або зневажлива комунікація може провокувати ескалацію та створювати додаткові правові ризики.

Вдосконалення тактико-спеціальної підготовки потребує: інтеграції модулів із юридичної риторики та професійної комунікації, запровадження тренінгів із кризових перемовин, використання симуляційних методик (role-play, кейс-метод), розроблення стандартизованих мовленнєвих алгоритмів службових дій, міждисциплінарної координації викладання тактики, психології та адміністративного права.

Тому можемо зазначити, що лінгвістичний аспект у структурі тактико-спеціальної підготовки курсантів закладів вищої освіти системи МВС України має системний і нормативно обумовлений характер. Він забезпечує реалізацію принципів законності, пропорційності та поваги до прав людини в практичній діяльності поліцейського. Інтеграція мовної, комунікативної та психолінгвістичної складових у зміст тактико-спеціальної підготовки сприятиме: підвищенню ефективності службової діяльності; мінімізації застосування примусу; зниженню кількості скарг на дії поліції; формуванню професійної культури правоохоронця європейського зразка. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні міждисциплінарної моделі формування комунікативної компетентності в системі підготовки кадрів сектору безпеки.

1. Білоусов А. В. Communication competence as a component of law enforcement officers' professional competence in Ukraine. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 71. Т. 1. С. 78–82. DOI : <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/71.1.15>. (dspace.univd.edu.ua).

2. Огаренко Т. А. Комунікативна компетентність як складова загальної культури працівника правоохоронних органів. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. № 1. DOI : <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-1-9-1>. (policeystika.dnuvs.ukr.education).

3. Tyurina V., Romanyshyna L. Communicative and leadership competences of a patrol police officer as factors of forming his readiness for professional activity. *Pedagogical Discourse*. 2025. Т. 37. № 07. DOI : <https://doi.org/10.31475/ped.dys.2025.37.07>. (ojs.kgpa.km.ua).

4. Кутник С. С. Роль тренінгів міжкультурної комунікації у формуванні толерантності та професійної етики поліцейського. Стратегії сталого розвитку суспільства в умовах сучасних глобальних викликів. Кам'янське, 2025. С. 116–119. (dspace.univd.edu.ua).

5. Козубенко І. В. Вплив ефективної комунікації на професійну діяльність поліцейського. *Наукові праці Національного університету «Острозька академія»*. 2024. Т. 34. С. 67–75. DOI : <https://doi.org/10.32782/npnuola.v34.2024.7>. (naukovipraci.nuoua.od.ua).

6. Police de-escalation training and its effects on communication: Evidence from an experimental evaluation. *Journal of Criminal Justice*. 2026. Vol. 102:102598. DOI : 10.1016/j.jcrimjus.2026.102598. (ScienceDirect).

7. Formation of foreign language competence of future law enforcement officers: Contemporary challenges. *Multidisciplinary Science Journal*. 2023. № (публікація онлайн). (malque.pub).

8. Communication in modern policing. *The CoESPU Magazine*. 2024. № 1.

DOI:10.32048/Coespumagazine1.24.1. (coespu.org).

9. Communication challenges in police interactions involving L2 English speakers in England and Wales. Nottingham Trent University research project (2024–2028). (college.police.uk).

10. Mykolaiv Community Police Officers Learn Effective Communication and Conflict De-escalation Techniques. *EUAM Ukraine*. 2024. (EUAM Ukraine).

Вікторія ЧАЙКА

викладач кафедри
тактико-спеціальних дисциплін

Максим ВОЛЕВОДЦЕВ

курсант факультету правоохоронної
діяльності Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

ПІДГОТОВКА ПЕРСОНАЛУ ПРИКОРДОННИХ ПІДРОЗДІЛІВ З ТАКТИЧНОЇ ДОГОСПІТАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У МИРНИЙ ЧАС ТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Професійна підготовка працівників правоохоронних органів є фундаментом національної безпеки. В умовах повномасштабної агресії Державна прикордонна служба України (ДПСУ) виконує специфічні завдання, що поєднують охорону державного кордону та участь у службово-бойових діях. Наявні оперативні та медичні дані підтверджують, що більшість смертей на полі бою, яким можна запобігти, спричинені масивними кровотечами. Тому формування автоматизму навичок тактичної догоспітальної допомоги (ТДД) є стратегічним пріоритетом для збереження боєздатності підрозділів [1; 2].

Мета дослідження – обґрунтувати роль санітарного інструктора як ключового суб'єкта підготовки та проаналізувати методику формування стійких практичних навичок тактичної догоспітальної допомоги в особового складу прикордонних підрозділів.

Ефективність порятунку життя в екстремальних умовах залежить від переходу теоретичних знань у площину «м'язової пам'яті». Санітарний інструктор у підрозділі є не просто носієм інформації, а модератором навчального процесу, який адаптує протоколи TCCC (Tactical Combat Casualty Care) до реалій служби [3; 4].

Основними компонентами підготовки під керівництвом інструктора є метод «стрес-щеплення». Психологічна стійкість при вигляді поранення є критичною. Санітарний інструктор створює сценарії з використанням засобів імітації (муляжі, штучна кров, звуковий тиск), що дозволяє курсанту діяти за алгоритмом MARCH автоматично, незважаючи на зовнішні подразники [2; 4].

Диференціація за правовими режимами. У мирний час підготовка фокусується на наданні допомоги при травмах у пунктах пропуску через державний кордон або під час дорожньо-транспортних пригод. В умовах воєнного стану пріоритет зміщується на етап «Care Under Fire» (допомога під вогнем), де головним є накладання турнікета та швидка евакуація поранених [1; 5].

Системність тренувань. Доведено, що без регулярної практики тактичні медичні навички втрачаються протягом 3–6 місяців. Роль інструктора полягає у проведенні систематичних тренувань, що забезпечує постійну готовність особового складу до виконання службових завдань [3; 4].

Санітарний інструктор є центральною фігурою у системі бойової підготовки ДПСУ. Впровадження симуляційних тренінгів і сценарно-орієнтованого навчання забезпечує високу ефективність виконання завдань та збереження життя і здоров'я персоналу як у мирний час, так і в умовах воєнного стану.

1. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV // *Відомості Верховної Ради України*. – 2003. – № 27. – Ст. 208.

2. Тактична підготовка та догоспітальна допомога : методичні рекомендації / Міністерство

оборони України. – Київ, 2023. – 96 с.

3. Butler F. K. Tactical Combat Casualty Care (TCCC): Guidelines and Practice. Washington: Department of Defense, 2019. 143 p.

4. Професійний стандарт «Інструктор з тактичної медицини». Київ, 2024.

5. Hodgetts T., Mahoney P. Tactical Medicine in Law Enforcement Operations. *Emergency Medicine Journal*, 2020. – Vol. 37, No. 6. – P. 364–370.

Віталій ЧЕПЕЛЯК

викладач кафедри

адміністративно-правових дисциплін

Донецького державного університету

внутрішніх справ

(м. Кропивницький, Україна)

**ПОЛІГРАФ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ:
РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОЗОРОСТІ КАДРОВИХ
І АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРОЦЕДУР**

Актуальність дослідження поліграфа у системі Національної поліції України зумовлена потребою підвищення прозорості кадрових і антикорупційних процедур, формуванням суспільної довіри до правоохоронних органів та мінімізацією корупційних ризиків. Поліграф використовується для опитування кандидатів, перевірки діючих працівників, проведення службових розслідувань, що дозволяє своєчасно виявляти конфлікти інтересів та потенційні загрози безпеці служби. Він може стати ефективним допоміжним інструментом під час ухвалення кадрових рішень за умови чіткої регламентації процедур, дотримання законодавства та етичних стандартів. Водночас важливо забезпечити добровільність проходження поліграфа, захист персональних даних, пропорційність його застосування та недопущення використання результатів опитування будь-якої доказової сили. Дослідження цієї теми дає змогу сформулювати правові та організаційні засади використання поліграфа, що підвищить прозорість, доброчесність і ефективність роботи Національної поліції, не порушуючи фундаментальних прав людини та міжнародних стандартів.

До важливих антикорупційних питань, що сьогодні є найбільш актуальними, і акцентують увагу на особливостях застосування норм антикорупційного законодавства в умовах воєнного стану та воєнних дій, відносяться проблеми: оцінки корупційних ризиків, що виникатимуть у період післявоєнної відбудови та відновлення України і її регіонів; впровадження у вітчизняну практику міжнародних стандартів протидії і запобіганню корупції, насамперед у секторі безпеки та оборони; застосування європейського досвіду боротьби з корупційними правопорушеннями в умовах воєнного стану; запобігання корупційним ризикам, які виникатимуть у процесах здійснення публічних закупівель в умовах війни; виклики роботи з викривачами корупції тощо. У процесі вироблення антикорупційних заходів в НПУ першочерговим завданням є визначення обсягу функцій і процесів, які мають потенційну уразливість до корупції і де ймовірність виникнення джерел корупції є найбільш високою [1, с. 53].

На практиці застосування поліграфа в Україні переважно здійснюється в органах державної влади, діяльність яких безпосередньо пов'язана із забезпеченням національної безпеки, правопорядку та обороноздатності держави. Хоча поліграф використовується в низці правоохоронних органів, таких як Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, Міністерство оборони України та Національна поліція, лише в цих установах наразі існують нормативні документи, що частково регламентують порядок його застосування. Водночас, у таких ключових структурах, як Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки, Державна прикордонна служба та Державна митна служба, відповідні правила або відсутні взагалі, або залишаються неоприлюдненими, що створює прогалини у правовому регулюванні. Ураховуючи специфіку їх діяльності та високі ризики зловживань, така ситуація виглядає неприйнятною й вимагає запровадження чітких, прозорих та уніфікованих стандартів. Відсутність єдиного спеціального законодавчого акту, що охоплював би усі аспекти використання поліграфа в державних органах, лише посилює правову невизначеність і створює потенційні загрози порушення основоположних прав

людини [2, с. 89].

Для ефективного розв'язання завдань, що використовується в діяльності Національної поліції України виникає потреба продуктивних напрямів здійснення заходів кадрового забезпечення виокремлюється застосування поліграфологічного дослідження з метою відбору, добору персоналу та для інших цілей оптимізації роботи з працівниками підрозділів НПУ України. Наразі нормативно-правові засади застосування поліграфа в діяльності правоохоронних органів не конкретизуються. Зазначене обумовлює існування низки інструктивних механізмів в межах окремих підрозділів НПУ України. Найбільш науково обґрунтованою психологічно та такою, що базується на правових основах даних, одержуваних за допомогою поліграфологічного дослідження виступає теорія функціональних систем. Відповідно до неї, характер поведінки обумовлений не лише силою та якістю зовнішнього стимулу, але й життєвими потребами людини як основи цілеспрямованої поведінки [3, с. 188].

Поліграф є багатоканальною вимірювальною системою, призначеною фіксувати динаміку змін фізіологічних показників організму людини під час дослідження на визначення її психоемоційного стану у відповідь на пред'явлення за спеціальною методикою певних стимулів та подальшого їх відтворення на екрані монітора, збереження й архівування за допомогою персонального комп'ютера у вигляді поліграм. Під час процедури використовуються спеціальні сенсори, що фіксуються на тілі особи, яка проходить перевірку. Поліграфічне дослідження поєднує в собі елементи наукової та прикладної діяльності, що функціонують як єдиний цілісний процес. У зв'язку з цим, проведення такого дослідження вимагає від фахівця відповідної професійної підготовки, наявності практичного досвіду та неухильного дотримання методичних стандартів, закріплених у нормативно-правових актах [2, с. 88].

Слід зауважити, що використання поліграфа потребує добровільної згоди, спеціаліст проводить опитування лише за умови отримання письмовою опитувальною особою.

В Україні відсутній спеціальний нормативно-правовий акт, що регламентував би порядок застосування поліграфа як інструменту у сфері публічної служби або навіть у ширшому контексті, а саме як засіб доказування, перевірки чи відбору. Проте, виходячи з дефініції поліграфу, з'являється розуміння, що його застосування пов'язане зі збором та обробкою чутливої інформації фізіологічного характеру, яка безпосередньо стосується особистої сфери людини. Такий характер дослідження вимагає належного правового врегулювання, оскільки йдеться не лише про етичну доцільність, але й про дотримання основоположних прав і свобод. Незважаючи на відсутність спеціального нормативно-правового акта, що безпосередньо регламентує порядок застосування поліграфа у сфері публічної служби, правові засади такої діяльності в загальному вигляді визначаються низкою фундаментальних джерел [2, с. 88].

Для проведення опитування використовується спеціально обладнане або пристосовується наявне службове приміщення, яке відповідає таким вимогам як сертифікованим, а методики, що застосовуються під час опитування, мають бути суворо регламентованими. Це ґрунтується на статті 28 Конституції України, що встановлює: «Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям». Таким чином, цей принцип є основоположним у проведенні будь-яких досліджень стосовно опитувальної особи. Ці положення базуються на принципах, закріплених у статті 5 Загальної декларації прав людини від 10.12.1948 року, статтях 7 і 10 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16.12.1966 року, статті 3 Європейської конвенції з прав людини від 04.11.1950 року, а також у ряді інших міжнародних правових актів [4, с. 69].

Ми повністю погоджуємося з позицією щодо неприпустимості використання поліграфа без добровільної згоди. Водночас, розуміючи специфіку умов воєнного часу в Україні, пропонують адаптовану модель – principle of condition-based consent, що передбачає: – добровільність проходження тесту, без юридичних санкцій за відмову; – чітке пояснення наслідків відмови – наприклад, обмеження доступу до посад зі спеціальним допуском; – етичний супровід процедури. [5, с. 29].

Отже, поліграф у системі Національної поліції України відіграє важливу роль у забезпеченні прозорості кадрових процедур, оскільки дозволяє об'єктивніше оцінювати кандидатів на службу та діючих працівників під час переведення на посади в органах державної влади які мають високий корупційний ризик. Його застосування допомагає виявляти приховані ризики, конфлікти інтересів, можливі корупційні схеми ще на етапі добору персоналу, що зменшує ймовірність потрапляння до лав поліції осіб із сумнівною

репутацію. Таким чином, поліграф створює додатковий рівень контролю та підзвітності, сприяє прийняттю більш зважених і обґрунтованих рішень, підсилює довіру суспільства до кадрової політики поліції. У сфері антикорупційних процедур поліграф забезпечує прозорість внутрішніх розслідувань, даючи змогу оперативно та неупереджено перевіряти факти, що можуть свідчити про зловживання чи порушення службової дисципліни. Його результати є частиною комплексної оцінки разом із фінансовим моніторингом та службовими перевітками, що допомагає мінімізувати корупційні ризики, підвищити ефективність профілактичних заходів і формувати культуру доброчесності в органах Національної поліції.

1. Пристая І. І. *Механізм запобігання корупції в органі Національної поліції*. Diss. Тернопіль, ЗУНУ, 2024. URL : <https://surl.li/lefdzb> (дата звернення: 04.09.2025).
2. Вайзберг В. В. Проблематика застосування поліграфа в сфері публічної служби. «*Global Directions in Scientific Research and Technological Development*». 2025. С. 87-91. URL : <https://surl.li/dswgwd> (дата звернення: 04.09.2025).
3. Яремчук Р. А. Психолого-правові засади використання поліграфа в кадровому забезпеченні підрозділів МВС України. 2022. 232 с. URL : <https://surl.li/zrdjiy> (дата звернення: 04.09.2025).
4. Градун С. А. Правова регламентація використання поліграфа в секторі безпеки і оборони України. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. С. 67-80. URL : <http://cu.j.dnuvs.ukr.education/index.php/cuj/article/view/69> (дата звернення: 04.09.2025).
5. Андрусак М. Поліграф у системі національної безпеки: міждисциплінарні підходи до підготовки кадрів та зарубіжна практика. *Національні інтереси України*. 2025. С. 31-48. URL : <https://surl.li/hsxprb> (дата звернення: 04.09.2025).

Ігор ЧОБОТЬКО

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ФАХІВЦІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УМОВАХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ БЕЗПЕЦІ

Фізична підготовка є ключовим фактором забезпечення психологічної стійкості фахівців правової системи, особливо в умовах екстремальних та кризових ситуацій, що мають безпосередній вплив на безпеку держави та суспільства. Для суддів, адвокатів, прокурорів та працівників правоохоронних органів здатність ефективно діяти під тиском визначає рівень правосуддя та, опосередковано, стійкість національної системи безпеки. У контексті реформування української правової системи та інтеграції до європейських стандартів фізична підготовка стає невід'ємним елементом формування професійної компетентності, здатної забезпечити ефективне реагування на загрози, пов'язані з кримінальною діяльністю та правопорушеннями [1].

Дослідження демонструють, що регулярна фізична активність сприяє підвищенню когнітивних функцій, включно з оперативним прийняттям рішень та аналітичним оцінюванням ситуацій під впливом високого психологічного навантаження. Це є критично важливим у роботі суддів та правоохоронців, які часто стикаються з комплексними кримінально-правовими питаннями та необхідністю прийняття рішень у межах кримінального процесу. Підвищення рівня фізичної підготовки дозволяє зменшити тривожність, підвищити емоційну стабільність і, як наслідок, знизити ризик помилок у правозастосуванні, що безпосередньо впливає на безпеку громадян, ефективність кримінального судочинства та стабільність національної правової системи [2].

Фізична підготовка набуває особливої значущості як фактор формування психологічної стійкості, що забезпечує здатність особи зберігати раціональне мислення та ефективно діяти в умовах високого стресу. У сфері кримінального судочинства та правозастосування це має критичне значення для суддів, прокурорів та слідчих, які ухвалюють рішення щодо кримінальних правопорушень, включаючи випадки насильства,

корупції та організованої злочинності. Психологічна стійкість фахівців судової системи є ключовою умовою реалізації принципів незалежності та неупередженості судової влади, передбачених ст. 126 Конституції України, що, у свою чергу, є важливим елементом забезпечення національної безпеки та протидії криміногенним загрозам.

Крім того, системна фізична підготовка правоохоронців підвищує їхню оперативну ефективність у критичних ситуаціях, зокрема під час затримання правопорушників, проведення спеціальних поліцейських операцій чи забезпечення порядку в судових установах. Відповідно до вимог Закону України «Про Національну поліцію», поліцейські мають підтримувати високий рівень фізичної та психологічної готовності, що дозволяє їм ефективно виконувати службові обов'язки у контексті зростаючих загроз національній та міжнародній безпеці.

В Україні функціонують спеціалізовані програми фізичної підготовки для працівників правоохоронних органів та судової системи, які спрямовані на підвищення їх фізичної витривалості та психологічної стійкості. Розробка цих програм здійснюється відповідно до положень Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [3], що визначає особливі вимоги до службовців, які виконують завдання в умовах конфліктів, загроз національній безпеці або екстремальних ситуаціях.

Фізична підготовка стає невід'ємною складовою комплексної підготовки фахівців у сфері кримінального права та кримінального судочинства, оскільки вона забезпечує не лише фізичну витривалість, а й розвиток стресостійкості, дисципліни та здатності приймати обґрунтовані рішення під тиском. Це має безпосереднє значення для підтримання ефективності правоохоронної діяльності, запобігання криміногенним загрозам, посилення криміналістичної практики та забезпечення неупередженого і справедливого кримінально-процесуального судочинства в умовах сучасних викликів національної та міжнародної безпеки.

1. Вісник національної академії прокуратури України. URL : <http://www.visnyknapu.gov.ua/visnyk/pdf/0068.pdf> (дата звернення: 13.10.2024).

2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. С. 141.

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 40–41. С. 379.

4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 26. С. 892.

Маргарита ЧОБОТЬКО
старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Проблеми фізичної підготовки поліцейських на період дії правового режиму воєнного стану в Україні мають важливе значення для забезпечення належної ефективності виконання службових завдань. У зв'язку з постійними загрозами безпеці та зростанням навантаження на правоохоронні органи, підвищення рівня фізичної готовності стає необхідним елементом професійної підготовки. Обмеженість ресурсів і тренувальних умов, а також стрес і висока втрата через військові дії створюють додаткові труднощі для належного фізичного розвитку поліцейських. Водночас сучасні вимоги до фізичної підготовки потребують адаптації до умов війни та реалій бойових ситуацій. Забезпечення належної фізичної готовності поліцейських є ключовим фактором їх ефективності та виживання в умовах воєнного стану.

Треба зазначити, що виконувати службові обов'язки поліцейського може лише особа з високим рівнем відповідальності та необхідними знаннями. Однак однієї лише теорії недостатньо, особливо під час воєнного стану, коли на перший план виходять практичні навички, здобуті завдяки спеціальній підготовці. Саме ці аспекти формують професійну готовність поліцейських до ефективного виконання складних і часто небезпечних завдань в особливих умовах [1].

Рухові якості та навички, необхідні для виконання повсякденних завдань і дій у складних ситуаціях, включно з періодами воєнного стану, є важливими. Витривалість, швидкість і сила дозволяють ефективно переслідувати злочинців і мати перевагу в силових зіткненнях під час затримання, зокрема при подоланні природних та штучних перешкод. Навички контролю власного фізичного стану й здоров'я під час виконання фізичних навантажень також є критично важливими. Практичні вміння самозахисту, забезпечення особистої безпеки та застосування фізичної сили є необхідними для професійної діяльності. Знання тактичної медицини та вміння швидко і правильно їх застосовувати, включно з наданням домедичної допомоги в екстремальних умовах, вимагають відповідної фізичної підготовки [2].

Фізична підготовка працівників Національної поліції України охоплює кілька ключових аспектів: загальну фізичну підготовку, техніку самозахисту та забезпечення особистої безпеки. Цей процес спрямований на розвиток і покращення рухових навичок і вмінь поліцейських, які є необхідними як у повсякденній службі, так і в надзвичайних ситуаціях, особливо під час виконання бойових завдань [3].

Воєнний стан створює нові виклики для фізичної підготовки майбутніх поліцейських, включаючи екстремальні навантаження, моральне та фізичне виснаження, обмеження в пересуванні й комунікаціях, а також необхідність володіння зброєю і тісної співпраці зі збройними силами та цивільними органами. Ефективна підготовка та спеціалізоване навчання дозволяють курсантам краще адаптуватися до умов воєнного стану. Важливо забезпечити їх необхідними навичками та знаннями для виконання службових обов'язків з підтримання правопорядку і безпеки. Подолання ключових проблем фізичної підготовки і посилення взаємодія між правоохоронцями та військовими є визначальними для успішного виконання завдань у цих складних умовах [4].

Проблеми викладання спеціальної фізичної підготовки курсантам ЗВО МВС у специфічних умовах навчання, зумовлених повітряними тривогами, включають наступне. Часті повітряні тривоги призводять до переривання занять, що впливає на безперервність та систематичність фізичної підготовки. Під час повітряних тривог курсанти не можуть перебувати у спортзалах або на відкритих спортивних майданчиках, що зменшує можливість повноцінного проведення тренувань. Вимушені перерви та часті евакуації впливають на концентрацію курсантів та якість фізичних навантажень, що може знижувати їхню загальну підготовленість. Постійні повітряні тривоги викликають стрес у курсантів, що може впливати на їхню мотивацію та здатність концентруватися під час фізичних занять. Педагогам доводиться коригувати навчальні плани, враховуючи можливі перебої у процесі навчання, що може потребувати нових методик викладання або переходу на дистанційні форми підготовки.

Отже, проблеми фізичної підготовки поліцейських у період воєнного стану в Україні є актуальними через підвищені вимоги до витривалості, сили та готовності діяти в екстремальних умовах. Наявність бойових завдань та необхідність співпраці з військовими вимагають адаптації тренувальних програм до сучасних реалій. Обмеження ресурсів, стрес і висока інтенсивність роботи ускладнюють процес підтримки належної фізичної форми. Поліцейські потребують не тільки теоретичних знань, але й практичних навичок, зокрема у сфері самозахисту та тактичної медицини. Забезпечення якісної фізичної підготовки є ключовим фактором успішного виконання службових обов'язків в умовах воєнного стану.

1. Івашенко В. П., Пустовалов В. О., Безкопильний О. О., Супрунович В. О., Гречуха С. В. До проблеми поліпшення фізичних можливостей підростаючого покоління. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2014. № 7. С. 12–17. (дата звернення: 03.10.2024).

2. Шаповалова І. В. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до самовдосконалення та формування основ здорового способу життя. (дата звернення: 03.10.2024).

3. Тьорло О. І., Музика Б. Ю., Флуд О. В. Застосування заходів фізичного впливу в обмеженому просторі : навч.-метод. посіб. / Львів : ЛьвДУВС, 2020. 204 с. (дата звернення: 03.10.2024).

4. Марков Р. А., Ігорович Я. Я. Важливість фізичної підготовки працівників поліції в умовах

воєнного стану. The 4 th International scientific and practical conference «Modern problems of science, education and society» (June 19–21, 2023). SPC «Sci-conf. com. Ua». Kyiv, Ukraine. 2023. С. 1170. (дата звернення: 03.10.2024).

Вікторія АХРАМЄВА

курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України

Науковий керівник:

Олена ЛОПАСЬ

старший викладач кафедри вогневої
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЗАТРИМКИ ПІД ЧАС СТРІЛЬБИ ТА СПОСОБИ ЇХ УСУНЕННЯ

Затримки під час стрільби є одним із найважливіших аспектів вогневої підготовки, оскільки вони безпосередньо впливають на результативність виконання бойового завдання, збереження життя стрільця та ефективність підрозділу загалом. Будь-яка вогнепальна зброя, навіть за умови технічної справності, може давати збої, зумовлені механічними, експлуатаційними, фізичними або людськими чинниками. Тому військовослужбовець має не лише розуміти природу виникнення затримок, а й уміти швидко розпізнавати їх ознаки, інтуїтивно переходити до алгоритмів усунення та вміло відновлювати можливість ведення бою. У сучасних умовах високоінтенсивних бойових дій такі навички стають критично важливими, адже від швидкості реакції стрільця може залежати не лише успіх вогневого контакту, а й життя товаришів по зброї.

Затримки у стрільбі можуть розглядатися як комплексна проблема, що поєднує технічні аспекти конструкції зброї, якість боєприпасів, умови експлуатації та рівень підготовки стрільця. На перше місце часто виходять фактори зношення зброї, недостатнє або неправильне обслуговування, забруднення механізмів, експлуатація за складних погодних умов, застосування неякісних або несумісних патронів. Однак не менш частою причиною є саме операторські помилки: неправильне вкладення магазину, нерівномірне утримання зброї, недотримання силою натягу рухомих частин, невірне виконання маніпуляцій при заряджанні. У реальній бойовій обстановці ці чинники поєднуються і створюють середовище, де стрільцю доводиться діяти в умовах підвищеного стресу, браку часу та високої відповідальності [1].

Найпоширенішими затримками прийнято вважати осічку, недонакат патрона, невикидання стріляної гільзи, заклинювання подачі, подвійне подання та застрягання гільзи у патроннику. Осічка є типовою проблемою, яка проявляється у випадку, коли ударник вдарає по капсулю, але постріл не відбувається. Причини можуть бути різні: дефект боєприпасу, забруднення ударно-спускового механізму, недостатня сила удару ударника або механічне пошкодження капсуля. Уміння стрільця правильно реагувати на осічку передбачає збереження контролю над напрямом ствола, виконання стандартної процедури перезаряджання та продовження стрільби. У бойових умовах найціннішим є саме автоматизм дій, адже затримка цього виду часто усувається найшвидше.

Набагато складнішою є ситуація з недонакатом патрона. Вона виникає у разі, коли затвор не доходить до крайнього переднього положення і не замикає канал ствола. Причиною може бути забруднення зброї, потрапляння стороннього предмета, надмірний нагар, пошкодження подавача або невідповідність боєприпасів [2]. Критичність цієї затримки полягає в тому, що зброя перебуває у небезпечному стані: постріл не відбудеться, але удар по затвору або неправильна спроба його насильницького закриття може створити аварійну ситуацію. Стрілець повинен інтуїтивно ідентифікувати проблему за характерним звуком, відчуттям віддачі та візуальним станом затворної групи. Алгоритм усунення передбачає рішуче відведення затвору назад, видалення патрона та повторну подачу наступного.

Частою є затримка, зумовлена невикиданням гільзи. Вона виникає, коли екстрактор або викидач не справляються зі своєю функцією. Проблема може бути викликана

забрудненням, зношенням механізму або деформацією гільзи. Типовим наслідком стає так званий "stovepipe" – гільза, затиснута вертикально у вікні ствольної коробки. У цьому випадку стрілець повинен виконати відпрацьовану процедуру: удар (tap) по магазину, рішуче відведення затвору (rack) та продовження стрільби. Головною умовою є швидкість та збереження ситуаційної обізнаності. В бойових реаліях гільза, що застрягла, може затримати стрільця на частки секунди, які іноді вирішують результат зіткнення [3].

Подвійне подання – одна з найнебезпечніших та найскладніших у роботі затримок, коли два боєприпаси одночасно намагаються податися в патронник. Найчастіше це трапляється внаслідок проблем із магазином: ослаблення пружини, деформації подавача або пошкодження бокових стінок. Усунення подвійної подачі передбачає значно складнішу процедуру: потрібно витягнути магазин, відвести затвор назад, очистити приймальне вікно від патронів і лише після цього встановити магазин та зарядити зброю. Це трудомісткий процес, який неможливо ефективно виконати без навичок роботи під стресом та регулярних тренувань.

Затримки, пов'язані з застряганням гільзи в патроннику, є ще більш складними, оскільки вимагають додаткових інструментів або активної механічної дії. Зношений патронник, забруднення, перегрів ствола або використання боєприпасів із неякісною латунню можуть спричинити щільне «прихоплення» гільзи. В таких випадках стрілець повинен пам'ятати про ризики травмування та пошкодження зброї. Усунення цієї затримки часто передбачає застосування шомпола або спеціальних пристроїв, що дає змогу витягнути гільзу без пошкодження каналу ствола [4]. У бойових умовах така затримка критично знижує боєздатність, тому регулярне технічне обслуговування та використання якісних боєприпасів є запорукою її уникнення.

Важливо усвідомлювати, що будь-яка затримка є частиною загальної системи ризиків. Вона не просто припиняє вогонь – вона змінює тактичну ситуацію. Підрозділ може втратити темп наступу, стрілець може опинитися під загрозою прямого ураження, а відсутність вогневої підтримки інколи спричиняє критичні втрати. Саме тому сучасні методики підготовки роблять акцент на формуванні моторної пам'яті. Вправи типу TAP–RACK–BANG, перезаряджання під стресом, тренування із навмисно змодельованими затримками – це не просто елементи тренінгу, а спосіб навчити військовослужбовця діяти швидко, автоматично та без вагань.

Не менш важливим аспектом є психологічна підготовка стрільця. У реальних боях людина стикається з шумом, вибухами, візуальним хаосом, інформаційним перевантаженням та страхом. Саме в такі моменти виникає ризик неправильної реакції на затримку: різке смикання затвора, спроба вибити магазин, виконання зайвих рухів, що не лише не усувають проблему, а й погіршують її. Тому підготовка має включати не лише механічне відпрацювання дій, а й моделювання реалістичних сценаріїв із підвищеним рівнем стресу.

Ключову роль відіграє технічна грамотність військовослужбовця. Розуміння конструкції зброї, принципу роботи її механізмів, знання найуразливіших місць, причин зношення та необхідності регулярного технічного догляду формують відповідальну культуру поведінки зі зброєю. Стрілець повинен усвідомлювати: більшість затримок можна попередити завдяки регулярному очищенню, своєчасній заміні деталей, використанню якісних боєприпасів та ретельному контролю стану магазину. На практиці саме магазин є джерелом значної кількості затримок, оскільки навіть мінімальні деформації або забруднення можуть спричинити неправильну подачу патрона [5].

Затримки під час стрільби – це не лише технічна, а й тактична проблема. На рівні підрозділу важливо забезпечити узгодженість дій: прикриття товариша, створення умов для безпечного усунення затримки, координацію вогню та ротацію стрільців у бойовому порядку. У сучасних бойових діях, де велике значення має маневреність і швидкість прийняття рішень, навіть короткочасне припинення стрільби може вплинути на загальний результат операції. Тому тактична підготовка має включати сценарії, у яких стрільці не лише усувають затримки, а й взаємодіють між собою під час таких критичних моментів.

Таким чином, затримки під час стрільби є природною складовою експлуатації вогнепальної зброї, але їхній вплив на бойову ефективність визначається тим, настільки добре стрілець підготовлений до їхнього усунення. Уміння швидко розпізнати характер проблеми, застосувати правильний алгоритм дій, зберегти контроль над ситуацією та відновити вогонь – це результат системної підготовки, технічної грамотності та психологічної стійкості. Зброя є лише інструментом, тоді як боєздатність залежить від навичок того, хто нею володіє. Регулярні тренування, знання механіки, увага до

обслуговування, робота з якісними боеприпасами та здатність діяти під стресом перетворюють стрільця на надійний елемент бойової системи, який здатен ефективно працювати навіть у найскладніших умовах. У цьому полягає головний сенс вивчення затримок у стрільбі: не тільки знати їхні види, а й бути готовим до будь-якого збою, щоб жодна технічна несправність не стала фатальним фактором у реальній бойовій ситуації.

1. Горбатюк С. В., Тимошенко І. О. Вогнева підготовка: навч. посіб. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 147 с. URL : <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3338/1/strilba.pdf>.
2. Кисленко Д. П., Михайлов В. В., Петрачков О. В., Юдін В. Д. Пам'ятка керівника стрільби: метод. реко-мендації. Київ: НУОУ, 2024. 81 с.
3. Мальцев О. В. Виникнення нової стрілецької дисципліни. Підхід "UTS" (Urban Tactical Shooting) до підготовки стрільця. *Humanities Studies*. 2022. No 12 (89). С. 71–83.
4. Михайлов В. В. Теорія і методика стрільби кульової (пістолет): навч.-метод. посіб. / В. В. Михайлов, Ю. С. Коростильова, О. В. Петрачков. Київ: НУОУ, 2023. 167 с.
5. Федоров В. В., Піскунова О. Б. Роль практичної стрільби в системі вогневої підготовки поліцейських: психологічна складова. *Law and Safety*. 2021. Vol. 80. No. 1. P. 67–71.

Валерій БІЛИЙ

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Науковий керівник:

Володимир РОГАЛЬСЬКИЙ

старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

Запровадження воєнного стану в Україні, пов'язане з широкомасштабною збройною агресією РФ, спричинило істотні трансформації у сфері забезпечення національної безпеки, зокрема в діяльності правоохоронних органів. В умовах бойових дій та постійних загроз життю та здоров'ю працівників поліції питання фізичної, психологічної та професійно-прикладної готовності поліцейських набуває виняткової актуальності. У цьому контексті особливої уваги заслуговує спеціальна фізична підготовка як системна складова професійного становлення працівників Національної поліції України. Вітчизняне законодавство, зокрема Наказ МВС України від 16 лютого 2016 року №105 [2], визначає професійну підготовку поліцейських як пріоритетний напрям службової діяльності. Однак на практиці існує низка проблем, серед яких – недостатній рівень фізичної підготовленості новобранців, відсутність єдиної типової програми СФП, обмежений час для занять, низька мотивація, нестача сучасного обладнання та неефективне використання наявних ресурсів.

На тлі таких викликів вивчення міжнародного досвіду організації спеціальної фізичної підготовки правоохоронців є надзвичайно актуальним. У країнах з високим рівнем безпеки та ефективною поліцейською діяльністю значну увагу приділяють системній та диференційованій фізичній підготовці, адаптованій до реальних викликів службової діяльності. Наприклад, у США фізичне тренування кандидатів на службу передбачає не менше чотирьох годин загальної фізичної підготовки та трьох годин індивідуальних занять щотижня. Кожен день розпочинається із пробіжки на дистанцію не менше двох миль. Особлива увага приділяється моделюванню ситуацій затримання злочинців, подолання смуг перешкод, формуванню навичок тактичного мислення та стресостійкості. У Німеччині підготовка поліцейських має трирівневу структуру: початковий рівень – навчання у федеральних школах поліції тривалістю 2,5 роки, середній – підготовка керівного складу впродовж трьох років, а старший рівень – навчання у Вищій поліцейській академії управління

протягом двох років. Систематична фізична підготовка, стажування та практика є обов'язковими компонентами на кожному з етапів. У Франції ще в 1994 році були запроваджені методичні посібники з тактики затримання правопорушників, які стали основою підготовки поліцейських. До 20 % навчального часу відводиться саме на фізичні вправи, відпрацювання прийомів рукопашного бою, поведінки в умовах ризику, психологічної адаптації до стресових ситуацій [1, с. 76].

У Фінляндії кандидати на службу проходять приблизно 70 тестів, спрямованих на оцінювання фізичних, психологічних, моральних та професійних якостей. Підготовка здійснюється у спеціалізованих закладах, таких як Центральний інститут поліції. У Японії поліцейські опановують техніки дзюдо, кендо, затримання та стрільби, а програми навчання адаптовані до типу посади, яку обіймає працівник. Схожий підхід і в Польщі, де фізична підготовленість є ключовим критерієм допуску до служби. Важливо, що у всіх зазначених країнах фізична підготовка не обмежується базовими нормативами, а є частиною філософії професійного зростання, елементом щоденної роботи та самодисципліни [1, с. 77].

Українська система освіти поки що не може похвалитися такими досягненнями. Більшість закладів вищої освіти системи МВС не мають уніфікованої програми СФП. Існуючі програми не завжди враховують функціональну специфіку підрозділів поліції. Крім того, кандидати на службу нерідко не здатні скласти навіть базові нормативи на етапі вступу, що ускладнює засвоєння бойових прийомів і тактичних дій у подальшому навчанні. На практиці це означає, що замість удосконалення навичок курсанти лише намагаються досягти мінімального рівня, необхідного для атестації. У період війни така ситуація є неприпустимою [3, с. 75].

Враховуючи це, адаптація зарубіжного досвіду СФП має стати пріоритетним напрямом реформування системи професійної освіти поліції України. Передусім необхідно запровадити комплексну систему підготовки, яка передбачатиме моделювання бойових та надзвичайних ситуацій із реального життя. Заняття мають бути орієнтовані не на абстрактні вправи, а на конкретні алгоритми дій у випадках затримання озброєного правопорушника, евакуації цивільного населення, реагування на терористичні загрози тощо. Важливо об'єднати фізичну, вогневу, психологічну та тактичну підготовку в єдиний тренувальний блок. Не менш важливим є впровадження сучасних технологій, таких як VR-симулятори бойових дій, цифрові платформи для контролю фізичної форми та мобільні додатки для самостійного тренування. Доцільно розробити і впровадити єдині стандарти фізичної підготовки залежно від функціоналу підрозділу, а також передбачити обов'язкову сертифікацію результатів. Слід також переглянути систему відбору інструкторів, забезпечити їх підготовку за міжнародними методиками, зокрема на основі програм навчання в країнах НАТО. Для підвищення мотивації варто ввести бонусні системи, заліки, премії за досягнення, а також підвищити роль фізичної підготовки у системі атестації, кар'єрного зростання та службової оцінки.

Таким чином, запровадження кращих практик міжнародного досвіду у сфері спеціальної фізичної підготовки поліцейських є не лише можливим, а й необхідним етапом удосконалення правоохоронної системи України. В умовах воєнного стану, коли поліцейські часто виконують функції оборони, забезпечення правопорядку у зонах бойових дій, супроводу евакуацій, протидії диверсійним групам, їхня фізична, психологічна та тактична готовність має відповідати найвищим стандартам. Впровадження сучасних, адаптованих до бойових умов моделей підготовки сприятиме не лише зниженню рівня втрат серед особового складу, а й підвищенню ефективності боротьби зі злочинністю, захисту громадян і утвердженню авторитету поліції в очах суспільства. Українські поліцейські повинні бути не лише озброєними, а й загартованими, професійними та морально стійкими – лише тоді вони зможуть повноцінно виконувати свої функції в умовах сучасної гібридної війни.

1. Петренко С., Кириченко А. Спеціальна фізична підготовка поліцейських у зарубіжних закладах освіти та можливості її адаптації до підготовки українських правоохоронців в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 2024. № 2. С. 93.

2. Про затвердження Положення про організацію первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції : Наказ М-ва внутр. справ України від 16.02.2016 № 105 : станом на 1 листоп. 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0576-16#Text> (дата звернення: 19.04.2025).

3. Тінін Д. Г., Жарик С. Р. Проблеми та перспективи розвитку системи професійного відбору майбутніх правоохоронців в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони України в умовах воєнного стану: Матеріали Регіональної науково-практичної конференції (ДДУВС, 30.06.2022)*. 2022. С. 74-76..

Максим БОГДАН

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Сергій ПЕТРЕНКО

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА КУРСАНТІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану на території України особливої актуальності набуває питання професійної готовності працівників сектору безпеки і оборони до виконання службових завдань у звичайних та екстремальних ситуаціях. Підвищений рівень загроз, нестабільність оперативної обстановки, необхідність швидкого реагування на кризові події вимагають від правоохоронців не лише високого рівня правової обізнаності та тактичної підготовки, а й належної фізичної та психологічної витривалості. Саме фізична підготовка виступає базисом професійної спроможності поліцейського, оскільки вона безпосередньо пов'язана із забезпеченням особистої безпеки працівника, безпеки його напарників та громадян, а також із здатністю ефективно припиняти правопорушення.

Нормативно-правове регулювання застосування сили в Україні чітко визначає межі та підстави використання фізичних заходів примусу. Зокрема, відповідно до статті 44 Закону України «Про Національну поліцію» [4], поліцейські мають право застосовувати фізичну силу, у тому числі прийоми рукопашного бою, для припинення правопорушень, затримання осіб, які їх вчинили, або подолання протидії законним вимогам. Водночас законодавство встановлює чіткі межі допустимості таких дій. Перевищення влади або службових повноважень тягне за собою кримінальну відповідальність згідно зі статтею 365 Кримінального кодексу України [3]. Таким чином, застосування сили повинно бути законним, необхідним, пропорційним і мінімально достатнім для досягнення службової мети. Це означає, що фізична підготовка майбутніх правоохоронців має включати не лише технічне відпрацювання прийомів, а й формування правової культури, розуміння принципів законності, гуманізму та професійної етики.

Разом із тим сучасна система підготовки курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання стикається з низкою проблем. Однією з ключових є недостатній рівень мотивації до занять фізичною підготовкою. Статистичні показники свідчать, що на першому курсі зацікавленість у систематичних тренуваннях демонструють лише близько 10% дівчат і 28,1% хлопців, а на другому курсі – 17,5% і 32,6% відповідно [2, с.102]. Хоча спостерігається певна позитивна динаміка, загальний рівень мотивації залишається недостатнім. Значна частина абітурієнтів до вступу не мала досвіду занять єдиноборствами або спеціальною фізичною підготовкою, що ускладнює процес формування професійних навичок. У результаті якість підготовки значною мірою залежить від професіоналізму викладачів, їх уміння адаптувати навчальні програми до реального рівня фізичного розвитку курсантів та поступово формувати необхідні компетентності.

Недостатній рівень загальної та спеціальної фізичної підготовленості негативно впливає на ефективність виконання службових обов'язків. У реальних умовах несення служби правоохоронець може стикатися з фізичним опором, необхідністю переслідування правопорушника, тривалим перебуванням у засобах індивідуального захисту або виконанням завдань у складних кліматичних умовах. Без належної витривалості, сили, швидкості реакції та координації рухів це створює підвищений ризик травмування як самого працівника, так і оточуючих. Більше того, фізична слабкість або невпевненість у власних можливостях можуть спричинити помилки у виборі способів реагування, що іноді призводить до надмірного або,

навпаки, недостатнього застосування сили.

Вирішення зазначених проблем потребує впровадження інноваційних організаційно-педагогічних підходів. Одним із ключових напрямів є розвиток професійно-прикладної фізичної підготовки, яка орієнтована на формування саме тих фізичних якостей і навичок, що безпосередньо необхідні у службовій діяльності. Йдеться не лише про розвиток сили чи витривалості, а й про формування стійкості до стресу, здатності діяти в умовах обмеженого простору, швидко приймати рішення та миттєво переходити від словесного впливу до фізичного втручання у межах закону.

Перспективним є впровадження функціональних тренувальних систем, зокрема кросфіту, які поєднують елементи силової, аеробної та координаційної підготовки. Комплекси інтенсивних вправ дозволяють одночасно розвивати декілька фізичних якостей, підвищувати загальну працездатність організму та адаптувати його до значних навантажень. Такі тренування моделюють умови, наближені до реальних службових ситуацій, коли необхідно швидко змінювати вид діяльності та підтримувати високу ефективність упродовж тривалого часу [5, с. 7].

Важливим педагогічним прийомом є також вихід курсантів із так званої «зони комфорту». Постійна робота в одних і тих самих парах знижує адаптивність і не дозволяє повною мірою відпрацьовувати техніку на різних за фізичними параметрами опонентах. Регулярна зміна партнерів, моделювання ситуацій із різними сценаріями розвитку подій сприяють формуванню гнучкості мислення та впевненості у власних діях [5, с. 7]. Створення ситуативних фабул, максимально наближених до реальних правоохоронних кейсів, дозволяє інтегрувати фізичну, тактичну та правову підготовку в єдину систему. У таких умовах курсант не лише демонструє техніку прийомів, а й аргументує правомірність своїх дій відповідно до чинного законодавства.

Окремої уваги потребують психологічні та мотиваційні компоненти підготовки. Службова діяльність поліцейського супроводжується значними психоемоційними навантаженнями, ризиком для життя та здоров'я, необхідністю швидко приймати рішення в умовах невизначеності [1, с. 10]. Тому фізична підготовка повинна поєднуватися з розвитком стресостійкості, самоконтролю та волевих якостей. Формування внутрішньої мотивації до занять спортом і самовдосконалення є ключовим чинником професійного зростання. Курсант має усвідомлювати не формальну необхідність складання нормативів, а практичну цінність кожного тренування для власної безпеки та ефективності майбутньої служби.

Отже, фізична підготовка курсантів є не допоміжним, а стратегічним елементом формування їхньої професійної готовності. Лише комплексний підхід, що поєднує якісну нормативно-правову підготовку, сучасні методики тренувань, психологічну підтримку та розвиток внутрішньої мотивації, здатний забезпечити формування компетентного, впевненого та відповідального правоохоронця. В умовах воєнного стану це питання набуває не лише освітнього, а й суспільного значення, адже від рівня підготовки працівників сектору безпеки залежить стабільність держави, захист прав громадян і збереження людських життів.

1. Анісімов Д., Антіпова А. Гендерні аспекти фізичної підготовки працівників правоохоронних органів. *Молодий вчений*. № 10 (110). 2022. С. 14-16. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-10-110-3>.

2. Богуславський В. В., Анісімов Д. О. Мотивація до занять спортом у курсантів різних факультетів і курсів університету внутрішніх справ. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2018. Випуск 6 (25). С. 251.

3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 21.02.2026).

4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 15 лют. 2026 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 21.02.2026).

5. Соловей О. М., Богуславський В. В., Пожидаєв М., Анісімов Д. Мотивація до занять спортом у курсантів різних факультетів і курсів університету внутрішніх справ. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць*. Вип. 6 (25). 2018. С. 100-107.

Марина БОДИК
курсант ННІ № 1

Науковий керівник:

Роман ПАВЛОВ
старший викладач кафедри спеціальної
фізичної підготовки Харківського
національного університету внутрішніх
справ (м. Харків, Україна),
тренер вищої категорії з футболу, футзалу

ПІДВИЩЕННЯ АДАПТАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАСОБАМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Сучасний працівник поліції покликаний гарантувати безпеку громадян, за потреби застосовуючи адекватні силові заходи та професійні методи впливу. Він має вміти своєчасно розпізнавати рівень загрози, правильно оцінювати небезпечні обставини й діяти неупереджено, спираючись на принципи законності та професійної етики. За будь-яких умов його поведінка повинна залишатися виваженою, правомірною та морально обґрунтованою.

Практика правоохоронної діяльності свідчить, що ефективно виконувати службові функції здатна особа з розвиненим почуттям відповідальності за результати своєї роботи, належним рівнем теоретичної підготовки та сформованими практичними вміннями. Важливу роль відіграють професійно значущі якості, які формуються у процесі спеціальної підготовки та вдосконалюються в ході служби [1, с.43]. Саме поєднання знань, навичок і особистісних характеристик забезпечує готовність поліцейського до результативного виконання складних і подекуди небезпечних завдань.

Упродовж життя людина потребує постійного вдосконалення власних фізичних якостей, і цей процес можна розглядати з різних позицій. Якщо зміни відбуваються природним шляхом, доцільно говорити про фізичний розвиток. Натомість у разі цілеспрямованого педагогічного впливу йдеться вже про виховання, адже процес набуває системності, усвідомленості та орієнтації на конкретний результат.

Професійна діяльність поліцейських пов'язана з постійним впливом стресових факторів, підвищеним ризиком для життя і здоров'я, необхідністю швидко приймати рішення в умовах невизначеності та фізичного навантаження. У таких обставинах особливого значення набуває здатність працівників поліції адаптуватися до змін середовища, екстремальних ситуацій та високої психофізичної напруги. Одним із найбільш ефективних інструментів формування цієї здатності є спеціальна фізична підготовка, яка спрямована не лише на розвиток сили чи витривалості, а й на комплексне підвищення функціональних резервів організму.

Спеціальна фізична підготовка відрізняється від загальної тим, що враховує специфіку службових завдань, які виконують працівники Національна поліція України [2, с.56]. Вона включає тренування, спрямовані на розвиток швидко-силових якостей, координації рухів, спеціальної витривалості, а також навичок самозахисту й затримання правопорушників. Моделювання типових та екстремальних ситуацій під час занять дозволяє сформувати стійкість до фізичного та психологічного стресу, що безпосередньо впливає на ефективність дій у реальних умовах.

Адаптаційні можливості організму поліцейського проявляються у здатності швидко відновлюватися після навантажень, зберігати концентрацію уваги, координувати дії в умовах дефіциту часу та інформації. Регулярні спеціальні тренування сприяють підвищенню функціональної стійкості серцево-судинної та дихальної систем, оптимізують роботу нервової системи, зменшують ризик професійного вигорання. Водночас фізична підготовка позитивно впливає на впевненість у власних силах, що є важливим психологічним чинником адаптації до складних оперативних обставин.

В умовах воєнних загроз, зростання рівня злочинності та ускладнення безпекового середовища роль спеціальної фізичної підготовки ще більше зростає. Поліцейські все частіше виконують завдання, що виходять за межі стандартних правоохоронних функцій, взаємодіють з іншими силовими структурами, працюють у зоні підвищеної небезпеки [3, с.65]. Це вимагає високого рівня мобільності, витривалості та готовності діяти в

екстремальних умовах, що може бути забезпечено лише системним і науково обґрунтованим підходом до тренувального процесу.

Отже, підвищення адаптаційних можливостей поліцейських засобами спеціальної фізичної підготовки є важливою складовою професійної компетентності та особистості безпеки працівників поліції. Комплексний розвиток фізичних якостей у поєднанні з формуванням психологічної стійкості створює підґрунтя для ефективного виконання службових обов'язків і зміцнення авторитету правоохоронних органів у суспільстві.

1. Анісімов Д. О., Антипова А. К. Фізична підготовка курсантів як необхідна складова нормальної діяльності правоохоронних органів. *Молодий вчений*. 2022. № 7 (107). С. 5–8.

2. Журавель О. А., Криваль Р. В. Особливості спеціальної фізичної підготовки здобувачів вищої освіти у закладах зі специфічними умовами навчання: Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції. Берлін, 2024. С. 220-224.

3. Фізична підготовка працівників Національної поліції України: навч. посіб. В. А. Дідковський, В. В. Бондаренко, О. В. Кузенков. Київ : Нац. акад. внутр. справ, ФОП Кандиба Т. П. 2019 р. 98 с.

Валерія БУНЧУЖНА

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції України

Науковий керівник:

Володимир ТИМОФЄЄВ

старший викладач кафедри вогневої
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану дисципліна «Вогнева підготовка» набуває особливого значення як один із ключових елементів професійної підготовки поліцейських, військовослужбовців і представників сил безпеки та оборони. Її метою є формування стійких навичок ефективного, законного та безпечного застосування стрілецької зброї під час бойових дій і в наближених до них умовах. На відміну від мирного часу, коли підготовка має переважно навчально-тренувальний характер, воєнний стан зумовлює необхідність максимальної практичної спрямованості занять, адаптації методик до сучасних загроз і реального бойового досвіду.

В умовах воєнного стану правове регулювання вогневої підготовки ґрунтується на положеннях Конституції України, законів України «Про правовий режим воєнного стану», «Про оборону України», а також спеціальних нормативно-правових актів, що визначають діяльність Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки і оборони. Аналіз законодавства свідчить, що держава надає пріоритет підвищенню рівня бойової та вогневої підготовки особового складу, водночас чітко закріплюючи принципи законності, необхідності та пропорційності застосування зброї [1]. Нормативні акти передбачають можливість запровадження спрощених і прискорених форм підготовки в особливий період, розширюють повноваження командирів щодо організації навчання, але не скасовують вимог щодо дотримання правил безпеки та міжнародних стандартів поводження зі зброєю. Таким чином, законодавство України формує правову рамку, у межах якої вогнева підготовка в умовах воєнного стану поєднує підвищену інтенсивність навчання з обов'язковим дотриманням правових гарантій і відповідальності за неправомірне застосування вогнепальної зброї [4].

Однією з основних особливостей вогневої підготовки в умовах воєнного стану є її прикладний характер. Навчання орієнтується не лише на відпрацювання стандартних вправ стрільби, а й на моделювання типових бойових ситуацій: стрільба в умовах обмеженої видимості, з укриттів, у русі, під психологічним і фізичним навантаженням. Такий підхід

дозволяє формувати навички швидкого прийняття рішень, точності та самоконтролю в екстремальних умовах, що є критично важливим для збереження життя особового складу та виконання бойових завдань. Важливою рисою вогневої підготовки під час воєнного стану є її інтеграція з іншими видами підготовки – тактичною, фізичною, психологічною та медичною. Стрілецькі вправи дедалі частіше поєднуються з елементами тактичного переміщення, евакуації поранених, взаємодії в малих групах. Така комплексність сприяє формуванню цілісної професійної готовності, коли застосування зброї розглядається не ізольовано, а як складова загальної системи бойових дій [2, с. 211].

Окремої уваги в умовах воєнного стану потребує психологічний аспект вогневої підготовки. Постійна загроза життю, високий рівень стресу та емоційного напруження впливають на здатність особи адекватно застосовувати зброю. Тому в навчальний процес включаються елементи стрес-менеджменту, тренування саморегуляції, формування психологічної стійкості. Це дозволяє знизити ризик помилкових дій, паніки або, навпаки, надмірної агресії під час бойового контакту [5, с. 100].

Ще однією характерною особливістю є адаптація вогневої підготовки до сучасних видів озброєння та змін тактики ведення війни. Використання різних типів стрілецької зброї, оптичних і коліматорних прицілів, засобів нічного бачення потребує оновлення навчальних програм і постійного підвищення кваліфікації інструкторського складу. Воєнний стан прискорює ці процеси, оскільки бойовий досвід швидко виявляє недоліки традиційних підходів і вимагає їх оперативного перегляду [3, с. 189].

Отже, вогнева підготовка в умовах воєнного стану характеризується підвищеною інтенсивністю, практичною спрямованістю та комплексністю. Вона виходить за межі класичного навчання стрільби й перетворюється на важливий інструмент забезпечення босздатності, особистої безпеки та ефективного виконання завдань із захисту держави. Її подальший розвиток має ґрунтуватися на аналізі реального бойового досвіду, наукових підходах і принципах безперервного професійного вдосконалення.

1. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Мислива О. О., Лопасєва О. М. Оптимізація вогневої підготовки поліцейських. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 12 бер. 2021 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. С. 210–212.

3. Бодирєв Д., Казначєєв Д. Особливості вогневої підготовки поліцейських в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 2 (135). С. 186–192.

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

5. Наточій А., Тимофєєв В., Толмачова Ю. Підготовка з практичної стрільби в системі професійного навчання правоохоронців: сьогоденні реалії в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 квітня 2025 р.)*. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 99–101.

Ірина ГОРБАЧ
курсант ННІ № 1

Науковий керівник:

Олександр ШЕПЕЛЕВ
старший викладач кафедри спеціальної
фізичної підготовки Харківського
національного університету внутрішніх
справ (м. Харків, Україна),
майстер спорту України з баскетболу

ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЯК УМОВА МІНІМІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНИХ РИЗИКІВ

Формування фізичної стійкості працівників поліції є одним із ключових чинників забезпечення ефективності службової діяльності та мінімізації професійних ризиків, що виникають у процесі виконання правоохоронних функцій. Сучасні умови поліцейської

служби характеризуються підвищеним рівнем психоемоційного напруження, необхідністю швидкого реагування на небезпечні ситуації, значними фізичними навантаженнями та роботою в умовах невизначеності. У таких обставинах фізична стійкість виступає не лише показником фізичної підготовленості, а й комплексною характеристикою здатності організму витримувати тривалі навантаження, адаптуватися до стресових факторів, зберігати працездатність та ефективність дій у критичних ситуаціях. Недостатній рівень фізичної стійкості може призводити до підвищеної втомлюваності, зниження концентрації уваги, помилок у прийнятті рішень і, як наслідок, до зростання ризику травматизму, професійного вигорання та загрози життю як самих поліцейських, так і громадян.

Професійна діяльність працівників поліції передбачає широкий спектр завдань, що потребують розвитку різних фізичних якостей, серед яких особливе значення мають витривалість, сила, швидкість, координація рухів і функціональна мобільність. Оперативно-службові дії часто супроводжуються переслідуванням правопорушників, подоланням перешкод, застосуванням заходів фізичного впливу, роботою в засобах індивідуального захисту та тривалим перебуванням у стані готовності до реагування. У таких умовах фізична стійкість проявляється як здатність підтримувати необхідний рівень фізичної активності без різкого зниження ефективності та швидко відновлюватися після інтенсивних навантажень. Важливим аспектом є також стійкість до впливу несприятливих зовнішніх факторів, зокрема температурних коливань, шуму, недостатнього відпочинку та нерегулярного режиму харчування, що є характерними для служби в поліції [1].

Фізична стійкість тісно пов'язана з функціональним станом серцево-судинної, дихальної та нервової систем, які забезпечують адаптацію організму до навантажень і стресових впливів. Регулярні фізичні тренування сприяють підвищенню резервних можливостей організму, покращенню кровообігу, оптимізації роботи дихальної системи та формуванню ефективних механізмів нервово-м'язової координації. Наразі це дозволяє працівникам поліції діяти впевнено та раціонально навіть у ситуаціях, що супроводжуються високим рівнем небезпеки. Важливою складовою фізичної стійкості є здатність до швидкого відновлення після навантажень, оскільки поліцейська служба нерідко передбачає виконання кількох складних завдань у короткі часові проміжки.

Особливе значення у формуванні фізичної стійкості має системна професійно-прикладна фізична підготовка, яка повинна враховувати специфіку службової діяльності та моделювати реальні ситуації, з якими стикаються працівники поліції. Ефективними є тренування, що поєднують розвиток силових і аеробних можливостей із відпрацюванням тактико-спеціальних дій, пересуванням у складних умовах, роботою з екіпіруванням та виконанням завдань у стані фізичної втоми. Такий підхід дозволяє не лише підвищувати фізичну витривалість, але й формувати психофізіологічну готовність до діяльності в екстремальних умовах [2]. Важливим є також використання функціональних тренувань, що спрямовані на розвиток стабілізаційних м'язових груп, покращення балансу та координації, оскільки ці якості безпосередньо впливають на безпеку під час виконання службових дій.

Фізична стійкість виступає важливим фактором профілактики професійних ризиків, зокрема травматизму, перевтоми та професійного вигорання. Добре розвинена витривалість дозволяє зменшити негативний вплив тривалих навантажень на організм, тоді як достатній рівень сили та гнучкості знижує ймовірність травм під час затримання правопорушників або подолання перешкод. Зокрема, фізична підготовленість позитивно впливає на психоемоційний стан, сприяючи зниженню рівня тривожності та підвищенню стресостійкості. У цьому контексті фізична стійкість набуває значення інтегративного показника, що відображає готовність працівника поліції до виконання службових завдань із мінімальним ризиком для здоров'я.

Не менш важливою є роль організаційних умов у формуванні фізичної стійкості. Раціональне планування режиму служби та відпочинку, забезпечення доступу до спортивної інфраструктури, впровадження програм відновлення та профілактики перевтоми сприяють підтриманню оптимального рівня фізичної підготовленості. Значну ефективність демонструє використання індивідуалізованих програм тренувань, які враховують вік, рівень підготовленості, стан здоров'я та специфіку службових завдань. Важливо також формувати мотивацію до систематичних занять фізичною підготовкою, оскільки саме регулярність тренувань визначає стійкість до навантажень і здатність організму до адаптації [3].

Сучасні підходи до підготовки працівників поліції передбачають інтеграцію фізичної підготовки з психофізіологічними методами, що спрямовані на розвиток самоконтролю, регуляції дихання та управління емоційними реакціями. Поєднання фізичних вправ із

елементами психологічної підготовки дозволяє підвищити ефективність дій у стресових ситуаціях, покращити концентрацію уваги та швидкість прийняття рішень. Це особливо важливо у випадках, коли фізичне навантаження поєднується з необхідністю точних і відповідальних дій, що безпосередньо впливають на безпеку оточуючих.

Таким чином, формування фізичної стійкості працівників поліції є необхідною умовою мінімізації професійних ризиків і забезпечення високого рівня службової ефективності. Системна фізична підготовка, орієнтована на розвиток витривалості, сили, координації та здатності до швидкого відновлення, сприяє підвищенню безпеки професійної діяльності, зниженню рівня травматизму та покращенню психоемоційного стану працівників. Комплексний підхід, що поєднує фізичні тренування, організаційні заходи та психофізіологічну підготовку, дозволяє сформувати стійкість до впливу несприятливих факторів службової діяльності та створює передумови для довготривалої професійної працездатності. У перспективі подальший розвиток науково обґрунтованих методик фізичної підготовки та впровадження сучасних технологій моніторингу функціонального стану організму сприятимуть підвищенню рівня професійної безпеки працівників поліції та ефективності виконання ними службових обов'язків.

1. Єрмоєнко Е. А. Організація занять з бойового хортингу, тактичної, вогневої та фізичної підготовки співробітників органів внутрішніх справ. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України» (14–15 липня 2020 року, м. Ірпінь). 2020. С. 415–427.

2. Кириченко А. В., Петренко С. П., Васецька А. В.. Психологічні аспекти спеціальної фізичної підготовки: як зміцнити мотивацію та впевненість. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 5. С. 574–578.

3. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання. В 2х томах. Київ : «Олімпійська література», 2018. 152 с.

Ярослав ДЯЧОК

курсант ННІ № 1

Науковий керівник:

Михайло ІНШЕКОВ

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ

Фізична підготовка поліцейських є невід'ємним елементом професійної діяльності працівників правоохоронних органів та важливою складовою системи забезпечення публічної безпеки і правопорядку. Службові обов'язки поліцейських пов'язані з підвищеним фізичним і психологічним навантаженням, ризиком для життя та здоров'я, необхідністю оперативного реагування на правопорушення, затримання правопорушників, застосування заходів примусу. У зв'язку з цим держава зобов'язана створити ефективну систему організації фізичної підготовки, яка відповідала б сучасним викликам та європейським стандартам.

Адміністративно-правові засади організації фізичної підготовки поліцейських охоплюють сукупність норм адміністративного права, управлінських рішень і процедур, спрямованих на регулювання підготовки, контролю та оцінювання фізичної готовності особового складу. Їх дослідження є актуальним у контексті реформування правоохоронної системи та адаптації діяльності Національна поліція України до умов воєнного стану.

Фізична підготовка поліцейських – це цілеспрямований процес формування та підтримання необхідного рівня фізичних якостей, рухових навичок і спеціальних умінь, що забезпечують здатність ефективно виконувати службові завдання. Вона включає розвиток сили, витривалості, швидкості, спритності, а також навичок самозахисту та застосування

фізичного впливу [3].

Значення фізичної підготовки полягає у:

1. забезпеченні готовності поліцейського до дій в екстремальних ситуаціях;
2. зниженні рівня травматизму під час несення служби;
3. підвищенні професійної дисципліни та психологічної стійкості;
4. формуванні авторитету поліції в суспільстві.

З адміністративно-правового погляду фізична підготовка є об'єктом публічного управління, що потребує нормативного закріплення, організаційного забезпечення та контролю з боку уповноважених суб'єктів.

Правове регулювання фізичної підготовки поліцейських здійснюється на основі Конституції України, законів та підзаконних нормативно-правових актів. Ключову роль відіграє Закон України «Про Національну поліцію», який визначає обов'язок поліцейського підтримувати належний рівень професійної та фізичної підготовки.

Вагоме значення мають відомчі нормативні акти Міністерство внутрішніх справ України, які деталізують порядок організації занять, нормативи фізичної підготовленості, форми контролю та відповідальність за їх недотримання. Саме через ці акти реалізується адміністративно-правовий механізм управління фізичною підготовкою [2].

Адміністративно-правові норми у цій сфері мають імперативний характер, оскільки встановлюють обов'язкові вимоги до поліцейських незалежно від їхнього бажання чи суб'єктивної оцінки власних можливостей.

Щодо організації фізичної підготовки поліцейських, то вона здійснюється в межах чітко вибудованої системи публічного управління. Основними суб'єктами є:

1. центральні органи виконавчої влади у сфері внутрішніх справ;
2. керівництво Національної поліції;
3. структурні підрозділи з кадрового та професійного забезпечення;
4. навчальні заклади зі специфічними умовами навчання.

Керівники органів і підрозділів поліції наділені адміністративними повноваженнями щодо організації та контролю фізичної підготовки підлеглих. Вони зобов'язані створювати умови для регулярних занять, забезпечувати матеріально-технічну базу та здійснювати оцінювання фізичної підготовленості [1].

Адміністративно-правове забезпечення фізичної підготовки реалізується через такі форми:

1. видання нормативних та індивідуальних адміністративних актів;
2. планування та організацію навчально-тренувальних занять;
3. проведення перевірок і атестацій;
4. застосування заходів дисциплінарного впливу.

Методи управління у цій сфері включають переконання, заохочення та адміністративний примус. Наприклад, успішне проходження нормативів може бути підставою для заохочення, тоді як систематичне невиконання вимог фізичної підготовки – для дисциплінарної відповідальності.

Незважаючи на наявність нормативної бази, у сфері організації фізичної підготовки поліцейських існують проблеми, серед яких:

1. формальний підхід до занять;
2. недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення;
3. неврахування специфіки службових завдань окремих підрозділів;
4. вплив воєнного стану на регулярність підготовки.

Перспективними напрямками вдосконалення є оновлення нормативів з урахуванням реальних умов служби, впровадження сучасних методик тренувань, посилення контролю за виконанням адміністративних вимог та інтеграція міжнародного досвіду [4].

Отож адміністративно-правові засади організації фізичної підготовки поліцейських в Україні становлять важливий елемент системи публічного управління у сфері забезпечення правопорядку. Від ефективності правового регулювання та управлінських рішень у цій сфері залежить рівень професійної готовності поліцейських, їх безпека та довіра суспільства до поліції.

Удосконалення адміністративно-правового механізму організації фізичної підготовки має здійснюватися комплексно, з врахуванням сучасних викликів, принципів законності, пропорційності та службової доцільності.

1. Бандурка О. М. Адміністративно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ України : монографія. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2016. 432 с.
2. Коваленко В. В. Адміністративно-правове забезпечення службової підготовки поліцейських. Юридична наука. 2021. №3. С. 112–118.
3. Литвин О. В. Фізична підготовка як складова професійної компетентності поліцейського. Вісник Національної академії внутрішніх справ. 2020. №4. С. 145–151.
4. Мельник М. І. Адміністративно-правове регулювання професійної підготовки працівників Національної поліції України. Держава і право. 2019. Вип. 86. С. 98–105.

Юлія ЖУРБА
Владислава ІВКІНА

курсанти факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:
Євген ЗЕЛЕНСЬКИЙ
старший викладач кафедри вогневої
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

РОЛЬ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ НАЛЕЖНОЇ ДОКАЗОВОЇ ПОВЕДІНКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІСЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ

В умовах сучасних викликів безпеці, зростання рівня насильницької злочинності та виконання поліцейськими службових завдань у ситуаціях підвищеного ризику особливого значення набуває проблема правомірного застосування вогнепальної зброї та подальшої поведінки поліцейського після такого застосування. У цьому контексті вогнева підготовка розглядається не лише як система формування практичних навичок стрільби, а як комплексний інструмент професійного, правового та психологічного становлення працівника поліції, який безпосередньо впливає на формування належної доказової поведінки після застосування зброї. Саме від рівня підготовленості поліцейського залежить не лише безпека громадян і самого правоохоронця, а й подальша оцінка його дій у межах кримінального провадження.

Вогнева підготовка у системі професійного навчання поліцейських визначається як сукупність теоретичних знань і практичних умінь, спрямованих на законне, безпечне та ефективне застосування табельної вогнепальної зброї у службовій діяльності [1]. Вона охоплює засвоєння правових підстав застосування зброї, правил поводження з нею, техніки стрільби, тактичних прийомів дій у різних оперативних ситуаціях, а також психологічну готовність до використання летальної сили. Наукові дослідження свідчать, що недостатній рівень вогневої підготовки або формальний підхід до її проходження призводять до підвищення ризику помилкових рішень, перевищення повноважень і, як наслідок, виникнення сумнівів щодо правомірності дій поліцейського [2].

Закон України «Про Національну поліцію» визначає застосування вогнепальної зброї як крайній захід поліцейського примусу, допустимий виключно у випадках, прямо передбачених законом, зокрема для захисту життя і здоров'я людей, відбиття збройного нападу або припинення особливо небезпечних злочинів [3]. У зв'язку з цим кожен факт застосування зброї підлягає ретельній перевірці, а дії поліцейського оцінюються крізь призму законності, необхідності, пропорційності та обґрунтованості. Саме тому вогнева підготовка повинна формувати у поліцейського не лише навички влучної стрільби, а й чітке розуміння правових наслідків кожного пострілу та відповідальності за подальшу процесуальну поведінку.

Важливим елементом вогневої підготовки є формування стійких алгоритмів дій у

стресових ситуаціях. Практичні тренування дозволяють змоделювати обстановку, максимально наближену до реальних умов служби, що сприяє виробленню навичок самоконтролю, швидкого аналізу обстановки та прийняття зважених рішень [4]. Психологічна складова вогневої підготовки має безпосередній вплив на поведінку поліцейського після застосування зброї, оскільки саме в цей період існує високий ризик емоційної дезорганізації, що може негативно позначитися на збереженні слідів події та належному виконанні процесуальних обов'язків.

Належна доказова поведінка поліцейського після застосування вогнепальної зброї включає сукупність дій, спрямованих на забезпечення збереження обстановки місця події, фіксацію обставин інциденту та сприяння об'єктивному розслідуванню. До таких дій належать негайне інформування керівництва та чергових служб, виклик медичних працівників у разі наявності поранених, охорона місця події, недопущення сторонніх осіб до зони вогневого контакту, а також надання первинних пояснень у межах, визначених законодавством [5]. Вогнева підготовка, доповнена правовими та тактичними знаннями, формує у поліцейського розуміння важливості кожного з цих етапів для подальшої оцінки його дій органами досудового розслідування та судом.

Науковці підкреслюють, що помилки, допущені поліцейським після застосування зброї, зокрема неналежна фіксація події або порушення правил збереження доказів, можуть нівелювати навіть правомірність самого факту застосування вогнепальної зброї [6]. У цьому контексті вогнева підготовка виступає засобом профілактики процесуальних порушень, оскільки в її межах доцільно відпрацьовувати не лише момент пострілу, а й подальший алгоритм дій поліцейського до прибуття слідчо-оперативної групи.

Важливу роль у формуванні доказової поведінки відіграють міжнародні стандарти застосування сили та вогнепальної зброї правоохоронними органами. Згідно з Основними принципами застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку, після кожного випадку застосування летальної сили має бути забезпечене ефективне розслідування, а правоохоронець зобов'язаний сприяти встановленню істини [7]. Упровадження цих стандартів у систему вогневої підготовки сприяє формуванню у поліцейських усвідомлення необхідності прозорості та правомірної поведінки після інциденту.

Таким чином, вогнева підготовка відіграє ключову роль у формуванні належної доказової поведінки поліцейського після застосування зброї. Вона забезпечує не лише технічну готовність до виконання службових завдань, а й правову та психологічну підготовленість до дій у постінцидентний період. Комплексний характер вогневої підготовки дозволяє мінімізувати ризики неправомірного застосування сили, підвищити якість фіксації обставин події та сприяти об'єктивному розслідуванню. У результаті це зміцнює довіру суспільства до органів Національної поліції та забезпечує дотримання принципів законності й справедливості у правоохоронній діяльності.

1. Мельник І. М., Канюка В. Є., Богайчук В. І. Основи володіння зброєю та вогнева підготовка студентів спеціальності «Правоохоронна діяльність». Наукові записки. Серія: Право. 2023. URL : <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/download/281/283> (дата звернення 20.01.2026).

2. Робоча програма навчальної дисципліни: *Вогнева і тактико-спеціальна підготовка* / МВС України. Кропивницький, 2024. 18 с. URL : <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2025/12/rpnd-ok-8-vitsp.pdf> (дата звернення 20.01.2026).

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19> (дата звернення 20.01.2026).

4. Nieuwenhuys A., Oudejans R. R. D. Training with anxiety: short- and long-term effects on police officers' shooting behavior under pressure. *Cognitive Processing*. 2011. Vol. 12, No. 3. P. 277–288. URL : <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21431863/> (дата звернення 20.01.2026).

5. Застосування та використання вогнепальної зброї працівниками поліції в умовах відсутності або обмеженого освітлення : метод. рек. / кол. авт. ; ред. В. Д. Поливанюк. Дніпро : ДДУВС, 2021. 72 с.

6. Логачев, М. Г. Правові та психологічні аспекти застосування вогнепальної зброї персоналом поліції. *Право і безпека*. 2017. № 4 (67). С.199-204.

7. Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials : adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, 1990. URL : <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-use-force-and-firearms-law-enforcement> (дата звернення 20.01.2026)..

**Орина ЗІМІНА
Кіріл ЗІНЧЕНКО**

курсанти факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Євген ЗЕЛЕНСЬКИЙ

старший викладач кафедри вогневої
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВИЙ ТА ЕТИЧНИЙ ВИМІР

В умовах збройної агресії проти України та запровадження правового режиму воєнного стану суттєво трансформують завдання, функції та умови діяльності правоохоронних органів. Особливого значення набуває вогнева підготовка правоохоронців як складова їх професійної готовності до виконання службово-бойових завдань у ситуаціях підвищеної небезпеки. Застосування вогнепальної зброї в умовах воєнного стану виходить за межі стандартних поліцейських сценаріїв мирного часу та потребує комплексного осмислення як з правової, так і з етичної точки зору. Саме поєднання цих вимірів зумовлює необхідність удосконалення системи підготовки правоохоронців відповідно до сучасних безпекових викликів.

Правове регулювання застосування вогнепальної зброї поліцейськими в Україні ґрунтується передусім на положеннях Закону України «Про Національну поліцію», який визначає підстави, межі та порядок використання заходів примусу, включаючи застосування вогнепальної зброї [6]. Відповідно до статті 46 цього Закону, застосування зброї є винятковим заходом і допускається лише у випадках, коли існує реальна загроза життю чи здоров'ю поліцейського або інших осіб, а також за неможливості припинення такої загрози іншими способами. Умови воєнного стану, однак, істотно ускладнюють оперативну обстановку, зумовлюючи збільшення кількості ситуацій, у яких правоохоронці можуть бути вимушені діяти в умовах, наближених до бойових.

У наукових дослідженнях обґрунтовується, що вогнева підготовка в умовах воєнного стану не може обмежуватися традиційними навчальними стрільбами, а має бути орієнтована на формування стійких навичок застосування зброї в екстремальних, динамічних і психологічно напружених ситуаціях [1]. Зокрема, звертається увага на необхідність моделювання реальних умов застосування зброї, поєднання тактичної, фізичної та психологічної підготовки, а також на відпрацювання взаємодії в складі підрозділів. Такий підхід дозволяє наблизити навчальний процес до реальних умов несення служби в районах бойових дій або на деокупованих територіях.

Особливу роль у сучасній вогневій підготовці відіграє адаптація її змісту до специфіки завдань, які виконують правоохоронці в умовах воєнного стану. Як зазначають дослідники, поліцейські дедалі частіше залучаються до охорони критичної інфраструктури, фільтраційних заходів, забезпечення правопорядку на прифронтових територіях, а також до взаємодії з підрозділами Збройних Сил України [3]. Це потребує не лише технічної вправності у володінні зброєю, але й чіткого розуміння правових меж її застосування, що є запорукою дотримання принципу законності.

Водночас вогнева підготовка в умовах воєнного стану має чітко виражений етичний вимір. Застосування вогнепальної зброї завжди пов'язане з високим ризиком заподіяння шкоди життю і здоров'ю людини, а тому правоохоронець повинен керуватися принципами необхідності, пропорційності та мінімізації шкоди [5]. У наукових працях наголошується, що навіть в умовах збройного конфлікту правоохоронці залишаються суб'єктами правозастосування, на яких поширюються вимоги міжнародних стандартів у сфері прав людини [4]. Недотримання цих принципів може призвести не лише до правових наслідків, але й до втрати довіри населення до правоохоронних органів.

Психологічний аспект вогневої підготовки тісно пов'язаний з етичним, оскільки здатність адекватно оцінювати ситуацію та контролювати власні дії в умовах стресу безпосередньо впливає на законність і обґрунтованість застосування зброї. Дослідження показують, що в умовах воєнного стану зростає ризик емоційного вигорання, посттравматичних розладів та помилкових рішень, що зумовлює необхідність системної психологічної підтримки та спеціальної підготовки правоохоронців [4]. Інтеграція психологічних тренінгів у систему вогневої підготовки сприяє формуванню стійкості до стресових чинників та зниженню ймовірності необґрунтованого застосування сили.

Окремої уваги заслуговує питання впровадження інноваційних та міжнародних підходів до вогневої підготовки. У працях вітчизняних і зарубіжних авторів підкреслюється доцільність використання сучасних тренажерів, віртуальних симуляторів та сценарних тренувань, які дозволяють відпрацьовувати складні ситуації без реального ризику для життя [7]. Досвід міжнародних місій з підтримки реформ сектору безпеки в Україні також свідчить про ефективність поєднання правової, тактичної та етичної складових у підготовці правоохоронців до застосування вогнепальної зброї [8].

Таким чином, особливості вогневої підготовки правоохоронців в умовах воєнного стану зумовлюються не лише ускладненням оперативної обстановки, але й необхідністю забезпечення балансу між ефективністю застосування сили та дотриманням правових і етичних стандартів. Комплексний підхід до організації такої підготовки, який поєднує правове регулювання, практичну спрямованість навчання, психологічну стійкість та етичну відповідальність, є необхідною умовою підвищення професійної готовності правоохоронців і забезпечення законності їх діяльності в умовах воєнного стану.

1. Лопасєва О. В., Юрченко Д. Ю. Вогнева підготовка в умовах воєнного стану та шляхи її удосконалення. *Організаційно-правове забезпечення підрозділів превентивної діяльності Національної поліції*: матеріали Всеукр. кругл. столу. Дніпро: ДДУВС, 2024. URL: 1. <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/14566> (дата звернення 20.01.2026).

2. Покайчук В. Я. Вогнева підготовка правоохоронців в умовах воєнного стану: гендерні, технологічні та безпекові аспекти. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро: ДДУВС, 2025. URL: 2. <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16282> (дата звернення 20.01.2026).

3. Данилюк С. Б. Підготовка правоохоронців у системі МВС України в умовах воєнного стану. ХНУВС, 2024. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/bitstreams/a66b9cb6-de60-416e-8b0c-2f59fc184114/download> (дата звернення 20.01.2026).

4. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. Харків : ХНУВС, 2024. С. 213-218. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/4a5e6a78-6642-4690-b8d1-84e5fee97166> (дата звернення 20.01.2026).

5. Зеленський Є. С., Глян Т. Д. Принципи та методика проведення занять з вогневої підготовки для працівників поліції, які несуть службу на деокупованих територіях. *Науковий вісник УжНУ*, т.2 №85. 2024. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.40> (дата звернення 20.01.2026).

6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19> (дата звернення 20.01.2026).

7. Skliar O. S. Adaptation of Competency-based Elements of Professional Training for Police Officers to the Challenges of Martial Law. *Bulletin of Kharkiv National University*, 2025. DOI : <https://doi.org/10.32631/v.2025.3.03> (дата звернення 20.01.2026).

8. EUAM Ukraine. From Law to Practice: *Training Ukraine's Firearms Crimes Experts*, 2026. URL : <https://www.euam-ukraine.eu/news/from-law-to-practice-training-ukraine-s-firearms-crimes-experts/> (дата звернення 20.01.2026).

Дар'я ЗУБ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Анатолій НАТОЧІЙ

старший викладач кафедри вогневої
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**СУЧАСНІ ТРЕНАЖЕРНІ КОМПЛЕКСИ (ЛАЗЕРТАГ, VR)
ПРОТИ КЛАСИЧНОГО ТИРУ: ЗА І ПРОТИ**

Трансформація методів підготовки особового складу правоохоронних органів та військових підрозділів у XXI столітті призвела до виникнення дискусії щодо ефективності традиційних та інноваційних засобів навчання. Класичний тир, що базується на використанні бойових набоїв та статичних або рухомих мішеней, протягом десятиліть залишався золотим стандартом. Проте стрімкий розвиток лазерних систем (лазертаг) та технологій віртуальної реальності (далі – VR) пропонує альтернативні підходи, які виходять за межі простої стрілецької підготовки, інтегруючи елементи тактичного мислення та стресостійкості в інтерактивне середовище.

Основним аргументом на користь класичного тиру є повна реалістичність фізичних процесів. Стрільба бойовим набоем дозволяє бійцю відчувати справжню віддачу, звук пострілу, спалах та запах порохових газів. Ці фактори формують специфічний психофізіологічний поріг, який неможливо повністю дублювати цифровими засобами. В умовах тиру відпрацьовується дрібна моторика: робота з ударно-спусковим механізмом, усунення затримок під час стрільби та зміна магазинів у реальних умовах. Фізична балістика польоту кулі, її взаємодія з перешкодами та рикошети надають стрільцю безцінний досвід, який є фундаментом для формування м'язової пам'яті.

Лазертаг або лазерний пейнтбол – це високотехнологічна гра, яка імітує бойові дії на відстані до 300 м. Для ураження супротивників або певних цілей гравці використовують моделі зброї (тагери) з інфрачервоним випромінювачем. При цьому присутні реалістичні світлові та звукові ефекти, а також фізичні – під час пострілу вздовж корпусу тагера передаються імпульси, які спрямовані в плече гравця, імітуючи реальну віддачу від зброї [2]. Системи лазертаг-симуляції (наприклад, Miles або професійні поліцейські тренажери) пропонують принципово інший рівень тактичної підготовки [3]. Головною перевагою є можливість проведення двосторонніх тактичних навчань без ризику травматизму. Лазерні комплекси дозволяють відпрацьовувати сценарії в реальних будівлях, на об'єктах інфраструктури та в умовах населених пунктів, де використання бойових набоїв неможливе. Окрім економічної вигоди, тобто відсутність витрат на боеприпаси та мішені, лазерні системи забезпечують миттєву комп'ютерну реєстрацію влучань, що дозволяє проводити детальний розбір помилок кожного бійця після завершення вправи.

Таким чином в Німеччині на заняттях з вогневої підготовки застосовують інтерактивний лазерний комплекс ePresenter T1. Він призначений для відпрацювання навчальних вправ зі стрілецької зброї. Тренажер побудований на принципі інтерактивного інфрачервоного лазерного імітатора стрілецької зброї і використовується для проведення імітаційних стрільб. Навчання на тренажері дозволяє оволодіти навичками швидкого прицілювання, утримання цілі на лінії прицілювання та здійснення пострілу, тренування м'язової пам'яті, рефлексія, вправи на швидкісну стрільбу, бінокулярна стрільба тощо [1, с. 227].

Технології VR є найбільш динамічним сегментом тренажерних комплексів. На відміну від тиру чи лазертагу, VR дозволяє створювати будь-яке операційне середовище (від нічного міста до гірської місцевості) без територіальних обмежень. Сучасні VR-симулятори інтегрують зворотний зв'язок, що частково імітує віддачу, та дозволяють моделювати складні когнітивні завдання. Стрілець змушений приймати рішення в умовах динамічної зміни обстановки: розрізняти комбатантів та цивільних осіб, реагувати на раптові загрози та

працювати в команді у віртуальному просторі. Це розвиває «ситуаційну обізнаність», яка є критичною для виживання.

Попри переваги цифрових систем, вони мають і суттєві недоліки («проти»). Лазерні системи не враховують балістичне зниження кулі та вплив вітру на великих відстанях, що може формувати хибні навички у снайперів. VR-системи можуть викликати кібернетичну хворобу (запаморочення) та не передають повної ваги і балансу реальної зброї. Найбільш ефективним підходом у сучасній дидактиці вогневої підготовки вважається гібридна модель:

1. Початковий етап. VR для вивчення тактики та сценаріїв.
2. Середній етап. Лазертаг для відпрацювання групової взаємодії та штурмових дій.
3. Завершальний етап. Класичний тир для шліфування техніки стрільби та звикання до стресових факторів бойового пострілу.

Отже, питання «протистояння» традицій та інновацій є некоректним. Класичний тир залишається незамінним для базової вогневої підготовки, тоді як лазертаг та VR-комплекси є незамінними для тактичного злагодження та прийняття рішень. Тільки інтегроване використання всіх трьох систем дозволяє підготувати професіонала, здатного ефективно діяти в умовах сучасного багатовекторного конфлікту.

1. Наточій А. Д., Тінін Д. Г. Застосування інтерактивних та мультимедійних технологій при вогневій підготовці працівників правоохоронних органів: зарубіжний та вітчизняний досвід. Період трансформаційних процесів в світовій науці: задачі та виклики: матеріали II Міжнародної наукової конференції. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. С. 224-229.

2. Для чого лазертаг в програмі «Захист України»? URL : https://elizlabs.com.ua/dlya-chogo-lazertag-v-programi-zahist-ukrayini?srsid=AfmBOopcMmMz6_3AbvOG_PJC-5qaLHa8PiG0LrwTuBU50etXHUyO7M4g (дата звернення: 22.02.2026).

3. U Force – Виробник військових тренажерів, систем M.I.L.E.S. URL : <https://u-force.in.ua/> (дата звернення: 22.02.2026).

Андрій ІСТОМІН

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Ігор ЧОБОТЬКО

старший викладач кафедри спеціальної
фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ ОПЕРАТИВНО-БОЙОВОЇ ВИТРИВАЛОСТІ КУРСАНТІВ ЗАСОБАМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Сучасна безпекова ситуація в Україні, зумовлена воєнним станом та зростанням рівня збройних загроз, висуває підвищені вимоги до професійної готовності працівників правоохоронних органів. Особливого значення набуває рівень фізичної підготовленості курсантів закладів вищої освіти системи МВС, оскільки саме на етапі первинної професійної підготовки закладається фундамент їх майбутньої службової ефективності.

Одним із ключових компонентів спеціальної фізичної підготовки є формування оперативно-бойової витривалості, під якою слід розуміти здатність поліцейського тривалий час виконувати службові завдання в умовах підвищеного фізичного та психоемоційного навантаження. Зазначена якість має комплексний характер і поєднує силову витривалість, швидко-силові здібності, функціональну стійкість організму та здатність діяти в умовах дефіциту часу.

Нормативною основою організації фізичної підготовки є відомчі акти МВС України та освітні стандарти підготовки поліцейських, які визначають зміст, форми та критерії оцінювання фізичної готовності [1]. Водночас сучасні умови потребують перегляду

традиційних підходів до тренувального процесу та його адаптації до реальних оперативно-службових ситуацій.

Ефективним напрямом удосконалення спеціальної фізичної підготовки є впровадження функціонального багатокомпонентного тренінгу, що поєднує елементи силової підготовки, кросфіту, тактичного пересування та прикладних вправ. Виконання вправ у засобах індивідуального захисту, зі штатним спорядженням і зброєю дозволяє максимально наблизити навчальний процес до умов практичної діяльності.

Важливим аспектом є розвиток навичок роботи в парі та у складі малих тактичних груп. Такі заняття сприяють формуванню взаємодії, просторової орієнтації, швидкості прийняття рішень та координації дій під час затримання правопорушників або відбиття нападу [2].

Особливої уваги потребує поєднання фізичного навантаження з психоемоційними стрес-факторами. Використання шумових, світлових подразників, обмеження видимості, моделювання дефіциту часу дозволяє сформувати у курсантів стійкість до стресу та здатність ефективно діяти в екстремальних умовах [3].

Практика службової діяльності Національної поліції свідчить, що належний рівень спеціальної фізичної підготовки безпосередньо впливає на результативність затримань, особисту безпеку поліцейських та мінімізацію травматизму [4]. Саме тому важливим є системний контроль фізичної готовності, регулярне тестування та коригування індивідуальних програм підготовки.

Крім того, перспективним напрямом є використання міжнародного досвіду підготовки поліцейських і військовослужбовців, зокрема впровадження програм tactical fitness, combat conditioning та scenario-based training, адаптованих до національних умов [5].

Таким чином, формування оперативно-бойової витривалості курсантів є стратегічним завданням спеціальної фізичної підготовки. Її розвиток забезпечує готовність майбутніх поліцейських до виконання службових завдань у кризових ситуаціях, підвищує рівень особистої безпеки та сприяє зміцненню загальної системи національної безпеки.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 22.02.2026).

2. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : наказ МВС України від 26.01.2016 № 50. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16> (дата звернення: 22.02.2026).

3. Бондаренко В. В. Спеціальна фізична підготовка працівників Національної поліції України : навч. посіб. Київ : НАВС, 2019. 200 с.

4. Пронтенко К. В. Фізична підготовка правоохоронців у сучасних умовах : монографія. Житомир : ЖВІ, 2021. 280 с.

5. Настанова з фізичної підготовки в системі МВС України. Київ : МВС України, 2019. URL: <https://mvs.gov.ua> (дата звернення: 22.02.2026).

Святослав КОВАЛЬ

курсант факультету безпеки
державного кордону

Науковий керівник

Тетяна КУЛЬБАБА

викладач кафедри іноземних мов
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНГЛОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕКОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДІВ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Сучасна система безпеки характеризується високим рівнем динамічності, технологічної складності та міждержавної взаємодії. У таких умовах мовна підготовка військовослужбовців набуває стратегічного значення, оскільки забезпечує ефективну

комунікацію під час міжнародних операцій, спільних навчань, координації дій багатонаціональних підрозділів та обміну професійною інформацією.

Формування безпекового середовища у військових закладах освіти передбачає не лише створення фізично захищеного простору, а й розвиток інформаційної, комунікативної та когнітивної безпеки майбутніх офіцерів. У цьому контексті лінгвістичний аспект відіграє ключову роль, адже професійна мова є інструментом управління, координації, ухвалення рішень та запобігання комунікативним ризикам.

Актуальність дослідження зумовлена процесами цифровізації освіти, інтеграції України у євроатлантичний безпековий простір, переходом до стандартів НАТО та зростанням вимог до іншомовної підготовки офіцерського складу. Це потребує переосмислення ролі англійської мови як складової безпекової культури та створення інноваційних моделей мовної підготовки.

Безпекове освітнє середовище розглядається як комплекс умов, що забезпечують готовність майбутніх фахівців сектору безпеки до професійної діяльності в умовах підвищених ризиків, інформаційного тиску та міжкультурної взаємодії. Лінгвістичний компонент цього середовища включає сформованість професійного мовлення, володіння термінологією, здатність до ефективної міжкультурної комунікації та комунікативну стійкість у кризових ситуаціях.

Англійська мова виконує функцію мови міжнародної безпеки, що забезпечує уніфікацію процедур, стандартизацію команд і протоколів, доступ до нормативної документації та професійних інформаційних ресурсів. Недостатній рівень мовної компетентності може призводити до викривлення інформації, помилок у виконанні завдань та зниження рівня оперативної сумісності.

Таким чином, мовна підготовка має розглядатися не лише як освітній компонент, а як елемент стратегічної безпеки, що сприяє підвищенню ефективності управління, злагодженості підрозділів та міжнародної кооперації.

Професійно-комунікативна компетентність майбутніх офіцерів охоплює мовну, мовленнєву, соціокультурну, стратегічну та цифрову складові. Її формування передбачає не лише засвоєння лексико-граматичного матеріалу, а й розвиток умінь використовувати мову у службово-професійних ситуаціях.

Особливого значення набуває здатність курсантів до:

- ведення професійного діалогу англійською мовою;
- виконання інструктажів і команд;
- участі у спільних міжнародних навчаннях;
- роботи з автентичними джерелами інформації;
- оперативного реагування у кризових комунікативних ситуаціях.

Розвинена іншомовна компетентність сприяє формуванню комунікативної впевненості, зниженню психологічного бар'єра та підвищенню професійної мобільності майбутніх офіцерів.

Цифровізація військової освіти відкриває нові можливості для формування безпеково орієнтованого мовного середовища. Інтеграція цифрових платформ дозволяє створювати адаптивні навчальні траєкторії, забезпечувати безперервність освітнього процесу та підвищувати рівень автономності курсантів.

Цифрові мовні середовища сприяють:

- моделюванню реальних службових ситуацій;
- інтерактивному відпрацюванню комунікативних сценаріїв;
- розвитку навичок критичного мислення та інформаційної грамотності;
- персоналізації навчального контенту.

Використання інтерактивних платформ, мультимедійних ресурсів та інструментів штучного інтелекту створює умови для комплексного розвитку мовної компетентності та формування цифрової культури, що є важливою складовою сучасної безпекової підготовки.

Ефективне формування безпекового мовного середовища у військових закладах освіти передбачає:

1. Інтеграцію професійного контексту у навчальні матеріали (тематика безпеки, міжнародного співробітництва, прикордонного контролю, кризового реагування).

2. Поєднання традиційних і цифрових форм навчання, що забезпечує гнучкість та адаптивність освітнього процесу.

3. Моделювання службових комунікативних ситуацій, які наближені до реальних умов професійної діяльності.

4. Розвиток автономності та відповідальності курсантів, що сприяє формуванню стійкої професійної мотивації.

5. Формування інформаційної культури та критичного мислення, необхідних для протидії інформаційним загрозам.

Такий підхід дозволяє створити середовище, у якому мовна підготовка стає інструментом забезпечення комунікативної безпеки та професійної готовності.

Подальший розвиток лінгвістичних технологій у військовій освіті пов'язаний із упровадженням адаптивних цифрових курсів, використанням елементів доповненої та віртуальної реальності, застосуванням штучного інтелекту для автоматизованої діагностики мовної компетентності та створення індивідуальних освітніх маршрутів.

Особливу перспективу мають:

- віртуальні симулятори професійної комунікації;
- AI-платформи для аналізу мовленнєвих помилок;
- цифрові тренажери для відпрацювання стандартних процедур;
- мультимодальні навчальні середовища.

Їх використання сприятиме підвищенню рівня мовної готовності та формуванню сучасної безпекової культури.

Лінгвістичний аспект формування безпекового середовища є важливим компонентом сучасної військової освіти. Англomовна підготовка виступає не лише освітнім інструментом, а й стратегічним чинником забезпечення комунікативної стійкості, міжнародної взаємодії та оперативної сумісності.

Інтеграція цифрових технологій у мовну підготовку дозволяє створити інноваційне освітнє середовище, яке сприяє розвитку професійно-комунікативної компетентності, автономності навчання та цифрової грамотності курсантів.

Таким чином, формування безпеково орієнтованого мовного середовища має розглядатися як пріоритетний напрям модернізації військової освіти та важлива складова загальної системи національної безпеки.

1. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.

2. Зелінський І. М. Формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів : монографія. Одеса : Астропринт, 2019. 284 с.

3. Морзе Н. В., Буйницька О. П. Модернізація освіти в цифровому вимірі : монографія. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. 300 с.

4. Сергієнко В. П., Франчук Н. П. Цифрова трансформація освіти: теоретико-методичні засади : монографія. Київ : Вид-во УДУ імені М. Драгоманова, 2024. 382 с.

5. Тарнопольський О. Б., Кабанова М. Р. Методика викладання іноземних мов та їх аспектів у вищій школі : підручник. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. 256 с.

6. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge : Cambridge University Press, 2020. 402 p.

7. Harmer J. How to Teach English. London : Longman, 2015. 394 p.

8. NATO Standardization Office. NATO Language Proficiency Requirements (STANAG 6001). Brussels, 2022. 64 p.

9. Nunan D. Task-Based Language Teaching. Cambridge : Cambridge University Press, 2018. 222 p.

10. Warschauer M. Technology and Social Inclusion: Rethinking the Digital Divide. Cambridge : MIT Press, 2004. 230 p.

Maksym LESHCHENKO

cadet of the faculty of training
specialists for pre-trial investigation
bodies of the National Police of Ukraine

Scientific Supervisor:

Eleonora SKYBA

professor of the Department of Language
Training of Dnipro State University
of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine),
Doctor of Philosophical Sciences,
Professor

PRACTICAL ASPECTS OF ORGANIZING TACTICAL-SPECIAL TRAINING IN SECURITY FORCES UNITS

Tactical and special training in security forces units is one of the key elements of their functional capacity and readiness to respond to modern threats. The dynamics of the criminal environment, the transformation of methods of committing crimes, hybrid challenges and military operations require personnel to be highly mobile, professional, and psychologically resilient and have complex interaction skills. The effectiveness of security forces in critical situations largely depends on how well the tactical and special training system is organized and implemented, which determines not only the practical readiness of employees, but also the level of protection of citizens, the stability of the state, and the effectiveness of performing official duties.

The legal framework for organizing tactical and special training is based on the current legislation of Ukraine and regulatory acts that clearly regulate the procedure for professional training of personnel. According to the Law of Ukraine "On the National Police" (Article 49), in-service and special training are mandatory for all police officers, and their completion ensures the acquisition of competencies necessary for the implementation of the tasks specified in Article 2 of the Law [1]. The procedure for organizing initial professional training is determined by the Ministry of Internal Affairs Order No. 105 of February 16, 2016 [2], and the general system of service training is enshrined in the Regulations approved by the Ministry of Internal Affairs Order No. 50 of January 26, 2016 [3]. These acts determine the content, forms and methods of training, in particular training in tactics of actions, possession of weapons, special means, self-defence skills, stress resistance, interaction within units, etc.

One of the key features of modern tactical and special training is the need for its compliance with international standards and practices. Ukraine is actively integrating NATO STANAG standards, which provide for uniform requirements for tactical compatibility, physical and psychological training, the use of modern technical means and methods of modelling situations close to real ones. The practice of the EU CSDP Missions and Operations is also important, which recommends the use of simulation technologies, interactive simulators and scenario exercises. Taking into account the martial law and the armed aggression of the Russian Federation, the security forces units in Ukraine are additionally adapting the training standards to the conditions of combat operations, urbanized territories, asymmetric threats and the need for coordination with military formations [4, p.19-20].

The organization of tactical and special training should include a set of elements that form a holistic system. Firstly, this is the special physical training, aimed not only at developing endurance, but also at the employee's ability to act in highly dynamic, stressful situations, to use physical force in accordance with the law and standards of proportionality. Secondly, it is the psychological training, which forms resistance to stress, emotional pressure, and the ability to make informed decisions in stressful conditions. Thirdly, it is the tactical training, which includes algorithms for actions during detentions, ensuring public order, countering mass riots, neutralizing terrorist threats, using weapons and special means. In addition, the important element is extreme driving training, which in many countries is an integral part of service training and allows you to minimize risks during pursuits or evacuations.

Interdepartmental coordination is also of practical importance as joint training with units of the National Guard, SBU, SES, and border service. Such training helps to practice coordinated actions, agree on tactical algorithms, and understand mutual powers. This is especially important

during anti-terrorist operations, ensuring security during mass events, and responding to crisis situations [5, p.63].

A problematic aspect of organizing tactical and special training is ensuring compliance with human rights and freedoms. The Constitution of Ukraine guarantees the inviolability of the person, the prohibition of cruel treatment and the right to respect for human dignity, which must be taken into account during training and simulations [6]. International UN standards also emphasize humane treatment and the inadmissibility of any forms of abuse of authority within the framework of training programs. Therefore, training should be carried out taking into account ethical principles, standards of legality and proportionality, forming an understanding among employees of the limits of permissible use of force.

Modern technologies play a key role in improving the training system. The use of simulators, VR systems, shooting simulators, interactive scenarios allows you to recreate real situations without risk to life. Drones, surveillance equipment, biometric systems, and automatic facial recognition systems - all this requires appropriate tactical training for practical application. Updating the technical base and training personnel are mandatory to maintain a high level of efficiency.

A separate important direction is the individualization of training. Each employee has his or her own psychological characteristics, level of preparedness and functional purpose. Therefore, training programs should include adaptive modules that take into account the specifics of service tasks - patrol service, operational units, special forces, public order protection units, etc.

Tactical and special training affects not only operational efficiency, but also the strategic level of functioning of security forces. It forms a professional culture, increases discipline, public trust in law enforcement agencies, helps reduce the level of professional deformation and increases the level of personal safety of employees. Proper training makes it impossible to make mistakes that can lead to violation of citizens' rights or excessive use of force.

Therefore, the practical aspects of organizing tactical and special training in security forces require a comprehensive approach, including legislative support, adaptation of international standards, use of modern technologies, strengthening of the psychological component, individualization of training programs, interagency interaction and constant quality control of training. Only with the systematic development of these areas is it possible to form professionally capable, stable and effective units capable of ensuring law and order and national security in the face of modern challenges.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 12 верес. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 10.12.2025).

2. Про затвердження Положення про організацію первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції : Наказ М-ва внутр. справ України від 16.02.2016 № 105 : станом на 1 листоп. 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0576-16#Text> (дата звернення: 10.12.2025).

3. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ М-ва внутр. справ України від 26.01.2016 № 50 : станом на 16 серп. 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text> (дата звернення: 10.12.2025).

4. Гречанюк А. О., Когут В. М. Міжнародні стандарти тактико-спеціальної підготовки: окремі аспекти. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (Серія юридична)*. 2024. № 3. С. 17-26.

5. Біліченко В. В. Вплив тактико-спеціальної підготовки поліцейських на формування та реалізацію правоохоронної політики держави в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. № 9 (91), 2025. С. 59-66.

6. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 10.12.2025).

Олена ЛУК'ЯНЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Олександр КАРПЕНКО

старший викладач кафедри вогневої
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ІНТЕГРАЦІЯ СИМУЛЯЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДЕЕСКАЛАЦІЙНИХ ПРАКТИК У СИСТЕМІ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Сучасні умови функціонування правоохоронних органів характеризуються зростанням суспільних очікувань щодо дотримання стандартів прав людини під час застосування сили. Використання вогнепальної зброї поліцейським завжди перебуває у фокусі підвищеної уваги як з боку громадськості, так і з боку органів судового контролю. У цьому контексті ключовим стає питання не лише технічної підготовленості працівника поліції, а й сформованості правового мислення, здатності до швидкої оцінки ризиків і прийняття пропорційного рішення.

Традиційна модель вогневої підготовки, орієнтована переважно на відпрацювання навичок стрільби, поступово трансформується у комплексну систему, що поєднує тактичну, психологічну та юридичну складові. Одним із найбільш ефективних інструментів такої трансформації стала система симуляційного навчання Shoot/Don't Shoot, яка дозволяє інтегрувати правову аналітику та елементи деескалації у практичну підготовку поліцейських.

Вона ґрунтується на моделюванні реалістичних сценаріїв, у яких поліцейський повинен прийняти рішення: стріляти чи утриматися від застосування зброї. Сценарії базуються на відео або віртуальній реальності, що відтворюють ситуації різного ступеня небезпеки: від агресивної поведінки особи до раптового нападу. Ключовим завданням є не лише точність стрільби, а й правильна оцінка загрози, правомірність дій та адекватність реакції. Особливу увагу в таких тренуваннях приділяють подальшому обговоренню ситуацій. Така практика дозволяє інтегрувати юридичну аналітику в процес формування навичок, створюючи у поліцейського внутрішню модель оцінки ризику і відповідальності [1].

Водночас ефективність прийняття рішень у критичній ситуації безпосередньо залежить від психологічного стану працівника поліції. Деескалація передбачає розвиток психологічної стійкості та навичок саморегуляції. Бойовий стрес визначається як реакція організму на екстремальні, небезпечні для життя та здоров'я умови, що супроводжуються фізіологічною та емоційною напругою. У таких обставинах активізується симпато-адреналовий механізм: виникає тахікардія, дихання стає поверхневим, порушується координація рухів, звужується поле зору. Це суттєво підвищує ризик імпульсивних і юридично помилкових рішень [2, с. 243].

Інтеграція деескалаційних практик у систему вогневої підготовки не означає зниження уваги до стрілецької техніки, а навпаки – розширює її контекст. Поліцейський навчається не лише влучно стріляти, а й своєчасно ухвалювати рішення про відмову від застосування зброї. Тренування має відтворювати реальну динаміку подій, у яких працівник поліції одночасно здійснює правову оцінку, комунікує з особою, прогнозує наслідки своїх дій та усвідомлює межі допустимого втручання [3].

Сучасна модель вогневої підготовки поліцейських повинна базуватися на інтеграції технічної, психологічної та правової складових. Використання симуляційних систем типу Shoot/Don't Shoot дозволяє максимально наблизити навчальний процес до реальних умов служби, забезпечуючи формування комплексної компетентності: від тактичного реагування до юридично обґрунтованого рішення.

У перспективі розвиток інтегрованих програм підготовки може стати одним із ключових напрямів реформування системи професійного навчання в Національній поліції України, забезпечуючи баланс між ефективністю правоохоронної діяльності та гарантіями

прав людини.

1. Shoot/Don't Shoot scenarios. Scenario Trainer. URL : <https://scenariotrainer.com/glossary/shoot-dont-shoot-scenarios-meaning/>. (дата звернення 26.10.2025).
2. Карпенко О. М. Лопасва О. М. Психологічна підготовка до стрільби в умовах бойового стресу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. С. 243-246. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/338993/327188>.
3. Комісаров С. А., Покайчук В. Я., Поливанюк В. Д., Миронюк С. А., Мислива О. О., Фурса В. В., Великий Ю. М. Використання інтерактивного мультимедійного обладнання у підготовці поліцейських: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС, 2022. 196 с.

Данііл НАУМЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Володимир КРАСНОПОЛЬСЬКИЙ

професор кафедри мовної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор педагогічних наук, професор

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У сучасних умовах трансформації освітнього процесу особливої актуальності набуває проблема мотивації студентів до вивчення іноземних мов. Зниження внутрішньої навчальної мотивації, перевантаженість теоретичним матеріалом та домінування традиційних методів викладання зумовлюють необхідність пошуку інноваційних педагогічних інструментів. Одним із таких інструментів є гейміфікація, яка активно впроваджується в освітній простір як ефективний засіб залучення студентів до навчальної діяльності та підвищення їхньої зацікавленості у процесі оволодіння мовними компетентностями.

Гейміфікація в освітньому контексті розглядається як використання ігрових елементів та механік у неігровому середовищі з метою стимулювання навчальної активності. До основних елементів гейміфікації належать система балів, рівнів, бейджів, рейтингів, квестів, змагань і нагород. На відміну від традиційних ігор, гейміфікація не замінює навчальний зміст, а інтегрує його в структуру ігрових сценаріїв, що сприяє формуванню позитивного емоційного фону та підвищенню внутрішньої мотивації студентів [1, с. 89].

Особливе значення гейміфікація має у процесі вивчення іноземних мов, оскільки мовна діяльність передбачає активну участь студента, постійну практику та подолання психологічного бар'єру спілкування. Наприклад, використання рольових ігор, у яких студенти виконують ролі учасників міжнародних переговорів, туристів або працівників іноземних компаній, дозволяє моделювати реальні комунікативні ситуації [2, с. 49]. Такий підхід сприяє розвитку мовленнєвої компетентності, знижує страх помилок і формує впевненість у власних знаннях. Важливим аспектом гейміфікації є її вплив на зовнішню та внутрішню мотивацію студентів. Зовнішня мотивація підсилюється через систему винагород, зокрема отримання балів за виконані завдання, відкриття нових рівнів або місце в рейтинговій таблиці. Водночас внутрішня мотивація формується завдяки відчуттю досягнення, автономності та залученості у навчальний процес. Наприклад, у процесі виконання мовного квесту студент самостійно обирає маршрут виконання завдань, що підвищує відчуття контролю над власним навчанням і сприяє глибшому засвоєнню матеріалу [3, с. 23].

Практичне застосування гейміфікації у вивченні іноземної мови реалізується через цифрові платформи та інтерактивні інструменти. Зокрема, використання онлайн-вікторин,

мовних тренажерів, симуляцій та навчальних додатків дозволяє поєднати повторення лексики, граматики та розвиток аудіювання з елементами змагання. Наприклад, регулярні міні-змагання на знання фразеологізмів або граматичних конструкцій стимулюють систематичну роботу студентів і формують звичку до щоденної мовної практики.

Гейміфікація сприяє розвитку міжособистісної взаємодії та командної роботи. Колективні ігрові завдання, такі як командні дебати або мовні марафони, формують навички співпраці, відповідальності та взаємної підтримки. У процесі спільного досягнення ігрової мети студенти не лише вдосконалюють мовні навички, а й розвивають соціальні компетентності, що є важливими для їхньої майбутньої професійної діяльності. Водночас ефективність гейміфікації значною мірою залежить від педагогічного дизайну та доцільності її використання. Надмірне захоплення ігровими елементами без чіткого зв'язку з навчальними цілями може призвести до поверхневого засвоєння матеріалу. Тому гейміфікація має бути методично обґрунтованою, відповідати рівню мовної підготовки студентів та інтегруватися у загальну систему оцінювання результатів навчання [4, с. 151].

Отже, гейміфікація виступає ефективним інструментом підвищення мотивації студентів у процесі вивчення іноземної мови, поєднуючи навчальний зміст з емоційною залученістю та активною участю здобувачів освіти. Вона сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання, розвитку мовних і соціальних компетентностей, а також створенню динамічного та інтерактивного освітнього середовища. Подальші дослідження у цій сфері доцільно спрямувати на аналіз ефективності окремих гейміфікаційних механік залежно від рівня мовної підготовки та освітнього контексту.

1. Цар І. О. Гейміфікація як засіб стимулювання мотивації студентів у процесі вивчення іноземної мови: досвід та перспективи. *Редакційний комітет*. 2024. С. 89.
2. Шелудченко С. Б., А. М. Корень. Інструменти гейміфікації як мотиватор при навчанні англійської мови. *Академічні студії. Серія «педагогіка»*. 2024. С. 44-50.
3. Панченко В. В. Гейміфікація як інструмент підвищення мотивації студентів природничо-математичних спеціальностей у вивченні іноземних мов. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. С. 22-24
4. Солошенко-Задніпровська Н. К. Гейміфікація як інструмент підвищення мотивації у контексті навчання іноземної мови. *Березневий науковий дискурс 2025 на тему: «Синергія освіти, науки та бізнесу в епоху глобальних трансформацій»* : зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Чернігів, 27 лют. 2025 р.). Чернігів : Наук.-освіт. інновац. центр сусп. трансформацій, 2025. С. 149–152.
5. Krasnopolskyi, V., Khairulina, N., Tyshakova, L., Dubova, H., Huliak, T., & Pinkovska, M. (2023). Formation of foreign language competence of future lawyers/law enforcement officers: Contemporary challenges. *Multidisciplinary Science Journal*, 5, 2023ss0503. DOI : <https://doi.org/10.31893/multiscience.2023ss0503>

Тетяна НЕКЛЕСА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Олена ЛОПАСЬВА

старший викладач кафедри вогневої
підготовки, Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА В УМОВАХ СТРЕСУ: ВПЛИВ АДРЕНАЛІНУ НА ТОЧНІСТЬ ПІД ЧАС СТРІЛЬБИ ПРАЦІВНИКІВ МВС

В умовах службової діяльності працівники МВС часто стикаються із ситуаціями, коли рішення потрібно приймати швидко, а від точності дій залежить безпека людей. Робота зі зброєю в таких обставинах ускладнюється не лише зовнішніми чинниками, а й реакцією власного організму. Стрес запускає фізіологічні процеси, зокрема різке підвищення рівня

адреналіну, що помітно впливає на моторні навички, концентрацію та здатність утримувати контроль над зброєю. Тому під час опанування вогневої підготовки важливо розуміти, як саме гормональний стресовий відгук змінює точність стрільби та які методи тренування допомагають зменшити ці негативні прояви. Таке поєднання фізіології та професійних навичок дозволяє глибше оцінити реальні можливості працівника у ситуаціях підвищеної напруги й сформувати підхід до підготовки, що відповідає умовам роботи на службі.

Під впливом гострого стресу активізується симпатична частина автономної нервової системи. Це призводить до вивільнення адреналіну і норадреналіну, що підвищує серцевий ритм, збільшує кровообіг, підвищує тонус м'язів та підготує організм до швидкого реагування [1, с. 10].

Ці зміни ускладнюють контроль над зброєю, порушують стабільність хвату та здатність утримувати прицільну лінію. Дослідження у галузі психології та фізіології праці підтверджують, що навіть підготовлені співробітники демонструють зниження точності стрільби при підвищеному рівні гормонального навантаження. Найбільш чутливими до дії адреналіну є навички, які передбачають точність і координацію рухів, зокрема при стрільбі на коротких дистанціях або під час зміни положення.

У науковій літературі звертається увага на те, що застосування зброї завжди пов'язане з комплексом психологічних чинників. Як зазначають В. Тимофеев, Д. Зайцев та А. Булдакова, активне застосування вогнепальної зброї полягає у декількох складових, які потрібно розуміти, зважаючи на певні ситуації. Дослідники підкреслюють, що стрес і тривога можуть помітно знижувати когнітивні та моторні здібності, що, у свою чергу, впливає на точність прийняття рішень і виконання пострілу. Крім того, вони вказують на ефект адреналіну, адже його різкий викид у стресовий момент «може призвести до збільшення фізичної сили та реакційності, однак здатний спричинити порушення координації та тремтіння рук», що безпосередньо позначається на результатах стрільби [2, с. 284-285].

Водночас помірне зростання рівня адреналіну може мати адаптивний ефект, підвищуючи швидкість реакції, мобілізованість уваги та прийняття рішень.

Саме тому вогнева підготовка не може зводитися лише до відпрацювання техніки стрільби: вона має включати формування здатності працівника керувати власними психофізіологічними реакціями.

Ураховуючи поєднання фізіологічних і психологічних чинників, що впливають на роботу зі зброєю, стає зрозуміло, що технічній майстерності недостатньо без уміння керувати власним станом під час стресу. Реакція організму на небезпеку є природною, але саме здатність її зрівноважити визначає, наскільки ефективно працівник зможе діяти у динамічних обставинах. Тому питання контролю гормональних і емоційних реакцій логічно постає як невід'ємна складова підготовки, що потребує системного підходу та усвідомленого тренування.

Це підтверджує і думка Лопасевої О. М. та Карпенко О. М., згідно з якою «мета психологічної підготовки до стрільби полягає у формуванні готовності поліцейських діяти ефективно під впливом бойового стресу, зберігаючи критичне мислення, координацію, впевненість та мотивацію» [3, с. 245].

Пасько О. ствержує, що «регуляція стресу відбувається через когнітивний контроль (усвідомлення та зміна реакції на стресори), дихальні вправи, фізичну активність, дотримання норми пиття води, регулярне та збалансоване харчування, сон, медитацію та соціальну підтримку, які активують парасимпатичну нервову систему та сприяють відновленню» [4, с. 92–94].

Таким чином, вплив адреналіну на точність стрільби працівників МВС має подвійний характер: він може як посилювати реактивність, так і знижувати моторний контроль. Оптимізація вогневої підготовки вимагає інтеграції психофізіологічних аспектів у навчальний процес, що забезпечить підвищення ефективності застосування зброї в реальних стресових ситуаціях та сприятиме професійній безпеці особового складу.

1. Акульшин А. О. Бойовий стрес як чинник виживання бійців піхотного підрозділу : кваліфікаційна робота бакалавра / наук. кер. О. В. Пучина ; Маріупольський державний університет, Психолого-педагогічний факультет. Київ, 2024. 59 с. URL : https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6692/1/%D0%90%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B8%D0%BD_%D0%9A%D0%A0.pdf (дата звернення: 09.12.2025)

2. Тимофеев В. Деякі психологічні аспекти, що впливають на поліцейських у ситуаціях із активним застосуванням вогнепальної зброї / В. Тимофеев, Д. Зайцев, А. Булдакова // *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. № 3 (124). 2023. С. 283-286. URL :

<https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/12122> (дата звернення: 09.12.2025).

3. Лопасва О. М., Карпенко О. М. Психологічна підготовка до стрільби в умовах бойового стресу // *Аналітично-порівняльне правознавство*. Т. 3. №. 4. 2025. С. 243-246. URL : <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/338993> (дата звернення: 09.12.2025).

4. Пасько О. Фізіологічно-нейронна регуляція як основа стресу поліцейського в умовах воєнного стану. *Збірник тез VII міжвідомчого науково-практичного круглого столу* (м. Київ, 17 квітня 2025 року). 2025. С. 151-153 URL : <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/787c8e7f-c6a5-4ca2-9456-624c657863b0/content> (дата звернення: 09.12.2025).

Вікторія РЕШЕТНИК

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Святослав КАРАПЕТ'ЯНЦ

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної та спеціальної
фізичної підготовки
Одеського державного університету
внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

**ДЕМОНСТРАЦІЯ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК ВОЛОДІННЯ ЗАХОДАМИ
ПРИМУСУ ЯК ФАКТОР СТРИМУВАННЯ АГРЕСІЇ
В ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Ефективність поліцейської діяльності значною мірою залежить від здатності правоохоронців запобігати конфліктним ситуаціям ще до їх ескалації. Одним із важливих превентивних механізмів є демонстрація професійних навичок володіння заходами примусу, що виступає психологічним стримуючим фактором для потенційних правопорушників.

Діяльність Національної поліції України регулюється низкою нормативно-правових актів. Основоположним є Закон України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 р. [3]. Так, ст. 42 цього закону встановлює перелік поліцейських заходів примусу, до яких належать: фізичний вплив (сила), застосування спеціальних засобів та застосування вогнепальної зброї [3].

Згідно зі ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію» перед застосуванням фізичної сили, спеціальних засобів або вогнепальної зброї поліцейський зобов'язаний попередити про це особу й надати їй можливість у встановлений час виконати законну вимогу [3].

Детальніше питання застосування заходів примусу регламентуються Інструкцією з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад, затвердженою наказом МВС України від 28 липня 2017 р. № 650 [1], а також відомчими інструкціями щодо застосування спеціальних засобів та вогнепальної зброї.

Демонстрація професійних навичок володіння заходами примусу спирається на психологічні механізми. Коли потенційний правопорушник бачить професійно підготовленого поліцейського, який демонструє готовність та здатність адекватно реагувати на загрозу, це активує механізм оцінки ризиків. Впевнена поведінка, правильна стійка, контроль над ситуацією та демонстрація готовності діяти рішуче, але в межах закону, створюють психологічний бар'єр для агресивної поведінки.

Професійна демонстрація готовності поліцейського до застосування заходів примусу формується через сукупність взаємопов'язаних компонентів. Вона охоплює належний рівень фізичної підготовленості, технічну майстерність у користуванні екіпуванням і спеціальними засобами, а також психологічну стійкість, що виявляється у спокійній і впевненій поведінці в стресових умовах. Згідно з наказом МВС України «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» від 26 січня 2016 р. № 50 поліцейські зобов'язані регулярно проходити фізичну підготовку та підтримувати належний рівень фізичної форми [2].

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» застосування заходів

примусу має базуватися на принципі пропорційності [3]. Демонстрація професійних навичок у цьому контексті означає не лише здатність застосувати силу, але й уміння обрати адекватний рівень реагування.

Вміння точно оцінити ситуацію та продемонструвати готовність до адекватної, а не надмірної реакції, саме собою є стримуючим фактором. Правопорушник розуміє, що має справу з професіоналом, який діє за чіткими правилами, а не з агресивно налаштованою особою.

Ефективність демонстрації навичок безпосередньо залежить від якості професійної підготовки поліцейських. Згідно з вищезгаданим наказом МВС України № 50 службова підготовка включає функціональну, вогневу, тактичну та фізичну підготовку [2].

Особливо важливою є тактична підготовка, яка передбачає відпрацювання типових ситуацій службової діяльності, розвиток навичок оцінки ризиків, прийняття рішень в умовах обмеженого часу та стресу. Крім того, значну роль відіграє психологічна підготовка, яка допомагає поліцейським керувати власним емоційним станом, розпізнавати ознаки агресивної поведінки на ранніх стадіях та застосовувати техніки деескалації конфліктів.

Демонстрація професійних навичок володіння заходами примусу повинна відповідати етичним стандартам поліцейської діяльності. Правила етичної поведінки поліцейських, затверджені наказом МВС України від 09 листопада 2016 р. № 1179, встановлюють, що поліцейські зобов'язані поважати гідність людини та діяти в межах своїх повноважень [4].

Демонстрація сили не повинна переростати в залякування, приниження чи провокацію. Професійний поліцейський демонструє не агресію, а компетентність та готовність захищати правопорядок [5, с. 183]. Це принципово важлива відмінність, яка визначає довіру громадян до правоохоронних органів.

Надмірна демонстрація сили може призвести до зворотного ефекту, тобто підвищити напруженість, спровокувати агресію або підірвати довіру до поліції. Тому професіоналізм включає й уміння правильно оцінити, коли демонстрація готовності до застосування примусу є доречною, а коли краще використати інші методи взаємодії.

Незважаючи на очевидні переваги, підхід, заснований на демонстрації професійних навичок, має певні обмеження. По-перше, він може бути менш ефективним у випадках, коли особа перебуває під впливом алкоголю, наркотичних речовин або має психічні розлади. У таких ситуаціях здатність до раціональної оцінки ризиків може бути знижена.

По-друге, ефективність залежить від попереднього досвіду взаємодії з поліцією. У суспільствах із низьким рівнем довіри до правоохоронних органів демонстрація сили може інтерпретуватися як загроза, а не як легітимний прояв професіоналізму.

По-третє, надмірна залежність від демонстрації сили може призвести до мілітаризації іміджу поліції, що суперечить концепції поліції, орієнтованої на громаду.

Отже, демонстрація професійних навичок володіння заходами примусу є важливим аспектом поліцейської діяльності. Цей підхід дозволяє попереджати конфлікти та знижувати рівень насильства, не порушуючи при цьому прав і свобод громадян.

1. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28 липня 2017 р. № 650. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text>.

2. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26 січня 2016 р. № 50. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text>.

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

4. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09 листопада 2016 р. № 1179. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>.

5. Савчук Д. Принципи застосування заходів примусу правоохоронними органами. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С.182–187..

Анна САВУЩИК
курсант ННІ № 1

Науковий керівник:
Ігор ОСТРОВСЬКИЙ
старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)

ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАБІЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ

Значення спорту для підвищення рівня фізичної підготовленості та стресостійкості працівників Національної поліції України є надзвичайно вагомим, особливо з огляду на високі вимоги до їхньої професійної діяльності. Поліцейські постійно перебувають у ситуаціях, що потребують значних фізичних і психологічних ресурсів, тому мають бути не лише сильними й витривалими, а й здатними оперативно та виважено діяти в умовах стресу. Регулярні заняття спортом дають можливість підтримувати належну фізичну форму, зміцнювати здоров'я та зменшувати ймовірність виробничого травматизму.

Систематична фізична активність розвиває витривалість, швидкість реакції, координацію та силові якості. Для працівників поліції ці характеристики є особливо важливими, адже службова діяльність часто передбачає швидке пересування, миттєве реагування на небезпеку та застосування фізичної сили [1, с.30]. Постійні тренування позитивно впливають на стан серцево-судинної системи, що дозволяє ефективно переносити інтенсивні навантаження під час виконання службових завдань. Це набуває особливої актуальності в умовах забезпечення громадського порядку під час масових заходів або реагування на надзвичайні події.

Водночас спорт є важливим чинником підтримки психоемоційної рівноваги поліцейських. Фізичні вправи стимулюють вироблення ендорфінів, які сприяють зниженню рівня стресу та покращенню емоційного стану. Психологічна стійкість має ключове значення для правоохоронців, оскільки їхня робота пов'язана з постійною взаємодією з людьми, перебуванням у конфліктних ситуаціях та дією в екстремальних умовах, що може спричинити професійне вигорання. Регулярні спортивні заняття допомагають краще адаптуватися до навантажень, нормалізують сон і позитивно впливають на загальний психологічний стан.

З огляду на щоденні виклики, з якими стикаються співробітники поліції, розвиток і впровадження системних спортивних програм є стратегічно обґрунтованим рішенням [2, с. 45]. Вони сприяють не лише підвищенню фізичної витривалості, а й формуванню командної згуртованості, зміцненню морального духу та підвищенню готовності особового складу ефективно виконувати службові обов'язки.

Особливого значення фізична витривалість набуває під час припинення правопорушень та затримання правопорушників. Такі ситуації нерідко супроводжуються підвищеним ризиком, необхідністю застосування фізичної сили, швидкого переслідування або протидії агресивній поведінці. Витривалий працівник здатний діяти впевнено, контролювати власні рухи та уникати надмірного фізичного виснаження, що зменшує ризик травм як для самого поліцейського, так і для оточуючих.

Крім суто фізичного аспекту, витривалість тісно пов'язана з психологічною стійкістю. Тривала напружена робота в умовах конфлікту або загрози потребує не лише сили, а й здатності контролювати емоції. Регулярні фізичні тренування сприяють розвитку самодисципліни, формуванню впевненості у власних можливостях і підвищенню стресостійкості. Це, у свою чергу, позитивно впливає на якість взаємодії з громадянами та знижує ризик ескалації конфліктів.

Важливо також враховувати, що стабільність публічного порядку безпосередньо залежить від довіри суспільства до поліції [3, с.87]. Професійна, злагоджена та фізично підготовлена поведінка працівників під час виконання службових завдань формує у громадян відчуття безпеки й впевненості. Належний рівень фізичної витривалості дозволяє поліцейським діяти швидко, чітко та впевнено, демонструючи готовність забезпечити

правопорядок у будь-яких умовах.

Отже, спорт є важливим чинником зміцнення фізичної підготовленості та психологічної стійкості працівників Національної поліції України, адже службова діяльність потребує високої витривалості, швидкої реакції та здатності діяти в умовах підвищеного ризику. Регулярні тренування сприяють розвитку сили, координації, гнучкості й витривалості, що забезпечує якісне виконання професійних завдань із захисту громадян, а також допомагають знижувати рівень стресу, запобігати емоційному вигоранню та підтримувати психологічну рівновагу. Крім того, фізична активність формує самодисципліну, вміння контролювати емоції в критичних ситуаціях і розвиває навички командної взаємодії, що є необхідними для злагодженої та ефективної роботи під час виконання оперативних завдань, тим самим позитивно впливаючи як на професійну результативність, так і на загальне благополуччя співробітників.

1. Бондаренко В. В., Нікітенко О. В., Русанівський С. В., Слободянюк П. А. Мотивація до занять фізичною підготовкою здобувачів вищої освіти ЗВО МВС України під час позааудиторної роботи в умовах воєнного стану. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), 11 (171). 2023. С. 29–33.

2. Бондаренко В. В. Професійна підготовка працівників патрульної поліції : зміст і перспективні напрями: монографія. Київ, 2018. 524 с.

3. Забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 1 липня 2022 року). Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2022. 402 с.

Ангеліна СТЕЦЮК
курсант ННІ № 1

Науковий керівник
Іван ОМЕЛЬЯНЕНКО
старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
тренер збірної команди ХНУВС
з футболу та міні-футболу
(м. Харків, Україна)

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЯК ГАРАНТІЯ ПРОПОРЦІЙНОГО ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні загрози національній безпеці, спричинені повномасштабною збройною агресією проти України, висувають до правоохоронних органів підвищені вимоги щодо їхньої професійної та функціональної спроможності. За таких умов особливої ваги набуває готовність поліцейських діяти у стресових, екстремальних і бойових обставинах.

Результативність виконання службових завдань визначається не лише рівнем правової підготовки та тактичної майстерності, а й фізичною витривалістю працівників, їхньою здатністю переносити значні навантаження, оперативно реагувати на мінливі загрози та працювати в умовах підвищеного ризику для життя.

Запровадження воєнного стану суттєво трансформує зміст діяльності поліції: поряд із забезпеченням громадського порядку зростає роль участі у протидії диверсійно-розвідувальним групам, виконанні завдань територіальної оборони, евакуації населення та підтриманні правопорядку у прифронтових регіонах [1, с.436]. Розширення кола повноважень і функцій обумовлює необхідність комплексного підходу до розвитку фізичних якостей і витривалості правоохоронців.

Організація ефективного тренувального процесу та підтримання належного рівня фізичної підготовленості набувають не лише професійного, а й стратегічного значення. Від цього залежить спроможність поліції гарантувати безпеку громадян і забезпечувати

результативну взаємодію з військовими формуваннями в умовах сучасної війни. Упровадження науково обґрунтованих підходів до фізичної підготовки сприятиме підвищенню бойової готовності особового складу та зміцненню стійкості державних інституцій у кризовий період.

Фізична підготовка працівників поліції в умовах воєнного стану набуває не лише прикладного, а й глибокого правового та етичного змісту. У період збройної агресії та підвищених безпекових ризиків саме здатність поліцейського діяти впевнено, швидко й контрольовано стає важливою гарантією дотримання принципу пропорційності під час застосування сили. Адже що вищий рівень фізичної та психофізичної підготовленості правоохоронця, то менша ймовірність надмірної реакції в критичній ситуації [2].

Пропорційність застосування сили передбачає відповідність обраних заходів характеру й рівню загрози. У стресових умовах воєнного стану, коли ризики для життя зростають, поліцейський змушений ухвалювати рішення миттєво. Саме фізична витривалість, розвинена координація, сила та швидкість реакції дозволяють йому обрати адекватний спосіб впливу – від вербального переконання до спеціальних засобів чи фізичного примусу. Добре підготовлений працівник здатен локалізувати небезпеку з мінімально необхідним рівнем сили, не виходячи за межі законодавчо визначених повноважень.

В умовах воєнного стану функції поліції значно розширюються: забезпечення публічної безпеки в прифронтових регіонах, участь у стабілізаційних заходах, протидія диверсійним загрозам, евакуація цивільного населення. Такі завдання потребують не лише правової обізнаності, а й високого рівня фізичної стійкості. Неналежна фізична форма може призвести до перевтоми, втрати самоконтролю або помилкових дій, що створює ризик непропорційного застосування сили [3]. Натомість системна фізична підготовка формує здатність діяти чітко, виважено та в межах необхідності.

Фізична підготовка також безпосередньо пов'язана з психологічною стабільністю. Регулярні тренування підвищують стресостійкість, формують навички саморегуляції та впевненість у власних можливостях. Поліцейський, який довіряє своїй фізичній спроможності, менш схильний до панічних реакцій або імпульсивних рішень. Таким чином, фізична підготовленість стає основою професійної культури застосування сили – раціональної, контрольованої та правомірної.

Отже, фізична підготовка працівників поліції в умовах воєнного стану є важливою гарантією дотримання принципу пропорційності. Вона забезпечує здатність правоохоронців ефективно виконувати службові обов'язки, мінімізуючи шкоду та зберігаючи баланс між захистом суспільства й повагою до прав людини. У сучасних реаліях це не лише елемент професійної майстерності, а стратегічний чинник довіри до держави та її інституцій.

1. Войхевич Д., Овчинников О., Порохнявий А. Важливість спеціальної фізичної підготовки для поліцейських //UNIVERSUM. 2024. №. 14. С. 435-439.

2. Кириченко А. В. Сучасні проблеми і головні завдання фізичної підготовки під час професійного вдосконалення працівників поліції // 2023. С. 59.

3. Жданова К. В., Порохнявий А. В. Роль спорту в підвищенні фізичної підготовки та стресостійкості співробітників Національної поліції України. 2024. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/2a73cc12-b27b-4662-920a-e714c1b0c249> (дата звернення - 18.02.2026).

Ігор СУХИЙ

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник

Володимир КРАСНОПОЛЬСЬКИЙ

професор кафедри мовної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор педагогічних наук, професор

**TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO CADETS
IN LAW ENFORCEMENT INSTITUTIONS**

Teaching foreign languages to cadets of higher education institutions with specific learning conditions plays a crucial role in their professional development. In the modern globalized world, law enforcement officers increasingly operate in an international environment that requires effective communication with foreign citizens, representatives of international organizations, and colleagues from other countries. As a result, foreign language proficiency becomes an essential professional competence rather than an optional academic skill. The importance of foreign language education for cadets is closely connected with international cooperation, cross-border crime prevention, peacekeeping activities, and the exchange of professional experience [1, p. 18].

The primary objective of teaching foreign languages to cadets is to develop comprehensive communicative competence that enables them to perform professional duties effectively. This competence includes understanding spoken and written professional information, participating in official communication, and applying language skills in real service situations. Unlike general language learners, cadets must master a foreign language specifically for professional purposes, which determines the content, methods, and forms of instruction. Therefore, foreign language teaching should be professionally oriented and closely integrated with the future activities of law enforcement officers [2, p. 61].

A distinctive feature of foreign language instruction for cadets is the unique educational environment in which they study. Cadets are trained under strict discipline, regulated daily routines, and increased physical and psychological demands. These conditions significantly influence the learning process and require teachers to use effective and flexible teaching approaches. Traditional grammar-translation methods are often insufficient because they focus mainly on theoretical knowledge and do not develop practical communication skills. In contrast, modern approaches emphasize active participation, interaction, and practical language use.

The communicative approach is considered one of the most effective methods in teaching foreign languages to cadets. This approach is based on the idea that language should be learned through communication and meaningful interaction. In the classroom, cadets engage in dialogues, discussions, and role-playing activities that simulate real professional situations. For example, such situations may include interviewing foreign citizens, providing instructions during international operations, or participating in joint briefings. These activities help cadets overcome psychological barriers, develop confidence, and improve fluency in a foreign language [2, p. 79].

Another important method in foreign language teaching for cadets is task-based learning. This approach focuses on performing tasks that reflect real professional activities and require the use of a foreign language to achieve specific goals. Tasks may include preparing reports, analyzing international legal documents, giving oral presentations, or solving professional problems in a foreign language. Task-based learning encourages critical thinking, cooperation, and learner autonomy, which are essential qualities for future law enforcement officers. Moreover, this approach helps cadets understand the practical value of foreign language skills in their professional careers.

Special attention should be paid to the development of professional vocabulary and terminology. Law enforcement activities involve the use of specific legal, administrative, and operational terms that must be clearly understood and accurately used in a foreign language. The study of professional terminology allows cadets to read international legal acts, communicate with

foreign colleagues, and participate in international training programs. The use of authentic materials, such as official documents, reports, and professional texts, contributes to better vocabulary acquisition and a deeper understanding of professional contexts [3, p. 104]. Recent research by Krasnopol'skyi et al. (2023) highlights that the development of foreign language competence in future law enforcement officers increasingly depends on integrating innovative pedagogical conditions, such as specialized digital platforms and interactive simulation methods. The authors emphasize that contemporary challenges require shifting the focus from mere linguistic knowledge to the development of psychological readiness for professional communication in high-pressure environments. By incorporating professional debates, case studies, and multimedia-based situational tasks, educational institutions can foster higher professional motivation among cadets. This approach ensures that language learning is not perceived as an isolated academic discipline but as a dynamic, multifunctional tool essential for public safety and effective legal cooperation in an interconnected world [4]. Modern information and communication technologies significantly enhance the effectiveness of foreign language teaching to cadets. The use of multimedia resources, online platforms, and interactive tools allows teachers to diversify teaching methods and adapt instruction to individual learning needs. Audio and video materials improve listening comprehension and pronunciation, while online exercises support independent learning and self-assessment. Digital technologies also make it possible to continue language learning outside the classroom, which is particularly important for cadets with intensive training schedules [5, p. 67].

Despite the advantages of modern teaching approaches, foreign language instruction for cadets faces several challenges. These include limited classroom hours, different levels of initial language proficiency, and reduced motivation due to heavy academic and service workload. Some cadets may perceive foreign language learning as secondary compared to other professional disciplines. To address these issues, teachers should emphasize the practical importance of foreign language skills, apply differentiated instruction, and create a supportive and motivating learning environment.

Assessment of foreign language proficiency should also be professionally oriented and comprehensive. In addition to traditional written tests, oral examinations, presentations, situational tasks, and role-playing assessments should be used. Such forms of assessment allow evaluation not only of grammatical knowledge but also of communicative competence and the ability to act effectively in professional situations. Continuous assessment and constructive feedback contribute to better learning outcomes and sustained motivation.

In conclusion, teaching foreign languages to cadets of law enforcement institutions is a complex and multifaceted process that requires a professional orientation, modern teaching methods, and the use of innovative technologies. Effective foreign language training enhances cadets' professional competence, prepares them for international cooperation, and increases their readiness for real service situations. Therefore, improving foreign language teaching methods remains a priority for higher education institutions operating under specific learning conditions.

-
1. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.
 2. Harmer J. How to Teach English. Harlow: Pearson Education Limited, 2018.
 3. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Bristol: Multilingual Matters, 2016.
 4. Krasnopol'skyi, V., Khairulina, N., Tyshakova, L., Dubova, H., Huliak, T., & Pinkovska, M. (2023). Formation of foreign language competence of future lawyers/law enforcement officers: Contemporary challenges. *Multidisciplinary Science Journal*, 5, 2023ss0503. DOI : <https://doi.org/10.31893/multiscience.2023ss0503>
 5. Richards J. C. Communicative Language Teaching Today. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

Валерія ЧЕРНОВА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Василь ПОЛИВАНЮК

професор кафедри тактико-спеціальної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

**РОЛЬ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ В ПІДВИЩЕННІ
ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ
ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

В умовах воєнного стану та збройної агресії проти України проблема забезпечення національної безпеки набула системного характеру й охоплює всі сфери функціонування держави. Злочини проти основ національної безпеки, передбачені розділом I Особливої частини Кримінального кодексу України, посягають на суверенітет, територіальну цілісність, конституційний лад і обороноздатність держави, що зумовлює підвищені вимоги до їх своєчасного виявлення, належного документування та ефективного досудового розслідування. У таких умовах тактико-спеціальна підготовка працівників органів досудового розслідування виступає ключовим чинником забезпечення результативності кримінального провадження, оскільки вона формує здатність діяти в екстремальних обставинах, поєднуючи процесуальні, організаційні та безпекові аспекти діяльності.

Сучасна практика розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки свідчить, що вони часто вчиняються в умовах активної фази бойових дій, на деокупованих територіях або в районах підвищеної диверсійної активності. Це зумовлює необхідність трансформації традиційних підходів до професійної підготовки слідчих і оперативних працівників. Як зазначають В. Д. Поливанюк, Д. Г. Тінін та В. П. Тимофєєв, роль поліцейського в умовах воєнного стану зазнає суттєвих змін, оскільки він дедалі частіше виконує завдання, наближені до бойових, забезпечуючи охорону стратегічних об'єктів, стабілізаційні заходи та водночас здійснюючи процесуальну діяльність [3, с. 613]. Така багатовекторність функцій об'єктивно вимагає високого рівня тактичної, психологічної та спеціальної підготовки.

Тактико-спеціальна підготовка у цьому контексті повинна розглядатися як комплексна система формування професійних компетентностей, що включає вогневу, фізичну, тактичну, інженерну та медичну складові. Вона спрямована не лише на підвищення рівня особистої безпеки працівника, а й на забезпечення ефективності процесуальних дій у складних умовах. Здатність швидко оцінювати ризики, організовувати безпечний огляд місця події, взаємодіяти з військовими підрозділами, вибухотехніками та іншими суб'єктами сектору безпеки безпосередньо впливає на повноту та допустимість доказової бази у кримінальному провадженні.

Особливої актуальності набуває питання якості професійної освіти у сфері підготовки кадрів сил безпеки. Д. Г. Казначєєв та В. Д. Поливанюк наголошують, що якість освітнього процесу визначає рівень готовності фахівців до виконання завдань за призначенням, а отже, безпосередньо впливає на стан національної безпеки держави [2, с. 144]. У сфері досудового розслідування це означає необхідність впровадження практико-орієнтованих методик навчання, моделювання реальних кризових ситуацій, інтеграції міждисциплінарних знань та систематичного оновлення програм підготовки з урахуванням воєнних реалій.

Важливою складовою тактико-спеціальної підготовки є тактична медицина, яка в умовах воєнного стану стала невід'ємним елементом службової діяльності працівників правоохоронних органів. Як підкреслюють О.Д. Завістовський, Д.Г. Тінін та В.Д. Поливанюк, навички надання домедичної допомоги в екстремальних умовах мають

вирішальне значення для збереження життя особового складу та цивільних осіб [1, с. 63]. Для слідчого або оперативного працівника, який першим прибуває на місце диверсії, обстрілу чи терористичного акту, здатність надати невідкладну допомогу пораненим поєднується з необхідністю забезпечити охорону місця події та збереження доказів. Таким чином, тактична медицина виступає не лише гуманітарною, а й процесуально значущою складовою підготовки.

Не менш важливим елементом удосконалення тактико-спеціальної підготовки є впровадження ефективної системи оцінювання професійних компетентностей. В. В. Поливанюк та А. Лукомська, аналізуючи досвід США, зауважують, що ефективна система оцінювання працівників поліції є гарантією забезпечення належного рівня національної безпеки [4, с. 32]. У контексті досудового розслідування злочинів проти основ національної безпеки це передбачає розроблення чітких критеріїв оцінки тактичної готовності, здатності діяти в умовах підвищеного ризику, приймати обґрунтовані рішення в ситуаціях невизначеності та стресу. Систематичний моніторинг рівня підготовки дозволяє своєчасно виявляти прогалини та коригувати навчальні програми відповідно до актуальних викликів.

Практичний вимір тактико-спеціальної підготовки проявляється у підвищенні оперативності проведення першочергових слідчих (розшукових) дій, мінімізації ризиків для життя та здоров'я працівників, забезпеченні належної взаємодії з іншими суб'єктами сектору безпеки та оборони. В умовах гібридної війни, коли злочини проти основ національної безпеки можуть супроводжуватися інформаційно-психологічними операціями, диверсійними діями та застосуванням сучасних технологій, тактико-спеціальна підготовка набуває стратегічного значення. Вона забезпечує адаптивність правоохоронної системи до змін безпекового середовища та сприяє формуванню професійного корпусу працівників, здатних ефективно реалізовувати завдання кримінального провадження.

Отже, роль тактико-спеціальної підготовки у підвищенні ефективності досудового розслідування злочинів проти основ національної безпеки є комплексною та системоутворюючою. Вона поєднує освітній, безпековий, організаційний і процесуальний аспекти діяльності правоохоронних органів, забезпечує їх готовність до дій в умовах воєнного стану та сприяє зміцненню національної безпеки України загалом. Інтеграція сучасних підходів до освіти, розвиток ролі поліцейського в умовах бойових дій, удосконалення системи тактичної медицини та впровадження ефективних механізмів оцінювання формують підґрунтя для підвищення якості досудового розслідування й утвердження принципу невідворотності відповідальності за посягання на основи національної безпеки держави.

1. Завітовський О. М., Тінін Д. Г., Поливанюк В. Д. Тактична медицина в службовій діяльності Національної поліції України: сьогоденні реалії. Актуальні проблеми службово-бойової діяльності силового сектору безпеки і оборони України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 квітня 2025 р.). Дніпро : ДДУВС, 2025. С. 63–65.

2. Казначеев Д. Г., Поливанюк В. Д. Актуальні проблеми якості освіти в аспекті підготовки кадрів сил безпеки України. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 березня 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 144–145.

3. Поливанюк В. Д., Лукомська А. Ефективна система оцінювання працівників Національної поліції України як гарантія забезпечення національної безпеки держави: досвід США. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 11 березня 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 32–34.

4. Поливанюк В. В., Тінін Д. Г., Тимофєєв В. П. Теоретичні аспекти забезпечення національної безпеки в Україні: роль поліцейського на полі бою в умовах воєнного стану. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 березня 2025 р.) : у 2-х ч. Ч. II. Дніпро : ДДУВС, 2025. С. 613–615.

Орина ЧЕРНЯВСЬКА

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної
поліції України

Науковий керівник:

Дмитро АНІСІМОВ

доцент кафедри спеціальної фізичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософії в галузі права

**ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОГО
МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ**

Розвиток сили та витривалості для роботи зі спеціальними засобами є важливим аспектом фізичної підготовки поліцейського. Застосування спецзасобів вимагає від поліцейського не лише фізичної сили, а й витривалості, яка дозволяє ефективно діяти в умовах високого навантаження протягом тривалого часу. Правильно розроблена програма підготовки допомагає поліцейським адаптуватися до навантаження, розвинути м'язову витривалість і уникнути травм під час виконання обов'язків.

Відповідно до статті 42 Закону України «Про Національну поліцію» для виконання своїх повноважень поліцейські можуть використовувати такі спеціальні засоби: гумові та пластикові кийки; електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії; засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо); засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії; засоби примусової зупинки транспорту; спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби; службові собаки та службові коні; пристрої, гранати та боеприпаси світлозвукової дії; засоби акустичного та мікрохвильового впливу; пристрої, гранати, боеприпаси та малогабаритні підіривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень; пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії; засоби, споряджені безпечними димоутворюючими препаратами; водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби; засоби та/або пристрої, призначені для виявлення, припинення порушень порядку та правил використання повітряного простору України експлуатантами безпілотних повітряних суден, у тому числі для перехоплення сигналів дистанційного керування, пошкодження чи знищення таких суден та/або складових частин безпілотних авіаційних систем [1].

На нашу думку, сила необхідна для тривалого носіння спеціальних засобів, зброї, які можуть створювати значне навантаження на м'язи спини, плечей і ніг. Витривалість дозволяє поліцейським зберігати ефективність навіть під час тривалих операцій, коли потрібно багато часу проводити на ногах, утримувати позицію або діяти з високою інтенсивністю. Правильне утримання зброї та засобів захисту вимагає стабільності та координації, особливо в умовах швидкого руху або при необхідності збереження рівноваги.

Але постає питання саме розвитку сили та витривалості для роботи зі спеціальними засобами. Тому слід виокремити силові вправи для розвитку м'язів верхньої та нижньої частин тіла. Наприклад [2]:

1. Жим штанги або гантелей від грудей, що допомагає розвинути силу грудних м'язів, плечей і трицепсів, які задіюються при утриманні спецзасобів, таких як щити.

2. Станова тяга, що розвиває силу спини, сідниць і стегон, що є основою для підтримки ваги бронежилета або іншого важкого спорядження.

3. Присідання зі штангою або гантелями, що сприяють зміцненню м'язів ніг і стабілізуючих м'язів, необхідних для тривалого стояння або пересування в екіпіруванні.

Функціональні вправи для розвитку витривалості, наприклад [3, с. 346]:

1. Вправи на основі підйомів гир (таких як «турецький підйом» чи «свінг з гирею») допомагають розвинути загальну витривалість та зміцнюють стабілізаційні м'язи тулуба.

2. Кругові тренування, тобто поєднання силових та кардіовправ у форматі кола дозволяє тренувати витривалість під час високої інтенсивності. Наприклад, виконання

підтягувань, віджимань, бігу на короткі дистанції, бурпі, що тренує м'язи та розвиває аеробну витривалість.

3. Робота з обтяженням, що імітує спорядження, тобто вправи, де поліцейські носять додаткову вагу (наприклад, жилет з обтяженням) або працюють зі спорядженням, яке вони використовують на службі. Це допомагає звикнути до ваги екіпірування.

Для підвищення витривалості можна виокремити інтервальне бігове тренування, тобто чергування інтенсивного бігу на короткі дистанції (наприклад, 200–400 м) з короткими перервами. Це тренування імітує швидкі переміщення під час операцій. Тривалий біг або плавання – для підвищення загальної витривалості. Це забезпечує поліцейського енергією для роботи в умовах тривалих операцій [4, с. 104].

Отже, розвиток сили та витривалості для роботи зі спецзасобами є необхідною складовою підготовки поліцейських, яка сприяє ефективному виконанню службових завдань і дозволяє діяти безпечно та надійно в умовах підвищеного навантаження. Правильно побудовані тренування дозволяють адаптувати тіло до навантажень, підвищити рівень загальної фізичної готовності та уникати травм під час роботи зі спорядженням.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII, станом на 16.08.2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

2. Боровик М. О., & Цісар Є. О. Вдосконалення рухових здібностей необхідних в службово-бойовій діяльності поліцейських, в умовах дії правового режиму воєнного стану, засобами кросфіту. In The I International Scientific and Practical Conference «Current methods of improving outdated technologies and methods», January 08-10, 2024 (p. 270).

3. Петрушин Д. В., Анісімов Д. О., Пожидаєв М. Ю. Методика розвитку спеціальних фізичних якостей курсантів закладів вищої освіти Національної поліції України з використанням системи кросфіт. *Молодий вчений*. 2019. № 2 (66). С. 345–348. DOI : <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-75>.

4. Анісімов Д. О. Роль спортивних ігор у вихованні професійних якостей курсантів. *Молодий вчений*. 2021. № 11 (99). С. 104–106. DOI : <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-23>.

Костянтин ШЕВЧЕНКО

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Національної поліції України

Науковий керівник:

Маргарита ЧОБОТЬКО

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ФІЗИЧНА ГОТОВНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК СКЛADOVA МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ І КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОКТРИН

Фізична готовність поліцейських є ключовим чинником забезпечення ефективного виконання службових обов'язків у сучасних умовах, що характеризуються зростаючою кримінальною активністю, різноманітними загрозами національній безпеці та посиленням міжнародного ризику злочинності. Комплексна фізична підготовка охоплює розвиток силових, витривалостних, швидкісних, координаційних та спеціальних навичок, що забезпечує здатність поліцейських діяти в умовах високого стресу, значних фізичних навантажень та потенційної загрози життю, що безпосередньо впливає на ефективність застосування норм кримінального права, криміналістичних методів і процедур досудового та судового розслідування.

Правова регламентація фізичної підготовки співробітників поліції в Україні визначена Законом України «Про Національну поліцію» та низкою підзаконних актів, що встановлюють стандарти тренувань і вимоги до фізичної готовності. Відповідно до статті 53

цього закону, поліцейські зобов'язані підтримувати необхідний рівень фізичної підготовки для належного виконання службових обов'язків. Міністерство внутрішніх справ України забезпечує нормативно-правове регулювання процесу підготовки через накази, інструкції та методичні рекомендації, що створює юридичну основу для гармонізації фізичної готовності з вимогами кримінального права, кримінологічних досліджень та кримінально-процесуальної практики.

Одним із фундаментальних нормативних актів, що регламентує підготовку кадрів Національної поліції України, є наказ МВС України № 90 від 09.02.2016 «Про затвердження Положення з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України». Цей документ визначає стандарти фізичної готовності поліцейських, зокрема: біг на 100 та 1000 метрів, підтягування на перекладині для чоловіків, віджимання від підлоги для жінок, а також вправи на витривалість і координацію. Виконання цих нормативів контролюється під час регулярних тестувань, що проводяться щонайменше один раз на рік [1].

У контексті забезпечення національної та міжнародної безпеки фізична підготовка поліцейських набуває особливої актуальності, оскільки фізична готовність є важливим фактором ефективного виконання службових обов'язків і реалізації кримінально-правових функцій держави. Вона безпосередньо впливає на здатність правоохоронців оперативно реагувати на злочини, проводити слідчо-оперативні заходи та забезпечувати дотримання кримінального законодавства.

Для комплексної підготовки поліцейських застосовуються такі методи тренувань:

1. Комплексні фізичні тренування, спрямовані на розвиток витривалості, сили, швидкості та гнучкості. Вони включають силові вправи (підтягування, віджимання, вправи з власною вагою або обтяженнями), кардіонавантаження (біг на різні дистанції, велоспорт, плавання) та швидкісно-силові вправи (спринт, вправи з перешкодами), що формують загальну фізичну готовність до виконання поліцейських завдань.

2. Тактико-спеціальні тренування, які моделюють реальні поліцейські операції, роботу в групах, прийоми самооборони та інші завдання, безпосередньо пов'язані з криміналістичними та оперативними функціями.

3. Тренування в умовах стресу, що готують правоохоронців до дій у надзвичайних ситуаціях. Це включає фізичне виснаження (імітація переслідувань, роботи після тривалих навантажень) та психологічно напружені симуляції (тренування під умовними атаками), що забезпечують розвиток стійкості до стресу та підвищують ефективність у кризових ситуаціях [2].

Регулярне тестування фізичної готовності, передбачене Наказом МВС № 90, є ключовим механізмом оцінки спроможності поліцейських до виконання службових завдань. Воно дозволяє своєчасно виявляти недоліки у фізичній підготовці та коригувати програми тренувань, що безпосередньо впливає на здатність органів правопорядку ефективно протидіяти кримінальним загрозам, забезпечувати правопорядок та гарантувати безпеку громадян на національному та міжнародному рівнях.

Корисним є аналіз досвіду США щодо підвищення ефективності підготовки поліцейських, який може бути застосований у контексті забезпечення національної безпеки та протидії злочинності. Зокрема, в Академії поліції США щороку передбачено проведення масштабних практичних навчань (annual tactical training), що дозволяють курсантом систематично відпрацьовувати здобуті протягом навчального року знання, уміння та навички. Такі навчання включають комплексне відпрацювання тактичних дій у надзвичайних ситуаціях, поєднуючи вогневу, тактичну, психологічну та фізичну підготовку.

Підвищення фізичної та тактико-професійної готовності поліцейських є критичним елементом їхньої професійної компетентності, що прямо впливає на здатність забезпечувати громадську безпеку та ефективно протидіяти злочинним проявам. В Україні нормативно-правові акти, зокрема Закон «Про Національну поліцію» та відповідні накази МВС, встановлюють конкретні вимоги щодо фізичної підготовки, включаючи комплексні фізичні тренування, тактико-спеціальні заняття, вогневу підготовку, функціональні тренування та роботу в умовах стресу [3].

Інтеграція зарубіжного досвіду у підготовку поліцейських сприяє посиленню ефективності правоохоронної діяльності, підвищенню оперативної готовності, зменшенню ризиків у надзвичайних ситуаціях та, як наслідок, зміцненню міжнародної та національної безпеки. У контексті кримінології, криміналістики та кримінально-процесуального права такий підхід дозволяє поліцейським більш успішно запобігати злочинам, розкривати їх і ефективно діяти у складних правозастосовних сценаріях.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII : станом на 16 серп. 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 09.10.2024).
2. Про затвердження Положення з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України : Наказ М-ва внутр. справ України від 09.02.2016 р. № 90 : станом на 21 берез. 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0306-16#Text> (дата звернення: 09.10.2024).
3. Кущенко В. О., Комзюк М. А. Особливості тактичної підготовки поліцейських на прикладі сполучених штатів америки: досвід для України. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2019.

Катерина ШУМАКОВА
курсант ННІ № 1

Науковий керівник:

Ірина ШУТЯК
старший викладач кафедри спеціальної
фізичної підготовки Харківського
національного університету внутрішніх
справ (м. Харків, Україна),
заслужений вчитель України

ПРОФЕСІЙНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ТРАВМАТИЗМУ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

Професійна підготовка фахівців для Національної поліції України потребує безперервного вдосконалення. Це зумовлено низкою чинників, серед яких – реформування правоохоронної системи, оновлення концепції діяльності Національної поліції, впровадження нових підходів до відбору кандидатів на службу, а також оптимізація структури й змісту службової підготовки поліцейських. Усе це вимагає модернізації методичного забезпечення освітнього процесу.

Аналіз особливостей службової діяльності підрозділів Національної поліції України свідчить про те, що сучасний поліцейський повинен володіти не лише ґрунтовними знаннями законодавства, а й мати належний рівень фізичної підготовленості, а також сформовані вміння та навички застосування заходів поліцейського примусу.

У закладах вищої освіти Міністерства внутрішніх справ України підготовка такого фахівця забезпечується через спеціальну фізичну підготовку як окрему навчальну дисципліну, тоді як у практичних підрозділах ця функція покладається на фізичну підготовку як складову системи службової підготовки поліцейських.

Метою фізичної підготовки поліцейських є зміцнення здоров'я, підтримання високого рівня працездатності та творчої активності, забезпечення належної фізичної готовності, гармонійний розвиток фізичних якостей, оволодіння теоретичними знаннями, а також формування спеціально-прикладних і життєво необхідних умінь та навичок, що забезпечують ефективне виконання оперативно-службових обов'язків [1, с 18].

Завдання фізичної підготовки розкривають і деталізують її основну мету, причому кожне з них відображає окремий аспект загальної цільової установки. Під час визначення завдань беруться до уваги специфічні функції фізичної підготовки, конкретні вимоги до рівня фізичного стану поліцейського, а також інші важливі чинники.

Суспільні трансформації та зростання рівня злочинності зумовлюють розширення й ускладнення завдань, що постають перед правоохоронцями. Це, своєю чергою, актуалізує необхідність уточнення вимог до рівня їхньої готовності до виконання службових обов'язків. Особливості сучасної правоохоронної діяльності потребують від майбутніх фахівців не лише ґрунтовної юридичної підготовки, а й високого рівня фізичної підготовленості, що є одним із ключових чинників ефективного здійснення професійних функцій.

Фізична підготовка особового складу правоохоронних органів тісно пов'язана з процесами, які відбуваються в суспільно-політичній та соціально-економічній сферах держави. Практика свідчить, що нехтування належним рівнем фізичної готовності нерідко стає причиною травм, поранень і навіть загибелі працівників під час виконання службових

завдань. Відтак фізична підготовка є важливою складовою професійного становлення правоохоронців, покликаною забезпечити достатній розвиток фізичних якостей і функціональних можливостей організму, підвищення працездатності та професійного довголіття [2, с.88]. Вона також сприяє формуванню здатності витримувати значні фізичні навантаження й нервово-психічні напруження в екстремальних умовах, зміцненню здоров'я та гармонійному розвитку особистості.

Сучасні правоохоронці повинні гарантувати безпеку громадян, у разі потреби застосовуючи адекватні засоби та методи впливу, вміти своєчасно розпізнавати небезпечні ситуації й діяти неупереджено, дотримуючись етичних норм. Аналіз практичної діяльності свідчить, що ефективно виконувати службові функції здатні особи з високим рівнем відповідальності, належним обсягом знань, сформованими практичними вміннями та професійно важливими якостями, набутими в процесі спеціальної підготовки. Саме сукупність цих складників забезпечує готовність правоохоронців до виконання складних і часто небезпечних завдань.

Це пояснюється тим, що фізична культура і спорт визнаються суспільством як важливі матеріальні й духовні цінності як для держави загалом, так і для кожної особистості. Фізична підготовка є невід'ємним елементом організації повсякденної життєдіяльності та професійної діяльності правоохоронців, а спорт супроводжує їх уже з початкових етапів професійного становлення.

Професійна фізична підготовка є невід'ємною складовою діяльності працівників силових структур і важливим чинником збереження їхнього життя та здоров'я. Виконання службових обов'язків часто пов'язане з підвищеним рівнем ризику, значними фізичними навантаженнями, емоційною напругою та необхідністю швидкого прийняття рішень. У таких умовах саме належний рівень фізичної готовності стає основою безпечної та ефективної професійної діяльності [3, с.13].

Однією з ключових функцій професійної фізичної підготовки є профілактика травматизму. Добре розвинені сила, витривалість, швидкість, координація рухів і гнучкість дозволяють працівникові впевнено діяти в складних ситуаціях, уникати небезпечних положень тіла, правильно виконувати силові прийоми та знижувати ризик ушкоджень опорно-рухового апарату. Регулярні тренування сприяють зміцненню м'язів і зв'язок, підвищенню стабільності суглобів, що суттєво зменшує ймовірність розтягнень, переломів і забоїв під час фізичного контакту або пересування в екстремальних умовах.

Важливе значення має й формування спеціально-прикладних навичок. Відпрацювання техніки самозахисту, прийомів затримання, правильного падіння, переміщення з екіпіруванням дозволяє мінімізувати травмонебезпечні фактори. Коли дії доведені до автоматизму, працівник здатний діяти швидко й раціонально, не допускаючи помилок, які часто стають причиною травм у стресових ситуаціях.

Не менш суттєвим є вплив фізичної підготовки на психофізіологічну стійкість. Розвинена витривалість і адаптація до навантажень допомагають краще переносити нервово-психічне напруження, зберігати концентрацію уваги та контроль над власними діями. Це знижує ризик необережних рухів, неправильного застосування сили чи втрати рівноваги, що також може призвести до травмування.

Крім того, систематична фізична підготовка формує культуру безпечної поведінки та відповідальне ставлення до власного здоров'я. Працівники, які підтримують належну фізичну форму, мають вищу працездатність і професійне довголіття, рідше зазнають ушкоджень і швидше відновлюються після навантажень.

Отже, професійна фізична підготовка виступає не лише засобом підвищення ефективності службової діяльності, а й важливим механізмом запобігання травматизму. Вона забезпечує гармонійний розвиток фізичних якостей, формує необхідні навички безпечних дій та сприяє збереженню життя і здоров'я працівників під час виконання ними службових обов'язків.

1. Забезпечення охорони праці та особистої безпеки в Національній поліції України : навч. Посіб. / кол. Авт. ; за заг. Ред. В. Г. Грибана, В. А. Глуховері. Дніпро : Дніпропетровськ.Держ. ун-т внутр. справ. Ліра ЛТД. 2017. 212 с.

2. Скрипченко І. Т., Грибан В. Г., Кошелева О. О. та ін. Фізична підготовка правоохоронця: навч. посібник. Дніпро : ДДУВС. 2024. 280 с.

3. Фізична підготовка працівників Національної поліції України : навч. посіб. В. А. Дідковський, В. В. Бондаренко, О. В. Кузенков. Київ. Нац. Акад.внутр. справ, ФОП Кандиба Т. П. 2019. 98 с.

Rostyslav SHCHUR

student of the faculty of training
specialists for pre-trial investigation
bodies of the National Police of Ukraine

Scientific Supervisor

Hanna BIDNIAK

Senior Research Associate, Research
Laboratory of Preventive Activities
and Sociological Studies of Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine), PhD in Law,
Associate Professor

TRAINING OF INVESTIGATORS FOR WORK IN THE FIELD OF NATIONAL SECURITY: COMPETENCIES AND CURRENT REQUIREMENTS

Professional education of police personnel aims to ensure that graduates acquire and develop a full spectrum of core competencies, combining comprehensive legal knowledge, practical investigative skills, and the capacity to effectively manage complex tasks across personal, social, and professional domains. This preparation emphasizes critical thinking, decision-making under uncertainty, ethical conduct, and psychological resilience, which are essential for functioning in high-pressure law enforcement environments. Furthermore, specialized professional competencies enable graduates to conduct investigative procedures and enforcement duties at a high level of proficiency, adapt to evolving criminal and hybrid threats, and implement innovative operational and procedural solutions [1].

Modern Ukrainian departmental education is faced the issue of strengthening operational performance raining for investigative units of the National Police remains pressing. Given the evolving threats to the protection of national interests in the context of rapid technological progress and shifts in the criminogenic environment, a critical the primary goal is to ensure that internal standards closer to international, in particular European, standards. Achieving this necessitates the proactive integration of advanced digital communication technologies alongside interactive approaches and remote learning methods, enabling an efficient fusion of academic foundations and practical experience [2].

The education of investigators within the national security domain necessitates both profound theoretical preparation and the cultivation of specialized abilities, competencies that enable effective performance under information, criminal, and hybrid threats. Such competencies encompass the integration of academic knowledge and practical training, psychological endurance, analytical judgment, critical thinking skills, and decision-making capacity informed decisions in atypical or high-pressure situations, and a strong adherence to professional ethics.

More precisely, the educational structure for training specialists in legal support regarding national security stresses the critical role of enforcing regulatory framework in practice, in-depth analysis concerning events and the preparation needed for the execution of state functions security policy, which entails the investigation of current legislative changes, risk assessment methods, analysis of precedents and judicial practice, as well as the ability to prepare substantiated legal conclusions for making effective management making decisions, where focus is placed on the enhancement of strategic thinking and forecasting potential threats, which allows investigators not only to respond to ongoing concerns and to strategically plan strategies to hinder their happening [2].

The education of investigators is grounded in a diverse set of professional competencies from legal and forensic knowledge to soft skills and the ability to work in a multidisciplinary environment. Key aspects are mastering modern methods of forensic investigation, mastering information collection and analysis technologies, understanding the psychological characteristics of participants in criminal processes, together in conjunction with building high-level communication expertise and analytical skills [3]. It is especially important that investigators maintain effective cooperation with counterparts from different fields, from lawyers and IT specialists to psychologists and security specialists, which ensures a holistic methodology for investigative processes and threat prevention.

The formation of professional competence of future investigators requires the systematic integration merging scholarly understanding and practical application to guarantee readiness for

fulfilling official duties in the difficult conditions of modern law enforcement activities [4]. This involves combining lectures and seminars with practical classes, training in the investigation of criminal offenses, work on real or simulated cases, and participation in interdepartmental exercises cultivating the competence is of paramount importance to swiftly respond to emerging scenarios, assess potential risks, and make effective judgments in uncertain circumstances, which is especially relevant for ensuring national security.

Modern training of investigators also involves fostering key interpersonal and cognitive skills, such as critical analysis, problem-solving, communication proficiency, stress management, and collaborative work in a team. This allows for effective interaction through coordinated work with national in collaboration with foreign law enforcement agencies, optimizing investigative operations and ensuring societal safety. Owing to a coordinated approach that unites specialized training, psychological readiness and technological competence, modern investigators become able not only not only to react to present dangers but also to anticipate and proactively form a safe environment for society. This makes the training of specialists more comprehensive, adaptive consistent with modern expectations of Ukraine's police and international standards.

Preparing investigators to operate within Ukraine's national security framework requires a comprehensive, structured approach that blends legal, forensic, informational, and psychological training. This process integrates theoretical knowledge with hands-on practice, fosters critical thinking, stress resilience, and the competence in responding to complex, changing operational settings. In addition, it highlights the importance of developing communication and analytical skills, teamwork, and strategic decision-making, ensuring that investigators can not only respond effectively to emerging threats but also anticipate and prevent potential risks.

1. Slastyonenko O. O. Training of specialists for the formation of a legal mechanism for ensuring national security. *Legal Journal of Donbass*. – 2022. – No. 4 (81). – P.143–146.
2. Liaska, O. P., Chervonyi, P. D., Striliana A. V. Modern Approaches to Training Specialists in the Field of Security: Theoretical and Practical Aspects. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*. 2025.
3. National Security: a textbook / Compiled by M. M. Izha, M. M. Mykolaychuk, M. P. Popov and others. – Odesa: National University of Odesa Polytechnic, 2025.
4. Sklyar, O. S. Pedagogical conditions for the formation of professional competence of future investigators. *Innovative Pedagogy*, 53(2), 119–123. 2022.

Уляна ЮРІЙ

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Віктор РОЖЕЧЕНКО

викладач кафедри спеціальної фізичної
підготовки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

СПЕЦІАЛЬНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ЯК КЛЮЧОВИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Спеціальна фізична підготовка в системі підготовки фахівців з управління у галузі національної безпеки виступає стратегічним компонентом формування професійної спроможності майбутніх управлінців сектору безпеки й оборони. Вона забезпечує не лише належний рівень індивідуальної фізичної готовності, а й підвищення здатності ефективно діяти в умовах кризових ситуацій, надзвичайних подій, гібридних загроз та силових сценаріїв реагування.

Метою такої підготовки є комплексний розвиток сили, витривалості, швидкості та координації, а також формування прикладних рухових умінь і навичок, необхідних для реалізації управлінських рішень у сфері забезпечення правопорядку, громадської безпеки та застосування заходів державного примусу. У контексті національної безпеки фізична підготовленість управління розглядається як елемент його професійної надійності, стресостійкості та здатності до прийняття рішень в екстремальних умовах.

Фізичні якості проявляються виключно в активній діяльності, що є особливо актуальним для суб'єктів сектору безпеки, діяльність яких пов'язана з ризиком та високою динамікою подій. Водночас результативність дій визначається не лише технічною правильністю виконання прийомів, а й рівнем розвитку фізичних якостей. Саме тому інтеграція фізичного, тактичного та управлінського компонентів підготовки є необхідною умовою формування компетентного фахівця у сфері національної безпеки, здатного ефективно реалізовувати державну політику безпеки на практиці.

До ключових завдань спеціальної фізичної підготовки в системі національної безпеки доцільно віднести:

- формування індивідуальної фізичної культури як елемента професійної відповідальності майбутнього управлінця у сфері безпеки;
- розвиток стійкої мотивації до систематичного вдосконалення фізичної готовності як складової професійної компетентності;
- удосконалення функціональних можливостей організму, що забезпечують високий рівень фізичної та психофізіологічної стійкості в умовах ризику;
- розвиток професійно важливих якостей (витривалості, швидкості реакції, координації, сили, стресостійкості), необхідних для ефективного управління та прийняття рішень у кризових ситуаціях;
- моніторинг та діагностику змін у професійній діяльності випускників з метою коригування програм підготовки відповідно до актуальних загроз;
- упровадження сучасних методологічних підходів до фізичної підготовки з урахуванням стандартів сектору безпеки [2].

Професійна майстерність майбутніх фахівців у сфері національної безпеки ґрунтується на системному застосуванні методів і засобів спеціальної фізичної підготовки, що формують нормативну основу розвитку фізичних якостей та прикладних навичок. З управлінського погляду ефективність освітнього процесу забезпечується шляхом оптимізації структури занять, концентрації навчального матеріалу та інтенсифікації підготовки, що сприяє формуванню готовності до дій у складних та екстремальних умовах.

Важливою умовою якісної підготовки персоналу сектору безпеки є створення належної матеріально-технічної бази та спеціалізованої інфраструктури, які відповідають вимогам сучасних безпекових викликів. У процесі занять особлива увага приділяється формуванню навичок виконання професійно-прикладних дій у поєднанні із загальнорозвивальними вправами. Комплексні тренування мають проводитися з регламентованим навантаженням та відповідною інтенсивністю, передбачати варіативність вправ і перехід між різними видами діяльності. Такий підхід забезпечує розвиток витривалості, координації, швидкості реагування та адаптивності як ключових складових управлінської ефективності у сфері національної безпеки [3].

На початковому етапі підготовки майбутніх фахівців з управління у галузі національної безпеки комплексні заняття спрямовані на розвиток загальної фізичної підготовленості та формування базових рухових умінь. Особлива увага приділяється повторенню вже засвоєних прийомів, адже в умовах підвищеного стресу та екстремальних ситуацій неправильні дії можуть негативно вплинути на функціональний стан організму. Для компенсації цих ризиків важливо моделювати навчальні ситуації, максимально наближені до реальних умов служби, що забезпечує ефективну адаптацію курсантів. Використання модельних (показових) ситуацій у навчальному процесі сприяє розвитку професійних якостей, необхідних для успішної діяльності в структурах національної безпеки [4].

Водночас спеціальна фізична підготовка курсантів не завжди забезпечує належний рівень професійної готовності, особливо з огляду на загальне зниження фізичних можливостей молоді. У зв'язку з цим нагальною є інтеграція сучасних методик фізичної підготовки, адаптованих до специфіки навчання у вищих закладах, що готують фахівців для національної безпеки. Заняття повинні проводитися з високою інтенсивністю та концентрацією, що формує стійкий динамічний стереотип рухових умінь і навичок. Це, у свою чергу, забезпечує готовність курсантів застосовувати набутий досвід у будь-який час доби, в різних погодних умовах та кризових ситуаціях. Особливу увагу слід приділяти формуванню стійких навичок у прийомах рукопашного бою, а фізичні вправи курсантів мають бути раціональними, точними, ефективними та піддаватися автоматизації й постійному вдосконаленню [2].

Систематичні навчальні заходи, під час яких курсанти відпрацьовують

професійні дії у моделях, максимально наближених до реальних сценаріїв забезпечення національної безпеки, є ключовим чинником підвищення їхньої професійної готовності. Цілеспрямоване планування занять зі спеціальної фізичної підготовки, чітке визначення індивідуальних завдань для кожного курсанта, підбір найбільш ефективних засобів та методичних прийомів для удосконалення техніки рукопашного бою і відпрацювання фізичних впливів дозволяють суттєво підвищити ефективність підготовки майбутніх працівників органів національної безпеки. Формування стабільного інтересу до самостійного фізичного вдосконалення, що є показником результативності підготовки, досягається через цілеспрямовану роботу з виховання ціннісного ставлення до фізкультурно-спортивної діяльності на всіх етапах навчання. Оптимізація спортивно-масової роботи з курсантами має враховувати специфіку професійної діяльності майбутніх фахівців у сфері національної безпеки, етапи навчання та мотиваційні чинники для регулярних занять фізичною підготовкою і спортом.

1. Єрмоєнко Е. А. Організація занять з бойового хортингу, тактичної, вогневої та фізичної підготовки співробітників органів внутрішніх справ. *Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Ірпінь, 14-15 лип. 2020 р.). Ірпінь, 2020. С. 415–427.

2. Кириченко А. В., Марков Р. А., Попко С. В. Забезпечення громадської безпеки Національною поліцією. *Implementation of modern science in practice : Abstracts of XI International Scientific and Practical Conference* (San Francisco, USA, November 29 – December 01, 2021). San Francisco, 2021. Р. 217–218. URL : <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2021/11/implementation%20of%20modern%20science%20in%20practice.pdf#page=217>.

3. Мурзо Є. О. Забезпечення особистої безпеки працівників поліції під час виконання оперативно-службових завдань. URL : <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3395/1/%D0%9C%D1%83%D1%80%D0%B7%D0%BE%D0%84.%D0%9E..pdf>.

4. Тьорло О. І. Деякі питання вдосконалення методики викладання спеціальної фізичної підготовки в аспекті реформування правоохоронної системи в Україні. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. пр.* (м. Харків, 31 трав. 2019 р.). Харків, 2019. С. 194–198.

ФІЛОСОФСЬКИЙ, ПСИХОЛОГО-ЛІНГВІСТИЧНИЙ ТА СОЦІО-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Олександр ВОЙТКО

начальник Інституту
стратегічних комунікацій,
доктор військових наук, доцент

Олексій ПОЛТОРАКОВ

викладач кафедри інформаційної
боротьби Інституту стратегічних
комунікацій Національного
університету оборони України
(м. Київ, Україна),
кандидат політичних наук,
старший дослідник

ЩОДО «ПОСТГЕРОЇЧНОСТІ» СУЧАСНИХ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВИХ ВІДНОСИН*

Соціально-філософські трансформації постіндустріальних суспільств суттєво вплинули на характер сучасних цивільно-військових відносин. Процес «розчаклування світу» (М. Вебер), здійснений силами науки і техніки, «раціоналізував» як суспільну свідомість, так і суспільні відносини в цілому, породивши феномен «постгероїчного суспільства» (Г. Мюнклер) та відповідну воєнно-політичну концепцію «постгероїчної війни» (Е. Лютвак).

Концепт «постгероїчного суспільства», розроблений професором Гумбольдського університету Г. Мюнклером, протиставляє «героїчне» – як ціннісне особисте усвідомлення покликання до участі в спільній справі навіть ціною власного життя – «постгероїчному» як новій суспільній нормі. Показовим прикладом є зміщення фокусу сучасного воєнно-історичного дискурсу Німеччини: замість артикуляції пам'яті героїв – артикуляція пам'яті жертв Першої та Другої світових воєн. Водночас подібне «зміщення фокусу» опосередковано сприяло посиленню підтримки України світовою спільнотою, особливо після викриття злочинів російських окупантів у Бучі (березень 2022 р.).

«Постгероїчне» суспільство не стільки «виборює», скільки «купує» власну безпеку, звертаючись до контрактних військових і не нагороджуючи їх лаврами героїв. Структурним виявом цієї тенденції стало масове скасування призову на військову службу в більшості європейських країн після закінчення «Холодної війни»: Франція (1996), Чехія (2004), Румунія (2007), Польща (2008), Швеція (2010), Німеччина (2011). Натомість загострення загроз з боку російської «геостратегії реваншу» зумовило зворотній процес – повернення призову в Литві (2015), Грузії та Швеції (2017), Латвії (2023), що може бути інтерпретовано як необхідність повернення до ціннісних засад «героїчної епохи».

Концепція «постгероїчної війни», вперше презентована Е. Лютваком у середині 1990-х, відображає фундаментальне зрушення у ставленні суспільства до військової сили. Ключовим чинником цього зрушення стає «фобія втрат» (*casualty phobia*), яка перетворюється на значущий елемент національної стратегічної культури. Як зазначає ізраїльський дослідник А. Кобер, мінімізація втрат серед власних військ та цивільного населення противника (*collateral damage*) є необхідною умовою отримання внутрішньої

* Це дослідження було підтримано Міністерством освіти і науки України в рамках Програми двостороннього співробітництва між Литвою та Україною в галузі досліджень і технологій. Дослідження було проведено в рамках проєкту «Моделювання дій поліцейських для підвищення рівня безпеки в громаді в кризових ситуаціях», що реалізується Дніпровським державним університетом внутрішніх справ (Україна) у співпраці з Університетом Миколаса Ромеріса (Литва). Цей проєкт отримав фінансування від Міністерства освіти і науки України, угода № М/80-2026 від 27.02.2026.

легітимності та тривалості суспільної підтримки військових операцій. Проте надмірна чутливість до власних втрат може перешкоджати виконанню бойових завдань і давати стратегічну перевагу противникам, що продовжують воювати за правилами «героїчної війни».

«Постгероїчна війна» акцентує перехід від індивідуальної «військової доблесті» та харизматичного лідерства до колективних зусиль і децентралізованого прийняття рішень. Технологізація збройної боротьби формує запит на «хірургічні» втручання та дистанційне ведення бойових дій із застосуванням високоточної зброї (передусім безпілотних авіаційних систем) і кіберзасобів, а також широкого інструментарію «гібридних воєн». Паралельно посилюється феномен «приватизації насильства» – делегування «силових» повноважень держави приватним та недержавним парамілітарним структурам різного спектру: від національно-патріотичних (українські «добровольчі батальйони») до відверто кримінальних (російська ПВК «Вагнер»).

Сучасний дослідник К. Фріск, полемізуючи з Е. Лютваком, наголошує, що в сучасних збройних конфліктах (зокрема, в операції НАТО в Афганістані) традиційна патріотична жертва в ім'я держави/нації поступається місцем «постпатріотичному героїзму». У цьому контексті загибель воїна легітимізується не стільки через «національний міф», скільки через апеляцію до його професіоналізму, моральних якостей та гуманітарних цілей військової місії. Архетип воїна «постгероїчної епохи» – це не ідеологізований «воїн-мученик», а висококваліфікований фахівець, чия загибель сприймається передусім як трагічна втрата цінного людського ресурсу.

Технологізація війни породжує додаткові морально-етичні виклики для цивільно-військових відносин. С. Кемпф та М. Зоммер акцентують, що прагнення до «безризикової війни» підриває класичний етичний принцип «реципрокності» (взаємного ризику), на якому ґрунтується моральне право вбивати на війні. Коли одна зі сторін конфлікту здатна завдавати ударів, перебуваючи у відносній безпеці (наприклад, оператори дронів), виникає морально-етичний «розрив» між суспільством, що споглядає за війною як за «комп'ютерною грою», і реальністю бойових дій – «декорпориалізованою» (Р. Бургойн) війною на екранах та тілесною трагедією конкретних солдатів.

Для тих країн, що безпосередньо втягнуті в збройні конфлікти асиметричного характеру (від Ізраїлю до України), «постгероїчна війна» стає критичним викликом національних «стратегій виживання». Українське суспільство та Сили оборони України випрацьовують принципово нову модель цивільно-військових відносин, що поєднує постгероїчний технологічний прагматизм із традиційними героїчними цінностями жертвості та патріотизму, утворюючи унікальний синтез, який може стати предметом окремого наукового дослідження.

Цивільно-військові відносини в «постгероїчну епоху» характеризуються новим суспільним договором: суспільство погоджується на застосування сили лише за умови мінімальних втрат, а військові змушені адаптувати стратегію та етику до вимог «гігієнічної» і технологічної війни. Це створює парадоксальну ситуацію: з одного боку, збройні конфлікти стають менш кривавими для демократичних держав, але водночас втрачають традиційну моральну основу й перетворюються на об'єкт постійної критичної рефлексії. В умовах загострення реальної воєнної загрози з боку російського реваншизму дискурс щодо перспективи відновлення повноцінного призову у багатьох країнах ЄС (від Сербії та Хорватії до Німеччини) засвідчує: питання «постгероїчності» цивільно-військових відносин є не лише теоретичним, а й гостро практичним.

1. Frisk K. Conceptualising the Warrior, Scholar and Citizen. *Defence Studies*. 2016. Vol. 16. No. 3. P. 237-256.

2. Kempf S. The Post-Heroic Military and the "Risk-Transfer War". *Armed Forces & Society*. 2019. Vol. 45. No. 2. P. 243-264.

3. Kober A. Targeted Killing during the Second Intifada: The Quest for Effectiveness. *Journal of Conflict Studies*. 2007. Vol. 27. No. 1. P. 76-93.

4. Luttwak E. A Post-Heroic Military Policy. *Foreign Affairs*. 1996. Vol. 75. No. 4. P. 33-44.

5. Münkler H. Heroische und postheroische Gesellschaften. *Merkur*. 2007. Vol. 61, No. 700. P. 965-978.

6. Singer P. W. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*. Cornell University Press, 2003. 330 p.

Артур МАРГУЛОВ
професор кафедри
міжнародних відносин Університету
митної справи та фінансів
(м. Дніпро, Україна),
доктор історичних наук, професор

РАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ БЕЗПЕКОВІЙ СТРАТЕГІЇ

За тривалий час існування радянського союзу державно-партійній ідеології вдалось сформувати в суспільстві відповідну ідеологічну ідентичність – радянську. Вона мала глибинний вплив на практики повсякденного життя та світоглядні орієнтири громадян СРСР. Одним із її чисельних проявів було некритичне та схвальне сприйняття державної авторитарно-тоталітарної політики. Демократичні перетворення 1990-х років в українському політико-правовому просторі супроводжувались трансформацією радянської ідентичності у бік національно-демократичної. Цей процес був дуже повільним та супроводжувався внутрішнім опором із боку як окремих категорій населення, так і деяких політичних сил, що намагались використати цей феномен у своїх електоральних стратегіях.

Найбільшу загрозу для української державності створювало використання елементів радянської ідентичності для формування авторитарної влади в російському політичному просторі. Ці процеси поширились на громадян пострадянських держав, де Україна не стала винятком. Використовуючи носіїв пострадянсько-російської ідентичності як інструмент м'якої сили в політично-вмотивованих питаннях, російська пропагандистка машина формувала некритичне ставлення громадян з пострадянських країн до своєї зовнішньої політики. Ключовим елементом цієї політики було делегітимізація розпаду радянського союзу та утворення національних держав з пострадянських республік. За правильну альтернативу визначалось необхідність утворення формату державності на чолі з російською федерацією.

Події у Грузії (2008 р.) та Україні (2014 р.) продемонстрували, що російська федерація трансформувала публічні заяви та наміри в інструменти воєнної агресії. Використання м'якої сили у вигляді «радянської ідентичності» стало одним із основних знарядь здійснення збройної агресії. Сформований російськими технологіями ностальгичний феномен створив утворив «позитивний» ефект виправдання та підтримки агресії. Це ми могли наочно спостерігати у 2014 році в окремих регіонах України. Зазначимо, що в українському суспільстві ностальгія поза «радянською ідентичністю» прямо пропорційна актам російської агресії. Зокрема, нами були проаналізовані результати соціологічних опитувань, проведених Київським міжнародним інститутом соціології та соціологічною службою Центру Разумкова у 2000–2024 роках. Результати цих опитувань демонструють такі показники.

1. Зменшення ностальгії за СРСР: у 2000 р. 47,5 % опитаних бажали відновлення СРСР, у 2021 – 31 %, 2022 – 14 %, у 2024 – 9 % (з 78 % проти відновлення).

2. Шкода про розпад впала з 48 % (2013 р.) до 33,5 % (2020 р.), з переважанням поглядів на шкоду (28 % у 2020 р.).

3. Оцінка справедливості радянського суспільства знизилася з 6,2 бала (2013 р.) до 3,2 (2024 р.), тоді як сучасної України – зросла до 5,8.

Наведені дані корелюють із війною: у 2024 р. лише 2 % ідентифікували себе з СРСР.

На тлі цього відбуваються протилежні процеси: посилення української та європейської орієнтації: культурна самоідентифікація з радянською традицією впала з 16 % (2006 р.) до 4 % (2023 р.), з російською – з 11 % до 0,5 %, тоді як з українською зросла із 56 % до 81 % (особливо на Півдні/Сході – з 50-46 % до 80-6 %); підтримка вступу України до ЄС – 59 % (2021 р.), з 84 % асоціацій ЄС з прогресом (2023 р.); РФ асоціюється з регресом у 83 % (з 51 % у 2017 р.). Етнічна ідентичність: 95 % як українці (2024 р.), зі зменшенням біетнічності – з 12 % до 7 %.

Регіональні та демографічні відмінності: на Заході/Центрі антирадянські настрої найсильніші (93–89 % проти відновлення СРСР), на Півдні/Сході – нижчі (72–81 %), але все одно домінуючі. Молодь (віком 18–29 років) майже не ностальгує (95 % проти СРСР), старші – більше (74,5 %), але меншість. Серед російськомовних радянська традиція впала з 26 % до 2 %, з етнічними росіянами – до 30 % (але більшість тепер ідентифікує себе з українською).

Цей зсув не був лінійним і відбувався на тлі регіональних та демографічних відмінностей: найсильніший антирадянський консенсус сформувався на Заході та в Центрі (93-89 % проти відновлення СРСР), тоді як на Півдні та Сході він залишався нижчим, але все одно домінуючим. Молодь (18-29 років) демонструє практично повну відсутність радянської ностальгії (95 % проти відновлення СРСР), тоді як серед старших вікових груп та російськомовного населення радянська ідентичність зберігається як залишкова (але маргінальна) установка.

Повномасштабне вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 р. стало вирішальним каталізатором остаточної деконструкції радянської ідентичності в Україні. Воно не лише прискорило процес національної консолідації, але й остаточно дискредитувало будь-які спроби легітимації російської політики через радянську ностальгію. Радянська ідентичність, що раніше використовувалася як інструмент м'якої сили для дестабілізації України, перетворилася на травматичний спадок і символ агресора. Залишкові елементи цієї ідентичності збереглися лише в окремих соціальних групах (переважно старше покоління, частина російськомовних громадян на Півдні та Сході), але вони не мають ні політичного, ні культурного потенціалу для відтворення як цілісного проекту.

Таким чином, радянська ідентичність у сучасній українській безпековій стратегії повинна розглядатися як фактор минулого, що втратив системну загрозу, але вимагає постійного моніторингу залишкових проявів у контексті інформаційно-психологічних операцій. Водночас успішна трансформація суспільної свідомості в напрямку української громадянської та європейської ідентичності є одним із найважливіших досягнень України у сфері національної безпеки за останні десятиліття. Цей зсув не лише посилив внутрішню стійкість держави, але й став потужним фактором міжнародної легітимності України як суб'єкта, що обрав демократичний і європейський шлях розвитку.

У довгостроковій перспективі українська безпекова стратегія повинна продовжувати політику декомунізації та деколонізації свідомості, посилювати інформаційну гігієну, підтримувати європейську інтеграцію та протидіяти будь-яким спробам реанімації пострадянських наративів. Радянська ідентичність як інструмент зовнішнього впливу остаточно програла в Україні – і це одна з найважливіших перемог у сфері гуманітарної та інформаційної безпеки за весь період незалежності.

1. Оцінка радянського минулого: травень 2020 року. Прес-реліз підготували Антон Грушецький та Володимир Паніотто. URL : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=950&page=1>.

2. Ставлення громадян до вступу України до Європейського Союзу (березень 2021р.). URL : <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-gromadian-do-vstupu-ukrainy-do-yevropeiskogo-soiuzu-berezen-2021r>.

3. Ставлення українців до СРСР (вересень–жовтень 2022р.) URL : <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-ukraintsiv-do-srsr-veresn-zhovten-2022r>.

4. Ідентичність громадян України: тенденції змін (травень 2023р.). URL : <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-traven-2023r>.

5. Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024р.) Разумков URL : <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r>.

6. Єремєєва, І. А. (2017). Актуальні проблеми визначення сутнісних характеристик міжнародного конфлікту.

7. Гірман, А. (2022). Політичний тероризм і безпека в системі міжнародних відносин.

Олена МАРЧЕНКО

професор кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософських наук, професор

**ФІЛОСОФСЬКО-АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МИРОТВОРЧОСТІ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ**

Методологія філософії миротворчості ґрунтується на усвідомленні фундаментальної єдності світу попри неминучість соціальних протиріч, які зумовлюють трансформації у політичних та соціокультурних системах. Оскільки стан абсолютної відсутності конфліктів у фізичному світі є недосяжним, смисл миротворчості полягає у мінімізації втрат – людських, матеріальних та духовних. У сучасних умовах це завдання набуває критичного значення, що наочно ілюструє повномасштабна війна РФ проти України. Цей конфлікт являє собою не лише регіональне зіткнення, а є глобальним безпековим викликом, який дестабілізує міжнародний порядок, спричиняє безпрецедентні міграційні кризи та ставить під загрозу світову енергетичну й продовольчу безпеку.

Особливе місце в аксіології миротворчості посідає категорія свободи, яку Г. Ф. Гегель розглядав як прогрес у свідомості, що вимагає постійного виховання знання та волі. Так, всесвітня історія, за Г.Ф. Гегелем, є прогресом в усвідомленні свободи, – прогресом, який потрібно пізнати в його необхідності [1]. Цю думку доповнює Жан-Поль Сартр, стверджуючи, що людина засуджена бути вільною, а отже, несе повну відповідальність за свої дії перед людством [2]. Тобто індивідум осмислює себе як особистість, коли в своїй одиницності через абстракцію здатний відкрити загальне, відмовитися від усього часткового. А істотним началом для цього і є свідомість свободи. При цьому свободу, вважає філософ, потрібно заслужити і набутися її, а саме за допомогою ненастанного виховання, що дисциплінує знання і волю.

Війна в Україні актуалізує це філософське розуміння, демонструючи, що захист демократичних цінностей та політичних прав є невід'ємною частиною миробудівництва. Сучасна агресія супроводжується інтенсивною інформаційною війною та ядерним шантажем, що виводить питання безпеки за межі суто військового протистояння у сферу екзистенційного вибору людства. У цьому контексті миротворчість трансформується у багатоаспектну системну дію, спрямовану на стабілізацію ситуації через складні політичні рішення та залучення інтелектуального ресурсу фахівців у галузі політичного аналізу.

Ефективність такої діяльності безпосередньо залежить від функціонування міжнародних організацій, які наразі проходять через глибоку кризу та трансформацію. ООН, попри свою ключову роль у гуманітарній підтримці та дипломатичному засудженні агресії, зіткнулася з паралічем механізмів безпеки через право вето агресора у Раді Безпеки. Водночас Північноатлантичний альянс переосмислює концепцію колективної оборони, посилюючи стратегію стримування та надаючи комплексну підтримку для відновлення суверенітету постраждалих держав. Таке поєднання зусиль НАТО, ЄС та інших структур формує нову модель колективної відсічі, де військова компонента інтегрована з економічними санкціями та захистом прав людини. Альбер Камю наголошував: «Свобода – це, передовсім, не привілеї, а обов'язки» [3]. Саме цей обов'язок захищати загальнолюдські цінності перетворює сучасну миротворчість на інтелектуальний процес захисту загальнолюдських цінностей у часи глобальної нестабільності.

Завдяки аналізу сучасних безпекових викликів крізь призму філософії миротворчості доходимо висновку про вичерпаність поточної моделі міжнародного права, сформованої після Другої світової війни. Головною суперечністю сучасності є розрив між декларативними принципами суверенітету та реальною відсутністю механізмів примусу до миру щодо держав, які володіють правом вето в Раді Безпеки ООН. Це створює ситуацію правового нігілізму, де агресор може використовувати міжнародні інститути для легітимізації власних воєнних злочинів або блокування допомоги жертві агресії.

На основі викладених аргументів критично необхідним вбачається реформування міжнародної архітектури безпеки у кількох напрямках. По-перше, потребує перегляду система прийняття рішень у Раді Безпеки ООН. Необхідним вбачається запровадження механізму автоматичного призупинення права вето для держави-агресора, що є стороною конфлікту, аби усунути параліч колективних дій. По-друге, потребує переосмислення саме поняття миротворчості: перехід від пасивного спостереження до активного примусу до миру, що базується на філософському розумінні безпеки як неподільного блага, захист якого є обов'язком усієї світової спільноти. По-третє, на часі кодифікація відповідальності за гібридні загрози, що передбачає розширення правових норм на сфери кібербезпеки, інформаційного маніпулювання та енергетичного шантажу, які за руйнівним потенціалом прирівнюються до збройного нападу. По-четверте, потрібен дієвий механізм репарацій та трибуналів, адже правова система повинна забезпечувати неминучість покарання за порушення світового порядку, включаючи конфіскацію активів агресора для відновлення прав і свобод людини, що є вищою аксіологічною метою миротворчості.

Отже, оновлення міжнародного права має відбуватися не лише через технічні правки статутів, а й через повернення до фундаментальних філософських засад справедливості та свободи. Тільки поєднання теоретичної глибини аналізу з рішучими інституційними змінами дозволить перетворити миротворчість із риторичного інструменту на дієвий механізм захисту глобальної єдності світу.

1. Гегель Г. В. Ф. Феноменологія духу / Пер. з нім. Таращук П. Київ : Фоліо, 2025. 480 с.

2. Sartre, J.-P. *The Age of Reason*. (E. Sutton, Trans.). London: Penguin Classics. 2021. 320 p.

3. Камю А. Міф про Сізіфа. Бунтівна людина / пер. з фр. О. Жупанський. Київ : Наш Формат, 2024. 448 с.

Юлія РУДЕНКО

провідний науковий співробітник
наукового-організаційного центру
Національної академії СБ України
(м. Київ, Україна),
доктор політичних наук, доцент

НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ ПІДГРУНТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У контексті реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості [1] і стратегії повоєнного відновлення України, актуальною проблемою стає кореляцію поняття «національна стійкість» із поняттям «національна безпека».

Перш ніж розглядати проблему внутрішнього органічного зв'язку національної безпеки із національною стійкістю, необхідно визначитися із таким поняттям як «суб'єктність» країни. Оскільки зазначені у назві поняття не можуть існувати без її наявності.

У національній доповіді «Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності» науковці стверджують: «одні країни спрямовані на авторитарну суб'єктність, яка з необхідністю означає експансію за свої межі й амбіції зі створення наднаціональних угруповань у різних модифікаціях, і відповідно, авторитаризм, який із часом може переходити в тоталітаризм, а інші – на гуманістичну суб'єктність, що означає зосередженість на іманентному інноваційному розвитку і при цьому – відкритість до світу, яка виявляється у практиках демократії» [4, с. 16].

Отже, суб'єктність – це здатність до незалежності та свободи, спроможність бути собою, розвиватися, розгортати приховані потенції (але у різний спосіб). Очевидно, що українській державі притаманна саме гуманістична суб'єктність. Не будемо детально зупинятися на аргументації щодо цього, але навіть українська філософська думка свідчить саме про гуманістичну складову української суб'єктності: філософія «серця», філософія «сродної праці» тощо... Український дослідник З. Самчук артикулює: «Характерною ознакою української національної ідеї є її глибинний демократизм...Що стосується національної ідеї, то це своєрідна філософія життя народу, яка окреслює шляхи практичного втілення стратегічної мети розвитку країни в політичному, економічному, духовному та соціокультурному форматах» [3, с. 5].

Тож, враховуючи вищезазначене, у доступних нам межах окреслимо кореляцію понять «національна безпека» і «національна стійкість». Фактично, національну безпеку визначають як стан захищеності національних інтересів та національних цінностей чи національної ідентичності, а національну стійкість як стратегію забезпечення такого стану. А саме: «національна безпека є стан захищеності ідентичності країни та самого її існування, реалізація її національних інтересів, тоді як національна стійкість постає доволі ефективною стратегією забезпечення такого стану, є фундаментальною запорукою національної безпеки» [2, с. 67]. І що важливо, у контексті нашої проблематики: «...Національна безпека як стан, і національна стійкість як стратегія його забезпечення є лише засобами досягнення й розвитку сильної цивілізаційної суб'єктності країни» [2, с. 67].

Чому ж стратегія національної стійкості є важливою для забезпечення національної безпеки будь-якої країни? «Справа в тому, що сучасний світ розвивається в просторі постійної геополітичної турбулентності та порушення усталених норм міжнародного порядку, причому це відбувається доволі динамічно, тому «пропущені удари» загроз та викликів можуть призводити до справжніх економічних, екологічних, гуманітарних криз та катастроф, коли (та чи інша – авт.) країна безнадійно відстає від більш ефективних і потужних геополітичних гравців, втрачає суб'єктність, а її народ – рівень життя та можливості самореалізації» [2, с. 68].

Отже, стверджуємо, що національна стійкість є фундаментальним підґрунтям для забезпечення національної безпеки країни, а також, що ці категорії співіснують у тісному взаємозв'язку із суб'єктністю та національним суверенітетом країни.

1. Концепція забезпечення національної системи стійкості. Указ Президента України від 27 вересня 2021 р. № 479/2021. URL : <http://www.president.gov.ua> (дата звернення: 2.03.2026)

2. Пирожков С. І., Хамітов Н. В. Етапи та пріоритети реалізації стратегії національної стійкості. *Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь*/ Ред. кол. Пирожков С. І., Майборода О. М., Хамітов Н. В. Київ : ІПЕНД ім. І. Ф.Кураса. 2022. С.61-76

3. Самчук З. Демократична ідея як умова національної стійкості й національної безпеки. *Національна стійкість України та національна безпека: аналітична записка* / За ред. О.М. Майбороди. Київ : ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2022. С.5-13

4. Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності: національна доповідь/ ред. кол. С. І. Пирожков & В. І. Смолій & Г. В. Боряк та інші. Київ : Ніка-Центр.2020, 356 с.

Ірина ТРУБАВІНА

професор кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава, Україна),
доктор педагогічних наук, професор

ІЗ ДОСВІДУ НАВЧАННЯ ФАХІВЦІВ ГО З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ КЕЙС-МЕНЕДЖМЕНТУ З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ВІЙНИ

Соціальні гарантії військовослужбовців і членів їх родин потрібні перш за все задля того, щоб військовослужбовець/виця були впевнені, що їх сім'ї під захистом держави і в безпеці. «Сім'ї, що постраждали від війни» – це термін, який може стосуватися різних груп людей, які зазнали наслідків бойових дій, зокрема: дітей, які отримали фізичні чи психологічні травми, або сімей військовослужбовців, які загинули або отримали інвалідність внаслідок війни. Статус «дитина війни» надається дітям до 18 років, які зазнали певних ушкоджень чи пережили насильство під час бойових дій.

Виділяють сьогодні такі основні категорії сімей, що постраждали від війни:

– Сім'ї дітей, які постраждали від війни: Діти віком до 18 років, які отримали поранення, контузії, каліцтва, фізичне, сексуальне або психологічне насильство, були викрадені, незаконно утримувалися в полоні або залучалися до дій збройних формувань. У таких випадках дитина може отримати офіційний статус "дитина війни".

– Сім'ї загиблих захисників: Члени сімей військовослужбовців, які загинули або померли внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, отриманих під час захисту Батьківщини, або через захворювання, пов'язані з участю у бойових діях.

– Сім'ї військовослужбовців, які отримали інвалідність: члени сімей осіб, які стали інвалідами внаслідок поранення чи хвороби, отриманої під час проходження служби в умовах воєнних дій. Тобто сюди належать і члени сімей тих, хто відноситься до небойових втрат.

Вважаємо, що значною мірою діти страждають і від розлуки з батьками, які є військовослужбовцями і перебувають на війні. Тому такі діти також потребують особливої уваги. Правовий статус «дитини війни» є важливим, оскільки: надання статусу «дитина війни» надає дитині певні права та соціальні гарантії. Для оформлення статусу потрібно звернутися до органу опіки та піклування або до служби у справах неповнолітніх. Для отримання статусу потрібні відповідні документи та заява. У деяких випадках, наприклад, якщо дитині виповнилося 14 років, вона може самостійно подати документи.

Ми будемо говорити про всі ці категорії сімей з дітьми як постраждалих від війни. Вони вимагають уваги як турбота про сім'ї героїв, соціальний захист яких є обов'язком не лише держави, а й усіх свідомих громадян, у т.ч. БФ, ГО тощо. Ці категорії сімей можуть бути в СЖО, можуть не бути в СЖО, але діти вимагають підтримки і допомоги в соціалізації і розвитку в умовах дистанційної освіти, відсутності одного з батьків, посиленню рольової напруги в родині, перекладання обов'язків на старших дітей частини батьківських обов'язків, турботи про осіб похилого віку в родині тощо. У будь-якому випадку у цих дітей має бути дитинство навіть в умовах війни, більш того, щасливе дитинство, а не лише мінімальні обов'язки батьків щодо дітей. Тому соціальна робота з родиною передбачає не лише роботу з дітьми, але й з оточенням дитини, одним із батьків, які залишилися в родині і виконує обов'язки за 2х батьків задля поліпшення стосунків у родині, стану родини, психосоціальної підтримки всієї родини.

Оскільки навчання роботі соціальних працівників з такими родинами ніде раніше не здійснювалося, було організовано навчання своїх партнерів серед ГО в Україні кейс-менеджменту з такими сім'ями. Нами було спочатку проведено первинну оцінку потреб і рівня компетентності фахівців ГО, потім на цій основі було запропоновано таку програму навчання на тренінг з фахівцями із соціальної роботи:

Вступ. Привітання учасників тренінгу, знайомство, актуалізація теми, попереднє опитування.

Сесія 1. Портрет благополучної сім'ї: виклики та потреби родин у СЖО. Родина в умовах війни: ризики, етапи розвитку та потреби дітей.

Сесія 2. Сучасні підходи у роботі з сім'ями, які постраждали від війни (військовослужбовці, ветерани, померлі).

Сесія 3. Практичне застосування сучасних підходів в кейс-менеджменті сімей з дітьми, які постраждали від війни.

Сесія 4. Покращення кейс-менеджменту: спільний пошук рішень для громад (Світове кафе).

Підсумки. Відкриті запитання та спільне завершення дня, постопитування.

Тренінг було проведено. Усі учасники отримали методичні матеріали, пройшли опитування за результатами навчання, всі абсолютно сказали потрібно, корисно, важливо. Перспективою подальшої роботи вважаємо актуалізацію цієї тематики і охоплення більшості соціальних працівників таким навчанням.

1. Трубавіна І. М. Методичні рекомендації до проведення тренінгу «Кейс-менеджмент сімей із дітьми, які постраждали від війни». URL : – https://www.researchgate.net/publication/398532458_Trubavina_im_metodicni_rekomendacii_do_provedenn_a_treningu_kejs-menedzment_simej_iz_ditmi_aki_postrazdali_vid_vijni [accessed Feb 17 2026].

Ірина ЦАРЬОВА

завідувач кафедри мовної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філологічних наук, професор

**ЛІНГВІСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ
ЗАГРОЗАМ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ**

Сучасне безпекове середовище формується не лише у військовому чи політичному вимірах, а й у сфері комунікації. У цифровому просторі мова перетворюється на стратегічний ресурс, здатний консолідувати та дестабілізувати суспільство. Гібридні загрози, що поєднують інформаційні, психологічні, когнітивні та технологічні компоненти, дедалі частіше реалізуються через мовні та дискурсивні практики. У цих умовах лінгвістика виходить за межі традиційного опису мовних явищ і набуває статусу прикладної науки безпекового спрямування. Дослідження мовних механізмів впливу стає необхідною передумовою розроблення ефективних стратегій протидії інформаційним атакам.

Поняття «лінгвістичної безпеки» ґрунтується на розумінні мови як соціального інструмента, що формує когнітивні моделі реальності [2, с. 618]. Через мовні засоби конструюються образи загрози, ворога, безпеки та стабільності. У межах гібридних конфліктів мова використовується для: нормалізації агресивних дій; легітимації деструктивних наративів; підриву довіри до державних інституцій; фрагментації ідентичності суспільства.

Лінгвістичний аспект безпеки охоплює аналіз семантики, прагматики, метафорики, наративних структур і комунікативних стратегій, що визначають ефективність інформаційного впливу.

Цифровий простір є ідеальним середовищем для реалізації гібридних загроз завдяки швидкості поширення інформації, анонімності та алгоритмічному підсиленню контенту [1]. Мовні інструменти в цьому середовищі мають низку характерних ознак: фрагментованість дискурсу, емоційна насиченість, маніпулятивна номінація, псевдоекспертність.

Фрагментованість цифрового дискурсу виявляється у використанні максимально скорочених мовних форм, що редукують складні соціально-політичні процеси до простих, легко відтворюваних повідомлень: гасла типу *«усе пропало»*, *«нас злили»*, *«Захід утомився»*, що функціонують як універсальні пояснювальні формули без аргументації; меми, у яких складні події подаються через один образ або підпис, що заміщує аналітичне осмислення емоційною реакцією; короткі телеграм-повідомлення без контексту, які формують уявлення про реальність через серію розрізнених фрагментів. Унаслідок цього формується спрощена когнітивна модель світу, в якій причинно-наслідкові зв'язки замінюються асоціативними.

Емоційна насиченість дискурсу досягається шляхом домінування лексики страху, тривоги та загрози, що знижує рівень раціонального сприйняття інформації. Використання повторюваних лексем *«катастрофа»*, *«крах»*, *«хаос»*, *«зрада»* у повідомленнях без фактичного підтвердження; апеляція до екзистенційних страхів через формули на кшталт *«це кінець державності»*, *«країна приречена»*; навмисне нагнітання терміновості: *«мовчать, бо приховують правду»*, *«часу майже не залишилось»*. Такі мовні засоби активізують емоційну, а не аналітичну реакцію реципієнта.

Маніпулятивна номінація полягає у нав'язуванні оцінних назв, що одразу задають інтерпретаційні межі події або явища [2]. Використання ярликів типу *«маріонеткова влада»*, *«псевдодержава»*, *«керований хаос»* замість нейтральних означень; заміна юридичних або політичних термінів емоційно забарвленими: *«каральні структури»* замість *«правоохоронні органи»*; персоніфікація загроз через стійкі номінації ворога: *«внутрішні зрадники»*, *«агенти впливу»* без доказової бази. Такі мовні стратегії обмежують інтерпретаційний простір і спрямовують сприйняття у наперед заданому напрямі.

Псевдоекспертність реалізується через імітацію наукового або аналітичного стилю з метою підвищення довіри до маніпулятивного контенту [4]. Використання узагальнених формул типу *«дослідження показують»*, *«аналітики вважають»* без посилань на джерела; перенасичення текстів термінами (*«геополітична турбулентність»*, *«системна деградація»*)

без чіткого визначення їх змісту; створення ілюзії об'єктивності через статистичні дані без методології: «90 % експертів погоджуються...». У результаті формується хибне уявлення про науковість і достовірність повідомлення

Саме мова забезпечує когнітивне закріплення цих елементів у масовій свідомості, що робить її ключовим каналом впливу. Протидія гібридним загрозам у цифровому просторі передбачає використання низки лінгвістичних механізмів: критичний дискурс-аналіз як інструмент виявлення прихованих ідеологічних установок; деконструкція маніпулятивних наративів шляхом виявлення логічних і семантичних викривлень; формування стратегічних контрнативів, заснованих на цінностях, фактах і прозорій аргументації; мовна нормалізація безпекової лексики, що сприяє усвідомленню реальних загроз без паніки; підвищення лінгвістичної грамотності суспільства, зокрема медіалінгвістичної та критичної. Наразі лінгвіст стає не лише дослідником, а й учасником процесу забезпечення інформаційної стійкості.

Стратегічні наративи виконують функцію довгострокового впливу на колективну свідомість. Їх ефективність залежить від мовної послідовності, семантичної чіткості та відповідності соціальному досвіду адресатів. Лінгвістичний аналіз дозволяє: прогнозувати реакцію аудиторії; коригувати комунікативні стратегії; мінімізувати ризики семантичних викривлень [3].

Отже, мова стає інструментом не лише оборони, а й проактивного формування безпекового дискурсу. Мова в умовах гібридних загроз виступає потужним чинником впливу на безпекове середовище. Лінгвістичні механізми можуть використовуватися для дестабілізації і захисту інформаційного простору. Усвідомлення цього факту актуалізує потребу інтеграції лінгвістичних досліджень у систему національної та інформаційної безпеки. Подальший розвиток міждисциплінарних підходів дозволить підвищити ефективність протидії гібридним загрозам у цифровому середовищі.

1. Магда Є. Гібридна війна: сутність та структура феномену. *International relations, part «Political sciences»*. 2014. № 4. URL : http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2489/22.

2. Царьова І. В. Лінгвальна репрезентація концепту «інформаційна безпека». *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. II. С. 618-619.*

3. Царьова І. В. Висвітлення поліційних дій у медіа: лексичні й стилістичні особливості. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. Дніпро: ДДУВС. 2025. Вип. 3. С. 206-212.

4. Cullen P. The landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model (Public Version), Giannopoulos, G., Smith, H. and Theocharidou, M. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021. URL : <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC123305>.

Володимир КИРИЛЮК

доцент кафедри соціоекономіки
та управління персоналом
Київського національного
економічного університету
імені Вадима Гетьмана
(м. Київ, Україна),
кандидат економічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Розглядаючи питання національної та міжнародної безпеки, варто акцентувати увагу на соціальних аспектах підтримки ветеранів війни. Це важливо в кількох контекстах: військові є безпосередніми учасниками системи безпеки для суспільства і цивільного населення, після демобілізації вони потребують соціальної підтримки та соціальної адаптації. Найбільш очікуваними від держави для ветеранів та їхніх сімей є фінансова підтримка, працевлаштування, освіта, психологічна підтримка та інші напрями соціальної взаємодії у суспільстві та родині.

За прогнозами Міністерства у справах ветеранів України, кількість людей, на яких спрямовуватиметься ветеранська політика, після закінчення війни становитиме близько

4-5 млн осіб [4, с. 5]. У публічному дискурсі українського суспільства та дослідницького середовища тривають обговорення питань ефективної та якісної підтримки ветеранів війни. На сьогодні, згідно із законодавством України, соціальна підтримка ветеранів включає в себе: матеріально-фінансову підтримку, професійну адаптацію, пільги на медичне забезпечення та обслуговування, допомога з оздоровлення, протезування та ряд інших напрямів.

Уряд України активно вибудовує цілісну систему підтримки ветеранів війни в пошуку роботи, зокрема затверджено державну програму «Ветеран.Робота» на 2026–2027 роки. Вона охоплює професійну адаптацію, перекваліфікацію, супровід працевлаштування, розвиток кар'єрних можливостей після служби [3]. Іншими напрямками підтримки ветеранів, над якими активно працюють державні органи влади спільно із суспільством, є: програма ефективної компенсації оренди житла для ветеранів, надання допомоги зі створення ветеранських просторів, триває розробка спеціального статусу суб'єкта ветеранського підприємництва та багато іншого.

Беруть активну участь в соціальних аспектах підтримки ветеранів та членів їх сімей і заклади вищої освіти. В лютому 2025 року в Київському національному університеті імені Вадима Гетьмана за підтримки Міністерства у справах ветеранів було відкрито Центр ветеранського розвитку. Він здійснює організацію і провадження заходів щодо профорієнтаційної роботи та індивідуального професійного розвитку військовослужбовців (мобілізованих осіб), звільнених з військової служби, зокрема ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України, здійснює консультування з питань підприємництва, а також забезпечує надання освітніх послуг у встановлених обсягах, відповідно до сертифікованих освітніх програм в Університеті [5]. Вже у квітні 2025 року в рамках роботи Центру на навчання було набрано першу групу фахівців з супроводу ветеранів. Заняття в рамках підвищення кваліфікації фахівців проводились за програмою «Організація роботи фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб». Заняття проводили викладачі університету за юридичними та соціальними напрямками. Після завершення навчання Центр отримав позитивні відгуки про саму програму навчання, її зміст, обсяг та методи викладання, які були використані в навчальному процесі. Всього в Україні на даний час при закладах вищої освіти відкрито 37 центрів ветеранського розвитку [2].

Ще одним соціальним напрямом закладів вищої освіти в аспектах підтримки є науково-дослідницька підтримка. Команда науковців кафедри соціоекономіки та управління персоналом КНЕУ імені Вадима Гетьмана здобули перемогу у конкурсі «Передова наука в Україні 2026-2028», що був оголошений національним фондом досліджень України, з проєктом «Модель соціальної підтримки та професійної реінтеграції ветеранів» [1]. Посівши 18 місце серед переможців, науковці університету підтвердили високий професіоналізм наукової школи. Реалізація даного проєкту визначається необхідністю створення сталих механізмів підтримки ветеранів у контексті трансформаційних процесів в Україні, зокрема у сферах працевлаштування, освіти, цифрової інклюзії та підприємництва.

Отже, в Україні формується комплексна та багаторівнева система підтримки ветеранів війни, що охоплює як державні ініціативи, так і активну участь закладів вищої освіти. Запровадження програм, розвиток механізмів житлової підтримки, сприяння ветеранському підприємництву та створення ветеранських просторів свідчать про стратегічний підхід держави до питань професійної та соціальної реінтеграції захисників і захисниць України.

Водночас університети стають важливими центрами соціальної адаптації та професійного розвитку ветеранів, забезпечуючи освітні послуги, консультування, підготовку фахівців із супроводу та реалізацію науково-дослідних проєктів у цій сфері. Відкриття центрів ветеранського розвитку та впровадження спеціалізованих програм підвищення кваліфікації підтверджують посилення інституційної спроможності системи підтримки.

Таким чином, поєднання державної політики, освітніх ініціатив і наукових досліджень створює підґрунтя для формування сталої моделі соціальної підтримки та професійної реінтеграції ветеранів, що відповідає сучасним викликам і потребам українського суспільства.

1. Конкурс «Передова наука в Україні 2026-2028». Рейтинговий список проєктів із зазначенням інформації щодо їх чисельного оцінювання від найбільшого значення до найменшого. URL : <https://nrfu.org.ua/wp-content/uploads/2025/12/rejtyngovyj-spysok-proyektiv.pdf> (дата звернення – 18.02.2026).

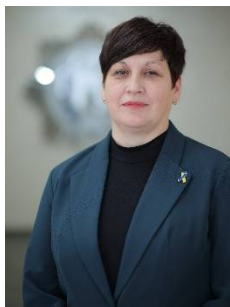
2. Міністерство у справах ветеранів. Офіційний сайт. URL : <https://mva.gov.ua/>

veteranam/tsentri-veteranskogo-rozvitku (дата звернення – 17.02.2026).

3. Соціальна підтримка ветеранів: уряд ухвалив низку нових рішень. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4090587-socialna-pidtrimka-veteraniv-urad-uhvaliv-nizku-novih-risen.html> (дата звернення – 17.02.2026).

4. Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики та потреби. Київ: Принципи, 2024. 132 с.

5. Центр ветеранського розвитку Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. URL : https://kneu.edu.ua/ua/Secondary_education/vd_center/ (дата звернення – 15.02.2026).

Наталія КОМИХ

завідувач кафедри психології,
соціології та педагогіки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
(м. Дніпро, Україна)
кандидат соціологічних наук, доцент

Вайва ЗУЗЕВІЧУТЕ

професор Університету Миколаса
Ромеріса (м. Вільнюс, Литва),
доктор педагогічних наук

Рута АДАМОНЬЄНЕ

директор Інституту загальних
та соціальних компетенцій
Академії громадської безпеки
Університету Миколаса Ромеріса
(м. Вільнюс, Литва),
Ph.D., професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД*

У сучасних умовах війни проблема безпеки набуває комплексного соціально-психологічного значення, що вимагає нових методологічних підходів для її дослідження та практичного забезпечення. Соціальні інститути, державні органи влади, громадські структури та індивіди взаємодіють у складних, нестабільних системах, де загрози можуть мати як фізичний, так і психологічний характер. В умовах військових конфліктів зміни

* Це дослідження було підтримано Міністерством освіти і науки України в рамках Програми двостороннього співробітництва між Литвою та Україною в галузі досліджень і технологій. Дослідження було проведено в рамках проєкту «Моделювання дій поліцейських для підвищення рівня безпеки в громаді в кризових ситуаціях», що реалізується Дніпровським державним університетом внутрішніх справ (Україна) у співпраці з Університетом Миколаса Ромеріса (Литва). Цей проєкт отримав фінансування від Міністерства освіти і науки України, угода № М/80-2026 від 27.02.2026.

соціальних відносин, порушення інституційної стабільності та відчуття небезпеки у населення створюють необхідність системного аналізу безпеки з урахуванням суб'єктивних, об'єктивних та конструктивних контекстів. Однією з перспективних концепцій для такого аналізу є інтегративна модель, запропонована Б. Блінкертом [1]. Представлена вченим модель дозволяє розглядати безпеку через три взаємопов'язані контексти: життєвого світу, структури та конструкції. Зазначені контексти дозволяють комплексно та структурно розглянути проблему безпеки враховуючи необхідність задоволення цієї потреби для індивіда на всіх рівнях суспільної ієрархії: статусно-рольовому; інституційному, соціоетальному.

Контекст життєвого світу описує безпеку на рівні індивіда, сприйняття ним загроз, психоемоційний стан та адаптаційні механізми. В умовах війни підвищується значення психологічного аспекту безпеки: стресові реакції, тривога, відчуття небезпеки та невизначеності можуть впливати на поведінку як окремих людей, так і соціальних груп. Важливо враховувати, що у цьому контексті безпека стає не лише фізичним захистом від небезпек, а й формою підтримки психологічної стабільності та соціальної довіри. Індивіди реагують на загрози різними способами, включаючи самоорганізацію, взаємодопомогу, формування локальних спільнот безпеки, а також використання цифрових і медійних ресурсів для отримання інформації та орієнтації у ситуації конфлікту.

Контекст структури охоплює організаційні та інституційні аспекти безпеки, зокрема роль державних та муніципальних органів, правоохоронних структур, військових, систем цивільного захисту та громадських організацій. В умовах війни значно підвищується роль взаємодії між інституціями та ефективність систем превентивних заходів, включно з прогнозуванням ризиків, координацією евакуаційних та медичних ресурсів, організацією інформаційної підтримки населення та забезпеченням правового захисту. Аналіз у цьому контексті включає оцінку здатності структур реагувати на різноманітні загрози, визначення ефективності механізмів управління ризиками та врахування обмежень, що накладаються війною на функціонування соціальних систем.

Контекст конструкцій пов'язаний із смисловими системами, дискурсами та комунікацією, через які безпека сприймається, формується та поширюється у суспільстві. У воєнний період медіа відіграють ключову роль у конструюванні уявлень про загрози, поведінкових норм та індивідуальних практик безпеки. Публічні дискурси впливають на психологічний стан громадян, формують стратегії реагування та самоорганізації, визначають рівень довіри до державних і громадських інститутів. Моніторинг медіа та соціальних мереж дозволяє відстежувати динаміку поширення інформації, виявляти ключові теми та оцінювати вплив повідомлень на суспільну свідомість. Особливо важливо забезпечувати прозорість, достовірність і своєчасність комунікацій для мінімізації паніки та невпевненості, що у свою чергу підвищує психологічну стійкість населення.

Інтегративна концепція Б. Блінкерта дозволяє поєднати ці три контексти в єдину аналітичну модель, що відкриває можливості для комплексного дослідження безпеки у гібридних воєнних умовах. Підхід дозволяє врахувати суб'єктивні переживання, об'єктивні параметри ризику та конструктивні значення дискурсів, формуючи уявлення про безпеку як багатовимірне явище. Наприклад, у психологічному аспекті можливо відстежувати рівень тривоги, адаптивні ресурси індивідів та груп, ефективність психосоціальної підтримки. У структурному вимірі досліджуються механізми реагування інституцій, координація між органами влади, правових і безпекових систем. Конструктивний аспект дозволяє аналізувати медійні та соціальні наративи, дискурси влади і громадських організацій, формування суспільного консенсусу та культурних практик безпеки.

У практичному сенсі такий підхід дозволяє здійснювати оцінку ризиків, прогнозування соціально-психологічних наслідків конфліктів, розробку рекомендацій для управлінських рішень у секторі безпеки. Застосування моделі Блінкерта сприяє формуванню стратегій психологічної підтримки населення, оцінки ефективності превентивних заходів та підвищенню стійкості соціальних систем у воєнних умовах. До того ж, інтеграція суб'єктивного, об'єктивного та конструктивного контекстів дозволяє виявляти критичні точки у системі безпеки, оцінювати взаємозв'язки між інституціями та громадянами, оптимізувати комунікаційні та організаційні процеси.

Таким чином, безпека у воєнний час є багатовимірним явищем, що включає фізичні, соціальні та психологічні аспекти та створюється в гібридному середовищі, що поєднує віртуальну та об'єктивну реальності. Використання інтегративної моделі Б. Блінкерта дозволяє системно оцінювати ризики, визначати напрями підтримки психологічної стійкості

населення, прогнозувати розвиток соціальних процесів та коригувати діяльність інституцій у сфері безпеки. Цей підхід створює можливості для комплексного аналізу, що є необхідним для формування ефективної політики безпеки, адаптованої до реалій сучасної війни та соціально-психологічних викликів, з якими стикається населення.

1. Blinkert B. Drei Sicherheiten. Offene Methoden in der Sicherheitsforschung. Zur empirischen Kritik von Forschungsergebnissen. URL : <https://surl.li/ducejnz> (10.02.2026)

Наталія ЛЕОНОВА

редактор редакційного відділення
відділу організації наукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент

Олег ЛЕОНОВ

бакалавр, спеціальність
«Інженерна педагогіка»,
(Український державний
університет науки у технологій)

**ФЕМІНІТИВИ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ГЕНДЕРНОГО ПИТАННЯ
ТА СОЦІОКУЛЬТУРНЕ І ПРОФЕСІЙНЕ ЯВИЩЕ**

В Українському правописі 2019 року фемінітиви та правила їх словотворення були затверджені для вживання. Ці лексичні одиниці, що офіційно використовувалися лише у розмовному чи літературно-художньому мовленні, натомість можуть вживатися в усіх сферах спілкування.

Об'єктивно фемінітиви в українській мові існували давно. М. Брус, дослідниця історії українських фемінітивів, зазначає, що їх виникнення є давнім, дописемним, адже це пов'язане з соціокультурною роллю жінки в українській ментальності [2].

Способи творення фемінітивів переважно є афіксальними.

Відповідно до нових правил іменники на позначення осіб жіночої статі утворюємо від іменників чоловічого роду за допомогою суфіксів *-к-*, *-иц-*, *-ин-*, *-ес-* та ін. Найуживанішим є суфікс *-к-*, бо він поєднуваний з різними типами основ (авторка, дизайнерка). Суфікс *-иц-* приєднуємо насамперед до основ на *-ник* (верстальник – верстальниця) та *-ень* (учень – учениця). Суфікс *-ин-* сполучаємо з основами на *-ець* (кравець – кравчиня, плавець – плавчиня) та на приголосний (майстер – майстриня, філолог – філологиня). Суфікс *-ес-* рідкоживаний, зустрічається у небагатьох лексичних одиницях, що їх потрібно запам'ятати: поетеса, стюардеса, дияконеса, патронеса тощо [2].

Фемінітиви є актуальними до використання, оскільки вони – автентичне явище для української літературної мови. Отже, з мовної точки зору їх використання є цілком нормальним та доцільним [4].

З погляду соціолінгвістики та соціокультурних норм мова дуже тісно пов'язана з нашим національним менталітетом. Вона відображає цінності та категорії мислення соціуму. Мовні особливості переходять із покоління в покоління. Тобто мова не лише відображає цінності та світогляд нації, а й одночасно закладає культурні традиції [4].

Наразі у результаті актуалізації питання гендерної рівності цілком природно, що й мова, як основа культури, прагне до гендерного балансу. Це відображає соціальні зміни й одночасно ідентифікує менталітет мовців – як індивідуальний, так і національний.

Отже, Міністерство розвитку економіки офіційно дозволило використовувати фемінітиви у назвах професій у кадровій документації. Цей наказ дозволяє за бажання жінки під час внесення інформації про назву роботи до кадрової документації окремої працівниці використовувати фемінітиви [4].

Для певної частини патріархально налаштованої наукової спільноти назви професій у жіночому роді на кшталт пілотеса, соціологиня чи підприємця, депутатка, доцентка та ін. деякий час будуть некомфортними. Але все нове в науці поступово стає спочатку

прийнятним, а після – звичним.

При цьому слід зауважити, що чомусь такі слова, як студентка, лікарка, медсестра, вчителька, сприймаються нормально і не викликають «аб'юзних» запитань. Зокрема, нікому не спаде на думку подарку назвати господарем, перукарку – перукарем, королеву – королем, ученицю – учнем чи співачку – співаком.

Опір визнанню фемінітивів – це не зовсім про фемінізм, не про лінгвістичне явище і не про доцільність. Здається, це відлуння неприйнятного для цивілізованого суспільства явища сприйняття жінки як другорядної категорії проти чоловіка.

Наразі слово «фемінітив» сприймається як щось пов'язане з фемінізмом. Проте у цих термінів спільним є хіба що корінь, який походить від слова *femina*, що з латини у перекладі звучить як «жінка». Феміністичний рух, дійсно, підтримує запровадження фемінітивів на офіційному рівні. Проте на цьому наполягають і багато інших рухів, організацій та об'єднань.

Фемінітиви – це іменники, вжиті у жіночій формі, із закінченням, яке вказує на те, що згадана особа – жіночої статі. Окрім професій, такими іменниками позначають також і соціальний стан, місце проживання, етнічну та національну приналежність. Наприклад: бойкиня, лемкиня, ромка, українка, а також біженка, переселенка тощо. Чоловічими варіантами цих слів є бойко, лемко, ром, українець, також біженець, переселенець [4].

Фемінітиви існували в українській мові завжди. Вони давно зафіксовані в тлумачному словнику української мови. І слово «депутатка» давно є у словнику, однак українці ще досі дискутують, чи варто його вживати.

Зокрема, в одинадцятитомному словнику української мови є майже 800 іменників-фемінітивів [2].

Науковці зазначають, що сплеск появи фемінітивів-неологізмів в Україні фіксується з початку ХХІ століття. До цього «жіночі» назви професій активно використовували аж до початку ХХ ст. Про це свідчать численні твори української літератури та мовні словники.

Слід зазначити, що фемінітиви фіксував уже перший церковнослов'янський український друкований словник Лаврентія Зизанія («Лексики») 1596 р. Також словник Бориса Грінченка (1907–1909 рр.), що містить такі слова, як дончиця (донська козачка), лікарка, комірниця (квартирантка). Словник Дмитра Яворницького (1920 р.) – домовласниця, колежанка, вчителька. Словник Агатангела Кримського (1924–1932 рр.) презентує професорку, заступницю, викладачку та навіть державницю, заставницю та владницю [3].

У радянський період лінгвістичних обмежень та цензури фемінітиви дуже активно «не віталися» ані в державній російській, ані в жодній мові республік, зокрема в українській. Жінка підкреслено вважалась не жінкою, а «товаришем». Саме тому в радянському діловодстві всі посади та професії мали виключно маскулінне словотворення.

Т. Кропельницька зазначає, що фемінітиви завжди були властиві українській мові: «Варто звернути увагу, що в XVII–XVIII столітті жінок не допускали до керівних посад, бо колись жінка мала тільки опікуватися сім'єю, виховувати дітей, грати на піаніно і так далі, бути «берегинею». Більше того, багато фемінітивів були відомими й давніше, просто ми їх не вживали у побуті. Тим часом сучасний світ вимагає появи й нових фемінітивів» [5]. Вона підкреслює, що вже другий рік поспіль навчає школярів фемінітивам. Для десятикласників цей розділ передбачений у нових підручниках з української мови: «Коли вивчаємо іменники, у підручниках наводять приклади фемінітивів. Часто також можна почути думку, що фемінітиви перекручують українську мову, проте насправді це не так. Українська мова – надзвичайно ресурсна і гнучка. Наразі деякі новоутворені фемінітиви можуть сприйматися на слух дивно і навіть кумедно, проте ми завжди можемо використати інший суфікс, який звучатиме у слові милозвучніше. Окрім того, фемінітиви можуть здаватися незвичними, але тільки через те, що ми лише почали активно їх використовуватися і просто ще не звикли, хоча, по суті, вони мають право на існування» [5]. Тож все залежить від нас: чим частіше використовуватимемо фемінітиви у повсякденному спілкуванні, тим більш звичними вони будуть здаватися. «У деяких ситуаціях краще використати іноземну лексему, що вже функціонує – амбасадорка, чи просто складне слово – жінка-посол», – зауважує Т. Кропельницька [3].

Наголосимо, що використання фемінітивів не применшує роль жінки, а навпаки, демонструє, що вона варта того, аби мати для себе в мові окрему назву, а не «заодно матися на увазі» у значенні маскулінітивів, більшість із яких утворені в історичний період, коли жінка не мала окремої номінації на позначення своєї професії [5].

Фемінітиви допоможуть жінкам стати більш актуалізованими у постпатріархальному суспільстві. Відтепер всього лише за допомогою одного слова можна буде зрозуміти, що

йдеться саме про жінку-професіоналку. Особливо це має вплив на цільову аудиторію у медіавиданнях різних рівнів охоплення. Це потрібно враховувати, оскільки фемінітиви також є лакмусом гендерної ідентифікації. Адже: «Гендерна сфера... – це система взаємодій максимальних концептів чоловіка та жінки, а також їх похідних, які називаються гендерними та соціальними ролями в суспільстві, що виконуються чоловіком та жінкою. Концепти, концептосфера включають гендерні ознаки, що дозволяють за гендерним підходом вивчати гендерну сферу концепту сучасних періодичних видань для жінок та чоловіків» [1].

Тож фемінітиви – це гарний інструмент демонстрування, поваги, визнання того факту, що жінка в Україні є активною діячкою у всіх суспільних процесах. Якщо жінки, захищаючи Батьківщину, можуть віддавати за неї життя – своє, своїх дітей, то вони можуть очікувати від суспільства повного абсолютно адекватного сприйняття назв своїх професій, посад, військових спеціальностей з відповідними суфіксами та закінченнями.

1. Chornodon M., Leonova N., Doronina T., etc. Psychological Aspects of the Study of Gender Sphere of Concept in the Media. *Postmodern Openings*. 2022. Vol. 13. No. 1. P. 103–130. URL : <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/po/article/view/4259>.

2. Брус М. Загальні жіночі особові номінації в українській мові XVI – XVII століть: словотвір і семантика : дис. ... канд. філол. Наук : 10.02.01 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2001. 206 с.

3. Бречко А. Чому варто використовувати фемінітиви та як їх утворювати: словник прикладів. *Happy Monday*. URL : <https://happymonday.ua/shho-take-feminivityu>.

4. Соціологія і підприємця. Для чого нам потрібні фемінітиви? *ТМЦ.інфо*. URL : <https://tmcinfo.com.ua/sotsiolohynya-i-pidpryjemysya-dlya-choho-nam-potribni-feminivityu/>.

5. Трохимець Є. Й. Про фемінітиви, або Про учнів та учениць. URL : <https://vseosvita.ua/blogs/pro-feminivityu-abo-pro-uchniv-ta-uchenyt-97609.html>.

Анна МАКСИМОВА

доцент кафедри мовної підготовки,
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат наук з державного управління

АМЕРИКАНСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ XXI СТОЛІТТЯ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Розвиток людства та науки не сприяли створенню безпечного середовища у XXI столітті про що свідчать воєнні конфлікти в Ізраїлі, Україні та активізували потребу на політичному, економічному та соціальному рівнях вирішення даної ситуації. Такий стан речей стимулював появу нових слів та виразів. Серед таких словотворень стали фразеологізми, що стала основною лінгвістичною формою передачі інноваційних тенденцій в мові. Американська мова наприкінці XX століття зайняла місце глобальної та в XXI столітті продовжує бути лідируючою мовою, внаслідок чого вона стала мовою усунення конфліктів, мирних переговорів.

Серед науковців, які вивчали особливості американських та британських фразеологізмів С. Фернандо [3], Р. Мун [7], А. Кові [2], Дж.Лакоф [6], З. Коверсес [5], Р. Глейзер [4], О. Селіванова [1].

Глобальна мова стала не лише елементом спрощення комунікації а й налагодження діалогу між країнами світу, у тому числі щодо забезпечення лінгвістичної безпеки.

Лінгвістична безпека – це стан захищеності мовного простору, державної мови та мовних прав громадян, що забезпечує функціонування мови в усіх сферах суспільного життя. Вона є частиною гуманітарної безпеки, спрямованою на запобігання конфліктам, маніпуляціям, інформаційним впливам та збереження культурної самобутності через мову.

Основні аспекти лінгвістичної безпеки включають захист мовного простору, державна мовна політика, лінгвістичну експертизу, стійкість до маніпуляцій. Лінгвістична безпека є важливим елементом національної стійкості, особливо в умовах інформаційних

конфліктів.

Наразі американські фразеологізми стали інструментом формування безпекового середовища, допомагаючи моделювати поведінку, підкреслювати ризики та закріплювати правила захисту. Вони передають складні концепти безпеки у зрозумілій формі. Серед них доцільно відмітити *lockdown*, *cover your bases*, *red flag*, *cyber firewall*, *safety net*, *data breach* тощо та позначають:

lockdown – обмежувальні заходи під час кризових ситуацій (COVID-19);

cover your bases – діяти обережно, передбачаючи ризики;

red flag – сигнал потенційної небезпеки;

cyber firewall – цифровий захист від атак;

safety net – соціальний чи технічний захист від непередбачених обставин;

data breach – витік інформації, що підкреслює ризик втрати контролю.

Ці фразеологізми використовуються в політичних промовах, медіа, соціальних мережах, публікаціях щодо кібербезпеки, надзвичайних ситуацій і національної оборони.

Метафори та символи: «*cyber firewall*», «*data breach*», «*safety net*» – передають складні концепти захисту простими образами.

Нові слова «*doomscrolling*», «*ghosting*», «*infohazard*» відображають сучасні загрози та поведінкові ризики; «*cover your bases*», «*shoot first, ask later*» – закріплюють у мові поняття превентивних і поведінкових ризиків.

Ідіоми також використовуються у формуванні безпекового середовища і допомагають формувати навички превентивної поведінки:

«*Shoot first, ask later*» – превентивні дії перед оцінкою ризику.

«*Call the shots*» – брати контроль у кризових ситуаціях.

Фразеологізми моделюють поведінку, підкреслюючи важливість обережності та підготовки. Вони створюють колективне сприйняття загроз у медіа і соцмережах. Серед американських фразеологізмів є емоційно забарвлені вирази, що посилюють ефект швидкої реакції, зокрема, «*code red*», «*panic button*», «*on high alert*».

Підсумовуючи вищенаведене, американські фразеологізми першої чверті ХХІ століття – активний інструмент формування безпекового середовища. Вони поєднують метафоричність, емоційність та новітні лексичні форми для передачі складних концептів безпеки. Використання фразеологізмів у медіа, політиці та цифровому просторі допомагає формувати колективне сприйняття ризиків, правила поведінки та превентивні дії. Лінгвістичний аналіз таких фразеологізмів дозволяє зрозуміти, як мова моделює сучасне сприйняття загроз та безпеки.

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
2. Cowie A. P. *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford : Clarendon Press, 1998. 258 p.
3. Fernando C. *Idioms and Idiomaticity*. Oxford : Oxford University Press, 1996. 184 p.
4. Gläser R. *The Stylistic Potential of Phraseological Units in the Light of Genre Analysis*. *Phraseology*. Oxford : Oxford University Press, 1998. pp. 125–143.
5. Kövecses Z. *Metaphor and Culture*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 314 p.
6. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : University of Chicago Press, 2008. 308 p.
7. Moon R. *Fixed Expressions and Idioms in English*. Oxford : Clarendon Press, 1998. 338 p.

Iłona ORDYNSKA

Senior Lecturer

of Foreign Languages Department,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor

Marta SYLIUK

Cadet of State Border Security

Faculty of the Bohdan Khmelnytsky
National Academy of the State Border
Guard Service of Ukraine
(Khmelnytsky, Ukraine)

ADDRESSING GENDER DISPARITIES IN TRANSLATION: FROM LINGUISTIC BIAS TO SYSTEMIC INEQUALITY

Discrimination is the unfair treatment of individuals based solely on their identity rather than objective reasons. Its purpose is to undermine or diminish a person's right to embrace their differences. This issue exists across all levels of society, from personal relationships to state institutions. Beyond depriving people of opportunities, discrimination takes a serious toll on health; victims often endure unpredictable stress, which increases the risk of both physical and mental illness. Furthermore, marginalized groups are frequently denied access to quality medical care and essential medications.

Discrimination takes several forms, primarily direct, indirect (mediated), and intersectional. Direct discrimination occurs when individuals are treated differently based on obvious characteristics, resulting in fewer opportunities to exercise their rights compared to others. Indirect discrimination arises when a practice, policy, or rule appears neutral and is applied equally to everyone, yet its practical application disproportionately harms specific groups. Finally, intersectional discrimination involves the convergence of multiple forms of prejudice, which places already marginalized groups in an even more vulnerable position [1, p. 74].

All forms of discrimination are rooted in prejudice and negative stereotyping. The term «social stereotype» was coined in 1922 by American journalist Walter Lippmann in his work «Public Opinion». He described stereotypes as cognitive patterns used to perceive, filter, and interpret information based on established social experience – essentially acting as mental shortcuts to simplify complex realities. While these stereotypes stem from a basic human need to categorize oneself and others within a community, they frequently result in social conflict, systemic hatred, and the depersonalization of those who diverge from the majority [2, p. 57].

Discrimination is inextricably linked to «hate speech», a term defined by the use of derogatory language and verbal hostility toward specific groups. Often, this rhetoric serves to place the blame on marginalized communities for broader economic, social, and political failings. Such discourse is especially prevalent on social media, where it can rapidly proliferate and gain traction. This shared animosity fosters a distorted sense of collective righteousness, emboldening «haters» and amplifying their influence. While the grounds for discrimination are vast, encompassing both physical and social attributes, the most prominent forms include bias based on race, nationality, gender, language, religion, criminal record, disability, and age. A primary manifestation of gender discrimination within the field of translation is the disproportionate representation of male versus female translators. Historically, the profession has been male-dominated, a trend that has marginalized female perspectives and, consequently, influenced how gender roles, stereotypes, and power dynamics are portrayed in translated works. Rectifying this systemic imbalance requires a concerted effort to amplify the voices of female translators, ensuring a more equitable representation and integrating diverse perspectives into the translation process [7, p. 184].

Additionally, gender bias can seep into the translated text through stereotypes and cultural norms embedded in the original language. Translators must critically analyze the source text and refrain from perpetuating harmful stereotypes or reinforcing discriminatory practices. This requires not only knowledge of the language, but also cultural awareness and a deep understanding of gender issues in different cultures. Language itself often serves as a mechanism for reinforcing gender discrimination, particularly through deeply embedded gender-marked features such as pronouns, titles, and nouns. Translating these elements into languages with differing structures presents a

significant challenge, as any misinterpretation or inaccurate rendering can inadvertently perpetuate gender bias in the target text. Consequently, translators must remain sensitive to these linguistic nuances and strive for an inclusive and equitable tone [5, p. 145].

Moreover, gender bias often infiltrates translated works via the cultural norms and stereotypes embedded within the source language. To mitigate this, translators are tasked with critically deconstructing the original text to ensure they do not inadvertently uphold harmful biases or discriminatory frameworks. Such a task transcends mere linguistic fluency; it necessitates profound cultural literacy and a nuanced grasp of how gender dynamics are articulated within diverse societal contexts [4, p. 82].

Language frequently serves as a mirror of societal attitudes toward gender. In many cases, linguistic structures harbor inherent biases where masculine-associated terms carry positive connotations, while feminine counterparts may convey negative undertones. During the translation process, these biases risk being unintentionally sustained or even reinforced, thereby entrenching gender discrimination within the target language. Furthermore, translating gender-specific discourse presents significant complexities, as languages often lack direct equivalents to capture the exact nuance, depth, or impact of certain gender-sensitive concepts. Consequently, translators must navigate these gaps by identifying appropriate linguistic alternatives that preserve the source text's core meaning while remaining mindful of cultural sensitivities and gender-related differences [6, p. 96].

To effectively combat gender discrimination in translation, specialized education and training are essential to heighten awareness of systemic biases and linguistic challenges. By fostering an inclusive approach, promoting diversity, and encouraging open dialogue within the professional community, translators can adopt more conscious practices. Such efforts empower the translation field to actively challenge discriminatory language, ultimately contributing to a more equitable and just society [3, p. 122].

Gender discrimination within translation studies is far from a monolithic issue; rather, it is a multifaceted phenomenon comprising a spectrum of interconnected challenges. These range from the persistent underrepresentation of women in the profession and deeply ingrained linguistic biases to the pervasive influence of societal stereotypes and the technical complexities of translating gender-sensitive content. Addressing these disparities necessitates a comprehensive strategy that targets each dimension simultaneously. Such an approach must prioritize raising systemic awareness, actively fostering diversity within the professional community, and—most crucially—equipping translators with the analytical tools to dismantle the insidious biases embedded in both language and cultural norms. Only through this concerted, holistic effort can the field of translation achieve genuine equity and contribute to a more inclusive global society.

1. Пономарьов С. Ю., Федорович І. Ю. Запобігання та протидія дискримінації в Україні : посібник для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування. Київ : Міжнародна організація з міграції, Представництво в Україні, 2014. 74 с.

2. Тащенко Г. В. Гендерні стереотипи як прояв культури в оригіналі та перекладі (на матеріалі роману-антиутопії М. Етвуд «Заповіді»). *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов.* 2021. № 93. С. 55–60. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2021-93-07>

3. Holmes J. *An Introduction to Sociolinguistics.* Routledge, 2018. 122 p.

4. Inghilleri M. *Interpreting Justice: Ethics, Politics and Language.* Routledge, 2017. 82 p.

5. Simon S. *Gender in Translation: Cultural Identity and the Politics of Transmission.* London : Routledge, 1996. 145 p.

6. Tannen D. *Gender and Discourse.* Oxford University Press, 2017. 96 p.

7. Tymozcko J. *Women Translators and their Role in Society: Overcoming Gender Bias.* Routledge, 2019. 184 p.

Тетяна ОРЛОВА

доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

Дар'я АНТІШОВА

студентка ННІ права
та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРО НЕБЕЗПЕКУ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ МОДИ КУРІННЯ ВЕЙП (ЕЛЕКТРОННИХ СИГАРЕТ)

У сучасному інформаційному просторі реклама виступає потужним інструментом, який формує світогляд суспільства та норми поведінки. У цьому контексті особливої уваги заслуговує підступне поширення шкідливих звичок серед молоді, зокрема поширення куріння електронних сигарет – так званого «вейпінгу». Широко поширений стереотип про те, що вживання вейп є безпечною альтернативою традиційному курінню сигарет, насправді становить серйозну загрозу як для фізичного, так і для психічного здоров'я молоді.

Вейпінг замасковано під новітній пристрій, але вочевидь він зараз виступає інструментом масового втягування молоді у нікотинову залежність. Агресивна прихована реклама вживання цього «продукту» і легкий до нього доступ дітей та підлітків спричинюють серйозний виклик для нашого суспільства.

Ми повинні розуміти, що поширення захопленням вейпінгом – це не просто медична чи побутова проблема, це маніпулятивна інформаційна технологія, направлена на збагачення транснаціональних корпорацій. Виробники електронних сигарет навмисно створюють позитивний імідж вживання вейп за допомогою яскравого дизайну продукції, привабливих смаків, таких як фрукти, карамель, ментол, а також прихованої реклами через блогерів та соціальні мережі. Ця стратегія в першу чергу розрахована вплинути на молодь, яка легко піддається течіям моди, захоплюється новими трендами і прагне самовиражатися таким чином. Незважаючи на офіційну заборону реклами вейпінгу, вона маскується та агресивно поширюється через канали TikTok, відеосюжети блогерів, у яких демонструються пристрої для вейпінгу, фокуси і трюки під час куріння. На цей час реклама сформувала цілу культуру вейпінгу в молодіжних спільнотах.

Небезпека цієї тенденції полягає в тому, що багато споживачів сприймають вейпінг як нешкідливий спосіб розслабитися та як альтернативу вживання наркотиків та алкоголю.

Однак треба визнати, що вейпінг – це не дитяча безпечна забавка. Більшість одноразових електронних сигарет містять високу концентрацію нікотинових солей, які швидко призводять до формування залежності. Крім того, рідини для електронних сигарет містять гліцерин, пропіленгліколь, ароматизатори та важкі метали, які при нагріванні перетворюються на токсичні хімічні речовини. Результати медичних досліджень вказують на те, що пари електронних сигарет містять речовини, які можуть осідати в легенях і пошкоджувати клітинну структуру дихального епітелію. Така дія парів вейпу призводить до запалення слизової оболонки, алергічних реакцій і, зрештою, викликає розвиток важких хронічних респіраторних захворювань [1].

Крім того, вимагає особливої уваги стрімке зростання кількості залежних від нікотину та психотропних речовин серед молоді, які починали свій «шлях вживання» саме з вейпу.

Необхідно зауважити, що на відміну від звичайних сигарет, їх електронні замінники не мають сильного запаху, їх легко курити потайки, без відома оточуючих. І саме з цієї причини вживання вважається модним трендом. Все більше дітей починають вживати електронні сигарети з 12-13 років. Соціальні мережі переповнені контентом, у якому блогери публічно вейплять та закликають спробувати як це «смачно». Така звичка, особливо в підлітковому віці, закономірно призводить до хімічної та психічної залежності, поступової втрати самоконтролю та потенційно стає першим кроком до вживання наркотиків у подальшому житті. Хоча виробники рекламують електронні сигарети як повністю безпечну

практику, медичні дослідження свідчать про протилежне. Зокрема, у всьому світі зареєстровані численні випадки гострого ураження легень, пов'язаного із вживанням електронних сигарет. У Сполучених Штатах Америки епідемія ураження легень, пов'язаних з курінням вейп, отримала назву «EVALI». Лікарі повідомляють, що рідини для електронних сигарет містять ацетат вітаміну Е та інші домішки, які при вдиханні можуть спричинити пошкодження клітин легень, набряк, важке отруєння і навіть смерть. Страждають більше всіх від таких наслідків діти та підлітки.

Шкідливий вплив електронних сигарет поширюється не лише на дихальну систему. Нікотин та ароматизатори також можуть негативно впливати на серцево-судинну систему, викликаючи підвищення кров'яного тиску, порушення серцевого ритму та підвищений ризик ішемічної хвороби серця. Доведено, що регулярне вживання нікотину звужує кровоносні судини та погіршує надходження крові до клітин мозку та інших органів.

Неврологічні розлади також є поширеними наслідками вживання електронних сигарет. Нікотин стимулює вивільнення дофаміну, так званого «гормону задоволення», що призводить до формування важкої психічної залежності. Споживачі, навіть усвідомлюючи шкідливий вплив та розвиток хвороб, не можуть відмовитись від вживання вейп [2]. Підступність реклами електронних сигарет полягає в тому, що виробники приховують всі ці наслідки. Замість попередження про небезпеку, вони зображують електронні сигарети як красиву звичку, спосіб самовираження та елемент молодіжної культури. Замість інформації про токсичні речовини у вейп пропонуються десятки смаків. Наприклад, смак чорнички, яблучка, манго, карамелі, кави чи «крижаної» м'яти тощо. Такі назви сумішей створюють враження, що вживання сигарет – це насолода і розслаблення, а не небезпечні нікотинові продукти.

Популярні соціальні мережі, такі як TikTok, Instagram та YouTube, давно перетворено на приховані рекламні платформи. Блогери часто просувають певні бренди електронних сигарет у своїх відео без належних вікових обмежень чи попереджень.

Легкість доступу до продукції також відіграє значну роль у поширенні електронних сигарет. Незважаючи на заборону продажу вейп неповнолітнім у більшості країн, включаючи Україну, діти та підлітки можуть легко придбати їх онлайн або через роздрібну торгівлю. Соціальні мережі переповнені пропозиціями доставки електронних сигарет без перевірки віку покупця. Ця ситуація свідчить про неналежний державний контроль за розповсюдженням нікотиновмісних речовин та пристроїв для їх вживання. Очевидна і безвідповідальність підприємств, які ставлять прибуток вище за здоров'я майбутніх поколінь. Проблема вкрай загострена також фактом надходження на ринок України валу підроблених сумішей для куріння вейп – так званої контрафактної продукції, вміст якої не контролюваний і може містити вкрай небезпечні інгредієнти (дешеві небезпечні розчинники, важкі метали, домішки синтетичних наркотиків тощо). Концентрація небезпечних сполук в контрафактних сумішах непередбачувана.

Останнім часом спостерігається тенденція до збільшення кількості госпіталізації підлітків, пов'язана з отруєнням синтетичними речовинами, в тому числі й парами електронних сигарет.

Нікотинова залежність особливо небезпечна в підлітковому віці, коли нервова система ще не сформована. Нікотин впливає на мозок, провокуючи залежну поведінку та погіршуючи концентрацію, пам'ять і здатність до навчання. Оскільки електронні сигарети все частіше сприймаються як засіб зняття стресу або форма соціалізації, підлітки все частіше втрачають контроль над своїми звичками. Діти легко піддаються впливу однолітків та реклами, а широка популярність електронних сигарет, особливо через соціальні мережі, створює хибне уявлення про те, що вживання електронних сигарет – це «норма».

У нашій державі заборонено рекламу та продаж електронних сигарет неповнолітнім, але контроль у цій сфері залишається недостатнім. Продаж електронних сигарет через інтернет-магазини і доставку поштою практично не контролюється. Більшість сумішей для вейп розповсюджується нелегально, при цьому вміст цих рідин залишається невідомим і може містити психоактивні речовини, вживання яких викликає потужну хімічну залежність вже від першого разу вживання [3].

Тому ми переконані, що мода та поширення звички куріння електронних сигарет становить серйозну загрозу для суспільства. Це включає комерційні інтереси виробників, психологічний тиск на молодь, маніпулювання прихованою інформацією та серйозні медичні ризики для здоров'я людей. Вживання вейп – це небезпечна звичка. Це явище, яке повільно руйнує здоров'я молоді, спотворює їхні цінності та формує небезпечну хімічну залежність.

Протидіяти можливо лише шляхом розробки спеціальних освітніх програм, проведення навчань і тренінгів для школярів і студентів, інформаційних кампаній та соціальних акцій у громадах на кшталт «обміняй свій вейп на самокат (ролики чи спортивний одяг)». Головним пріоритетом суспільства є захист дітей та молоді від маніпуляцій небезпечного бізнесу.

1. World Health Organization. Electronic cigarettes: call to action. 14 December 2023. World Health Organization. Вебсайт. URL: <https://www.who.int/publications/m/item/electronic-cigarettes-call-to-action>.

2. Patrick M.E., Terry-McElrath Y.M., Arterberry B., Miech R.A. Reasons for Vaping Among US Adolescents. *Pediatrics*. 2024. Vol. 154, №6. PP. 1-3.

3. White D., Bush A., Smyth A.R., Bhatt J.M. Why and how should children be protected from the deluge of vaping related media and marketing overexposure? *Breathe*. 2023. Vol. 19, №4. PP. 1-11.

Ірина ШІСАПЕНКО

доцент кафедри мовної підготовки
Донецького державного
університету внутрішніх справ
(м. Кривиницький, Україна),
кандидат філологічних наук, доцент

EFFECTIVE LANGUAGE POLICY WITHIN SECURITY FRAMEWORK

Language, at its core, is a system of symbols. These symbols allow us to communicate thoughts, ideas, and intentions. Policy implementation, in simple terms, is about putting plans into action. The way policies are written and communicated profoundly shapes how effectively they are understood and adopted by the people whom they serve. If the language is clear, positive, and explains the benefits in relatable terms, public participation is likely to increase. This isn't just about simplifying complex ideas; it's about making policies accessible and inviting for citizens. Effective policy implementation relies on clear communication which presupposes the target audience, making them feel informed, involved, and motivated to act. Effective policy implementation demands careful consideration of how those goals are presented.

A language acts as the primary tool for translating policy ideas into actionable steps. When a language is precise, inclusive, and persuasive, policies have a much greater chance of achieving their intended outcomes and creating positive change within communities. A language plays a great role in shaping security policy, influencing not only the way communication occurs but also the perception and implementation of security measures. Thus, the *aim* of this paper is to highlight the interplay between language, communication, and the perception of security threats in contemporary society.

The modern legal framework of language policy has developed on the basis of the need to regulate and protect the diversity of languages, which represent an integral part of the cultural heritage of different peoples. Language policy as a legal direction covers a wide range of issues, from the rights of minority languages to the development and support of the state language. Given globalisation and migration processes, many countries face the challenge of preserving linguistic diversity while strengthening national identity through the state language. The fundamental elements of the legal framework for language policy are laws aimed at protecting the rights of linguistic minorities, preventing discrimination on linguistic grounds, and promoting integration through the state language. Contemporary international conventions and national legislation reflect the need to balance the preservation of minority languages with the promotion of the state language as a basis for social and political integration [1].

As political and security landscapes evolve, the articulation of security concepts through language not only affects policy efficacy but also impacts national identity and community cohesion. The significance of this topic is underscored by its implications for crisis communication, public trust, and the treatment of linguistic minorities, as effective communication can either foster inclusion or exacerbate divisions among communities [2].

One of the central themes in this discourse is the role of historical analogies and metaphors, which inform security frameworks. These linguistic tools can provide coherence in political rhetoric and aid leaders in contextualizing complex issues; however, their misuse can lead to oversimplification and appearance of harmful stereotypes. For instance, militaristic metaphors often dominate security

discussions in cultures with historical experiences of conflict, framing security in terms of defense and protection, which may shape public sentiment and policy decisions negatively [3].

So, language as a system of symbols serves for communication of thoughts, ideas, and intentions, playing a crucial role in the implementation of policies, particularly in security contexts. Communication skills like active listening, asking clear questions, and being interactive are important in security leadership.

1. Sarkytbay S., Injigolyan A. Yegizbayev N., Kemelbekov S., Karymsakov R. Legal framework for language policy: Strategies for the integration and development of the state language. *European Journal of Language Policy*. Vol. 17, No. 2. 2025. P. 209-236. URL: <https://www.liverpooluniversitypress.co.uk/doi/epdf/10.3828/ejlp.2025.12>.

2. Pehar D. Historical rhetoric and diplomacy – An uneasy cohabitation *Language and Diplomacy*. 2001. P. 117-138. URL: https://www.diplomacy.edu/wp-content/uploads/2021/12/Language_Diplomacy_Chapter8.pdf.

3. Parkkinen H. Speaking security. The language and communication. *Blog*. 08 march. 2023. <https://henrikparkkinen.com/2023/08/03/language-communication-security/>.

Ірина СТЕПАНЕНКО

старший лаборант

кафедри іноземних мов

Національного юридичного

університету імені Ярослава Мудрого

(м. Харків, Україна)

кандидат педагогічних наук

ЛІНГВІСТИЧНІ МАРКЕРИ КІБЕРБУЛІНГУ В ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Активний розвиток цифрових технологій та їх інтеграція в освітній процес суттєво трансформували комунікативні практики між учасниками навчального середовища. Актуальність проблеми переслідування в цифровому освітньому середовищі зумовлена стрімким зростанням онлайн-комунікації серед учнівської молоді, активною цифровізацією освітнього процесу та розширенням навчального простору за межі традиційного класу. Сучасні онлайн-платформи, форуми, соціальні мережі, месенджери й освітні сервіси виконують не лише навчальну функцію, а й стають повноцінним середовищем соціальної взаємодії, у межах якого формуються нові комунікативні практики. Водночас саме в цьому просторі дедалі частіше фіксуються прояви агресивної мовленнєвої поведінки, спрямованої на приниження, дискредитацію або соціальну ізоляцію окремих учасників освітнього процесу, що в свою чергу сприяє актуалізації нових форм девіантної мовленнєвої поведінки, зокрема кібербулінгу, який дедалі частіше проявляється в освітньому дискурсі.

Мова в такому контексті постає ключовим інструментом здійснення психологічного тиску, маніпуляції та формування негативних установок, що надає кібербулінгу виразного лінгвістичного виміру. Кібербулінг розглядається як навмисна та повторювана агресивна поведінка в цифровому середовищі, спрямована на приниження, залякування, дискредитацію або соціальну ізоляцію особи. Особливістю кібербулінгу є його анонімність, швидке поширення повідомлень та відсутність просторово-часових обмежень, що значно ускладнює контроль і протидію цьому явищу в освітньому просторі. Важливу роль у виявленні кібербулінгу відіграє аналіз мовних засобів, за допомогою яких реалізується агресивна комунікація [3].

Основні лінгвістичні маркери кібербулінгу охоплюють сукупність лексичних, граматичних, стилістичних і прагматичних одиниць, що сигналізують про наявність комунікативної агресії [4].

До лексичних маркерів кібербулінгу належать інвективна лексика, образливі номінації, зневажливі ярлики, принизливі епітети та негативно забарвлені метафори. У повідомленнях часто фіксуються лексеми з оцінною семантикою, спрямованою на девальвацію особистісних, інтелектуальних або зовнішніх характеристик адресата. Такі мовні одиниці виконують не лише експресивну функцію, а й структурно впливають на комунікативну взаємодію, формуючи негативні очікування та психологічний тиск у

цифровому середовищі. Лексичні маркери сприяють створенню асиметрії в комунікації, коли одна сторона посилює свою домінуючу позицію, а інша опиняється у ролі об'єкта приниження або ізоляції.

Граматичні маркери кібербулінгу репрезентовані передусім імперативними конструкціями, категоричними судженнями, питально-риторичними формами та синтаксичними структурами з підсилювальною функцією. Мовленнєві акти погрози, звинувачення, насмішки або приниження формують атмосферу психологічного дискомфорту та створюють асиметричні комунікативні ролі, що посилюють соціальну вразливість жертви. Ці граматичні маркери виступають своєрідними інструментами контролю та маніпуляції в онлайн-взаємодії, дозволяючи агресору регулювати поведінку адресата та конструювати ієрархію влади в групі.

Стилістичні засоби, зокрема сарказм, іронія, гіпербола та пародіювання, займають особливе місце серед маркерів кібербулінгу. Вони дозволяють маскувати агресію під жарт, критику або ігрову форму спілкування, що ускладнює її виявлення та кваліфікацію як агресивного впливу. Непряма агресія через стилістичні засоби є особливо небезпечною в освітньому середовищі, оскільки здатна залишатися непоміченою педагогами та адміністрацією навчальних платформ, створюючи тривалу психологічну напругу.

Прагматичні та дискурсивні маркери кібербулінгу виявляються через систематичне ігнорування дописів, тролінг, публічне висміювання, провокаційні коментарі, повторюване цитування з метою дискредитації та навмисне спотворення висловлювань співрозмовника. Додатково агресивний ефект посилюється за рахунок використання емодзі, мемів, GIF-зображень і графічних символів, які виконують функцію невербального приниження, глузування або іронічного коментаря.

Специфіка цифрового освітнього середовища полягає у поєднанні формального й неформального стилів комунікації, що створює умови для розмиття меж між допустимою критикою та мовленнєвою агресією [2]. У результаті кібербулінг часто сприймається як елемент неофіційного спілкування, що ускладнює своєчасне реагування на нього, формує стійкі соціальні ризики та підвищує емоційне навантаження учнів.

Вважаємо за доцільне подати типові мовні реалізації лінгвістичних маркерів кібербулінгу з метою підвищення обізнаності щодо його проявів серед учнівської молоді, а також для використання у дослідницькій, профілактичній та освітній діяльності. Такий підхід сприятиме глибшому розумінню характерних ознак агресивної комунікації в цифровому середовищі та формуванню ефективніших механізмів виявлення й попередження кібербулінгу.

До основних лінгвістичних маркерів кібербулінгу належать мовні одиниці та синтаксичні конструкції, які вербалізують агресивну інтенцію мовця та спрямовані на приниження, знецінення або психологічний тиск на адресата. Насамперед ідеться про образливу й принизливу лексику, що безпосередньо маркує негативну оцінку особистості (наприклад: «нікчема», «невдаха», «ідіот», «ти ніхто»). Такі лексеми виконують функцію вербального насильства та сприяють формуванню стійкого негативного образу жертви у свідомості інших учасників комунікації.

Поширеним засобом є знецінювальні номінації та ярлики, які редукують особистість до однієї негативної характеристики або стереотипу («лузер», «дивак», «ботан», «проблемний»), закріплюючи за адресатом соціально небажаний статус і посилюючи його маргіналізацію в групі. Такі мовні одиниці сприяють соціальній стигматизації та поглибленню ізоляції жертви.

Важливу групу становлять імперативні конструкції з агресивною інтенцією, що містять накази або вимоги принизливого характеру («замовкни», «зникни звідси», «нікому не показуйся», «йди геть»). Подібні висловлювання реалізують прагнення контролю та домінування над адресатом, формуючи асиметричні комунікативні ролі та підкреслюючи нерівність позицій у взаємодії.

Особливої уваги потребують іронія, сарказм і глузування, які часто маскують агресію під жартівливу або удавано нейтральну форму («ну ти, звісно, геній», «оце так зірка класу», «аплодуємо черговому герою»). Завдяки розмитості такі висловлювання можуть сприйматися як нешкідливі, однак вони мають чітко виражену принижувальну семантику та виконують функцію прихованої дискредитації адресата.

Окрему групу становлять погрози та завуальовані форми залякування, які реалізують психологічний тиск через прямі або опосередковані попередження («тобі це ще згадають», «краще мовчи, якщо не хочеш проблем», «побачиш, що буде далі»). Такі висловлювання

формують атмосферу страху, очікування покарання та сприяють утриманню жертви у підпорядкованій позиції.

Додатковою ознакою кібербулінгу є повторюваність агресивних повідомлень, що свідчить про їхню системність та цілеспрямований характер. Сукупність зазначених лінгвістичних маркерів дозволяє здійснювати більш точну ідентифікацію кібербулінгу та створює підґрунтя для розроблення інструментів його автоматизованого виявлення.

Важливим індикатором кібербулінгу є повторюваність однотипних повідомлень, наприклад, систематичне використання образ щодо однієї особи або регулярне розміщення знецінювальних коментарів під її дописами. Саме системність дозволяє кваліфікувати таку комунікацію як кібербулінг, а не як поодинокий конфлікт. Сукупність зазначених маркерів формує деструктивний мовленнєвий простір, що становить соціально-психологічний ризик для учасників освітнього процесу [5].

Отже, дослідження лінгвістичних маркерів кібербулінгу є необхідною умовою для розроблення ефективних механізмів його виявлення та профілактики. Системний аналіз мовних моделей агресивної комунікації сприятиме створенню інструментів автоматизованого моніторингу цифрового освітнього контенту, підвищенню мовної компетентності учасників освітнього процесу та формуванню безпечного, етичного й психологічно комфортного цифрового освітнього середовища.

Проведений аналіз психолого-педагогічних і лінгвістичних досліджень свідчить, що кібербулінг у цифровому освітньому середовищі є багатовимірним явищем, яке поєднує психологічні, соціальні та мовні аспекти. Виявлення лінгвістичних маркерів – образливої та принизливої лексики, знецінювальних ярликів, імперативних конструкцій з агресивною інтенцією, сарказму та погроз – дозволяє систематизувати деструктивні форми комунікації та здійснювати ранню профілактику негативних впливів на учнів.

Ефективна профілактика кібербулінгу потребує комплексного підходу, що поєднує лінгвістичний аналіз, педагогічну підтримку та технологічні рішення. Розвиток етичної свідомості, навичок конструктивної комунікації та цифрової грамотності серед здобувачів освіти сприяє формуванню культури взаємоповаги, толерантності та відповідального використання цифрових платформ. Таким чином, поєднання лінгвістичного підходу та інноваційних технологій створює умови для системної профілактики кібербулінгу, підвищення психологічної безпеки та сталого розвитку сучасного освітнього середовища.

1. Biswas, R., Ganguly, K., Das, A., Saha, D. Securing social spaces: harnessing deep learning to eradicate cyberbullying / R. Biswas, K. Ganguly, A. Das, D. Saha– 2024. URL: <https://arxiv.org/abs/2404.03686> / (дата звернення: 03.02.2026 p.).

2. Cyberbullying on social media: definitions, prevalence, and impact challenges // *Journal of Cybersecurity*. – 2024. – Vol. 10, Iss. 1. URL: Cyberbullying on Social Media: Definitions, Prevalence, and Impact Challenges | Journal of Cybersecurity | Oxford Academic / (дата звернення: 03.02.2026 p.)

3. Delello, J. A., Sung, W., Mokhtari, K., Hebert, J., Bronson, A., De Giuseppe, T. AI in the classroom: insights from educators on usage, challenges, and mental health / J. A. Delello et al. // *Education Sciences*. – 2025. – Vol. 15, Iss. 2. – P. 113. URL: AI in the Classroom: Insights from Educators on Usage, Challenges, and Mental Health / (дата звернення: 02.02.2026 p.)

4. Marín Suelves, D., Rodríguez Guimeráns, A., Romero Rodrigo, M. M., López Gómez, S. Cyberbullying: education research / D. Marín Suelves, A. Rodríguez Guimeráns, M. M. Romero Rodrigo, S. López Gómez // *Education Sciences*. – 2023. – Vol. 13, Iss. 8. – P. 763. URL: Cyberbullying: Education Research / (дата звернення: 30.01.2026 p.)

5. Ndibalema, P. M. The growth of cyberbullying among youth in higher learning institutions: a bibliometric analysis / P. M. Ndibalema // *Educational Dimension*. – 2024. – Vol. 10. – P. 143–166. URL: The growth of cyberbullying among youth in higher learning institutions: a bibliometric analysis / (дата звернення: 28.01.2026 p.)

Лідія СУКМАНОВСЬКА

доцент кафедри
адміністративного права
та адміністративного процесу,
кандидат юридичних наук, доцент

Софія ЛІВА

курсант ННІ підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Львівського державного
університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)

РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВETERANІВ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ

Повномасштабна російсько-українська війна змінила ставлення українського суспільства до поняття «ветеран». Якщо раніше в Україні цей образ здебільшого асоціювався з людьми поважного віку та подіями Другої світової війни, то нині ветеранами є молоді чоловіки й жінки, наші ровесники, родичі, сусіди та друзі. Початок бойових дій на сході України, запровадження АТО та ООС започаткували процес трансформації уявлень про ветеранів, який триває й досі. Це вимагає від суспільства переосмислення способів взаємодії з ветеранами, а також створення умов для їхньої соціальної адаптації та повернення до мирного життя. Формування сучасного образу ветерана набуває особливої ваги в контексті розроблення стратегій взаємної соціальної адаптації та реабілітації суспільства [1].

Зі слів міністерки у справах ветеранів України Наталії Калмикової, станом на грудень 2025 року в Україні вже налічується майже 1,5 млн ветеранів і ветеранок, разом із тими, хто отримав інвалідність внаслідок війни. На її думку, спрогнозувати, наскільки збільшиться кількість ветеранів після завершення війни, наразі неможливо. До того ж поняття «ветеран» охоплює не лише колишніх військових, а й тих, хто досі «знаходяться в підрозділах і несуть службу» [2].

З огляду на це, перед нашою державою постає складне та важливе завдання – створення сучасної ветеранської політики. Вона має забезпечувати ефективну систему соціальної підтримки, яка враховує потреби повернення ветеранів до цивільного життя та допомагає подолати наслідки воєнного досвіду. Водночас така політика повинна сприяти активному залученню ветеранів до суспільного й економічного життя, зокрема до зміцнення обороноздатності держави, відбудови країни, розвитку громад і відновлення громадянських процесів тощо [3, с. 4].

При цьому підготовка цивільного суспільства до повернення ветеранів є невід’ємною складовою ветеранської політики та передбачає формування культури поваги й підтримки ветеранів, подолання стереотипів, розвиток інклюзивних практик й створення умов для їх повноцінної участі в суспільному житті. Війна суттєво вплинула не лише на військових, а й на суспільство загалом, яке також зазнало та продовжує зазнавати глибоких змін. Тому під час переходу до мирного життя підтримки та адаптації потребують не лише ветерани, а й суспільство в цілому, яке має стати повноцінним об’єктом ветеранської політики [3, с. 5].

Спираючись на дослідження Українського ветеранського фонду, проведеними 2024 року, потреби ветеранів під час їх повернення до цивільного життя фахівці згрупували за кількома основними напрямками:

1) медична допомога: після звільнення з військової служби ветерани часто стикаються з труднощами у доступі до якісного медичного обслуговування. Особливо гострою є потреба в спеціалізованій та довготривалій медичній допомозі для осіб з бойовими пораненнями та захворюваннями, пов’язаними з військовою службою, а також у профілактиці та ранньому виявленні проблем зі здоров’ям;

2) фізична та психологічна реабілітація: значна частина ветеранів потребує комплексної реабілітації, яка включає відновлення фізичного стану та психологічного здоров’я. Йдеться про лікування посттравматичного стресового розладу, роботу з психологами й психотерапевтами, програми фізичної реабілітації для ветеранів з

інвалідністю та забезпечення безбар'єрного середовища. Важливим також є впровадження реабілітаційних підходів у різні сфери суспільного життя, де відбувається взаємодія з ветеранами;

3) адаптація на ринку праці: зростання рівня безробіття серед ветеранів свідчить про труднощі їх працевлаштування після повернення із зони бойових дій. Це зумовлює необхідність реалізації програм професійної перепідготовки, навчання нових спеціальностей та підтримки підприємницької діяльності з метою підвищення конкурентоспроможності ветеранів на ринку праці;

4) гідний рівень життя та соціальна підтримка: забезпечення належного рівня життя ветеранів є важливою складовою соціальної політики держави. Соціальна підтримка має включати матеріальну допомогу, житлові програми, доступ до соціальних послуг, а також підтримку сімей ветеранів. Такі заходи мають не лише компенсувати наслідки військової служби, а й сприяти поверненню ветеранів до активного суспільного життя;

5) врахування гендерних аспектів: жінки-ветеранки під час повернення до мирного життя стикаються з низкою специфічних проблем, зокрема питаннями репродуктивного здоров'я, материнства, поєднання соціальних ролей, а також із суспільними стереотипами щодо ролі жінки у війську. Це може призводити до соціальної ізоляції та психологічних труднощів, що зумовлює потребу в розробці спеціалізованих програм підтримки для жінок-ветеранок;

6) особиста самореалізація та реінтеграція в суспільство: важливим чинником успішної реінтеграції ветеранів є створення умов для їхньої самореалізації. Йдеться про підтримку підприємницьких, творчих ініціатив, громадянської активності та доступу до освіти. Особливу роль відіграє неформальна освіта, яка може оперативно реагувати на потреби ветеранів у професійній, економічній, комунікативній та суспільно-політичній адаптації [6, с. 6–11].

Чинна нормативно-правова база України щодо ветеранів війни та членів їх родин ґрунтується на Конституції України та низці законних і підзаконних актів, основними з яких є: Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 №3551-XII – визначає правовий статус ветеранів війни, забезпечує створення належних умов для їх життєзабезпечення, сприяє формуванню в суспільстві шанобливого ставлення до них [4]; Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 № 2011-XII – визначає основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, встановлює єдину систему їх соціального та правового захисту [5]; Закон України «Про щомісячну грошову виплату деяким категоріям громадян» від 27.07.2022 № 2454-IX – встановлює грошові виплати для ветеранів з особливими заслугами перед Батьківщиною та членів сімей загиблих (померлих) громадян цієї категорії; Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» від 02.06.2011 № 3460-VI – визначає порядок реалізації права на безоплатну правничу допомогу та порядок її надання, зокрема, ветеранам війни та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни; постанови Кабінету Міністрів України щодо затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб (від 20.08.2014 № 413), Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни (від 08.09.2015 № 685), Порядку надання безоплатної психологічної допомоги ветеранам та членам їх сімей (від 29.11.2022 № 1338) та ін.

Проте, на нашу думку, правова система регулювання державної ветеранської політики не повною мірою відповідає реальним потребам ветеранів та членів їх сімей і потребує удосконалення. Існуючі нормативні акти не повною мірою враховують комплексність проблем ветеранів, зокрема медичних, психологічних і соціально-економічних. Особливо потребує уваги підтримка жінок-ветеранок та ветеранів-осіб з інвалідністю. А успішній реалізації підтримки ветеранів на практиці значно сприяли б чіткі та ефективні механізми координації між державними органами, місцевим самоврядуванням та громадськими організаціями.

Отже, формування системної ветеранської політики є одним із основних завдань Української держави. Підтримка ветеранів, членів їхніх родин має ґрунтуватися на принципах соціальної справедливості й суспільної вдячності за їхній внесок у захист незалежності та державності України. Повернення ветеранів до цивільного життя потребує комплексного підходу з боку держави, який має враховувати наслідки воєнного досвіду, зокрема психологічні та соціальні труднощі, що впливають не лише на самих ветеранів, а й на їхні сім'ї, а також можливі проблеми реінтеграції ветеранів у цивільні суспільні процеси. Ефективність ветеранської політики значною мірою залежить від рівня стабільності та

згуртованості суспільства, у структурі якого ветерани війни становлять вагомую частину, і яка після завершення війни стане ще більшою. У найближчі роки ветеранська політика залишатиметься одним із пріоритетних напрямів діяльності як органів державної влади, так і місцевого самоврядування України.

1. Безрукова О., Нечипоренко М. «Ми не сонечки і не герої»: образ ветеранів в Україні: від ресоціалізації до суспільства ветеранів. *Суспільно-політичні трансформації у XXI столітті: локальні, національні та глобальні контексти* : зб. матеріалів Всеукр. науково-практ. конф., м. Київ, 18 квітн. 2024 р.) / під заг. ред. М. Трофименка. Київ : МДУ, 2024. С. 16–19. URL: <https://surl.lu/zreanv>.

2. Кількість ветеранів в Україні сягнула 1,5 млн осіб : [публікація від 03.12.2025]. *Новини ветеранів зі всієї України*. URL: <https://surl.li/rzltns>.

3. Власенко Р. В., Гушук І. В., Жаліло Я. А. Державна політика щодо ветеранів війни : аналіт. доп. / за наук. ред. Я. А. Жаліло. Київ : НІСД, 2025. 118 с. URL : <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2025.04>.

4. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII : станом на 01.01.2026. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 10.02.2026).

5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII : станом на 15.01.2026. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 10.02.2026).

Олена ЯНКОВЕЦЬ

доцент кафедри іноземних мов
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна),
доктор філософії в галузі філології

**МОВНА ПОЛІТИКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
ДЕРЖАВИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Феноменом безпекового середовища держави є геополітична, політико-дипломатична, воєнна, економічна, інформаційна та інші сфери, де зароджуються, існують, накопичуються або виявляються сприятливі умови або небезпечні явища, потенційні та реальні загрози національним інтересам, у яких реалізується політика національної безпеки, відбувається взаємодія з міжнародними структурами безпеки стратегічними партнерами, союзниками, воєнно-політичними та іншими організаціями в інтересах забезпечення сталого розвитку на певному часовому інтервалі [7, с.751].

В українському публічному просторі актуальною ідеологемою, що справляє вплив на лінгвопрагматичні параметри мовлення, стало екзистенційне заперечення ворога. Воно продиктоване загрозою, що нависла над існуванням української держави й самого українства як етнополітичної реалії [3, 105]. Війна як особливий соціальний контекст впливає на когнітивну діяльність людей і виражальні засоби мови. Воєнний конфлікт актуалізує протистояння українського й російського світів, що виявляється насамперед в експресивно-оцінних номінаціях. Унікальним з перспективи довоєнних часів явищем є широке використання в публічному просторі вульгаризмів і обсценізмів щодо держави-агресора, її політичного керівництва, армії і т. ін. [3, с.6].

Публічний простір – це комунікативне середовище, де формується мовна картина світу, виникають і вербалізуються уявлення й переконання про мову, які служать поясненням та обґрунтуванням мовної структури й мовної практики для широкого кола носіїв цієї мови. Сукупність таких уявлень і переконань називається в соціолінгвістиці мовною ідеологією. Мовна ідеологія як регулятор мовної поведінки часто впливовіша за офіційні нормативні акти. Мовний ландшафт – складова частина публічного простору, з одного боку, зазнає впливу мовної ідеології, а з іншого – сам породжує важливі ідеологеми та сприяє їхньому впливу на суспільну свідомість [3, с. 7].

Формування безпекового середовища особистості, суспільства та держави неможливе без урахування лінгвістичних чинників, оскільки мова є одним із ключових елементів комунікації, соціальної інтеграції та інформаційного простору. У сучасному світі,

де інформаційні війни, пропаганда та маніпуляції стали невід'ємною частиною міжнародних відносин, значення лінгвістичних аспектів безпеки зростає. Як зазначає дослідник П. С. Кононенко, мова не лише відображає національну ідентичність, але й виконує функцію захисту інформаційного простору країни від зовнішнього впливу [2, с. 44].

Лінгвістичний аспект формування безпекового середовища також пов'язаний із проблемою мовної агресії та риторики ненависті. Використання мови для розпалювання міжнаціональних, міжконфесійних чи соціальних конфліктів є одним із головних інструментів дестабілізації суспільства. Дослідження Л. П. Гончарук доводять, що риторика ненависті часто використовується у політичному дискурсі для формування образу ворога та виправдання насильницьких дій [1, с. 54].

Перш за все, уніфікація мовного простору зменшує можливості для інформаційного впливу держави-агресора. Мова використовується як інструмент гібридної війни, саме тому контроль інформаційного простору знижує ризики маніпуляцій. До контролю інформаційного простору належать такі заходи, як заборона трансляції російських пропагандистських телеканалів, обмеження діяльності пов'язаних із державою-агресором медіаструктур, а також рішення Ради національної безпеки і оборони України щодо санкцій проти медіа, афілійованих із російськими центрами впливу (Указ Президента України №835/2025 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 листопада 2025 року "Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)") [6]. Формування спільного мовного середовища сприяє консолідації суспільства та скорочує регіональні розриви, підвищує ефективність управління та зменшує ризики непорозумінь. З початку повномасштабного російського вторгнення мова виступає ефективним інструментом пропаганди. РФ здійснює не лише політику щодо применшення ролі української мови в формуванні української державності, а й маніпулює на тему статусу російської мови в Україні. Посилення ролі державної мови в публічному просторі виступає чинником зміцнення національної ідентичності та інформаційного суверенітету. Водночас забезпечення балансу між захистом національної безпеки та дотриманням прав людини залишається важливим принципом реалізації мовної політики в демократичній державі.

1. Гончарук Л. П. Мова ворожнечі в сучасному суспільстві: механізми поширення та протидія. Одеса: Фенікс, 2022. 246 с.

2. Коваленко Ю. І. Маніпулятивні технології у засобах масової інформації: теоретичні та практичні аспекти. Львів : Видавництво Львівського університету, 2020. 312 с.

3. Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика. Монографія. Відп. ред. Б. М. Ажнюк. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. 2024. 616 с.

4. Порохнявий А. Лінгвістичний аспект формування безпекового середовища особистості, суспільства й держави. Лінгвістичний аспект формування безпекового середовища держави. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 17.03.2023). с.735-736.

5. Стебловський В. Механізм побудови безпекового середовища в інформаційній сфері: нормативно-правова складова. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Випуск № 05, 2025 (Частина 2). с. 316-320.

6. Указ Президента України №835/2025 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 листопада 2025 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/8352025-57073> (дата звернення 18.02.2026)

7. Царьова І. Лінгвістичний аспект формування безпекового середовища держави. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 17.03.2023). с. 751-753.

8. Чарікова І. Лінгвістичні аспекти невербальної комунікативної компетентності слідчих. Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки», Вип. 4, 2025. с. 158-165.

Олександр ТАЛДИКІН
доцент кафедри
теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ВІРТУАЛЬНИЙ ТА ДОПОВНЕНИЙ ПРОСТІР І БЕЗПЕКА КІБЕРСОЦІАЛІЗАЦІЇ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Проблематика безпечного комунікативного знаходження у віртуальному просторі має логічну обумовленість та видається надзвичайно актуальною в умовах стрімкого протікання кіберсоціалізації, коли остання розглядається як одна з невід'ємних складових мережевого суспільства.

У попередніх роботах автор вже робив спроби розгляду окремих аспектів кіберсоціалізації, як пов'язаних з питанням штучного інтелекту, так і в контексті розвитку влади мережі – *нетократії* [3-6]. Однак сьогодні надзвичайно актуальними постають питання ризиків та прихованих загроз, які містить глобальна віртуальна реальність, як середовище, що є об'єктом людського світосприйняття (англ. virtual reality, VR.).

У національному законодавстві ототожнюються віртуальний простір і кіберпростір, де останній зазначається як середовище (віртуальний простір), яке надає можливості для здійснення комунікацій та/або реалізації суспільних відносин, утворене в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем та забезпечення електронних комунікацій з використанням мережі Інтернет та/або інших глобальних мереж передачі даних [2].

Властивостями віртуального простору виступають:

- симулятивний характер його об'єктів;
- швидкий доступ до широкого кола інформації;
- примат смислового сприйняття віртуальної дійсності;
- імітаційний характер буття через відчуття: зір, слух, дотик;
- надзвичайно високий рівень *іммерсивності* – занурення суб'єктів у штучно

створене середовище;

- інтерактивний характер його взаємодіючих систем.

Разом з тим поруч з віртуальним простором існує ще одне середовище, яке не отримало свого нормативного закріплення, але за своєю суттю кардинально відрізняється від вищезгаданого. Це – доповнена або змішана реальність (англ. augmented reality, AR), що сприймається, як створювана за допомогою комп'ютерних програм з використанням «доповнених» елементів реальності, що сприймається, коли реальні об'єкти вмонтовуються в поле сприйняття.

На думку Р. Азума, властивостями доповненого простору виступають:

- поєднання віртуального та реального простору;
- взаємодія у реальному часі;
- 3D-формат [8].

Забезпечення регуляції віртуального простору само собою виступає певною правовою лакуною, містить низку відкритих питань, серед яких вагомими постають проблеми, пов'язані з: захистом інтелектуальної власності; захистом права на приватність (персональні, зокрема біометричні дані та конфіденційність); кібератаками та використанням віртуального простору зловмисниками у військовій сфері; кіберзлочинністю та правопорушеннями, що були скоєні у віртуальному середовищі.

З приводу кіберзлочинності, на думку О. А. Баранова, проблема вирішення в сучасних умовах можлива лише за умов нового підходу до оновлення кримінального законодавства не тільки в межах національних правових систем, а насамперед на рівні міжнародного права [1; с. 93].

Попри низку вищезгаданих проблем, доповнений простір містить ризики, пов'язані із зловживанням виділення контуру окремої людини, її відокремлення від реального фото та створення нового фону, який може бути для неї компрометуючим.

Можливості використання, технологій віртуальної реальності (VR) та доповненої

реальності (AR) стають благодатною основою для розвитку й темної сторони кіберсоціалізації – різноманітних форм *кібербулінгу*: *аутінгу* (англ. outing – вихід); публікації особистої інформації або фото без згоди суб'єкта; *діссінгу* (англ. dissing – образа); поширенні наклепів, принизливих фото, відео або скріншотів; *кіберсталкінгу* (переслідування): збору інформації, шантажу та погроз; *тролінгу* (англ. trolling): висміювання та образ; *флейму* (англ. flame – полум'я): суперечок заради суперечки.

На думку А. Чіпець, незважаючи на активне використання технологій віртуальної реальності (VR) та доповненої реальності (AR), національне законодавство стикається з серйозними викликами правового регулювання цієї сфери. «Недостатнє правове поле породжує значні правові ризики і вимагає оперативної юридичної допомоги для адаптації існуючих норм і розробки нових, що враховують специфіку цифрових світів» [7].

Таким чином, проблеми використання технологій віртуальної реальності (VR) та доповненої реальності (AR) в умовах мережевого суспільства сьогодні набувають необхідності вирішення низки правових питань, пов'язаних зі специфікою розповсюдження віртуального та доповненого середовища, мінімізації правових ризиків, для вирішення яких потрібні розробка та прийняття відповідних нормативно-правових актів.

На наш погляд, питання віртуальної та доповненої реальності і безпеки кіберсоціалізації деталізується в площині наступних напрямів:

- існування в процесі використання віртуальної та доповненої реальності загроз порушення основних прав людини;
- здатність держав до контролю розвитку віртуальної та доповненої реальності;
- етична складова, насамперед питання кібербулінгу у віртуальній та доповненій реальності;
- питання авторських прав та доброчесності;
- питання приватності людини віртуальній та доповненій реальності;
- ризики дезінформації у віртуальній та доповненій реальності;
- здатність прогнозувати наслідки використання віртуальної та доповненої реальності;
- можливість нормативно-правового регулювання розвитку та використання віртуальній та доповненій реальності.

1. Баранов О. А. Шляхи вдосконалення правової бази боротьби з кіберзлочинністю *Інформація і право*. № 4 (43). 2022. С.78-95.

2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. Закон України від 5. 10. 2017 р. № 2163-VIII : станом на 10 жов. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.

3. Талдикін О. В. Штучний інтелект і безпека кіберсоціалізації в умовах мережевого суспільства. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. II. 784 с. С. 426-427.

4. Талдикін О.В. Кібервійна в контексті загрози інформаційному суверенітету держави. *Матеріали VIII Міжнар. наук.- практ. конф. «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти»*. 2024. Ч. II. С. 328-330.

5. Талдикін О. В. Нетократія в інформаційному суспільстві: спроба класифікації в контексті теорії влади. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 135-142.

6. Талдикін О. В. Нетократія як черговий фактор кризи інституту національної держави: передумови виникнення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 136-149.

7. Чіпець А. Правові аспекти використання технологій віртуальної та доповненої реальності (VR/AR) в Україні URL: <https://justice.dp.ua/ua/pravovi-aspekti-vikoristannya-tehnologij-virtualnoyi-ta-dopovnenoyi-realnosti-vrar-v-ukrayini/>

8. R. Azuma, A Survey of Augmented Reality. *Wayback Machine Presence: Teleoperators and Virtual Environments*, August 1997, pp. 355-385.

Олена ЯНКОВЕЦЬ

доцент кафедри іноземних мов,
доктор філософії з філології

Нікіта БУДЖАК

курсант факультету забезпечення
оперативно-службової діяльності
Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

**МОВНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВІЙНИ:
УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД**

Збройна агресія з боку російської федерації актуалізувала питання мови як об'єкта національної безпеки, суспільної єдності та в загальному державного суверенітету України.

Мовна політика – це система заходів (політичних, юридичних, адміністративних), спрямованих на регулювання мовних відносин в державі, зміну чи збереження мовної ситуації в державі.

Мовна політика є частиною національної політики, органічною складовою певного політичного курсу держави. Національна комісія зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права розробила концепцію державної мовної політики [3].

В умовах війни мовна політика вийшла за межі гуманітарної сфери і набула стратегічного значення, стаючи повноцінною складовою інформаційної та культурної безпеки держави.

Мова – це не лише засіб комунікації та спосіб вираження змісту смислів культури. Вона є одним з основоположних маркерів етносу та національної ідентичності. Звичайно, мова існує в людському суспільстві, похідним від якого вона і є. Водночас, мова – це один із чинників самоорганізації суспільства і невід'ємна ознака таких спільнот як етнос, народність, нація. Ми використовуємо мову повсякденно. Вона дає змогу кожному формулювати та висловлювати думки, виражати почуття й емоції та пізнавати світ. Але, крім своїх основних функцій, мова також є націєтворчим чинником. Сприйняття світу, зокрема світу національної культури, відбувається за допомогою мови. Навколишнє середовище ми розділяємо та сортуємо так, як це нам дозволяє робити структура нашої мови, у якій зафіксовано досвід усіх попередніх поколінь різних епох. Дослідження мови та її зв'язку з іншими філософськими категоріями (мислення, свідомість тощо), здійснювали багато відомих мислителів та учених (Олександр Виготський, Лев Потебня, Вільгельм фон Гумбольдт тощо). Міжнауковий та міждисциплінарний ґрунт дослідження дозволив розкрити багато аспектів «мовного питання» [4, с.140]. Отже, мова народу і є своєрідною самоідентифікацією, яка насамперед об'єднує націю та сприяє підтриманню національної безпеки не тільки у інформаційній та науковій, а й у військовій сфері, де мовна ідентифікація відіграє ключову роль, дозволяючи розпізнати ворога для уникнення дружнього вогню та підтримання зв'язку на полі бою.

Основу мовної політики становлять положення Конституції України, згідно з якою Українська мова є єдиною державною мовою [2], подальші правила правового регулювання розкриті у Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», де вказано, що «Статус української мови як єдиної державної мови передбачає обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначені цим Законом» [1].

Збройне вторгнення російської федерації в Україну спричинило істотну загрозу національній та інформаційній безпеці України і цілого світу в цілому, висвітливши питання мови як засобу забезпечення національної єдності та безпеки в умовах ведення бойових дій та інформаційного захисту у інформаційній сфері. Отже, одним із найважливіших завдань є забезпечення протидії російській пропаганді, інклюзивний доступ до джерел інформації, захист національних інтересів та своєрідної ідентичності.

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
3. Мовна політика в Україні. URL: <https://megoinfo.info/мовна-політика-в-україні>.
4. Поліщук, Р. (2018). Мова як чинник збереження національно-культурної ідентичності. *Молодий вчений*, 11 (63), 740-744.

Oleh HLUKHMANIUK

Senior Lecturer at the Department
of Foreign Languages,

Vladyslav ZAKHAROV

Cadet of the Faculty of Law Enforcement
of the Bohdan Khmelnytskyi National
Academy of the State Border Guard
Service of Ukraine
(Khmelnitskyi, Ukraine)

THE UKRAINIAN LANGUAGE IN THE A WORLD

The Ukrainian language is not merely a means of communication for millions of people; it is a profound symbol of national identity, historical continuity, and the cultural distinctiveness of the Ukrainian people. Over the centuries, it has evolved under complex and often adverse historical circumstances, experiencing periods of flourishing development as well as systematic prohibitions and suppression. Despite these challenges, the Ukrainian language has preserved its internal coherence, expressive richness, and remarkable melodiousness. In the contemporary era, Ukrainian resonates far beyond the borders of Ukraine, uniting Ukrainians across continents and increasingly attracting the interest of representatives of other nations. As the state language of Ukraine, it functions as the principal medium of education, scholarship, culture, mass communication, and official administration, thereby constituting a fundamental component of the country's international image and sovereign identity.

The global presence of the Ukrainian language is closely intertwined with the historical trajectory of the Ukrainian diaspora. Due to political upheavals, economic hardship, and forced displacement in various historical epochs, substantial numbers of Ukrainians settled abroad. Consequently, vibrant Ukrainian communities emerged in Canada, the United States, Poland, Germany, the Czech Republic, Brazil, Argentina, and numerous other countries. Within these diasporic contexts, Ukrainians established schools, cultural associations, churches, and publishing initiatives, thereby safeguarding linguistic continuity and transmitting it to subsequent generations. The Canadian experience is particularly illustrative: the Ukrainian community there ranks among the most numerous and institutionally organized, and the Ukrainian language is taught in educational institutions as part of structured academic programs. In this manner, language has functioned as a bridge between the historical homeland and new countries of residence, preserving cultural memory while facilitating integration into pluralistic societies.

In the context of globalization, digital technologies have become a powerful instrument in the dissemination and consolidation of the Ukrainian language worldwide. The internet, social media platforms, and online educational resources provide unprecedented opportunities for learning Ukrainian regardless of geographical location. In recent years, international attention toward Ukraine has significantly increased, prompting a corresponding rise in interest in its language, history, and cultural heritage. Ukrainian literary works are translated into numerous languages, Ukrainian scholars participate in international academic discourse, and cultural events featuring Ukrainian-language performances are organized across the globe. Such developments contribute to the formation of a nuanced and positive perception of Ukraine as a European nation with a distinctive cultural and intellectual tradition.

At the same time, the Ukrainian language has faced—and continues to confront—serious challenges. Prolonged periods of Russification, particularly during the imperial and Soviet eras, exerted a substantial negative influence on its functional domains and sociolinguistic status in certain regions. However, the restoration of Ukraine's independence in 1991 marked the beginning of a new

phase in the revitalization and institutional consolidation of Ukrainian in all spheres of public life. Legislative measures aimed at strengthening the role of the state language, alongside its expanded presence in education, media, and cultural production, have reinforced its normative and symbolic authority. Contemporary geopolitical realities have further underscored the role of language as an element of national security and civic cohesion, highlighting its significance not only as a communicative tool but also as a marker of political sovereignty.

Particular attention should be devoted to the role of the Ukrainian language in international education and scholarly collaboration. Departments of Ukrainian studies and courses in Ukrainian language and literature operate at universities in Europe and North America, reflecting a steady growth of academic interest. The translation of Ukrainian research into foreign languages and, conversely, the translation of global scholarship into Ukrainian facilitate the integration of Ukrainian academia into the broader international intellectual community. In this respect, language functions as a medium of cultural diplomacy and as an instrument of epistemological exchange, enabling Ukraine to contribute to and benefit from global scientific dialogue.

Moreover, the Ukrainian language serves as a repository of spiritual and cultural values accumulated over centuries. It embodies a worldview shaped by historical experience, folklore, oral tradition, and literary creativity. Ukrainian songs, poetry, proverbs, and narrative forms constitute an integral part of the broader European cultural mosaic. The works of Ukrainian writers and poets, translated into many languages, reveal to foreign audiences the philosophical depth and emotional intensity characteristic of Ukrainian cultural expression. Through such literary and artistic transmission, the Ukrainian language asserts its rightful place within the constellation of world cultures.

Recent waves of migration, precipitated by armed conflict and humanitarian crises, have further expanded the geographical reach of the Ukrainian language. Millions of Ukrainians residing temporarily or permanently in European Union member states and other countries continue to use Ukrainian in daily communication, establish supplementary schools for children, and organize cultural initiatives that sustain linguistic continuity. In numerous host societies, voluntary language courses and academic programs dedicated to Ukrainian have been introduced, reflecting both solidarity and genuine intellectual curiosity. Under these circumstances, Ukrainian has increasingly become not only the language of a diaspora community but also an object of systematic study by non-native speakers.

Nevertheless, the preservation and further development of the Ukrainian language require sustained institutional support and individual responsibility. Legal recognition alone is insufficient; language thrives when it is actively employed in professional practice, creative production, academic research, and everyday interaction. The vitality of Ukrainian depends upon its organic presence in literature, cinema, music, digital communication, and scientific discourse. Continued support for Ukrainian-language publishing, cultural industries, and research initiatives will strengthen its global standing and ensure its adaptability within rapidly evolving communicative environments.

In conclusion, the Ukrainian language represents far more than a system of lexical and grammatical structures; it is a dynamic cultural organism that evolves in tandem with the historical destiny of the nation. Having endured suppression and fragmentation, it has demonstrated resilience and creative vitality. Today, Ukrainian increasingly asserts itself within the international arena as a language associated with freedom, dignity, and cultural integrity. Its global dissemination testifies to the enduring potential of Ukrainian culture and to its capacity to occupy a respected and influential position within the community of world languages. The future of the Ukrainian language ultimately depends upon collective awareness, intellectual engagement, and a conscious commitment to nurturing and advancing it—regardless of geographical boundaries.

-
1. Constitution of Ukraine. *Verkhovna Rada of Ukraine Gazette*. Kyiv, 1996.
 2. Dzyuba I. M. Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language" of April 25, 2019.
 3. Internationalism or Russification? Kyiv: Publishing House "Kyiv-Mohyla Academy", 2005.
 4. Ohienko I. (Metropolitan Ilarion). History of the Ukrainian Literary Language. Kyiv: Lybid, 1995.
 5. Encyclopedia of the History of Ukraine: in 10 vols. Kyiv: Naukova Dumka, 2003–2013.
 6. Data from the Ukrainian World Congress regarding the Ukrainian diaspora.
 7. Official materials of the Ministry of Education and Science of Ukraine on the development and support of the Ukrainian language.

Олена ЯНКОВЕЦЬ

доцент кафедри іноземних мов,
доктор філософії в галузі філології

Олександра КУЗЕМА

курсант факультету
забезпечення оперативно-службової
діяльності Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

**БЕЗПЕКОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА МОВНА ПОЛІТИКА
В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Воєнна агресія російської федерації зумовила значну трансформацію життєдіяльності нашої держави, адже на перший план виходять насамперед потреби врегулювання та забезпечення стабільності суспільних відносин, що пов'язані з відстоюванням державного суверенітету, а також захист особистої безпеки громадян України та інших осіб, які мешкають на її території. [2, с.111] «Безпекове середовище – це сукупність геополітичної, політико-дипломатичної, воєнної, інформаційної та інших сфер, де зароджуються, існують, накопичуються або проявляються сприятливі умови або небезпечні явища, потенційні та реальні загрози реалізації національних інтересів, у яких держава реалізує свою політику національної безпеки» [3, с. 33]

Публічний простір – це комунікативне середовище, де формується мовна картина світу, виникають і вербалізуються уявлення й переконання про мову, які служать поясненням та обґрунтуванням мовної структури й мовної практики для широкого кола носіїв цієї мови. Мовний ландшафт – складова частина публічного простору – з одного боку, зазнає впливу мовної ідеології, а з другого – сам породжує важливі ідеологеми та сприяє їхньому впливу на суспільну свідомість [1].

Еволюцію мовної ситуації в Україні напередодні війни та в умовах збройного конфлікту досліджувала низка науковців. Окрему увагу приділено висвітленню мовної ситуації серед молодшої російськомовної інтелігенції Львова, що стала предметом дослідження А. Вилегали (A. Wylegała) у праці “Minority language as identity factor: case study of young Russian speakers in Lviv”. Такий підхід означав якісно новий рівень аналізу мовної і культурної самоідентифікації. Спостерігалася тенденція до інтеграції більшості респондентів в українську культуру, а в окремих випадках – і до переосмислення власної ідентичності. Для частини опитаних культурна ідентичність була подвійною і не завжди відповідала етнічній чи національній; натомість інші зберігали як мовну, так і етнічну відмінність. Дослідниця виокремила групу з маргінальною ідентичністю – осіб, які не ототожнювали себе ні з росіянами, ні з українцями [4].

У нещодавній монографії Інституту мовознавства НАН України «Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика» (2024 р.) війна розглядається як «особливий соціальний контекст, що впливає на когнітивну діяльність людей і виражальні засоби української мови. Воєнне протистояння насамперед актуалізує експресивно-оцінні номінації. В українському публічному просторі актуальною ідеологемою, що справляє вплив на лінгвопрагматичні параметри мовлення, стало екзистенційне заперечення ворога» [1, с. 88–122].

Воєнна агресія російської федерації спричинила глибоку трансформацію безпекового середовища України, актуалізувавши питання захисту суверенітету, суспільної стабільності та особистої безпеки громадян. У сучасних умовах безпекове середовище охоплює не лише воєнну й політичну сфери, а й інформаційний та комунікативний простір, у межах якого формується державна політика національної безпеки. Публічний простір, засоби масової інформації і мовний ландшафт стають важливими чинниками впливу на суспільну свідомість, оскільки відображають і водночас продукують мовні ідеології та ідентифікаційні моделі. Війна посилила процеси переосмислення культурної та мовної ідентичності, саме мова в умовах війни постає не лише засобом комунікації, а й стратегічним інструментом консолідації суспільства та зміцнення національної безпеки. Саме тому одним з напрямів зміцнення національної безпеки є протидія російській пропаганді в українському інформаційному просторі.

1. Ажнюк Б. Семіотичне конструювання публічного простору: війна і мова. Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. 616с.
2. Богданович В. Ю., Льяшов О. А., Комаров В. С., Олексіук В. В. Підхід до оцінювання безпеково-го середовища в сучасних умовах ведення збройної боротьби. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2021. № 2 (72). С. 33–39. DOI : <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2021-2-72/33-39>
3. Бугайчук К. Л. Безпекове середовище держави в контексті діяльності Міністерства Внутрішніх Справ України. *Право і безпека – Law and Safety*. 2023. № 2 (89). С.111-120.
4. Wylegała A. Minority language as identity factor: case study of young Russian speakers in Lviv. *International Journal on the Sociology of language*. 2010. Vol. 20. P. 29–51.

Oleh HLUKHMANYUK

Senior Lecturer at the Department
of Foreign Languages

Anastasiia KUDYSH

Cadet of the Faculty of Law Enforcement
of the Bohdan Khmelnytskyi National
Academy of the State Border
Guard Service of Ukraine
(Khmelnytskyi, Ukraine)

LINGUISTIC ASPECT OF SECURITY ENVIRONMENT FORMATION

The function of linguistics in molding the security landscape has acquired considerable importance amid modern hybrid challenges. In such a context, language transcends its traditional function as a communication tool, evolving into a powerful medium for influence, manipulation, and the framing of reality. Through linguistic practices, perceptions of events, actors, and values are constructed, directly impacting societal perceptions of security or threats. Consequently, analyzing language as a component of security policy becomes an essential facet of interdisciplinary research that merges insights from linguistics, political science, sociology, and psychology.

Language ought not to be seen as an impartial reflection of the world; instead, it operates as a dynamic instrument that influences the way reality is perceived and understood. Through deliberate choices of words, imagery, and expressive forms, communicators and authors can present events in manners that strengthen specific viewpoints, either intensifying a sense of threat or, conversely, softening its impact. Consequently, the study of language plays a crucial role in revealing the concealed assumptions, power relations, and ideological orientations that permeate contemporary public communication.

A key characteristic features of discourse surrounding security is its persistent construction of a binary opposition between an in-group and an out-group. Specific lexical and grammatical choices are used to sustain this contrast, thereby strengthening shared identities while simultaneously drawing clear symbolic lines between communities. Although this oppositional framing may contribute to social cohesion within a community, it can also intensify fragmentation and antagonism.[1] Moreover, the frequent reliance on militarized imagery and figurative expressions associated with battle, resistance, and confrontation plays a powerful role in influencing how threats and safety are perceived.

These rhetorical tools have the capacity to galvanise populations by presenting a shared adversary and encouraging collaborative action. By shaping perceptions and influencing attitudes, language not only reflects power dynamics but also becomes a pivotal force in defining the contours of security amid a progressively intricate international landscape.

Excessive use of metaphors, especially those related to violence, can inadvertently normalize such concepts in both speech and thought. This makes precision in discussing security issues critically important. Missteps or ambiguities in terminology possess the capacity to provoke panic and fuel the spread of rumors and misinformation. Consequently, the standardization of specialized security-related vocabulary becomes a key factor in upholding order within the

informational landscape.

Governmental approaches to language planning exert a substantial impact on the degree of solidarity within society. When the official language is actively supported and symbolically positioned as a marker of shared nationhood, it contributes to the consolidation of a common sense of belonging. Simultaneously, the continual safeguarding of minority language rights is crucial for sustaining internal cohesion and bolstering citizens' trust in government institutions.

In today's digital era, linguistic aspects of security are deeply intertwined with the dynamics of online communication. Social media platforms function as rapid channels for disseminating both factual information and manipulative content. By analyzing linguistic patterns in online spaces, it becomes possible to detect coordinated information campaigns or attacks.

Manipulative strategies often rely on emotionally charged language and oversimplified expressions. These are deliberately crafted to evoke feelings like fear, anger, or sympathy, while simultaneously diminishing critical thinking capabilities. Recognizing and understanding these techniques is a crucial step towards enhancing societal resilience against informational threats.

Linguistic analysis plays a significant role as a tool for assessing risks in the realm of security. Through such analysis, instances of hate speech, incitements to violence, or signs of radicalization can be identified. Within this framework, language transcends its traditional humanitarian value, assuming a practical role in research aimed at safeguarding societal and informational security.

Recognizing cultural differences in communication within multinational communities is of paramount importance. Behaviors or expressions considered neutral in one culture might elicit negative reactions or even seem intimidating in another. As a result, effective intercultural communication demands heightened awareness, attentiveness to linguistic subtleties, and an understanding of contextual significance [2]

Education serves as a crucial foundation for fostering language awareness aimed at minimizing potential threats. Enhancing analytical thinking abilities, involving in thoughtful reading, and performing in-depth text analysis are essential tools for effectively combating disinformation. These efforts collectively contribute to building long-lasting informational resilience within society.

Equally significant is the influence of public rhetoric by government officials in shaping societal attitudes. Thoughtful and measured communication from authorities can help diffuse social tensions, build trust, and promote unity. Conversely, hostile or provocative discourse risks inciting instability and deepening divisions.

Furthermore, the linguistic dimensions of security intersect with core issues of human rights. Any measures to curb hate speech must be carefully aligned with the need to uphold and respect freedom of expression, ensuring a balanced and just approach.

Striking a balance between these two principles is both challenging and essential in the modern world. Crafting a sustainable framework for security demands acknowledgment of language's symbolic role.[3] Words, slogans, and event names act as vessels of historical memory, shaping collective consciousness and influencing how societies interpret their past while envisioning their future.

The linguistic analysis of crisis communication serves as a vital tool for evaluating the effectiveness of messages aimed at calming the public and reducing panic. Well-structured statements, clear vocabulary, and logical sequencing are key factors in building trust in official communications. Conversely, ambiguous phrasing or overly abstract language can undermine the clarity and impact of such information. Therefore, crafting carefully designed language protocols for use in crisis scenarios is a fundamental component of any comprehensive security strategy.

Equally significant is the role of translation and multilingual communication in fostering a stable security environment. In cross-border interactions, even minor translation errors can precipitate diplomatic tensions and distort the intended meaning of messages between parties. Skilled translators who consider cultural nuances and contextual relevance play a critical role in mitigating such risks. Hence, their linguistic proficiency is integral to maintaining global security.

Stereotypes and clichés embedded within public discourse also warrant attention, as they often promote oversimplified perceptions of entire social groups. These generalizations perpetuate prejudices and amplify social divisions, increasing societal tension. Addressing such patterns and encouraging more nuanced communication are essential steps toward fostering inclusivity and stability. This shift demands proactive engagement from media outlets and educational systems.

Advances in corpus linguistics and automated text analysis present immense opportunities for enhancing security frameworks. Sophisticated algorithms capable of processing vast amounts of

text data can unveil speech patterns indicative of escalating radicalism. Such innovations serve as a foundation for early warning systems and preventive strategies. The fusion of technological advancements with insights from the humanities paves the way for new dimensions in security research.

Another vital factor lies in establishing ethical standards for communication in the public sphere. Cultivating an awareness of the responsibilities tied to one's words can significantly diminish aggression and hostility. Fostering a culture of respectful dialogue reinforces societal cohesion and trust among diverse communities.[4] In the long term, this approach lays a robust linguistic groundwork for fostering social harmony, resilience, and sustainable development.

The role of solidarity narratives shaped through language holds significant importance. By emphasizing shared values, mutual support, and collective responsibility, such narratives help alleviate societal anxiety. They foster a stronger sense of community and belonging, turning speech into a powerful tool for psychological stability.

Thus, linguistics plays an essential role in cultivating a safe and harmonious environment. Language is not merely a means to describe reality but an active force in shaping it. Recognizing its potential paves the way for enhancing social resilience in the face of modern challenges and threats.

1. Carlà A., Constantin S. Language Policies and Insecurities in Ukraine. *Nationalities Papers*. 2025. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/language-policies-and-insecurities-in-ukraine/E3A7D6F0E9BA2ACA4F4E62B05CBEC75F>.

2. Hu C. A corpus-based study on the cognitive construction of security in discourse. *Frontiers in Psychology*. 2023. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2022.1069896/full>.

3. Hu C. Modeling the audience's perception of security in media discourse. *Humanities and Social Sciences Communications*. 2024. URL: <https://www.nature.com/articles/s41599-024-03079-1>.

4. Security and Language Policy. *The Oxford Handbook of Language Policy and Planning*. Oxford University Press, 2018. URL: <https://academic.oup.com/edited-volume/35184/chapter/299533511>.

Віктор ЯСЬКО

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки,
кандидат військових наук, доцент

Еміль ПРИСЯЖНЮК

курсант Харківського національного
університету внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)

ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКИМ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИМ ОПЕРАЦІЯМ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України інформаційний простір став повноцінним театром бойових дій. Гібридна війна, що її веде ворог, передбачає комплексне застосування не лише кінетичної зброї, але й агресивних інформаційно-психологічних операцій (ІПСО). Їх метою є дестабілізація суспільно-політичної ситуації, деморалізація населення та дискредитація органів державної влади й військового командування.

Відтак, забезпечення інформаційної безпеки в цьому контексті набуває критичного значення для збереження суверенітету держави. ІПСО рф спрямовані на руйнування когнітивної стійкості українського суспільства, що створює безпосередню загрозу національній безпеці. Тому дослідження механізмів протидії деструктивному інформаційному впливу та вдосконалення стратегічних комунікацій є одним із пріоритетних завдань сучасної правової та безпекової науки.

Зауважимо, що сьогодні сучасну людину оточує величезний об'єм інформації: соціальні мережі, інформаційні сайти, телебачення та численні месенджери. Одночасно з невпинним зростанням її кількості повсякчас збільшується число дезінформації – фейків та маніпуляцій. Неправдиву інформацію поширюють для того, щоб сформувати у людей хибну картину світу.

Під час повномасштабного вторгнення українці споживають інформацію більш виважено. Народ України намагається більш критично ставитися до маніпулятивної інформації та навчився краще відрізняти «фейкові вкиди» від правди.

За допомогою фейків та інформаційних вкидів росіяни намагаються негативно впливати на настрої українців, підірвати бойовий дух, посіяти панічні настрої у суспільстві та навіть зашкодити фізично. Для цього вони застосовують ІПСО, основними елементами яких є: вплив на емоції, розгойдування психіки та дискредитація союзників.

ІПСО – це дезінформація, пропаганда, перебільшення певної інформації або применшення іншої, диверсії на об'єктах цивільної інфраструктури та кібератаки [1, с. 188-189].

Підготовка і проведення ІПСО, загалом, здійснюється за приблизно однаковою схемою і має декілька етапів. На підготовчому етапі здійснюється планування операції, визначення цілей, завдань, форм і способів її проведення, цільової аудиторії впливу, сил і засобів, методів і прийомів впливу, розробка одного або кількох варіантів сценаріїв її проведення.

На інформаційному етапі визначається або створюється інформаційний привід і власне розпочинається активна фаза операції відповідно до розробленого сценарію. За необхідністю залучаються додаткові сили і засоби.

На етапі «розкрутки» інформаційного приводу операція набуває розвитку для досягнення своїх цілей, тобто для посилення, формування або руйнування певних психічних стереотипів і установок цільової аудиторії та спонукання її до передбачених планом дій, або зміни поведінки. Другий і третій етапи, як правило, об'єднуються і проводяться одночасно.

На етапі виходу із операції здійснюється її плавне завершення, тобто закріплення результатів після досягнення поставлених цілей, оцінювання результатів і, за необхідності, розпочинається новий цикл операції [2, с.60].

До провідних цілей російських ІПСО проти України належать:

- дезінформація населення (навмисне поширення неправдивої інформації для введення в оману);
- маніпуляція громадською свідомістю (психологічний тиск на думки та настрої громадян з метою змінити їхні погляди, викликати сумніви);
- підрив психологічної стійкості та морального духу громадян (створення паніки, страху, відчуття безсилля);
- тиск і вплив на рішення керівних структур держави (для прийняття ними рішень, вигідних для сторони, що провадить ІПСО) [3, с.98].

Ключовими елементами ІПСО є:

Нав'язування свого «варіанту правди»: Використання інформації, що може бути як правдивою, так і хибною, з метою формування у цільової аудиторії певного світогляду або ідеології.

Формування страху та невпевненості для провокування тривоги, відчуття невизначеності, щоб змусити громадян переглянути свої переконання та дії.

Зміна психологічного стану суспільства шляхом застосування різноманітних психологічних прийомів для впливу на сприйняття та емоції громадян.

Підрив довіри до органів влади, зокрема президента, уряду та парламенту. Підготовка до активних дій.

Переконання громадян у необхідності вжиття певних заходів, включаючи можливість бойових дій, для захисту своїх інтересів, що не відповідають інтересам української держави [4, с.147].

Таким чином, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що російські інформаційно-психологічні операції (ІПСО) трансформувалися з допоміжного інструменту в повноцінний стратегічний вимір війни, спрямований на ерозію державних інститутів та розкол українського суспільства. Ефективна нейтралізація цієї загрози неможлива виключно силами окремих відомств чи ситуативним спростуванням фейків; вона вимагає побудови цілісної екосистеми інформаційної оборони.

Зокрема, ключовим вектором має стати перехід від реактивної тактики до проактивних стратегічних комунікацій, коли держава не просто відповідає на ворожі вкиди, а й випереджає їх, заповнюючи інформаційний простір достовірними фактами та власним порядком денним. Водночас, жодні технічні блокування ворожих ресурсів чи законодавчі обмеження не будуть достатньо дієвими без формування «когнітивного імунітету» у населення. Тому наголошуємо, що масове підвищення рівня медіаграмотності та критичного

мислення громадян слід вважати фундаментальним елементом національної безпеки, що знецінює зусилля агресора та забезпечує надійний тил для подальших військових перемог.

1. Бартельова А., Рудь О. Інформаційно-психологічні операції як основна загроза інформаційній безпеці держави. *Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи*. 2023. URL : <https://doi.org/10.32782/ppss.2023.1.50> (дата звернення: 31.01.2026).
2. Методологічний підхід до підготовки і проведення інформаційної (психологічної) операції у соціальних мережах / Г. В. Певцов та ін. *Системи обробки інформації*. 2022. № 2 (169). С. 58–65. URL : <https://doi.org/10.30748/soi.2022.169.07> (дата звернення: 31.01.2026).
3. Bader S. O., Pochynkova M. M. Critical thinking as a means of countering informational and psychological operations in social networks. *Innovate pedagogy*. 2024. № 72. С. 97–103. URL : <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/72.17> (дата звернення: 31.01.2026).
4. Chuprii L. V., Kucherenko V. V. Political and communicative strategy of the state in the conditions of russia's information warfare against ukraine. *Scientific journal "regional studies"*. 2024. № 38. С. 145–149. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2024.38.23> (дата звернення: 31.01.2026).

Інна ЄРЬОМЕНКО

доцент кафедри філології, перекладу
та стратегічних комунікацій
Національної академії
Національної гвардії України
(м. Харків, Україна)

ДИСКУРСИВНІ СТРАТЕГІЇ ЛЕГІТИМІЗАЦІЇ ФЕЙКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ЛІНГВО-МАНІПУЛЯТИВНИЙ АСПЕКТ

У сучасному світі межа між фактом та інтерпретацією стає дедалі розмитішою. Актуальність дослідження полягає у необхідності аналізу того, як фейк (завідомо неправдива інформація) перестає сприйматися як маргінальне явище і набуває статусу «альтернативної правди» через специфічні дискурсивні практики. Фейк сам собою є вразливим, поки він не отримав ознак достовірності. Дослідження лінгвістичних стратегій дозволяє зрозуміти, як маніпулятори використовують псевдоаргументацію, емоційне зараження та ілюзію консенсусу.

Мета дослідження полягає у розкритті лінгво-маніпулятивного потенціалу дискурсивних практик, за допомогою яких неправдиві повідомлення набувають ознак достовірності та інтегруються в інформаційне поле як легітимні факти.

Лінгво-маніпулятивний аспект дозволяє виявити, як тексти адаптуються під «кліпове мислення» аудиторії, використовуючи маніпулятивну логіку для швидкого вірусного поширення.

В умовах воєнної агресії та політичної нестабільності вивчення стратегій легітимізації фейків має прикладне значення. Це фундамент для розробки методик медіаграмотності та алгоритмів лінгвістичної експертизи, які допоможуть суспільству розпізнавати приховані впливи на ранніх етапах.

Процес легітимізації фейку в дискурсі базується на зміщенні фокусу з верифікації факту на емоційне чи логічне прийняття повідомлення. Нами виокремлено такі домінантні стратегії:

1. Стратегія апеляції до авторитету: використання розмитих посилань на псевдоінституції чи анонімних експертів («британські вчені довели», «джерела в Генштабі повідомляють»). Це створює ілюзію об'єктивності та високого статусу джерела.
2. Епістемічна модальність та впевненість: впровадження маркерів високого ступеня вірогідності («без сумніву», «очевидно», «факти свідчать») навіть за повної відсутності доказів. Це блокує критичний сумнів реципієнта.
3. Стратегія емоційного резонансу: використання інтенсифікаторів, оцінної лексики та метафор «катастрофи» або «порятунку». Емоційне переважання (страх, гнів, патріотичне піднесення) вимикає аналітичне мислення, роблячи фейк частиною світоглядної системи людини.
4. Стратегія створення «спільного знання»: використання пресупозицій та кванторів спільності («ми всі розуміємо, що...», «як відомо...»). Це змушує аудиторію

погоджуватися з неправдою, щоб не почуватися ізольованою від «більшості».

Легітимізація фейку – це складна дискурсивна надбудова, яка використовує вразливості людської лінгвокогнітивної системи. Фейкова інформація стає «правдою» не завдяки фактам, а завдяки майстерному використанню мовних кодів, що імітують логіку, авторитетність та соціальну значущість. Подальше вивчення цих стратегій є основою для створення систем автоматичного виявлення маніпуляцій у медіатекстах.

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. 2-ге вид., допов. Київ : Академія, 2009. 376 с.
2. Данильчук Д. В. Мовна маніпуляція в сучасних медіа: стратегії та тактики. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*. 2017. Т. 197. С. 45–50.
3. Зернецька О. В. Глобальна комунікація : монографія. Київ : Наукова думка, 1999. 352 с.
4. Кондратенко Н. В. Дискурсні стратегії легітимізації політичної влади в сучасному українському просторі. *Записки з українського мовознавства*. 2020. Вип. 27. С. 112–121.
5. Почепцов Г. Г. Психологічні операції : навч. посіб. Київ : ВІКНУ, 2010. 250 с.
6. Різун В. В. Теорія масової комунікації : підручник. Київ : Просвіта, 2008. 260 с.

Tetyana ISHCENKO
Senior Lecturer at the Language
Training Department
of Dnipro State University
of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine)

EUPHEMISMS IN HYBRID CONFLICT: A UKRAINIAN–ENGLISH COMPARATIVE ANALYSIS

In contemporary war discourse, it is crucial to examine euphemistic strategies in Ukrainian- and English-language contexts, with particular attention to how linguistic substitutions attenuate the emotional impact of violence and cognitively reframe events. This study is grounded in cognitive linguistics and critical discourse analysis, drawing primarily on the works of Lakoff, van Dijk, and Fairclough and others.

In war discourse, euphemisms replace emotionally charged terms with neutral ones, thereby suppressing empathy and moral outrage and relocate violence from the moral domain to the technical or administrative one. According to George Lakoff, lexical choices activate cognitive frames that structure moral evaluation and perception of political events [5]. Euphemisms operate through similar cognitive strategies such as abstraction, passivisation, bureaucratisation, and metaphorical reframing. These strategies suppress emotional responses for example, if we change “civilian deaths” into “collateral damage” or “armed attack” into “kinetic action” or “to kill” substitute with “neutralise the target” we will get a bit neutralized feedback. For example, in English-language military discourse we may find examples of “war” replaced by “special military operation” or “civilian deaths” by “collateral damage”. In all cases, the euphemism blocks direct mental access to human suffering, supporting Lakoff’s claim that lexical choice activates different moral frames. Such substitutions shift the cognitive frame from violence to procedure, supporting Lakoff’s claim that framing precedes rational judgement [5].

Within his work “Critical Discourse Analysis”, Teun A. van Dijk argues that elite discourse controls public knowledge through strategic lexical choices that minimise negative representations of in-group actions [6]. Euphemisation serves this function by obscuring responsibility and moral evaluation. Let us compare “*targets were engaged*” instead of “*people were attacked*” and “*losses occurred*” instead of “*civilians were killed*”.

In English (especially NATO, US, and UK military communication), euphemisation is typically technocratic and framed as *risk management* or *security operations*. Examples may be “*peacekeeping mission*”, and “*rules of engagement*”. This aligns with Fairclough’s concept of bureaucratic naturalisation, where violence is legitimised through institutional language [4].

In Ukrainian-language discourse, Ukrainian euphemisation is far less dominant and often deliberately avoided. Instead, Ukrainian discourse tends to re-humanise violence, restore agency, and reject neutralising language. Let us compare example contrast: «*загинули цивільні*» instead of «*втрати серед населення*». These are ideologically saturated euphemisms, designed to invert

aggressor–victim roles, which van Dijk identifies as a core strategy of ideological discourse. In Ukrainian resistance and media discourse it reflects a counter-discursive strategy, aiming to preserve ethical clarity rather than suppress emotion.

Norman Fairclough emphasises that institutional and bureaucratic language contributes to the naturalisation of ideology, making violent practices appear normal, inevitable, or administratively justified [4]. English-language euphemisms such as “*peacekeeping mission*” and “*stabilisation measures*” illustrate how violence is reframed as governance or management rather than ethical action [4].

Ukrainian scholars note a contrasting tendency in Ukrainian media and public discourse since 2014 and especially after 2022. It deals with a conscious rejection of euphemistic masking of violence. Thus, Larisa Masenko highlights language as a site of ideological resistance, where explicit naming of aggression functions as a defensive strategy against hybrid warfare [1]. At the same time Olena Selivanova argues that maintaining agent visibility (*who acts against whom*) is crucial for preserving accurate cognitive representations of political events [2]. This aligns with Fairclough’s view that counter-discourse disrupts ideological normalization [4].

Paul Chilton in his turn demonstrates that war metaphors shape spatial and moral perception in political discourse [3]. English war discourse often relies on metaphors of precision and control (“*surgical strikes*”), whereas Ukrainian discourse increasingly employs metaphors of trauma and crime («*терор*», «*злочин*»), foregrounding ethical judgement.

Thus, the Ukrainian–English comparative analysis confirms that euphemisation relies on universal cognitive mechanisms but its ideological function differs across discourse communities. While English-language military discourse tends to normalize violence through bureaucratic abstraction, Ukrainian discourse actively resists euphemisation to preserve moral clarity and counter hybrid aggression. Euphemisation thus emerges not only as a linguistic strategy but as a contested ideological space.

-
1. Масенко Л. Мова і суспільство: конфлікт і гармонія. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія». 2017.
 2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К. 2019.
 3. Chilton, P. *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. Routledge. 2004
 4. Fairclough N. *Critical Discourse Analysis*. Longman. 1995
 5. Lakoff, G. *Moral Politics: How Liberals and Conservatives Think*. University of Chicago Press 2016 .
 6. van Dijk, T. A. “Politics, Ideology, and Discourse.” In *Elsevier Encyclopedia of Language and Linguistics*. 2006.

Inna KOZUBAI

Senior Lecturer of the Department of
Language Training
of Dnipro State University of Internal
Affairs (Dnipro, Ukraine)

LINGUISTIC AND COGNITIVE TRANSFORMATION OF CIVIL LAW TERMINOLOGY WITHIN THE DIGITAL SECURITY ENVIRONMENT

The contemporary evolution of Civil Law is defined by the global dissemination of foreign legal constructs and the pervasive digitalization of its conceptual framework. Under the conditions of martial law and escalating security challenges, legal terminology functions both as a linguistic instrument and a fundamental pillar of normative regulation. It facilitates the verbalization of emergent legal phenomena and digital regulatory mechanisms. Investigating the vectors of terminological dynamics is imperative to mitigate semantic ambiguity, which undermines the consistency of legal interpretation and compromises the protection of rights within the digital landscape.

New legal terms emerge as a direct response to shifting social imperatives, with each unit assigned a specific normative weight. Distinct from general vocabulary, Civil Law terms perform a tripartite function: nominative (formalizing a phenomenon), cognitive (analyzing legal reality), and regulatory (delineating law enforcement parameters) [1].

The digital transformation of the economy has introduced a nomenclature previously confined to technical domains – specifically concepts such as ‘digital assets’, ‘virtual objects’, and ‘cryptocurrency’. The primary challenge lies in the fact that these terms are frequently integrated without due regard for the principles of terminological continuity, thereby posing risks of systemic fragmentation within the national legislative framework [2].

A critical vector of change is the emergence of digital deviation – a semantic shift where the legal essence of a term conflicts with its technical application.

In classical civil doctrine, ownership is predicated on physical dominion over a tangible object. Conversely, in the realm of virtual assets, physical control is superseded by technological control, exercised through the possession of a private cryptographic key. This necessitates a reconceptualization of the category as ‘technological dominance’, extending beyond traditional property law.

Within smart contracts, the construct of a ‘legal transaction’ undergoes functional simplification. The subject’s legal intent is subsumed into an automated execution algorithm. This results in ‘determinologization’ – the erosion of a term’s strict normativity in digital discourse, where ‘code’ is increasingly perceived as a substitute for law.

Interaction with foreign legal orders is a prerequisite for modernizing the terminological system. However, the reception of Anglo-American constructs, such as ‘warranties’ and ‘representations’, demonstrates that mechanical transfer is counterproductive. Effective adaptation must yield a legal construct deeply integrated into the internal logic of the national legal system. In a security context, this demands that terminological adaptations remain semantically precise and systemically coherent.

In the context of security, this means that terminological adaptations must be semantically clear and systemically consistent. Errors in the formulation of legal terminology can distort the meaning of legal norms, which increases the risks for law enforcement practice in the context of digital transformation [3].

Introducing a linguistic and cognitive approach to analyzing new objects of civil rights is proposed as a way for minimizing the negative consequences of terminological dynamics. This involves developing a ‘semantic filter’ for new terms during legislative review to identify discrepancies and ensure continuity between classical doctrine and the latest legal and technical concepts. This unifies the conceptual framework for objects whose legal status is uncertain, such as property rights to digital data and tokens.

To mitigate the negative consequences of terminological flux, a linguistic and cognitive approach to analyzing new objects of civil rights is proposed. This entails the development of a ‘semantic filter’ for legislative review to identify deviations and maintain continuity between classical doctrine and innovative legal-technical concepts. Achieving terminological accuracy and overcoming digital deviations is essential for ensuring the conceptual integrity of the law, thereby establishing a robust linguistic foundation for Ukraine’s security environment.

1. Dykhta N. M. The Current State of Legal Terminology and its Use in Conditions of Military Aggression. *Ukraine’s European Choice, Scientific Development and National Security in the Realities of Large-scale Military Aggression and Global Challenges of the 21st Century*: materials of the International Scientific and Practical Conference. Odessa, 2022. Pp. 832–833.

2. Krasnytska A. V. Problems of Using Legal Terms in Ukrainian Legislation. *Ukrainian Language in Jurisprudence: State, Problems, Prospects*: materials of the XIII All-Ukrainian Scientific and Practical conference. Kyiv : NAIA, 2017. Part 1. Pp. 99–102.

3. Kozubai I., Khadzhy A. Critical Thinking as a Springboard for the Development of Communicative Competence. *Public Communication in Science: Philosophical, Cultural, Political, Economic and IT Context*: Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Vol. 3), May 15, 2020. Houston, USA : European Scientific Platform. Pp. 84-85.

4. Onishchenko N. M., Sunegin S. O. Terminological Certainty as a Component of State and Legal Development: The Issue of Unification. *Grail of Science*. 2023. №. 24. Pp. 164–174.

Тетяна ПАКУЛОВА

старший викладач кафедри
мовної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

МОВНА СТІЙКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК ПРОТИДІЇ МАНІПУЛЯТИВНИМ СТРАТЕГІЯМ У МЕДІАПРОСТОРІ

У сучасних умовах гібридних загроз мовна стійкість особистості стає ключовим елементом гуманітарної безпеки держави. Згідно з положеннями Стратегії інформаційної безпеки України, захист національного інформаційного простору від деструктивних маніпулятивних впливів є стратегічним пріоритетом, що вимагає формування високого рівня медіаграмотності та критичного сприйняття інформації громадянами [9].

Теоретичне підґрунтя аналізу маніпуляцій базується на когнітивних механізмах мови. У праці О. О. Селіванової «Сучасна лінгвістика» зазначається, що мова не лише відображає світ, а й активно конструє його через фрейми та ментальні моделі, що дозволяє маніпулятору приховано впливати на свідомість реципієнта, активуючи потрібні асоціативні зв'язки [10].

Феномен мовної стійкості безпосередньо корелює з національною ідентичністю. Л. Т. Масенко у дослідженні «Мова і суспільство» доводить, що стійкість мовної спільноти є здатністю чинити опір зовнішнім деформаціям та асиміляційним тискам, що в умовах медіапростору трансформується у здатність особистості ідентифікувати та нейтралізувати ворожі лінгвістичні коди [6].

Маніпулятивні стратегії в цифровому середовищі використовують психолінгвістичні методи для дестабілізації суспільства. Г. Г. Почепцов у роботі «Сучасні інформаційні війни» наголошує, що перемога в інформаційному протистоянні залежить не від кількості інформації, а від контролю над смислами, що робить вивчення мовної стійкості невід'ємною частиною архітектури міжнародної та національної безпеки [8].

У межах когнітивно-дискурсивного підходу маніпуляція розглядається як прихований психолінгвістичний вплив, що базується на експлуатації когнітивних вразливостей реципієнта. Як зазначає С. А. Жаботинська, маніпулятивний потенціал мови реалізується через особливі концептуальні мережі, де певні вузли інформації навмисно акцентуються або замовчуються, що призводить до викривленого формування ментальних моделей реальності у свідомості особистості [4].

Однією з провідних стратегій впливу в сучасному медіапросторі є фреймування, яке задає певний контекст інтерпретації подій. Дослідниця О. П. Кушнерук наголошує, що через вибір специфічних лексем маніпулятор створює «рамку сприйняття» (фрейм), яка обмежує критичний аналіз інформації та спрямовує реципієнта до заздалегідь визначених висновків, що є особливо небезпечним у контексті висвітлення питань національної безпеки [5].

Важливим інструментом сугестивного впливу виступає концептуальна метафора, яка дозволяє пояснювати складні політичні чи військові процеси через прості, емоційно забарвлені образи. На думку Л. І. Белехової, метафоричне моделювання дійсності в медіатекстах здатне програмувати поведінкові реакції соціуму, оскільки метафора оминає логічні фільтри свідомості та апелює безпосередньо до архетипів і колективного несвідомого [1].

Протидія цим стратегіям можлива лише за умови високого рівня лінгвістичної компетенції, що трансформується у мовну стійкість. О. Г. Мелешенко у своїх працях доводить, що інформаційна безпека особистості безпосередньо залежить від її здатності розпізнавати мовні маркери пропаганди та деконструювати сугестивні наративи, що робить філологічну підготовку невід'ємним складником системи цивільного захисту [7].

Яскравим прикладом реалізації безпекового потенціалу мови у військово-політичному дискурсі є висловлювання очільника ГУР МО України Кирила Буданова, де лінгвістичний фактор виступає фундаментальною основою спротиву. Характеризуючи нинішні загрози як «геноцид українського народу», автор виводить питання мови з суто комунікативної площини в екзистенційну, визначаючи її не лише засобом спілкування, а «корінням, пам'яттю та силою». З погляду когнітивної лінгвістики, такий вибір лексем активує в свідомості реципієнта фрейм «мова як життєзабезпечувальна система», що є

доказом тяглості та неперервності існування нації («доказ того, що ми є і будемо»).

Використання в письмовому та усному дискурсі концептуальної метафори «Українська мова – це зброя, яка не мовчить» радикально змінює роль філологічного аспекту в системі національної безпеки. Приписування мові властивостей зброї, яку «неможливо перемогти» [2], наділяє лінгвістичну ідентичність мілітарною функцією захисту. Це створює когнітивний бар'єр проти маніпулятивних стратегій агресора, спрямованих на знецінення української суб'єктності, та перетворює кожного носія мови на активного учасника безпекового процесу.

Іншим репрезентативним прикладом упровадження безпекових наративів у публічний дискурс є виступ Олексія Данілова, у якому мова чітко дефініюється як загроза або захист залежно від її походження. У письмовій фіксації його промови зазначено: «Російська мова має зникнути з нашої території взагалі як елемент ворожої пропаганди і промивання мізків для нашого населення. Англійська є обов'язковою, наша рідна мова є обов'язковою» [3]. З погляду когнітивної лінгвістики, цей вислів реалізує стратегію «номінативної делегітимізації» мови агресора. Визначення мови не як філологічного явища, а як «елемента ворожої пропаганди», маркує її як джерело когнітивної небезпеки. Це сприяє формуванню мовної стійкості особистості, оскільки перетворює перехід на державну мову на акт інформаційної гігієни та свідомого захисту власної свідомості від зовнішніх деструктивних впливів.

Особливу увагу варто приділити деконструкції маніпулятивних стратегій «примусового порозуміння», яку здійснює О. Данілов у своєму поясненні: «А насаджувати сюди ці російські наративи – дуже небезпечно: нібито ми повинні з ними порозумітися, ми повинні щось зрозуміти». Тут автор розкриває механізм використання мови як «м'якої сили», що через лінгвістичну близькість намагається нав'язати деструктивні смисли під виглядом діалогу. Використання прикметника «небезпечно» переводить мовне питання в категорію пріоритетів національної безпеки, де відмова від нав'язаних наративів є формою когнітивного спротиву. Таким чином, утвердження рідної мови як «обов'язкової» виступає не лише культурним актом, а створенням фундаментального безпекового бар'єру, що запобігає «промиванню мізків» і зміцнює гуманітарну стійкість держави.

Дослідження підтвердило, що мовна стійкість особистості є критичним елементом національної безпеки. В умовах гібридної агресії мова перестає бути лише засобом комунікації, перетворюючись на «когнітивний щит», який захищає свідомість громадян від маніпулятивних стратегій та ворожої пропаганди. Встановлено, що розвинений лінгвістичний імунітет дозволяє індивіду вчасно розпізнавати деструктивні наративи та зберігати ментальну незалежність у медіапросторі.

1. Белехова Л. І. Вербалізація концептуальних метафор: когнітивний аспект. Херсон : Айлант, 2012. 120 с.

2. "Зброя, яку неможливо перемогти". Буданов подякував всім, хто говорить українською. РБК-Україна : сайт. 2024. 27 жовт. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/zbroya-ku-nemozhlivo-peremogti-budanov-podyakuvav-1761551327.html>.

3. Данілов заявив, що російська мова має зникнути з України, та пояснив чому. ТСН : сайт. 2022. 21 жовт. URL: <https://tsn.ua/politika/danilov-zayaviv-scho-rosiyska-mova-maye-zniknuti-z-ukrayini-ta-poyasniv-chomu-2184967.html>.

4. Жаботинська С. А. Когнітивна лінгвістика: методи аналізу мережових структур. Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2010. 96 с.

5. Кушнерук О. П. Когнітивно-дискурсивні аспекти медіаманіпуляцій. Київ : Наукова думка, 2018. 180 с.

6. Масенко Л. Т. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір. Київ : КМ Академія, 2004. 163 с.

7. Мелешенко О. Г. Мовна стійкість у системі інформаційної безпеки. Київ : Центр навчальної літератури, 2021. 210 с.

8. Почепцов Г. Г. Сучасні інформаційні війни. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 497 с.

9. Про Стратегію інформаційної безпеки : Указ Президента України від 28 груд. 2021 р. № 548/2021. Офіційний вісник України. 2022. № 2. Ст. 52.

10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

Анжела ПЕТРАШ

викладач кафедри іноземних мов
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна)

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ОПАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВСТВО РУМУНІЙ»

Лінгвістичний аспект формування безпечового середовища полягає у використанні мови, зокрема і румунської, як інструменту впливу на свідомість, зниження конфліктності та протидії інформаційним загрозам.

Навчальна дисципліна «Лінгвокраїнознавство Румунії» займає особливе місце у підготовці філологів, оскільки вона поєднує мовні аспекти з розгалуженим вивченням культури, історії, традицій, а також менталітету румунського народу. Традиційні лекційні формати не завжди дозволяють здобувачам вищої освіти повноцінно відчувати «живу» мову в її культурному контексті, саме тому розглядаємо можливість індивідуалізації навчання через інтерактивні матеріали. Такий підхід допоможе кожному курсанту не лише працювати у власному темпі й глибше досліджувати ті аспекти румунської культури, які йому цікаві (наприклад, архітектура Трансильванії або фольклор Буковини), а й отримувати миттєвий зворотний зв'язок.

Вибір інструментів та форматів для досягнення зазначеної мети впливає на створення якісного контенту. Інтерактивні плакати та карти дозволять здобувачу вищої освіти, використовуючи платформу Genially, створити карту Румунії, де при натисканні на повіт відкривається відео з місцевим діалектом, фото традиційного костюма та короткий текст про історичні пам'ятки. Слід зазначити, що популярний тренажер для засвоєння лексики Quizlet може бути використаний для вивчення специфічних румунських реалій (наприклад, назви страв *mămăligă, sarmale, cozonac*), які не мають прямих еквівалентів в українській мові. Під час самостійної підготовки чи виконання індивідуальних завдань курсантам пропонується пройти відео-квест. За допомогою сервісу Edpuzzle можна перетворити документальний фільм чи інформаційне повідомлення на інтерактивні завдання, де відео зупиняється для можливості дати відповіді на запитання.

Оскільки дисципліна вивчається після практичного курсу румунської мови, рівень володіння румунською у групі може відрізнятись. Індивідуальна траєкторія передбачає створення багатопланових завдань: базові, коли курсант працює з інтерактивними зображеннями румунського побуту, виконуючи завдання співвіднести назву предмету (наприклад, *orincii, iie, cerbi*) з малюнком/фото; контекстуальні, коли курсант отримує текст про роль цих предметів у фольклорі, де складні терміни мають гіперпосилання на словник або короткі відео-пояснення; аналітичні, коли здобувач вищої освіти аналізує символіку орнаменту в румунській вишивці з використанням автентичних джерел румунською мовою без адаптації.

Під час вивчення теми «Свята та традиції Румунії», замість читання начального тексту з виконанням передтекстових та післятекстових вправ, здобувачу вищої освіти пропонується інтерактивний підхід до опанування матеріалу. На початковому рівні вивчення румунської мови ознайомлення з легендою про *Mărțișor* матиме найвищу ефективність через анімовану презентацію, тоді як, маючи середній рівень володіння мовою, курсант виконає порівняльний аналіз румунських та українських весняних обрядів у форматі діаграми. І лише за умови достатнього знання мови здобувач вищої освіти матиме можливість створення власного міні-проєкту як то віртуальна екскурсія, наприклад, до Музею села під відкритим небом у Бухаресті (Muzeul Satului).

Використання інтерактивних матеріалів у вивченні навчальної дисципліни «Лінгвокраїнознавство Румунії» перетворює здобувача вищої освіти з об'єкта навчання на активного дослідника. Це підвищує мотивацію та забезпечує міцне засвоєння навчального матеріалу, оскільки інформація сприймається через декілька каналів, а саме візуальний, аудіальний, кінестетичний. Індивідуальна траєкторія будується на основі рівня володіння мовою, пізнавального інтересу та темпу засвоєння матеріалу.

При індивідуалізації навчання з використанням інтерактивних платформ викладач стає архітектором навчального простору. Замість переказування фактів про Румунію, керівник заняття аналізує, хто і на якому етапі зупинився, коригує складність завдань у реальному часі, створює завдання, де курсант повинен набрати певну кількість балів, обираючи вправи самостійно. Розглянуті сучасні інструменти і можливості перетворять опанування дисципліни «Лінгвокраїнознавство Румунії» з нецікавої теорії на пізнавальний процес культурного відкриття, де кожен здобувач вищої освіти знаходить власні точки дотику з країною, мову якої вивчає.

Таким чином, вивчення іноземної мови, зокрема румунської, сприятиме розвитку у курсантів критичного мислення, уміння виявляти мовні маніпуляції завдяки лінгвокраїнознавчому аналізу, а також комунікувати з метою формування безпечового середовища.

1. Колісник-Гуменюк, Ю. І. (2013). Сучасні інтерактивні технології навчання. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 5, 118–124. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/5962>.

2. Ertmer, P. A., & Ottenbreit-Leftwich, A. T. (2010). Teacher technology change: How knowledge, confidence, beliefs, and culture intersect. *Journal of Research on Technology in Education*, 42(3), 255–284. <https://doi.org/10.1080/15391523.2010.10782551>.

3. Janssen, J., Stoyanov, S., Ferrari, A., Punie, Y., & Pannekeet, K. (2013). Experts' Views on Digital Competence: Commonalities and Differences. *Computers & Education*, 68, 473–481. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2013.06.008>.

4. Santoso, H. B., & Nurtanio, S. (2018). Using a variety of interactive learning methods to improve learning outcomes. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 17(5), 1–14. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1408273.pdf>.

Олена ПИХТІНА

викладач кафедри мовної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

LINGUISTIC ASPECTS OF THE FORMATION OF A SECURITY ENVIRONMENT

Language is a system of sounds and symbols that is the main means of exchanging information and expressing thoughts. Language is also a means of influence that allows you to form thoughts, encourage certain actions. With the help of emotionally colored lexical units, language influences decision-making and changes in views [1].

Language of influence is a special type of speech that changes the attitude, ideas, behavior and emotional state of a person. It convinces, motivates, encourages certain actions or decisions. A variety of lexical, syntactic and stylistic means are used in different areas. Modality (expressing the degree of confidence or assumption), evaluativeness, appeal (appeal with the aim of encouraging action) play an important role, which enhance the emotional impact.

Under the conditions that have developed in our country, we do not have time for a detailed evaluation process: to check, question, review other sources. But it is necessary to protect our mental health from unwanted influences.

First of all, it is necessary to limit the consumption of news in general.

A particularly useful protective mechanism is critical rationalism. It allows you to develop the skill of systematic thinking. A person performs a system of actions aimed at eliminating or minimizing negative experiences that can be traumatic.

By overloading a person with excessive information, society creates ideal conditions for manipulating consciousness.

The following forms of manipulation can be attributed to:

1. Linguistic means. The use of special terminology, linguistic expressions. That is, every time a user encounters such word combinations as "historically developed", "unquestionable truth", "constitutional law" in social networks, it is necessary to be more critical of this publication, to check the authenticity of the source of information.

2. Proverbs, sayings. They are created artificially and are intended to impress public consciousness. In order to avoid fixation in the memory of newly created fixed expressions, it is recommended to repeat classic proverbs several times. The substitution mechanism works.

3. Use of logical errors, incorrect words in statements of a political, propaganda nature. In modern conditions of technical progress, it is not a problem to check any fact by touching the screen of your smartphone.

The main object of protection is the person. Critical thinking is the most effective protective mechanism of the person. It allows you to avoid the formation of a distorted idea of both reality and the situation in the country in the human mind.

Information security is a state of protection of the person, society and the state, in which information development is achieved and external influences do not cause significant harm [2].

Information security of the person is a state of protection of the psyche and health of a person from destructive informational influences, which leads to inadequate perception of reality by him or her or deterioration of his or her physical condition. It depends on:

- mental development
- critical thinking
- spiritual improvement
- harmonious development of the individual

Humanity has become a hostage to complex information technologies and the ability to use them. Therefore, the protection of individual, group and mass consciousness of citizens from unlawful influences should be the main content of activities to ensure information security.

-
1. Словник української мови в 11 томах. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017, 596 с.
 2. Історія інформаційно-психологічного протистояння: підруч./ Я. М. Жарков, Л. Ф. Компанцева, В. В. Остроухов, В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Є. Д. Скулиш; за заг. ред. д.юрид.н., проф, засл. юриста України Є. Д. Скулиша. Київ : Наук.- вид. відділ НА СБ України, 2012. 212с.
 3. Суспільні технології маніпулятивного впливу: навч. посіб./ В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцев; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. Київ : 2010.
 4. Варій, М. Й. Загальна психологія./ М. Й. Варій. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 968 с.

Ірина ПІДЛУЖНА

старший викладач кафедри філології,
перекладу та стратегічних комунікацій
Національної академії
Національної гвардії України
(м. Харків, Україна)

ЕВФЕМІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СПРИЙНЯТТЯ ЗАГРОЗ У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

У сучасному світі проблема безпеки набуває багатовимірного характеру та виходить за межі суто військового або політичного виміру. Важливу роль у формуванні безпекового середовища відіграє мова, яка не лише відображає реальність, а й активно впливає на її сприйняття. Особливе місце в цьому процесі посідає евфемізація – лінгвістична стратегія заміни прямих, потенційно загрозливих або емоційно навантажених найменувань нейтральнішими чи пом'якшеними.

Евфемізація традиційно трактується як процес заміни слів або виразів із негативною, табуованою чи загрозливою семантикою на нейтральніші або непрямі номінації. У межах безпекового дискурсу евфемізми виконують функцію зниження емоційної напруги, маскування гостроти проблеми або перенесення акценту з небезпеки на контрольованість ситуації.

Лінгвістично евфемізація реалізується через:

- абстрагування та узагальнення;
- використання бюрократичної або технократичної лексики;
- знеособлення суб'єкта дії;
- заміну дієслів активної дії іменниковими конструкціями.

Такі мовні засоби сприяють зміні когнітивного фрейму, в межах якого адресат інтерпретує загрозу.

У безпековому та кризовому дискурсі евфемізми часто використовуються з метою регулювання суспільних емоцій. Прямі номінації небезпек зазвичай викликають страх, тривогу або паніку, тоді як евфемізовані формулювання пом'якшують сприйняття повідомлення та створюють ілюзію стабільності.

Використання евфемізмів дозволяє:

- зменшити емоційний тиск на адресата;
- підвищити довіру до джерела інформації;
- уникнути різкої негативної реакції суспільства.

Водночас надмірна евфемізація може призводити до викривлення реальної картини загроз і зниження рівня готовності до адекватного реагування.

Евфемізація безпосередньо впливає на когнітивне та емоційне сприйняття загроз. Пом'якшені формулювання знижують інтенсивність страху, але водночас можуть притуплювати відчуття небезпеки. У результаті адресат сприймає загрозу як менш серйозну або віддалену в часі.

З одного боку, це сприяє психологічній стабільності суспільства, особливо в умовах тривалих криз. З іншого – створює ризик знецінення небезпек і формування пасивної позиції щодо їх подолання. Таким чином, евфемізація виконує подвійну функцію: стабілізації та потенційно маніпулятивну.

У контексті формування безпекового середовища евфемізація виступає інструментом мовної політики та стратегічної комунікації. Вона може бути ефективною за умови відповідального та збалансованого використання, коли пом'якшення формулювань не призводить до втрати інформативності.

Небезпека полягає в тому, що систематичне використання евфемізмів здатне сформувати викривлене уявлення про рівень загроз, що негативно впливає на суспільну мобілізацію та довгострокову безпеку.

Отже, евфемізація є важливим лінгвістичним механізмом впливу на сприйняття загроз у безпековому дискурсі. Вона здатна знижувати рівень паніки та підтримувати психологічну стійкість суспільства, водночас несучи ризик знецінення реальних небезпек. Формування ефективного безпекового середовища потребує усвідомленого та відповідального використання евфемістичних засобів, що поєднує інформативність, етичність і комунікативну доцільність.

Віталій ФІЛІМОНОВ

аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Соціокультурні детермінанти визначають ефективність національної безпеки через вплив на громадянську свідомість, суспільну згуртованість, політичну культуру та соціальні практики взаємодії з державними інституціями. Вони формують рівень мобілізації суспільства, готовність населення до участі у забезпеченні безпеки та стійкість держави перед зовнішніми і внутрішніми викликами.

Класифікуємо основні соціокультурні детермінанти:

1. Рівень політичної культури населення. Здатність громадян усвідомлювати національні інтереси, приймати участь у демократичних процесах, формувати критичне ставлення до інформації та влади. Високий рівень політичної культури підвищує довіру до держави та легітимність безпекових рішень.

2. Громадянська активність та участь у волонтерських рухах. Активне громадянське суспільство забезпечує додаткові ресурси для підтримки сектору безпеки, сприяє самоорганізації населення та швидкій мобілізації у кризових ситуаціях.

3. Соціальна згуртованість і довіра. Високий рівень соціальної довіри всередині спільнот, між регіонами та до державних інституцій формує стійкі горизонтальні та вертикальні мережі взаємодії, що підсилюють національну безпеку.

4. Патріотичне виховання та національна ідентичність. Усвідомлення цінності державності, історичної спадщини та спільних культурних норм стимулює готовність до захисту країни та підтримки оборонних ініціатив.

5. Освітній та інформаційний рівень населення. Доступ до якісної освіти, медіаграмотності та інформації про безпекові процеси формує критичне мислення, здатність протидіяти дезінформації та активну участь у національних ініціативах.

6. Роль релігійних і культурних інститутів. Церкви, культурні організації та місцеві спільноти сприяють формуванню моральних норм, солідарності та соціальної підтримки, що підвищує стійкість населення в кризових умовах.

7. Соціальні практики взаємодопомоги та волонтерства. Розвинені традиції взаємодопомоги та самоврядування на локальному рівні формують резерви соціального капіталу, що можуть бути мобілізовані для підтримки державної безпеки.

Систематизація соціокультурних детермінант національної безпеки

Соціокультурна детермінанта	Опис впливу на національну безпеку
Рівень політичної культури населення	Впливає на довіру до держави, легітимність безпекових рішень, готовність до участі у демократичних процесах.
Громадянська активність та волонтерство	Підсилює мобілізаційні можливості, сприяє самоорганізації та підтримці сектору безпеки.
Соціальна згуртованість і довіра	Формує стабільні горизонтальні та вертикальні мережі взаємодії, підвищує стійкість суспільства.
Патріотичне виховання та національна ідентичність	Стимулює готовність населення захищати державу та підтримувати оборонні ініціативи.
Освітній та інформаційний рівень населення	Підвищує критичне мислення, медіаграмотність, протидію дезінформації.
Роль релігійних і культурних інститутів	Сприяє формуванню моральних норм, солідарності та соціальної підтримки.
Соціальні практики взаємодопомоги	Мобілізує резерви соціального капіталу для підтримки державної безпеки та місцевих ініціатив.

Національна безпека не зводиться лише до реагування на наявні загрози та подолання їхніх наслідків. Вона передбачає також збереження й розвиток людських і матеріальних ресурсів держави, а також врахування трьох рівнозначних складових [1]:

– формування соціокультурних засад національної безпеки, що охоплюють розвиток науки й технологій, цілісність правової системи, якісну освіту, підготовку людського потенціалу, зміцнення національного морального духу, патріотизму, культури управління та лідерських якостей;

– розбудову економічних і фінансових основ безпеки, спрямованих на створення належних умов для сталого розвитку суспільства, підвищення добробуту громадян і зміцнення міжнародних позицій держави;

– комплексне використання всіх доступних засобів і механізмів реалізації політики безпеки, що має забезпечувати такі умови, за яких виникнення загроз або їх негативні наслідки були б мінімізовані для держави, суспільства, матеріальних ресурсів і довкілля. Йдеться про узгоджене застосування дипломатичних, економічних, культурних, військових, спеціальних, екологічних, науково-технічних, правових, виховних та інших інструментів.

У такому контексті архітектура національної безпеки повинна передбачати: визначення цінностей, потреб, інтересів і стратегічних цілей системи національної безпеки, а також відповідних місій і завдань; застосування комплексу дипломатичних, економічних, культурних, військових, спеціальних, екологічних, науково-технічних, нормативно-правових та інших заходів; чітке функціонування інституційних механізмів – органів державної влади й виконавчих структур, які діють як у межах держави, так і поза ними та наділені компетенціями у сфері безпеки, з урахуванням необхідності модернізації їхніх операційних систем; належну координацію та взаємозв'язок між елементами системи національної безпеки відповідно до норм національного законодавства й міжнародних зобов'язань; спроможність і готовність держави до міжнародної взаємодії та участі в глобальних безпекових процесах.

Соціокультурні детермінанти визначають не лише якість захисту держави, а й ефективність управління ресурсами національної безпеки. Для України вони є критично важливими у контексті війни, трансформацій публічного управління та побудови «мережевої держави», де активне суспільство стає рівноправним суб'єктом безпекових процесів.

1. Kitler W. Model of the National Security System: Selected Problems. *European Research Studies Journal*. Volume XXIV, Issue 3B, 2021. 1027-1040.

Яна БЕВЗЮК
курсант академії

Ірина МІЩИНСЬКА
доцент кафедри іноземних мов
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна),
кандидат педагогічних наук, доцент

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

У сучасних умовах національна безпека держави розглядається не лише крізь призму військових, політичних чи економічних чинників, а й як комплексне явище, у якому важливе місце посідає питання значущості мови. Українська мова в умовах гібридної та повномасштабної війни виступає не лише засобом комунікації, а й інструментом захисту національних інтересів, об'єднання суспільства та протидії зовнішнім загрозам.

Державна мова є важливим засобом об'єднання громадян та формування стійкого безпекового середовища. За відсутності чітко закріпленого статусу державної мови мовний простір країни стає вразливим до зовнішнього втручання, що створює загрозу її суверенітету та цілісності. Обмежене функціонування національної мови свідчить про неповноцінність національної ідентичності та збереження колоніальних впливів, що безпосередньо позначається на рівні безпеки держави.

Мовні суперечності в Україні мають ширші наслідки, ніж питання використання мови. Вони проявляються як протиставлення ідентичностей і ціннісних орієнтацій, що унеможливорює формування згуртованого суспільства. Сучасні дослідження свідчать, що мова є одним із інструментів гібридної війни [1].

Через наративи та дискурси ворожнечі ворог цілеспрямовано здійснює маніпуляцію суспільною свідомістю, що створює сприятливі умови для дестабілізації внутрішньополітичної ситуації та підриву національної безпеки [2].

Таким чином, лінгвістичний аспект є невід'ємною складовою формування безпекового середовища України. Українська мова виконує не лише комунікативну, а й ідентифікаційну, консолідаційну та захисну функції. Її утвердження в усіх сферах суспільного життя зменшує ризики внутрішньої дестабілізації та посилює національну безпеку в умовах сучасних загроз.

-
1. Демська О. Мова в оптиці війни // *Folia Philologica*. 2024. № 8. С. 24–35.
 2. Чупрінова Н. Ю., Севрук І. І., Соколовська Ю. В. Українська мова як чинник національної безпеки // *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2023. Т. 34 (73), № 1. С. 150–156.

Діана БУДНИК

студентка магістратури

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Вікторія САВІЩЕНКО

професор кафедри психології

та педагогіки Дніпровського

державного університету

внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),

доктор юридичних наук, професор

САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ ЯК ВНУТРІШНІЙ РЕСУРС ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПСИХОЛОГА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Інтенсифікація життєвого ритму, суспільно-політичні та соціально-економічні перетворення, які відбуваються в Україні на сучасному етапі, висувають до працівників освітніх закладів нові, більш ускладнені вимоги, що, безперечно, позначається на психічному стані фахівців, зумовлює появу емоційної напруги та формування значної кількості професійних стресів.

Сучасні умови професійної діяльності психолога освітніх установ характеризуються високим рівнем вимог, динамічними змінами та значними психологічними навантаженнями. Працюючи психологом в закладі освіти, треба взаємодіяти з дітьми/підлітками/юнацтвом, педагогами та батьками, причому у кожній групі свої вимоги, переживання та труднощі. Внутрішня орієнтація на особистісне зростання, усвідомлення власних цінностей і цілей сприяють підвищенню стійкості до стресів, запобіганню професійному вигоранню та збереженню психологічного благополуччя. Отже, пошук шляхів запобігання та профілактики професійного вигорання психолога закладу освіти в умовах війни зараз на часі, а тому потребує поглибленого вивчення та систематизації.

Проблематику емоційного вигорання широко висвітлюють у наукових працях закордонні та вітчизняні вчені, зокрема В. Бутенко, Г. Гнускіна, І. Іванцев, І. Івженко, Х. Лейтер, К. Маслач, Є. Пузирьов. У контексті роботи психолога привертають увагу праці таких дослідників, як В. Босько, О. Глуценко, О. Паркулаб, З. Спринська. Водночас питання запобігання та профілактики професійного вигорання психолога закладу освіти в умовах війни залишається недостатньо дослідженим, що зумовлює необхідність подальших наукових пошуків у цьому напрямі.

Самоактуалізація є одним із ключових внутрішніх ресурсів особистості, що забезпечує її професійне становлення, стабільність та ефективність діяльності. Самоактуалізація дозволяє фахівцеві не лише ефективно виконувати професійні обов'язки, а й адаптуватися до змін, знаходити нові способи розв'язання завдань та підтримувати внутрішній баланс.

Сьогодні у суспільній свідомості формується певний спектр очікувань щодо фахівців у сфері психології, і передусім тих, хто працює в освітньому середовищі. Головний акцент традиційно падає на позитивні сторони взаємодії фахівця з людьми та його здатність забезпечувати психологічне благополуччя.

Робота психолога неминуче пов'язана з тривалим інтенсивним спілкуванням, що призводить до значних витрат психічних та фізичних ресурсів, що поступово супроводжується внутрішньою напругою, виснаженням і втомою [3, с. 158]. Через надмірне навантаження з'являються ознаки емоційного, фізичного й розумового виснаження. Оскільки фахівець постійно має підтримувати довірливі стосунки та регулювати емоційну напруженість, то регулярно потрапляє у ситуації високої емоційної насиченості та когнітивної складності.

Для того, аби підготувати організм до професійної діяльності, треба вміти протистояти професійній деформації. Проблема професійної деформації розглядається як наслідок внутрішніх суперечностей між постійною необхідністю мобілізаційних зусиль фахівця та обмеженістю його внутрішніх енергетичних ресурсів. Такий дисбаланс спричиняє формування стійких негативних психічних станів, що виявляється у хронічному напруженні та перевтомі. У результаті це може призводити до розвитку синдрому емоційного вигорання,

прояву невротичних та психосоматичних порушень у професійній діяльності [1, с. 177].

Український науковець О. Хайрулін зазначає, що професійна деформація проявляється через зміни в особистісних рисах та професійно значущих якостях фахівця, які формуються під впливом тривалості професійної діяльності, її змісту, умов виконання роботи та індивідуальних психологічних характеристик особистості [2]. Високий рівень професійної деформації часто можна спостерігати у представників професій, чия діяльність пов'язана з роботою з людьми, адже в таких умовах рівень стресу помітно зростає, а організм втомлюється як фізично, так і психологічно. Аби запобігти професійному вигоранню, необхідно піклуватися, зокрема, про стан здоров'я, особливо в умовах війни.

Сучасна людина досягає високого рівня продуктивності переважно тоді, коли вона у гарному настрої, задоволена своїм життям та тим, чим займається. Варто наголосити, що у цьому випадку висока продуктивність спостерігається як на роботі, так і в громадському житті, під час виконання домашніх справ.

Важливим показником розвитку особистості як професіонала є рівень емоційної стабільності та гармонії. Як правило, люди, які добре себе почувають у тій чи іншій сфері, емоційно стабільні, гарно контактують із людьми (клієнтами, колегами, учнями тощо), поступово рухаються кар'єрними сходами та досягають поставлених цілей поза межами роботи.

Варто працювати над контактністю, цінностями, потребою у пізнанні, саморозумінням, орієнтацією в часі, поглядом на природу людини, креативністю, гнучкістю у спілкуванні, аутосимпатією, автономністю та спонтанністю фахівця.

За допомогою регулярного аналізу власних емоцій та реакцій, а також усвідомлення внутрішніх цінностей можна покращити здатність до самоконтролю та адаптивного реагування на професійні виклики.

Завдяки контактності відбувається ефективна взаємодія з колегами, що сприяє формуванню довіри та зменшенню соціальної ізоляції, натомість шляхом покращення системи цінностей вдається більш згуртувати колектив та налагодити підтримку в ньому. Крім того, розвинена потреба у пізнанні стимулює людину до професійного самовдосконалення та пошуку нових знань тощо, тобто особистісного розвитку через саморефлексію, творчі практики, що допомагають реалізувати внутрішній потенціал людини.

Доцільним є й згадати про низку методів та прийомів, причому помітний ефект мають навіть найпростіші з них. Наприклад, за допомогою ведення щоденника, художньої або музичної діяльності, а також завдяки участі у проєктах та соціальних ініціативах розвиваються основи креативності та здатності до адаптивного реагування на професійні виклики. Робота зі зменшення впливу стресу прямо дозволяє сформуванню сприятливого психологічного середовища, що стимулює ефективність результатів команди та підвищує загальну якість виконання професійних обов'язків.

Зважаючи на високий ритм сучасної роботи, навіть кілька хвилин на день, присвячених розвантаженню та відпочинку, сприяють стабілізації нервової системи та зменшенню накопиченої напруги. Якщо метод використовувати регулярно, то це допоможе відновлювати ресурси протягом робочого дня, підвищувати концентрацію та креативність. Загалом важливо переключати увагу на інші питання, відволікатися у хорошему сенсі цього слова, що допоможе контролювати власний емоційний стан.

Слід зазначити, що потенціал здорового харчування та фізичної активності полягає у підтриманні енергетичного балансу та зниженні проявів стресу. Для того щоб підтримати психічне здоров'я та уникнути накопичення стресу, важливо приділяти увагу власним емоційним станам, своєчасно реагуючи на сигнали перевтоми й внутрішнього виснаження. Жодна людина не зможе зберегти у належному стані психічне здоров'я, якщо усі ресурси спрямовуватиме тільки на вирішення робочих проблем.

Тому важливо дотримуватись режиму роботи та відпочинку, дбати про здорове харчування, потрібну кількість годин сну тощо. Також потрібно стежити за власним настроєм, рівнем втоми, бажанням досягати чогось нового, що допоможе виявити перші ознаки емоційного вигорання. Крім цього, корисно інтегрувати у щоденну діяльність практики саморефлексії, релаксації, розвивати хобі, особливо якщо воно пов'язане із творчими видами роботи.

Самоактуалізація виступає важливим внутрішнім ресурсом, який забезпечує збереження та підтримання професійної ефективності особистості. Орієнтація на особистісне зростання, реалізація власного потенціалу, усвідомлення цінностей і смислів діяльності сприяють формуванню внутрішньої мотивації, відповідальності та задоволеності працею. Завдяки цьому фахівець здатний не лише якісно виконувати професійні обов'язки, а й

зберігати продуктивність у складних та змінних умовах діяльності.

Крім того, самоактуалізація сприяє розвитку психологічної стійкості, саморегуляції та здатності до конструктивного подолання труднощів, що є важливими чинниками профілактики професійного вигорання. Вона підтримує внутрішній баланс між особистісними потребами та професійними вимогами, забезпечуючи гармонійне поєднання самореалізації й результативності діяльності. Таким чином, розвиток самоактуалізації є необхідною умовою довготривалого збереження професійної ефективності та психологічного благополуччя особистості.

1. Босько В. І. Профілактика емоційного вигорання екстремальних психологів засобами тренінгу з використанням методів самопізнання і самопомогі Н. Пезешкіана. *Габітус*. 2023. Вип. 49. С. 175-179.

2. Вержевська Х., Кихтюк О. Психологічні аспекти емоційного вигорання військовослужбовців Збройних Сил України. *Scientific Journal «Psychology Travelogs»*, 2023, Вип. 3. URL: <https://www.inforum.in.ua/conferences/21/61/463>.

3. Матохнюк Л., Оверчук В., Максименко Ю. Емоційне вигорання педагогічних працівників: причини, симптоми та наслідки. *Габітус*. 2024. № 62. С. 158–162.

Вікторія ДЕРКАЧ

студентка магістратури

ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

Вікторія САВІЩЕНКО

професор кафедри психології

та педагогіки Дніпровського

державного університету

внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),

доктор юридичних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження стратегій життєдіяльності внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) зумовлена безпрецедентним масштабом вимушеної міграції внаслідок повномасштабного вторгнення в Україну, що стало найбільшою гуманітарною кризою в Європі з часів Другої світової війни. Раптова втрата дому, звичного соціального оточення, професійного статусу та стабільності поставила перед мільйонами громадян завдання не просто фізичного виживання, а повної перебудови власної ідентичності та життєвого шляху в умовах екстремальної невизначеності. В ситуації, коли зовнішні опори зруйновані, саме внутрішні психологічні ресурси та вибрані стратегії життєдіяльності стають вирішальним фактором, що визначає, чи зможе людина адаптуватися до нових умов, чи залишиться у стані хронічного стресу та дезадаптації. Психологічна наука сьогодні має критичну потребу в глибокому аналізі того, як внутрішньо переміщені особи конструюють своє майбутнє з нуля, оскільки від успішності їхньої індивідуальної адаптації залежить загальна соціально-економічна стабільність країни та швидкість повоєнного відновлення суспільства. Вивчення життєвих стратегій дозволяє зрозуміти механізми переходу від пасивної позиції жертви обставин до активної позиції суб'єкта власного життя, що є ключовим для збереження ментального здоров'я нації [1].

Теоретичний аналіз проблеми свідчить, що життєва стратегія є цілісною системою орієнтирів, яка дозволяє особистості інтегрувати минулий досвід, теперішні виклики та майбутні цілі. Проблема копінг-стратегій досліджувала безліч зарубіжних фахівців: Дж. Амірхан, Г. Сельє, Дж. Роттер, Р. Лазарус, Р. Плутчик, С. Фолкман та ін. [1; 2; 3]. У контексті ВПО спостерігаємо зіткнення двох фундаментальних векторів: стратегії самозбереження, спрямованої на мінімізацію втрат і пошук зовнішньої підтримки, та стратегії саморозвитку, що передбачає активний пошук нових можливостей навіть у кризових умовах. Особливої гостроти набуває проблема подолання стану «тимчасовості», коли людина роками перебуває

в очікуванні повернення додому, що блокує її інтеграцію в нову громаду та виснажує психологічні резерви. Емпіричне дослідження, проведене серед осіб, що змінили місце проживання, продемонструвало пряму залежність між рівнем психологічного благополуччя та здатністю до планування вирішення проблем. Було встановлено, що найбільш адаптивними виявляються ті особи, які використовують копінг-стратегію прийняття відповідальності [4]. Це свідчить про те, що внутрішній локус контролю та усвідомлення себе автором власного життя є потужним антидотом проти депресивних станів та відчуття безпорадності [5].

Емпіричний етап дослідження, проведений на базі Дніпровського державного університету внутрішніх справ за участю 100 студентів із-поміж внутрішньо переміщених осіб, дозволив виявити глибинні закономірності адаптаційних процесів за допомогою застосування комплексу методик, зокрема Копінг-тесту Р. Лазаруса, Тесту життестійкості С. Мадді та Шкали психологічного благополуччя К. Ріффа.

Аналіз отриманих даних продемонстрував, що переважна більшість респондентів (70 %) має середній рівень психологічного благополуччя, тоді як низький рівень зафіксовано лише у 17 %, а високий – у 13 %, що вказує на збереження базової здатності до автономії та підтримання близьких соціальних контактів навіть в умовах вимушеної міграції. Особливу наукову цінність становлять виявлені кореляційні зв'язки, які підтверджують, що стратегія «прийняття відповідальності» має стійкий позитивний зв'язок із загальним показником благополуччя ($r=0,387$, $p\leq 0,01$). Це означає, що особи, які схильні брати на себе відповідальність за власні рішення, демонструють вищу незалежність та здатність будувати гармонійні стосунки у новому середовищі. На противагу цьому, стратегія «втеча-уникнення» виявила негативну кореляцію з психологічним благополуччям та особистісним зростанням ($r=-0,270$, $p\leq 0,05$), оскільки ігнорування проблем неминуче призводить до втрати контролю над життєвими обставинами та зниження самоприйняття. Водночас «планування вирішення проблеми» виявилось ключовим чинником формування позитивного ставлення до себе та оточуючих.

З іншого боку, дослідження виявило тривожну тенденцію: значна частина респондентів схильна до використання стратегії «втечі-уникнення», яка хоч і дає тимчасове емоційне полегшення, проте в довгостроковій перспективі призводить до соціальної ізоляції та зниження життестійкості. Взаємозв'язок між низьким рівнем життестійкості та пасивними стратегіями поведінки підкреслює необхідність цілеспрямованого психологічного втручання. Психологічне благополуччя ВПО не є статичним станом; воно динамічно змінюється залежно від того, як людина інтерпретує свій досвід переселення. Якщо переміщення сприймається виключно як непоправна втрата, стратегії життєдіяльності набувають регресивного характеру. Якщо ж ситуація трансформується у свідомості як виклик для особистісного зростання, активізуються ресурси резильєнтності.

Спираючись на результати дослідження, було розроблено основні напрями психологічної допомоги ВПО, що передбачають трансформацію деструктивних стратегій через чотири вектори змін. Першочерговим завданням є переорієнтація локусу контролю з позиції пасивного «отримувача допомоги» на позицію активного «ініціатора змін», що безпосередньо корелює із підвищенням суб'єктності особистості. Важливим аспектом виступає трансформація часової перспективи, яка допомагає інтегрувати травматичне минуле у цілісний життєвий наратив та вибудувати реалістичні плани на майбутнє. Крім того, робота має бути спрямована на активізацію соціальної взаємодії за межами закритої спільноти переселенців та докорінну зміну копінг-стилю – від емоційної фіксації на втратах до конкретних проблемно-орієнтованих дій. Впровадження моделі «резильєнтності» (життестійкості) замість фокусування виключно на симптомах травми дозволяє змістити акцент на розвиток внутрішніх ресурсів особистості. Ключовим інструментом у цьому процесі стає психоедукація, яка нормалізує реакції на екстремальні події, допомагає подолати самостигматизацію та сприяє вибору конструктивних стратегій життєдіяльності в умовах триваючого воєнного стану.

На основі отриманих даних стає очевидним, що система психологічної допомоги ВПО має відходити від моделі «кризового реагування» до моделі «стратегічного супроводу». Це передбачає роботу над трансформацією часової перспективи особистості, де акцент зміщується з травматичного минулого на проектування майбутнього. Важливим аспектом є стимулювання соціальної активності та залучення ВПО до життя приймаючих громад, що дозволяє відновити почуття приналежності та корисності. Розвиток навичок конструктивного копінг-стилю та підвищення рівня автономії мають стати пріоритетними завданнями у програмах психосоціальної підтримки. Таким чином, вивчення психологічних

стратегій життєдіяльності ВПО в умовах воєнного стану не лише розширює наукові уявлення про адаптаційні можливості людини, а й надає практичний інструментарій для зміцнення психологічного фронту, сприяючи формуванню життєстійкої особистості, здатної ефективно функціонувати попри виклики війни.

1. Боровинська І. Є. Соціально-психологічна природа стратегій життєвої успішності внутрішньо переміщених осіб. *Проблеми політичної психології*. 2017. № 5. С. 62–72.
2. Зінченко О. С. Теоретичні засади дослідження соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 4. С. 47–53.
3. Солдатова О. С. Соціально-психологічні особливості адаптації внутрішньо-переміщених осіб. «UChoice: 4P» *Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology : матеріали III міждисципл. наук-практ. конф.* (м. Одеса, 6 жовт. 2017 р.). Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2017. С. 80–83.
4. Дуля А. В., Лютий В. П. Сім'ї внутрішньо переміщених осіб з дітьми: потреби та стратегії опанування складними обставинами. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 1. С. 49–58.
5. Іванова Т. Б. Психологічні наслідки вимушеної міграції для внутрішньо переміщених осіб. *Психологічні читання : зб. матеріалів IX наук.-практ. конф. молодих вчених* (м. Харків, 1 груд. 2023 р.). Харків, 2023. С. 94–96.

Anastasiya MIROSHNYCHENKO

cadet of the faculty for training specialists
for pre-trial investigation bodies
of the National Police of Ukraine

Eleonora SKYBA

Professor of the Department
of Language Training of Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine),
Dr.S. in Philosophy, Professor

LANGUAGE POLICY AS A TOOL FOR CONSOLIDATING SOCIETY AND A FACTOR IN CREATING A SECURE ENVIRONMENT

Language policy is one of the key instruments of statehood and an important factor in ensuring national unity.

The formation of a secure environment for individuals, society, and the state is directly linked to the linguistic factor, as language is the basis for communication, social integration, and the functioning of the information space. In the context of information wars and hybrid influences, the linguistic aspect takes on particular importance, as language can be used both to consolidate society and to exert a destructive influence on it. Language reflects national identity and at the same time performs a protective function, shielding the state's information space from external interference.

Manipulative practices in the media pose a significant threat, influencing public opinion through the use of emotionally charged language, shifting emphasis, or deliberately changing context. The use of euphemisms can conceal the real meaning of negative phenomena, while exaggerating certain events can create an atmosphere of fear and instability. In this regard, an important task of state language policy is not only to support the functioning of the state language as a factor of national unity, but also to develop the language and media literacy of citizens, which increases their resistance to disinformation, hate speech, and other information threats [2, pp. 735–736].

In the context of ensuring a secure environment, it is important to realize that the Ukrainian language is not only a cultural phenomenon, but also a key element of the state's existence as a sovereign political entity. It is the linguistic environment that forms the socio-psychological foundation of national identity and the ability of society to resist external informational and cultural influences. The existence of a strong national language promotes social partnership, the integration of citizens into a single political space, and the strengthening of national unity – all of which are critically important in the face of the information and hybrid threats that modern Ukraine is experiencing.

The legal status of Ukrainian as the state language creates a foundation for political stability

and the protection of national interests. In today's world, the use of Ukrainian in all spheres of public life not only ensures cultural integrity, but also helps minimize the risks of external influence, assimilation, or exposure to manipulative narratives from foreign information agencies. Insufficient use of the national language can lead to the dispersion of cultural values, exacerbate internal contradictions, and reduce resistance to external threats, which has a direct impact on the security of the state [4, pp. 39–46].

At the same time, language policy should be seen as part of the state's humanitarian strategy aimed at strengthening national resilience. The Ukrainian language is not only a means of communication, but also a symbol of statehood, historical memory, and cultural continuity. Its full functioning in the educational, legal, informational, and public spheres ensures the formation of a common value space, which is the basis for social consolidation. It is through language that national meanings are conveyed, civic responsibility is formed, and a sense of belonging to a common state project is developed.

A stable language policy contributes to strengthening internal unity and prevents the emergence of artificial socio-cultural divisions. In conditions of external information pressure, the language issue is often used as a tool for political manipulation and destabilization. Therefore, the consistent promotion of the state language, combined with respect for the rights of national minorities, creates a balance between consolidation and democratic principles. This approach allows language policy to be viewed not only as a cultural issue, but also as a security issue that directly affects the integrity and stability of the state [5, pp. 150–154].

Continuing with this issue, it should be emphasized that language policy must take into account not only legal and institutional aspects, but also the deep-rooted sociocultural processes taking place in society. Language is the bearer of collective memory, historical experience, and a system of values, and therefore its functioning directly influences the formation of citizens' worldviews. Language practices reproduce models of behavior, reinforce symbols of statehood, and strengthen the cultural continuity of generations, which is an important prerequisite for social stability [1, pp. 56-61].

It is obvious that the formation of language competence is a complex and multifaceted process, the successful implementation of which inextricably depends on compliance with the principles of language policy. After all, the acquisition of language competence for specialists in the field of the security environment involves active cognitive activity, which requires ensuring targeted proper organization of the learning process. Language competence as a tool for consolidating society should be formed in an environment specially created for the effective acquisition of both linguistic structures and communicative skills.

A comprehensive and thoughtful application, from a communicative focus to competency integration to technological support, is a determining factor for the training of specialists who not only perfectly master the language as a tool, but are also able to effectively and responsibly implement their professional functions in the context of national and international standards of national security [3, pp.174-178].

In today's information environment, the quality of public discourse is of particular importance. The level of trust in state institutions and the degree of social cohesion depend on the language strategies used in the media, political rhetoric, and digital communication. Constructive, responsible discourse helps to create an atmosphere of mutual respect and solidarity, while aggressive or manipulative rhetoric deepens divisions and weakens the internal stability of society. That is why the development of a culture of speech and support for academic and educational initiatives in the field of philology and communication should be considered an element of state security policy [1, pp. 56-61].

Therefore, language policy in Ukraine today is not only a cultural and communication tool, but also an important factor in national security and social consolidation. It ensures the formation of a unified information and value space, strengthens national identity, and counteracts external information influence. Language policy promotes the development of critical thinking and media literacy among citizens, which increases their resistance to manipulation, disinformation, and hate speech. A systematic and comprehensive approach to language policy, combining legal regulation, support for the state language, and the development of sociocultural awareness, creates the conditions for long-term stability, solidarity, and the secure development of Ukrainian society. Language becomes not only a means of communication, but also a strategic resource for the state in ensuring its internal integrity and national security.

1. Малінська Г. Д., Горбань Г. М. Мовна політика в Україні: сучасні виклики та перспективи розвитку української мови в багатомовному середовищі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 36 (75), № 1. С. 56-61. URL : <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/10> (дата звернення: 22.02.2026).

2. Порохнявий А. Лінгвістичний аспект формування безпекового середовища особистості, суспільства й держави. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : Матеріали IX Міжнар. науково-практ. конф., м. Дніпро, 21 берез. 2025 р. Дніпро, 2025. С. 735–736. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/16246/1/108.pdf> (дата звернення: 22.02.2026).

3. Скиба Е. К. Значення педагогіки у формуванні мовної компетенції майбутнього державного службовця. *Scientific multidisciplinary monograph «Modern Science: Theory, Practice, Evolution»*. www.isst.co.ua.2026.С. 174 –178.

4. Чеховська М. М., Шлапаченко В. М. Мова як чинник національної безпеки. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2018. № 3 (61). С. 39–46. URL : http://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2018/9.pdf (дата звернення: 22.02.2026).

5. Чупрінова Н. Ю., Севрук І. І., Соколовська Ю. В. Українська мова як чинник національної безпеки. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2023. № 1. С. 150–154. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2023/1.21> (дата звернення: 22.02.2026).

Anna MOTUZ

cadet of the faculty for training specialists
for pre-trial investigation bodies
of the National Police of Ukraine

Scientific Supervisor:

Volodymyr KRASNOPOLSKY

Professor of the Department
of Language Training
of Dnipro State University
of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine),
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

LINGUISTIC TOOLS FOR COUNTERING INFORMATION MANIPULATION

In the 21st century, the information space has become not just a medium of communication but a full-fledged field of strategic confrontation, where words serve as instruments of influence, persuasion, and even weapons. The digitalization of society and the development of social networks and algorithmic platforms have led to unprecedented speed of message dissemination, creating both new opportunities for the development of democratic discourse and risks to the information security of the state and individuals. In this context, language is not only a means of reflecting reality but also a mechanism for constructing it. Through the choice of words, intonation patterns, metaphorical images, and the structural features of the text, certain pictures of the world are formed that can influence citizens' political beliefs, social attitudes, and behavioral reactions.

Linguistic-psychological mechanisms of manipulation are based on a combination of linguistic means and cognitive features of information perception. One of the most common tools is the use of emotionally evaluative vocabulary, which activates the addressee's affective sphere and reduces the level of rational analysis. When a text is saturated with words with negative or overly positive connotations, the recipient's attention shifts from facts to experiencing emotions, which contributes to the formation of biased conclusions [4, p. 735]. Another effective means is euphemisation and metaphorisation: undesirable or negative phenomena are replaced by neutral or even positive formulations that mask the true nature of events. Metaphors, in turn, create stable images of «us» and «them», «defender» and «enemy», which influence identification processes and social polarisation [1, p. 99].

Foreign borrowings also play an important role, often being used as a tool of symbolic influence. The introduction of terms such as «fake news» or «deep state» into public discourse can serve as labels that discredit opponents without the need for in-depth argumentation. In addition, manipulation is often implemented through the so-called «positive strategy», in which the communicator demonstrates exaggerated friendliness, appeals to values and concerns, and gradually

imposes the desired interpretations. This approach reduces critical perception, as the message is presented as support or solidarity [3, p. 144].

Effective counteraction to information manipulation requires a comprehensive approach that combines technological, educational and legal mechanisms. One promising direction is the use of artificial intelligence systems based on natural language processing methods. Modern neural network architectures can analyze large amounts of text data, revealing hidden patterns, manipulative tactics and semantic anomalies. Such systems take into account context, intertextual connections, stylistic markers and the frequency of certain lexical constructions, allowing them to automatically identify suspicious content or coordinated information campaigns. At the same time, technological solutions cannot completely replace human critical thinking, so they should be considered an auxiliary tool in a broader information security system.

The development of psycholinguistic literacy and media education is no less important. Educational programs should develop the ability to analyze text structure, recognize manipulative techniques, assess the reliability of sources, and verify facts. Linguistic analysis of everyday messages helps identify hidden value judgments, unsubstantiated generalizations, and logical substitutions. Deconstructing meanings involves analyzing the author's intentions, identifying the target audience, and revealing the ideological framework in which the information is presented. An important component is also the development of emotional self-regulation: the ability to be aware of one's own reactions to provocative messages and to refrain from impulsively spreading unverified information [2, p. 335].

At the state level, language policy and legal regulation of the information space play a key role. Support and development of the state language strengthen the cultural and identity stability of society, reducing the risks of external influence through linguistic assimilation. Improvements to the legislative framework should ensure a balance between protecting freedom of speech and countering disinformation, providing mechanisms for accountability for the deliberate dissemination of false information. At the same time, it is important to establish transparent procedures for regulating digital platforms that would prevent the abuse of algorithms and improve the quality of public discourse.

Thus, information warfare is a long-term process in which linguistic means serve as a strategic tool for influencing mass consciousness. Linguistic tools for countering manipulation must be integrated into the education system, technological solutions, and public policy. The formation of a culture of conscious information consumption, the development of critical thinking, and the improvement of text analysis tools can create an effective mechanism of collective immunity against disinformation and suggestive influence in the modern digital environment.

1. Гудзенко О. Г., Борозенцева Т. В., Александрук А. І. Механізми реалізації маніпулятивних стратегій у медіапросторі: лінгвопсихологічний вимір. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. Вип. 4. 2025. С. 96-104.

2. Захаревич Д., Ткачук Р. Л., Ящук В. І. Протидія гібридним інформаційним війнам у цифровому середовищі. *Інформаційна безпека та інформаційні технології: збірник тез доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 2025. С. 334-336.

3. Кучик Г. Б. Лінгвістичні засоби маніпуляції у політичному дискурсі цифрової доби. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 36 (75). № 5. 2025. Частина 1. С. 139-146.

4. Порохнявий А. Лінгвістичний аспект формування безпекового середовища особистості, суспільства й держави. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 21.03.2025). Частина II*. 2025. С. 735-736.

Таїсія САЛАНЖІЙ

студентка

ННІ права та інноваційної освіти

Наталя СПИЦЯ

доцент кафедри

психології та педагогіки

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

кандидат філософських наук

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Стрімке розширення доступу до цифрових технологій та активна інтеграція систем штучного інтелекту у сферу вищої освіти зумовлюють істотні зміни в організації навчального процесу й психологічних механізмах навчальної діяльності студентів [2; 3, с. 1]. Особливої значущості ці процеси набувають у професійній підготовці майбутніх психологів, оскільки для них навчання виступає не лише способом засвоєння знань, але й важливим етапом формування професійної ідентичності, розвитку рефлексивних умінь, критичного мислення та етичної відповідальності [1, с. 2–3]. Сучасні інструменти штучного інтелекту, зокрема інтелектуальні освітні платформи, генеративні мовні моделі й адаптивні навчальні системи, відкривають нові можливості для персоналізації освітнього середовища, оптимізації пізнавальної діяльності та підтримки навчальної мотивації студентів [3, с. 2; 6]. Водночас їх широке застосування супроводжується низкою психологічних викликів, серед яких ризик зниження автономності навчання, формування залежності від цифрових інструментів, а також трансформація відповідальності за результати навчальної діяльності [7].

Аналіз сучасних наукових джерел свідчить, що штучний інтелект у контексті освіти розглядається як міждисциплінарне явище, що поєднує технологічні, педагогічні та психологічні складові [2]. В освітньому процесі він виконує функцію інтелектуального посередника між студентом і навчальним матеріалом, забезпечуючи адаптацію освітнього контенту до індивідуальних пізнавальних можливостей та темпу навчання [3, с. 2–3]. Для студентів-психологів використання штучного інтелекту має особливу значущість, оскільки сприяє кращому розумінню складних теоретичних концепцій, розвитку аналітичного мислення й підтримці процесів саморефлексії [1, с. 3]. Разом із тим надмірна орієнтація на готові алгоритмічні рішення може призводити до формалізації пізнавальної діяльності та зниження глибини самостійного аналізу, що є небажаним у підготовці майбутніх фахівців психологічного профілю [5].

Цифровізація освітнього середовища істотно змінює психологічні особливості навчальної діяльності студентів-психологів. З одного боку, зростає доступність інформаційних ресурсів і можливостей для самостійного навчання, з іншого – посилюється ризик когнітивного перевантаження та поверхневого засвоєння знань [1, с. 4; 6]. У таких умовах особливої ваги набуває розвиток навичок критичного мислення, саморегуляції та усвідомленого відбору інформації [7]. Цифрове навчальне середовище передбачає підвищення рівня автономності студентів, надаючи їм можливість самостійно визначати темп і способи опанування матеріалу, що потенційно сприяє формуванню відповідальності за власні результати навчання [3, с. 3]. Водночас недостатньо сформовані навички самоорганізації можуть зумовлювати зниження концентрації уваги, прокрастинацію та зменшення ефективності навчальної діяльності [6].

Використання технологій штучного інтелекту чинить комплексний вплив на когнітивні, мотиваційні та особистісні характеристики студентів-психологів. У когнітивному аспекті інтелектуальні системи сприяють структуруванню навчального матеріалу, полегшують розуміння абстрактних понять і підтримують процеси аналізу та узагальнення інформації [1, с. 2–4]. Водночас некритичне використання штучного інтелекту може знижувати потребу в самостійному мисленні та формувати залежність від готових інтерпретацій [5]. У мотиваційній сфері персоналізований контент і швидкий зворотний зв'язок здатні підвищувати інтерес до навчання та формувати відчуття компетентності, однак надмірна орієнтація на алгоритмічні підказки може стимулювати переважно зовнішню мотивацію й очікування миттєвого результату без значних інтелектуальних зусиль [6].

Особистісний розвиток майбутніх психологів також зазнає впливу цифрових технологій, оскільки інтелектуальні системи можуть використовуватися для аналізу професійних кейсів і моделювання практичних ситуацій, проте вони не здатні повністю замінити живу міжособистісну взаємодію, необхідну для формування емпатії та професійної чутливості [7].

Отже, використання штучного інтелекту в навчанні студентів-психологів є складним і багатовимірним психологічним явищем, що поєднує значний потенціал і певні ризики. Ефективність інтеграції інтелектуальних технологій в освітній процес значною мірою залежить від рівня усвідомленості їх застосування, сформованості критичного мислення та дотримання принципів психологічної безпеки. Подальші дослідження мають бути спрямовані на емпіричне вивчення психологічних наслідків використання штучного інтелекту й розробку науково обґрунтованих рекомендацій щодо його оптимального застосування у професійній підготовці майбутніх психологів.

1. Zhu Yu. The Impact of AI-Assisted Teaching on Students' Learning and Psychology. *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*. 2024. Vol. 38 : 5th International Conference on Humanities, Management Engineering and Education Technology. C. 111–116. URL : <https://drpress.org/ojs/index.php/EHSS/article/view/24838>.

2. Artificial intelligence. *Wikipedia*. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Artificial_intelligence.

3. Кушнарьова Н., Кукоба О. Застосування штучного інтелекту для індивідуалізації освітніх траєкторій в професійній освіті. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2025. Т. 189. № 33. С. 53–60. URL : <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/915>.

4. Що таке штучний інтелект: історія, види та складові. *GigaCloud*. URL : <https://gigacloud.ua/articles/shho-take-shtuchnyj-intelekt-istoriya-vydy-ta-skladovi/>.

5. Claude vs ChatGPT Statistics By User, Website Traffic, Usage And Engagement (2025). *ElectroIQ*. URL : <https://electroi.com/stats/claude-vs-chatgpt-statistics/>.

6. The Latest AI in Education Statistics (2026). *Programs*. URL : <https://programs.com/resources/ai-education-statistics/>.

7. AI in higher education: a meta summary of recent surveys of students and faculty. *Campbell Academic Technology Services*. URL : <https://sites.campbell.edu/academictechnology/2025/03/06/ai-in-higher-education-a-summary-of-recent-surveys-of-students-and-faculty/>.

Taras TKACHENKO

student of the faculty of training
specialists for pre-trial investigation
bodies of the National Police of Ukraine

Scientific supervisor:

Tetiana PAKULOVA

Senior Lecturer of the Department
of Language Training of the Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine)

THE ROLE OF INVESTIGATORS IN ENSURING SECURITY THROUGH LINGUISTIC ANALYSIS

Every state prioritizes its information security, and this is especially important for the growth and consolidation of Ukrainian state institutions. Concerns about information security are especially relevant for Ukraine, considering the full-scale military aggression initiated by the Russian Federation. Today's digital environment is a broad informational network, acting both as a medium for communication and learning and as a repository for official and unofficial, personal and public, open and confidential, or even classified information. Internet users are increasingly exposed to risks of data theft, manipulation, and targeted informational attacks, including the circulation of misinformation, propaganda messages, and additional disruptive or criminal content.

Linguistic expertise plays a vital role in scholarly investigations and practical implementation applications. It facilitates a deeper understanding related to the composition of texts and patterns in language use while providing tools to address specific problems. In the legal field, linguistic analysis serves as a key tool in ascertaining authorship, detecting plagiarism, and examining witness statements and documents. In media and social networks, it helps identify

misinformation, fake news, and manipulative content, consequently enhancing the protection and integrity of informational environment and supporting national security. Moreover, linguistic expertise is crucial for safeguarding citizens' rights, particularly their rights to honour and dignity, through objective examination of statements and texts.

H. R. Ahmed emphasizes that Forensic Linguistics acts as an essential mechanism in criminal investigations, particularly for voice identification, interpreting police interactions with suspects, reviewing police reports, and determining authorship of written or oral texts. Such linguistic analysis assists investigators in accurately interpreting materials and supporting legal procedures [1]. Similarly, Adil Elshiekh Abdalla notes that forensic linguistics focuses on analyzing linguistic evidence to clarify ambiguities in legal trials and aiding in criminal inquiries, demonstrating the essential function of language analysis for investigative work [2].

Ukrainian studies on linguistic expertise in law enforcement indicate that the examination of texts is employed to interpret terminology, resolve ambiguities in normative acts, and establish the precise meaning of legislative texts. These techniques provide support for investigators and judicial authorities in establishing case circumstances, especially amid current information security threats [3].

Forensic Linguistics also plays a central role in cybercrime investigations, as analysing linguistic features of online communications and stylistic markers enables investigators to identify authorship and detect potential offenders.

The mentioned issue is particularly urgent for Ukraine, given the ongoing informational attacks and cybercrimes aimed at destabilizing society and state institutions. Investigators, by applying linguistic analysis methods, can effectively detect fake messages, propaganda content, and cyber-attacks, enabling prompt responses to threats and safeguarding national security. Collaboration with international forensic linguistics experts also allows Ukrainian investigators to adopt best practices from other countries and develop methodological guidelines tailored to national needs.

Another critical component pertains to training qualified personnel with both legal and linguistic competencies. Professional preparation of investigators in textual, voice, and digital communication analysis enhances their skill in revealing crimes related to information security, citizen protection, and state defense.

Authors Bidniak H.S., Pakulova T.V., Strilets K.Y emphasize that the internationalization of higher education institutions with specific learning conditions is an important tool for improving the quality of specialist training, developing international cooperation, and adapting educational programs to modern security challenges.[5]

Integrating forensic linguistics into investigative practices allows systematic use of linguistic data for fact verification, evidence examination, and authorship confirmation. This approach improves investigative efficiency, strengthens law enforcement, and ensures more reliable protection of Ukraine's informational space.

In conclusion, it should be stated that linguistic analysis provides investigators with an essential means to sustain state and societal security. Also, Forensic linguistics assists in establishing authorship, verifying the credibility of testimonies, detecting misinformation, and protecting citizens' rights.

1. Ahmed, H. R. The role of forensic linguistics in crime investigation: Uses in legal proceedings. *ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies*, 10(2), 23–31. Retrieved from (2021). (дата звернення 25.02.2026). URL : https://www.researchgate.net/publication/350287297_the_role_of_forensic_linguistics_in_crime_investigation_uses_in_legal_proceedings.

2. Abdalla, A. E. Forensic linguistics and its role in crime investigation: Descriptive study. *JALL | Journal of Arabic Linguistics and Literature*, 2, 55–75. (2020). (дата звернення 25.02.2026). URL : https://www.researchgate.net/publication/370674583_Forensic_Linguistics_and_its_Role_in_Crime_Investigation_Descriptive_Study.

3. Dotsenko, Olena L. "Linguistic Expertise in the Discourse of Law Enforcement." *Problems of the Humanities: Collection of Scientific Papers of the Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University. Series "Philology"*, vol. 48, 2021, pp. 45–52, (дата звернення 25.02.2026) <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/42266fbc-5938-441f-8448-ab3c13bc3a35>.

4. Perkins, R. C. *Application of Forensic Linguistics in Cybercrime Investigations*. Policing: A Journal of Policy and Practice, 15(1), 68–78. . (2018) (дата звернення 25.02.2026). URL : <https://scispace.com/pdf/the-application-of-forensic-linguistics-in-cybercrime-vz9xnpprcj.pdf>.

5. Bidniak H. S., Pakulova T.V., Strilets K.Y. Internationalisation of Higher Educational Institutions with Specific Conditions of Study. In: *Current Issues in the Development of Ukrainian Legal Education and Science in the Context of Present Challenges and Post-War Recovery: Collective Monograph*. Riga: Baltija Publishing, 2025, pp. 192–198. (дата звернення 25.02.2026). URL : https://www.researchgate.net/publication/398371012_internationalisation_of_higher_educational_institutionals_with_specific_conditions_of_study.

ДОВІДКА ПРО АВТОРІВ (частина II)

Абрамов Сергій Олексійович – старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з питань інноваційного забезпечення розвитку спроможностей Національної гвардії України Київського інституту Національної гвардії України (м. Київ, Україна), кандидат технічних наук, доцент

Авраменко Олексій Володимирович – професор кафедри кримінального права та кримінології Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна), кандидат юридичних наук, професор

Адамоньєне Рута (Rūta Adamonienė) – директор Інституту загальних та соціальних компетенцій Академії громадської безпеки Університету Миколаса Ромеріса (м. Вільнюс, Литва), Ph.D., професор

Андріяшевська Олена Анатоліївна – студентка, голова Студентської ради Центральноукраїнського національного технічного університету (м. Кропивницький, Україна)

Андронік Микита (Andronic Nichita) – студент Академії економічних досліджень Молдови (м. Кишинів, Молдова)

Анісімов Дмитро Олексійович – т.в.о. завідувача кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Аносенков Анатолій Анатолійович – доцент кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Антіпова Дар'я Юріївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Астаф'єва Ірина Павлівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ахремєєва Вікторія Ігорівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бабенко Ніка Олегівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бабіч Ольга Василівна – старший викладач кафедри іноземних мов Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент

Байбарза Дар'я Віталіївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Балабан Сергій Миколайович – декан факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Балацька Валерія Сергіївна – старший викладач кафедри управління інформаційною безпекою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, аспірант кафедри захисту інформації Національного університету «Львівська політехніка» (м. Львів, Україна)

Бандурін Владислав Віталійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бараннік Олександр Миколайович – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бахчеван Євген Федорович – директор інституту післядипломної освіти та заочного навчання Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Бевзюк Яна Олександрівна – курсант Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Березняк Василь Сергійович – завідувач кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Белай Сергій Вікторович – начальник центру організації та координації наукової та інноваційної діяльності Національної академії Національної гвардії України (м. Харків, Україна), доктор наук з державного управління, професор

Бідняк Ганна Сергіївна – старший науковий співробітник науково-дослідної роботи превентивної діяльності та соціологічних досліджень Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Білий Валерій Віталійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Білий Євген Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

Біліченко Валерій Віталійович – старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Білоус Олег Михайлович – професор кафедри права імені академіка УАН о. Івана Луцького ЗВО «Університет Короля Данила» (м. Івано-Франківськ, Україна), кандидат політичних наук, доцент

Бланар Денис Ігорович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

Богдан Максим Віталійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Богиня Вероніка Юріївна – студентка юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна)

Бодик Марина Анатоліївна – курсант ННІ № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Бодирєв Дмитро Анатолійович – старший викладач кафедри вогневої підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бондарчук Віталій Вікторович – професор кафедри фінансово-економічної безпеки Національної академії Служби безпеки України (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Босак Інна Анатоліївна – судовий експерт центру судових і спеціальних експертиз Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України (м. Київ, Україна)

Браду Нікіта (Bradu Nichita) – студент Міжнародного університету прикладних наук (м. Берлін, Німеччина)

Братішко Наталія Анатоліївна – провідний фахівець групи захисту інтелектуальної власності відділу організації наукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Брездун Владислава Андріївна – курсант факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Бринзело Дмитро Олександрович – аспірант третього наукового рівня вищої освіти кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бугера Сергій Іванович – головний науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України

(м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

Буджак Нікіта Миколайович – курсант факультету забезпечення оперативно-службової діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Будилін Нікіта Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Будник Діана Петрівна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Букіна Альбіна Володимирівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Булькач Сергій Петрович – здобувач вищої освіти Науково-дослідного інституту публічного права (м. Київ, Україна)

Бунчужна Валерія Євгенівна – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бурлаков Олександр Максимович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Буякова Ілона Олексіївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Важенкова Віолетта Вадимівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Валєєв Руслан Гельманович – доцент кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат педагогічних наук

Варава Володимир Вікторович – доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Васецька Аліна Василівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Василенко Максим Миколайович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Васьків Станіслав Володимирович – аспірант кафедри публічної служби та права Інституту публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна)

Вашко Адріан (Adrian Vaško) – декан юридичного факультету, доцент кафедри кримінального права, кримінології, криміналістики та судової експертології Університету Матея Бела (м. Банська Бистриця, Словаччина), доктор юридичних наук

Ведмеденко Максим Павлович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Верба Ірина Олександрівна – суддя Дніпропетровського окружного адміністративного суду у відставці (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Вінічук Марія Володимирівна – доцент кафедри публічного управління та адміністрування Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького (м. Львів, Україна), кандидат економічних наук, доцент

Войтко Олександр Володимирович – начальник Інституту стратегічних комунікацій

Національного університету оборони України (м. Київ, Україна), доктор військових наук, доцент

Волеводцев Максим Олександрович – курсант факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Воліков Тарас Анатолійович – старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з актуальних проблем юриспруденції та психології Науково-дослідного інституту Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет» (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Волобуєв Анатолій Федотович – професор кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Волчелюк Софія Олександрівна – студентка Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (м. Київ, Україна)

Габуда Андрій Степанович – доцент кафедри права імені академіка УАН о. Івана Луцького ЗВО «Університет Короля Данила» (м. Івано-Франківськ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Галуза Анна Олександрівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Гамаль Уляна Богданівна – курсант факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Гамалюк Богдан Михайлович – доцент кафедри права імені академіка УАН о. Івана Луцького ЗВО «Університет Короля Данила» (м. Івано-Франківськ, Україна), кандидат наук з державного управління

Ганущин Соломія Несторівна – в.о. завідувача кафедри публічного управління та адміністрування Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького (м. Львів, Україна), доктор наук з державного управління, доцент

Гармадір Діана Володимирівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Гвоздова Ольга Олександрівна – здобувач освіти кафедри інформаційної боротьби Національного університету оборони України (м. Київ, Україна)

Гладкий Владислав Юрійович – курсант ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)

Глухманюк Олег Валентинович – старший викладач кафедри іноземних мов Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Гнатишин Людмила Богданівна – професор кафедри обліку і оподаткування Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького (м. Львів, Україна), доктор економічних наук, професор

Голов Олексій Вікторович – аспірант кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Горбась Вікторія Анатоліївна – доцент кафедри педіатрії Сумського державного університету, кандидат медичних наук, доцент

Горбач Ірина Юрійвна – курсант ННІ № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Городинський Андрій Львович – аспірант Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна)

Гребененко Ірина Олександрівна – старший викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх

справ (м. Дніпро, Україна)

Гринько Дмитро Юрійович – співробітник Державного бюро розслідування України

Грищенко Олександра Павлівна – курсант факультету цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна)

Громико Олександра Євгенівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Гулько Михайло Сергійович – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Данильчук Іван Зіновійович – викладач кафедри управління діяльності підрозділів цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна)

Дараган Валерій Валерійович – завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Дев'яткіна Наталія Миколаївна – заступник декана медичного факультету № 1 Полтавського державного медичного університету (м. Полтава, Україна), кандидат медичних наук, доцент

Деревягін Олексій Олександрович – професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Деркач Вікторія Едуардівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Джулай Максим Станіславович – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Димитрова Тетяна Костянтинівна – аспірант кафедри соціально-гуманітарних наук ННІ публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна)

Дишльова Аліна Олександрівна – ад'юнкт кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Дісковський Олександр Андрійович – професор кафедри інформаційних технологій Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор технічних наук, професор

Дмитренко Емілія Станіславівна – професор кафедри публічного та міжнародного права Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор

Долгіх Юрій Миколайович – слухач інституту стратегічних комунікацій Національного університету оборони України (м. Київ, Україна)

Доренський Олександр Павлович – доцент кафедри кібербезпеки та програмного забезпечення Центральнотехнічного національного технічного університету (м. Кропивницький, Україна), кандидат технічних наук, доцент

Дрига Вадим В'ячеславович – здобувач вищої освіти кафедри обліку та оподаткування економічного факультету Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

Дуліна Оксана Василівна – доцент кафедри публічного управління та регіоналістики Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Дунайний Дмитро Валерійович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Дунашенко Олександр Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Дятленко Микола Олександрович – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет» (м. Дніпро, Україна)

Дячок Ярослав Андрійович – курсант ННІ № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Еркан Сукран Аслі (Ercan Sucran Asli) – студент Академії економічних досліджень Молдови (м. Кишинів, Молдова)

Ємченко Дарина Юрїївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Єрмаков Віталій Іванович – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Єрмоменко Інна Вікторівна – доцент кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій Національної академії Національної гвардії України (м. Харків, Україна)

Єрміна Софія Павлівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Єфімова Інна Веніамінівна – доцент кафедри правоохоронної діяльності Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Жбанчик Андрій Васильович – т.в.о. завідувача кафедри вогневої підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Желізко Владислав Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Жибер Тетяна Василівна – доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (м. Київ, Україна), доктор економічних наук, доцент

Журба Юлія Станіславівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Завалай Артем Григорович – здобувач вищої освіти Центральноукраїнського національного технічного університету (м. Кропивницький, Україна)

Завістовський Олег Дмитрович – викладач ВСП «Економіко-правничий фаховий коледж Запорізького національного університету» (м. Запоріжжя, Україна)

Зайченко Станіслав Костянтинович – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Залєвська Ірина Іванівна – доцент кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат політичних наук

Заремба Діана Василівна – студентка ННІ управління, психології та безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)

Захаров Владислав Віталійович – курсант факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Захожа Кіра Олексіївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Захожай Костянтин Валерійович – доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (м. Київ, Україна), кандидат економічних наук, доцент

Зеленський Євген Сергійович – старший викладач кафедри вогневої підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Зіміна Орина Юрїївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету

внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Зінков Ярослав Вікторович – ад'юнкт докторантури та ад'юнктури Національної академії Національної гвардії України (м. Харків, Україна)

Зінченко Кіріл Дмитрович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Зозуля Євгеній Вікторович – викладач кафедри криміналістики та судової експертології Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Золотухіна Лілія Олександрівна – професор кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Зуб Дар'я Олександрівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Зузевічуте Вайва (Vaiva Zuzevičiūtė) – професор Університету Миколаса Ромеріса (м. Вільнюс, Литва), доктор педагогічних наук

Івануса Андрій Іванович – начальник кафедри управління інформаційною безпекою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна), кандидат технічних наук, доцент

Іващенко Вікторія Сергіївна – студентка економічного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна)

Івкіна Владислава Іванівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ільченко Олена Анатоліївна – завідувач кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій Національної академії Національної гвардії України (м. Харків, Україна), кандидат філологічних наук, доцент

Істомін Андрій Віталійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Іщенко Тетяна Валеріївна – старший викладач кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кагдіна Ілона Федорівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Казначесв Дмитро Георгійович – доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Калінін Максим Віталійович – заступник начальника Полтавської обласної військової адміністрації (м. Полтава, Україна), доктор філософії в галузі публічного управління та адміністрування

Калініченко Зоя Дмитрівна – доцент кафедри міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки міжнародного туризму Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна), кандидат економічних наук, доцент

Камінський Дмитро Вікторович – старший судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних та економічних досліджень Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС (м. Запоріжжя, Україна)

Кара Вадим (Cara Vadim) – студент Академії економічних досліджень Молдови (м. Кишинів, Молдова)

Карабін Дмитро Богданович – студент ННІ управління, психології та безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)

Кваша Емма Олександрівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського

державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кирилюк Володимир Вікторович – доцент кафедри соціоекономіки та управління персоналом Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (м. Київ, Україна), кандидат економічних наук, доцент

Кисельов Андрій Олександрович – доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Кисельов Ілля Олександрович – доцент кафедри права Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (м. Запоріжжя, Україна), кандидат юридичних наук

Киян Володимир Якович – завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Кіблик Дар'я Володимирівна – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна), доктор філософії

Кільова Софія Сергіївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Клешня В'ячеслав Валентинович – аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кліндухова Любов Володимирівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кметь Олена Олександрівна – старший викладач кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), доктор філософії у галузі права

Кобзар Катерина Андріївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кобилинський Дмитро Миколайович – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Коваленко Артем Володимирович – доцент кафедри права ім. академіка УАН о. Івана Луцького ЗВО «Університет Короля Данила» (м. Івано-Франківськ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Коваль Ігор Святославович – викладач кафедри практичної психології та педагогіки, заступник начальника факультету з навчально-наукової роботи факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна), кандидат педагогічних наук

Коваль Святослав Ярославович – курсант факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Ковальов Олександр Олександрович – аспірант кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Когут Ольга Володимирівна – доцент кафедри права Хмельницького національного університету (м. Хмельницький, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Козубай Інна Віталіївна – старший викладач кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Колесник Валерій Аркадійович – головний науковий співробітник науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України, доктор юридичних наук, професор

Коляда Андрій Ігорович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету

внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ком'яга Анатолій Васильович – старший викладач кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

Комаринська Юлія Борисівна – професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Комих Наталія Григорівна – завідувач кафедри психології, соціології та педагогіки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент

Кондратенко Богдан Вікторович – аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Коноваленко Карина Андріївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Коновалова Анастасія Вікторівна – викладач кафедри обліку та оподаткування Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

Копилов Едуард Володимирович – старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Копицьов Іван Віталійович – аспірант кафедри адміністративного та кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна)

Корнієнко Олександр Юрійович – аспірант кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

Коростельова Лілія Анатоліївна – головний спеціаліст Управління з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, МВС України

Корчинська Дарія Володимирівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

Костенюк Наталя Іванівна – доцент кафедри соціально-гуманітарних наук Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна), кандидат наук з державного управління

Коц Альона Анатоліївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кравець Вероніка Миколаївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Крамаренко Катерина Миколаївна – доцент кафедри менеджменту та фінансів Національної академії Національної гвардії України (м. Київ, Україна), кандидат економічних наук, доцент

Красільников Валерій Павлович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Краснопольський Володимир Едуардович – професор кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор педагогічних наук, професор

Кривенков Данило Дмитрович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кривопуск Олександр Григорович – доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Крижановський Олексій Миколайович – професор кафедри психології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (м. Запоріжжя,

Україна), доктор психологічних наук, кандидат юридичних наук, доцент

Кришталь Єгор Євгенійович – здобувач вищої освіти ННІ № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Кубарєв Альберт Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кудиш Анастасія Костянтинівна – курсант факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Кузема Олександра Русланівна – курсант факультету забезпечення оперативно-службової діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Кузьмич Вікторія Миколаївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Кукарін Тимур Ігорович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Куліш Вікторія Олександрівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Куспьяк Галина Іванівна – доцент кафедри публічної служби та права ННІ публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна), кандидат наук з державного управління, доцент

Куспьяк Ігор Сергійович – заступник директора Навчально-наукового інституту публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна), кандидат політичних наук, доцент

Кучеренко Катерина Ігорівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Лагойда Тетяна Володимирівна – доцент кафедри права Хмельницького національного університету (м. Хмельницький, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Лазарєв Владислав Олександрович – декан факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Лазарєва Яна Анатоліївна – старший інспектор відділу аналітичної роботи Управління кримінального аналізу ГУНП в Дніпропетровській області (м. Дніпро, Україна)

Левандович Олександра Володимирівна – здобувач вищої освіти ННІ № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Левін Олег Леонідович – доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат історичних наук, доцент

Левчук Наталія Петрівна – доцент кафедри логістики Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент

Лемешев Роман Олександрович – здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії, аспірант Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова НАН України» (м. Київ, Україна)

Леонов Олег Олегович – бакалавр, спеціальність «Інженерна педагогіка» (Український державний університет науки і технологій, м. Дніпро, Україна)

Леонова Наталія Валеріївна – редактор редакційного відділення відділу організації наукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат філологічних наук

Лещенко Дмитро Сергійович – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та

публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), адвокат, кандидат юридичних наук, доцент

Лещенко Максим Михайлович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Летка-Шаповалова Олександра Андріївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Лис Андрій Богданович – старший викладач кафедри права імені академіка УАН о. Івана Луцького ЗВО «Університет Короля Данила» (м. Івано-Франківськ), кандидат наук з державного управління

Лисенко Богдан Олександрович – курсант ННІ поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Лисюк Ярослав Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ліва Софія Олегівна – курсант ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)

Лісовий Володимир (Lisovoi Vladimir) – студент Академії економічних досліджень Молдови (м. Кишинів, Молдова)

Логінова Марина Вікторівна – викладач кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Лук'яненко Олена Андріївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Людвік Валентин Дмитрович – доцент кафедри кримінального права та криміналістики Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Ляшенко Анастасія Сергіївна – курсант Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Магопець Михайло Сергійович – студент, голова Ради доброчесності Центральноукраїнського національного технічного університету (м. Кропивницький, Україна)

Макарова Олена Павлівна – професор кафедри криміналістики та судової експертології Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), кандидат психологічних наук, доцент

Максимова Анна Ярославівна – доцент кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат наук з державного управління

Малецька Ольга Іванівна – доцент кафедри обліку і оподаткування Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького (м. Львів, Україна), кандидат економічних наук, доцент

Маломуж Поліна Юріївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Маляренко Володимир Володимирович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Манжай Олександр Володимирович – завідувач кафедри протидії кіберзлочинності Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук, професор

Манічев Дмитро Володимирович – здобувач Науково-дослідного інституту публічного права (м. Київ, Україна)

Мараховець Анна Сергіївна – курсант ННІ № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Маргулов Артур Худувич – професор кафедри міжнародних відносин Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро, Україна), доктор історичних наук, професор

Марталога Дар'я Олегівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

Марченко Олена Вікторівна – професор кафедри теорії держави та права, конституційного права та прав людини Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософських наук, професор

Маслова Наталія Олександрівна – доцент кафедри управління інформаційною безпекою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна), кандидат технічних наук, доцент

Мацкевич Вадим Віталійович – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Мирошниченко Володимир Вікторович – аспірант кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Мільчевський Михайло Валентинович – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Мірошниченко Анастасія Олександрівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Мірошніченко Микола Вікторович – аспірант кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Міщинська Ірина Володимирівна – доцент кафедри іноземних мов Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент

Моргун Надія Сергіївна – професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та національної безпеки Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Мормуль Костянтин Юрійович – слухач факультету професійної освіти та лідерства Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Мотуз Анна Володимирівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

М'ячин Валентин Георгійович – професор кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор економічних наук, професор

Назаров Олексій Миколайович – старший викладач кафедри спеціальних поліцейських дисциплін та базової загальновійськової підготовки Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Суми, Україна)

Наточій Анатолій Дмитрович – старший викладач кафедри вогневої підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Науменко Данііл Вікторович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Некlesa Олександр Вікторович – старший викладач кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Некlesa Тетяна Костянтинівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів

досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Нестерцова-Собакарь Олександра Володимирівна – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Нехасенко Сергій Іванович – доцент кафедри військової психології Національного університету оборони України, кандидат педагогічних наук

Никифорчук Дмитро Йосипович – професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Николайчук Максим Ігорович – викладач кафедри управління інформаційною безпекою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна)

Никоньонко Андрій Вячеславович – аспірант кафедри публічної служби та права Інституту публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна)

Нікітіна Єлизавета Костянтинівна – студентка гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (м. Харків, Україна)

Ніколаєв Олександр Трифонович – завідувач кафедри вогневої підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна), кандидат політичних наук, доцент

Ніколасенко Віталій Григорович – викладач кафедри спеціальних поліцейських дисциплін та базової загальновійськової підготовки Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Суми, Україна)

Новак Олена Євгенівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Новіков Нікіта (Novicov Nichita) – студент Академії економічних досліджень Молдови (м. Кишинів, Молдова)

Новосад Роман Володимирович – аспірант кафедри публічної служби та права Інституту публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна)

Обушенко Наталія Миколаївна – професор кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Обшалов Артем Сергійович – аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Обшалов Сергій Володимирович – директор ННІ підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, доцент

Олейніков Максим Сергійович – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Олизько Влада Вадимівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Олійник Артем Андрійович – аспірант кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна)

Ординська Ілона Яківна – старший викладач кафедри іноземних мов Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), кандидат філологічних наук, доцент

Орлова Тетяна Анатоліївна – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Осика Ігор Миколайович – співробітник Інституту прав людини і гуманітарного права імені Рауля Валленберга (м. Лунд, Швеція), кандидат юридичних наук

Островський Владислав Олександрович – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Охріменко Сергій (Serghei Ohrimenco) – завідувач лабораторії інформаційної безпеки Академії економічних досліджень Молдови (м. Кишинів, Молдова), доктор економічних наук, професор

Павленко Микита Андрійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Павленко Тетяна Анатоліївна – доцент кафедри державно-правових дисциплін, кримінального права та процесу Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Пакулова Тетяна Василівна – старший викладач кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Палагнюк Костянтин Валентинович – докторант кафедри публічної служби та права Інституту публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна), кандидат медичних наук

Паламарчук Олександр Ігорович – старший викладач кафедри тактичної підготовки навчально-наукового інституту професійної освіти Національної академії Національної гвардії України (м. Харків, Україна)

Панасюк Катерина Олегівна – студентка юридичного факультету Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна), провідний спеціаліст Олександрівського відділу ДРАЦС у м. Запоріжжі

Панченко Ілля Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Парфьонов Ілля Олегович – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Парчевська Олександра Олексіївна – курсант ННІ поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Патерило Ірина Володимирівна – професор кафедри цивільного, трудового та господарського права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Патретний Денис Романович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Передерій Олександр Сергійович – доцент кафедри державно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Петраш Анжела Іванівна – викладач кафедри іноземних мов Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Петренко Сергій Петрович – старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Петрушин Дмитро Владиславович – доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат наук з фізичного виховання та спорту

Пиріг Ігор Володимирович – професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Писаревська Ганна Іллівна – доцент кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (м. Харків, Україна), кандидат економічних наук

Пихтіна Олена Миколаївна – викладач кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Підлужна Ірина Андріївна – старший викладач кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій Національної академії Національної гвардії України (м. Харків, Україна)

Підойма Микола Миколайович – старший викладач кафедри спеціальних поліцейських дисциплін та базової загальної підготовки Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Суми, Україна)

Пімачов Єгор – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Плескун Марія Василівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

Плетенець Віктор Миколайович – т.в.о. завідувача кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Поливанюк Василь Дмитрович – професор кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Поліщук Мар'яна Григорівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

Полтораков Олексій Юрійович – викладач кафедри інформаційної боротьби Інституту стратегічних комунікацій Національного університету оборони України (м. Київ, Україна), кандидат політичних наук, старший дослідник

Полякова Світлана Василівна – учений секретар Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України (м. Дніпро, Україна), кандидат філологічних наук, доцент

Попов Володимир Юрійович – докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук

Порохнявий Андрій Вікторович – викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Пославський Артем Юрійович – курсант ННІ № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Приловський Володимир Володимирович – доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Присяжнюк Еміль Володимирович – курсант ННІ № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Прокопишин Оксана Степанівна – доцент кафедри обліку і оподаткування Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького (м. Львів, Україна), кандидат економічних наук, доцент

Прокопов Сергій Олександрович – старший викладач кафедри інформаційних технологій Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Проскуріна Неля Миколаївна – професор кафедри обліку та оподаткування Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна), доктор економічних наук, професор

Проскурня Євгеній Євгенійович – старший викладач кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

Протопопова Наталія Андріївна – т.в.о. завідувача кафедри соціально-економічних

дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Проценко Роман Валерійович – викладач кафедри спеціальних поліцейських дисциплін та базової загальної підготовки Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Суми, Україна)

Пчеліна Оксана Василівна – професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), доктор юридичних наук, професор

Расторгуєва Анастасія Владиславівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Расторгуєва Наталія Олегівна – інспектор відділу запобігання корупції ГУНП в Харківській області (м. Харків, Україна), доктор філософії в галузі права

Рахлін Борис Михайлович – аспірант Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Резворович Кристина Русланівна – завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, доцент

Репан Микола Іванович – старший викладач кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Решетнік Вікторія Костянтинівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

Рижкін Дмитро Вячеславович – старший оперуповноважений в особливо важливих справах Управління кіберполіції в Дніпропетровській області Департаменту кіберполіції Національної поліції України

Рижков Едуард Володимирович – професор кафедри інформаційних технологій Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, професор

Риндін Олександр Олександрович – здобувач вищої освіти Центральноукраїнського національного технічного університету (м. Кропивницький, Україна)

Різванова Ксенія Євгенівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Рогальський Володимир Ілліч – старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Роженченко Віктор Миколайович – викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Рубльов Кирило Едуардович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Руденко Юлія Юріївна – провідний науковий співробітник науково-організаційного центру Національної академії СБ України (м. Київ, Україна), доктор політичних наук, доцент

Рукіна Діана Олексіївна – фахівець відділу забезпечення якості освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ряполов Антон Павлович – аспірант кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Савушич Анна Андріївна – курсант ННІ № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Сайнчин Олександр Сергійович – професор кафедри криміналістики ННІ права та психології Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор

Саксонов Владислав Борисович – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро,

Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Саланжій Таїсія Вікторівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Самотуга Андрій Валерійович – старший науковий співробітник відділу організації наукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Самсонова Анастасія (Samsonova Anastasia) – студентка Академії економічних досліджень Молдови (м. Кишинів, Молдова)

Санакосв Дмитро Борисович – завідувач кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Сергесв Андрій Юрійович – доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання ННІ «Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту» Українського державного університету науки і технологій (м. Дніпро, Україна), кандидат наук з фізичного виховання, доцент

Сергесв Сергій Юрійович – аспірант кафедри теорії та методики фізичного виховання ННІ «Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту» Українського державного університету науки і технологій (м. Дніпро, Україна)

Сергієнко Марія Олегівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Селіцький Даріуш (Dariusz Sielicki) – старший викладач Вроцлавського університету (м. Вроцлав, Польща)

Сидоров Олександр Анатолійович – професор кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат економічних наук

Сидорова Ельвіра Олександрівна – заступник декана з освітньої та науково-дослідної діяльності факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, доцент

Силук Марта Володимирівна – курсант факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Синиціна Юлія Петрівна – доцент кафедри інформаційних технологій Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат технічних наук, доцент

Сироватка Сергій Сергійович – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), адвокат, кандидат юридичних наук

Сіренко Марія Романівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Сірик Олександр Сергійович – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Скиба Елеонора Костянтинівна – професор кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософських наук, професор

Скрипач Михайло Ігорович – здобувач вищої освіти Національної академії Служби безпеки України (м. Київ, Україна)

Сліпенюк Василь Володимирович – доцент кафедри публічної служби та права ННІ публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна), доктор філософії

Смішко Андрій Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету

внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Смолярова Марина Леонідівна – доцент кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Снісаренко Ірина Євгеніївна – доцент кафедри мовної підготовки Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна), кандидат філологічних наук, доцент

Соколов Микита Олександрович – студент ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Спиця Наталя Валеріївна – доцент кафедри психології та педагогіки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат філософських наук, доцент

Станкевич Вікторія Едуардівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Старовойтов Владислав Едуардович – аспірант кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Степаненко Ірина Іванівна – старший лаборант кафедри іноземних мов Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна), кандидат педагогічних наук

Степанов Ілля Костянтинович – аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Степанченко Олександр Михайлович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Степанюк Руслан Леонтійович – професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), доктор юридичних наук, професор

Стецюк Ангеліна Дмитрівна – курсант ННІ № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Стоянова Альона (Stoianova Aliona) – студентка Академії економічних досліджень Молдови (м. Кишинів, Молдова)

Стуй Діана Миколаївна – курсант ННІ № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Стукало Анастасія Юріївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Судніцин Юрій Тарасович – старший викладач кафедри пожежної тактики та аварійно-рятувальних робіт Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна)

Сукмановська Лідія Михайлівна – доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)

Сумлінний Нікіта Володимирович – курсант Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

Супронюк Віктор Вікторович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Сухий Ігор Олексійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Сушкова Анна Сергіївна – старший викладач кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Талдикін Олександр Васильович – доцент кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Тарасенко Дмитро Миколайович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Телійчук Віталій Григорович – професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент

Тимофєєв Володимир Павлович – старший викладач кафедри вогневої підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Титаренко Любов Миколаївна – доцент кафедри соціально-гуманітарних наук Інституту публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна), кандидат політичних наук, доцент

Ткаченко Анастасія Кирилівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ткаченко Гліб Ігорович – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України. Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ткаченко Єлизавета Володимирівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ткаченко Павло Ігорович – викладач кафедри права ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет» (м. Дніпро, Україна)

Ткаченко Тарас Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ткачук Ростислав Львович – професор кафедри управління інформаційною безпекою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна), доктор технічних наук, професор

Тодорова Ксенія (Todorova Xenia) – студентка Академії економічних досліджень Молдови (м. Кишинів, Молдова)

Толмачова Юлія Миколаївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Торічний Олександр Володимирович – доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), доктор педагогічних наук, професор

Требін Михайло Петрович – професор кафедри міжнародних відносин і політичної філософії Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (м. Харків, Україна), доктор філософських наук, професор

Трубавіна Ірина Миколаївна – професор кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава, Україна), доктор педагогічних наук, професор

Туз Сергій Станіславович – аспірант Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» (м. Дніпро, Україна)

Тур Кіра В'ячеславівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Тяжкун Вікторія Володимирівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Удренас Галина Іванівна – доцент кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Уманець Кіра Андріївна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Умрихіна Ірина Олександрівна – завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна), доктор філософії

Федченко Костянтин Анатолійович – старший викладач кафедри спеціальних поліцейських дисциплін та базової загальновійськової підготовки Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Суми, Україна)

Фещенко Юлія Віталіївна – суддя Центрального господарського апеляційного суду (м. Дніпро, Україна)

Філіпчук Вікторія Ярославівна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності «Правоохоронна діяльність» ЗВО «Університет Короля Данила» (м. Івано-Франківськ, Україна)

Філімонов Віталій Михайлович – аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Фокша Лілія Володимирівна – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Форманчук Андрій Сергійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

Франчук Юрій Володимирович – науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з питань інноваційного забезпечення розвитку спроможностей Національної гвардії України Київського інституту Національної гвардії України (м. Київ, Україна)

Фролов Михайло Михайлович – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Хабарова Тетяна Володимирівна – доцент кафедри державно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Хамініч Світлана Юріївна – професор кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор економічних наук, професор

Харченко Анастасія Геннадіївна – здобувач вищої освіти кафедри обліку та оподаткування економічного факультету Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

Хатнюк Юрій Анатолійович – завідувач кафедри поліцейської діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Хізанов Олексій Дмитрович – курсант ННІ поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)

Ходанович Віталій Олександрович – головний науковий співробітник наукової лабораторії ПЗСК ЦСК ННІ ІБСК Національної академії Служби безпеки України (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, старший дослідник

Хоменко Ростислав Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Хорольська Тетяна Віталіївна – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Худенко Дмитро Миколайович – старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії превентивної діяльності та соціологічних досліджень Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Царьова Ірина Валеріївна – завідувач кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філологічних наук, професор

Цигікало Ганна Дмитрівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

Ципляк Павло Сергійович – здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії в Державній установі «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України» (м. Київ, Україна)

Цюлковський Віталій Ігорович – викладач кафедри протимінної діяльності Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна)

Цуканов Владислав Юрійович – ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чайка Вікторія Валеріївна – викладач кафедри тактико-спеціальних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Чаленко Поліна Володимирівна – здобувач вищої освіти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

Чалик Вадим Романович – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Чебан Іван (Seban Ivan) – студент Академії економічних досліджень Молдови (м. Кишинів, Молдова)

Чепеляк Віталій Степанович – викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)

Чепурко Вадим Миколайович – викладач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Червонецька Ірина Вікторівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

Черниш Максим Вікторович – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чернова Валерія Анатоліївна – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чернявська Орина Олегівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чеховська Марія Миколаївна – завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки Національної академії Служби безпеки України (м. Київ, Україна), доктор економічних наук, професор

Чиж Володимир Іванович – курсант факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Чоботько Ігор Ігорович – старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чоботько Маргарита Анатоліївна – старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чорноус Юлія Миколаївна – професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор

Чубенко Аліна Дмитрівна – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чуканов Андрій Ігорович – старший викладач кафедри загальновійськових дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Чунихін Олександр Сергійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Чуфарова Катерина Геннадіївна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шабліста Олена Олександрівна – старший викладач кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Шаповалова Катерина Геннадіївна – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Шевченко Костянтин Олександрович – курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Шевчук Олександр Олександрович – професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та національної безпеки Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Шевяков Олексій Володимирович – доцент кафедри психології та педагогіки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор психологічних наук, професор

Шишкарьова Олена Геннадіївна – старший викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)

Шумакова Катерина Олегівна – курсант ННІ № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна)

Шумик Ольга Мар'янівна – здобувач освітнього ступеня бакалавр Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)

Щерблюк Володимир Анатолійович – старший викладач кафедри загальновійськових дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна)

Щур Ростислав Ігорович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Юніна Марина Петрівна – професор кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Юрій Уляна Дмитрівна – студентка ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ядлось Ярослав Віталійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Яковлев Олександр Сергійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного

університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Янковець Олена Володимирівна – доцент кафедри іноземних мов Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), доктор філософії в галузі філології

Яремчук Марія Михайлівна – старший викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна), кандидат юридичних наук

Яровий Олексій Юрійович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ясько Віктор Анатолійович – старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна), кандидат військових наук, доцент

Яшин Денис Олександрович – аспірант кафедри соціально-економічних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Ящук Валентина Ігорівна – доцент кафедри управління інформаційною безпекою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна), кандидат економічних наук, доцент

Наукове видання

МІЖНАРОДНА ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА:
ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

***Матеріали X Міжнародної
науково-практичної конференції***

(м. Дніпро, 16 березня 2026 року)

До 60-річчя ДДУВС

У двох частинах

Частина II

Українською та англійською мовами

Редактор, оригінал-макет –
А.В. Самотуга

Редактори:
О. М. Врублевська, Н. В. Леонова, О. Ю. Чижевська

Коректор *М. С. Касян*

Підп. до друку 12.03.2026. Формат 70х108/16. Друк – цифровий.
Гарнітура – Times. Папір офісний. Ум.-друк. арк. 68,1. Обл.-вид. арк. 63,33.
Наклад – 35 прим. Зам. № 02/26-зб

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8112 від 13.06.2024